

Acc No: 7246
శ్రీ గోపినాథము వేంకట కవీంద్ర ప్రణీత

గోపినాథ రామాయణము

మొదటి సంపుటము

(బాల, అయోధ్య, అరణ్య కాండలు)

బ్రహ్మశ్రీ చెదలువాడ సుందరరామశాస్త్రిలవారిచే పరిష్కృతం

Acc No: 7246
శ్రీ గోపినాథము వేంకట కవీంద్ర ప్రణీత

గోపినాథ రామాయణము

మొదటి సంపుటము

(బాల, అయోధ్య, అరణ్య కాండలు)

బ్రహ్మశ్రీ చెదలువాడ సుందరరామశాస్త్రిలవారిచే పరిష్కృతం

ప్రకాశక విజ్ఞప్తి

ఒక జాతి సంస్కృతికి దర్పణం ఆ జాతిసాహిత్యం. భిన్నత్వంలో ఏకత్వం భాసించే భారతీయసంస్కృతికి పలు భారతీయ భాషా సాహిత్యాలు భాష్యం చెప్పాయి. ఆ పలు భాషలలో తెలుగు భాష ఒక విశిష్టమైన స్థానాన్ని కలిగిఉంది.

అపారమైన చరిత్ర, సంస్కృతి కలిగిన తెలుగుజాతి ఆయా కాలాలలో వెలువడిన సాహిత్యాన్నంతా పరిరక్షించుకొంటూ తన సంస్కృతిని సుసంపన్నం చేసుకొంటూ వస్తున్నది. ఈ సంస్కృతి భాండాగారాన్ని ఒకతరం నుంచి మరోతరానికి అందించడానికి అంకిత భావంతో కొందరు వ్యక్తులు, కొన్ని సంస్థలు చేస్తున్న కృషి అనుస్యూతంగా సాగుతూ వస్తున్నది. అందుకే ఆ పెన్నిధిని మరింత పరిపుష్టంచేసి ఆగామి యుగాలకు అందించడం అవుతున్నది.

ఈ సంకల్పంతో శిల్పితమైన తెలుగు విశ్వ విద్యాలయం తెలుగు వారి చరిత్ర, సంస్కృతి సర్వతోముఖ వికాసానికి చేసే కృషిలో ఉత్తమ సాహిత్యాన్ని అందించడం అన్నది ఒక భాగం. ఆ ఆశయంతో ప్రకటితమైనది ప్రకృత గ్రంథం.

“మా నిషాద! ప్రతిష్ఠాం త్వమగమ శ్శాశ్వతీ స్సమాః,
య త్రోక్తౌచ మిధునా దేక మవధీః కామమోహితమ్.”

శోకంలో నుంచి అప్రమత్తంగా వెలువడిన ఈ శ్లోకం భారతీయ సాహిత్య లోకంలో ఆదికావ్యమైన రామాయణం ఆవిర్భావానికి అంకురార్పణ గావించింది. వాక్య విశారదుడైన ఆదికవి వాల్మీకి సంస్కృతభాషలో రచించిన రామాయణం క్రమేణ దేశ భాష లన్నింటిలోకి అనుదితమై వివిధ సాహితీరూపాలలో అలరారింది. విశ్వ సాహితీలోని రామాయణ కథా సంవాది రచనలన్నింటికీ వాల్మీకి రచనమే మొదటి సంచి అని విజ్ఞుల విశ్వాసం.

ఆర్షధర్మబద్ధమైన భారతీయసంస్కృతికి ప్రతిబింబంగా నిలిచిన రామాయణం మన సమాజంలోని కట్టుబాట్లకు, సత్సంప్రదాయాలకు, జనజీవనసరళికి, ఆదర్శ కుటుంబానికి, ఆధ్యాత్మిక సంస్కృతికి, ఒక సువ్యవస్థకు, ఒక సుస్థిర రాజ్యపాలనకు సంకేతంగా సంభావిత మవుతున్నది గురు శిష్యుల సత్సంబంధానికి, తండ్రి కొడుకుల ధర్మవత్స లతకు, అన్నదమ్ముల అనుబంధానికి, ఆలుమగల అనురాగానికి, స్నేహితుల సఖ్యతకు,

యజమానుడు అనుయాయుల భక్తి విశ్వాసాలకు, పాలక పాలితుల మధ్య నుండే సద్భావన, సదవగాహనలకు రామాయణంలోని ప్రతిపాత్ర ఏదో ఒక ప్రతీక. అందుకే రామాయణ కథాశం అన్ని కాలాలలోను, అన్ని యుగాలలోను నిత్య నూతనమై నిలిచింది. పరమ పవిత్రమైన రామకథ ఎన్ని విధాలుగా కీర్తించినా, ఎన్నెన్ని రకాలుగా రచించినా తనివితీరదనే భావన భారతీయులలో జీర్ణించుకొనిపోయింది

రామాయణం సంస్కృతభాషలో ఆదికావ్యమైనప్పటికీ తెలుగులో మాత్రం రామాయణం కంటే భారతమే ముందు వెలువడింది. అయినా రామాయణాన్ని తెలుగు కవులు నాటినుంచి నేటిదాకా పలువిధాలుగా ప్రవచిస్తూనే ఉన్నారు, ప్రపంచీకరిస్తూనే ఉన్నారు. పద్యం, గద్యం, ద్విపద, నాటకం వంటి బహు ప్రక్రియలలో తెలుగులో వెలువడిన రామాయణాలలో భాస్కర రామాయణం, రంగనాథ రామాయణం, మొల్ల రామాయణం, అయ్యలరాజు రామభద్రుని రామాభ్యుదయం, తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణం, కంకంటి పాపరాజు ఉత్తర రామాయణం, గోపీనాథ రామాయణం, వాసుదాసుల శ్రీమద్రామాయణం, జనమంచి వారి, విశ్వనాథ వారి శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షం వంటివి ప్రముఖంగా ఎన్నదగినవి.

తెలుగు రామాయణాలలో ఈనాడు గోపీనాథ రామాయణం దాదాపుగా అలభ్యమనే చెప్పాలి. 1923లో వావిళ్ళవారు ప్రకటించిన తరువాత ఇది మళ్ళీ వెలుగుచూసినట్టులేదు. అందుకే రామాయణాన్ని నిత్య పారాయణం చేసే తెలుగు పాఠక లోకానికి ఈ గోపీనాథ రామాయణాన్ని అందించాలనే సంకల్పంతో దీనిని పునర్ముద్రించాం. మూలమైన వాల్మీకి రామాయణాన్ని అనుసరించి రాయబడడం గోపీనాథ రామాయణం ప్రత్యేకత. అందువల్ల సంస్కృత రామాయణంలోని కావ్య ఔచిత్యాన్ని తెలుగులో ఆవిష్కరింపజేసే ఈ గోపీనాథ రామాయణం సహృదయుల మన్ననలకు పాత్రమై, మా యత్నం సాఫల్యమొందగలదని భావిస్తున్నాం.

పీఠిక.

శ్లో. నమస్తస్మై కస్తై చన భవతు నిష్కించనజన
స్వయంరక్షాదీక్షాసమధికసమింధానయశనే,
సురాధీశస్వైరక్షణకుపితశాపాయుధవధూ
దృషత్తాదుర్జాతప్రశమనపదాంభోజరజనే.

ఈశ్వరస్పష్టమగునీసంసారచక్రమునందుఁ బరివర్తమాను లగునకలచేతను
లకు ధర్మార్థకామమోక్షము లనునాలుగుపురుషార్థములు నత్యంతాదరణీయములు.
మహాభారతమునందు—

“ధర్మం చార్థం చ కామం చ యథావ ద్వదతాంవర !
విభజ్య కాలే కాలజ్ఞ స్సర్వా సేవేత పండితః
మోక్షో హి సరమశ్రేయః పురుషార్థచతుష్టయే”

“వక్తలలో శ్రేష్టుఁడా! కాలోపయోగముం దెలిసినవిచక్షణుఁడు కాల
మును విభజించి ధర్మార్థకామముల సేవింపనలయును. ఈపురుషార్థము లన్నిటిలో
మోక్ష మనునది యుత్కృష్టశ్రేయము నిచ్చునది” అని యుధిష్ఠిరునితో భీమసేనుఁడు
చెప్పియున్నాఁడు. కావున మోక్ష మితరపురుషార్థములకంటె మిక్కిలిహితకరము.
ముఖ్యతమము ధర్మాదులుగూడ మోక్షమునకును సాధనము లగుటవలననే పురుషా
ర్థము లని వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. వీనిలో ధర్మము ప్రవృత్తిరూప మనియు నివృ
త్తిరూప మనియు ద్వివిధము. ఇందు మొదటిది యిష్టాపూర్తాదికర్మరూపము. *
ఇది స్వర్గాదిలోకప్రాప్తికినాధనము. రెండవది, యైహికాముష్మికాల్పార్థిరసుఖసంధా
యకము లగుకర్మలఁ బరిత్యజించి కేవలపరమాత్మానుసంధానపరుఁ డై యుండుట.
దీనికిఁ బ్రమాణము—

“ప్రవృత్తిసంజ్ఞ కే ధర్మే ఫల మభ్యుదయో మతః,
నివృత్తిసంజ్ఞకే ధర్మే ఫలం నిశ్రేయసం మతమ్.”

“ప్రవృత్తిరూపధర్మమువలన స్వర్గాదిపారలోకీకసుఖమును, పశుపుత్రవృష్ట్య
న్నాదిలాభమును నివృత్తిరూపధర్మమువలన మోక్షమును సంభవించును” ఇ
ట్లుభయలోకశ్రేయస్సాధన మగునది ధర్మము; ఇది యతీంద్రియము (చక్షురాదీం
ద్రియాగోచరము.) ఇట్టిధర్మమును బోధించునది వేదము

“ప్రత్యక్షే జానుమిత్యా వా య స్తూపాయో న బుధ్యతే,
ఏతం విదంతి వేదేన తస్మా ద్వేదస్య వేదతా”

* యాగము సేయుట, చెలువులు త్రవ్వించుట మున్నగుపను లిష్టాపూర్తకర్మలు.

“ప్రత్యక్షానుమానప్రమాణములచే బోధింపఁబడనియుపాయము దేనిచేఁ దెలియఁబడునో దానికి వేద మనిపేరు.” ఇట్టిమూలప్రమాణముగు వేదము పౌరుషే యమువలె భ్రమవిప్రలిప్సాదిదోషజుష్టముగాక యపౌరుషేయమును స్వతఃప్రమాణము నయి యనాదినిధనావిచ్ఛిన్న సంప్రదాయప్రవర్తమానము నయి యున్నది. “యః కల్పశ్య కల్పపూర్వః” అనున్యాయము ననుసరించి యీసంసార మనాది. సర్వజ్ఞుం డగునీశ్వరుండు గతకల్పమందలి వేదము నీకల్పాదియందు స్మరించి “యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై” అనుప్రమాణానురోధముగఁ బ్రథమజుఁ డగుచతుర్ముఖున కుపదేశింప నతఁడు మరీచ్యాదుల కును, వారు తమశిష్యసంఘమునకును, నుపదేశింప నీరీతి నుపదేశసరంపరా ప్రాప్త మయ్యె నని పూర్వమీమాంసకులసిద్ధాంతము. మఱికొందఱు శాస్త్రజ్ఞులు (నై యాయకులు) వేదము లీశ్వరప్రణీతము అందురు. “అస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసిత మేత దృగ్వేదో యజుర్వేద స్సానువేదః” అనునది వారికిఁ బ్రమాణము.

ఇట్టి వేదము కర్తృభాగ మనియు బ్రహ్మభాగ మనియుభాగద్వయాత్మకము. ఇందుఁ గర్తృభాగము భగవదారాధనక్రమమును, బ్రహ్మభాగము భగవత్స్వరూప గూఢగుణవిభూతులను దెల్పుచున్నవి. ఇట్లు భగవత్ప్రతిపాదక మగునీవేదము సంసారిచేతనులకు దత్తవ్జ్ఞానము నొదవించుటయందు ముఖ్యసాధనము. తత్త్వజ్ఞాన మనఁగా; సర్వస్థానముఁ డైనశ్రీమన్నారాయణునకు సర్వప్రకారములఁ బరతంత్రము లగునీయాత్మలకు స్వరూపానునూపపురుషార్థ మగుభగవత్ప్రాప్తిని నిరోధించు ననాదికర్తృసంబంధమును నివర్తింపఁ జేయునుపాయము. ఇది యర్థపంచకజ్ఞానమూలము. అర్థపంచకజ్ఞాన మనఁగా: స్వస్వరూప పరస్వరూప పురుషార్థస్వరూపోపాయస్వరూప విరోధిస్వరూపముల యథార్థముగ నెఱుంగుట. వీనిలో స్వస్వరూప మాత్మస్వరూపము. (ఆత్మలక్షణ మిట్టి దని యెఱుంగుట.) పరస్వరూపమీశ్వరస్వరూపము. పురుషార్థస్వరూపము మోక్షలక్షణము. ఉపాయస్వరూపము కర్తృజ్ఞానభక్తిప్రపత్తిలక్షణము. విరోధిస్వరూపముభగవత్ప్రాప్తిప్రతిబంధకీభూతానాది కర్తృబంధము ఇట్లర్థపంచకజ్ఞానపూర్వకముగఁ బరతత్త్వ మగుశ్రీమన్నారాయణుని పాదారవిందములయందు నన్యస్తాత్మరక్షణభరుండు యతనికత్యర్థప్రియుఁడై మెలఁగుటయే మోక్షసాధనములలో మాళిభూత మని సర్వవేదాంతతాత్పర్యము.

అనంతశాఖాంచితచతుర్దశవిద్యాస్థానోపబృంహిత మై దుష్టేయార్థప్రతిపాదక మగువేదమును గూలంకషముగఁ జదివినఁ గాని పరబ్రహ్మతత్త్వనిర్ణయసామర్థ్యముఁ దత్త్వజ్ఞానముఁ గలుగదనియు, రాఁబోవుకలియుగమునందలిజనులల్పాయువులు, రోగవీడితులు నగుటచే నిట్టిదుర్ఘటజ్ఞానమును సంపాదించఁ జాలరనియు నూహించినకలభూతానుకంపాసంపన్నచిత్తులు, బరావరతత్త్వయాధాత్మ్యవిదులు, దేవతాపారమ్యవేత్తలు నగుపరాశరవ్యాసవాల్మీకాదిమహర్షులు “ఇతిహాసపురా

జాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేత్” “ఇతిహాస (భారతరామాయణాదిపూర్వ రాజవృత్తము,) పురాణము (సర్వప్రతీసర్గాదిసంచలత్వణసమన్వితము) లచే వేదార్థమును వివరింపవలయును” అను న్యాయమునుబట్టి దురవగాహ మగువేదార్థమును దాము చక్కగఁ బరిశీలించి మేఘముచేఁ ద్రావఁబడి విస్ఫువ్వు మైనసముద్రజలము సర్వజనోపజీవ్య మగునట్లు పండితపామరసామాన్యముగ నెల్లరకు సులభముగఁ దెలియరీతిఁ బరతత్త్వనిర్ణయమును, మోక్షోపాయనిష్కర్షమును జేసి బద్ధచేతను లకు సంసారసుఖసంతరణోపాయమును దెలిపిరి.

వాల్మీకి - శ్రీ రామాయణము.

సంసారార్థవనిమగ్నచేతనోద్ధరణార్థమై పరమకారుణికత్వము నవలంబించి వేదార్థోపబృంహణము నొనరించిన వారిలో వాల్మీకి ప్రథమగణ్యుడు.

“వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే

వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా”

“వేదముచేఁ దెలియఁబడు పరమపురుషుఁడు దాశరథి యై జనింప నా వేదము కూడ వాల్మీకివలన రామాయణరూపముగఁ బరిణమించెను” అనునట్లీతఁడు సాక్షా ద్వేదసమ్మిత మగురామాయణమును రచించి,

“ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదాంతార్థః ప్రకాశ్యతే,

ప్రాయేణ పూర్వభాగాగ్లో ధర్మశాస్త్రేణ కథ్యతే.”

“వేదముయొక్క యుత్తరభాగార్థము (ఉపనిషద్ధర్మము) ఇతిహాసపురాణములచేతను, బూర్వభాగార్థము ధర్మశాస్త్రముచేతను వెల్లడియగుచున్నది.” అనురీతి నందు సకలముముఱుజనోపజీవ్యము లయినవేదాంతార్థములను సంపూర్ణముగఁ బ్రతిపాదించియున్నాఁడు.

శ్రీ రామాయణోత్పత్తికి మూలమగుకథ.

ఒకనాఁడు వాల్మీకి యదృచ్ఛగా దయచేసిననారదమునివలన శ్రీ రామచరిత్రమును సంగ్రహముగ సుపదేశము నొంది యంత మాధ్యాహ్నికస్నానార్థము జాహ్నువీనదీనమీషమున నుండుతమనానది కరిగియచట నిలునటుఁజూచుచునంచ రించుచుండనొకజోయ యానదీతీరవనమందువిహరించుకొంచవట్టిమిథునములో మగపిట్టను గొట్టఁగాఁ జూచి కరుణార్ద్రచిత్తుఁడై యాకఱకు పెఱుకును గోషముతోఁ దిట్టఁగా నది యొకశ్లోకముగ వెలువడెను.

“మా నిషాద! ప్రతిష్ఠాం త్వ మగమ శ్శాశ్వతీ స్సహః,

య త్కౌగించమథునా దేక మవధీః కామమోహితమ్”

హఠాదావిద్యూతసారస్వతధ్వరీనివ్యందరూపం బగునీశ్లోకమును వినిశిష్యుఁ డు వెఱఁగంద నానందమీంద్రుఁ డప్పుణ్యనదిని దీర్ఘమాడియథోచితముగసంధ్యా

అనుస్కందపురాణవచనమువలనను, ఈరామాయణము సర్వాలంకార శాస్త్రులక్షణోపేత మై సకలభారతవర్షీయప్రత్యనూత్నవాఙ్మయగ్రంథసమితికి నిదానమై, సకలపురుషార్థప్రద మై విరాజిల్లుచున్నది. ఏతత్కథాశరీరసంబద్ధులగు రామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమద్విభీషణాదిచుహాపురుషులసచ్చరిత్రముల వినుట వలన మాతాపితృభక్తి, సోదరప్రీతి, జ్యేష్ఠానువర్తనము, లోకమర్యాదానువర్తనము, స్వప్రతిష్ఠారక్షణాభినివేశము, శబ్దాదివిషయవిరక్తి, ఆశ్రితవాఙ్మయము, సావ్యమి కార్యనిర్వహణతత్పరత్వము, నావీర్థపరతానివృత్తి, చిత్తశుద్ధి, పరోపకారబుద్ధి మొదలగునద్గణములు గలిగి లోకము సద్వృత్తము నేర్చుకొనును.

వాల్మీకి యిట్టిలోకోత్తరపహాకావ్యరచనాపటిష్ఠత కాకర మైనతపోమా హాత్మ్యము, దివ్యజ్ఞానసంపత్తియుఁ గలవాఁడని ప్రసిద్ధి నొందుటయే కాక యితఁడు ఛందశ్శాస్త్రమునకొక శ్రొత్తయుగమును గల్పించి యాశాస్త్రమున కత్యద్భుత పరిణామమును గల్పించెను.

మొట్టమొదటవై దికఛందస్సులను లోకీకసంస్కృతశ్లోకరచనకొఱకుపయోగించినవాఁ డితఁడే. ఇతనికిముందు శ్లోకములు లేవు. ఇతనికిఁ బూర్వీకగుమహర్షులందఱు గద్యమునే వ్రాసి రనుటకుసీక్రిందఁగనఁబడిచినరఘువంశశ్లోకముయొక్క హేమాద్రివ్యాఖ్యానముచితప్రమాణము —

“ససాదవిధాంఢజదర్శనోత్థక్లోకత్వ మాపద్యత యస్య శ్లోకః.” (రఘు. స. 14-70.)

“వ్యా. చాండాలవిధక్రంచమిఘనదర్శనోత్థేన శ్లోకేన చాంతాలం యదాభిర్వయన్ తదాప్రత్యతివృత్తైని పద్యా న్యభవన్. పూర్వం తు వాక్యా స్తే వేతి హ్యుతే.”

వై దికలోకీకఛందస్సులతారతమ్యవిమర్శన మతిలాభకరము గాన, వానిని వాల్మీకి యెట్లభివృద్ధి నొందించెనో యాయంశ మిచటఁ గొంత చర్చించెదము.

అనుష్టుప్పాదస్సునకుఁ బ్రత్యేకముగ నెనిమిదేసియక్షరములు గలనాల్గుపాదము లుండును. వేదమునందును ఈరామాయణప్రయుక్తానుష్టుప్ప గలదు. దీని కుదాహరణము ఋగ్వేదసంహితలో —

“అత్వా గ్రావా వద నిహ సోహ ఘోషేణ యచ్ఛతుః

దివో అముష్మతాసతో దివం యయ. దివావసో.”

ఇందుఁ బాదమున కెనిమిదేసియక్షరములచొప్పున నాల్గుపాదములకుముప్పది రెండుక్షరములు సరిగ నున్నవి. అయినను వైదికానుష్టుప్పాద స్సుగటచే నీవర్ణములు దీర్ఘములుగను, నీవర్ణములు హ్రస్వములుగ నుండవలయు ననునియమము లేదు. కాఁబట్టి వైదికానుష్టుప్ప లిట్లుగాక యంతట నవ్యభిచరితముగ రెండు నియమములతోఁ గూడియున్నవి. ప్రథమతృతీయపాదములలోని పంచమాక్షరము దీర్ఘముగను, ద్వితీయచతుర్థపాదములలోనినస్తమాక్షరము హ్రస్వముగ నుండవల

యును. వైదికవృత్తములకంటె బృథగ్లక్షణము గలిగి లయానుగత మగునొకనూ తనవృత్తజాతి వాల్మీకి కల్పించెను. ప్రతిపాదముదందలియక్షరములలో నివిగురువు లివి లఘువు అని నిశ్చితమైనయేర్పాటు గలదీర్ఘవృత్తములజాతి యింకొకటి కాలక్రమమునఁగలిగినది. తాకికవృత్తములగులఘువర్ణానుపూర్వీయవైదికవృత్తములగురులఘువర్ణానుపూర్వీనే యనుసరించియున్నది. ఉదా:—

“సహస్రశిష్యా పురుష సృహస్రాత్ సృహస్రపాత్,
సభూమిం విశ్వతో వృత్వా ఆత్యతిష్ఠ ద్దేశాంగులమ్”

ఈదిగు నుదహరించిన త్రిష్టుష్పందస్సును గొంత మార్పుచేసిన తాకికము లగు నింద్రవజ్రోపేంద్రవజ్రావృత్తములవలె జదువవచ్చును.

వైదికము,

తాకికము.

ఉదీర్ఘ వార్యభిజీవ లోకం
గతాసు మేత ముపశేష ఏహి,
హస్తగ్రభస్య దిధిహోస్తవేదం
పత్యుర్జ్జనిత్య మభిసంబభూవ.

ఉదీర్ఘ వారి ఆభిజీవ లోకం
గతాసు మేతం ఉపశేష ఏహి,
హస్తగ్రభస్య దిధిహోస్తవేదం
పత్యుర్జ్జనిత్యం ఆభిసంబభూవ.

వైదికాసుష్టుష్పందస్సును వాల్మీకి తాకికాసుష్టుష్పందస్సునుగా నెంతనులభముగ మార్చెనో చూడుఁడు. ఇతనిమార్గమునే వ్యాసాదులు ననుసరించిరి. త్రిష్టుష్పందోమూలకము లగువైదికదీర్ఘవృత్తము లాధునికము లగునింద్రవజ్రోపేంద్రవజ్రావృత్తములుగ మాయెడుదశలో వ్రాయఁబడినశ్లోకములు భారతమునఁ గాన వచ్చుచున్నవి. ఇవిగాక మఱికొన్నివృత్తములు వైదికఛందోబద్ధముగనే కనఁబడుచున్నవి. ఉదా:—

“ప్రపూర్యగా పూర్యజౌ చిత్రభానా గిరా వాశంసామి తపసా హ్యసంతౌ,
దివ్యో సుపర్ణా విరజౌ విమానా నిధిక్షిపంతౌ భువనాని విశ్వా.
హిరణ్మయా శమనీ సాంపరాయా నాసత్యదస్త్రా సువసా వైజయంతౌ,
శుక్రం వయంతౌ తరసా సువేమా నధివ్యయంతౌ వినితం వివస్వతః.”

(భార. ఆది. పాశ్యపర్వ. ఆ. 3.)

బ్రహ్మ వేదములకువలె వాల్మీకి సంస్కృతశ్లోకనిర్మాణమునకును సంస్కృత కవనమునకును జనకుఁడు. కవి యనఁగా వాల్మీకి. “కవి రావ్మీకిశుక్రయోః” అని విశ్వనిఘంటువు. కాళిదాసుగూడ. నీయర్థమున నుపయోగించెను. “కవిః కుశలవావేవ చకార కిల నామతః.” రఘు. 14-32.

మఱియుఁ దైత్తిరీయప్రాతిశాఖ్యయందును, వాచననేయసంహితయందును వాల్మీకినామ ముదాహరింపఁబడుటచే నితఁడు శ్రుతిప్రత్యభిజ్ఞతమాహాత్మ్యము గల వాఁడని స్పష్టము.

(తైత్తి. ప్రాతి. 5. 36; 9. 4; 18. 6.)

శ్రీరామాయణ ప్రక్షిప్తభాగవిచారము.

ఈ కాలముందు సర్వజనవ్యవహారసిద్ధమైయున్న శ్రీరామాయణము మొదల వాల్మీకి యెట్లు రచించెనో అట్లే యున్నదా? లేక, దాని కిటీవల నెవ్వరైన నెవ్వ యైన మార్పు లొనర్చిరా? ఆయంశము విచారితము.

ప్రకృతపురామాయణముయొక్క యే దేశపుఁ బ్రతినై నఁదీసియొకసారియక్కడ క్కడ మండూకప్లుతితోఁ జదువువారికి సైతము దానియం దుండు పరస్పరవచన వ్యాహతులు, సంబంధవిచ్ఛేదము, నవిన ప్రాచీనాభిప్రాయసాంకర్యము మొదలగు నవి కనఁబడక మానవు. ఈ కారణమునుబట్టి గూఁ వాల్మీకిరామాయణ ముత్పన్నమైన కొంతకాలమునకుఁ దరువాత నిందులో నెవ్వరో గొన్ని ప్రక్షిప్తములం జూనిపినారని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఈ గ్రంథము నామూలగ్రంథముగాఁ జదివి విమర్శించియుండనివారికొకట నట్టి పరస్పరవిరుద్ధము లగునంశములం గొన్నింటిని చట నుదాహరించుచున్నాను.

1. కథాసంక్షేపమును ప్రథమసర్గమున, “ఈ కాలమునం దీలోకములోఁ బరమోత్కృష్టుఁడగువాఁడెవ్వఁ” డని వాల్మీకినారదు నడిగిన ప్రశ్నకు నారదుఁడు “అట్టివాఁ డిహ్యోకుపంశ ప్రభవుఁ డైనరాముఁ” డని చెప్పి యతనిచరిత్రమునంతయు వక్కాణించెను ఇట్లు ప్రథమసర్గము గ్రంథమునకంతకు సంగ్రహము. నారదు నడిగిన ప్రశ్నవలననే వాల్మీకి రామునిఁ గాని యాతనిచరిత్రముగాని లేశము నెఱుంగని వాఁ డని స్పష్టముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. “మీమామ దశరథుఁడు. మీతండ్రిజనకుఁడు. నీవు రామమహిషిని నీ స్నేహలో రాఘవుఁడు విడిచిపెట్టుటకుఁ దగిన కారణమునుగూడ నే నెఱుంగుదు” నని యుత్తరకాండములో వాల్మీకి నీతతోఁ జెప్పుచున్నాడు.—

“ఉవాచ మధురాం వాణీం హృదయ నిన్వితేజసా,
స్నుహ దశరథస్య త్వం రామస్య మహిషీప్రియా.
జనకస్య సుతా రాజ్ఞ స్స్వాగతం తే వత్సవ్రతే!
ఆయాం త్యే వాసి విజ్ఞానా మయా ధర్మసమాధినా,
సర్వం చ విదితం మహ్యం తై లోలోక్యే యద్ధి వర్తతే. ” (ఉత్త. 49. స.)

ఇందువలన వాల్మీకి రామసృతాంతము నెఱింగినట్లును, నారదు నడిగిన ప్రశ్నవలన నెఱుంగనట్లును గానవచ్చుచున్నది. ఈ రెండంశములు పరస్పరవిరుద్ధములు. కావున నిందులో నేదియో యొకటి ప్రక్షిప్తమై యుండవలెను.

2. కిష్కింధాకాండములో సుగ్రీవుఁడు మొదల రావణుని నివాసస్థానమును గాని వాని పరాక్రమమునుగాని యెంతమాత్ర మెఱుంగ నని—

“న జానే నిలయం తస్య సర్వథా పాపరక్షసః,
సామర్థ్యం విక్రమం వాపి దౌఘ్మతే యస్య వా కులమ్ ” (కిష్కిం. 7. 2.)

అని చెప్పి తిరుగ నీతాన్వేషణార్థ మయి వత్సేనదిక్కునకుఁ బంపినహనుమ
దాదులతో—

“తత స్సముద్ర మాసాద్య సంప్రధా ర్యాధినిశ్చయమ్,

చిత్రనానానగ క్షిప్రమా నవగాఢో మహార్ణవమ్.

స హి దేశస్తు నిధ్యస్య రావణస్య దురాత్మనః,

రాక్షసాధిపతే ర్వాస సుహస్రాక్షసమద్యుతేః.

(కెష్కిం. స. 41.)

అని రావణుని నివాసస్థానము తనకుఁ దెలిసినట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

5. ఉత్తరకాండము 31-వ సర్గలో నగన్మృత్యుఁడు రాముని కాంజనేయజన్మ ప్రకారము సంతయుఁ జెప్పి యాతఁడు వ్యాకరణశాస్త్రముందు మహావంశితుఁడని యిట్లు చెప్పెను.—

“అసౌ పురా వ్యాకరణం గ్రహీప్య మారోవ్యుష్టః పృష్టగమః కపీంద్రః,

ఉద్యుక్తిక రస్తగిరిం జగామ గ్రంథం మహా ధారయ దప్యమేయః.

సమాశ్రేప్య త్రైలోక్య పదం మహార్థం సంసంగ్రహం సాధ్యతి వై కపీంద్రః,

న హ్యస్తి కశ్చిత్సదృశోఽస్యశాస్త్రే వైకారదే ఛందగతౌ తథైవ.” (ఉత్తర. 49 50.)

వ్యాఖ్యా:—“సూత్రం - అష్టాధ్యాయాలక్షణం, పృష్టి:—స్తాతా లికనూత్రపృష్టిః, అర్థపదం - సూత్రార్థబోధకపదవద్వాదికం, మహార్థం-మహాభాష్యం సతంజలికృతం, సంసంగ్రహం-వ్యాడికృతసంగ్రహాఖ్యగ్రంథసహితమ్.”

పైశ్లోకములలోఁ జెప్పబడినయష్టాధ్యాయ, మహాభాష్యము, సంసంగ్రహము, వ్యాకరణశాస్త్రమునకుఁ బ్రధానగ్రంథములు. కథా సరితాస్సగరమందుఁ జెప్పఁ బడినకథ విశ్వానర్య మైనయెడల వరరుచి కుపాధ్యాయుఁ డైనయీవ్యాడి సంద చంద్రగుప్తులకాలమందు జీవించినవాఁడు మహాభాష్యకర్త యగువతంజలి“అనుణ ద్యననస్సాకేతమ్” అను మహాభాష్యోదాహరణమునుబట్టి సాకేతపురమును ముట్ట డించినయననుడగు“మినేండ”రనుగ్రీకు దేశపురాజునకుననుకాలికుడని దేశచరిత్రము వలన నిశ్చయింప వగు. ఈశ్లోకమువలన రామునికాలమం దున్నహనుమంతుఁడు రెండువేలసంవత్సరములక్రిందట రచింపఁబడిన నవీనగ్రంథమునంద్యయనమొనర్చె నని తేలుచున్నది. ఇది యెట్లుసంభావ్యము?

4. భరతుఁడు చిత్రకూటమం దున్న రామునిఁ గలసికొని పితృమరణవార్తఁ జెప్పి యాతని నయోధ్యకుఁ దోడితెచ్చుటకుఁ జనఁగఁజూచి రాముఁడు భరతుని విషయమయి చేసినకుశలప్రశ్నతోఁ గూడిన“కచ్చిత్సర్గను” గుఱించి కొంత చర్చిం చెదము. ఇది యయోధ్యాకాండలో నూఱవసర్గ. సర్వసంపత్సమృద్ధ మగురాజ్య మును దనకొఱకు విడనాడి రాముఁ డరణ్యములపా లయ్యె ననియు, నిందువలనఁ దాను సర్వలోకనిందాపాత్రుఁడ నైతి ననియు, దండ్రి మృతుఁ డనియు నపారదుఃఖి సాగరనిమగ్నుఁ డయి యెట్లున బోధించి యాతనిఁ దిరిగి యయోధ్యకుం గొని

పోయి రాజ్యముఁ బ్రతిగ్రహింపఁజేయ నమకట్టి నపరివారముగాఁ దనకడకు వచ్చిన భరతునిఁ జూచి మహాప్రభాఁ డైనరాముఁడు “ఏమి తమ్ముడా! వృద్ధుఁ డైనమన తండ్రి కులశమా! అతఁడు నజీవుఁ డై యుండఁగా నీ విట్లరణ్యమున కేల వచ్చితివి? అతర్కిత మగునీరాక సంశయమును బొడవించుచున్నది. చెప్పుమా! మన తండ్రి కుశలియే?” అని యింతమట్టుకు నత్తు ద్వేగముతోఁ గుళలప్రశ్న చేయుటయే యవసరప్రాప్త మైయుండ “నీవు బాగుగ రాజ్య మేలుచుంటివా? నీమంత్రులు మంచి వారేనా? నీవురోహితుఁ డెట్టివాడు? ఆయవ్యయములఁ జక్కఁగఁ బరీక్షించుచుంటివా?” అని యననసరప్రశ్న లడుగుట కేవలము లోకస్వభావమునకు విరుద్ధముగాఁ దోచుచున్నది. ఈరాజనీతిప్రశ్నవరమయినశ్లోకము లన్నియు నిస్సంశయముగా భారతమునుండి యిందులో వ్రాయఁబడినవి. మహాభారతాంతర్గతసభాపర్యవంచమాధ్యాయములో నారదుఁడు ధర్మరాజుకడకు వచ్చి యతనిని రాజ్యాంగ రాజ్యపరిపాలనలవిషయమయి కుళలప్రశ్నముఁ జేసి రాజనీతి సంతయు నుపదేశించెను. ఆశ్లోకములే యివి. ఈదిగువఁ గొన్నింటిని బట్టికాయాపముగాఁ గనఁబఱుచుచున్నాను.

మహాభారతము - సభాపర్యము.

5 వ అధ్యాయము.

1. విజయో మంత్రమాలో హి రాజ్ఞో భవతి భారత! కచ్చి త్సంపృతమంత్ర స్తే హ్యమాత్యై శ్చాప్రకోవిదైః?.
2. కచ్చి చాత్తేసమా హృద్ధా శ్శుద్ధా స్సంబోధనతూహా, కురీనా శ్చానురక్తా శ్చ కృతా స్తే వీర! మంత్రిణః?.
3. కచ్చి స్మిద్రావశం నైషీ? కచ్చి త్కాతే ప్రబుద్ధ్యనే? కచ్చి చ్చాపరరాత్రేషు చింతయ స్వర్థ మరవిత్?.
4. కచ్చి స్తంత్రయనే నైకః? కచ్చి స్త బహుభి స్సహ? కచ్చి త్రే మంత్రితో మంత్రో రాష్ట్రం న పరిధావతి?.
5. కచ్చి దర్థా నివిశ్చిత్త్య ఫలమాలా న్నహోదయన్, షీప్ర మారభనే కర్తం న విఘ్నయసి తాదృశాన్?.
6. కచ్చి ద్రాజన్ కృతా న్యైవ కృతప్రాయాణి వా పునః?

B

రామాయణము - ఆయోధ్యాకాండము.

100 వ సర్గ.

1. మంత్రో విజయమాలం వా రాజ్ఞాం భవతి రాఘవ! సుసంస్మితో మంత్రివరై రమాత్యై శ్చాప్రకోవిదైః?.
2. కచ్చి చాత్తేసమా హృదా శ్శుక్తవంతో జితేంద్రియాః, కురీనా శ్చేంగితజ్ఞా శ్చ కృతా స్తే తాత! మత్రిణః?.
3. కచ్చి చ్చాపరరాత్రేషు చింతయస్వర్థవై పుణమ్? కచ్చి స్మిద్రావశం నైషీ? కచ్చి త్కాతే ప్రబుద్ధ్యనే?.
4. కచ్చి స్తంత్రయనే నైకః? కచ్చి స్త బహుభి స్సహ? కచ్చి త్రే మంత్రితో మంత్రో రాష్ట్రం న పరిధావతి?.
5. కచ్చి దర్థం వివిశ్చిత్త్య ఫలమాలమహోదయమ్, షీప్ర మారభనే కర్తం న దిర్ఘయసి రాఘవ?.
6. కచ్చి త్రే సుకృతా న్యైవ కృతరూపాణి వా పునః,

విదు నే పీఠ! కర్పాశి
నానవాప్తాని కానిచిత్?

7. కచ్చి ద్బలస్య భక్తం చ
వేతనం చ యథోచితమ్;
సంప్రాప్తకాలే దాతవ్యం
దదాసి న వికర్షసి?

9. కాలాతిక్రమణా దేతే
భక్తవేతనయో ర్భృతాః,
భయః కుప్యంతి ద్వార్గత్యా
త్సౌఽనర్థ సుముహూన్ స్పృతాః.

ఇట్టిశ్లోకము లనేకము లున్నవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే న్రాయఃబడలేదు.

నలోపాఖ్యానములోని శ్లోకములు కొన్ని సుందర కాండముందలి పదునైదవ

సర్గలోక గానపచ్చుచున్నవి.

భారతము - నలోపాఖ్యానము.

1. మందప్రఖ్యాయమానేన
యాపేణాప్రతిమేణ తామ్,
నిబద్ధాం ధూమజాలేన
ప్రభా మివ విభావసాః.

2. తాం సమీక్ష్య విశాలాక్షీ
మధికం మలినాం కృశామ్,
తర్కయామాన భ్రామితి
కారణై రుపపాదయత్.

3. పూర్ణచంద్రనిభాం శ్యామాం
చారువృత్తిపయోధరామ్,
కుర్వంతిం ప్రభయా దేవీం
సర్వా వితిమిరా దిశః.

4. చారుపద్మ విశాలాక్షీం
మన్దభస్మ రతీ మివ,
ఇష్టాం సమస్తలోకస్య
పూర్ణచంద్రప్రభా మివ.

5. మలపంకానులిప్తాంగీం
మృణాలీ మివ చోద్భూతామ్,
పార్ణమాసీ మివ నిశాం
రామగ్రస్తనిశాకరామ్.

6. పతిశోకామలాం దీనాం
శుక్లస్రోతాం నదీ మివ,
విష్వస్తపర్ణకమలాం
చిత్రాశితవిహంగమామ్

విదు నే సర్వకార్యాశి
న కర్తవ్యాని పార్థివ!

7. కచ్చి ద్బలస్య భక్తం చ
వేతనం చ యథోచితమ్,
సంప్రాప్తకాలే దాతవ్యం
దదాసి న విలంబసే?

9. కాలాతిక్రమణా దేతే
భక్తవేతనయో ర్భృతాః,
భయః కుప్యంతి ద్వార్గత్యా
త్సౌఽనర్థ సుముహూన్ స్పృతాః.

రామాయణము - సుందరకాండము 15 వ సర్గ.

1. మందప్రఖ్యాయమానేన
యాపేణ రుచిరప్రభామ్,
నిబద్ధాం ధూమజాలేన
ప్రభా మివ విభావసాః.

2. తాం సమీక్ష్య విశాలాక్షీ
మధికం మలినాం కృశామ్,
తర్కయామాన సీ తేతి
కారణై రుపపాదిభిః.

3. పూర్ణచంద్రాననాం సుభూరిం
చారువృత్తిపయోధరామ్,
కుర్వంతిం ప్రభయా దేవీం
సర్వా వితిమిరా దిశః.

4. సీతాం పద్మపలాశాక్షీం
మన్దభస్మ రతిం యథా,
ఇష్టాం సర్వస్య జగతః
పూర్ణచంద్రప్రభా మివ.

5. తప్యమానా మి వాష్ణ్యేన
మృణాలీ మనిరోద్భూతాన్,
పార్ణమాసీ మివ నిశాం
రామగ్రస్తేందుమండలామ్.

6. పతిశోకాతురాం దీనాం
నదీం విస్త్రావితా మివ,
ఉత్కల్పిప్రపర్ణకమలాం
చిత్రాశితవిహంగమామ్.

7. హస్తినా ప్రపరామృష్టాం
వ్యాకులా మిన పద్మినీమ్,
సుకుమారీం సుజాతాంగీం
రత్నగర్భగృహోచితామ్.

8. భర్తా నామ పరం నారాధ్య
భూషణం భూషణా దపి,
ఏష తు రహితా తేన
శోభమానా న శోభతే.

7. హస్తినా ప్రపరామృష్టా
మాకులా మిన పద్మినీమ్,
సుకుమారీం సుజాతాంగీం
రత్నగర్భగృహోచితామ్.

8. భర్తా నామ పరం నారాధ్య
భూషణం భూషణా దపి,
ఏష తు రహితా తేన
భూషణా న శోభతే.

ఇట్లు కొందఱ యీశ్వరిశుద్ధ మయిన మొదటిరామాయణ గ్రంథము నచ్చటచ్చటఁ దమయిచ్చవచ్చినటుల మార్చి ప్రక్షిప్తములఁ జేర్చియుందు రని వైన వ్రాసిన సంగతులవలనఁ దోచుచున్నది.

సార్వజనీనముగా నార్యులందఱు యజ్ఞమునే ముఖ్యమైన దేవపూజగా నేర్పఱచుకొని బ్రాహ్మణక్షత్రియు లాయాసమయముల విధిదృష్టప్రకారము మాంసముఁ దినుచున్న వారయి, స్త్రీలు వేదములఁ జదువుచు వైదికకర్మల నొనర్చువారయి, వేదశాస్త్రవిద్యలలో క్షత్రియులు బ్రాహ్మణులు సమానపాండిత్యముగలవారయి, ధనుర్విద్య, రాజనీతి, యుద్ధశాస్త్రము. మొదలగువానిలో బ్రాహ్మణులు క్షత్రియసమాను లయినవా రయి యున్నయుగ కాలవిశేషమం దీరామాయణము రచింపఁబడి యుండె నని నవిమర్శముగాఁ జదివినయెడల నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. రాముఁడు, సీత, దశరథుఁడు, కౌసల్య, దండకారణ్యవాసు లైనయగస్యభరద్వాజాదిఋషినత్తములు మొదలగువారియొక్క చరిత్రలను జదివినయెడల మన మిపు డున్నసాంఘికస్థితికం బై నత్యంతవిభిన్న మయినదియు, లేశము బాధము తాభిప్రాయసాంకర్యము లేనిదియు నగు సతచిరంతనసాంఘికస్థితిలోఁ జైన వేర్కొనఁబడినవా రున్నట్లు మనము తెలిసికొనఁగలము. రామలక్ష్మణులు వనమందు నివసింపఁజూపునమయమునలక్ష్మణుఁడు కట్టినవర్ణశాలలోఁ బ్రవేశించుటకు ముందు రాముఁడు వాస్తు దేవతల నారాధించి హోమము వేల్చి లక్ష్మణుఁడు గొట్టితెచ్చిన హరిణముయొక్క మాంసమును దేవతల కర్పించెను. సౌమిత్రి వధించి తెచ్చినలేడి నగ్నిలోఁ బెట్టి కాల్చుట యిప్పటిశాకాహారద్విజులకు వింతగాఁ దోచు.

“అయం సర్వ సృష్టస్తాంగ శృతః కృష్ణమృగో మయా,
దేవతాం దేవసంకాశ! యజస్వ మశలో హ్యసి.”

(అయో. 56. 29.)

రాముఁడు జటాయువునకుఁ బరిలోకక్రియల నాచరించునపుడు హరిణ మాంసమును నివేదించెను.

“ఘోహిమాంసాని చోత్క్లృత్వా పేశికృత్వా మహాయశాః,
శకునాయ దదౌ రామో రమ్యే హరితశాద్వతే.”

(అర. 68. 33.)

ద్విజుఁ డాచరింపవలసినకర్మలతో సంబంధించినమంత్రము లన్నియు రాము

నీకి వచ్చియున్నట్లు లతః డాయానమయములయం దాయామంత్రములఁ బఠించి నట్లు కూడఁ గానవచ్చుచున్నది.

“రాఘవోఽపి మహాతేజా నామ మామహ్య తాం తతః,

బ్రహ్మవత్ తు త్త్రివ చైవ బజాప హిత మాత్మనః”

(అయో. 52. 78.)

మఱియొకచోట,

“య త్త త్స్పృతస్య మర్త్యస్య కథయన్తి ద్విజాతియః,

త త్స్వర్గమనం పిత్ర్యం తస్య రామో జజాప హ.”

(ఆర. 68. 34.)

ప్రతిదినము రాముఁడు సంధ్యోపాస్తి నల్పచున్నట్లు ఋషి యనేకస్థలముల యందుఁ జెప్పియున్నాఁడు. నిజముగా రామునికున్న వేదమంత్రపఠసామర్థ్యము వైదికకర్మశ్రద్ధయు విచారించఁగా నొకవైదికకర్మధునికంబు నంతమాత్రము న్యూనము కాదు. రాముఁ డరణ్యమునకుఁ బోయెద నని కొనల్యితోఁ జెప్పఁబోయినపు డామె నియమముతో సమంత్రకముగా హోమము వేల్పుచున్నట్లు చెప్పఁబడినది.

“సా త్సమవసనో హృష్టా నిత్యం వ్రతపరాయణా,

అగ్నిం జుహోతి స్త తదా మంత్రైవ త్కృతమంగళా.”

(అయో. 20. 15)

వాయుపుత్రుఁడు లంకలో సీతను వెదకివెనకి యెచటను గానక నిర్వీణుఁడై యశోకవనమందున్నయొకచిన్ననదియొడ్డున నున్నచెట్టుపైఁ గూర్చుండి ‘సీతసంధ్యోపాస్తి కిచటికిఁ దప్పక వచ్చు’ నని తలంచుచుండెను.

“సంధ్యాకాలమనా శ్యామా ధ్రువ మేష్యతి జానకీ,

నదీం చేమాం కింజలాం సంధ్యార్థే వరవిల్లిసి.”

(సుం. 14. -9.)

పూర్వ మతిక్రాచీనకాలమందు స్త్రీలకుఁగూడ సుసచయనము వేదాధ్యయనము స్వబంధుగృహమందే భిక్షాచర్యయును విధించఁబడియండెను.

“పరాశరమాధవీయే ఆచారకాండే వివాహప్రకరణేహారీతే శ్లోకమ్:—“ద్వివిధా స్త్రీయః-బ్రహ్మవాదిన్య, స్సద్యోవధ్యా ఇతి తత్ర బ్రహ్మవాదినీ ముపసయన మగ్నింధనం వేదాధ్యయనం స్వగృహే భిక్షాచ ర్యతి;సద్యోవధూనాం తూపస్థితే వివాహే కథంచ దుపసయనం కృత్వావివాహః కార్యఇతి.”

తథాచయమః.—

“పురా కల్పే తు నారీణాం మాంజీబంధన మిష్యతే,

అధ్యాపనం చ వేదానాం సావిత్రివచనం తథా.

పితా పితృవ్యో భ్రాతా వా నైనా మధ్యాహ్నే త్పిరః,

స్వగృహే చైవ కన్యాయా వైశ్చచర్యా విధీయతే

వర్జయే దజనం చీరం జటాధారణ మేన చ.”

“పూర్వకాలపు స్త్రీలస్థితి యిది యయియుండెను. తరువాత నిటీవల చాల కాలమునకు “స్త్రీశూద్రద్విజబంధనానాం త్రయీ న శ్రుతిగోచరా” అని పుట్టినవచ నప్రామాణ్యముంబట్టి వేదాధ్యయనాధికార మట్లుండఁగా స్త్రీలకు వేదమంత్రశ్ర వణమందుఁగూడ నధికారము లేదని నిషేధించఁబడెను. ఇట్లు ప్రాచీనద్విజబంధన కస్థితి కాలక్రమమున వైదికత్వమును గోలుపోయి క్షీణదశనొందఁగా నిటీవల పూ ర్వపుట్టికర్జ్జానసంపత్తికే బ్రసిద్ధికెక్కి పురుషతుల్యసర్వాధికారము గలిగియుండిన స్త్రీజాతియే “స్త్రీశూద్రహూణశబరా అపి పాపజీవాః” అనియు, “స్త్రీయో నై శ్శాస్త్రభా శూద్రా యేఽపి స్యుః పాపయోనయః” అని యర్వాచీన గ్రంథముల యందుఁ బాపయోనియనియు, మాధ్యాస్పరమనియు నెన్నఁబడెను. నిష్పద్ధివేదా ధ్యయనార్హత గలస్త్రీలతో నున్నయిప్పటికాలపువార మయిననునకుఁ బూర్వపు స్త్రీలందఱు సధ్యయనసంపన్నలే యని ప్రాచీనమత గ్రంథములయందుఁ జదివినచో నెంతోవింతగాఁ దోచును. అంతవింతగాఁ దోచుటచేతనేకదా యిప్పటికాలపు వ్యాఖ్యాతలు పై నవ్రాసిన “సంధ్యాకాలమనా శ్శ్యామా” అనెడునుందరకాండ శ్లోకమున కీరితిగా వ్యాఖ్యానమును వ్రాసిరి.

“అత్ర సమ్య గ్భగవద్ధ్యాన వైవిది సంధ్యాపదార్థత్వే నాస్త్యేవి తత్ర స్త్రీయా అధికారః, గాయత్రీమంత్రేణ తదర్థస్థరణపూర్వకధ్యానే శు ద్విజ వైవివాధికార ఇ త్యన్యత్.”

“ఇచట సంధ్యాశబ్దమునకు భగవద్ధ్యాన మర్థముగావున నిట్టిదానియందు స్త్రీకధికార మున్నది. గాయత్రీమంత్రార్థానుసంధానపూర్వకధ్యానమం దన్ననో ద్విజానికే యధికారము.”

కొనల్య యశ్వమేధాశ్వమును దనచేతిలో నున్నకత్తితో స్వయముగా మూడునుఱకులు నఱకి చంపె నని విన్నప్పుడు మన మేమి యాలోచింప వలసి యుండును?

“కాసల్యా తం హయం తత్ర పరిచర్య సమంతతః,
కృపాజై ద్విశకా వైసం త్రిభిః పరమయా ముదా.” (బా. 13—31.)

రామాయణములో నగ స్త్యకరభాగభరద్వాజాదిమహామునీంద్రులయాశ్ర మంబు లెట్లు వర్ణింపఁబడినవో చిత్తగింపుడు. ఈవర్ణనమున వారిజీవనములు రజ స్తమోగుణాతీతము లయి కేవలసత్త్వాదై వ్యతముగా నుండె నని నున మూహించు కొనఁగలము. ఈముషితల్లజ లాకాలమందు నై సర్గిక రామణీయకము గలవివి క్తప్ర దేశములయందు నివసించువారయి, సర్వకాలము శ్రౌతస్మార్తాదికర్తనిరతు లయి, శాస్త్రవ్యాసంగము, వేదప్రవచనము, శిష్యాధ్యాపనము, భగవదుపాసనము మొద లగువానిచే గాలముఁ గడుపుచుండెడివారు. ఇట్టివారని లోక మెఱుంగనిదికాదు. నిస్సృహులు, వీతరాగులు, విదితవేదితవృత్తులు, స్వయముగాఁ గృషిఁ జేసి పండించు

కొన్న సన్యసలమువలన జీవించెడివారు, తమకుఁగాని తమయాగాదికర్తలకుఁగాని, తమకృషిఫలమునకుఁగాని సంభవించినయనర్థములఁ దొలఁగించుకొనుట కాయుధములు ధరించి పోరాడెడువారు.

ఆకాలమందు వేదప్రతిపాద్య దేవతలయిన యింద్రవరుణాదులఁ బూజించుచుండెడువారు. ఈ దేవతలకు వారిచర్చకుటీరములయందు వేటువేటు పూజాస్థలములు హోమకుండములు నుండెను.

“సహ పత్న్య వికలాత్వే నారాయణ మపాగమత్,

గతే పురోహితే రామ స్సన్నితో నియతమానసః.

వాగ్యత స్సహ వై దేహ్య భూత్వా నియతమానసః,

శ్రీమ త్యాయతనే విష్ణో శ్శిశ్యే నరచరాత్తజః.”

(అయో. 6. 1, 4.)

ఈశ్లోకములవలన శ్రీరామభవనమందొకవిష్ణావలయ మున్నట్లు గానవచ్చుచున్నది.

“యథా హి వోర స్స తథా హి బుద్ధ స్తథాగతం నాస్తిక మత్ర విద్ధి,

తస్మాద్ధి య శ్శంక్యతమః ప్రజానాం న నాస్తికే నాభిముఖో బుధ స్సన్నితః ”

(అయో. 109. 34.)

ఈశ్లోకము నాస్తికమతోపన్యాస మొనర్చినజాబాలసిద్ధాంతమును ఖండించుటలో రాముఁడు చెప్పినమాట ఇందులోబుద్ధుఁడు చోరుఁడని నిరసించబడినది. రామునికాల మెక్కడ? బుద్ధునికాల మెక్కడ? ఆకాలమందు బుద్ధునిపేరైన వినఁబడెనా? వైదికమతావలంబు లైనయగ్నిమిత్రపుష్పమిత్రులకాలమున (అనఁగాఁ గ్రీస్తుకుముందు నూటయేబది సంవత్సరముల నమయమున) నశోకుఁ డీమతమును రాజమతముగాఁ జేసినపిమ్మట నీమతమునకు సంభవించిన దూషణలో బౌద్ధుఁ డిట్లు దూషింపఁబడియుండును. లేక, గ్రీస్తుకుముందు షష్టాబ్దశతకములో బుద్ధుఁడు క్రొత్తగాఁ దనమతమును బోధించుచున్నసమయమందైన నీదూషణము వుట్టియుండవలయును.

“తత స్స కింకరాన్ హత్వా హనుమాన్ ధ్యాన మాస్థితః,

వనం భగ్నం మయా వైత్య ప్రాసాదో న వినాశితః.”

(సుందర. 43. 1.)

ఇచట చైత్య మనఁగా “దేవాలయ” మని వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసియున్నారు. చైత్యశబ్దమునకు బుద్ధాలయ మర్థము. కాలక్రమమున నీశబ్దమునకు సభ యనియు, నుద్దేశపాదప మనియు, దేవాలయ మనియు ననేకార్థములు గలిగినవి. ఇదియే ‘పూర్వపులంక’ యని వ్యవహరింపఁబడు సింహళదీప్తమందుఁ గ్రీస్తుశకమునకుముందుండి బౌద్ధమత ముచ్చదశలో నుండెను. ఇప్పుటికి నీదీప్తవాసు లందఱు బౌద్ధమతము నవలంబించియే యున్నారు. కావున నీశ్లోకము కూడఁ బ్రక్షిప్తమే కావచ్చును.

కావునఁ బై హేతువులనుబట్టి వినుర్నింపఁగా నీరామాయణము పార్థకులో
త్పత్తికిఁ బూర్వము బహుకాలముం దున్నసాంఘికస్థితిలో వ్రాయఁబడినది. అట్టి
సాంఘికస్థితిలో బ్రాహ్మణులు వేదప్రతిపాద్యవరుణేంద్రాద్విదైవతల నుపాసించుచుం
డువారు. ఆకాలముం దున్నబ్రాహ్మణులకు ఓట్టియులకు, నీకాలముం దున్నంతభేదము
లేదు. అప్పటికాలపుస్త్రీ లిప్పటిస్త్రీలవలె గాక పురుషులవలె వేదాధ్యయనాదుల
యందును వైదికకర్తాచరణమందును సధికారము గలిగియుండిరి. నిస్సంశయముగ
నీరామాయణకవి యగువాల్మీకి యాకాలమువాఁడు. కాఁబట్టి యిప్పటిరామాయ
ణమునం దచ్చటచ్చటఁ గానవచ్చు కొన్నికొన్ని యభిప్రాయవిశేషము లంతప్రాచీన
కాలపువాఁ డగుకవి కుండుట యసంభావ్యముకదా! కావున నీగ్రంథ ముత్పన్న
మైనకొంతకాలమునకుఁ గొందఱచే నచ్చటచ్చట మార్పఁబడియుండు నని నిర్ణ
యించుటకుఁ బైనవ్రాసినయంశములే నిదర్శనములు.

శ్రీరామాయణప్రతిపాద్యవేదాంతార్థము.

“ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదాంతార్థః ప్రకాశ్యతే”

అనుచనము ననుసరించి వాల్మీకి సకలవేదాంతసార్థము నిట్లు ప్రతిపా
దించియున్నాఁడు. ఎట్లనఁ—జగజ్జన్మాదికారణ మగుపరబ్రహ్మము చతుర్ముఖుఁడా?
విష్ణువా? రుద్రుఁడా? యనుమీమాంసలో రామరూపముగ నవతరించిన విష్ణువే
పరబ్రహ్మ మని వాల్మీకి * షడ్విధతాత్పర్యలింగములచే శ్రీరామాయణమందు
నిర్ణయించియున్నాఁడు.

ఉపక్రమమందుఁ— “ఇపు డీలోకమున వేదాంతోదితసకలగుణసంప
న్నుఁడు విష్ణువా? లేక, బ్రహ్మరుద్రేంద్రాదులయం దన్యతముఁడా?” అని వాల్మీకి
ప్రశ్న సేయఁగా “ఇత్యైకువంశప్రభవో రామో నామ జనై శ్శృతః.” అనునీ
మొదలగువానిచే “రామరూపమున నవతరించినవిష్ణువే”యని నారదుఁడు ప్రత్యు
త్తర మొసఁగెను.

ఉపసంహారమందు, చతుర్ముఖుఁడుఁ—

“త వాహం పూర్వకే భావే పుత్రైః పరపురంజయ,

* షడ్విధతాత్పర్యలింగములుఁ—

“ఉపక్రమోపసంహారా వభ్యాసోఽపూర్వతాఢవ్,

అర్థనాదోపపత్తి శ్చ లింగం తాత్పర్యనిర్ణయే.”

ఉపక్రమము (ఆరంభము), ఉపసంహారము (అంతము), అభ్యాసము (చెప్పినదాని నాపుత్తి
చేయుట), అపూర్వత (ఇతరప్రమాణములచేఁ దెలియఁబడకపోవుట), ఢలము, అర్థవాదము (చెప్పిన
యర్థమును స్తుతించు వాక్యము.)

ప్రాణాపత్యం త్వయా కర్త సర్వం హయి నివేశితమ్.”

“భవా న్నారాయణో దేవ శ్చిమాం శృక్రాయుధా విభుః,

నధార్థం రాజా స్యేహ ప్రవిష్టో మానుషీం తనుమ్.” (యుద్ధ. 120. స.)

“సీ. అనఘాత్! నీవు నారాయణుడవు... మొందితి ఐయ్య! నీవు.” (గోపీ. యుద్ధ.)

దీనివలన జగములను సృజించిన బ్రహ్మకు సుతృప్తికారణ మగుటచే బరబ్రహ్మము విష్ణువే యని చెప్పబడియున్నది. అభ్యాసములో, ననగా రామాయణములో నచ్చటచ్చట:—

“ఏతస్మి న్నంతరే విష్ణు రుపయాలో మహాద్యుతిః,

శంఖచక్రగదాపాణిః పీతవాసా జగత్పతిః.”

(బాల. 15. 15.)

“సీ. బుధజనమలపనంబులు పల్లవింపఁ జేయుట మాధవస్ఫూర్తి నొనరఁ గాంచి, మేన దీపింప భార్యజాని దోచె.” (గోపీ. బాల. 359.)

ఇత్యాదులచే జగత్కారణత్వము విష్ణువునకే చెప్పబడినది. మరియు—

“త్వం గతిః పరమా దేవ సర్వేషాం నః పరంతప!

నధాయ దేవ! శత్రుజాం నృణా మేకే వనః కురు.”

(బాల. 15. 24.)

“కావున నీవు మనుష్యరూపంబున నవతరించి రావణుని వధించి లోకంబులకుఁ బరమకల్యాణంబు సంపాదించవలయు నీవే గతి.”

ఇందువలనఁ బరత్యాసాధారణ మగునర్వరక్షకత్వము విష్ణువునకే చెప్పబడినది. ఇంతియకాక—

“తతో దేవా సృగంధర్వా స్సరుద్రా స్సాప్సరోగణాః,

స్తుతిభి ర్దివ్యరూపాభి స్తుప్తువు ర్భునూదనమ్.”

(బాల. 15. 31.)

అనునీమొదలగు శ్లోకములచే విష్ణువునకే పరత్వము చెప్పబడినది.

“అహం వేద్మి మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమమ్,

నసిష్ఠోఽపి మహాతేజా యే చేమే తపసి స్థితాః.”

(బాల. 19. 14.)

“గీ. రామభద్రుడు.....రతని మహిమ.”

(గోపీ. బాల. 469.)

అను విశ్వామిత్రవాక్య మీరామరూపి యైనవిష్ణు వపరిచ్చిన్నమహిమ గలవాడనియు మహాపురుషుఁ డనియు, నహోమహిమ లేక యతనిప్రభావ మెఱుంగక శక్యము గాదనియుఁ జెప్పుచున్నది. సీతావివాహాఘట్టమునందు వసిష్ఠుడు—

“అన్యక్తప్రభవో బ్రహ్మ శాశ్వతో నిత్య ఆవ్యయః,

తస్మా న్నరీచి స్సంజ్ఞే మరీచేః కాశ్యప స్సుతః.”

(బాల. 71. 20.)

“గీ. అన్యక్తసంభవుం.....గశ్యపాహ్వయుడు పుట్టె”

(గోపీ. బాల. 1246.)

అనుశ్లోకమువలన నితఁడే సర్వకారణమని స్పష్టము. పరశురాముఁడు సైతము.

“అధికం మేనిరే విష్ణుం దేవా స్సర్దిగణా హ్మణాః,

జృంభితం తద్ధను ర్ద్విష్ట్యై శైవం విష్ణుపరాక్రమైః.”

(బాల. 75. 19.)

“గీ. అంతః బరమేష్ఠి.....దమతమసదనములకు.” (గోపీ. బాల. 1325.)

అనుశ్లోకముచే నీతనిసర్వాధికత్వముఁ బ్రకాశింపఁ జేసెను.

“సహి దేవై రుదీర్ఘస్య రాజాస్య వధార్థిభిః,
అర్థితో మానుషే లోకే జన్తే విష్ణు స్సనాతనః.” (అయో. 1. 2.)

“గీ. ఆరఘూత్తమా...రమాధవుఁడు గాఁడె యెంచి మాడ.” (గోపీ. అయో-7.)

అనుశ్లోకములవలన రామరూపి యగువిష్ణువునకే సనాతనత్వము వక్కాణింపఁబడినది. ఈకాండములోనే మఱియొకచోట “ఆకాశప్రభవో బ్రహ్మశాశ్వతో నిత్య అవ్యయః” అని చెప్పఁబడియున్నది. ఇచ్చట నాకాశశబ్దము “ఆకాశో హ వై నామరూపయో ర్నిర్వహితా, కో హ్యే వాన్య త్కః ప్రాణ్యా చాకాశ ఆనందో న స్యాత్” (తై. ఉ.) “ఆకాశ స్తల్లింగాత్” ఇత్యాదిక్రమమునా త్రములయందువలెనే, ప్రసిద్ధాకాశపరము గాక పరబ్రహ్మపరముగాఁ బ్రయోగింపఁబడినది. దీనివలన స్వయంప్రకాశకత్వము, సర్వవ్యాపకత్వము సూచింపఁబడినది. మఱియు—

“అప్రమేయం హి త త్తేజో యస్య సా జనకాత్మజా,
న త్వం సమర్థ స్తాం హర్తుం రామచాపాశ్రయాం ననే.” (ఆర. 37. 18.)

“గీ. అమృహత్తునిఘనతేజ...హరియింపఁ జాల వీవు.” (గోపీ. ఆర. 649.)

అనుమారీచవచనముచే నీరామరూపియగువిష్ణువపరిచ్ఛేద్యమహిమగలవాఁడని చెప్పఁబడినది.

“నివాసప్యక్ష స్సాధూనా మాపన్నానాం పరా గతిః,
ధాతునా మివ శైలేంద్రో గుణానా మాకరో మహాన్.” (కిష్కిం. 15-18-19.)

“గీ. రణపటిష్ఠఁ డాపన్న...డా ర్తిహరుఁడు...
అతులితగతి నమృహత్తుఁ డాశ్రయ మధిపా!” (గోపీ. కిష్కిం. 381-382.)

మఱియు నీకాండముందే—

“త్వ మప్రమేయ శ్చ దురాసదశ్చ జితేంద్రియ శ్చోత్తమధార్మిక శ్చ,
అక్షయ్యకీర్తి శ్చ విచక్షణ శ్చ క్షీతిక్షమావాక్ త్తతతోపమాత్మః.” (కిష్కిం. 24. 31.)

“సీ అవశిశతలక...బాలింపఁ జాలు దీవు.” (గోపీ. కిష్కిం. 612.)

అను నీ తారావచనముచే నీవిష్ణువునకు జ్ఞానానందములత్వాదిసమస్త కల్యాణగుణాకరత్వము స్థాపింపఁబడినది.

“బ్రహ్మ స్వయంభూ శ్చతురాననో వా రుద్ర త్రిణేత్ర త్రిపురాంతకో వా,
ఇంద్రో మహేంద్ర స్సురనాయకో వా త్రాతుం న శక్తా యధి రామ వశ్యమ్.” (సుం. 51. 44.)

“రామబాణంబులబారం బడిన...విరించియు రక్షింప శక్తులు గారు.”

(గోపీ. సుంద. 1149.)

ఇందువలన సర్వసంహర్తృత్వము దోషితమైనది.

“కిం వైష్ణవం వా కపిరూప మేత్య రక్షోవివాళాయ పరం సుతేజః,

అనంత మవ్యక్తమచింత్య మేకం స్వమాయయాసాంప్రతి మాగతంవా.” (సుంద. 54. 38.)

“చ. ఐనజభస్మప్రకాశ మిటు.....దైత్యవివాళపార్థ మై.” (గోపీ. సుంద. 1215.)

దీనిచే ననంతరూపము చెప్పబడినది.

ఇంతియకాక మఱియొకవిశేషము గలదు. “న దేవ సో మ్యేద మగ్ర ఆనీత్” “ఈజగత్తు సృష్ట్యాదియందున త్రే (అనఁగా బ్రహ్మమే) అయియుండెను.” “అస ద్వా ఇదమేక ఏ వాగ్ర ఆనీత్” “ఈజగత్తు సృష్ట్యాదియందు అస త్రే (అనఁగా నామ రూపభోగానర్త మయిన బ్రహ్మమే) అయియుండెను” “బ్రహ్మ వా ఇద మేక ఏ వాగ్ర ఆనీత్” “ఈజగత్తు సృష్ట్యాదియం దొక బ్రహ్మమే యయియుండెను” “న స స్వచాన చ్చివ ఏవ కేవలః” “సృష్ట్యాదియందు సదసత్తులు లేవు. ఒకశివుడే యుండెను.” “హిరణ్యగర్భ సుమవ ర్త తాగ్రే” “సృష్టికంఠె ముందు హిరణ్యగర్భుడు (అనఁగా జత్తుర్బ్రహ్మ) ఉండెను.” “సరై వ్యవస్థసంపన్న సుర్యేశ్వర శృంభు రాకాశమధ్యేధ్యయః” “సరై వ్యవస్థసంపన్నుడు స ర్యేశ్వరుడునగుశంభు వాకా శమధ్యమందు ధ్యానింపఁ దగినవాడు” “అస్య లోకస్య కా గతి ర త్యాకాశ ఇతి హోవాచ” “ఈలోకమునకు గతి యేది యనఁగా నాకాశ మనెను” “ఇంద్రో నూయాభిః పురురూప ఈయతే” “ఇంద్రుడు మాయలచే బహురూపుఁ డగుచు న్నాడు” “కతమా సా దేవతా ప్రాణ ఇతి హోవాచ” “ఆదేవత యెవరనఁగాఁ బ్రాణ మని చెప్పెను.”

ఇత్యాద్యన్యార్థాన్యసరత్వేకంకాజనకములగుసదసదవ్యాకృతాత్మహిరణ్య గర్భశంభావకాశప్రాణేంద్రాదిశబ్దములకుఁబ్రశ్నధికరణన్యాయముచే“సామాన్యవా చినాం పదానాం సతి విశేషే విశేషపర్యవసానమ్” అనున్యాయము ననుసరించి ఛాందోగ్యమహాపనిషత్సత్త్రాయణీయసుబాలోపనిషత్తులయందు “ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీ, న్న బ్రహ్మ, నేశానః” ఇత్యాదిశ్రుతిపఠిత మైనవిశేషవాచక మగు నారాయణశబ్దమందుఁ బర్యవసానము. “అగ్ని రవమో దేవానాం, విష్ణుః పరమః.” “దేవతలలో నగ్ని తక్కువవాడు. విష్ణువు గొప్పవాడు” “యో బ్రహ్మణం విద ధాతి పూర్వం యో వై వేదాం శ్చ ప్రహిణోతి తస్మై” “మొదట నెవడు బ్రహ్మను సృజించుచున్నాఁడో? ఎవడు వానికొకకు వేదముల నిచ్చుచున్నాఁడో?”

“అపో నారా ఇతి ప్రోక్తా ఆపో వై నరమానవః,

తా య ద స్యానునం పూర్వం తేన నారాయణ స్సృతః ”

“య త్త త్కారణ మవ్యక్తం నిత్యం సదసదాత్మకమ్,

త ద్విసృష్ట్య స్స పురుషో లోకే బ్ర హ్మేతి కీ ర్త్యతే.”

“ధ్యాయే న్నారాయణం దేవం స్నానాదిభు చ కర్మసు”
 “అలోఽద్య సర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునఃపునః,
 ఇద మేకం సునిష్ఠ్ఠం ధ్యేయో నారాయణ స్సదా.”
 “వేదశాస్త్రా త్పరం నాస్తి న దైవం కేశవా త్పరమ్;”
 “సర్వే వేదా య త్పద మామనంతి, సర్వే వేదా యత్రైకం భవన్తి”
 “వేదై శ్చ సర్వై రహ మేవ వేద్యః.”
 “న తా స్త్వ సర్వవచసాం ప్రతిష్ఠా యత్ర కాశ్యపి.”
 “వేదే రామాయణే చైవ భారతే భిరత్సభ! ఆదా మధ్యే త థాచాంతేవిష్ణు స్సర్వత్ర గీయతే.”
 “నారాయణపరా వేదా నారాయణపరా ముఖాః, నారాయణపరం జ్ఞానం.”
 “మ త్తః పరతరం నాన్య త్క్రించి దన్తి ధనంజయ!”
 “విష్ణో స్సకాశా దుద్భూతం జగ త్తత్రైవ చ స్థితమ్,
 స్థితినంయమకర్తా చ జగతోఽన్య జగచ్ఛ్రు సః.”
 “నారాయణ పరం బ్రహ్మ తత్త్వం నారాయణః పరం”
 “వేదవేద్యో హి భగవాన్ వాసుదేవ స్సనాతనః,
 గీయతే స పరో వేదై ర్యో వే దైవం స వేదవిత్ ”

ఇత్యాదిప్రతిస్పృతినాత్మిక పురాణవాక్యశతములచే శ్రీమన్నారాయణ పఠత్వము స్థాపింపబడుచున్నది.

“వృక్త మేష మహాయోగీ పరమాత్మా సనాతనః,

... ..

శ్రీవత్సనః నిత్యశ్రీ రజయ్య శ్శాశ్వతో ధ్రువః.” (యుద్ధ. 114.14-15.)

“శీ. స్వాభావికజ్ఞానశ క్రియకుండు... నేఁ డిది నిక్కువంబు.” (గోపీ. యుద్ధ.)

అనెడిమండోదరీవాక్యమువలనఁ బరమాత్మత్వశ్రియఃపతిత్వాద్యసాధారణ చిహ్నయుతుఁ డగువిష్ణువే యీరాముఁ డని సర్వదేవతాపారమ్యముస్థాపింపబడు చున్నది. మరియు “భవా న్నారాయణో దేవః” (యుద్ధ. 120. 13.) ఇత్యాది బ్రహ్మవాక్యమువలన రామరూపి యగువిష్ణుపునకే నారాయణత్వజగత్కారణత్వ ములు ప్రతిపాదింపబడినవి.

ఇంక “అపూర్వత” యనఁగా నితర ప్రమాణములచేఁ దెలియఁబడకుండుట. పఠత్వము విష్ణు నని ప్రమాణాంతరములచేఁ దెలియ శక్యము గాదు.

‘ఫలము,’ ఉత్తరకాండము చివర—

“యాని పశ్యన్తి కాకుత్స్థం స్థావరాణి చరాణి చ,
 సర్వాణి స్వర్గమనే హ్యనుజగ్న్తర్హితా న్యపి.
 నోఽఘ్నస త్ర దయోధ్యాయాం సునూత్న మపి దృశ్యతే,
 తిర్యగ్గోనిగతా శ్చాపి సర్వే రామ మనుప్రతాః.”

అనుశ్లోకములచే భగవత్సాలోక్యాదిక మని స్పష్టము ఇంక 'సర్థవాదము'.
ఇయ్యది బాలకాండములో గనపఱుపఁబడెను.

“ఇమే ద్యేధనుషీ శ్రేష్ఠే దివ్యే లోకాభివీశ్రుతే,

... ..

అధికం మేనిశే విష్ణుం దేవా స్సర్వీ గణాస్తదా.”

(బాల. 75.11-19.)

“ఉ మున్నుసమస్తదేవమునిముఖ్యులు.....

గీ. సమృద్ధంబునఁ దమతమసదనములకు ”

(గోపీ. బాల. 1119-1325.)

దీనివలన బ్రహ్మదేవగణములు మొదలగువారు మీమాంసాపూర్వకముగా
విష్ణురుద్రులలో విష్ణువే యధికుఁ డని నిర్ణయించుటయే సర్థవాదోపపత్తులు చెప్పఁ
బడినవి.

విష్ణువు పరదైవత మైనచో నతఁడు రామరూపమున భూమిపై నేల యవత
రింపవలయును? అనిన, “అజాయమానో బహుధా విజాయతే; తస్య ధీరాః పరి
జానంతి యోనిమ్” “జన్తరహితౌడయ్యు ననేకప్రకారములఁ బుట్టుచున్నాఁడు.
అతనిజన్మప్రకారమును జ్ఞాననిష్ఠు లెఱుంగుదురు” “న సా కర్మనిమిత్తజా” “ఆయ
నజన్మ మన్మదాదులజన్మమువలెఁ గర్మమునఁ గలుగునది కాదు.”

“యదా యదా హి ధర్మస్య ధ్వాని ర్భవతి భారత!

అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తేదాఽఽత్తానం సృజాన్యహమ్.

పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్

ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే.”

“ఓభారతా! ఎప్పుడెప్పుడు వేదవిహితధర్మమునకు మోసమును, అధర్మము
నకు వృద్ధియుఁ గలుగుచున్నదో? అప్పుడంతయు నన్ను నేనే సృజించుకొను
చున్నాను. సాధువులను రక్షించుటకును, బావుల నశింపఁజేయుటకును, నశించిన
ధర్మమును మరల స్థాపించుటకును బ్రతియుగమందుఁ బుట్టుచున్నాను.”

“అశోఽపి స న్మవ్యయాత్తా భూతానా మిశ్వరోఽపి సః

ప్రకృతిం స్వా మధిస్థాయ సంభవా మ్యక్తమామయా.”

“నేను జన్మ లేనివాఁడను, పరిణామము లేనివాఁడను, సర్వభూతములకు
నీశ్వరుఁడను. అయినను నాయీశ్వరస్వభావమును విడువకయే నానెంకల్పరూపజ్ఞాన
ముచేఁ బుట్టుచున్నాను” ఇత్యాదిప్రమాణములచే నానఁడు లోకానుగ్రహప్రే
రితుఁ డై చేతనవర్గమును రక్షించుట కవతరించుచున్నాఁడు; కాని యన్మదాదిబద్ధుల
వలె గర్భజన్మజరామృతిక్షేతకర్మమడార్కిగుఁ డై, మడ్భావవికారములు గలవాఁ
డై జనించువాఁడు కాఁ డని పూర్వోక్తచోద్యము పరిహరింపఁబడుచున్నది.

“యా గతి ర్భాగవతీనా మాహితాగ్నే శ్చ యా గతిః

... ..

“పృథరాజ! మహాసత్త్వ! సంస్కృతశ్చ మయా వ్రజ.” (ఆర. 63.29-30.)

“యజ్ఞశీలురును.....బనుభవించుచుండుము.” (గోపీ. ఆర. 1216.)

దీనిచే జటాయువు దహనసంస్కారాదికర్తల కనర్హ మయినతిర్యగ్గతులైనను, బ్రాహ్మణహతుఁ డైనను భగవంతునివిశేషకటాక్షమునకుఁ బాత్రుఁ డగుటచే ననితరములభ మగువునరావృత్తిరహితశాశ్వతవిష్ణులోకము నొందెను ఇందు వలనఁ బరదేవతాసాధారణ మైనమోక్షప్రదత్వము తెలియఁజేయఁబడెను.

ఈవిధముగా వేదాంతవేద్య మగువరతత్త్వము రామరూపి యగువిష్ణువేయని యుపక్రమాదిషడ్విధతాత్పర్యలింగములచే స్థాపింపఁబడినది. గ్రంథాంతమందు బ్రహ్మ యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు—

“అస్యాః పరిపదో మధ్యే య ద్భ్రువిమి నిబోధ తత్

ఏత దేవ హి కావ్యం తే కావ్యానా ముత్తమం శ్రుతమ్.

సర్వం విస్తరతో రాజక్ వ్యాఖ్యానృతి న సంశయః

ఆదికావ్య మిదం రామ! త్వయి సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్.

న హ్యన్యోఽర్హతి కావ్యానాం యతోభా గ్రాఘవా దృతే” (ఉత్త. 95.17-19.)

“ఈసభామధ్యమందు నేను భాషించుదానిని మీరందఱు తెలిసికొనుఁడు.

అన్నికావ్యములలో సత్యతమ మైనకావ్య మిదియే. యని ప్రసిద్ధి నొందినది. అఖిలవృత్తాంతమును వ్యాఖ్యానముచేయుచున్నది. ఓయిరాముఁడా! ఆదికావ్య మైనయీరామాయణమునకు నీవే ప్రధానప్రతిపాద్యుఁడవు. రామునికంటె నితరులెవ్వరును కావ్యకీర్తికిఁ బాత్రులుగారు” కావున నీశ్రీరామాయణముచే బ్రతిస్థాపింపఁబడువరతత్త్వము శ్రీమహావిష్ణువేయని సమర్థింపఁబడినది. రామునిచేనొనర్పఁబడినసూర్యోపస్థానాదికము విశ్వమిత్రావ్యసన్పత్తివలె మనుష్యభావనానుసరణముచే జేయఁబడిన దని గ్రహింపవలయును.

నేతునిర్మాణకాలమం దానేతువువద్ద రాముఁడొకశివలింగమునుబ్రతిష్ఠచేసెనని వాల్మీకి రామాయణమందుఁ జెప్పినట్లు కానరాదు. అగస్త్యసంహితాధ్యాత్మ రామాయణాదులయందు—

“నేతు మారభమాణ స్తు తత్ర రామేశ్వరం శివమ్,

సంస్థాప్య పూజయిత్వాఽహ రామ లోకహితాయచ.” (అధ్యా.యుద్ధ. 4 స.)

అని స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది.

రాముఁడు సపరివారుఁ డై పుష్పకవిమాన మెక్కి లంకనుండి యయోధ్యకుఁ దిరిగివచ్చుచున్నసమయమున నీత కాయావిశేషములఁ గనఁబఱుచుచు నేతువుఁ జూపించి—

“సేతుబంధ ఇతి ఖ్యాతం త్రైలోక్య నాభిపూజితమ్
ఏత త్వవిత్తం పరమం మహాపాతకనాశనమ్.”

అని చెప్పి, “అత్ర పూర్వం మహాదేవః ప్రసాద మకరో త్వృభుః” అని చెప్పి
యున్నాడు. కూర్మపురాణమందు:—

“సేతుమధ్యే మహాదేవ మిశానం కృత్తినాసనమ్
సాపయామాస పై లింగం పూజయామాస రాఘవః.
శిష్య దేవో మహాదేవః పార్వత్యా సహ శంకరః
ప్రత్యక్ష మేవ భగవాన్ దత్తవా న్వర ము త్తమమ్.
యే త్వయా స్థాపితం లింగం ద్రక్ష్యం తీవా ద్విజాతయః
మహాపాతకసంయుక్తా స్తేహం పాపం వినశ్యతి.”

పద్మపురాణమందు—

“రామః పుష్పకా దపరుష్యా మహాదేవం ప్రతిష్ఠాపితవాన్
సోఽస్మై ప్రసన్నోఽభూ ది త్యుచ్యతే”

ఇత్యాది ప్రమాణవచనములు రాముడు సేతువుదగ్గర శివలింగ ప్రతిష్ఠను జేసి
నట్లు చెప్పుచున్నవి. కావున, “అత్ర పూర్వం మహాదేవః ప్రసాద మకరో త్వృభుః”
అనుశ్లోకమునఁ గూడ రామకర్తృకశివలింగ ప్రతిష్ఠ బోధింపఁబడుచున్న దని
కొందఱు వ్యాఖ్యాతలు వ్యాఖ్యానము చేసియున్నారు; కాని యిది సమంజస
ముగా నున్నట్లు తోఁపదు. ఈశ్లోకములో ‘పూర్వం’ అనుటచే శివుఁడు రాముని
యందుఁ బ్రసాదముఁ జూపించుట సేతునిర్మాణకాలమునందా? లేక లంకనుండి
తిరిగివచ్చునమయమునందా? సేతునిర్మాణకాలమునం దన్నచో నపుడు రావణవధా,
దికము జరగలేదు కావున శివుఁడు రామునిఁ గటాక్షించుట కవకాశములేదు.
లంకనుండి తిరిగివచ్చునపుడన్నచో “అత్ర” అనునది చాలును. ‘పూర్వ’ మనునది
విరోధించును. మహేశ్వరుఁడు రావణవధానంతరమునఁ గదా వచ్చి రాముని గౌర
వించెను. పూర్వ మనుదానికిఁ బూర్వకల్ప మనియర్థముఁ జెప్పఁగూడదాయన్నచో,
“అత్తానం తూనుషం మన్యే గామం దశరథాత్మజమ్” అని మనుష్యభావనతో
నున్నరాముడు సుగ్రీవాదులదగ్గఱ న్వకీయవిష్ణ్వవతారద్యోతక మయినపూర్వ
వృత్తోద్ధాటనము చేయుట మతింత యనుచితముగాఁ గానవచ్చును. పూర్వకల్ప
మందుఁ గట్టఁబడినసేతువుండఁగా మరల నిపుడు సేతువుఁ గట్టుట వ్యర్థము. కావున
“అత్ర” అనుపదము పూర్వశ్లోకోక్త మయిన నలకృతసేతుబంధమునే పరామర్శించు
చున్న దనిచెప్పుట యుచితము. ఇచ్చటిమహాదేవశబ్దమునకు నమదుండనియర్థము.
“స్నేహం స్నిహ్యం మహా చ్ఛుద్ధం వారుణం సర్వతోముఖమ్” అని జల పర్యా
యములలో యాదవనిఘంటు.

“మహాత్ జలం, తద్రూపో దేవః సముద్రః”

“దర్శయామాస చాత్మానం సముద్ర స్సరితాం పతిః.”

అని లోంగడ జెప్పబడిన ట్లిచట ననకు సముద్రుడు ప్రత్యక్ష మయి నీటిలో నేతువు నిలుచునట్లు దయ చూపించె నని రాముడు నీతతో జెప్పె ననుటయే యుచితమయినయర్థము. లేక మహాదేవశబ్దమునకు శివుఁ డని యర్థము జెప్పినచో రావణవధానంతరము శివుఁడు రామునికడ కేతెంచి స్తుతించి “ఏష రాజా విమానస్థః పితా దశరథ స్తవ” అని దశరథుని రామునికిఁ జూపించగా—

“మహాదేవవచ శ్శ్రుత్వా కాకుత్స్థస్స సుహృత్క్షణః
విమానశిఖరస్థస్య ప్రణామ మకరోత్పితుః.”

అనునట్లు, రాముడు దశరథునికి నమస్కరించెను. కావున నిచటఁ బితృప్రదర్శనమే మహాదేవప్రసాద మనియర్థము చెప్పినచో సమంజసముగా నుండును. రాముడు దీని కనుగుణముగా హనుమంతుని ద్వారా భరతునికి నిజాగమనవార్తాప్రేషణమందు “మహాదేవప్రసాదా చ్చ పిత్రా మమ సమాగమః” “మహాదేవునికృపచేఁ బితృ సమాగమము నాకు లభించె” నని చెప్పి పంపెను. కావున నిదియే యర్థనామంజన్యమని బుద్ధిమంతు లూహింపవలయును. పూర్వోక్తపురాణవచనములగతి యేమనఁగా నవి మాహాత్మ్యపరము లని గ్రహింపవలయును.

శ్రీరామాయణసారాంశము.

“శ్రీవిష్ణోః ప్రథమే కాండే జగజ్జననహేతుతా
ద్వితీయే శ్శితిహేతుత్వం తృతీయే మోక్షదాయితా
చతుర్థే గుణసంపత్తిః పంచమే సర్వహర్తృతా
షష్ఠే వేదాంతవేద్యత్వం సప్తమే ప్రప్తౌహేతుతా.
ఏవం విష్ణుః పరం తత్త్వం రామాత్మేతి మునిశ్చిత్తః”

బాలకాండమందు “అవ్యక్తప్రభవో బ్రహ్మ” ఇత్యాదివాక్యములచే జగజ్జననహేతుత్వము; “ప్రజాపాలనతత్త్వజ్ఞః” ఇత్యాదులచే నయోధ్యాకాండమందు శ్శితిహేతుత్వము; అగణ్య కాండమందు “మయా త్వం సమనుజ్ఞాతో గచ్ఛ లోకా నను త్రమాన్” అని జటాయువునకు మోక్షమొసంగుటచే మోక్షప్రదాయిత్యము; కిష్కింధాకాండమందు “త్వ మప్రమేయ శ్చ దురానద శ్చ” ఇత్యాది తారా వాక్యములచే గుణసంపత్తియు; నుందరకాండములో “కిం వైష్ణవం వా కపిరూపమేత్యరహ్నోవినాశాయ” ఇత్యాదికముచే సర్వహర్తృత్వము; యుద్ధకాండమందు బ్రహ్మాదులచే నొనర్పబడిన స్తుతులవలన వేదాంతవేద్యత్వము;

ఉత్తరకాండములో—

“పచ్చే దివ్యైర్కసంకాశే నాభ్యా ముత్పాద్య మా మపి
ప్రాజాపత్యం త్వయా కర్త సర్వం మయి నివేశితమ్.”

ఇత్యాది బ్రహ్మవాక్యములచే న్రష్ట్రహేతుత్వము ప్రతిపాదింపఁబడియుండుటచే నీరామాయణముందు రామరూపముగా నవతరించినవిష్ణువే పరతత్త్వ మని నిశ్చయింపఁబడినది.

శరణాగతి నిరూపణము.

ఇట్టిపరతత్త్వముఁ బొందుటకుఁ దగినసాధన మెద్దియనః-శరణాగతి. తనను తాను రక్షించుకొనుటయందు న్యప్రయత్నమును మాని భగవంతుఁడే నాకు సర్వవిధరక్షకుఁ డని నమ్మి యాతనియందుఁ దనరక్షణభారమును సమర్పించుట శరణాగతి యనఁబడును. ఈశరణాగతి ప్రపదము, ప్రవత్తి, న్యాసము, భరన్యాసము మొదలగు శబ్దములచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. ఇది శ్రీపంచరాత్రశాస్త్రమందు సమానముఖముగా వినరింపఁబడినది.

“యో బ్రహ్మణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాం శ్చ ప్రహిణోతి తస్మై,
త మిహ దేవ మాత్మబుద్ధిప్రసాదం ముముక్షు రైవ శరణ మహం ప్రపద్యే.”

అనెడు శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తులోఁ గూడ నీశరణాగతి వక్కాణింపఁబడెను. సర్వశరణ్య మైనపరతత్త్వమును వశపఱుచుకొనుటకు సమర్థమయి పరమహితమయి యుండెను శరణాగతిధర్మమునకు విధాయకము లైన వేదభాగముల నీవిధంబున వాల్మీకి యుపక్రమముమొదలుకొని యుపసంహారమువరకు నుపబృంహణము చేసియున్నాఁడు. ఎట్లనః—అవతారారంభమందు దశరథుఁ డాచరించుచున్న యజ్ఞములో హవిర్భాగములఁ గొనుట కేతెంచిన దేవత లందఱు

“ఏతస్మి న్నంతకే విష్ణు రుపయాతో మహాద్యుతిః
శంఖచక్రగదాపాణిః పీతవాసా జగత్పతిః.”

అన్నటుల యచటఁ, బ్రత్యక్ష మైనసర్వశేషి యైననారాయణుని సన్నిధిలో “సిద్ధగంధర్వయతౌ శ్చ తత స్తావం శరణం గతాః” అని రావణవధార్థ మయి శరణాగతి చేసి రని చెప్పఁబడెను. పిమ్మట త్రిశంకు శునశ్శేఫాది వృత్తాంతములయందు విశ్వామిత్రాదుల వ్యాపారవిశేషములఁ జెప్పి శరణాగతరక్షణము పరమధర్మమనియు, సమర్థకారుణికవిషయ మగుశరణాగతి తప్పక ఫలప్రద మగు ననియు వివరింపఁబడెను. అయోధ్యాకాండములో రాముని వనప్రయాణసమయమందు నాతో రావల దని లక్ష్మణుని రాముఁడు నివారింపఁగా లక్ష్మణుఁడు—

“ఏవం శ్రుత్వా తు సంవాదం లక్ష్మణః పూర్వమాగతిః
అహం సర్వం కరిష్యామి జాగ్రత స్స్వపత శ్చ తే.”

(అయో. 21. స.)

“అసమయంబున సుమిత్రా నందనుం డవ్వోట.

..... సీతం బ్రాధించుచు రామున కిట్లనియె”

(గోపీ. ఆయా. 691.)

“దేవా! న న్ననుచరునిఁగాఁ బరిగ్రహింపుము మీయనుచరత్వకరణంబునందు... నేనును భవత్సేవనలనఁ గృతార్థుండ నగుదు నట్లుగావున.”

(గోపీ. ఆయా. 705.)

చ. “పవలు సమ స్తవన్యఫలపంక్తులఁ దెచ్చి యొసంగుచు నిన్విశో

సవినయబుద్ధి బద్ధగురుచాపముఁ దాల్చి సుఖ ప్తిఁ దక్కి క

న్దవ కటు తొప్ప వ్రేయక సుఖస్థితి నెప్పడుఁ గాచుచుండఁగా

నవనిజఁ గూడి నీవు గిరులందు విహార మొనర్చు టాపుడే.” (గోపీ. ఆయా. 707.)

పురుషకారభూత యగు సీతాసమక్షమందు నన్ను సకలవిధకైంకర్యముల నొనర్చెడు దాసునిఁగాఁ బరిగ్రహింపు మని ప్రార్థించుచు రామవిషయ మయి చేసినశరణాగతి యమోఘముగా ఫలించె ననియు, నిందువలన నవ్వవాగు స్వామియుఁ జేరి నమిథునమునకు దాస్య మొనర్చెడునవేక్షఁ జూపించుటచే ద్వయమంత్రార్థము వివరింపఁబడె ననియుఁ దేలుచున్నది.

భరతుఁడు చిత్రకూటమునకు వచ్చి “శిశ్యే పురస్తా చ్చాలాయాం యావస్యే న ప్రసీదతి” అని పట్టాభిషేకముఁ జేసికొన్నది రామునిఁ బ్రార్థించి శరణాగతిఁ జేసెను. ఇది ఫలంపలేదే యన్నచో నట్లు గాదు. రావణవధముకొఱకు మొదట దేవతలుచేసినశరణాగతిని సఫలము చేయుటకుఁ దా నిట్లు వెడలి వచ్చెను. గాన రాముఁడు తనకుఁ బ్రతినిధి యగుపాదుకలను భరతుని కిచ్చి పంపి దేవతామనోరథపూర్తిఁ గావించి వెనుక నుండి పట్టాభిషేకమును స్వీకరించెను. కావున భారత శరణాగతి విఫలత నొందలేదు. తరువాత దండకారణ్యవాసు లగు ఋషులు—

“ఏహి పశ్య శరీరాణి ఋషీణాం భావితాత్మనామ్

పరిపాలయ నస్సర్వాన్ రాక్షసేభ్యో నృపాత్మజ!”

(ఆర. 6. స.)

“భవదధీనచిత్తులమైయున్న మాశరీరంబులు బహుప్రకారంబుల రాక్షసపీడితంబు లై యున్నవి.....బహుప్రకారంబుల భీమకర్దు లగురాక్షసులచేతఁ గ్రియమాణంబైన విప్రకారంబు సహింసంజాలక సర్వలోకరక్షణసమర్థుండ వై ననిన్ను శరణంబునొందుటకుఁ జనుదెంచితిమి. సర్వలోకంబులయందు నీకంటె నైహికాముష్మికసాధనదేవతాంతరం బెద్దియు లేదు గావున ననన్య శరణ్యుల మైనవమ్ము రాక్షసబాధలన విముక్తులం జేసి కృపాశుండవై రక్షింపుము.” (గో. ఆర. 83.)

అని రాక్షసబాధానివృత్తికొఱకు శరణాగతిఁ జేసిరి. సీతావత్సోవిదారణ రూపాసహ్యోపచారముఁ జేసినకాకాసురుఁడు, బ్రహ్మాస్త్రము వెంటఁ దఱుమఁగా

“స పిత్రా చ పరిత్యక్త సుసరై శ్చ సమహర్షిభిః

... ..

వధార్హ మపి కాకుత్స్థః కృపయా పర్యవాలయత్.”

(సుంద. 38. 33-34)

“ఇట్లడరినఁ జూచి యవ్వాయసంబు... బ్రణమిల్లినం గరుజించి” (గోపీ. సుంద. 910)

ప్రాణార్థి యయి రామునిపాదములమీఁదఁ బడి శరణాగతి యొనర్చెను. సీతను వెదకుటఁ గవుల రావించెదనని ప్రతిజ్ఞఁజేసి కామపరవశుడై తారాసక్తిచే

రామకార్యముపేక్షించి కిష్కింధాగుహలోఁజొచ్చి యున్నసుగ్రీవునిపైఁ గోపించి
దండించుట కుద్యుక్తుఁ డైనలక్ష్మణుని

“కృతాపరాధస్య హితే నాన్య తృశ్శాన్య మ్యహం తుమమ్,

అంతరేణాంజలిం బధ్వా లక్ష్మణస్య ప్రసాదనాత్.”

(కిష్కిం. 32. 17.)

“క. ఉపకారి యైనలక్ష్మణు

కృప వెలయుటకంటె నొండు కీకాధీశా!

యపరాధివి కృపణుండవవు

చపలాత్ముడైన నీకు శరణము గలచే.”

(గోపీ. కిష్కిం. 536.)

వేడుకొను మని హనుమంతుఁడు బోధింపఁగా సుగ్రీవుఁడు లక్ష్మణునివిషయ
మయి శరణాగతి చేసెను. సాత్త్వికాగ్రేసరుఁ డగువిభీషణుఁడు రామునకు సీత
నర్పింపు మని రావణున కనేకవిధముల బోధించినను వినక యతఁడు కాలవోది
తుండై విభీషణునిఁ దిరస్కరింపఁగా “గతాయువు లగునదులు మిశ్రులహితవాక్య
ములను విన నొల్లదు గాన నేను బోయినచ్చెన సుఖం బుండు” మని పలికి సర్వభ
రన్యాసపూర్వకముగా శరణాగతి చేసెను అపుడు సుగ్రీవాదులు ద్వివత్పక్షము
వాని నమ్మఁగూడదనియనేకవిధముల నుచన్యసింప వారివాదముల నన్నిటినిఖండించి
హనుమంతుని పురుషకారమున

“సకృదేవ ప్రపన్నాయ తవాస్త్తితి చ యాచకే

అభయం సర్వభూతేభ్యో దదా మ్యేత ద్వృతం మమ.

ఆన యైనం హరిశ్రేష్ఠ! దత్తి మ స్వాభయం మయా

విభీషణో వా సుగ్రీవ యది వా రావణ స్వీయమ్.”

(యుద్ధ. 18. 30-34.)

“ఉ. ఈదివిజారి కే నభయ మిచ్చితి రావణు నైనఁ గాచెదక.

... ..

న. మతియు నితండు.....దోడ్కొనిరమ్ము.”

(గోపీ. యుద్ధ. 381, 382.)

అని పరమకారుణికుఁ డైన రక్షించెను. ఈ రామాయణమందుఁ బ్రధానముగను
విస్తరముగను నుపబృంహిత మైనది యీవిభీషణశరణాగతియే!

ఈలాగున నీశ్రీరామాయణము శరణాగతిపరంపరను ప్రతిపాదించుచుండు
టచే దీనికి ‘ద్విర్భుశరణాగతి’ యని పేరొదవినది.

శరణాగతి స్వరూప విశేషనిరూపణము.

“తా తు మేధావివా దృష్ట్యా వేదేషు పరినిష్ఠితా

వేదోపబృంహణార్థాయ తా వగ్రహయత ప్రభుః.”

అనునట్లు శ్రీరామాయణము వేదోపబృంహణార్థము ప్రవృత్త మైనవ్రబంధ మగు
టచే దగతార్థరణభూతవస్తు ప్రతిపాదకము లయిన “అదృశ్య సంభూతః పృథివ్యై

రసః శ్చ” అనువాక్యములను, అట్టిపరవస్తువుయొక్క దివ్యావతారోపపాదకములైన “అజాయమానో బహుధా విజాయతే” అనువాక్యములను, అవతారప్రయోజన మైనసాధుపరిత్రాణదుష్ప్రదీప్తినాశములను బ్రతిపాదించు “యో దేవేభ్య ఆశపతి యో దేవానాం పురోహితః” అనునవిమొదలగు వాక్యములను సుపబృంహణము నేయుచున్నది ఎట్లనః—

“వ్యక్త మేష మహాయోగీ పరమాత్మా సనాతనః”

“భవా న్నారాయణో దేవ శ్రీహం శ్చక్రాయథో విభుః

“అథ తో మానుషో లోకే జజ్ఞే విష్ణుస్సనాతనః”

అని పరతత్త్వము రామరూపముగ నవతరించె ననునంశము పైనఁ జూపింపఁబడినది. విశ్వామిత్రాధ్వరబ్రాణము, దండకారణ్యవాసు లగుఋషులను రక్షించుట, వరభుజబలములచే గర్వితులయిన రావణాదులచే బాధింపఁబడిన యింద్రాదులబాధలను నివారించుటయు లోనుగాఁ గలపనులచే సామాన్యరక్షణమును,

“రామో రామో రామ ఇతి ప్రజానా మథన స్కధాః

రామభూతం జగ దభూ ద్రామే రాజ్యం ప్రశాంతి.”

“తిర్యగ్గోనిగతా క్షాపి సర్వే రామ మను ప్రతాః”

అన్నటుల తనసౌందర్యసౌశీల్యాదికల్యాణగుణములచే నకలచరాచరభూతములు తన్ను విడిచినచో ధరింపలేనట్లు చేసి కొనకు వానికి మోక్షమొసంగుటచే సాక్షాదవతారప్రయోజన మైనవిశేషరక్షణమును బ్రతిపాదించుటచే సాధుపరిత్రాణమును వక్కాణింపఁబడెను. తాటకా తాటకేయఖరదూషణరావణకుంభకర్ణాదినిరసనముచే, దుష్టసంహారము, పితృవచనపరిపాలనము, ఋషి దేవతాద్యనువర్తనము, పెద్దజంతువు చిన్నజంతువును బాధింపకుండ రక్షించుటచే తాత్రధర్మము, అశ్వమేధశతాహరణము మొదలగువానిచే సామాన్యధర్మమును,

“సుగ్రీవం శరణం గతః” “సముద్రం రాఘవో రాజా శరణం గంతు మర్హతి” అని విశేషధర్మమును, “మర్యాదానాం చ లోకస్య కర్తా కారయితా చనః” “స్వే స్వేధర్మే నియోజ్యతి” అన్నట్లు తా నాచరించి పరులచే నాచరింపించె నని చెప్పుటవలన ధర్మసంస్థాపనమును సుపపాదించఁబడినవి. ఈరీతిగా వేదార్థోపబృంహణ మైనశ్రీరామాయణమునకుఁ బ్రధానప్రతిపాద్యము—

“న్యాయ ఇ త్యహం ర్హసిషణో బ్రహ్మణం.....తస్మా న్న్యాయ మేషాంతపసా మతిరిక్త మాహుః”

“యో బ్రహ్మణం విదధాతి పూర్వం యోవై వేదాం శ్చ ప్రహిణోతి తస్మై తం హ దేవ మాత్మబుద్ధిప్రసాదం మమక్షు రై వ శరణ మహం ప్రపశ్యే”

ఇత్యాదిశ్రుతులచే ధర్మములలోఁ బరమధర్మ మని చెప్పఁబడినది శరణాగతి ధర్మము. ఇట్టిపరమధర్మమును వాల్మీకి విభీషణవృత్తాంతముచే నుపబృంహణము చేసి యున్నాఁడు.

ఈశరణాగతి రామాయణమునకుఁ బ్రధానప్రమేయ మెట్లైన దనఁగా “ఈప్రబంధనాయకుఁ డైనశ్రీరామచంద్రుఁడు పరుఁడైనను తనపరత్వమునుజూడక సంసారిసజాతీయు లైనగుహశబరీమగ్రీవప్రభృతులతోఁ జీరనీరన్యాయముగాఁ గలిసినసౌశీల్యగుణము, సాధుపరిత్రాణము, ధర్మసంస్థాపనము, దుష్టసంహారము మొదలగువానిచేఁ బ్రకాశ్యమాన మగుసర్వరక్షకత్వ మనునదియే శరణ్యస్వభావము. అందుచే నీప్రబంధక్రమము విభీషణవృత్తాంతమందుఁ జెప్పఁబడినశరణాగతికిఁ బ్రతిసంబంధి యగుశ్రీరామునిస్వభావమును బ్రతిపాదించునది యగుటచే శరణాగతియే ప్రధానప్రమేయ మయినది.

ఈశరణాగతిప్రకరణమందు శరణ్యునికి శరణాగతరక్షణమం దుండెడుదీక్షయు శరణ్యుఁడు శరణాగతుని రక్షించునమణుమైన నాశ్రితపరాధీనుఁ డై యుండుననియును, శరణ్యునివిషయమయి యాశ్రితుల కుండెడుచేమపారవశ్యమును, ఈశరణాగతి కంగమైనస్వభావములను బ్రతిపాదించుచు వాల్మీకి శరణాగతివైభవమును సవిస్తరముగా వర్ణించియున్నాఁడు.

ప్రవృత్తిలక్షణము.

“భగవత్ప్రసృత్తివిరోధిస్వప్రసృత్తినిస్సృత్తిః ప్రపత్తిః”.

ఈశ్వరునిచేఁ దనరక్షణప్రవృత్తికి విరోధించెడు స్వరక్షణప్రవృత్తిని మానుకొనుట; అనఁగా నీశ్వరునియం దాత్మాత్మీయములను సమర్పించి స్వరక్షణమందు స్వప్రయత్నము మాని సర్వరక్షకుఁ డైనయీశ్వరుఁడే నన్ను రక్షించు నని నమ్మి నిర్భరుఁ డై యుండుట.

పాంచరాత్రసంహితలలో నొకటి యగునహిర్బుధ్వ్యసంహితలో నీప్రవృత్తి స్వరూప మిట్లు నిరూపింపఁబడెను.

“అహ మ స్త్యసరాధానా మాలయో లకించనోఽగతిః

త్వ మే వోపాయభూతో మే భవేతి ప్రార్థనా మతిః.

శరణాగతి రి త్యుక్తా సా దేవేఽస్తిక్ ప్రయుజ్యతామ్.”

“స్వాసరాధములకు నేను నివాసభూతుండను, అకించనుండను (ఏమియు లేనివాఁడు), అనన్యగతికుండను, నీవే నా కుపాయము కమ్ము.”

అని యీశ్వరునిఁ త్రార్థించుట శరణాగతి యనంబడు. ఇది యీశ్వరునియందుఁ బ్రయోగింపఁబడవలెను.

“అనన్యసాధ్యే స్వాభీష్టే మహావిశ్వాసపూర్వకమ్

త దేవోపాయతా యచ్చా ప్రపత్తి శ్శరణాగతిః”

తనవాంఛితమితరమైనయేయపాయములచేతను సిద్ధింపనపుడుమహావిశ్వాస పూర్వకముగా నీశ్వరునే యుపాయముగాఁ గోరుట శరణాగతి యనఁబడు. ఆ గ్రంథ మందే యీ ప్రపత్తిమాహాత్మ్య మిట్లు వర్ణింపఁబడినది.

“అనే నైవం ప్రపన్నస్య భగవంతం సనాతనమ్

త స్యానుబంధాః పాప్తాన స్సర్వే నశ్యంతి తక్షణాత్

కృతా న్యనేన సర్వాణి తపాంసి తపతాం వర.”

“సర్వతీర్థా స్సర్వయజ్ఞా సర్వదానాని తత్క్షణాత్

కృతా న్యనేన మోక్ష శ్చ తస్య హస్తే న సంశయః.”

“ఈయుపాయముచే భగవంతునిఁబొందినవానియొక్క సకలపాపములు తక్షణములో నశించును. తపమొనరించినవారిలో శ్రేష్ఠుఁడా! భగవత్ప్రపన్నుఁడు సకలతపశ్చర్యాఫలమును సర్వతీర్థాటన ఫలమును, సర్వయజ్ఞఫలమును బొందుచున్నాఁడు. మోక్షము వానిచేతిలోనిది.”

“నిత్యేపాపరహయో న్యాసః పంచాంగసంయుతః

సన్న్యాస స్త్రాగ ఇత్యుక్త శ్శరణాగతి రిత్యపి.”

“ఈ ప్రపత్తి యైదంగములు కలది నిత్యేపన్యాస సన్న్యాస త్యాగాదికర్మములచే వ్యవహరింపఁ బడును.”

అంగము లెవ్వియనః—

“ఆనుకూల్యస్య సంకల్పః ప్రాతికూల్యస్య వర్జనమ్

రక్షిష్య తీతి విశ్వాసో గోప్యత్వవరణం తథా

ఆత్మ నిత్యేపకార్పణ్యే షడ్విధా శరణా గతిః.”

“భగవంతుని కనుకూలముగా నడుచుట; ఈశ్వరుఁడు తప్పక రక్షించు నని నమ్మియుండుట; రక్షకునిగా నీశ్వరుని వరించుట, ఆత్మ సమర్పణము, ఈశ్వరునికిఁ దనదై న్యమును జెలియఁజేయుట.”

ఈ ప్రపత్తికి దేశకాలప్రకారనియమములు, నధికారిఫలనియమములు లేవు. అనఁగా: ఈ ప్రపత్తిని, కాశీకురుక్షేత్రాదిపుణ్యప్రదేశములలోనే చేయవలయుననియు, నితరదేశములయందుఁ జేయఁగూడదనియును, జ్యోతిష్టోమాదికర్మలకువలె “వసంతే వసంతే జ్యోతిషా యజేత” అన్నటుల వసంతాదికాలములయందే చేయవలయు ననియు నన్యకాలములలోఁ జేయఁగూడదనియు, స్నానాచమనపవిత్రధారణాది నియమములతో నాచరింపవలయు ననియు, దాదృశనియమరహితముగా నాచరింపఁ గూడదనియు, బ్రహ్మత్రియవైశ్యలే దీని కధికారులనియు, దద్భిన్నులనధికారులనియు, జేతనుఁ డపేక్షించుఫలములలో నొకానొకఫలమునే యిచ్చు నని యు, నన్యఫలముల నీయ దనియు నీయమము లేదు. ఈనియమము లన్నియుఁ గర్మోపాయమునకే యావశ్యకములు.

ఈ ప్రపత్తికి విషయనియమముమాత్రము కలదు. అనఁగా: జ్ఞానశక్త్యాదినకల గుణపూర్ణనివిషయముననే ప్రపత్తిని జేయవలెను. కానితద్వ్యతిరిక్తలవిషయమునఁ జేయఁగూడదనునియమముమాత్రము కలదు. ఈవిషయ మింక ముందు వివరింపఁ బడును.

శ్రీరామచంద్రుడు లంకనుగూర్చి బయలు వెడలి దర్భశయన మనుష్ఠలమున నుండఁగా విభీషణుడు రావణునిచే బరిభవము నొందినలుగురుమంత్రులతో స్వామి సన్నిధికి వచ్చి శరణాగతిఁ జేయఁగా సుగ్రీవుఁడు జాంబవంతుఁడు మొదలగువారు శ్రీరామునిసన్నిధిలో “ఈవిభీషణుఁ డీదేశమందు నకాలమందు నిచటి కేతెంచిన వాఁడు గనుక పరిగ్రహింపఁ గూడదు” అని విన్నవించుటగా మానుమంతుఁడు వారి మాట నొప్పుకొనక శరణాగతికొఱకు స్వామిసన్నిధి కేకాలమందు వచ్చుట తటస్థించునో అదే కాల మనియు, నేదేశమందు వచ్చుట తటస్థించునో అదే దేశమనియు విన్నవించెను. అందుకు శ్రీరామచంద్రుఁడు సంగీకరించెను. కావునఁ బ్రపత్తికి దేశకాలనియమములు లేవు.

ఈయర్థము “శ్రీమన్నారాయణచరణౌ శరణం ప్రపద్యే శ్రీమతే నారాయణాయ నమః” అనుమంత్రరత్నముయొక్క ప్రథమఖండమందలి ప్రథమపద మగు ‘శ్రీమత్’ అనుదానిలో ‘మత్’ అనుమతుప్రకృత్యయమందు స్పష్టముగా నున్నది.

“భూమి నిందా ప్రశంసాసు నిత్యయోగే 2 లిశాయనే” అనుననుశాసన ప్రకారముగా ‘మత్’ అనుమతుప్రకృత్యయము శ్రీశ్రియఃపతుల కుండెడునిత్యయోగమునకుఁ బ్రయోజనము, చేతనున కెప్పు డాశ్రయింపవలయు ననురుచి, అద్వేషము, ఆభిముఖ్యము కలిగినచో నప్పు డాశ్రయించుటకవకాశము కలిగియుండుట.

ఈప్రపత్తికిఁ బ్రకారనియమము లే దనెడియంశమును భగవత్ప్రపన్నులయినయందఱియెడలను జూడవచ్చును ఎట్లనః ద్రావది ఏకవస్త్రయయియుండఁగా దుష్టుఁ డగుదుశ్శాసనుఁ డామె నీడ్చుకొనిపోయిననమయమందు స్నానమైనను జేయక యపవిత్రావస్థతోనే ప్రపత్తిఁ జేసియుండలేదా? అర్జునుఁడు భారతయుద్ధారంభమున యుద్ధప్రదేశమందు నీచులు నిండియుండఁగా నామధ్యమున నిలిచి శ్రీకృష్ణునివలనఁ బ్రపత్తుప్రదేశమును వినలేదా? కావునఁజేతనునకుఁబ్రపత్తిఁజేయుట కుద్దేశము పుట్టిననమయమునందుఁ దా నశుద్ధిగా నున్నయెడల శుద్ధిని సంపాదించవలసినయవసరము లేదు. శుద్ధుఁడుగా నున్ననమయములో నశుద్ధిని సంపాదించవలసినపనిలేదు. ఏస్థితిలో నుండునో ఆస్థితితోనే ప్రపత్తికధికారి యగును.

ఈయంశములో భగవత్ప్రపన్నుఁ డైనయొకవైష్ణవున కొకగురు ప్రపదేశించినవాత్త యనుసంధింపఁ దగియున్నది. అది యేమనఁగా : పాంచరాత్రము మిగుల బాగుగఁ దెలిసినయొకవైష్ణవుఁడు శ్రీరామాయణము నొకపర్యాయము పారాయణ మొనర్చుచుండఁగా శ్రీరాముఁడు సేయశరణాగతిఘట్టములలోఁబాంచరాత్రమునందుఁ బ్రపత్తి కేవిధమయిననియమములు నక్కఱలే దని చెప్పఁబడియున్నయంశమునకు వ్యతిరేకముగా శ్రీరాముఁడు సముద్రునిఁగూర్చి చేయశరణాగతిలోఁ బ్రాజ్ఞుభిత్వాదినయమముల నవలంబించినట్లు చెప్పఁబడియున్నందున నితరోపాయములతోఁ బాటు ఈప్రపత్తికిని గొన్ని నమయము లున్నవా ? లేవా? అని

సంశయితుడై యాలోచించుచుండఁగా నంతటఁ గారణాంతరమున నాగురు వాతఁడున్న గ్రామమునకు వచ్చి యుండెను. అపు డీతఁ డాగురువుతోఁ దనసం దేహమును దెలుపఁగా శ్రీరాముఁ డవలంబించిననియమములు ప్రపత్తికొఱకుఁ గావనియును, వారి వర్ణాశ్రమానుగుణముగా వచ్చిన వనియును, ఈనియమములు ప్రపత్తి కావశ్యకము లైనయెడల విభీషణనిశేరణాగతియందు నావశ్యకము లయి యుండు ననియు, నట్లు విభీషణనియెడలఁ గనఁబడకపోయినందునఁ బ్రపత్తి కానియమము లావశ్యకములు కావనియు నాతఁడు ప్రత్యుత్తర మొసఁగెను. కాఁబట్టి యీప్రపత్తి నాచరించుటకై యోగ్యుఁ డయోగ్యతను సంపాదించుకొన నక్కఱలేదు; అయోగ్యుఁడు యోగ్యతను సంపాదించుకొన నక్కఱలేదు.

క్షత్రియు లైనధర్మరాజాదులు, స్త్రీయైనద్రాపదియు, దేవరూపమును దాఁచుకొని ఐక్ష్మీరూపము ధరించి మహాపరాధముఁ జేసినకాకాసురుఁడును, క్రూరసర్పజాతి యైన ప్రతికూలుఁ డైనకాళియుఁడు, తిర్యగ్జాతి యయ్యు ననుకూలుఁ డైన సుగ్రీవుఁడు, నిత్యవిభూతి నుండి కైంకర్యార్థమై స్వామితో నవతరించినయనంతాంశసంభూతుఁ డగులక్ష్మణస్వామియును, మొదలైనవారందఱు జాత్యాదినియమములు లేకుండఁ బ్రపత్తి నవలంబించుటచే నీప్రపత్తి కధికారినియమము లేదను సంశయము స్పష్టము.

ధర్మరాజాదులు రాజ్యముకొఱకు, ద్రాపది వస్త్రముకొఱకు, కాకాసురకాళియులు ప్రాణముకొఱకు, శ్రీరాముఁడు సముద్రతరణముకొఱకు, లక్ష్మణస్వామి రామునితోఁగూడ నరణ్యమునకుఁ బోవుటకుఁ బ్రపత్తి జేయుటచే నీప్రపత్తికి ఫలనియమము లేదు.

జ్ఞానశక్తిసౌఖ్యసౌలభ్యాదికల్యాణగుణపూర్తి యెవ్వనియందుండునో వాని విషయమయియే ప్రపత్తి జేయవలయును. ఇదియే విషయనియమ మని చెప్పఁబడును. సముద్రుఁడు గుణపూర్తి లేనివాఁ డగుటచేతనేకదా యతనియెడల రాముఁడొనరించినశరణాగతి ఫలింపక వ్యర్థమయ్యెను.

రామాయణపాత్రశీలవర్ణనము.

సీత.

ఈమె శ్రీరామాయణకావ్యనాయిక. “కావ్యంరామాయణంకృత్సంసీతాయా శ్చరితం మహత్” అనునట్టిరామాయణమంతయు సీతాచరిత్రవర్ణనపరమే. “శ్రీమద్రామాయణ మపి పరం ప్రాణితి త్వచ్చరిత్రే” అని యభియుక్తోక్తి. ఈమె యయోనిజురాలు. విదేహ దేశాధీశ్వరుఁ డగుజనకమహారాజయజ్ఞభూమిని దున్నించుచుండఁగా నాఁగలిచాలులో దొరకినందున నీమెకు సీత యని పేరిడి పుత్రికగా నభిమానించి పెంచెను. సీత యనఁగా నాగలిచాలు. (“సీతా లాంగలపద్ధతిః” అని యురుసింహుఁడు). మారధనుస్సును విడిచి రాముఁడీమెను బెండ్లి యాడెను. “ప్రియా

తు సీతా రామస్య దారాః పితృకృతా ఇతి" అనునట్లామెరూపాదార్యాదిగుణము లట్లుండఁగాఁ దండి చేసినవెండి' యని రామునికి సీతయు దత్యంతానురాగము గలిగెను. సీతయు రామునియం దధికతరప్రేమగలదియై "ఛాయేవానుగతా సదా" అని తోడునీడనలె నెఁబాయక యెల్లప్పుడనువ్రత యై యుండెను. రామ రూపి యగునారాయణున కీమె నిత్యానపాయని. నాయకుఁ డైనసర్వేశ్వరుఁ డేయే యనతారముల నెత్తునో ఆయాయవతారములకు సజాతీయ మైనశరీరమును ధరించి—

“రామువత్స్వేనభవత్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మని,
అన్యేషు చానతారేషు విష్ణో రేషానపాయినీ.”

అనునట్లాదిదేవుఁ డగునారాయణుఁడు దశరథపుత్రుఁ డై లోకమం దవతరింప నీమె జనకరాజపుత్రిక యగుసీత యాయెను. ఈశ్వరుఁడు కృష్ణుఁడై యీలోక మందు జనింపఁ దా రుక్మిణి యై పుట్టెను. ఇట్లే యితరావతారములయందును శ్రీసుహావిష్ణువున కీమె యనపాయని యై యుండును. సర్వశక్తియు స్వతంత్రుఁడు నగునీశ్వరుఁడు సంతత మపరాధముల నొనర్చుచేతనులపైఁ గోపించి “క్షీపా మృజ స్ర మశుభా నాసురీ షేవ యోనిషు” అన్నట్లాచేతనుల నశుభయోనులయం దుఁ ద్రోసెన నని శిక్షించుట కుద్యుక్తుఁ డై యుంటఁ జూచి యీమె లోకములో దుర్వీనితు లగునుతులను దండింపఁబోవుతండ్రీని నివారించుతల్లివలె నఖిలమాతృత్వ సంబంధముచేఁ జేతనులపై వాత్సల్యముగలది యై “దేవా! లోకములో నపరాధికానివాఁ డెవ్వఁడు? అపరాధులను ట్లిమింపనియెడల మీకృపకు విషయ మెద్ది?” యని యుచితాలాపములచే నీశ్వరుని బోధించి యాతనిమనస్సులోఁ బుట్టినయాగ్రహమును నివారించును. లక్ష్మీ యిట్లునేయుటకుఁ బరుషకార మని పేరు.

“మత్స్యాప్రిం ప్రతి జంతూనాం సంసారే పతతా మథ,
లక్ష్మీః పురుషకారత్వే నిర్దిష్టా పరమృఖిః ”

“సంసారమందు మనుఁగుచుండెడుచేతనులను నన్నుఁ బొందించుటకు లక్ష్మీ పురుషకారముఁ జేయు నని మహర్షులచే నిర్దిష్ట మయినది.”

లక్ష్మీ పురుషకార మొనర్చుట యనఁగా:—సాపరాధు లయినచేతనులయం దీశ్వరునికిఁ గలిగినకోపమును మాన్పి యాతఁడు వీరి ననుగ్రహించి స్వీకరించుటకుఁ దగినప్రయత్నములను సల్పుట యని యర్థము. దీనికే ఘటకత్వ మని నామాంతరము. చేతనుల కీయుభయులతో సంబంధ ముండుటచే నీశ్వరునిఁ జేతను లాశ్రయించునపు డీలక్ష్మీ పురుషకార మొనర్చును. ఈమె యీశ్వరునివలెఁ గాఠిన్యమార్ద్ర వములతోఁ గూడినస్వభావము గలది గాక మాతృత్వప్రయుక్త మైనవాత్సల్యము గలదిగావునఁ గేవలమృదుస్వభావురాలయి పరులకు సంభవిల్లుకీడునుజూచినహింసఁ జాలనిప్రకృతి యగుటచే సాపరాధులకూడ సంకోచములేనివారయి వెల్లి పాదములపైఁ బడఁ దగినసౌలభ్యము గలది. పుంస్తవప్రయుక్త మగుగాఠిన్యమును

వహించి తండ్రి యగుటచే హితవరుడై చేతనులదోషములను బదింబదిగా గణించి క్రూరశిక్షల విధించువాఁ డగుటవలన నపరాధులు ముఖముఁ గనఁబఱుచుటకు శక్యముగాని యీశ్వరునిమ్రోల నీమె చేతనులపక్ష మవలంబించి మంచిమాటలఁ జెప్పి యుచితోపాయములచే నాతనికోపమునుమఱపించి చేతనులయందు విముఖుడైనయాతని నభిముఖునిఁగాఁ జేయుటకుఁ దగినప్రయత్నములం జేయును. ఈ యర్థము కథవల్లభునిపక్షపాతిపాదితను గుర్వయమంత్రమందుఁ బ్రథమఖండములోఁ జెప్పఁబడినది.

లక్ష్మీశబ్దపర్యాయ మగు శ్రీశబ్దమున కాఱువిధముల వ్యుత్పత్తి భగవచ్ఛాస్త్ర మందు వ్రాయఁబడియున్నది.

“శ్రుణోతి నిఖిలాన్ దోషాన్ శ్రీణాతిచ గుణై స్తగత్,
శ్రీయతే చాఖిలై ర్నిత్యం శ్రయతే చ పరం పదమ్.
శ్రయంతీం శ్రయమాణాం చ శృణాంతీం శృణ్వంతీ మపి”

1. “శ్రీయతే చేతనై రితి శ్రీః ‘శ్రీఞ్ సేవాయామ్’”

“చేతనులచే నాశ్రయింపఁబడుచున్నది గావున శ్రీ”. ఇది కర్తృణివ్యుత్పత్తి.

2. “శ్రయతే భగవంత మితి శ్రీః”

“ఈమె భగవంతు నాశ్రయించుచున్నది గావున శ్రీ”. కర్తృణివ్యుత్పత్తి.

3. “శ్రుణో త్యాశ్రితవిజ్ఞాపన మితి శ్రీః”. ‘శ్రుశ్రవణే’

“ఆశ్రితులు విన్నవించువానిని వినును గావున శ్రీ”. కర్తృణివ్యుత్పత్తి.

4. “శ్రావయతి విముఖాన్ హిత మితి శ్రీః”

[వ్యుత్పత్తి.

“ఆశ్రితులను హితము వినునట్లు చేయునది”. శ్రుధాతువును జీజర్థమందుఁ బాడమనకర్తృ

5. “శ్రుణాతి హి న స్త్యాశ్రితదోషానితిశ్రీః” ‘ప్రహింసాయామ్’

“ఆశ్రితదోషములను నశింపఁజేయునది”.

6. “శ్రీణాతి విస్తారయతి గుణై రాశ్రితా నితి శ్రీః”

“ఆశ్రితులను గుణములచే వృద్ధిపొందించునది”.

ఈలక్ష్మీ పురుషకార మొనర్చునపుడు ముఖ్యముగాఁ గృప, భగవత్పారతంత్ర్యము, భగవదనన్యార్హత్వము ననుమూఁడుగుణము లావశ్యకములు.

కృప యనఁగాఁ బరదుఃఖాసహిష్ణుత. భగవత్పారతంత్ర్య మనఁగా భగవంతునికే బరాధీనులై యుండుట. భగవదనన్యార్హత్వ మనఁగా నీశ్వరవ్యతిరిక్తావ్య విషయానర్హత్వము. ఈగుణత్రయము పురుషకారమున కెట్లవశ్యావేక్షితమనఁగాః—1. చేతనులు సంసారమం దనుభవించునానావిధదుఃఖములఁజూచి నహింపఁ జాలక యీశ్వరునితో వీరిని జేర్చుట కుపయోగించుప్రయత్న మొనర్చుటకుఁ గృప యావశ్యకము.

2. స్వతంత్రుఁ డగునీశ్వరుని వశపఱుచుకొనునపుఁ డనువృత్తిచే నాతనివశ పఱుచుకొనవలయును కావునఁ బారతంత్ర్య మపేక్షితము.

3. నన్ను విడిచి మఱియొకవిషయమున కర్హత లేనిదయి నాకే యతిశయ మును బుట్టించునస్తు వగుటచే మన కార్యమునే కదా యీమె చెప్పుచున్న దని లక్ష్యి చెప్పిన ట్టిశ్వరుఁడు చేయుట కుపయోగించుటచే ననన్యార్హత్య మావశ్యకము.

ఈసీత మొదట, మధ్యను, అంతమందును రాము నెడఁబాసెను.

నిజకృపాప్రకాశనమే ప్రథమవిశ్లేషమునకుఁ బ్రయోజనము. రావణుఁడు హరించె ననునది యొకమిష. ప్రథమవిశ్లేషమం దీమె తనకృప నెట్లు వెల్లడిచేసె ననఁగా:—బకపల్లెటూరిలో నుండుబడియిల్లు శిథిలమయియెండవానలకు రక్షకము గాక యందుఁ జదువుబాలురకు మిక్కిలిబాధక నుయియుండ నింతలో నొకనుకు మారుఁ డై నధనవత్పుత్రుఁ డందుఁజేరి వానిమూలముగా నాపాతశాలానుందిరము బాగుపడి బడిపిల్లల కందఱకు సౌఖ్యదాయక మయినటుల, రావణుఁడు బలాత్కారముగా హరించె ననునొకవ్యాజమును గల్పించి తాను స్వయముగా లంకకుఁబోయి యచటఁ బదిమాసములు చెఱలో నుండి యంతకుమున్ను రావణునిచేఁ గారానిబద్ధులైన దేవతాస్త్రీలచెఱ విడిపించుటచేఁ దనకృపాతిశయమును వెల్లడిచేసెను.

ఇదియకాక త్రిజటాస్వస్థవృత్తాంతములో

“సీతాం తాభి రవార్యాభి ర్దృష్ట్యై స్సంతర్జితాం తదా, ...

అల మేష పుత్రాతుం రాక్షసోఽమహతో భయాత్.”

(సుందర. 27 స.)

అట్లనేకవిధములఁ దర్జనభర్తననాదులచే సీతను బీడించుచున్నయేకాక్షి యేకకర్ణ మొదలగురాక్షసస్త్రీలను జూచి యపుడు నిద్రనుండి లేచినత్రిజట యిట్లు నియె. “అనార్యలారా! ఇఁక సీతను బాధింపఁబోకుఁడు. రాక్షసులందఱు నశించు నట్లు నీమెభర్త జయముగొన్న ట్టిప్పుడ నేనొకభయంకర మైనకలఁ గంటిని. కావున నీమెను, మంచిమాటలతో బలిమాలుఁడు. మన మీమెకు ననుష్కరించినయెడలఁ బ్రసన్నురా లయి రాక్షసస్త్రీలను భయమునుండి రక్షించుటకు నమద్దురాలు.” ఇట్లు త్రిజటపల్కినపల్కులు విని రాక్షసస్త్రీలు భయము నొందుచున్న సీత వారినిఁ జూచి “మీరెంతమాత్రము భయపడవలదు. అట్లు మీ కాపడ సంభవించిన యెడల నేను మిమ్ముఁ దప్పక రక్షించెద” నని యభయప్రదాన మొనఁగెను. ఇట్లు నుటయేకాక తానుచేసినప్రతిజ్ఞఁ దరువాతఁ దప్పక నెఱవేర్చెను. ఎట్లనఁ: రావణవధా సంతరమందు రామవిజయవార్తను ననతోఁ జెప్పుటకు వచ్చినవాయుపుత్రుఁడు—

“ఇమా స్తు ఖలు రాక్షసోఽయది త్వ మనుమన్యసే * * *

ఇచ్ఛామి వివిధై ర్హోరై ర్హంతు మేతా స్సుదాహరణః.” (యుద్ధ. స 116. 31-32)

“చిరకాలమునుండి ని న్ననేకబాధలు పెట్టుచున్నయీరాక్షసస్త్రీలను వధి యింప నిశ్చయించితి; అనుజ్ఞ యొసంగితివేని యిప్పుడ చరణజానుజంఘారుపాణిము

ప్రీదంతనఖప్రహారంబుల నిందల నిశ్చేషంబుగా వధించెద చిత్తంబుకొలందియానతి” మృనిన నమ్మహాదేవి యమ్మరున్నందనున కిట్లనియె.

“ఏమి ముక్తా హనుమతా వై దేహీ జనకాత్మజా * * *

... కుర్వతా మపి పాపాని నైవ కార్య మశోభవమ్” (యుద్ధ. 116, 37-45.)

సీ. “శ్వసననందనరాజసంక్రమవశ్య లై

ప. ... బట్టివారియందు దండనంబు సముచితంబుగా దని పలికె.” (గో. యుద్ధ. 2919-2921.)

ఈమెభర్త కండుగాధను, గజోత్తకథను నుపన్యసించి వధించుటకు సన్నద్ధులై నవానరులవలన భయముమాన్పి విభీషణునిఁ జేపట్టి రక్షించెను. ఈమహాశయురాలు హనుమంతునికి ఋక్షగీతము నుపదేశించి తన్ను నానావిధముల బాధించిన రాక్షసస్త్రీలను జంపెద నని యుద్యక్తుఁడైన యాతనియుద్యమము నివారించి వారిని తమించి రక్షించెను. సర్వభూతాభయప్రదానధర్మదీక్షితుఁడగు శ్రీరామచంద్రుని కీయమ తగిన సహధర్మచారిణి వివాహసమయమందు “ఇయం సీతా మమ సుతా సహధర్మచరీ తవ” అని జనకుఁడు చెప్పినమాట సత్యమాయెను. ఈదంపతు లిరువురికిఁ దమవిషయ మయి యపరాధముఁ జేసినవారినిగూడ రక్షించుటయే పరమధర్మము.

మధ్యవిశ్లేషము పారతంత్ర్యప్రదర్శనార్థము. ఎట్లనః రావణవధానంతరము రామునితో నయోధ్యకుఁజని పట్టాభిషిక్తురాలయి సర్వభోగంబుల ననుభవించుచు సుఖంబునఁ గాలంబు గడపుచుండ నింతలో గర్భవతి యైనయీమెను జూచి రాముఁడు—

“అపత్యలాభో వై దేహీ ! మమాయం సముపస్థితః,
కీ మిచ్ఛసి సకామా త్వం బూగ్రీహి సత్యం వరాననే!”

“వై దేహీ! నీ విపుడు దాహృదలక్షణమును దాల్చియున్నావు. కావున నీమనములో నున్నకోరికను నిజముగాఁ జెప్పుము. నేఁ దీర్చెద” ననవుడు సీత—

“తపోవనాని పుణ్యాని ర్రప్త మిచ్ఛామి రాఘవ !
గంగాతీరనివిష్టాని ఋషీణాం పుణ్యకర్తృణామ్.”

“గంగాతీరమందునివసించెడుపుణ్యాత్ములగు ఋషులయొక్క యాశ్రమములను జూచుటకు నాకుఁ గోరిక కల” దని విన్నవింప నది మఱి పెట్టి పదిమానము లామె తన్ను విడిచి రావణగృహమం దుండుటవలనఁ గలిగినలోకాపవాదమును దొలఁగించుకొనుటకు సంకల్పించి నిజముగా నామెకోరికఁ దీర్చువానివలె లక్ష్మణునిఁ దోడిచ్చి యరణ్యమందు దిగఁబెట్టించెను. కూడి యున్నపు డెట్లో యెడఁబాసియున్నపు డట్లే సర్వకాలములయం దేకరీతిగా భర్తృచిత్తము ననువర్తించునీమె తనవత్పితృప్రయక్త మగు పారతంత్ర్యమును వెల్లడిచేయుటయే నీదీప్తియవిశ్లేషమునకు

ముఖ్యప్రయోజనము. గంగానదీతీరమునకుఁబోయినతరువాత లక్ష్మణుఁడు సీతతోఁ
దనయన్న కామవిషయ మయి కలిగినదురభిప్రాయమును మిక్కిలి భీతుఁడై యెట్ల
కేలకుఁ దప్పిం గా మిక్కిలి దుఃఖించి సీత మఱఁదితో నిట్లనియె.

“నఖి త్వ దైవ సామిత్రే ! జీవితం జాహ్నువీజతే,

త్యజేయం రాజవంశ స్తు భర్తృ క్షే పరిహస్యతే.”

(ఉత్తర.)

“లక్ష్మణా! నీవుచెప్పినయీదుర్వార్త విన్నతోడనే నేను గంగలోఁబడి ప్రాణ
ములను ద్యజించుకొనవలసియున్నది. కాని, భర్తృసంబంధి యగుసంతతికి విచ్ఛే
దము సంభవించు నని తలఁచి యట్టిసాహసకృత్యమును జేయుట మానితిని. భర్తృ
భినుత మైనగర్భము నాయం దుండుటవలనఁ బారతంత్ర్యము నవలంబించి నేను
దేహమును ధరించియుండువలయును.” ఇట్లు తనవిషయమయి భర్తృమనస్సులోఁ
గలిగినకాలుష్యమును జింతించి నెంటనే దేహత్యాగమున కుద్బోగించి యప్పనిఁ
జేయ నోవక సరతంత్రత వహించి భర్తృచిత్తవృత్తిని రక్షించుకొనుచుఁ దనప్రాణ
ములను ధరించియుండెను. సగులకొఱకు జీవింపవలసియున్నపరతంత్రునికీదనమరణ
మందుఁగూడఁ దనకు స్వాతంత్ర్యము లేదుగదా ! ఈమె ప్రథమవిశ్లేషమందుఁ
బదిమానములు పడవలసినబాధ లన్నియుఁ బడి—

“పతి ర్హి దైవతం నార్యాః పతి ర్భంధుః పతి ర్దత్తః,

ప్రాణై రపి ప్రియం తస్మా ద్భర్తృః కార్యం విశేషతః.”

అని తాను నిశ్చయించుకొన్నటుల పతిచిత్తానువిధానమే తనకు విధి యని
పారతంత్ర్యబుద్ధిచే ననేకవత్సరము లోర్చినది. కావున నీద్వితీయవిశ్లేషమందుఁ బార
తంత్ర్యమును వెల్లడిచేసెను.

“అనన్యా రాఘవేణాహం భాస్కరేణ ప్రభా యథా,

అనన్యా హి మయా సీతా భాస్కరేణ ప్రభా యథా.”

అన్నట్లుభయనమృత మైనతనయనన్యార్తతను సర్వసమ్మతముగాఁ బ్రకా
శింపఁజేయుటయే తృతీయవిశ్లేషమునకుఁ బ్రయోజనము. ఎట్లనః రాముఁ డశ్వమేధ
యాగము నొనర్చుకాలములోఁ గుశలపులు వాల్మీకియాజ్ఞచే శ్రీరామాయణము
నచ్చటచ్చటఁ బాడుచుఁ దిరుగుచుండ రాముఁ డావార్తవిని యాబాలుర రావించి
విద్యత్సభఁ గావించి యాసభలో వారిపాట విని వీరు సీతాపుత్రు లని యెఱింగి
సీతను దలంచి రేపటిదినమున నాసభకు వచ్చి నేనుబరిశుద్ధురాలననితిరుగఁబ్రమా
ణము చేసినయెడల నేను బరిగ్రహింపఁగలవాఁడనని సీతకు వార్తనంపెను. లోకా
పవాదపరిహారార్థమయి యొక ప్రమాణము చేయు మని చెప్పఁగా సీత రాముని
సన్నిధి కేతెంచి

“సర్వాన్ సమాగతాన్ దృష్ట్వా సీతా కామయవాసిసి,

అబ్రవీత్సంజలి ర్వాక్య ముఖోద్భస్మి రవాబ్జుభిః.

యథాఽహం రాఘవా దన్యం మనసాఽపి న చింతయే,

తథా మే మాధవీ! దేవీ! వివరం దాతు మర్హసి.
 తథా శపంత్యాం వై దేహ్యాం ప్రాచురానీ న్నహాద్భుతమ్,
 భూతలా దుతీతం దివ్యం సింహాసన మను త్తమమ్.
 ధ్రియమాణం శిరోభి స్తం నాగై రమితవిక్రమైః,
 దివ్యం దివ్యేన వపుషా సర్వరత్న విభూషితమ్.
 తస్మిం స్తు ధరణీ దేవి బాహుభ్యాం గృహ్య మైథిలీమ్,
 స్వాగతే నాభినం ద్యై నా మాసనే చోపవేశయత్.
 తా మాసనగతాం దృష్ట్వా ప్రవిశ స్తీం తసాతలమ్,
 పుష్పృష్టి రవిచ్ఛిన్నా దివ్యా సీతా మవాశిరత్.”

(ఉత్తర.)

రామునికంటె నన్యనినేనుమనస్సుచే గూడఁ దలంపనిదాన నయినయెడల
 నీభూదేవి నాకు వివరము నిచ్చుఁగాక యని శపథము సేయఁగా నాక్షణంబ యత్య
 ద్భుతముగా భూమిలోనుండి పైకుబికినరత్న సింహాసనమం దామెను భూదేవి తన
 రెండుచేతులచే నెత్తి కూర్చుండఁబెట్టుకొని పాతాళములోనికిఁ గొనిపోవ నంతరి
 ఊమునుండి పుష్పవర్షము కురిసెను. ఇట్లంత్యవియోగమందు సీత తనయనన్యా
 ర్హత్యమును బ్రకాశింపఁజేసెను. కావున సీతావతారమం దీమె తనకృప పారతం
 త్ర్యము ననన్యార్హత్యము నను మూఁడుగుణములను గ్రమముగా లోకములకు
 వెల్లడిచేయుటకొకటే భర్తనుండి మూఁడుపర్యాయములు వియోగమును బొంది
 నది. ఇట్లుకానిచో నీశ్వరుని కనపాయని యయి కర్మవశ్యురాలు కాని యీమెకుఁ
 గర్మవశ్యులకువలె నీరీతి భర్త్యవియోగము సంభవించుటకుం గారణమేమి ?

సుందరకాండమున సీత రాక్షసస్త్రీలవలనఁ దాఁ బడుచున్నబాధల నీక
 నహింపఁజాల ననియు, శీఘ్రముగా రాముఁడు వచ్చి రావణుని వధించి నన్నీవివ
 త్తముద్రమునుండి దరిఁజేర్చు మని రామునితోఁ జెప్పు మనియు నాంజనేయుని
 యెదుట మొట్టవెట్ట నాతఁ “డమ్మా! నిన్నీక్షణముననే రామునికడకుఁ గొనిపో
 యెగ నావీఁపునై నెక్కుము.

“అథనా మోచయిష్యామి త్వా మ ద్యైవ వరాననే!

తస్మా ద్దక్షిణా దుపారోహ మను పృథ్వి మనిందితే!”

(సుంద. 37-19)

అని హనుమంతుఁడు పలుకఁగా సీత విని యిట్లనియె.

“తత స్సత్యం బలం చైవ విజానామి మహాకపే !

...
 మా మితో గృహ్య గచ్ఛేత తత్తస్య సదృశం భవేత్.”

(సుంద. 37. 40-62)

“సీ. వనచరోత్తమ! నన్నుఁ గొనిపోవ దత్తుండ

* * * *

చ. * * * గొనిచ నెనేనిఁ గీశకులకుంజర! తత్ప్రతికారమే చనున్.”

(గోపీ. సుంద. 886-896.)

అని యిట్లు సీత హనుమంతునికిఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చెను. తాను సకలబాధ
 లుఁ బడుట కై న నొప్పుకొనియెఁగాని భర్తకీర్తిగౌరవములకుఁ దనమూలకముగా

హానివాటిల్లుట దన కెంతమాత్ర మిష్టపడదాయెను లోకములో నేస్త్రీయిట్లు పలుకును? ఎవతె యిట్లు భర్తృయశస్సంపాదనముకొఱకే దృఢనిశ్చయము గలదియగును? ప్రతిస్త్రీయును దాను “బ్రకృతమం దనుభవించుచున్న కష్టములు నివారింపఁబడినఁ జాలును. భర్తృకీర్తిప్రతిష్ఠ లాతర్వాత నాలోచింతము.” అని తలంచునుగాని యీరీతి స్వప్రాణాపాయనిర్వ్యపేక్షముగా భర్తృప్రశస్తికొఱకే యాలోచించునాఁడుది లోకమందు మృగ్యురాలు. సీతవంటిమహాపతివ్రతాశిరోమణి కిట్లే యుండును. అత్రిమహామునిభార్య యగుననసూయ యీమెపాతివ్రత్యగుణమును మిక్కిలి శ్లాఘించి యంగరాగము మొదలగుననువుల సేమకొసంగెను. ఈమె యిట్టి లోకోత్తర యగుగుణవతి, నుశీల, పతివ్రత, వివేకిని, జ్ఞానవంతురాలు నయినను రామబాణనిహతుఁడైనమారీచుని కవటాక్రందనమును విన్నతోడనే రాముని కాపడ సంభవించె నని యెంచి యాతనిరక్షణమున కై శీఘ్రముగాఁ బరుగిడ మని లక్ష్మణునిఁ బ్రేరణచేసెను. అప్పు డతఁడు స్త్రీ నొక్కతె నరణ్యమందు విడిచి పెట్టి పోవుట భావ్యము కా దని తలంచి “మేరువు తలకిందైనను సముద్రము లింకఁ జొచ్చినను వహ్ని శీతలత్వంబు నొందినను జగదేకవీరుఁ డగుమాయన్న కించుకంతయు నపాయము రానేరదు నీవు వగవకుండుము. నిన్నొంటి నిట విడనాడి నేనేగినచో నునయం దింతకుమున్నే బద్ధవై రులయియున్న రాక్షసులు నిన్ను భక్షించెదరు. నామాట విను” మని వేయివిధముల బోధించినను నామాటలు వినక యాతని—

“సామితే! మిత్ర రూపేణ భ్రాతృ స్త్వ మపి శక్రవత్,

... ..
లోభా త్త్వం మత్కృతే నూనం నానుగచ్ఛసి రాఘవమ్.” (అం. 45. 5-7)

“నురుష్ట స్త్వం వనే రామ మేక మేకోఽను పశ్యసి,

... ..
త న్న సిద్ధ్యతి సామిత్రే! తవ వా భరతస్య వా ” (అం. 45. 24-25.)

“ఉ. దోష మటంచు నించుకయుఁ దోషక రాఘవుఁ డొంటినేగి

చ. ... బునఁ బడు టంతె గాక యిది పోలునె? చేసుటానే కులార్థమా!”

(గోపీ. అం. 766-767.)

అని యుచ్చానచపరుషభాషణంబుల మనస్సు నొప్పించెను. జితేంద్రియులలో నగ్రగణ్యుఁడుగా నెన్నఁదగినవాఁడు, వివేకి, సద్గుణాలయుఁడు, సీతారాములను దలిదండ్రులతో సమానముగాఁ జూచుకొనులక్ష్మణుని సీమె యిట్టియవాచ్యపు మాట లనవచ్చునా? లక్ష్మణుని కెన్నఁడైన నిట్టిదురాశయ ముండు నని లోకము నప్పునా? ఇట్లు సీత స్త్రీజనస్వభావములభ మయినతొందరపాటు, అవివేకము, అవిమృశ్యకారిత్యము గనుపఱుచుట తనతొంటియొగ్రత కెంతో వైసాదృశ్యము నాపాదించు నని పాఠకులకుఁ దోచక మానదు. ఈమె భర్తనువ్రతత్వము లోకమున కుదాహరణభూతము. నకల నుభోచితురాలయి యెన్నఁడుం గష్ట మన్న

దాని నెఱుంగక యితరజనులకే కాక యంతరిక్షమందు సంచరించెడు సూర్య చంద్రాది గ్రహములకుఁగూడ నగోచరురా లయి యుండెడునీత రాముఁ డడవికిఁ బోవునపుడు తన్నుఁగూడ వెంటఁ దీసికొని వెళ్లఁచుని నిర్బంధించెను. వనవాసము బహుకేశ మని చెప్పి వలదని గాముఁ డెన్నివిధముల బోధించినను వినక “నాకు భర్తకంటె నొండుదైవంబు లేదు. కావున నట్టిదైనస్వరూపుండ వయిననీచరణ కమలసేవావిశేషంబున విగతకల్మష నై యుభయలోకసుఖంబుల బడసెద, నది యెట్లనినఁ దండ్రిచేత సలిలధారాపూర్వకంబుగా దత్త యైన యువతి యీలోకం బునఁ బతివ్రతాధర్మంబునం బ్రవర్తించెనేనియు నది పరలోకంబునందును నతనికే హితైషిణి యై యుండునని బ్రాహ్మణముఖనిర్గతం బైనవేదవాక్యంబువలన వినఁ బడుచుండ శ్రుతిస్తోత్రానిన్యాయంబులవలన మన కిరువురకు నిత్యసంబంధంబు సిద్ధం బగుచుండ నదాచారసంపన్నును బతివ్రతను స్వకీయ నైననన్నుఁ బురంబుననుండి వసంబునకుఁ దోడ్కొనిపోవుట కేల యనుమతింపవు? సమానసుఖదుఃఖనగునన్ను నీతోడ వసంబునకుఁ దోడ్కొనిపోమ్ము. దీని కొడంబడ వేని విషాగ్నిజలంబులవలనఁ బ్రాణంబులవిడిచెద”నని నానావిధన్యాయానుసరణంబులగువాక్యంబులఁ బ్రార్థించి యతనిచిత్తంబు ప్రసాదాయత్రంబు గాకున్నం గనుంగొనియద్దేవి ప్రణయాభిమా నంబుల నీవత్కొవదీ ప్రవరన యై వెండియు నిజవల్ల భున కిట్లనియె.

“కిం త్వామన్యత వై దేహః పితా మే మిథిలాధిపః

ఇతి జాన స్మరాం ప్రీతిం గచ్ఛ రామ! మయా సహ.” (అయో. 30. 3-8.)

“చ. విను మిథిలాధినాథుఁ డతివిశ్రుతకీర్తి విదేహుఁ డైన

క. ... జీవునికరణి నొసఁగఁ దలఁచితివి పరులకుకా.” (గోపీ. అయో. 655-666)

అని యిట్లు ప్రణయాతిరేకంబున ననేకకఠినోక్తులం బలికి యెట్టకేలకు స్వానుగమ నంబునకు నిజనాథు నొడంబఱిచె. రాక్షసులు హనుమంతునిలాంగూలాగ్రమం దుంచినయగ్నిని నీత “శీతో భవ హనూమతః” అని సంకల్పించి తనపాతివ్రత్య మాహాత్మ్యముచేఁ జల్ల నగున ట్లానరై. “దగ్ధో భవ దశానన!” యన్నచో రావ ణుఁ డట్లు కావలసినదే కాని,

“శరై స్తు సంకులాం కృత్వా లంకాం పరబలార్దనః,

మాం నయే ద్యది కాకుత్స్థస్త తస్య సదృశం భవేత్.”

అని తనభర్తకు రావణవధజనితయశస్సు రావలయు నని కోరినది గావున నట్లు చేయలేదు. మీఁదుమిక్కిలి

“మాం చాస్త్రై ప్రయతో భూత్వా నిర్మాతయితు మహ్మసి,

విదిత స్సహి ధర్మజ్ఞ శ్వరణాగత వత్సలః.

తేన మైత్రీ భవతు తే యది జీవితు మిచ్ఛసి.”

“నన్ను రాముని కర్పించుము. అపరాధి నైన నే నతనికడకు నెట్లు పోగల నని నీకు సంకోచము వలదు. ఆయన ధర్మజ్ఞుఁడు. తనవిషయ మయి యపరాధముఁ జేసిన

వాడయిన శరణుచొచ్చినచోఁ దప్పక రక్షించు” నని రావణునికిఁ బలువిధముల హితము బోధించెను. మహాపరాధియు వధార్హుఁడు నగు కాకాసురుఁ డీమెమూల ముగా రామునిచే రక్షింపఁబడియె.

రాముఁడు.

ఇతఁడు గామాయణకథానాయకుఁడు ఇతఁడు సమర్థుఁడు. అతిశాంతుఁడు. తమి. సత్యసంధుఁడు కృతవేది. వృద్ధోపసేవి. లోకమాన్యుఁడు. భార్య కిట్టిభర్త, తల్లిదండ్రుల కిట్టిపుత్రుఁడు, సోదరుల కిట్టిసోదరుఁడు, ప్రజల కిట్టిరాజు, సేవకుల కిట్టి సేవ్యుఁడు, యాచకుల కిట్టిదాత, ఆశ్రితుల కిట్టిప్రభువు, జగత్తులో మఱి లేఁడు. ఈతఁ డొక్కఁడే. అయోధ్యానగరవాసులచే నీతనిగుణ మిట్లు వర్ణింపఁబడినది.

“సహి రూపోపసన్న శృషీర్యవా ననూయకః

గుణై ర్విరుచే రామో దీప్త మ్నూర్య ఇ వాంశుమాకః.” (అయో. 1. 8-33.)

“అ. అతఁడు వీర్యవంతుఁ డననూయకుండు రూ, పోపసన్నుఁ డెన్న నుర్వి నమప...”

“ఆరాముండు కిరణంబులచేతఁ బ్రదీప్తం డగుసహస్రాంశునిచందంబున నభిరాముండయ్యె.” (గోపీ. అయో. 931.)

“సాంత్వయ స్వర్వభూతాని రామ శ్శుద్ధేన చేతసా,

విద్యా చ గురుశుశ్రూషా శ్రువా శ్యోతాని రాఘవే.” (అయో. 12. 28-30.)

“శే. రాఘవుఁడు శుద్ధబుద్ధిచే బ్రాణికోటి, నెపుడు రంజిల్లఁ జేయుచు నిష్టకారు ...”

“స. ఇవి మొదలగునకలగుణంబు లక్కుమారునందు నన్ని విష్టంబు లైయుండు.”

(గోపీ. అయో. 296-298.)

రేపు ప్రాతఃకాలమందు రామునికిఁ బట్టము గట్టెనని నిశ్చయించి దశరథుఁ డానాఁటిరాత్రి కై కేయికడకుఁ బోయెను. మంథరాదుర్వాకృత్యప్రచోదితురాలయి యామె పూర్వముందు దశరథుఁడు తనకు వాగ్దత్తముచేసిన వరదప్రయము నపు డాతనిస్మృతిపథమునకుఁ దెచ్చి తనకుమారుఁడగు భరతునిఁ బట్టముఁ గట్టవలయు ననియుఁ బదునాలుగేండ్లు రాముఁడు మునివృత్తితో నుండవలయు ననియు నిర్బంధించి దశరథుని మనస్సును శోకసాగరమందు ముంచెను. అపు డచటికి నుమంత్రునిచేఁ దొడ్కినిరావడినరాముఁ డట్టిదీనస్థితిలో నున్న తండ్రిం జూచి యిదేమని యడిగెను. కై కేయి తనయభిప్రాయమును రామునికిఁ దెలియఁజేయఁగా రాముఁడు

“అహం హి వచనా ద్రాజ్ఞః పతేయ మపి పావకే

... ..

నియుజ్యమానో విప్రభిః కి న్నకుర్యామహే వయమ్.” (అయో. 19. 2-5.)

“తండ్రి, పూజ్యుఁడు, హితుఁడు, నటపై రాజు నగునీదశరథుఁ డాజ్ఞాపించి నచోఁ దీడ్గ మగువిషము నైన భక్షించెన నగ్నిలో నుఱికెద నముద్రములోఁ బొచ్చెన. జటావల్కముల ధరించి రాజునాజ్ఞ శిరసావహించి యీక్షణంబయరణ్య

మునకుఁ జనియెన నాతండ్రికిఁ బ్రియ మైనపనిని దేనిని జేయ నని పలికి మరలఁ గై కేయి కిట్లనియె.

“య దత్ర భవతః కించి చృక్యం కర్తం ప్రియం మయా,

న నే నత్సాన్విమి విజనే వర్షా జీహ చతుర్దశ.”

(అయో. 19. 21—23.)

నాస్రాణములఁ బరిత్యజించియైనను నావలన నైనప్రియమును నాతండ్రికిఁ జేయఁగలను. తండ్రి చెప్పినట్లు చేయుటకంటె గొప్పపని యేమున్నది? అతఁడు చెప్పకపోయినను నీయాజ్ఞవలన నైన నే నరణ్యమునకుఁ బోయి పదునాలుగేండ్లుండువాఁడ నని కై కేయితో దృఢముగాఁ బలికి యామెకు దశరథునికిఁ బ్రదక్షిణ మాచరించి యచ్చోటు విడిచి మాతృభవనమునకు నచ్చుచున్న యారామునిముఖ మందు లేశము దైవ్యముగాని వికారముగాని, కాంతిహీనతగాని, హర్షాభావము గాని కానరా లేదు.

“న చాస్య మహతీం లక్ష్మీం రాజ్యనాశోఽపకర్న తి

నాలక్ష్యంతి రామస్య కించి దాకార మానసే.”

(అయో. 20 325-36.)

రామునిపట్టాభిషేకమున కిట్లు విఘ్నము వాటిల్లినదని విని లక్ష్మణుఁడు మిక్కిలి కుపితుఁడై.

“మయా పార్శ్వే నధమసా తవ గుప్తస్య రాఘవ!

అమిత్రభూతో నిస్సంగం పథ్యతాం బధ్యతా మసి.”

(అయో. 21. 9-12)

“ధనుష్పాణి నై నిన్నుఁ గాపాడుచు నీప్రక్క నిలిచెద. నీపట్టాభిషేకమున కెవ్వఁడు విఘ్న మాచరించునో నేఁ జూచెద. మన కెవ్వఁ డైన సప్రియమాచరించినయెడల నావాఁడియగు బాణములచే నీయయోధ్యను మనుష్యశూన్యముగాఁ జేసెద. కై కేయిచేఁ బ్రేరితుఁ డైనమనతండ్రి మనకుశత్రుభూతుఁడు. దుష్టుఁడు. కావున సతఁడు వధింపఁబడవలయు” నని పలుకఁగా రాముఁడు.

“తవ లక్ష్మణ! జానామి మయి స్నేహ మను త్తమమ్

ధర్మ మాశ్రయ మా తైక్యం మద్బుద్ధి రనుగమ్యతామ్.”

(అయో. 22. 29. 30.)

“మా చ లక్ష్మణ! సంతాపం కార్షీ ర్లక్ష్యా విపర్యయే,

దైవాభిషన్నా హి వద త్యనిర్వం జానాసి దైవం చ తథా ప్రభావమ్ ” (అయో. 21. 39)

“ఓయి లక్ష్మణా! నీపరాక్రమమును నీతేజస్సును నీకు నాయం దుండునిరుపమాన మగుస్నేహమును నే నెఱుంగుదు. కాని తల్లికిఁగాని, తండ్రికిఁగాని, బ్రాహ్మణునికిఁగాని చేసినప్రతిజ్ఞను ధర్మము నవలంబించియుండఁ గోరువాఁడు వ్యర్థపుచ్చు గూడదు. కావున నేను తండ్రియాజ్ఞ నుల్లంఘింపఁ జాలను కాఁబట్టి నీవు ఔత్ర ధర్మము నవలంబించిన యీదుష్టుబుద్ధిని విడుపుము. ధర్మమార్గము నవలంబింపుము. బుద్ధిలోఁ దీక్షణభావ ముంచుకొనవలదు. నామతము ననుసరింపుము. రాజ్యనాశనము గలిగె నని చింతింపకుము. నాకు రాజ్యమైన వనవాసమైన నొక్కటియె. దానిలో వనవాసమే మహోదయము. మనపినతల్లి యుక్త కేయిమూలముగా నీకార్యము

విఘ్నేశ మయ్యే నని తలంపకుము. ఈమె దైవప్రేరిత యయి యిట్లు పలికెను. దైవమున కున్న ప్రభావము నీ వెఱుంగుదువు.” అని లక్ష్మణుని నివారించి తండ్రిని సత్యసంఘనిఁగాఁ జేయఁ దలంచి వనవాసోన్ముఖుఁ డై కౌసల్యకడకుఁబోయి స్వవృత్తాంతం బంతయు నామెకు నెఱింగించి దుఃఖించుచున్న యామెనుదొల్లిపితృజ్ఞ చే నకార్యంబుల నైన నాచరించినకొందఱు చరిత్రంబులఁ జెప్పి యోదార్చి యెట్టకే లకు నిజవివాసనంబున కొడంబఱిచె. ఆహా ! యిట్టిమహాపురుషుం డెందైనఁ గలఁడా ? చేతిలోఁ జిక్కిననర్వసంపత్సమృద్ధ మగురాజ్యమును విడిచి యడవికిఁ బోవుని యొకయాఁడుదాని నిర్బంధముచేఁ దండ్రి యాజ్ఞానిప “ధన్యోస్తి”యని నిర్వికారచిత్తుఁడై నవ్వుమొగముతో నడవికిఁ జనువాఁ డెవఁడు? ఇందువలన సీతనికే దండ్రియాజ్ఞను మన్నించుటయం దుండెడునభినవేశము, ధర్మబుద్ధి, భోగతృష్ణా పరాజ్ఞాభివృద్ధి, రాజ్యనిస్పృహత, మహామనస్కత, విషయవైరాగ్యము మొదలగునాత్మగుణములు ప్రకాశింపఁజేయఁబడినవి.

చిత్రకూటమందు నివసించియున్నరామునిఁ జూచుటకుఁ జతురంగసైన్యముతో భరతుఁడు వచ్చుచుండఁగా సంతరిక్షముపై కెగసినసేనాపరాగమును వీక్షించి “భరతుఁడు మనలఁ జంపుటకు యుద్ధసన్నాహముతో నిటకుఁ జనుచెంచుచున్నాఁడు. కావున వీని నవశ్యము నే నిపుడు చంపెద. మనమనుభవించుచున్న కష్టము లన్నియు వీనివలననే గలిగినవి.

“భరతస్య వధే దోషం నాహం పశ్యామి రాఘవ!

పూర్వాపకాకీ భరత స్త్యక్తధర్మ శ్చ రాఘవ!

ఏతస్మిన్నిహతే కృత్వాన్మమశాధిః సుంధరామ్” (అయో. 96. 24-26)

భరతుని వధించినయెడల దోషమేమియు లేదు. ధర్మహీనుఁ డగువీఁడు మనకుఁ బూర్వాపకారి. వీఁడు నాచేఁ జంపఁబడఁగా నీభూరాజ్యము సంతయు నీ వేలుము.” అని లక్ష్మణుఁ డమితకోపముతో భరతునియందు ద్రోహబుద్ధి నూహించి సంభ్రమము నొందఁగా రాముఁడతనిని మంచిమాటలతో ననునయించి “లక్ష్మణా! తండ్రిసత్యమును నిలువరించుటకుఁ బ్రతిజ్ఞఁ జేసి యిపు డిచటికి వచ్చినభరతునిఁ జంపుటచే నపవాదముతోఁగూడినరాజ్యము నాకేల! బంధునాశము మిత్రనాశము వలన లభించుర్రవ్యమును విషమిశ్రభ్రత్యమునువలె నేనాల్ల.”

“ధర్మ మర్థం చ కామం చ పృథివీం చాపి లక్ష్మణ!

త్వాం మనేః రైష్ట్ర మాయతః పితా దశరథ స్వయమ్,” (అయో. 97-5-20.)

“జే. ధర్మ మర్థంబు కామంబు ధరణి సిరియు

న. మజ్జనకుం డైనదశరథుండును జనుచెంచుచున్నవాఁ డని తోచుచున్నది.”

(గోపీ. అయో. 1842-1858.)

ఇందువలన దూరదృష్టి, శాంతచిత్తత్వము, భ్రాతృవాత్సల్యము, నిష్పక్షపాతము, సహిష్ణుత, మొదలగుసద్గుణములు రామునిచే లోకమునకుఁ జూపఁబడినవి.

సర్వనియంత యగునీశ్వరుఁడు లక్ష్మీ, వేదములు, దానము, తపస్సు, యాగము, హోమము మొదలగునవి సత్యము నాశ్రయించియుండును. ఇదిగాకయొకఁడు లోకమును బాలించును. మఱియొకఁడు కులము నేలును. ఒకఁడు స్వర్గము నొందును. మఱియొకఁడు నరకములోఁ గూలును. అందఱు నొక్కరిగా నుందురా? మునీంద్రా! నన్ను మాతండ్రి వనంబునకుం బొమ్మని యాజ్ఞాపించె. నేనును సభలో నాతనియాజ్ఞ మన్నించుటకుఁ బ్రతిజ్ఞ నేసితీ. నాతనియాజ్ఞచొప్పునఁ బదునాలుగేండ్లు వనవాసంబు జరుపువాడ. అసత్యసంధుఁ డగువానిం జూచి పితరులు దేవతలు నేవగింతురు. భవదుక్త ధర్మంబు తుద్రన్యశంసంబధిపావకర్తులచేత నేవింపఁబడఁదగినది కాని యస్తవారుల కంగీకార్యంబు కాదు. ఏను గురుసన్నిధియందుఁ బదునాలుగువత్సరంబులు వనవాసంబు సలిపెద నని ప్రతిజ్ఞ నేసి వచ్చినపుడు మద్యాక్యంబులు విని కైకేయి సంప్రహృష్టచిత్త యయ్యె. ఇప్పుడు గురువచనోల్లంఘనంబుఁ జేసి భరతునివచనం బెట్లు గావించెద? గురువాక్యప్రకారంబున వనవాసంబు నేయుచు నియతసన్యాహారండ నై, శుచి నై పుణ్యంబులైన ఫలమూలంబులచేత దేవతలఁ బితృదేవతలఁ దృప్తినిందించుచు సంతృప్తేంద్రియవద్దండనై శ్రద్ధధానుండనై కార్యాకార్యవిచక్షుఁడనై పితృవచన పరిపాలనరూపం బైనలోకవర్తనంబు ననుసరించి ప్రవర్తించెదను. మఱియుఁ బరోక్షధర్మంబు మిథ్యయని పరిహరించి ప్రత్యక్షధర్మం బంగీకరించినశాస్త్రంబు లప్రమాణంబు లగు. ప్రత్యక్షధర్మం బెల్లవారికిఁ బెల్లం బైయుండుఁగావున నదియే పరమార్థం బయ్యె నేని సర్వజనంబులకు సామాన్యంబు గలుగు. దానంజేసి జ్ఞానాజ్ఞానంబులు లేక విష్ణుశ్రమాచారంబులు విడిచి జనంబు లిచ్చాప్రకారంబున వర్తింతు రక్కారణంబున లోకంబంతయు సంకరం బై చెడు. వైదికమార్గనిష్ఠావతుండవు చార్వాకమతానుసారిబుద్ధి ప్రవర్తకుండవు, వీతధర్మ మార్గండవు, నాస్తికుండవై న నీవాక్యం బంగీకరించి జనకునివాక్యం బెత్తెఱంగున నతీక్రమింతు? చోరం డెట్లు నిరాకరణీయుం డగు నట్లు వేదబాహ్యత్వంబున నప్రసీధం డైనబుద్ధుండును నిరాకరణీయుం డైయుండు. ఈలోకంబునఁ జార్వాకుని సుగతతుల్యునిఁగా నెఱుంగందగు కావున నతండు బహిష్కరించుటకు యోగ్యుండు. బుద్ధుండగువాడు నాస్తికవాదకీలున కాభిముఖ్యం బొసంగం దగదు. నీకంటెఁ బురాతను లగునట్టి జ్ఞానాధికు లయిన జనంబులు శుభకర్మంబు లాచరించి యిహపవరోకంబులు జయించి సంతతంబును గ్రహానక్షత్రాదిరూపంబులం బరిదృశ్యమానులై వర్తింపుచున్నవారు గావున నది ప్రమాణంబుగాఁ గొని విప్రులు మంగళాత్మకం బైన కర్మంబును యజ్ఞదానాదీకంబునుం గావించుచున్నవారు. దానగుణప్రధాను లయినవారును, ధర్మరతు లైనవారును, నహింసకు లైనవారును వీతపాపులై జేజోమయులై లోకపూజ్యులై ప్రకాశించుచున్నవారు.”

ఇట్లు జాబాలి ప్రతిపాదించిననాస్తికమతమును ఖండించి రాముఁడు స్వకీయమగువైదికమతమును స్థాపించెను. ఇందువలన నీతనికిఁ గలశాస్త్రప్రామాణ్యబుద్ధియు, బీతృవాక్యపరిపాలనమందువైదికధర్మచరణమందు నుండెడుశ్రద్ధయు, నాస్తికమతమందలి హేయబుద్ధియు వెల్లడిచేయఁబడుచున్నవి. ఆహా! తా నొనర్చినప్రతిజ్ఞను బూర్ణముగా నెఱవేర్చుట కెట్టివట్టుదల గలదో చూడుడు. చదువరులారా! ఈమహానుభావునిగుణములు లోకమున కుదాహరణభూతములు గావా?

దండకారణ్యవాసు లగుఋషులకు రాక్షసులవలనిభయము నివారించెద నని రాముఁడు ప్రతిజ్ఞ చేయఁగా నది నీత తెలిసికొని క్రూరకర్మ లగురాక్షసులతో

నిష్కారణనై రము మన కేల యని రామునితో విన్నవింప నాతఁ డామెమాటను లక్ష్యము సేయక సేతతో నిట్లనియె.

“దండకావణ్యవాసు లగుబుఱు లందఱు గుంపు గూడి నాయొద్దకు వచ్చి తమకు రాక్షసుల వలనఁ గలుగుపాథలను దొలఁగించు మని నన్ను వేఁడుకొనిరి. నేను వారి కభయ మొసంగితి. నాప్రాణముల నైనఁ గోలుపోయెద. నాప్రాణములకంటె నెక్కువయైన నీ నై న లక్ష్యమునైనవిడువఁగలను గాని యొకరికిఁ జేసిన ప్రతిజ్ఞను విశేషించి బ్రాహ్మణవిషయమయి చేసిన ప్రతిజ్ఞను విడువఁజాలను నాయందు నీ మండెడు స్నేహముచే నిట్లు పలికితివి. మిక్కిలి సంతసిల్లితిని.”

ఇందువలన సీతని కార్తరక్షణముం దున్నపరాకావ్యయు స్వప్రాణవ్యయము నై ననరకుగొనక తాఁజేసిన ప్రతిజ్ఞను నిర్వహించుటయందుండు స్థైర్యముఁ దెలియఁ జేయఁబడుచున్నది. ఒకకాలముందు సీతారామలక్ష్యములు వర్ణశాల నొకదానిని నిర్మించుకొని పంచవటియందుండఁగా హేమంతముతువు వచ్చెను. అపుడు భరతు నుద్దేశించి లక్ష్యముఁడు రామునితో నిట్లనియె.

“అస్మిం స్తు పురుషవ్యాప్తుః కాలే దుఃఖసమన్వితః

తా మే వేత్త్వాకునాభ్యస్య భరతస్య కథాం కురు.” (అం. 16-27-37.)

“ఉ. మానము రాజ్యభోగములుమాని మహాత్ముఁడు కైకపట్టి

శా. ... కారామామణి దౌష్ట్య మెన్నఁదగదో యబ్బైపవంశోత్తిమా!” ...

(గోపీ. ఆర. 259-260.)

ఇందువలనఁ దనవిషయమయి మహాపకారముఁ జేసినవారి దుర్గుణముల నై న నెన్నుట కీమహాపురుషుని కిష్టము లేదని మన మెఱుంగవలయు. మహాపరాధి యగుకాకాసురునివంటివాఁడు మూఁడు లోకములు దిరిగి యెచ్చటను నెవరివల నను రక్షణము గానక తండ్రిచేఁ బరిత్యక్తుఁడై తిరుగవచ్చి నన్ను రక్షింపు మని పాదములపైఁ బడఁగా “వధార్థ మపి కాకుత్స్థః కృపయావర్యపాలయత్” అన్నట్లు వధార్థుఁడై నను రఘురాముఁడు కృపతో వానిని రక్షించెను. శత్రువునియందైనను గుణ మున్నచోఁ జూచి సంతోషించువాఁ డితఁడే. మొట్టమొదట యుద్ధరంగ మునకు వచ్చిన యపూర్వదర్శనుఁ డగురావణుని తేజస్సు నాకారమును జూచి—

“అహో! దీప్తో మహాతేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః

దేవదానవపీరాణాం పప్తై వైవందిధం భవేత్.” (యుద్ధ. 59.)

“చ. కరములచే దురీక్షుఁడగు ... కోపమును జేయుచు నున్నది వీనిఁజూచినకా.”

(గోపీ. యు. 1075.)

హనుమంతుఁడు సుందరకాండములో రామమూర్తియాత్మగుణసంపదను సీత కిట్లు వర్ణించి చెప్పెను.

“రామః కమలపత్రాక్ష స్సర్వసత్వమనోహరః

ధనుర్వేదే చ వేదేషు వేదాంగేషు చ నిష్ఠితః.” (సుంద. 35. 8-14.)

“శా. తల్లీ! రాముఁడు రూపసంతుఁడు (గోపీ. సుం. 726.)

ఉ. ... వీరుఁడు సాధుజనోపకారియుఁ." (గోపీ. సుందర. 762-766.)

"దద్యా న్న ప్రతిగృహ్ణీయా న్న బ్రూయా త్కించి దప్రియమ్,
అపి జీవితహేతో ర్వా రా మ స్సత్యపరాక్రమః"

"సత్యపరాక్రమఁ డగురాముఁడుప్రాణాత్మయను సంభవించినను బరుల కిచ్చును గానిపరుల
వలన నెదియు స్వీకరింపఁడు. బరులవిషయములో నప్రియముఁ బలుకఁడు."

ఇతనికి శత్రువులు లేరు. ఆశ్రితశత్రువులే యితనికి శత్రువులు.

"తతో రామో మహాతేజా రావణేన కృతవ్రణమ్,

దృష్ట్యైష్టవగశాహ్లాం కోపస్య వశ మేయివాక్."

రావణుఁడు హనుమంతునిఁ గొట్టఁగాఁ జూచి రామునికిఁ గోపము వచ్చెను. రాముఁడు మొదటిమాటు యుద్ధమునకు వచ్చినరావణునితోఁ గొంతవడి యుద్ధము చేసి, సారథిని, గుఱ్ఱములను, రథమును గొట్టివేసి వానిచేతిలోని ధనుస్సును ఖండించి కిరీటమును నేలఁ గూలనేసి యనేకవిధములఁ జీకాకునొందింపఁగా

"యో వజ్రపాతోశనిసన్నిపాతా న్న చక్షుభే నాపి చ చాల రాజా,

స రామబాణాభిహతో భృశార్త శ్చచాల చాపం చ మమోచవీరః." (యు. 111-111.)

"పిడుగులకు వజ్రాయుధప్రహారములకుఁజలించనిరావణుఁడురామబాణాభిహతుఁ డై యాత్రి
నొంది పడఁకుడుఁ జేతిలోనిధనుస్సును జారవిడిచెను."

ఇట్లనేకవిధములఁ బరాజయము నొంది కాంఠిహీనుఁ డై వనూర్మునివలె
నున్న యారావణునిఁ జూచి రాముఁడు దయార్ద్రహృదయుఁ డై

"కృతం త్వయా కర్త మహా త్సుభీమం హతప్రవీరశ్చ కృత స్త్వయాహమ్,

ఆశ్వాస్య నిర్యాహి రథీ చ ధన్వీ తిథా బలం ద్రక్ష్యసి మే రథస్య."

(యుద్ధ. 59. 140-143.)

"ఓయి రావణుడా! నానైనికులలోఁ బెక్కుమందిని బరిమార్చి ఘోరముగాఁ బోరితివి. అందువలనఁ గొంచె ములసినవానివలెఁ గానవచ్చుచున్నావు. ఇంక నిన్నుఁ గొట్టరాదు. నీకు నెలవిచ్చితి. ఇంక నీలంకకుఁ బోయి నేద డేరి క్రొత్తరథ మెక్కి క్రొత్తధనుస్సును బట్టుకొని మరల యుద్ధమునకు రమ్మ; అప్పుడు నాబలముఁ జూతువు గాని"

అనిపలికెను. లోకములో నెవ్వరేని శత్రువు చేతిలోఁ జిక్కె నేని పధింపఁ జూతురు గాని యిట్లు రామునివలె శత్రువుయొక్క పరాక్రమమునకు మెచ్చి వానికిఁ గలిగినదై న్యమునకుఁ గనికరించి "నీయింటికిఁ బోమ్ము. చాలయలసితివి. రేపు మరల యుద్ధమునేయవచ్చు"నని యెవరు నెల విచ్చి పంపుదురు? ఈగుణము నొకభక్తుఁ డిట్లు వర్ణించి యున్నాఁడు.

"కోఽయం గుణః కతరకోటిగతః కియా న్యై

కస్య స్తుతేః పద మహా! పద కస్య భూమిః,

య త్తాదృశాగస మరిం రఘువీర! వీక్ష్య

విశ్రమ్యతా మితి ముమోచిథ ముగ్ధ మాశౌ."

“స్వామీ యుద్ధమందు మూర్ఖితుఁడైనయట్టిశత్రువును “విశ్రమింపు” మని నెలవిచ్చి విడిచితివి. అహో ! యీనీగుణ మెట్టిది? దీని నెవ్వరు నుతింపఁగలరు?”

ఈ మహాపురుషుని మహోదారత, ఆశ్రితవాత్సల్యము, విమృశ్య కారిత్యము నకలశాస్త్రవైచక్షణ్యము, సనాతనధర్మానువృత్తి, సర్వభూతానుకంప మొదలగు సద్గుణము లన్నియు విభీషణశరణాగతియందుఁ గన్పట్టుచున్నవి. రావణనధానంతరము విభీషణునిచేఁ దనయొద్దకుఁ దీసికొని రాఁబడినసీతను జూచి—

“ప్రాప్తచారిత్రసంక్షేప మమ ప్రతిముఖే స్థితా,
దీపా నేత్రాతుర న్యేన ప్రతిహలాసి మేద్భుధమ్.” (యు. 118. 17-18.)

“చరగృహవాసముచే జనించినచారిత్ర సంశయముగలనీవు నేత్రరోగికి దీపమువలె నాకుఁ బ్రతిహలరాల పెగుచున్నావు.”

అని రాముఁడు కోపముతోఁ బలికెను. ఏలయన: రావణభవనముం దున్న పదిమానములు సంస్కారహీనురా లయియుండుటచే “మలపంకధరాం దీనామ్” అన్నట్లు సీత మలినవస్త్రముతోను మలినశరీరముతో నుండెను. అట్టియవస్థలో నున్నసీతను జూచుటకు రాముఁడు గోరెను గాని పైకి నలుగురు వినునట్లు—

“దివ్యాంగరాగాం వై దేహీం దివ్యాభరణభూషితామ్,
ఇహ సీతాం శిరస్సాన్నితా ముపస్థాపయ మానిరమ్.” (యు. 117. 7.)

“శిరస్సానము చేయించి నగలతో నలంకరించి సీత నిటకు స్థిమముగాఁ దోడ్కొనిరమ్మ”

అని విభీషణుని కాజ్ఞాపించెను. విభీషణుఁడు సీతతో భర్తృభిప్రాయమును దెలుపఁగా నామె రామునిమనసును బాగుగ నెఱింగినదిగావున “అన్నాతా ద్రష్టు మిచ్ఛామి భర్తారం రాక్షసాధిప!” “ఓయి విభీషణా! నీవు స్వామి యభిప్రాయ మెఱుంగవు నీతో నాతఁడు నన్ను స్నానముచేయించి యలంకరించి తీసుకొని రమ్మని చెప్పినమాట ననుసన్నముగాఁ జెప్పినది కాదు కావున నీమలినావస్థతోనే భర్తనన్నిధికి వచ్చెనను తీసికొని వెళ్ళు” మని చెప్పినను విభీషణుఁడు స్వామి యాజ్ఞయిచ్చి రని నిర్బంధించి యామె కభ్యంగస్నానము చేయించి తీసికొని నెల్లెను. కాని మలినావస్థలో నున్న సీతను జూచుట కవేషించినరాముని కది కోపకారణ మయ్యెను. రాముఁడు సీతయొక్కపారిశుద్ధ్యము నెఱింగినవాఁడైనను, పరగృహమందుఁ గొంతకాల ముండుటచే నామెచారిత్రమును గుఱించి లోకులకుఁ గలుగుసంశయమును దీర్చుటకై యామె యగ్నిప్రమాణముఁ జేయునట్లు కొన్ని పరుషోక్తులను బలికెను. అందుపై నామె యగ్నిలోఁ బడి—

“కర్తవ్య మనపా వాచా యథా నాతిచరా వ్యహమ్,
రాఘవం సర్వధర్మజ్ఞం తథా మాం పాతు పావకః.
యథా మే హృదయం నిత్యం నాపసర్వతి రాఘవాత్,
తథా లోకస్య సాక్షీ మాం సర్వతః పాతు పావకః.” (యు. 120. 24-26)

అని ప్రమాణముఁ జేయఁగా “విశుద్ధభావాం నిష్పాపాం ప్రతిగృహ్ణీష్య రాఘవ !” అని లోకులందఱు హర్షించి చెప్పిరి. అప్పుడు రాముఁడు

“అవశ్యం శ్రిఘ్న లోకేషు న సీతా పాప మర్హతి,

ద్వికాలోపితా హీయం రావణాంతఃపురే శుభా.

బాలికః ఖలు కామాత్త రామో దశరథాత్మజః,

ఇతి ఐత్యంతి మాం సంతో జానకీ మవిశోధ్య హి.” (యు. 121. 13-14.)

“సీతపాపరహితురా లని నే నెఱుంగుదు. చిరకాలము రావణునియింటనున్న యీమెను నేను బరీక్షింపక స్వీకరించితి నేని లోకులు నన్ను నిందింతురు. అందు వలన నీమెచే నిట్లు ప్రమాణముఁ జేయించితి”నని చెప్పి యీమెనుబరిగ్రహించెను. తా నెంతపరిశుద్ధుఁ డయ్యెను తనపరిశుద్ధివిషయమై శంకించుటకు లోకుల కవకాశము గలుగఁజేయకుండ నత్పురుషుఁడు ప్రవర్తింపవలయు ననునీతిని రాముఁ డిందు వలన లోకమునకుఁ గఱపెను. ఇట్లు రామునిసద్వృత్తము నామూల్యముగా, వినుర్పించినచోఁ బితృమాతృభక్తి, సౌభ్రాతృము, ఏకపత్నీవ్రతము, సత్యము, ప్రజ్ఞాశ్చైర్యము, స్థానకోపత్యము, సర్వభూతదయ, సర్వభూతసమత్వము, ప్రియవాదిత్వము, ఊఁతి, సావ్యధరిత్యాగపూర్వకపరోపకృతి మొదలగునసంఖ్యాకములగు నద్గుణములు గానవచ్చుచున్నవి. వీని నన్నిటి నానుహపురుషుఁడు లోకమున కుదాహరణముగాఁ జూపెను.

అథ ల క్ష్మ ణుఁ డు. అథ

ఇతఁడు సుమిత్రాపుత్రుఁడు, సవత్సీసోదరుఁ డైనను బాల్యమునుండియు రామునియందు నిరావ్యభ మగుభక్తి, యనురాగము, ప్రేమయుఁ గలవాఁడు.

“బాల్య త్వేభృతి సుస్మిగ్ధో లక్ష్మణో లక్ష్మీవర్ధనః, ...

లక్ష్మణో లక్ష్మీసంపన్నో బహిఃప్రాణఇవాపరః.” (బాల. 18. 27-28.)

“మ. ఘనుఁడు” స్నిగ్ధుఁడు ...

... రహిం దగ బహిఃప్రాణంబుచందంబునక.” (గోపీ. బాల. 433.)

అట్లే రాముఁడును బిన్ననాఁటనుండియు లక్ష్మణునియందత్యంతవాత్సల్యము సోదరప్రీతియుఁ గలవాఁ డై విహారశయ్యాసనభోజనాదులయందొకత్రుటికాల మయిన నతని విరహము నహింపలేనివాఁ డయియుండెను.

“న చ తేన వినా నిద్రాం లభతే పురుషో డైమః,

త దైవం పృష్ఠతోఽస్యేతి స ధనుః పరిపాలయన్.” (బాల. 18. 29-30.)

“కం సాంపాత రామభద్రుఁడు ...

కం. ... వీరుఁడు లక్ష్మణుఁడు పోవు వెనుకొనిత్రీతిక.” (గోపీ. బాల. 433-434.)

ఇట్లు బాల్యమునుండియు రామలక్ష్మణు లిరువురు నన్యోన్యాయురక్తులై యుండిరి. రామునిపట్టాభిషేకము విఘ్నమయినపు డీలక్ష్మణుఁ డత్యంతకోపోద్దీపిత

మానసుడై కార్యవిఘ్నకరు లగుకై కేయిదశరథప్రభృతులను జంప నుద్యుక్తుడై యుండ రాముఁ డాతనిసంరంభమును మంచిమాటలతో శమింపఁ జేసి యార్య సప్తుత మగుధర్మమార్గము నవలబించు మని బోధించెను. ఇతఁడు రామునియందుఁ బరమభక్తి గలవాఁ డైనను, ధీప్రకారిత్వము, సులభక్రోధము, తొందరపాటును గలవాఁడు. తక్కినవిషయములలో రామసద్భక్తుడే యనవచ్చును. రాముని బతిమాలి తిరుగ నయోధ్యకుఁ గొనిపోవుటకు భరతుఁడు చిత్రకూటనుం దున్నరాము నొద్దకు నైననసమేతుఁ డై వచ్చుచుండ లక్ష్మణుఁడు దూరమునుండి పొడనైన చెట్టెక్కి చూచి భరతుఁడు మనమీఁదికి నండై తివచ్చుచున్నాఁ డని భ్రమఁజెంది రామునితోఁ జెప్పి యాతనివధించుటకు నన్నద్ధుఁ డాయెను అంతరాముఁడు లక్ష్మణుని తొందరపాటుఁ జూచి “భరతుఁడు మనలను దిరుగ నయోధ్యకుఁ దీసికొని పోవుటకు వచ్చుచున్నాఁడు అతనిపై నాయుధ మె త్తడలఁచితివా? తండ్రిమాటఁ జెల్లించెదనని ప్రతినవట్టి యిపుడు మనయొద్దకు వచ్చినభరతుని జంపి నన్న రాజ్య మేలు మని చెప్పెదవా? నేను సంపాదించు ధర్మార్థకామములు రాజ్యము సోదరు లయినమీఁకొఱకుఁగాని నామేలుకొఱకుఁ గాదని నమ్ముము. భరతుఁడు నా కెన్నఁ డహిత మాచరించువాఁడు కాఁడు. మనలఁ జూచుట కిచ్చటికి వచ్చుచున్నాఁడు. నీకు రాజ్యమందుఁ గోరికయున్నదని భరతునితోఁ జెప్పి నీకు రాజ్య మిప్పించెన. నా కతఁడు మాతాఁడఁడు.” అని సలికి రాముఁడు లక్ష్మణుని వారించెను. అరణ్య మునకుఁ బోవునపుడు లక్ష్మణుఁడు తానుగూడ వెనుక వచ్చుట కనుమతించుమని సలువిధముల వేడుకొనెను.

“కురుష్య మా మవచరం వైధర్మ్యం నేహ విద్యతే

అహం నర్వం కరిష్యామి జాగ్రత స్వపత కృతే.” (అయో. 31. 24-27.)

“వ దేవా! న న్మనుచరునిఁగాఁ బరిగ్రహింపు

చ. విహర మెనర్చుటొప్పుడే? (గోపీ. అయో 7. 5-7/7.)

పంచవటిలో నొకమంచిస్థలము నెంచి చూచి యచట నొకపర్ణశాలఁ గట్టు మని రాముఁడు లక్ష్మణుని కాజ్ఞాపించెను. లక్ష్మణుఁ డామాట విని రాముఁడు తన యందుంచిన సావితం త్ర్యమునకు భీతి నొంది

“పరవా నస్మి కాతుత్థస్య! త్వయి వర్షశతం స్థితే,

స్వయం తు రుచిత దేశే క్రియతా మితి నాం వద.” (అర. 15. 7.)

“చ. అన విని లక్ష్మణుండు వినయంబున

... .. మటంచు వచింపుఁ డెంతయుకా.” (గోపీ. అర. 224.)

అని లక్ష్మణుఁ డన్నతో విన్నవించుకొని రాముఁడు తానే స్వయముగా నన్ని యిమ్ములు గలప్రదేశమొకదాని నిర్దేశించి “యచటఁ బర్ణశాలను నిర్మింపు” మని చెప్పెను. అపుడు సౌమిత్రి శీఘ్రముగా నడవించుండి దాచువులు దెచ్చి చక్కనిపర్ణ కుటీర మొకటి నిర్మించి యన్నకుఁ జూపెను. అంతఁ దనమనస్సులో మన్నయభిప్ర

యము నూహించి బాగుగఁ బర్ణశాలను రచించినలక్ష్యమునిఁ జూచి రాముఁడు మిక్కిలి సంతోషించి కౌఁగిలించుకొని యిట్లునియె. “లక్ష్యణా! నేను నీతతోఁగూడి రహస్యముందు వర్తించుట కిష్టైస్థల మొకటి నిర్మించుచుని చెప్పటకు లజ్జించి యారకున్నను నాయభిప్రాయమునుగనిపెట్టి యట్టియిష్టైస్థలమునేర్పజీచినాఁడవు. అందుచే భావజ్ఞుఁడవు నాయం దుండెడునత్యాదరముచే మనతండ్రి యగుదశరథుఁడు నాచంద్రతారాబలముల నరసి యెట్లు నాకొకగృహముగట్టించెనో యాప్రకారమేనీవు నిపుడొనర్పితివి. కావున మనతండ్రి పనులు చేయించురీతిని కూడ నెఱింగినవాఁడవు నీవును రాజపుత్రుఁడ వయ్యున్నను నీవుండుటకుచితమైనస్థలము నేర్పజీచికొనక రామునియిష్టమువచ్చినటుల నేనుండవలయునని తెలిసికొన్నవాఁడవు గావున ధర్మజ్ఞుఁడవు. ఎల్లపుడు మదివ్పసంపాదనమే తననునరకమునుండి వాఁటించునని తలంచుచుండుమనతండ్రి తనకు శక్తియున్నంతవఱకు నాయిష్టమునుచేసి తుదకుఁ దనచరమదశయందుఁ బానీయశాలావ్రవర్తకునివలె నిన్నేర్పఱచి యుంచి తాఁ జనియె. కావునమాతండ్రి మృతినొందలేదు. నీవే మాతండ్రివి. మాతండ్రి నీద్వారా నానర్వాభిలషితములను సంపాదించుచున్నాఁడని జ్ఞాపించెను, నీత కూడ హనుమంతునితో మాట్లాడినపుడు లక్ష్యణు నిట్లుని స్తుతించెను.

“నియుక్తో ధురి యస్యాం తు తా ముద్యహతి వీర్యవాన్

యం దృష్ట్యై రాఘవో నైవ పృత్యత్య మర్య ముపస్తరత్.”

(సుందర. 33.)

“తే. గీ. రాముఁ డెవ్వనిఁ గార్యభారంబునందుఁ

దగ నియోగించినను దానె దానిఁ దాల్చు

గరిమ నెవ్వనిఁ గాంచి రాఘవుఁ డతితుఁ

డై నతండ్రిని దలపోయఁ డనుదినంబు ”

రావణుఁడు కొనిపోవుచుండఁగా నీతతననగలను మూటకట్టి హనుమత్సుగ్రీవాదులున్నఋశ్యమూకముపైఁ బడవైచెను. తరువాత రామునితో సఖ్యమొనర్చినసుగ్రీవుఁ డాయాభరణములను రామునికిఁ జూపఁగా రాముఁడు లక్ష్యణునిఁ బిలిచి మీవది నె ధరించునీనగల నానవాలు పట్టఁగలవా యని యడిగినపుడు

“నాహం జానామి కేయూరే నాహం జానామి కుండలే

నూపురే త్వభిజానామి నిత్యం పారాభివందనాత్.”

“గీ. ఆధిప! యాకమనీయ

... ..

... .. శయంగుడు యాత్మ!”

(గోపీ. కిష్కి. 209.)

అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. ఆహా! లక్ష్యణుఁ డెట్టిజీతేంద్రియుఁడు. ఇందు వలన లక్ష్యణుఁ డెన్నఁడును గన్నెత్తి నీతమొగము నైనఁ జూచి యెఱుంగఁ డని స్పష్టమగుచున్నది. ఈలక్ష్యణునియందుఁ బుత్రభావము గలనీతగూడ నీతని నిట్లు జ్ఞాపించెను.

“ప్రజశ్చ సర్వరత్నాని ప్రియాయా శ్చ సరాంగవాః

మృదు స్పృత్యం శుచి ర్దక్షః ప్రియో రామస్యలక్ష్యణః.”

... ..

(సుంద. 34. 57-64.)

“సీ. ననుఁ దల్లివట్టు రామునిఁ దండ్రినట్లు సం

భావించి యెవ్వఁడు భక్తిసలుపు

... దండితారాధీరుండు పండితుండు.”

(గోపి. సుంద. 924-9-6)

“దేశే దేశే కళత్రాణి దేశే దేశే చ బాంధవాః

తం తు దేశం న పశ్యామి యస్మి భ్రాతా సహోదరః”

(యుద్ధ. 102-13)

“ప్రతిదేశమందును భార్యలను బంధువులను సంపాదించవచ్చును గానియెచ్చటను సహోదరుని సంపాదించఁజాలము.” అని లక్ష్మణమూర్ఖులో రాముఁడు చెప్పినమాటనుబట్టి విచారింపఁగా రామునికి నీతకంటె లక్ష్మణుఁడు ప్రియతరుఁ డని తేలుచున్నది. రామునితో నరణ్యమం దున్నపదునాలుగొండ్లు లక్ష్మణుఁ డాహారనిద్రలవర్జించె నని లోకప్రవాద మొకటి గలదు. గాని శ్రీరామాయణమం దట్లుగానరాదు సరేకదా మీఁదు మిక్కిలి లక్ష్మణుఁడు గొట్టితెచ్చిన మృగములు మాంసములను నీత రామునితో లక్ష్మణునికి వడ్డింపఁగా భుజించినట్లు ప్రమాణముగానవచ్చుచున్నది.

“అశ్రే ప్రదాయ భూతేభ్య స్సీతాఽథ వరవర్ణిణి

తయో రుపాదదే భ్రాత్రో ర్నధుమాంసంచ తదృశశమ్.

తయో స్తుష్టి మ ఖోత్పాద్య పీరయోః కృతశ్చైవయోః

విధివ జ్ఞానకీ పశ్చా చ్చక్ర తత్ప్రాణధారణమ్.”

“తత స్తత్ర సుఖాసీహ నాతిదురే నిరీశ్వరామ్

స్యగ్రోధే సుకృతాం శయ్యాం లభేతే ధర్మసత్సరా.”

(అయో. 53.)

—❧❧❧ భరతుండు. ❧❧❧

ఇతఁడు రామభక్తాగ్రగణ్యుఁడు. కై కేయీపుత్రుఁడు. శాంతి, దాంతి, తిలీక్ష, భూతమైత్రి, విషయవై రాగ్యము మొదలగుననేకాత్మగుణములుగలవాఁడు. రామాయణకథాపురుషులలో రామునితరువాత యోగ్యుఁడుగా నెన్నఁదగినవాఁ డితఁడే. రాముఁడు వనవాసమునకుఁ బోయినపు డితఁ డయోధ్యలో లేఁడు. శత్రుఘ్నునితోఁ గలసి మాతామహుఁ డగుకేకయరాజు గృహమునకుఁ బోయియుండెను. కై కేయిదురాలోచనచే రామునిపట్టాభిషేక మాఁగిపోవుట, రాముఁ డడవికేఁగుట, పుత్రవియోగదుఃఖముచే దశరథుఁడు స్వర్గగతుఁ డౌట భరతుఁ డేఱుఁ గఁడు. దశరథమరణానంతరము వసిష్ఠునియాజ్ఞచే దూత లశ్వపతియొద్దకుఁ బోయి భరతునిఁ దోడి తెచ్చిరి. మార్గమం దనేకావశకునములఁ జూచి స్వజనక్షేమశంకా పర్యాకులుండై నిరానంద మై యున్నయయోధ్యను బ్రవేశించి తొలిని బిత్తుదర్శనోత్కంఠచే బిత్తుభవనమునకుఁ జని పితృకాననతుల్య మగునచ్చటఁ దండ్రిని గానక తల్లియొద్దకుఁ బోయెను. పితృమరణము, రామవివాసనము మొదలగు వృత్తాంతమునంతయుఁ గైకవలనఁ దెలిసికొని శోకసాగరనిమగ్నుఁ డై మూర్ఖిల్లియెట్టకేలకుఁ దెలివిఁ దెచ్చుకొని తల్లి నిట్లు నిందింపసాగెను.

“కే న్ను క్యం హత స్వేహ మమ రాజ్యేన శోచతః

... ..

సుఖం పరిహృతం మోహో త్కులేఽన్తిక్ కులపాంసని!” (అయో. 73. 12-15)

“ఆ. ఆకట! తండ్రిచేత వలతండ్రి కెవయైన

... ..

తే. ఇతని జే నంటి యజ్ఞుడు పడిన పగిది.”

(గోపీ. అయో. 1495-1499.)

అంత శత్రుఘ్నుడు తీవ్రకోపావిష్టుఁ డై

“స చ శోషేణ తామ్రాక్ష శత్రుఘ్ను శ్శత్రుతాపనః

... ..

త్యాం చ మాం చ హి ధర్మాత్తా నాభిభాషిష్యతే ధృవమ్.” (అయో. స. 78)

“జాట్టుఁ బట్టుకొని లాగి మంథరను నేలపైఁ బడఁద్రోచి చంపుట కుద్యుక్తుఁడయ్యె కై కేయినిగూడ దుఃఖకరములగుపరుషభాషణములచే నిందించి కొట్టుట కుద్యోగింను చుండ నామె భయపడి కుమారునిమఱుగుఁ జొరఁగా స్త్రీలను జంపఁగూడదని చెప్పి భరతుఁడు కుపితుఁ డై నశత్రుఘ్నుని నివారించి యిట్లనియె. “ఓయిశత్రుఘ్నుడా! దుష్టురా లగునీకై కేయిని నేనే చంపఁ దలంచితిని గాని పరమధార్మికుఁ డగురాముఁడు నేను మాతృహత్యఁ జేసితి నని తెలికొని నామఃఖముఁ జూడఁ డని యాపనినుండి విరమించితి. ఈమంథరనైన మనము చంపినయెడల రాముఁ డిఁక మనతో సంభాషింపఁడు. కావున నూరకుండుము” ఇందువలన భరతునికి రామునియం దున్న పరమభక్తి స్పష్టమగుచున్నది.

అపుడు భరతునికంతధ్వని విని కౌసల్య భరతునియొద్దకు వచ్చి మిక్కిలి దుఃఖముతో

“ఇదం తే రాజ్యకామస్య రాజ్యం ప్రాప్త మకంటకమ్

... ..

హస్త్యశ్వరథసంపూర్ణం రాజ్య నిర్వాతితం తయా.” (అయో. 75. 11-16)

“నూరకర్షరా లగునీతల్లి నీకొఱకు ధనధాన్యసమృద్ధము నిష్కంటకము నగురాజ్యమును సంపాదించినది. శీఘ్రముగా దాని నంగీకరింపు” మని పుండులో నూదిఁ బెట్టి పొడిచిన ట్లిదివఱకే యతిదుఃఖతుఁ డై యున్న భరతునిమనస్సు నొచ్చునటుల నిష్ఠురోక్తులఁ బలికెను. అంత భరతుఁ డామెపాదములపైఁ బడి దుఃఖావేగవివశుఁ డై మూర్ఛ నొంది కొంతవడికి లబ్ధసంజ్ఞఁ డై

“ఆర్యే! కస్తా దజానంతం గర్హనే నా మశిర్బిషమ్

... ..

తస్య పాపేన యజ్ఞేత య స్యాశ్శోనుమతే గతః.” (అయో. 75. 20-28.)

“అమ్మా! ఏపాప మెఱుంగనిన న్నెందుకు నిందించెదవు? నాకు రాము నియం దున్నస్థిరస్థితిని నీవెఱుంగవా? రాముఁ డడవికిఁ బోవుట నాకిష్టమైనయెడలఁ బాయసమును, మాంసముఁ, గృహము నిర్మిమి త్రముగ భక్షించినవానిపాపమునఁ బోయెద. గోవులను బాదముతోఁ దన్నినవానిపాపము, గురువులను నిందించినవాని పాపము, మిత్రద్రోహముఁ జేసినవానిపాపము, రాజును, స్త్రీని, బాలుని, వృద్ధునిఁ, జంపినవానిపాపము, నాకుఁ గలుగును గాక.....” యని యనేకవిధముల ననేక శపథములఁ జేసి పాదములపైఁ బడి విలపించుచున్న భరతు నెత్తికొనిగిలించుకొని “వత్స! సత్యప్రతిజ్ఞ మే సతాం లోక మవాప్సుసి” “నాయనా! నీవు సత్యప్రతి జ్ఞుడవు. నేనెఱుంగదు. సత్పురుషులలోకమును బొందఁగల” వని కౌసల్య భరతు నోదార్చెను. అప్పుడు వసిష్ఠచోదితుఁ డై భరతుఁడు దశరథుని కౌర్థవ్యదైహికక్రి యల నాచరించి మంత్రులు బోధించినను బట్టాభిషేకమున కియ్యకొనక రామునిఁ దిరుగ సాకేతపురికిఁ దీసికొనివచ్చెద నని పరివారసహితుఁ డై చిత్రకూటమునకుఁ బోయెను. మార్గమధ్యమందు సీతారామలక్ష్మణులు బసదిగినవసతివృక్షములను స్థలములను జూచుచు నిచట రాముఁడు శయనించె నిచట లక్ష్మణుఁడు భుజించె నిచట సీత నిద్రించె నని యాయాచిహ్నములఁబట్టి యూహించి యేడ్చుచుఁ బోయెను. శ్రోవలో భరద్వాజముని యీభరతునిఁ జూచి

“కచ్చిన్న తస్యాపాపస్య పాపం కర్తుమి హేచ్ఛసి

అకంబకం భోక్తుమనా రాజ్యం తస్యానుజస్యచ.”

(అయో. 90. 13.)

నిష్కంఠక మయినరాజ్యము ననుభవింపఁ దలంచి నిష్పాపుఁ డైనరాముని యందు ద్రోహ మాచరింపఁ బూనితివా యని యడిగెను. అందుకు భరతుఁడు మిక్కిలిదుఃఖితుఁ డై

“హతోఽస్మి యది మా మేషం భగవా నపి హన్యతే

మత్తో న దోష మాశంకే నైషం మా మనుకాప్తిహి.”

(అయో. 90. 15.)

“అతితానాగతముల నెఱిగినతమరుగూడనిట్లానతియ్యఁగా నిదివఱకేరామ వివాసనజనితాపయశస్సంతాపములచే హతుఁడ నైననేను మఱింతహతుఁడ నైతి. నాయందు లేశమును దోషము లేదు. తిరుగ నయోధ్యకు విచ్చేయు మని రామునిఁ బ్రార్థించుటకుఁ బోవుచున్నా” నని పలికెను. అంత భరతుఁడు రాముఁ డున్నచిత్ర కూటమునకుం బోయి పితృమరణవార్త నెఱింగించి రాజ్య మనాథ మై యున్నది. గావున నయోధ్యకు వచ్చి పట్టాభిషిక్తుఁడవు కమ్మని వేయివిధములఁ బ్రార్థించి

“ఇహ మే స్థండితే శ్రీమ్రం కుశా నాదర సారణే!

... ..

“శేష్య పురస్తాచ్ఛాలాయా యావత్స ప్రతియాస్యతి.”

(అయో. సం. 99.)

రామునికిఁ దనయందు దయవచ్చువఱకు గోమయానులిప్తప్రదేశమందు

దర్శలు పలుచుకొని స్రాయోపవిష్టుఁడై పడియుండుటకు నిశ్చయించెను. రాముఁడతనియుద్యమమును వారించి

“కులీన సృత్వసంపన్న స్తేజస్వీ చరిత్రవ్రతః

...
వ్యాదిశ్య చి మహాతేజా దవం దశరథో గతః” (అయో. 104. 16-24.)

“మ. అనఘాత్తా! చరిత్రవ్రతుండు నిజవంశాచారసంరక్షణుం

...
నీ తే.

...
మనుభవింపుము తగ సందియంబు వదలి.” (గోపీ. అయో. 1988-1993.)

అని ధర్తాధర్మప్రదర్శన పూర్వకముగా బోధించి

“లక్ష్మీ శ్చంద్రా దపేయా ద్వా హిమవాక్ వా హిమం త్యజేత్

...
న త స్తనసి కర్తవ్యం వర్తితవ్యంచ మాత్మవత్.” (అయో. 112. 18-19)

“క. కమలారి కాంతిపీడిన, హిమవంతుండాత్మనిష్ఠ హిమము విడిచిన

గమలనిధి వేల దాటినఁ, గ్రమమునఁ బితృశాసనంబుఁ గడతు నె యనఘా!

క. అనఘవిచారక! కామం, బుననైనను రాజ్యలోభముననైన భవ

జ్జనయిత్రి నీకుఁ గా నిదఁ కనికని కావించె నింకఁ గడవఁగ నగునే?”

(గోపీ. అయో. 2139-2140)

అని దృఢప్రతిజ్ఞఁడై యున్నరామునిఁ జూచి భరతుఁ డిట్లనియె.

“అధిరో హాద్యపాదాభ్యాం పాదుకే హేమభూషితే

...
నద్రక్ష్యామి యది త్వం తు ప్రవేక్ష్యామి హుతాశనమ్.” (అయో. 112. 21-25.)

“నీ. తరణివంశోత్తమ! ధర్మసంహిత మైన

నీ.

...
జంద్రమార్యాన్ని లొక్కట సాక్షిగాఁగ” (గోపీ. అయో. 2142-2143.)

అని పలికి నవలంకృతంబైనరామపాదుకాద్వయంబుఁ బ్రతిగ్రహించి నిజ

శీర్షంబున నిడికొని రథారూఢుఁడై నిజపరివారంబుతో నయోధ్యకుం జనియె.

ఇట్లు భరతుండు పదునాలుగేండ్లును రామవియోగానలదందహ్యమాన

సావంతుండై శరీరసౌఖ్యము నపేక్షింపక రామునివలె జటావల్కలముల ధరించి

వన్యఫలమూలమాత్రనిర్వర్తితదేహయాత్రుఁడై తల్లివలనఁ దనకుఁ గలిగినదు

ర్యశమునుగుఱించి యనవరతము దుఃఖించుచు లోకమునకుఁ దనముఖమును జూప

లేక లజ్జితుఁడై

“అత్యంతసుఖసంపృద్ధ స్సుకుమార స్సుఖోచితః

కథం న్వపరరాత్రేషు సవయూ ముగాహతే”

అన్నట్లు పగలై నచో లోకులు దన్నుజూచి “వీనివలననే రాజకుటుంబమున కీట్టియనర్థము సంభవించె” నని నిందింతు రని భయపడి మధ్యరాత్రముల యందు సరయూనదికిఁ బోయి స్నానమాడెడువాడై కాలముఁ గడపెను. ఇతఁడు రాముఁడు లేనిపడునాలుగేండ్లు నయోధ్యఁ బ్రవేశింప నొల్లక నందిగ్రామముం దుండి రాజ్యముచేసెను గ్రామముం దున్నయితనికంటె సరణ్యముం దున్న రాముఁడే నూఱింతలు సుఖవంతుఁ డై యుండె ననిచెప్పుచున్న ఇతఁడో యన వరతవ్రతకర్మితుఁ డై దుఃఖనంతపుఁ డై యుండె. రామునికి లక్ష్మణునియందుకంటె నితనియం దధికతరప్రీతి గలదు. రాముఁడు తిరుగ నయోధ్య కేతెంచి నపుడు భరతుఁడు—

“పాదుకే తే తు రామస్య గృహీత్వా భరత స్స్వయమ్

... ..

అవేక్షతాం భవాన్ కోశం కోష్ఠాగారం పురం బలమ్” (యుద్ధ. 130. 12-55.)

“చ. భరతుఁడు హేమరత్న మయపాదుకలెంతయు ...

ఉ. గోష్ఠకో

శాదిక మంతయున్ దశగుణాధిక మై యలరారెఁ జూడుమా!”

అని సవినయంబుగా రామునితో విన్నవించి

“పూజితా మమికా మాతా దత్తం రాజ్య మిదం మమ

... ..

నాన్వేతు ముత్సహే రామ ! తవి మార్గ మరిందమ!” (యుద్ధ 131. 2-5.)

“సీ. రఘుకులొత్తమ ! నీవు రాజ్యంబు విడనాడి ...

... ..

మనుసరింపఁ జాల నధిప ! యేను.” (గోష్ఠి. యుద్ధ. 3232-3234.)

ఇట్లు ప్రార్థించి రాజ్యము నాతనికిఁ బ్రత్యర్పణముఁ జేసె.

పట్టాభిషేకానంతరము రాముఁడు యౌవరాజ్యము నంగీకరింపు మని లక్ష్మణుని బలిమాలిన నతఁ డిష్టపడకపోవుటచేత భరతుని యౌవరాజ్యమందభిషిక్తునిఁ జేసె.

“సర్వాత్మనా పర్యవసీయమానో యదా న సామిత్రి రుపైతియోగమ్

నియుజ్యమానోఽపి చ యౌవరాజ్యే తతోఽభ్యషించ ద్భరతం మహాత్మా”

(యుద్ధ. 131-95.)

“ఉ. నావిని లక్ష్మణుండు నరనాథునిఁ గన్పొని భక్తి నిట్లనున్

... ..

నావిరిఁ గోర నద్దియు భవత్పరిచర్యయుఁ దక్క నెంతయున్” (యుద్ధ. 3344.)

ఈరీతిగా భరతుఁడు భువనేశ్వగుణుఁడు. కాలిదాసుఁడు భరతునిగుఱించి

రఘువంశములో నీవుగది వ్రాసెను.

“అంశేశ్వరప్రణతభంగదృఢప్రతం త
 ద్వంద్వం యుగం చరణయోర్జనకాత్తజాయాః
 శ్శేష్టానువృత్తిజటిలం చ శిరోఽస్య సాధో
 రిన్యోన్యసావన మభూ గుభయం సమేత్య.”

(రఘు. స. 13. 78)

“మ. దశకంఠప్రణతిప్రయోగవితతిధ్వంసైకబద్ధప్రతం
 బకుభోచ్ఛేదక మైనయాయ్యననిజాహార్యంఘ్రియగ్గంబునా
 ప్రశమస్వాంతునికైకయాసుతుజటాబద్ధోత్తమాంగంబునకై
 భృశసంయుక్తము లై పరస్పరగతికై బెంచెకై బవిత్రస్థితికై.”

—శత్రుఘ్నుడు. —

లక్ష్మణుడు రామానువర్తనపరుడైనట్లు శత్రుఘ్నుడు భరతానువర్తన
 పరుడు. లక్ష్మణుడు భగవచ్ఛేషభూతుడు. శత్రుఘ్నుడు భగవచ్ఛేషత్వమునకుఁ
 బరమానధి యగుభాగవతశేషత్వము గలవాడు.

“గచ్ఛతా మాతులకులం భరతేన తదాఽనఘః

శత్రుఘ్నో నిత్యశత్రుఘ్నో సీతః ప్రీతిపురస్కృతః.”

(అయో. 1. 1.)

ఇచట “గచ్ఛతా” అనువర్తమానకాలమును దెలియఁజేయుశత్యప్రత్యయ
 ముచే భరతునితో నేకకాలమునందే శత్రుఘ్నుడు పోవుచున్నాడు. కావున నసి
 వసనాదులవలె భరతునికి శత్రుఘ్నుడుగూడఁ బరతంత్రుడని తెలియఁబడుచున్నది.

“మాతులకులం” ఇచట ద్వితియచే భరతోద్దేశ్యమే శత్రుఘ్నోద్దేశ్యమని
 యెఱుంగునది.

“భరతేన”. రామలక్ష్మణులు వనమున కరుగ దశరథుడు స్వర్గమునొందఁగాఁ
 గేవలరామాజ్ఞచే రాజ్యభారమును నిర్వహించుటవలన భరతుఁ డని పేరొదవె.

“తదా”=“భరతగమనకాలమందు” ఇందువలన శత్రుఘ్నుని కనుకూల
 మయిన చంద్రతారాబలాదులతోఁగూడిన ముహూర్తము నవేక్షింపకపోవుటచే
 నత్యంతపారతంత్ర్యము ద్యోతిత మయినది.

“అనఘః”=“అఘము లేనివాఁడు.” ఇచట నఘమనఁగా రామభక్తి తనకు
 శేషియగుభరతునికి రామభక్తి యిష్టముగావునఁ దనకు రామభక్తి రుచించినది.
 అట్లు గానిచో రుచింప దనుట. అనిష్టమును గలుగఁజేయునది పాప మనఁబడును
 గావునఁ దనకు శేషియగుభరతుని కుద్దేశ్యము గానియవుడు రామభక్తి తనకనిష్టా
 వహ మగుటచే నఘమని చెప్పఁబడుచున్నది. “సుకృతదుష్కృతే విధూనుతే—
 అన్య సర్వే పాష్టానః ప్రదూయంతే—ఉభే విద్వాన్మణ్యపాపేవిధూయ”ఇత్యాది
 శ్రుతులయందు ముముక్షువుకుఁ బుణ్యమువలె బాపమును ననిష్టావహముగావునఁ
 బాపశబ్దవ్యవహారము.

“శత్రుఘ్నః”. ఇతఁ డీకముందు లవణాశ్రయములను జంపు నని వసిష్ఠునిచే
 నుంచఁబడినవేరు గలవాఁడు.

“నిత్యశత్రుఘ్నః” శరీరమందుండి యెల్లప్పుడు విషయాంతరస్థానణ్యమును గలిగించుచు వియగుటచే శత్రువు లగుజ్ఞానేంద్రియములయంద్రేకము నణచువాఁడు. ఇంద్రియనిగ్రహము గలవాఁడు.

“నీతః” “తీనుకొని వెళ్లబడెను” గాని స్వయముగాఁ బోలేదు. ఇందువలన నచిత్తువంటిపారతంత్ర్యము గలవాఁ డనుట.

“ప్రీతిపురస్కృతః” విధిప్రేరితుఁ డై వెళ్లలేదు, ప్రీతిప్రేరితుఁ డై వెళ్లెను. ఇందువలన జిహ్వస్పృత్తి ప్రతిపాదింపబడినది. ఇందువలన సారగ్రాహి యగు పురుషుఁడు శత్రుఘ్నునివలె భాగవతపరతంత్రుఁ డై యుండవలె నని వ్యక్త మగుచున్నది.—

—❁❁ దశరథుఁడు. ❁❁—

ఇతఁడు రామునితండ్రి. పరమధార్మికుఁడు. సత్యసంధుఁడు. ఇత్యోకుపంశపు రాజులలోఁబ్రసిద్ధికెక్కినవాఁడు. అనేకాశ్వమేధముల నొనర్చినవాఁడు. తనపూర్వులు పాలించినరీతిగా న్యాయముతోఁ బ్రజలఁబాలించి కొనకు విశ్రాంతినొందఁగోరి జ్యేష్ఠపుత్రుఁ డైనరాముని రాజ్యమునకు రాజుగాఁ జేయం దలంచి యొకనాఁడు పోగుల రావించి వారితోఁ దనయభిప్రాయము నిట్లు తెలియఁ జేసెను.

“మయా ప్యాచరితం పూర్వైః పంథాన మనుగచ్ఛతా

... సోఽహం విశ్రాంతి మిచ్ఛామి పుత్రం కృత్వా ప్రజాహితే” (అయో. స. 2.)

తే-గీ. అట్టి యిత్వోక్తులమునఁ బుట్టినట్టి,

... తే-గీ. ...

సకలజనములు చూడంగఁ జరితమయ్యె.” (గోపీ. అయో. 51-53)

దశరథుఁడు ప్రజలతో నీరీతి నాలోచించి రామునికిఁ బట్టముఁ గట్టుటకు నిశ్చయించెను. ఇంతిలో మంథరాప్రేరితురాలగుకై కేయి పూర్వమీతఁడుతనకుఁ జేసినవరదానప్రతిజ్ఞ నిపుడు నిర్వహింపవలయుననినిర్బంధింపఁగా ననృతవాదమున కోడి సత్యమును నిలువఁబెట్టికొనువాఁ డై సకలకల్యాణగుణాకరుఁ డగురాముని వనమునకుఁ బంపి తద్వియోగార్తిచే బ్రాణముల విడిచెను. గాని తా సన్నమాట నుండి తిరుగఁజాలకపోయెను. కామాతురుఁ డగుటచేఁ గ్రూరహృదయురాలగు కైకేయికి లోఁబడి యట్టికుమారు నడవి కంపినయవివేకి యని లోకు లీతనినిందింతురు; గాని మన మీతనిసత్యవ్రతపరిపాలనమునకు మెచ్చుకొనక తీరదు.

—❁❁ కౌసల్య. ❁❁—

ఈమె సప్తలోకై కవీరుఁ డగురాముని గన్నతల్లి. “కౌసల్యా లోకభర్తారం సుషువే యం మనస్వినీ” అన్నట్లు సాధారణముగా లోకములోఁ దల్లులు తమకు

భావికాలమున మీరు పెద్దపెరిగి ప్రాజ్ఞులై సకలవిధముల సంరక్షణఁజేయుదురను ప్రత్యాశతోఁ దనయులఁ బడయుదురు. కౌసల్య యట్లు గాదు. స్వార్థపరత నొక మూలకుఁ ద్రోసి సర్వలోకరక్షణార్థ మయి రామునిఁ గనె నట! ఈమె దశరథుని పట్టమహిషి. మహాపతివ్రత. భర్తృసేవాపరాయణురాలు. దశరథునికిసమస్తానపాత్రురాలు. కైకేయి రాము నడవికిఁ బంపుమని ప్రేరణచేయునపుడు దశరథుఁడుపలికిన పలుకులు కౌసల్య పై నతని కున్నగౌరవాభిమానములం దెలుపుచున్నవి.

“కిం మాం విక్ష్యతి కాసల్యా రాఘవే వన మాస్థితే

... ..
అపథ్యవ్యంజనోపేతం భుక్త మన్న మి వాతుకమ్.” (అయో. 12. 61½-70½).

“సీ. అనిశముఁ బ్రియపుత్రయున

గీ.నపథ్యభోజ

నంబు విషరోగినింబలె నాతినేఁడు.” (గోపీ అయో. 322.)

రామునిపట్టాభిషేకము నిర్విఘ్నముగా జరుగుటకు నాతని మాంగల్యము వృద్ధినిందుటకు సనేక వ్రతములు నోములు పుణ్యశ్రద్ధములు సలుపుచు నాతని యభ్యుదయాభివృద్ధికొఱకు నిరీక్షించుచున్న యీమెతో “అమ్మా! యీరాజ్యమును మాతండ్రి కైకేయిప్రార్థనచే భరతుని కీయ నిశ్చయించి న న్నరణ్యమునకుఁ బోవ నాజ్ఞాపించెఁ గావున నే నరణ్యంబునకుఁ బోయివచ్చెద సెలవిచ్చిపంపు” మని రాముఁడు పలుకఁగా నీమె—

“సా నికృతేన సాలస్య యస్త్విః పరశునా ఐనే

పపాత సహసా దేవీ దేవీ తేవ దివి క్షుప్తా”

(అయో. 20-32.)

అన్నట్లు మూగ్ధునొంది కొంతసేపటికిఁ దెలివిదెచ్చుకొని యనేకవిధముల విలపింపఁదొడఁగె. రాముఁడు వనమునకుఁబోకుండ బహుప్రకారములబోధించెను; గాని యాతఁడు వినఁడయ్యె. అపుడీమె—

“అ పీదానీం సకాల స్నాన్య ద్వనా త్వస్త్యాగతం పునః

య త్త్వం పుత్రీక ! పశ్యేయం జటాబ్జులధారిణమ్.”

అని కోరెను. ఈరీతి నీమె పుత్రవియోగమువలనఁ బొందినదుఃఖము చెప్పు నలవికాదు.

—ఊహ సుమిత్ర. ఊహ—

ఈమె దశరథునిరెండవభార్య. లక్ష్మణశత్రుస్ములతల్లి భర్తృనువ్రత. గుణవతి. రామునియం దధికప్రీతిగలది. రామునితో నేనుగూడ నరణ్యమునకుఁ బోయెద నని లక్ష్మణుఁ డీమెతోఁ జెప్ప రాఁగా నీమె యిట్లుపదేశించెను.

“సృష్టస్త్యం వనవాసాయ స్వసురక్త స్సహృజ్జనే

అయోధ్యా మటపిం విద్ధి గచ్ఛతాత! యథాసుఖమ్.”

(అయో. 7. 11.)

“పుత్ర! నీవు సుహృద్భవంబునందుఁ బరమానురక్తుండ నై నను పనవాసంబుకొఱకు... ..

గీ. ... భూరిసుఖలీల నడవికిఁ బోయి రమ్ము”. (గోపీ. అయో. 854-55.)

ఇట్టిమే తనకొడుకు నపతికొడుకు ననుభేదబుద్ధితోని దగుటచేతను రాముని యందధికతరవాత్సల్యము గలది యగుటచేత నీచాక్షునఁ దనసుతుని కుపదేశించి యడవికిఁ బంపెఁగాని లోకములో నెవ్వతెయైన నీరీతి సర్వసంపత్సమర్థం బగుస్వగృహంబును విడిచి సపత్నీసోదరునికిఁ బరిచర్యఁ జేయుచు నతనివెంట నడవికిఁ బొమ్మని తనకుమానునికి బోధించునా? ఈమె నిష్పక్షపాతబుద్ధి రాజభక్తి స్వార్థపరిత్యాగ పూర్వకపరార్థప్రవృత్తియు మిక్కిలిజ్ఞానునీయములు.

—అథ కై కేయి. అథ—

ఈమె కేకయరాజపుత్రిక. దశరథుని మూఁడవభార్య అతని కత్యంతప్రేయసి. ఈమెతో నుపయమము దశరథుని కుపయమవాసము నొసంగెను. ఈమె పన్నినదు గ్నాటకమునం దీమెతాల్పినభూమికయే రామాయణకథ నింతగాఁ బెంచెను. ఈమె మిగులఁ గఠినాత్మురాలు. స్రూరినిశ్చయురాలు. రామవివాసమునకే కాక దశరథ మరణమునకుఁగూడముఖ్యకారణము. ఈకై కేయితల్లియు నిజభర్తృమరణమునకుఁ దానే కారణమయ్యె. “అవశ్యం పితురాచారః” అన్న ట్టిమకూడ నట్లనే చేసెను. సుంధర యనునొక స్రూరదాసిచే బోధింపఁబడి దశరథుఁ డెప్పుడో పూర్వమందుఁ దనకు వాదానముఁ జేసి తరువాత నుజచిపోయినరెండువరముల నాతనికి జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చి “అది బొంకితివా నరకమునఁ బడుదువు. మీపూర్వులందఱు సత్యసంధులు. అన్యతముఁ బరికినవారు కారు. నీవలన నీవంశమున కంతకు నపయశస్సువాటిల్లును. నీవుచేసినప్రతిజ్ఞ నిర్వహింపవలయు నని నీ కిచ్చయున్నయెడల నీవుడు సిద్ధ మగు రాజ్యాభిషేకమును నానుతఁ డగుభరతునికిఁ జేసి రాముని బదునాలుగేం డ్దరణ్యములో నుండనియమింపు” మనిగట్టిపట్టుపట్టి దశరథుఁడు లోనగువా రెవ్వరెన్ని విధముల నయభయముల బోధించినను వినక యతికఠినతనుమాధ్యమును వహించి కొనకు సజ్జీకృత మైనరామపట్టాభిషేకము నాపివైచి రాముని బ్రవ్రజింపఁజేసి సర్వలోకసిందాపాత్రురాలయ్యెను.

“న విషేణ న శ ప్రేణ వాగ్మీనా న చ మృత్యునా,

అప్రతీకారపాదప్య స్త్రీభి రేవ స్త్రియాః కృతాః.”

అన్నట్లు ఆహా! స్త్రీ లెంతక్రూరులు? క్రూరస్వభావమం దీమెను మించిన స్త్రీలు లోకములో మఱి లే రని దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఈకథాసందర్భములో నీమెకు దశరథునికి జరిగినయత్కిప్రత్యుక్తులఁ గనుఁగొనుఁడు.

“తతః పర మువా చేదం పరదం కామమోహితమ్

... .. తస్యైవ త్వ మసర్థాయ కిన్నిమి త్త మిహోద్భూతా ” (అయో. 11-12. సర్గ)

వెదకి వెదకి యెచ్చటను గానకపోయినను తాను పట్టినపట్టు వదలక వినుగు లేక మాటిమాటికిఁ జూచినస్థలములయందే తిరుగ నన్వేషించుచుఁ గొనకు నీతను జూచుటయందు నెఱవేఱెను.

“అనిశ్చేద శ్చియో మూల మనిశ్చేదః పథం సుఖమ్,
అనిశ్చేదో హి సతతం సర్వాశ్చేష ప్రవర్తకః.”

అని యీహనుమంతునిసిద్ధాంతము ఇతఁడు రావణాంతఃపురమున నర్ధరాత్రమునందు నీతను వెదకునపు డచట నిద్రాపరవశులై యొడ లెఱుంగక పడి యున్నస్త్రీలను ప్రమాదపశమునఁ జూచి తనకుఁ బరదారావలోకనముచే ధర్మలోపము సంభవించె నని యెంచి.

“నహి మే పరదారాణాం దృష్టి ర్విషయవర్తినీ,
ఆయం చాత్ర మయా దృష్టః పరదారపరిగ్రహః.
నహి మే మనసః కించి ద్వైకృత్య మపవద్యతే,
మనోహి హేతు స్సర్వేషా మింద్రియాణాం ప్రసర్తకే.
శుభాశుభా స్వపస్థాసు త చ్చ మే సువ్యవస్థితమ్.”

అని తలంచుకొని తనలోఁ దా నిట్లునుకొనెను. “నే నీస్త్రీలను జూచినను నామనస్సు నిర్వికార మైయున్నది ఎల్లవారికిని సర్వావస్థలయందు మనస్సుకదా యింద్రియములను మంచిచెడ్డలయందుఁ బ్రసర్తింపఁజేయునది. అట్టి నామనస్సు పరస్త్రీదర్శనమందుఁ గూడ లేకము వికారములేనిది యయి నిశ్చలముగా నున్నది. నా కెట్లు సాపము సంభవించును?”

ఇతఁడు మొట్టమొదట నీతను జూచినపుడు రామవృత్తాంతము నామెకుఁ దెలియఁజేయుటకు సమయము నిరీక్షించుచుండెను. అప్పుడితఁడు తనలోఁ దా నాలోచించినయాలోచనయు, బుద్ధినిష్కర్షయు మిక్కిలిశ్లాఘనీయములు. ఎట్లనఁ—
“నేనిపుడు బ్రాహ్మణునివలె సంస్కృతవాక్కులతో మాటాడినయెడల నన్ను రావణునిగాఁ దలంచి యీనీత భీత నొందును ఇదివఱకే రాక్షసులవలన భయపెట్టఁబడుచున్న యీమె నారూపమును జూచి మఱింతభయము నొంది కేకలువేయును. అది విని రాక్షసు లందఱు నచటికి వచ్చి నన్నుఁ బట్టుకొనుటకుఁగాని వధించుటకుఁగాని ప్రయత్నము నలుపుదును. లేక యీనీత నైనఁ జంపుదురు. అపుడు సామీవికార్యము నశించును. నాశ్రమమంతయు నిష్ఫలమగును. నేను వీరిచేతులలోఁ జిక్కిన నీనము ద్రమును దాఁటి యిచటికి వచ్చి రామకార్యమును సాధించుటకుఁ దగిన మఱియొక దూత లేడు. నేను వేలకొలఁదిరాక్షసులఁ జంపుటకు సమర్థుఁడనే కాని నాశక్తి యంతయు రాక్షసులతో యుద్ధమునేయుటయందు ఖీణించినచో సముద్రమును దాఁటుట కశక్తుఁడ నగుదును. యుద్ధములలో నెల్లపుడు మనమే గెల్తు మనరాదు.

యుద్ధసిద్ధి చంచలముగదా ! సీత నిపుడు నేలలుకరించిన నింతయనర్థము సంభవిల్లును.

“భూతా క్షార్థా విపద్యంతే దేశకాలవిరోధితాః

...

...

...

...

...

భూతయంతి హి కార్యాణి దూతాః పండితమానినః.”

(సుందర. 30-37-39.)

“భూతార్థంబు లవివేకి యయినదూతకతంబున దేశకాలవిరోధతంబు లయి మూర్ఖోదయంబునందుఁ దమంబు నశించునట్లు నశించు. కార్యకార్యవిషయంబు నందు సునిశ్చిత యయ్యిన విక్షబం డగుదూతకతంబున బుద్ధి శోభిల్లుదు. పండిత మానులగుదూతలుకార్యంబులఁ జెఱుపరు. ఎవ్వండుబహుప్రకారంబులఁ గార్యంబు తెఱంగు విచారించు నతం డర్థసాధనంబునందు సమర్థుం డగుఁ గావున నిప్పుడు కార్యంబు నశింపకుండ నాకు వైకల్యంబు గలుగకుండ సముద్రలంఘనంబు వ్యర్థంబు గాకుండ సీతారామలక్ష్మణులకు హానిగలుగకుండ నెవ్వధంబునఁ గార్యంబు నడుపుదునో” యని కొండాకనేవు విచారించి బుద్ధిమంతుం డగుహనుమంతుం డెట్ల కేలకు రాక్షస స్త్రీలు వినకుండ నక్లిప్తకన్తుం డగురాముని మెల్లనఁ బ్రశంసించె.

ఈరీతిగా నిశనిబుద్ధి, కార్యకరణపాటనము, జితేంద్రియత్వము, సాహసనిర్భీకత్వములు, ధైర్యము, పరాక్రమము, దుర్బటకార్యసాధకత్వము, మొదలగునద్గుణములు శ్రీరామాయణమం దెల్లడలఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఇతనివివేకము, దూరదృష్టి, పరాభ్యుదయనహిష్ణుత మొదలగునవివిభీషణశరణాగతిలోవిభీషణునివిషయమయి యీతఁడు రామునితోఁ జెప్పినమంచిమాటలలోఁ బ్రతిఫలించుచున్నవి.

క పి ప్ర శం స.

ఇట్టి సహనీయ మగునీవాత్మీకరామాయణము సంస్కృతభాషలో వ్రాయఁ బడియుండుటచే దానియర్థ మంతయు సంస్కృతభాష నెఱుంగనివారికిఁ దెలియదని యెంచి భక్తాగ్రగణ్యుఁడు మహాకవియు నగుగోపీనాథము వేంకటకవియనునాతఁడు మూలము ననుసరించి చక్కఁగా నాంధ్రీకరించెను. ఇదివఱకే కొంతకాలముక్రిందట కేవలరామాయణకథాప్రతిపాదకము లగుభాస్కరరామాయణము రంగనాథ రామాయణము మొదలగునవి తెలుఁగున వ్రాయఁబడియున్నవి గాని యవి యా గోపీనాథము వేంకటకవి యాంధ్రీకరించిన రామాయణమువంటివి కావు. ఇది మూలముననుసరించి వ్రాయఁబడినది. మూలమున కన్యూనాతిరక్తముగాఁ దెలుఁగు వ్రాసెన నని ప్రతీజ్ఞ చేసి కవి యట్లనే యామూలాగ్రముగా గ్రంథమునంతయు నిర్వహించెను. ఈతఁడు వైదిక వ్రాహ్మణుఁడు. నెల్లారిమండలమం దున్న కావలి

తాలూకాలోని లక్ష్మీపుర మనుగ్రామ మీతని నివాసస్థానము. ఇతం డీగ్రంథమును రచించి దీనిని బ్రసిద్ధినిందించుట యెట్లాకో? యని తలంచుచుండ నింతలో వేంకటగిరిసంస్థానాధీశ్వరుఁ డగునర్వజ్ఞకుమారయూచేంద్రమహీపాలుఁ డొక్క నాఁడు సభామంటపంబున ముఖాసీనుం డై విస్వజ్ఞసంఘులు పరివేష్టించఁ బురాణేతి హాసకావ్యనాటకాలంకారాది ప్రస్తావనాసరసగోష్ఠి నుండి యీకవి యాంధ్రీకరించినరామాయణమును గుఱించి పండితులవలన విని తమయభిప్రాయప్రకారంబున గీర్వాణంబున కనురూపం బై శ్రీకృష్ణాంకితం బై యున్నదని మిగులశ్లాఘించి పరమానందభరితుం డై స్వర్ణకటకాంగుళియకహారాగ్రహారాదుల నొసంగి యిమ్మహాగ్రంథంబును లోకహితార్థంబుగా జగంబునందు విస్తరింపఁ జేసెనని యీకవియే తనరామాయణముయొక్క కృత్యాదియందు వ్రాసియున్నాఁడు. మఱియునీతఁడు బ్రహ్మకై వర్తపురాణములోని శ్రీకృష్ణజన్మఖండము నెనిమిదాశాస్వసములుగలపద్య కావ్యముగాను రచించెను. శ్రీభగవద్గీతాశాస్త్రమునుగూడఁ దెనిఁగించెను. సప్తమందుఁ దనకు సాక్షాత్కరి చిన శ్రీకృష్ణదేవు నీగ్రంథమునకుఁగృతినాయకునిగాఁ జేసెను.

ఈకవిగ్రామణి పరమభాగవతోత్తముఁడు. అధిగతపరమార్థుఁడు. విదితవేది తవును. కావున నితఁడు తనగ్రంథమును సరాంకితముఁ జేయక శ్రీకృష్ణునికర్పించెను. ద్రవ్యాభిలాషచే మనుష్యులను దమగ్రంథములకుఁగృతిపతులఁగానొనర్చిన కవుల నీతఁ డిట్లు నిందించుచున్నాఁడు.

“చ. నృపతుల వేడివక గరుణ నిచ్చిన నిత్తురు దంతినాజిర
తృప్తపదనాగ్రహారములు దప్పక యన్నియు నర్థిరంబు లా
విపులకృపాపయోధి యదుపీరుని వేడిన శ్రీతి నిచ్చు ని
త్యవధము నట్టివానిఁ గొనియాడక యన్యుల వేడ నేటికి.”

ఈతఁడు తెలిఁగించిన శిశుపాలపదమహాకావ్యమునందలి—

“తే. శాలివాహనశకమందు శశివసుగగ
నాప్తగంభీరుఁ గలపార్థి వాబ్ధమందుఁ
బ్రకటితంబుగ వేంకటసుకవిచేత
సిక్పతి రచింపఁజేసె నాలోకవిభుఁడు.”

అనుపద్యమువలన శాలివాహనశకము 1808 (క్రీస్తు శ. 1886.) సంవత్సరమందు మాఘకావ్యమును దెనిఁగించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఇపుడు శాలివాహనశకవత్సరములు 1839 కావున నీకవి క్రీస్తుశకై కోసవింశత్యబ్దశతముయొక్క చరమభాగమం దుండె నని నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁగలము.

“శ్రీ. గరిమ రామాయణకావ్యరాజము నాంధ్ర
కావ్యంబుఁ జేసినఘనుడ పిపు,

బ్రహ్మకై వర్తపురాణంబులోఁ గృష్ణ
జన్మ ఖండంబును జారుఁజితిఁ,
నాంధ్రభాష రచించినట్టిపుణ్యుండవు.”

అనుమాఘకావ్యపద్యమువలన రామాయణమును బ్రహ్మకై వర్తమును మొదట సర్వజ్ఞకుమారయాచేంద్రునాజ్ఞచే రచించినట్లును, దరువాత నమ్మహివల్లభుని జ్యేష్ఠపుత్రుం డగుగోపాలకృష్ణయాచేంద్రునాజ్ఞచే మాఘకావ్యమును రచించినట్లును, మాఘకావ్యమునఁ దెలియఁబడుచున్నవి.

కావ్యసామాన్యలక్షణము:—

“ప్రభుసమిత శబ్దప్రధానవేదాదికాస్త్రేభ్య స్సుహృత్సమితార్థతాత్పర్యవత్సురాణాదిహ సేభ్య శ్చ శబ్దార్థయో ర్ధ్వభావేన రసాంగభూతవ్యాపారప్రసణతయా విలక్షణం యత్కావ్యం లోకో తీరవల్లనానిపుణ్యకవికర్త కావ్యమ్.”

“ప్రభుసమితములు, శబ్దప్రధానము లగువేదములకంటెను సుహృత్సమితార్థము గలపురాణేతిహాసాదులకంటెను విలక్షణ మయినదియు, రావణాదులవలెఁ గాక రామాదులవలెఁ బ్రవర్తించవలె నని కాంతాసమితముగా నుపదేశించునదియు, రసమున కంగ మైనవ్యంజనావ్యాపారముచే నప్రధానముగాఁ జేయఁబడిన శబ్దార్థములు గలదియు లోకస్వభావోత్తీర్ణమగువర్ణనాశిల్పమందుఁ బ్రాథమికై నకవియొక్కకర్తయు నగునది కావ్య మనంబడు.” “తదదోషా శబ్దార్థా సగుణావనలంకృతీ వునః కావీ” (కావ్యప్రకాశిక.) “దోషరహితములు గుణయుక్తములు సగుశబ్దార్థములకుఁ గావ్య మనిపేరు.” ఒకప్పు డలంకారములు లేకున్నను కావ్యమునకు భంగములేదు. ఇట్టికావ్యము లుత్తమమధ్యమాధమభేదంబులచే మూఁడువిధములు. “ఇద ముత్తమ మతిశయిని వ్యంగ్యే వాచ్యా ధ్వని ర్బుధైః కథితమ్” “వాచ్యముకంటె వ్యంగ్య మతిశయించియుండ నది యుత్తమకావ్య మనంబరఁగు. దీనికి ‘ధ్వని’యని నామాంతరము.” “అతాదృశిగుణీభూతవ్యంగ్యం వ్యంగ్యేతు మధ్యమమ్” “వ్యంగ్యము వాచ్యముకంటె సతిశయింపని దై యుండ దానికి మధ్యమకావ్యమనిపేరు. దీనికి ‘గుణీభూతవ్యంగ్య’ మని నామాంతరము.” “శబ్దచిత్రం వాచ్యచిత్ర మవ్యంగ్యమపరంస్మృతమ్” “శబ్దగుణాలంకారయుక్తము నర్థగుణాలంకారయుక్తము నై యల్పర్యంగ్యోపేత మయి యుండునది యధమకావ్యము.” ఈయాంధ్ర వాల్మీకిరామాయణ ముత్తమకక్ష్యలోనిదిగా గణించఁ దగినది. దీనియందుఁ బూర్ణముగా నగ రార్ణవశైల రువర్ణనలతోఁ గూడినమహాకావ్య లక్షణము గూడఁ గనపట్టుచున్నది.

మహాకావ్యలక్షణము:—

“ఆకిర్ణమస్మిన్యాపసునిర్దేశోవాపి తన్మఖమ్,
ఇతిహాసకథోద్భూత మితర ద్వా సదాశ్రయమ్.

చతుర్వర్ణభూషేతం చతురోదాత్తనాయకమ్,
 నగరార్ణవజైలర్తుచంద్రార్కదయవర్ణనైః.
 ఉద్యానసలిలక్రీడామధుపావరతోత్సవైః,
 విప్రలంభైర్వివాహైశ్చ కుమారోదయవర్ణనైః.
 మంత్రద్యూతప్రయాణాజినాయకాభ్యుదయై రపి,
 అలంకృత మసంక్షిప్తం రసభాషనరంతరమ్.

ఆరంభమందాశీర్వాదనమస్తారవస్తునిర్దేశరూపమగుమంగళాచరణములతోఁ గూడినదియు, బ్రాచీనపురాణోతిహాసములనుండి తీయఁబడినకథగాని లేక నత్పురుషచరిత్రమును బ్రతిపాదించుకథగాని గలదియు, ధర్మార్థకామమోక్షరూపఫలములతోఁ గూడినదియు, జతురుఁడు, కార్యదక్షుఁడు నగునాయకునితోఁ గూడినదియు, బట్టణము, సముద్రము, ఋతువులు, చంద్రోదయసూర్యోదయాదులు, వనవిహారము, జలక్రీడ, మధుపానము, వివాహము, సంభోగశృంగారము, విప్రలంభశృంగారము, కుమారోత్పత్తి, ఆలోచనము, ద్యూతము, ప్రయాణము, యుద్ధము, నాయకాభ్యుదయము మొదలగువానివర్ణనలు గలదియునై యుండవలయును.

ఈగోపీనాథరామాయణముయొక్క ప్రారంభంబునందు భగవన్నమస్కారరూప మగుమంగళ మాచరింపఁబడెను. ఇందు ధర్మార్థకామమోక్షరూపఫలములు ప్రతిపాదించఁబడుచున్నవి. ధీరోదాత్తనాయకుఁ డగురాముఁడు దీనికి నాయకుఁడు. దీనిలో బాలకాండమందు నగరవర్ణనము, సుందరకాండములో సముద్రవర్ణనము, చంద్రోదయవర్ణనము, కిష్కింధాకాండములోఁ దుదను సూర్యోదయచంద్రోదయవర్ణనము, అరణ్యకాండములో సీతారాములవనవిహారము, పరస్పరవియోగము, బాలకాండమందు సీతారాములవివాహము, యుద్ధకాండములో యుద్ధవర్ణనము, శత్రువధచే నాయకాభ్యుదయము మొదలగునవి సమగ్రముగా నుదాహరింపఁ బడెను.

❦❦❦ కవిత్యవిమర్శనము. ❦❦❦

ఈమహాకవీశ్వరునికవిత్య మతిసుకుమారసరసవచనగ్రధితము. రసవంతము. పండితపామరజనహృదయాకర్షక మయి శబ్దాంధాలంకారోపశోభితం బై యనతి కఠిన మై, పాఠకుల కానందసంధాయక మయి యున్నది. చదువునపుడు సులభముగా నర్థమగుటచే నీకవిపుంగవునికవిత్యము ద్రాక్షాపాకభరితము. “ద్రాక్షాపాకస్స కథితో బహిరంతస్సురద్రవః”. “లోపలఁ బైని ప్రకాశించురసము గలది ద్రాక్షాపాక మనంబుడు” ఉదా:—

“శి. పిన్నటనాటనుండియును బెక్కుసుఖంబుల వర్ధమాన యై
 వన్నియఁ గన్నదౌట నిటువంటియవస్థల కోర్వలేక యా
 పన్నత నొంది యున్నది నృపాలక! జానకి కంటె భక్తిసం
 పన్నతయఁక శుచిత్య మనమాననీత్యము మాకుఁ బెల్పడిక.”

“ను. జలజాతాత్ముడు శౌరి దగ్గటై మహాసాధాగ్రధ్ధంగారకక

గలహంసావృత హేమపన్న పూకాసారకక వోరణా

నిలిసంచాదితారకక దరులతావర్ణానువేలోదయ

తృణలపుష్పాంకురకోరకక మణిమయప్రాకారకక ద్వారకక.”

(భాగ. 1.)

ఎఱ్ఱావగ్గడయు నీనియమములఁ బ్రయోగించియున్నాఁడు.

“క. ధీమంతు లంతఁ గాంచిరి, గోమంతము విసినకుసుమకుంచితశబరి

నీమంతము నిర్వృతకణ, హేమంతముఁ గనకమయమహిమవంతంబుకె.”

(హరి. ఉ.)

ఈయలంకారమును మొదట భాస్కరుడు కనిపెట్టెనని తోచుచున్నది.

ఉదా:—

“ఉ. పాటితదుష్ట సత్వఘనవాటక నిర్ధబలాచరుద్దశృం

గాటక గ్రంథిలభ్రమటిగాఢలటకఁ గ్రూరతారకా

నాటక నాంత్రికాంచిపరిణాధశప్రపత్తిమిచ్చటా

కీటక రక్తసిక్తపటుభేటకఁ దాటకఁ గాంచి రయ్యుడకె.”

(భాస్కర. బాల.)

దీనినిబోతన యనేకచిత్రగతుల మిగులరసవంతముగాఁ బోషించెను. ఈరామాయణకర్త యగు వేంకటకవియుఁ బోతన ననుకరించి యీయలంకారవిశేషమును దనగ్రంథములయందుఁ బలుచోట్ల స్థాపించెను. ఉదా:—

“శా. ఆత్రిం దూలుదు రామబాణపతితుం డై యున్నవానికె సమి

త్కర్తక దుర్బధసర్వకీశవిలసత్సామ్రాజ్యసింహాసనో

ద్ధర్తక దుండుభిదానవాదికసమస్తారాత్రిసంతానసం

హర్తక భర్తను గాంచె దారఘనశోకాకలితస్వాంతయై.”

(కమ్మిం.)

“ఉ. రాముఁడు భానుమత్కులలరాముఁడు భూరిభూజాహక్రమో

ద్దాముఁడు కీర్తనీయగుణధాముఁడు ఘోరబలాధికాసుర

స్తోమవిరాముఁడు గ్రరణసోముఁడు వీర్యజితైకపింగను

త్రాముఁడు భూరిదోర్వజితరాముఁడు సుమ్మ నిశాచరాధమా!”

(అర.)

“తే.గీ. అట్టి బలశాలి జయశీలి నబ్జమాలి, నమితేజోవిశేషజితాంకుమాలి

వాలిని నిధించె నమ్మహావరుని గెల్పు, ననుచుఁ దలపోయు టది వెట్టితనముగాదె.”

(యద్ధ.)

“క. పుణ్యము తపస్విలోకశ, రణ్యము బహుతరుమృగాభిరాజితరమ్య

రణ్యము ధృతఫలజలలా, వెణ్యకమాభూధరం బవారితశౌర్యా!”

(అయో.)

“తే.గీ. తివిరి తపసుల కోర్కులు తీర్చుదాత, శ్రీతరంత్రాత భారతిచిత్తనేత

భూతనిర్దాత మశలసంధాత ధాత, చెలఁగి దీర్ఘాయువోసఁగి రక్షించుఁగాత!”

(కృష్ణజన్మ. 1.)

“చ. పాలుపుగ శక్రనంశమునఁ బుట్టెఁ బ్రతాపజితాంకుమాలి దో

ర్బలపరిపాలితాగచరపాలిదురంతనితాంతవిద్విష

త్కులనినకీలి హైమశతతోయజమాలి యనారతాజిని

శృలజయకీలి వాలి దివిపద్మణసన్నతశౌర్యశాలి యై.”

(బాల.)

ఈకవి వ్రాసినపద్యములయందుఁ గొంచెము పూర్వకవిచ్ఛాయలు గానవచ్చుచున్నవి.

“చ. అటఁ జని కాంచె రామవిభుఁ డంబరమందిరసాలభూర్జరీ
పటజతమాలతాలనటకుందకురంటకొవిదాభవి
సున్నటకరవీరలో ధృతరుమాతమధూకవికాలకింశుపా
పటలవిరాజితం బయినభాసురదాసము భూరదాసమున్.” (అర.)

“చ. అటఁ జని కాంచె భూమిసురుఁ డంబరమందిరస్సరజ్జరీ
పటలముహూర్తహర్షతదభంగతరంగమృదంగనిస్సవ
సున్నటనటనానురూపవరీపుల్లకలాపకలాపిజాలమున్
గటకచరత్కరేణుతరకంపితసాలము శీతశైలమున్.” (మను. 2.)

“క. కలరప మై జితకోకిల, కులరప మై యారనం బకుంఠితగతి వీ
సులవిం దై యమృతపుసో, నలపాం దై పురమునిండ నలుపుగ మ్రోసెన్.” (బాల.)

“క. వీనులవిం దై యమృతపు, సోనలపాం దై యమందసుమచలదళినీ
గానముక్తం దై యాస్వన, మానందబ్రహ్మ మైన నధిపతి వత్సెన్.” (పను. 2. 14.)

“నీ నేఁడుగా నా కనిందితయజ్ఞఫలవృద్ధి నఫలంబు మీరాక సంయమింద్ర !
నేఁడుగా నాకు మానితజన్మ సంపిద్ధి గలిగె మీకరుణచే గాధితనయ !
నేఁడుగా నేను భూనేతలలోఁ జాల మాన్యుండ నైతి నో మానివర్య !
నేఁడుగా నాకు వగ్గియు సమకూరె నీయాలోకనమునఁ బద్మాపతేజ !
తే. గీ. బ్రహ్మతుల్యుండ వైననీపాదరజము, సోక నాయజ్ఞసదన మస్తోత్రభంగిఁ
గడుఁ బవిత్ర మై తనరాచిఁ గల్గవంబు, లడఁగె మిక్కిలి ధన్యుండ నైతి నేఁడు.” (బాల.)

“నీ. నేఁడుగా మాకనిందితపర్యసామగ్రి సవరించె నీరాక కువలయేశ !
నేఁడుగా మాతమోనివహంబు లడఁచె నీయాలోకమహిమ లోకైకమిత్ర !
నేఁడుగా మాకు నన్నియుఁ గూర్చె నభిమతార్థములు నీసన్నిధి రాజరాజ !
నేఁడుగా మాకు మానితసామనస్యంబు లొసఁగె నీపాదాప్తి ఎనుభవేంద్ర !
తే. గీ. సురభిచరితుని నిన్ను నివోభిజింపఁ
గాఁ గలిగెఁ గాని నఫలతాకలిత యై వె
లసె మదియకాంతారాగలక్ష్మి యింకఁ
దరమె మానాతిచిరభాగ్యగరిమఁ బొగడ.” (పను. 3. 55.)

“ఉ. ఎక్కడ నల్కు డైనఁ దరశ్శ్రేణి వచ్చు నటంచుఁ జూచు నే
యిక్కువఁ జప్ప డైనను మహిసుతసల్కుని యాలకించు నే
దిక్కు తగుక్కు మన్న సుదతిమణిమైజిగిగాఁ దలంచు లో
నక్కజ మైనమోహమున నారఘనాథుఁడు భ్రాంతచిత్తుఁ డై.” (అర.)

“ఉ. ఎక్కడఁ జప్ప డైనఁ దరశ్శ్రేణి వచ్చె నటంచు లేచు నే
దిక్కున నల్కు డైన సుదతిమణిమాటని యాలకించు నే

చక్కెఁ దళుక్కు మన్న నెలజవ్వని మైసిరి యందుఁ జూచు న

మ్మక్క! కిరీటిహాహసముదగ్రత నేమనవచ్చు నయ్యెడకా." (విజయ. 3. 5.)

ఇట్టివి మఱికొన్ని యున్నను గ్రంథవి స్తరభీతిచే నింతటితో విరమించితి.

ఈగ్రంథమందు ఛందోవ్యాకరణలక్షణ విరుద్ధము లగుపెక్కుప్రయోగములు గనఁబడుచున్నవి గాని యీముద్రణమునందవి చాలవఱకుముద్రణాలయస్థపండితులచే మార్పుబడినవిగాన నుదాహరింపలేదు. ఇట్టిదోషములు ప్రాచీనకవుల గ్రంథములయందుఁ గూడఁ గానవచ్చుటంబట్టి యీకవి లాక్షణికుఁడు గాఁ డని మనము చెప్పులేము.

ఈరామాయణముయొక్క ప్రత్యాశ్వాసాంతమందును నానావిచిత్రబంధములతోఁ గూడినపద్యముల నతినిపుణముగావ్రాసియున్నాఁడు ఆరణ్యకాండములో రాముఁడు సీతనువెదకునపు డీకవి నానావిధచిత్రవృత్తరచనయందుఁ దన కున్న ప్రావీణ్యమునంతయుఁ బ్రకాశింపఁజేసెను.

భాషాంతరీకరణము.

భగవద్వాల్మీకిమహర్షి ముఖకమలనిరర్గళవినిస్ఫుతమకరందప్రవాహాయమానం బై చతుర్వింశతినహస్రశ్లోకసంఖ్యాపరిమితం బై విరాజిల్లుమూలరామాయణము నిమ్మహాకవి యొక్కండే న్వన్నసామెత్కృతశ్రీకృష్ణవరప్రసాదాధిగత నిరుపమానవిశృంఖలకవితామహిమంబున సహృదయహృదయంగమం బగురచనా ఫణితి శోభిల్లి సమగ్రముగా నాంధ్రీకరించి శాశ్వతకీర్తిం బడసెను. ఇట్టిపని మిగులఁ దుష్కరము. ఏలయనఁగాః—కవులకు నొకగ్రంథమును స్వతంత్ర ముగారచించుట సుకరము. స్వకృతియందుఁ దమకవితాపాటవమునకును బాండిత్యపరిమితికినిననురూపము లగువర్ణనంబులను విషయములను నలవరించుకొని దానిని రచింపవచ్చును. భాషాంతరీకరణమందో యట్లు సేయ శక్యముగాదు మూలగ్రంథము ననుసరించి వ్రాయవలయును. నానావిధవర్ణనోపశోభితం బై తత్త్వప్రతిపాదకంబై యతిగంభీరార్థయుక్తం బై మధుమయఫణితిసమలంకృతం బై యొప్పురు నీరామాయణమనునితిహాసరాజము నన్యూనాతిరిక్తముగా నాంధ్రీకరించుటమిక్కిలిదుష్కరము. అది సరసవచనరచనాధురంధరుఁ డగు నిట్టిమహాకవికి గాని తదితరుల కలవిగాదు.

వాల్మీకిరామాయణమునకు మతత్రయపూర్వాచార్యులనేకులనేకవ్యాఖ్యానములను రచించిరి. వానిలోఁ గతక మహేశ్వరతీర్థీయ గోవిందరాజీయ వ్యాఖ్యానము లెన్నఁదగినవి. కతకవ్యాఖ్యానము త్తరహిందూస్థానమందేకాని మనదేశపువాడుకలో లేదు. మిగిలినమహేశ్వరతీర్థీయ గోవిందరాజీయవ్యాఖ్యానములు రెండింటిలో విశిష్టాదైన్వతుల దగుగోవిందరాజీయవ్యాఖ్యానము రసవత్తరమయినది. ఇంతరసవంత మయినవ్యాఖ్యాన మిప్రపంచమందెచ్చుటను గాన మని ప్రతిజ్ఞ చేయవచ్చును. వాల్మీకి రచించినమూల మెట్టిదో యీవ్యాఖ్యాన మట్టిది. "పరియ

వాచ్ఛాంబిళ్ల" యనునొకప్రాచీన విశిష్టాద్వైతాచార్యుఁడు రామాయణముందలి యొదువందలశ్లోకముల నెంచి ద్రావిడభాషచే నొకరసవంతమయినవ్యాఖ్యానమును వ్రాసియున్నాఁడు. దానికి "తనిశ్లోక" (అద్వితీయశ్లోకములు) యని పేరు.

ఈవేంకటకవి యీవాల్మీకిరామాయణమును దెనిఁగించుటలో మూఁడు రీతుల నవలంబించియున్నాఁడు. ఎట్లనఁ—

1. పూర్వప్రబంధసరణి ననుసరించి కొన్నిచోట్ల యనుకానుప్రాసాదిశబ్దాలంకారములతోను, మాఘోష్ఠేయతీతయోక్త్యాద్యధ్యక్షాలంకారములతోను స్వతంత్రముగా వర్ణించి యర్థమును బెంచి పద్యముల వ్రాసియున్నాఁడు. (ఉదాఁ— గోపీ. బాల. 359, 851, అయో. 400, 90; అర. 63, 138; కిష్కిం. 90; సుంద. 864, 256; యుద్ధ 99.)

ఈకవి యుద్ధకాండముకొనసను సంధ్యాసమయనర్జనము, చంద్రోదయ సూర్యోదయ వర్ణనములు మొదలగువానిని స్వతంత్రముగా నతీరమణీయ మగు కల్పనలతో వ్రాసెను.

2. మఱికొన్నిస్థలములయందు మూలశ్లోకమునకు సరి యైన తెనుఁగర్థము వ్రాసియున్నాఁడు. ఉదా—

మూ. "న చ తేన వివా నిద్రాం లభతే పురుషోత్తమః

...

...

...

...

...

అభూవ పరమస్త్రితో దేవై రివ పితామహః."

(బాల. 18 స.)

అంధోక్తిరణము. "కం. సాంపార రామభద్రుఁడు

గీ.

...

...

...

...

...

ననిమిషలచేతఁ బంకజాసనుఁడు నోలె."

(బాల. 433-436.)

మూ. "రత్నం హి శగవ స్మేత ద్రత్నహరీ చ పార్థివః

...

...

...

...

...

స్వాహాకారమంత్రాకౌ విద్యా శ్చ వివిధాస్తథా."

(బాల. 53. 9-14.)

అంధో. "క. మునివర! గోరత్నం బిది,

సీ.

...

...

...

...

...

నీదివ్యశబళ నీదగను నీకు "

(బాల. 1005, 1006.)

మూ. "నాన్య గేవదవినీతస్య నాయకార్షదధారిణః

...

...

...

...

...

సిద్ధ్యంతి హి కథం తస్య కార్యాణాం గతయోఽనఘ!"

(కిష్కిం. 3. 28-34.)

అంధో. "తే. గీ. జనవరకుమార! ఋగ్వజాస్సామవేద

ప.

...

...

...

...

...

నటీవానికార్యగతు లెవ్వఁబున సిద్ధించు."

(కిష్కిం. 150-154.)

మూ. "సరత్తో గురుభి ర్దాంతః కృతజ్ఞ స్సత్యవా కృచిః.

...

...

...

...

...

మన్యతే హి యథాఽఽత్సనం తథా భ్రాతృత్వాం స్తు రాఘవః.” (అయో. 8. 14-19.)
 ఆంధ్రీ. “మ. గురుదాంతుండు కృతజ్ఞఁ డా ర్తిహరు
 చ. మనమున నింతవట్టు పలుమా తెదఁ గుందఁగ నేల దీనతఁ.”
 (అయో. 197-202.)

మూ. “అత్యంత సుఖసంపృద్ధ స్సుకుమార స్సుఖోచితః.

 తా మే వేత్త్వానాథస్య భరతస్య కథాం కరు.” (ఆర. 16. 39-37.)
 ఆంధ్రీ. “క. అతిసుఖసంపృద్ధఁడు
 తా. కారామామణిదొప్పటి మెన్నఁ దగ దోయబ్బా ప్రసంగో త్తిమా!”
 (ఆర. 261-266.)

మూ. “యా భాతి లక్ష్మీ ర్భువి నందరస్థా తథా ప్రవోషేషు చ సాగరస్థా

 రాజ్యం సమాసాద్య యథా నరేంద్రస్తథా ప్రకాశో విరరాజచంద్రః.” (సుంద. 5 3-7)
 ఆంధ్రీ. “తే. గీ. అవనిలో మందరాద్విస్థ యైనలక్ష్మీ
 క. మనోజ్ఞ పూజ్యసామ్రా
 జ్యము నొందిన నృపతిభంగిఁ జంద్రుం డలరెకె.” (సుంద. 1-6-191.)

మూ. త స్యాభిచంద్రస్య రథం సచక్రిం సాశ్వజచ్చత్రమహావతాకమ్

 మరీ న్విశల్యాక్ సహ లక్ష్మణేన చకార రామః పరమాహ వాక్తే.” (యుద్ధ. 59. 136-145)
 ఆంధ్రీ. “చ. అనుపమఘోరకార్తుక గుణార్బటు లంబరపీథి నిండఁ

 ఉ. విశల్యలఁగా నొనరించె నందఱకె.” (యుద్ధ.)

3. తానును విశిష్టాదై వీతమతనిద్ధాంతనిష్టాతుండై నేదాంతఘట్టములయం
 దును, బహుస్థలంబులయందును గోవిందరాజీయవ్యాఖ్యానము ననుసరించియే
 సుమారు గ్రంథమునంతయుఁ దెనిగించెను. ఈరీతియే గ్రంథమందంతటను బహు
 శముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. ఉదా:—

“ప్రాప్తే యూపోచ్చయే తస్మిక్ పదై బ్రహ్మః ఖదిరా స్తథా
 తావంతో బిల్వసహితాః పద్మినశ్చ తథాపరే;
 శ్రేష్ఠతకమయ ప్తే నీకో దేవదారుమయ స్తథా
 ద్యా వేన విహితో తత్ర బాహువ్యస్తపరిగ్రహా
 కారితా సర్వ ఏ వై తే శాస్త్రజ్ఞై ర్యజ్ఞకోవిదైః
 శోభార్థం తస్య యజ్ఞస్య కాంచనాలంకృతా భవన్ ”

గోవిందరాజీయవ్యాఖ్యానము.

“రాజుదాల శ్రేష్ఠతకః అయ మత్ర విన్యాసక్రమః రాజుదాలోఽగ్నిప్తః; అగ్నిశబ్దేన అగ్ని
 స్థానవేది రుచ్యతే. సోఽగ్నిప్తః ప్రధమసూనుః; తస్యదక్షిణో తరపార్శ్వ ఏయో ద్వేవదారుయూపా;

తేమం త్రయాణాం దక్షిణత స్రయో బైల్వా ఉత్తరత స్రయః. తేమం నవానాం దక్షిణత స్రయః
ఖాదిరా ఉత్తరత స్రయః పంచదశానాం దక్షిణత స్రయః పాలాశా ఉత్తరత స్రయః.”

ఆంధ్రీ. వ “ఇట్లభివచనవిభవశేషంబున నయ్యగంబు చెల్లుచుండ
నంతియచూడంబున నాటు పాలాశయూపంబులుగా నేర్పవచ్చి.” (బాల. 336)

“హోతాఽధ్వర్యు స్తథోద్ధాతా హస్తేన సమయోజయన్
మహిష్య పరివృత్తౌచ వావాతాం చ తథా పరామ్.” (బాల. 14-32.)

“వ్యా. ఏతే బ్రహ్మదయ శ్చత్వారః, ప్రధానర్షిజో మహిషీపరివృత్తిభ్యాం సహవావా
తా మపరాం పాలాశలీం చ రాక్షో దక్షిణార్థం పరిగృహ్య హస్తేన సమయోజయన్; రమణబద్ధస్తే
నాగృహ్య నిత్యర్థః. “మహిషీం బ్రహ్మణే దదాతి వావాతాం హోత్రే పరివృత్తి ముద్ధాత్రే” పాలా
శలీ మగ్ధ్యర్థవ ఇతి.”

ఆంధ్రీ “వ తత్కాలదక్షిణార్థంబు దశరంభునివలనవారల గ్రహులు నలని కొనంగిరి.”
(బాల. 338.)

“గచ్ఛతా మాతులకులం భరతేన తదాఽనఘః
శత్రుహ్నా నిత్యశత్రుహ్నా నీతః ప్రీతి పురస్కృతః.” (అయో. 1-1.)

“వ్యా. మాతులకులం మాతులగృహమ్, తదాపితృభ్రాతృనుజ్ఞానంతరం, అనఘః సోదరోలక్షణో
బలవంతం రామ మాత్రీతః, మయాఽపి మహదాశ్రయః కర్తవ్య ఇత్యేవంవిధకలుషబుద్ధిరహిత
ఇత్యర్థః నిత్యశత్రుఘ్నః - నిత్యశత్రుః కామాదయః తాన్ హంతీతి, తథా. నీతః మాతులగృహ
వాసజనితసౌఖ్యాదీక మనేన వినా అసత్కల్ప మితి ధియాఽఽనీత ఇతిభావః; ప్రీతిపురస్కృతః -
ప్రీత్యాభరతవిషయస్నేహేన పురస్కృతః ప్రేరిత ఇత్యర్థః.”

ఆంధ్రీ. “వ. పితృభ్రాతృనుజ్ఞానంతరంబున మతనివెంటం జనియె.” (అయో. 2.)

“తత స్సుఖతరం రామే వత్సావ్యుప సృతి రాజని

అలమద్య హి భుక్తేన పరమార్థై రలం చ నః

యథా పశ్యామ నిర్వాంతం రామం రాజ్యే ప్రతిష్ఠితమ్

తతో హి నః ప్రియతరం నాన్య త్కించి ద్భవిష్యతి.

యథాఽభిషేతో రామస్య రాజ్యే నామితేజసః ” (అయో. 17.)

“వ్యా. రామే రాజనినతి తతోఽపి సుఖతరం వత్సావ్యుప; అల మితి. రామ రాజ్యే ప్రతి
ష్ఠితం అభిషిక్తం రాజమార్గే నిర్వాంతం, అద్య పశ్యామయథా సాక్షాత్కుర్మో యది—ఏతత్సుఖలా
భోయది, తదా భుక్తేన విహీకవిషయేణ దజ్జన్యసుఖేన చ తథా పరమార్థైః పరమైః శ్రేష్ఠైః అర్థైః
స్వర్గదాభిః తజ్జన్యసుఖై శ్చ - నః అస్మాకం, అలం. మాస్తు; కథ మేవ మి త్యుత ఆహ;—తత ఇతి.
అమిత తేజసః - రామస్య రాజ్యప్రాప్తిహేతునా అభిషేతో యథా అభిషేక ఇతి యత్, తతః అభి
షేకజన్యభూమానందబ్రహ్మసాక్షాత్కారజన్యసుఖాత్, ప్రియతరం ప్రేమాతిశయాస్పదం, అన్య
త్కించి న్నభవిష్యతి.”

యూ “నహి తస్మాద్దనః కచ్చి చ్చతుషీ వా సరోత్తమాత్,

సర శ్శక్నో త్యపాత్రస్తు మతిక్రాంతేఽపి రాఘవే,

యశ్చ రామం న పశ్యేత్తు యంచ రామో న పశ్యతి,
నిందిత స్స వనే బ్లోకే స్వాత్మాఽప్యేనం విగర్హతే.”

“వ్యా. రాఘవే, అతిక్రాంతేఽపి దృష్టపథమతీతేఽపి, సకలజనమనోనయనసంఘాహనాకారానుభవనితేన వాసనాబలేన పురతః పరిదృశ్యమానఇవస్థితాత్ తస్మాన్మరోత్తమాత్; మనశ్చక్షుషీవా అపాక్రమ్యం నివర్తయితుం కశ్చిదపినరఃపుమాన్ న శక్నోతి; నరాఽప్యేవం; నార్యః కిమతేతి భావః. యశ్చేతి. స్వాత్మాఽప్యేనం విగర్హతే రామేణ సకృదప్యదృష్టంతస్య సాన్నిధ్యాసాన్నిధ్యయో శ్చక్షుర్నోభ్యా మపశ్యంతం చ లోకా ఏవ న కేవలం విగర్హంతే; అపి తు స్వాత్మాఽపి స్వయ మపి దుర్భాగ్యం మాం ధి గితి విగర్హంత ఇత్యర్థః.”

ఆంధ్రీ “ఎ. మన కిప్పుడు భోజనం బేల? ... తన్నుం దాన గవ్వించుకొనును.” (అయో.)

“కిం త్వ మన్యత వై దేహో లతా మే మిథిలాధిపః,

రామ! జామాతరం ప్రాప్య స్త్రియం పురుషవిగ్రహమ్” (అయో. 30. 3.)

“వ్యా. మాం త్యక్త్వా వనం గతం త్వాం, యది మే పితా శ్రుణుయాత్ తదా త్వాం స్త్రీయం కాది త్పురుషవేషం ధృత్వా మత్కన్యా ముపయేమే ఇతి మన్యేత. యద్వా. హేరామ! త్వాం పురుషవిగ్రహం ఆకారమాత్రేణ పురుషం స్త్రియమేవ వనంతం జామాతరం ప్రాప్య కి మున్యత త త్త్వం నజ్ఞాతవా నిత్యర్థః. యద్వా వైదేహో మే పితా, త్వాం జామాతరం ప్రాప్య లోకే త్వద్వ్యతిరిక్తం పురుషవిగ్రహం పురుషాకృతిం సర్వ మపి స్త్రియ మున్యతికిం కిమర్థ మున్యత. యద్వా రామజ, అమాతరం, ప్రాప్య, స్త్రియం, పురుష, విగ్రహం, ఇతిభేదః. హేరామజరమయితుం జాత అవీర్ణ హేపురుష! శ్రీ డార్థమవీర్ణ పరమపురుష! అమాతరం స్త్రియం మాతృవ్యతిరిక్తం సజత్వీమాతరం కైకేయాం ప్రాప్య ఉద్దిశ్యవైదేహో మే పితా విగ్రహం కలహం అమన్యతకిం నామన్యతైవ కైకేయ్యా సహ ఏతాదృశకలవా ఆయాస్య తీతి నజ్ఞాతవా నిత్యర్థః. యద్వా—రామజామాతరం ఇ త్యేకం పదం. పురుషవిగ్రహం. రామజామాతరం ఆనందరూపజామాతరం త్వాం ప్రాప్య వైదేహో మే పితా, స్త్రియం స్వస్త్రియం, స్త్రియ మి త్యుపలక్షణం; పుత్రమిత్రకళత్రాదిక మాముష్మికం చ సత్య మున్యతకిం? కింతు సర్వం తుచ్ఛమితి జ్ఞాత్వా పరమానందపూర్ణోఽభవత్.”

ఆంధ్రీ. “చ. విను మిథిలాధినాఘుఁ డతివిశ్రుతకీర్తి విదేహుఁ డైనను ...

... ముగ్ధులంపును నానందపూర్ణుఁ డయ్యె.” (అయో. 655-660.)

“అహం జ్ఞాత్వా నరవ్యాఘ్ర! ఐర్తమాన మమారతః,

బ్రహ్మలోకం న గచ్ఛామి త్వా మదృష్ట్యా ప్రియాతిథిమ్.

త్వయాఽహం పురుషవ్యాఘ్ర! ధార్మికేణ మహత్తనా,

సమాగమ్య గమిష్యామి త్రిదివం దేవసివితమ్.” (ఆర. 5.)

“వ్యా. హేనరవ్యాఘ్ర! పురుషోత్తమ! అదూరతో ఐర్థమానం బహుకాలం మనసా ధ్యాతం అధునామమ భాగ్యవశేన బాహ్యేఽప్యదూరే ఐర్తమానం ప్రియాతిథిం త్వామదృష్ట్యాబ్రహ్మలోకం నగచ్ఛామి.”

త్వయేతి హేదేవ! ధార్మికేణ భక్తసంరక్షణరూపధర్మశీలేన కుతః మహత్తనా మహాజగదాధారః ఆత్మా మూర్తిః యస్య త్వయా పరమపురుషేణ సమాగమ్య త్రిదివం గమిష్యామి నిత్యనిరతిశయ

నిర్వలానందస్వరూపస్య భక్తః సహజాతస్య తవ దర్శనానందం విహాయ మమ బ్రహ్మలోకేన కిమపి భోక్తవ్య మస్మి?" (ఆర. 75.)

ఆంధ్రీ. "వ. చిరకాలంబు మనోమార్గంబున వెదకంబడి.....బ్రహ్మలోకంబునకుం జనియెద."'

"వైఖానసా వాలఖిల్యా స్సంప్రక్షాణా మరీచిపాః,

అశ్వశుట్టాశ్చ బహుః పత్రహారా శ్చ ధార్మికాః.

దంతోలూఖిలిన శ్చైవ తథైవోద్భజకాః పరే,

గాత్రశయ్యా ఆశయా శ్చ తథైవాలైవకాశకాః."

(కెష్కి-౦. 6.)

"శా. బ్రహ్మణో నఖజాతా వైఖానసాః, కేశజాతా వాలఖిల్యాః, సంప్రక్షాణాస్తుభగవతః శ్రీపాదప్రక్షాళనజాతా మహర్షయః, నుద్వా ప్రత్యహంజీవనసాధనంసంపాద్యసర్వం తద్వినియోజ్య విర్తంతే యే తే సంప్రక్షాణాః మరీచిపా శ్చంద్రికాపాయినః అశ్వశుట్టా స్తు భక్షణార్థం ప్రియం గ్వాదీ నశ్చ న్యేవమట్టయం తీతి తథా, తత్రహారాః జీర్ణపర్ణాశనాః యే ప్రహృదీక దంతైః ఖండ యిత్యా భక్షయంతి తే దంతోలూఖిలినః, ఉద్భజకా నామ కంఠదఘ్నుజలే స్థిత్యా తపః కుర్వంతేః, గాత్రశయ్యా స్తు కేవలం స్థలే గాత్రై రేవ యే కేశతే తథా, యే కదాచి దపి న కేశతేతే ఆశయాః, అభ్రైవకాశకాః యే వాతాతపవర్షేషు అభ్రైవకాశే అసంవృతదేశే తపశ్చరంతి తథా, ఆకాశనిలయాః ఆకాశ ఏన నాయుధారణబరేన యే నిలీయంతే తే తథా!"

ఆంధ్రీ "ఎ. మఱియు భగవత్పాదప్రక్షాళనజాతమహర్షులును.....గగనంబునందు విలీను లగునట్టి యాకాశనిలయులును." (కెష్కి-౦.)

నుందరకాండములో హనుమంతుఁడు నీతఁడొ జెప్పిన "త్రిస్థిర స్త్రిప్రలంబ శ్చ త్రిసను స్త్రిషు చోన్నతః." అను నీమొదలగు రాముని సాముద్రికలక్షణము లను దెలుపుచి శేషముల కన్నింటికి నీకవి వ్యాఖ్యానార్థము ననుసరించి పద్యములఁ గూర్చెను. (నుందర. 770-796.)

"మూ. రావణో నామ దుర్వృత్తో రాక్షసో రాక్షసేశ్వరః,

తస్యాహ మనుజో భ్రాతా విభీషణ ఇతి శ్రుతః." విభీషణశరణాగతి (యుద్ధ. 17 స.)

"వ్యా. రావణయ తీతి రావణః ఇతి పురుషత్వై నా మైవ లోకకంటకత్యంద్యోత్యతే దుర్వృత్త ఇ త్యనేన కృత్యాకరణాకృత్యకరణదూషదోషత్వ ముచ్యతే. రాక్షస ఇ త్యనేన జాత్యా కౌర్య ముచ్యతే. రాక్షసేశ్వర ఇ త్యనేన భృత్యసంబంధప్రయుక్తోపత్వ ముచ్యతే. తస్యాహ మనుజో భ్రా తే త్య నేన స్వస్య రావణసంబంధనిబంధనదోషత్వ ముక్తం భవతి అనేన:—“ఉపాయే నైవ సిద్ధ్యంతి హ్యపాయా వివిధా స్తథా, ఇతి యా గర్వహాని స్తద్దైవ్యం కార్పణ్య ముచ్యత" ఇత్యుక్త గర్వహానిలక్షణం కార్పణ్యరూపమంగం ప్రదర్శితమ్."

"మూ సోఽహం పరుషితస్తేన దాసవ చ్ఛాపమానితః,

త్యక్త్వై పుత్రంశ్చ దారాంశ్చ రాఘవః శరణం గతః."

(యుద్ధ. స. 17.)

"వ్యా. దాసవ చ్ఛాపమానితః, ఆనేన ఈశ్వరస్య నిర్దేశుకరుణాపరిపాకభూతే నైవ రావణాప మానేన ప్రయోజనాంతరవై ముఖ్యం జాతం. తత శ్చ పరమపురుషార్థరూపరామప్రాప్త్యర్థం రామ మేవ శరణ ముపగతోఽస్మీ త్యాహః—త్యక్త్వైతి. త్యక్త్వై పుత్రంశ్చ దారాం శ్చ త్యనేన ప్రాతిహేయ

వజ్రనరూప మంగ ప్రదర్శితమ్. రాఘవంశరణం గత ఇ త్యనేన ఆత్మనిక్షేపరూప మంగం ప్రదర్శితమ్.

“మూ. సర్వలోకశరణ్యాయ రాఘవాయ మహాత్మనే,
నివేదయత మాం క్షీప్రం విభీషణ ముపశ్రితమ్.” (యుద్ధ. స 17.)

“వ్యా. సర్వలోకశరణ్యాయ అధికారిభేదమంతరేణ సురనరవానరతివృత్తాన్నివారంతానాం సర్వేషాం సమాశ్రయణీయాయ రాఘవాయ, “అన్యేఽపి సంత్యేవ నృపాః కృధివ్యాం మాంధాతు రేతే తనయాః ప్రసూతాః, కిం త్వర్ధికా నృధితదానదీక్షాకృతవ్రతశ్శాఘ్య మిదం కులం తత్” ఇత్యాదివచనైః ప్రసిద్ధవై భవే రఘుసంశే అవతిష్ఠాయ, అనే నాథీనాం ప్రార్థనావైఫల్యం నాస్తీతి ద్యోతితమ్. మహాత్మనే పరమార్త నే మాం రామ మేవ సర్వవిధబంధుత్వే నాశ్రితం క్షీప్ర మి త్యనేన శీల సురభిసలిలం పద్మాకరం దృష్టవతః తృప్తిత స్తేన విలంబాసమాత్వం ద్యోత్యతే. నివేదయత విజ్ఞాపయత “వాచా ధర్మమవాప్ను” హితి న్యాయేన అక్షణేన భవతాం మహా సుపకార స్సేత్సత్సతీతిభావః. సర్వ లోకశరణ్యాయేత్యనేన శ్లోకేన “అప్రార్థతో నగోపాయే దితి తత్ప్రార్థనామతిః, గోపాయితో భవ త్యేవం గోప్యత్వ వరణం స్మృత” మిత్యుక్తమ్ గోప్యత్వవరణరూప మంగం ప్రదర్శితమ్. ఉపశ్రి తం సమీపప్రాప్యశీతిం అనేన “రక్షిష్య త్వమహుం న ఇ త్యేవం కుద్యుధా మతిః, స విశ్వాసో భవేచ్ఛాత్ర సర్వదుష్కృతిసాశన” ఇ త్యుక్తం విశ్వాసరూప మంగం ప్రదర్శితమ్. నను ఇత్వాసు వంశస్య రాజ్యో రామభద్రస్య సర్వలోకశరణ్యత్వం పరత్వంచ విభీషణేన కథ ముక్తమితిచేత్ ఉచ్యతే:—“పరమాపదత స్యాపి ధర్మే మమ మతి ర్భవేత్, యా యా మే జాయతే బుద్ధి ర్యేషు యే ష్వాశ్రమేషు చ, సా సా భవతు ధర్మహితం తం ధర్మం చ పాలయే” దితిప్రార్థితేన బ్రహ్మణా “ధర్మిష్ఠత్వం తథా నత్సత్తథా చైతద్భవిష్యతీ”తి దత్తవరత్నేన రామం సకలజగద్రక్షణార్థ మిత్వాసు వంశేఅవతీర్ణం పరమధర్మరూపం పరమపురుషం నారాయణం జ్ఞాత్వాతిథోక్త వానితిసర్వసంమంజసమ్.

అంధీ. “ఎ నే నిల్లు వానిచేతఁ బరుషితుండను, దాసుని యట్ల యవమానితుండనై
... .. భగవచ్చాస్త్రోక్తపడ్విధశరణాగతిలక్షణంబు లేర్పడం బలికెన.” (యుద్ధ-325.)

ఇ త్తీకవి యనేకస్థలములయందు వ్యాఖ్యానము ననుసరించి వ్యాఖ్యానపద ములను సంగ్రహించి భాషాంతరీకరణము చేసియున్నాఁడు. తెనిగించిన గ్రంథ మంతయు విశిష్టాదై వ్యతనుతానుసారముగా నున్నదిగాని యదై వ్యతి తెనిగించినదని యెచ్చటను నదై వ్యతసిద్ధాంతలేశమయినను గానరాదు.

సంస్కృతరామాయణాంధ్రీకృతరామాయణములలో నున్నకథావై పమ్యము. దశరథుఁడు పట్టాభిషేకమునుగూర్చి రామునితోఁ జెప్పమాట—

“విప్రోషిత శ్చ భరతో యావ దేవ పురాదితః,
తావదే వాభిషేకస్తే ప్రాప్తకామా మతో మమ.” (అయో. 4 స.)

య్యటముతో శుభగ్రహము లైను సముచ్చగతిం జరింప నా
భేటవిభుండు మింటినడుక్రేవ సముజ్జ్వలుండై వెలంగఁగన్.”

(బాల.)

ఇంతకంటె గణాభాగములో మఱియెచ్చటను మూలమునుండి భేదము
గానరాదు.

శ్రీ రామాయణములోఁ గొన్నియంశము లాపాతముగాఁజూచినచోఁ గొంత
సందిగ్ధముగాఁ గానవచ్చుచున్నవి. వాని నన్నిటినిఁ దిలకఁగోవిందరాజీయవ్యాఖ్యాన
ములు సమన్వయింపఁ జేసినవి.

1. పాయసవిభాగము.

“కాసల్యాయై నరపతిః పాయసార్థం దదౌ తదా,
అర్థాదర్థం దదౌ చాపి సుమిత్రాయై నరాధిపః.
కైకేయ్యై చావశిష్టార్థం దదౌ పుత్రార్థకారణాత్,
ప్రదదౌ చావశిష్టార్థం పాయస ప్యామృతోపమమ్
అనుచింత్య సుమిత్రాయై పున రేవ మహీపతిః,
ఏవం తాసాం దదౌ రాజా భార్యాణాం పాయసం పృథక్.”

(బాల. 16-స.)

దశరథుఁడు ప్రాజాపత్యపురుషుఁ డిచ్చిన పాయసము సంతయును రెండుసమా
నభాగములఁ జేసి వానిలో నొకభాగమును జ్యేష్ఠమహిషి యగుకౌసల్య కొనఁ
గెను. తక్కినభాగమును దిరుగ రెండుసమాంశములుగా విభజించి యొక భాగమును
సుమిత్ర కిచ్చెను. రెండవభాగమునుదిరుగ రెండువంతులు చేసియొకవంతుకై కేయి
కిచ్చి మిగిలినవంతు తిరుగ సుమిత్రకిచ్చెను. కౌసల్య సర్వజ్యేష్ఠురాలగుటచేఁ బాయ
సములో సగముభాగ మామె కిచ్చెను. కైకేయ ప్రేమాస్పదురాలయ్యును దదపే
క్షచే సుమిత్ర జ్యేష్ఠురాలు పట్టమహిషీ క్రమములో మధ్యమురాలు నగుటచే
జ్యేష్ఠాకనిష్ఠావైషమ్య ముండవలయుననియెంచి దశరథుఁడు పాయసమును రెండవ
మాటుకూడ సుమిత్రకిచ్చెను. దశరథుఁడు కౌసల్యానుమిత్రాకై కేయాలకుఁ బాయ
సముఁ బంచి యిచ్చినరీతి యిది. భర్త పాయసము నిట్లు విషమముగాఁ బంచియిచ్చి
నను, వారు మువ్వరు “నవ్వానం మేనిరే సర్వాః ప్రహర్షోదితచేతసః” అని హర్ష
నిర్భర లయి దీని నొక పెద్దనవ్వాసముగాఁ దలంచిరి. ఇందువలనఁ బుత్రులుగూడ నేతా
దృశపాయసవిభాగానుగుణముగా జనించిరి. ఎట్లనః

“కాసల్యాఽజనయ ప్రామం దివ్యలక్షణలక్షితమ్,
విష్టో రర్థం మహాభాగం పుత్ర మిత్వాకునందనమ్.”

(బాల.)

పాయసార్థభక్షణముచే రాముఁడు విష్ణుపుయొక్క యధాంశ మని తేలినది.
ఇచట సర్వశబ్ద ముపపన్నమై యున్నది” గాని—

“భరతో నామ కైకేయ్యాం జగ్జ్ఞే సత్యపరాక్రమః,
సాక్షా ద్విష్టో శ్చతుర్భాగః సర్వై స్సముచితో గుణైః.”

(బాల.)

అనుశ్లోకమును బట్టిచూడఁగా భరతుఁ డష్టమాంశభాగి గావలసియుండ విష్ణువుయొక్క చతుర్భాగ మని చెప్పట విరోధముగా నున్నది. పైశ్లోకమువలన భరతుఁడు చతుర్థాంశభాగ మని చెప్పినచో నట్లుకాదు. ఎట్లనఁ—“సాతౌ ద్విష్ణోశ్చతుర్భాగః” అనుటచే రాముఁడు విష్ణువుయొక్క యర్థాంశ మని లోగడఁ జెప్పియుండుటచే భరతుఁడు రామునియొక్క చతుర్థాంశ మనఁగాః సాతౌ ద్విష్ణువుయొక్క యష్టమాంశ మని తేలుటచే విరోధము లేదు.

“అథ లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ సుమిత్రాజనయ త్సుతౌ,

వీరా సర్వాస్త్రకుశలా విష్ణో రధసమన్వితౌ.”

(బాల.)

ఈశ్లోకమందు “విష్ణోరధసమన్వితౌ” విష్ణువుయొక్క యర్థాంశముతోఁగూడినవా రని చెప్పటచే లక్ష్మణశత్రుఘ్నలకుఁ జతుర్థాంశభాగ క్షేపము ప్రతీయమానమగుచున్నది. ఇది విరోధింపదు. ఏలయనఁ—ఇచట నర్థశబ్దమున కేక దేశ మని యర్థముకాని సమానాంశ మర్థము కాదు. గావున విరోధము లేదు. దానిచే “విష్ణో రధసమన్వితౌ” అనుదానికిఁ దేలినయగ్ధ మేమనఁగాః విష్ణువుయొక్క యంశముతోఁ గూడినవా రని యర్థము.

రామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులు పరమాన్నభక్షణక్రమమున జనియించిరి. మొదట దశరథుఁ డిచ్చినపాయసార్థమును గౌసల్య యాక్షణమునంద భక్షించెను. అనంతర మవశిష్టార్థములో నర్థమును సుమిత్ర కిచ్చెను. కాని యామె దానిని వెంటనే భుజింపక మిగిలినదాని నితఁ డేమిచేయునో చూత మని విచారించుచుఁ జేతిలోఁ బరమాన్న ముంచుకొని నిలువఁబడియుండెను. అంతలో దశరథుఁడు మిగిలినపరమాన్నమును రెండుసమానభాగములఁ జేసి యొకభాగమును గైకేయి కొనఁగెను. ఆమె దానిని వెంటనే భుజించెను. పిమ్మట రాజు మిగిలినయష్టమాంశమును గైకేయి కిచ్చుటకు మనస్సుగలవాఁడైనను రహస్యక్రీడలయందుఁ బ్రేయసి యెడలఁ బక్షపాత ముండవలయును గాని ఇట్టి ధర్మవిభాగకర్తవ్యమందుఁ బక్షపాతముఁ జూపఁగూడ దనుధర్మము నెఱింగినవాఁడు గావున మిగిలిన భాగమునుగూడ సుమిత్ర కిచ్చెను. కాబట్టి మొదట శ్రీరామజననము, తరువాత భరతోత్పత్తి, పరదినమందు లక్ష్మణశత్రుఘ్ను లుదయించి రనుటకు విరోధములేదు.

2. లక్ష్మణభరతులలో నెవ్వరు పెద్ద?

రామశత్రుఘ్ను లుభయలలో రాముఁడు సర్వజ్యేష్ఠుఁ డనియు, శత్రుఘ్నుఁడు సర్వకనిష్ఠుఁ డనియు స్పష్టముగా నెల్లరకుఁ దెలిసియుండుటచే జ్యైష్ఠ్య కానిష్ఠ్యవిషయకవివాదమునకుఁ బ్రసక్తియే లేదు. కొన్నిచోట్ల భరతుఁడు పెద్దవాఁడనియు, మఱికొన్నిస్థలములయందు లక్ష్మణుఁడు పెద్దవాఁడనియుఁ జెప్పఁబడియుండుటచే నాయంశ మిపుడు చర్చింపఁ దగియున్నది.

“పుష్ప్య జాత స్సుభరతో మినలగ్నే ప్రసన్నదీః,

సార్వే జాతౌ తు సౌమిత్రీ కుశీరే జ్యౌదిరే రవా.”

(బాల. 18. 14.)

ఈశ్వోకార్థము నాలోచింపఁగా శ్రీరామోత్పత్తికిఁ బరమగువువ్యమీనత్వత్రయ క్తదినమందు భరతుఁడు పుట్టె నని స్పష్టమగుచున్నది. ఇతఁడు పుట్టినదినమునకు మఱుచటిదినమునం దుదయకాలమున లక్ష్మణశత్రుఘ్నులు జన్మించి రని యుత్తరార్థమువలనఁ దెలియఁబడుచున్నది. ఇందువలన లక్ష్మణునికంటె భరతుఁడే జ్యేష్ఠుఁడని యెఱుఁగవలయును. జ్యేష్ఠుఁ డెప్పుడును కనిష్ఠునికి నమస్కరించుట యుచితము కాదుగదా! ఇట్లుండఁగా—

“ఇతి లోకసమాకృష్టః పాదేష్వద్య ప్రసాదయన్,
రామస్య నిపతిష్యామి సీతాయా లక్ష్మణస్య వా.” (అయో. 99. 17.)

“అంశే భరత మారోఽప్య ముదితః పరిపన్వజే,
తతో లక్ష్మణ మాసాద్య వై దేహిం చ పరంతపః.
అభివాద్య తతః శ్రీతో భరతో నామ చాబ్రవీత్.” (యుద్ధ. 130. 40.)

ఈశ్వోకములయందు “లక్ష్మణ మాసాద్య” “అభివాద్య” “నామచాబ్రవీత్” అని కంఠోక్తముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది.

“ఏవం దత్వా తత స్సీతాం మంత్రోదకపురస్కృతామ్,
అబ్రవీ జ్జనతో రాజా హస్తే జాభిపరిపుతః.
లక్ష్మణాగచ్ఛ భద్రం తే ఊర్తిశా ముద్యతాం మయా,
ప్రణిచ్ఛపాణిం గృహ్నిష్య మాభూ త్కాలస్య పర్యయా.
త మేవ ముక్త్యా భరతం జనక శ్చాభ్యభాషత,
గృహ్ణాణ పాణిం మాండవ్యాః పాణినా రఘునందన!
శత్రుఘ్నం చాపి ధర్తాతై అబ్రవీ జ్జనకేశ్వరః,
శ్రుతకీర్త్యా మహాబాహూ! పాణిం గృహ్నిష్య పాణినా.” (బాల. 73. స.)

అను నీశ్వోకముల ననుసరించి వివాహసమయమందు మొదట రామునికి సీత యాయఁబడియె. తగ వాత లక్ష్మణుని కూర్చి శయ్య, భరతునికి మాండవియుఁ గడసట శత్రుఘ్నునికి శ్రుతకీర్తియు నీయఁబడిరి. ఈరీతిగాఁ గన్యాప్రదానక్రమమందుఁ గూడ రామునితరువాత జనకునిచే లక్ష్మణుఁ డుద్దేశింపఁబడియె గాని భరతుఁ డుద్దేశింపఁ బడలేదు. ఇందువలన భరతునికంటె లక్ష్మణుఁడే జ్యేష్ఠుఁడనునంశము వెల్లడియగుచున్నది. ఇతరరామాయణములయందుఁ గూడ నీవాల్మీకిరామాయప్రతిపాదిత కన్యాదానక్రమమే యనుసరింపఁబడినది కనిష్ఠునికి జ్యేష్ఠుఁడు వందన మాచరించుట గాని, జ్యేష్ఠునికంటె ముందు కనిష్ఠునికిఁ గన్యాప్రదానముచేయుటగాని యుక్తము కాదు. కావునఁ బైనివ్రాసినయుక్తి ద్వయమువలనను—

“సీతా మాదాయ గచ్ఛ త్వ మగ్రతో భరతాగ్రజ!
పృష్ఠతోఽహం గమిష్యామి సాయుధో ద్విపదాం పర!.” (అయో. 55.)

ఇత్యాది ప్రమాణములవలనను భరతునికంటె లక్ష్మణుఁడే జ్యేష్ఠుఁడనిపూర్వ

పక్షము, దీనికి సమాధానము. తిలక మా హే శ్వర తీర్థి యగోవింశ రాజీయాదివ్యాఖ్యానములబట్టి యాలోచింపఁగా:—

“ఇతి లోకసమాకృష్టః పాదే ష్వద్య ప్రపాదయన్,

రామస్య నిపతిష్ఠ్యామి సీతాయా నిపతిష్ఠ్యా వా.

అంకే భరత మారోష్య ముదితః పరివస్వజే,

తతో లక్ష్మణ మాసాద్య వై దేహిం చ పరంతపః.

అభివాద్య తతః శ్రీతో భరతో నామచాబ్రవీత్.”

(అయో.)

అనునీశ్లోకములకు యథాశ్రుతార్థము గాక వ్యాఖ్యాత లక్షాంతరమును వ్రాసియున్నారు. ఎట్లన “లోకసమాకృష్టః” అనుశ్లోకమందు “లక్ష్మణస్య” అను షష్ఠీకి ద్వితియార్థము. లక్ష్మణుని “ప్రపాదయన్” మంచిమాటలతో వేడుకొనుచు “రామస్య సీతాయా శ్చ పాదయో ర్నిపతిష్ఠ్యామి” “సీతారాములపాదముల యందుఁ బడఁగలను” లేక నాతల్లి చేసినయవకారమును దలఁచి నిర్దోషి నైన నాయందు సీతారాములకుఁ గోప ముదయించినయెడల వారిపాదములవయిం బడుదును. అప్పుడు లక్ష్మణుఁడు నాతల్లి సలికినదుర్భాగ్యముల నుద్ఘాటనఁ జేసి రాముని మనస్సులో ద్వేషమును బుట్టించినయెడలఁ గనిష్ఠునికాళ్లు జేష్ఠుఁడు పట్టుకొనుట శాస్త్రనిషిద్ధ మైనను లక్ష్మణునికాళ్లమీఁదఁగూడఁ బడెదను. అంతియెకాని భరతుఁడు లక్ష్మణునికి నమస్కరించె నని యర్థము కాదు. “అంకే భరత మారోష్య ముదితః పరివస్వజే” అనుశ్లోకమునకుఁగూడ నర్థము మఱియొకరీతిగాఁ గల్పింపవలెను “భరతుఁడు లక్ష్మణునియొద్దకుఁ బోయి యతనిఁ గాఁగిలించికొని కుశలప్రశ్న చేసి గారవించి యనంతరము యథాశాస్త్రముగా న్వనామోచార్పణ పూర్వకముగా సీతకు నమస్కరించెను” వాల్మీకియొక్కహృదయాంతరస్థిత మగునీయర్థమునే తత్త్వసంగ్రహరామాయణకర్త లక్ష్మణుఁడే భరతునికి నమస్కరించె నని యూదిగూప వ్రాసినశ్లోకములో స్పష్టముగాఁ జెప్పెను.

“ఏవం తే భరతో భ్రాతా వై దేహిం చ పరంతపః,

రామేణాపి పరివస్వజ్ఞో లక్ష్మణే వాభివాదితః ”

(యుద్ధ. 33 స.)

ఇచ్చట “లక్ష్మణేనాభివాదితః” అని కంఠోక్తిగాఁ జెప్పటచే లక్ష్మణునికంటె భరతుఁడు జేష్ఠుఁ డన్నసంగతి స్పష్ట మగుచున్నది. అయిన జేష్ఠుఁ డయినభరతుని విడిచిపెట్టి జనకుఁడు కనిష్ఠుఁ డైనలక్ష్మణునికెట్లు కన్యాప్రదానముఁ జేసెను. ఇది శాస్త్రవిరుద్ధము కాదా యని శంకింపవలదు. కన్యాప్రదానసమయమందె జనకుఁడు ధారాపూర్వకముగా శ్రీరామునికి సీత సర్పించి లక్ష్మణభరతతత్త్వస్ఫుల్లంబుల బిలిచి మీరుమువ్వురు నూర్తిశామాండవీశ్రుతకీర్తులయొక్కపాణిని గ్రహింపుఁడని మాట మాత్రమే చెప్పియుండుటవలనను భరతునికిఁ గన్య సీయకముందు లక్ష్మణుని కిచ్చినట్లాశ్లోకమందుండకపోవుటవలనను విరోధము లేదు. లేక ఏకోదరులైనవారిలో జేష్ఠుఁడు వివాహము లేకయుండఁగాఁ గనిష్ఠుఁడు పెండ్లిచేసికొనుట నిషిద్ధముగాని

లక్ష్మణభరతులు భిన్నోదరు లగుటచే భరతునికంటె ముందు లక్ష్మణునికే గన్వా ప్రదానము చేసినను దోషము లే దని గోవిందరాజీయవ్యాఖ్యానములో సమర్థింపబడెను. లేక యీసర్గయందే యుత్తరగ్రంథమందు—“చత్వారి స్తే చతస్సౌణాం వసిష్ఠానుమతే స్థితాః, యథోక్తేన తథా చక్రుః” అని చెప్పబడియుండుటచేత వసిష్ఠునిచే బ్రేరితులయి భరతలక్ష్మణశత్రుఘ్నులు యథాశాస్త్రముగా జ్యేష్ఠానుక్రమము ననుసరించి పెండ్లియాడి రనునర్థము సమంజసముగా నున్నట్లు తోచుచున్నది.

“సీతా మాదాయ గచ్ఛ త్వ మగ్రతో భరతాగ్రజ!

స్మృత్యోఽహం గమిష్యామి సాయుధో ద్విషదాంవర!”

(అయో. 55. ౫.)

ఇది రాముఁడు లక్ష్మణునితో నన్నమాట. ఇచట “భరతాగ్రజ!” అను సంబుధికి భరతుఁ డగ్రజుఁడుగాఁ గలవాఁడని తాత్పర్యము గాని భరతుని కగ్రజుఁడని కాదు. (గోవింద. వ్యా. చూడు.) కావునఁ బైనవ్రాసినయుక్తులచే భరతుఁడే లక్ష్మణునికంటె బెద్దవాఁ డని నిశ్చయింపబడుచున్నది. లక్ష్మణునికి రామానుజుఁడని వ్యవహార మున్నట్లు భరతానుజుఁ డనికూడ నున్నది.

“హిమవాక్ మందరో మేరు స్త్రైలోక్యం వా సహమరైః,

శక్యం భుజాభ్యా మధర్తుం న సంశ్యే భరతానుజః.”

(యో. 59. 112.)

ఇందువలన భరతుఁడు లక్ష్మణునికంటె బెద్దవాఁ డని నిశ్చయముగాఁ జెప్పబడుచున్నది.

3. రాముఁ డేకపత్నికుఁడా? బహుపత్నికుఁడా?

కై కేయి మంధరతోఁ జెప్పమాట:—

“హృష్టాః ఖిలు భవిష్యంతి రామస్య పరమాస్త్రీన్రియః,

అప్రహృష్టా భవిష్యంతి స్సుపాస్తే భరితక్షయే.”

(అయో. 8. 12.)

“రామనకుఁ బట్టాభిషేకము గాఁగా నతని స్త్రీలు సంతోషము గలవా రగుదురు. భరతునిగృహము దుండెడునీకోడంద్ర హస్తహీన లగుదురు.”

దశరథవిలాపములో:—

“య స్సుఖే ఘాపథానేషు శేతే చందనరూపితః,

వీజ్యమానో మహాద్వాభి స్త్రీన్రిభి ర్తమ సుతో తమః.”

(అయో. 42. 15.)

“ఏనామహుఁడు చందనముఁ బూసికొని యుత్తమ స్త్రీలచేపివలబడుచున్నవాఁ డయి సుఖకర మైనశయ్యలపైఁ బనించునో?”

సీత రామునిఁగూర్చి తనలోఁ దా ననుకొనుమాట:—

“పితృర్నిదేశం నియమేన కృత్వా వనాన్నివృత్త శ్చరితవ్రత శ్చ,

స్త్రీభి స్తమస్యే విపులేక్షణాభిః స్వం రంన్యసే పితభయః కృతార్థః.”

(సుంద. 28. 14.)

“నీతండ్రియజ్ఞును నియమముతో నెఱవేర్చి వనమునుండి నివృత్తుండఁ బయి కృతార్థతనొంది నుండరు లగు స్త్రీలతోఁ గ్రడింపఁగల పని నేఁ దలంచెద.”

“ఎవకాంచనకేయూరము క్రాస్త నిరభూయజ్ఞైః;

భుజైః పరమనారీణాం పరిపూష్ట మనేకథా.”

(యాద్య. 21-3.)

“ఉత్తమస్త్రీలసాలంకారభుజయుచేఁ బలుమాటు స్పృశింపఁబడినది.”

“మాతర శైచ్రవః స్వా మే కుమారా స్త్రీగణాని చ,

అగ్రశో భరతం కృత్వా కచ్చం త్వస్త్రే సమాహితాః.”

(ఉత్తర 91. 23.)

“నాతల్లులు నాకుమారులు స్త్రీగణము భరతుని ముందుచుకొని నడుతురుగాక.”

మొదటిశ్లోకములో “రామస్య పరమాస్త్రియః” అన్నచోట “స్త్రీయః” అని బహువచననిర్దేశముచేఁ బరిచారికాస్త్రీ అని యభిప్రాయము గాదు. స్నుమాశబ్ద సాహచర్యమువలన నీ స్త్రీశబ్దము భార్యాపరముగాఁ జెప్పవలెను.

“పరకాంచన”యనుశ్లోకములోనర్భశయనవర్ణనమందు—భుజములుచేభుజములను స్పృశించుట భార్యలకంటె నిశ్చరస్త్రీలకుఁ దగదు—

“మాతర శైచ్రవః” అనుశ్లోకమందుఁ జెప్పఁబడినస్త్రీగణము కుమారులు, సీతకంటె నితరులైనభార్య లుండినగాని సంభవించును. రాముఁ డనేకాశ్వమేధ యాగముల నొనరించినట్లు గానవచ్చుచున్నది. అపత్నీకునికి యజ్ఞానుస్థానమందధికారము లేదు. కావున రాముని కితరభార్య లుండవలయును. సీతయం దుండు స్నేహబహుమానములచే రాముఁ డామెప్రతికృతిని దగ్గఱ నుంచుకొనెనుగాని యజ్ఞకర్తాచ్యుతానముకొఱకుఁ గాదు.

“పితుర్ని దేశమ్” అనుశ్లోకములో “స్త్రీభిః రంస్యసే” అని చెప్పటవలన సీతర భార్య లున్నట్లు స్పష్టము.

కావునఁ బైనవ్రాసినశ్లోకములఁబట్టి యాలోచింపఁగా రాముఁడు బహు పత్నీకుఁ డని తోచుచున్నది.

సిద్ధాంతము.

రాముఁ డేకదారవ్రతుఁ డన్నసంగతి సర్వసిద్ధము. ఎంతమాత్ర మతని కితర భార్యలు లేరు. సీతాపరిత్యాగానంతర మతఁ డాచరించినయజ్ఞములయం దెల్ల సీతాప్రతికృతియే సహధర్మచారిణి. తనభార్య దూరదేశమందుండఁగాఁబురుషుఁడు యజ్ఞము చేయఁగూడ దనునిషేధము లేదు సరేకదా! మీఁదుమిక్కిలి యట్టిభార్య యొక్కప్రతికృతిని దగ్గఱ నుంచుకొని కర్మ నాచరింపవలయు నని విధి గానవచ్చు చున్నది. ఇందుకు హేమాద్రి యనుధర్మశాస్త్రమందు—

“దూరభార్యోఽగమకూలభార్య శ్చ దష్టపంచైవై ర్భార్యప్రతినిధిం విధాయ పార్వణం కుర్యాత్. పత్నీకర్తవ్యాని కర్త్యాణ్యన్యస్య ర్యజమానో వా కుర్యాత్. యథాతస్యా మసమర్థాయం పత్నీవినాకాభావా న్నున్నై ర్వివాహః.”

ఎవనిభార్య దూరదేశముం దున్నదియు యవిధేయురాలును నయి యుండునో అపురుషుండు దక్కతో భార్యప్రతికృతిని జేసి దగ్గట నుంచుకొని శ్రౌతికర్త నాచరింపజేయను. పత్ని చేయవలసిన కర్తలను యజమానుడుగాని అధ్వర్యుడుగాని చేయును. భార్య కర్తాచరణముం దసమర్థురాలయి యున్నను నకంపలేదు గావున నగ్నికి గూడ నాశము లేదు.”

ఈవచనప్రమాణము ననుసరించి చూడఁగా రాముఁడు దూరదేశగతురాలయి జీవించియున్నసీత ప్రతికృతిని దనయొద్ద నిడికొని కర్తల నాచరించుట శాస్త్ర విహితముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. ఇదియేకాక

“ఇష్టయజ్ఞో రఘుపతిః పుత్రీద్వయసమన్వితః,

న సీతాయః పరాం భార్యాం వప్రే స రఘునందనః.”

(ఉత్త. 99.8.)

“సీత భూమిలోఁ బ్రవేశించినతరువాత శ్రీరామచంద్రుఁడు సీతావియోగదుఃఖము ననుభవించుచుఁ బుత్రీద్వయముతోఁ గూడుకొన్నవాఁడై సీతకంటె నితరభార్యను విరింపలేదు.”

రాముఁడు సీతయం దుండెడున్నేహబహుమానములచే నామెప్రతికృతిని దగ్గట నుంచుకొనెను గాని యజ్ఞము నితరభార్యాసహకారముతోఁ జేసె ననుట మిక్కిలి యసమంజసము పరిత్యజించినభార్యయం దేపురుషుండున్నేహబహుమానములఁ గనుపఱుచును? అట్లు చేసినచో నెంత యవద్యముగా నుండును?

రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పుమాట.—

“కాంచనం మనుషస్త్విం చ దీక్షాం యజ్ఞకర్తసి,

అగ్రతో భరతిః కృత్వా గచ్ఛ త్వగ్రే వహాయశాః.”

(ఉత్త. 91.24.)

అనుప్రమాణమువలన యజ్ఞాచరణమందును సీతా ప్రతికృతియేకానిరాముని కితరభార్యలు లేనట్లు స్పష్టమగుచున్నది. కాళిదాసుకూడ రఘువంశములో, “అనన్యజానే సైవనాసీ ద్భార్యా యన్య హిరణ్మయీ” అని చెప్పియున్నాఁడు కావున రాముఁడేకపత్ని గలవాఁడుగాని బహుపత్నికుఁడు కాఁడు. “స్త్రీభి స్తు మన్యే విపులేక్షణాభిః” అని సీతచెప్పినమాట తాను మృతినొందఁగాఁ దనభర్త తిరుగఁ జెండ్లి యాడునని యూహించి సీత యీర్ష్యవలనఁ బలికినపలుకుగాఁ దలంపవలయును. గాని సత్యముగాదు. “పరమనారీణా” మిత్యాదిశ్లోకములయందుఁ జెప్పబడినస్త్రీలు దాసీజను లని గ్రహింపవలయును.

4. సీతారాముల వయోనిర్ణయము.

వివాహసమయమునకు సీతా రాముల వయస్సింతయని వాల్మీకిరామాయణ మం దెచ్చటను నిశ్చయముగాఁ జెప్పలేదు. అనుక్తాంశ మన్యగ్రంథములనుండి గ్రహింపవలయు ననున్యాయము ననుసరించి రామాయణాగ్ధోపబృంహణము లైన పద్మపురాణము మొదలగువానిని వినుర్పించి చూడఁగా రామునికంటె సీతయే వయోధికురాలయినట్లగపడుచున్నది. ఎట్లనః—

“ఊహయోదశస్యో మే రామో రాజీవలోచనః,

న యుద్ధయోగ్యతా మన్య పశ్యామి సహ రాక్షసైః.”

(బాల)

“పద్మములవంటి నేత్రములుగలనారాముడు పదునాతేండ్లకుఁ దక్కువవయస్సుగలవాఁడు. కావున రాక్షసులతోఁ బోరుటకుఁ దగిన సామర్థ్య మితని కున్న దని నేఁ దలంపను.”

ఇది విశ్వామిత్రునితో దశరథుఁ డన్నమాట. పదునాతేండ్లకుఁ దక్కువ వయస్సు గలవాఁ డనుటచేఁ బూర్ణముగా పోడిశవర్షము లున్నచోఁ గాంచెము యావనప్రాదుర్భావ మగుటవలన రాక్షసులతో యుద్ధము చేయుటకు శక్తిగలవాఁ డై యుండవచ్చును. ఆపాటివయస్సైనను రాలే దనుదశరథోక్తిచే రాముఁడు శైశవావస్థలో నున్నట్లు సూచింపఁబడినది.

2. మారీచుఁడు రావణునితోఁ జెప్పమాట.

జనస్థానవాసు లగుభూదులను వధించి నాసోదరి యగుశూర్పణఖను నై నూప్య మొందించుటచే నా కపక ర్తయగురామునిపైఁ బగఁ దీర్చికొనుట కాత నిభార్య యగుసీత నవహరించుటకుఁ దలంచియున్ననా కీపుడు నీవు కొంచెము తోడ్పాటు గావింపవలయునని రావణుఁడుమారీచునిఁ బ్రార్థింపఁగా వాఁడిట్లనియె.

“కదాచి ద వ్యహం వీర్యా త్వ్యట న్పుథివీ మిహమ్,
బలం నాగసహస్ర స్య భారయ స్పర్శతోపమః.
వ్యచరం దండకారణ్యే ఋషిహంసాని క్షత్రయన్,
భయం లోకస్య జనయన్ కిరీటీ పరిఘాయుగః.
విశ్వామిత్రోఽథ ధర్మాత్మ మద్విశ్రస్తో మహామనీః,
స్వయం గత్వా దశరథం నరేంద్ర విద ముబ్రవీత్.
ఆద్య రక్షతు మాం రామః పర్యకాలే సమాహితః,
మారీచా న్నే భయం భూరం సమత్పన్నం నరేశ్వర!
ఇ త్యేవ ముక్తో ధర్మాత్మ రాజా దశరథ స్తథా,
ప్రత్యువాచ మహాభాగం విశ్వామిత్రం మహామనీమ్.
బాలో ద్వాదశవర్షోఽయ మకృతఃప్ర శ్చ రాఘవః,
కామం తు మమ య త్సైన్యం మయా సహ గమిష్యతి.”

(అర. 38. 2. 7.)

ఈశ్లోకములయందుఁ జెప్పఁ బడినట్లు పండ్రెండేండ్లవాఁ డనుదానికి దశరథుఁడు విశ్వామిత్రునితోఁ జెప్పినపుడు ఊనపోడిశవర్షుఁ డనుదానికి నై క్యము ఘటించఁజేయుటకు “ఊనపోడిశ” శబ్దమునకుఁ బాదోసపోడిశవర్ష మని నాల్గుచేఁ దక్కువైన పదునాఱు, (అనఁగా పండ్రెండు.) అని యర్థముఁ గల్పించినచోఁ బండ్రెండు సంవత్సరము లని లభింపఁగా రాముఁడు విశ్వామిత్ర యాగరక్షణసమ యమునకుఁ బండ్రెండేండ్ల వాఁ డనియు, యాగరక్షణసంతరము నుమాగు రెండు మాసములలో సీతావివాహము జరుగుటచే సీత రామునికంటెఁ బెద్ద దనితోఁచు చున్నది.

“పతిసంయోగసులభం పయో దృష్ట్య చ మే పితా,

చింతా మగ్ధ్యగమ ద్దీనో విత్తవాకా ది వాధనః.”

(అయో. 118.34.)

అత్రిమహామునిభార్య యగుననసూయతో నీత చెప్పిన పైశ్లోకమువలన వివాహకాలముకంటె బూర్వమందే నీతకుఁ బతిసంయోగయోగ్యమగువయస్సు ప్రాప్తించినటుల స్పష్టమగుచున్నది.

పద్మపురాణములో నీతోత్పత్తిక్రమ మిట్లు సెప్పఁబడినది.

“అథ లోకేశ్వరీ లక్ష్మీర్జనకస్య నివేశనే,
శుభక్షేత్రే హలోఽథాతే సముద్భూతా సుమధ్యమా.
బాలార్కకోటిసంకాశా పద్మపత్రనిభేక్షణా,
లంకాయాం వై సుశ్శ్రేష్ఠే పద్మకోశే పురా హ్యభూత్.
సర్వలక్షణసంపన్నా నిత్యయావనశాలినీ,
ధృత్వా పక్షసి చార్వంగీ మాలా మహానపంకజామ్.
నీతాముఖే సముత్పన్నా నీతేతి భువి విశ్రుతా,
తాం దృష్ట్వా జనతో రాజా కన్యాం వేదమయాం శుభామ్.
ఉద్ధృత్యాపత్యభావేన పుటోష మిథిలాధిపః,
జనకస్య కులే రమ్యే సర్వలోకేశ్వరప్రియా.
వప్యధే సర్వలోకస్య రక్షణార్థం సురేశ్వరీ.”

వాల్మీకి చారిత్రములోఁ జెప్పఁబడిననీతోత్పత్తిక్రమ మిది:—

“పురా లక్ష్మీ స్త్యభూజ్ఞాతా పద్మకోశే సరోవరే,
లంకాయాం శివపూజార్థం రావణేన మహత్తనా.
పద్మా న్యాహుర్తకామేన దృష్ట్వా సా శుభలక్షణా,
తాం దేవీం పద్మమధ్యస్థాం యావనస్థా మయోనిజామ్.
దృష్ట్వా తు కేయ మితి వై రాజా విస్తయాకులః,
ప్రహస్తాదిభి రాలోచ్య మంత్రిభి ర్మంత్రికోవిదైః.
నిక్షిప్య తాం వేటికాయాం సింధుమధ్యే వ్యచిక్షిపత్,
కృతార్థ మివ చాత్మానం మేనేన సా రాక్షసేశ్వరః.
సముద్రమధ్యే విక్షిప్తా నామ్నా వేదవతీ స్తుతా,
వేటికాంతస్థితా తస్యే మిథిలానగరం గతా.
నదీజలప్రవాహ చ్చ చిరకాలం స్థితా హ్యభూత్,
మిథిలాయా శ్చోపకంఠే భూమే రంతర్గతా సతీ.”

పైనవ్రాసినశ్లోకములవలన నీత జననకాలమునుండియు “నిత్యయావనశాలినీ” “అయోనిజా” “యావనస్థా” అనువిశేషణములఁబట్టి యావనవిశిష్టరా లని తెలియఁబడుచున్నది పైనవ్రాసిన మారీచదళరథోక్తులఁబట్టి యాలోచింపఁగానప్రాప్తయావనుఁ డైనరామునికిఁ బ్రాప్తయావన యగునీతకు వివాహము జరిగినట్లు గానవచ్చుచున్నది. ఇట్టివివాహ మెట్లుజరిగె నని శంకపొడమును. దీనికి సమాధానము:—

సామాన్యముగా లోకములో స్త్రీలకుఁ బండ్రిండవసంవత్సరము మొదలు కొని యావన మంకురించును. సీతకు నట్లే యావన ముకురించె నని చెప్పుటచే నామెకుఁ బండ్రిండవసంవత్సరములవయస్సును మనమూహించుకొనవచ్చును. రాముఁ డుగూడ నంతవయస్సు గలవాఁ డగుటచే “తేజసాం హి న వయస్సమీక్ష్యతే” అన్నట్లు లతఁ డప్రాకృతదివ్యమూర్తి యగుటచలనఁ బండ్రిండేండ్లకుముందే ప్రాప్త యావనఁడగుటచే సీతారాములవివాహవిషయమయి విరోధము లేదు. సీతారాములు భయము వివాహమునాటికిఁ బండ్రిండేండ్లవయస్సు గలవారై యుండి రని యొప్పుకొనినచో నరణ్యకాండములో సీత సన్న్యాసివేషధారి యై తనకడకు వచ్చిన రావణునితోఁ జెప్పినమాటకు విరోధింపదు.

“ఉషిత్యా ద్యాదశసమా ఇత్యౌకూజాం నివేశసే,
భుంజానామానుషాన్ భోగాన్ సర్వకామసమృద్ధిన్!
తత్ర త్రయోదశే వస్తే రాజాఽమంత్రయత ప్రభుః,

... ..

మమ భర్తా మహాతేజా వయసా పంచవింశతిః,
అష్టదశ హి వర్షాణి మమ జన్మని గణ్యతే.

(అరణ్య.)

వివాహకాలమునకుఁ బండ్రిండేండ్లవయస్సు గలసీత వివాహానంతర మత్ర వారియింట నకలభోగముల ననుభవించుచు మతిపండ్రిండేండ్లు కాపురము చేసే యరణ్యమునకుఁ బోయినపుఁడామె కిరువదినాలుగేండ్లవయస్సుని చెప్పుట సోపవత్తి కముగాని పదునెనిమిదేండ్లవయస్సుని చెప్పుట యసంగతముకదా! యన్నచోఁ గానే రదు. జనకరాజుయొక్కయజనశాలాభూమిలో దొరకినస్వర్ణపేటికఁ దెఱచి యేము హూర్తమందు సీతాముఖకమలసందర్శనంబొనర్చెనో యాక్షణమే సీతాజనన కాల మనునభిప్రాయముతో గణించినయెడల సీతకుఁ బదునెనిమిదివత్సరములవయస్సుని చెప్పుట యుపపన్నమే. ఇచటఁ దత్త్వ మిది.

పూర్వకాలమందు లంకలో నుండెడు నొకతామరకొలనులోఁ దామరమొగ్గ యందు వేదవతి యను నొకకన్యక యుద్భవించెను. శివపూజార్థ మయి పన్నములం గోయఁ బోయినరావణుఁ డామెనుజూచి ప్రహస్తాదిమంత్రవర్ణముతో నాలోచించి యీమె మనలంకలో నున్నయెడల మన కందఱకుఁ గీడు మూడు నని నిశ్చయించి బంగారుపెట్టెలోఁ బెట్టి సముద్రములోఁ బడివైచెను. అంతట నాపెట్టె ప్రవాహ వేగముచే మిథిలానగర సమీపమునకుఁ గొట్టివేయఁబడి యచట భూమిలోఁ బాతి వేయఁబడియుండెను అపుడు జనకరాజు యజ్ఞముచేయుటకయి యొకసాల నిర్నింపఁ బోవువాఁ డై మొదట భూమిని సమముగాఁ జేయించుటకు నాఁగలితో దున్నించుచుండఁగా నాఁగలికిఁ దగులుకొని భూమిలోనుండి పై కుబికినపెట్టెను దీయించి తెఱచి చూడఁగా నం దొకకన్యక గాన్పించెను. అపు డామెకు సీత యనుచే రిడి పుత్రి కాభిమానముచే నాటసంవత్సరములు బోపించి రాముని కెచ్చి వివాహము

చేసెను. పెండ్లి యైనతరువాతఁ బండ్రెండ్రెండు రామునితోఁ గాపురముచేసి సకల సుఖముల ననుభవించి పదు నెనిమిదవయేఁట రామునితో నరణ్యమునకుఁ బోయెను. ఈరీతిగాఁ జూచుకొన్నయెడల సీత రావణునితోఁ బలికినప్రకార మామెకుఁ బదు నెనిమిదేండ్లును రాముని కిరువదియైదేండ్లును నుపపన్నముగా నున్నవి.

“దశ సప్త చ వర్షాణి జాతస్య తవ పుత్రక!

అస్థితాని ప్రకాంక్షంత్యా మయా దుఃఖపరిక్షయమ్.”

(అయో. 20. 40)

అను కౌసల్యావచనముంబట్టి చూడఁగావనప్రవేశసమయమునకు రామునికిఁ బదునేడు సంవత్సరములప్రాయ మయినట్లు తేలుచున్నది. ఈకౌసల్యావచనమునకును నాభర్త యిరువదియైదేండ్లప్రాయముగలవాఁ డని సీత రావణునితోఁ జెప్పిన మాటకును విరోధింపదా యన్నచో విరోధింపదు

“దశ సప్త చ వర్షాణి జాతస్య తవ పుత్రక!” అనుశ్లోకములోఁ గౌసల్యచే నుద్దిష్టమయినకాలము”జన్మనా జాయతే శూన్యః కర్మణాజాయతే ద్విజః” అనుశాస్త్రానుశాసనమువలననుచనయన కాలము మొదలుపదునేడు సంవత్సరములుగాని రాము నిజననకాలమునుండి పదునేడేండ్లుకాదు. (గోవింద. రా) “గర్భైకాదశేషు రాజన్యమ్” అనుగృహ్యసూత్రములో నున్నగర్భైకాదశశత్యముయొక్క బహువచనసారన్యమునుబట్టితత్త్రియనికి గర్భస్థుఁ డైనసంవత్సరము మొదలుకొనితొమ్మిదవసంవత్సరములోఁగాని పదియవసంవత్సరములోఁగాని పదునొకండవసంవత్సరములోఁగాని యుపనయనముఁ జేయవచ్చు నని విధాన ముండుటవలన రామున కెనిమిదవయేఁట నుపనయన మయినచో నాకాలము మొదలుకొని వనప్రయాణసమయమునకుఁ బదు నేడేండ్లు కాఁగా రాముని వయస్సు సీత చెప్పిన ట్లిరువదియైదేండ్లు కుదరినది.

౬. రావణుని, మొదట నలకూబరుఁడు శపించెనా? బ్రహ్మ శపించెనా?

ఒకకాలమందు నలకూబరునియొద్దకుఁ బోవుచున్నరంభను రావణుఁడు బలాత్కారముగాఁ బట్టుకొని రమింపఁగా నలకూబరుఁ డీవృత్తాంతము రంభవలన నెఱింగి కోపించి “ఇకమీఁద రావణుఁ డీప్రములేనిస్త్రీలఁ జెఱుప నుద్యమించిన యెడల వానిశిరస్సు నూలుముక్కు లగుఁగాక”యని శపించె నని యుత్తరకాండము 26 వ సర్గలోఁ జెప్పఁబడియున్నది.

“ధర్షణాం తాం పరాం శ్రుత్వా ధ్యానం సంప్రవిషేహ

తస్య తత్కర్తృ విజ్ఞాయ తదా వై శ్రవణాత్తజః.

మహూర్తా న్నోపతామ్రాక్షః తోయం జగ్రాహ పాణినా,

గృహీత్వా సలిలం దివ్య ముపస్పృశ్య యథావిధి.

ఉత్సేఽర్జ్య తదా శాపం రాక్షసేంద్రాయ దారుణమ్.

యదా హ్యకామాం నుష్టాత్తా ధర్షయిష్యతి యోషితమ్

మూర్ధా సహస్రథా తస్య శకలీభవితా తదా.”

ప్రథమాక్షేపము:—

అయోధ్యాకాండలో శ్రీరామపట్టాభిషేక ప్రకరణమందు దశరథుడు పూర్వము కేకయరాజునొద్దకుఁ బోయి కైకేయి యనుకన్యను దన కిచ్చుని ప్రార్థించెను. ఆమెగర్భమందు జనించుపుత్రునికి రాజ్యమిచ్చెద నని నీవు ప్రతిజ్ఞ చేసినయెడల నీయభిలాష నెరవేర్తు నని కేకయరాజు నుడువఁ బంక్తిరథుం డట్లు కావించెద నని శపథము చేసి యామెను బెండ్లాడెను. ఈకథ రామాయణార్థోపబృంహకము లయిన పురాణములయందుఁ బ్రసిద్ధము.

“పురా భారతః! పితా న స్స మాతరం తే సముద్వహన్
మాతామహీ సమాక్రౌషీ ద్రాజ్యకుల్ల మమ త్తమమ్”

(అయో. 107. 3.)

కైకేయీవివాహకాలమందే కైకేయికి బుట్టఁబోవుపుత్రునికి దశరథునిచే రాజ్యప్రదానము ప్రతిజ్ఞాతమయినట్లు పైజ్ఞోకమువలనఁ గానవచ్చుచున్నది. కాన దశరథుడు తానుగైకేయికి జేసినవాగ్దానమునకు విరుద్ధముగాఁ జోరవృత్తినవలంబించి రామాభిషేకసమయమున కనేక దేశములనుండి యనేకరాజులను దూతల ద్వారా రప్పించినను కేకయరాజునకు మాత్ర మిన్పూత్రాంతమును దెలియనీయక యే రామునిఁ బిలువనంపి—

“విప్రోషిత శ్చ భరతో యావ దేవ పురా దితః,
తావదే వాభిషేకస్తే ప్రాప్తకాలో మతో మమ.”

అయో.)

అని రామునితోఁ జెప్పి రామపట్టాభిషేకమున కుద్యమించెను. దశరథునంత గొప్పవాఁ డిట్లెల చేయవలయును?

శ్రీరామాయణవ్యాఖ్యాతలు దీని కిట్లు సమాధానము వ్రాసియున్నారు:—

దశరథుడు కేవలము నీకుమారునికి రాజ్యమిచ్చెదననియే కైకేయికిఁ బ్రతిజ్ఞ చేసియుండ లేదు. మఱిమనఁగా: “సమయమందు నాకు నీవు జ్ఞాపకము చేసినయెడల నీపుత్రునికే రాజ్యమిత్తును నీవుమఱిచిపోయినయెడలనకలసద్గుణసాగరుఁడు రాజ్యపరిపాలనార్హుఁ డైనమఱియొక పుత్రునికి ధర్మశాస్త్రమునకు విరోధము లేకుండ రాజ్యమిచ్చెద” ననియే ప్రతిజ్ఞ చేసెను. అందువలన దశరథుడు తనప్రతిజ్ఞ నతిక్రమింప లేదు. కైకేయియీయంశమునుయ క్తనమయమునందుదశరథునికిజ్ఞాపకముచేయక పోవుటచే దశరథుఁ డీనంగతి నాలోచించి భరతుఁ డయోధ్యకు రాకమున్నె శాస్త్రవిహితముగా రాజ్యపరిపాలనార్హుఁ డైనరామునికిఁబట్టాభిషేక మొనర్ప నిశ్చయించెను ఇందుచేతనే పట్టాభిషేకమహోత్సవపుత్రాంతమును దెలియఁజేయుటకుఁ గేకయరాజుకు దూతలఁ బంపలేదు. ఈయర్థ ముమానంహితలో సుమామహేశ్వర సంవాదమం దిటుల పరిష్కరింపఁబడియున్నది. పార్వతి శివు నడుగుచున్నది.—

“రాజ్ఞో దశరథ స్వాస్య పృషావాదిత్య మాగతమ్,
ప్రతిజ్ఞోజ్ఞునం యస్తా త్కృతం త త్కేకయాధిపే,
L

కైకేయ్య గ్రహణే పూర్వం త దుద్వాహే హ్యుపస్థితే.” (ఉమాసంహిత)

దశరథుఁడు రాజ్య మిచ్చెదనని కేకయరాజునకుఁ బ్రతిజ్ఞ చేసి యట్టివ్యకహా
వుటచే నవృతవాది కాలేదా యని పార్వతి శివు నడుగఁగా:—

“వివాహసమయే రాజ్ఞా ప్రతిజ్ఞాత మిదం శ్రుణు,
పట్టాభిషేకసమయే శవేయం స్మరితో యది.

త్వయా వాఽన్యేన భూపాల ! తథా చ కరవాణ్యహమ్,

ఇతిం ప్రతిజ్ఞా మకరో ద్వివాహ గ్రహణేనృపః.

తస్మా దస్మి స్మరవ్యాప్యే న దోషాస్తీ శుభానశే.”

(ఉమాసంహిత)

దశరథుఁడు వివాహసమయమందుఁ గేకయరాజునకిట్లు ప్రతిజ్ఞ చేసెను. “ఓయి
రాజా! పట్టాభిషేకసమయమందు నీనంగతి నీవు నాకు జ్ఞాపకముచేసినయెడల నన్ను
చేయుదు” ననెను. కావున దశరథునియందు దోషములేదు. ఇదిగాక మఱియొక
విశేషము కలదు.

“తై వాసురే చ సంగ్రామే జనన్తై తన పార్థివః,

సంప్రహృష్టో దదా రాజా వర మారాధితః ప్రభుః.”

(అమృ. 107. 4.)

కైకేయి తనవివాహకాలమందేకన్యాశుల్కముగాఁదనవుత్తునికిరాజ్యప్రాప్తి
సిద్ధమైయుండఁగాఁ దిరుగ దేవామరయుద్ధములోఁ దా నొనర్చినయుపచారములచే
బరితుష్టుఁడైనరాజువలన భరతునికి రాజ్య మిప్పించెడు వరము నెఱుగోరెనని మఱి
యొక ప్రశ్న. వివాహకాలమందు దశరథుఁడు కైకేయికిఁ జేసినప్రతిజ్ఞ బాల్యమందు
జరిగినదగుటచేతను జరకాలాంతరిత మగుటవలనను కైకేయి యీనంగతి మఱచి
యుండవచ్చును. తరువాతమఱికొంతకాలమునకుజరిగినవరద్వయదానమునన్నిహిత
మైనదగుటవలనఁ జరకాలాంతరిత మైనదానిని మఱచి స్మృతిపథమునందు నూతన
ముగా నున్నవరద్వయమునే యాచించె నన్నచో దోషము లేదు. మధ్యకాల
మందు జరిగిన యీవరద్వయమునుగూడ కైకేయి మఱవఁగా:—“కిం న స్మరసి
కైకేయి! స్మరంతీ వా నిగూహశే” (అమృ. 9. 5.) అని మంథరజ్ఞాపకము చేసిన
మీఁదఁ గైకేయి స్మృతిపథమునకుఁ దెచ్చుకొన్నదన్నచో బాల్యమందు జరిగిన
వృత్తాంతము బొత్తిగా మఱచెననుట యుపపన్నతరమే వివాహకాలమందుఁ గైకే
యీవుత్తునికి రాజ్య మిచ్చెద నని ప్రతిశ్రుతిచేసి దశరథుఁడు రామునికెట్లు పట్టముఁ
గట్ట నుద్యోగించెను! అన్నచో,

“ఉద్వాహకాలే కతిసంప్రయోగే ప్రాజాత్యయే సర్వధనాపహాకే,

విప్రస్యచార్థేఽప్యవ్రతం వదేయుః పంచాన్యతా న్యాహు రపాతకాని.”

అనున్యాయము నవలంబించి దశరథుఁ డట్లు చేసె నన్నయెడల దోషములేదు.

ద్వితీయాక్షేపము: —

కిష్కింధాకాండములో వాలి నిరపరాధి నైననన్నేలవధించితి వని యడు

గఁగా శ్రీరామచంద్రుఁడు—

“తద్వ్యతీతస్య తే ధర్మా త్కామవృత్తస్యవానర !
 భ్రాతృభార్యావమర్షేఽస్మిన్ దండ్రోఽయం ప్రతిపాదితః.
 న చ తే మర్షయే పాపం క్షత్రియోఽహం కులోద్భవః,
 ఔరసీం భగినీం చాపి భార్యాం చాప్యనుజస్య యః.”

ప్రచరేత నరః కామా త్తస్య దండ్రో వధస్త్వన్ముతః.” (కెష్కిం. 18. స.)

అని చెప్పి శాస్త్రమును గనువటిచి “నీవు భ్రాతృజాయానక్తుడవగుట వలన మహాపాతకి వని నిశ్చయించి నీవంటివానికి వధ తప్ప నితరశిక్షలు లే వని తలంచి నిన్ను వధించితి”నని చెప్పెను. ఇట్లు జరిగియుండఁగా బట్టాభిషేకానంతర మందుఁ దారను వశపఱుచుకొనుటచే నుగ్రీవుఁడుగూడ భ్రాతృభార్యాగామిత్వ రూపపాపము గలవాఁ డయ్యె. ఉమాసంహితలోఁ బార్యతి శివునిఁ బ్రశ్నించు చున్నది.—

“పుత్రభార్యా శిష్యభార్యా కన్యభ్రాతృ కేవల చ,
 స్నుషా చ క్షేప్త భార్యాచ మాతులస్య కుటుంబినీ.

మాతృతుల్యా ఇతి ఖ్యాతాః కథం తారాసమాగమః.” (అథ్యా. 10.)

ఇందువలన మాతృతుల్యురాలయినతారతోఁ గాఁపురముచేయుట సుగ్రీవునికి మహాపాప మని నృప్త మగుచున్నది. కావున సుగ్రీవుఁడుగూడ వాలివలె బాతకి యగుటచే వధదండనార్హుఁ డై యుండఁగా రాముఁడు పక్షపాతము గలవాఁ డై సుగ్రీవునిఁ జంపక వాలి నేల చంపె నని యాక్షేపము.

సమాధానము:—

శ్రీరామునికి లేశమయినను బక్షపాతము లేదు. సుగ్రీవుఁడు దోషి కాఁడు. ఇందు కుమాసంహితలో బ్రమాణము.—

“యోనిజాతాసు నాభీషు సంసర్గో లోకగర్హితః,
 యోన్యజాతా స్వంగనాసు గమనే నైవ కల్పిషమ్.”

(అథ్యా. 10.)

ఇందువలనఁ దార యయోనిజారాలగుటచేఁ దత్సంగతుఁ డైనసుగ్రీవునికి దోషము లేదనుధర్మతత్త్వ మెఱింగినరాఘవుఁడు సుగ్రీవునియందు దయగలవాఁ డయ్యె సుగ్రీవునిభార్య యగుదురు యోనిసంభూతురాలగుటచేఁ దత్సృష్టుఁ డగువాలి పాపిష్ఠుఁ డని నిశ్చయించి రాముఁడు వానిని వధించెను. ఇది గాక మఱి యొకవిశేషము.

“అస్య త్వం భరమాణస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః,

రుమాయాం వర్తనే కామాత్ స్నుషాయాం పాపకర్షకృత్.” (కెష్కిం. 18. 19)

ఇందువలన సోదరుఁడు జీవించియుండఁగా సతనిభార్యను ముట్టఁగూడదు. మృతుఁ డైనసోదరునిభార్యపరిగ్రహ్యురాలని వానరకులధర్మము. రామాయణము నాంధ్రీకరించిన గోపీనాథము వేంకటకవిగూడ నీయర్థమునే యాంధ్రీకరణమందు విశదీకరించియున్నాఁడు. రాముఁడు వాలితోఁ జెప్పమాట:—

“వానరేంద్రా! భ్రాతృభార్యావమర్శనంబు సుగ్రీవునికిని సమానం బని యంటివేని సుగ్రీవుండు మాయావి బిలాంతర్గతయుద్ధంబుననీమరణంబునిశ్చయించి తారయందు వర్తించె. నీవు సుగ్రీవుండు సప్రాణుం డగుట యెఱింగియు నతనిపత్ని యగు రుమయందు వర్తించితివి. కావున నీదోషంబునకును సుగ్రీవుని దోషంబున కును వైషమ్యంబు గలదు. అట్లుగుటం జేసి నిన్ను వధించితి.”

తృతీయాక్షేపము:—

బాలకాండములో వానరోత్పత్తి ప్రకరణమందు గంధమాదననుషేణశరభులయుత్పత్తి యొకరీతిగాను యుద్ధకాండములో రావణశాస్త్రాలసంవాదమందు మఱియొకరీతిగాను బ్రతిపాదింపఁబడియున్నది. ఎట్లన:—

“ధనదస్య సుతశ్చీమాన్ వానరో గంధమాదనః”

అని ప్రారంభించి

“షరుణో జనయామాస సుషేణం నామ వానరమ్,

శరభం జనయామాస పర్జన్యస్త మహాబలః.”

(యుద్ధ.)

ఈశ్లోకములయందు గంధమాదనుఁడు కుబేరపుత్రుఁ డనియు, సుషేణుఁడు భద్రుణునుఁడు డనియు, శరభుఁడు పర్జన్యునికుమారుఁ డనియుఁ జెప్పఁబడినది.

తే. గీ. అనిఁగి గిన్నరేకునంశంబున జనించె, జగము లొక్కభంగి సన్నుతంప

దైత్యమాదనుండు ధైర్యనిర్జితగంధ, మాదనుండు గంధమాదనుండు.

తే. గీ. ఘనబలుఁడు సింధుపతియంశమున జనించె, నలసుషేణుఁడు వనచరకులవరుండు

జవవినిర్జితశరభుండు. శరభుఁ డనెడు, వనచరవరుండును పర్జన్యవలనఁ గలిగె.”

యుద్ధకాండములోఁ జెప్పఁబడినరీతి వైదానికి విరుద్ధముగా నున్నది. ఎట్లన:

“సుషేణ శ్చాత్ర ధర్మాత్తా పుత్రో ధర్మస్య వీర్యవాన్”

అని మొదలిడి

“పుత్రా వైషస్వత స్యాథ పంచ కాలాంతకోపమాః,

గజో గవాక్షో గయ శ్శరభో గంధమాదనః.”

(యుద్ధ. 30. 26)

“ధర్మాత్మఁ డగుసుషేణుండు ధర్మపుత్రుండు గజగయగవాక్షగంధమాదనశరభులు వైషస్వతునిపుత్రులు.”

అని యిట్లు సుషేణుఁడు ధర్మపుత్రుఁ డనియు, శరభగంధమాదనులు వైషస్వతపుత్రులనియుఁ జెప్పటచేత బాలకాండయుద్ధకాండోక్తార్థములకుఁ బరస్పరవిరోధము చూపట్టుచున్నది. దీనికి సమాధాన మెట్లన:—సుషేణశరభగంధమాదనులను పేరుగలవానరులు పెక్కుచుండి యుండుటచే బాలకాండోక్తసుషేణశరభాదులకంటె యుద్ధకాండోక్తసుషేణశరభాదులు వేఱుగావునఁ బూర్వోక్త మయిన విరోధము లేదని తిలకవ్యాఖ్యానము ప్రతిపాదించుచున్నది.

చతుర్థాక్షేపము:—

పదునాలుగేండ్ల హారనిద్రల వర్జించినవానిచేఁ గాని యంద్రజిత్తు వధింపఁ

బడఁ డని వానికి బ్రహ్మ వర మిచ్చినట్లు వాసిష్ఠరామాయణమందుఁ గానవచ్చుచున్నది.

“మేఘనాదో మహాఘోరం తపః కృత్వాఽబ్రవీత్తతః,
బ్రహ్మణం లోకకర్తారం వరాస్తే దేహీ సాంప్రతమ్.
బ్రహ్మ తద్వచనం శ్రుత్వా మేఘనాదం తనాఽబ్రవీత్,

... ..

చతుర్దశ చ వర్షాణి నిద్రాహారవివర్జితః,
రామ స్యావరజో య సాన్యి తేన నాశో భవేత్తవ.”

(వాసిష్ఠరామాయణ.)

ఈయంశము వాల్మీకిరామాయణమం దెచ్చటను గానరాదు సరేకదా, యీ కథకు విరుద్ధముగా లక్ష్మణుఁడు నిత్యము మాంసాద్యాహారములను భుజించుచున్నట్లు రాత్రులయందు నిద్రించుచున్నట్లు ననేకస్థలములయందు బ్రమాణములు గానవచ్చుచున్నవి.

“అగ్రే ప్రచాయ భూతేభ్య స్సీతాఽథ వరవర్జినీ,
తయో రుపదదే భ్రాత్రోర్న భ్రు మాంసం చ తద్భృశమ్.
తయో స్తుష్టి మథోత్పద్య వీరయోః కృతకౌచయోః,
విధివ జ్ఞానకీ చక్వా చ్చుక్ర తత్సావ్రిధారణమ్.
అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయా మవసు ప్త మనంతరమ్,
ప్రబోధయామాస శనై ర్లక్ష్మణం రఘునందనః.
స సుప్త స్సమయే భ్రాత్రా లక్ష్మణః ప్రతిబోధితః,
జహౌ నిద్రాం చ తంద్రీం చ ప్రసక్తం చ పథి శ్రమమ్”

(అయో. 56. 1-3.)

రాముఁడు వనవాసార్థ మయోధ్యానగరము విడిచినదినము మొదలుకొని దిరుగ నాపట్టణమును బ్రవేశించుటకుఁ బట్టినవదునాలుగు వత్సరములలో నెప్పుడేయేప్రదేశములకుఁ బోయెనో? ఎప్పుడేయేకార్యములం జేసెనో యాకాలమిప్పుడు నిర్ణయింపఁబడవలయును.

వాల్మీకిమహర్షి తనగ్రంథమందు రాముఁ డీదినమం దీకార్యమును జేసెనని కంఠోక్తిగాఁ జెప్పకపోయినను అచ్చటచ్చట నతఁడు సూచించినయర్థములను వ్యాఖ్యాత లొనర్చినవ్యాఖ్యానములను నాలోచింపఁగా నాకార్య మిట్లేర్పడుపఁబడుచున్నది. రాముఁ డరణ్యమునకుఁ బోవుటకు నిశ్చయించి యయోధ్యను విడిచి బయలుదేరినదినమే చతుర్దశవత్సరపరిమితవివాసనకాలమునకుఁ బ్రథమదినము, అది చైత్రశుద్ధపంచమి. ఆనాటిరాత్రి తమసానదీతీరమందు నివాసము.

“తతు స్తు తమసాతీరం రమ్య మాశ్రిత్య రాఘవః,
సీతా ముద్యీక్ష్య సౌమిత్రి మిదం వచన మబ్రవీత్.
ఇయ మద్య నిశా పూర్వా సౌమిత్రే! ప్రహితా వనమ్”

(అయో. 46.)

వష్టినాఁడు శృంగిబేరపురప్రవేశము. గుహునిలో సమాగమము.

“అసనాద మహాబాహు శృంగిబేరపురం ప్రతి” (అయో. 50. స.)

నవమినాఁడు వనస్పతిమూలనివాసము.

“అదాయ మేధ్యం త్వరితం బుభుక్షితౌ

వాసాయ కాలే యయతు ర్వనస్పతిమ్.” (అయో. 52. 102.)

అష్టమిరోజున భరద్వాజాశ్రమముఁ జేరుట.

“గత్వా ముహూర్త మధ్యానం భరద్వాజ ముపాగమత్.” (అయో. 54. స.)

నవమినాఁడు యమునాతీరముఁ జేరుట.

“అథాఽసాద్యతు కాలిందీం శీఘ్రస్యాత సమాపగామ్

చింత మాపేదికే సర్వే నదీజలతిత్సీవః.” (అయో. 54. 13.)

దశమినాఁడు సాయంకాలమందు సుమంత్రుఁ డయోధ్యను బ్రవేశించెను.

“అనుజ్ఞాత స్సుమంత్రోఽథ యోజయిత్వా హయోత్తమాన్,

అయోధ్యా మేవ నగరీం ప్రయయా గాఢదుర్నాః.

తత స్సాయాహ్న సమయే తృతీయేఽహని సారథిః,

అయోధ్యాం సమనుప్రప్య నిరాసందాం దదర్శహ.” (అయో. 57. 4.)

ఆరాత్రియందే దశరథుఁడు స్వర్గతుఁ డగుట. ఏకాదశినాఁడు దశరథునిమృత కళేబరము తైలద్రోణిలో నుంచఁబడినది.

“స రాజాం రజనీం షష్ఠీం రామే ప్రవ్రాజితే వనమ్,

అర్ధరాత్రే దశరథ స్సంస్మరన్ దుష్కృతం కృతమ్.” (అయో. 63. 4.)

“తైలద్రోణ్యా మథామాత్యా స్సంవేక్ష్య జగతీపతిమ్,

రాజ స్సర్వాణ్యథాదిప్తై శ్చక్రైః కర్తాణ్యనంతరమ్.” (అయో. 66. 14.)

ద్వాదశినాఁడు భరతునివద్దకు దూతల నంపుట.

“ససిష్ఠే నాభ్యనుజ్ఞాతా దూతా స్సంత్యరితా యయుః” (అయో. 68. 11.)

ఆదూతలు శ్రయోదశి చతుర్దశి మార్గమందుఁ గడపి పార్థమినాటి రాత్రి కేకయనగరమును బ్రవేశించిరి. పాండవమినాఁడు భరతుఁడు మాతలగృహమునుండి యయోధ్యకు బయలుదేఱెను. మార్గమధ్యమం దేడురాత్రులు గడపి యెనిమిదవ రోజు నవమినాఁడు దయమున కతిత్వరతో భరతుఁ డయోధ్యను బ్రవేశించెను.

“తాం పురీం పురుషవ్యాఘ్ర స్సప్తరాత్రోషితః పథి,

అయోధ్యా మగ్రతో దృష్ట్వా సారథిం వాక్య మబ్రవీత్.” (అయో. 71. 18.)

ఆదినమందే దశరథునికి దహనాదినంస్కారములు జరిగెను. ఆదినముమొదలుకొని పదుమూఁడురోజులవఱకు ననఁగా వైశాఖశుక్ల సంచమివఱకు భరతుఁడు దశరథునికి శ్రాద్ధకర్మల నాచరించెను.

“బ్రహ్మణోఽథ దదౌ ఛక్రో రాజ్యస్త సాన్ధ్యర్థవైహికమ్,

తతః ప్రభాతసమయే దివసేఽథ త్రయోదశే.”

(అయో. 77. 4.)

షష్ఠిరోజున దేశీయాచారనిర్ధ మగుదహన దేశశోధనము. సప్తమినాడు మార్గశోధనకూటకుఁ గూలివాండ్రను బంపుట

“త్రయోదశోఽయం దివసః పితృర్వృత్తస్య తే విభో!

సావశేషాస్థినిచయే కిమిహ త్వం విలంబసే.”

(అయో. 77. 22.)

సప్తమి మొదలుకొని దశమివఱకు త్రోవ బాగుచేయించుట. ఏకాదశి నాడు భరతుఁడు రామునియొద్దకు బయలుదేరుట. ఆనాటిరాత్రి గంగాతీరమందు నివాసము. ద్వాదశినాడు భరద్వాజాశ్రమప్రాప్తి. త్రయోదశినాడు భరతుఁడు రామునితోఁ గలిసికొనుట. చతుర్దశి, పౌర్ణమాసి, పాడ్యమి, మూడురోజులు భరతుఁడు చిత్రకూటముం దుండెను. వైశాఖబహుళద్వితీయ భరతుఁడు తిరుగ నయోధ్యకు బయలుదేరెను. చవితినాఁడయోధ్యలోఁ బ్రవేశించెను. ఈరీతిగా నొకనెలమీఁదఁ బదునైదురోజులుకాఁగావై శాఖబహుళపంచమినాడు రాముఁడు చిత్రకూటమునుండి వెడలి యత్రిమున్యాశ్రమముఁ బ్రవేశించెను. ఈరీతిగా

“క్వచి త్వంచ దశా వ్తాసా నేకం సంవత్సరం క్వచిత్,

క్వచి చ్చ చతురో మాసాః పంచ ష ట్పాపరాః క్వచిత్.

అపర త్రాధికం మాసా దసార్ధ మధికం క్వచిత్,

త్రి వ్తాసా నష్ట మాసాంశ్చ రాఘవో న్యవస త్సుఖమ్.

తథా సంవసత స్తస్య మనీనా మాశ్ర మేషు నై,

రమత శ్చానుకూలేన యయు స్సంవత్సరా దశ.”

(అర. 11.)

రాముఁడు మఱి మూడుసంవత్సరములు పంచవటియందుఁ గడపెను. తరువాతఁబదునాలవసంవత్సరపుఁజై త్రమాసమునసీతాహరణము. వైశాఖమాసములో నుగ్రీవునిఁ జూచెను. ఆపాథమాసములో వాలివధము. ఆశ్వయుజమాసమందు సైన్యోద్యోగము. ఫాల్గునమందు వానరులు బ్రాయోపవిష్టు లగుట. ఫాల్గుణశుద్ధ చతుర్దశినాడు లంకాదహనము. ఫాల్గుణబహుళ అమావాస్యనాడు రావణవధ. చైత్రశుద్ధపాడ్యమినాడు రావణునికివిభీషణుఁడుదహనాదిసంస్కారములు సేయుట. ద్వితీయయందు విభీషణపట్టాభిషేకము, సీతాప్రాప్తి. తృతీయరోజున లంకనుండి రాముఁడు బయలుదేలుట. చవితినాడు కిష్కింధాప్రాప్తి. పంచమినాడు భరద్వాజా శ్రమప్రాప్తి.

“పూర్ణే చతుర్దశే వర్షే పంచమ్యాం లక్షణాగ్రజః,

భరద్వాజాశ్రమం ప్రాప్య వతందే నియతో మనిషే.

(యుద్ధ. 127. 1.)

షష్ఠినాడు సందిగ్రమప్రాప్తి. జటూవిశోధనము. అయోధ్యాప్రాప్తి. సప్తమినాడు శ్రీరామపట్టాభిషేకము.

(గోవింద. వ్యా.)

బుధవరుల కొకవిజ్ఞప్తి.

ఆర్యులారా! మాప్రియమిత్రులు, నాంధ్రభాషాభివృద్ధికి జరకాలమునుండి పాటుపడుచుండువారిలో నగ్రగణ్యులునగు బ్రహ్మశ్రీ, వావిళ్ల. వేంకటేశ్వరులుగారు గోపీనాథము వేంకటకవిశిరోమణివिरచిత మగునీయాంధ్రరామాయణమున కొక యుపోద్ఘాతము వ్రాయుమని కొంతకాలముక్రిందట నన్ను బ్రోతానహము సేయఁగా నాఁజూపములక్రిందట నారంభించి నేటికి ముగింపఁగలిగితిని. శ్రీరామాయణ మువంటి మహనీయగ్రంథముయొక్క విశేషార్థములను సాకల్యముగా వివరించుట యెవ్వరికైన నశక్యము అందులో ముఖ్యముగా గోవిందరాజీయవ్యాఖ్యానము, తని శ్లోకి మొదలగు గ్రంథములయందుఁ బ్రతిపాదించఁబడిన యర్థములచే స్వీకరించితిని గాని స్వతంత్రముగా నెదియు వ్రాయలేదు తుదను వ్రాసినరామాయణ ఘట్టముల యొక్క పరిష్కారములను బ్రహ్మశ్రీ, వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిగారు సంస్కృత వాల్మీకిరామాయణమునకు వ్రాసినసంస్కృతోపొద్ఘాతమునుండి తెనిగించినంగ్రహ ముగా వ్రాసితిని. గుణదోషవిమర్శకు లగుబుధజనులు నాయందు దయసేసి యందలి దోషములను విడనాడి గుణములను గ్రహింతురుగావుత మని యెల్లపుడును ప్రార్థించుచున్నాఁడను.

ఇట్లు, విన్నవించు బుధజనవిధేయుఁడు,
మేడేపల్లి. వేంకటరమణాచార్యులు.

విజయనగరము
26-మే. 1916.

} శ్రీ విజయనగర మహారాజసంస్థాపితాంగ్లేయపాఠశాల,
సంస్కృతభాషాధ్యాపకుఁడు.

విషయ సూచిక.

పీఠిక.

విషయము.

పుట.

గ్రంథకర్త స్వస్థానము	...	6
గ్రంథకర్త తన గ్రంథము ప్రసిద్ధి కెక్కినచందం జెఱింగించుట	...	8
శ్రీ వేంకటగిరిపురస్థానము	...	"
శ్రీ వేంకటగిరిపురాధిరాజస్వామివారి స్థానము	...	"
శ్రీ వెలుగోటి సర్వజ్ఞకుమారయ్యచేంద్రమూల ప్రశంస	...	9
ప్రస్తుతములు	...	11

బాలకాండము.

నారదమహర్షి వాల్మీకికడ కేటెంచుట	...	12
నారదుడు వాల్మీకికి శ్రీరామకథ నెఱింగించుట	...	13
వాల్మీకి స్నానార్థము తమసానని కరుగుచెంచుట	...	21
వాల్మీకిమహర్షి క్షాంతిచేయును విధించిన నిషాదుని శసించుట	...	22
వాల్మీకిమహర్షి కడకు సుమేష్టి నేతెంచుట	...	23
వాల్మీకిమహర్షి రామాయణమహాకావ్య మొనరించుట	...	25
వాల్మీకిమహర్షి శ్రీరామాయణమహాకావ్యముఁ గుశలవుల కుపదేశించుట	...	28
కుశలవులు శ్రీరామాయణ పాటములో శ్రీరామాయణగానముఁ జేయుట	...	29
కుశలవులకు మునీశ్వరులు బహుమతు లొసంగుట	...	30
శ్రీరాముండు గుశలవులం దనగృహంబునకు రావించుట	...	"
శ్రీరాముని సభయందుఁ గుశలవులు రామాయణంబు గానము నేయుట	...	32
దశరథుండు పుత్రార్థ మశ్వమేధచిక్కిర్చుఁ దై వసిష్ఠాదులతో నాలోచించుట	...	38
సుమంత్రుండు దశరథునకు సనత్కుమారో క్తరహస్యముం చెల్పుట	...	39
రోమపాదమహారాజవృత్తాంతము	...	"
రోమపాదుండు వేద్యులచే ఋశ్యశృంగుఁ దోడి తెప్పించుట	...	40
సుమంత్రుండు దశరథునకు ఋశ్యశృంగానయనవిధంబుఁ చెల్పుట	...	41
దశరథుండు ఋశ్యశృంగమహామునిఁ దోడితెచ్చుట	...	44
దశరథుండు ఋశ్యశృంగమునియనుమతంబున వశ్యమేధంబుఁ జేయఁ బూనుట	...	45
అశ్వమేధయాగంబునకు నానాదేశములనుండి రాజు లేతెంచుట	...	48
శ్రీమదశ్వమేధయాగ ప్రారంభము	...	"
ఋశ్యశృంగముని పుత్రకామేష్టిఁ జేయ నారంభించుట	...	52
పుత్రకామేష్టియం దాహూతు లగు దేవతలు బ్రహ్మతో మొఱు లిడుట	...	"
బ్రహ్మదేవతలకు శ్రీనారాయణుండు పాదసూపుట	...	53
దేవతలు శ్రీనారాయణునికి తమబాధల నెఱింగించుట	...	54

విషయము.	పుట.
దేవతలు శ్రీనారాయణునికి రావణావిధోపాయంబుఁ దెల్పుట	54
శ్రీనారాయణుఁడు దేవతల కర్పణదానం బొసంగుట	55
బ్రాహ్మత్యపురుషుండు దివ్యపాపసంబు దశరథున కొసంగుట	56
దశరథుం డాదివ్యపాపసంబు విభజించి భార్యల కొసంగుట	57
బ్రహ్మ దేవతలను ననచరయోనులఁ బుట్టి నియోగించుట	58
దేవతలు ననచరయోనులఁ దత్తన్నామంబుల నవతరించుట	59
శ్రీరామానందారథుట్టుము	60
భక్తలక్షణశత్రుఘ్నులు కైకయాసుమిత్రులయం దుదయించుట	61
వసిష్ఠమహర్షి రామునిలకు నామకరణంబుఁ జేయుట	62
విశ్వామిత్రమహర్షి దశరథమహారాజుకడ శ్రేణించుట	63
విశ్వామిత్రుఁడు యాగరత్నకార్యమై రామునిఁ దన కొసంగిఁ గోరుట	65
దశరథుఁడు రామునివెంటఁ దమ్మును కోడ్కొని సొమ్ముట	66
దశరథుఁడు విశ్వామిత్రుని సుబాహుమారీచాదుల సమాచారం బడుగుట	67
దశరథుఁడు రాక్షసులబలంబు విని వెఱచి రామునిఁ బంప నొల్ల ననుట	68
విశ్వామిత్రుఁడు దశరథవచనంబు విని క్రుంగుఁ డగుట	69
వసిష్ఠుఁడు రాముని విశ్వామిత్రున కొసంగు మని దశరథునకు బోధించుట	70
దశరథుఁడు రామలక్షణుల విశ్వామిత్రునివెంటఁ బంపుట	71
విశ్వామిత్రమహర్షి రామునకు బలాతిబల లనెడు మంత్రంబుల నుపదేశించుట	75
విశ్వామిత్రుఁడు రామునికిఁ దాటకావృత్తాంతంబుఁ చెల్పి దానిఁ జంప నియోగించుట	76
శ్రీరాముఁడు తాటకను సంచరించుట	78
దేవేంద్రుఁడు శ్రీతుండై కాశిమనితో ధృతాశ్వపుత్రుల రామున కొసంగు మనుట	79
విశ్వామిత్రుఁడు శ్రీరామునకు ధృతాశ్వాపత్నీంబు లగునమస్తాస్త్రంబుల నొసంగుట	80
విశ్వామిత్రుఁడు రామునకుఁ దనదగు సిద్ధాశ్రమముయొక్క ప్రభావం బెఱింగించుట	83
విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్షణులతోడ సప్తశియాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించుట	85
విశ్వామిత్రుఁడు యాగారంభముఁ జేయుట	86
శ్రీరాముఁడు మానవాస్త్రంబున మారీచుని సముద్రంబునం బడవైచుట	87
శ్రీరాముఁ డాగ్నేయవాయువ్యాస్త్రంబులచే సుబాహు తత్తైన్యంబులఁ గూల్చుట	88
విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్షణుల జనకయాగముఁ జూడరా నియోగించుట	89
విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్షణులఁ దోడ్కొని మిథిలాపురంబున కరుగుట	90
విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్షణులకుఁ దనదువంశ క్రమంబుఁ చెప్పుట	91
విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్షణసహితుం డై గంగానదిఁ జేర నరుగుట	95
విశ్వామిత్రుఁడు శ్రీరామునికి గంగాపర్ణలసంభవ ప్రకారంబుఁ దెల్పుట	96
విశ్వామిత్రుఁడు శ్రీరామునికిఁ బార్వతీవృత్తాంతంబుఁ దెలుపుట	98
విశ్వామిత్రుఁడు శ్రీరామునికి గంగావృత్తాంతంబుఁ దెల్పుట	100
విశ్వామిత్రుఁడు శ్రీరామునకు సగరచక్రవర్తికథఁ దెల్పుట	103
ఇంద్రుఁడు నంచనచే సగరునియాగీయాశ్వమును గొనిపోవుట	104
సగరపుత్రులు భూమియంతయుఁ ద్రవ్వ నారంభించుట	106
దేవతలు సగరపుత్రభీతులై బ్రహ్మతో మొఱలిడుట	107
కపిలమహర్షి క్రోధానలంబున సగరపుత్రుల దగ్ధులగుట	108
సగరుఁడు దనపుత్రులజాడఁ గనుంగొనుట కంశుమంతుఁ బుత్రైంచుట	109
అంశుమంతుఁడు కపిలాశ్రమంబున నశ్వమును భస్మీకృతజనకులనుం గాంచుట	110

విషయము.

గరుడుఁ డంశుచుంతునికిఁ బాడనూపి తజ్జనకులకు సద్గతి గలుగు నుపాయం బెఱింగించుట	పుట.	107
భగీరథుఁడు గంగావతరణమునకుఁగాఁ దప మొనర్చుట	...	108
భగీరథునకుఁ బ్రహ్మప్రత్యక్షమై గంగాపాతము సహించుటకై యీశ్వరుని ప్రార్థింపు మనుట	,,	
భగీరథునికిఁ బరమేశ్వరుండు పాడనూపి గంగను శిరంబున సహించునని కరుణించుట		109
గంగావలేపంబునకుఁ గ్రుద్దుఁ డై పరమేశ్వరుండు దనజటాజూటంబుఁ బెంచుట		110
భగీరథుండు శివశిరంబునఁ బడినగంగం గానక తపం బొనరింప శివుండు కరుణించుట	,,	
జహ్నుమహాముని గంగానది యంతయు మ్రింగుట	...	113
బ్రహ్మ భగీరథునిఁ బ్రశంసించి వరంబు లొసంగుట	...	114
విశ్వామిత్రుఁడు శ్రీరామునికి సముద్రమథనవృత్తాంతం బెఱింగించుట	...	116
శివుండు దేవతలచేఁ బ్రార్థితుఁడై విష్ణునానతి హాలాహలంబును మ్రింగుట	...	117
మందరగిరిని విష్ణువు కూర్చుండునని పీఠమీఁద ధరించుట	...	117
విష్ణువు మోహినీవేషంబున నమృతంబు సురలకుఁ బంచిపెట్టుట	...	118
దితికిఁ గళ్యణంబుఁ డింద్రుని జయించుఁ బుత్రునిఁ బడయ వరం బొసంగుట	...	119
ఇంద్రుండు కపటంబునఁ బరిచరించును దితిగర్భంబును ఖండించుట	...	120
సుమతి యనురాజు విశ్వామిత్రుని బూజించుట	...	121
విశ్వామిత్రుండు రాముని కహల్యావృత్తాంతంబుఁ చెల్పుట	...	122
గౌతముఁడు దేవేంద్రుని శపించుట	...	123
గౌతముఁ డహల్యను శపించుట	...	124
దేవేంద్రుండు మేషవృషణుఁ డగుట	...	125
రామపాదరజస్పర్శంబున నహల్య శాపవిముక్త యగుట	...	126
విశ్వామిత్రుండు రామలక్ష్మణసహితుఁడై జనకునియజ్ఞవాటంబుఁ జేరుట	...	127
విశ్వామిత్రుండు జనకునికి రామలక్ష్మణులవృత్తాంతంబుఁ చెల్పుట	...	128
శతానందుండు విశ్వామిత్రుని రామునిం బ్రశంసించుట	...	129
శతానందుండు రామునికి విశ్వామిత్రునివృత్తాంతంబుఁ చెల్పుట	...	130
విశ్వామిత్రుండు వసిష్ఠాశ్రమముఁ జేరుట	...	131
వసిష్ఠుండు విశ్వామిత్రుని చమూయుతముగఁ బూజఁ గైకొనఁ గోరుట	...	132
నందినీధేనువు విందుకు వలయువస్తువులు వర్షించుట	...	133
విశ్వామిత్రుండు నందినీధేనువును గ్రహింప నిచ్చయించుట	...	134
విశ్వామిత్రుండు నందినీధేనువును బలాత్కారముగాఁ గొనిపోవుట	...	135
విశ్వామిత్రుగృహీతయై నందిని వసిష్ఠునియొద్దకు వచ్చి మొఱ లిడుట	...	136
వసిష్ఠునిశాపంబున విశ్వామిత్రుని నైవ్యంబులు హతము లగుట	...	137
విశ్వామిత్రుండు శివునివలన సమస్తాస్త్రంబులు వడయుట	...	138
విశ్వామిత్రుండు మహాస్త్రంబుల వసిష్ఠు నాశ్రమముమీఁదఁ బ్రయోగించుట	...	139
వసిష్ఠుండు బ్రహ్మదండమున విశ్వామిత్రునియస్త్రముల నన్నియు మడియఁ జేయుట	...	140
విశ్వామిత్రుండు వసిష్ఠుచే వహమానితుండై తపంబుఁ జేయ బోవుట	...	141
బ్రహ్మ విశ్వామిత్రునకుఁ బ్రత్యక్షమై రాజస్థిత్యం బొసంగుట	...	142
త్రిశంకుమహారాజు సదేహముగా స్వర్గముఁ బొందఁ గోరుట	...	143
త్రిశంకుండు వసిష్ఠుచేతఁ దిరస్కృతుండై వసిష్ఠపుత్రులపాలి కరుగుట	...	144
వసిష్ఠపుత్రులు త్రిశంకునిఁ జండాలుఁడవు గమ్మని శపించుట	...	145
త్రిశంకుండు విశ్వామిత్రుకడ కేగుట	...	146
విశ్వామిత్రుండు త్రిశంకుయాగమునకై ఋషుల నందఱఁ బిల్వపంపుట	...	147

విషయము.

పుట.

విశ్వామిత్రుడు వాసిష్ఠమహాదయుల శపించుట	...	141
విశ్వామిత్రుడు తనతిపోమహిమచే ద్రిశంకుని స్వర్గమునకు బంపుట	...	142
విశ్వామిత్రుడు త్రిశంకునకై యన్యస్వర్గంబు సృజించుట	...	143
విశ్వామిత్రుడు పశ్చిమదిక్కున కరుగుట
శునశ్శేఫుడు విశ్వామిత్రుని శరణము నొందుట	...	145
శునశ్శేఫుడు విశ్వామిత్రుని భావంబున నింద్రోపేంద్రుల యనుగ్రహంబు పడయుట	...	146
బ్రహ్మ విశ్వామిత్రునకు ఋషిత్వం బొసంగుట
మేనక విశ్వామిత్రుతపంబునకు విఘ్నముఁజేయుట
బ్రహ్మ విశ్వామిత్రునకు మహర్షిత్వ మొసంగుట	...	147
ఇంద్రుడు విశ్వామిత్రునితపము మాన్పు రంభను నియోగించుట
విశ్వామిత్రుడు రంభను శపించుట	...	148
ఇంద్రుడు పృథ్వీభాగదూపుఁడై విశ్వామిత్రుకడ కరుగుట	...	149
బ్రహ్మ విశ్వామిత్రునికి బ్రహ్మరిత్వ మొసంగుట	...	150
జనకుండు విశ్వామిత్రునకు శిష్యునిర్వాహత్వంబుఁ దెల్పుట	...	151
జనకుండు విశ్వామిత్రునికడకు శిష్యునివచ్చి చెప్పించుట	...	153
రాముండు శిష్యునివచ్చి భగ్నుఁడైయుట	...	154
జనకుండు దశరథునియొద్దకు దూతలఁ బంపుట	...	155
దశరథుండు కుమారకల్యాణంబునుగూర్చి ప్రశంసించుట	...	157
దశరథుండు ఋత్విగనుపాధ్యాయసహితుఁడై మిథిల కరుగుట
జనకుండు దనతమ్ముం డగుపశుధ్వజుని కావించుట	...	158
నసిష్ఠుండు జనకునికి దశరథావస్థయక్రమం బెఱింగించుట	...	159
జనకుండు పసిష్ఠునితోఁ దనవంశక్రమంబుఁ జెప్పట	...	161
నసిష్ఠునివిశ్వామిత్రుని భరతశత్రుఘ్నులకు గురభ్యజుకూతుల నడుగుట	...	162
దశరథుండు కుమారాభ్యుదయంబుకొఱకు గోదానంబుఁ గావించుట	...	163
భరతుని మాతులఁ డగుయుధాజిత్తు దశరథునికడకు వచ్చుట
పసిష్ఠుండు జనకునికి దశరథుండు నగరద్వారంబున నున్నవాఁ డని తెల్పుట	...	164
సీతారామవివాహఘట్టము
జనకుండు లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులకు నూర్చి శామాండుపీఠు తిక్షిర్తుల నిచ్చుట	...	165
దశరథుండు జనకునిచేతఁ బూజితం ఁడై యయోధ్యకుఁ బోవుట	...	166
దశరథుండు మార్గమున దుశ్శకునములఁ గని వితర్కించుట	...	167
రఘురామునొద్దకుఁ బరశురాముండు వచ్చుట
పరశురామునకు ఋషు లందఱుఁ బూజఁ జేయుట	...	168
పరశురాముండు రఘురామునితోఁ భూరంబుగాఁ బల్కుట
దశరథుండు పరశురాముని సవినయంబుగ నమనయించుట
పరశురాముండు రఘురామునికిఁ జెల్లె వల్లెవనధనువులయుత్పత్తిప్రకారంబుఁ జెప్పట...	...	169
రఘురామునిచేతఁ బరశురాముండు భగ్నువీర్యుఁ డగుట	...	170
రఘురాముండు పరశురామునిపుణ్యలోకములపై బాణప్రయోగంబుఁ జేయుట	...	171
పరశురాముండు రఘురామునిఁ బ్రశంసించుట
దశరథుండు పుత్రులతోఁగూడి యయోధ్యవట్టణంబుఁ బ్రవేశించుట
భరతశత్రుఘ్నులు యుధాజిత్తువెంటఁ గేకయరాజునొద్దకుఁ బోవుట	...	172
శ్రీరాముసౌజన్యాభివర్ణనము

విషయము.

పుట.

సీతారామపరస్పరానురాగాతిశయాభివర్ణనము

...

173

పుష్పమాలికాబంధము

...

11

అ యో ధ్యా కా ం డ ము.

భరతుండు శత్రుఘ్నుపమేతుఁడై తనమాతులగృహంబునకుం జనుట	...	175
దశరథుండు శ్రీరాముని యువరాజుగాఁ జేయఁ దలంపుఁ గొనుట	...	179
దశరథుండు సుమంత్రులతో శ్రీరామునకుఁ బట్టాభిషేకంబుఁ జేయ నాలోచించుట	...	180
జనంబంతయు దశరథునితోఁ దమయభివృత్తింబుఁ చెల్పుట	...	181
జనులందఱు శ్రీరామునిగుణంబులఁ బ్రశంసించుట	...	11
దశరథుండు వసిష్ఠాదులతో రామాభిషేకోచితసంభారంబు లొనఁగూర్చుఁ డనుట...	...	184
సుమంత్రుఁడు దశరథునికడకు శ్రీరామునిఁ దోడితెచ్చుట	...	185
దశరథుండు శ్రీరాముని ధర్మభిరంబు వహింప నియోగించుట	...	186
సుమంత్రుఁడు వెండియు దశరథునికడకు రాముని దోడితెచ్చుట	...	188
దశరథుండు భరతునిగుఱించి శంకించుట	...	189
శ్రీరాముండు దశరథాభిప్రాయంబుఁ గౌశల్యకుఁ చెల్పుట	...	11
దశరథుండు రామునిచే నుపవాసంబుఁ జేయింప వసిష్ఠుని నియోగించుట	...	191
రామునిపట్టాభిషేకంబునకుఁ బురజనులు పట్టణ మలంకరించుట	...	193
రాముండు రాజ్యాధిపతి యగుటకు జనులు సంతసిల్లుట	...	11
పురాలంకారంబుఁ జూచి మంధర యాశ్చర్యపడుట	...	194
మంధర కైకకు దుర్బోధనేయుట	...	195
రామునికిఁ బట్టాభిషేకంబు జరుగుట మంధరవలన విని కైకేయి సంతసిల్లుట	...	196
మంధర దుర్బోధనల విని సరిగా దనుచుఁ గైకేయి దానిని సమ్మతిపడుట	...	11
మంధర యతికఠినముగాఁ గైకేయికి దుర్బోధనలఁ జేయుట	...	197
కైక మంధరకు రామునిసద్గుణంబులఁ చెల్పుట	...	198
మంధర కైకకు నానాప్రకారంబుల బోధించుట	...	199
మంధర కైకకు రామవివాసన భరతాభిషేచనముల వహయం బెఱింగించుట	...	201
కైక మంధరను క్షామించుట.	...	203
మంధరోపదేశంబునఁ గైకేయి క్రోధంబుఁ బూనుట	...	204
దశరథుండు కైకేయిగృహంబునకు వచ్చుట	...	206
దశరథుండు కైకేయిఁ గానక పరితపించుట	...	11
దశరథుండు కైకేయిని నానాప్రకారంబుల ననునయించుట	...	207
కైకేయి దశరథునిచే శపథంబుఁ జేయించుట	...	208
కైకేయి దశరథుని భరతాభిషేచనరామవివాసరూపవరద్వయం బడుగుట	...	210
దశరథుండు నానాప్రకారంబులఁ గైకేయిని చూఱుట	...	11
దశరథుండు కైకేయికి రామునిసద్గుణంబు లభివర్ణించి బోధించుట	...	212
వసిష్ఠుండు దశరథునిమందిరంబునకు వచ్చుట	...	223
వసిష్ఠుండు సుమంత్రునితో దశరథునికిఁ దనరాక యెఱింగింపు మనుట	...	11
సుమంత్రుండు దశరథుని మేలుకొలుపుట	...	224
కైక రామునిఁ దోడితెచ్చుని సుమంత్రు నియోగించుట	...	225

విషయము.	పుట.
సుమంత్రుడు మహిషతులనియోగంబున మరల దశరథునియొద్ది కరుగుట	226
దశరథుడు రామునిఁ దోడ్పెట్టుని సుమంత్రున కాజ్ఞాపించుట	"
సుమంత్రుడు శ్రీరామమందిరముఁ జేర నరుగుట	227
సుమంత్రుడు రామునికి దశరథునియోగం బెఱింగించుట	228
రాముండు దశరథునిదిరంబునకుఁ బోవుట	229
పౌరులు రాముని నానావిధంబుల నభినందించుట	230
రాముండు దుశ్శితుండుగుదశరథునిఁ జూచి విచారపడుట	231
రాముండు దశరథునిభార్యయొక్క కారణముఁ గైకొని నడుగుట	233
శ్రీరామునికి మున్ను తనకు దశరథుండు వరద్వయం బిచ్చినతెఱుంగఁ గెఱింగించుట	"
రాముండు దశరథునిమతంబు నేఱవేర్చెద నని ప్రతిజ్ఞఁ జేయుట	234
శ్రీరామునికిఁ దాను నరద్వయంబునకుఁ గోరినతెఱుంగఁ జెప్పట	"
రాముండు శ్రీకేయి చెప్పినప్రకారము సమ్మతించుట	235
శ్రీకేయి రామునితో భరతాగమనపర్యంతం బుండవలదని వేగిరపడి చెప్పట	"
రాముండు దశరథునకు నమస్కరించి బయలుదేలుట	236
అంతఃపుర స్త్రీలందఱు విలపించుట	237
రాముండు కాసల్యకడకుఁ బోవుట	238
రాముండు తనకు సంభవించినయరణ్యగమనంబుఁ గౌసల్య కెఱింగించుట	"
కౌసల్య రామునిమాట విని మూర్ఛపోవుట	239
కౌసల్య రామునితోఁ దనదుష్టంబు లన్నియుఁ జెప్పికొనుట	239
లక్ష్మణుండు మన్మథునిఁ దైనదశరథునిమాట వినుట యుక్తము గాదని చెప్పట	241
కౌసల్య రామునికి లక్ష్మణుండు చెప్పినట్లు చేయుమని బోధించుట	242
రాముండు కౌసల్యకు సయం క్రికంబుగా సమాధానంబుఁ జెప్పట	243
రాముండు లక్ష్మణునకు సమాధానంబుఁ జెప్పట	244
రాముండు కౌసల్య నమానయించుట	246
రాముండు లక్ష్మణుని నమానయించుట	247
రాముండు లక్ష్మణునికిఁ గైకవీఁదం గలకోపమును బోగొట్టుట	248
లక్ష్మణుండు రామునితో జైవంబు ప్రబలంబు గా దనుట	249
లక్ష్మణుండు రామునికిఁ గైకేయి దుర్మంత్రం బెఱింగించుట	250
లక్ష్మణుండు తాను రాజ్యమును రామునికి లోబఱుతుననుట	251
రాముండు కౌసల్యనుఁ దాను వనమునకుఁ బోవుటకు సమ్మతిపఱుచుట	253
కౌసల్య రామునికిఁ బ్రాస్థానికస్వస్థ్యయనంబుఁ గావించుట	255
రాముండు స్వగృహంబున కరుగుట	257
సీత రామునిముఖంబునం గల దుశ్శితునకుఁ గారణం బడుగుట	"
రాముండు సీతకు దశరథునిచేతంబుఁ చెల్పుట	258
రాముండు సీతకు బుద్ధుల గొఱుట	259
సీత రామునితోఁ దానును వెంటనే విత్తు ననుట	260
శ్రీరాముండు సీతను వనమునకు రానిల దనుట	262
రాముండు సీతకు వనవాసంబునం గల యిడుములఁ దెల్పుట	"
సీత తన్ను వనమునకుఁ దోడ్కొనిపోవలయు నని నిర్బంధించుట	264
రాముండు సీతను వనమునకుఁ దోడుకొని పోవుటకు సమ్మతించుట	267
రాముండు సీతకు గుర్యాభిమత ద్వంద్వమును ప్రశంసించి చెప్పట	"

విషయము.	పుట.
రాముఁడు సీతతో బ్రాహ్మణులకు దానములు సేయు మనుట	268
లక్ష్మణుఁడు సేనును వనమునకు పంపెదనని రామునిఁ బ్రార్థించుట	269
రాముఁడు లక్ష్మణుని వనమునకు రావల దనుట	270
లక్ష్మణుఁడు సయుక్తికంబుగా రాముని వేఁడుట	271
రాముఁడు లక్ష్మణునాగమనంబున కొడంబడుట	272
రాముఁడు వసిష్ఠపుత్రుం డగుసుయజ్ఞు రావించుట	273
రాముఁడు సుయజ్ఞులకు ధనధాన్యమణిగోభూషణాదుల నొసంగుట	274
శ్రీ జటుఁ డనుబ్రాహ్మణో త్తముఁడు రామునికడ కేతెంచుట	275
రాముఁడు శ్రీ జటునికి బహుసహస్రంబులు గోవు లొసంగుట	276
రాముఁడు దశరథదర్శనంబున కేగుట	277
జను లందఱు రామునిఁ జూచి పలుకెఱంగుల విలపించుట	278
రాముఁడు దశరథునకుఁ దనరాకఁ దెల్పుమని సుమంతు నియోగించుట	279
రాముఁడు సుమంతుఁడు వెంట రాఁగ దశరథునికడ కేగుట	280
రాముఁడు వనమునకుఁ బోవ ననుజ్ఞ యిచ్చుని దశరథుని వేఁడుట	281
దశరథుఁడు రామునికి వనమునకుఁ బోవ ననుజ్ఞ యొసంగుట	282
రాముఁడు దశరథు నురార్చుట	283
సుమంతుఁడు కైకేయి నధిక్షేపించి దూఱుట	284
సుమంతుఁడు కైకేయితల్లిగురాచారంబు లుగ్గడించుట	285
సుమంతుఁడు కైకేయికి నీతులు దెల్పుట	286
కైకేయి దశరథునితో సగరుఁ డనమంజునట్లు రాముని వనమునకుఁ బంపు మనుట	287
సిద్ధార్థుం డనువృద్ధుఁడై కైకేయికి నయంబుఁ దెల్పుట	288
దశరథుఁడు కైకేయికి నయంబుఁ దెల్పుట	289
రాముఁడు దశరథుని వల్కలము లడుగుట	290
రాముఁడు సీతకు వల్కలములఁ గట్టుట	291
వసిష్ఠుఁడు కైకేయిని దూఱుట	292
దశరథుఁడు కైకేయి యన్యాయంబు నుగ్గడించుట	293
రాముఁడు కౌసల్యను సన్మానించుచుండు మని దశరథునిఁ బ్రార్థించుట	294
దశరథుఁడు సీతకు దివ్యవస్త్రాభరణాదుల నొసంగుట	295
కౌసల్య సీతకు హితోపదేశముఁ జేయుట	296
రాముఁడు కౌసల్య నురార్చుట	297
సీతారామలక్ష్మణులు రథారోహులై తరలుట	298
రాముండు సుమంతు ని రథమును వేగముగఁ దోలు మనుట	299
అంతఃపుర స్త్రీలు రామవివాహనంబునం గూర్చి విలపించుట	300
దశరథుఁడు కైకేయిని దూఱుట	301
దశరథుఁడు రాముని బేర్కొని విలపించుట	302
దశరథుఁడు కౌసల్యనదనమున కరుగుట	303
కౌసల్య పుత్రునిఁ బేర్కొని విలపించుట	304
సుమిత్ర కౌసల్య నూఱుడించుట.	305
రాముఁడు పౌరుల నూఱుడించుట	306
విప్రులందఱు రాముని వనమునకుఁ బోవలదని ప్రార్థించుట	307
రాముండు తమసాతీరంబుఁ జేరుట	308

విషయము.

పుట.

రాముడు నిద్రితు లగుపౌరుల వంచించి వనమున కరుగుట	...	305
పౌరులు నిద్రలేచి రామునింగానక విలపించుట	...	306
పౌరకాంతలు భర్తలతోడ నానాప్రకారంబుల విలపించుట	...	307
వనంబునకుఁ బోవు రామునిజూచి గ్రామనివాసులు దుగిభించుట	...	309
రాముడు జనపదనివాను లగుజనుల నూఱడించుట	...	310
రాముడు గంగానదిఁ జేర నరుగుట	...	311
శృంగి బేరపురాధీశుం డగుగుహుండు రామునిం జూడవచ్చుట	...	312
గుహుండు లక్ష్మణుండు నిద్రపోకయుండుటను జూచి పరితపించుట	...	314
లక్ష్మణుండు రామునివనవాసమును గుహనితోఁ జెప్పి దుగిభించుట
లక్ష్మణునాళ్లు గుహుండు గంగ దాటుట కోడఁ దెప్పించుట	...	316
రాముడు సుమంతు నయోధ్యకుఁ బొమ్మని చెప్పట	...	317
రాముడు సుమంతునితో దశరథులకుఁ దననమస్కారములఁ దెల్పు మనుట
సుమంతుండు రామవియోగమును దలంచి దుగిభించుట	...	318
సుమంతుండు తానును రామునితోడ వనమునకు వచ్చెద ననుట	...	319
రాముడు సుమంతు నయోధ్యకుఁ బొమ్మనుటకుఁ గారణముఁ జెప్పట	...	320
రామలక్ష్మణులు జడలఁ దాల్చుట	...	321
సీతారామలక్ష్మణులు నాకాశోహణముఁ జేయుట
సీతాదేవి గంగానదినిం బ్రార్థించుట	...	322
రాముడు దశరథులఁ దలంచుకొని దుగిభించుట	...	323
రాముడు లక్ష్మణు నయోధ్యకుఁ బొమ్మని చెప్పట	...	324
రాముడు లక్ష్మణుండు వనమునకు వచ్చుటకు సమ్మతించుట	...	325
సీతారామలక్ష్మణులు భరద్వాజాశ్రమముఁ జేరుట	...	326
భరద్వాజుండు రామునకుఁ జిత్రకూటమునకుఁ బోవుదారి యెఱింగించుట	...	328
భరద్వాజుచన ప్రకారమున రాముండు చిత్రకూటమున కరుగుట
సీతారామలక్ష్మణులు యమునానది ను తేరించుట	...	329
సీత శ్యామనామకం దైనవ్యగ్రోధవృక్షంబునకు నమస్కరించుట
రాముడు సీతకు వనంబులయందలిచిత్రంబులను దెల్పుట	...	330
రాముడు వాల్మీకిమహామునియొక్కమముఁ జేరుట	...	331
సీతారామ ల్మణులు పర్ణశాలాప్రవేశము చేయుట	...	332
సుమంతుం డయోధ్య కరుగుట	...	333
సుమంతుండు దశరథుని సందర్శించుట	...	334
దశరథుండు సుమంతుని రామన్మితాంతం బడుగుట	...	335
సుమంతుండు దశరథునికి రామవాక్యంబులఁ జెప్పట	...	336
సుమంతుండు దశరథునికి లక్ష్మణువాక్యంబులఁ జెప్పట	...	337
సుమంతుండు దశరథునికిఁ దాను దారిలోఁ గన్నతెఱంగుఁ దెల్పుట	...	338
దశరథుండు తన్ను దూఱుకొనుచు నానాప్రకారంబుల దుగిభించుట	...	339
సుమంతుండు కాసల్య నూఱడించుట	...	340
కాసల్య దశరథుని నిందించుట	...	342
దశరథుండు తాను మున్నుచేసిన మునికుమారవధముఁ దలంచుకొనుట	...	344
దశరథుండు నన్నుఁడై కాసల్య ననూనయించుట	...	345
కాసల్య దశరథు ననూనయించుట

విషయము.

పుట.

దశరథుడు కాసల్యకు మున్ను తాను జేసినమునికుమారవధముఁ దెల్పుట	...	347
దశరథుడు పుత్రశోకమున మృతుఁ డగుట	...	353
మృతుఁ డగుదశరథునిఁ జూచి యంతగిపురస్థి లందఱు విలపించుట	...	355
కాసల్య కైకేయిని దూఱుట	...	"
గౌతమాదిమునులు వసిష్ఠునితో రాజ్యమునకు రాజు నేర్పఱుపవలయుననుట	...	357
వసిష్ఠుఁడు భరతశత్రుఘ్నులఁ దోడ్కొని రమ్మని నుండుట నియోగించుట	...	360
వసిష్ఠునియుక్తు లగుచారులు గిరివ్రజపురంబుఁ జేరుట	...	"
భరతునికి దుస్వప్ను మగుట	...	361
భరతుఁడు తనప్రియసఖునికి స్వప్నుప్రకారముఁ దెల్పుట	...	"
అయోధ్యనుండి వచ్చినదూతలు భరతుని సందర్శించుట	...	362
భరతుఁడు తనమాతామహుని నయోధ్య కరుగుటకు సెలవడుగుట	...	"
మాతామహులు భరతునకుఁ గానుక లొసఁగుట	...	363
భరతుం డయోధ్య కరుగుట	...	"
భరతుం డయోధ్యను జూచి యందలిదుగిఖనిమి త్తముల సారథికిఁ జూపుట	...	365
భరతుఁడు కైకేయిని సందర్శించుట	...	366
భరతుఁడు పితృమరణం బెఱింగి దుగిఖించుట	...	367
భరతుఁడు కైకేయిని రామవివాసనంబునకుఁ గారణం బడుగుట	...	369
కైకేయి భరతునకు రామవివాసనంబునకుఁ గారణంబుఁ దెల్పుట	...	"
భరతుండు కైకేయిని దూఱుట	...	370
భరతుఁడు కైకేయికిం బుత్రశోకము దుస్సహమని యెఱింగించుట	...	373
భరతుం డమాత్యమధ్యమునఁ బ్రమాణము నేయుట	...	374
కాసల్య శోకావేశంబున భరతుని దూఱుట	...	375
భరతుఁడు కాసల్యముందర తాను రాజ్యరామవివాసనములఁ గోరలేదని శపథము నేయుట	...	376
కాసల్య దుగిఖసంతప్తుం డగుభరతు నాశ్వాసించుట	...	378
భరతుండు దశరథునికి దహనసంస్కారముఁ గావించుట	...	379
దగ్గం బగుదశరథునిశరీరంబుఁ జూచి భరతశత్రుఘ్నులు విలపించుట	...	380
శత్రుఘ్నుఁడు మంథరాకైకేయులఁ బట్టుకొని బెడరించుట	...	382
భరతుఁడు రాజాభిషేకకర్తలతో రామనకే యభిషేకముఁ గావించెద ననుట	...	383
భరతుఁడు వనమార్గాదికంబులఁ బరిష్కరింపఁ బ్రజల కాజ్ఞాపించుట	...	"
భరతనియుక్తు లగుకర్త కారులు వనంబున రాజమార్గంబు గావించుట	...	384
వసిష్ఠుఁడు భరతునితో రాజ్యం బంగీకరింపుమని చెప్పుట	...	385
భరతుఁడు వసిష్ఠునితో శ్రీరాముఁడే రాజ్యాధిపతి కావలయు ననుట	...	387
భరతుఁడు సైన్యసమేతంబుగఁ బయనంబై వెడలుట	...	388
భరతుఁడు గంగానదిఁ జేరుట	...	"
గుహుఁడు భరతునిఁగూర్చి శంకించి తనవారితో నాలోచించుట	...	389
గుహుండు భరతునిఁ జూడ నరుగుట	...	"
భరతుఁడు గుహునకు నిజాగమనకారణముఁ దెల్పుట	...	390
గుహుఁడు భరతునికి లక్ష్మణుని సౌహార్దం బభివర్ణించి చెప్పుట	...	391
కాసల్య భరతు నూఱుడించుట	...	394
గుహుఁడు భరతున కింగుదీతరుమూలంబుననుండు రామశయ్యఁ జూపుట	...	"
భరతుఁడు శ్రీరాముండు శయనించిన తృణతల్పంబుఁ జూచి దుగిఖించుట	...	395

విషయము.

పుట

భరతుఁడు నేనానమేతంబుగ నోడలెక్కిగంగానది వాఁటుట	...	397
భరతుఁడు వసిష్ఠబుద్ధిగనమాత్రచహతుఁడై భరద్వాజమహర్షిని సందర్శించుట	...	398
భరద్వాజమహర్షి భరతునిఁ దూఱుట	...	"
భరతుఁడు భరద్వాజమహర్షికిఁ దనయనపరాధత్వముఁదెల్పుట	...	399
భరద్వాజమహర్షి భరతునిం గొనియాడుట	...	"
భరతుఁడు భరద్వాజానుమతంబునఁ దధాశ్రమమునకు సైన్యములను రావించుట	...	400
భరద్వాజమహర్షి సైన్యసమేతుం డగుభరతునికి విందు సేయుట	...	401
ఆతిథ్యాంతమున భరతుఁడు భరద్వాజాని సందర్శించుట	...	406
భరతుఁడు భరద్వాజానికిఁ దల్లుల వందల నిరూపించి చెప్పట	...	407
కైకయాస్వరణకుమారుం డగుభరతుని భరద్వాజఁ డూహడించుట	...	"
భరతుఁడు సైన్యసమేతుఁడై చిత్రకూటపర్వతంబున కేగుట	...	"
భరతుఁడు శత్రుఘ్నునితోఁ జిత్రకూటపర్వతము నభివర్ణించి చెప్పట	...	408
రాముఁడు సీతకుఁ జిత్రకూటమునందలి విశేషములను జెప్పట	...	410
లక్ష్మణుండు శ్రీరామచంద్రునకు భరతాగమనం బెఱింగించుట	...	414
భరతుండు పాదచారి యై శ్రీరామాశ్రమంబుఁ గనుంగొనఁ బోవుట	...	418
భరతుండు రామాశ్రమంబుఁ గనుంగొనుట	...	419
భరతుండు దూరమున రామునిం గనుంగొనుట	...	420
భరతశత్రుఘ్నులు రామునిపాదములపైఁ బడుట	...	"
రాముఁడు భరతునిఁ గూర్చి ధర్మప్రశ్నములు సేయుట	...	421
భరతుఁడు రామునికి దశరథమరణం బెఱింగించుట	...	428
రాముఁడు పితృమరణమును విని దుఃఖించుట	...	429
రాముఁడు దశరథునకుఁ బిండప్రదానంబు సేయుట	...	430
భరతపైనికు లందఱు రామునిం జూడ నిచ్చుట	...	"
కౌసల్య యింగునీపితౄకాపిండములను జూచి దుఃఖించుట	...	432
కౌసల్య సీతాదేవినిం జూచి గుఱియించుట	...	"
రాముండు భరతునిజటాధారణవనాగమనకారణం బడుగుట	...	433
భరతుఁడు రాముని రాజ్యం బంగీకరింపు మని ప్రార్థించుట	...	434
రాముఁడు భరతునితో దశరథాజ్ఞకు లోబడవలయు ననుట	...	"
భరతుఁడు నానావిధంబుల రాముని రాజ్యం బంగీకరింపు మని వేడుట	...	435
రాముఁడు భరతునికి ధర్మోపదేశము సేయుట	...	436
భరతుఁడు యుక్తియుక్తంబుగా రామునిఁ ప్రార్థించుట	...	438
బాబాలి యను బ్రహ్మణుఁడు రామున కధర్మముపదేశించుట	...	443
రాముఁడు బాబాలిమాటల నిరసించుట	...	445
వసిష్ఠమహర్షి రామునికి రఘువంశ స్థిరం బెఱింగించుట	...	448
వసిష్ఠమహర్షి రామునితో రాజ్యం బంగీకరింపు మని చెప్పట	...	450
రాముఁడు వసిష్ఠుని సమైక్యంబున సేయుట	...	451
రాముఁడు తనపాదుకలను భరతున కొసంగుట	...	454
భరతుఁడు శత్రుఘ్నుసమీతుం డై చిత్రకూటంబు నుండి వెడలుట	...	455
భరతుఁడు రామానుమతంబు భరద్వాజాన కెఱింగించుట	...	"
భరతుఁడు దవ్వలనుండి యయోధ్యం గనుంగొనుట	...	457
భరతుఁ డయోధ్యం బ్రవేశించి యందలిగుఱునిను త్తెంబుల సారథికిం జెప్పట	...	"

విషయము.

పుట.

భరతుఁడు వసిష్ఠాదులతో నయోధ్యలో వాసముఁ జేయుఁ జాల ననుట	458
భరతుఁడు సైన్యసమేతముగా నంద్రగ్రామముఁ జేరుట	459
భరతుఁడు రామపాదుకలకు రాజ్యాభిషేకముఁ గావించుట	460
మునులు శ్రీరామునిఁ జూచి గుసగుస లాడుకొనుట	461
కులపతి యగుమహర్షి రామునకు ఖరాసురబాధ నెఱింగించుట	462
మును లందఱుఁ జిత్రికూటుమును వదలి యొండుస్థలమునకుఁ బోవుట	463
రాముఁడు సీతాలక్ష్మణసహితముగా నత్రి సుహార్షి యాశ్రమమునకుఁ బోవుట	464
సీతాదేవి యననూయాదేవికి నమస్కరించుట	465
ఆననూయాదేవి సీతయొక్క పాతివ్రత్యంబుఁ గొనియాడుట	466
సీతాదేవి శ్రీరామునిగుణంబులఁ బ్రస్తుతించుట	467
సీతాదేవి యననూయాదేవిని బ్రస్తుతించుట	468
ఆననూయా సీతకు దివ్యవస్త్రమాల్యాభరణాంగరగానులేపనంబుల నొసంగుట	469
సీత తనవివాహవృత్తాంతము నననూయాదేవికిఁ దెల్పుట	470
శ్రీరాముఁడు మునులయనుమతంబున దండకారణ్యంబు ప్రవేశించుట	471
చక్రబంధము	472

ఆరణ్యకాండము.

శ్రీరాముఁడు ఋష్యాశ్రమములకుఁ బోవుట	473
తాపసులు పరమానందంబున సీతారామలక్ష్మణుల నెదుర్కొనుట	474
ఋషులు రాముని నానావిధంబుల స్తుతించుట	475
రామునకు విరాధుండు గనఁబడుట	476
విరాధుఁడు సీత నెత్తికొనుట	477
రాముఁడు కైకయీకృత్యమును దలంచి దుగ్ధిభించుట	478
లక్ష్మణుఁడు రాముని సూరార్పుట	479
రామలక్ష్మణులు విరాధునిపై నానావిధశరంబులు ప్రయోగించుట	480
రాముఁడు విరాధునిహులమును ఖండించుట	481
విరాధుఁడు రామలక్ష్మణులఁ దనభుజంబుల నెత్తికొనిపోవుట	482
రామలక్ష్మణులు విరాధుని బాహువులు రెండును నఱకుట	483
విరాధుఁడు రామునితోఁ దనపూర్వవృత్తాంతంబుఁ జెప్పుట	484
రామలక్ష్మణులు విరాధుని గుంటఁద్రవ్వి పూడ్చివేయుట	485
రాముండు దేవేంద్రునిదధంబుఁ జూచుట	486
సీతారామలక్ష్మణులు శరభంగమహర్షిని సందర్శించుట	487
శరభంగుఁ డగ్నిప్రవేశముఁ జేసి బ్రహ్మలోకమున కయ్యగుట	488
చాలభిల్యాదిమహర్షులు శ్రీరామునిలఁ గానినప్పుట	489
మునులందఱు రాముని నభిషేకంబుఁ గోరుట	490
రాముఁడు మునుల కభయం బొసంగుట	491
శ్రీరాముఁడు సుతీక్ష్ణమహామునిని సందర్శించుట	492
రాముఁడు సుతీక్ష్ణమహర్షిని మునులయాశ్రమంబుఁ జూడ ననుజ్ఞనడుగుట	493
సీత రాముని సత్యసంభత్యపరదారసగాఙ్గాఖత్యాదుల నభిసంతించుట	494
సీత రామునితోఁ జీవహింసచేయఁ దగ దని చెప్పుట	495

విషయము.	పుట.
నీత రామునకు ధనుర్ధరాణము వికారహేతు వని నిరూపించుట	487
నీత రామునికి వనవాసులకుఁ బరహింస దగ దని చెప్పట	488
రాముఁడు నీతతో రాజులకు సాధురక్షణం బొవశ్యకం బని చెప్పట	489
రాముఁ డొకానొకతటాకంబునందు వాద్యధ్వనుల వినుట	490
ధర్మభ్యుత్పాదకు రామునకుఁ దటాకమందలివాద్యధ్వనులకుఁ గారణం బెఱింగించుట	491
సుతీత్యమహర్షి రామున కగస్త్యాశ్రమమునకు దారిఁ బెల్పుట	492
రాముఁ డగస్త్యుతేఘ్నఁ డగుసుదర్శనునాశ్రమముఁ జేర నరుగుట	493
రాముఁడు లక్ష్మణున కగస్త్యకృతవాతాపీల్వలసంహార ప్రకారంబుఁ బెల్పుట	493
రాముఁడు సుదర్శనమహర్షి ని సందర్శించుట	494
రాముఁ డగస్త్యాశ్రమముఁ జేరుట	494
రాముఁడు లక్ష్మణున కగస్త్యాశ్రమవిశేషంబుల నభినర్ణించి చెప్పట	496
లక్ష్మణుఁ డగస్త్యమహర్షికి రామునిరాక యెఱింగించుట	496
రాముఁ డగస్త్యమహర్షి ని సందర్శించుట	497
అగస్త్యమహర్షి రామునకు దివ్యంబులగు ఖడ్గబాణతూణీరకోదండంబు లొసంగుట.	498
అగస్త్యుని శ్రీరాముఁడు తాము వసియింపఁ దగిన ప్రదేశంబు దెలియఁజెప్పఁ గోరుట	499
అగస్త్యమహర్షుని రామునికిఁ బంచవటి వానయోగ్య మని యానతిచ్చుట	500
రామలక్ష్మణులు జటాయువుం గాంచుట	500
జటాయువు తనవృత్తాంతంబు శ్రీరామున కెఱింగించుట	502
శ్రీరాముఁడు నీతలక్ష్మణసహితుం డై పంచవటిం జేరుట	503
శ్రీరామునియనుజ్ఞ వడసి లక్ష్మణుండు పర్ణకాల నిర్మించుట	503
లక్ష్మణుండు రామునికి హిమకాలంబు నభినర్ణించి చెప్పట	504
లక్ష్మణుండు రామునకు ధర్మగుణముల నభినర్ణించి చెప్పట	506
శూర్పణఖ రామునిఁజూచి మోహించుట	507
శూర్పణఖ రామునికిఁ దనభావంబు చెల్పుట	508
శూర్పణఖు రామలక్ష్మణులు పరిహాసించుట	509
శూర్పణఖ నీతను మ్రింగెద ననుట	510
లక్ష్మణుండు శూర్పణఖయొక్క కర్ణనాసమును ఛేదించుట	511
శూర్పణఖ తనదుఃఖంబును ఖరాసురునితోఁ జెప్పికొనుట	512
ఖరుండు శ్రీరామలక్ష్మణులం జంపఁ జతుర్దశరాక్షసులం బంపుట	513
ఖరప్రేషితు లగురాక్షసులు రామునితో యుద్ధముఁ జేయుట	514
శ్రీరాముండు ఖరప్రేషితు లైనచతుర్దశరాక్షసులనుం జంపుట	514
శూర్పణఖ మరల ఖరునికడ కేగుట	515
శూర్పణఖ ఖరునితో రాముని ప్రభావంబుఁ జెప్పి దుఃఖించుట	516
ఖరుండు తాను రామాదులం జంపెద నని శూర్పణఖ నూరార్చుట	517
ఖరుండు యుద్ధమున కంతయు సన్నద్ధము చేయు మని యాజ్ఞాపించుట	518
ఖరుండు సైన్యముతో జనస్థానమునుండి వెడలుట	518
ఖరుని సైన్యముతో దుర్మిమి త్రము లగవడుట	519
ఖరుండు దుర్మిమి త్రంబులం జూచి ప్రహసించుట	520
రాముండు రాక్షసనాశకంబు లగు నిమి త్తంబుల లక్ష్మణునకుఁ జూపుట	521
రాముండు నీతతో గిరిగుహలో నుండు మని లక్ష్మణున కాజ్ఞాపించుట	521
రాక్షససైన్యంబు రామునిఁ జేర వచ్చుట	522

విషయము.

పుట.

రాక్షసవీరులు రామునిమీఁద శస్త్రంబులం బ్రయోగించుట	...	522
రాముఁడు రాక్షసులమీఁద నానావిధబాణంబులం బ్రయోగించుట	...	523
ఖరసై న్యంబు రామునిపరాక్రమంబునకు వెఱఁగుపడి మరలిపోవుట	...	525
రాముఁడు రాక్షససై న్యంబుపై గాంధర్వాస్త్రంబుం బ్రయోగించుట	...	526
దూషణుండు మఱియొక రాక్షససై న్యమును బురికొల్పుట	...	527
రాముఁడు దూషణుని వధియించుట	...	528
రాముఁడు మహాకపాల స్థూలాక్ష ప్రమాథు లనుమువ్వరరాక్షసులం జంపుట	...	529
రాముఁడు పన్నెద్దఱ రక్షోవీరులం జంపుట	...	530
రాముఁడు త్రిశిరునిం జంపుట	...	530
రామఖరాసురద్యంధ్రయధము	...	532
రాముఁడు ఖరని విరథునిం జేయుట	...	533
రాముఁడు ఖరని నానావిధంబులం దూఱుట	...	534
ఖరండు రాముని వధిజేసిండుట	...	535
రాముఁడు ఖరప్రయుక్తగదను ఖండించుట	...	536
రాముఁడు ఖరాసురునిం జంపుట	...	537
వనముననుండుబుష్పలు రామునిం బ్రస్తుతించుట	...	538
అకంపనుఁడు జనసానమందలి రాక్షసవివాశమును రావణునకుఁ దెల్పుట	...	539
అకంపనుఁడు రావణునికి రామునిపరాక్రమప్రకారము తెల్పుట	...	540
అకంపనుఁడు రామునిం జంపుట మహాయము రావణునికిఁ దెల్పుట	...	541
రావణుఁడు మారీచునికడ కేగుట	...	542
మారీచుఁడు రావణునకు హితోపదేశముఁ జేయుట	...	543
రావణుఁడు మారీచు వచనప్రకారంబున మరలి లంకకేగుట	...	544
శూర్పణఖ రావణునికడ కేతెంచుట	...	545
శూర్పణఖ రావణుని నానావిధంబులం దూఱుట	...	546
శూర్పణఖ రావణునికి రామునివృత్తాంత మంతయుఁ దెల్పుట	...	547
శూర్పణఖ రావణునికి సీతారూపవై భవంబుం బ్రస్తుతించి చెప్పుట	...	548
రావణుఁడు సీతాపహరణమునకై బైలుదేలుట	...	549
రావణుఁడు మారీచునికడ కేగుట	...	550
రావణుఁడు మారీచుని దనకు సీతాపహరణమునందు సహాయునిం గమ్ముట	...	552
మారీచుఁడు రావణునకు హితోపదేశము నేయుట	...	553
మారీచుఁడు రామునిచే దాసు బడినపాటు రావణునకుఁ దెల్పుట	...	554
మారీచుఁడు తనకుం గలరామభయమును రావణునకుఁ దెల్పుట	...	557
రావణుఁడు మారీచుని దూఱుట	...	558
రావణుఁడు మారీచున కతఁడు చేయవలసినకార్యముం జెప్పుట	...	559
రావణుఁడు మారీచుని బెడరించుట	...	560
మారీచుఁడు రావణుని బరుషముగా దూఱుట	...	560
రావణుఁడు మారీచసహితం దై రామాశ్రమమునకుఁ బోవుట	...	561
మారీచుఁడు సువర్ణచిత్రమృగరూపమును గైకొనుట	...	562
సీత మాయామృగమును జూచి యచ్చెరు వొందుట	...	563
లక్ష్మణుఁడు స్వర్ణమృగము రాక్షసమాయ యని రామునికిఁ జెప్పుట	...	564
సీత మాయామృగమును బట్టి తనకిచ్చని రామునిం బ్రార్థించుట	...	564

విషయము.

పుట.

రాముడు లక్ష్మణునకు మాయామృగము నభివర్ణించి చెప్పట	...	564
రాముడు మాయామృగమును బట్టుటకుఁ గా దాని వెంటడించుట	...	566
మరీచుఁడు రామస్వరానురూపముగా నజుట	...	568
సీత లక్ష్మణునితో రాముని రక్షింపఁ జూపుచి చెప్పట	...	"
సీత లక్ష్మణుని వానావిధంబుల దూఱుట	...	569
లక్ష్మణుఁడు సీతనూటలకుఁ గలుకలుబడుట	...	570
లక్ష్మణుఁడు రామునివద్దకు బోవుట	...	571
రావణుఁడు యతియాషధుఁడై సీతకడకు వచ్చుట	...	572
సీత యతివేషధారి యైన రావణుని కర్మస్థిపాద్యాదు లొసంగుట	...	574
సీతాదేవి తనవృత్తాంతమంతయు రావణునికిఁ జెప్పట	...	"
రావణుండు సీతాదేవికిఁ దననిజస్వరూపం బెఱింగించుట	...	576
సీతాదేవి రావణునిఁ దృణీకరించి పలుకుట	...	"
రావణుండు సీతాదేవికిఁ దనవరాక్రమాతిశయముఁ చెల్పుట	...	578
రావణుఁడు సీతాదేవి నెత్తికొని పోవుట	...	581
సీతాదేవి రావణవృత్త యై రామలక్ష్మణులం దలంచి విలపించుట	...	"
జటాయువు రావణునికి హితోపదేశముఁ జేయుట	...	582
జటాయువు రావణునితో యుద్ధము చేయుట	...	585
జటాయువుచేత రావణుఁడు విరఘ్నఁ డగుట	...	"
రావణుఁడు జటాయువుయొక్క పక్షిపాదంబుల ఖండించుట	...	587
సీతాదేవి జటాయువును జూచి విలపించుట	...	588
సీతాదేవి ధరించి యున్నపుష్పాభరణాదులు పుడమిం బడుట	...	589
సీతాదేవి తన్ను బలాత్కారముగా నెత్తికొనిపోవు రావణుని దూఱుట	...	590
సీతాదేవి యాభరణంబుల మూటఁ గాఁ గట్టి వానరులయొద్ద నైచుట	...	592
రావణుఁడు సీత నెత్తికొని తనయంతరిపురమున కరుగుట	...	"
రావణుం డెనమండ్ర రాక్షసుల జనసానంబునకుఁ బంపుట	...	593
రావణుఁడు జానకికిఁ దనభాగ్యముఁ జూపుట	...	594
సీతాదేవి రావణుని నిరసించుట	...	596
రావణుండు సంవత్సరములోపలఁ దనమాట కొడఁబడకున్నఁ జంపింతు నని సీతను బెడరించుట.	...	598
రామునికి దుర్బిమిత్తము లగపడుట	...	599
రాముఁడు తనకడ కేతెంచులక్ష్మణుం జూచి దుఃఖితుం డై సీతాక్షేమం బడుగుట.	...	600
లక్ష్మణుఁడు రామునికిఁ దాను సీతను విడిచి వచ్చుటకుఁ గారణంబుఁ చెల్పుట	...	602
రాముఁడు లక్ష్మణుని దూఱుట	...	603
రాముఁడు నిజాశ్రమమునందు జానకిం గానక పరితిపించుట	...	604
రాముఁడు పనవృత్తాదులను జానకి పోయినతెలు పడుగుట	...	"
రాముఁడు సీతావృత్తాంతమును గోదావరి నడుగుట	...	613
లక్ష్మణుఁడు రామునికి మృగంబులు సీత జాడఁ చెల్పుటను జెప్పట	...	614
రామలక్ష్మణులు మృగనూచితమార్గమున సీతను వెదకుట	...	"
రాముఁడు జటాయువుచేత భగ్నంబై నరావణరథంబుఁ గని వితర్కించుట	...	615
రాముఁడు క్రోధం బవలంబించి త్రైలోక్యపంచారంబుఁ జేసెదననుట	...	617
లక్ష్మణుఁడు రాముని మృదూత్తుల ననూనయించుట	...	618
రాముఁడు ఖండితపక్షిపాదుఁడై చడియన్న జటాయువుం గనుట	...	620

విషయము.

రాముఁడు జటాయువువా టెతేంగి దుఁఖించుట	...	621
జటాయువు రామునకు రావణుఁడు సీత నెత్తికొని పోయిన తెఱఁగ జేరించుట	...	622
జటాయువు మృత్యుం డగుట	...	"
రాముఁడు జటాయువునకు దహనాది సంస్కారములుఁ గావించుట	...	623
లక్ష్మణుఁడు తన్ను మోపించిన రాక్షసి కర్ణ నాసికా స్తనముల ఖండించుట	...	624
రామలక్ష్మణులు కబంధుని బాహుపాశమునఁ జిక్కు వడుట	...	625
రాముఁడు కబంధు బాహువులఁ జిక్కు వడుటకు దుఁఖించుట	...	"
లక్ష్మణుఁడు రామునితోఁ గబంధు బాహువుల ఖండింపవలయుననుట	...	626
కబంధుఁడు రామలక్ష్మణులకుఁ దనచరిత్రం బెఱింగించుట	...	627
రామలక్ష్మణులు కబంధునికే శబరంబు దహించుట	...	629
కబంధుఁడు దివ్యదూపముఁ దాల్చి రామునితో సుగ్రీవసఖ్యము నేగయు మని జోధించుట	...	"
కబంధుఁడు రామలక్ష్మణులకు సుగ్రీవునికడ కేగుటకుఁ మార్గముఁ జూపుట	...	631
రామలక్ష్మణులు శబరింజూముట	...	633
శబరి రామునకు మతంగమహర్షి మాహాత్మ్యం బెఱింగించుట	...	634
శబరి శ్రీ రామానుజు బొంది దివంబున కేగుట	...	"
రామలక్ష్మణులు పంచాసరోవరంబుఁ జేరుట	...	635

శ్రీ ర సు.

శ్రీరామచంద్రసరబ్రహ్మణేనమః.

అగోపీనాథులు

రామాయణము

పీఠిక.

మీఱి నవనజాననాదికులు ప్రాధింపఁ భలశ్రేణి సం
గ్రామక్షోణి జయించి సాధుజనులఁ రక్షించి భూభారము
ద్దామ ప్రీతి హరించి ధర్మమును సంస్థాపింపఁ గృష్ణాకృతిఁ
భూమానందముతో జనించినకృపాపూర్ణుఁ హరిం గొల్చెదన్. 1

చ. కలశవయోధిపుత్రి యలకాంచనగర్భనిగన్నతల్లి క
ల్యవదారతోడఁబుట్టు హరివల్లభ లేములఁబాపులేమ సాం
పలరంగఁ బద్మపంశములయందు నసించెడుతన్ని లచ్చి నా
కెలమి నమస్తనంపదల నిచ్చి కృతార్థునిఁ జేయఁ గావుతన్. 2

సీ. కరటిచర్మముఁ దాను గట్టి భక్తులకు సువర్ణ చేలంబు లెవ్వఁ డొసంగె
ఫణిహారములుదాను బైఁదాల్చి యెవ్వఁడు మణిహారములుదాన గణమునకిడె
గాలకూటముఁ దాను గబళించి నేవకతతుల కెవ్వఁ డమృతంబొసంగె
దాను గపాలంబు ధరియించి యెవ్వఁడు మితిలేనిభాగ్య మాశ్రితుల కిచ్చె

తే. నట్టివరమదయాశాలి నబ్జహాలి, నభిలలోకేశు భూతేశు నభ్రకేశుఁ
బ్రమథగణనాథు వివతసుసర్వనాథు, బార్వతీనాథు మదిలోనఁ బ్రస్తుతింతు.

మ. పతిసామేన నసించి భారతియు లోపాముద్రయుఁ లక్ష్మీయుఁ
నతతంబుఁ భజియింప భూరికరుణా చంచత్కటాక్షంబులఁ
బతికన్న న్నతకోటి కెక్కుడుగ సంపదోగసౌభాగ్యముల్
చతురత్వంబున నిచ్చు గౌరి నను వాత్సల్యంబునఁ బ్రోవుతన్. 4

మ. హరినాభీకమలంబునం బొడమిభాషాబ్జేక్షణం బత్తిఁగాఁ
గర మర్థం గొని తత్సమేతముగ వేడ్క బద్ధవీరస్థుఁడై
పరమప్రీతి ననందనాదులు భజింపఁ నేర్పు మీఱఁ ద్రయీ
సరణి ముజ్జగముల్ సృజించిన జగత్సృష్ట నిర్విధి గొల్పెదన్. 5

శా. వీణాపుస్తకపాణి వట్టదలస ద్వేణి బృహత్తై నకత
శ్రోణి బద్ధజరాణి సర్వసుగుణతోణి బురాణి న్నతేం
ద్రాణి న్నేత్రజితై ని బాదగతగీర్వాణి బ్రహ్మధాత్రిత
త్రేణి నావోని నభిష్టసిద్ధికి మదిక సేవించు నశ్రాంతమున్. 6

పంచచామరము. అచాదిదేవబృంద మేమహాత్మ భక్తినాత్మలో
నజస్రము న్భజించి వాంఛితార్థసిద్ధి గాంచు నా
గజాన్యు సర్వదేవతాగ్రగణ్యు గార్తికేయపూ
ర్వజ్ఞ గణాధిపుం ద్రిలోకవందితుఁ భజించెదన్. 7

సీ. రామనామాంకితరత్నముద్రిక యిచ్చి జనకజప్రాణ మేఘనుఁడు నిలిపె
మైథిలీవరశిరోమాణిక్య మర్పించి కడిమి నెవ్వోడు రాఘవునిఁ బ్రోచె
బ్రతికించె నెవ్వోడు పరమదిన్యావధి దానంబుచే సుమిత్రాతనూజుఁ
బూని యెవ్వోడు రామునిరాకయెఱిగించి భరతశత్రుఘ్నుల బ్రతుకఁజేసె.

తే. సమరమున మూర్ఖు నొందినసకలకవులఁ
బ్రాణము లొసంగి యేమహాబలుఁడు మనిచె
నట్టిపగమోపకారి జతాఖిలారి
నద్భుతవిహారి సామీరి నభిమతించు. 8

చ. సరసిజగర్భనిర్మితలనచ్చతకోటివిశాలరాఘవే
శ్వరచరితంబు లోకహితసంగతి నిర్వదినాల్లువేలుగా
వరుస రచించినట్టి మునివల్లభు నాదికవీంద్ర యోగవి
స్ఫురితు విరించనాంశభవుఁ బుణ్యుఁ బ్రచేతసుపుత్రుఁ గొల్పెదన్. 9

చ. తోలుత జగద్ధితంబుగ శ్రుతుల్ విభజించి తదర్థయుక్తిచే
నెలమిఁ బురాణము ల్పదియు నెన్నిదియుఁ రచియించి సన్మతిఁ
బలువుగ భారతం బనెడుపంచమవేదముఁ జేసినట్టిని
ర్మలునిఁ ద్రివిక్రమాంశజుఁ బరాశరపుత్రుని సన్నుతించెదన్. 10

సీ. వేడ్కతో నెద్దాని వినినఁ బించినఁ గర మర్థి భోగమోక్షము లొసంగు
నరుదార నెద్దిగాయత్ర్యాఖ్యసత్పురబ్రహ్మనివాసమై పరఁగుచుండు
రత్నాంధ్ర మగుసముద్రముభంగి సత్కథా విస్తీర్ణమై యెద్ది వినుతి కెక్కు
నొక్కపాదంబైన నొక్కపదం బైన నెద్దానిఁ బరియింప నిచ్చుఁ బరము

తే. శ్రుతిమనోహర మెద్ది విశ్రుతపురాణ, మునిరచితమెద్ది సత్కావ్యముఖ్యమెద్ది

యట్టిబుధసేవ్య మైనరామాయణమున, కాదికావ్యంబునకు నతులాచరింతు.

ఉ. శంకర పంకజాక్ష గిరిజా హనుమన్ముఖ దేవతానుకం
పాంకకటాక్షులబ్ధ కవితాకరులై బహుకావ్యనాటకా
లంకృతు లాచరించి విపులం బగువిశ్రుతిఁ గన్నయట్టిని
ష్పంకులఁ గాళిదాసముఖసత్కవుల న్నది నన్నుతించెదన్. 12

ఉ. భారతరామనచ్చరిత భాగవతాది మహాపురాణము
ల్లోరి తెనుంగున న్నిఖిలలోకహితంబుగఁ జేసినట్టియా
ధీరుల నన్నపార్య కవితక్కున భాస్కర పోతనాదులఁ
సూరివరేణ్యులం బరమశుద్ధులఁ జిత్తమునం దలంచెదన్. 13

చ. సరసపదార్థసంగతులఁ జారుతరంబుగ సత్ప్రబంధము
ల్వరున రచించి ప్రీతి మధువైరి కొనంగి కృతార్థులై రహిం
బరచిత ప్రబంధములు బాగుగఁ గన్గొని యాదరించుచున్
బరఁగెడు వర్తమానకవివర్యుల నాన్యులఁ బ్రస్తుతించెదన్. 14

మ. ఇల సర్వజ్ఞుఁడు దేవదేవుఁడు రమాధీశుండు లేడన్యుఁ డే
నెలమిన్ నేర్చినభంగిఁ జెప్పితి శుభం బీరామచారిత్తమున్
బలుమా టిందులఁ దప్పు లుంకిన గణింపన్ బోక సద్భక్తితోఁ
దిలకింపం దగు భావినత్కవుల ముందీభూతచేతస్కులై. 15

ఉ. కొంచెపువిద్యల న్నడుపుకూటికి నన్యులయొద్దఁ జేరి తా
రించుక పారమార్థికము నెంచక యన్నియు నేర్చినట్టు గ
ర్వించి కృతుల్ రచించుటకుఁ బెల్కుటి సత్కవులన్ గుయుక్తులన్
పంచన సేయు దుష్కవుల వారక బుద్ధి నిరాకరించెదన్. 16

చ. నృపతుల వేడినన్ గరుణ నిచ్చిన నిత్తురు దంతివాజర
త్నపటధనాగ్రహారములు దప్పక యన్నియు నస్థిరంబు లా
విపులకృపాపయోధి యదువీరుని వేడినఁ బ్రీతినిచ్చు ని
త్యపదము నట్టివానిఁ గొనియాడక యన్యుల వేడ నేటికిన్. 17

చ. స్థిరమతి మాధవాంకితముఁ జేసి రచింపఁగఁ బోలు సత్కృతు
ల్సరసత నందుఁ జెప్పఁబడు లక్షణదోషము లెన్ని యున్న నా
హరికరుణావిశేషమున నన్నియుఁ జాల గుణంబులై చనున్
బరుసువు సోక లోహము ధ్రువంబుగఁ గాంచన మైనకై వడిన్. 18

చ. చతురత మీఱఁ బాకములు శయ్యలు రీతు లలంకృతుల్ ధ్వనుల్
వితతరసంబులున్ మఱియు వృత్తులు దోషములున్ గుణంబు లు
న్నతిఁ బరికించి సత్కృతి యొనర్చినఁ దత్కృతి లోకపూజ్యమై
యతులితభంగి వృద్ధిఁ గను నావిధుభాస్కరతారమై భువిన్. 19

- చ. అరుదుగ నాణిము తైముల హారము గూర్చినమాడ్కి లో వెలి
 సరి మెఱుఁగుల్ సెలంగుపదజాలము గూర్చి రసార్థగౌరవ
 స్ఫురణ దలిర్ప సత్కృతులు పూని రచించిన సత్కవిత్వము
 సరసకవిత్వ మండ్రు కవిత్రయము లన్యకృతు ల్గణింతురే. 20
- ప. అని యివ్వీధంబున నభీష్ట దేవతాస్థానంబును సుకవిజనబహుకరణంబును
 గుకవిజననిరాకరణంబును సత్కృతి ప్రస్తుతియుం గావించి మద్వృత్తాంతంబు
 వివరించెద నేను బదియాఱువత్సరంబులవాఁడనై యుండుతఱి నొక్కనాఁడు సిం
 హపురంబునుండి నృసింహ దేవ కల్యాణోత్సవసమాలోకనకుతూహలాతిరేకం
 బున వేదశైలంబునకుం జని యం దొక్కమహాయోగివలన నొక్కవిద్య వడసి
 తత్ప్రసాదలబ్ధకవిత్వవిద్యావిశేషుండనై యుదంచితనుందార కుసుమబృందని
 వ్యంధ మకరంద బిందునందోహ వేశల సుధామయ మంజులశబ్దప్రపంచంబును
 నవరసోచితచాతుర్య సౌకర్య నిగూఢార్థ సంగ్రహ సాహిత్య సాధ్య నానాలం
 కారసంగ్రహంబును ధర్మార్థకామమోక్ష ప్రదంబును బురాణమునికథితంబును
 నకలవిద్యజ్ఞనసేవ్యంబును నగునొక్కమహాకావ్యంబు భగవద్ప్రీతికొఱకుం గవి
 జనానుమతంబున రచియింపం దలంచి యట్టిమహాకావ్యం బెయ్యది యామహా
 ప్రబంధరాజంబునకు నాయకరత్నం బెవ్వంజొకో యని విచారించు చున్న
 నమయంబున. 21
- సీ. రమ్యహాసమువాఁడు రతిరాజుఱుతురాజు వలపించురహిమించు చెలువువాఁడు
 మొగులువన్నియ వాఁడుమురి పెంపుమురి పెంపుదొలగించుచక్కనిగలమువాఁడు
 కొమరుప్రాయమువాఁడుకమలారికొమగోలిఁ బురుణించుసాబగై న మోమువాఁ
 వలుఁడచెక్కులవాఁడుబంగారుపొంగారు వలి పెంపుజిగిమించువలువవాఁడు [డు
 తే. చారుకోటిర కేయూరసారపీఠ, హారకుండలధాళధళ్యములవాఁడు
 బర్హి బర్హావతంసుండు పరమేపురుషుఁడొకఁడుకలలోనఁ జూపట్టె నుత్పకమున.
- ఉ. మీఱినవేడ్క నవ్వనదమేచక దేహమువానిఁ గాంతి పె
 ల్లూరెడుతమ్మితేకు లన నొప్పెడుకన్నులవానిఁ బూర్ణిమాం
 భోరుహవై రిమండలవిభూతిఁ గనం దగుమోమువాని సొం
 పారెడువానిఁ గాంచి మది నద్భుతము స్తుత మంకురింపఁగన్. 22
- తే. కువలయానందరసమోనగూర్చువిధున.
 కలరుపద్మానుమోదియై వెలయుహారికే
 మహితసుమనఃప్రబోధియై మలయుమాధ
 పునకు నిట్లంటి వినయోక్తి ననుపమముగ. 24
- తే. అనఘపూర్ణ కళానిధి యనఁగ లోక
 బాంధవుఁ డనంగఁ జతురాన్యభవ్యుఁ డనఁగ

మాధవుఁ డనంగ సర్వజ్ఞ మహిముఁ డనంగ
వఱలు నీవెవ్వరయ్య యో పరమపురుష.

25

- క. హరుఁడవొ మధుకై టభసం, హరుఁడవొ పల్కులవెలంది యగు వాణిమనో
హరుఁడవొ ఘనశంబరసం, హరుఁడవొ శితకరుఁడవో మహాత్మ తెలుపవే. 26
- ఆ. దివ్యపురుష నీదు తేజంబు పొడగన, విమలవృత్తి నాదు తమము విరిసెఁ
బానఁగఁ దెలివిఁ దాల్చె బుద్ధిప్రపంచంబు, చిత్తపంకజంబు చెలువు మీఱె.
- క. అనవుడు నద్దేవుఁడు మె, ల్లన వదనసోజగంధలహరీలుభా
శినిచయముకరణి మోమున, ఘనాలకము లలరఁ బలికె ఘననాదమునన్. 28
- తే. ఏను గృష్ణుండ యుష్మదహీనభక్తి, కలరి యీపుట్టువునకు న త్యంతకీర్తి
సౌఖ్యములనంతరంబ మోక్షంబొసంగఁ, దలఁచినా తొత్కరించితిఁదపముకలిమి.
- ఆ. నన్ను మున్ను నెన్నుచున్నకతంబున, నతజనావనము గుణమ్ము గాన
నిను మెచ్చి కడుఁ బ్రసన్నుడ నైతి లే, కున్నఁ గానవశమె నన్నుఁ గుఱ్ఱి.
- క. నచ్చితి పర మిచ్చితి ని, న్నెచ్చితి నీభాగ్య మెన్న నేర్తురె యెరు బో
నచ్చరిత సకలదోషన, ముచ్చయములఁ బాసితివి నమున్నతిఁ బుత్రా. 31
- ప. వత్సా నీవు పవిత్రంబు లై నమదీయ దివ్యావతారచరిత్రంబులలో నీ కభీష్ట
మెయ్యది దాని మదంకితంబుగా నాంధ్రభాష వచింపు మక్కావ్యంబు నిర్వి
ఘ్నంబుగాఁ బరిసమాప్తి నొందించునట్టిభారం బేను బూనెద నీకును నీవు
రచించినకావ్యంబునకు నభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధి యగునట్లుగా ననుగ్రహిం
చెద నీ కీజన్మంబు దక్క నొండు జన్మంబులే దేతజ్జన్మాంతంబునఁ బునరావృత్తి
రహితం బైన పరమపదంబుఁ బ్రాపించెదవు. 32
- క. అని యాకమలాక్షుఁడు న, న్నని యుపదేశం బొసంగి ఘనకరుణాసం
జనితానందమున వెనం, జనెఁ దా నందమున నందసంభవుఁ డంతన్. 33
- ప. ఏనుమేలుకాంచి మేలుకాంచితి నని యసంతసంతోషకలితస్వాంతండునగుచుఁ
దదుదంతం బంతయు నామృతకెటంగించితిఁ దదనుమతంబునఁ బురాతన పుణ్య
స్థోక బ్రహ్మర్షి విరచితంబును సనేకార్థప్రతిపాదకంబును నానావిధవిచిత్రమధుర
శబ్దప్రపంచంబును వివిధాలంకారభూషితంబును గాయత్రీ బీజసమ్మితంబునగుటం
జేసి వేదతుల్యంబును సకలరత్నంబులకు నముద్రంబునుంబోలె బహువిధేతి
హాసంబులకుఁ దానకంబును నాదికావ్యంబును సమస్తసురమునిగణ సేవ్యం
బును వక్త్రశ్రోతలకు భవ్యంబును బురుషార్థంబులకు నివాసస్థానంబు నగు
రామావతారచరిత్రంబు భగవంతుం డగువాల్కికి సెప్పిన శ్రమంబునఁ జతు
ర్వింశతి సహస్రపరిమితగ్రంథములోనం ద్రయోవింశత్యుత్తర సప్తశతవింశతి
సహస్రపరిమితం బైన బాలకాండప్రభృతిషట్కాండకథాప్రపంచం బంతయు
సమగ్రంబుగా సంధ్రభాష రచియింప నిశ్చయించి. 34

శా. వ్యాప్తి న్రామకథానుధార్ణవము నిత్యంబు స్థవిం గ్రోలియుం
దృష్టిం జెందనిపుణ్య నాదిసుకవిన్ దివ్యప్రభావాఘ్ననిన్
సప్తార్చిగిప్రతిమానపింగళజటాసందోహు నుద్యత్తప
స్త్రుం గొల్చెద నిప్తసిద్ధికి మరుత్సంపూజ్యః బ్రాచేతసున్.

36

క. అని యమ్మునిఁ బ్రార్థించినఁ, బనిగొని ముద మలర నాకుఁ బ్రత్యక్షంబై
తన కజుఁ డొనఁగిన తెల్వినీ, ఘనముగ నాకొనఁగి చనియెఁ గారుణ్యమునన్.

వ. ఇ ట్లమ్మహాముని యంతర్ధానంబు నేసిన నేను బహుజన్మకృతసుకృతపరిపాకం
బున నిమ్మహాకావ్యరాజంబు దొరకొనియెఁ గదా యని సంతసిల్లిరామాయణ
కథాప్రపంచవిరచనాదత్తుండనై యాభిముఖ్యంబు నొందితి.

37

ఉ. ము స్సలభాస్కరాదికవిముఖ్యులు ప్రీతి రచించి రీకథం
జెన్నుగ నీవు గ్రమ్మఱ రచించుట కెయ్యది హేతు వంచు మీ
రన్న బుధేంద్రులార వినుఁ డారఘునాథచరిత్ర మెంద తె
ల్లెన్నిన నన్నియాపుల క హీనగతిన్ దగి యుండు సుర్వరన్.

38

వ. అదియునుంగాక తిక్కనసోమయాజి హరిహరనాథునిం గృతినాథునిం జేసి
భారతంబు సాంగోపాంగంబుగా రచించెఁ బోతనామాత్యుండు సీతాపతిం గృతి
పతింజేసి భాగవతంబు రచించెఁ గంకంటిపాపరాజప్రధానుండు రుక్మిణీశ్వరుం
గృతీశ్వరుం జేసి యుత్తరరామాయణంబు రచించె నాదికావ్యంబును మహా
మునిప్రణీతంబును మట్కండకథాప్రపంచసంచితంబైన యీపూర్వరామా
యణంబు భాస్కరాదు లొక్కమర్చునిం గృతినాథునిం జేసి రచించి రిది
సమీచీనంబు గా దిమ్మహాకావ్యంబునకు రమానాథుండై కృతినాథుం డైనఁ
బదియాఱువన్నె బంగారునకు మాణిక్యంబుతోడి సంపర్కంబు గలిగిన చందం
బున నధికోదయంబై యుండుఁ గదా యని తలంచి యీరామాయణ కావ్యం
బు తొలుతం గుళలపులవలన రామరూపధరుండైన నాథాయణుండై వనియెఁ
గావున నేనును దత్తమంబున శ్రీకృష్ణరూపధరుం డైన రమావల్లభునిం
గృతినాథునిం జేసి యీపుణ్యకావ్యంబు రచింప నిశ్చయించితి నీరామాయణ
రహస్యార్థతత్త్వంబు దెలియుటకు వామలూరుతనయుం డొక్కండు దక్క
నన్య లెవ్వరును సమర్థులు గారై నను నాయెఱింగినంతఁ దేటపఱచెద నత్యా
దరంబున సంగీకరింపవలయు నింక మదీయవంశావతారం బభివర్ణించెద.

39

— శ్రీ గ్రంథకర్తృ వంశావతార వివర్ణనము. —

చ. జలజభవాన్వయాటవివసంతుండు పావనగోపినాథన
త్కులకలశాభిక్తై రవహితుండు కళాఘ్నండు లోకబాంధవుం
డలఘుపదార్థకర్తృ చతురాస్యుండు కామహరుండు నిమ్మహీ
స్థలి నుమనోవిభూతిఁ దగు సాధుండు వేంకటశాస్త్రి ధీరుడై.

40

- తే. అట్టిసర్వజ్ఞునకు గౌరియనగ నార్య, యనగ శ్యామయనగ శివయనగ సర్వ
మరీగళయనగ సతీయనమహితభద్ర, యగుచు గామాక్షి దేవి యద్ధాంగియ
- క. ఆయిదువుర కుదయించిరి, పాయక భగవంతుడైన భగవంతుడు ను య్యె.
శ్రీయుతుడు బుచ్చనార్యుం, డాయతనత్పథగు లగుచు సర్వమనములై. 42
- తే. అంత భగవంతుపరిణయానంతరమున, నతనికూరిమితమ్ముఁ డద్భుతుఁడు బుచ్చ
నార్యుఁడారీతి ననసూయనత్రివోలె, బ్రేమతోఁగోనమాంబను బెండ్లియయ్యె.
- క. ఆమిథునమునకుఁ గల్గిరి, ధీమహితులు నారసింహధృతిశాలి యశో
ధాముఁడు రామోగ్రజను, త్రాముఁడు విభవాభిరామ రామానుతు లై. 44
- క. అం దగ్రజుండు విప్రపురందరుఁ డనఁ బొగడు గనఁ బురందరకరిన
త్తుండేందుశారదాంబుడ, చందనయశుఁ డగుచు సరసశాస్త్రి వసుధలోన్.
- తే. ఆసరసశాస్త్రినతి వెంకమాంబ పతికి, భోగసౌభాగ్యనిత్యవిభూతు లొనఁగుఁ
డనువు సగముగ నొనరించి ధవుని బికిర, మెత్తఁ జేసిన గిరిపుత్రి నీనడించి.
- ఉ. ఆమహనీయమూర్తికి సమంచితకీర్తికి వెంకమాంబయం
దీమహిఁ బద్మనాభుఁ డన నెంతయు నొప్పెడుపద్మనాభుఁడున్
సోమనిభుండు బుచ్చనయు సొం పలరన్ వరదుండు భూరివి
ద్యామహిమాఘ్నిఁ డీతఁ డన నాభగవంతుఁడు గల్గి రిమ్ముగన్. 47
- క. వారలలో నగ్రజుఁ డగు, నారాయణనముఁడు పద్మనాభుఁడు వెలసెన్
హారాంబుజహీరాంబుజ, వైరిపటీరహరహర. వర్ధితయుతుడై. 48
- తే. నయవిశారదుఁ డగు పద్మనాభునకుఁ బు
రంధ్రి వేంకటలక్ష్మ్యంబ రహి వహించెఁ
గలిమిజవ్వని యన నెల్లకడల సిరులు
పరఁగ వెడచల్లు జలజాతపాణి యగుచు. 49
- క. హరునకు నుమ కైటభనం, హరునకు రమ పద్మయోని కలవాణి నిశా
కరునకు రోహిణిక్రియ నా, సరసున కద్దేవి ధర్మచారిణి యయ్యెన్. 50
- ఆ. చంద్ర శేఖరునకు శైలజ కెనయగు, పద్మనాభునకును బరఁగ లక్ష్మీ
కొనర వేంకటాఖ్యునుదయించితిఁ గుమార, మదనుఁడనఁగ నేనుమహిమవెలసి.
- సీ. చిత్తంబు హరిగుణచింతనంబులయందు శయములు విష్ణుపూజనములందుఁ
బాదంబులు రమాధిపతిభజనమునందు వీనులు విభుకథ ల్వినుటయందు
శిరముకై అభదైత్యహరనమస్కృతులందు రసన గోవింద కీర్తనమునందుఁ
జక్షువు ల్పరియాపనందర్శనమునందుఁ గాయంబు శౌరికైంకర్యమందు
- తే. సంతతము గీలుకొల్పి ప్రసన్నబుద్ధి, నన్యమేమియు నెఱుంగక యవ్వీభండె
శరణమని నమ్మి కొలుచుచు ధర శరీర, యాత్రనలుపుడు సన్కార్గ మధిగమించి,

మ. జననం బాదిగ రామపాదయుగళీ సంసక్తచిత్తుండనై
జనితో త్సాహమునం దదీయకగుణానంబభినానాకళా
ఖనినై తద్గుణనై భవప్రచురమై కన్పట్టురామాయణం
బనువొంద నీవీరచింతఁ బ్రాశక్తివావాపార మేపారఁగన్.

53

—అంశ గ్రంథకర్త తనగ్రంథము ప్రసిద్ధి కెక్కినచందం చెప్పింగింతుట. అంశ—

వ. ముఱియు నిన్ముహూకావ్యంబు ధర్మార్థకామమోక్షప్రసంబై పుత్రపౌత్ర ప్రవర్ధ
నంబై యాయుఃశ్రీర్దికరంబై కల్పద్రుమంబుచందంబున సంసంబై యుండు నని
యిట్లు మద్వృత్తాంతంబును రామాయణకావ్యకరణసామర్థ్యంబు గలుగుటకుం
దగినయుపపత్తియు శ్రీకృష్ణ దేవునిం గృతినాఘనిం జేసి రచించుటకుం దగినకార
ణంబును సుదవ్యంశక్రమంబును వివరించి నాచేత రచియింపంబడిన యీరామా
యణంబు లోకంబునం బ్రసిద్ధి కెక్కినచందంబుఁ దేటపఱచెద నేను శ్రీకృష్ణ
దేవాంకితంబుఁ జేసి తదనుగ్రహబలవిశేషంబున నిరంతరాయంబుగా నిన్ముహూ
పుణ్యకావ్యంబు వక్ష్యమాణక్రమంబున సాంగోపాంగంబుగా రచియించి దీని
లోకంబునం గలపండితసభలయందు విస్తరిల్లం జేయుటకుం దగినశ్రద్ధాభక్తులు
గలచుపీఠతు లెవ్వొకో యని వితర్కించునట్టికాలంబున.

54

—అంశ శ్రీ వేంకటగిరిపురజన్మనము. అంశ—

నీ. కమలాస్తబింబంబుఁ గలశంబుగాఁ జేసి కొనఁజాలుపడగలఁ దనరురథము
లటు కరంబులు సాచి యమరుధునీసరోజములఁ స్తుంపఁగఁ జాలుసామజములు
హరితేరిబాబాల కర్ణపులాయితక్రమముఁ జెప్పఁగఁ జాలుఘనహయములు
పిడికిటిపోటుల బిరుదుకొండల నైనఁ బిండి సేయఁగ నోపు వీరభటులు
తే. కనకరావ్యవినిర్మిత గగనచుంబి, మేరుకైలాససన్నిభాగారములును
నందనోపమోద్వానవనములు గలిగి, పోలుచు వేంకటగిరినామపురవరంబు.

క. సిరి కిరవై కవిశేఖర, పరిశోభితమై యసంతనై భవయుతమై
నిరుపాధికసుఖమై య, ప్పూర మలవై కుంతపురము పోలికీ నమగున్.

56

—అంశ శ్రీ వేంకటగిరిపురాధిరాజనంకావతారజన్మనము. అంశ—

నీ. యద్వంశకర్తయై యలరెఁ బగాక్రమఘనుండు రుద్రాదిత్యజనవిభుండు
ఆచంద్రతారార్కమైయుండ సప్త సప్తతిగోత్రముల నుర్విఁ బాదుకొల్పి
కోరి యేకాదశగోత్రంబు లొక్కొక్కగణముగా విభజించి క్రమముతోడ
నాగతాళంబులు నయముతో వృషభంబు పంచవర్ణంబు సమంచితముగ
రమ్యభేరుండవరాహఖిల్లంబులు వానికిఁ బడగలుగా నొనర్చి
ఖిల్లనారాయణఖ్యాతి సంపాదించి వారలచేతఁ గప్పములు వడిసి
పరఁగునయ్యనపోతనరనాథతిలకుఁ డే పుణ్యవంశంబునఁ బుట్టి యెసఁగె
జగతిలో శ్రీరంగ జంబు కేశవరపురసీమాపరిచ్ఛేదశీలి యగుచుఁ

బాంధ్యకిరీటంబు బలిమిచే గొన్నమాధనభూధవుం డెందు ననతరించె
బటుశక్తి శింగభూపాలీయ మనెడియ లంకారశాస్త్రంబు లలి రచించి
యరుదారరాయ వేశ్యాభుజంగుండున బిరుదుఁగాంచి యుదారచరితుఁ డగుచుఁ
జెలువొందునర్వజ్ఞశింగభూపాలుఁ డే యమలాన్వయంబున నవతరించె
తే. నట్టివెలుగోటివంశముం నవతరించి, వెలయ రేచర్లగోత్రపవిత్రుఁ డగుచు
వీరవర్ణ్యుండువిద్యత్కుమారయూచ, జనవిభుండుస్వరం నేలెఱతుగుఁ డగుచు.

తే. విశ్వనాథప్రతిష్ఠఁ గావించి వెలసి
నట్టిపుణ్యండు బంగారుయాచవిభుఁడు
తనయుఁడై పుట్టె నతని కాధరణివిభుఁడు
విమలనిఁ గుమారయూచభూవిభునిఁ గాంచె.

58

తే. ధన్యుఁడగు రాజమాళికే దనయుఁ డగుట
విబుధగణములఁ బ్రోచువివేకి యగుట
పానఁగఁ దారకహరయశఃస్ఫూర్తిఁ గనుట
యానుహీనేతరుఁ గుమారనామ మనురె.

59

చ. వెలయఁగ నన్న రేశ్వరుఁడు విష్ణుపురాణము నాంధ్రభాష నిం
పలర రచింపఁ జేసి దనుజారికృపా ప్తికే బాత్రభూతుఁడై
చెలఁగి జగంబులం గడుప్రసిద్ధికి నెక్కఁగ విశ్వనాథు ని
శ్చలవిభవంబులం దనిపి చక్కఁగఁ దత్కృపఁ గాంచె నుర్వరన్.

60

తే. ఆమహారాజనకుఁ బుత్రుఁ డతిపవిత్రుఁ, డాదిరాజనిభుండు దివ్యస్రభుండు
దానమానధనుండు విద్యాధునుండు, వజ్రలు బంగారుయాచభూపాలమాళి.

చ. అరులకుఁ గాలదండ మఖిలాంధులకు నురశాఖాశాఖ భూ
భరము ధరింప భోగి జయపద్మకుఁ జక్కని జీవగజ్జయై
పరఁగు జయాభిరాముఁ డగుబంగరుయాచమహీవరేణ్యును
స్థిరతరబాహుదండ మని ధీవరు లెన్నఁ జెలంగు చిహ్నుహీన్.

62

శ్రీవెలుగోటిసర్వజ్ఞకుమారయూచేంద్ర భూపాలప్రశంస

ఉ. ఆజ్ఞకు బద్ధులై నృపతు లందఱు గొల్వఁగఁ బెక్కువర్షముల్
విజ్ఞులు మెచ్చ భాత్రి నతివిశ్రుతవై ఖరి నేలె నవ్యూహ
ప్రాజ్ఞున కుద్యవించె నిరపాయమహావిభవోన్నతుండు న
ర్వజ్ఞకుమారయూచనరపాలుఁ డమేయగుణాభిరాముఁడై.

63

మ. గణనాతీతగుణోన్నతుండును ద్రిలోకఖ్యాతచారిత్రుఁడుం
బ్రణతప్రాధవుఁ డివ్వీభుండు ధ్రువుఁడో ప్రహ్లాదుఁడో యావిభీ
షణుఁడో యంచు బుధు ల్నుతింప భగవత్సంసేవనాన క్తవి
క్షణచిత్తంబులకుం బ్రియుం డగుచు నాత్మాధర్మ ప్రాచు న్నహిన్.

64

మ. అనిశంబుక్ ద్విజకోటిచే మఖము లుద్యత్ప్రీతిఁ జేయించి యో
దనదానంబున ముద్ర్యులక్ బహుహవిర్దానంబులక్ వేల్పులం
దనియం జేసి మహీసుపర్వులకు నందం బొప్ప భూవస్త్రగో
ధనదానంబు లొసంగి మించె శుభియై ధన్యాత్ముడై యుర్వరన్. 65

సీ. అలతర్కశాస్త్రయుక్తు లుపన్యసించుచో, గణుతింప రెండవగౌతముండు
బహువిధశబ్దనిష్పత్తిఁ గావించుచో, దలపోయ నవరవతంజలి యగు
నఖిలవేదాంతశాస్త్రార్థ త్వవిచారమందు సాక్షజ్ఞనకాధిపుఁ డగు
లలిఁ గావ్యనాటకాలంకారకవితా ప్రముఖవిద్యలం దన్యభోజనృపతి [ను

తే. యుత్తరోత్తరయుక్తి నొండొకను రేఱ్యఁ, శతలగాంధర్వవిద్యయం దనుసమా
డనుచు జనములు దనుఁ గొనియాడ వాసి, కెక్కె సర్వజ్ఞయాచమహీవరుండు.

తే. ధరణి నెవ్వనికీర్తిప్రతాపరుచులు, వరుస నిఖిలదిశాంగనావక్షములకు
సరసచందనకాశ్మీరచర్చ లయ్యె, నన్న రేంద్రునిఁ గీర్తింప నలవి యగు నె.

వ. ఇట్లనన్యసామాన్యప్రభావుండై రాజ్యంబుఁజేయుచు నారాజన్యశేఖరుండు
భారత భాగవత రామాయణ ప్రముఖ నిఖిలపురాణంబులఁ బరిశోధించి భాస్క
రాదులు రచించిన యాంధ్ర రామాయణంబులందు వాల్మీకివిరచిత శ్రీమద్రా
మాయణంబునం గలయర్థం బంతయు సమగ్రంబుగాఁ గథింప బైనయది గా
దనియు భగవదంకితంబు గా కున్న వనియుఁ దలంచి యిమ్మహాకావ్యంబు గీర్వా
ణంబున కన్యూనానతిరిక్తంబుగా భగవదంకితంబుఁ జేసి యాంధ్రభాష రచి
యింప సమర్థుం డగుపండితుం డెవ్వండో యని విచారించుచు నేనిక్కావ్యంబు
గీర్వాణంబున కనురూపంబుగాఁ బద్యప్రబంధంబుఁ గావించుట యంతయు
విని శ్రీతిపూర్వకంబుగా నన్ను రావించి యొక్కనాఁడు సువర్ణ మణిగణస్థగి
తంబై సుధర్మకు సాటి సేయం దగిననభామండపంబున నగణిత మణిగణ ప్రభా
వటల జట్టిలంబైన భద్రవీరంబున సుఖాసీనుండై యుదయమహీధర శిఖరో
పరిస్థితుండైన లోకబాంధవునిభంగి వెలుంగుచు సకల విద్యజ్ఞనంబులు పరివే
ష్టింప బృందారకపరివృతం డగు సహస్రాక్షునిచందంబున నందం బగుచు
మద్విరచితం బైన యాంధ్ర రామాయణకావ్యం బంతయు సమగ్రంబుగా
నత్యాదరంబుననాకర్షించి యిది మదీయాభిప్రాయప్రకారంబున గీర్వాణంబున
కనురూపంబై శ్రీకృష్ణాంకితంబైయున్న దని బహుకరించి పరమానంద భరి
తాంతఃకరణుండై చారు చామీకరకటకాంగుళీయక హారాగ్రహారాధిప్రదా
నంబుల నన్ను సత్కరించి పరమభాగవతోత్తముండును శ్రీరామచంద్రచరణ
సేవానంస క్తచిత్తుండును గావున లోకహితార్థంబుగా నిమ్మహాపుణ్యకావ్యం
బు జగంబునందు విస్తరిల్లం జేసి శ్రీరామభద్రుని యపారంబైన కృపారంబు
నకుఁ బాత్రభూతుం డయ్యె.

చ. వెలయఁగ నీకథఁ జగతి విశ్రుతి కెక్కఁగఁ జేసి పుణ్యుడై
వెలసిన యివ్వుహీనునికి వేష్క ననంతయశంబు నాయువుం
బాలువుగ వంశవృద్ధియును భోగసమృద్ధియు రాజ్యవృద్ధియుం
దొలఁగక యిచ్చి సత్కరుణతోఁ గృతినాథుఁడు ప్రాచు నిత్యమున్.

69

—అథా షష్ఠ్యంతములు, అథా—

క. శ్రీవల్లభునకు బుధనం, భావతునకు భావుకప్రభావునకు విభా
ప్రావీణ్యహాసితకోటివి, భావసునకు భక్తలోకపరతంత్రునకున్.

70

క. హీరామృత చందన శశి, హారాయిత కీర్తిఘ్రిణికి నదితిజనుణికి
వీరాగ్రణికి జగన్నత, సూరిమరున్మణికి యోగిచూడానుణికిన్.

71

క. వ్రజయునతినయనకుముద, ద్విజరాజున కఖిలలోకవిశ్రతునకు నం
డజరాజగమనునకు బుధ, భజనానందునకు హరికి భద్రాత్మునకున్.

72

క. సనకాదియోగినుతునకు, వనమాలాకనకచేలవరకొస్తుభభా
సురపాంచజనన్యధరునకు, నిరుపమవిభవునకు రుక్మిణీనాథునకున్.

73

క. గోపాలనందనునకు ధ, రాపాలకిరీటరత్నరంజితదివ్య
శ్రీపాదపద్మునకు నత, గోపాలావళికి మదనగోపాలునకున్.

74

శ్రీః

బాలకాండము.

కథాప్రారంభము.

శారదమహర్షి వాల్మీకికవితెంచుట.

వ. శ్రీకృష్ణ దేవునకు సమర్పితంబుగా నాయునర్పం బూనినశ్రీమద్రామాయణం బునకుఁ గథాప్రారంభం బెట్టి దనిన శతకోటిప్రవిస్తరంబై బ్రహ్మలోకంబునందు సుప్రసిద్ధం బైనరామచరితంబు భూలోకపర్వలయిన నాలుగువర్ణంబులవారికిఁ దానత్రయవిమోచనంబుకొఱకు సంక్షేపించి రచియింప నుద్యుక్తుండై పరమ కారుణికుం డైనపరమేష్ఠి వాల్మీకిరూపంబున విశ్వంభరయం దవతరించె నట్టి బ్రహ్మాంశసంభూతుం డైన వాల్మీకి తనచేతఁ జక్కీర్ణితంబైన రామచరితంబు గురు ముఖంబువలన వినం గోరి భగవత్కథోపదేశంబునందు సర్వగురుండైన నారదుం బ్రతీక్షించుచుండ నొక్కనాఁడుభగవంతుండైన యన్నారదుండుబ్రహ్మ నియోగంబున వాల్మీకికడకుం జనుదెంచిన నత్తవస్థివద్యుండు తపనాస్పిధ్యాయ నిరతుండును వాగ్విశారదుండును దేవమునిశ్రేష్ఠుండు నైననారదు సవలోకించి పూజించి మునీంద్రా యిప్పు డీలోకంబున దృష్టగుణవ్యతిరిక్తప్రకృత గుణ వంతుండును దా నక్షతుం డగుచుఁ బరులజయించు వీర్యవంతుండును సామాన్య విశేషరూప ధర్మజ్ఞుండును దనకొఱకుఁ గావింపం బడిన యుపకారం బల్పం బైనను బహుత్వంబున నెఱుంగునట్టి కృతజ్ఞుండును సర్వావస్థలయందును సత్య వచనశీలుండును ఫల పర్యంతంబు సమారబ్ధంబైన వ్రతంబు విడువనట్టి స్వ భావంబు గల దృఢవ్రతుండును వంశక్రమాగతాచార యుక్తుండును నపరాధంబు గావించినవారియందైనను హితంబుఁ జేయునట్టి శీలంబు గలవాఁడును విదితనకల వేద్యపదార్థుండును నన్యలకు నిర్వహింపంగూడనికార్యంబు నిర్వహించుటకు సమర్థుండును నద్వితీయ ప్రియదర్శనుండును ససమానసర్వాంగ సుందరుండును నాత్మవంతుండును విధేయకోపుండును జితారవిషద్యర్థుండును ద్యుతిమంతుండును ససూయారహితుండును సగుపురుషుం డెవ్వఁడుసంయుగం బునందు జాతరోషుం డగునప్పు డెవ్వనికి నురాసురాదులు దలంకుదు రట్టి వాని వినం గుతూహలం బగుచున్న దట్టి పురుషశ్రేష్ఠు నెఱుంగ నీవె సమర్థుం డవు కృపామతి నెఱింగింపు మని యభ్యర్థించినఁ ద్రిలోకగోచరజ్ఞానుం డయిన నారదుం డవాల్మీకి ప్రశ్న జాతంబు విని యమ్మునిశ్రేష్ఠు నేకాగ్రసిద్ధికొఱకు నభి

ముఖం గావించి యీప్రశ్న సకలగుణవిశిష్ట సార్వభౌమ విషయకంబై యున్న దైనను సార్వభౌమమాత్రంబునందు నీయడుగంబడిన ప్రశస్తగుణసంపత్తి యంతయు సంభవింపనేరదు సకలజగద్రక్షణార్థంబు మనుష్యరూపంబున సో తీర్ణం డైన పరమపురుషునందు సులభం బగు దైవయోగంబున దద్గుణకీర్తనంబు లభింబయ్యె నని ప్రహృష్టుండై ప్రాచేతసునవలోకించి నీచేతగీర్తితంబులైన యీవీగ్యాదిగుణంబు లన్నియు దుర్లభంబు లేతాదృశ ప్రశస్త సమస్త గుణవిశిష్టుండైన మహాపురుషు నిశ్చయించి చెప్పిన నట్టిపురుషు నాకర్ణింపు మని యిట్లనియె.

75

~*~ నారదుడు వాల్మీకి శ్రీరామకథ నెఱింగించుట. ~*~

మ. మతిమంతుండును నీతిమంతుండును శ్రీమంతుండు సర్వజ్ఞాఢ్యుఁ
ధృతిమంతుండును వాగ్మీయుఁ వశియు విద్విష్వర్గసంహారయుం
ద్యుతిమంతుండు గుణోన్నతుండు నియతాత్ముండు స్వహవీర్యుఁడుఁ
హితుండు న్రాముఁ డనంగఁ జెన్నలరు న య్యిత్యోక్తువంశంబునన్.

76

సీ. వెడఁదకన్నులవాఁడు విపులాంసములవాఁడు రాకేందుబింబవ క్తంబువాఁడు
కంబుకంఠమువాఁడు ఘనలలాటమువాఁడు రమణీయమృదుకపోలములవాఁడు
వీనవక్షమువాఁడు పృథునితంబమువాఁడు సముదగ్రచారుమస్తకమువాఁడు
దివ్యదేహమువాఁడు దీర్ఘబాహులవాఁడు కమనీయశుభలక్షణములవాఁడు
తే. ప్రబలచాపంబు మూపునఁబరంగువాఁడు, శ్యామనర్ణంబువాఁడు ప్రశస్తగూఢ
జత్రుదేశంబు గలవాఁడు సమవిభక్త, సముచితమనోజ్ఞ, సుందరాంగములవాఁడు.
వ. మఱియు పృథ్వీవరబాహుండును గామాది వికారరహితుండును గజసింహ
గతినదృశగమనుండును షణ్ణవత్యంగుశ విగ్రహుండును నిర్మితేంద్ర నీలవర్ణుం
డును శ్రేణిమాత్రంబున శత్రుహృదయ విదారకత్వంబుచేతఁ బ్రశస్త పౌరు
షుండును సర్వోత్తరావయవసౌభాగ్యయుక్తుండును సాముద్రికశాస్త్రోక్తమంగ
ళాయతనసర్వలక్షణలక్ష్మీతుండును శరణాగతరక్షణరూపధర్మజ్ఞుండును సత్యప్ర
తిజ్ఞుండును బ్రజాహితకరణతత్పరుండును నాశ్రితరక్షణముఖ్యుశుండును సర్వ
విషయజ్ఞానశీలుండును బాహ్యాభ్యంతరశుద్ధియుక్తుండును నాశ్రిత పరతంత్రం
డును బిత్రాచార్య విసీతుండును నాశ్రిత రక్షణచింతాభిరతుండును జగద్రక్ష
ణార్థంబు ప్రజాపతితుల్యత్వంబును నవతీర్ణుండును నఖండితైశ్వర్య సంపన్నుం
డును సకలలోకసముద్ధరణపరిపోషణశక్తియుక్తుండును నాశ్రితజన విరోధినిషూ
ననుండును బ్రజల కరిష్టనిరససపూర్వకంబుగా నభీష్టప్రాపణకర్తయు వర్ణా
శ్రమధర్మపరిపాలకుండును శరణాగతపరిపాలనరూపస్వధర్మరక్షకుండును యజ
నాధ్యయనదానాది స్వధర్మపరిపాలకుండును నాశ్రితబాంధవాది జీవలోబుకం

లకు రక్షితయుఁబుగ్గఱుపాదిచతుర్వేదపదార్థవిదుండును శిక్షాదిషడంగపాఠగుం
డును ధనుర్వేదనిష్ఠితుండును సాంఖ్యయోగతర్కవైశేషికపూర్వోత్తర మీ
మాంసా వ్యాకరణధర్మశాస్త్రాదిశాస్త్రార్థ తత్త్వజ్ఞుండును విజ్ఞాతార్థవిషయంబు
నందు నదావిన్తరణలేశరహితుండును బ్రతిభానవంతుండును సర్వలోకప్రియుం
డును నపకారులయందైన నుపకారశీలుండును వ్యసనపరంపరలయందైన నతఁ
భితాంతరికరణుండును నతిగంభీరప్రకృతియుక్తుండును దత్తత్కాలకర్తవ్యచతు
రుండును నై ప్రకాశించు నదియునుం గాక.

78

- క. సింధువులతోడఁ గూడిన, సింధువుచందాన గుణవిశిష్టుఁడు కరుణా
సింధువు రాముఁడు ప్రజ్ఞా సింధువులగు బుధులఁగూడి చెలఁగు ననిశమున్. 79
- తే. అనుదినంబు సర్వావస్థలందు సారె, సారె కవలోకితుం డయ్యు జనులచేతఁ
బరఁగ మున్నెప్పుడును జూడఁబడనివాని, యట్లు విన్నయదర్శనం డైనవాఁడు.
- క. అలఘుచరిత్రుఁడు పూజ్యుఁడు, సలలితచిత్తుండు మిత్ర శత్రుదాసీ
సులయం దవిషనుభావము, గలవాఁ డానందకరుఁడు కౌసల్య కౌగిన్. 81
- సీ. గాంభీర్యనుందు సాగరముఁబోలినవాఁడు ధైర్యంబుచే మహీధరనిభుండు
వీర్యసంపదచేత వినుతుల్యుండు శశధరునికై నడిఁ బ్రియదర్శనుండు
కరము క్రోధమునందుఁ గాలాగ్ని కెనయగు, తునుచేతఁ బృథివికి సాటివచ్చు
ద్యాగంబునందు ధనాధిపసదృశుండు నపరధర్ముండు సత్యంబునందు
- తే. భూరివిజ్ఞానరమకుఁ దాఁ బుట్టినిల్లు, దానదాక్షిణ్యదయలకుఁ దానకంబు
నీతినత్యధర్మములకు నిలయ మతఁడు, లలితసద్గుణసందోహములకుఁ బేటి. 82
- ప. అని యిట్లు నారదుండు సాక్షాద్భగవదవతారంబైన రామభద్రునందలి నకలా
నంతకల్యాణగుణంబు లన్నియు వక్కాణించి యిత్సావృత్తివంశప్రభవుం డను
శబ్దంబున రామావతారకథనంబును శత్రునిబర్హణఁ జనుశబ్దంబునఁ దాటకాది
వధంబును మహావీర్యుం డనుశబ్దంబున సర్వాస్త్రశస్త్రగ్రహణంబును లక్ష్మీవం
తుం డనుశబ్దంబున సీతాపరిణయంబును సత్యపరాక్రముం డనుశబ్దంబునఁ బర
శురామభంగంబును మొదలుగాఁగల బాలకాండకథ యంతయు సంక్షేపంబు
గా సూచింపఁజేసి యయోధ్యాకాండ కథాక్రమణిక నెఱింగించువాఁడై వెం
డియు వాల్మీకి సవలోకించి యిట్లనియె నిట్టిసమస్తసద్గుణగరిష్ఠుండును బురుష
శ్రేష్ఠుండును రాజ్యాభిషేకసముచిత విశిష్ట గుణవరిష్ఠుండును నమోఘపరాక్ర
మవంతులలోన సతీశ్రేష్ఠుండును బ్రకృతిజనేష్ఠుండును గుమారజ్యేష్ఠుండు నైన
కల్యాణగుణాభిరాము రామునింజూచి తండ్రియగు దశరథుండు పరమానంద
భరితాంతరికరణుండై సకలజనంబులకు హితంబు సంపాదింపఁ దలంచి యావ
రాజ్యంబున కభిషిక్తునింజేయసమకట్టికఁ దదభిషేకార్థసంభృతదధ్యాదిమంగళ
ప్రవ్యవితేషంబులవిలోకించి దశరథునికొండొకభాగ్య కై కయనునది మంధరా

వాక్యచోదితయై తొల్లి దేవాసురయుద్ధంబునందు నల్లభునిచేత దత్తవరయైనది గావున నాసమయంబునఁ గట్టఁడితనంబున దిట్టయై రామునకు వివాసనంబును నిజపుత్రుండైన భరతునకు రాజ్యాభిషేకంబునుంగోరిన నమృహీరమణుండు సత్యవాదిగావున ధర్మమయపాశనిబద్ధుండై విడివడనమథుండుగాక ప్రియపుత్రుండైన నురాముని వనంబునకుం బనిచిన నవ్వీరోత్తముండు కైకేయిప్రీతినిమిత్తంబు పితృవచననియోగంబువలనఁ దదవ్యచనపరిపాలనవిషయస్వకృతప్రతిజ్ఞను బరిపాలించుచు వనంబునకుం జనిన నమృహీత్మనితేమ్ముండు సుమిత్రానందవర్ధనుండగులక్ష్మణుండు సహజప్రీతిమంతుండును నిష్టుండును గావున వినయసంపన్నుండై సౌభ్రాత్రంబుఁ జూపుచు స్నేహంబువలన ననురూపంబగు వ్రతం బంగీకరించి యన్నవెంట నరణ్యంబునకుం జనియె.

83

ఉ. ఆరఘునాథుభార్య జనకాలయజాత సమస్తలక్షణ

శ్రీరమణీయరూప హితశీల సతీతిలకంబు నిందిరా

కారయు సాధ్వీ ప్రాణములకంటె గరియని యైన సీత సౌ

పారఁ బర్తిభజించి చనె నప్పుడు రోహిణి చంద్రునిం బలె.

84

క. పౌరులచే జనకునిచే, దూరం బారాముఁ డనుగతుం డగుచు రయం

బారఁగ ననుజుఁడు సీతయు, వారక తనతోడ రాఁగ వనమున కరిగెన్.

85

తే. ఈతెటంగునఁ జని జాహ్నువీతలమున, శృంగీబేరాఖ్యపట్టణ మేలువానిఁ

బరమసుఖుని నిషాదాధిపతిని గుహునిఁ, జేరి నూతునిఁ గ్రమ్మట నూరికనిచి.

ఆ. అట నిషాదనాథుండైన యాగుహునితో, నలఘుయశుఁడు చాలఁ జెలిమిఁజేసి

వానియనుమతమున జానకీలక్ష్మణ, కలితుఁ డగుచు వేగ గంగ దాటి.

87

క. భూవల్లభుండు రాముఁడు, తేవనమున వనము సొచ్చి ధీరత్వమునం

ద్రోవ నవవారిపూరిత, పావననదు లుత్తరించి పరమప్రీతిన్.

88

తే. చతురుఁ డగుభరద్వాజునిశాసనమునఁ

జిత్రకూటాద్రిఁ జేరి తచ్చిఖరిమీఁద

వేడ్కతోఁ బర్ణశాలఁ గావించి యందు

నిండుసుఖగోష్ఠి వసియించి యుండె నంత.

89

వ. దేవగంధర్వసంకాశు లైనసీతారామలక్ష్మణులు మువ్వరు చిత్రకూటోపాంత

వనంబునందు రమమాణులై సుఖంబుగా నివసించి యుండి రిట సాకేత

పురంబున

90

క. ఆరఘునద్యుండు కైలముఁ, జేరుట విని పుత్రశోకచింతార్దితుండై

దారుణగతి విలపించుచు, భూరచుణుండు మేను విడిచి పోయెన్ దివికిన్

91

వ. దశరథమరణానంతరంబున మహాబలుండగుభరతుండు వసిష్ఠప్రముఖ సుహృద్లు

చేత రాజ్యంబునందు నియుజ్యమానుండయ్యును దానిసంగీకరింపక చతురంగ

బలంబులతోఁగూడి రామపాదప్రసాదకుండై వనంబునకుం జని యార్యభాష
పురస్కృతుండై మహాత్ముండును సత్యపరాక్రముండును నభిరామదర్శనులడును
నగురామునిం జేరి మహాత్మా నీవు సర్వగుణశ్రేష్ఠుండైనను కనిష్ఠునకు రాజ్యా
ర్హత్యంబు లేమియెఱింగినధర్మజ్ఞుండవు గావున నీవెరాజు నని పలికిన సర్వస్వరూ
పగుణంబులచేత నాశ్రితచిత్తరంజకన్వభావుండయ్యును వనీపకాభీష్టప్రదానత
త్పరుండయ్యును యాచకజనలాభంబుచేతఁ బ్రసన్నవదనుండును మహాయశుం
డయ్యును నేకసానుకవిమోచనమాత్రంబున సమస్తదానవహననసమర్థుం
డయ్యును రాముండు పితృవచనగౌరవంబునరాజ్యంబంగీకరింపక రాజ్యంబునే
యుటకహల్యాపృష్టవై భవపాదసంస్పృష్టంబులైనపాదుకలు న్యాసరూపంబున
భరతున కొనంగి బహువిధసాంత్యవచనంబులసా రెసా రెకు సతనిఁగ్రమ్మఱించిన
నాభరతుం డభిషేకార్థంబు రానుప్రత్యానయసలక్షణమనోరథంబు నొందక
నందిగ్రామంబునం దనుదినంబును రామపాదుకలకు సమస్కరించుచు రామా
గమనకాంక్షుండై రాజ్యంబుఁ బాలించుచుండె నంత సర్వాతిశయకాంతిమం
తుండును సత్యప్రతిజ్ఞుండును రాజ్యభోగలాల్యరహితుండు నగురాముండు భర
తుండాదిగాఁగల పురజను లందఱు వెండియుఁ జిత్తకూటంబునకుం జనుదెంతు
రని తలంచి పితృవచనపరిపాలనంబునం దేకాగ్రచిత్తుండై దండకారణ్యంబుఁ
బ్రవేశించె నని యిట్లయోధ్యాకాండకథ యంతయు సంక్షేపంబుగా నెఱిం
గించి యద్వైవమునిశ్రేష్ఠుం డారణ్యకాండ కథాక్రమం బెఱింగించువాఁడై
వెండియు నిట్లనియె నట్లు రాజీవలోచనుండగురాముండు మహారణ్యంబగుదండ
కారణ్యంబుఁబ్రవేశించి యపూర్వసంస్థాన వనవిలోకనజనిత కుతూహలంబు
చేతను మహావన ప్రవేశసంభావిత రాక్షస రణారంభోద్భిత్తహర్షంబుచేతను విక
సిత లోచనారవిందుండై.

92

తే. మునివిరోధి విరాధుని మొనసి చంపి
మాననీయాంగు శరభంగు మహానిఁ జూచి
ఘను సుతీక్ష్ణమహాముని గని యగస్త్యు
ననుజుఁ జూచి యగస్త్యునిఁ గని ముదమున.

93

తే. ఆయగస్త్యమహామునియనుమతముననైంద్ర మగుకాశ్యపంబు మహాసిపత్ని
దారుణాక్షను బాణతూణీరములును, రిపు వినిగ్రహార్థంబు పరిగ్రహించె.

94

ప. ఇట్లు జగదేకవీరుం డగురాముండు స్వవీర్యసదృశ వరాయుధలాభంబు నొంది
పరమ ప్రీతుండై శరభంగవనంబున నివసించియుండ నప్పు డచ్చటి మహర్షులు
చిత్రకూట పంచావన నివాసులయిన వానప్రస్థులం గూడి యనురరాక్షసవధా
కాంక్షులై రాముని సమీపంబునకుం జనుదెంచి రాక్షసబాధ నెఱింగించిన

నారఘవుం గవుండు రాక్షసావాసభూతంబైన వనంబునందు నమ్మహామునుల
ప్రార్థనావచనం బంగీకరించి. 95

ఆ. దహనకల్పులైనదండకారణ్యనివాసిమునులమ్రోల వరుసతోడ
సంగరమున నొక సకలరాక్షసుల వధించువాడ నని ప్రతిజ్ఞ జేసి. 96

క. అనఘుండు రాఘవుఁ డక్కాననమున నివసించి తగ జనస్థాననివా
సిని యగుశూర్పణఖను గ్రక్కునఁ బట్టి విరూప జేసె ఘోరాసిహతిఁ. 97.

వ. ఇట్లు కామరూపిణియైన శూర్పణఖను గర్ల నాసికాచ్చేనంబున విరూపిణిం జేసి.

క. శూర్పణఖాప్రేరితుఁ డై; దర్పంబున సమరమునకుఁ దఱిసినఖగుని
న్నేర్చున వధించె రాముండు, సర్పాభీలోగ్రతీవ్ర శాతశరములఁ. 99

వ. ఇట్లు రాక్షససేనాధ్యక్షుం డైన ఖరునిం బరిమార్చి తదనుచరులైనదూషణ
త్రిశిరుల వధించి పదంపడి చతుర్దశసహస్రసంఖ్యాకప్రధానరాక్షసుల నాజరం
గంబున నంతంబు నొందించి తదనుచరులైనయామినీచరుల నందఱ నిశ్చేషం
బుగా చూపుమాపె నంత నకంపన శూర్పణఖలనలన జ్ఞాతినధం బంతయు విని
రావణుండు క్రోధమూర్ఛితుం డై సీతాహరణకార్యంబునందు మారీచుండను
రాక్షసుని సహాయునిఁ గా వరించి బలవంతుం డైనయారామునితోడివిరోధంబు
యుక్తంబుగా దుడుగు మని బహుప్రకారంబుల నమ్మారీచునిచేత నివార్య
మాణుండయ్యును వానివచనం బనాచరణంబు చేసి కాలచోదితుం డై మారీ
చసహితంబుగా రామునియాశ్రమస్థానంబునకుం జనుదెంచి. 100

శా. మారీచుం డొకమాయఁ బన్ని యలరామత్థావరుఁ లత్తఱుఁ
దూరంబు న్నొనిపోయినప్పు డదయఁ దోహచరాధీశ్వరుం
డారామామణి సీత నెత్తికొని ఘోరాకారుఁ బక్షింద్రు దో
స్సారోదారు జటాయువుం దునిమి భాస్వల్లిల నేగె న్వడిఁ. 101

తే. అంత రాముండు దైత్యశితాసిలూన, పత్రపాదుఁ డై పడియున్న పక్షినాథుఁ
గని మహీపుత్రి హృత యాట విని దురంత, గాఢతరదుఃఖభరమున గాసిపడుచు.

క. చలితేంద్రియుఁ డై మిక్కిలి, నలవించుచు రామవిభుండు పక్షింద్రునకు
న్వీలసిత శాశ్వతసౌఖ్యము, గలుగఁగ సంస్కారవిధులఁ గావించి వెనక. 103

క. వనమున జానకీ వెదకుచుఁ, జనిచని యొకచోటఁ గాంచె సత్త్వోద్రేకం
బున జగము మ్రింగఁ జాలెడు, ఘనరూపుని ఘోరవికృతకాయుఁ గబంధుఁ.

వ. కనుంగొని వాని భుజంబులు రెండును నిశాతఖడ్గంబుల ఖండించి పంచత్వంబు
నొందించి తత్కళేబరంబు దహించిన వాఁడు స్వర్గమనయోగ్యం బగుస్వకీ
యం బైనగంధర్వరూపంబు నొంది రామునిం జూచి మహాత్మా నీవు శ్రవణకీర్త
నాదిగవధర్మాచరణశీలయు సామాన్యవిశేషధర్మనిపుణయుఁ జతుర్థాశ్రమ
ప్రాప్తజితేంద్రియత్వపూర్వకమోక్షోపయుక్తాచారనిష్ఠయు నైనశబరిఁ గానం

జను మని పలికి దివంబునకుం జనిన నారఘువల్లభుండు తద్వచనప్రకారంబున శబరిం గానం జని దానిచేత సద్భ్యాదిఫలసమర్పణాంతోపచారంబున నర్చితుం డయ్యె నని యిట్లు సత్యప్రతిజ్ఞత్వప్రధానం బైనయారణ్యకాండచరిత్ర సంక్షేపంబుగా సూచించి మిత్రకార్య నిర్వాహకత్వవరంబైన కిష్కింధాకాండ కథావృత్తాంతం బెఱింగించువాడై వెండియు వల్క్యజన్మ సవలోకించి యిట్లు నియె ముసీంద్రా యిట్లు రాముండు శబరిచేతం బూజితుం డై పంపానరోవర తీరవనంబునందు హనుమత్సమాగమంబుఁ జేసి హనుమద్వచనంబున సుగ్రీవునితోడ సాచిన్యంబుఁజేసి సుహాబలుండగురాముండు జన్మప్రభృతినప్పైవృత్తాంతంబును రావణవృత్తాంతాదిసీతావృత్తాంతంబును సర్వంబును సుగ్రీవునకుం జెప్పిన నా సుగ్రీవుండు రామసంబంధి యైతత్సర్వంబును విని సమానదుఃఖ సుహాబలసంబంధంబు గలుగుటకు సుప్రీతుం డయి రామునితోడ వహ్నిసాక్షి కంబుగా సఖ్యంబుఁ జేసి సుహృత్సన్నిధియందు స్మృతదుఃఖుం డై తనకును వాలికిం గల వైరం బంతయు సాకల్యంబుగాఁ బ్రణయంబువలన నెఱింగించిన నారఘున త్తముండు వైరవృత్తాంతంబు విని వాలిం బరిమార్చెద నని ప్రతిజ్ఞఁ జేసిన సుగ్రీవుండు రామున కుత్సాహవర్ధనార్థంబు వాలిపౌరుషం బంతయు నెఱింగించి రామునకు వాలిహాససామర్థ్యంబు గలదో లేదో యసి శంకించి బలపరిజ్ఞానార్థంబు తొల్లి వాలిచేత నిహతుం డైనదుందుభి యసురాక్షసుని కశేబరంబునుహాపర్వతసంకాశం బైనదాని రామునకుం జూపి యీరాక్షసకశేబరంబు వాలిచేత నింతదూరంబు విశ్లేప్తం బైనదని పలికిన విని సఖాగ్రంబున లోకవిరోధినకలదానవదైత్యాదిహాసనశక్తియుక్తుండును నపరిచ్ఛేద్యబలుండు నగు రాముం డుదారబలోత్సాహావికసితాననుం డై యస్థినిచయనూపం బైన రాక్షసశరీరంబుఁ జూచి దాని దశయోజనపరిమితమాత్రంబు దవ్వలం బడఁ బాదాంగుష్ఠంబునం జిమ్మి తచ్చరీరంబు తొల్లి యార్ద్రం బిప్పుడు శుష్కం బై యున్న దనియెడుసుగ్రీవునియభిప్రాయంబు విమర్శించి వెండియు విశ్వాసంబుం బుట్టించుచు సప్తసాలవృక్షంబులును ధత్తుమీపశైలంబును రసాతలంబు నొక్కసాయకంబున భేదించిన నవ్విధం బాలోకించి సుగ్రీవుండు సర్వప్రకారంబుల రాముండు దర్శనమాత్రంబున వాలిని వధింపం గలఁ డని విశ్వాసంబు నొంది కపిరాజ్యంబు శీఘ్రంబునఁ గరగతం బగు నని హర్షించి.

105

క. భూవరుననుమతమున సుగ్రీవుండు కిష్కింధ కేగి కీశాధీశుఁ

దేవేంద్రసుతుని వాలిని, గావరమున ననికిఁ బిలిచె ఘననాదమునఁ 106

క. పిలిచిన వాలి రయంబున, వలవ దుడుగు మనుచుఁ దార వారించినఁ దా

నిలువక వచ్చి భుజాబల, మలర రవిజ దాఁకె నాతఁ డాతనిఁ దాఁకె. 107

- క. ఇత్యైః గునః దలపడి కవి, సత్తము లుగ్రగతిఁ బోరు సమయంబున రా
జోత్తముఁ డొక బాణమున వియత్తుల మధ్యవంగ వాలి ననిఁ బడ నేసెన్.
- మ. అటు వాలిం బరిమార్చి రాముఁడు తదీయంబైన సామ్రాజ్య మం
తట సుగ్రీవున కీచ్చినం గొని సముద్య త్ప్రీతితో నాతఁ డం
తట నల్లిక్కుల కమ్మెయిం బనిచి సీతం జూచి రం డంచు ను
త్కట వేగోద్ధతులన్ వలీముఖుల నందం బొప్పుఁ బంచెన్ నడిన్ 109
- న. అని యిట్లు కిష్కింధాకాండకథాసంగ్రహం బెఱింగించి జెండియు నిట్లనియె
నంత బలవంతుం డగు హనుమంతుండు దక్షిణదిక్కునకుం జని సంపాదివచ
నంబున శతయోజనవిస్తీర్ణం బైన సముద్రంబుదాఁటి లంకాపురంబు సొచ్చి
యం దశోకవనికాఖ్యం బైన రావణుని దావనంబున. 110
- తే. ఒనర రామునిఁ జింతించుచున్నదాని, సీతఁ గనుగొని ప్రమదంబు సెలఁగ విభుని
కుశల మెఱిగించి ముద్రిక గుఱుతోసంగి, మానితంబైన తచ్చిరోమణి గ్రహించి.
- ఆ. వనము నీటు నేసి వనపాలకులఁ ద్రుంచి, సప్తమంత్రినుతుల సంహరించి
సంచసై న్యవతులఁ బంచత్వయందించి, యసమనమరదత్తు నత్తుఁ దునిమి.
- ఆ. శక్రజిత్ప్రియుక్త చటులలోకేశాస్త్ర, పాశమున రణోర్వి బద్ధఁ డయ్యు
విధివరంబుకలిమి వేగ విముక్తుఁ డై, దేవరిపుల యవమతికి నహించి. 113
- ఆ. పరఁగఁ దనకుఁ దానె బద్ధుఁడై రాక్షస, వరునిపాలి కేగి వానితోడ
నవనివిభునిమహిమ లన్నియుఁ బ్రకటించి, చుట్ల నున్న రాక్షసుల వధించి.
- మ. ఘనవాలాగ్నిశిఖావరంపరల లంకాపట్టణం బంతయుం
దను శక్రాదులు మెచ్చ నొక్క త్రుటిలో దగ్ధంబు గావించి గ్ర
ద్దన భూపుత్రికిఁ జెప్పి రామునకు సీతాజ్ఞేమముం దెల్పుఁగా
వనధిం గ్రమ్మఱ దాఁటి వచ్చె విజయ వ్యాపారధారేయుఁ డై. 115
- ప. ఇట్లు చనుదెంచి మహాత్ముం డగురామునకుఁ బ్రదక్షిణంబుఁ జేసి యమేయా
త్తుం డగుహనుమంతుండు తనచేత సంపృష్టయయ్యె సీత యని యెఱింగించె
నని యిట్లు సుందరకాండవృత్తాంతంబు సంక్షేపంబుగా నెఱింగించి క్రమ్మఱ
నిట్లనియె నట్లు సీతావృత్తాంతం బెఱింగించిన విని రాముండు సుగ్రీవసహితం
బుగాఁ గదలి మహోదధిదక్షిణతీరంబుఁ జేరి సంతరణోపాయం బెఱింగించు
టకు సముద్రునిం బ్రార్థించి యతండు పొడసూప కున్న నలిగి. 116
- క. ఇనకీరణనిభ శరంబుల, వననిధి శోషిల్లఁ జేయ వారిధి భీతిం
జనుదెంచి రాఘవునిముఖ, వనజము వీక్షించి మధురవైఖరిఁ బలికెన్. 117
- ప. మహాత్మా యిష్టలుండు సేతువుఁ గావించుంగాక యని యరిగిన నారఘువుం
గవుని శాసనంబున సముద్రవచన ప్రకారంబున నలుండు సేతువుఁ గావించె నంత
రాముండు నలవిరచిత సేతుమార్గంబున శరనిధిం దాఁటి లంకమీఁదికిం జని,

క. దురమున దశకంఠుని శీత, శరముల వధియించి పుచ్చి జనకకుమారిం

బరమపతివ్రతః గనుఁగొని, సరపతి వ్రీడాభరమున సతవదనుం డై .

119

వ. వాసరరాక్షససభామధ్యంబునఁ బరుషంబు లాడిన నద్దేవి పాతివ్రత్యవిషయసం
శయనచనంబు సహింపక వహ్నిప్రవేశంబుఁ జేసిన నయ్యగ్ని దేవుం డద్దేవి కతి
శీతలుండై రామునకుం బొడసూపి సీత నర్పించి మహాత్మా విశుద్ధభావ యగు
సీతం బరిగ్రహింపు మని పలికిన నారాముం డగ్నివచనంబువలన జానకిని విగత
కల్మషఁ గా నెఱింగి సీతా దేవిం, జేఱిని సంప్రహృష్టుండై దేవతలచేత సర్పితుం
డై ప్రకాశించె నప్పు డయ్యద్భుతకర్మంబుఁ జూచి చరాచరాత్మకం బైనత్రైలో
క్యం బంతయు సంతోషంబు నొందె నంత రాముండు విభీషణుని లంకారా

జ్యంబున కభిషిక్తునిం జేసి కృతకృత్యుండును విగత మనస్తాపుండును నై జగ
త్కుంటకుం డై సరావణుని వధించుటవలనం బొడమినహర్షవశంబునం దన్నువి
లోకింపంజనుడెంచిన శంకరహిరణ్యగర్భచుహేంద్రప్రముఖబృందారకులచేత
దుర్లభంబులైనవరంబులు వహసి రాక్షసులచేత నిహతులైనవానరుల నందఱు
బునస్సంజీవితులం జేసి సీతాలక్ష్మణహనుమత్సుగ్రీవాంగదవిభీషణాదులం
గూడిపుష్పకవిమానం బారోహించి యయోధ్యాపురంబునకుఁ బోవుచు భర
ద్వాజాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించి నిజాగమనబోధనంబుకొఱకు హనుమంతుని
భరతునిపాలికిం బనిచి యతం డెదుర్కొని తోడ్కొని పోవ సీతకుం బూర్వ
వృత్తాంతం బెఱింగించుచుం జనిచని నందిగ్రామంబుఁ జేరి యందు భ్రాతృ
సహితంబుగా మునివేషంబు విడిచి చతుర్విధాలంకారంబులఁ గైసేసి సీతా
సాదృశ్యంబు నొంది క్రమృత సయోధ్యాపట్టణసింహాసనాధ్యక్షుం డయ్యె
నని యిట్లు యుద్ధకాండకథాప్రసంగంబు సంగ్రహంబుగా నెఱింగించి వెండి

యు నిట్లనియె నట్లు సామ్రాజ్యపట్టాభిషిక్తుం డై మహాత్ముం డగురాముండు
రాజ్యపరిపాలనంబు సేయనప్పుడు సర్వజనంబు సంజాతరోమాంచం బై ముది
తాంతరికరణంబై సర్వకామలాభజనితప్రీతియుక్తం బై రామసంక్షేపణ
పరిపుష్టసర్వాంగంబై యిష్టదేవతానమస్కారాదిహుషధర్మఫలలాభ సమన్వితం
బై మహావీరహితం బై వ్యాధిరహితం బై దుర్బిక్షభయవర్జితం బై
యలరెఁ బరుషు లొకానొకప్పుడైన నొక్కింటైనఁ బుత్రమరణంబు లేక
సుఖించుచుండిరి యువతులు వైధవ్యం బెట్టిదో యెఱుంగక పతివ్రత లై సుఖం
చుచుండిరి జలాగ్నివాతద్వరతస్కరక్షుత్విపాసాప్రముఖాధ్యాత్మికాధిపై వికా
ధిభౌతికబాధల బారయక జనంబు లానందించుచుండిరి నగరంబులు రాష్ట్రం
బులు ధనధాన్యోపేతంబులై ప్రహృష్టజనాకీర్ణంబులై నిత్యోత్సవయుక్తంబు
లై కృతయుగంబునబదుం బోలె ప్రముదితంబు లై యొప్పె రాముండు బహు
సువర్ణాధ్యాయాగవిశేషంబుల నశ్వమేధశతంబుల దేవతలం దృష్టి నొందిగచి

రాజవంశంబుల శతగుణితంబులఁ బ్రత్యేకంబుగా రాజ్యదానంబున సంస్థాపించి
యసంఖ్యేయం బగుధనంబును గోకోటిసహస్రంబులను బ్రాహ్మణుల కొసంగి
ఝాలోకంబునందు నాల్గువర్ణంబులవారిని స్వస్వధర్మనిరతులంజేసి పదునొకొం
డువేలవత్సరంబులు రాజ్యంబుఁ జేసి స్వభోగం బైనవై కుంఠంబునకు వేంచే
యఁగలండు.

120

క. అనఘము శ్రుతినిభము శుభం, బనుపమసేవ్యంబు దురితహరి మగునీరా
మునిచరితముఁ బరియించినఁజనుఁ డఘములఁబాసి పొందు శాశ్వతసుఖమున్.

క. ఆయుష్యం బగు నీరా, మాయణముఁ బరించు మనుజుఁ డైహికసౌఖ్య
శ్రీయుతుఁడై సుతపాత్రున, మాయుక్తుం డై యమద్వ్యుఁ డగు నటమీఁదన్.

ఉ. భోగము మోక్ష మిచ్చురఘువుంగవ దోశ్యరితప్రబంధమున్
బాగుగ విన్న విప్రనరపాలకవిట్టనజు ల్క్రియంబున
నావ్యవధత్వముఁ టీతిధనత్వముఁ బుణ్యఫలత్వము సుము
దోగ్యమహత్త్వముం గలిగి యొప్పుదు రెంతయు పితశోకులై.

123

వ. అని యిట్లుత్తరకాండకథాసమన్వితంబుగా సప్తకాండకథావృత్తాంతం బం
తయు సంక్షేపంబుగా నెఱింగించిన వాక్యవిశేషజ్ఞుండును ధర్మాత్మండును మహా
మునియు నగువాల్కికి యన్నారదుని సంపూర్ణార్థప్రతిపాదకపదసమూహసూపం
బైనతత్ప్రశ్ననురూపోత్తరవాక్యంబు విని శిష్యసహితుండు యద్దేవర్షివర్యుం
బూజించిన నన్నారదుం డవాల్కికిచేత యథార్థంబుగాఁ బూజితుండు యా
మంత్రణంబు నడసి యాకాశంబున కుద్గమించి స్వల్పకాలంబులోన బ్రహ్మలో
కంబునకుం జనియె.

124

— ఘోషా వాల్కికి స్నానార్థము తిమసానది కరుగుదెంచుట. —

ఉ. ఆజటినాథుఁడుం జనిన యవ్వల నమ్ముని స్నానకాంక్షి యై
యోజ దలిర్ప డెందమున నూరెడుభక్తిరసంబుతో భర
ద్వాజుఁడు వెంట రా వికచతామరసోత్పలభూరిసౌరభ
భ్రాజితదివ్యగంధవహబంధుర యాతమనా ప్రవంతికిన్.

125

క. చని తత్తటినిమహిమకు, జనితప్రమదాభియోగసంబ్రమమతి యై
ఘనసుజనావనపావన, వనగాహన మాచరింప వడిఁ దిపురు చెదన్.

126

తే. తగ నకర్షను మైనయ త్తటినితీర్థ
నుది విలోకించి తనక్రేవ నతివినీత
చిత్తుఁ డై యున్న యమ్ముఖ్యశిష్యునిఁ గని
యింపు దళివొత్త మధురోక్త నిట్టు లనియె.

127

ఆ. అనఘ కంటె రమ్యమై నిష్కళంక మై, స్వాదుయుక్త మై, ప్రసన్ననలీల
మై సుతింప నయ్యె నీనదీతీర్థంబు, నాధువురుషమానసంబుకరణి.

128

- క. కలశం బచ్చటఁ బెట్టుము, తలఁగక నల్కలముఁ దెప్పు తమసాతటిసీ
జలమజ్జన మొనరించెద, మలఘుగుణా సాంధ్యకృత్య మది దీర్చుటకుఁ. 129
- క. అని పలుక భరద్వాజుఁడు, ఘనముగ నల్కల మొనంగఁ గైకొని ఘనుఁ డ
మ్ముని తత్తీరవనంబున, వినుతతపోధనుఁడు వేడ్క వీక్షించు నెడఁ. 130
- మ. హరిదశ్యస్ఫుటవర్ణతుల్యనవదూర్వాంకూరకాంతిచ్ఛటా
భరితస్థితవిశాలశాద్యలచరత్పంచాస్త్ర కేళీవినో
దరసోన్మత్తమనోజ్ఞనాదశకునదవ్వంబు శ్రీడింపఁగాఁ
దరులం బొంది నిషాదుఁ డొక్కఁ డలుకఁ చరాంధుఁ డై గ్రక్కునన్.
- క. మించినవేడ్క రమించెడు, క్రౌంచంబులరెంటిలోనఁ గనుఁగొని పురుష
క్రౌంచమును జంపె నురవడి, వంచించి నిషాదుఁ డెంత పాపాత్మకుఁడో. 132
- వ. లప్పుడు శోణితపరితగాత్రంబుతో వివేష్టమానుండై నేలం బడి యున్ననిడ
వల్లభుం జూచి భర్తృమరణశోకాక్రాంతయై సహచరి యగుక్రౌంచాంగన దీన
స్వనంబునఁ గరుణంబుగా విలపించిన.

ॐ శ్రీ వాల్మీకిమహర్షి క్రౌంచమును విడిచిననిషాదుని శపించుట. ॐ

- ఉ. ఆరవ మాలకించి ముని యద్దెస ఘోరనిషాదపాతితుం
డై రన వ్రాలి యున్న విహగాధిపు రక్తపరితశీర్షుని
న్వారక గాంచి భూరికరుణ వృధురోక్తి ననూనయించి యా
కార యధర్మ మింత తగునా యని బుద్ధిఁ దలంచి యిట్లనుఁ. 134
- శ్లో. మా నిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వ మగమ శ్శాశ్వతీ సుమాః,
య త్క్రౌంచమిథునా దేక సవధీః కామమోహితమ్.
- మ. అని యిట్లామునిరాజు వల్కినఁ దదీయాలాపముల్ శ్లోక మై
తనరం క్రౌంచవిధంబుఁ గాంచి పగచేతం దూలునాచేతఁ జ
య్యన నీలక్షణయుక్తపద్య మెటు లాహా వ్యాహృతం బయ్యె నేఁ
డని చింతించుచు శిష్యునిం, బిలిచి నెయ్యిం బొప్పఁగా నిట్లనుఁ. 135
- వ. క్రౌంచీశోకాద్రుండనై యిప్పు డేను నిషాదుని శపించిన శాపోక్తి చతుష్పాద
యుక్తం బైనమాక్షరపదంబై లక్షణోపేతంబై యనేకార్థప్రతిపాదకం బై తం
శ్రీలయనమన్వితం బై శ్లోకరూపం బయ్యె శ్లోకంబుకంటె నన్యం బైనకేవల
పదసందర్భంబు గాదు వింటివే యని పలికిన నా భరద్వాజుండు వాల్మీకిపవ
నంబు విని హృష్టచిత్తుం డై బహుప్రకారంబుల నుత్తమం బైనయాశ్లోకతా
జంబుఁ బఠించిన నంతస్తుఘాంతరంగుం డై. 136
- తే. సత్వరంబుగ వాల్మీకినయమిందుఁ, డన్నదీపుణ్యజలమున నర్పభంగి
న్నానమొనరించి యిదియెమంత్రంబుగాఁగ, నచలభక్తిజపించుచు నచటువాసి.

మ. తనవెంటం జలకుండిఁ గైకొని భరద్వాజుండు సంతోషి మై
చనుదేరంగ ననేకవై ఖరుల భాస్వత్పద్యభావంబు శి
ష్యునకుం జెప్పుచు నాశ్రమంబునకుఁ బుణ్యోదారుఁ డేతెంచి తా
ననిశభ్యాతతదర్థవర్ణ పదుఁ డై యాసీనుఁ డై యుండఁగఁ. 138

అతి వాల్మీకిమహర్షికడకు పుష్పేయేతెందుట. అతి-

ఉ. బంగరుటంచ తేజపయి బాగుగ నెక్కి సనందనాదులుం
బొంగుచు వెంట రాఁగ నలుమోముల వేదరవంబు లున్నతి
ల్లం గమలాననుండు మునిరాజును బుణ్యచరిత్రుఁ గన్గొనఁ
సంగతి మిఱి వచ్చె సురసాధులు మ్రొల జోహాప సేయఁగఁ 139

ఉ. వచ్చినభాతఁ గాంచి మునివర్యుఁడు దిగ్గన లేచి యాత్మలో
నొచ్చెము లేనిభక్తిరస మూరఁ బ్రదక్షిణముం బ్రణామము
నైచ్చుగ నాచరించి తమి మించి యథావిధిఁ బూజ లిచ్చి తా
నచ్చుగ ఫాలభాగఘటితాంజలియై గురుబుద్ధి నుండఁగఁ. 140

క. వనజాననుండు ముదమునఁ, బనిగొని వాల్మీకిదత్త పరమాననమం
దనువుగ నాసీనుండై, మునిపతిఁ గూర్చుండఁ బనిచె మునుకొని ప్రేమఁ. 141

వ. ఇట్లు బ్రహ్మచేత ననుష్ఠాతుం డై వామలూరుతనయుం డుచితనిజానసంబునం గూ
ర్చుండి క్రాంచగతం బైనచిత్తంబున భ్యానంబుఁ బూని యెవ్వండు చారుర
వం బైనతాదృశక్రాంచంబు నకారణంబుగా వధించె నట్టి నిషాదుం డెంత పా
పాత్ముం డెంత వైరగ్రహణబుద్ధి యయ్యె నని సారెసారకుఁ గ్రాంచాంగన
నుద్దేశించి దుఃఖించుచు హృదతావశోత్పన్నశ్లోకార్థంబునందు నివేశితచిత్తుం
డై సాక్షాత్లోకపితామహుం డైన పరమేష్ఠి కీటనియె. 142

మ. కలుపాత్ముండు నిషాదుఁ డొక్కఁ డటుకం గ్రాంచంబు హింసించఁగాఁ
గలఁక నృర్మవియోగదుఃఖమున నాక్రందించుక్రాంచాంగన
స్వైలుచం గన్గాని యేను శోకమున వానిం దిట్టిలిం దిట్ట న
ప్పలుకుల్ వి న్నొకపద్య మై తనరె శుంభల్లక్షణోపేతమై. 143

వ. అని పలికి యాశ్లోకంబుఁ బఠించి దేవా యిది యేమి కారణంబున నుత్పన్నం
బయ్యె నాశ్చర్యరసావిష్టచిత్తుండ నై యున్నవాఁడ నెఱింగింపవే యని యభ్య
ర్థించిననాకర్ణించి విరించి యుదంచితకరుణాకటాక్షవీక్షణంబులనిరీక్షించి మదా
జ్ఞానుసారంబున నవతీర్ణ యైనసరస్వతి నెఱుంగఁ డయ్యె నని మందహాసంబుఁ
జేసి యిట్లనియె. 144

తే. తాపసోత్తమ మత్ప్రసాదమునఁ జేసి, భారతీదేవి నీజహ్వాఁ బాదుకొనియె
నట్లు గాకున్న నీచేత ననఘ నేడు, పరఁగ నీశ్లోక మిబ్బంగి బద్ధ మగునె. 145

తే. అనఘ నీమీఁది కూర్చిచే నమరమాని, నారదుండు సర్వలోకవిశారదుండు .

తెలిపి పోయిన రాముని దివ్యచరిత, మఖలము నవి స్తరంబుగా నర్థి జెపును.

క. శ్రీసుంతుఁడు గుణవంతుఁడు, ధీమంతుఁడు ఛార్మికుండు ధీరుం డగునా
రామునిచరితముఁ జెప్పట, ప్రామాణ్యము పుట్టువునకు ఫల మగుఁ జూపి.

ఉ. ఉత్తమవిక్రముం డగురఘూత్తమునచ్చరితంబు బానకీ
వృత్తము సర్వరాక్షసులవృత్తము లక్ష్మణువృత్త మంతయుం
జిత్తముఁ జేరి యున్నయవి సేరక యున్నవి నేఁడు పూర్ణవి
ద్యుత్తమ మత్ప్రసాదమునఁ దచ్చక తోఁచెడు నీకు సర్వమున్.

148

క. దురితహరంబును జేతో, హర మీదృష్టోకబద్ధ మగురామునిన
చ్చరితముఁ జేయుము నీపలు, కరయఁగ నొక టైన ననృతమై యుండ దొగి.

ను. క్షీతి నెందాఁకఁ గులాచలంబులు రహిం జెల్వొందుఁ బుణ్యాపగా
తతి యెందాఁకఁ జరించు నర్ణవము లెందాఁకం జెలంగు నృప
త్కృతరామాయణకావ్య మండనుక నూరిస్తుత్యమై యుండు స
న్మతి సందాఁక సుఖంచె దీవు తగ నస్తల్లోకసంవాసి వై.

150

ను. అని దీవించి విరించి నస్తునరసవ్యాకోచచిత్తాబ్జుఁ డై
చనియెం బిమ్ముటఁ దాపసోత్తముఁడు చంచత్ప్రీతి నాశ్లోకముం
బనిగా శిష్యులు సారెసారెకుఁ బరిపఁ నేడ్వ నాలించి త
ద్ధనరామాయణపుణ్యకావ్యరచనాకాతూహలోల్లాసి యై

151

ప. మఱియుఁ గ్రాంచాంగనాదీనస్వరసమాకర్ణ ససంజాతశోకంబు సమాక్షరచతు
ష్పాదగీతం బై నశ్లోకం బయ్యె నింక నాశీర్షమస్క్రియావస్తునిర్దేశముఖం
బును నితిహాసకథాసంయుక్తంబును నితరదార్శరసంశ్రయంబును జతుర్వర్గ
ఫలప్రదంబును జతురోదాత్తనాయకంబును సగరసముద్రశైలర్తు చంద్ర
సూర్యోదయోద్యాన జలక్రీడా మధుసానోత్పవవిప్రలంభ వివాహకుమారో
దయ మంత్రకరణ దురోదర ప్రయాణ రణ నాయకాభ్యుదయ వర్ణసంబుల
చేత సమలంకృతంబును నసంక్షిప్తంబును రసభావనిరంతరంబును సుసంధి
శ్రావ్యవృత్తానతివిస్తీర్ణసర్గోపేతంబును లోకరంజనంబును నగు యశస్వీరామ
చరితహామహాకావ్యంబు వృత్తాశ్రయంబులై నశృంగారాదిరసంబులును సర్గా
శ్రయంబులై నద్రాక్షాపకనారికేళపాకరసాలపాకంబులలోబహిరంతరావృష్ట
రసం బై నద్రాక్షాపకంబును బదాశ్రయంబులై నశయ్యలును వై దర్శిగాడిపాం
చాలీప్రముఖరీతులలోన బంధపారువ్యశబ్దకామిన్యాతిదీర్ఘసమానవర్జితంబై న
వై దర్శిరీతియందు విషమాక్షర వృత్తరాహిత్యంబును శబ్దాధాశ్రయంబులై న
యనుప్రాసోపమాద్యలంకారజాతంబును శబ్దావయవాశ్రయంబులై న గుణం
బులును గై శిక్యాదివృత్తులును దేటపడునట్లుగా రచించెద సమానదోష సంధి
దోష పదదోషాది సమస్త దోషపరివర్జితం బగుదానిని నన్యూనాతిరిక్తమహా

నందై కరసోపనతవాక్యబద్ధం బగుదాని మద్విరచితం బగుదాని రావణవధం
బధికరించి కావించంబడినదాని నీరామచరితంబు సమాహితచిత్తుల రై విసుం
డని శిష్యులతోడంబలికీర్తినుంతుండును నుదారబుద్ధియు నగునమ్ముని శ్రేష్ఠుండు
ప్రత్యుళితపాణిపాదుం డై ప్రాచీనాగ్రదర్భాననంబున నుచవిష్టుం డై యంజలి
ఘటించి విరించనోక్తప్రకారంబున సచలసమాధియోగంబుఁ బూని నారదో
క్తం బైనరామచరితవస్తుతత్త్వంబు వ్యక్తం బగునట్లు కథారహస్యంబు లన్నే
పింప నప్పుడు చతుర్ముఖప్రసాదబలంబున దశరథునివృత్తంబును సీతారామలక్ష్మ
ణులయోధ్యయందు నివసించునప్పు డేవృత్తంబు సంజాతం బయ్యెఁ దదవృత్తం
బును వారలహసితభాషితగతిచేష్టితంబులును సాకేతపురనిర్గమనానంతరంబున
వనవాసంబునం దెయ్యది సంజాతం బయ్యె నట్టివృత్తంబును సత్యసంఘండగు
రామునిచేత రచించంబడినకార్యంబు లన్నియుఁ గరతలగతామలకంబునుం
బోలె నిరీక్షించి.

152

అథి. వాల్మీకిమహర్షి రామాయణసహకార్య మొనరించుట. అథి.

తే. లిఖలభర్తాగృణయు క్త మైనదాని, రమ్యకామార్థగూఢవిస్తరంబు నైన
దాని నీరధిఁబోలె రత్ననిధిలలిత, మానితపదార్థసంపూర్ణ మైనదాని. 153

సీ. వజ్రాదికస్వరసంబంధికాంతాదికాఖలశ్రుతిహృద్యమైనదాని
వేడ్కతో వినువారి వీనులఁ జిత్తంబు నభిముఖంబుగఁ జేయునట్టిదాని
సర్వోపనిషదర్థసారసంభూతాశయప్రతిపాదకంబయినదాని
సరసురగంధర్వసరముర్మి యక్షవిహంగకిన్నరసేవ్యమయినదాని

తే. సర్కకులమున నవతీర్ణుఁ డైన పరమ, పురుషుఁ డగురామభద్రునిపుణ్యచరిత
నమరమునినారదుండు సెప్పినట్టిఫణితి, నంతయునుగావ్యమొనరింపనాత్మఁదలఁచి.

వ. రామునిజన్మంబును దన్వహావీర్యంబును సర్వానుకూలత్వంబును సర్వప్రియ
త్వంబును తొంతియు నిరతిశయప్రియదర్శనత్వంబును సత్యశీలత్వంబును
విశ్వామిత్రసమాగమంబునునానావిచిత్రకథలును జానకీవివాహంబును ధనుర్వి
భేదనంబును రామరామవివాదంబును దాశరథిగృణానుకీర్తనంబును రామాభి
షేకసమారంభంబును గై కేయిదుష్టభావంబును నభిషేకవ్యాఘాతంబును
రామవివాసనంబును దశరథశోకవిణాపంబును దశరథునిసరలోకగమనంబును
బ్రకృతివిషాదంబును బ్రకృతివిసర్జనంబును నిషాదాధీపసంవాదంబును సుమం
త్రోపావర్తనంబును గంగానదీతరణంబును భరద్వాజదర్శనంబును భరద్వాజుని
శాసనంబునఁ జిత్రకూటప్రవేశంబును జిత్రకూటంబునందు గృహనిర్మాణంబును
బర్ణశాలావస్థానంబును భరతాగమనంబును రామపాదప్రసాదనంబును దశర
థునకు సలిలప్రదానంబును బాదుకాగ్ర్యాభిషేకంబును నందిగ్రామంబునందు
భరతనివాసంబును బాదుకాస్థాపనంబును ననసూయాసందర్శనంబును నంగ

రాగసమర్పణంబును దండకారణ్యగమనంబును విరాధవధంబును శరభంగ
 దర్శనంబును సుతీక్ష్ణసమాగమంబును నగస్త్యదర్శనంబును జటాయువుతో
 సమాగమంబును బంచవటీగమనంబును శూర్పణఖిం జూచుటయు శూర్పణఖా
 సంవాదంబును విరూపకరణంబును ఖరాదినధంబును రావణనిజానకీహరణో
 ద్యోగంబును మారీచవధంబును నైదేహీహరణంబును రామునివిలాపంబును
 జటాయుర్నిబర్హణంబును గబంధదర్శనంబును బంపాదర్శనంబును శబరీదర్శ
 నంబును హనుమద్దర్శనంబును ఋశ్యమూకగమనంబును సుగ్రీవసమాగమం
 బును సాలభేదనంబును సుగ్రీవునకు విశ్వాసంబుఁబుట్టించుటయు సుగ్రీవునితోడి
 సఖ్యంబును వాలినుగ్రీవులయుద్ధంబును వాలిన్మథనంబును సుగ్రీవరాజ్యసం
 స్థాపనంబును దారావిలాపంబును రామసుగ్రీవులసంకేతంబును వర్షరాత్రనివా
 సంబును రామునికోపంబును వానకులపరస్పరమేళనంబును హరిత్ప్రస్థాపనం
 బును సుగ్రీవునిచేత వానకుల సుద్దేశించి పృథివీసంస్థానకథనంబును నంగులీయ
 కదానంబును బిలదర్శనంబును బ్రాయోపవేశనంబును సంపాదిదర్శనంబును
 బర్హతారోహణంబును సముద్రలంఘనంబును సముద్రునివచనంబునమైనాకదర్శ
 నంబును సింహికానిధనంబును లంకాద్వీపగతమలయగిరిదర్శనంబును నేకాంత
 విచింతనంబును రాత్రియందు లంకాప్రవేశంబును రావణదర్శనంబును బుష్పక
 దర్శనంబును నాచానభూమిగమనంబును నవరోధదర్శనంబును నశోకవనికాయా
 నంబును సీతాదర్శనంబును రావణాగమనంబును రాక్షసీతర్జనంబును ద్రిజటా
 స్వప్నదర్శనంబును నంగులీయకప్రదానంబును సీతాసంభాషణంబును సీతామణి
 ప్రదానంబును వృక్షభంగంబును రాక్షసీవిద్రవంబును గింకరనిబర్హణంబును వా
 యుసూనుగ్రహణంబును లంకాదాహభిగర్జనంబును బ్రతిష్ఠవనంబును మధుహ
 రణంబును రాఘవాశ్వాసనంబును మణినిర్యాతనంబును విభీష్ణణసంసర్గంబును
 వధోపాయనివేదనంబును సముద్రసంగమంబును సేతుబంధనంబును సముద్రత
 రణంబును రాత్రియందు లంకావరోధంబును గుంభకర్ణనిధనంబును మేఘనాదనిబ
 ర్హణంబును రావణవినాశంబును సరిపురంబున సీతావాప్తియు విభీషణాభిషేకంబు
 ను బుష్పకదర్శనంబును నయోధ్యాగమనంబును భరతసమాగమంబును రామా
 భిషేకోత్సవంబును సర్వసైన్యవిసర్జనంబు నివి యన్నియు విచిత్రపదార్థంబులగు
 యిరువదియొక్క వేయం బదియుఁ దొమ్మిదిశ్లోకంబులను నేనూటముప్పదియేడు
 సర్గలను నాఱుకాండంబులను జేసి యాత్మవంతుండును భగవంతుండును మహా
 ర్షియు నైనవాల్కికి విచిత్రపదంబును రామచారిత్రప్రతిపాదకంబును నైన కా
 వ్యంబుగా రాముండు సంప్రాప్తసామ్రాజ్యం దైయుండునప్పుడు లోకహితా
 క్థంబు రచించి స్వరాష్ట్రంరంజనంబును సీతావిసర్జనంబును బ్రహ్మణవుత్రజీవనా
 శ్వమేధాదిభవివ్యత్కథలును సుత్తరకాండంబుగా రచించె సుత్తరకాండం

బుతోఁగూడ నీరామాయణంబునం దిప్పుడు యార్జునుఁడ నలువదియేడుసర్గలును నిరువదినాల్గువేల యిన్నూటయేఁబదిమూడు శ్లోకంబులును గలిగి యుండు నందు బాలకాండమునందు డెబ్బదియేడుసర్గలును రెండువేలయిన్నూటయేఁబదియాఱు శ్లోకంబులును నయోధ్యాకాండంబునందు నూటపందొమ్మిదిసర్గలును నాలుగువేలనన్నూటయేను శ్లోకంబులును నారణ్యకాండంబునందు డెబ్బదియయిదు సర్గలును రెండువేలయేఁన్నూటముప్పదిరెండుశ్లోకంబులును గిష్కింధాకాండంబునం దఱువదియేడుసర్గలును రెండువేలయార్జునుఁడయిరువదిశ్లోకంబులును సుందరకాండంబునం దఱువదియెనిమిదిసర్గలును మూఁడువేలయాఱు శ్లోకంబులును యుద్ధకాండంబునందు నూటముప్పదియొక్క సర్గలును నయిదువేలతోవ్వున్నూటయొమ్మిది శ్లోకంబులును నుత్తరకాండంబునందు నూటపది సర్గలును మూఁడువేలయిన్నూటముప్పదినాల్గు శ్లోకంబులునుం గలిగి యుండు మహర్షి యగువాల్మీకి చతుర్వింశతినహస్రశ్లోకపరిమితంబుఁ జేసి యివ్వుహాకావ్యంబు రచించెఁ గావునఁ దక్కిన యిన్నూటయేఁబదిమూడుశ్లోకంబులు జగతీచ్ఛందం బాదిగాఁ గల ఛందంబులవలనం బుట్టినవృత్తంబులయక్షరాధిక్యంబున నుత్పన్నంబులయ్యె నని కొందఁ ఁందురు బహుయుగంబు లతీతంబు లగుటవలన వాల్మీకి ప్రతిజ్ఞాతసంఖ్యకు వ్యత్యయంబు గలుగుట యుక్తం బని కొందఁ ఁందురు వాల్మీకిమహర్షి ముం దిరువదినాల్గువేలశ్లోకంబులు పరిమితంబు చేసి గ్రంథంబు రచించె ననియెడు నది వాల్మీకి సంకల్పమాత్రంబే కాని పరిసమాప్తిదశయందు గ్రంథపరిపూర్తికొఱకు నీశ్లోకంబులు కథితంబులై యుండఁ బోలు నని కొందఱు వక్కాణింతురు చతుర్వింశతినహస్రశ్లోకనిర్ణయంబు కావ్యంబుకొఱకు నన్యూనాభిప్రాయంబై కాని యనతిరిక్తాభిప్రాయంబు కాదని కొందఱు వచింతు రిరువదినాల్గువేలశ్లోకంబుల మీఁద నల్పసంఖ్యాతంబులై న యిన్నూటయేఁబదిమూడుశ్లోకంబు లధికంబులై యుండు టది వ్యత్యయంబుగా దెట్లనిన విరించికీ మహాయుగంబులువేయఁజనిన నొక్కపగ లనియు నాపగటికీ బదునలుగురు మనువులు చనుదు రనియు మనుకాలంబు డెబ్బదియొక్క మహాయుగంబు లనియుఁ బురాణంబులందు వినంబడు వేయమహాయుగంబులఁ బదునాల్గు మనువులకు విభాగించిన డెబ్బదియొక్క మహాయుగంబులకంటె నించుక కాలం బధికం బై కానఁ బడిన నది యెట్లు వ్యత్యయంబుగా గణింపంబడ కుండు నట్టుల యయ్యలంబై నయాధిక్యంబు పరిగణితంబుగానేరదు భగవంతుం డగు ప్రాచేతసుండు చతుర్వింశత్యక్షరసంఖ్యాకగాయత్రీవర్ణంబు లీరామాయణంబునందు వేయి శ్లోకంబుల కొక్కొక్క యక్షరంబు శ్లోకఘటితంబుగాఁ జేసి బాలకాండంబునందు మూఁడక్షరంబులును నయోధ్యాకాండంబునందు నాల్గక్ష

రంబులును నరణ్యకాండమునందు రెండక్షరంబులును గిష్కింధాకాండమునందు రెండక్షరంబులును సుందరకాండంబునందు మూడక్షరంబులును యుద్ధకాండమునం దా ఆక్షరంబులును నుత్తరకాండంబునందు నాల్గక్షరంబులును సంస్థాపించి రచించె నిక్కావ్యంబు చతుర్వింశత్యక్షరాత్మకగాయత్రాఖ్యపరబ్రహ్మనివాసం బై యుండు నుత్తరకాండంబునందు సమస్తజనులకు భగవంతునితోఁ గూడఁ దల్లొకప్రాప్తి యతిశయం బై యుండుటంజేసి యిక్కావ్యంబు ప్రాచుర్యంబుగఁ బరత్యాభివ్యక్తి కలిగి యుండు దానంజేసి సర్వోత్తరత్యంబు వలన నిది యుత్తరకాండం బనం బరఁగె నివిధంబున రామాయణంబు సమగ్రంబుగా రచియించి.

155

క. మునిపతి కృతాన్ధః డై తా, నొనరించిన రామచరిత మొప్పారఁగ నె
వ్వనిచేఁ జదివించెదనో, యని మదిఁ దలపోయు చుండ నానమయమునకా.

అథా వాల్మీకిమహర్షి శ్రీరామాయణ మహాకావ్యముఁ గుశలవృత్త పదదేశించుట. అథా

సీ. సూపవంతులు తుల్యసూపులు తుల్యవయస్కులు ధర్మకామార్థవిమలు
సుకుమారమూర్తులు సుందరాంగులు యశస్కరులన్నదమ్ములు చారుముఖులు
లలితలక్షణలక్ష్మీతులు మధురస్వరభాషులు గంధర్వవేషధనులు

శ్రుతినిష్ఠితులు బహుశ్రుతులు మేధావులు మునివేషధరులు సంపూర్ణతేజ
తే. లఖలగాంధర్వతత్త్వజ్ఞు లఖలశాస్త్రు, విదులు మూర్ఖనాస్థానకోవిదులు రాజ
నందనులు సర్వసంపన్ను లిందునదృశ, లవనులుకుశీలవులుకుశలవులు వచ్చి.

తే. భక్తి వాల్మీకిమునినాథుపాదములకు, వందనముఁ జేసి వేశలవాగ్విభూతి
మమ్ముఁజదివింపుఁ డనవుఁడు మానివిభుఁడు, కరుణ దళుకొత్త వారలఁగారవించి.

తే. పరఁగ రామదేహాఖ్యబింబంబువలన, సముదితము లై నయపరబింబములరీతి
నమరువారి మనోజ్ఞ వేషములవారి నక్కుమారోత్తములఁ జాల నాదరించి.

మ. సనుతంత్రిలయయు క్తమై మధుర మై సప్తస్వరోపేత మై
రమణీయామృతకల్ప మై నవరసప్రాగల్భ్య మై సస్మనో
రమ మై యొప్పెడురామచంద్రచరిత ప్రత్యగ్రకావ్యంబు స
ర్వము సార్థంబుగ నక్కుమారులకు నవాల్మీకి సెప్పె న్రహీకా.

160

తే. చెప్పినఁ గుశీలవులు ముదఁ మొప్ప మాని
కరుణ నక్కావ్య మంతయు వరుసఁ జదివి
రమణ సర్వంబు వాగ్విధేయముగఁ జేసి
తావనకులోత్తమునిప్రసాదంబు వడసి.

161

మ. మదనాకారులు రాజనందనులు సమ్యగ్గానవిద్యారహ
స్యధురీణు ల్కధురస్వరు ల్లవలు చంచన్మూర్ఖనాస్థానకో
విదు లై రామకథాప్రబంధము లనదీప్తిగానుకూలంబుగా

ముద మొప్ప న్నునినేతయొద్ద సతతంబు న్నాడి రిం పొందఁగఁ.

162

తే. మఱియుఁ గడువేడ్క నమ్మునివరుని కడకు
వరున మానులు సాధులు వచ్చినపుడు
వారి మ్రోల నప్పార్థివరతనయులు
గాన మొనరించి రమ్మహాకావ్యకథను.

163

—ఉ— కుశలపులు శ్రీరామయజ్ఞవాటములో శ్రీరామాయణ గానముఁజేయుట. —ఉ—

ప. మఱియు నిసర్గమధురశబ్దప్రపంచనంచితం బైనయక్కావ్యంబు దదీయమధుర
స్వరవాగ్విధేయం బైన పరిమళోపేతం బైనకుండనంబుచందంబున నందం బైన
యొప్పెనంత నొక్కనాఁడు సర్వాంగసుందరు లగునారాజనందనులు మునిపతి
చేత ననుజ్ఞ వడసి మునివేషంబులు ధరించి సాకేతపురంబున కరిగి రామభద్రుం
డశ్వమేధయాగంబుఁజేయుచుండ నయ్యజ్ఞవాటంబుఁ బ్రవేశించి మునిసభా
మధ్యంబున వివంచిక లలవరించి రంగు రక్తులు గులుకఁ గవ గూడి జంత్రగా
త్రంబు లొక్కటి యై మధురంబుగా మ్రోయఁ జేతనాచేతనత్వనిరూపణంబు
లేర్పడకుండ సమాక్షరపాదవిచిత్రపదార్థవ్యక్తం బగుదాని స్వరూపోచ్ఛారణ
మాత్రంబునందును స్వరవిశేషసమన్వితగానంబునందును మధురం బగుదా
నిఁ ద్ర్యశ్చరచతురశ్రమిత్రసంజ్ఞకస్త్రుతమధ్యవిలంబితగానధ్వనిపరిచ్ఛేదకాన్వితం
బగుదానిపాక్షీనై పాక్షీధై వతీపాంచమీమాధ్యమీగాంధర్వాగ్నిభీనంజ్ఞకస్తప్త
జాతిబంధం బగుదాని వీణాతంత్రీయం దధిరోపించి తాలవేణుమృదం
గాదివాద్యంబులతోఁ గూడ నభివ్యక్తంబుగాఁ బాడం దగినదాని శృంగార
కారుణ్యహాస్య వీరభయానకరాద్రబీభత్సాద్భుతశాంతరస సహితంబగుదాని
నుద్దీపనాలంబనాదివిభావయుక్తం బగుదాని సంభోగవిప్రలంభసంజ్ఞకద్వివిధ
శృంగారరసోపేతం బగుదాని సీతాచరితపాల స్తవధరామశోక ప్రతిపాదకం
బగుటంజేసి శృంగారవీరశోకరస ప్రధానం బగుదాని సర్వాలంకారపూర్ణంబగు
దాని వేదార్థవ్యక్తీకరణంబునొకకు వాల్మీకిచేతఁ గథితం బైనదాని సీతాచరిత
రావణవధ ప్రతిపాదకం బైనదాని రామాయణకథాప్రబంధంబు మునిపతి
యభిప్రాయంబు మనంబున నిడికొని శృంగారాదిరసావిర్భావం బెట్లగు నట్లు
మధురంబును రంజనంబును సమీచీనరాగయుక్తంబునుం గాఁ బాడిన. 164

శా. ఆశ్లోకప్రచురత్వ మామధురశబ్దార్థోపమానోపమే
యశ్లేష్మాదికసౌషణంబు ఘనగీ తౌదార్య మాలించి పు
ణ్యశ్లోకు ల్లునిపుంగపు ల్లువనవిఖ్యాతుల్ ప్రశస్తప్రభా
వజ్జాఘ్ని ల్పురమాద్భుతంబు ముదమున్ నైదుష్య మేపారఁగఁ.

165

శా. ఆహా! యెంత విచిత్ర మంచుఁ గనులన్ హర్షాశ్రువార్పిందునం
దోహంబుల్ చినుకం గుమారకుల నస్తోకప్రభావాశ్వుల

న్నీహారాంశుసమానవక్త్రుల రహి న్వీక్షించి కారుణ్యము
తానాంబుం జెలంగ న్నుతించి రతిచిత్రప్రాధివాగైవ్విఖరిం.

166

వ. మఱియు నీరామచరితంబు బహుకాలనిష్పన్నం బైనను బాకవిశేషంబునఁ
బ్రత్యక్షంబుగా ననుభూయమానం బైనవగిది దర్శితం బగు చున్న దని
యిట్లు ప్రశంసించి.

167

—అంత కుశలపులకు మునీశ్వరుల బహుమతు లొసంగుట. —

సీ. ఒకమాని వల్కలం బకలంకమతి నిచ్చెఁ గరుణతో నొకమాని కలశ మొనఁగెఁ
దపసియొక్కఁడు గూర్చి జపమాల దయచేసెఁ బ్రీతితో నొకమానిబృసినానంగె
నొకసంయమింద్రుఁడాయుష్యంబుగృహనిచ్చెయతియొక్కఁడిచ్చెఁ గృష్ణాజనంబు
మునివతియొక్కఁడిచ్చె ముంజియుదండంబు మఱియొక్కఁడిచ్చెఁ గమండలువును

తే. దపసి యొక్కఁడు యజ్ఞసూత్రం బొసంగె
మఱియుఁ బెక్కండు మునులు క్రమంబుతోడఁ
దమకుఁ గలిగిన వస్తువుల్ దయ దలిర్ప
నొనఁగి రవ్వేళ నక్కుమార్గోత్తములకు.

168

వ. ఇట్లు రామాయణకథాశ్రవణసంజాతసరమానందానుభవపరవశులై మునీంద్రు
లుచిత్తసత్కారంబుల నారాజపుత్రులఁ బ్రీతిచేతస్కులం జేసి మహాత్ముం డగు
వాల్మీకిచేత నిక్కావ్యంబు కల్పితం బయ్యె నీయాఖ్యానం బింక సమస్తకవుల
కాధారం బయి సర్వగీతంబులయందు త్రవగీతం బై సర్వశ్రుతిమనోహరంబయి
మహాభ్యుదయకారణం బై యాయుష్కరం బై యద్భుతం బయి ప్రాశస్త్యంబు
వహించుఁ గాక యని పలికి రంత నక్కుమారు లొక్కనాఁ డయోధ్యానగర
రాజమార్గంబులందునుధామధురపేళలసమాక్షరపాదవిచిత్రపదార్థధవ్యంబైన
యక్కావ్యంబుఁ గాంతాప్రభావతి ప్రభృతినర్వశ్రుతిమనోహరం బగునట్లుగా
గానంబు చేసిన.

169

క. కలరవ మై జితకోకిల, కులరవమై యారవం బకుంతితగతి వీ
నులపిం దై యమృతపుసోనలపొందై పురమునిండ నలువుగ మ్రోసెన్.

170

ఉ. మ్రోసిన నాలకించి రఘుముఖ్యుఁడు రాముఁడు భూరినస్తుదో
ల్లాసవిలాసి యై తపనరాజులకై వడిఁ గ్రాలువారిఁ బే
రానఁ గనుంగొన న్నిజగృహంబునకుం బిలిపించి మించి నీ
తానుభగుండు పేళలసుధామధురోక్తి బహూకరించుచున్.

171

—అంత శ్రీరామండు కుశలపులం దనగృహంబునకు రావించుట. —

వ. సచివసామంతభ్రాతృసమన్వితంబుగానొక్కకమనీయకాంచనకమ్రకిరణసముజ్జ్వ
లదివ్యసింహాసనంబున నాసీనుం డయి యుచయమహీధరోపరిభాగసముజ్జ్వల

పుండరీకవనబంధుండునుబోలె దేజరిల్లుచు లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నుల నవలో
కించి. 172

ఉ. వీరిమనోజ్ఞ వేషములు వీరివచోరచనాచమత్కృతుల్
వీరివిలాసనైఖరులు వీరిమృదుస్వరకల్పనంబులు
వీరికళాకలాపములు వీరిసమంచితగానసాహితుల్
చారుతరంబులై ముద మొనంగుచు నున్నవి మీరు వింటిరే. 173

చ. సరసవిచిత్రశబ్దపదసంగత మై కడు విశ్రుతార్థ మై
సురుచిరరక్తిఁ దంత్రిలయశోభిత మై మధురాంచితాయత
స్వర మయి పొల్పుమామకరసస్ఫుటదోశ్చరితప్రబంధముం
గర మనురక్తిఁ బాడెదరు కంటిరె యీసుకుమారసుందరుల్. 174

క. మానసహర మై కర్ణపు, టానందం బై సుధాభమై మధురం బై
యీనవ్యకథాగానం, బాసందబ్రహ్మమయ్యె నాలించితిరే. 175

వ. అని పలికి యమందానందకందాయమానమానసుం డై రాముండు ముఖార
విందంబునకు మందహాసంబు చెలు వొనంగ సుమిత్రానందనాదు లభినందింపఁ
దశ్శతాశ్రవణకుతూహలపరుం డై మెల్లన సింహాసనంబు డిగ్గి నభామధ్యంబున
నాసీనుండై తత్పభానదనంబు నెల్ల నలంకరింపం జేయుచు. 176

చ. సురుచిరమూర్తుల న్భవనసుందరుల స్తుని వేషధారులఁ
పరన్మహాక్షణాఘ్రిల దివాకర తేజుల దివ్యబోధను
స్థిరుల సమానరూపులఁ గుశీలపులం గని మాకు వేడ్కన
న్నిరుపమకావ్యరాజకథ నేర్పలర న్వినిపింపుఁ డింపుగఁ. 177

వ. అని పలికి నభానదుల నందఱ విలోకించి మహానుభావు లగునీకుమారులు పార్థివ
లక్షణలక్షీతులయ్యు మునులై కుశీలపులయ్యు మహాతపస్వులై యొప్పుచున్న
వాకు వీరివలన శ్రేయస్కరం బైనమదీయచరితంబు పనుం డని పలికె నంత నా
రాజనందనులు సభామధ్యంబున విపంచిక లలవరించి ఘనరక్తిరాగంబులెఱింగి
కాలంబు వీక్షించి మధురస్వరజాతు లేర్పఱిచి సార్వత్రికం బైనమార్గంబును,
గ్వాచిత్రం బైనదేవీయంబునుం దెలిసి మధురంబును మనోహరంబును రంజ
నంబును స్వేచ్ఛానురూపస్వరాయామంబును దంత్రిలయవంతంబును బ్రసిద్ధా
ర్థంబును మనస్సంప్లాదజనకంబును శ్రోత్రేంద్రియసుఖకరంబును సకలవిద్యజ్ఞన
సేవ్యంబు నగుశ్రీమద్రామాయణమహాకావ్యంబు గానంబుసేయ నుపక్రమించి
కావ్యముఖంబునం దాశీర్వమస్మి-య్యావస్తునిద్దేశంబు లావశ్యకంబు అని యా
లంకారికోక్తి గలుగుటం జేసి రామరూపవస్తునిద్దేశపూర్వకంబుగా నిట్లని చదు
పం దొడంగిరి. 178

అంతః శ్రీ రాముని సభయందుఁ గుళలపులు రామాయణంబు గానము సేయుట. అంతః

- సీ. తొల్లి యావై వస్వతుఁడు మొదలఁ గొని యేవంశమున వారి దీధరిత్రి
యేవంశమునఁ బుట్టె నృపలోకవిద్యేషి సమవర్తి సగరాఖ్యచక్రవర్తి.
వారికు లేపుణ్యవంశమువారిచే నటుద్రవ్వఁబడి సాగరాఖ్య నొందె
నేవంశమునఁ బుట్టె నిలకు మందాకినిఁ గోరి తెచ్చినయాభగీరఘండు
తే. నట్టియియ్యోకువంశంబునందు శుభద, మైనరామాయణాఖ్యచుహోప్రబంధ
మంచితంబుగ నుత్పన్నమయ్యె నిదియ, ధర్మకామార్థసహితమైతనరుచుండు.
క. ఈయాఖ్యానము సర్వ మ, సూయారహితాత్మ్య లగుచు సూరిజను లుపా
దేయంబుగఁ గొని వినఁ దగుఁ, బాయక వినకున్నఁ బ్రత్యవాయము గల్గున్.
క. స్థితం బై ధనధాన్యో, పేతం బై ముదిత మై యపేతదురిత మై
ఖ్యాతిగ సరయూనామన, దీతటమునఁ గోసలాఖ్య దేశం బలరున్. 191
- సీ. శ్లాఘ్యమానానంతలక్ష్మీవిలాసమై పోలుపారు వై కుంతపురముభంగి
రాణింఁచుఁ జతురాస్యవాణీసుహృద్యమై కమనీయసత్యలోకంబుకరణి
గురుసుధర్మా మోఘసురభిశతక్రతుకలిత మై స్వర్గలోకంబుకరణి
ధననాథవరపుణ్యజనసమాక్షీర్ణమై, రాజులు నలకాపురంబురీతి
తే. వీరభద్రగణేశకుమారసహిత, మై నగాధీశుపురముచందానఁ దనరుఁ
గనకకలితదినమధ్యగతమనోజ్ఞ, ధామనిధిగోపురం బయోధ్యాపురంబు.
ఉ. ఆనగరంబు తొల్లి మను వానఁగరానిమనోరథంబుతో
శ్రీ నలువందఁగా సరయుచెంగట ద్వాదశయోజనాయతం
బొ నిడుపుం ద్రియోజనమునంత తనర్పును గల్గునట్లుగా
దాని రచించె నేర్పలర ధారుణిఁ గోసల దేశమండలిన్. 193
- క. ముక్తాస్త్రసూనకలికా, యుక్తంబై శీతపరిమళోపేతప్రయ
స్నిక్తం బై తనరెడునువి, భక్తమహాపథముచేత వజ్రులుచు నుండున్. 194
- తే. చారుశిల్పవిశేషంబు సర్వకేంద్ర, యంత్రములు సువిభక్తాంతరావణములు
హాటకవిచిత్రసాధకవాటగోపురములు గలిగి చెలంగు నారాజధాని. 195
- క. అతులప్రభ మై నుశ్రీ, యుత మై యట్టాలకధ్వజోపేతం బై
విత్తశతఘ్నీశతపరి,వృత మై యష్టరము వజ్రులు విశ్రుతభంగిన్. 196
- తే. సూతమాగధయుక్తయై సురుచిరాస్త్ర, వణమహోద్యానరచితయై వరణదామ
కలిత యై కామినీనాటకస్రక్షీర్ణ, యై యనారత మష్టరి యలరుచుండు. 197
- క. కరిహరిరథోష్ఠగోఖర, పరివృత మై ఘనగభీరపరిభావృత మై
పరులకు దురాసదం బై, కర మద్భుతభంగిఁ బురము గ్రాలుచు నుండున్. 198
- సీ. బలిదాతృసామంతపార్థివసంఘంబు వివిధదేశాగతవిద్యనంబు
రత్ననిర్మితబహుప్రాసాదవజ్రు లతున్నతక్రీడాశిఖోచ్ఛయములు

మహనీయకూటాఖ్యమందిరశ్రేణులు హృద్యమృదంగాదివాద్యములును
నల్లు వొప్పు వరసరనారీగణంబులు నిత్యకాండరసనదృక్షజలము

తే. సర్వరత్నంబులు విమాననమగృహములు
శాలితండులములు చిత్రశాల లఖిల
మణినిబద్ధభూములు హేమమండపములు
గలిగి యప్పురి భువనవిఖ్యాతి వడయు.

189

తే. అనుసమాప్తాపదాకార మై విచిత్ర, మై యవిచ్ఛిద్ర మై రమ్య మై దివమున
సిద్ధులు దపంబుచే వడసినవిమాన, మట్లు సురుచిరగతి నొప్పు నప్పురంబు. 190

సీ. వరసతీక్రీడావిభవభంగ మాటచే జగతిఁ గామ్యవనంబు శస్త్ర మయ్యె
వనుమతీజార్జినంపాదక మగుటచేఁ దగ నశోకవన ముత్థాత మయ్యె
నజరభుజంగభోగాన్నదం బగుటఁ బుణ్యజనశూన్యం బయ్యె నందనంబు
కౌశికాధీన మై క్రాలుచుండుటఁ జేసి ధరణి ఖాండవవని దగ్ధ మయ్యె

తే. ననుచు వీని నన్నింటిని యపహసించి, రాజరాజసేవ్యము లొట రమణ వైత్ర
రథములొట నొక్కింత చైత్రరథమీడు, సేయఁదగి యొప్పునుద్యాచరీమలందు.

ఉ. పాతెడువానిఁ గైదువులఁ బట్టనివాని వివిక్తునిం గులా
ధారుని భీరుఁ గాంచి రణధాత్రి మహాలఘుహస్తు లయ్యు సాం
వారఁగ యుద్ధధర్మవిధ మంత నెఱింగి వధింప కెంతయున్
వారలఁ గాచి పుచ్చుదురు వారక వీటిమహారథోత్తముల్.

192

చ. నిరుపమబాహుసత్వమున నేర్పున వ్యాఘ్రవరాహభల్లకే
సరిముఖవన్యసత్వములసాహస మొప్పుఁగఁ గాననంబులోఁ
గరమునఁ బట్టి వాఁడి గలఖడ్గముచేతఁ దలల్ గఱుక్కునన్
నఱికెడునట్టిసాహసజనం బొకకోటి వసించు నప్పురిన్.

193

చ. అనఘులు బ్రహ్మకల్పులు మహాత్ములు వేదషడంగవారగుల్
మునిసము లాహితాగ్ను లతిపూజ్యులు శాస్త్రవిశారదుల్ తపో
ధనులు సహస్రదు ల్సుగుణధాములు సత్యరతు బ్లితేంద్రియుల్
దనరుదు రందు భూసురులు దామరసప్రియతుల్యతేజు లై.

194

సీ. రమణీయచారుసరస్వతీకలితు లై చతురామ్యు లనఁగ విశ్రుతి వహించి
యరుణప్రభామనోహరసారసహితు లై లోకబాంధవుల నాయాశ్రి మెఱసి
సమధికాక్షరసమ స్తపదార్థకర్త లై పుణ్యజనేశ్వరస్ఫూర్తి గాంచి
సమవర్తిగురుదత్తసత్కళావాసు లై ద్విజరాజు లనఁ జాల వినుతి కెక్కి-

తే. ధర శతానందులును ద్రయీతను లనంగ
ధనదు లనఁగ జై వాత్సకు లనఁగఁ జాలఁ

బొగడు వడసి సర్విజ్ఞతాస్ఫురణ నెగడి
వఱలుదురు విప్రు లప్పరవరమునందు.

195

చ. అతులితదివ్యశక్తిధరులై నకుమారులు జన్యదుర్ధరా
హితబలహంతలై తగుమహేంద్రులు రాత్రిచరై కశిక్షణో
ద్ధతు లగునారసింఘులు మహాహవదీక్షితదక్షభంజనో
ద్యతు లగుచీరభద్రులు జితశ్రము లప్పరి రాజనందనుల్.

196

మ. శునమిశ్రుం డొగి భైతవృత్తి నటు నిత్యంబుం బ్రవర్తింపఁగాఁ
గని వారింపనిశ్రీదుఁ డెంతని రహి౯ గర్వించి సన్నిత్రుల౯
ఘననానావిధకానుదానముల వేడ్కం దృష్టి నొందించి మిం
చి నుతిం గాంచెద రప్పరివరమునం జెల్వొందునై శ్యోత్తముల్.

197

మ. వల నొప్ప౯ హలముం ధరించి కుజనవ్రాతంబులం ద్రుంచె నా
బలభద్రుం డది యేఘనంబు ముద మొప్పు నేము తత్పిరముం
బాలు పారం గొని నిత్యముం గుజనులం బోషింతు మీ డొనె ని
స్తులతం బేర్కొనుమాకు నాముసలి యంచు౯ బొల్తు రప్పదజుల్.

198

తే. లలి వదీజననాయుపారట్టజములు, చీనబాష్టీకకాంభోజసింధువిషయ
సంభవంబులు హరిహయసన్నిభంబు, లగుహయంబులచే నొప్పు నప్పురంబు.

చ. అనుచుసార్వభౌమకుముదాభ్రమువల్లభరమ్యవానునాం
జనవరసుప్రతీకకులసంభవము ల్లిరితుల్యము ట్లరం
తనివిజభూరిసత్వకలితంబులు నై ననుదేభసంఘము
ట్లు సతరబృంహితధ్వని సొంగ రహి నివహరించు నప్పురి౯.

200

తే. భద్రమంద్రహృగంబులు భద్రములును
మంద్రములు మృగములు భద్రమంద్రములును
బరగ మృగమంద్రములు మృగభద్రములును
మవరసకటంబులై యొప్పును త్తకరులు.

201

న. మఱియు నప్పురంబునం దల్పనన్నిచయుండును ససిద్ధాంధుండును గామైకపరుం
డును గదర్యుండును సృశంసుండును సవిద్యాంసుండును నాస్తికుండును సకుం
డలియు సమకుటియు సస్త్వీయు సల్పభోగవంతుండును సనిర్మలశరీరుండును
సననులిప్తాంగుండును సనుగంధుండును సమృద్ధభోజియు సవదాన్యుండును సనం
గదనిష్కుండును హస్తాభరణరహితుండును సనాత్మవంతుండును సనాహితా
గ్నియు యాగరహితుండును క్షుద్రుండును దస్కరుండును పర్ణసంకరుండును
సనృతవాదియు సబహుశ్రుతుండును సనూయకుండును ససమర్థుండును సష
డంగవిదుండును సపండితుండును సప్రతుండును ససహస్రప్రదుండును దీనుం
డును విక్షిప్తచిత్తుండును వ్యాధితుండును సరూపవంతుండును సరాజన్యభక్తి

మంతుండును నొక్కం డైన లేడు బ్రాహ్మణజనంబులు ధర్మాత్ములును ముదితులును బహుశ్రుతులును సత్యవాదులును ద్యాగశీలురును గుటుంబవంతులును గవాశ్వధనధాన్యసంతులును సుసంయతులును శీలసంతులును వృత్తసంపన్నులును మహర్షి కలులును స్వకర్మనిరతులును విజితేంద్రియులును దానాధ్యయనశీలురును బ్రతిగృహంబునందు సంయతులును నై స్ర కాశించుచుండుదురు క్షత్రియులును నై శ్యులును జఘన్యజులును నీమూఁడువర్గంబులవారు కృతజ్ఞులై సూరులై వచాన్యులై విక్రమసంయుతులై యలరుచుండుదురు మఱియు సప్సరంబునం గలసర్వజనంబులు దీర్ఘాయుష్షంతలు సత్యధర్మతులై పుత్రపౌత్రసహితులై కళత్రవంతులై నటలుదురు మఱియును. 202

క. ద్విజుల భజింతురు నృపతులు, ద్విజనృపుల భజింతు రెపుడు వీటికిరాటుల్ ద్విజనృపనై శ్యుల నిత్యము, భజయింతురు పాదజనులు పరమప్రీతిన్. 203

కా. హర్యక్ష స్రతిమానశౌర్యులు మహాహంకారులుం గాంచనా హార్యభస్ముటధైర్యులు గ్రసమరవ్యాపారులు విక్రమా దార్యస్థితమతు ల్లహామహులు యోధగ్రామణుల్ నిత్యము హర్యక్షంబులు వోలె ద్రిన్దురుదు రున్యత్ప్రీతితో నప్పురిన్. 204

సీ. రంభ యీడను పెట్టు లలితోరుకాండము ల్పరికించి సిగ్గున శిరము వంప మారిని జోడను పెట్టు స్ఫురితేక్షణవిలాస మది కాంచి సంతనె బెడరి పఱచు నలలిలోత్రమ సాటి యను పెట్టు నాసికాకృతిఁ గనుంగొని తలక్రిందు గాఁగ శశిరేఖ సరి నేయఁ జను పెట్టు నెన్నొన ల్పసఁ గాంచి కళలకుఁ బాసి పోవ తే. హేమ యెన యగు పెట్టు యహీనగాత్ర, కాంతిఁ జూచినమాత్ర నెకరంగి పోవ నఖిలభువనమనోజ్ఞరూపాధ్య లగుచు, దనరు నవ్వీటివారకాంతామణులకు.

తే. అలఘుతరతారకాహృద్యమైయమేయ, వసువిశాలమైయచ్చితధ్వజమునగుచు రాజమార్గంబుకరణి నారాజధాని, రాజమార్గంబు శోభిల్లు రమ్య మగుచు.

తే. ఎలమి శక్రండు సురలోక మేలినట్లు, శ్రీదుఁ డలకాపురంబు రక్షించినట్లు ధరణి రాజోత్తముం డైనదశరథుండు, లీలతో నప్పురంబుఁ బాలించు చుండు.

చ. అలఘుతరప్రతాపమున నారయ శీతలచిత్తవృత్తికిం వలరంగ నామసామ్యమున నయ్యనరాజులె సాక్షిగాఁ జతుర్జలనిధు లెన్ని చూడ వరుస న్బొలిమేరలుగా నమస్తభూ తలగురుభారవాహి యయి తద్దయ నొప్పె నతండు ధారుణిన్. 208

వ. మఱియు నచ్చట నివసించి దశరథుండు జగంబుఁ బరిపాలించుచుండు నట్టియోజనత్రయవిస్తారం బైనసాకేతపురమధ్యంబునందు యోజనద్వయమాత్ర ప్రదేశంబున కయోధ్య యనెడునామంబు సత్యనామం బై యుండునట్టిమహా రాజధానిఁ బరిపాలించుచు నమృహారాజశేఖరుండు సర్వవిదుండును సర్వసంగ

హుండును దీర్ఘదర్శియు మహా తేజుండును జౌరజానపదప్రియుండును నిత్యైకు
శ్రేష్ఠుండును యాగశీలుండును ధర్మరతుండును నియతేంద్రియుండును మహర్షి
కల్పిండును రాజర్షి ముఖ్యుండును ద్రిలోక విశ్రుతుండును బలవంతుండును జితా
మిత్రుండును సుమిత్ర వంతుండును విజితేంద్రియుండును శక్తవైశ్రవణనంకాశుం
డును నై ప్రసిద్ధి వహించినవాఁడు మఱియును. 209

క. అనిమిషపతి సురలోకం, బనువుగఁ బాలించుభంగి నన్నరపతి మే
దినిఁ బాలించుచునుండును, మను విత్యైకుండువోలె మంజులఫణికిన్. 210

తే. ఆమహారాజమాళి కర్ణాంగు లగుచు, గరిమతో సర్వమంగళాఖ్యాతి వడసి
వరసతీత్వవిశేషవిస్ఫురణఁ బొల్తు, రెలమి మున్నూటయెఁబండ్లు జలజముఖులు.

తే. మించి కౌనల్య గైక సుమిత్ర యనఁగ, హంసగతి సతీజలజాతహస్త లగ్న
సతులు గల రంధ్ర మువ్వు రాసకబలోక, ధవున కారాజమాళి కాదశరభునకు.

క. ఆరాజనకున కభినుత, కారులు ఋత్విజులు మునులు గల రిరువురు సౌం
పారఁగ వసిష్ఠుఁ డనఁగా, ధీరోచోరుండు వామదేవుం డనఁగన్. 213

చ. వినయపరు ల్వివేకగుణవిశ్రుతిధన్యులు మంత్రకోవిదుల్
జనపతికార్యసాధనవిచారసమగ్ధులు శత్రుమర్తభే
దనసదుపాయధుర్యు లతిధార్మికు లుత్తము లష్టమంత్రు లా
ర్యసతులు సత్యవాదులు మహామహులుం గల రాజకారికిన్. 214

తే. అర్థసాధకవిజయసిద్ధార్థధృష్టి, మంత్రపాలకాశోకసుమంత్రులును జ
యంతరుఁ డనువేర్ల నొప్పుగునట్టివాగు, ధన్యులు సునీతిపరులు ప్రధానవరులు.

తే. శ్రోధమున నైనఁ గామంబుకొఱకు నైన, సర్థకారణమున నైన ననృత మాడ
రన్యులం దైన నవజనులం దైన వారి, కవిదితం బైనకార్య మింతైన లేదు.

తే. సంతతముఁ జారముఖమున సర్వరాష్ట్ర
కృత్యము లెఱింగి హితశస్త్రవృత్తిఁ దెలిసి
పరులకలిమియు లేమియు నరసి యభయ
మొనఁగి వ్యవహారకుశలు లై యుందు రెఘుడు. 217

తే. తప్పు గలిగినవేళ నందనుల నైనఁ, గూర్చి విడిచి దండింతురు ధర్మభీతిఁ
దప్పు లేనిచో నరి నైన నొప్పు విడిచి, కడిమి దండింప రెంతయుఁ గలుషభీతి.

క. సతతంబు విషయవాసుల, వ్రతశీలుర శుచుల నరసి చక్షించుచు దు
ర్మతుల వెదకి శిక్షించుచు, క్షీణపతికోశాభివృద్ధిఁ జేయుదు రెలమిన్. 219

చ. పురుషబలాబలం బెఱిఁగి పొందు ఘటించుచు వర్ణధర్మముల్
దఱుంగక యుండునట్లు సతతంబును బ్రోచుచు నేకబుద్ధులన్
వెరసనులం దగం బనులవెంటఁ జరింపఁగఁ బంపుచున్ మహీ
పరునకుఁ గీర్తిలాభవిభవంబులఁ దా రొనఁగూర్తు రెంతయున్. 220

- క. పురమందు రాష్ట్రమందును, బరదారరతుండు కల్లఁ బలికెడువాఁడుఁ
గురుదూషకుండు ఖలుఁ డొక్కరుఁ డైనఁ గలుగకుండఁ గాతురు మిగున్.
- క. పతిహితముకొఱకు ననిశము, చతురత నయలోచనమున జాగ్రత్తతులై
సతతంబు నఖిలకార్యము, లతులితముగఁ దీర్చుచుండు రధికశ్రీతిఁ. 222
- క. మతినిశ్చయంబువలనను, వితతపరాక్రమమువలన వీర్యమువలనఁ
ధృతిపెంపునఁ బరవిషయ, ప్రతతులయం దైనఁ బొగడువడయుదు రెందున్.
- క. ప్రకృతివినీతులు జతరిపు, లకలంకులు గపటరహితు లద్భుతశీలుల్
సకలజ్ఞులు ఘనబృందా, రకగురునన్నిభులు వరకళాశాలు రిలన్. 224
- వ. మఱియు మంత్రజ్ఞులును ముఖవికాసాదిచిహ్నంబులచేతఁ బరాభిప్రాయవిదు
లును బ్రియహితరతులును విద్యావినీతులును నియతేంద్రియులును ప్రామంతు
లును బరస్పరానురక్తులును నీతిమంతులును బహుశ్రుతులును శ్రీమంతులును
మహాత్ములును శాస్త్రజ్ఞులును దృఢవిక్రములును గీర్తిమంతులును సర్వ
కార్యంబులయందు సావధానులును నానాస్త్రప్రయోగప్రతిపాదకధనుర్యేద
విదులును యుక్తవచనకారులును దేజఃశ్రుత్యాయశోయుక్తులును స్థితపూ
ర్వాభిభాషులును వీరులును సువాసులును సువేషులును సుశీలురును విఖ్యాత
పరాక్రములును గుణదోషవిశారదులును సర్వాభిజ్ఞులును మంత్రరక్షణంబు
నందు యుక్తులును సూక్ష్మార్థవిషయనిశ్చయంబునందు శక్తులును నీతిశాస్త్ర
విశేషజ్ఞులును బ్రియవాదులును భృశానురక్తులును సమర్థులును నై యొప్పు
చుండు రిట్టిమంత్రులచేత నద్వశరథుండు పరాభిభవసామర్థ్యప్రచురమయాఖ
సహస్రంబులచేత నుదితార్కుండునుం బోలె దీప్తి నొంది సర్వగుణంబులకు
మూలంబై చారముఖంబువలన స్వరరాష్ట్రగృత్యంబులెఱింగిధర్మంబునఁ బ్ర
జల రక్షించుచు లోకత్రయంబునందుఁ బ్రసిద్ధి వహించి తనకు సమానునిఁ దన
కంటె నధికునిం గానక ప్రతాపనిహతకంటకుం డై వశీకృతసామంతుం డై
మిత్రవంతుండు శక్రుండు సావరాజ్యంబునుంబోలె స్వరాజ్యంబుఁ బెద్దకాలం
బుఁ బరిపాలించుచుండె.
- 225
- ఆ. నీతిధర్మవిదున కేతాద్భుతప్రభా, వునకు సుతనిమిత్త మనవరతముఁ
దపము సలుపునట్టి దశరథునకు వంశ, కరుండు నందనుండు గలుగఁ దయ్యె.
- క. ఘనముగఁ జింతించెమనా, మనుజవిభుని కిన్నినాల్గు మఱి యే నేలా
తనయార్థ మశ్వమేధ, మ్మైనరింపఁగ నైతి ననుచు నొకమతి వొడమెన్. 227
- ఉ. మానుగ నమ్మహీవిభుండు మంత్రుల నందఱఁ గూడి యాగముం
బూనికే జేయువాడ నని మోదముతో మది నిశ్చయించి తా
మానక మంత్రినత్తము సుమంత్రునిఁ గన్గొని నీవు సర్వవి
ద్యానిధు లై నమద్గురుల నందఱఁ దోడ్పొని రమ్ము నావుడున్.
- 228

వ. రయంబునం జని పురోహితుం డగువస్తిన్ముని వేదపారగు లైనసుయజ్ఞవామ
దేవజాబాలికాశ్వపులను మఱియుం దక్కినబ్రాహ్మణోత్తముల రాజప్రియ
చిక్కిర్లుల రాజసకాశంబునకుం దోడ్కొని వచ్చిన నద్వైతరథుం డమ్మహాత్ముల
నుచితసత్కారంబులఁ బ్రీతులం జేసి మృదుపూర్వకంబుగా ధర్మార్థసహితం బగు
వాక్యంబున నిట్లనియె. 229

— ధశరథుండు పుత్రార్థ మశ్వమేధచిక్కిర్లుడై వసిష్ఠాదులతో నాలోనించుట. —

తే. వరసుతార్థము పెక్కునువ్రతము లేను
జాలఁ జేసియు వడయంగఁ జాల నైతి
ననఘసుతులార యిపుడు మీయనుమతమునఁ
బూని హయమేధ మొనరింప బుద్ధి వొడమె 230

క. కావున హయమేధం బే, గావించెద శాస్త్రగృహ్యకర్తృంబున నా
కేవిధిఁ దనయుని వడయం, గా వలనగు నట్టితెఱఁగు ఘటియింపుఁ డీకన్.

చ. అని జనభర్త వల్కుటయు నమ్మునినాథులు తన్ను భేరితం
బును బరమార్థసాధన మమూల్యము నై నతదుక్తిఁ గౌశలం
బును విని కౌతుకంబు ముదముం జెలువార బహుకరించుచున్
మనుజవరేణ్యుతో ననిరి మానుగ వెండియు మంజులోక్తులన్. 232

చ. క్షీతివర నీతలంపు పరికింపఁగ మంచిది దీన నీదునాం
భితము ఫలించు నిక్కముగఁ జెప్పెడి దే మింకఁ దత్ప్రియత్నముం
జతురతఁ జేయు మశ్వమును నత్వరత న్విడిపింపు మాప్రసం
యుతముగ యజ్ఞశాల సరయూత్తరమందు రచింపు మింపుగన్. 233

చ. అన విని భూమిభర్త ముద మంది యమాత్యులఁ జూచి వారి కి
ట్లను గురువాక్యవద్దతి మఖాశ్వము నుగ్రబలాన్వితంబుగా
నొసరిచి చెచ్చెర న్విడువుఁ డొప్పుగ నాసరయూతటంబునన్
ఘనతరశాస్త్రసమ్మతముగా రచియింపుఁడు యజ్ఞవాటికన్. 234

వ. మఱియుఁ గలొప్పక్తప్రకారంబున యథాశాస్త్రంబుగా యజ్ఞవిఘ్ననివారకకర్తృం
బులునిర్వహింపుఁ డీయజ్ఞంబునందుమంత్రలోపక్రియాలోపాద్యపరాధంబులు
గలుగకుండ నేని యాయజ్ఞంబు సర్వచూహిపతులచేతఁ బ్రాపించుటకు శక్యం బై
యుండు విధానములు బ్రహ్మమునుంబోలె విధానంబు లగుబ్రహ్మరాక్షసులందు
భిద్రం బనెప్పించు చుండుదురు వారివలన యజ్ఞంబు నిహతం బయ్యె నేని
యజ్ఞకర్త సశించు మీరు సమర్థులరు గావున నట్టివిఘ్నంబు లెవ్వయింకఁగలుగ
కుండుశాస్త్రదృష్టవిధానంబున యజ్ఞంబుఁ బరిసమాప్తి నొందించునట్టి
భారంబుఁ బూనవలయు నని పలికిన నయ్యమాత్యులు మహిరమణుని వచ
నంబుల కలరి దేవా భవత్ప్రసాదంబున నెల్ల పనులు గొఱంత వడకుండ నిర్వ

ర్తించెద మని పలికి యతనిచేత ననుజ్ఞాతులై నిజనివాసంబులకుం జనిరి వసిష్ఠాది మహర్షులు యుక్తప్రకారంబున నశరభునిచేతఁ బూజితులై యాశీర్వదించి యనుజ్ఞ వడసి తమతమవిడుదులకుం జని రంత నమ్మహీకాంతుండు సచివుల నందఱు నిజనివాసంబులకుం బోవం బనిచి తాను నభ్యంతరమందిరంబునకుం జని మనోహారిణు లగునిజపత్నులంజూచి యేను సుతార్థంబు హయమేధయాగంబుఁ జేసెద మీరు దీక్ష వహింపుం డనిన వాగు మనోహరం బైనపతివచనంబు విని హిమాత్యయంబునం నలిపన్దంబులుం బోలె ముఖపద్మంబు లత్యంతకాంతి సౌకుమార్యంబునం నవరఁ బరమానందభరితహృదయ లై యుండి రప్పుడేకాంతంబున సూతుం డంజలి ఘటించి దశరథున కిట్లనియె.

235

—అథా సుమంత్రుండు దశరథునకు సనత్కుమారోక్తరహస్యముం చెబుపుట. అథా—

తే. నరవరోత్తమ తొల్లి సనత్కుమార, మానివర్యుండు మునిసభామధ్యమందుఁ బానఁగ మీకుఁ గుమారులుపుట్టునట్టి విధము దెలియంగఁ బలికె సవిస్తరముగ.

మ. అది యేను న్విని యున్నవాఁడఁ దగ నయ్యర్థంబు మీ కర్థిఁ దెల్పెద నాలింపుము కాశ్యపాత్మజుండు సక్లిష్టస్వభావుండు నిర్మదుఁ డాచ్యుండు విభాండుకుం డనఁగ విప్రశ్రేష్ఠుఁ డుద్యద్ధణాస్పదుఁ డొక్కండు గలండు నిశ్చలతపస్సంపన్నుఁ డవస్థానికిన్.

237

చ. ఘనమతి ఋశ్యశృంగుఁ డనఁగా నొకపుత్రుండు గల్గు నాతఁ డావనమున నిత్యముం బెరిగి వారక పిత్రసువర్తనంబుచే ననవరతంబుఁ గాననమునందె చరించుచు నుంటఁ జేసి తామనమున నించుకై నఁ బరమర్హ్య నెఱుంగక యుండు నెంతయున్.

238

క. ధీవరుఁ డగునమ్మానికిఁ, బావనలోక ప్రసిద్ధపరమర్షి కృతంబై వఱలు బ్రహ్మచర్య, దైవివిధ్యము గలుగు నధికతాత్పర్యమునన్.

239

క. పితృశుశ్రూష యొనర్చుచు, సతతముఁ బావకునిసేవ నలుపుచు యోగాన్వితుఁ డై యీగతి నిత్య, వ్రతుఁ డై మునిఘతుండు గాన వర్తించు నెడన్.

240

—అథా రోమపాదమహారాజవృత్తాంతము. అథా—

చ. అనఘవిచారుఁ డంగవిభుఁ డద్యుతవిర్యుండు రోమపాదుఁ డత్యనుపమలీల లోకనుతుఁ డై బుధసమ్మతుఁ డై యరాతినూదనుఁ డయి రాజధర్మ మది దప్పుక గాజ్యము సేయు చుండుఁ జందనశశికుండపాదరసధామవిషంబియశోభి రాముఁ డై.

241

వ. అమ్మహీపతివిధినిషేధోల్లంఘనంబున.

242

తే. అఖిలభూతక్షయావహ యై సుఘోరి, యై సుదారుణ యై లోక మబ్జదశన లిలముగతిఁ దల్లడిల ననావృష్టి దోఁచె, నమ్మహీపతి సేయరాజ్యంబునందు.

తే. అట్టికాలవిపర్యాస మంతఁ జూచి, ధారుణీభర్త శోకసంతప్తుఁ డగుచు

వేదవేదాంగవిదులైనవిప్రవరులఁ, బిలువ నంపించి యిట్లని పలుకు నపుడు.

- క. మునివర్యులార మీ రెఱుఁగనియర్థ మొకింత లేదు కద ముల్లోకం
బున నేయుపాయ మొనరించిన వానలు గురియు దానిఁ జెప్పుడు మీరల్.
వ. అని యడిగిన నమ్మునీంద్రు, లన్న రేంద్రునిం జూచి యాయనావృష్టి వాయు
టకుం దగినయుపాయం బెఱింగించెదము వినుము. 246

- క. ఘనుని విభాండకతనయునిఁ, బ్రణతగుణుని ఋశ్యశృంగు గావించి భవ
త్తనయును శాంత నొసఁగి మించినయనురాగమఁనఁ బెండ్లిసేయుము ప్రీతిన్.

- తే. ఈయుపాయంబుఁ దక్కి యెం డేయుపాయ
మునఁ జనదు యాయనావృష్టి యని మునీంద్రు
లానతిచ్చిన విని విభుఁ డామునీంద్రుఁ
డిచటి కరుదెంచుట కుపాయ మెద్ది యొక్కొ. 248

- వ. అని బహుప్రకారంబులం దలపోసి నిశ్చయించి. 249

- క. తనమంత్రులను బురోహితుఁ, గనుఁగొని మునినాథునిం దగం దోడ్కొని రం
డని పలికిన వారు మనంబున నెక్కుడు భయము గదుర భూపతితోడన్. 250

- క. మోమున దైనయం బడరఁగ, నే మామునిసుతునిపాలి కేగఁగ లే మో
భూమిశ యనుచు వేడిన, నామనుజవిభుండు చిత్తమందుఁ దలఁకుచున్. 251

- వ. ఇంక నెయ్యది కార్యం బని విచారించు చున్నంత. 252

—ఇది రోమపాదుండు వేళ్ళలచే ఋశ్యశృంగుఁ దోడి వెప్పించుట. ఇది—

- క. లలితసుకుమారయావన, కలితాంగులు రూపవతులు గణికలు నృపు ముం
గల నిల్చిరి నయమున నంజలి జేసి మృదూక్తు లలరఁ జతురత మెఱయన్.

- క. జనవర యే మామునిసుతు, ననుపమచాతుర్య మొప్పు నతిరయమునఁ దో
డ్కొని వచ్చెద మిప్పురమున, కనుపుము మము మా కసాధ్య మవనిం గలదే.

- వ. అని పలికి యత్తుహీపతిచే ననుజ్ఞాత లై యవ్వారకాంతలు వనంబునకుం జని
వివిధోపాయంబుల నమ్మునిసుతునిచిత్తంబు లోఁ గొని పురంబునకుం దోడ్కొరఁ
గల రట్లు దోడ్కొని వచ్చిన. 255

- క. మునిపతి వచ్చినమాత్ర నె, తనివి సన న్వృష్టి గురియు ధరణీవిభుఁ డా
యన సత్కరించి గ్రక్కునఁ, దనకూఁతును శాంత నొసఁగుఁదద్దయుఁ బ్రీతిన్.

- తే. రోమపాదునిజామాత లోకనుతుఁడు
ఋశ్యశృంగుఁడు మీకు సంప్రీతిసుతుల
నిచ్చు నని పల్కె తొల్లి మునీంద్రుఁ డాన
నత్కుమారుఁడు మునులు వినంగ నధిప. 257

- వ. ఏ నత్రైఱంగు సంక్షేపంబుగా మీకుం జెప్పితి నని విన్నవించిన విని యద్దశర

ఘండు సంతృప్తాంతరంగుండై సుమంత్రుతో ఋశ్యశృంగుండు గణికలచేత
నెత్తెఱంగున నానీతుం డయ్యె దాని సవిస్తరంబుగా వినవలతుం జెప్పు మని
యడిగిన సతండు ససత్కుమారో క్తప్రకారంబున మహీరమణున కిట్లనియె.

—ఇతి సుమంత్రుండు దశరథునకు ఋశ్యశృంగానయవిధంబుఁ చెల్పుట. ఇతి—

- ఆ. అధిప రోమపాదుఁ డాఋశ్యశృంగుఁ డిం, కేవ్విధమున నిచటికేగుదెంచు
నని తలంచుచుండ నాసమయమునఁ బు,రోహితుండు వలిక నూహఁ జేసి.
- తే. మాకుశక్యంబు గాదు యవ్కానినుతునిఁ, దోడి తెచ్చుటకాత్మలోఁ దోచినంత
పాటినిరపాయ మైనయపాయ మొకటి, యేను జెప్పెద వినుము మహీశవర్య.
- ఉ. ఆమునినందనుం డుదయ మాదిగఁ గానల నుంటఁజేసి తాఁ
గామినిహవయావనవికాసము నింద్రియసౌఖ్యసౌష్ఠవం
బేమి యెఱుంగఁ డించుకయు నెప్పుడు నన్యులతోడిపాత్తుఁ గై
కోమి గుణప్రభూత మగుకోపముఁ గైకొన కుండుఁ గావునన్. 261
- స. ఇప్పుడు దూపయావనసంపన్న లగువారకాంతలు బహువిధాలంకారంబులం
గై సేసి మునిపాలికిం జని మనోరమాభిమతేంద్రియార్థంబులచేత సతనిచిత్తం
బు వడసి నానావిధోపాయంబుల నిచ్చటికిం గొని తెచ్చెదరు శీఘ్రంబున నట్టి
వారి నేర్పఱించి పంపు మనిన నమ్మహీరమణుండు దూపయావనవిలాసతిర
స్కృతాపురగకాంత లగువారకాంతల నమ్మునిపుత్రుపాలికిం జనుం డని. 262
- చ. పనిచిన వేడ్కతోఁ దపసి భవ్యతరాశ్రమభూమి కేఁగి రా
వనరుహగంధు లందమున వారక గంధవహస్యపుష్పనూ
తనశుకశారికాభినముదాయమరాశమయూరపజ్జ్వలొ
య్యన సయిదోడుగా నడువ నవ్వలరాయనితూపులో యనన్. 263
- వ. ఇట్లు తదాశ్రమసమీపంబునకుం జని. 264
- తే. వనచరుఁడు భీరుఁ డాశ్రమవాసి పురుష,మానినీతారతమ్య మింతైన నెఱుంగఁ
డమ్మునికుమారుఁజూచుటె ట్లతనితోడఁ,బలుకుటెట్లు తచ్చిత్తంబువడయుటెట్లు.
- క. పితృపూజాతత్పరుఁ డై, సతతతపోయుక్తి నాత్మసంతుష్టుం డై
చతురత నొప్పెడు నమ్ముని, పతి యెట్లాశ్రమము విడిచి పఱతెంచు నొగ్గో
- తే. జనన మాదిగ నమ్మహామునినుతుండు,పురమునందు రాష్ట్రమునందుఁ బుట్టినట్టి
పురుషునై నను సతినైన మఱియనన్య,మెద్దియేనియు నెఱుంగఁ డొకించుకైన.
- క. అనుచుఁ దలపోయునెడ న,మ్మునిపుత్రుండు దైవయోగమునఁ జేసి తనం
తనె తాను వారియొద్దకుఁ, జనుదెంచి నఁ జూచి చెలులు సంభ్రమ మలరన్.
- చ. సలలితచిత్రకంచుకము చాటునఁ గుల్కుమిటారిగబ్బిగు
బ్బ లొలయఁగా హిరణ్మయవిపంచికలం ధరియించి వారకాం
తలు మునిపుత్రుకట్టెదుటఁ దంత్రులు మీటుచు రాగసంపద

- బ్రహ్మకొనఁ బాడి రంధ్ర సుకల స్వరముల్ సరివిం జెలంగఁగన్. 269
- వ. ఇట్లు సుస్వరంబుగా గానంబుఁ జేయుచు నమ్మునిచెంత నిలిచి యతనితో నిట్లనిరి. 270
- క. ధరణీసుర నీ వెన్వెడ, వరయఁగ నతిఘోర మీమహాగహనమునన్
జరియించె దేబ యొంటిగఁ, దిరముగ నీకలతెఱంగుఁ దెలియం జెపుమా.
- ఆ. అనుచు వార లడుగ నమ్మునితనయుండు, హృష్టచిత్తుఁ డై యదృష్టపూర్వ
లగుటఁ జేసి మిగులహాఠంబువలన న, య్యందుముఖులఁజూచి యిట్లు లనియె.
- తే. బ్రహ్మసముండు మాతండ్రివిభాండకాఖ్యుఁ, డతని కారసపుత్రుండనాదు నేను
బృథివి నానామ మది ఋశ్యశృంగుఁ డనఁగ, నధికవిశ్రుతమైయొప్పు ననుదినంబు.
- వ. ఇది మదీయాశ్రమంబు మీ కందఱికి విధిపూర్వకంబుగా నతిథిసత్కారంబుఁ
గావించెదఁ బ్రతిగ్రహింపుం డని వలికిన సతనిపలుకుల కలరి యవ్వెలందులు
పర్ణశాలలోనికిం జనిన. 274
- క. మునినందనుండు వారికిఁ, బనిగొని యుచితాసనార్ఘ్యపాద్యంబులు నూ
తనమూలఫలంబులు న, య్యన నొనఁగి కృపన్ గ్రహింపుఁడనివేడుటయున్.
- క. వారందఱుత్సుకంబున, గౌరవమునఁ దపసిపూజఁ గైకొని మరలన్
శైరీషకుసుమపేళల, సారామృతకల్పసూక్తిసంయమితోడన్. 276
- ఆ. మునికుమార నీకు ముఖ్యఫలంబులు, దివిరి కాన్కగాఁగఁ దెచ్చినార
మివె పరిగ్రహింపు మిప్పుడె భక్షింపు, మలఘుతేజ శుభము గలుగు నింక.
- చ. అని నయ మారఁ బల్కి చెలులందఱు కౌతుక ముప్పత్తిల్లఁగా
మునిసుతుఁ గొంగిలిందుకొని మోద మెలర్పఁగ మోదకాదినూ
తనబహుభవ్యభక్త్యము లుదారత నిచ్చిన నారగించె బా
వనగుణమూర్తి నిక్కముగ వన్యఫలంబు లటంచు నెంచుచున్. 278
- వ. అంత నక్కాంతలు మునివలనిభయంబున వ్రతచర్యోపదేశంబు సతనికిం జెప్పి
యరిగిన నవ్వీభాండకనందనుం డనన్వస్థహృదయుం డై తద్వియోగజనితదుఃఖం
బునం బెటలిపడుచు నారేయి గడిపి మరునాఁడు తదాశ్రమసమీపంబున విహ
రించునెడ నెప్పటియట్ల యలంకృత లై వెలయాం డ్రమ్మనికిం బొడనూపి తగు
తెఱంగున నుపసర్పించి తచ్చిత్తం బొత్తాయత్తం బయ్యెనని హర్షించి యతని
కిట్లనిరి. 279
- చ. అనఘచరిత్ర తాపసకులాంబుధిపూర్ణశశాంక మీతపో
వనమున కేగుడెంచితిమి వారక మే మిఁక మీరు మాతపో
వనమున కర్థి రావలయు వంచన నేయక యంచుఁ బల్కు న
మ్మునిసుతుఁ డట్ల కాక యని మోద మెలర్పఁగ నస్తుతించినన్. 280
- చ. తరుణులు సత్తపస్విని ముదంబున గ్రుచ్చి కవుంగిలించి చె

- చైర నధరంబు నాని తమిఁ జెక్కులు నొక్కి యరం బురంబునం
గర మనురక్తి హత్తి జతనంబున హస్తముఁ బట్టి యిమ్మెయి
నవ్వరకులఁ బెట్టి తెచ్చిరి యవార్వరతిన్ నృపవద్యువీటికిన్. 281
- క. ఈకరణి మునికుమారుం, డాకమలాసనసమానుఁ డవ్వరమునకున్
వీఁకఁ జనుదేర నప్పుడె, ప్రాకటముగ వృష్టి గురిసె పర్జన్యుఁ డిలన్. 282
- మ. జననాథుని డెదు రేగుదెంచి మదిలో సంతోష మేపారఁగాఁ
బ్రణతుగ డై పురవాసు లందఱు సుతింపఁ వై భవాడంబరం
బున నత్తావసపుత్రుఁ డచ్చెరువుతో మోదింప నద్దాంతరం
బునకుం దోడ్పొని వచ్చి యర్థవిధులం బూజించి యత్యున్నతిన్. 283
- మ. తనకూఁతుం దరలేక్షణం దతకటిం దారుణ్యపాథోనిధిన్
ఘనవేణిఁ నతనాభి నిందువదనం గళ్యాణి శాంతన్ మహా
మునిరాజానుమతంబునం దవసి కామోదంబుతో నీచ్చి య
జ్జననాథాగ్రణి పెండ్లిఁ జేసె నృపు లెంచ న్నంచలగ్నంబునన్. 284
- క. ఈసరణిం దనపుత్రిక, నానందయమి కొనఁగఁ గూతు రల్లుఁడు నింటం
భాసిల్లు చుండఁగాఁ డ, ద్వేషం బతిసుఖద నుయ్యెఁ దేజం బెనఁగన్. 285
- వ. ఇట్లు ఋశ్యశృంగుండు శాంతావశంగతమానసుం డై యంగవతిగృహంబున
నభీష్టవినోదంబులం దేలుచుండు. 286
- నీ. అత్తటి భానువంశాంభోధిచంద్రుండు నశరభుం డనియెడు ధరణివిభుఁడు
సత్యవ్రతిశ్రవుం డత్యంతశౌర్యుండు గొడుకులఁ బడయంగఁ గోరి క్రతువుఁ
గావింపఁ దలఁచి యంగక్షితిశ్వరుఁ డైన రోమపాదునితోడ యాధి మెఱియ
సాచివ్య మొనరించి చతురత నాతనియనుమతి వదసి మహాత్ముఁ డైన
తే. ఋశ్యశృంగునిఁబత్నిసహితునిఁజేసి, వేడ్కఁగొని వచ్చి యమ్మహాద్విజవరేణ్య
నధ్వరప్రజాస్వర్గార్థ మటు వరించి, శిష్టసమ్మతి జన్మంబు సేయఁ గలఁడు. 287
- ద. మఱియు నమ్మునిపుత్రునిప్రసాదంబున నిమ్మహీపతికి వంశవ్రతిహానకరులును
నకలలోకవిశ్రుతులును వీర్యవిక్రమసంపన్నులు నగుకుమారులు నలుగు రుద
యింతు రని భగవంతుండును దేవప్రవరుండు నగుననత్కుమారుండు ము
న్నెఱింగించె గావున. 288
- చ. పురుషవరేణ్య నీ విపుడు పొందుగ నర్పబలాన్వితుండ నై
గురుమతి నమ్మునీంద్రుకడికుం జని సత్కృత్తిఁ జేసి వీఁకతో
నరుదుగఁ గోరి తెచ్చి తగ నాయనచే హయమేధయాగముం
జరశుభలీల నాంగముగఁ జేసితి వేని జనింతు రాత్మజుల్. 289
- క. అని యాచనివాగ్రణి యా,యనతో మునిపుత్రుచరిత మంతయుఁ జెప్ప
న్వినె సంతోషము గుతుకము, జనియింపఁగ నశరభుండు సంభ్రమపరుఁ డై.

క. ఆవేశనే వసిష్ఠుని, రావించి యమాత్యవరుల రావించి నతుల్
గావించి చాల మన్నన, గావించి యనుజ్ఞ వడసి గమనోన్ముఖుఁ డై. 291

—ఊఁ దశరథుఁడు ఋశ్యశృంగమహామనిఁ దోడితెచ్చుట. ఊఁ—

తే. మంత్రి బాంధవనచివనమన్వితముగఁ
గదలి వనములు నదములు నదులుఁ గడచి
విషయములు గొన్ని వాఁటి యవ్వభుఁడు ఋశ్య
శృంగముని యున్న దేశంబుఁ జేరఁ బోయి. 292

క. అలరుమఖాయతనంబున, విలసిల్లెడుదీప్తవహ్నివిధమున నిత్యం
బలరోమపాదుగృహమున, నలరా రెడుఋశ్యశృంగు నర్పిల్చి గాంచెన్. 293

క. కని వినయవిధేయుఁ డై, జననాథకులోత్తముండు సముచితగతి న
మ్మునిసంశళిఖామణి కా, ననార్థ సృపాద్యాదిపూజ నలిపి ముదమునన్. 294

వ. నానావిధనయవాక్యంబులం బ్రస్తుతించి యున్నంత. 295

క. ఆరోమపాదుఁ డల్లుని,తో రమణీయార్కవంశతోయధిచంద్రుం
డీరాజు దశరథుం డను, పేరక విలసిల్లువాఁడు పృథుబలుఁ డుర్విన్. 296

ఆ. అనుచుఁ దెలిపి యంగజనవతి దశరథ, జనవరేణ్యుఁ బ్రీతి సత్కరించి
ప్రాభవమునఁ జాలఁ బ్రార్థింపఁ బదియెదు, దినములుండి యొక్కదినమునందు.

వ. రోమపాదున కిట్లనియె. 298

క. జనవర నీపుత్రిని శాంతను గాంతోపేతఁ జేసి దయ మత్పురికిం
బనుపంగ వలయు మాకొక, పని గల దక్షానివలనఁ బరికింపంగన్. 299

ఉ. నా విని రోమపాదుఁడు మనంబున సంతన మంది యల్లునిం
ధీవరుఁ గాంచి యీమనుజుడేవునివెంట సతీయుతంబుగాఁ
బోవలె నన్న నాజటిలపుంగవుఁ డట్లగుఁ గాక యంచు నా
త్నానరువెంట నేగెఁ గుతుకం బలరక పనితాయుతంబుగన్ 300

వ. ఇవ్వీధంబున నవ్వసుమతివల్లభుండు రోమపాదునిచేత సంభావితం డై య
తనిఁ దగిన తెఱంగున సంభావించి యతం దుచితసత్కారంబులఁ బ్రీతునిం
జేసి యనుప శాంతానమేతుం డైనఋశ్యశృంగునిం దోడ్కొని పరమా
నందంబున మగిడి తనపురంబునకుం జనుదెంచుచుఁ బురం బలంకరించు
వారు గాఁ జౌకుల నియోగింపుం డని శీఘ్రగమను టగుదూతల నయో
ధ్యకుం బఁచిన వార లతిత్సరితగమనంబునం బఱచి రాజాగమనం బెఱిం
గించి పురం బలంకరింపుం డని యాహ్వాపించిన వారును సన్నుదాయ త్త
చిత్తులై తత్తఱింపున సిక్తసమ్మార్జితపథంబును సముచ్చితధ్వజపతాకాశోభి
తంబును నానావిధసుగంధద్రవ్యవాసనావాసితంబును గా నగరం బలం
కృతంబుఁ గావించి రంత సన్నహికాంతుండు శంఖుదుందుభినిర్ఘోషపూ

ర్వకంబుగా ఋశ్యశృంగునిం బురస్కరించికొని పురంబుఁ బ్రవేశించి రాజ
మార్గంబునం జని పురజను లమందానందంబున నభినందింప నుముహూర్తం
బున నంతఃపురంబుఁ బ్రవేశించి వివిధప్రకారంబుల నమ్మహర్షి నందనుం బూ
జించి తన్నుఁ గృతకృత్యునిం గాఁ దలంచుకొనుచు నుఖం బుండె నంతఃపుర
కాంతలెల్ల శాంతామహాదేవి నర్హ విధులఁ బూజించి యుపసర్పించి వివిధోప
చారంబుల సంప్రీతం జేసి రిట్లు ఋశ్యశృంగుండు సత్కారసత్కృతుండై శాం
తం గూడి పరమానందంబున నభీష్టోపభోగంబు లనుభవించుచు నుఖంబుండు
నంత నొక్కింతకాలమునకు నకలజగన్తనగికాంతం బైనవనంతంబు వనాం
తంబుల నలంకరించిన నమ్మేదిసీకాంతుండు స్వాంతంబున ముఖంబుఁ జేయం
దలంచి శాంతాకాంతుని రావించి నమస్కరించి ప్రసన్నుం గావించుకొని
కులసంతానంబుకొఱకు హయమేధంబుఁ గావింప నిశ్చయించితి సాంగ్రహణేష్టి
గావించుటకు మొదల బ్రహ్మాత్వంబున ఋత్విగ్వరణంబుఁ గావించెద నంగీకరింప
వలయు నని ప్రార్థించిన.

301

క. నా విని యామునిపుత్రుఁడు, భూవరుతో మంచిపనియె పూనితి వింకన్
నీ వాయత్సము సేయుము, పావనగుణ విడుపు మింక భద్రహయంబున్. 302

క. అని పలుక నతనియనుమతిఁ, గొని భూరమణుండు మంత్రకోవిదుని నుమం
త్రునిఁ గని యన్తద్గులం, గొనితె వ్వునవుడు నతండు కుతుకం బెనఁగన్. 303

చ. రయమున నేగి కోసలధరావరునానతిఁ బుణ్యకర్ములన్
నియతుల వేదపాఠగుల నిత్యతపోధనులన్ మహాత్ములన్
నయవిదులన్ వసిష్ఠమునినాథముఖాఖిలసంయమింద్రులం
బయనముఁ జేసి భూవిభునిపాలికి గ్రక్కునఁ దోడి తెచ్చినన్.

304

క. భూవిభుఁడు వారి నెల్ల యథావిధిఁ బూజించి వినయతత్పరమతి యై
భావించి భక్తి సంజలిఁ, గావించి ముదం బెలర్పఁ గా నిట్లనియెన్.

305

దశరథుండు ఋశ్యశృంగమునియనుమతంబున వశ్యమేధంబుఁ జేయఁ బూనుట.
తే. వరసుతార్థము పెక్కునువ్రతము లేను
జాలఁ జేసియు వడయంగఁ జాల నైతి
ననఘమతులార యిపుడు మీయనుమతమునఁ
బూని హయమేధ మొనరింప బుద్ధి వొడమె.

306

క. కావున హయమేధం బే, గావించెద శాస్త్రదృష్టకర్తంబున నీ
పావనుఁ డగుమునిపుత్రప్రభావంబున నిష్ఠసిద్ధి వడసెద నింకన్.

307

చ. అని జనభక్తి వల్కుటయు నమ్మనినాథుండు దన్తుభేరితం
బును నకలార్థసాధన నుమూల్యము నైన తదుక్తిఁ గౌశలం
బును విని కౌతుకంబు ముగముం బెలు వార బహుకరించుచున్

మనుజవరేణ్యుతో ననియె మానుగ వెండియు మంజులోక్తులన్.

308

చ. షీతివర నీతలంపు కడుసిద్ధము యాగ మొనర్ప నీదువాం

ఛితము ఫలించు నిక్కముగఁ జెప్పెడి దే మిఁకఁ దత్ప్రియత్నమున్

జతురతఁ జేయు మశ్వమును సత్వరతఁ విడిపింపు మంగనం

యుతముగ యజ్ఞశాల సరయూత్తరమందు రచింపు మింపుగన్.

309

తే. ధారుణీనాథ నీ విట్లు ధర్మసహిత, మైనయీబుద్ధి జనియించినందువలన

భూరివీర్యుల నల్పరఁ బుత్రవరుల, నెల్లభంగులఁ బడసెద విది నిజంబు.

310

చ. అన విని భూమిభర్త మునమార నమాత్యులఁ జూచి వారి కి

ట్లను గురువాక్యపద్ధతి మఖ్యాశ్వము నుగ్రబలాన్వితంబుగా

నొనరిచి చెచ్చెరఁ విడువుఁ డొప్పుగ నానరయూతటంబునఁ

ఘనతరశాస్త్రసమృతముగా రచియింపుఁడు యజ్ఞవాటికన్.

311

వ. మఱియుఁ గలోపిక్తప్రకారంబున విధిపూర్వకముగా శాంతిక్రియలు నిర్వ

ర్తింపుఁ డిష్టుహృయజ్ఞం బెల్లనృపులకు దుర్లభంబు గావున నిం దొక్కిం తైన

సపరాధంబు గలుగకుండ నిర్వర్తింపుఁడు విద్యాంను లగుబ్రహ్మరాక్షసు లిందు

ఛిద్రంబు లనేపించుచుండుదురు వారివలన యజ్ఞంబునకు విఘ్నంబు గలిగె

నేని యజ్ఞకర్త సశించుం గావున నట్లు గాకుండ మీరు సమర్థులై యిచ్ఛుఖంబు

శాస్త్రదృష్టివిధానంబున నిర్విఘ్నంబుగాఁ బరిసమాప్తి నొందించునట్టిభారం

బుఁ బూనవలయు నని చెప్పిన సయ్యమాత్యులు మహీరమణునిపలుకుల కలరి

భవత్ప్రసాదంబున నెల్లపనులు గొఱంత వడకుండ నిర్వర్తించెద మని పలికి

యతనిచేత ననుజ్ఞాతులై నిజనివాసంబులకుం జనిరి వసిష్ఠాదినుహర్షులును

యథోచితవిధానంబుల నద్దశరథునిచేత నభీష్టపూజలు వడసి యతనిసనురూప

వాక్యంబులం బ్రశంసించి యతనిచేత ననుజ్ఞ వడసి తమతమవిడుదులకుం జని

రంత నమ్మహీకాంతుండు సచివుల నందఱ నిజనివాసంబులకుం బోవం బనిచి

తాను సభ్యంతరమందిరంబునకుం జని ప్రథమవసంతచిత్రాపౌర్ణమాస్యాయందు

సాంగ్రహణేష్ఠి గావించి రెండవనాడు బ్రాహ్మదనంబును సుత్రమాశ్వ

బంధనప్రక్షణవిమోచనాదికంబును గావించి ప్రతీదినంబును సావిత్రాది

కర్తృంబులు సలుపు చుండు సంవత్సరంబు పూర్ణం బగుటయు రెండవసంత

కాలంబుసంప్రాప్తంబయ్యెఁ బ్రథమసంవత్సరాంతిమావాస్యాయందుఁ గావింపం

దగినయుఖాసంభరణ త్రైధాతవీయదీక్షణీయాదికంబులు నైన దేవయజనంబు

లు నిర్వర్తించి చిత్రాపౌర్ణమాస్యాయందు సంతానాన్ధం బశ్వమేధయాగంబుఁ

గావించ నుద్యుక్తుం డై యధ్వర్యుత్వంబున పరింపంబడినవసిష్ఠ సవలోకించి

నమస్కరించి పూజించి వినయంబున నిట్లనియె.

312

సీ. అనఘాత్మ నీవు మా కనిశంబు సఖుఁడవు గోప్తవు శాస్త్రపు గురుఁడ వట్లు

గాన నే నొసరింపఁబూనినయిచ్చుహక్రతుభారమున నీవు కరుణఁ దాల్చి
విఘ్నంబు గాకుండ విధియు క్తి నాచేతఁ జేయించి నాదువాంఛితముఁ దీర్పు
మనవుడు నచ్చుహమునినేత నీచెప్పినట్లు సర్వముఁ దీర్తు ననుచుఁ బలికి
తే. యజ్ఞ కర్తనునిష్ఠితు లయినద్యిజుల, ఖనకకర్తాంతికుల శిల్పకరుల నటుల
సర్తకుల గణకుల మఖన్యాయవిదుల, వేదవిప్రుల నెల్ల రావించి పలికె. 313

వ. మీరురాజశాసనంబున యాగ కార్యంబుల నన్నియు నిర్వర్తింపుం డిష్ట కాసహ
స్రంబులు శీఘ్రంబునం దెం జొన్నత్యవిశాలత్యాదిబహువిధగుణసమన్వి
తంబు లైనరాజగృహంబులు రచింపుండు బహువిధభక్త్యాన్న పానసమేతంబు
లుగా పృష్టివాతంబులచేత నప్రకంప్యంబులుగాశుభంబు లైనబ్రాహ్మణగృహం
బులు నిర్మింపుం డట్లు పౌరజనంబునకు బహుభక్ష్యంబు లయి సర్వకామసమ
న్వితంబు లై యుండునట్లుగా ననేకనివాసంబులు గల్పింపుం డట్లు జానపదజనం
బునకు నుచితనివాసంబులు గల్పించి సత్కరించి సరసపదార్థ సంపన్నం బైనయ
న్నంబు యథేష్టంబుగాఁ గుడువం బెట్టుఁడు వారల నవజ్ఞ సేయ వలదు చతుర్విధ
వర్ణంబులవారినత్యాదరంబుననుచితసత్కారసత్కృతులం జేయుండు కామక్రోధ
వశంబువలన నైన నవజ్ఞ సేయ వలదు మఱియు యజ్ఞ కర్తంబునందు పరినిష్ఠితు
లగుపురుషుల విశేషించి వసుభోజనాదిదానంబుల సత్కృతులం జేయ వలయు
మఱియు నెల్లసనులకుం జాలనేర్పరు లయి వర్తింప వలయు నని పలికిన వారలం
దఱు వసిష్ఠుండు చెప్పినక్రమంబున సర్వంబు నిర్వహించుటకుం జాలి యర్హకృ
త్యంబులు నల్పు చుండి రంత వసిష్ఠుండు సుమంత్రుని రావించి యిట్లనియె.

మ. ధరణీచక్రమునందుఁ గల్గినసమస్తతైత్వలాధీశులక
మఱియుం దక్కిన దేశవాసు లగుబ్రహ్మత్రవిట్టుదులక
సరనాథాగ్రణిశాసనంబున వెనఁ జ్ఛన్నంబు వీక్షింపఁగా
నరుదారం దగఁ బిల్వ సంపుము సమస్తాశావకాశస్థులన్. 315

ను. మిథిలాధీశుని సత్యసంగరుని సన్నిత్రు మనీషాంబుధి
విధిసంకాశుని శాస్త్రనిష్ఠితుఁ జతుర్వేదజ్ఞ నుద్యన్తతిక
బ్రధనోత్సాహు విదేహరాజు జనకేలానాథుఁ దోడైమ్ము శౌ
ర్యధురీణుం డతఁ డీమహావిభుని కత్యంతప్రియుం డారయన్. 316

క. సతతప్రియవాదిని రణ, చతురుని సద్యస్త్రు దేవసన్నిభుఁ గాశీ
పతిని జగన్నుతశీలుని, సతిరయమునఁ దోడి తెమ్ము యజ్ఞముఁ జూడన్. 317

క. నృపశార్దూలుని మామను, విపులపరాక్రమునిఁ బరమవృద్ధుని ధర్మా
ధిపునికే కయరాజును, జపలమ్మునఁ దోడి తెమ్ము జన్నముఁ జూడన్. 318

క. అంగేశ్వరుని మహాగుణ, సంగుని సలరోపపాదజననాథుని మి
త్రుం గాంచనగిరిధైర్యుని, సంగతిగాఁ దోడి తెమ్ము సవనముఁ జూడన్. 319

- మ. సర మోదారులు దాక్షిణాత్యులు కురుల్ పాశ్చాత్యుకోదీచ్యకు
 ల్వసనం బ్రాచ్యులు సింధుమాత్యుకులు సౌరాష్ట్రీయసావీరకుల్
 మఱియుం నక్కిన దేశనాథులు జగన్తామ్యుల్ బలోపేతు లై
 తఱు వై వీటికి నచ్చువారలుగ నూతా సేయు ముద్యస్తతిన్. 320
- ఉ. నా విని సూతుఁ డాజటిలనాథుఁడు చెప్పినయట్లు సర్వధా
 త్రివరులఁ మహామహుల భీరులఁ జారులచేత గొందఱిం
 గోవిదుఁ డౌటఁ దానె సని కొందఱి నందఱి నంద మొందఁగా
 త్తావిభుమాటఁ దెల్పి వకున న్వసఁ దోడ్కొని వచ్చె వీటికిన్. 321
- క. అంత భనచ్చాననమునఁ, బంతంబున నలయునట్టివను లన్నియు నే
 మెంతయుఁ దీర్చితి మని కన్తాంతికు లగుదెంచి పలికి రమ్మనితోడన్. 322
- చ. పలికిన నాలకించి మునిపాలుఁడు వారి బహుకరించి సొం
 పలరఁగ నిమ్మహామఖమునం దపరాధము గల్గె నేనియు
 న్దులఁగక యజ్ఞకర్తకు వినాశము సేకుఱు నట్లు గాన మీ
 రలు దగ నిర్వహింపుఁ డపరాధ మొకింతయుఁ గల్గ కుండఁగన్. 323
- ❧ — ఆశ్వమేధ యాగంబునకు నానాదేశములనుండి రాజ తలెంచుట. ❧ —
- వ. అని పలికి బహుప్రయత్నంబుల నేప్రమాదు లై యుండుం డని యందఱనయ్యె
 పనుల వెంటం బంచి తానును దగినచందంబునం బ్రవర్తించుచుండు నంతఁ
 గొన్నివాసరంబు యాగోత్సవసమాలోకనకౌతుకోల్లాసంబున నానాధనరత్న
 సంచయంబు లుపాయనంబులుగాఁ గొని నానాదేశాధీశు లందఱుఁ జతురంగ
 బలపరివృతు లై యయోధ్యకుం బఱుతెంచిన వారి నందఱ నుచితసత్కారం
 బులం బ్రీతులం జేసి యథార్హస్థానంబుల విషియ నియమించి మునిశ్రేష్ఠుం
 డగువసిష్ఠుండు దళరథున కిట్లనియె. 324
- క. సరవర నీశాసనమున, సరపతు లందఱును వచ్చినారలు వారిం
 బరమశ్రీతులఁ జేసితి, సరసత్వముతో యథార్హసత్కారములన్. 325
- క. షీతివర సరయూతలమునఁ, జతురత శాస్త్రోక్తభంగిఁ జక్కఁగ యజ్ఞ
 యతనము రచించినారము, వితతంబుగ నెల్లవనులు వేడుక నయ్యెన్. 326
- చ. నృపవర జాగు సేయ నిక నేటికి నస్త్రాఖదీక్షితుండ వై
 నిపుణుల వేదపారగుల నిర్మలచిత్తులఁ గూడి వేడ్కతో
 నుపహృతసర్వకామముల నొప్పుగునధ్వరశాల సాచ్చి ని
 ద్దవుఁడమి యజ్ఞకర్తము యథావిధిగా నొనరింపు మిత్తఱిన్. 327

— ❧ — శ్రీమదశ్వమేధయాగప్రారంభము. ❧ —

- వ. అని పలికిన నమ్మహీరమణుండు వసిష్ఠానుమతంబున ఋశ్యశృంగుం బురస్కరిం
 చుకొనివసిష్ఠవామ దేవాదిమహర్షి సమేతుండై నునక్షత్రంబైనయొక్కశుభదినం

బున నానావిధమంగళవాన్యఘోష స్వస్తివానపూర్వకంబుగా సరయూతటవి
రచితం బైనయజ్ఞవాటంబుఁ బ్రవేశించి శాస్త్రంబు నతిక్రమించక కల్పనూ
త్రానుసారంబుగా యజ్ఞకర్తారంభంబుఁ గావించి హయాగమనంబుఁ గోరుచుం
డ సంవత్సరంబు పరిపూర్ణం బగుటయు నయ్యుత్తమాశ్వంబు ననుదించె నంత
వస్తిపాదమహద్బలు ఋశ్యశృంగుం బురస్కరించుకొని కల్పనూత్రప్రకారంబున
మఖకర్తృం బాచరింప నుపక్రమించి శాస్త్రోక్తధంగిఁ బ్రవర్ణ్యంబు నుపసదంబు
నుం గావించి యుపదేశశాస్త్రంబునకంటె నధికం బైనకర్తృం బంతయు నిర్వ
ర్తించి బహిష్కృతమానాదులచేతఁ దత్తత్కర్తృదేవతలఁ బూజించి ప్రాశస్త్యవనం
బుఁ గావించి పదంపటి యింద్రప్రహేనిమం బైనసోమాంశంబు విద్యుక్తంబుగా
నింద్రున కొనంగి పాపనివర్తకుం డైనహోమరాజును స్తోత్రశస్త్రంబులచేత నభిను
తించి యథాక్రమంబుగా మాధ్యందిననవభంబును నృత్యసంవనంబునుం గావిం
చి పాత్రాదిష్టలనప్రభృతిదోషంబు లెవ్వియుం గలుగకుండ సర్వంబును మం
త్రవంతంబుగా నిర్విఘ్నంబుగా నిర్వర్తించి.

328

తే. పరఁగనయ్యజ్ఞమునఁ గలపాటులందు, నాస్తుఁడశతానుచరుఁడు క్షుధాతురుండు
శ్రాంతుఁడపరిక్షితుఁడు విద్యరానిమూఁగుఁడరసిమాచిన లేఁ డొక్కఁడైనఁగాని.

చ. నరమును లగజుల్ నృపులు వైశ్యులు పాదజను ల్కైమంబునం
దరుణులు బాలవృద్ధులును దత్త్రాతురాజమహాత్మనస్థితిఁ
నుచుచిరభంగిఁ బ్రత్యహముఁ జూచియు స్వాదురసాచితాన్నముం
జరశుభలీల నిత్యము భుజించుచుఁ నృప్తి నహింతు రెంతయున్.

330

శా. అశ్రాంతంబును మ్రోయు నస్తుభిమునం దాలించినకొ దట్ట మై
యశ్రాంతస్ఫుటయాజకోక్త మగుస్వాహానాద మాశ్రానయా
స్తుశ్రౌషణ్ణనదంబు తీవ్రముగ నాసోదీయతాం దీయతాం
చశ్రాణౌదన మన్రవంబు కృపయా తుంతవ్య మన్నాదమున్.

331

ఆ. అన్నపర్వతంబు లాజ్యప్రనాహముల్, భవ్యసూపశాకభక్ష్యరాను
లేమి చెప్ప నచ్చు నేకోత్తరశతంబు, లగుచుఁ జూడ నయ్యె సనుదినంబు.

శా. నానాదేశనివాసు లైనపురుషు ల్పార్శ్వరీమణు ల్పాగరుల్
నానాభంగుల నన్నపానవనువిన్యాసంబులం దృపు లై
యానంసంబున భద్ర ముస్తు నృపతే యంచు న్నుతించం గరం
బానాచంబు వినంగ నయ్యెఁ బతి కిం పారంగ నశ్రాంతమున్.

333

తే. విప్రనరుల కలంకృతవేషు లైన, జనము లిష్టపదార్థము ల్చాల నొసఁగి
రందుఁ గుండలశోభితు లైనకొంద, ఆనుసరించిరి వారిసాహాయ్యమునకు.

మ. అనిశంబు స్తభిమందు విప్రులు సువేషాఘృ ల్కృతాలంకృతు
ల్కృపదుద్యన్తణికుండలస్ఫురితు లై కర్తారంబందుఁ బా

యగివై దువ్యములం బరస్పరజగీషాః తత్తచేతన్ము లై
ఘనము క్షీణ బహుహేతువానము లొగి న్నావించు రత్నవృత్తిన్. 335

క. ధరణీసుర లన్తుఖమున, నొరవుగ నానాటికిం బ్రయోగశుశలు లై
గుహనలై గర్భము లన్నియు, గర మరుదుగ యుక్తభంగి గావించి రొగిన్

తే. వెలయ నయ్యజ్ఞమునఁ గలవిప్రులందు
నవ్రతుఁ డవాదిరతుఁ డవఁగకోవి
దుం దగుణవంతుఁ డబహుశ్రతుం డయోగ్యుఁ
డననులిప్తాంగుఁ డొక్కరుఁడైన లేడు. 337

చ. ఇట్లుభీషవవిభవవిశేషంబున నయాగంబు నెట్లు చుంప నప్పు డయాగశాస్త్ర
జ్ఞులగుముత్తీజలు ప్రయోగశుశలు లై యజ్ఞవేదముందు నడుమ యొక్కవై
ష్ణాతకయూపంబు సంస్థాపించి దానిదక్షిణోత్తరపార్శ్వంబుల బాహువ్యయ
మాత్రంబుదవులై రెండు దేవదారుయూపంబులును దానిదక్షిణోత్తరపా
ర్శ్వంబుల సంతియదూరంబున నాటు బిల్వయూపంబులును దానిదక్షిణోత్తర
భాగంబుల సంతియదూరంబున నాటు ఖాదిరయూపంబులును దానిదక్షిణోత్తర
పార్శ్వంబుల సంతియదూరంబున నాటు పాలాశయూపంబులుగా నిట్లేకవిం
శత్సరత్విప్రమాణంబు లైనయేకవింశతియూపంబులు శాస్త్రోక్తక్రమంబున సం
స్థాపించి కోభార్థంబు నొక్కొక్కయూపంబు నొక్కొక్కచేలంబుచేత నాచ్ఛా
దించి గంధపుష్పంబులచేత నలంకరించిన నమృతహయూపంబు లన్యూనాతిరి
క్తంబు లై సుషిరాదిదోషవర్జితంబు లై యష్టాశ్రయుక్తంబు లై సుస్సిగ్ధంబులై
దినియందు దీప్తియందు లై ననస్త్రులచంచంబునఁ బ్రకాశించు చుండె నితై
అంగున యూపోచ్చయంబుఁ గావించి శుల్బకర్పంబులయందు నివుణు లైన
బ్రాహ్మణోత్తములు యూపసంస్థాపనంబునఁ బై చుర్యంబై కావింపం దగిన
చయనంబుఁ గావించ నమకట్టి యథాశాస్త్రంబుగాఁ బ్రమాణవిశిష్టంబు లైన
యిష్టకల నగ్నాగారవేదియం దుపధానంబు నేసిన నది స్వర్ణగర్భపక్షంబై
యథోగతవిత్తణం బై ప్రాజ్ఞులం బై యష్టావతప్రస్తారాత్మకం బై గరుడాకా
రంబుగా నొప్పు చుండె నంతఁ బూర్వోక్తయూపంబులందు శాస్త్రానుసారంబుగా
నింద్రాదీదేవతల నుద్దేశించి గ్రామ్యపశువులం బంధించి యారోకంబులందు
సూకరపన్నగపతత్రిప్రముఖారణ్యపశువులం బంధించి వేదోక్తప్రకారంబునఁ
బర్చిగ్నివృత్తంబు లై నయారణ్యపశువులవిసర్జించిశామిత్రస్థానంబునందు యాగీ
యం బై నవాయంబును గూర్తాదిజలచరంబులును దదన్యం బై నగ్రామ్యపశుజా
తంబును విశనన్యాంబు సంగ్రహించి రిట్లు యూపనిబద్ధంబు లై నమున్నూఱు
ప్రధానపశువులను సంవీరత్నవిభాషితం బై నవాయరత్నంబును విశసించి రంతఁ
గౌనల్యాదిరాజపత్నులు శామిత్రస్థానంబునందు మృతం బై నవాయంబుకడకుం

జని సన్యాసనన్యంబుగాఁ బరిచరించి నిరవధికశ్రద్ధచేత సువర్ణముఖం బైననూచీ
త్రయంబుననయ్యశ్వశ్రేష్ఠంబున కసిపథంబులఁ గల్పించి రంతఁ గౌసల్యధర్మసిద్ధి
వడయం గోరి మృతహయకళేబరస్వర్చనిందారహితచిత్త యై యయ్యశ్వంబు
తోఁ గూడ యొక్కతాత్రి నివసించె నప్పుడు తత్కాలదక్షిణార్థంబు దశర
థునివలన బ్రహ్మమహిషిని హోత నావాతను నుద్ధాత పరివృత్తిని నధ్వర్యుండు
పాలాకలినిఁ గ్రనుంబునఁ బ్రతిగ్రహించి భర్తలుం బోలె హస్తగ్రహ
ణంబుఁ గావించి యద్వశరథునివలనఁ దత్ప్రతినిధివ్రత్యంబుఁ గొని వారలఁ
గ్రమ్మఱ నతని కొనంగి రంత నధ్వర్యుండు తురంగమవస నాకర్షించి నియతేంద్రి
యుండై వహ్నియందు శ్రవణంబుఁ గావించి శాస్త్రోక్తవ్రతారంబున హోమం
బుఁ జేసె నప్పుడఁ.

338

తే. ధన్యచారితుఁ డైనయద్వశరథేంద్రుఁ
దొప్ప మీఱంగ నవ్వపాహోమధూమ
గంధ మాస్వాదనము నేసి కలుపనిచయ
నుంతయును బాసి మిగులఁ గృతార్థుఁ డయ్యె.

339

క. పదియార్వరు ఋత్విజ లిం, పొదవ హయాంగములు పచన మొనరించి ముదం
బెదుగ శిఖయందు వేలిచి, పదపడి తచ్చేష మర్థిఁ బ్రాశించి రొగిన్.

340

తే. వసుధలో నన్యపశువుల వచను బ్లక్ష
శాఖయం దిడి వేల్పురు శాస్త్రఫణితిఁ
బరంగ హయమేధమఖమందు వై తనంబు
మీఁద నిడి హోమ మొనరింతు రాదరమున.

341

న. మఱియు నయ్యశ్వమేధంబునకుఁ జతుష్టోమాత్మకం బైనజ్యోతిష్టోమంబు ప్రథ
మాహం బనియు నన్యంబు ద్వితీయాహం బనియు సతిరాత్రంబు తృతీయా
హం బనియు నిట్లు కల్పసూత్రంబుచేతను దన్తాలభూతము డైనబ్రహ్మణముల
చేతను బలుకంబడుటలనఁ దన్మహాయజ్ఞంబు త్రయహం బనంబడు నిట్లుక్త
వ్రతారంబున నశ్వమేధంబుఁ గావించి తదితగభూతంబు డైనజ్యోతిష్టోమాయు
రతిరాత్రద్వయాహార్యామాభిజద్విశ్వత్ప్రభృతిబహుయజ్ఞంబులఁ గావించె
నిత్రైతంగునఁ దొల్లి బ్రహ్మనిర్మితం బైననస్తుహాయజ్ఞంబు సాంగంబుగాఁ బరి
నమాప్తి నొందించి.

342

నీ. హోతకుఁ బ్రాగ్దేశ ముద్ధాత కుత్తరం బుదార బ్రహ్మకు యామ్య దేశ
మధ్వర్యునకు వేష్క నపర దేశంబును యాగదక్షిణ గాఁగ నర్థి నొనఁగె
నొనఁగిన వారు తాపముల మై వనమున వర్తించుమాకు నీవసుధ యేల
మనుజేంద్ర నీకుఁ గ్రమ్మఱ విక్రయించెన మావుల స్వర్ణరత్నాదికముల

తే. నిచ్చి కైకొని సంప్రీతి నేలు మనినఁ, గోటిగోవుల మఱి నకకొటిమణులఁ

గాంచనం బాకశతకోటి గరిమనొసంగి, ధాత్రి గ్రమ్మటఁ గొనియె నద్దశరథుండు,
వ. అంత నాముత్విజు లందఱు యాగదక్షిణార్థంబు లభ్యం బై సధనం బంతయు
వసిష్ఠముశ్యశృంగులకు సమర్పించిన నస్తుహాత్తులు యథాశాస్త్రంబుగా విభా
గించి ఋత్విజుల కందఱికి వేర్వేరి యొసంగినఁ బ్రతిగ్రహించి యేమందఱము
సంతుష్టాంతరంగుల మైతి మని పలికి యమ్మునిపుంగవులం గొనియాడి రంత సప్త
హీరమణుండు యుజ్జ్వలనార్థంబు సమాగతు లై నబ్రాహ్మణులకు జంబూనదీ
ప్రభవం బైనహిరణ్యం బొక్కికోటి యొసంగి హస్తాభరణంబులఁ గోరినవరి
ద్రు లై సమాచకులకు హస్తాభరణంబు లొసంగి వార లందఱు సంప్రీతు లగు
చుండఁ వానును హర్షచర్యకులేక్షణుండై భక్తిపూర్వకంబుగా నందఱికి దండ
ప్రణామంబుఁ జేసిన. 344

ఆ. అభిమతాస్థిద్ధి రస్తు తే భూపతే, రాజశేఖరాయ రాఘవాయ
యనుచుఁ బుష్కగతుల నాశీర్వదించి రా, ధరణిదివిజు లెల్లఁ గరుణ సృపుని.
ఆ దురితహరము కీర్తికర నుస్యరాజదు, మ్మరము స్వస్థసౌఖ్యకరము నైన
మఖముఁ జేసి రాజు పుగానీచుచరితుఁడా, ఋశ్యశృంగహూని కిట్టు లనియె.
క. అనఘాత్మ మీప్రసాదంబున యుజ్జము పరినమాప్తిఁ బొందె నిఁక ముదం
బున వంశవర్ధనుం డై, తనరారెడునట్టినుతుని దయ సేయు మొగిన్. 345

—ఇతి ఋశ్యశృంగముని పుత్రికామేష్టిఁ జేయ నారంభించుట. ఇతి—

ఉ. నా విని యత్తపస్వికులనాఘః షోకించుకసేపు ధ్యానని
ష్ఠావశుఁ డై పదంపడి రనాపతి కిట్లును నీచునంబునం
భూమి చింత సేయకుము పుత్రచతుష్టయ ముద్భవించు నీ
కావిధ మంతఁ గాంచితిఁ దదిష్ఠముగా నొకయిష్టిఁ జేసెదన్. 346

ఏ. అని పలికి సమాహితచిత్తుం డై యతీంద్రియార్థదర్శి యగునమ్మునిపుంగవుండు
వహ్నిప్రతిష్ఠాపనంబుఁ జేసి యధర్వణోక్తప్రకారంబున మంత్రప్రకాశితకర్తృం
బగుహోమంబుఁ గావింపఁ దొడంగిన నప్పుడు భాగవ్రతిగ్రహార్థంబు దేవర్షి
గంధర్వసిద్ధవిద్యాధరాదు లచ్చటికిం జనుదెంచి యంతకు మున్న హూనిమంత్ర
బలాహూయమానుం డై చనుదెంచి యున్నలోకకర్త యగువిరించి నవలో
కించి యిట్లనిరి. 347

—ఇతి పుత్రికామేష్టియం దాహూతు లగుదేవతల బ్రహ్మతో మోక్ష లిడుట. ఇతి—

సీ. వాణీమనోనాథ వాసవనందిత లోకనాయకభక్త లోకపరద
మును మీరొసంగిన ఘనవరంబునఁజేసి రావణుం డనియెడు రాక్షసుండు
మిత్తుఁ డై ఘనబలోద్వృత్తుఁ డై నిత్యంబు లోకత్రయంబుఁ జీకాకుఁ జేసి
శక్రాదిసకలదిశాపాలకులఁ దోలి గంధర్వయతుల గాసి పఱచి
తే. ద్విజుల హింసించి తపసుల వెదకి చంపి, సురల బాళించి జన్మము ల్లెఱచి సిద్ధ

- నాధ్యవిద్యాధరాదుల సమయఁ జేసి, కన్ను గానక వర్తించుచున్నవాఁడు.
 చ. ఐవనుఁడు వీవ నోడె సితభానుఁడు వెన్నెల గాయ నోడె నా
 రవి తపియింప నోడె జలరాసులు పొంగి చెలంగ నోడె మృ
 త్యువు వలఁ జూని నోడె విభవోన్నతిఁ జూపఁగ నోడె శక్రుఁడు
 భువనభయంకరస్ఫురణఁ బొల్చుదు రంత నశాన్యధాటికిన్. 351
- చ. అనుచులచేత బాధితుల మై పను లన్నియు మాని రేఁ బవ
 దైన చెడి భీతిఁ జేయునది లేక తపించుచు నున్నవార మో
 యనురవిరోధినందన దయాహృదయా మము నాదరించి వాఁ
 డనువులకుం దొలంగి చనునట్టియపాయముఁ జింత సేయవే. 352
- మ. అని యిట్లాసురకోటి వల్క ననుకంపాయ త్రచేతస్కుఁడై
 వనజాతాసనుఁ డంతఁ గొంతవడి భావంబందుఁ జింతించి య
 మ్మనుజాంధరిప్రభుఁ డీల్లునట్టివిధముం బాటించి యూహించి ప
 ర్వినమోదంబున వారి కిట్లనియెఁ బ్రావృట్కూలమేఘార్భటిన్. 353
- మ. వినుఁ డోనిర్దరులార మున్నతఁ డొగిం బెక్కిండ్లు నన్లార్చి కా
 నసభూమిం గడుఘోరనిష్ఠఁ దపముం గావించి మెప్పించి చ
 య్యన గంధర్వవిహంగచారణమరుద్యక్షోరగశ్రేణిచే
 సనిలో నాశము నొంద కుండ వర మొయ్యం గొన్నవాఁ డెంతయున్. 354
- డి. కావున రావణుం గెలువఁగా సమకూరదు మీ కతండు నా
 చే వర నుందినాఁడు మఱచె న్నరవానరజాతిచే ననిం
 జావనియవ్వరం బడుగ సభ్రముఁడై యటు గాన వాఁ డింకం
 జేవ దలిర్చుమానవునిచేతనుగాని యడంగఁ డెంతయున్. 355
- క. ఇంతటి పసి సాధింప న, లంతులచే నగునె శరధి రాజకుమారి
 కాంతునకుఁ గాక మన కింక, నింత విచారం బి దేల హితమతఁలారా. 356
- క. కరుణారతు శరణాగత, భరణోచితు నఖిలభువనచాలనదీక్షో
 చరణోద్ధతు దనుజాహితు, శరణముఁ గొని మనుట యొప్పు చాలఁ దలంపన్.

అథ బ్రహ్మాదేవతలకు శ్రీనారాయణుండు పాడనాపుట. అథ

- వ. అని పలుకు చున్నసమయంబున, 358
- సి. బుధజనకులవనంబులు పల్లవింపఁ జేయుటఁ జేసి మాధవనూక్తి గాంచి
 కొమరోప్పు నతలోకతమముఁ బాయఁగఁ జేయుకతన విధుం దన ఖ్యాతి వడసి
 సాధుమానసనరోజము వికసింపఁ జేయుటఁ జేసి హరి యన నొప్పు మీఱి
 భూరివిశ్వోధరాభారంబు దాల్చుట వలన ననంతాఖ్యవాసి కెక్కి
 తె. గదియు శంఖంబు చక్రంబు గొస్తుభంబు, లక్ష్మీ నందక శ్రీవత్సలాంఘనములు
 శారవనమాలికలు హైమచారుపటము, మేన దీపింప భార్గవీజాని దోచె,

అథ దేవతలు శ్రీనారాయణునికి తమబాధల నెఱింగించుట. అథ-

క. ఈవిధమునఁ బూజనూపిన, శ్రీవల్లభుఁ గాంచి విసతిఁజేసి ప్రమోదం
బావహీల శక్రవిధిముఖ, దేవత లిట్లనిరి ఫాలదీప్తాంజలు లై. 360

శా.దుష్టాత్ముం డగురావణుం డనెఱునా దోషాచరాధీశ్వరుం
డప్టాశేంద్రులఁ బాటఁ దోలి దివివద్యత్తోరగాదుల్ కటా
కప్తం బంచుఁ గపించుచుం బఱవ నుగ్రస్ఫూరదోస్పారుఁ డై
శిష్టాచారవిహీనుఁ డై జగములం జీకాకుఁ జేసె న్రహీన్. 361

నీ. రహణీయనందనారామదేశంబుల విహరింప వెఱచిరి వెల్పుచెలులు
పస మీఱ మిన్నేటి యనుకతిన్నల వేడ్కఁ గ్రీడింప వెఱచిరి కంపురుషులు
నధ్వరంబులయందు నర్హిభాగంబులఁ గైకొన వెఱచిరి నాకివరులు
చలులమణిప్రభోజ్యలవిమానము లెక్కి తిరుగంగ వెఱచిరి పరమసిద్ధు
తే. లఖలదిగధీశ్వరులు భీతి యావహిల్లుఁ, దివిగి పురములవాకిల్లఁ దెఱవ వెఱచి
రేమిఁ జెప్పదు మయ్య రమేశ మీకు, దానవేంద్రునిరాఘాటఁబాటిఁ జూచి.
మ. వనజాతౌ మును మీరు సత్కరుణ నస్వచ్ఛత్యమున్ సంకతం
బనిమేషత్య మొసంగినందున మహాత్మా రేఁ బన లావనిరా
క నిరీక్షించి మొఱంగి పాటి చని వీక వృంటి మబ్బంగి మా
కను వై తోడ్పడ కుండినం గలదె దేవా ప్రాణ మిన్నాల్లోగిన్. 363

శా. సామాన్యేతరభంగిఁ బేర్చి యనిలోఁ జంపంగ నీ వోపితే
నేమో కాని దురంతదుస్సహాఘనాహీనస్ఫూరదోరనం
గ్రామప్రస్ఫుటబాహుశౌర్యమున లీలం గ్రాలువాని స్పమి
ద్భూమి న్నేము వధింపఁ జాల మనురేంద్రున్ మాట లింకేటికిన్. 364

క. అనిశంబు మేలు మేలని, సనకాదులు వొగడ రాత్రిచరవిభుని దశా
మ్యునిఁ దునిమి ముజ్జగంబులఁ, బ్రణతగుణా కరుణ వెలయ రక్షింపఁ గదే.

అథ దేవతలు శ్రీనారాయణునికి రావణవధోపాయంబుఁ చెల్పుట. అథ-

చ. అని సుర లాడిన న్నిని రమాధిపుఁ డిట్లను సాధురక్షణం
బును మఱి దుష్టశిక్షణముఁ బొల్పుగ మాకు నిసర్గధర్మ మిం
తనఁ బని లేదు మీరు సుగుణాకరులార రణంబునన్ దశా
ననుని వధించి మీకు భువనంబులకుం గడు మేలు సేసెదన్. 366

క. సందియము విడిచి రణమున, నందముగా వానిఁ జంపునట్టి యుపాయం
బంకలు చింతించి రహిన్, డెందము రంజిల్ల మాకుఁ దెలియం జెప్పుఁడి. 367

చ. అన విని నిర్జిరప్రవరు లామధువైరికి విన్నవించి రో
ప్రణతగుణా సుదర్శనధరా సకలజ్ఞుడ వీవు మమ్ముఁ జ
య్యన సదుపాయముం దెలుపుఁ డెంచు నచించుట చాలఁ జిత్రమై

సను మదిఁ దోచినంతయు ఘనంబుగఁ దెల్పెద మాలకింపవే.

368

శా. దేవా తొల్లి విరించిఁ గూర్చి హత ముద్దీపింపఁ బెక్కిండ్లు నా
దేవారాతి దపంబు సల్పుటయు నద్దేవుండు తా వచ్చి త
తాప్రవీణ్యంబున కిచ్చ మెచ్చి కృప సొంపార న్వరం బిచ్చెద
న్నావాక్యం. బెద నమ్మి ఘోరతపముఁ దై తేస్యంద్ర చాలింపుమా.

369

వ. అని పలికిన నద్దశముఖుండు సుధారసోపమం బైనయరవింశగర్భునివచనం
బుల కలరి తపంబు సాలించి నమస్కారంబుఁ గావించి యంజలిఁ గీలించి యా
గమనూక్తులం బ్రస్తుతించి మహాత్మా నాయందుఁ గృప గల దేని మనుష్యుల
వలనం దక్కఁ దక్కినసమ స్తభూతంబులవలనం జావు లేకుండ వరంబుఁ గృప
సేయుమని యడిగిన నప్పురమేష్ఠి యట్ల యగుంగాక యని పలికి యంతర్ధానంబుఁ
జేసె నితైఱంగున నద్దైతేయవల్లభుండు మనుజులు హీనబలు లని తలంచి సరకు
గొనక వారి నిరాకరించి తక్కినవారివలన మృత్యువు లేకుండ వరంబు వడసి
వీర్యదర్శితుం డై యవక్రసర్వాక్రమంబున ముల్లోకంబుల నాక్రమించి సమస్త
భూతంబుల బాధించును విశేషించి కామన్యసనంబునఁ బాపం బని తలంపక
పుణ్యాంగనలం జెఱపట్టుచున్నవాఁ డప్పాపాత్ముని మనుష్యానతారంబునం గాని
తక్కినయనతారంబులచేత వధింపఁగూడదు కావున మీరు మనుష్యరూపంబున
నవతరించి రాననున వధించి లోకంబులకుఁ బరమకల్యాణంబు సంపాదింపవల
యు నీవే గతి యని శరణాగతులమై మొఱు లిడుచున్నమమ్ము రక్షింపవే యని
యభ్యర్థించిన నవ్విరించిగురుం డుదంచితకరుణాకటాక్షవీక్షణంబుల నిరీక్షించి
వారి కిట్లనియె.

370

అథ శ్రీనారాయణుండు దేవతల కభయదానం బొసంగుట. అథా-

చ. అనిమిషులార మీర లిపు డాడినకై వడి మానుషాకృతిఁ
దనుజునిఁ జంపి మీకుఁ బ్రమదం బొనగూర్చెద నెందుఁ బట్టుదుం
జనకునిఁ గాఁగ నన్యనిఁ బ్రసన్నమతి న్వరియింతు నేక్రియం
దనరుదు నెన్నిరూపములు దాల్చుదు సంత యెఱుంగఁ బల్కుఁడీ.

371

ఉ. నా విని నిర్జరుల్ కమలనాభుని కిట్లని రయ్య సర్వగో
త్రావరమాళిరత్నచిరంజితపాదసరోరుహుం డయో
ధ్యావిభుఁ డాధ్యుఁ డాదశరథావనినాథుండు పుత్ర కాముఁ డై
వావిరి దీక్షఁ గైకొని హనం బొనరించుచు నున్నవాఁ డింకో.

372

శా. సుత్రావ్యస్ఫుటవీరశబ్దధరుఁ డై శోభిల్లునాతేనికీ-
స్త్రీస్త్రీక్షేప్త్యసమాన లై కలను నారీరత్నముల్ మువ్వ ర
గ్రశోతివ్యలు వారియందుఁ జతురాకారంబులం బుట్టి డై
త్యశ్రేష్ఠు న్వధియించి నశ్కరుఁ డేవా మమ్ము రక్షింపవే.

373

వ అని విన్నవించిన విని సర్వలోకనమస్కృతుం డగునానుదర్శనధరుండు సంపూర్ణ మనోరథుండై కరుణాతరంగితాపాంగవీక్షణంబులయి బురందరాదిబృందా రకులం జూచి మీరు వెఱవ వలదు మీ చెప్పిన క్రమంబున నిజశరభునకు నాల్గు రూపంబుల నవతరించి యొక్కరూపంబున సబాంధవుం డై నరావణుని నొక్క రూపంబున సింద్రజిత్తునొక్కరూపంబున గంధర్వదీనొక్కరూపంబున లవణుని సంగ్రామరంగంబునం బరిమాచ్చి లోకంబున శత్రవంతనంతోషంబు సంపాదించి బడనొకండు వేలసంవత్సరంబులు రాజ్యంబుఁ జేసి కృతాంధుడై నై క్రమ్యుఁడను దీయదివ్యస్థానంబునకుం జని యెడ ననియభయదానం బొసంగి బృందారకనం దోహవంద్యమానుండును గంధర్వగీయమానుండును సనంకనాదిమహాయోగి సేవ్యమానుండును నై యప్పరమపురుషుం డంతర్ధానంబుఁజేసి సంత మహేం ద్రప్రభృతిబృందారకులు యాగభాగంబులం బరితుష్టులై రావణునివలని భయంబు వదలి పితానుహంబుం గొల్చి నిజనినాసంబునకుం జని రంత. 374

—ఊహ ప్రాజాపత్యపురుషుండు దివ్యపాయసంబు దశరథున కొసగుటఁ యిది—

తే. పుత్ర కాముఁడై దశరథభూవిభుండు, ఋశ్యశృంగుండు చెప్పినరీతి నియతి క్రాలఁడగుభంగి వేదమంత్రములచేతఁ, దవిలిహోమంబుఁగావించునవసరమున.

సీ. కంజాతనఖనమాకారంబు గలవాఁడు జ్వలితాగ్నిశిఖిభంగిఁ జెలఁగువాఁడు రమణీయతరకృష్ణరక్తాంబరమువాఁడు తామ్రమయూఖవక్త్రంబువాఁడు నముదగ్రదివ్యభూషాదిశేషమువాఁడు కమనీయశుభలక్షణములవాఁడు శైలశృంగముమాడ్కిఁ జాలినొప్పుగువాఁడు ప్రబలశాస్త్రాలవిక్రమమువాఁడు తే. బలము వీర్యంబు తేజంబు గలుగువాఁడు, దివ్యరూపంబువాఁడు స్రదీప్తకనక వర్ణములవాఁడు దుందుభిస్సేనమువాఁడు, చారుసుస్మిగ్ధఘనశిరోజములవాఁడు. తే. నిరుపమానప్రభావుఁడు పురుషుఁ డొకఁడు, దివ్యపాయససంపూర్ణ దీప్తకనక రాజతాంతకపరిచ్ఛదరమ్యపాత్రఁ, గాంతనుంబలె బాహులఁ గదియఁ బట్టి.

క. ఘనయాగదీక్షఁ గై కొని, తనయులఁ బడయంగఁ గోరి తప్పక హోమం బొనరించు చున్ననరపతిఁ, గని ప్రాజాపత్యపురుషుఁ గా ననుఁ గనుమా. 375

క. అన విని యద్భుతరూపంబునఁ గ్రాలెడుయజ్ఞపురుషుఁ బొడగని నృపుఁ డిట్లనుఁ గేలు మొగిచి దేవా, పని యెయ్యది నాకు ఘనకృపం దెలుపఁ గడే.

వ. అనిన ప్రాజాపత్యనరుండు గ్రమ్యుఁడ నమృహీపతి కిట్లనియె. 380

ఉ. భూవర సీ వొనర్పుఘనపూజలు గూర్చి బ్రతిగ్రహించి యా దేవత లెల్ల మెచ్చి తమి దీరఁగ నీకు నొసంగు మంచు నా చే వరదివ్యపాయసముఁ జెచ్చెరఁ బంపఁగఁ దెచ్చినాఁడ సొం పావహిలం బ్రజాకరమ్ము నయ్యెడు దీనిఁ బ్రతిగ్రహింపుమా. 381

తే. ధన్య మారోగ్యవర్ధన మనృదుష్ట, భంబు నగుదీని నీకూర్చినత్నులకు కా

సంగు మస్త్రున వారు కాంక్షఁ గొని మెనవి

కడుముదంబునఁ గొడుకులఁ గాంతు రనఘు.

382

వ. అని పలికి యద్విష్యపురుషుండు దేవాన్నసంపూర్ణం బైనహిరణ్మయకలశం బొసంగినం గైకొని యద్దశరథుండు నిర్ధనుండు ధనంబు నొందినచందంబున పరమానందభరితచేతస్కుం డై ప్రియదర్శనం బైనయయ్యద్భుతంబునకు భక్తిపూర్వకంబుగాఁ బ్రదక్షిణంబును బ్రణామంబునుం గావించి తన్నుఁగృతా గునింగాఁ దలంచుకొనుచుఁ నయనుమతంబున నమ్రహాభాతం బంతర్ధానంబుఁ జేసినయనంతరంబ యజ్ఞకర్తంబు సాంగంబుగా నిర్వృత్తింబి సాదరంబుగ నప్పాయసకలశంబు శిరంబున నిడికొని పత్నీసమేతంబుగా సంతతిపురంబుఁ బ్రవేశించి శారదాభిరాముం డగుచంద్రుండు నిజకరంబులచేత నభంబునుం బోలె నిజానందరత్నలచేత నయ్యంతతిపురంబును బ్రకాశింపఁ జేయుచు దేవ దత్తం బై యమృతోపమానం బైనయమృహనీయపాయసాన్నంబు దైవ చోదితబుద్ధింజేసి ప్రత్యేకంబుగా విభాగించి.

383

❧ దశరథుం డాదివ్యపాయసంబు విభజించి భార్యల కొసంగుట. ❧

తే. నగముఁ గౌసల్య కొసంగి యానగములోన

నగ మలనుమిత్రకొసంగి యానగములోన

నగముఁ గైకేయి కొసంగి ప్రసన్నదృష్టి

మిగిలిననగంబు మరల సుమిత్ర కొసంగె.

384

క. బసంగిన నయ్యమృతాన్నము, మెనవి మిసిమి పనలు పొసంగ మెల్లనఁ దగనా కిసలయపాణులు మువ్వరు, వెనఁ దాల్చిరి గర్భముఁ బ్రవీణత మెరియన్.

ఉ. ఆరఘునంశవర్మఁ డపు డయ్యెలనాగలగర్భచిహ్నముల్

వారక చూచి చిత్తమున వారనికొతుకహర్ష రాగముల్

గూరంగ నన్యకార్యములఁ గూడక రే బవ లొక్కరీతి నా

దారలఁ గూడి చెన్నలరెఁ దారలఁ గూడినరాజుకై వడిన్.

385

వ. మఱియు నాహుఢగర్భ లై యారాజవత్సులు హుతాశనాదిత్యసమానతేజు లై యభూతపూర్వశోభావిశేషంబున నలరిరాదశరథుండు సురేంద్రసిద్ధర్షిగణా బిపూజితుం డైనహరిచందంబునం దేజరిల్లు చుండె.

387

తే ఇట్లు నారాయణుండు దేవహితముకొఱకు

సుర్వివిధున కవత్యత్య మొందు చుండె

సకలలోకేశ్వరుం డైన జలజగర్భుఁ

డఖలదివిజులఁ గూర్చి యిట్లనుచుఁ బలికె.

388

అంతయు బలవంతులును గామరూపులును మాయావిదులును గరుడానితుల్య
వేగులును శూరులును నయజ్ఞులును బుద్ధిసంపన్నులును విష్ణుతుల్యపరాక్రము
లును సుపాయజ్ఞులును దివ్యదేహాయుక్తులును దుర్జయులును సర్వాస్త్రసం
యోగసంహారాదిగుణయుక్తులును సమృతప్రాశులు సగుభట్టాకగోలాంగూల
వానరుల యక్షగంధర్వసన్నగసిద్ధవిద్యాధరకన్న రాపురఃకాంతలయందు మీ
మీయంశంబుల వేత్వేతి సృజింపుండు

389

చ. మనకు హితంబు సేయుటకు మాధవుఁ డుర్వి జనించు చున్నవాఁ
డనిమిషులార యవ్వభున కాజని సాయ మొనర్చుగా రహి
మనమును భాత్రిఁ బుట్ట నగు మానక ఋక్షవనాటయోనులం
దనువుగ వీర్యవంతులగు నట్టివలీముఖులక సృజింపుఁడీ.

వ. మతీయు బలవంతులును గామరూపులును మాయావిదులును గరుడానితుల్య
వేగులును శూరులును నయజ్ఞులును బుద్ధిసంపన్నులును విష్ణుతుల్యపరాక్రము
లును సుపాయజ్ఞులును దివ్యదేహాయుక్తులును దుర్జయులును సర్వాస్త్రసం
యోగసంహారాదిగుణయుక్తులును సమృతప్రాశులు సగుభట్టాకగోలాంగూల
వానరుల యక్షగంధర్వసన్నగసిద్ధవిద్యాధరకన్న రాపురఃకాంతలయందు మీ
మీయంశంబుల వేత్వేతి సృజింపుండు

390

తే. సృష్టి నింతకు మున్నె నాచేత సృష్టుఁ
డయ్యె జాంబవంతుండు ఋతౌధినాథుఁ
డతఁడు కడు జృంభమాణుండ నై ననాదు
ముఖమువలన జనించె సముత్పక్తతను.

391

అంతయు బలవంతులును గామరూపులును మాయావిదులును గరుడానితుల్య
వేగులును శూరులును నయజ్ఞులును బుద్ధిసంపన్నులును విష్ణుతుల్యపరాక్రము
లును సుపాయజ్ఞులును దివ్యదేహాయుక్తులును దుర్జయులును సర్వాస్త్రసం
యోగసంహారాదిగుణయుక్తులును సమృతప్రాశులు సగుభట్టాకగోలాంగూల
వానరుల యక్షగంధర్వసన్నగసిద్ధవిద్యాధరకన్న రాపురఃకాంతలయందు మీ
మీయంశంబుల వేత్వేతి సృజింపుండు

చ. అని నయ మారఁ బద్మభవుఁ డాడిన నట్లైనరింతు మంచు న
య్యనిమిషవర్యు లందఱు నిజాంశములక సృజించి రాఘ్యులక
ఘనతరసింహవిక్రముల గ్రావసమానుల నాత్మతుల్యులక
ననచరవీరులక బలవివర్ధనులక భువనప్రసిద్ధులన్.

392

చ. పాలువుగ శక్ర సంశమునఁ బుట్టెఁ బ్రతాపజితాంశుమాలి దో
ర్బలపరిపాలితాగచరపాలి దురంతనితాంతవిద్విష
త్కులవనకీలి హైమశతతోయజమాలి యనారతాజని
శ్చలజయశీలి వాలి దివిషద్గణసన్నతశౌర్యశాలి యై.

393

క. ఉగ్రశరుసంశమున విపులగ్రీవుఁడు లోకభీకరస్ఫుటరిపునం
శగ్రావఘనశతారుఁడు, సుగ్రీవుఁడు పుట్టెఁ బూర్ణసోమునిభంగిన్.

394

క. ధీరుఁడు శూరుఁడు వీరుఁడు, తారుఁడు కీర్తిజితవిమలతారుఁడు సుగుణో
దారుఁడు నరాతిలోచన, ఘోరుఁడు జన్మించె దేవగురుసంశమునన్.

395

ఆ. అవనిఁ గిన్న రేశు సంశంబున జనించె, జగము లొక్కభంగి సన్నుతించ
దైత్యసూదనుండు దైర్యనిర్జితగంధ, మాదనుండు గంధమాదనుండు.

396

తే. విశ్వోక్తాంశమునఁ బుట్టె వీరలోక
నుతబలుండు భూరిశౌర్యనిర్జితబలుండు

సంతతౌదార్యముఖగుణోజ్జ్వలుఁడు కీశ
కులుఁడు రిపువంశవనదవానలుఁడు నలుఁడు.

397

క. వాలాయము వినుతమహా, కాలుఁడు దుర్మదవిపక్షకాలుఁడు ఘనవా
ఙ్గాలుఁడు జగదభినుతరణ, శీలుఁడు నీలుఁడు జనించె శిఖయంశమునన్. 398

క. బృందారకకులనై ద్విలు, పొందుగఁ దమయంశములను బుట్టించి య
స్పందనరాక్రమవంతుల, మైందద్వివిధు లనువారి మర్కటవరులన్. 399

తే. ఘనబలుఁడుసింధుపతియంశమున జనించె, నలసుషేణుఁడు వనచరకులనరుండు
జవవినిర్జితశరభుండు శరభుఁ డనెడు, వనచరవసుండు పర్వమృవలనఁ గలిగె 400

ఉ. అంతఁ బ్రభంజనాంశమున నద్భుతభంగి నమిన్నయాకర
స్వాంతుఁడు నీతిమంతుఁ డతిశాంతుఁడు నైరికృతాంతుఁడుఁ సుధీ
మంతుఁడు వీర్యవంతుఁడు సమంచితవిక్రమవంతుఁ డాహనసా
మంతుఁడు గల్గె సర్వసుర మానితచర్యల నార్యధుర్యుఁ డై. 401

క. సురగంధర్వభుజగభే, చరకిన్నరసిద్ధసాధ్యచారణవిద్యా
ధరమరుదంశంబులఁ గల్గిరి పెక్కండు ఘనబలులు కీశశ్రేష్ఠుల్. 402

తే. ఋక్షగోపుచ్చవానరస్త్రీత్వ మొంది, నట్టిగంధర్వచారణ యక్షసిద్ధ
పుణ్యసతులందుఁ గీశగోపుచ్చభల్ల, వరులఁ బుట్టించి రఖల దేవతలు ప్రీతి 403

క. ఏ వేల్పున కేరూపం, బేవేషం బెట్టిశౌర్య మెనఁగఁ బాసఁగు నా
దేవునితనయుల కలవడె, నావేషం బట్టిరూప మాశౌర్యంబుల్. 404

తే. సమనగజశైలసంకాశు లమితబలులు
వీర్యధనులు విక్రాంతులు వేగవంతు
లనఘలు ప్రతాపవంతులు ఘనులు వలయు
నట్టిరూపంబుఁ గొన నేర్చునట్టివారు. 405

క. ఇతరేతరానురక్తులు, చతురులు సకలజ్ఞు లాజి సంసక్తులు ను
ద్ధతి రిపుల నొడువ శక్తులు, మతియుక్తులు మంజుమధుర మానితసూక్తుల్.

సీ. శరధినాథుని దాటఁ జాలుదు రతిజవగరిమచే గాంభీర్యగరిమచేత
బిలుసుకొండల నైనఁ బెకలింప నేర్తురు బలముచే ధీరత్వబలముచేత
మిహికాంశుధను నైన మెప్పింపఁ గలరు దోశ్యక్తిచే ఘనతపశ్శక్తిచేత
హరి నైన మీఱినేర్తురు భూరిలాఘవమహిమచే ఘనదీప్తిమహిమచేత

తే. రూపవంతులు చటులప్రతాపనిధులు, వృక్షపాపాణనఖనంత హేతు లుగ్రు
లఖుదివ్యాస్త్రకోవిదు లమితయశులు, మేఘగంభీరహోషు లమోఘబలులు.

ప. మఱియున ప్రమేయసరాక్రములునుబహువిధసంస్థానవ్యంజనలక్షణోపేతులును
మేఘబృందాచలకూటకల్పలును యుద్ధకర్మవిశారదులును దుర్గకాంతారదీప్త
సంభవులును శతసహస్రాయుతనియతప్రయుతార్బుదసంఖ్యాతులును నై పుడమి

యీనిన తెఱంగున నిఖిలజలధివలయితమహీమండలం బెల్ల నిండి మెండుకొని
ప్రచండపరాక్రమంబునం గ్రాలుచు. 408

ఉ. కొందఱు శక్తనందనునిఁ గొందఱు సంకజమిత్రపుత్రునిం
గొందఱు మారుతాత్మజునిఁ గొందఱు నీలునిఁ గొందఱు తానలుం
గొందఱు తారముఖ్యులను గొల్చి హిమాచలమందుఁ గొందఱుం
గొందఱు మేరుముఖ్యగిరికూటముల న్వసించి రెంతయున్. 409

తే. ఋక్షగోవుచ్చవాసరశ్రేణికెల్ల, నాభుండై నిర్జరకులేంద్ర నందనుండు
వాలి తనతండ్రిగీర్వాణపాలిఁ బోలె, మించి భుజగర్వగరిమఁ బాలించుచుండె.

న. అంత నిక్కడ నయోధ్యాపురంబునందుఁ బూర్వోక్తప్రకారంబున హయమే
ధంబు వ్రసనమాప్తి నొందు చుండ దేవత లందు హవిర్భాగంబుఁ గొని నిజ
నివాసంబులకుం జనినయనంతరంబ యద్వశరథుండు సమాప్తదీప్తానియ
ముండై సుహృదమాతృబాంధవబలవాహనంబులఁగూడి పత్నీగణసమేతంబు
గాఁ బురంబుఁ బ్రవేశించి యజ్ఞదర్శనార్థం బానీతు లైననానాదేశాధి
రాజుల నెల్ల యథార్హస్థానస్కారంబులం బూజించిన వారు సంతృప్తులై పసిష్ఠు
నకు నమస్కరించి తమయట్ల వస్త్రాదిదానంబులచేత సంతృప్తు లయినబలం
బులం గూడి నిజదేశంబులకుఁ జనిరి యనంతరంబ యమృహీరమణుండు శాంతా
సహితుం డై నఋశ్యశృంగుని బహువిధపూజలం దనిపిన నమృహర్షి పుంగవుండు
సంతృప్తాంతరంగుం డై యంగపతి యైనరోమపాదునిచేత నాహూయమానుం
డై పత్నీసమేతంబుగా నతనివెంటం జనియె నిత్యైఱంగున సర్వజనంబుల
యథార్హస్థానస్కారంబులఁ బ్రీతచేతస్కలం జేసి స్వదేశంబులకుం బనిచి
దశరథుండు పుత్రోదయంబుఁ గాంక్షించుచు నుఖం బుండె నంత. 411

క. పంతంబున దశరథభూ, కాంతుని కాంతామణులకు గర్భంబులు సం
తంతకుఁ గర మెదుగఁగ నా,వంతనడుము లెంత బటువు లై తనరారెన్.

సీ. నాగేంద్రయానలనడలు మందము లయ్యెఁ బదపడిరుచికోర్కి బహుళమయ్యె
గండరేఖలు పాండు డిండీరరుచి బొల్పెఁ గమ్మనిట్టూర్పులు గ్రన్తు నాగె
లలిముద్దుమోములఁ గళలయింపులు దేఱఁ దెలివాల్పకనుడాలు తేటయెనఁగె
ముద మారఁ జూచుకంబుల నల్పు రెట్టించె వళులు నానాటికి వన్నెకెక్కె

తే. రుచిరమేచకరుచి బొల్పె రోమరాజు, నాదమంతంతకెలమి మందతవహించె
బేదకౌసులమొలనూలు బిగువుఁ జెందె, బలుచమేనులకొకవిత పనలుగలిగె.

తే. పూర్ణగర్భిణు లగుచు నాపుష్పగంధు, లతివిశదకాంతి నలదారి రద్భుతముగఁ
గలువపూతేసిగర్భంబు నలరఁ దాల్చి, పఱలుప్రాచీదిశాంగన యొటవుఁ దెగడి.

—శ్రీరామనారాయణము. శ్లో—

క. నల లంతంతకు డగ్గఱ, నలనటలుం దఱుచు నిగుడ నభినవగతి నా

పాలకులకు నానాటికి, నలవడ నీల్లాడఁ బ్రాద్దు లయ్యె న్నిగులన్. 415

ఉ. మేటిగఁ జైత్రశుద్ధసపమీబుధవారపునర్వసూడుక
ర్కాటకలగ్నమందు గురురాజులు నొక్కటఁ గూడి పర్వ స
య్యాటముతో శుభగ్రహము లైదు సముచ్చగతిం జరింప నా
భేటవిభుండు మింటినడుక్రేవ సముజ్జ్వలుఁ డై వెలుంగఁగన్. 416

వ. ఇట్టిశుభసమయంబున. 417

సీ. మొలకనవ్వులవాని నలరాజు నలరాజు నలపింపునవకంపుఁజెలుపువాని
నరచందురునియందమిరవొంద నను వొందు ససమీటుమిసిమి నెన్నొనలవాని
నలతమ్మివిరియమ్ము లవిసొమ్ముగాఁగొన్న గరువంపుఁ దెలిసొగ కనులవాని
నెలమావిననకావించెలుపులోఁగొని చాల మురువుఁగాంచినముద్దుమోవివానిఁ

తే. జారులక్షణశుభవిలాసములవాని
నచ్యుతాధాంశ మగువాని నరివిరాము
నకలగుణధాము రాముఁ గౌసల్య గనియెఁ
గలువదొరఁ బూర్వదిక్పతి గన్నయట్లు. 418

క. ఘనతేజఁ డైన యానందనుచేఁ గౌసల్య పుడఁఖిఁ దద్దయు నొప్పెన్
లనిమిషలోకవిభుం డై, యనువందెడువజ్రచేత నదితియుఁ బోలెన్. 419

—❧— భద్రతలక్షణశత్రుఘ్నులు కైకయీసుమిత్రులయం దుదయించుట. —❧—

చ. అలికులవేణి గైక గనె నాదశమీగురుతారయందు సౌం
పలరంగ మీసలగ్నమున నబ్జముఖున్ సుముఖున్ జగత్పఖు
న్లలగిరికైర్య సజ్జనమనోహరుఁ బద్మవిశాలనేత్రునిన్
లలితగుణాఘ్నిన్ సుజనలాభరతు స్ఫరతు న్నదంబునన్. 420

మ. ఘనకర్కాటకలగ్నమందు ఫణినక్షత్రంబున నూర్భరిశో
భనవిస్ఫూర్తి సుమిత్ర గాంచె సుతులం బంచాంబకాకారుల
న్మనుసంతాఘ్నుల దీర్ఘబాహుల మహాసందాత్ముల న్వంశవ
ర్ధనుల న్నక్షణునిన్ జగన్నుతకళాధారేయు శత్రుఘ్నునిన్. 421

తే. వరకుమారునిఁ గన్న పార్వతివిధమునఁ, జంద్రుఁగాంచిన పూర్వదిక్పతిసాబగున
హరిహాయునివాసునునిఁగన్నయదితికరణి, మెఱసెఁగౌసల్యగై కనుమిత్రమిగుల.

వ. ఇట్లు కౌసల్యాదేవియందు నారాయణార్ధాంశంబున రాముండును సుమిత్రయం
దుఁ దచ్చతుర్థాంశంబున లక్ష్మణుండును దదష్టాంశంబున శత్రుఘ్నుండును గైకే
యియందుఁ దదష్టాంశంబున భగతుండును ననతరించి దశరథుని కనురూ
పులై గుణవంతు లై నిజద్యుతులచేతఁ బ్రోవ్వపదోపమాను లై యొప్పిరపుడు.

క. మొఱసెను సురదుండుభు లటు, కుప్పె న్నందారకల్పికోమలసుమము
ల్కాఱసెం గిన్నరగీతో, త్కరము లెనఁగె నిర్జరవనితానటనంబుల్. 422

- సీ. సకలమరశ్రేణి చటులాపదలు దీత దివిజారిగుండెల దిగులు సేరఁ
బాపనంతతులు పటాపంచలై పాతె వినులచిత్తులమన స్తమము జాతె
లతితాంబుధులబుమ్మరములు దేటలఁ దేతె దిబ్బుఖంబుల వింత తెలుపులూరె
రవిశశభరనుండలములఁ గాంతులు మీతె ననుధాచకోరాక్షి వగవు దీతె
తే. మహితతాపనందోహమానసాంబు, జములు వికసించి తనరారె సకలలోక
మాలకుఁగఁ శ్యాణనుఖములు మొలకలైతై, నచ్యుతుఁడురాముఁడై పుట్టినట్టివేళ.
వ. అప్పు డప్పురవరంబు నటన ర్తకగాయకవాచకజననంకులరాజమాన్యంబై యు
త్సవస్వత్వంబు సేయుచుండె నంత నద్వళరభుండు పుత్రు లుదయించుట పని
పరమానందభరితహృదయారవిందుం డై తత్ప్రియాఖ్యాయులకు రత్నాంబర
భూషణాదు లొసంగి బ్రాహ్మణులకు ధనంబును ధేనువులు నొసంగె నంతఁ బద
నొకొండనదినంబున మహర్షిశ్రేష్ఠుం డగువసిష్ఠుండు. 426

—ఇతి విసిష్ఠమహర్షి రామాయణం నామకరణంబుఁ జేయుట. ఇతి—

- తే. క్రమముగా నగ్రనుతునకు రాముఁ డనఁగఁ
బరఁగఁ గై కేయిసుతునకు భరతుఁ డనఁగ
మఱి సుమిత్రాత్మజునకు లక్ష్మణుఁ డనఁగ
రమణ శత్రుఘ్నుఁ డనఁగఁ బేల్లనర నిడియె. 427
- వ. ఇట్లు నామకరణంబుఁ జేసి జాతకర్తాదిశుభకర్తంబు లన్నియు నిర్వర్తించి బ్రాహ్మ
ణులకుఁ బుష్కలంబుగా నన్నంబుఁ బెట్టించి యథేష్ఠంబుగా మణిసువర్ణవస్త్రా
దికంబు లొసంగి యమందానందంబునం బొదలుచుండె నంత నారాజనంద
నులు పూర్వపక్షశశాంకునిపోలికి దినదినప్రవర్ధమాను లై జననీజనకులకు
ముదంబు రెట్టిన బాల్యంబు వీడి సకలజగన్తోహనం బైనయావనంబు నొంది
శాస్త్రంబులయందుఁ బరిచయంబు గలిగి నీతులయం నభిరతులై ధర్మశాస్త్రం
బులయందుఁ బరిష్కాశలై కోదండపాండిత్యంబులం దారితేటి గజహయాధిరో
హంబులయందు జితశ్రము లై పరిపంథిమర్త్యభేదనవ్యూహాదవ్యయుద్ధచిత్ర
శస్త్రాస్త్రనైపుణ్యంబులం బ్రవీణతగలిగి చతుర్విధోపాయంబులం బ్రసిద్ధు లై
గర్భభూకాదశవర్షంబుల నుపసేతు లై వేదాధ్యయనంబు సేసి కళంకరహిత
శశాంకుపాంకంబున సతనుత్పరహితకుసుమశబ్దపోలికి సకలజగన్తోహనాకార
లిలావిహారచాతుర్యంబుల సిఱులజనమనోహరు లగుచు వినోదించు చుండిరందు.
- క. జ్యేష్ఠుం డగు రాముఁడు లో, కేష్ఠుం డై వశరభునకు హితుఁ డై పురుష
శ్రేష్ఠుండు విధిక్రే వడి, శిష్ఠుం డై చంద్రభంగిఁ జెలుపు వహించెన్. 429
- క. ధీరుం డై ఘనసుగుణో, దారుం డై కీర్తివిజితతాగుం డై గం
భీరుం డై ధీరుం డై శూరుం డై యొప్పె నతఁడు మరుచిరభంగిన్. 430
- క. పితృశుశ్రావణరతుం డై, శ్రుతివిదుఁ డై చాపవేదశోధకుం డై సు

వ్రతుండై యతిరఘుండై బుధ, హితుండై తనరారె నాతఁ డంతయుఁ బ్రీతిన్.

మ. ఘనుఁడున్ స్నిగ్ధుఁడు లక్ష్మీవర్ధనుఁ డమోఘప్రేముఁ డాలక్ష్మణుం
డనఘుం డన్నయ ణోకరాముఁడు హితవ్యాపారుఁ డారామభ
ద్రునకున్ దక్షిణబాహునై ప్రియుఁడు నై తోడై సదాభూరిశో
భనసందాయకుఁ డై రహిం దగె బహిఃప్రాణంబుచందంబునన్. 432

క. పాంపార రామభద్రుఁడు, నింపుగ లక్ష్మణుని విడిచి యించుకయు న్ని
ద్రింపఁడు సరసాన్నము భుజి, యింపఁడు క్రీడారతిఁ జరియింపఁడు నెపుడున్.

క. ఆరామవిభుఁడు చటులా, శ్యామరూఘం డగుచు వేట కరిగెడుతఱిఁ ద
ద్భాగిశరాసనధన్యుడై, వీరుఁడు లక్ష్మణుఁడు పోవు నెనుకొని ప్రీతిన్. 434

తే. ఇంపు సాం పార లక్ష్మణుం డెల్లప్రాద్దుఁ, బూనిరాముని కతిహితుం డైనభంగిఁ
బరఁగ శత్రుఘ్నుఁడును జాలభరతునకును, బ్రీతినెప్పుడుకడుహితుం డై తనరెన్.

తే. మఱియు దశరథధారుణీమండలేంద్రుఁ, డక్కుమారో త్రములచేత ననవరతము
సేవ్యమానుఁడై మిక్కిలిచలఁగుచుండె, ననిమిషులచేతఁ బంకజాసనుఁడు వోలె.

వ. ఇట్లు దశరథుండు నందనులచేత నుపాస్యమానుం డై యక్కుమారు లారూఢ
యావను లగుటఁ దలపోసి తగినకన్యలం దెచ్చి వివాహంబులు సేయుటకు
నుపాధ్యాయబంధవసహితంబుగా విచారించు చున్నసమయంబున. 437

—ఇతి విశ్వామిత్రసుహర్షి దశరథమహారాజకడ కేతెంచుట. —

సీ. అలవస్థిమనితోడఁ గలహించి యెవ్వోడు సదనుల బ్రహ్మర్షిపదము వడసె
నురలపై నలిగి భూవరునకై యెవ్వోడు ప్రతినాక మొనరించె వితతమహిమ
ఘనతపంబునకు విఘ్నము సేయ వచ్చిన రంభ నెవ్వోడు దిట్టె రాయిగాఁగఁ
బరఁగ నెవ్వోడు యాగసమపుగాఁ గొనిపోవుద్విజపుత్రుబ్రతికించె విపులకరుణ

తే. నట్టితాపనకులవద్యుఁ డమిత తేజఁ, డంబురుహగర్భసముఁడు మహామహుండు
గాధినందనుఁ డన్మహీకాంతుఁ జూక, నక్కజంబుగఁ జనుదెంచెనొక్కనాఁడు.

తే. వచ్చి వాకిట నిలిచి దావాదికులను, గాంచి మారాక యాన్యపాగ్రణికిఁ దెలుపు
మనుడు రయమున నొకఘణిహరుఁడరిగి, నరవరాగ్రణి కొలువున్ననగరుసొచ్చి.

ఉ. ఏలికఁ గాంచి కేలు ఘటియించి నృపాలమణి పరాకు నా
యేలినసామి కొశిఁమునీంద్రుఁ డుపా త్రలనన్మహాతప
శ్రీలుఁడు వచ్చి సంభ్రమముచేఁ దలవాకిట నున్నవాఁడు తే
జోలసితుండు నావు డలసూర్యకులేంద్రుఁడు హృష్టచిత్తుఁ డై. 440

క. గురుసహితుఁ డై మహేంద్రుఁడు, వరచతురాననున కెదురు వచ్చినభంగిఁ
గురుసహితుఁ డై మహేంద్రుఁడు, కర మద్భుతభక్తి నెదురుగాఁజనుదెంచెన్.

తే. అట్లు చనుదెంచి ప్రజ్వలితాగ్నిమాడ్కిఁ
గ్రాలు మునినాథు సంశ్రితవ్రతునిఁ గాంచి

భక్తీ దత్తదాజ్ఞములకుఁ బ్రణతిఁ జేసి
యర్ఘ్యసాద్యప్రముఖపూజ లాచరించి.

142

వ. వినయంబున గృహంబులోనికిం దోడ్కొని చని కాంచనాసనంబున నాసీనుఁ
జేసి శాస్త్రదృష్టవిధానంబున వర్చించిన నప్పరమతపస్వి తత్పూజనంబుఁబ్రతి
గ్రహించిపురరాష్ట్రకోశజనపవచాంధననుహృజ్జనంబులయందుఁ గుశలంబడిగి.

తే. అనఘ పగతులు నిర్దితు లై రె మంత్రి, వరులు నశనర్తులై చరింతురై సమస్త
సృపులు సన్నతు లగుదురెనీకుఁజేయఁ, గంటివే దై వనూనుషకర్మచయము.

న. అని నలికి పదంపడి వసిష్ఠమునిశ్రేష్ఠునిం జూచి సగౌరవంబును సన్నేహంబును
సవినయంబునుం గా సేమం బరసి తక్కిననుహృదల నందఱ న య్యైతేఱంగుల
సంభావించి వారిచేత నుపాస్యమానుండై నిజతేజోజాలంబులఁదత్తభాంతరం
బెల్ల వెలుంగం జేయుచు సుఖాసీనుండై యుండె నప్పు డద్దశరథుండు విశ్వా
మిత్రు నవలోకించి వినయంబున నిట్లనియె.

445

ఆ. అమృతకలశ మబ్బిన ట్లనూదకమందు, నీరు సెందినట్లు నిర్ధననకు
నమితధనము దొరికి నటుగాడె మీరాక, నేడు మాకు గాధిసృపకుమార.

ఆ. ధర్మపత్నులందుఁ దనయులఁ బడసిన, నాటికంటె మానినాథ నేడు
యినుమడించె నాదుహృదయమందుఁ బ్రమోద, లాభ మనఘ నీదురాకవలన.

క. మునినాథ దైవికంబునఁ, జనుదెంచితి విపు నాదుపదసంబునకుం
బను లన్నియు సమకూడెను, పనివడి మీకృపకుఁ జాలఁ బాత్రుడ నైతిన్. 448

తే. సంయమిశ్వర ఘోరసంసారజలధి, మగ్నమాదృశసరచాలమండలంబు
నుద్ధరింపంగ నదుపాయమెందుఁ గలదె, యుష్మదీయకృపాపోతమొకటిదక్క.

మ. అనఘం బై సుపవిత్ర మై శుభకరం బై యొప్పుమీదర్శనం
బున నాజన్మము సార్థ మయ్యె యశయు న్బొల్పొందె బల్లివ్తఁ జే
సినపుణ్యంబు ఫలించె నిత్యశుభము లేకూడె నోగాధినం
దన వెయ్యేటికి సాధుభూషతులలో ధన్యుండ నై మించితిన్.

450

తే. మొదల రాజర్షివై చాలఁబొగడువడసి, పిదపఁ దపమున బ్రహ్మర్షి పదముగాంచి
మున్ను భువనప్రసిద్ధిఁగైకొన్ననీదు, మహిమలెఱిగి నుతింపంగ మాకు వశమె.

క. గురుఁడవు దైవతమవు శుభ, కరుఁడవు బలదాయకుఁడవు కర్తవు సంప
త్కరుఁడవు దైవతమవు సుఖ, కరుఁడవు మా కెప్పుడు నీవ కావె మహాత్మా. 452

వ. మునీంద్రామిముఖోటి పరమసిద్ధులకు సుష్టుఁగవలసినకార్యం బొక్కింతైనఁ
గలుగమి నిక్కువం బైనను నడుగ వలసి యడిగెద నేమి దలంచి విజయంబు
సేసితిరి నా కెయ్యదికర్తవ్యం బానతిండుపాత్రభూతుండ పగులంజేసిభవత్కా
మితంబుఁ దీర్చెద మహానుభావుం డైననీవు మద్గ్రహంబున కరుదెంచుట నా
యందుం గలవాత్సల్యాతిశయంబునం గదా యని శ్రవణసుఖంబుగాఁ బల్కిన

నప్పులుకుల కలరి నిజ తేజోధరీకృతశతపత్రమిత్రుం డగువిశ్వామిత్రుండు హర్ష
పులకితగాత్రుండై యజరాజపుత్రున కిట్లనియె. 453

చ. మనుకులసంభవుండ వనమానవసిష్ఠకృతోపదేశసం
జనితలనద్వివేకుండవు సాధువిధేయుండ వన్వయోచిత
ప్రణయవిదుండ వీచగిది బల్కుట నీ కనుసూచమే కదా
మనుజవరేణ్య నీ వనినమాట కనత్వము గల్గదెన్నడున్ 454

క. హితమతి నస్తన్మానన, గతకార్యం బెఱుకపఱతు గ్రక్కున దానిం
జతురత నొనర్చి సత్య, ప్రతిశ్రవుండ వగుము నీవు పార్థివముఖ్యా. 455

వ. అని బహుకరించి వెండియు. 456

చ. అసఘచరిత్ర యే నొకమహాధ్వరకర్త మొనర్పఁ బూని ను
ద్యవసమున దీక్షఁ గైకొని యథావిధి హోమము నేయు చుండఁగా
దనుజవరేణ్యు లిద్దఁ జితిదర్పితు లుగ్రులు కానుసూపు లై
వెనుకొని వచ్చి యెంతయును విఘ్న మొనర్తురు సారెసారెకున్. 457

క. ఏ నెన్నిమార్లు నేయం, బూనిన వా రన్నిమార్లు పూని చలమునక
నానావిధవిఘ్నంబుల, దానిం గొనసాగనీరు దశరథనృపతి. 458

ఉ. నెత్తురు వహ్నికుండముల నించుచుఁ బావనయజ్ఞ వేదిపైఁ
గుత్తుకబంటిమాంసమును ఘోరముగా దివినుండి వైచుచుం
దత్తఱపాటుతో మునులఁ దద్దయుఁ గాఱియపెట్టుచుం గడుం
జత్తము గండ నత్తపముఁ జెల్లఁగనీ రిక నేమి జెప్పుదున్. 459

చ. వెనుకీనుక న్నిశాటుల శపింపఁ గడంగియు దీక్షితుండు నై
మనమున నల్కఁ బూనిన సమంచితయాగఫలంబు వ్యర్థమై
చను ననియుం జరార్జితవిశాలశంకుంబున కర్ణి హాని గ
ల్లు ననియుఁ దాల్చి చేత మదిఁ గూరినకిన్న నడంతొ సారెకుక్. 460

విశ్వామిత్రుండు యాగరక్షణార్థమై రామనిఁ దన కొనఁగఁగోరుట.

తే. వారు సుందోపసుండకుమారు లమిత
విక్రములు కానుసూపులు వీరకర్త
విదుల్లు మాయాపులు దశాస్యవీరభటులు
జననర సుబాహుమారీచు లనెడివారు. 461

చ. జనయుతుల న్నిశాటుల వెనం దునును నృపదగ్రసంకనుక
భువనమనోహరు నృపరిపుత్రతిముక సుగుణాభిరామునిక
రవికులవార్ధిసోముని సరాతివిరాముని రాము నెంతయు
నృపరణ మీఱఁ దోడ్కొని చనర జనుదెంచినవాండ వేడుకన్. 462

క. భూమిశతీలక సుగుణోద్ధోముని ఘనకాకపక్షధరుని న్సూరక

భీమసమానపరాక్రము, రాముని నాకొసంగు మిపు డరాతుల నొడువన్.

క. ఇతఁ డెంతయు నాచే బా,లితుండై యాత్మీయదివ్యపుష్ప తేజమునఁ
దితిజుల వినాశమునం, దతులితగుణధుర్యశక్తుఁ డై తనరాదున్. 461

క. ఎద్దానివలన నీతఁడు, దద్దయు ముష్టగములందు ధన్యం డనఁగాఁ
బెద్దయు విఖ్యాతి వడయు, నద్దివ్యానేకరూపయశము నొసఁగెనన్. 465

అంత దశరథుడు రామునివెంటఁ దన్నును దోడ్కొని పొమ్మనుట. ఇంత

క. రామునిముంగల నిలువఁగ, నామనుజులనులు చాల రనిలో వారిఁ
రాముండు దక్క నన్యం, డీమహిలోఁ దునుమఁ జాలఁ డినకులతిలకా. 466

తే. అధిప బలవీర్యదర్శితు లగుటఁ జేసి, ప్రాప్తు లై కాలపాశనిబద్ధు లగుచు
నున్నవా రన్ని శాటులు యుద్ధమందు, ఘనబలుం డైనరామునిఁ గడువలీరు.

క. విమలాత్మక పుత్రస్నేహము విడువుము నీదుభావ మంత యెఱుంగుదుఁ
నమరమున దానవుల ని,క్కము రామశరాభిహతులఁ గా నెఱుంగు మొగిన్.

తే. రామభద్రుఁడు సత్యవిక్రముఁడు లోక

హితుఁడును మహాత్ముఁ డని మది నే నెఱుంగుదు

నీవసిష్ఠమహాముని యెఱుంగు మఱియు

నితరతాపను లెఱుంగుదు రితనిమహిమ.

469

తే. శాశ్వతం బై నయశమును సర్వధర్మ, లాభము నఖండభూరికల్యాణలాభ
మును వడయఁగోరి తేనియోభూతలేంద్ర,చంద్రరాముని నాకునొసంగుమిపుడు.

తే. అధిప నావెంట బంపుట కఖలమంత్ర, వరులును వశిష్ఠముఖముననరులునమ్మ
తించి యున్నారు నీవు సందియము దక్కి, నాకొసంగుము రాముని లోకనుతుని.

వ. మహాత్మా యే నొసర్పం బూనినదశరాత్రయాగకాలం బతీతంబు గాకుండ
శీఘ్రంబున భవత్కుమారకుం డైనరాముని నాపిఱుందం బంపి సత్యస్తతిశ్ర
వుండవు గ మ్మల్లైన నీకు శుభంబు గలుగు నని ధర్మార్థసహితంబు లగువలుకులఁ

బలికి క్రమృత సతం డిచ్చునదు త్తరంబు వినువాఁడై యూరకున్న నావిశ్వామి
త్రునివచనంబులు విని యద్దశరథుండు న్యధితమనన్కుండై తీవ్రశోకంబున
నొక్కింతసేపు మైమఱచి యుండి క్రమృత లబ్ధసంజ్ఞండ్లై మొగంబునదైనయంబు
దోచ నిరుద్ధబాహ్విదయసన్నకంకుం డై యిట్లనియె. 472

తే. అనఘ రాజీవలోచనుం డైనరాము, డూనమోడశనన్దుండు వీని కాజి
ననుగుల నెదిర్చి పోరాడునట్టి భూరి, కర్కశం బైనసభుజశక్తిఁ గాన మిపుడు.

ఉ. బాలుఁడుధీరుఁ డై రిపులపాళి నెదిర్చి రణం బొనర్పఁగాఁ
జాలఁడు యస్త్రశస్త్రములచంద మొకింత యెఱుంగఁ డాజివి
ద్యాలసితుండు గాఁ డరిజలాబలయుక్తు లెఱుంగఁ డుగ్మదై
త్యారి నెదిర్చి పోర నకృతాస్త్రిని రామునిఁ బంపఁ జెల్లునే.

474

తే. నిన్న మొన్నటివాడె యీచిన్నకుట్టఁ, డకట రాఘవుఁ డెక్కడ యనుగు లేడ
నమరమున వాగ నీతఁడు సంపు లేడ, యింత చింతింపవలదె మీరేమిచెప్ప.

మ. సుతులం గానక పెద్దకాలము మదికొ శోకించి పెక్కిండ్లకీ
సుతులం గంటిఁ గృష్ణ భవాద్భుతజటిశుల్ సేయునాశీర్వరో
న్నతి మద్భాగ్యవిశేషమున్ భవదధీసంబే కదా యీజగ
ద్ధితుని దైత్యులతోడఁ బోగుటకు నే నేలాగు పుత్తెంచెదన్. 476

చ. ఘనగుణశాలి ప్రాణములకంటె బ్రయం డగురామచంద్రునికొ
జననుతు నొంటిఁ బంపి నిమిషం బయినకొ మనఁ జాల వంశవ
ర్ధినుఁ డగునట్టిసూతలిగుప్తాయపుముద్దులకుట్టఁ జేల నీ
యనుమతి నేనె వచ్చెన సురారులఁ జంపి మఖంబుఁ గావగన్. 477

—అంత దశరథుఁడు విశ్వామిత్రుని సుబాహుమహీచానుల సమాచారం బడుగుట. అంత—

ప. మహాత్మా మిముబోఁటిమహాత్ములయనుగ్రహవిశేషంబున నా కడఁపిణిపరి
పూర్ణం బైనసైన్యంబు గొఱంతపడకుండఁ గలిగి యున్నది మఱియు సర్వాస్త్ర
కుశలు లగువీరులు దండనాథు లనేకు లున్నవారు వీ రందఱు భవత్ప్రసాదం
బున రత్నోగణనిగ్రహంబునందు దత్తు లై యుండుదు రట్టివీరభటుకోలాహల
సంకులం బైనబలంబునుం గూడి ధనుర్ధరుఁ డైనయేను జనుడెంచి రణంబున
నసురుల నెదిర్చి ప్రాణంబులు దాఁపక నాయకపరంపరల నిశ్చేషంబుగా రూపు
మాపి భవదప్రీతచర్య నిర్విఘ్నంబుగా సమాప్తి నొందించి వచ్చెన రామునిఁ
దోడ్కొనిపోవ నిశ్చయించితిరేని చతురంగబలోపేతుంజేసి మత్సహితంబుగాఁ
దోడ్కొని చనుము నాకు నెల్వరు పుత్రులు గలరై నను వారిలోన రాముండు
జ్యేష్ఠుండును ధర్మప్రధానుండు గావున నితనియందు మిక్కిలిఁ బ్రీతి గలిగి
యుండు నద్దనుజు లెట్టివా రెవ్వనికొడుకు లెవ్వనిచేత రక్షితు లగుదు రెట్టి పరి
మాణంబు గలవారు నాకును రామునకు నాబలంబునకు నెత్తెఱంగునఁ బ్రవ
ర్తించవలయు నేయపాయంబునఁ బరిమార్చి వచ్చు నెచ్చటనుండి చనుడెంతు
లేచందంబునం జరింతు రింతయు నెఱింగింపుం డనిన మునిగ్రామణి నృపగ్రామ
ణికి నిట్లనియె. 478

సీ. జననాథ యలపుల స్త్రీబ్రహ్మ మనుమఁడు రావణుం డనియెడు రాక్షసుండు
విధిదత్తవరజాతపీఠ్యగర్వంబున మత్తుఁ డై తనయట్లు మత్తు లైన
దుష్టనిశాటులతోఁ గూడి యనిశంబు ఘనబలప్రాధి లోకముల నెల్లఁ
ప్రతిహతద్యుతులుగా బాధించు చున్నవాఁ డనుమాట మన మెల్ల నాలకించి

తే. నదియె కదయద్దశాస్యుఁడుయక్షనాథు, ననుజుఁడలవిశ్రపునిపుత్రుఁడధికసత్వఁ
డయ్యు జగతినామరభావుఁడగుటవలన, గవాహినాథ మఖవిఘ్నకర్త యయ్యె.

శా. ఆరక్షణపతిపంపునకొ ఘనమహాగ్రాకారు లుద్యక్షులుల్

శూరుల్ దుష్టులు గామనూపధరులు సుందోపసుందాత్మజు
ల్లారీచుండు ను బాహుఁ డ౯ సురరిపు లైర్వోధతుల్ క్రవ్యభు
గ్వీరుల్ సారెకు నత్తు రాసవనము విఘ్నంబుగావింపఁగన్.

450

—ఇతి దశరథుండు రాక్షసుబలంబువిని వెఱచి రామునిఁ బంప నొల్లననుట. ఇతి—

క. అని పలికినమునినాథున,చనమున్ విని యెల్లఁ బోయి జననాథుండు నె
మ్మనమున భీతి గదర నా,ననమున దై న్యంబు దోఁప నమ్ముం డగుచున్.

451

ప. అంజలిఁ గీలించి యిట్లనియె.

చ. మునివర రావణుం డనఁగ మున్నహాయతఁ బెక్కుమాట ల
య్యనిమిషదైత్యసంగరములందు దిగీశులతోడఁ బోరువాఁ
డనుపమవిక్రమాప్తి బిరు దందినమేటిచుగండు వానితో
నని నెదిరించి పోర దివిజాధిపముఖ్యుల కై నఁ జెల్లునే.

452

తే. అంతలంతటి వేల్పు లట్లగుచు నుండ,దానవునిదేజము సహింప మానినాథ
మనుజులన నెంత వారలుమనుజులఁదెను,వారిమనుజులువధియింపఁ గోరుటెట్లు.

క. ఆరావణుండు సమరజి, తై రావణుం డనఁగ విసమె యాతనితోడఁ
మా తొడ్డి సంగరంబునఁ, బోరఁగ నాతరమె మానిపుంగవ తలఁపన్.

453

ప. మఱియు సుందోపసుందనందను లగుమారీచసుబాహులు వీర్యగర్వంబున
నెవ్వరి మెచ్చక మాయాబలవిశేషంబునఁ బురందరాదిబృందారకుల లెక్క
నేయక యుక్కునంగ్రాలుచు యజ్ఞవిఘ్నకరులై ప్రవర్తింతు రనునది జగత్ప్ర
సిద్ధంబై మ్రోయు చుండు నే నెట్టిజెట్టిజోదుల నై న బిట్టెదిరించి కట్టల్ గట్టి
తనంబుఁ జూపి యిట్లట్ల నుడి తెట్టెనోపుదుంగాని కాలాంతకయమోషములగు
నమ్మారీచసుబాహుల నోర్వం జాల ననేకసంగ్రామంబులనారి తేటి పేరుకొన్న
నాయటిశూరులకుం దీర్చరానికార్యంబు బాలుండును నకృతాస్త్రండు నగు
రాముఁ డెఱైఱంగునం దీర్చువాఁడు నీవు సర్వజ్ఞుండవు గురుండవు నాకు దైవ
మవు కావున మందభాగ్యుండ నైననన్నుం గరుణించి రామునియందుఁ బ్రసా
దంబు సేయుము.

456

—ఇతి విశ్వామిత్రుండు దశరథునవంబు విని ప్రథమఁ డగుట. ఇతి—

మ. అని ధాత్రివరమాళి వల్కు ముని విశ్వామిత్రుఁ డత్యాగ్రహం
బున యజ్ఞాయతనంబునందు విలసత్పూతాజ్యసిక్తాగ్నిభం
గి నితాంతద్యుతితో నుద్దీప్త మగుచుక గెంజాయ రంజలులో
చనకోణంబుల రాజుఁ జూచి పలికె శస్త్రోపమానోక్తులన్.

457

ఉ. అచ్చుపడంగ మే మడిగి నప్పుడె లే దని పల్కు టొప్పు గా
కేచ్చెన నంచుఁ బల్కి తుది నీగతి బొంకుట రాజనీతియే
రచ్చల నీవలెక రఘుకులంబునఁ బుట్టినరాజు లెన్నఁడుం

బాచ్చెము లాడ రస్యము నుపుణ్యముఁ జేసితి వేమి చెప్పుదున్. 488

ఎంతో శారవ పింత యయ్యె నయితే నేమాయెఁ గానిమ్ము మా
కింత చాలుఁ గొఱంపి యేమి పను లిం కేరితిచే నైన నా
క్కింతె నం దుది ముట్టనే పలుకు లిం కేలా మృహవాది నై
సంతోషంబున నుండు గిగావు సుఖ యై త్యానాథ యే బోయెవన్. 489
అని పలికిన నవ్వేశ్వమిమ్మని దుర్నివారక్రోధరసోదీర్ఘం బై సరూపలక్షణం
బుపలక్షించి. 490

ధర దిరిగెం గుల్లశైలము, లోరగెన్ దిగ్భిత్తు లడరె నుడువతి రాలెన్
శరనిధు లింకెన్ భూతము, లక్షిముఱి వడినవ వడంకె హరివరుఁ డడరెన్. 491

ఇది విష్ణుఁడు రాముని బావ్యము నైన కొనంగు మని వశవసునకు బోధించుట. ఇతఁ
లంతం గొంత నస్మిన్మఁ జాడటిలుకోసాటోముం జూచి లో
వంతం జంతిలి కోర్కెఁ దీర్చు నని ముక్త నా న్నచ్చి యిమ్మేదినీ
కాంతం దీనికతంబునం బుట్టి శంకం బాలుఁ గోపించినాఁ
డెంతో మోసము వచ్చె నంచు నేనఁ బ్రవృత్తేంద్రుతో నిట్లనున్. 492

జననాథా నుపవిత్ర మైననునవంశంబందు జన్మించి న
జ్జనమాన్యుం డన నువ్రతుం డనఁగ నాత్మధర్మముల్యం పనా
వినుత ప్రజ్ఞుఁ డనా మహాద్యుతి యనా విఖ్యాతి వాటించి నేఁ
డనుమానింపక వంశధర్మ మెడ నేయం బూసఁగాఁ జెల్లునే. 493

ఇనకులవర్య తాఁ దొలుత నిచ్చెన నంచు వచించి నేడఁ బో
యినఁ గడులోభబుద్ధిఁ దుది నీక పవంగిన యొగపూర్తముల్
పనిచెడి పోవు నంచు మును బల్కిరి కాన పధర్మవృత్తి గై
కొనక న్యధర్మ మూఁది నిఘుకుంజరి రామునిఁ బంపు మిత్తటిన్. 494

అధిప యశ్వతాస్తుఁ డైనఁ గృతాస్తుఁ డైన, నేమి కాశికగు ప్తుఁడై యెసఁగునట్టి
రాము వీక్షింపఁగా లేడు రాత్రిచగులు, దారుణానలగుప్తామృతమునుబోలె.

ఈమునిపంశ శేఖరు సహీనమహావ్యము లెన్నఁ జిత్రమాలీ
భూమివరాగ్రగణ్యకులభూషణ పూర్వ మఖండచండని
హవహిమంబుచేఁ దనము నల్పి తపద్భుతశక్తియొగవి
ద్యానుహిమాధికుం డనఁగ నద్భుతశీలముఁ గన్న వాఁ డిలన్. 496

ఘనఁ డీసంయమినేత దివ్యశరశియోశాలి మాత్తాండవ
హ్నినిభం డుగ్రతపంబునన్ మును భవానీనాథు మెప్పించి యా
యనచేఁ బెక్కునిశాతనాయకము లుద్యత్ప్రీతిఁ జేకొన్నవాఁ
డెనయే యీయన కెవ్వరైన విపులాహిన్వగ్గలోకంబులన్. 497

వెలయఁగ నిమ్మనివ్రభుఁడు విగ్రహవంతుఁడు ధర్మశీలుఁడున్

బలరిపుతుల్యవిక్రముఁడు పావనమూర్తి తపఃపరాయణుం
డలఘుయశుండు నద్భుతవిహారుఁడు బుద్ధనృధికుండు ముజ్జగం
బులఁ గలదారుణాస్త్రచయమున్ సకలంబు నెఱుంగు భూపరా.

498

మహీంద్రా నీకుమారుం డైనరాముండు నువిగ్రహవంతుఁడును సహజవీర్యుం
డును సహజజ్ఞానశక్తియుక్తుండును దపంబునకుఁ బరమప్రాప్యంబును నై యుం
డు మఱియు నతండు చరాచరాత్మకత్రిలోకస్థనమస్తాస్త్రశస్త్రంబుల నెఱుంగు
నతనిప్రభావం బెవ్వ రెఱుంగను శక్రాదిదీగీశులైన నతనికి సములు గా రది
యట్లుండనిమ్ము తొల్లి భృశాశుండు తనునుధ్యలగుదక్షకన్యల జయ నుప్రభ
లనువారి నిర్వరఁ బరిణయం బై యక్కాంతలయందు రాక్షసవధార్థంబు
క్రమంబున నస్త్రశస్త్రస్వరూపులఁ బరమభాన్వగుల నతిధార్మికుల నానావర్ణ
రూపుల మహావీర్యుల దీప్తివంతుల జయశీలుర నప్రమేయప్రభావుల నప్రతి
హతతేజులఁ గామరూపుల దురాధర్షుల బలవంతుల వేపురఁ బుత్రులం బడసె
శంకరుం డితనితపంబునకు మెచ్చి యయ్యస్త్రశస్త్రంబుల నన్నింటి నిమ్మునీం
ద్రున కొనంగె దానంజేసి యితండు సర్వాస్త్రశస్త్రకుశలుం డై యస్త్రవిదు
లలో నుత్తముం డై త్రిలోకప్రసిద్ధుం డై యుండుఁ జరాచరాత్మకంబులైన
జగంబులం దిమ్మునీంద్రుం డెఱుంగనియర్థం బాకిం తైన తేమి నిక్కునంబు
మహావీర్యుండును మహాతేజుండును మహానుభావుండు నగునతండు రాక్షస
వినాశంబునందుఁ దాను శక్తుం డయ్యెను భవన్నందనుండైనరామునకమేయ
కల్యాణం బొసంగం దలంచి కృపావిశేషంబునఁ జనుడెంచినాఁడు కావున
నీవు నందియంబు నవలి పరమానందంబున రాము నిమ్మునిరాజున కొసంగు
మని బోధించిన నగ్గురునచనంబు విని యశ్చరశాస్త్రాలుండు ప్రసన్నచిత్తుం డై
యానందించి మహాత్ముం డగువిశ్వామిత్రునకు రాము నొసంగెద నని
నిశ్చయించి.

499

అంతట దశరథుండు రామలక్ష్మణుల విశ్వామిత్రుని వెంటఁ బంపుట. అంతఁ-

ఉ. ఆమనుజాధిపుండు ముద మాగఁగ నూతునిఁ జూచి రాజసు
త్రాముని రాఘవాన్వయలలామునిఁ గోమలనీలనీరద
శ్యామునిఁ బూర్ణ కాముని సమంచితచారుగుణైకధామునిన్
రాముని వేడ్కఁ దోడుకొని ర మ్మిటు లత్కణనంయుతంబుగన్.

500

చ. అనిన మహాప్రసాద మని యాతఁడు గ్రక్కున నేగి మానినా
భునిమది కింపుగా నటకుఁ దోడ్కొని వచ్చెఁ బ్రతాపసాంద్రునిన్
జననుతనూపనిర్జితపనంతజయంతరతీంద్రచంద్రున
త్యనుసమభోగభాగ్యవిజితానిమిషేంద్రుని రామచంద్రునిన్.

501

ఉ. వచ్చినపుత్రుఁ గాంచి జనవర్యుండు చాల ముదంబుఁ బొంది తా

గ్రుచ్చి కవుంగిలించి వెనఁ గూఁకటి దువ్వి నిజాంకపీఠిపై
ముచ్చట నుంచి తచ్చిరము మూర్కొని చెక్కిలి ముద్దుఁ గాంచి లో
హెచ్చినకూర్కి నివ్వటిల నిట్లుని పల్కె నుధామయోక్తులన్. 502

నన్నుఁ గన్నతండ్రి నాముద్దులయ్య నా, చిన్నియన్న నిన్నుఁ జెన్నుమీఱఁ
గుళికేసుతుండు దోడుకొని పోవ వచ్చినాఁ, డనుగు మితనివెంట ననుజఁగూడి.
అని పలికి యద్దశరథుండు శ్రీతచేతస్కుండ్లై ప్రాస్థానికం బగుస్వస్త్వయనంబుఁ
బ్రయోగించి ప్రియనందనుం డై నరాముని విశ్వామిత్రుని కొనంగెన. 504

తల్లులకు మొక్కి పతికి వందనముఁ జేసి
మానివరునకుఁ బ్రణమిల్లి మంగళాభి
మంత్రితుం డయి గాఢేయమానివెంట
హర్ష మిగు రొత్త నరుగు నయ్యవసరమున. 505

మందారవృష్టి గురిసెను, బృంచారకబృందదుందుభిన్వను లెసఁగెన్
మందానిలంబు వీచెను, గ్రందుగ వడి మొఱసె శంఖకాహళరవముల్.
నిరుపమదివ్యహా క్తికమణీముకుళీకృతకాకపత్నుఁ డై
సురుచిరదివ్యహారపరిశోభితరమ్యవిశాలవక్షుఁ డై
శరములు గార్దుకం బసినిషంగములుం గొని మానివెంటఁ దా
నరిగెఁ బినాకివెంట ముద మారఁగ నేగుకుమారుఁడో యనన్. 507

రాము నెడఁబాయ కప్పుడు, భీమశరాసనశరాసప్యథుతూణము లు
ద్దామగతిఁ దాల్చి వెంటనె, సౌమిత్రికుతూహలం బెసంగం జనియెన్ 508

. రాణింప న్రస్తువర్యు లీక్రియఁ దనుత్రాణుల్ గృపాణుల్ ధను
ర్పాణుల్ శౌర్యధురీణు లద్భుతులు భాన్వస్పర్థగోధాంగుళీ
త్రాణుల్ తాపసరాజువెంటఁ జని రందం బొప్ప లీలారతిఁ
వాణీనాథునివెంట నశ్రువులు విభాన్వల్లీలఁ బోవుగతిన్. 509

ఇత్రైఱంగున నత్తరణీకులగ్రామణులు నిజ తేజోజ్వాలంబుల దశదిశల వెలుంగం
జేయుచు ద్రిశీర్షంబు లగుపన్నగంబులకరణి నలరుచు విశ్వామిత్రుని వెనుకొని
యెడనెడఁ జనవుఁ గఱువుచు మందాంబితగమనంబునం బోవునప్పు డమ్మునీం
ద్రుండు లబ్ధమనోరథుం డై యక్కుమారులతో లీలావినోదంబులం దగిలి
దయార్ద్రాస్నేహభూయిష్టం బైనచి త్తంబునందు హర్షంబు పల్లవింపఁ జనిచని
సార్థయోజనమాత్రంబుదవ్వలం గలసరయానదిదక్షిణతీరంబుఁ జేరంబోయి
రామా యని మధురంబుగాఁ బేర్కొని యిట్లనియె. 510

ఈ విశ్వామిత్రమహర్షి రామునకు బలాతిబల లనెడు మంత్రంబుల నుపదేశించుట. ఈ
అనఘ మహానుభావ సుకృతాత్ములచి త్తముభంగి రమ్య మై
తనరుచు నున్న దీతటిని దప్పక నీవిపు డీజలంబు గ్ర

క్కునఁ దగ సంస్పృశించి బలుకోరికతోఁ జనుదెమ్ము సజ్జనా
వనగుణధుర్య నీ కిట ధ్రువంబుగ విద్యలు రెం డొసంగెదన్.

511

సీ. చతురత నెద్దాని జపియింప గుజయును జరయు నాఁకలి దప్పి పొరయ కుండు
నెద్దానిఁ బేర్కొన్న నెట్టియవస్థలందైన దైత్యులబాధ లన్ని దొలఁగు
నెద్దానిఁ దలఁచిన నీ రేడుజగములం దసమానతేజః డై యలరు చుండు
భక్తితో నెద్దానిఁ బరియింప రణములం దనువమజయశాలి యై తనర్పు

తే. నవని నెద్దానిఁ గొనియాడ నమితన త్వమాయురారోగ్యములును సర్వాధిపతి
గలుగు నట్టిబలయు నతిబలయు ననెడువిద్యలత్యంతకృపనిత్తు వేడ్కఁగొనుము.

వ. మఱియు నమృతహావిద్యలు లోకకర్త యగుపరమేష్ఠివలన సృజింపబడినయవి
యేను దవనిప్రభావంబునం బడసితి నమృత్రంబులు వీర్యతేజసమన్వితంబు లై
సర్వజ్ఞాన ప్రదీపనంబులై యుండు వాని నభ్యసించ నీన యష్టంశపుతత్ప్రభావం
బునం జేసి సౌభాగ్యదాక్షిణ్యజ్ఞానబుద్ధినిశ్చయోత్తర ప్రతివక్తవ్యంబులందు
నీకు సమానుండు లేక యుండు దానంజేసి యతులం బైనయశోలాభంబు
గలుగు నానావిధంబు లగుగుణంబు లన్నియు నీయందు సన్నివిష్టంబు లై
యుండు బహురూపంబు లంగీకరించి వలసినకార్యంబు లన్నియు సాధించుచుం
డు సమాహితమనస్కుండవై ప్రతిగ్రహింపుమని పలికిన నారఘూత్తముండు
ప్రహృష్టపదనుం డై జలంబు లుపస్పృశించి శుచి యై వినయపూర్వకంబుగా
నుపసర్పించిన నవ్వేశావ్యమిత్రుండు గరుణావిధేయుం డై యమృతహావిద్య నుపదే
శించిన నది బాలసూర్యమండలంబువలన నిర్గమించినపరమద్యుతి స్ఫురత్పు
ద్మంబుఁ బ్రవేశించినపగిది నస్తుహర్షి పదనంబువలన నిర్గమించి రామునిముఖంబు
బ్రవేశించె నంత నారాముండు విద్యాసముదితుండై శరత్కాలంబునందలి
సహస్రరశ్మి యగుదివాకరుండునుం బోలె నభిరాముం డై పోదోషసంగ్రహ
ణాదిగురుకార్యంబు లన్నియు నిర్వహించి.

513

అనఘపవిత్రుఁ డారఘుకులార్గణి రాముండు పట్టశయ్యపై
మునివతిచే నమేయగతిఁ బుణ్యకథాశ్రవణంబుఁ జేయుచు
ష్టనముగ నన్నదీతటమునకు నుఖలీల వసించె నాఁటిరే
యనుజునితోడఁ గూడి శిశిరానిలముం బయి వీచు చుండఁగన్.

514

క. మఱునాఁ డగుణోదయమున, గురుమతి గౌశికుండు మేలుకొని మృదుత్పూణసం
స్తరసుందుఁ బవ్వళించిన, తరణికులోత్తమునిఁ జూచి తగ నిట్లనియెన్.

515

క. కౌసల్యామత రాఘవ, భాసురముగఁ బూర్వసంధ్య పరఁ గెడు నిక ను
ల్లాసమున నిద్ర లెమ్ము ను, ధీసన్నత యాహ్నికంబుఁ దీర్పుము ప్రీతిన్.

516

చ. అని మునిరాజు వల్కు విని యారఘువీరులు మేలుకాంచి చ
య్యన సరయానదీప్రవిమలాంబువుల న్వడిఁ జల్లు లాడి నె

మృతమున భక్తి మీఱఁ బరమం బగుమంత్ర మొగిం జపించి య
మ్మనికి నమస్కరించి కడుమోదమునం గృతకార్యసిద్ధులై

517

తే. తపసియనుమతి వడసి తత్సహితు లగుచు, నచట వాసి రయంబున నవలనగిరి
మహితసరయూనదీనంగనుంబునందు, భువనపావని యై నజాహ్నువిని గాంచి.

చ. అనుసమృద్ధిశోభితతనంతిక కాననసీమయందు మిం

చిననియమంబునం దపముఁ జేసెడువారి నమేయదీప్తిచేఁ

దనరెడువారి మానుల నుదారతఁ గాంచి మునీంద్రుతోడ మె

ల్లన వినయంబుతోఁ బలికె రాఘవరాముఁ డమోఘధాముఁ డ.

519

క. ఈపుణ్యాశ్రమ మెవ్వరి, దేవుణ్యచరిత్రుఁ డిప్పు డిచ్చట నుండున్

గోపాలవనముఁ బోలెడు, దావనకులవర్య మూకు దయఁ దెల్పు గదే.

520

క. నా విని కౌశికుఁ డిట్లను, భూవరనందనునితోడఁ బాలువుగ విను మీ

పావనతపోవనోత్తమ, మేవిధమునఁ గలిగె దాని నెఱిగింతుఁ దగన్.

521

వ. తొల్లి భగవంతుం డగుశశాంకశేఖరుం డుద్వాహనంతరంబునఁ బార్వతీసహి

తంబుగా సమాహితమనస్కుండై యిచ్చట నఖండచండనిష్ఠాస్థానంబేర్పడఁ

దపంబుఁ జేయుచుండ నప్పుడు సురప్రార్థితుండై కందర్పుండు దర్పం బేర్పడ

నహంకరించి దర్పించిన నద్దేవదేవుండు కినుక పొడమినచిత్తంబున మూఁడవ

కన్నువిచ్చి చిచ్చురలం జూచి హంకరించినఁ దదీయనేత్రానలజ్వాలాశాలదం

దహ్యామానశరీరుం డై యక్కాముఁడు నాటంగోలె యనంగుఁ డనం బరఁగె

నిచ్చట మనసుం డంగవిమోచనంబుఁ జేసెం గావున నీవిషయం బంగవిష

యం బన విశ్రుతి వహించె నీయాశ్రమం బాదికాలంబున శంకరస్థానం బనం

బరఁగు నిప్పు డయ్యాదిదేవునిశిష్యులు పరమములు భర్తృపరు లిచ్చట

నున్నవారెచ్చట వసించువారికిఁ బాపంబు లే దని శివునివచనంబు గలదు

కావున.

522

తే. సరవధకుమార యీరెండునదులనడుచు, బొల్పుపావన మైనతపోవనమున

నేఁటికాత్రిముదంబుననిలిచి యెల్లి,మిహిరుఁ డుదయించునంశకు మేలుకాంచి.

తే. స్నాన మొనరించి జపించి నముచితముగ

వస్త్రికార్యంబు నలిపి యవ్వల స్రవంతి

దాఁటి తాపశాశ్రమము లందంద చూచి

కొనుచు మాయాశ్రమమనకుఁ జనుద మనఘ.

524

వ. అని పలికి యవ్వేశావృత్తుండు తననుమతంబున మనోజ్ఞుం డైనగంగాసరయూ

మధ్యప్రదేశంబున నివసించి యుండ నప్పుడు.

525

ఉ. అచ్చటఁ దాపనప్రవరు లద్భుతశీలుని గాధినందనున్

వచ్చినవానిగా నెఱిగి వన్యఫలంబులు సంగ్రహించి తా

రచ్చుపడంగ నప్పుదరసాతినవీకృతమానసాబ్జులై
చెచ్చెర వచ్చి యుక్తనిధిచే నిడి రాసన మర్ఘ్యపాద్యముల్.

526

తే. లంచితంబుగ నిట్లు పూజించి భక్తి, ఫలము లర్పించి పదపడి భానువంశ
శేఖరులకు యథావిధిఁ జేసి రవుడు, తాపసోత్తము లతిథిసత్కారములను.

527

వ. ఇట్లుచితనత్కారంబులఁ గావించి.

528

ఆ. మరల వారు సేయు మహితనత్కారంబు, లందికొని సమాహితాత్మ లగుచు
సముచితముగ మునులు సంధ్య నుపాసించి, పుణ్యకథలఁ గొంతప్రాద్దుఁ బుచ్చి.

క. ప్రియమున వారలఁ దోడ్కొని, రయమున నుటజముల కేగ రమణీయకథా
ధ్యయనముఁ జేయుచు నాపుణ్యయుతులు నాఁ డచట నుండి రతిసుఖలీలన్.

క. మునిపతి విశ్వామిత్రుఁడు, ఘనకృప నెఱిగించుఁ బుణ్యకథలు వినుచు నా
జననాథతనయు లానిశ, ననుచువుణ్యనిశఁ జేసి రద్యుతభంగిన్.

531

వ. ఇట్లారఘువుంగవ్రలు శీతవాతనీతనవ్యపరిమళాఘ్రాణంబుఁ జేయుచు నుచిత
కథావినోదంబుల నారాత్రిఁ గడపి మఱునాఁడు ప్రభాతకాలంబునలేచి యా
హ్నికక్రియలు నిర్వర్తించి విశ్వామిత్ర సహితులై యచ్చటిమునులు గఱపిన
తెఱంగున యోడ నెక్కి వారలు సంప్రీతితో నొసంగుబహువిధాశీర్వాదం
బులఁ గైకొని యమృహాత్మల నానావిధపూజనంబులఁ బరితుష్టులం జేసి య
నుజ్ఞఁగొని యమృహానదీమధ్యంబునం బోవుచుఁ బ్రావృట్కూలధారాధరగర్భా
సముజ్జృంభితం బైనయొక్కనిష్ఠోపంబు వినవచ్చిన నాలించి రాముండు విశ్వా
మిత్రు నవలొకించి మహాత్మా యొక్కగంభీరశబ్దంబు దుములం బై వినంబడియె
నిది యేమికారణంబున నుత్పన్నం బయ్యె నెఱింగింపవే యనియడిగినసకలగు
ణాభిరాముం డగురామునకు జగత్పవిత్రచరిత్రం డగువిశ్వామిత్రుం డిట్లనియె.

మ. మనువంశాంబుధిపూర్ణసోమ రఘురామా రాజసుత్రామ పా

వన కైలాసనగంబున న్నును జగద్వంద్యుండు లోకేశ్వరుం

డనఘం బైనమనంబుచే నొకనరం బాయాధి నిర్మించె నొ

య్యనఁ గీర్తింతురు దాని మానసనరం బంచు సురగ్రామఘల్

533

క. ఆనరసియందు సముదిత, మై సరయు వనంగ నొకమహానది పుణ్య

శ్రీసంతతలకు నెలవై, భాసురముగ నలరు భువనపావని యగుచున్.

534

తే. పరఁగ నన్నది సాకేతపురముఁ దిరిగి, వచ్చి జాహ్నువీనదిలో నవార్యభంగిఁ

గలసె నచ్చటఁ బొడమినఘనతరంగ, ఘట్టనోద్భూతరవ మిది కంటె వత్స.

535

క. వసుధేశతనయ నీ వృద్ధనకుం బ్రణమిల్లు మనిన ధీరుఁడు రాముం

డనమాన తేజఁ డాదెన, కనదృశగతి వినతిఁజేసె ననుజయతముగాన్.

536

వ. ఇట్లు కృతప్రణామంఢై యమృహానది నుత్తరించి యవ్వలం బోవుచు రవికిరణం
బులకుం జొరవ యీక సాంద్రతరువిటపసలాశపటలపరిచ్ఛన్నం బైనయొక్క

వసంబు విలోకించి విశ్వామిత్రుని జూచి మహాత్మా యిమ్మహాగహనంబు మత్త
వేదండశుండాదండకాండాభిహతమహానోకహమండలం బై సింహవ్యాఘ్రనరా
హభైరవనిర్ఘోషభీషణం బై మృగేంద్రనఖవిదళితమత్తమాతంగకుంభపరిపతేత
నూతనముక్తాఫలపిరాజితవనాంతం బై దారుణారావనానాపతత్రికంఠకుహూ
కారంబై ఝిల్లికాగణనాదితంబై గంభీరస్వనశావనసంపూర్ణం బై దవాశ్వక
ర్ణకకుభబిల్వతీందుకపాటలబదరీసంకీర్ణం బై దుష్ప్రవేశంబై యున్నయది దీని
తెఱుంగెఱింగింపవే యని యభ్యర్థించిన నమ్మునిమండలాఖండలుండఁ రఘు
నంశపద్మినీమూర్తాండున కిట్లనియె.

537

శా. కాలాంభోధరతుల్యమూర్తి గిరిసంకాశుండు వృత్తుండు శౌ
ర్యాలంకారుడు దొల్లి ఘోరతప ముద్యత్ప్రీతిఁ గావింపఁగా
నాలోకించి బలాంతకుం డలుకతో నాభీలవజ్రహతిఁ
వేలోపాంతనితాంతకాననమున నేవ్ ద్రుంచె దన్తార్థమున్.

538

ఉ. త్రుంచినయంతలో హరికిఁ దోడనె గ్రక్కున బ్రహ్మహత్య ప్రా
ప్తించినఁ జూచి తాపసులు దేవతలుఁ వగ గూర నాత్మఁ జం
తించి యఘావనోదనవిధిం దగుభంగిఁ బ్రబుద్ధులై విచా
రించి బలారి నీడకు నిలింపులు దోడ్కొని వచ్చి నమ్మతిన్.

539

తే. కలశతటినీజలంబు లంగమునఁ జలికి, బాధకం బైననిర్జరనాథగాత్ర
కలితమలముఁ గరూశంబు నలఘుభంగి, నిచట విడిపించి ప్రీతులై రెల్లవారు.

ఆ. అటుల నిర్మలాత్మఁడై నిష్కరూపుఁడై, పాకశాసనండు భవ్యుఁడగుచు
మునులు దేవతలును మోదింప భాసిల్లె, హిమము విరియ వెలుఁగునినునికరణి.

వ. ఇట్లు కృతార్థుం డై మహేంద్రుండు మదీయాంగమలకరూశంబుల ధరించిన
వౌట నీజనపదంబులు మలదకరూశనామంబులం బ్రసిద్ధికి నెక్కుం గాక యని
యిద్దేశంబునకు వరం బొసంగిన.

542

చ. అనిమిషు లవిధింబు విని హర్షము మీఱఁగ నాబలాంతకుం
బనిగొని సాధువాక్యములఁ బ్రస్తుతిఁ జేసి సురాధినాథ నీ
వనిన తెఱుంగునక శుభము లై ధనధాన్యసమృద్ధి నిమ్మహా
జనపదముల్ నమ స్తగుణసంపదలం జెలువారు నిత్యమున్.

543

—ఇతివిశ్వామిత్రుండు రామునికిఁ దాటకావృత్తాంతంబుఁ దల్పి దానిఁ జంప నియోగించుట ఇతి—

న. అని పలికి బృందారకబృందంబు పురందరసహితం బై దివంబునకుం జనియె
నంతఁ గొంతకాలంబునకు నుందుం డనువానిభార్య తాటక యనునొక్క
యక్షి కామరూపిణి యై వేయుమదపుటేనుంగులకుం గలబలంబు గలిగి తన
పుత్రుండగు మారీచుం డనురాక్షసుని శక్రతుల్యపరాక్రముని మహా
బాహుని గిరిసంకాశ దేహుని విపులాంసుని మహాశీర్షుని గూడి మలదకరూశ

సంజ్ఞలం గల యీజనపదంబుల రెంటి నాక్రమించి నిత్యంబు వినాశంబు నొం
దించుచుఁ దపోధనుల హింసించుచు దుష్టచారిణియై సార్థయోజనమాత్రంబు
దవ్వుల కాంతారమార్గంబు నిరోధించి యున్న దీయక్షి చేత విజనీకృతం బైన
యీగహనంబు విడిచి దేశోపప్లవంబుకంటె మున్ను నివసించి యున్నజనం
బిప్పటికిని మరలం బ్రవేశింప కున్నది గావున.

544

సీ. మనుజేంద్రనందన మన్నియోగంబున నాత్మీయభుజబలం బాశ్రయించి
యీదుష్టచారిణి నీయక్షి వధియించి నేడె యీదేశంబు నిర్భయంబుఁ
గాఁ జేయు మిమ్ముహాకాంతారమును జొరవెఱతు రింద్రాదిదిగ్విభులు దీని
వలనిభయంబున వాఁడి దీపింపంగ దీని నోర్చెడునట్టి ధీరు నెందుఁ

తే. గాన మంబకహతి దీనిఁగడపి పుచ్చి, పుడమి సత్యంతవిఖ్యాతి వడయు మయ్య
తెలియఁ జెప్పితి నీకు నీదేశవిధము, రమ్యగుణసాంద్ర రాజేంద్రరామచంద్ర.

క. అని యప్రమేయాఁ డగున, మృనివతి వల్కు విని రాజపుత్రుఁడు రాముం
డనియెం గ్రమ్మట మానికి, ఘనవిస్తయ మాత్మహాన గళుకొనంగన్.

546

తే. అనఘ యక్షులు ధాత్రిలో నల్పసత్త్వ
లనఁగ విని యుందు మబల కట్లనుపమాన
మదకరినహస్తసత్వ మేమాడ్కిఁ గలిగెఁ
గరుణ దళుకొత్తఁ దెల్పుము గాధితనయ.

547

వ. అని యడిగిన విధితాత్మం డగురాముని వచనంబు విని విశ్వామిత్రుం డిది
యొక్కవరప్రభావంబునం గలిగిన సత్త్వం బత్తైఱం గెఱింగించెద విను మని
యిట్లనియె.

548

చ. అలఘుయశుండు ధార్మికుండు యక్షవరుండు సుకేతునామకుం
డలగు నొకం శతండు తనయార్థముగా నతిఘోరనిష్ఠతో
జలజభవుం గుఱించి మును సంయమి యై బహువర్షముల్ దమం
బలవడ సాంద్రదుర్గహ నాంతరసీమఁ దపంబుఁ జేయఁగన్.

549

ఉ. మెచ్చి పయోజనంభవుఁ డమేయకృపాకలితాంతరంగుఁ డై
వచ్చి కుమారు నీక వెన నానికే బుత్రిక నిచ్చి సమ్మదం
బచ్చుపడంగ దానికి సహస్రమదావళసత్త్వ మిచ్చి తా
మెచ్చుగఁ దాటకాఖ్య నిడి మెల్లన నేగె నుపర్యయుక్తుఁ డై.

550

వ. అంత సుకేతుండు రూపయావనశాలి యగుతనపుత్రికను దాటకను ఝర్మ
పుత్రుం డగుసుందునకుఁ బత్నిగా నొసంగినంతఁగొండొక కాలంబునకునయ్యక్షి
మారీచుం డనునాని నొక్కొడుకుం బడిసి సుందుండు నిహతుం డైనయనం
తరంబ పుత్రసహిత యై వనంబునం జరించుచు నొక్కనాఁడు జాతసంరంభ
యై గర్జించుచు భిక్షార్థం బగ న్త్యమునీంద్రునిపైఁ గవిసిన సమృహానుభావుండు.

- మ. కడక న్నెట్టగఁ జేసి రాక్షసుఁడవుం గన్తుంచు మానీచునిం
గడునల్కూ శపియించి తోడనె జగత్కళ్యాణుఁ డత్తాటకం
గడిమిన్ దారుణన క్రివై వికటరాక్షస్యాకృతిం దాల్చి కా
ఱడవిన్ మర్త్యులఁ దించు నుండు మని కోపాటోపుఁ డై తిట్టినన్. 552
- క. ఆపాపయత్నే యిగాతి, శాపకృతామర్ష యగుచు జల మశరఁగఁద
త్తాపనసరచరితం బగు, నీపాపనవనమునక రహిం జరియించున్. 553
- క. షీతివరసుత నీ వీదు, ర్మతిని దురాధర్ష దుష్టరాక్షసిని మహా
ర్థతనత్త్విన గోబ్రాహ్మణ, హితార్థము వధింపు మయ్య యినకులతిలకా
తే. అనఘ శాపనంస్పృష్టయైనట్టి దీనిఁ, జంప ముల్లోకములయందుఁ జాలినట్టి
ఘనుఁడు పురుషుఁడొక్కఁడై నఁగానబడఁడు, లోకసన్నత నీవాక్కఱుఁడవునక్క.
- మ. వనితం జంపుట నీతి గా దనుచు భావంబందు గాజేంద్ర నీ
వనుమానించెద వేమొ ధాత్రిజనరత్నాదయుఁ డౌ తేనికీ
స్పృనిగా దౌష్ట్యము గల్గుచోఁ బురుషు నైనం గాంత నైనం దగక
ఘనవర్ణా శ్రమరక్షణార్థము వడిక ఖండింప ధర్మం బగున్. 556
- చ. వెదకి దురాత్ములం దునిమి వీరత సాధులఁ బ్రోచు పెంతయు
స్తననసమానమందర సనాతనధర్మము గాజమాళికీ
స్పదమలకీర్తి గల్లు వృజినంబు ఘటిల్లడు కాపునం బటు
ప్రదరహతిక జగంబు లలరక వడిఁ ద్రుంపుము దీని నుద్ధతిన్. 557
- చ. మును పృథివిక వడిం జెఱుపఁబూనినదాని విరోచనాఖ్యనం
దని నలమందరం దునుమఁడా మఘవుండు జగం బపాకనూ
దనముగఁ జేయఁ బూనినయధర్మవిచారిణి గావ్యమాత ప
స్తనయచుచే రహిం దెగదె దాశరథీ వినమే తదర్థముల్. 558
- వ. మఱియు ధర్మపరిపాలనతత్పరు లగుమహాత్ములు మహీపతులు పెక్కం ద్రధర్మ
నిరతు లగుయువతులఁ బెక్కండ్ర వధించిరి కాపున నీవును సంశయంబు వదలి
దుష్టచారిణి యగుదీనిం జంపి లోకంబులకుఁ బరమకల్యాణంబు సంపాదించి
కీర్తి వడయు మని పలికిన నక్షీబం బగుమునివచనంబు విని దృఢవ్రతుం డగు
రాఘవుండు ప్రాంజలి యై వెండియు ని ట్లనియె. 559
- ఉ. తాపసరాజుమాట జవదాటక చేయుము రామ యం చయో
ధ్యాపురమందు సద్గురుసభాంతరమందు మహాత్ము డై నధా
త్రీవతిచేత నేను నుపదిష్టుఁడ నైతిని వచ్చువేళ భా
షాపతితుల్య యప్పలుకు సత్యము మీఱఁగ రాదు నా కింకన్. 560
- ఉ. కాపున మద్గురుం డనినకై వడి నీదగుశాసనంబునర
గావర మెత్తి లోకములఁ గాఱియపెట్టుచు నున్నతాటకన్

వే వధియించి గోవులకు విష్ణుపశుశ్చికి విప్రకోటికి
ధీవర మేలుఁ జేసి జగతిన్ సహనీయయశంబుఁ గాంచెదన్.

561

శ్రీరాముఁడు తొటకను సంహరించుట యిది

వ. అని పలికి యరింపముం డగురాముండు మహనీయశతాసనంబు వీలం గేల
నందుకొని ముప్పి నలవరించి తీవ్రంబుగా గుణప్రణాదంబుఁ జేసిన.

562

శా. ఘోరం బైనతదీయనాదము కులతోఁగీర్ధ భాస్వద్గ్రహ
ద్వావోద్యత్ప్రతిశబ్దమున్ దళితదిగ్దంతావళాఘోషమున్
దోరంబై కుహరంబునిండఁ బరవం దోడ్తో నభోభూదిశా
పారావారవిహారజంతువులు విభ్రాంతాత్మ లై రందఱున్.

563

క. ఆరావము వీనులకుఁ గ, ఘోరం బై యురమునకుఁ బలుహ్రోదిని యై
కారింప మదవిఘ్నార్జిత, ఘోరానన యగుచు యక్షి వ్రోధవివశ యై.

564

మ. ఎలమిం బాదయుగాహతిన్ క్షీతితలం బిట్టట్టు నక్షాడఁగాఁ
బ్రళయాబ్దంబువిధంబునన్ భయదశుంభదూర్భిగర్హాధ్వనుల్
సెలఁగఁ మార్చినినాద మెందుఁ బొడమెన్ శీఘ్రంబ యచ్చోటికిన్
గులకైలాకృతి నేగుదెంచెఁ గన్లులన్ ఘోరాగ్నికీలల్ వడన్.

565

ఉ. భూరినిశాతఖడ్గములపోలిక నొప్పునుహోగ్రదంష్ట్రులున్
దారుణభంగి నూతులవిధంబునఁ గ్రాలెడువృత్తనేత్రముల్
ఘోరనినాదముల్ సెలఁగఁ గోపమునన్ దనపైకి వచ్చుచు
శ్చాపిణి యక్షిఁ జూచి రఘుచంద్రుఁడు లక్ష్మణుతోడ నిట్లచున్.

566

క. కనుఁగొంటె లక్ష్మణా యీ, దనుజని ఘోరమగుమేనుఁ దప్పక దీనిన్
ఘనభీషణపక్త్రీను గనుఁగొనినంతనె యలఁతివారిగుండె లవియవే.

567

ను. గతీతం జంపుట పాడిగాదు జగముల్ గైవారముల్ సేయ భీ
కరఖడ్గంబున దీనిముక్కు సెవులన్ ఖండించి తోడ్తోడ దు
ర్బరసత్త్వంబును దేజమున్ గతియు శౌర్యంబున్ హరింతున్ దివా
కరవంశోత్తమ చూడు మిప్పుడు నమగ్రం బైనమదీర్యమున్.

568

వ. అని రాముండు వల్కు చుండ నప్పుడు నిశాటి యగుతాటక గ్రోధమూర్ఛిత
యై యాటోపంబున భుజంబులెత్తి గర్జించుచు నారఘువుంగవుని డాయ వచ్చె
నతైఱంగు విలోకించి బ్రహ్మర్షివుంగవుండగువిశామిత్రుండు దానిహుంకారం
బున నదల్చి రాఘవులకు స్వస్తియగుఁ గాకవిజయంబుగల్గంగాక యని పల్కె
నంత నయ్యక్షి యక్షిణబలంబున సాంద్రరజోపృష్టి ఘోరంబుగా నారాఘ
వులం బొదివి యొక్కముహూర్తంబు నిరంతరరజోమేఘంబున దెగడుపఱచి
పదంపడి మాయఁ బన్ని నీరంధ్రంబు నాశిలావర్షంబుఁ గురిసినం గోపించి.

569

క. రాముఁడు శరవర్షంబున, భీమశిలాపృష్టి మాన్చి పృథుకాండములన్

యామవతీచరిభుజములు, భూమి దునిసి పడఁగ నేసె మునిపతి మెచ్చన్.

ఉ. తోడనె లక్ష్మణుండు ముదితుం డయి రాక్షసికర్ణనాసమున్
వాడి జెలంగుఖడ్గమున వారక గాధినుతుండు మెచ్చ తా
నోడక నంటఁ గోసి రయ మొప్పు విఘాపిణి జేసె మింటిపై
వేడుక మీఱ నిర్జరులు వేయుముఖంబుల సన్నుతించఁగన్.

571

సీ. అంతఁ దాటకకోప మగ్గుల మై పర్వఁ గామహాపము లనేకములఁ దాల్చి
మింటిపై కెగసి భ్రమించుచుఁ దనమేను గన్నడకుండంగ గాఢభంగి
జీకట్లు సేయుచు శిలలు వై అువ్వుచు రజము రేవుచు సాంద్రరక్తస్పృష్టి
గురియుచు మేఘంబుకరణి గర్జించుచు నట్టహాసముఁ జేయ నపుడు తెలిసి
తే. యశ్వవృష్టివికీర్ణమాణాంగులైన, నునుజపతినందనులఁ జూచి మునికులాభి
హరిణధరుఁడువిశ్వామిత్రుఁడమితయశుఁడు, హితముదీపింపమెల్లన నిట్టులనియె.

చ. ఇనకులసార్వభౌమ తడవేల దినేంద్రుఁడు గ్రుంకుచున్నవాఁ
డనుపమసంధ్య వచ్చె ననురాలికి రాత్రులయందు సత్వమున్
ఘనతరతేజ మెక్కు డగుఁ గావున వే దెగఁ జూడు దీని స
జ్జనులకు వాఘఁ జేసెడునిశాచరిఁచై గృహ గూర్చ నేటికిన్.

573

క. ఈయఱి మునిపరేణ్యుల, సేయుముఖంబులకుఁ గీడు సేయుచు నుండున్
వే యేల లోకహిత మిది, వాయక తెగఁ జూడు దీని భద్రము గలుగున్.

వ. అని పలికిన నవ్వేశ్వమిత్రుని వచనంబు విని సంశయంబు వడలి తీవ్రం బగు
వీర్యం బరిగీకరించి శబ్దవేధిత్వంబుఁ జూపుచు సాంద్రంబుగా శిలావర్షంబు గురి
సెడుతాటకమీఁద నాయకపరంపరలఁ బరిగించి యనరోధించిన నది శర
జాలపరీత యై నూయాబువిశేషంబునం దెరల్చుకొని గర్జించుచు సశనీకరణి
శీఘ్రజవంబున రామలక్ష్మణులం బట్టుకొనం గమకించిన దానిం జూచి రా
ముండు రయంబున నొక్కశిలీముఖంబు దానియందు గాఢ నేసిన నయ్య
వ్వుతాఁకున కోర్చిక యఱి తత్తఁ గంబ వోజుచుఁ బుకమిం దెల్లి విగతస్థాణ
యయ్యె సయ్యద్భుత్కర్మంబు విలోకించి పురంధరుండు బృందారకసందోహ
సహితం డై సాధువాక్యంబుల నభినందించుచు సచ్చటికిం జనుదెంచి రామల
క్ష్మణుల నుచితభంగిం బూజించి పరంపడివిశ్వామిత్రునర్హ విధంబునంబూజించి
మందమధురాలాపంబులం బ్రస్తుతించి పరమప్రీతుం డై యిట్లనియె.

575

అంతఁ దేనేంద్రుఁడు ప్రీతుఁడై కాశమనో గృహశ్రవణము లామనకొనంగ మనుట.

సీ. మునినాథ నీమహాద్భుతదివ్యచారిత్రమహిమ నుతించంగ మాతరంబె
గూరారువునిచేత నేవారుతాటకం జరిపించి కగుణ ముజ్జగములకును
మేలుఁ గావించితి మే నుండఱము నిర్భయానందపరుల మై యలరఁ గంటి
మితఁడు నిర్జరులకు హితముఁ జేయఁగఁ బుట్టినట్టిచుహామహులం డట్లు గాన

తే. మున్ను నీవు తపోబలంబునఁ బడసిన
ధన్యుల భృశాశ్వుకూర్మినందనుల నస్త్ర
శస్త్రగాత్రుల సముదగ్రకౌర్యనిధుల
నితని కొనఁగఁగఁము వేరేవేట యింపు మెఱయ.

576

క. అని పలికి గాధితనయుని, వినుతించి తగ్గఁ రఘుప్రవీరుం డగురా
ముని వినుతించుచు నురపతి, చనియె న్నురకలితుఁ డగుచు నమ్రోదమునన్.

తే. అంతఁ దాటకావనవాను లై నమునులు
భక్తిఁ జనుదెంచి కాశికుఁ బ్రస్తుతించి
రాము నాశీర్వదించి యశ్రాంత మింకఁ
దపములు ఫలించె నని పల్కి తలఁగి చనిరి.

578

వ. అంత విశ్వామిత్రుండు తాటకావధతోషితుం డై జగత్పవిత్రుం డగుకాసల్యా
పుత్రునిబాహువులం బరిరంభించి శిరంబు మూర్ఛొని మందమధురాలాపం
బుల నీ ట్లనియె

579

తే. అమరదూషిణి యైనఘ్రియక్షిఁ జంపి
రవికులోత్తమ నీవు త్రిభువనమునకు
నేఁడు మితి లేనిప్రచుదంబు నించినాఁడ
వింక నీ కుర్వర ససాధ్య మెద్ది లేదు.

580

ఆ. ఇనుఁడు గ్రుంకె సంధ్య యేతెంచె నీరాత్రి, నిచట నధివసించి యెల్లి గదలి
పోడ మస్తదీయ పుణ్యాశ్రమమునకు, నచటిమాను లెల్ల వార్ష మొంద. 581

క. నా విని సంతోషము మది, నావిర్భవ మంద రాముఁ డయ్యామినియం
దావిసనమున వసించెను, ధీరుం డగులక్ష్మణుండు ధృతి నేవింపన్.

582

తే. దేవతల కై నఁ జొరరాని యీవనంబు, ముక్తశాప మై నరమృగమునివరులకు
సులభమై చాల నవ్వేళఁ జూడ నొప్పి, రమ్యతరమైన యలచై త్రరథముకరణి.

వ. ఇత్రైటంగున నారఘున త్తముండుతాటకం బరిమార్చి సురసిద్ధసంఘంబులచేతఁ
బ్రశస్యమానుం డై విశ్వామిత్రలక్ష్మణసహితంబుగా నారాత్రి యచ్చట సుఖ
లీల నిద్రించి మఱునాఁడు ప్రభాతకాలంబున మేలుకొంచె నంతకు మున్ను
మేల్కొని గాధేయుండు కరుణావిధేయుండు రామభద్రు నవలోకించి మధురా
క్షరవ్యక్తంబుగా ని ట్లనియె.

584

అప్పు విశ్వామిత్రుండు శ్రీరామనకు ధృశ్యాశ్వాపత్యంబు లగుసమసాస్త్రంబుల నొసంగుట. అప్పు

ఉ. తామరసారితుల్యశుభదర్శన దారుణశత్రుకర్షణా
రామ దినేశ్వరాస్వయంబలామ భవన్తహనీయవిక్రమం
బే మని చెప్ప నచ్చు మది కిం పొనరించె గృహస్థి నీ కేకం
బ్రేమ నొనంగెడం గనుము పెం పలరంగ భృశాశ్వుపుత్రులన్.

585

చ. సరసురయక్షకింపురుషనాగనభశ్చరసిద్ధసాధ్యభే
చరగనుడానురాద్యగుల సంగరరంగమునం జయించి సు
స్థిరజయలక్ష్మీ జేకొనఁగఁ జేయుప్రభావము గల్గునట్టిభీ
కరనిఖిలాస్త్రశస్త్రములఁ గైకొను మిచ్చెన నిష్టసిద్ధికిన్.

586

వ. అని పలికి జలంబు లుపన్మృశించి ప్రసన్నవదనుం డై నియమంబున సర్వాస్త్ర
మంత్రంబులు సంస్మరించుచుఁ దనయట్లు ప్రతౌళిత పాణిపాదుం డై శుచియై
చనుదెంచినరానుభద్రునిఁ బ్రజ్ఞుఖంబుగా నాసీనుంజేసి క్రమక్రమంబున దం
డచక్రంబును ధర్మచక్రంబును గాలచక్రంబును విష్ణుచక్రంబును వైంద్రాస్త్రం
బును వజ్రంబును శైవం బగుశూలంబును బ్రహ్మశిరంబును నిషీకంబును బ్రహ్మ
స్త్రంబును మోఽక్షిశిఖరీనామకం బైనగదాయుగ్గంబును ధర్మపాశంబును గాల
పాశంబును వరుణపాశంబును శుష్కద్వారీనామకం బైనయశనిద్యయంబును
బై నాకం బైనయస్త్రంబును నారాయణాస్త్రంబును నాగ్నేయాస్త్రంబును
శిఖరంబును వాయవాస్త్రంబును బ్రథనంబును హయశిరంబును క్రాంచా
స్త్రంబును విష్ణుశక్తి దుద్రశక్తి నామకశక్తిద్యయంబును మఱియు నసురులు
ధరించునట్టికంకాళముసలకాపాలకంకణంబులును వైద్యాధరాస్త్రంబును సంద
నాస్త్రంబును నసిరత్నంబును గంధర్వాస్త్రంబును మానవంబును బ్రహ్మపన
ప్రశమనంబులును సౌర్యాస్త్రంబును దర్పణంబును శోషణంబును సంతాపన
విలాపనంబులును మదనంబును బైశాచాస్త్రంబును మోహనంబును సౌమ
నంబును తామసంబును సంవర్ధనంబును మాసలంబును సత్యాస్త్రంబును మా
యాధరంబును దేహిప్రభంబును బరతేజోవక్త్రణం బగుసోమాస్త్రంబును
శిశిరాస్త్రంబును ద్వృష్టదేవతాకం బైనయస్త్రంబును సుదామనంబును దా
రుణం బగుభగాస్త్రంబును శితేషువును మానవాస్త్రంబును మొదలుగాఁ గల
యనేకదివ్యాస్త్రశస్త్రంబు లుపదేశించి యమ్మునిపుంగవుం డమ్మహాస్త్రంబు
లన్నియు రామాధీనంబులు గావించుటకుఁ గ్రమ్మఱసంస్మరించి మంత్రగ్రామం
బంతయు జపించిన నవి యన్నియు నవిశ్వామిత్రునిచేత ననుమతి పడసి
భీమముఖంబులును విజయసంపాదనంబులును దంష్ట్రాకరాశవక్త్రంబులును
జ్వలనజ్వాలాభీలంబులును విస్ఫులింగపటలీసంచారఘోరంబులును జైత్రంబు
లును భీషణప్రతాపదుర్నిరీక్షంబులును బ్రచంఢతేజోకలితంబులును భయంక
రాకారంబులును నానావర్ణరూపంబులును నై రాముని ముంగలం బొడనూపి
కేలు మోడ్చి ఫాలంబునం జేర్చి యిట్లనియె.

587

క. ఏపగిదిఁ జరింతుము మే, మేపగతునిమీఁదఁ జనుదు మెయ్యది పని మా
కీపట్ల సతనమస్తోర్విపా నీకింకరులము కృప నేలు మీఁకన్,

588

- క. అన విని రాముఁడు వానిని, దనకరమున సంస్పృశించి తప్పక మిమ్ముం
బని గలయప్పుడు చిత్తంబునఁ దలఁచెద నపుడు రం డిపుడు పొండు రహిన్.
- క. నా విని యయ్య స్త్రీంబులు, భావంబునఁ బొంగి రాముపాదంబులకుం
గేవలభక్తి సమస్కృతిఁ, గావించి యభేచ్ఛఁ జనియెఁ గాతుక మలరన్. 590
- తే. అంత రఘుపతిముఖమున హర్ష రేఖ, గనుచడ మునీశ్వరునిపాదకమలములకు
వందనముఁ జేసి వేశలవాగ్విభూతి, వెలయు మధురోక్తి నిట్లని విన్నవించె.
- తే. అనఘ సర్వా స్త్రీకుశలుంకనై తినీదు, కరుణముల్లోకములయందు నిరుపమాన
మహిమ వడసితి నింక సనుంచితముగ, న స్త్రీముల కుపసంహార మానతీవె.
- మ. అపు డిట్లారఘునేత వల్కు విని బ్రహ్మభండు గాధేయఁ డో
నృపవంశోత్తమ య స్త్రీకోటికి నయం బేపార జన్మంబులం
దుపసంహార మెఱింగికొంటె యను వై యొప్పారుసంప్రీతితో
నపురూపంబుగ నిచ్చెదం గొనుము సంహారా స్త్రీముల్ చెచ్చెరన్. 598
- వ. అనిపటికి ధారణశక్తియు క్తుండును సువ్రతుండును శుచియు సగువిశ్వామిత్రుండు
సత్యచింతంబును సత్యకీర్తియు ధృష్టంబును రథసంబును బ్రతిహారతరంబును
బరాజ్ఞుఖంబును నవాజ్ఞుఖంబును లతాక్షవిషయంబులును దృఢనాథనునాథ
పద్మనాథనునాథదుందునాథంబులును దశాక్షతవక్త్రదశశీర్ష శత్రోదరంబు
లును జ్యోతిషంబును గృశంబును నైరాశ్యంబును వినులంబును యోగంధ
రంబును హరిద్రంబును దైత్యవ్రతమనంబులును సార్పిర్మాలియు ధృతిర్మాలియు
సృష్టిమంతంబును రుచిరంబును బిశ్మసౌమనసంబును విధూతమకరంబులును
గరవీరకరంబును ధనధాన్యంబులును గామరూపంబును గామరుచియు మో
హంబును నావరణంబును జ్యౌభకంబును సర్వనాథంబునుసంతానవరణంబులు
మొదలుగాఁ గలపరమభాస్వరులఁ గామరూపుల భృశాశ్వతసయుల దివ్య
దేహుల నొసంగి యిట్లనియె. 591
- తే. అనులగుణపాత్రభూతుండ వగుటఁ జేసి, నీకు నొసఁగితి నీయ స్త్రీనిచయ మెల్ల
సమ్మతిఁబ్రతిగ్రహింపుముసంతతంబు, శుభము వీర్యంబు తేజంబునుఖముగలుగు.
- క. అని పలుక నపుడు రాముఁడు, మునిదత్తభృశాశ్వసుతుల మునుకొని మోదం
బునఁ గైకొని ఘనతేజంబున జూడఁగ నొప్పె నుదితపూమనిభంగిన్. 596
- సీ. ప్రళయకాలాభీలపావకాచ్యులభంగిఁ గమలమిత్రుని మయాఖములమాడ్కిఁ
గమనీయరాకేందుకరములకై వడి దీప్తఖద్యోతదీధితులరీతి
లలితక్షణప్రభాలతికలసౌబగున గాఢాంధకారసంఘములకరణి
భీషణాంగారకాభీలరోచులయట్లు సముద్రగ్రధూనుజాలములపగిదిఁ
- తే. జతురమునిదత్తదివ్యా స్త్రీశ స్త్రీములటు
మూర్తిమంతంబు లై రామమూర్తిమౌల

నిఱచె నేవాంజలులుఁ జేసి నిరుపమాన
లలితసుమమంజులొ క్తులఁ బలికె నపుడు.

597

వ. దేవా యేఱు భవదీయశాసనంబు శిరంబున నిడికొని యెద్ది పంచినఁ జేయం
గలవార మానసిండ్సిన నారఘనందనుండు మునివతినుం త్రప్రభావంబునకచ్చె
రు వొందుచుఁ బని గలయప్పుడు మిమ్ముం దలంచెద నప్పుడ వచ్చి యభిమతార్థ
సిద్ధిఁ జేయుం డని పలికి బహుమానపురస్కరంబుగా ననిచిన నయ్యస్తంబులు
రామున కభివాదనంబుఁజేసి యతనిచేత ననుష్ఠఁ గొని యట్ల చేసెన మని
పల్కియభేచ్ఛం జనియె నంత నారాముండు తనకు విశ్వామిత్రుండుగృపనాసం
గిన శస్త్రాస్త్రంబు లన్నియు లక్ష్యణున కుపదేశించి లక్ష్యణోపేతుం డై విశ్వా
మిత్ర సహితంబుగా నచ్చోటుఁ బాసి యవ్వల రమ్యంబు లైనతాపసాశ్రమం
బులు విలోకించుచుం జని చని యొక్కచోట సుమనోవిరాజితం బై పుణ్యజన
సమాకీర్ణంబై ఖగసంచారక్షమంబై యనంతలక్ష్యవిరాజమానంబై మునీంద్ర
వాణీవిలాసం బై స్వర్గలోకంబుభంగిఁజై త్రరథంబుమాడ్కి వియన్తార్థంబుకరణి
వై కుంతంబుకై వడి నత్యలోకంబుచంపంబున మనోరమం బై దివ్యం బై భవ్యం
బై సేవ్యం బై దర్శనీయం బై దూరవాసితాపసప్రవేశసంకులంబై యొక్క
పర్యతసమీపంబున నొప్పునొక్కనుమానీయతపోవనంబు విలోకించి విశ్వా
మిత్రున కిట్లనియె.

598

చ. అనఘ మహానుభావ కరుణాభరణా మునివంశవర్య యీ
వనమునఁ గల్గుపక్షిమృగవర్గ మనర్గళభంగి నొప్పెడుక
ఘనతరవేదమంత్రముల గానముఁ జేయుచు నున్న వేతపో
ధనుఁడు పసించుయాశ్రమపదం బిది దీనితెఱంగుఁ జెప్పవే.

599

సీ. అనఘాత్మ నీదు దివ్యాశ్రమం బెయ్యది యలరారు నెచ్చోట యజ్ఞ వాటి
యజ్ఞవిఘ్న మొనర్చు నట్టిపాపాత్ములు దితిపుత్రులు వసించు దేశ మెద్ది
యెచ్చోటనుండి వా రేతెంత రిచటికి నెవ్వధంబునఁ జరియించువారు
సవనంబుఁ జేయించు సంయము లెవ్వర లిచ్చటి కాదేశ మెంత దవ్వు

తే. నిర్జరారుల వధియించి నీనుఖంబు

కడను పడకుండఁ గాచు టో గాధితనయ;

నాకు వలసినకార్యంబు నయ మెలర్చు

నన్నియును మాకుఁ గృప మీఱ నెన్ని చెపును.

600

అథవిశ్వామిత్రుండు రామునకుఁ దనదగు సిద్ధాశ్రమముయొక్కప్రభావం బెఱింగించుట.

క. అని యడిగిన నద్దశరథ, జననాథకుమారుఁ జూచి సమ్మోదమున

న్యునికులకేఖరుఁ డిట్లని, వినిపింపఁ దొడంగె నపుడు విషింక్రమమున్.

601

చ. అనఘ రమాధినాథుఁ డగు నచ్యుతుఁ డీవిషింబునందు న

త్యనుపమఘోరనిష్ఠ చెలువార నను ప్రజగద్ధితంబుగా

మును బహుదివ్యవర్ణము లమోఘతపం బొనరించె రాజనం

దన యిది వామనాశ్రమ మనంగ రహిం దనరారు నుర్వరన్.

602

ఆ. రామ యిచ్చటఁ దొల్లి రాజీవనేత్రుండు, విపులనిష్ఠ ఘోరతపముఁ జేసి

సిద్ధుఁ డయ్యెఁ గాన సిద్ధాశ్రమ మనంగఁ, బీడన బేరు వడసెఁబృథివియందు.

చ. చెలువుగ నీగతిఁ జపము సేయుచు మాధవుఁ డున్న వేళ దో

ర్బలమహిమాధికుండు బలిరాక్షసభర్త విరోచనాత్మజం

డలఘుయశుండు శక్రుని నురాలి రణంబునఁ దోలి ముష్టగం

బులఁ గడుమేటి యై త్రిదివము నృహుళద్యుతి నేలుచున్నెడన్.

604

వ. దేవత లందఱు వహ్నిపురోగము లై యిచ్చటఁ దపంబుఁ జేయు చున్న విష్ణు

కడకుం జనుదెంచి దేవావిరోచననందనుం డైనబలి యజ్ఞంబుఁ జేయుచు ననీస

కు లద్ది గోరిన దాని నెల్ల నొసంగు చున్నవాఁ డయ్యెజ్జంబు సమాప్తి నొందిం

పకమున్నె నీవు దేవహితార్థంబుకొఱకు మాయాయోగజలంబున వామ

నశ్వం బంగీకరించి దేవతాకార్యంబుఁ దీర్చి యుత్తమం బైనకల్యాణంబుఁ

జేయుము

605

ఆ. ఆనుచు సురలు వేడ నవుడు జితారి యై, కాంత నదితిఁ గూడి కశ్యపుండు

వ్రతముఁ బూని దివ్యవర్ణ సహస్రంబు, దపము సల్పుటయును దయ దలిర్ప

తే. కమలలోచనుఁ డవుడు సాక్షాత్కరింప

నలరి కశ్యపుఁ డతిభక్తి సెలఁగ మ్రొక్కి

నిగమసూక్తుల వినుతించినిరుపమాన

వేశలనుధామయోక్తులఁ బిడవ ననియె.

607

వ. దేవా నీవు తపోమయండవు తపోరాశివి తపోమూర్తివి తపస్స్వభావుండ నట్టి

నిన్ను దుస్తరం బైనతపంబుచేతం గంటిఁ బురుషోత్తముండ వై సనీశరంబునం

దుఁ జరాచరాత్మకం బైనజగంబంతయుఁ గానంబడుచున్నది కుఱినిఱ్ఱిస్తా

ఖలలోకుండ వై ననీ వాదిమధ్యాంతరహితుండవనియు ననిర్దేశ్యుండ వనియును

శ్రుతులు నొడువు నట్టి నిన్ను శరణంబు నొందెద.

608

క. అని నానానూనోక్తుల, వినుతించిన నాత్మ మెచ్చి విష్ణుం డను నో

యనఘ వరాహుఁడ వైతివి, కొను మిచ్చెన పరము నీకుఁ గుతుకం బెనఁగన్.

చ. అన విని కశ్యపుం డనియె నంజలిఁ జేసి మహాత్మ నాకు నీ

యనిమిషకోటి కీయదితి కంచితభంగి వరం బొసంగు నా

కనుపమబుద్ధి నీ యదితి మందుఁ గుమారుఁడ వై బలారి క

ట్లనుజుఁడ వై జనించి పరమార్తుల వేల్పుల నుద్ధరింపుమీ.

610

వ. మహాత్మా యిచ్చటఁ దపంబు సిద్ధించుటం జేసి యీ దేశంబు సిద్ధాశ్రమం బనం

బడు నని కశ్యపుండు బ్రాహ్మించిన మహాతేజం దగువిష్ణుండు భక్తసులభుండు
గావునఁ గశ్యపుండు గోరిన తెఱంగునఁ దత్తేజంబుననదితిగర్భంబునందువామన
రూపంబున నవతరించి యాగదీక్షుం డైనవైరోచనకడకు భిక్షురూపంబునం
జని యతని నడిగి పదత్రయమాత్రంబు ధాత్రిఁ గొని త్రివిక్రమరూపంబున
జగత్త్రయంబు నాక్రమించి బలిని రసాతలంబున నుండ నియమించి క్రమ్యుఱ
ముల్లోకంబు లింద్రున కొనంగిన నతండు పూర్వప్రకారంబునఁ ద్రివిష్టపరా
జ్యంబుఁ బరిపాలించు చుండె.

611

తే. మొదల వాచునాశ్రమ మనఁ బొగడుఁగాంచి, పిదపసిద్ధాశ్రమంబునఁ బేరువడసె
ననఘచారిత్ర నాఁడు నీయాశ్రమంబె, నేఁడునీయాశ్రమంబెనూ నెలవుదలఁప.

మ. దితిజారాతి దపంబు నల్పి తగ సిద్ధిం గాంచి జంభారికి

న్వితముం జేయఁగఁ జన్మపిన్ముట ముదం బేపారఁ గొన్నాళ్ల కే
నతినిష్ఠం చప మిచ్చట న్నలిపి పద్మాధీశుచందాన ను
స్థితి సిద్ధిం గని క్రొత్తఁ జేసితి నుమీ సిద్ధాశ్రమత్వం బొగిన్.

613

మ. రవివంశోత్తమ యేను దీక్షితుండ నై ప్రారంభ మేపారఁగా
నవనం బుద్ధతఁ జేయఁ బూనిన దురాచారాఘ్యులై సారెకు
ద్వివివత్కంఠకు లేగుదెంచి నడుచు న్విఘ్నంబుఁ గావించు రా
ర్జవ మొప్పారఁగ వారిఁ ద్రుంచి మఖము న్నాఫల్య మొందింపవే.

614

శ్లో విశ్వామిత్రుండు రామలక్ష్మణులతోడ స్వకీయాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించుట.

చ. ఇదియె మదాశ్రమంబు మనుజేశ్వరనందన రమ్మ పోద మ
భ్యుదయము గల్గు నంచు మునిపూజ్యుఁడు గాధిసుతుండు రామునిఁ
నదమలచిత్తు లక్ష్మణుని నమ్మతిఁ దోడ్కొని యాశ్రమార్చి కిం
పొదవఁ జనె స్ఫురన్మయతోజ్జ్వలచంద్రునిభంగి నొప్పుచున్.

615

వ. ఇట్లు నిజాశ్రమపదంబుఁ బ్రవేశించినయనంతరంబ.

616

చ. పొరుగిరుగాశ్రమంబులతపోధను లారఘువర్యుల న్తునీ
శ్వరుఁ గనువేడ్క డెండముల నందడిపెట్టఁగ నేగుదెంచి శం
కరనిభు దివ్యబోధఘను గాధిసుతుం దగ నత్కరించి నుం
దరు లగురామలక్ష్మణులఁ దద్దయుఁ బ్రీతి భజించి రెంతయున్.

617

ఆ. అంత నొకముహూర్త ముచ్చోట వసియించి, రాజమాళినుతు లరాతిదమను
లారఘుప్రవీరు లమ్మునిశార్దూలు, తోడ ననిరి కేలుదోయి మొగిచి.

618

క. ఇప్పుడె దీక్ష వహింపుఁడు, చెప్పెడిదే మింక మీరు సెప్పినకరణిం
దప్పక యీసిద్ధాశ్రమ, మిప్పుడు సిద్ధ మగుఁ గా కహీనగుణాఢ్యా.

619

శ్లో విశ్వామిత్రుండు యాగారంభముఁ జేయుట.

మ. అన నాఁగా కని మానిరాజు కుతుకవ్యాకోచచిత్రాంజ్ఞుఁడై

మునుల న్రవ్వుని చీర బంచి నియమంబుం గ్రాలఁగా యాగదీ
క్ష నితాంతస్పృహఁ దాల్చి మానియుతుఁ డై సంపూర్ణయజ్ఞాంగపా
వన మై యొప్పెడుయజ్ఞ వేదిపయి భాస్వన్మూర్తి యై యుండఁగన్. 620

వ. రఘునందనులు సమాహితమనస్కులై యారాత్రి గడపి మఱునాఁడు ప్రభాత
కాలంబున లేచి జలంబు లుపస్పృశించి పూర్వసంధ్య నుపాసించి శుచులై
నియమంబునం గ్రాలుచు హుతాన్నిహోత్రుం డై రేండవవై శావనరుండునుం
బోలె వెలుంగుచు వేదిమధ్యంబున నాసీనుం డై యున్నవిశ్వామిత్రునకు నమ
స్కరించి దేశకాలతత్త్వజ్ఞులును వచనకోవిదులును దివ్యాయుధపరిష్కృతు
లును బరిపంథిశిష్యోచతురు లగురామలక్ష్మణులు నన్యుహోత్రున కీ ట్లనిరి 621

క. దానవు లెక్కాలంబున, మానక చనుడెంతు రిటకు మా కేకరణిం
బూని చరియింపఁగాఁ దగు, మానికులాధీశ యింత మాకుం జెపుమా. 622

క. అని రాజతనయు లడిగిన, విని యచ్చటిమాను లెల్ల వేమఱు వారిం
గొనియాడి మానిచందము, వినుఁ డని యి ట్లనిరి వాక్ప్రవీణత మెఱియన్.

క. అక్షీణమహిముఁ డీముని, దక్షత నేఁ డాదిగాఁగఁ దగ నాఱు నిశ
ద్రిక్షఁ గొని వలక కుండును, రక్షింపఁగ వలయు నన్నిరాత్రులు మీరల్. 624

ఉ. నా విని రాజపుత్రులు మనంబున నుత్సుక మంకురింప ను
శ్రీ విలసిల్లుభీకరశిలీముఖకాన్తుకము బ్ధించి ర
త్రోవిధిఁ గంటికి న్నిదురఁ గానక డే పవ లొక్కరీతిగాఁ
గేవల నిష్ఠఁ గాచిరి జగీషులు వర్కసిషంగధారు లై. 625

ఉ. ఆరయ యాగ మీకరణి నైదు దినంబులు సెల్లె నంత న
య్యాటపనాఁడు రాముఁడు మహామతి లక్ష్మణుఁ జూచి రాక్షసు
ల్వారక జన్నముం జెఱుప వత్తురు నేఁ డటు గాన నీవు సాం
పారఁగఁ గాచి యుండనలె నంచు వచించి సమాహితాత్ముఁ డై. 626

క. దానవులఁ దునిమి సవనము, మానక రక్షించి భువి సమంచితకీర్తి
న్మానుగఁ బడసెదఁ గా కని, యానృపమణి గాచి యుండె ననుజయుతుం డై.

క. సోపాధ్యాయపురోహిత, మై పావనకుశసమిల్లతాంతోచ్చయ మై
యేపారు మానియుత మై, చూపఱులకు యాగ వేది సాంపై యలరెన్. 628

వ. ఇట్లు కల్పనూక్తప్రకారంబున మంత్రవంతం బై యాగంబు చెల్లుచున్నసమ
యంబున. 629

సీ. తొలుదొల్లఁ గల్పాంతతోయదధ్వనిభంగి వినువీధి దారుణస్వనము లెసఁగె
నటుమీఁదఁ బద్మినీవీటుఁడు గన్నడ కుండ సాంద్రరజోమేఘజాల మకరె
దరువాతఁ జూపఱు ల్లల యెత్త రాకుండ వితతంబుగా శీలావృష్టి గురిసె
బదపడి మఖశాలపై గహనంబుపై వేదిపై శోణితవృష్టి గురిసె

తే. ననురసేనానమేతులై యంబరమునఁ, బన్నిదుష్టాత్ముఁ డైనను బాహుఁడును దు
రంతసత్త్వఁడుమారీచుఁడ నెడుపాఁడు, పాయకురుశే కిఁగావించు మాయవలన.

ఉ. అంతచినేళవంశవరుఁ డత్రైతఁ గంతయుఁ జూచి యాత్మలో
నెంతయు గిన్న పర్వఁగ నహీనబలంబున మింటనుండి య
త్యంతరయంబునం బటచు నట్టినిశాటులఁ బోలఁ జూచి కా
లాంతకుమాడ్కిఁ గ్రాలుచు నుహాన్యుతి లక్ష్మణుతోడ నిట్లనున్. 631

—అంశు శ్రీరాముఁడు మానవాస్త్రంబున మారీచుని సముద్రంబునం బడవైచుట. అంశు—

వ. వత్సా దుష్టాత్ము లగుపిశితాశను లంబరంబునం బన్ని మాయాబలవిశేషం
బున యజ్ఞవిఘ్నంబుఁ గావించు చున్నవారు నమీరణంబుచేత ఘనంబులం
బోలె వీరి నందఱి మానవాస్త్రసముద్ధాతులం జేసెనఁ జూడు మని పల్కి
సమాహితుండై చాపంబు సారించి మార్వీ మ్రోయించి పరమసంక్రద్ధుండై
పరమభాస్వరంబును బరమోదారంబును మహావేగంబు నగుమానవాస్త్రంబు
సంధించి మారీచునియురంబుఁ దాఁక నేసిన నారాక్షసుండు శితేషుబలతాడి
తుండై మైచుటచి యాక్రందనంబుఁ జేయుచు వజ్రస్త్రహారంబున టెక్కలు
విఠిగి మహామహీధరంబు సాగరంబునఁ బడిన తెఱంగున శతయోజనమాత్రం
బు దవుల సముద్రజలంబులం గూలిన నవ్విధంబు విలోకించి రాముండు
లక్ష్మణున కిట్లనియె. 632

ను. అవలోకించి తె లక్ష్మణా చటుటదీప్యన్తానవాస్త్రప్రభా
వవిశేషంబు దురాత్ముఁ డైనననుజు న్వించించి కొంపోయి య
ర్జునతోయంబుల వైచెఁ గాని వెనఁ బ్రాణంబుం గొనం జూడ దెం
త విచిత్రంబు మహాత్ముఁ డైనమునిమంత్రం బిట్టి దై యొప్పఁగన్. 633

—అంశు శ్రీరాముఁ డాగ్నేయవాయవాస్త్రస్థంబులచే సుబాహుని దత్తెన్యంబులఁ గూల్చుట. అంశు—
క. ఘోరాకారుల దుష్టవిహారుల నిర్భులుల ఖలుల యజ్ఞఘ్నుల దే
వారుల రుధిరాహారుల, దారుణకర్ముల వధింతుఁ దడయక యింకన్. 634

వ. అని పలికి. 635

కా. శోణభ్రాజితనేత్రుఁ డై రఘుకులేశుం డుద్ధతి సుర్వగీ
ర్వాణవ్రాతము మెచ్చి చూడ ననలాస్త్రప్రార్థతిం బూర్వగీ
ర్వాణశ్రేష్ఠు సుబాహుఁ డ్రుంచి పటురౌద్రస్ఫూర్తి వెంట న్నరు
ద్యాణంబు న్నిగుడించి కూల్చె నిఖలేంద్ర దేవీషుల నేవ్రిల్కిడిన్. 636

వ. ఇత్రైతంగున నారఘున త్రముండు యజ్ఞవిఘ్నకరు లగురాక్షసుల నందఱి నిశ్చే
షంబుగా చూపు మాపి తొల్లిరాక్షసజయంబునందు శక్రుండునుంబోలె నమస్త
మునిగణపూజతుం డై యొప్పె నప్పడు. 637

ఉ. అంత శ్రుతీరితస్థితిని నమ్ముని యమ్ముఖ మొక్కఁ డైన గో
రంత గొఱంత లేక తుది సంతఁగ జేసి కృతార్థుఁ డై సుధీ
మంతఁడు యాగనిష్ఠ మగుమానము వీడి నిరీతిక ల్లిశల్
సంతన మంకురింపఁ గని చయ్యన రామునితోడ ని ట్లనన్. 638

క. గురుకార్యముఁ జెల్లించితిఁ, బరఁగఁ గృతార్థుండ నైతిఁ బాధివతనయా
గుఱుతుగ నీయాశ్రమమున, కరుదుగ సిద్ధాశ్రమత్వ మది నిజ మయ్యెన్.

వ. అని పలికె సంత నారామలక్ష్మణులు గృతకృత్యులై యారాత్రి సుఖలీల వసి
యించి మఱునాఁడు ప్రభాతకాలంబున మేల్కొని కాల్యకరణీయంబులఁ దీర్చి
బరమానందరసపూరితహృదయు లై పావకునిచందంబునం దేజరిల్లు చున్న
విశ్వామిత్రునిచరణంబుల కభివాదనంబుఁ జేసి తక్కినమునులకు నమస్కరించి
విశ్వామిత్రు నవలోకించి మధురోదారం బగువాక్యంబున ని ట్లనిరి. 640

తే. అనఘ నీ కింకరులము దయార్ద్రవీక్ష, ణముల వీక్షింపు మింక మా కొనర్పవలసి
నట్టివని యెద్ది తెలియంగ నానతిమ్ము, కడిమిఁ దీర్చెద మెంతటికార్య మైన.
—ఇతి విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్ష్మణుల జనకయోగముఁ జూడరా నియోగించుట. ఇతి—

క. అని పలికిన నద్వైతరథ, తనయుల నాశ్రయముల కలరి తాపనవద్య
ల్లునిపతి యగువిశ్వామిత్రుని ము న్నిడుకొని రఘుపతితో ననిరి తగన్. 642

చ. అలమిథి లేంద్రుఁ డైన జనకాధిపుఁ డుత్తమధర్మశీలుఁ డిం
వలరఁగ నద్భుతంబుగ మహాధ్వర మొక్కటి నేయుచున్నవాఁ
డలయక యస్తుఖంబుఁ గన నచ్చటి కేగెన మేము విక్రమా
జ్ఞుల మముఁ గూడి నీవును బ్రసన్నమతిం జనుదెమ్ము చెచ్చెరన్. 643

వ. అదియునుం గాక. 644

ఉ. ఆన్మనమాళిమందిరమునం దొకవిల్లు సుమేరుసార మై
మానుగ నొప్పి యుండుఁ బురమర్దనువి ల్లది తొల్లి ప్రీతు లై
దాననవైరు లిచ్చిరి ముదంబునఁ దన్నహనీయమార్చిసం
ధాన మొనర్ప నీవు వసుధావర యోగ్యుడ వెన్ని చూడఁగన్. 645

క. సురగరుడోరగనరభే, చరకిన్నరసిద్ధసాధ్యచారణయతౌ
సురు లాదివృశరాసన, వర మెక్కిడఁ జాల రమరనరసమ తేజా. 646

క. జననాథు లనేకులు ద, స్థనకార్ముకశక్తి దెలియఁగా వచ్చి బలం
బున దానిసమారోపణ, మొనరింపఁగ లేక చనిరి యొదవిలజ్జన్. 647

క. జనవరసుర మూతోడను, జనుదె మ్మచ్చటికి జనక జనపతిచాపం
బును సముదితయజ్ఞంబును, గనవచ్చును దాన నీకుఁ గలుగు శుభంబుల్. 648
—ఇతి విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్ష్మణులఁ దోడ్కొని మిథిలాపురంబున కరుగుట. ఇతి—

వ. మఱియు నయ్యత్తమశగాసనంబు దేవతలవలనం బడసి వై దేహుండు దాని

యజ్ఞఫలంబునుఁగా సంభావించుచుఁ దనగృహంబున నిడికొని నిత్యంబును గంధపుష్పఘాపదీపంబులచేత నర్చించుచు ధనురుత్సవంబునందుఁ బ్రాధాన్యంబునఁ బూజించుచున్నవాఁ డని పలికిన నవ్వీశావ్వమిత్రుండు రామలక్ష్మణులం దోడ్కొని మునిసహితం డై యాసిద్ధాశ్రమంబు విడిచి జాహ్నువీనదియు త్తరతీరంబున నున్నహిమవంతంబునకుం జనియెద మీకు స్వస్తి యగుం గాక యని యచ్చటి వనదేవతలకుం జెప్పి యప్పుడ కదలి యయ్యాశ్రమంబునకుఁ బ్రదక్షిణంబుగాఁ దిరిగి యుత్తరాభిముఖుం డై మిథిలానగర మార్గంబుఁ బట్టి చనియె నప్పు డమృహసీయాశ్రమంబుననున్నబ్రహ్మవాదులైన మహర్షులయగ్నిహోత్రసంభారంబులచేతఁ బరిపూర్ణం బైనశకటిశతమాత్రం బమృహోత్తుని వెనుకొనియరిగెనుఁటియు నయ్యాశ్రమంబునంగల మృగపక్షిగణంబులు భక్త్యతిశయంబున నవ్వీశావ్వమిత్రునివెంటం గొండ్రికదూరంబరిగి యతని చేత ననుజ్ఞ వడసి మరలి నిజనివాసంబులకుం జనియె నంత గాధినందనుండు గొంతదూరంబు సని సూర్యుండు గ్రంథువేళకు మునిసహితంబుగా శోణనదీ సమీపంబుఁ జేరి యన్నదీపుణ్యతీర్థంబులం గ్రంథి యగ్నిసమారాధనంబుఁ జేసి విశావ్వమిత్రుండు దత్తీరవనంబున నివసించె నంత రాముండు లక్ష్మణసమేతుంబుగా సంద్య సుపాసించి మునుల నభివాదనంబుఁ జేసి మునిసభామధ్యంబున విశావ్వమిత్రున కభిముఖంబుగా నుఖోపవిష్టం డై మృదుమధురవాక్యంబున నమృహోత్తున కిట్లనియె.

649

శా. విశావ్వమిత్రుండు రామలక్ష్మణులకుఁ దనదువంశక్రమంబుఁ చెల్పుట. శా.

తే. అనఘ యీదేశ మతిరమ్య మై తనరై
ఘంజులవనాంతజాతసంపదలచేత
ననిశ మేపుణ్యుండు వసించునట్టి నెలపు
దీనివిధ మెల్లఁ గృపతోడఁ దెలియఁ జెపుమ.

650

క. అని యడిగిన గాధేయుండు, దనమనమునఁ బొంగి రాజతనయునితోఁ ద
ద్ధన దేశక్రమ మెల్లను, వినిపింపఁ దొడంగె వాక్ప్రవీణత మెఱయన్.

651

తే. దశరథకుమారబ్రహ్మకుగుళుడనంగ, నొక్కతనయుండుగలఁడుగుణోత్తరుండు
నిత్యసర్వజ్ఞతా వ్రతనియతిమహిమ, నలరె నాతండు రెండవనలువకరణి.

652

శా. ఆపుణ్యుండు విదర్భరాజసుత నుద్యతీప్రతితోఁ బెండ్లి యై
యావద్దాననయందు నందనుల సారాచారులం ధీరుల
న్భూపాలోత్తములకు గుణోత్తరుల సంపూర్ణప్రభావాఘ్యులకు
శ్రీపుత్రాకృతుల న్నుధీరతులఁ గాంచె న్నల్వర నేడుకన్.

653

తే. నరవర కుశాంబుడనఁగుశనాభుడనఁగ, వసువన నధూర్తరజుడనవఱలువారు
వారిజవనప్రియాభులై వాలువారు, వాసవసమానులై క్రాలువారు వారు.

654

- క. వారి విలోకించి గుణో, దారుడు గుణు డిట్టు లనియె ధర్మచిక్కిర్
స్త్రి రందఱు ధారుణి నయ, మారంగఁ బంచికొని కుడువుఁ డనురాగమునన్.
- వ. అని నియమించి కుశుండు మహీమండలం బంతయుఁ జతుశ్చండంబుగా
విభాగించి యిచ్చినం గైకొని యన్నలువురు ధర్మపరులై లోకసమ్మతంబుగా
రాజ్యంబుఁ జేయుచు. 656
- తే. అంబురుహమిత్ర తేజ కుశాంబుఁ డనెడు
ఘనుడు దనపేరఁ గాశాంబి యనెడుపురము
మహిమ నిర్మించి యందు ధర్మంబుకలిమి
శిష్టసమ్మతి రాజ్యంబుఁ జేయుచుండె. 657
- తే. శక్రతుల్యుండు గుశనాథజనవిభుండు
పాలుపుగ మహోదయం బనుపురవరంబు
వేడ్కఁ గావించి యందుఁ బ్రావీణ్య మొదవ
నింపు సాంపారఁ బ్రజలఁ బాలించు చుండె. 658
- క. అనఘుఁ డధూర్తరజుం డను, ధననాథనిభుండు శ్రీతి ధర్మారణ్యం
బనుపురముఁజేరి యచ్చట, నినవంశోత్తమ ధర్మి నేలుచు నుండెన్. 659
- క. వసు వసువాఁడు పయోజా, తనమద్యుతి యై గిరివ్రజం బనుపురమున్
పెన నిర్మించి ముదంబున, వసుమతిఁ బాలించె నం దవార్యప్రాధిన్. 660
- చ. మరుజవరేణ్య యీధరణి మానుగ నవ్వనురాజమాళి యే
లినయది గ్రాలు చున్నయది క్రేవ మహీధ్రము లైదు గంటె నూ
తనసితపుష్పమాలికవిధంబున మాగధి యీనగాంతరం
బున విలిసిల్లు చున్నయది పొల్పులర న్నగధాత్మజాత యై. 661
- వ. మఱియు నిస్తుహానది స్రవ్యగృహిని యై యుండు నిచ్చటి వసుంధర వసురాజ
ధర్మమహిమంజేసి మాగధినదీనలిపస్పర్శంబున సంపూర్ణసన్యశాలిని యై
నుక్షేత్ర యై యుండు. 662
- తే. తవిలికుశనాథనృపతి ఘృతాచియనెడు, నచ్చరనుబెండ్లియై దానియందుఁగొంచె
రూపసాందర్యమహిమచే రూఢిగన్న, యట్టితనయల నూర్చువ నతిముదమున.
- ఉ. ఆనరనాథమాళినుతలంచితరూపవిలాసయావన
శ్రీ నిర వంద హారమృదుచేలములం గయినేసి మంజులో
ద్యానముఁ జేరి యందు ముదమారంగ వాద మొనర్చుచు స్రహిం
గానముఁ జేయుచున్ శిఖులకై వడి సృత్యము లాచరించుచున్. 664
- క. ఘనమధ్యస్థితశంపల, యనువున గగనగతతార లట్లు వెలుగుచు
వ్వసమధ్యస్థిత లై నృప, తనయలు విహరించి రద్భృతక్రమ మెనంగన్. 665
- ఉ. వారినునోజ్ఞ వేషములు వారివచోరచనాచమత్కృతుల్

వారివిలాసవై ఖరులు వారిసమంచితరూపసంపద
లొరివిహారచాతురియు వారియపాంగదృగంచలంబు లిం
పారంగఁ జూచి మృగశరారురుఁ డై పవనుండు చెచ్చెరన్.

666

తే. కన్ను లారంగ నయ్యలికచలచెలువుఁ
బొలు పలరఁ గాంచి తమి మించి వలపు నించి
ధృతిఁ దొలంగించి విచలితహృదయుఁ డగుచుఁ
జేర నేతెంచి పలికె సమీరణుండు.

667

చ జలజనశాతులార నవచంపకనాసికలార యేను మీ
చెలువముఁ జూచి మేలుపడి చేకొన వచ్చితి నాకు భార్య లై
కలసి రమింపుఁ డుత్తమసుఖంబులు సేకురు మానుషత్వముం
దలఁగు శుభోదయం బెనఁగుఁ దప్పక కల్లుఁ జిరాయురున్నతుల్.

668

క. మనుజాంగనలకు జన్వన, మనిత్య మమరులకు నిత్య మటుగావున నీ
మనుజత్వ ముడిగి మీ రింక, ననిమేషత్వమున సుఖము నందఁగ రాదే.

669

ప. అని పలికెన న క్లిష్టకర్ముం డగునదాగతివచనంబు విని యపహసించుచుఁ గన్యా
శతం బతని కిట్లనియె.

670

తే. అమరవర్య సమస్తభూతముల కీవు, పరఁగ నంతశ్చరం బైన ప్రాణ మగుట
నలువ నీకు జగత్ప్రాణనామ మిడియె, నరయ నీయట్టిపూజ్యుఁ డిట్లాడనగునె.

క. అనిలా మముఁ గుశనాభుని, తనయల మని యెఱుంగవే పదభ్రష్టునిఁగా
నినుఁ దిట్టఁగ జాలుదు మై, నను సైచితి మిటు తపోవినాశ నశంకన్.

672

అ. సత్యవాది యైన జనకున కవమతిఁ, గూర్చి తుచ్చసుఖముఁ గోరుకంటె
మానవతులు కుర్చి నురణ మభ్యుదయంబు, గాదె నల్కెదేల గాన కిట్లు.

క. సురవర్య మాకు దండ్రీయె, పరమం బగుదై వతంబు ప్రభు వటు గానన్
గురుఁ డెవ్వని కొనఁగిన న, పురమోదారుండె మాకు భర్త దలంపన్.

674

తే. అనఘ మజ్జనకుండు నీ కరయ నంత, కుండు గాకుండుఁ గాక యాశోవిదునకు
నవమతియైనర్పకుముధర్మమాశ్రయించి, ధవునివరియింపఁగోరియున్నారమేము.

క. అని కుశనాభమహీపతి, తనయలు వల్ల విని గాడ్చు దవశిఖమాడ్కి
స్థనలుచుఁ బ్రంభజనత్వము, దనరఁగ భంజించె వేగ తద్దాత్రంబుల్.

676

క. జననాథతనయ లీగతి, ననిలునిచే భగ్నుగాత్ర లై ఘనలజ్జా
వనతానన లై గ్రక్కునఁ, జని రింటికిఁగనుల బాష్పజలములు చినుకన్.

677

ప. ఇట్లు చనుదెంచినకన్యలం జూచి సంభ్రాంతచేతస్కుం డై కుశనాభుం
డిట్లనియె.

678

ఉ. కన్నియలార మీకుఁ గను గానక యెవ్వఁడు గీడుఁ జేసె నె
పన్నత నొంటి తొల్లిటి జపాకునుమద్భుతి వీడి కుబ్జ లై

కన్నుల నశ్రుబిందువులు గాఱఁగ నేడ్చెద రేల మీరు మా
కున్నది యున్నయట్లు రయ మొప్పఁగఁ జెప్పఁడు దాఁచ నేటికిన్.

679

తే. అని యడిగి దీర్ఘనిశ్వాస మడర నూర
కున్నజనకునిఁ గాంచి యయ్యువతు లెల్ల
చరణములు ముందలలు సోక సాగి మ్రొక్కి-
హస్తములు మోడ్చి యిట్లని రడలు గదర.

680

మ. మనయుద్యానవనంబునందు విహరింపఁ దుర్మదుం డై ప్రభం
జనుఁ డచ్చోటికి నేగుదెంచి యశుభాచారస్థుఁ డై ధర్మమా
ర్గనిరూఢస్థితి వీడి రాగవశుఁ డై కామాస్త్రసంవిధుఁ డై
తనకుం బత్నులు గం డటంచు మము వీతన్యాయుఁ డై వేడినన్.

681

తే. వెలఁదులుస్వతంత్రు లేధర్మవిధియెఱుఁగవె, కోర్కెగల దేనినీవుమద్దరునినడుగు
మాన వేంద్రుఁడు నీ కిచ్చెనేని ప్రీతి, నిను వరించెన మిండఱ మనఘచరిత.

682

క. అని యేము వలుక విన క, య్యనిలుఁడు గోపించి చిత్త మలమటఁ జెందం
బనిగొని మదంగములు గ్ర,క్కునఁ గుదియం బట్టి మమ్ముఁ గుబ్జలఁ జేసెన్.

వ. అని విన్నవించిన విని పరమధార్మికుం డై నకుశనాభుండు గన్యాశతంబున కిట్ల
నియె.

684

సీ. ఆత్మజలార మీ రై కమత్యము నొంది వంశధర్మస్థితి వదల కుండ
సైరణఁ గావించి చనుదెంచితిరి ఊమావంతుల కేమి గొఱంత లేదు
లోకత్రయమునందు మీకుఁ బోలినతాల్మి పరికింప మఱియు నెవ్వరికి లేదు
సురలయందైన దుష్కర మిట్టిశాంతంబు పురుషుల కైనఁ బూజిండ్లకైన

ఆ. ఊమయె భూషణంబుఊమయెదానంబయ, జ్ఞంబు సత్యమార్జవంబు యశము
తపము శీల మధికధర్మంబు ఊమయందె, నిలిచి యుండుఁ జూడ నిఖిలజగము.

క. అని పలికి సుతలఁ బోవం, బనిచి మహీవిభుఁడు మంత్రి బాంధవయుతుఁ డై
తనయల్ నెవ్వరి కిచ్చెద, ననుచు విచారించు చుండ నానమయమునన్.

686

చ. ఘనుఁడు జితేంద్రి యుండు విధికల్పుఁ డనల్పతవుండు చూళి నాఁ
దనరుతపస్వి బ్రాహ్మసముదగ్రతపం బొనరించు చుండఁగా
ననిమిషలోకకాంత యగునట్టిది యూర్తిశ్రముద్దుకూతు రా
ననజితసోమ సోమద యనం దగుయచ్చరమిన్న చెచ్చెరన్.

687

క. మునివంశవార్ధిచంద్రునిఁ, గనఁ జని తచ్ఛరణములకు ఘనతరభక్తి
న్వినతి యొనరించి నిత్యం, బును సేవ యొనర్చు చుండఁ బుత్రార్థిని యె.

688

తే. అంతఁ గొంతకాలంబునకమ్మునీంద్రుఁ, డాత్మసంతుష్టుఁడై మెచ్చి యన్నెలంతఁ
జూచి నీకిష్టమెద్దియోనుదతి దాని, నడుగు మిచ్చెద ననిన నప్పడఁతి యలరి.

క. పలుకుల నమృతపుసోనలు, చిలుకఁగ మధురస్వరంబుచే నిట్లనియె

జలరుహగర్భసమానున, కలచూళికి ఫాలకీలితాంజలి యగుచున్. 690

వ. మహాత్మా యేను బుత్రార్థినియై మిమ్ము భజించితి నే నింతకు మున్నపత్రినై యి
 ప్పడన్యునిం గోరక నైష్ఠిక బ్రహ్మచారిణి నై యున్నదాన నీవు బ్రహ్మజేజోసము
 దితుండవు బ్రహ్మభూతుండవు తపస్సంపన్నుండవు నాయందుఁ గృప గల దేని
 శరణాగత నైననాకుఁ దపోమహిమచే బ్రహ్మణశక్తియోగయుక్తుం డైనవు
 త్రుంబ్రసాదింపు మని యభ్యర్థించిన నప్పరమతపస్వి దయాళుం డై యాగంధర్వి
 కోరినయట్లు పరమధార్మికుం డైనవుత్రు నొసంగిన నతండు బ్రహ్మదత్తుం డనాఁ
 బరఁగె నట్టి చూళిమానసవుత్రుండు నబ్రహ్మదత్తుండు శక్రుం డమరావతీపురంబు
 నుంబోలె కాంపిల్యానామనగరంబుఁ బరిపాలించుచు మహాసంపద్యక్తుం డై
 యుండె నట్టి బ్రహ్మదత్తుని రావించి కుశనాభుఁడు ప్రీతచేతస్కుం డై నమస్తతో
 కనమ్మతంబుగాఁ గన్యాశతంబు నొసంగిన నా బ్రహ్మదత్తుం డక్కన్యల యథా
 క్రమంబుగాఁ బాణిగ్రహణంబుఁ జేసిన. 691

క. వరుని ప్రసాదంబున న, తరుణులు కుబ్జత్వ ముడిగి తత్క్షణమె మనో
 హరగాత్ర లై తనర్పిరి, యరు దారఁగ మరుని మోహనాస్త్రములక్రియన్.

ఆ. వీతకుబ్జభావ లై తారకలమాడ్కి, వెలుఁగుచున్నసుతలఁ గలయఁ జూచి
 యద్భుతంబు నొండు యాకుశనాభుండు, గాఢహర్ష మాత్మఁ గడలుకొనఁగ.

చ. తనయల నల్లుని నృహవిధంబులఁ గామితముల్ ఘటించి మిం
 చినయసుర క్షి దివ్యమణిచేలసువర్ణము లిచ్చి యాదరం
 బునఁ దగ వీడుకొల్పినఁ బ్రమోదమునం జని రగ్రభాగమం
 దనుపమహృద్యవాద్యనినదార్భటు లంబరవీధి నిండఁగన్. 694

క. తనయునిఁ గోడండ్రను గనుఁగొని సోమద హర్ష మొంది కుశనాభమహీం
 ద్రునిఁ గొనియాడుచు వారల, ననుపమగతి గారవించె నధికప్రీతిన్. 695

వ. ఇట్లు బ్రహ్మదత్తుండు గాంపిల్యానగరంబుఁ బ్రవేశించి పత్నీసహితుండు శక్రుండు
 త్రిదివంబునందుం బోలె సుఖించుచుండె. 696

తే. అంతఁ గుశనాభరాజ పుత్రార్థ మొక్క, యిష్టే గావింప నాపృథివీశుకడకుఁ
 గోర్కతో బ్రహ్మపుత్రుండుగుఱుఁడునచ్చి, యింపుసాంపారమధురో క్షిన్జిట్టులనియె

క. తనయా నీకు సమానుఁడు, తనయుఁడు గాధి యనువాఁడు ధార్మికుఁడు యశో
 ధనుఁడు జనియించు ధర న, య్యనఘునిచే నీ కనంతయశముం గలుగున్.

క. అని పలికి కుఱుఁడు ముదమునఁ, దనయుని నాశీర్వదించి తపసునిచందం
 బున నుజ్జ్వలిలుఁ డగుచు ననా, తన మగువిధిలోకమునకుఁ దడయక చనియెన్.

ఉ. అంతటఁ గొంతకాలమున కద్భుతతేజుఁడు పుత్రుఁ డామహీ
 కాంతుని గర్భవార్ధిమిహికాద్యుతి యై జనియించె మంజుల
 స్వాంతుఁడు గాధిరా జనుప్రసన్నకళాకలితాత్మఁ డవ్వహా

స్వాంతున కే జనించితి రసాపురుహూతునకుఁ రఘూత్తమా.

100

నీ అవనీశ కుశవంశనుందుఁ బుట్టుటఁ జేసి కాశికనామంబు గలిగె నాకు
సరసాత్మ మాయక్కు సత్యవతి దేవి దివ్యగుణాధ్య సతీలలామ
వెనుకొని తనప్రాణవిభుఁ డైనఋచికుతోఁ గూడి శరీరంబుతోడ నాక
లోకంబునకుఁ బోయి లోకహితంబుగా నీలోకమునఁ బర్యవేంద్రుఁ డనఁగఁ
తే. బరఁగు ప్రాతేయపర్యవేంద్రాంతమందుఁ, జెలఁగి కాశికే యనుపేర నలరుదివ్య
నిర్ఘ్నిరిణి యయ్యె నయ్యమ నిత్యమమృ, హతటినిచెంత వనియింతు నయ్యనేను.
వ. పదంపడి నేను యాగనియమంబున హిమవంతంబు విడిచి సిద్ధాశ్రమంబుఁ జేరి
భవత్రేజంబునఁ దపస్సిద్ధుండ నైతి మధ్యగిని యగుసత్యవతి మహానదీన్వరూ
పంబున లోకపావని యై సజ్జనులదురితంబుఁ దొలంగం ద్రోయుచుండు రఘువరా
మదీయవంశక్రమంబును దచ్చరిత్రంబును నీదేశవిశేషవిధంబును బ్రస్తుటం
బుగా నెఱింగించితిఁ గదా యని పలికే హర్షపులకితగాత్రుం డై విశ్వామిత్రుండు
వెండియు నిట్లనియె.

102

మ. అననీశాత్మజ పూర్వరాత్రిసమయం బయ్యెం దమోజాలము
ల్భువి నీరంధ్రముగాఁగఁ బర్వే దఱుచై భూరిద్యుతిం దారక
ల్లివివై నుజ్జ్వలభంగిఁ బొల్చె సురవిద్యేషు ల్బలోద్రేకు లై
దవధూమాకృతి సంచరించెదరు నందం బొప్ప వీక్షించితే.

103

క. గిరిగుహలయందుఁ దరుకో,టరములయం దాపగాతటంబులయందుం
దరులందు ఖగమృగంబులు, నెఱి సెడి లీనంబు లయ్యె నిద్రానక్తిన్.

104

చ. తోవలకుఁ బ్రేమఁ జూపి యల తోయరుహంబకు నిద్ర లేపి ప
ద్మవనముకాంతి మాపి సుర మండలికి న్నుధఁ జేపి చాల న
ర్ణవమున కుబ్బు దాపి రఘునాయక తావకీర్తిమూర్తి నొం
ది వెడలె నాఁగ నిష్ఠా హిమ దీధితి యొప్పెడిఁ గంటె ప్రాగ్గిరిన్.

105

వ. రాజనందనా రాత్రివిశేషకాలం బయ్యె మేల్కొని యుండుటవలన నెల్లి జాగర
జనితపరిశ్రాంతివలన మార్గవిఘ్నంబు సంభవించుం గావున నింక సుఖనిద్ర
నల్గుము.

106

చ. అన విని తోడిమానివరు లాముని కిట్లని రోమహతపో
ధనవర తావకాన్వయవిధంబు యథావిధి గా వినంబడె
న్ననఘులు బ్రహ్మతుల్యులు మహాత్ములు తావకవంశజాతుల
ట్ల నియుతభూరిదివ్య పృథులద్యుతి నై తనరారి తీ విలన్.

107

తే. నృపుండ నై పుట్టి పదఁడి విపులతపము, కలిమి బ్రహ్మర్షి పదమును గన్నవాఁడ
వీవు నీయంతవాఁడవు నీవె కాక, జగతి వేఱొక్కఁడును నీకు సాటి గలఁడె.

వ. మహాత్మా భవత్సహోదరి యైనసత్యవతి గాశికే యనుపేరం దనరుదివ్యనది యై

భువనపావని యై కులోద్యోతకరి యై ప్రకాశించుచున్నయది యని బహుప్రకారంబుల నతాపనులు విశ్వామిత్రునిం బ్రశంసించిన నమ్మనిశ్చేష్టుఁ డుల్లంబు పల్లవింప నస్తితవదనారవిందుం డై వారి నందఱఁ దగిన తెఱంగున నభినందించి వారలుం దానును మంజుకీనలయకునునువీరచితశయ్యాతలంబుల నధివసించి యొక్కింతసేపు పుణ్యకథావినోదంబులం బ్రౌద్ధుఁ బుచ్చి పదంపడి సుఖనిద్రఁ జేసి రారఘుప్రవరులును విశ్వామిత్రుని సేవించి యమ్మహాత్మునివలన నిష్టకథాశ్రవణంబుఁ జేయుచు మృదుతల్పంబులం బవ్వళించి సుఖనిద్రఁ గావించిరి తదనంతరంబ.

109

క. శతపత్రకుట్టలబహి, ర్గతసుదమధుపాంగనానికాయరవంబు
బ్జత గూడి కేవలాదంభత మీఱఁ బ్రభాతకాలమహిమం దెలిపెన్. 711

తే. అంతఁ గౌశికముని యంతికావనీరు, హాగ్రసంగతపారావతారవములు
మేలుకొలుపులుపాడంగ మేలుకాంచి, సరసమతిఁ దోడిమునుల కెచ్చరికఁజేసి.

చ. చెలువుగ రామలక్ష్మణులఁ జీటి రఘూత్తములార మేలుకొం
డలతపనోదయావసర మయ్యె నటంచు సుధాసుయోక్తి మే
ల్కొలిపిన నిద్ర లేచి రఘుకుంజరు లాహ్నికకృత్యము ల్నయం
బలరంగఁ దీర్చి రత్తటి నృపాగ్రణి గౌశకుతోడ నిట్లనున్. 712

తే. కంటె యీశోణనదిమహాగాధ మగుచు, బులినమండితమై శుభసలిలపూర్ణ
మగుచునొప్పెడు మనము సొంపారనెద్ది, మార్గమునదాఁటిపోదముమానివర్య.

క. అన విని గాధేయుండు రామున కీట్లనుఁ దాపసోత్తములు దాఁటెడు రే
వున దాఁటి పోద మని గ్రద్దన నన్నది దాఁటె మానితతియుతుఁ డగుచున్.

—ఇతి విశ్వామిత్రుఁడు రాఘుత్మణసహితం డై గంగానదిఁ జేర నయగుట. —

వ. ఇతైఱంగున నత్తపోధనగ్రామణి రామలక్ష్మణసహితం డై తాపసులం గూడి
శోణనది నుత్తరించి తత్తీరవనంబులు విలోకింపుచు దూరం బరిగి యినుండు
నభోమధ్యగతుం డగునంతకు నమ స్తమునినిమేవితం బగుదాని హంససారస
నాదితం బగుదానిఁ బుణ్యోదకంబైనదాని గంగానది డాసి యమ్మహానదియందు
సున్నాతులై పితృతర్పణంబుఁ గావించి కృతాగ్నిహోత్రులై యమృతతుల్యం
బైనవావిశ్లేషంబు భజించి యమ్మహానదితీరంబున నొక్కరస్యప్రదేశంబున
నావాసపరిగ్రహణంబుఁ జేసి పరమానందభరితాంతఃకరణు లై రచ్చట నమ
స్తమునిపరివృతుం డై విశ్వామిత్రుండు నివసించె నంత నారాముండు విశ్వా
మిత్రుని కభీముఖంబుగా నాసీనుం డై యమ్మహాత్మున కిట్లనియె. 715

—ఇతి విశ్వామిత్రుఁడు శ్రీరామునికి గంగాపల్లలసంభవప్రకారంబుఁ చెల్పుట. —

క. తాపన యీదివ్యావగ, యేపగిది జనించె జగము లేక్రియ నిండెన్
యేపగిది జలధిఁ గలసెను, నాపై గృహఁ జేసి యంత నయముగఁ జెపుమా

- క. అనవుడు రఘువరముఖసం, జనితవచోమృతముఁ జెవులఁ జవిగొని స్నేహ
ననుఁ డై సుమనోగతి న, మ్మునిరా జిట్లనియెఁ గుతుకముం దళుకొత్తన్. 717
- క. కల దొకయభిచికుర సురా, చలపుత్రి మెఱుంగుదీఁగె శశికళ మరుగ
జైలగుట్టి మఖులసురరను, బుల చూడాభూషణము మనోరమ యనఁగన్. 718
- చ. హిమవదహార్యరాజు మది హెచ్చినకోరిక నివ్వటిల్లఁగాఁ
బ్రమద మెలర్ప నక్కలువరాయనిరేకఁ దృణీకరించున
య్యమను యథావిధిం బరిణయం బయి తత్సతీయందుఁ గాంచె నా
సుమహితరూపయశావసనుశోభితగాత్రులఁ గూఁతు లిద్దఱన్. 719
- తే. సురలు దేవహి తార్థ మానుతలలోనఁ, బెడకూఁతురు గంగ యన్నేర నలరు
దాని నిచ్చుని హిమధ రాధరుని నెయ్య, మెనఁగనడిగిరి త్రైలోక్యహితముపొంట.
- క. అడిగిన నక్కుధ రేంద్రుఁడు, పడఁతుకఁ దనపుత్రి భవనపావని గంగ
గ్గడువేడ్క లోకహితముగఁ, దడయక దేవతల కిచ్చెఁ దద్దయుఁ బ్రీతిన్. 721
- క. ఇచ్చినఁ గైకొని నిర్లరు, లిచ్చ నలరి లోకములకు హిత మొనరింపం
జెచ్చెర గంగను దోడ్కొని, యచ్చుపడఁగ నాకమునకు నరిగిరి పెలుచన్.
- చ. ఇట్లు స్వచ్ఛందపథగామిని యైనగంగ సురలచేత నాహూయమానయైదివంబు
నకుం జని మహానదీరూపంబున సురగరుడోరగమునిసేవిత యై యెల్లవారలఁ బ
విత్తులం జేయు చుండె నంత రెండవకూఁతు రుమాదేవి యుగ్రం బైనవ్రతం
బంగీకరించి శైలసానుకందరంబులఁ దపంబుఁ జేయుచుండ నాహిమవంతుం
డక్కన్యకుం దగినవరుని విచారించి సకలలోకనమస్కృతుండై నరుద్రునకొసంగె
నిది త్రిభువనాభివంశ్యులై నగంగాపల్లలసంభవప్రకారం బందుఁ ద్రిపథగ యైన
గంగానది మొదలఁ ద్రివిప్లవంబు నధిగమించి యందు మహానదీస్వరూపిణి యై
స్వర్లోకంబునం బ్రవహించినచందంబు నెఱింగించితి నని పలికిన నారామ
లక్ష్మణు లిరువురు ప్రీతినంహృష్టనర్వాంగులై విశ్వామిత్రు నవలోకించి మహా
త్పాధర్మయుక్తం బైనయీగంగాఖ్యానంబు సంక్షేపంబుగా మీచేతఁ గథితం
బయ్యె నీవు దివ్యమానుషసంభవప్రకారం బంతయు సవిస్తరంబుగా నెఱిగిన
మహానుభావుండవు శైలపుత్రి యైనగంగాదేవి మహానదీస్వరూపిణియై ముల్లో
కంబులం బ్రవర్తించుటకుఁ గారణం బెయ్యది యేకర్థంబులం గూడి ముల్లో
కంబులయందు విశ్రుతి పొందిచె నేకారణంబున మార్గత్రయగామిని యయ్యె
దత్ప్రకారం బంతయు సవిస్తరంబుగా నెఱింగింప నీవే యర్హుండ వనిన ఋషి
భామధ్యగతుం డై నవిశ్వామిత్రుండు హర్షపులకీతగాత్రుం డై యిట్లనియె.

— ఇతి విశ్వామిత్రుఁడు శ్రీరామనికిఁ బాఠ్యతీపుత్రాంతంబుఁ చెబుచుట. —

- చ. ఎలమి శశాంకమాళి కుధ రేశ్వరనందన నిట్లు పెండ్లి యై
చెలుపుగఁ బువ్వుతావిగతిఁ జిత్తము లొక్కటిగాఁ బరస్పరం

బలఘముదంబుతో నహరహం బెడఁబాయక సౌఖ్యసంపదం
దలకొని పోల్చి రెంతయు ననాతనదంపతులై జగంబులన్.

724

వ. అంత.

725

చ. మృదుఁ డొకనాఁడు వేడుక నమేయభుజాబలశాలిపుత్రుని
బడయఁగఁ గోరి యత్తుహినపర్వతరాజకుమారిఁ గూడ సాం
పడరఁగ నూటువర్షము లహర్నిశము ల్పరమానురక్తిచే
నెడఁ బడ కుండ నిత్యము రహి న్పురతం బొనరించు చుండఁగన్.

726

చ. జలజభవాద్యశేషసురసత్తము లొక్కట గుంపుఁ గూడి యా
యళికవిలోచనుండు తుహినాచలనందనితోడఁ గూడి మి
క్కిలి సురతం బొనర్పఁ దొడఁగెం దగ వారలతేజ మేఘనుం
డిల సహియింప నోపు మన మిత్తటి నవ్విధి మాన్వఁగాఁ దగున్.

727

మ. అని చింతించి సుర ల్కుతూహలముతో నచ్చోటి కేతెంచి యం
దు నిరూఢేచ్ఛ నఖండత న్సురత మెంతో వేడ్కఁ గావించులో
కనిదానం బగుశంకరుం గని నమస్కారంబుఁ గావించి ఘా
లనిబద్ధాంజలులై నుతించిరి శుభాలాపంబుల న్భక్తితోన్.

728

తే. దేవదేవ మహాదేవ దేవవినుత, లోకనాయక సతభక్త లోకవరద
శర్వ శంకర యీశాన చంద్రమాలి, నీకు మ్రొక్కెద మాలింపు నిర్మలాత్మ.

తే. ఈశ యేపార నీతేజ మెవరు చాల్చు
నోపువా రిట్టిరతికృత్య ముడుగవలయు
బ్రహ్మచర్యవ్రతంబునఁ బరఁగవలయు
నివ్వరము మాకిక ననుగ్రహింపవలయు.

730

వ. దేవా యమోఘం బైనభవత్రేజంబు సహింప జగంబు లోపపు కాపునఁ
దేజంబు నీయందు ధరింపుము లోకహితార్థంబు దేవసహితుండ వై తపంబుఁ
గావించు మని ప్రార్థించిన దేవతలవచనంబు విని దయాళుం డైన శర్వలోక
మహేశ్వరుం డగుపార్వతీశ్వరుండు వేల్పులం జూచి మీచెప్పినట్ల మదీయం
బైన సత్రేజంబు నాయందె నిలిపెద స్వస్థచిత్తులరు గం డిప్పు డనుత్తమం బైన
మదీర్వర్యంబు రేతస్థానహృదయసంపుటసంతుభితం బయ్యె దీని నెవ్వోడు
ధరించువాఁ డెఱింగింపుం డనిన నయ్యాదిత్యులు వృషభధ్వజున కిట్లనిరి.

క. విడువుము తావక తేజముఁ, దడయక తాల్పంగ నోపు ధాత్రి యటన్నక
మృదుఁ డొఁగా కని గ్రక్కునఁ, బుడమిం గావించె దద్విమోచన మనఘా.

వ. ఇట్లు వినర్జించిన నమృహతేజంబు శైలకాననసహిత యైనమహి యెల్ల నిండె
నప్పుడు.

733

తే. అమరు లనలునిఁ గనుఁగొని యనిలుఁ గూడి
చెలఁగి నీవిందుఁ దగఁ బ్రవేశింపు మనిన
విని యతం డట్లు కావించె జనవగేణ్య
యనని శ్వేతాద్రి యన నొప్పె నచటి నెలపు.

754

న. మఱియు రాత్రం బైన తేజం బెచ్చోట విస్మయం బయ్యె నది కార్తికేయజన్మ
స్థానం బైనదివ్యశరవణం బై పావకాదిత్యసన్నిభంబై విలసిల్లె నంత దేవతలు
సమస్తమునిగణసమేతంబుగా నయ్యుమామహేశ్వరులం బూజించి రప్పుడు.

క. కట్టడితనమున వేల్పులు, గట్టిగఁ దన కప్రియంబుఁ గావించుటకుం
గట్టలుకఁ దత్ఫలంబును, గట్టి కుడుచునట్లొనర్చుఁ గా కని యుమయున్. 756

క. కనుఁగొనలఁ దాన్రుదీధితి, దనరారఁగ మేను దీప్త దవశిఖచందం
బున నలరఁ గ్రోధ మది నై, కొనఁగా దోయిట జలంబుఁ గొని యిట్లనియెన్.

చ. కొడుకును గోరి ప్రాణవిభుఁ గూడి సుఖించెడునాకు నిష్కెయిన్
విడువక చుష్టులై నడుమ విఘ్న మొనర్చితి రిట్లు గాన నిం
పడరఁగ వేల్పులార యిది యాదిగఁ బత్నులయందు మీ కేకం
గొడుకులు పుట్ట కుండెదరు కోరి శపించితి నిక్క మింతయున్.

755

వ. అని పలికి వెండియు.

759

తే. ఇలను వీక్షించి క్రుద్ధయై యేను దాల్చు
దగినయీతేజ మీ వెట్లు దాల్చితి విది
మొదలు బహునాయకత్వంబుఁ బొందు మనుచు
శాప మిచ్చెఁ బరంపడి నైలతనయ.

740

వ. మఱియు వసుంధర నుద్దేశించి యూషరత్వాదినానావిధరూపిణి వై మచ్చాప
క్రోధవిఘ్నస్తప్తకృతివై పుత్రకృతప్రీతి నొందకుండు మని యిట్లుకఠోరంబుగా
శపించె నంత దేవతలు పార్వతిచేత శర్వులై మొగంబుల లజ్జావిషాదంబులు
వొడమ నిజనివాసంబులకుం జనిరి శంభుఁడు దేవినహితుం డై యచ్చోటు
విడిచి తుషారగిరియు శ్రరభాగంబునకుం జని తదీయం బైనయొక్క మహోన్నత
శృంగంబుమీఁదఁ దపంబుఁ జేయు చుండె నిది పార్వతీవృత్తాంతం బింక
గంగావృత్తాంతం బెఱింగించెద వినుము.

741

అంత విశ్వామిత్రుఁడు శ్రీరామునికి గంగావృత్తాంతంబుఁ దెల్పుట.

సీ. అమరు లంశఱును మహర్షి సమేతులై కడువేడ్క బ్రహ్మను గానఁ బోయి
వినయంబు భక్తివివేకంబు లేర్పడఁ దత్పాదములకు నందనముఁ జేసి
నలువ మా కొకఁడు సేనానాయకుఁడు లేమిఁ జేసి దైత్యులచేతఁ జిక్కు వడితి
మృష్టమూర్తికి బుట్టి నట్టివానిగ్రహింతు మని యున్న నదియునాఁడట్లయ్యె
తే. దామరనగర్భ మాకింకఁ దగిన కార్య, మెద్దియోచించిత్రైలోక్యహితముఫాంఘ

నానతిమ్మ సమస్తవిధానవిదుడ, వీవు మాకందఱకు దిక్కు నీవ కావె. 742

వ. దేవా తొల్లి మాకు భగవంతునిచేత నెవ్వఁడు సేనాధిపతిగా దత్తం బయ్యె
నమ్మహాత్ముఁ డిప్పు డుమానహితంబుగాఁ దపంబుఁ జేయు చున్నవాఁ డింక
వేటొక్కని నిద్దేశింపుము. 743

క. అని సురలు విన్నవించిన, విని వేలుపుపెద్ద వారి వీక్షించి కృపా
జనితానురాగమున ని, ట్లనియెం బలుకులు సుధామయము లై యుండన్.

చ. పరమసతీలలామ యగు పార్వతి పల్కినభంగి నింక మీ
గఱితలయందు నందనులు గల్గుట చొప్పుడ దింత నిక్కునం
బఱువర లేదు పావకునియందు సమున్నత మైనశూలభృ
త్పరమపవిత్ర తేజ మది భాసిలు చున్నది హేమరూప మై. 745

తే. శాంభవం బైనదివ్య తేజంబుచేతఁ, జిత్రభానుండు కడువేడ్క శీతశైల
పుత్రి యగుగంగయందు సత్పుత్రు నొకనిఁ, బూనికలిగించుమీకుసేనానిగాఁగ.

వ. మఱియు నాగంగాదేవి హిమవంతంబునకుం బెద్దకూఁతురు గావున సుమా
దేవి ధరింపం దగినశైవం బగుతేజంబు దా నశ్రమంబునం బాల్పనోపు నవ్వి
ధం బయ్యుమకును బహుమతం బై యుండు నని పితామహుం డానతిచ్చిన
నిలింపులు కృతార్థుల మైతి మని సంతసిల్లి యమ్మహాత్మునిం బూజించి యనుజ్ఞ
వడసి బహుధాతుమండితం బైనక్షేలాసనగంబునకుం జని సర్వదేవపురోహి
తుఁడైనపావకునిం జూచి మహాత్మా నీయందు నిక్షేపించి యున్నమాహేశ్వరం
బగుతేజంబు పుత్రార్థంబుగా శైలపుత్రి యగుగంగయందుఁ జేర్చి దేవతలకు
హితంబుఁజేయు మని నియోగించిన సర్పావకుండు గంగకడకుం జని సర్వదేవ
తాహితార్థంబు గర్భంబు ధరింపు మని పలికిన నద్దేవి దివ్యస్త్రీరూపధారిణియై
పొడసూపినఁ దదేయసౌందర్యాతిశయంబు విలోకించి మోహితుం డై పావ
కుండు దనయందు వ్యాప్తం బైనతేజంబు సర్వావయవంబులవలన వినర్జించి
గంగాదేవి సర్వావయవంబులయందుఁ బ్రసరింపం జేసిన నద్దివ్య తేజంబుముఖనా
సాదిసర్వావయవంబులయందు నిండిన నద్దేవి ప్రవృథితచేతన యై పావకుం
జూచి యి ట్లనియె. 747

క. అమరపురోహిత నీతే, జముఁ దాల్చంగ నోప నైతి జాంబూనదశై
లముభంగిఁ జాల ప్రేం గై, విమలలయాగ్నిశిఖిమాడ్కి వెలిఁగెడుఁ గంటు.

క. అని పలికిన నద్దేవికి, ననలుం డిట్లనియె నపుడు హైమవతీ శం
భునితేజ మిది సుతార్థము, పనిగొని నీయందు నుంపఁ బడె నాచేతన్. 749

ఆ. మోయఁ జాల వేని మునుకొని నీ వతి, గౌరవంబు గలుగు గర్భము హిమ
శిఖరిపాదమందుఁ జేర్చుము గ్రక్కున, ననిన నట్ల చేసె సమరతటిని. 750

వ. ఇట్లు గంగాదేవి తనయందుఁ జేర్చిన యద్దివ్య తేజంబు వహింపవ్యాప్తశ్చేష్ట

తై లీకృతశివతేజోగాలియందు విసర్జించినఁ దన్దర్శనీక్షేపమాత్రంబునఁ దత్తే
జంబుచేత సభిరంజితం బై పూర్వోక్తశ్చేతవర్వతసహితం బై సశరవణంబు
సర్వంబును గాంచనమయం బయ్యె నందు భాస్వరతరదివ్యదేహుండును జిత్ర
భానుసమప్రభుండును నగుకుమారుండు జన్మించె. దచ్చటితాధికస్యంబునల
నఁ దన్ద్రజాంబూనదప్రభంబై నకాంచనంబును నిర్మలంబై నరజతంబునుబొడమి
యచ్చట మేదినియందు వ్యాపించె. దత్తారగుణంబునలనఁ దామ్రకృష్ణాయ
సంబులు నన్మలంబునలనఁ ద్రపుసీనకంబులునుం బుట్టె. దద్దివ్యతేజః ప్రభావం
బున నచ్చటి తరుగుల్లతావ్రతానంబు లన్నియు సువర్ణమయంబులై తేజ
రిల్లె నచ్చటి నెలపు నానాధాతుగుండితంబై యొప్పె నాటంగోలె సువర్ణం
బునకు జాతరూపవిఖ్యాతియు వై శాస్వరసమప్రభయునుం గలిగె. 751

చ. రయమున నక్కుమారునకుఁ గ్రన్తుర ఊరము లిచ్చి పెంపఁ గాఁ
ప్రియమున వేల్పులందఱును గృత్తికల న్నియమింప వార లెం
తయుఁ గృప మీఱఁగాఁ దమకు నందనుఁ డంచుఁ నలంచి యాతని
న్బ్రియమున జన్ముపా లొనఁగి పెంచిరి లోకహితార్థ ము త్తఱిన్. 752

తే. కృత్తికా నైవ్యపానప్ర వృద్ధుఁ డగుట, వలన నిక్కుమారుండు సొం పలరఁ గార్తి
కేయుఁ డన ముష్టగంబులఁ గీర్తితుఁడగు, ననుచు సంక్రితీతో వేల్పులాడిరపుడు.

క. ఇందుధిరునిఘనచేత, స్క్రిందంబున జనన మాట కతమున నతనికా
బృందారకసందోహము, స్క్రిందుం డని పొగడె నపుడు కాతుక మరలన్.

తే. గరిమ గర్భోన్మకంబందు స్కన్న మగుచు, సధికకాంతిచే దీప్యమానాగ్నిభంగి
నెలుఁగుపుత్రునిఁ గని కృత్తికలు చెలంగి, స్నచన మొనరించి రప్పుడు సంతనమున.

తే. అగయఁ గృత్తిక లట్లాకృష్ట రగుటవలన
నాఱుమోములఁ దాల్చి సొంపార నొక్క
దివసమున వారించనుపాలు దవిలి త్రావి
మిగుల సుకుమారదేహుఁ డై పొగడుఁ గాంచె. 756

తే. సముదితం బై నదివ్యతేజంబుచేత, సురబలాధీశుఁ డై రాక్షసుల వధించె
సందువలన సతండు షడాన్యఁడనఁగ, గరిమ సేనాని యనఁగ విఖ్యాతఁగనియె.

చ. అమరసమాన గంగవిధ మద్భుత మైసకుమారసంభవ
క్రమమును సర్వముం దెలియఁగా వినిపించితిఁ గార్తికేయునం
దమలినభక్తిఁ జేయుననుఁ జాయువు గల్గి నపుత్రపౌత్రుఁడై
క్షమ సుఖయై చరించి తునిఁ గాంచు సమంచితత్ఫలోకతన్. 758

చ. అని పలికె విశ్వామిత్రుండు వెండియు రామభద్రు నవలోకించి యిట్లనియె. 759

— ఐతఁ విశ్వామిత్రుఁడు శ్రీరామనకు సగరచక్రవర్తికథఁ చెల్పుట. —

చ. అలరు భవత్కలాంబుధిహిమాంశుఁ డనా సగరావనీశ్వరుం

డలఘుతరప్రతాపమున నాతఁడు సాగరవేష్టితావనీ
తల మనిశంబు ధర్మగతిఁ దప్పక యేలుచుఁ జక్రవర్తియై
బలరిపువై భవస్ఫురణ భాసిలుచుండు నమానుషప్రభన్.

760

తే. దశరథకుమార వినుము విదర్భరాజ, తనయ ధర్మిష్ఠ సత్యవాదిని పతివ్ర
తాగ్రగణనీయ కేశిని యనెడుసాధ్వీ, యగ్రగేహిని యయ్యో సయ్యవనిపతికి.

తే. మఱియు నారాజమాళికి గరుడభగిని
కామునిజయాస్త్రిమ యరిష్ట నేమిదుహిత
సుమతి యనుపేర నొప్పారు సుందరాంగి
నేయ మెనఁగ ద్వితీయ ద్వితీయ యయ్యో.

762

క. ఆయిచువురు పశ్చిము తన, కాయతపాఖ్యం బొసంగ నభినవవిభవ
శ్రీయుతుఁడై బహుకాలము, పాయక యిలయేలె నానృపాలుఁడు ప్రీతిన్.

వ. ఇట్లు రాజ్యంబుఁ జేయుచు.

764

క. తనయులు లేమికి వగ నెక్కొనఁ బత్నీయుతముగా భృగువ్రతవణం
బనుశైలమందు నేమము, దనరారఁగ సుగ్రథంగిఁ దప మొనరించెన్.

765

వ. అంత.

766

క. నూతేండ్లు సనినవెనక్కు సు, రారాధ్యం డై నభృగుమహాముని కరుణో
దారుఁడు ప్రత్యక్షం బై, కూరిమితో నిట్లు లనియెఁ గువలయపతికిన్.

767

చ. అలఘుచరిత్ర నీకు సముదంచిత మై తగుపుత్రలాభముం
గలుగు ననంతవై భవ మఖండయశంబును వృద్ధిఁ బొందు నీ
యలికచలందు నొక్కతెకు నఱ్ఱదివేలసుతుల్ జనింతు రిం
పలర నొకరై కొక్కఁ డగుణాఘ్నిఁడు వంశకరుండు గల్గెడున్.

768

క. అని మునిపతి వర మిచ్చిన, విని నరపతిసుత లతనికి వినత లయి ముదం
బున వినయవాక్యముల ని, ట్లని రవ్వుడు ఫాలకీలితాంజలిపుట లై.

769

తే. నీపలుకు నిక్కమగుఁ గాక తావసేంద్ర
పరఁగఁ బెక్కండ్రసుతుల నేతరుణి గాంచు
నొక్కసుతుఁ డేమృగాక్షికి నుద్భవించుఁ
గరుణ దళుకొత్త నింతయు నెఱుంగఁ జెపుమ.

770

క. ఆరామల వచనము విని, సారసగర్భాత్మజుండు సంయమి వలికె
మీ రెవ్వ రెట్లు గోరిన, నారీతి జనింతు రిది యథార్థము చుండీ.

771

క. ఒక్కఁడు వంశకరుం డగుఁ, బెక్కండ్రసుతుల్ ధరిత్రిఁ బృథుబలయుక్తి
మిక్కిలిఁ గీర్తి పహింతురు, నిక్కము నావచన మింక స్మృతసుతలారా.

772

ఆ. అనిన సగ్రపత్ని యగు కేశిని కుమార, వరుని గోరె నొకని వంశకరునిఁ
దక్కినట్టిసుదతి తనయులఁ బెక్కండ్ర, నధికబలులఁ గోరె నద్భుతముగ.

773

వ. అమ్మనీంద్రుం డక్కంతలు గోరిన వరంబు లొసంగె నారాజశేఖరుండు లబ్ధి
మనోరథుం డై భృగువునకుఁ బ్రదక్షిణంబును బ్రణామంబునుంగావించి యతని
చేత ననుజ్ఞ వడసి పత్నిసమేతుండై నిజపురంబునకుఁ జనుదెంచి పుత్రోదయంబుఁ
గోరు చున్నంతఁ గొంతకాలంబు సనియవంతరంబ. 774

క. జనవిభుని యగ్రసతి కేళిని గాంచె నమస్తసాధుశిక్షారతునికా
జనకంటకు నసమంజం, డనుపుత్రుని వంశకరు మహాబలు నొకనిన్. 775

ఆ. అంత సుమతియనెడు కాంతగర్భంబునఁ, దుంబ మొకటిపుట్టెఁదొలుతనదియు
విరియఁ దోడుతోడ నఱువదివేపురు, సుతులు వుట్టి రందు సుకుచిరముగ. 776

ఆ. వారి నెల్ల దాదు లారూఢిగా నాజ్య, పూర్ణఘటములందుఁ బొనఁగ నునిచి
సంతతంబుఁ బెనుపఁ గొంతకాలమునకు, శైశవంబు వీడి సంభ్రమమున. 777

చ. భవనమనోహరస్ఫురణఁ బొల్పునమంచితయావనప్రభా
సువిహితహుపు లై మిగుల సొంపును బెంపును గల్గి తేడమున్
జవమును విక్రమంబు భుజనత్వముఁ గ్రాల జగత్ప్రయోకసం
స్తవమున నొప్పి రెంతయును దండ్రికిఁ జాల ముదం బెలర్పఁగన్. 778

ఉ. ఆయనమంజుఁ డెంతయు దురాత్మకుఁ డై బహుళావలేవతం
బాయక సంతతంబు బుధపాళికి బాధ యొనర్చుచున్ రహిన్
డాయుచు బాలురన్ బహువిధంబుల నొక్కటఁ జిక్కఁ బట్ట కు
య్యో యని తల్లడిల్ల సరయూనదిలోఁ బడవై చు నుగ్రతన్. 779

వ. ఇట్లు పాపసమాచారుండును సజ్జనప్రతిబాధకుండు నై వర్తించు చుండ నంతఁ
గొంతకాలంబున కయ్యసమంజసకుఁ దేజోజితాంశుమంతుం డై యంశు
మంతుం డనుకుమారుం డుదయించి సర్వజనులకును బ్రിയంవదుం డై సర్వ
లోకసమ్మతుం డై యొప్పుచుండఁ దద్గుణంబులకు సంతసిల్లుచునగరుండుగొడుగు
వలనిమోహంబువిడిచి యతనిదుశ్చారిత్రింబులు వినరామికి రోయుచు సకలజ
నానురాగంబుగా నసమంజఁ బురంబు వెడల ననిచి కొంతకాలమునకు ఋత్వి
క్పురోహితుల విచారించి నిశ్చయించి సకలమహీనాయకత్వంబు సార్థకము
గా నొక్కయశ్వమేధయాగంబుఁ గావించె నని పలికిన విశ్వామిత్రునిపలు
కుల కలరి రాముం డమ్మహాత్ము నవలోకించి మునీంద్రా మదన్వయంబునం
బుట్టిన పూర్వీకులచరిత్రంబు వినవలెతు సగరునియజ్ఞం బెత్తెఱంగునం
బ్రవర్తిలై సవిస్తరంబుగా నెఱింగింపవే యని యభ్యర్థించిన నమ్మునిస్వామి
రఘుస్వామి కి ట్టనియె. 780

మ. హిమవింధ్యాచలమధ్య దేశమున ధాత్రీశుండు చిత్తంబునం
బ్రమదం బొప్పుఁ దురంగమేధ మొనరింపం బూని కావించుచో
రమణీయుం డగునంశుమంతుండు దదర్శం బై నయశ్వంబు న

య్యమరాధుల్ గొని పోవ కుండఁగ నముద్యచ్చక్తి రక్షింపఁగన్. 761

—ఇతి ఇంద్రుఁడు వంచనచే సగరునియాగీయాశ్వమును గొనిపోవుట. ఇతి—

చ. అనిమిషనాథుఁ డొక్క కుహనాసురవేషముఁ దాల్చి యంశుమం
తుని వెన డాఁగుటించి కుపితుం డయి పర్యమునందు నశ్వముం
గొని ఘణిరాజుఁగోకమునకుం జని యం బతిగుహ్య మైనయా
ఘనకపిలాశ్రమంబు వెనుకఁ వడి దాఁచి చనెన్ రయంబునన్. 782

సీ. అంత ఋత్విగ్వరు లధ్వరాశ్వము పోవు టెఱిఁగి మహీపతి కిట్లు లనిరి
పార్థివోత్తమ యాగవశువు హృతం బయ్యె వెన నశ్వచోరుని వెదకి చంపి
హయమును దెప్పింపు మధ్వరంబునకు చిద్రము గల్గె నేనియుఁ దప్ప కిపుడు
మన కందఱకును నమంగళం బొనఁగూడు నట్లు గాకుండ నీయధ్వరంబు
తే. సాంగముగఁ జేయు మనవుడు జనవిభుండు

చాల మనమునఁ జింతించి నభకు వేగ
యమితనత్వల వప్తినహస్రసుతుల
నపుడె రావించి వారి కిట్లనుచుఁ బలికె.

783

ఉ. పుత్రకులార యేవలనఁ బూర్వసుపర్వులు చూడఁ గాన మీ
సత్రము శాస్త్రదృష్టవిధి సాగుచు నున్నది యధ్వరక్రియా
నూత్రవిదుల్ మహామునులు నూచు సదన్యులు నేలకో మహా
చిత్రముగా మహాశ్వ మది చెచ్చెర సంహృత మయ్యె నీయెడన్. 784

ఉ. మీరు మదాజ్ఞచే రయము మీఱఁగ నేగి వయోధిచేత నొ
ప్పారెడుమేదిసీజగము నారసి యశ్వము లేక యున్న న
ట్లూరక ధారుణీతలము నొక్కొకఁ డొక్కొకయోజనంబు సొం
పారఁగఁ ద్రవ్వఁ డధ్వరహయం బది గన్నఁడుదాఁక నుద్ధతిన్. 785

తే. భుజబలంబును నిభృంగి భుజగజగము
దాఁక వడి నంటఁ ద్రవ్వీ యస్తోకమహిమ
నందు శోధించి హయచోరు నరసి చంపి
నవనహయమును గొని తెండు సత్వరముగ. 786

వ. ఏను దురంగదర్శనం బగునందాఁకఁ బాత్రకుం డైన యంశుమంతునిం గూడి
యుపాధ్యాయగణసహితుండ నై దీక్ష వహించి యిచ్చట నుండువాఁడ. 787

—ఇతి సగరపుత్రులు భూమియంతయుఁ ద్రవ్వ నారంభించుట. ఇతి—

చ. అనిన మహాప్రసాద మని యానగరుల్ ప్రళయావసానసం
జనితపయోధరారవము చాడ్చున నింగి చెలంగ నార్చి యే
ర్చినబడబాగ్నికీలవిశేషము దోఁపఁ బ్రదీప్తమూర్తులై
చనిరి మఖాశ్వము నేవదక శక్తిగదాప్రముఖాయుధాఘ్నై. 788

వ. ఇతైఃఽఽగునఁ జని గుహపదేశక్రమంబునఁ దూర్పుదెస మొదలుగా
జంబూద్వీపంబు చుట్టురాఁ దిక్కుగ నొక్కొక్క యోజనంబుఁ
ద్రవ్యద మని నజ్రస్పర్శనమంబు లైననఖంబుల నశనికల్పంబు లైనశూలం
బుల దారుణంబు లైనహలంబుల మహితలంబు భేదింపం దొడంగిన నప్పుడు
భిద్యమానమహీనినాదంబును నధ్యమాననాగానురనానానత్వనిర్భోషంబును
నగరులకోలాహలంబును సాంధ్రంబుగా నొక్కటి యై భూనభోంతరాళంబు
నిండి చెలంగె

789

చ. నిరుపమభంగి నిట్లు ధరణీతలమున్ భుజశక్తియుక్తిచే
నటువది వేలయోజనము లద్భుతవై ఖరిఁ ద్రవ్వె రానరే
శ్వరసుతు లంత సిద్ధముని సాధ్యసురుల్ భయ మంది భారతీ
శ్వరు కడ కేగి తచ్చరణవారిరుహద్యయికిఁ వినము లై.

790

— ఊహ దేవతలు సగరపుత్రభీతులై బ్రహ్మతో మొఱలిడుట. —

క. పటుతరభంగి నపర్యలు, ఘటియించి హృదంతరమునఁ గౌతుక మలరన్
నిటలతటనన్యస్తాంజలి, పుటు లై యిట్లనిరి కడుఁ బ్రబుద్ధత వెలయన్.

791

చ. వెలయఁగ మీకుఁ దెల్ప నొకవిన్నప మున్నది చిత్తగింపు మో
జలరుహగర్భ యానగరసంభవు లుర్విఁ బ్రదక్షిణంబుగాఁ
జలమున ముష్టిముద్గరకశానఖనీరముఖంబులన్ రసా
తలభువనంబుదాఁకఁ జనఁ ద్రవ్వెరి భూదిభుజాబలంబునన్.

792

ఉ. వీఁడె మఖాశ్వచోరకుండు వీఁడె దురాత్ముండు వీఁడె వైరి పో
వీఁడె నుమీ తలంప మఖివిఘ్నకరుండు వధింపుఁ డంచు నె
గ్గాడుచు వీడు వాఁ డనక నటులకుం గనఁబడ్డవారి మో
మోడక త్రుంచి రింకఁ గమలోద్భవ తద్విధి వేగ మాన్పవే.

793

మ. అని యావేల్పులు విన్నవించుటయు భాషాధీశుఁ డవేల్పులం
గని యోనిర్జరులార శౌరి కపిలాఖ్యుడైన యై యున్నవాఁ
డనిశం బామహనీయమూర్తి ఘనకోపాగ్నికృచ్చలం గాలి చ
య్యనఁ బంచతప్తము నొందఁగాఁ గలరు మీ కత్యంతహర్షంబుగన్.

794

(తే. షీతివిభేదనంబున దీప్తజివు లైన, సగరపుత్రుల నాశంబు స్వర్గలార
నిశ్చిత మనశ్యభావులు నియతీవలన, నగవవలవడు దీనికి స్వస్థుల రయి.)

క. మీమీనెలవులకుం జనుఁ, డీ మనమున నన్ని మీరు ధృతి వదలక మో
కీమీఁద శుభము గలిగెడు, నామాధవుకరుణఁ జేసి యనిమిషులారా.

795

క. అని ద్రుహిణుఁ డానతిచ్చినఁ, జని రయ్యాదిత్యు లాత్మ సదనంబులకున్
వినయమున మ్రొక్కి విడొని, ఘనతరసంతోషకుతుకకలితహృదయు లై.

వ. అంత నిక్కడ.

797

- ఉ. ఆనగరావనీంద్రసుతు ల య్యహిలోకముదాకఁ ద్రవ్వీ యు
చో నవనాశ్వముం జనినచొప్పు గనుంగొనలేక మిక్కిలి
నేసరి తండ్రి చక్కటికి వెండియు వచ్చి నమస్కరించి యు
ల్లాసము లేనిమానసము న్వచియించిరి దీనవక్త్రులై. 798
- ఉ. అయ్య ధరిత్రియంతయు రయంబునఁ ద్రవ్వితీ మెందు నశ్వముం
జయ్యన నశ్వచోరుఁ బెలుచుం గన నైతిమి దోర్బలంబుచే
నయ్యెడ యక్షదైత్యపతగాదులఁ జంపితి మింకమీఁద మా
కెయ్యది కార్య మన్న వసుధేశ్వరుఁ డిట్లునుఁ జండకోపుఁ డై. 799
- ఉ. క్రమృత నేగి మీరలు ధరాతలము న్వడిఁ ద్రవ్వీ లోకముల్
ద్రిష్టురి యశ్వచోరకునిఁ దేకువఁ గన్గాని జే కృతాన్ధులై
నమ్మతి రండు పొం డనినఁ జయ్యన వారు రసాతలప్రదే
శమ్మున కేగి రొక్కమొగి సత్వరతఁ జనయుక్తి వెండియున్. 800
- క. ఈగతి భుజావలేప, శ్రీగరిమ దలిర్ప భుజగసీమకుఁ జని యెం
తో గాఢకుతూహలమునఁ, బ్రాగాశకుఁ జనిరి మొదలఁ బ్రాభవ మొప్పున్. 801
- వ. ఇవ్వధంబునఁ జని యందు సర్వకాలంబునం దెయ్యది భూభారవాహనజనిత
భేదంబున నొక్కింత విశ్రమార్థంబు శిరంబుఁ జలింపంజేసి దాన భూకంపంబుఁ
గలుగం జేయునట్టిదానిఁ బర్వతారణ్యసహితం బైనమహీతలం బంతయు శిరం
బున మోచికొని యున్నదాని మహాపర్వతసన్నికాశం బైనదాని విరూపాక్ష
నామకం. బైనదిగ్గజంబు విలోకించి సమ్మానించి దానికిం బ్రదక్షిణంబుఁ జేసి
యచ్చోటుఁ బాసి యామృదిశకుం జని యందు. 802
- ఆ. అఖిలభువనభారమంతయు శిరమునఁ, దాల్చి హేమపర్వతంబుకరణి
నలరుదాని యలమహావర్తమనుదిశాగజముఁ గాంచి యరుదు గడలుకొనఁగ.
- తే. దాని వలగొని యవ్వల మానితముగఁ, బశ్చిమాశకుఁ జని యందు పర్వతంబు
మాడ్కి నొప్పెడుదాని సౌమనసమనెడు, సామజంబును గని దానిసేమ మరసి.
- తే. దానికిఁ బ్రదక్షిణముఁ జేసి ధరణి యెల్లఁ, ద్రవ్వకొనుచు బలప్రాణి నివ్వటిల్లి
నరిగి తుహినాద్రిభూషితంబైనయుత్తరాశఁ జేరి నృపాత్మజులందఱుచట.
- క. హిమశైలపాండురం బై, క్షమాభరము నెల్ల భద్రగాత్రముచే న
శ్రమమునఁ దాల్చి యలరునా, గముఁ గాంచిరి భద్రనామకం బగుదానిన్.
- వ. ఇత్యైతంగున విలోకించి దాని నభినందించి ప్రదక్షిణంబుఁ గావించి యచ్చోటుఁ
పాసి మహీతలంబు భేదించుకొనుచు నీశాన్యదిక్కునకుం జని యం దొక్క
చోటఁ దపంబుఁ గావించుచున్నకాపిలరూపధరుం డగువాను దేవునిం జూచి
తత్పరిసరంబునం జరించు చున్నహయంబు నవలోకించి సంప్రహృష్టచిత్తులై
యమ్మహాత్ముని హయచోరకుంగాఁ దలంచి ఖనిత్రలాంగలశిలాపాదఫలంబులు

ధరించి శ్రోధపర్యాకులేక్షణులై యమ్మహాత్ముని డాయం జని.

807

—ఇతి కపిలమహర్షి క్రోధానలంబున సగరపుత్రులు దగ్ధులగుట. ఇతి—

తే. బౌర దుష్టాత్మ నిలు నిలు మన్మదీయ, తురగమును గొని తెచ్చినదొంగ వీవు
మమ్ము సగరపుత్రులనుఁగామది నెఱుంగు, మనుచుఁ బలికిన నమ్మునికిమకఁ బూని.

తే. ఘోరహుంకార మొనరించ వార లమ్మహాత్ముకోపాగ్ని దగ్ధులై యద్భుతగతి
తోడిపై భస్మరాసులై కూలిరపుడు, దైవకృత మెవ్వరికినైన దాటవశమె. 1

వ. అంతఁ జరవిప్రోషితులై నపుత్రులం దలంచుకొని సగరుండు.

810

ఉ. అచ్చుపడంగఁ బుత్రులు మహాధ్వరసైంధవరాజమున్ వెనఁ
దెచ్చెన మంచుఁ బోయి రతితీవ్రగతిన్ బహుకాల మయ్యె రా
రెచ్చటి కేగిరో మదికి నెంతయు నెవ్వగ నివ్వటిల్లెడుం
జెచ్చెర వారల మ్మనముఁ జెందఁగ నెన్నఁడు చూడఁ గల్గునో.

811

—ఇతి సగరుండు దనపుత్రులజాడఁ గనుంగొనుట కంశుమంతుఁ బుత్రైంచుట. ఇతి—

చ. అని తలపోసి యమ్మనుకులాఘ్యుండు పౌత్రకు నంశుమంతుఁ గ
న్గొని యను వత్స నీదుజనకుల్ నవనాశ్వముఁ దెత్తు మంచుఁ జ
య్యనఁ జని రారు పె క్కహము లయ్యె నహంకృతి నెందుఁ బోయిరో
జనకులజాడఁ గాంచి మఖసైంధవముం గొని తెమ్ము నీ విఁకన్.

812

వ. మఱియు నీవు శూరుండవు కృతవీర్యుండవు కృతవిద్యుండవు పూర్వరాజసంకా
శుండవు గావున నీకుం జెప్పనలసినవిశేషం బెద్దియు లేదాంతర్భాషంబు లగు
మహాసత్వంబులు వీర్యవంతంబులై యుండు నీవు నిరాయుధుండవై పోవం జన
దు కార్తు శఖిడ్గంబులు ధరియించి యిపుడ కదలి పెద్దలగువారి సమ్మానించుచు
విఘ్నకరు లగువారి నధియించుచు నప్రమాదుండ వై యరిగి సిద్ధాధుండవై
క్రమ్యుతిం జనుదెమ్ము యజ్ఞ పారగుండవు గమ్మనిపల్లి యనిచిన నయ్యంశుమంతుం
డు పితామహునిశాసనంబునఁజాపఖడ్గంబులు ధరియించి పితృఖాతం బైనయంత
ర్భాషుమార్గంబునం జని దైత్యదానవరక్షఃపిశాచపతంగోరగంబులచేతఁ బూ
జ్యమానుం డగుచు దిగ్గజంబుకడకుం జని ప్రదక్షిణంబుఁ జేసి పితృహయవార్త
నెఱింగింపు మని యడిగిన నద్దంతావళ రాజంబు పరమానందంబున నిట్లనియె.
తే. రాజనందన నీవు శీఘ్రుంబై నవన, తురగమును వెంటఁగొని కృతార్థుండ వగుచు
నరుగుదెంచెద విది నిక్కమరుగుమనిన, నతఁడుమనమునహర్షించియనలఁబోయి.

ఆ. దాని నడిగినట్లు తక్కినదిక్పాల, సామజముల నడుగఁ బ్రేమ నవియు

నభ్రగజము సెప్పినట్లు చెప్పినఁ బ్రీతి, నంశుమంతుఁ డవల నరిగి యరిగి. 815

—ఇతి అంశుమంతుండు కపిలాశ్రమంబున నశ్వమును భస్మీకృతజనకులనుం గాంచుట. ఇతి—

వ. మహాన్నతం బైనకపిలునిదివ్యాశ్రమంబునకుం జని యందు.

816

చ. తురగముఁ గాంచి నంతసిలి తోడనె యమ్మునినాఘుఁచెంగట

గుణుతుగ భస్మరాసులయి కూలినతండ్రులఁ గాంచి భూరిశో
కరననిమగ్నచిత్తుఁ డయి గాసిలి పెక్కువిధంబులం గడుం
దఱలుచుఁ గొంతసేపునకుఁ దద్దయు ధైర్యబలావలంబి యై.

817

క. జనకులకు నుదకతర్పణ, మొనరింపఁ దలంచి యచట నుదక మరసి యెం
దును గానక నదైన లత్యనువసుగతిఁ జూచు చుండ నానమయమునన్.

818

గరుడుఁ డంశుమంతునికే బాడనూపి తజ్జనకులకు సద్గతి గలుగునుపాయం బెఱిఁగించుట.

ఉ. ఆయతపక్షపాతచలితాచలుఁ డై ఖగవంశనాయకుం
డాయెడ కేగుదెంచినమహాత్ముని తండ్రులమేనమామనుం
బాయక కాంచి యంఘులిలకు భక్తి నమస్కృతి యాచరించి కే
ల్దొయి ఘటించి చాల వినుతుల్ పచరించి భజించి యుండఁగన్.

819

వ. మనుమనిం గని సాంత్యవచనంబుల ననునయించి యిట్లనియె.

820

మ. అనఘా నీజనకుల్ నడిం గపిలుకోపాగ్న్యర్చులఁ భస్మమై
చని రీ వింకిట వారికై వగచు టే సాధించుకార్యంబు గ్ర
న్నన నెవ్వారికి నైన దైవకృతముం దప్పింపఁగా వచ్చునే
విను కర్మంబులు గాలచోదితములై వెన్నాడి వర్తింపవే.

821

తే. జనవరకుమార వీరల చావు లోక, సమృతము దీని కింత శోకమ్ము నలదు
కపిలు కోపానలంబునఁ గాలి నిరయ, గతికి జని యున్నవారు సాగరులు వీరు.

క. కావున నీజలదానముఁ గావించిన ఫలము లేదు ఘనముగ వీరల్
ధీవర్య వినుము శుచులై, దేవత్యము నొందునట్టి తెరు వెఱిఁగింతున్.

822

క. జగతీశతనయ హిమవ, న్నగపతియగ్రసుత గంగ నాఁ గల దయ్యా
వగయందుఁ దండ్రులకుఁ జక్కఁగ నుదక క్రియయొనర్పఁ గలుగు శుభగతుల్.

వ. మఱియు నమృహానది లోకపావని గావునఁ దద్విమలజలంబుల నీభస్మరాసులఁ
దడిపిలి వేని పరిశుద్ధులై యూర్ధ్వలోకంబునకుం జనియెద రిప్పుడిచ్చటమనలక
శేఘ్రంబున హయంబునుం గొని చని పితామహునిచేత యజ్ఞంబు సాంగం
బుగాఁ జేయింపు మనిన నానుపద్యని వచనంబు విని వీర్యవంతుం డగునంశుమం
తుండు హయంబును రయంబునం గొని దీక్షితుం డైననగరునియొద్దకుఁ గ్రమ్మ
ఱుం జని యశోత్తమంబు నమర్పించి తండ్రులపోక యెఱింగించి సుపద్యనివచ
నంబు విన్నవించిన విని యుక్తహిరమణుండు దుఃఖితుం డై కొండొకధైర్యం
బున నమృహాయజ్ఞంబు సమాప్తి నొందించి నిజపురంబునకుం జనుదెంచి స్వర్గం
గను బుడమికిం దెచ్చుటకుఁ దగినయుపాయంబుఁ జింతించి నిశ్చయింపం జాల
క ముప్పదివేలవత్సరంబులు రాజ్యంబుఁ జేసి కాలధర్మంబు నొందె నంత.

823

తే. మంత్రులయ్యంశుమంతునిమహితరాజ్య, నుందునభిషిక్తుఁ గావించిరన్నరేంద్ర
వరుడలదిలీపుఁబుత్రుఁగా బడసియతనిఁ, జెలఁగిసామ్రాజ్యమందభిషిక్తుఁ జేసి.

తే. గరిమతోఁ దుహిన్నాద్రిశృంగంబుమీఁదఁ

బ్రీతి మెఱయంగ ముప్పదిరెండువేల

యేండ్లు దపముఁ గావించి యభీష్టసిద్ధిఁ

గాంచఁ జాలక యతఁడు నాకమున కరిగె.

827

సీ. అంత దీలీపభూపాగ్రణి తాతలమరణంబు విని చాల మనములోన

దుఃఖించి హినుశైలదుహిత యాగంగ యెబ్బంగి ధాత్రికివచ్చుఁ బరంగ సలిల

తర్పణం బెట్టు లొనర్పంగఁ జేకును నొనర వారల నెట్లు నుద్ధరింతు

ననుచుఁ జింతావరుం డై నిశ్చయింపంగఁ జాలక ముప్పదివేలయేండ్లు

తే. రాజ్యమొనరించి బహుళాధ్వరములఁ జేసి

రమణధార్మికుఁ డగుభగీరథుని ఘనుని

నుతునిఁ గాఁ గని యతని భూపతినిఁ జేసి

వ్యాధిపీడితుఁ డై దివి కరిగె నతఁడు.

828

— భగీరథుఁడు గంగానెరణమునకుఁగాఁ దప మొనర్చుట. —

ఉ. ఆనరరాజసూనుఁడు మహాద్భుతవిర్యుఁడు సంశపావనుం

డై నభగీరథుండు నిఖిలావని నేలుచు నుండి ధాత్రికిఁ

మానుగ గంగఁ దెత్తు ననిమంతుల రాజ్యమునందు నిల్చి లో

నానినకౌతుకంబు సెలువారఁ దపంబున కేగె బ్రీతితోన్.

829

వ. ఇవిధంబున నస్తుహిమిహికాంశుండు గోకర్ణాశ్రమంబునకుం జని యందు.

సీ. కుడికాలు పెనువ్రేలు పుడమిపై మోపి డాపలికాలు గుడికాలుపై ఘటించి

చేదోయిఁ బెనువ్రేల నూఁదిమీఁదికిఁ జాఁపి జగతిఁజూడక యేగుమొగముఁ జేసి

కటికేవేసవియందు ఘనచతుర్వప్సిమధ్యమున నిల్చి మహోగ్రహంసమండ

లంబుఁ గన్గొనుచు వర్షాకాలమున వారినడుమ నిల్చుచు నిట్లు కడు సమాధి

తే. నచలనిష్ఠ మాసాహారుడై యమోఘు, ఘనతపోవహ్నిశిఖలు లోకములఁబర్చి

ప్రళయకాలాగ్ని హేతులపగిది నేర్పఁ, దవిలి యబ్జసహస్రముల్ దపమొనర్చె.

భగీరథునకు బ్రహ్మప్రత్యక్షమై గంగాపాతము సహించుటకై యాశ్వరుని బ్రార్థింపుమనుట.

ఉ. అంత సమస్తలోకగురుఁ డంబుజగర్భుఁడు వేల్పుపెద్ద వా

క్కాంతుఁడు మెచ్చి నిర్జరనికాయసమన్వితుఁ డై రయంబునం

బంతముతో నమేయగతి భవ్యతపం బొనరించు చున్నభూ

కాంతునిఁ జేర వచ్చి కుతుకం బలర స్వధురోక్తి ని ట్లనున్.

832

ఉ. మెచ్చితి ధారుణీరమణ మించినవేడ్క వరం బొసంగఁగా

వచ్చితి నీతపం బుడిగి వాకొని యిష్టము దెల్పు మన్న నా

సచ్చరితుండు దచ్చరణసారసముల్ దల సోఁక మ్రొక్కి లో

హెచ్చినభక్తి దేటువడ నింపుగ చంజలిఁ జేసి యి ట్లనున్.

833

- క. నీక్కుముగ నీకు నాపై, మక్కువ గలదేని దేవ మాతాతలు పెం
పెక్కంగ నాచే సలెలము, గ్రక్కునఁ గొనువారు గాఁగ ఘటియింపఁగదే. 834
- వ. మఱియు నాతపం బమోఘం బేని భస్మరాసులు గంగాసలెలక్లిన్నంబు లగు
చుండ సాగరు లార్ధ్యగతికిం జనువారు గాఁ బ్రసాదించవలయు నదియునుం
గాక ఘోరం బైనయనవత్సతాదోషంబున సౌమనస్యంబుఁ గానక శోకించు
చున్ననాకు వంశకర్త లగుపుత్రుల ననుగ్రహింపవలయు నని యడిగిన సర్వ
లోకపితామహుం డగువిరించి యుదంచితకరుణాకటాక్షపీక్షణంబుల భగీరథు
నిరీక్షించి మంజుమధురాక్షరవ్యక్తంబుగా నిట్లనియె. 835
- తే. అనఘచారిత్ర నీకోరినట్ల యగును, డెండమున నింక సందియ మందవలదు
వితతమతి నీకు నింకొకహితముఁ జెప్పెదను సమాహితబుద్ధివై వినఁగవలయు.
- చ. హిమగిరిపుత్రి గంగ నొగి ని మ్మని పల్కితి వట్ల యిచ్చితిన్
విమలగుణాఢ్య తత్పతనవేగము ధాత్రిసహింపఁ జాల దా
ప్రమథగణాధినాథుఁ డగురాజకిరీటుఁడు దాల్చుగావలెం
బ్రవిమల తేజ నవ్విభునిఁ బ్రార్థన సేయు మమోఘనివృతోన్. 837
- వ. మఱియు నాగంగానది హిమనంతునకు జ్యేష్ఠపుత్రిక గావున జాని ధరింప నీశ్వ
రుండె యర్హుం డగు సమృహత్తుండుదక్క నన్యుండు గంగావతన వేగంబు సహిం
చుటకు శక్తుండు గాఁ డదేవదేవు నారాధింపుము. 838
- చ. అని యిటు లానతిచ్చి యజః డానృపమాళికి వంశకర్తలం
దనయుల నిచ్చి క్రమృత ముదంబున గంగను బిల్చి యీమహా
త్మునివెనువెంట నేగుము సముద్ధతిఁ గోరినయప్పు డంచుఁ జ
య్యన నియమించి యాత్మనీలయంబునకుం జనియెన్ సలేఖుఁ డై. 839
- అథ భగీరథునికే బరమేశ్వరుండు బొడనూపి గంగను శిరంబునవహింతు నని కరుణించుట. అథా
- ఉ. అంత సరస్వతీరమణు నానతి నమృహికాంతుఁ డట్రిజా
కాంతునిఁ గూర్చి వత్సరము గ్రక్కునఁ బాదతలాగ్ర ముర్విపై
నెంతయు మోపి బాహుయుగ మెత్తి నిరాశ్రయుఁ డై చలింప క
భ్యంతరసిద్ధినొంది పవనాశనుఁడై తప మాచరించినన్. 840
- వ. అంత సంవత్సరంబు పరిపూర్ణం బగుటయుఁ దత్ప్రియాసంబుఁ జూచి కరుణించి
సర్వలోకనమస్కృతుం డైనయమావల్లభుండు క్షమావల్లభునకుం బొడనూపి
యిట్లనియె. 841
- క. సరనాయక నీనిష్ఠకు, నిరుపమసంతోష మొదవె నీకుఁ బ్రియముగా
గిరిరాజపుత్రి గంగను, శిరమున ధరియింతుఁ డెమ్ము చెచ్చెర దానిన్. 842
- క. అని రాజమాళి వల్కిన, జననాయకుఁ డుల్లసిల్లి చతురతచే న
య్యనిమేషధునిని వేడుట, యను దయ సప్పావ నావగోత్తమ యంతన్. 843

తే. సంగతాభంగరంగతరంగసంగ

ఘట్టనోద్భూతరవము లోకత్రయంబు

బగులఁ జేయంగ సకలదిగ్భాసమాన

యగుచు మిన్నేటు గగనంబు దిగియె నపుడు.

844

అంశం గంగావలేపంబునకుఁ గ్రుద్దుఁడై పరమేశ్వరుఁడు దనజటాజూటంబుఁ బెంచుట. అంశం

వ. ఇట్లు దుర్వారవేగంబునం బటతెంచి శివం బగుశివశిరంబునం బడి యంత నిలువక మదీయస్తోత్రోవేగంబున శంకరుం బరిగ్రహించి పాతాళలోకంబుఁ బ్రవేశించెనఁ గాక యని సరభసంబుగాఁ బటవం దొడంగిన నయ్యాది దేవుండు దానియవలేపనం బెఱింగి క్రుద్ధుండై యొక్కింత గర్వవిమోచనంబుఁ జేయుదుఁ గాక యని తలంచి వాటంబుగా జటాజూటంబుఁ పెంచిన నయ్యెఱియుమా నల్లభునిజటామండలగహ్వరమధ్యంబునఁ దుషారకణమాత్రంబై చిక్కువడి తన శక్తికొలంది మహీతలంబున కవతరింప నతిప్రయత్నంబుఁ జేసి మరల వెడలు తెఱం గెఱుంగక యనేకవత్సరంబులు దిరుగుడు వడుచుండె నంత.

845

అంశం భగీరథుఁడు శివశిరంబునఁ బడినగంగం గానక తపం బ్రాసరింప శివుండు కరుణించుట. అంశం

ఉ. ఆమను జేంద్రచంద్రుఁడు వియన్నదిఁ గానక యెందుఁ బోయెనో నామదిఁ జూడఁ గోరి గణనాభుశిరంబున నెందు డాగెనే యేమి యొనర్చువాడఁ నిక నెయ్యది కర్ణ మటంచుఁ గ్రమ్మటం గామహరుం గుఱించి కుతుకంబున ఘోరతపం బొనర్చినన్.

846

క. మేటిగ నతఁ డొనరించెడు, గాటపుడపమునకు గరుణ గదుర నిజజటా జూటంబువలన శంభుఁడు, వాటముగా విడిచె దేవవాహిని సంతన్.

847

వ. ఇట్లు హిమవన్నందని యొనగంగ సర్వలోకసమస్కృతుం డైన పినాకధరుని జటాజూటంబువలన నిర్గమించి బిందుసరోవరంబునం బడి సప్తప్రవాహ యయ్యెనందు ప్లాదినీ పావనీ నలినీ సంజ్ఞంబు లగుమూఁడు ప్రవాహంబులు దూర్పుదెనకుం జనియె సితా సింధు సుచక్షు సంజ్ఞలు గల మూఁడు ప్రవాహంబులు సశ్చిమదిక్కునకుం జనియె మఱియును.

848

నీ. దివి కేగ మదిలోనఁ దివురుభూజనులకు నిశ్రేణు లన నూర్కినికరములును జెలిమిఁ దారలతోడఁ జేయంగఁ జనుమాడ్కి వినువీధి కెగయుజీవనకణములు ధర్మాత్ము లగువారి నిర్మలకీర్తులకరణి నొప్పెడు ఫేనఖండతతులు నీరితిఁ ద్రిపుదు నెల్లదోసము లంచు దెల్పుచందంబునఁ దిరుగు సుల్లు

తే. వెలయ వినువీధి శరదభ్రవిభ్రమంబు, గలిగి యొకదివ్యవాహిని యలభగీరథావనీనాభువెనువెంట నంటియఘన, మూహములఁ బాప భూలోకమునకువచ్చె.

వ. అది మఱియు శంకరజటాజూటతటాధివాసుం డగుహిమకగునికెరణము లన్నియు సర్వతోముఖత్వంబు మాని యేకీభవించి యర్కురంగలాంఛనుని

శరీరంబుననుండి దీఁగెసాగి పఱతెంచు చున్నచందంబున నందంబై, యుల్లోల కజ్జోలమాలికాడోలికాకలితరథాంగ బాలికాతను చ్చాయావిలాసంబులు దదీయస్తోతో వేగ బాహుశ్యంబున గగనంబున నుండఁజాలక పుడమిం బడ నడరుధారాధరమండలంబువలన నెడతెగక పడునీరమ్మనలసంపదసాంపు సంపా దింప, నిలింపులు దమకు నిరంతరజీవనం బైనమిన్నేటు పుడమికి దిగుటకుఁ జరకాలసంస్తవంబుననోర్వక బాష్పధారాపూరవ్యాజంబున వగవఁగరకిసల యంబులుసాఁచి మంజువాక్యంబుల వారి ననునయించు చున్నదో యన నంబ రచుంబినముత్తుంగరంగత్తరంగంబులుఘుఘుమారావంబులతో నొండొంటిం దాఁక, భవద్విషయకృతాపచారదోషవిశేషంబుగా నిరయగతికింజనిన సగర ధరణీతరుణీపురందర నందనసందోహంబు సద్గతినొందింపంబూని యనుజ్ఞ వడయుటకు మదుత్పత్తిస్థానం బైనభవదీయచరణమూలంబులు సేవింప వచ్చు చున్నదాన మద్వాంఛితంబు ఫలింపంజేయవే యని కపిలమహామునిం బ్రార్థిం చుటకుఁ గరంబులుతిరంబుగా మొగిచెనో యని యుపమింప సాం పైనతదీయ విమలసంవృత్తజాంబూనదారవిందకుట్టలంబులు నయనానందకరంబులై యలర, నమ్మితరసాధి దేవత నమస్తభువనజీవనంబైనతనజీవనంబునకు ననవరత సర్వతోముఖ తావిచ్ఛేదకత్వంబునంపాదింపందలంచి జగన్మాతనావహింపంజేసి పూర్ణసరికీర్ణ పరాగపటలపరి లేనంబు సంఘటించి వినూతన కేసరవిరహాద్ద్రాక్షతంబులు సమర్పించి రంజన్మకరందబిందుబృందపాద్యం బాసంగి సమంచితరం జత్కింజల్కపుంజచ్చాయదీపాంకురంబు లిడిమకరంపానమత్తమధుకరమధుర గానమంత్రంబు లుచ్చరించుచు ముహుర్ముహుర్లతదభంగతరంగమృదంగనిస్వ నంబు సెలంగ నర్పించినసంపూర్ణసుధాపూర్ణకనత్కనకకలశంబులచెలువున నలరువినూతనచారుచామీకరసారసకోరకంబులఁ గలంచి బిసఖంశకాండం బులు మెనవి తదీయమధురమధుపానవశంబున మదించినయంచతంశంబుల పక్షవిక్షేపణసంజాతసముద్ధాతశీతలజలబిందుబృందంబులు వాయువశంబున మింటి కెగసి తత్పుతనచాతురీనమాలోకనకౌతుకాతిరేకంబున విమానానూఢులై చనుదొంచి తదుపరిప్రదేశంబునఁ జాలుగొని యున్నసిద్ధవిద్యాధరాంగనల గొప్పకప్పుకొప్పులకుం జాట్టినదట్టంపుఁగ్రోత్తముత్తియంపునరుల మొత్తంబుల గతి నతిరమణీయంబులై చూపఱులచూడ్కులకు వేడ్కఁ జేయఁ బెక్కుకాలం బుననుండి హిరణ్యగర్భుండు కమలంబున నివసించినకారణంబున నతనిమేని జిగి సోకి కుండనపుంజాయల నలరు కేసరవినరంబులనడుమ వాసంబుఁ జేయు టం జేసి నిజమాలిన్యంబు దొఱంగి పుటపాకళోభితకార్తస్వరకలికానుష మాభిరామంబులై నచంపంబున నందంబు లగుకమలపరాగపటలపిశంగీకృత పుష్పంధయసముదయంబులు సరోజపరిమళరసాస్వాదనంబునం దనివి ననక

మిన్నునం జాలుగొని యున్న కిన్నరాంగనలచికురబంధంబులం జుట్టిననంతాన
కుసుమవాసన లాఘాశింప మింటి కెగసి జంట గూడి ఝాంకరణంబులు
సేయుచుఁ దడియమధురగానంబున కనురూపం బైనశ్రుతినాదవిలసనంబు
హృత్తింప, నాచార్యదారపరిగ్రహదోషవిశేషంబున దోషాకరుండు పవిత్రం
బైననర్వజ్ఞునిశిరంబున నుండ నర్హుండు గాక యద్దేవదేవునిచేత వెలువరింపం
బడి ప్రవాహంబు వెంటం బఱతేరఁ దుమ్మురై నతచ్ఛకలంబులభంగి నిండు
కొని యున్నజలబుద్ధుదంబులుగలిగి సగరమహీమండలాఖండలతనుజాతసమా
జాతాఘవ్రాతంబుల నత్తెఱంగున నుడిఁ బెట్టెన నింక సందియంబునొందకుమని
యస్తుహానది భగీరథనరేంద్రచంద్రునకు సాంద్రానందంబుగాఁ దెల్పినట్లుల్లసి
ల్లునుల్ల పెల్లునకుఁదల్లడిల్లుచునుత్ఫుల్లనల్లలితహల్ల కాంతర్బహిర్గతమత్తమధు
వ్రతవ్రాతంబులు నుడివసి మునుంగ నిత్తెఱంగున మదీయపావనజీవనంబులఁ
గనుంగొనినవారిమనింగినవారికలుషవ్రాతంబుల వారెంటు నని యత్తరంగి
చేమచి యెల్లవారి కెఱింగించె నని యుపమింపం దగి యలర, నద్దివ్యవాహినీ
రత్నంబు దనకుం గలమహిమాతరేకం బితరతరంగిణులకు లేదని యుభయ
తటనటత్కారండవవటలస్వనమిషంబున నాడుచు నవ్వినచిఱునవ్వుచందం
బున నందం బగుపాండురడిండీరఖండకాండంబులు గాండంబులపై మెండుగ
నిండుకొని నిండువేడుక నెఱప, భగీరథమహిపాలునిపైఁ బాడమినరుద్రదే
వునికనుకారనంబు వాహినీరూపంబు నొంది సితశతవత్రాతవత్రంబులతోఁ
గాశచామరంబులతో రంగవృంగనంగీతనాదంబులతో రథాంగదంపతినిహ్తోష
సాహానినాదంబులతో దరంగపాళీకేళికలితనుగాళీగణంబులుమంజులశబ్దంబుల
జోహారు సేయఁ గల్గిలమాలికాపరస్పరసంఘటనసంజాతబహుళస్వనంబులు
మంగళతూర్యనిస్వనంబులఁ దెలుపఁ జలిమలనుండి భగీరథమహీమండలాఖం
డలునివెంట భూలోకంబుఁ బావనంబు సేయుటకు మీఱిన కోరికతో నూరే
గుచుఁ జనుదెంచు చున్నదో యని యుత్ప్రేక్షింపం దగి వట్టరానివేగంబున
మట్టు మీఱి యిట్టట్టు గదల్చు రాక యెదురు దట్టించినబెట్టినంబు లగుపెనుగ
ట్టుల నెల్ల బట్టబయలు సేయుడు భగీరథునిమనోరథంబు సఫలంబుఁ జేయు
టకు దుర్వారవేగంబున నరుగుదెంచు చుండె నప్పుడు.

851

- క. ఎడతెగక మింటివలనం, బడియెడుఘనమత్స్యకచ్ఛపంబులచేతక
వడిఁ బాటుజలముచేతను, బుడమి కడువిచిత్రభంగిఁ బాలు పై యొప్పెన్.
- క. దితిజారులచే విలస, ద్వితతతదీయావతంసదీధితిచేతక
గతతోయద మగు గగనము, శతార్కమయిన క్రియ నలరై సాంద్రద్యుతియై.
- తే. చంచలము లైనమత్స్యకచ్ఛపవిహంగ, శింశుమారగణంబులచేత నపుడు
గగన మొప్పారై మఱియు భాస్కరకులాబ్ధి, శీతకరదీప్తశంపలచేతఁ బోలె.

మఱియు గగనంబు సంకీర్తమాణవిమల
ఘనవనోత్పిడహంససంఘములచేతఁ
బరివృతం బయి శౌరదాభ్రములచేతఁ
బరివృతం బైనకరణి నచ్చెరు వొనర్చె. 855

కొదసేయుచు నుడి దిరుగుచు, నెదురేగుచు గగనమునకు నెగయుచు వడితోఁ
బదపడి ధరపై వ్రాలుచు, ముదమునఁ జనుదెంచె గంగ భూపతివెంటన్. 856

ఏమార్గమున భగీరథ, భూమిశలలామ మరిగెఁ బోలువుగ నదియుం
జ్రేమ దళుకొత్త రయమున, నామార్గముఁ బట్టిచనియె నాతనివెంటన్.

అప్పుడు. 858

సరసిజగర్భుఁ డాది యగుసర్వదివౌకను లమ్మహావగఁ
సరసతఁ జూచువేడుకఁ బ్రసన్నమణిమయహారచేలనూ
పురమకుటాంగదాదివరభూషణముల్ ధరియించి మించి యు
ప్పరమున నిల్చి మ్రొక్కి బహుభంగుల నంజలి జేసి యింపునన్. 859

అతులితభక్తియుక్తు లయి యన్నది నందఱు వేయునోళ్లఁ బ్ర
స్తుతు లొనరించి నేర్పుమెయిఁ దోరపువేడుక గట్లఁ జాడ నం
చితగతి డిగ్గి తద్విమలశీకరపజ్జులు మీఁద వ్రాలఁగాఁ
జతురతఁ బుణ్యతీర్థముల స్నానముఁజేసి జపించి రెంతయున్. 860

ఆనందంబునఁ గూడి యాడిరి పదవ్యక్తంబుగా నచ్చరల్
నానాసూనవితానమాలికల నందం బొప్ప నర్పించి రా
మానిశ్రేష్ఠులు మ్రోసె నొర పటుశుంభత్తూర్యనిర్భోషముల్
గానం బున్నతి నల్పి రశ్వవదనుల్ గల్యాణభావంబునన్. 861

సురసిద్ధసాధ్యకిన్నర, గరుడోరగయక్షదైత్య గంధర్వాదుల్
బఱతెంచుచుండి రప్పుడు, ధరణీవతిరథమువెంట దద్దయుఁ బ్రీతిన్. 862

—ఈ జహ్ను మహాముని గంగానది యంతయు మ్రొంగుట. ఈ

తనపావనజీవనములఁ, గనువారి మునుంగువారికలుషేఘంబుల్
మునుముట్టఁ గొట్టిపెట్టుచు, ననిమిషనది నృపునివెంట నరుదెంచె రహిన్.

అను వందం దగ జహ్ను వయ్యెడ మఖం బాహుఁగి గావింపఁ ద
గ్ధనయజ్ఞాయతనంబు వారిమయముం గావించినన్ దానిఁ జ
య్యన నీక్షించి బళా యటంచుఁ గుపితుం డై యమృహాపుణ్యఁ డా
ననగోళంబుఁ దెరల్చి మాను లరుదంద న్నింగె నవాహినిన్. 864

అమహిమంబు గగ్గోని మహద్ములు లేఖవరుల్ భగీరథ
త్వారసేతయున్ వివిధమార్గములం దను సన్నుతింపఁగా
నాముని వెండి తా నుమిసి యన్నది నెంగిలి సేయ నొల్ల కెం

తో ముద మొప్పుగా విడిచె దోడన కర్ణబిలంబులక రహిన్. 865

వ. అప్పు డప్పుహానదిం జూచి దేవతలు జాహ్నువి యని పొగడి రిట్లు జహ్నుకర్ణ
బిలంబువలన నిర్గమించి మరల నెప్పటియట్లు నప్పుడమితేనిరథంబు వెనుకొని
మహామహిమాతీశయంబునం జని సాగరంబునం గలసి కడ లెత్తినండి వెల్లిగొ
ని రసాతలంబునకు డిగ్గి భగీరథునిమహాప్రయత్నంబు సార్థకంబుగా నమ్మ
హానది భస్మరాశీకృతులై యున్నసాగరులమీదం బ్రవహించినఁ దత్క్షణం
బాసాగరులు వీతకల్మషులై త్రొదిలంబునకుం జని రప్పు డచ్చటికిం జనుడెంచి.

అప్పు భగీరథునిఁ బ్రశంసించి వరంబు లొసంగుటఁ జూపు

ఉ. అంబుజసంభవుండు ముద మంది భగీరథుఁ గాంచి పల్కు నో
యంబుజమిత్రసంశకలశాంబుధిచంద్ర మహీనరేంద్ర యీ
యంబుధియందు నెందనుక నప్పులు భాసిలునంతదాఁక ని
క్కంబుగ నీదుతాతలు నుఖంబులఁ గాంతురు నాకమం దొగిన్. 867

వ. మఱియును. 868

నీ. దివ్యభూషణములు దివ్యాంబరంబులు దివ్యమాల్యంబులు దివ్యగంధ
ములఁ దాల్చి ఘనదివ్యమూర్తులఁ గైకొని దివ్యభోగముల వర్తింతు రింక
నినవంశ యిది మొదలీనది నీపేర భాగీరథి యనంగఁ బ్రణతి కెక్కు
నదిగాక త్రిపథగ యనంగ సరిదవ్వర యనంగ జాహ్నువి యన నలరు ధాత్రిఁ

తే. దవలి యీధునిలోన నీతాతలకు న
మంచితంబుగఁ దర్పణ మాచరించి
కోర్కితోడఁ బితృణముక్తుడవు గమ్ము
జనవరేంద్ర సత్యప్రతిశ్రవుడ వగుచు. 869

తే. ధర్మవంతులలోన నుత్తముఁ డనంగ, భూరియశుఁ డన సత్యంతశూరుఁ డనంగ
ఖ్యాతి వడసిననీదుముత్తాత యైన, సగరుఁ డిచ్చని సాధింపఁజాలఁ డయ్యె.

తే. అంశుమంతునిచందాన నధిక తేజఁ
డంశుమంతుఁడు మీతాత యమరతటినిఁ
దెత్తు నని యత్న మొనరించి తెచ్చుటకు ను
పాయ మెంతయు నెఱుంగక పోయె నతఁడు. 871

తే. అనఘ రాజ్యధునుఁడు సుహర్షి తేజఁ, డమితతపమున మత్సముం డగుదిలీప
నృపుఁడు మీతండ్రి గంగ నర్థించి వడయఁజాలకదివంబునకు నేగెజనవరేణ్య.

మ. మును మీ పెద్దలు గాఢనిష్ఠురతపంబుల్ సేసి సాధింపఁజా
లనియిక్కార్యము నేఁడు నీవలన సార్థం బయ్యె నీయంతధ
న్యుని నెవ్వని నెఱుంగ ముజ్జగమునక భూమిశ గంగానదీ
కనదుత్తుంగతరంగమంగళసమాఖ్యం బొందు మిం పారఁగన్. 873

- చ. అరయ సమస్తసద్గుణగణాకరులై నిజవంశకర్తలై
పరమపవిత్రులై జగతి భాసిలుపుతులఁ గాంచు మింక ని
ర్దట నొగి సర్వధర్మసుకృతంబులకుం దగ నాలవాల మై
వజలితి విందుఁ గ్రుంకి నరవర్య కృతార్థత నొందు మంతయున్. 874
- మ. అని దీవించి విరించి సమృదసవ్యాకోచచిత్రాబ్జుఁ డై
చనియెం బిమ్ముట నాతఁ డాతటినిలో స్నానంబుఁ గావించి గో
బ్బున సిద్ధాత్మకుఁ డై పితామహులకుం బుణ్యోదకం బిచ్చి మిం
చినప్రీతిం గృతకృత్యుఁ డై మరల వచ్చె నీటి కింపారఁగన్. 875
- క. వచ్చిన నరపతిఁ గనుఁగొని, చెచ్చెరఁ బురజనులు ముదముఁ జెందిరి మేనం
జొచ్చినప్రాణముఁ గనుఁగొని, క్రచ్చట నలరాహసర్వకరణముల క్రియన్. 876
- ప. ఇట్లు పురంబుఁ బ్రవేశించి సకలప్రజానురాగంబుగా రాజ్యంబుఁ బరిపాలించు
చుండె నని చెప్పి వెండియు విశ్వామిత్రుం డిట్లనియె రాజనందనా పరమశుభం
బైనయీగంగావతరణోపాఖ్యానం బవ్యగ్రం డై యెవ్వండు విను నతండు
సర్వపాపముక్తుం డై సర్వకామంబులంబొంది యాయుఁజీర్తిలాభంబు వడయు
దేవతాపితృగణంబు లతనికొఱకు సంతోషింతురు మఱియు నిది ధన్యంబును
యశస్యంబును స్వర్గ్యంబును నాయుష్యంబు నై యొప్పు. 877
- క. అని మునిపతి గంగాకథ, వినిపించినఁ జత్త మలర విని క్రమ్ముట న
మ్మునిపరిబృథునిఁ గనుఁగొని, యిసకులవర్ధనుఁడు రాముఁ డిట్లని పలికెన్. 878
- మ. ఘనకీర్త్యనీత సేఁడు మీనలన నీగంగా ప్రభావంబుఁ బ
ర్విన మోదంబున నానుపూర్వీని దగ్గఁ వింటిం గృతార్థుండ నై
తిని మీ కీయఖల ప్రపంచకథ లెంతేఁ బాఁసినరంబుగా
యని యగ్గించుచు రాజపుత్రులు ప్రభూతాశ్చర్యులై రత్తఱిన్. 879
- ప. ఇట్లు పరమానందంబు నొంది. 880
- మ. అను వందం దగ మందసుందరసమీరాందోళితైలానుగం
ధనికుంజాంతమునం దమందముద మందం గూర్చి యారాత్రి వే
గిన మర్నాడు ప్రభాతకాలమునఁ దత్తీరంబులం గ్రుంకి గో
బ్బునఁ బూర్వాహ్నికకృత్యముల్ సలిపి సంపూర్ణప్రభావంబునన్. 881
- చ. మునిపతిఁ గాంచి మ్రొక్కి రఘుపుంగవుఁ డంజలిఁ జేసి పల్కె నో
యనఘ భవన్తుభేరితసమగ్రవియ త్తటిసీప్రభావమున్
వినుటకతంబునం గరము వేడుక నీనిశ స్వల్పకాల యై
చనియె జగత్ప్రీత సైగుణచాతురి ధన్యుడ నైతి నీకృపన్. 882
- ప. మునీంద్రా హిరణ్యగర్భసమానుండ నై నమీరాక యెఱింగి మహర్షు లారో
హింపం దగినరమణీయపోతం బాసన్నం బైయున్నది దీనినారోహించి భాగీరథి

ను త్తరించి యవ్వలం బోవ నునిన నవ్వుహరి శ్రేష్ఠుం డట్ల కాక యని యియ
కొని మునినమేతుం డై రామలక్ష్మణసహితంబుగా నావ యెక్కి యవ్వుహానది
ను త్తరించి తదు త్తరతీరంబుఁ జేరి యచ్చటిమునిగణంబులం బూజించి యచ్చట
నొక్కింతసేపు నిశ్రమించి కొండొకదూరం బరిగి. 883

శా. భూకాంతామణిఫాలభూషణ మనాఁ బొల్పించి నానావిధా
స్తోక శ్రీకర మై కనుంగవకు నెంతో వేడ్క బుట్టించుచుం
బ్రాకారావృత మైనయొక్కపురమున్ భాన్వన్వయాంభోధిరా
డ్రాకాబుండు రఘూత్తముండు గని యుల్లంబందు నుల్లాసి యై. 884

చ. కరములు మోడ్చి మంజుగతి గాధికుమారునిఁ జూచి పల్కు నో
పరమమునీంద్ర మ్రోల నొకపట్టణ మాసురలోకతుల్య మై
గురుతరపుణ్యసంపదలకుం గని యై తనరాసు చున్న దె
వ్వరిపుర మెద్ది నామము ధ్రువంబుగ నా కెఱిగింపు మింతయున్. 885

❖❖❖ విశ్వామిత్రుండు శ్రీరామునికి సమద్రమథనవృత్తాంతం చెఱింగించుట. ❖❖❖

వ. అని యడిగిన గాధేయుండు కృపావిధేయుం డై యప్పురివృత్తాంతంబు శక్ర
కథాపూర్వకంబుగా ని ట్లని చెప్పం దొడంగె. 886

చ. విడువక యాదికాలమున వేల్పులు డైత్యులు మైత్రితో నుధం
బడయుద మంచు మాధవుని పంపున వాసుకిఁ ద్రాడుఁ జేసి యె
క్కుడుతమి మందరాచలము గొబ్బునఁ గవ్వముఁజేసి యుగ్రు లై
కడువడి దోర్బలంబు లెనఁగం గలశాంబుధిఁ ద్రచ్చి చుడ్డతిన్. 887

వ. ఇ ట్లపారబలసంపన్ను లై రాక్షసులు ఫణంబులును దేవతలు పుచ్చంబును
బట్టి నవ్యాపనవ్యపరిగ్రహాణవిశేషంబు లేర్పిన బెక్కునంవత్పరంబులు దరువఁ
దరిత్రా డై నవాసుకిశిరంబులు మహోన్నతంబు లైనగండ్లశైలంబులఁ గఱ
చుచు హాలాహలవిషంబునుం గ్రక్కిన నది కాలాగ్నినదృశం బై దేవాసుర
మనువ్య సహితం బైనజగం బంతయు దహింపం దొణంగిన దాని సహింపం
జాలక. 888

❖❖❖ శివుండు దేవతలచేఁ బ్రార్థించు డై విష్ణునానతి హాలాహలంబును మ్రింగుట. ❖❖❖

క. శరణార్థు లై దివౌకను, లరుదారఁగ రక్ష రక్ష యనుచు నుమాధీ
శ్వరుకడకుం జని భక్తిం, గరములు ముకుళించి వినుతిఁ గావించి రొగిన్.

ఉ. అ త్తటి శంఖచక్రధరుఁ డై నరమాపతి సర్వదేవతా
సత్తముఁ డీశ్వరుం డటకుఁ జయ్యన వచ్చి యుమాధినాథు న
త్తుత్తమశూలధారి దివిజో త్రముఁ గన్గొని భూరినవ్వుదా
యత్తమనస్కుఁ డై పలికె నాస్యమునం జలునవ్వు దోఁవఁగన్. 890

చ. వినుము సురేశ నీ వఖలవేల్పులలోఁ గడుఁ బెద్ద గావునం

బనివడి నిర్దరానురులు పట్టి మధించెడువార్ధిలోపలక
మునుకొని బల్వడిక మొదలఁ బుట్టినయావిష ను గ్రహాజగా
మనమున నెంచి కైకొని సమస్తజగంబుల నుద్ధరింపవే.

891

. అని పలికి వాను దేవుం డంతథానంబుఁ జేసిన.

892

కీ, సురల కొదవినభయమును జూచికొరి, వాక్య మాలించి యలభగవంతుఁడైన
హరుఁడుహాలాహాలవిషంబులమృతకబళ, నుట్లమ్రుంగియంత ర్హితంబు యెవ్వనవుడు.

—అంత మందరగిరిని విష్ణువు కూర్చుంటున్న పీఠమీదఁ గురించుట. —

i. అంత దేవానురులు వెండియు సముద్రంబు మధింపం దొడంగిన.

894

ii. మొనసి మందగార్తి వనరాశినిర్మగ్న, యై రసాతలంబుఁ జేర నపుడు
దానిఁ జూచి సురలు దైత్యాంతకుం డైన, విధుని శరణ మొంది వినుతిఁజేసి.

iii. దేవా నీవు సమస్తభూతంబులకుఁ బరమగతి వందు విశేషించి మాకు శరణ్యుం
డవు గావున జలరాశిలోన మునింగినమంథానశైలంబుఁ గ్రమ్మట నుద్ధరించి
మమ్ము రక్షింపు మని ప్రార్థించిన.

896

తే. వారిమొఱ విని భార్గవీవల్లభుండు, కమతరూపంబుఁ గైకొని కంధిలోన
మునిఁగి శైలంబుఁ బైకె త్తిమూఁపుమీఁదఁ, బరంగనిడికొనిజలధిపైఁ బ్రవ్వళించె.

iv. ఇట్లు రమావల్లభుండు మందరశైలంబుఁ గమతాకారుం డై తనవీపునందు
ధరించి దానియగ్రంబు కరంబులం బట్టికొని దేవతామధ్యంబుననుండి య
సారబలంబునఁ బెక్కువర్షంబులు మధించిన నందు మొదల దండకమండలు
హస్తం డై ధన్వంతరి పుట్టెఁ బదంపడి రూపయశావనసంపన్ను లయినయువ
తులు పెక్కుండ్రు పొడమిరి నిర్మథసంబువలన నప్పులం బొడమినకారణంబుల
నయ్యంగన లప్పరస లనం బరంగిరి వారలలోన నఱువదికోట్లయపురసలుప్రధా
నభూత లైరి వారిపరిచారికాజనం బసంఖ్యం బై యుండు వారి దేవదానవులు
ప్రతిగ్రహింపమింజేసి వారు సాధారణ లైరి వెండియుం దరువ నందు వరుణ
కన్య యైనవారుణి యనుసురాధిదేవత పొడమి పరిగ్రహవిచారంబుఁ జేయు
చున్న దాని రాక్షసులు గైకొన రోసి విడిచిన దేవతలు పరిగ్రహించిరి
నాటంగోలె సురాపరిగ్రహణంబున దేవతలు సుర లైరి మఱియుం దరువ ను
చైత్త్రవం బనుహయశ్రేష్ఠంబును మణిరత్నం బగుకౌస్తుభంబును నుత్త
మం బగునమృతంబునుం బుట్టిన నయ్యశ్రేష్ఠంబును శక్రుండు గైకొనియొక గాస్త్ర
భంబు విష్ణువత్సంబున వెలింగె నయ్యమృతంబు ననురులు చేకొనిన సహింపక.

v. అనిమేషు ల్కడు సగ్రులై చటులనానామోఘపేతిద్యుతు
ల్వీనువీధిం గడుఁ జిత్రభంగి మెఱయ నీవీరాంకులై వాసవా
రినికాయంబులఁ దాఁక వారు నటువారిం దాఁకఁ దైలోక్యమో
హనసంగ్రామము సెల్లె నయ్యభయపై న్యశ్రేణికి న్రాఘవా.

899

~*~ విష్ణువు మోహినీవేషంబున నమృతంబు సురలకుఁ బంచిపెట్టుట. ~*~

మ. అపు డానందకపాణి రమ్య మగుమాయా మోహినీరూపముం
గపటత్వంబునఁ దాల్చి దైత్యవరుల న్వంచించి వీయూషము
న్నిపుణత్వంబునఁ గ్రమ్ముటం గొని వెనక దేవాళి కందీయ వా
రపురూపంబుగఁ గ్రోలఁ జూచి ఘనకోపాటోపు లై రాక్షసుల్. 900

చ. అమరులఁ దాఁకి దారుణవరాయుధదీ ప్తులు నింగి ముట్టఁగా
సమర మొనర్ప వేల్పులు స్రవన్నసుధారసపానజోగ్రతే
జమున నసాధ్యు లై హరిలనత్కృపఁ దోడ్పడి విక్రమింపఁగా
సమరవిరోధులం దునిమి రాజి నఖండవరాక్రమంబునన్. 901

వ. ఇట్లు నిలింపులు రణంబున నమరుల నందఱ నిశ్చేషంబుగాఁ బరిమార్చిన నిలింప
వల్లభుండు విజయలక్ష్మీవిరాజమానుం డై దేవర్షి గంధర్వచారణసహితంబుగా
నమరావతికిం జని జగత్ప్రయంబుఁ బరిపాలించుచు నుండె నంత. 902

మ. తనపుత్రు ల్గుమరంబులో నవతినంతానంబుచే జచ్చినా ?
రని విన్నంతనె పుత్రమోహమున శోకాక్రాంత యై వ్రాలి దూ
లినదైర్యంబున నొక్కనాఁడు దితి యుద్రేకంబునం బ్రాణనా
భునితో నిట్లనె శోకపావకశిఖాదోహాయమానాంగి యై. 903

~*~ దితికిఁ గశ్యపుం డింద్రుని జయించుఁ బుత్రునిఁ బడయ వరం బొసంగుట. ~*~

కా. దేవా వేల్పులు మించి ఘోరరణవీధి న్నత్కుమారావళిం
బ్రావీణ్యంబున విష్ణుదేవుకరుణ న్నర్దించి రిం కేమి నీ
సేవ లేయిచుఁ బుత్రహీన నగుచుక జీవించు దోశ్యక్తిచే
దేవేంద్రుం బరిమార్చుపుత్రుని గృహదృష్టి స్పృసాదింపవే. 904

తే. అనపు డనుకంప గదురఁ గశ్యపుఁడు పలికె
నబల వ్రతనిష్ఠ శుచి నై సహస్రవర్ష
ములు గడువ నట్టితనయుండు గలుగు ననుచు
వరమొనఁగి యమ్మహామునివరుఁడు ప్రీతి. 905

వ. తనహస్తంబున నమ్మహాదేవియుదరంబు సంస్పృశించి పుత్రోత్పత్తిరూపంబైన
శుభంబు గలుగుఁగాక యని యనుగ్రహించి తపంబునకుం జనియె నిట్లు కశ్య
పుండు సనిన యనంతరంబ యద్దేవి బలవంతుండును మహేష్వానుండును
స్థితిజ్ఞుండును సమదర్శనుండు నై నకొడుకుం బడయుదు నని కశ్యపోక్తవ్రకారం
బున వ్రతం బంగీకరించి కుశవ్వవనంబునందు దారుణక్రమంబునఁ దపంబుఁ
జేయు చుండె. 906

~*~ ఇంద్రుఁడు కపటంబునఁ బరిచరించుచు దితిగద్దంబును ఖండించుట. ~*~

ఉ. అంత నెఱింగి దంభవినయం బెనఁగఁ దితిపాలి కేగి జం

భాంతకుఁ డించు కై నఁ దనన్యాజము గన్నడ కుండ మాటియ
కాంతమనం బెఱింగి యతిశౌరవ మొప్పుగ భక్తియుక్తుఁడై
సంతస మంకురింపఁ బరిచర్య లొనర్చుచు నుండె నిష్ఠ మై.

907

వ. ఇట్లు శ్రమాపనయనంబు లగుగాత్రసంవాహనంబుల జలాగ్నికుశకాష్టఫల
మూలప్రదానంబుల నిత్యంబును దితికేఁ బరిచర్యఁ జేయుచుండె నంతఁ దొమ్మ
న్నూటతొంబదియబ్దంబులు సనినయనంతరంబ.

908

చ. అపు డొకనాఁడు మానిని రహస్యము దాచఁగ లేక భూమిభృ
ద్రిపుఁ డొనరించుసేవకు నుదిం గడు సంతస మొంది మోమునం
గ్మప దళకొత్త నయ్యనిమిషేంద్రునిఁ గన్గొని పల్కె నక్కటా
కృపణమనస్కులం దెలియలేదుగదా యువతుల్ రఘూత్తమా.

909

సీ. వాసవ వినుము భవత్సమానుని నొక్కకొడుకును బడయంగఁ గోరి యేను
గళ్యపుఁ బ్రార్థింపఁ గగుణతో వెయ్యేండ్లు వితతంబుగా దృఢవ్రతము నల్ప
తేనియుఁ గల్గునం చానతి యొనఁగెఁ గావున నింకఁ బదియేండ్ల కనఘమూర్తి
యనుఁగుఁడమ్మండు నీకవతార మందెడుఁ గడఁగి మీరిరువురేకత్వ మొంది

తే. మొనసి క్షీరోదకన్యాయమునఁ దనర్చి
మూఁడు లోకంబు లొక్కట భూరిసత్వ
మహిమ రక్షింపుఁ డనోన్యమైత్రి గలిగి
యనుచు నిర్వాణముగఁ బల్క నాలకించి.

910

క. తరుణియుదరస్థఁ డగువాఁ, డరయఁగఁ దన కరి యటంచు సతని వధింప
స్వేర వెఱుంగక తఱి నరయుచు, స్థిరచుతి నింద్రుండు సేవఁ జేయుచు నుండెన్.

వ. అంత నొక్కనాఁ డత్తలోదరి పులోమజాకాంతుం డొనరించుబహువిధోపచా
రంబులు దనహృదయంబునకు ముదావహంబులై తనర శారీరసుఖంబులుమరిగి
వ్రతదీక్షాసమయభంగం బెఱుంగక కాలచోదిత యై మధ్యాహ్నసమయమున
మఱచి కాలడ తలయంపిగా సుఖనుప్తి వహించిన.

912

చ. ఇది సమయం బటంచు దివిజేశ్వరుఁ డుల్లము పల్లవింపఁగా
భిదురముఁ గేలఁ బూని జళిపించుచు ధీరత యోగశక్తిచే
నుదరములోనఁ జొచ్చి రయమొప్పుగ దిత్వధరస్థబాలకుఁ
గదురుచు సప్తఖండములుగా నరికెం దనకోర్కి దీరఁగన్.

913

ఆ. రాజ్యకాంక్షఁ జేసి రాజులు సతి నైన, బాలు నైన జంపఁ బాలుపడుదు
రఘుభయంబు వారి కనిశంబు నది దోష, మనఁగ వినమె రఘుకులాభిచంద్ర.

వ. ఇట్లు బలారాతిచేత వ్రేటు వడి దితిగర్భంబు యెలుం గెత్తి బి క్షేప్త సదరిపడి
దితి మేల్కొంచె నప్పు డమ్మఘవుండు మారుద మారుద యనుచు లఘురీతిం
బలికి వృధాగర్భం బేల వధించెదవు చాలుఁజా లుడుగు మని పలుకుదితివాక్యం

బాకర్ణించి రయంబునఁ దద్గర్భంబు నిర్గమించివచ్చి తనచేసినయపకారంబునకుఁ
గినుకఁ బూని శపించునో యని శంకించి యొడలు వడంకఁ బ్రదక్షిణపూర్వ
కంబుగాఁ బ్రణామంబుఁ గావించి నిటలతటఘటితకరపుటుం డై గుణవతీ
మతల్లి యగుతల్లిమ్రోల నిలిచి యిట్లనియె. 915

క. వ్రతనిష్ఠాభంగం బది, మతిఁ దలఁపక నుక్తభంగి మానక నిర్మిం
చితి వాదోపంబున నీ, గతి నాచే లూన మయ్యె గర్భము తల్లి. 916

న. అదియునుం గాక. 917

క. తఱి యెఱిగి రిపు వధించుట, నిరుపమధర్మంబు గాన నీయుదరమునం
బెరిఁగెడుబాలుఁడు మది నా, కరి యని ఖండించినాఁడ నలుగకు మింకన్.

క. నా విని గర్భము వృథ యై, పోవుటకు దురంతదుఃఖపూరితమతి యై
దేవేంద్రునిఁ గని యపు డ, ద్వేషి మది న్నినుక విడిచి ధీరతఁ బలికెన్. 919

క. సురలోకనాథ నీయం, దరయఁగ దోషంబుఁ గాన మకు చారఁగ మ
ద్దురితమున నయ్యె నింతయు, దురితహరుని నిన్ను దూఱ దోషము వచ్చున్.

ప. స్వయంకృతాపరాధంబున నైనకార్యంబునకు వగవం బని లేదు నిరపరాధి
వైననీ కపరాధంబు సేయం బూనిన దైవంబు సమకూర నిచ్చునే యింక
నీనప్తఖండంబులు నీచేత మారుద యని పలుకంబడినవి గావున మారుత
సంజ్ఞకంబు లై యుండు నదియునుం గాక యావహస్రవహసంవహోద్వహవి
వహాపరివహపరావహాఖ్యలం గలనప్తవాతాభిమానదేవతలం దొక్కటి బ్రహ్మ
లోకంబునందును నొక్కటి యింద్రలోకంబునందును నొక్కటి యంతరిక్షం
బునందును దక్కిననాలుగు నాలుగుదిక్కులయందును బ్రవర్తిల్లుచుండు నట్టి
సప్తవాతస్కంధంబులకు నాయకులం జేసి సప్తఖండంబు లైనమత్పుత్రుల
రక్షింపు మనిన నతం డట్ల కావించి యద్దేవిచేత ననుజ్ఞాతుం డై నాకంబునకుం
జనియె నీదేశమందున నాఖండలుండు దితికి శుశ్రూషఁ గావించె నని పల్కి
విశ్వామిత్రుండు వెండియు రామచంద్రున కిట్లనియె. 921

తే. పానఁగ నిత్యాకునకు నలంబునకు మున్ను
పుట్టినట్టివిశాలుఁ డన్భూషమాళి
పుడమి యేలి విశాల యన్మర మొనరై
నిచట రాజేంద్ర తనవేర నింపు మీఱ. 922

తే. ఆవిశాలునిపుత్రకుం డై నహేమ
చంద్రునకుఁ బుట్టె ఘనుఁడు సుచంద్రుఁ డతఁడు
పరఁగ ధూమ్రాశ్వ నతఁడు సృంజయునిఁ గాంచె
నతఁడు సహదేవు నతఁడు కుశాశ్వఁ గాంచె. 923

తే. ఆకుశాశ్వదు సోమదత్తాఖ్యైః గనియే

నతఁడు కాకుత్స్థుఁ గాంచె నయ్యవనివిభుఁడు

సుమతి యనువానిఁ గనియె నానుమతి యిప్పు

డీవిశాలపురం బేలు నిద్దయశుఁడు.

924

వ. మఱియు నిత్యాకుప్రసాదంబున వీరంశఱు వై శాలికులనం బ్రసిద్ధి కెక్కి దీప్తా
యువులును మహాత్ములును వీర్యచంతులును బరమధార్మికులును నై యుండు
రీరాత్రి యిచ్చట వసియించి యెల్లి మిథిలకుం బోద మని పలుకు చున్నసమ
యంబున.

925

—శుమతి యనురాజు విశ్వమిత్రుని బూజించుట. —

చ. ఘనతరనుప్రభావుఁ డగుకాశికసంయమినాథురాకయు

న్వీని సుమతిక్షమావతి నవీనమునంబుధిపూరనుగ్నుఁ డై

తనదుపురోహితు ల్లితులు దానులుఁ జుట్టలు వెంట రా రయం

బునఁ జని కాంచి యమ్మునికి మ్రొక్కి సవర్య లొనర్చి యిట్లనున్.

926

మ. అనిశంబు వృద్ధయప్రపంచము సముద్యద్భూరితేజంబుచే

నను వై మించెను లోచనాంబురుహముల్ వ్యాకోచతం జెందెఁ జ

య్యన దట్టంపుఁ డమచ్చట ల్వీరిసె వనావృష్టి చేకూరె నేఁ

డను వయ్యెం గద యిన్ని మా కిచట విశ్వమిత్ర మీరాకచేన్.

927

క. మాన్యుఁడ నగుమీకృపచే, ధన్యుఁడను బేరు గలవదాన్యుఁడను రా

జన్యులలో మాన్యుఁడ సౌజన్యయుతుఁడ నైతి నేఁడు సంయమివర్యా.

928

వ. అని బహుప్రకారంబుల నన్నుతించి యొండొరులకుశలప్రసంగంబులు గడ

పినయనంతరంబ విశ్వమిత్రునియగుగెలంకుల నలంకృతు లై సూర్యసోముల

చందంబున నింద్రోపేంద్రులకై వడి యశ్వినీదేవతలపొందున మనోహరాకా

రంబులం దేజరిల్లు చున్నరామలక్ష్మణులం జూచి కాశికున కిట్లనియె.

929

సీ. గజసింహగమనులు ఖడ్గతూణీధనుర్ధరులు శార్దూలవిక్రములు రాజ

సింహులు గుణహావచేష్టితంబులఁ బరస్పరసమానులు చారుచంద్రములు

రమణీయమూర్తులు కమలపత్రవిశాలనయనులు సురభువనంబు విడిచి

ధరణికి వచ్చినసురలకై వడిఁ గ్రాలువారు దస్రలభంగి వఱలువారు

తే. రాజభానులగతి దివ్యతేజమున హ, రిన్నికాయము వెలిగించు చున్నవారు

ధీవరేణ్య వీరెవ్వరు తేవనమున, నేల చుచుదెంచి రిచటికి నింత చెవును.

930

క. మునినాథ నీతపంబును, ఘనకీర్తియుఁ దనువు లిట్లు గైకొని వెంటం

జనుదెంచె నొక్కొ హరిహరు, లన నొప్పెడువీరిచంద మానతి యీవే.

931

క. అన విని మునివతి సుమతిం, గనుఁగొని యిట్లనియె వీరు కాకుత్స్థవరు

ల్లనమతులు రామలక్ష్మణు, లనువారలు దశరథాధిపాత్మజు లనఘా.

932

సీ. రాజేంద్ర నాచేతఁ బ్రార్థితు లై వేడ్క జంటగా నావెనువెంట వచ్చి
తాటక యనుఘోరదానవి ఖండించి పరంగ మారీచసుబాహుల నెడు
దైత్యుల సంగ్రామతలమున భంజించి కరుణతో నాదుయాగంబుఁ గాచి
జనకుజన్మముఁ జూడఁ జనుచున్నవారలు ఘనులు పాపాఘలంఘనులు శౌర్య
ఁ. ధనులు పుణ్యఘనులునన విని నునుతియ,చ్చెరువు గదురఁ బూజఁజేసియుండన
యింట నాటిరాత్రియెలమితో నిడుకొని, వేఁగుటయును భక్తివినయ మెసంగ,
తే. అతిథినత్కారము దొనర్చి యనుప నతని
వీడ్కొని రఘూత్తములు మునివితతి వెంట
రా విదేహక్షమాపతి రాజధాని
కరుగు తెరువునఁ గాశికుఁ డరిగె నపుడు. 934

మ. ఇట్లు చని దవ్వుల నతిరమణీయకాంచనప్రాకారశోభితం బైనదాని సంబర
చుంబిశిఖర రేఖామయూఖపుంజరంజితశర్మభర్తృహర్తృయం బైనదాని కునుమ
కినలయ ఫలధరితవిటపివాటికావిహరమాణ మత్తనుధుకరకీరశారికాకలకంఠమ
ధురశబ్దాయమానమంజులోద్యానపరివృతం బైనదాని మిథిలాపురంబుఁ గనుం
గొని తదీయసుషమావిశేషంబున కిచ్చ మెచ్చుచుఁ దదుపవనంబునందుఁ
బురాణం బై రమ్యం బై నిర్జనం బై యున్నయొక్కమహనీయాశ్రమంబు
విలోకించి. 935

మ. జలజాతాకరతీరరాజదవనీజాతావళీయుక్తశీ
తలమార్గం బటు పట్టి పోవునెడ నందం బొప్పుగా భానువం
శలలాముం డగురామచంద్రుడు మునిస్వామి నివలోకించి సాం
పలరం బల్కె గిరిశమాళిగళదుద్యదోన్మయగంగాభృటిన్. 936

— విశ్వామిత్రుడు రాముని కహల్యాస్పతంతంబుఁ దెల్పుట. —

మ. అనఘాత్మా రమణీయ మై సుదుచిరం బై శ్లాఘ్య మై యొప్పునీ
వన మి శ్లేలకొ నిర్జనం బయి యనేవ్యం బయ్యెము న్నీడ నే
ముని యుండెం గృప నింత నాకుఁ డెలియ న్నోదంబుతోఁ డెల్పవే
యని ప్రార్థించినఁ జెప్పు గాఁ దొడఁగె విశావేమిత్రుఁ డుద్యన్మతిన్. 937

తే. అనఘ ము న్నీవనంబు మహాత్ముఁ డైన, గౌతమునియాశ్రమం బనఘనతకెక్కు
నిది నకలదేవపూజితం బిది సురేంద్ర, నందనోపమ మై యొప్పు నయచరిత్ర.

చ. లలనలలోఁ ద్రిలోకనుతలక్షణ యైనయహల్యతోడుతం
గలసి సుఖాత్ముఁడై యిచట గౌతమమాని దపంబు సేయఁగా
నలరి బలాంతకుం డలయహల్యవయోవిభవాతిరేకముం
దొలంగక చూచి యవ్వేలఁదితో సుఖయింపఁగఁ గోర్కె పుట్టినన్. 939

మ. ఒక్కనాఁ డమ్మునివల్లభుండు స్నానార్థి యై యరిగిన నప్పు డెడఁ గని పురంద

రుండు మునివేషధరుం డై యహల్యకడ కరుగుదెంచి యిట్లనియె. 940

తే. అంబుజేక్షణ కామభోగాన్ధ్రులైన, పురుషులెప్పుడు ఋతుకాల మరయుచుండు
రట్లు గావున నీతోడ నతనుసౌఖ్య, మనుభవింపంగఁ గోరితి నబ్జవదన. 941

తే. అనిన నమ్మాయతపసివాక్యములపటిమ

మొగముఁ జాయయుఁ గాంచి నామగని కింత

నరన మేడది శక్రుఁ డిక్కరణి నాదు

వలనిమోహంబుచే నిట వచ్చె ననుచు. 942

వ. తలంచి యతనిం గూడి కందర్పక్రీడానందరసం బనుభవించి వెండియు నహల్య
శక్రునిం జూచి యేను సీవలనఁ గృతార్థ నైతి నింక నిచట మనలవలవదు
నన్నును నిన్నును రక్షించుకొనుచు శీఘ్రంబునం జను మనిన నయ్యింద్రుండు
సీవలనఁ బరితుష్టుండ నైతి నింక రయంబునం జనియెద నని యద్దేవిచే ననుజ్ఞ
తుండై యప్పుర్ణశాల నిర్గమించి గౌతమాగమనంబు శంకించుచు నసంభ్రముం
డై రయంబునం బోవుచు. 943

చ. అనిమిషలోకనాథుఁడు నిజాశ్రమవాటికి నేఁగుదెంచున

మృనిపతి దీప్తపావకనిభుం బరమేష్ఠినముం దపోధను

న్మినుశిఖివేల్పునెచ్చెలి నమిత్తుశహస్రుఁ గృతాభిషేకునిం

గనుఁగొని సాంద్రభీతిపరికంపితుఁ డై చనుదెంచు చుండఁగన్. 944

—ఘోష గౌతముఁడు దేవేంద్రుని శపించుట. ఘోష—

వ. తనుఁ గని భీతుఁ డై మొగము దద్దయు వెల్పలఁ బాటఁ గ్రమ్మఱం

జనియెడువజ్రఁ గన్గొని నిశాసమయంబున నిట్లదేలకో

యనిమిషనేత వచ్చె నని యంతయు గ్రక్కున యోగదృష్టిచే

గనుఁగొని రోషశోణితవికంపితలోచనుఁ డై రయంబునన్. 945

వ. పరుషవాక్యంబున నిట్లనియె. 946

ఉ. ఓరి దురాత్మ యోరి శత యోరిమదాంధుఁడ శక్ర మానికాం

తారతి దూషితం బని మనంబున నించుక గొంక కిట్లు మ

న్నారిని వంచనం గపటతాపనతః రమియించి తీ విదే

కారణమై యముష్కుఁడవు గ మ్మని శాప మొనంగె నుద్ధతిఁ. 947

వ. ఇట్లు నిష్ఠురంబుగా శపియించిన దక్షుఁ డంబు వజ్రప్రహారంబునఁ దునిసిపడినచం
దంబున నింద్రునివృషణంబులు దెగి ధరణిం బడియె నంత నమ్మునివరుండు. 948

తే. పర్ణశాలకుఁ బోయి విశీర్ణ కేశ, పాశయై డస్సి సురతవిభ్రమముఁ బెలుపు

చున్న యన్నారిఁ గనుఁగొని కన్నుఁగవకు, గెంపు సాంపార నిట్లని కెరలి పలికె.

—ఘోష గౌతముఁ డహల్యను శపించుట. ఘోష—

తే. నీవు నిజవంశధర్మంబు నీఱుఁ జేసి, పుష్పవిశిఖార్థవై పరపురుషరక్తి

బయిసి మూలి నీవిటునంటివను లొనర్చి, మాకుఁ దలవంపుఁ జేసితిమగువనేడు.

ఉ. ఈయటవీప్ర దేశమున నెవ్వకుఁ జూడక యుండ నిత్యమున్
వాయువు నారగించుచుఁ బ్రభాతజభూరిరజఃపరీత వై
పాయక పెక్కువర్షములు పాపవశంబున నుండు మంచు వా
క్షాయకతుల్యదర్శనుఁడు గౌతముఁ డాలి శపించె నుద్ధతిన్. 951

వ. ఇట్లు శస్త్రయై యహల్య భయంబున నడంకుచు గౌతమునియంఘ్రిలం బడి
లేచి మహాత్మాకృతాపరాధ నైవనన్ము శపించుట నాయందులం గలదయాతి
శయంబున నిష్కళంకఁ గాఁ జేయుటకే కదా యీనిష్ఠురశాపంబునకుఁ దుది
యెయ్యది తన్నోక్షప్రకారం బానతి మ్మని ప్రార్థించినఁ బ్రియురాలికడంకకు
మెచ్చి యతీతానాగతవర్తమానవిశారదుం డగుగౌతముం డిట్లనియె. 952

తే. అతివ దశరథనందనుం డైనరాముఁ, డెప్పు డీఘోరవనమున కేగుదెంచి
యంఘ్రినిన్యాస మొనరించు నపుడు తత్పుదాజ్ఞరేణువుచేఁ బూతవయ్యెదీవు.

తే. అన్యహాత్మున కాతిధ్యమాచరించి, యవగతాఘ నై లోభ మోహములు విడిచి
మత్సకాశంబునందు నమంచితముగ, ధన్యవై పూర్వరూపంబుఁ దాల్చె దీవు.

వ. అని యిట్లుగౌతముం డహల్యకు శాపంబిచ్చి పదంబడి తన్నోక్షప్రకారం బెఱిం
గించి యచ్చోటుఁ బాసి నిర్ధచారణకేవీణం బయినహిమవంతంబునకుం జని
యందుఁ దపంబుఁ జేయుచుండు. 955

చ. అట బలవైశి శివుఁ డయి యారని నెవ్వగ వేల్పువీటికిం.

దటుకున నేగి శోకపరితాపమునం గడు డిస్సి లజ్జ న

క్కట పరకాంత నిట్లు కనుఁ గానక పొందఁగ నేల దానిచే

నిటు సమకూరనేల విధి యెంతటిపాటానరించె నియ్యెడన్. 956

వ. అని విచారగ్రస్తమానసుండై దేవతల నందఱ రావించి గౌతముండు నర్వి
దేవతాపదచ్యవనకారణండైనతపంబుఁగావించుచుండ నేనాతపఁబు విఘ్నంబు
నేయుటకు సమకట్టి క్రోధంబుఁ బుట్టించినం గాని తపోభంగంబు గా దని నిశ్చ
యించి క్రోధోత్పాదనంబుకొఱ కన్యహామునిపత్ని యగుయహల్యతోడం గ్రీ
డించిన నమ్మనిపుంగవుం డలిగి మదీయవృషణంబులు దునిసిపడ నన్న శపించి
పనంపడి తనపత్నికే శాపం బొనంగె నే నాకారణంబున విఫలుండ నైతి. 957

❦❦❦ దేవేంద్రుఁడు మేషవృషణుఁ డగుట. ❦❦❦

ఆ. వేల్పులార యిట్లు విఫలుండ నై యేను, భువనజాల మెట్లు ప్రోచువాఁడ
హితముఁ గోరి మీర లిందఱు యోచించి, దేవకార్య మిపుడు తీర్పవలయు.

వ. అని పురంధరుండు పలికిన బృందారకు లందఱు పితృదేవతలకడకుం జని శక్ర
నకుం బాటిల్లినవై ఫల్యం బెఱింగించి యిప్పుడు యజ్ఞంబునందు మీకొఱకు
నిజ్యమానంబైనయీ మేషవృషణంబు లింద్రున కొనంగుఁ డిష్టేషంబు వృషణ

రహితం బయినను మీకుఁ బరమతుష్టి నొసంగుం గాక యనియు నేమాన
వులు భవత్ప్రియఁబుకొఱకు నముష్కం బైన నేమంబు నొసంగుదు రట్టి
దాతలకు ఫలలోపంబు గాకుండ సంపూర్ణఫలం బొసంగుం గాక యనియు
ననుగ్రహింతు మని పలికిన నగ్నిపురోగము లైన దేవతలవచనంబు విని పితృ
దేవతలు యూహనిబద్ధం బైన నేమవృషణంబు లుత్పాటించి తెచ్చి సహస్రా
క్షునకు సంఘటించిరి నాటంగోలె పితృదేవతలు తత్సహితీయంబు లగుటం
జేసి యవృషణంబు లైన నేమంబులు భుజించుచు దాతలకు సవృషణమేషదాన
ఫలంబు లొసంగు చుందును. 99

తే. అనఘచారిత్ర వినుము నాఁ డాదిగాఁగ

సరసిజాననతుల్యుండు సకలమాని

వర్చ్యుఁ డగు గౌతమునిప్రభావంబునలన

వృత్రదైత్యాంతకుండు మేషవృషణుఁ డయ్యె. 960

చ. అనిశము తావకాగమన మాత్మఁ దలంచుచు నాటఁ గోలె యీ

ఘనవని ఘోరశాపమున గౌతమపత్ని యహల్య యేరికిం

గనుపడకుండ నున్నయది గ్రక్కున నాశ్రమభూమి సాచ్చి నీ

వసుచమసత్కృపాగరిమ నమ్మనిగేహిని నుద్ధరింపుమా. 961

క. అని యిటు కౌశికఁ డాడిన, ఘనఁడారాముండు కౌశికపురస్కృతుఁ డై

యనుజన్మయుతంబుగ నవ్వనముఁ బ్రవేశించె దీ ప్తవర తేజుండు. 962

— రామపాదరజస్పృశ్యంబున నహల్య శాపవిముక్తి యగుట. —

వ. ఇట్లు గౌతమాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించి యందు వాయుభక్షణాదితపంబుచేతఁ
బ్రద్యోతితప్రభ యగుటంజేసి సురాసురసునుష్యులకు దుర్నిరీక్ష యగు
దాని విరించిచేత నతిప్రయత్నంబున నిర్మింపబడినయతిమానుషరూప
యగుమాయపగిది నలరుదాని వృక్షలతాపుష్పపటలపరిచ్ఛన్న యగుటం
జేసి తుషారాభ్రపటలపరిచ్ఛన్న యైనపూర్ణచంద్రప్రభసాబగున నొప్పుదాని
యక్రూరత్వదుర్నిరీక్ష తాపదులచేత నుదకమధ్యంబునం బ్రతిబింబించినప్రదీప్త
భాస్కరప్రభచందంబున నందం బగుదాని యహల్య నవలోకించె నప్పు
డద్దేవి గౌతమశాపంబున రామసమాగమచర్యంతంబు త్రైలోక్యంబున
కదృశ్య యై యండి యప్పుడు శాపాంతంబు నొంది యెప్పటిశరీరంబు
తోడఁ జూపట్టె నిట్లు సందృష్ట యైనయహల్యచరణంబులకు లక్ష్మణసహితం
బుగా రాముండు నమస్కారంబుఁ గావించె నప్పు డద్దేవి గౌతమవాక్యంబుఁ
దలంచి వారి నిరువుర నాడరించి యర్హ్యపాద్యాదికంబు లర్పించి యాతిథ్యం
బొసంగిన ప్రతిగ్రహించి రంత. 963

క. మొఱసెన్ సురదుందుభు లటు, గురిసెన్ మందారవృష్టి గోమలఫణితిన్

వరగంధర్వులు పాడిరి, యరుదారంగ మేనకాదు లాడిరి వరుసన్ .

964

తే. అప్పు డచటికి సురసిద్ధు లమరమునులు, గరుడగంధర్వకిన్నరు లరుగు దెంచి
రాఘవు ననేకభంగులఁబ్రస్తుతించి, యలయహాల్యను బూజించిరతిముదమున.

తే. అంతలో గాతముం డట కరుగుదెంచి, పోలుపుమీఱంగ రామునిఁ బూజచేసి
ఘనతపోబలపరిశుద్ధగాత్రి యైన, వెలదితోఁగూడి తపముఁ గావించుచుండె.

అప్పు విశ్వమిత్రుఁడు రామలక్ష్మణగృహంజై జనకునియజ్ఞవాటంబుఁ జేరుట

వ. అంతనారాముండు లక్ష్మణసహాయుం డై విశ్వమిత్రునిం గూడి యప్పుణ్యాశ్ర
మంబుఁ బాసి యీశాన్యధిగ్యాగంబుఁ బట్టి యొక్కీంత దూరం బరిగి పావనం
బైనజనకునియజ్ఞవాటంబుఁ జేరి మునిశాస్త్రాలుండ్ల నవిశ్వమిత్రు నవలోకించి
యిట్లనియె

967

చ. అనఘ మహాత్ముఁ డైనజనకాధిపుయజ్ఞ సమృద్ధి సాధ్యి యై
తనరెడు పుణ్యమూర్తు లతిథన్యులు వేదషడంగపారగుల్
దినరకజేజులున్ సకలదేశనివాసులు సత్తపసివరా
యఁబు లగుబ్రాహ్మణుల్ బహుసహస్రము లిచ్చట నున్నవా రొగిన్ .

968

క. శకటిశతసంకుల మై, ప్రకటితమునినిలయ రాజరాజల్లెడు నిం
దొకచోట మనకు వాసం, బకలుషధిషణా విధింపుఁ డనుపమభంగిన్ .

969

క. అన విని విశ్వమిత్రుఁడు, ఘనతరసలిలాయుతంబు గమనీయతరం
బనుపమము వివిక్తం బగు, ఘనదేశమునందు వసతిఁ గావించె రహిన్ .

970

సీ. జనకుండు గాధిపుత్రునిరాక విని శీఘ్రమున శతానందుని మున్నిడుకొని
ఋత్విజుల్ గొందఱుప్రీతితో నర్ఘ్యంబుఁ బాద్యంబుఁ గొని వెంటఁబరఁగుచేర
వినయముతో నెదుర్కొని సమంత్రకముగానర్ఘ్యంబు విమలపాద్యం బాసంగె
జనకుం డొసంగుపూజసహంతయుగ్రహించిహవనిరామయముఁదచ్చివమునరసి

తే. కూర్చి మెఱయ శతానందుఁ గుశల మడిగి

ప్రీతిఁ బూజించినట్టి ఋత్విజులసేమ

మది విచారించి పిదప వారడుగఁ దనదు

కుశల మంతయు నెఱిగించె గుశికనుతుఁడు.

971

వ. ఇట్లువరస్పరని వేదితకుశలవృత్తాంతంబు లయినయనంతరంబ జనకమహీనాథుండు
గాఢేయు నవలోకించి మహాత్మా యీయాసనంబులయందు మునిస మేతంబుగా
నాసీనుండవు గమ్మని ప్రార్థించిన నమ్మనిపుంగవుండుజనకో క్తప్రకారంబున నుచి
తాసనంబున నాసీనుం డయ్యెఁ దక్కినమునులు యథార్హవీతంబులయం దాసీ
ను లై రంత జనకుండు విశ్వమిత్రునియనుమతంబున సకలమంత్ర బాంధవసహి
తంబుగా నర్హవీతంబున నాసీనుం డై యమృతహాత్మున కిట్లనియె.

972

సీ. నేడుగా నా కనిందితయజ్ఞ ఫలసృద్ధి సఫలించె మీరాక స్రుయమింద్ర

నేడుగా నాకు మానితజన్మనంసిద్ధి గలిగె మీకరుణచే గాధితనయ
నేడుగా నేను భూనేతలలోఁ జాల మాన్యుండ నైతి నోమానివర్య
నేడుగా నాకు నిన్నియు సమకూరె నీయాలోకనమునఁ బడ్డాప్తతేజ

తే. బ్రహ్మతుల్యుండ వైన నీపాదరజము, సోఁక నాయజ్ఞనదన మస్తోకభంగిఁ
గఘఁ బవిత్రమై తనగారె కల్మషంబు, లడఁగె మిక్కిలి ధన్యుండనైతి నేడు.

తే. వినుము యజ్ఞంబు పండ్రెండదినము లింకఁ
గొదవ యున్న దటంచుఁ గోవిదులు పలికి
రంత భాగాగ్ధులై వేల్పు లరుగుదేరఁ
గలరు వారలఁ జూచి పోవలయు మీరు.

974

వ. అని పలికి తత్పరినరంబున.

975

సీ. గజసింహగమనుల ఖడ్గతూణీధనుర్ధరుల శౌధూలవిక్రముల రాజ
సింహుల గుణరూపచేష్టితంబులఁ బరస్పరసమానులఁ జారుచంద్రముఖుల
రమణీయమూర్తులఁ గమలపత్రవిశాలనయనుల సురభవనంబు విడిచి
ధరణికి వచ్చినసురలకై వడిఁ గ్రాలువారి దస్రలభంగి వఱలువారి

తే. రాజభానులక్రియ దివ్యతేజమున హరిన్నికాయము వెలిఁగించుచున్నవారిఁ
గమ్రుతరకాకపక్షముల్ గలుగువారి, మహితకీర్తుల రామలక్ష్మణులఁ జూచి.

ఉ. వారిమనోజ్ఞవేషములు వారివచోరచనాచమత్కృతుల్
వారివిలాసనైఖరులు వారిపరస్పరబద్ధభావముల్
వారక చూచి మెచ్చుచు నవారితనస్సున మంకురింప నా
భూరమణీపురందరుఁడు పొల్పుగఁ గౌశికుతోడ నిట్లునన్.

977

—ఇది విశ్వామిత్రుఁడు జనకునికి రామలక్ష్మణులస్వాత్మంతంబుఁ చెల్పుట. ఇది—

ఉ. ఈశరచాపఖడ్గధరు లీనుకుమారకు లీకుమారకుల్
ఈశుభమూర్తు లీచతురు లెవ్వరివా రిటు కేల వచ్చినా
రీనుమబాణకోటిసము లింతయు నా కెఱిఁగింపు మన్న న
క్కౌశికుఁ డిట్లు పల్కు జనకక్షితి నాధునితో మువంబునన్.

978

సీ. అనఘాత్మ దశరథజననాథతనయులు రామలక్ష్మణు లని నామధేయ
మమితపిత్రములు ధర్మాత్ములుదారులు శూరులు ధీరులు వీరు బాహు
శక్తిచే మద్యాగసంరక్షణముఁ జేసి పరఁగ సహల్యశాపంబు మాన్చి
నిరుపమలీలతో నీయింటఁ బోలు పండుపంచాస్త్రవైరిచాపంబుఁ జూడ

తే. నరుగుదెంచినవా రన నవుడు గౌత
మాత్మజుండు శతానందుఁ డధికహర్ష
మలర రోమాంచకంచుకితాంగుఁ డగుచుఁ
గనుల నానందబాష్పముల్ గ్రమ్ముదేర.

979

తే. విమలవీరంబుల సుఖోపవిష్టు లయిన, దాశరథులముఖారవిందములఁ గనుల
కటవుదీరంగఁ గనుఁగొని కౌశికునకు,నింపుసాంపార మధురోక్తి నిట్లు లనియె.

— శతానందుడు విశ్వామిత్రుని రామునిం బ్రశంసించుట —

సీ. మునినాథ మాతల్లి మునుకొని మీచేత దర్శింపఁ బడియెనే దాశరథిని
నతిభక్తి నస్మృతాద్యములచే నద్దేవి పూజించెనే మహాపురుషమణిని
దేవేంద్రకృత్యమా దిగఁ బూర్వవృత్తంబు నెఱిగించితివె సర్వ మివకులునకు
సునువంశ్యు గన్నపిమ్మట నహల్యాదేవి రహిఁ గూడుకొనియెనే ప్రాణవిభుని

తే. ఘనుని రామునిఁ జూచెనే గౌతముండు, పూజలొనరించెనేభక్తిపూర్వకముగఁ
బత్నితోఁ గూడి చేసెనే పటుతపంబు, ధన్య యయ్యనె మాతల్లి తాపసేంద్ర.

క. నా విని కౌశికుఁ డిట్లనుఁ, గావింపఁగఁబడియె నిన్ని గౌతముఁ గూడెన్
వావిరి నహల్య రేణుక కోవిద జమవగ్నితోడఁ గూడినమాడ్కిన్. 982

చ. అని పలికిన నిజప్రభావతిరస్కృతశతానందుం డగుశతానందుండు పరమా
నందరసపూరితహృదయారవిందుం డై కాసల్యానందసునివదనారవిందం బుప
లక్షించి మందమధురవాక్యంబున నిట్లనియె. 983

సీ. దశరథసుత నీవు దైవయోగంబున వచ్చితి విటకు నేఁ డచ్చుపడఁగ
ననఘ మజ్జనని యహల్యపాపము నేడు కడిగె యుష్మత్పాపకమలరజము
గౌతమశాపదుర్గము నిస్తరించె వెండియు భర్తతోఁ గూడ నేటి కధిప
రాఘవ నీపాదరాజీవమహిమంబు నెఱిగి నుతింపంగ నెవ్వఁ డోవుఁ

తే. గనకగర్భసమానుఁ డీకౌశికుండు, రక్షకుం డట నీకుఁ గొఱంతయేమి
విమలచారిత్ర నీకంటె వేటొకండు, ఘనుఁడు ధన్యుండులేడు జగత్త్రయమున.

చ. మహాత్ముం డైనయీవిశ్వామిత్రుండు జగత్పవిత్రచరిత్రుండ నై ననిన్ను దో
డ్కొని వచ్చి మ మ్మంపఱఁ కృతార్థులం జేసె నిట్టిమహాపకారి జగత్త్రయంబు
నం దెవ్వం డైనఁ గలఁడే యని పలికి యంత కంతకుఁ బ్రసంగవశంబునవిశ్వా
మిత్రునిప్రభావంబులన్నియువిస్మయంబుగా నెఱిగించుచాఁ డై శతానందుండు
రామచంద్రున కిట్లనియె. 985

— శతానందుడు రామునికి విశ్వామిత్రునివృత్తాంతంబుఁ దెల్పుట. —

క. అతులప్రభుఁ డపరాజితుఁ డతర్క్యకర్తుం డమర్షి యగుకౌశికు ది
వ్యతరప్రభావములఁ బ్రస్తుతి సేయఁగ మాకు వశమె సుగుణో దారా. 986

క. దశరథకుమార బ్రహ్మకుఁ, గుశుఁ డన నొకరాజు పుట్టెఁ గుశునకు సుతుఁ డై
కుశనాథుఁ డమరె నాతఁడు, వెన గాధిని గాధి యితని వేడుకఁ గాంచెన్.

చ. ఇతఁ డతిధర్మనిష్ఠ నిల నేలె ననేకసహస్రవర్షముల్
చతురత నెల్లలోకములు సంతతముం దను సన్నుతంపఁగా
నతులితవై భవం బెనఁగ నందొకనాఁడు చమూనమేతుఁ డై

క్షీతిః గలశైలదుర్గవన సిద్ధతపోవనముల్ చరించుచున్.

988

వ. చనిచని యొక్కచోట.

989

సీ. కలితనానావిహంగమసంఘములు లనత్కన్తిపురాణార్థసంతతులు దెలుప
నెలమావిమ్రానికొప్పుల శుకసంతతుల్ జత గూడి శ్రుతులలో జటలు చదున
సరసకాసారరంజద్రాజహంసలు చటులవేదాంతముల్ చర్చసేయఁ
బరపుష్టములు మనోహరమాధురీనిస్వసముల శాస్త్రప్రసంగములు సలుప

తే. జాతివైరంబు లుడిగి మాడ్చాలమూషి, కోరగశిఖండికణము లనోన్యన్యమైతి
నెఱస నిరుపమతరులతోత్కరముగలిగి, రాజులుపసిష్ఠమునినరాశ్రమముఁ గనియె.

వ. మఱియు బాహ్యేంద్రియవ్యాపారంబులు వర్జించి రాగద్వేషంబు లుడిగి ఫల
మూలంబు లుపయోగించి జపహోమార్చనపరాయణులై పెద్దకాలంబు
ఘోరతపంబుఁ జేసి సిద్ధి వడసి వహ్నిలుం బోలె వెలుంగుచు సాక్షాత్పితా
మహునకు సాటి సేయం దగిన దేవర్షి బ్రహ్మర్షి మహర్షి వాలఖిల్య వైఖానసులుం
గలిగి దేవదానవగరుడగంధర్వకిన్నరకింపురుషసిద్ధచారణుల కాశ్రయం బై ప్ర
శాంతసింహవాన్ముఖరాహభట్లకాక ప్రముఖనిఖిల్యమృగంబుల కాటపట్టైరెండవ
బ్రహ్మలోకంబుకరణి నంసం బగుచున్నవసిష్ఠునిదివ్యాశ్రమంబుఁ జూచి యచ్చె
రు వందుచుఁ దన్మధ్యదేశంబునం జని యొక్కచోట.

991

శ్లోక విశ్వామిత్రుడు వసిష్ఠాశ్రమముఁ జేరుట, శ్లోక-

సీ. ఒకనాఁడు జలపానమొనరించి వెయ్యేండ్లు తపముఁ గావించినధన్యమతులు
నొకనాఁడు గాడ్చుఁ గ్రోలి కలంతకాలంబు నిష్ఠ సల్పినమహానీయమూర్తు
లొకనాఁడు జీర్ణచర్ణోపయోగ మొనర్చి పెక్కేండ్లు తపము సల్పినమహాత్ము
లాహారవర్జితులై కల్పకాలంబు నచలయోగ మొనర్చినట్టిఘనులు

తే. సమరసాధ్యాత్మవిద్యాప్రసంగవశత, బలసి తనుఁ గొల్వ వారికిఁ బ్రకటితార్థ
బోధ సేయుచు వీప్రాగ్నిబోలెఁ దేజరిల్లుచున్నవసిష్ఠు నుత్ఫుల్లయశుని. 992

ఉ. కాంచి తనంఘ్రిమూలములు గ్రక్కున ఫాలము సోక మ్రొక్క దీ
వించి మునీశ్వరుం డుచితవిష్టరమందు వసింపఁ బంచి పూ
జించి ఫలంబు లిచ్చిన విశేషమతిం దగ సంగ్రహించి య
భ్యంచితభక్తిఁ గేల్పగించి యానృపుఁ డమ్మనినేత కిట్లనున్.

993

మ. అనఘా సేమమె మీకు మీఘనతపం బవ్యాహతంబే తపో
ధనులై శిష్యులు గొల్తురే దనుజబాధల్ లేవుగా సంతతం
బనలోపానన సెల్లునే ద్రుహిణపుత్రాగ్రేసరా యన్న నా
యన సేమంబున నున్నవార మని విశ్వామిత్రుతో నిట్లనున్.

994

సీ. పార్థివోత్తమ నీవు ప్రజలఁ బాలింతువే తండ్రికై వడిఁ బాడి దప్పు కుండ

నవనీశ సంభృతు లై భృత్యగణములు చరియింతురే నీదుకాననమున
బలకోశమిత్ర సంపత్సుత్రపౌత్రులం దరయుదే కుశల మహర్షిశంబు
మనుజేంద్ర రాజధర్మపుకారంబునఁ బగతుల గెలుతువే ప్రాభవమున
తే. సాధుజనుల రక్షింతువే నవనకలన

వేలువులఁ దృప్తినొందింతువే యటన్న
కుశకులుఁడు పల్కె సర్వత్రకుశల మనుచు
వినయ మిగురొత్త నమ్మనివిభునితోడ.

995

వ. ఇట్లు ధర్మిష్టు లగువసిష్ఠవిశ్వామిత్రులు పరమసంతుష్టు లై పరస్పరప్రియాలాపం
బుల నొక్కింత సేపు కుశలకథాప్రసంగంబులు నలిపి బద్ధానురాగు లై యు
న్నంతఁ గథాంతంబున భగవంతుం డగువసిష్ఠుండు విశ్వామిత్రుతో నిట్లనియె.

—ఇతి వసిష్ఠుండు విశ్వామిత్రుని చమాయతముగఁ బూజఁ గైకొనఁగోరుట. —

మత్తోశీల. రాజశేఖర నీవు ధాత్రికి రాజవృత్తకతంబునం
బూజనీయుఁడ వెల్లుభంగులఁ బుణ్యమూర్తివి నీకు నేఁ
బూజఁ జేసెద నర్హుభంగిఁ జమాయుతుంబుగ నేఁడు మ
త్తుజనంబుఁ బ్రతిగ్గ హింపు మభూతపూర్వసుఖంబుగాన్.

997

తే. మనుజనాయక యీశేశమాగృహమున, నంచితంబుగ విం దారగించి యెల్లి
చనవలె నటంచుఁ బలికె నాజనవిభుండు, నింపు సొంపార నమ్మానికీట్టులనియె.

చ. అనఘచరిత్ర మీరు దయ నానతియిచ్చినమాటకంటె భో
జన మది యెక్కుడే సెల వొసంగినఁ బోయెద నంచుఁ బల్కె న
ట్లనవల దంచు సారెకును బ్రార్థనఁ జేసిన మీరు వల్కిన
ట్ల నడచు గాక యంచు మనుజాధిపుఁ డెంతయు నమ్మతించినన్.

999

సీ. మునినాథుఁ డప్పుడు తనహోమధేనువు మానుగా రప్పించి దాని కనియె
నందిని వినుమ యీనరనాథునకు బలంబునకు విం దొనరింపఁ బూనినాఁడ
మచ్చాననమున నీమహిమ తేటపడంగ వలయువస్తువులు నవ్వారిగాఁగఁ
దృటిలోన నిచ్చట సృజియింపు మని పల్కె మీఱినభక్తి నాసారభేయ

తే. వడ్డనసమన్వితములుగా స్వాదుసంగ
తములుగాఁ బరిపాకభేదములుగాఁగ
రుచ్యములుగాఁగ నమ్మనిలోకవిభుండు
హర్ష మొందఁ బదార్థంబు లపుడు కురిసె.

1000

—ఇతి నందినీధేనువు విందుకు వలయువస్తువులు వర్షించుట. —

వ. మఱియుఁ బరవ్రతోపమంబు లగునిష్ఠకించిదుష్టాన్నరానులును నూపంబులును
సద్యోఘ్నతకూపంబులును దధికుల్యంబులును నిత్యురసమధుమైరేయివరాసవం
బులును మహార్హంబు లగుపానంబులును నుచ్చానచంబు లగుభక్ష్యంబులును

సహ్యంబు లైనలేహ్యంబులును దూష్యంబులు గానిచోష్యంబులును షా
డబంబు లగునానాస్వాదురసంబులును గుడపూర్ణంబులును బరమాద్భుత
ప్రకారంబుగ ననంతంబుగా సృజించిన నత్రైతంగు విలోకించి యద్భుతంబు
నొంది బ్రాహ్మణపురోహితామాత్యమంత్రిసుభృత్యసహితం డై. 1001

చ. కడు ముద మంది రాజు మునికాంతుని భూరితపోవిభూతి కిం
వడరంగ హోమధేనువు మహామహిమంబున కిచ్చ మెచ్చుచున్
దృఢమతి వేయుభంగుల నుతించుచుఁ గాంచనభాజనంబునన్
గడి యొకమాడగాఁ గుడిచెఁ గాంక్షలు దీర యథాక్రమంబునన్. 1002

క. మఱియుం దక్కినవారలు, వరుసన్ దమ కిచ్చ వలయు వస్తువు తెల్లం
గర మరుదుగ భుజియించిరి, పరమానందాత్ము లగుచు భానుకులేశా. 1003

— విశ్వామిత్రుఁడు నందినిధేనువును గ్రహింప నిచ్చయించుట. —

చ. జనపతి దృష్టి నొంది మునిచంద్రుని హోమగవిన్ గ్రహింప నె
చ్చనమునఁ గోరి యమ్మనికి మానుగ నిట్లనె లక్షగుఱ్ఱము
ల్లనముగ లక్షధేనువులు లక్షమణుల్ మఱి లక్షకాంచనం
బైనయఁగ నిత్తు నోయనఘ యీమొదవుం గృప నిమ్మ నా కొగిన్. 1004

క. మునివర గోరత్నం బిది, యనిశము పార్థివుఁడు రత్నహారియుఁ గానన్
వినుము పరికింప నిది నా, ధన మొసఁగుము దీని నాకు ధర్మముపేర్కెన్.

సీ. అనుచు విశ్వామిత్రుఁ డాడిన నమ్మాట విని వసిష్ఠుఁడు చాల విహ్వలించి
ధరణీశ మా కేల కరులు హయంబులు మణిరత్నములు ధేనుమండలములు
హవ్యకవ్యములకు నాధార యగుదానిఁ బ్రాణయాత్రకు మూల మయినదాని
స్వాహావపట్కూర సర్వమంత్రక్రియావిద్యలనిలయ మై వెలయుదాని
తే. నన్నిబలిహోమసాధనం బైనదాని, నాత్మవంతునికీర్తియ ట్లనవరతము
నాశనము లేనిదాని సంతస మొసంగు, దాని నీదివ్యశబళ నీఁ దగదు నీకు.

ఆ. విడువఁదగనిదాని విడువును యని నీకుఁ, బలుక ధర్మమగునె పార్థివేంద్ర
గోసువర్ణవాజికోటులు వే యైన, నురభి కెనయె గాధివరకుమార. 1007

వ. అని పలికిన విశ్వామిత్రుండు సంగంధవిజృంభితం డై వసిష్ఠునవలోకించి నుహా
త్మా ప్రారణ్యకక్ష్యైవేయతోమరాంకుశభూషితంబు లగుపదునాల్గువేల
మత్తకుంజరంబులును గింకిణీజాలవిభూషితంబులును వేగవంతంబులును గాం
భోజసింధు దేశసంభవంబు లగుపదివేలహయంబులును శ్వేతాశ్వకలితంబులు
చతురశ్యయతంబు లగునెనమన్నూటు కాంచనరథంబులును నానావర్ణవిభ
క్తంబు లగు కోటి పాడిమొదవులును మఱియు యథేష్టంబుగా మణిసువర్ణం
బు లిచ్చెదఁ బ్రతిగ్రహించి యీకల్పాపి నొసంగుమనిన నవ్వసిష్ఠుండిట్లనియె.

ఉ. రాజవరేణ్య మా కిదియె రత్నసువర్ణధనాదికంబులున్

వాజులు ధేనుసంతతులు వారణముల్ రథముల్ మఖక్రియల్
జేజెలు మెచ్చుజన్నములు జీవిత మాన్యతఃఫలంబు వి
ద్యాజయశీలవృత్తగుణధర్మములు గృతకార్యసిద్ధియున్.

1009

వ. కావున.

1010

ఉ. ఎంత బహుకరించిన నహీనజవాళ్ళము లెన్ని యిచ్చినం
బంతముతోడ ధేనువులు భద్రకరుల్ పదివేలకోట్లు కొం
డంతధనం బొసంగిన జనాధిప ధేనువు నీను నీకు నేఁ
డింత దురాశ యేల జనియించె వచింపక పొమ్ము నెమ్మదిన్.

1011

—ఇతి విశ్వామిత్రుఁడు నందినీ ధేనువును బలాత్కరముగాఁ గొనిపోవుట. —

చ. అనవుడు గాధినందనుఁ డహంకృతి నీతని నింత వేడఁగా
మన కేక నేల హాని బలుమానిసిచంద మెఱుంగ నేర్పునే
వనముల నాకలంబు దిని వాడుట యొక్కటిగాక యంచుఁ జ
య్యన శబళన్ గ్రహించి చతురంగయుతంబుగఁ బోవు చున్నెడన్.

1012

తే. మనుజున ధునిచే హ్రీయమాణయగుచు, బాలదుఃఖితయై హాని శబళయపుడు
దారుణధ్వని నేడ్చుచుఁ దనమనమున, నిట్లని కడంకఁ జింతించె నిసకులేశ.

చ. తనహృదయం బెఱింగి సతతంబు మెలంగుచు వాఙ్మనోగతుల్
దనపయిఁ జేర్చి భక్తి నయి తద్దయుఁ గొల్పెడునన్నుఁ గావరం
బున నిపు డిట్లు బల్కి గోనిపోవఁగఁ జూచి వసిష్ఠుఁ డెలకో
కనల కువేక్షఁ జేసె నవకార మొకింత యెఱుంగ నక్కటా.

1014

—ఇతి విశ్వామిత్రగృహీత యై నందిని వసిష్ఠునియొద్దకు వచ్చి మొఱు లిడుట. —

న. అని బహుప్రకారంబులం దలపోసి నిట్టూర్పు నిగుడించి.

1015

ఉ. వారిని జేఱికిం గొనక పందర చిందర లాడి కొమ్ములం
జేరి సఖిమ్ములం జదిపి చిక్కక చిక్కులఁ బెట్టి బెట్టుహుం
కారముతో నదల్చుచు రయంబున బాఁటి మునీంద్రచంద్రునిం
జేరఁగఁ బోయి యిట్లనె వసిష్ఠుపదంబుల వ్రాలి దీనయై.

1016

మ. నను బల్కి గొని భూవరుం డరుగుచున్నాఁ డీవు వారింప కి
ట్లునికిం బాడియె నీకు న న్నతని కిట్లాప్పింపఁగాఁ జెల్లునే
యసహూ నే నసరాధి గా నకట యిట్లన్యాయపుంగృత్యముల్
గని మీ రూరకె యుండుట ల్కృప దొలంగం ద్రోచు టింతే కదా.

1017

ప. అని పెక్కువిధంబుల భగినియుం బోలె విలపించుచుఁ గన్నీరు మున్నీరుగా
రోదనంబుఁ జేసిన సమ్మెదపుద్గుణ క్తవిసయములకు మెచ్చి సన్నేహంబును
సగౌరవంబునుం గా నిట్లనియె.

1018

ఉ. ఏటిక నిన్ను నే విడుతు నెంతయు నీతఁడు దోర్బలంబునం

- బోటరి యాచు నిన్నుఁ గొని పోయెడుఁగాని పయోధిసంఘముల్
ధాటికి మేర మీఱినవిధంబున రాజులు న్యాయహీను లై
పాటి దొఱంగి వచ్చినను బ్రాహ్మణు లెంతటివారు చెప్పుమా. 1019
- క. ఈయోగికి విభుఁ డీతం, డిత్తోహిణ్యన్వితండు నది గాక యితం
డక్షిణసమరదోహాలుఁ, డీక్షితిపతి నెట్లు గడతు నింతయుఁ జెప్పుమా. 1020
- ఉ నా విని వేల్పుటావు మునినాథుని కిట్లయ బ్రహ్మతేజమున్
త్వౌవరభూరి తేజమునకంటె మిక్కిలిగా నెటుంగుదుం
గావున నీప్రతాపమునకంటె నృపాలునితేజ మెక్కు జౌ
నావనుధేశుసై న్యముల నామ మణంచెదఁ బంపు నన్ననన్. 1021
- వ. అని పలికిన యానందినిపచనంబు విని నసిష్ఠుండు దాని నవలోకించి శత్రు
బలంబులనాశంబు నొందించునట్టిసై న్యంబు సృజింపు మని యాజ్ఞాపించిన నా
సురభి బ్రహ్మతేజోసంభృత యై హుంకారంబుఁ గావించిన నమృహారవంబువల
నఁ బల్లవు లనేకులు జనించి విశ్వామిత్రునిసర్వసై న్యంబు నాశనంబు నొందిం
చిన నతండు కోపించి రథంబుఁ దోలించి యాక్రమించి. 1022
- క. కడువడి లోచనములఁ గెం, పడరఁగ నుచ్చావచంబు లగుశత్రుములన్
విడక యరాతుల నందఱఁ, బొడిసొడి గావించె భూరిభుజబల మలరన్. 1023
- తే. మానవేంద్రశస్త్రాస్త్రు లై నవారిఁ, బల్లవులఁ జూచి శబళ కోపంబు గదుర
యననపల్లనమిశ్రితు లై న శకుల, నపుడు పుట్టించె గ్రన్తుట నద్భుతముగ.
- వ. ఇట్లు సృజించిన వారు దీర్ఘాసిపట్టిసప్రాసపాణులును హేమకింజల్కసన్నిభు
లును గాంచనవర్ణాంబరావృతులును మహాప్రభాసంపన్నులును నై పుడమి
నాచ్ఛాదించి పావశశిఖలు శుష్కారణ్యంబు నేర్పువిధంబున విశ్వామిత్రుని
బలంబు నెల్ల నిర్దగంబుఁ గావించినం గినిసి. 1025
- క. మానవపతి శరజాలము, జానుగఁ బరఁగింప యవనశకబల మెల్లన్
మీనయోధ ప్రచలిత, మైనమహాహ్రాసముభంగి నాకుల మయ్యెన్. 1026
- క. నరపతిచేతను సై న్యము, గరునలిచేఁ బండుటాకు గతి నుడివడినన్
బరికించి తపసి ధేనువు, నరుదుగ బలముల సృజింపు మని పురికొల్పెన్. 1027
- వ. ఇట్లు వసిష్ఠచోదిత యై యక్కానుదోహిని దత్తుణంబ హుంకారరవంబుల
వలన రవిసన్నిభు లగు కాంభోజులను బొదుఁగు వలన నానాశ్రుశస్త్రపాణు
లగుపల్లవులను యోని దేశంబువలన భీషణాకారు లగుయవనులను శకృద్దేశం
బువలన సంతకహూపు లగుశకులను రోమకూషంబులవలన చంప్రాకరాళవక్త్రు
లగుకిరాతులం బుట్టించిన నబ్బలంబులు విశ్వామిత్రబలంబులవయిం గవిసి
శతాంగమాతంగతురంగభటాంగంబుల నాజిరంగంబునఁ గసిమనంగి పొడ
వడంగించిన. 1028

చ. తనబల మంతయున్ ముని యుదారతపోబలసంపదన్ జెడ

ననుగొని మానవేంద్రుడు మనంబున నచ్చెరు వొంది చూడఁ ద
త్తనయులు నూర్పు దుద్ధతు లుదగులు రోషవిభీషణాంగు లై
మునిపతి డాసి బిట్టవియ మొత్తుద మంచుఁ గడంగి శూరతన్.

1029

—ఇతి వసిష్ఠనికోపంబున విశ్వామిత్రునినైన్యంబులు హతము లగుట. ఇతి—

తే. గిట్టి బెట్టుగ నవ్తానిఁ జుట్టు ముట్టి, యట్టహాసంబు సేసిన నట్టె గినిసి
యట్టెకన్నులమిడుఁగులులుట్టిపడఁగ, గట్టితనమునఁ జెడుఁడంచుఁ దిట్టుటయును.

క. వా రామునికోపంబున, వీరత్వము శూరతయు వివేకము నెడగా

నీతై చనిరి మునుల కప, చారంబు లొనర్చునట్టి శకులు మడియరే.

1031

వ. ఇట్లు బలంబును గుమారులును నిశ్చేషంబుగా వసిష్ఠునిదివ్యప్రభావంబున
హతు లై నం జూచి విశ్వామిత్రుండు వ్రీడితుం డై నిర్వేగం బగునముద్రంబు
చందంబున భగ్నదంష్ట్రం బగుభుజంగంబుకై వడి నుపర క్తుం డగుభాస్కరుని
భంగి లూనపక్షం బగువిహంగమంబుచాచ్చున హతవుత్తుండును హతబలుం
డును హతదర్పండును హతోత్సాహుండును బరమనిర్వేదనపరుండు నై
నిష్ప్రభత్వంబు నొంది.

1032

ఉ. కొడుకులపాలుఁ జూచి నృపకుంజరుఁ డెంతయు దుఃఖిరోషముల్
వొడమఁగఁ బట్టణంబునకుఁ బోయి యుదారుఁ గుమారు నొక్కనిన్
బుడమికి రాజుఁ జేసి చలమున్ మెఱయన్ హిమశైలమందు లో
నడరినభక్తి మీఱ నలికాక్షునిఁ గూర్చి తపం బొనర్పఁగన్.

1033

—ఇతి విశ్వామిత్రుండు శివునివలన సమస్తా స్త్రీంబులు వడయుట. ఇతి—

క. జనవరుఁ డొనరించుతపం, బునకెంతయు మెచ్చి భుజగభూషణుండు రయం
బునఁ బ్రత్యక్షం బై నెచ్చునమునఁ గృప గదురఁ బలికె మధుమధురోక్తిన్.

క. నరవర ఘోరతపం బిటు, కర మరుదుగ నేమి గోరి కావించెదవో

వర మొనఁగ వచ్చినాఁడను, గురుమతి నిష్ట మగుదానిఁ గోరు మొనఁగెదన్.

క. నా విని విశ్వామిత్రుండు, భావంబునఁ బొంగి శివునిపాదంబులకుం

గేవలభక్తి నమస్కృతిఁ, గావించి వచించె ఫాలకలితాంజలియై.

1036

మ. కృప నాపైఁ గల దేని శంకరధనుర్విద్యారహస్యంబు య

క్షువతంగోరగసిద్ధచారణమరుత్కృవాదశస్త్రాస్త్రముల్

విపులప్రక్రియ సర్వమున్ దెలియఁగా వేర్వేఱ సాంగంబుగా

నుపదేశింపు మటంచు శత్రుమదన ప్రోత్సాహియై వేడిసన్.

1037

క. మెచ్చి వచించిన వన్నియు, నిచ్చితి సరపాల యని మహేశ్వరుండు ముదం

బచ్చుపడ వెండికొండకు, విచ్చలవిడి సరిగె దేవవిత్తులు గొల్వన్.

1038

వ. అంత.

1039

క. అన్నరవిభుఁ డివ్వీధమున, నన్నగకార్దుకునిచేత నఖిలజగములం
దెన్ని గల వన్ని బాణము, లున్నతగతిఁ బడసి సంగరోత్సాహమునన్. 1040

శా. శుంభల్లీల మహోగ్రుఁడై కుపితుఁడై సొం పొందుకల్పాంతకృ
చ్చంభుండో యన దుస్సహప్రకటదోస్సారంబు దీపింపఁగా
నంభోధిక్రియ నింగిఁ బొంగి నమర వ్యాపారలీలాకళా
రంభం బొప్ప వసిష్ఠునాశ్రమము సేరం బోయి యత్సుద్ధతిన్. 1041

శ్లో. విశ్వామిత్రుఁడు మహాస్తంబుల వసిష్ఠ నాశ్రమముమీఁదఁ బ్రయోగింపట. శ్లో.
మ. నియతిఁ ఘోరశరంబు లేసిన మహాగ్నిజ్వాలికామాలికల్
వియదాగారము భూతధాత్రియు దిశల్ భీమాకృతి న్నిండఁగఁ
భయదప్రక్రియ విస్ఫులింగచయశబ్దంబుల్ రహి న్నోయఁగ
ప్రయ మొప్పారఁ బొగల్ మహీస్థలము నం ధత్వంబు నొందింపఁగన్. 1042

ప. అప్పుహనీయదివ్యాస్త్రంబులు రథసాతిశయంబునం బఱతెంచి వసిష్ఠముని
యాశ్రమవనంబుఁ జాట్టు ముట్టి దహింపం దొడంగినఁ దదీయభీషణజ్వాలా
నంత స్తంబులై ఖగమృగంబులును వసిష్ఠశిష్యులునుం దక్కినమునులును భయ
భీతులై విరావంబులు సేయుచు దశదిక్కులకుం బఱచిరి తదీయాశ్రమం
బొక్కముహూర్తం బిరిణనన్నిభం బైయుండె నప్పు డక్కలకలం బాలించి
యది విశ్వామిత్రునికృత్యం బని యెఱింగి భాస్కరుండు నీహారంబునుం బోలె
గాధేయు నిప్పుడ నాశంబు నొందించెద నోడ కుండుం డని వారి కందఱి కభ
యంబుఁ దెల్పి పాదవిన్యాసంబునఁ బుడమి గ్రక్కదల బ్రహ్మాదండంబు మహో
ద్దండదండధరకాలదండంబుకరణిఁ బ్రచండలీలం గేలం గ్రాల విఘ్నామకాలాగ్ని
యుం బోలె మండుచు రాద్రసోల్లాసమూర్తి యై శీఘ్రంబునంబఱ తెంచి నిజ
కో పాగ్ని జ్వాలా జాల దహ్యమానవిశ్వామిత్రప్రయు క్తవిభిభిషాపరంపరుం
డగుచు విశ్వామిత్రునాలోకించి ప్రళయజీమూతసంఘాతసంజాతగర్హానముజ్జ్వం
భణగంభీరభాషణంబుల నిట్లనియె. 1043

తే. వినుము మూఢాత్మ చిరపరివృద్ధ మైన
యాశ్రమము దగ్గ మొనరించి తిందువలనఁ
గడు దురాచారపరుఁడవు కలుష బుద్ధి
వైతి వింక నశించెడు నీతిదూర. 1044

ప. అని పలికిన నవ్వేశ్వామిత్రుండు గోపించి చాపంబునం దాగ్నేయాస్త్రంబును
నంధించి నిలు నిలు మని యదల్చిన నవ్వసిష్ఠుండు కాలదండంబుఁ బోనిబ్రహ్మ
దండం బెత్తి పరమనం క్రుద్ధం డై విశ్వామిత్రు నకిట్లనియె. 1045

తే. ఓరి రాజ్యమదాంధుఁడ యోరిశకుఁడ, కడఁగివుణ్యాశ్రమములిట్లు కల్పందగునె
యింత కేనేడ నీనేడ నిట్టిపాప, కార్యము లొనర్పఁ బాడియె కలుషబుద్ధి. 1046

ఉ. బ్రహ్మబలం బెఱుంగక నృపాలుడ నంచు మదాభిమాని వై
 బ్రహ్మసమాను నన్ను వడి బాములఁ బెట్టఁగ వచ్చి తీవు మ
 ద్బ్రహ్మబలంబున న్నిను శరంబులవ్రేల్చిడి గీటఁగచెడన్
 బ్రహ్మవిరోధి నీరగుబలం బది సర్వముఁ జూపు మిత్తఱిన్.

1047

అతి విశిష్టఁడు బ్రహ్మచండమున విశ్వామిత్రునియ ప్రముల నన్నియు మడియఁ జేయుట. అతి-

వ. అనివలికి కాలదండంబుం బోని బ్రహ్మచండంబుచే విశ్వామిత్రునియాగ్నే
 యాస్త్రంబులు నలిలంబున వహ్ని వేగంబుంబోలె శాంతి నొందించినఁ గనలి
 విశ్వామిత్రుండు గ్రమంబున రాత్రంబును నైంద్రంబును బాశువతంబును
 నైషీకంబును మానవంబును మోహనంబును గాంధర్వంబును స్వాపనంబును
 జృంభణంబును సంతాపంబును విలాసంబును శోషణంబును మార్గణంబును
 సుదుర్జయం బగువజ్రంబును బ్రహ్మపాశంబును గాలపాశంబును వరుణపాశం
 బును బినాకాస్త్రంబును శుష్కార్ద్రనామకం బైనయశనిదవ్యయంబును
 దండాస్త్రంబును బైశాచంబును క్రాంచంబును ధర్మచక్రంబును గాలచక్రం
 బును విష్ణుచక్రంబును వాయువాస్త్రంబును మథనంబును హయశిరంబును
 శక్తిదవ్యయంబును గంకాశంబును గాపాలంబును గంకణంబును ముసలంబును
 వైద్యాధరాస్త్రంబును గాలాస్త్రంబును దారుణం బగుత్రిశూలంబును మొద
 లుగా ననేకాస్త్రశస్త్రపరంపరలు పఠించిన.

1048

చ. ఇటు కుశవంశజుం డిడరి యేయు మహాగ్రశితాస్త్రశస్త్రముల్
 చటులరవంబులన్ భువనజాలములన్ సుడిఁ బెట్టెఁ గాని యా
 జటి నొక టేని నొంచుటకుఁ జాలదు తత్ప్రభుశక్తి యెట్టిదో
 కుటిలులు నేయకృత్యములు కోరి మహాత్ములచెంతఁ జేరునే.

1049

ఉ. అప్పుడు బ్రహ్మచండమున నమ్మనిశేఖరుం డుప్పురంబునం
 దెప్పుర మై తనర్చి పఱుతెంచున రేంద్రుని ముస్తపక్షి నే
 రొప్పుగఁ ద్రుంచి యొప్పెనఁగె యోగివరేణ్యుండు దత్తవజ్రోధచే
 గప్పినయింద్రియస్ఫురణ గ్రక్కున మాన్చి చెలంగుకై వడిన్.

1050

శా. బ్రహ్మణ్యం డగుమానిచే దనశరవ్రాతంబు లిట్లాటకున్
 బ్రహ్మణ్యం డితఁ డనసాధనములన్ బంచత్వ మొందం డింకన్
 బ్రహ్మాండం బటు తల్లిడిల్లఁగఁ జతుర్వారాను లింకన్ దగన్
 బ్రహ్మాస్త్రం బడరింతు నంచుఁ జల మొప్పుం గాశికుం డుద్ధతిన్.

1051

మ. త.గ. నయ్యస్త్రము మార్చితో నియమమంత్రస్ఫూర్తి సంధించినన్
 బగిలెన్ మిన్ను కులాద్రు లొడ్డగిలెఁ గంపం బొంది మ్రోసెన్ దిశ
 ల్భగరాజుల్ గతి దప్పి రంబునిధికిలాంబు లింకెన్ గజో
 రగముల్ మ్రొగ్గె జగంబు ఘూర్ణిలెఁ బరిత్రస్తాత్ములై రంజఱున్.

1052

- వ. ఇట్లు సముచితంబుగా, సంధించి విశ్వామిత్రుఁ డన్యుహనీయాస్త్రంబు లోక
క్షోభంబుగాఁ దిగిచి విడిచిన. 1053
- మ. చటులన్నూర్తి మిడుంగుఱుల్ సెవర దిక్ష్పక్రంబునందున్ జట
చ్చటశబ్దంబులు పెల్లు రేఁగి దివియున్ త్వాభాగమున్ నిండ ను
త్కటవేగంబున లోకజాలములు మ్రొంగవచ్చుమాడ్కిన్ మహా
త్కట మై మండుచు బ్రహ్మాదండమును గిన్నన్ దాఁటి యే తేరంగన్. 1054
- చ. కనుఁగొని మాని మున్నలయగ న్త్యమునీశ్వరుఁ డభివూరమున్
ఘనముగ నొక్కగుక్కఁ గొనుకై వడి గ్రక్కున వక్రగవ్వారం
బనువుగ విచ్చి మ్రొంగె నపు డస్తము తాపనుగర్భమందుఁ జ
య్యన వెలిఁగెన్ మహార్ణవమునందు వెలింగెడుబాడబం బనన్. 1055
- వ. అప్పు డత్తేజోమూర్తి దివ్యరూపంబు త్రైలోక్యమోహనం బై రాద్రం బై
దారుణప్రకారంబునం బాలిసె మఱియు. 1056
- ఉ. ఆరయ నిట్లు లమ్మునికులాగ్రణి తత్ప్రతిఘాతాస్త్రరాజము
నావరక మ్రొంగి భాస్కరునివైఖరి శోభిత నంత సన్మహా
దారుని యంగరోమసముదాయములన్ శిఖ లుప్పుత్తిల్లి బల్
దారుణభంగి లోకములఁ దద్దయు నేర్వఁ దొడంగె నయ్యెడన్. 1057
- వ. ఇట్లు భువనభయంకరుండై ప్రళయకాలమార్తాండుండువోలె దుర్నిరీతుండై
వెలుంగుచున్నవసిష్ఠునిం జూచి భయంబుఁ గొని దేవర్షిగణంబు లచ్చటికిం
జనుడెంచి ప్రస్తుతించుచు నిట్లనిరి. 1058
- ఉ. మానవభర్త బల్దురభిమానమునం జెనకంగ వచ్చి నీ
చే నిగృహీతుఁ డయ్యె మునిశేఖర నిస్సని లోకముల్ భయ
స్థానము లయ్యె నింకిటఁ బ్రసన్నుడనై కృపఁ బూని భూతముల్
దీనత వీడ నీదు ఘనతేజము తేజమునన్ ధరింపుమా. 1059
- క. అని ప్రార్థించిన మునిపతి, తనరౌద్రత విడిచి సౌమ్యదర్శనుఁ డయ్యెన్
మునులు తెలివొంది రనిమిషు, అనువమహర్షాబ్ధి నోలలాడిరి వరుసన్. 1060
- ఇట్లు విశ్వామిత్రుఁడు వసిష్ఠుచే ననుమానితుండై తపంబుఁ జేయఁ బోవుట. ఇట్లు
- వ. అంత నవ్విశ్వామిత్రుండు పరాభవంబునొంది సారెసారెకు నిట్టూర్పులు
వుచ్చుచు సమ్మునీంద్రుం డొక్కబ్రహ్మాదండంబున మదీయదివ్యబాణంబు లన్ని
యు నాశంబు నొందించె బ్రహ్మతేజోబలంబే బలంబుగాక క్షత్రియబలం బేటి
బలం బని నిందించి బ్రహ్మేంద్రియమానసుండనై తపంబుచేసి బ్రహ్మత్వంబు
వడసెడఁ గా కని నిశ్చయించి వసిష్ఠుతోడఁ గృతవైరుండై భార్యాసమన్వి
తంబుగా దక్షిణదిక్కునకుం బోయి యందొక్కతపోవనంబున ఫలమూలాశ
నుండై మానసేంద్రియంబులు జయించి ఘోరతపంబు సేయుచు హవిష్యంద

మధువ్యంధ దృఢనేత్ర మహారథు లనుసత్యధర్మ పరాయణుల నల్వరఁ బుత్రులఁ
బడసి.

1061

అంశం బ్రహ్మ విశ్వామిత్రునకుఁ బ్రత్యక్షమై రాజర్షిత్వం బొసంగుట. అంశం

మ. చలముక్త డింపక గాఢినందనుఁడు నిష్ఠాభ క్రియుక్తంబుగా
జలజాతప్రభవుంగుఁజించి బహువర్షంబుల్ తపం బుద్ధతిన్
జలుపన్ మెచ్చి విరించి నచ్చి వనుధేశా నీతపఃప్రాధి కీం
పలరన్ మెచ్చితి సంస్తుతిన్ బడయు మయ్యా యింక రాజర్షి నై.

1062

మ. అని రాజర్షి పదం బొసంగి ద్రుహిణుం డంతర్వితుం డైన న
య్యనఁసుం డింత తపంబుఁ జేసియును బ్రహ్మర్షిత్వముం గాంచ నై
తని రాజర్షి పదం బిదేల యనుచున్ దీప్రవ్రతప్రక్రియన్
ఘనకౌతుహలుఁడై యఖండతపముం గావించుచుండెన్ రహిన్.

1063

అంశం త్రిశంకుమహారాజు సదేహముగా స్వర్గముఁ బొందఁ గోరుట. అంశం

సీ. అప్పు డిహ్మోకువంశాంభోధిచంద్రుండు వినుతకీర్తి త్రిశంకు జనవిభుండు
తనువుతోడ నె గూడి తా నాకలోకంబునకుఁ బోవఁ దగుజన్న మొకటి సేయఁ
బూని భక్తి వసిష్ఠమునిపాలి కేతెంచి యుచితసపర్యల నుపచరించి
యనఁగు యిహ్మోకువంశాధీశులకు నెల్ల నిఖలకానుదుఁడవు నీవె కావె

తే. మిగుల మీకృప గలవారి కగునె గొఱత
లమరలోకంబునకు న్వదేహంబుతోడ
నరుగఁ దగినట్టి యొకయాగ మర్థితోడ
నమర నాచేతఁ జేయింపు మయ్య యనిన.

1064

చ. ఘనుఁడు వసిష్ఠుఁ డిట్లనియె గాత్రముతో సురరాజువీటికిన్
జనగ నసాధ్య మెవ్వరికి ధ్వానర ము న్నిటువంటియాగ మే
జనపతులై నఁ జేసిరె విచారము సేయక యిట్టియధ్వరం
బొనరునఁ బూను పెట్టు లిటు లొప్పునికార్యము కాదు పొమ్మికన్.

1065

అంశం త్రిశంకుండు వసిష్ఠచేతఁ నిరస్కృతుండు వసిష్ఠపుత్రులపాలి కరుగుట. అంశం

మ. అని పలికిన నప్తుహీరమణుండు వసిష్ఠనిచేతఁ బ్రత్యాభ్యాతుండు లజ్జావనతే
వదనుం డగుచు వక్షిణంబునకుం జని యందు సంశితవ్రతులై తపంబు సేయ
చున్నవారి సూర్యసంకాశుల వసిష్ఠపుత్రుల నూర్చురం గని యానుపూర్విగా
నగ్గురుకుమారులకు ననున్కరించి కృతాంజలిపుటుం డై యిట్లనియె.

1066

సీ. అనఘాత్మలార యే నంగంబుతోఁ గూడ దివి కేగఁ దగునట్టివనన మొకటి
సేయంగఁ బూని వసిష్ఠనికడ కేగి ప్రార్థింపఁ గాదు పొమ్మనియె నింక
మీకన్న నెవ్వరు నాకు శరణులు గురునుతులగు మీకు శిరముతోడ
నభివాదనముఁ జేసి యాచించెదఁ గృపాప్తి యాజకులై మీర లట్టికత్తువు

తే. తవిలి నాచేతఁ జేయింపుఁ డవనిపతులు

గురువుల ప్రసాదమునఁ గాదె కోర్కె నడయు

తెల్ల మీశ్రవ సమ్యాగ మెలమిఁ జేసి

నేను జరితప్రతుండనై నెగడవలదె.

1067

వ. అని పలికినఁ ద్రిశంకునివచనంబులు విని క్షుద్ధులై వసిష్ఠపుత్రు లతని కిట్లనిరి.

మ. భువి నిత్యోకుల కెల్ల నొజ్జ త్రిజగత్పూజ్యుండు సత్యవ్రత
శ్రవుఁ డన్నద్గురుఁ డత్తపస్విపలుకుల్ దాటంగ తేరెవ్వ రా
రవితుల్యుండు గురుండు కా దనినఁ గార్యం బట్టె వోసీక భూ
ధవ శాఖాంతర మొంది తీవు తగు నే ధర్మంబుఁ దప్పించగన్.

1069

వ. భగవంతుం డగువసిష్ఠుం డశక్యంబన్నదాని నే మెట్లునా ధింపనేర్తు మతండాడిన
మాట సత్యం బగుంగాని రిత్త యగు నే నీవు బాలిశుండ వగుటంజేసి మమ్మ
డుగ వచ్చితి వస్తుహానుభావున కవమానంబు సేయుటకు సహింపంజాలము నీ వీ
దుర్విచారంబు విడిచి పురంబునకుం బొమ్మని పలికినఁ గ్రోధపర్యాకులాక్షరం
బగువాసిష్ఠుల వచనంబు విని వెంశియుఁ ద్రిశంకుం డిట్లనియె.

1070

తే. తొలుత మీతండ్రిచే నట్లు త్రోయఁబడితిఁ

బిదప మీచేత నిటు లైతిఁ బెద్దసేయఁ

జనునె మి మ్మింక నే నన్య శరణ మొంద

సరిగెడ శుభంబు గలుగుఁగా కరయ మీకు.

1071

అని పసిష్ఠపుత్రులు త్రిశంకునిఁ జండాలుడవు గమ్మని శపించుట.

వ. అనిన ఘోరాభిసంహితం బగునమ్మహివతివచనంబు విని.

1072

క. మండిపడి మునికుమారు ల, ఖండతపోమహిమ వెలయ త్కౌతలవిభునిం

జండాలుండవు గమ్మని, చండతరక్రోధ మరల శపియించి రొగిన్.

1073

వ. ఇట్లు శపించి మునిపుత్రులు నిజాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించి రంత నారాత్రిచనిన
మఱునాడు.

1074

క. దండిసెడి మునికుమారక, చండతరక్రోధజనితశాపంబున భూ
మండలపతి కష్టం బగు, చండాలత్వము వహించె జనవరతనయా.

1075

సీ. అపుడు వాసిష్ఠకోపాగ్ని తేజంబున నలిఁ గాలనన మేను నల్లనయ్యె
నెఱిమించుపై డివన్నియ నన్న మగుపట్టుకమ్మిచీరయు మేచకత్వమొండె
బ్రణుతకాంతిస్ఫూర్తిఁ బరఁగెడుసౌవర్ణ మణిహారములు లోహమయములయ్యె
విడినశిఖతోడఁ బోడిమిసెడి నీచనా మోక్తిభేదంబు లాముకొనియె

తే. సరయఁ దజ్జాతి కనురూప మైనవేష, మంతయును దాల్చి కన్నవా రంత సంతఁ
బరవఁ గేవలచండాలభావుఁ డగుచుఁ, బరమునకువచ్చె సంత నాభూవిభుండు.

తే. అతనిచండాలరూపంబు సరసిచూచి, పౌరులు సమాత్యభృత్యులు బంధుజనులు

నతని వర్జించి రంత నయ్యవనినాఁడు, డార్తిఁ గుందుచు నేకాకియై రయమున.

—అథా త్రిశంకుడు విశ్వామిత్రుకడ కగుట. అథా—

క. జనములఁ జూచిన నొడుఁగుచు, దనదురవస్థకును జాలఁ దలఁకుచు మదిలో
మునినుతులచేత కులుకుచు, ఘనుఁ డగు నగ్గాధినుతునికడకుం జనియెన్.

క. తనపాలికిఁ జనుదెంచిన, జననాథవరేణ్యు మేని చండాలతయుం
గని కరము విస్త్రయంబునఁ, గనికర మెనఁ బొదవ ననియెఁ శాశికుఁ డంతన్.

చ. నరవర సర్వభారుణికి నాఁకుడవై నయధర్మశాలివై
వఱలెడునీకు నిట్టిదురవస్థపుహవ మిదేలవచ్చె నా
కెఱుకపడంగఁ జెప్పు మన నెంతయు నాన్యపమాళి దీనుడై
కరములు మోడ్చి సిగ్గుగొని గద్గదికం దలవించి యిట్లునున్. 1080

చ. ఎలమిగ మేనితోడ దివి కేగఁగఁజాలిన యొక్కయాగముం
బొలుపుగ నే నొనర్చు మదిఁ బూని వసిష్ఠనితోడఁ జెప్పు ని
వ్వలవనిచోలి యేటి కిటునంటిమఖం బొనరింపఁబోల దం
చలవడఁ జెప్పెఁ జెప్పుటయు నమ్మునిసూనులఁ జీరి వారితోన్. 1081

న. యే నిట్లంటి. 1082

తే. దేహయుక్తుడనై యేను దివిజలోక, మునకుఁ బోవుట కర్హ నవనము నేయఁ
బూనితిని దాని నాచేత మానితముగ, నర్థిజేయింపుఁ డనినఁ గా దనిరి వారు.

ఉ. అంతటఁ గొన్నినిష్ఠురము లాడిన నమ్మునినాథపుత్రుల
త్యంతదురంతతోమమతు లై నను మాంబు గచ్చుటంచు న
తొంతి శపించి రప్పు డది కారణ మే నిటు లొట కో మహీ
కాంతశిఖావతంస తనకర్మఫలంబులు రి త్తవోవునే. 1084

ఆ. పెక్కుధర్మములును బెక్కుదానంబులు, బెక్కుజన్మములును బెంపుతోడఁ
జేసి గురుల కర్చుఁ జేసితి గురువుల, కరుణలేమి నిట్టికార్య మయ్యె. 1085

తే. అసఘ నావచనము కలనైన బొంకు
గాదు నేఁ డిట్టిమునిశాపకారణమున
నధ్వర మొనర్తు ననుమాట యన్యతమయ్యె
ననుచు నామది వొక్కెడు నహరహంబు. 1086

తే. ఇట్టియాపదలం దైన నింకమీఁదఁ, బట్టి నత్యంబు పాలింతుఁ బరమనిష
నీదుగాఢానుకంపచే నోడయాధి, దైవ మై ననుఁ జేపట్టి ప్రోవుమయ్యె. 1087

క. దైవం బెక్కుడు పౌరుష, మేవంక నిరర్థకం బహీనగుణాఢ్యా
దైవాధీనము సర్వము, దైవమే పరమగతి యనుచుఁ దలఁచెద బుద్ధిన్. 1088

తే. అట్టిదైవంబుచే నుపహతుడ నైన, నాకు నీకంటె శరణ మన్యంబు లేదు
పురుషకారంబుచే దైవమును గడంగి, క్రమ్యుణింపంగఁ దగు దీవు గాధితనయ.

అథా విశ్వామిత్రుఁడు శ్రీశంఖయగమునకై ఋషుల నందఱఁ బిల్వపంపుట. అథా-

చ. అనిన 'దయాభుండై కుశకులాగ్రణి యిట్లను నోడకుండు మో
జనవర దీనుని న్నినుఁ బ్రసన్నతఁ బ్రోచితి నింక మానుల
స్థనముగఁ బిల్వ నంపి సవనం బొనరించి వపుర్యతంబుగా
ననిమిషనాథులోకమున కంపెద నీవచనంబు చెల్లెఁగన్. 1090

క. అనఘాత్మ శరణ్యుడ నగు, నను శరణము నొందినకతనం దగ నీకుఁ
ముసుకొని నిర్జ్వలలోకం, బనిశేముఁ గరకలితమైన దనుచుఁ దలఁచెదన్. 1091

వ. అని యూఱడిలం బలికి విశ్వామిత్రుండు తనపుత్రుల మహాప్రాజ్ఞుల హవిష్యం
దాదుల నవలోకించి మీరు యజ్ఞసంభారంబు లన్నియు నొనగూర్చుం డని
నియమించి శిష్యులం బిలిచి మీ రతిత్వరితగమనంబునం జని మదీయశాస
నంబుఁ దెలిపి బ్రహ్మవాదులును బహుశ్రతులు నగు మహర్షుల నందఱ శిష్య
సుహృత్సహితంబుగా మత్సకాశంబునకుఁ దోడ్కొని రండు మద్యాక్యబలచో
దితుండై యెవ్వండు రాక నిరాకరించి నిందావాక్యంబుఁ బలుకు నతనిచేత
నుక్తం బైన దాని నంతయు నా కెఱింగింపుఁ డని పలికిన వారలు శీఘ్రంబున
దశదిక్కులకుం జని విశ్వామిత్రునివచనంబుఁ దెలిపి సమస్తసంయములం దో
డ్కొని వచ్చి విశ్వామిత్ర నుచితభంగి నందర్శించి కేల్కొగిచి యిట్లనిరి. 1092

ఉ. వీరె ననుస్తసంయములు వేగమె వచ్చినవార లెంతయు
న్రారు వసిష్ఠునా శ్రమమునం గలమానులు వాధుదక్కనీ
ధారుణిలోపలం గలుగుతాపపు లందఱు నేగుదెంచి రిం
కారయ నవ్వసిష్ఠునుతు లాడినవల్కులు చిత్తగింపుడీ. 1093

నీ. చతురత వాటించి జన్మంబు సేయించువాఁడు రా జట మాలవాఁడు సేయు
నట వానిమఖమున నఖిలసంయమివద్య లుండి భుజింతురే యుక్తిజేసి
యచటి కెవ్విధమున నరుదెంచెదరు హవిర్భాగంబుఁ గొన నర్వయాగభుజులు
చెలఁగి గాధేయరక్షితుడైనవాఁడెట్లు సురవిష్టపమునకు నరుగఁగలఁడు

తే. వినవిన విచిత్ర మిమ్మాట యనుచు వార
లమృహోదయసంయుతు లగుచుఁ జాల
నేత్రముల రక్తిమచెలంగ నిష్ఠురముగఁ
గనలి దూషించి రసపుడు గాధిసుతుఁడు. 1094

అథా విశ్వామిత్రుఁడు వాసిష్ఠమహోదయుల శపించుట. అథా-

క. కటము లదర లోచనములఁ జిటచిటఁ బావకకణములు సెదరఁగ రోషో
త్కటమున మేను వడఁక మిక్కుటముగఁ గలుపించి పండ్లుగొఱుకుచుఁబలికెన్.

వ. అదూఘ్యండు నైననన్ను దూషించినదురాత్ము లగువాసిష్ఠులు భస్మీభూతులై
కాలపాశంబునం గట్టువడి నిస్సంశయంబుగా నిష్పడ యమనదనంబునకుం జని

యందు నానావిధనరకంబు లనుభవించి పదంపడి న చ్ఛతజన్మంబులు సీచజాతు
లం బుట్టి నిర్భృణులై విస్మృతులై విచూపులై మృతశునకమాంసభక్షకులై
భూలోకంబున న ర్తింతుకుగాక మతియు నన్ను మాపించినదుర్బుద్ధి యగు
మహాదయండు సర్వలోకదూషితుండై నిపాదతవ్వంబు నొంది ప్రాణాతిపాత
నిరతుండై నిరనుక్రోశతవృత్తోధంబువలన దీర్ఘకాలంబు దుర్గతినొందుంగాక
యని యిట్లు మహా తేజం జగువిశ్వామిత్రుండు మహాదయసహితు లై నవసిష్ఠ
పుత్రులఁ దపోబలనిహతులం గావించి ఋషిమధ్యంబున నొక్కింత సే పూర
కుండి తనచుట్ల నున్నమహర్షుల నందఱి విలోకించి యిట్లునియె. 1096

మ. మునులారా వినుఁ డింక నీమనుజరాజ్యఖ్యం ద్రిశంకుఁ నుశీ
లుని ధర్మజ్ఞుని సత్యసంధునిఁ గృపాలోలుఁ మహావైభవుఁ
ఘనపుణ్యం గరుణార్ద్రస్పృష్టిఁ గని యీగాత్రంబుతో జంభనూ
దనులోకంబున కేగునట్టిమఖ ముద్యత్ప్రీతిఁ గావింపరే. 1097

న. అని విశ్వామిత్రుం డాజ్ఞాపించిన నమ్మును లొక్కింత తమలో విచారించి యీ
విశ్వామిత్రుండు సరమకోపనం డితండు చెప్పినకార్యంబు ధర్మసహితంబు గా
దంటిమేని రోషితుండై దంభోళికఠోరఘోరవాక్యంబున శపించుం గావున
నితండు గఱపినమార్గంబున నిష్కహీరమణుండు సశరీరుండై విశ్వామిత్రునితే
జంబున దివంబునకుం జను నట్టిమహాధ్వీరంబు సేయించుట క ర్తవ్యం బని నిశ్చ
యించి మంత్రకోవిదు లగుమహర్షులు యాగకర్తృకౌశలంబుమెఱయఁగలోపైక్త
ప్రకారంబున సర్వకర్మంబులు నిర్వర్తించుచుండి రప్పుడు. 1098

శ్లో విశ్వామిత్రుండు తనతపోమహిమచే ద్రిశంకుని స్వర్గమునకుఁ బంపుట శ్లో

క. ఆగాధినుతుండు యాజకుఁ డై గీర్వాణాధిపతుల హవన త్రహవి
ర్భాగముఁ గొనఁ బిల్చిన వా, రాగతి రామనుచుఁ బరికి రంబరపీఠిన్. 1099

క. అన విని రోషము మదిలోఁ, బెనఁగొనఁ గౌశికుండు కుశపవిత్రము కేలఁ
దనర స్రువ మెత్తికొని యజ్ఞనాథునితోడ ననియె నమృతితోడన్. 1100

మ. జగతీనాయక చింతసేయవల దశ్రాంతంబు నే సత్యవా
క్యగరిష్ఠుండన యేని ఘోరతప ముద్యన్తిష్ఠఁ గై శోర మా
దిగఁ గాపింపుదునేని నాకమున కీదేహంబుతోఁ గూడఁ బో
యి గరియస్థితి నుండు పొ న్నునిన ధాత్రీశుండు సోఁగినుండై. 1101

క. అచ్చటిమును లందఱు కర, మచ్చెరువడి సూచుచుండ నపు డంగముతోఁ
జెచ్చెర దుర్లభ మయిన వియచ్చరలోకమున కరిగె నద్భుతభంగిన్. 1102

ప. ఇట్లు త్రిశంకుండు దివంబునకుం జనినఁ బురందరుండు బృందారకులతోడ
నాలోకించి. 1103

క. చండాలుండపు నీ విం, దుండఁగఁ దగ దనుచు శక్రఁ డొగిఁ ద్రోయింపఁ

బెండు సెడి శిరము క్రిందై, మండలపతి వచ్చుచుండె మానము దూలన్.

వ. ఇట్లంతరిక్షంబుననుండి తలక్రిందుగా నుహావాతపతితం బైనకల్పద్రుమంబుచందంబున విశ్వామిత్రా రక్షరక్ష యనుచు విలాపంబునం బ్రలాపించుచు వచ్చుచున్నత్రిశంకుం జూచి కరుణావిధేయుం డగుగాధేయుండు నిలునిలు మని వలికి తీవ్రరోషపరితుండై సాక్షాత్ప్రజాపతియుం బోలె ఋషిచుఘ్రింబున వెలుంగుచుఁ దనతపసి ప్రభావంబున.

1105

—ఇతి విశ్వామిత్రుండు త్రిశంకునకై యన్యస్వర్గంబు సృజించుట. ఇతి—

క. ఆక్షణమున నలుక సహ, వ్రాతునితోఁ జలము మెఱసి యన్యస్వర్గం బాక్షణమున సృజించెను, నత్తుండై నకలభూతతతి వెఱఁ గందన్. 1106

తే. ఇట్లు ప్రతిసాక మొసరించి యెలమిఁ దార, కలను నస్తన్నలను వేతె గలుగఁజేసి వేతె సురలను వజ్రకి వేతె వజ్ర, నిపుడె కల్పింతు నని పల్కు నంతలోన.

సీ. పరమనంభాంతులై సురసిద్ధచారణగరుడగంధర్వకిన్నరులు మునులుఁ గౌశికుపాలికిఁ గడురయంబున వచ్చి సానునయోక్తి నిట్లనుచుఁ బలికి రనఘాత్మ యీనృపుఁ డరయంగ గురుశాపహతుఁ డయ్యెఁగావున నమరపదముఁ బడయ నర్హుండు గాఁడు పరికింప కిట్లు కోపింప నీ కవునె శమింప వయ్య

ఆ. యనిన గాధితనయుఁ డనుచుఁ జూచి యీ, నృపుని మేనితోడఁ ద్రిదినమునకు నర్థిం బంపువాడ నని ప్రతిజ్ఞ యొనర్చి, యింకఁ గాదు పలుకు బొంకు సేయ.

సీ. ఎందఁక భూలోక మెందఁక మీలోక మందఁక నీలోకమందు నిలిచి కడఁగి పాతకవిధికంటెఁ బై కుడుగక దివ్యతేజోజాలదీపుఁ డగుచు నంబుజారిస్ఫూర్తి నలరుచు దేవత్వగతి నొప్పి తలక్రిందు గాఁగ నీతఁ డీతారకలఁ గూడి యెలమి వాటించుచుఁ గృతపుణ్యుండై భూరికీర్తికలితుఁ

తే. డగుచు వెలుఁగొందుఁగా కని యమ్మునీంద్రుఁ, డాన తిచ్చిన దేవతలట్ల గాక యనుచుఁబలికి విశ్వామిత్రు నభినుతించి, చనిరియజ్ఞాంతమం దాత్మ నదనములకు.

వ. అంత విశ్వామిత్రుండు త్రిశంకునకు శాశ్వతం బైనదివ్యస్థానం బొసంగి కృతకృత్యుండై యచ్చటినువాత్సల ననలోకించి యిట్లనియె.

1110

—ఇతి విశ్వామిత్రుండు పశ్చిమదిక్కున కరుగుట. ఇతి—

తే. ఇమ్ము లే దిందు మనకుఁ దపమ్ము సేయ
మిక్కుటంబుగ విష్ణు మీస్రక్కఁ గలిగె
గాన మనమింక నొండాకకడకుఁ బోద
మనుచు వారలతోఁగూడ యచటవాసి.

1111

వ. విశాలతపోవనోపేతం బైనపశ్చిమదిక్కునకుం జని యందుఁ బుష్కరతీరంబు లందు మూలఫలాశ్రమండ్లై యత్యుగ్రతపంబుఁగావించుచుండెనానమయంబున.

చ. కలఁ డొకఁ డిందుకుందశితికంతపురందరనాగవాహనం

కలితయశుండు సూర్యకులకంధిశశాంకుఁడు కోసలేంద్రుఁ డ
త్యలఘుఁడు నంబరీషుఁ డన నవ్వీభుఁ, డొక్కమఖంబు సేయుచో
దలకొని పాకశాసనుఁడు తత్పశువుం గొనిపోయి డాచినన్. 1113

క. అతనిపువోహితుఁ డిట్లును, నతనికి నృప నీదు దుర్నయమునఁ బశు వొక
హృత మయ్యె నరక్షిత యగు, క్షీతివిభు హింసించు నాత్మకృతదోషంబుల్. 1114

క. జనవర ప్రాయశ్చిత్తం, బొనరింపఁగ నలయు నిక్క మొగి నరపశువుం
గొనితెమ్ము యజ్ఞకర్తృం, బనుపమగతిఁ జెల్లుచుండు నంతటిలోనన్ 1115

క. నావిని మానవనాథుఁడు, గోవుల నొకలక్ష వెంటఁ గొని రయమున నా
నావనజనపదనగరత, పోవనవిషయములు నెమకి వోవుచు నొకచోన్. 1116

క. భృగుతుంగమునకుఁ జని య, చ్చుగ నచ్చటఁ బేద యగుచు సువ్రతనియతిం
దగి యున్నఋచీకుం డను, జగతీనురవర్ణుఁ గాంచి నమ్మద మొదవన్. 1117

తే. తపముపెంపున రెండవతపనుమాడ్కిఁ
దనరు మునివర్ణుపదములు తనశిరంబు
సోఁకఁ బ్రమిణల్లి పూజించి సువినయోక్తి
నిట్లనియెఁ గేలు మోడ్చి మహిమరుండు. 1118

వ. మహాత్మా యే నొక్కజన్మంబు సేయుచుఁ బ్రమాదంబున యాగపశువుం
గోల్పడి ప్రాయశ్చిత్తంబునకుపాధ్యాయుండు చెప్పిన తెఱంగున నానా దేశంబుల
నరపశు వరయుచు నెందుం బడయఁ జాలక నీకడకుం జనుదెంచితి లక్షధేను
వుల నొసంగెదఁ బ్రతిగ్రహించి పశ్వర్థంబుగా నీకొడుకుల నొక్కని దయ
సేయు మని యడిగిన నతం డతనికి ట్లనియె. 1119

చ. మనుజవరేణ్య నీపలుకు మంచిది నిత్యముఁ బెద్దవానిపై
ఘనముగ వేడ్క సేయుదును కావున వాని నొసంగ నన్న నా
తనినతి పిన్నవానివయఁ దద్దయఁ గూర్చి నొనర్తుఁ గానఁ ద
త్తనయు నొసంగ నన్నఁ దలిదండ్రులమాటల కున్నలించుచున్. 1120

ఆ. వారిలోన నడిమివాఁడు శునశ్చేపుఁ, డననివిభున కనియె సగ్రసుతునిఁ
దండిప్రోచఁ బిన్నతనయు జనని ప్రోచు, వార లెట్లు నీకు నత్తురయ్య. 1121

క. జనయిత్రిజనకులచే, తను విడువంబడితి నేను దగ నీవెంటం
జనుదెంచెద వారలకుం, గొనకొని వెన నిమ్ము లక్షగోధేనువులన్. 1122

చ. అనిన ధరాధినాథుఁడు రయంబున నట్లానరించి తేరిపై
మునివరపుత్రు నుంచుకొని మోద మెలర్పఁగఁ బుష్కరాశ్రమం
బున కటువోయి యప్పటికి మూడవకాలము డాయ వచ్చినం
బనివడి విశ్రమించె నరభర్త పథిశ్రమ వాయ నచ్చటన్. 1123

మ. అపు డచ్చోటఁ దపంబు సేయుచు జితాహంకారుఁ డై యున్నలో-

కపవిత్రం దపనాభతేజ ననఘ్న గాధేయు నువ్యన్త త్వి
విపులశ్రేయుని బ్రహ్మతుల్యుని జగద్విఖ్యాతచారిత్త్ర జూ
చి పరోద్వేజితృ డైన బాలుఁడు శునశ్శేపుండు శోకార్తుఁ డై. 1124

—ఊఊ శునశ్శేపుండు విశ్వామిత్రుని శరణము నొందుట. ఊఊ

క. తనమేనమామ గావున, ఘనముగ నే మరల బ్రతుకఁ గంటి ననుచుఁ జ
య్యన మునిపదములపైఁ బడి, తనమోమున దైన న్న మడరఁ దా నిట్లనియెన్.

క. ఓతాపనవంశోత్తమ, మాతల్లియుఁ దండ్రియు నను మఖపశువుంగ
భూతలనాథ. న కిచ్చిరి, గోతతి నొకలక్ష నీడు గొని ముద మలరన్. 1126

ఉ. తల్లియుఁ దండ్రియుఁ గురువు దైవము దాతపు బాంధవప్రజం
బుల్లమునం దలంప జటిలోత్తమ నా కిఁక నీవె నుమ్ము మే
నల్లుని దీనుని న్నను దయానుతివై బ్రతికించి యీమహీ
వల్లభు జన్న మింక ననినార్యముగా ఫలియింపఁ జేయవే. 1127

నీ. అనిన విశ్వామిత్రుఁ డతిదయాకలితుఁడై తనతనూభవుల నందఱకు ననియె
సుతులార పరలోకనుఖమునకే కదా సుతులఁ గోరుట యెల్ల సుతులు మఱియు
జనకుని కోర్కెలు నఫలంబు సేయుటకే కదా యిది సర్వలోకధర్మ
మదిగాన మాపాలి కిదె పరలోకంబు శరణంబు నొందె నీరత్యశాలి

తే మీరు పుణ్యులు ధర్మవిచారపరులు
ప్రాణమాత్రంబుచే నాకుఁ బరమనిష్ఠఁ
బ్రియ మొనర్పుండు తండ్రికిఁ బ్రియ మొనర్చు
కంటె సుతులకు వేటొక్కఘనతలేదు. 1128

వ. కావున మీయం దొక్కరుండు మహీపతియాగపశుత్వంబున కొడంబడి బా
లుం డగుశునశ్శేపుని బ్రదికించి దేవతలఁ దృప్తి నొందించి యంబరీషునకు
యాగఫలం బొనంగి నావచనం బమోఘంబు సేయుండనినమధువ్యందాదులు
సాభిమానంబుగా నిట్లనిరి. 1129

క. తనసుతుల విడిచి యన్యుని, తనయుని రక్షింప నీవు నలఁచితి నది భో
జనమందు నిందితం బగు, శునకపిశితమట్టు లివుడు చూచెద మనఘా. 1130

క. నావిని విశ్వామిత్రుఁడు, భావంబున నుమ్మలించి పటురోషమునన్
దావాగ్నిమాడ్కి మండుచుఁ, గేవలకఠిన్తోక్తి ననియె గెరలి సుతులకున్.

వ. నావచనం బతిక్రమించి పితృవచనభయరహితంబును ధర్మవిగర్హితంబును
దారుణంబును రోమహర్షంబు నైన యీవాక్యంబు పలికితిరి గావున మీరింక
వసిష్ఠపుత్రులభంగిముష్టికజాతులం బుట్టిశునకమాంసభక్షకులై భూలోకంబున
వేయి సంవత్సరంబులు వర్తింపుఁ డని శపియించి యార్తుం డైనశునశ్శేపునకు

నిరామయం బగు నట్లు మంత్రితథస్తధూశ్యాదిప్రక్షేపరూపం బైన రక్షః
గావించి యిట్లనియె. 1132

అంతటానున్నాడు విశ్వామిత్రప్రభావంబున నింద్రోపేంద్రులయనుగ్రహంబువలననుట. అంత
డ. ఇంపుగ నీకొనంగెన మహీసురనందన రెండు మంత్రముల్

దెంపున నిన్ను యాజకు లతిస్ఫుటయాపమునందుఁ గట్టి హిం
సింపఁ గడంగు నప్పుడు విశేషచుతిక జపించుచు చగ్గిఁ గీ
ర్తింపుము శక్రముఖ్యులగుదెంచి కృపక నినుఁ గాతు రత్తతీన్. 1133

వ. అని పలికి యింద్రోపేంద్ర దేవతాకంబు లైనయద్వివ్యయంత్రంబులుపదేశించినం
బ్రతిగ్రహించి శునశ్శేపుండు ధీరుండై యతనిచేత ననుష్ఠాతుండై యంబ
రీషుం గనుంగొని నుహింద్రా యింక నిచ్చటఁ దడవు సేయ నేల శీఘ్రంబుగం
జని యజ్ఞకర్తంబు లన్నియు నిర్వర్తింపు మనిన నతనిపలుకుల కలరి యంబరీ
షుండు రయంబున యజ్ఞ వాటంబునకుం జని యాజకానుమతంబున రక్తమా
ల్యాంబగాను లేపనంబుల శునశ్శేపుని యాగవశువుఁగా నలంకరించిపవిత్రపాశం
బుల వైష్ణవం బగుయూపంబున బంధించె నిట్లు బద్ధుండై యతండువహ్నికభి
ముఖుండై విశ్వామిత్రుం డుపదేశించినదివ్యయంత్ర ద్వయంబు రహస్యంబుగా
నచలనిష్ఠ జపించి యింద్రోపేంద్రుల స్తుతించిన స్తుతితర్పితుండై తత్త ణంబనమా
ప్రాతుండు పరమానందంబున నచ్చటికిం జనుదెంచి శునశ్శేపుని బంధవిముక్తు
నిం జేసి దీప్తాయు వౌసంగి యంబరీషునకు బహుగుణంబుగా యాగఫలం
బౌసంగి నిజనివాసంబునకుం జనియెనన్తుహివిభండునుగృతార్థుం డై నిజపురం
బునకుం జనియె. 1131

అంతటానున్నాడు విశ్వామిత్రునకు. ఋషిత్వం బొసంగుట. అంత

తే. అంతఁ గాశికఁ డచట నహస్రవశ్శ, రంబు లత్కుగ్రతపము నల్పఁగ విరించి
వచ్చి కుశికవంశజ నీవు వరఋషిత్వ, మొందితని చెప్పి చనియె ననుందగతిని.
క తనివి సనక గాధేయుం, జనిశముఁ బరమేష్ఠిఁ గూర్చి యద్భుతభంగిక
ఘననిష్ఠాతిశయంబున, సునిశితగతిఁ దపము సేయుచుం దనరు నెడన్. 1136

క. సురసంప్రేషితయై య, చ్చరమేనక యచటి కర్థిం జనుదెంచి మనో
హరవేష యగుచుఁ నగఁ బుష్కరజలముల మజ్జనంబు నలుపుచు నుండెన్.

అంత మేనక విశ్వామిత్రులవంబునకు విఘ్నము జేయుట. అంత

క. ఘనుండు మహాతేజం బగు, మునిపతి కౌశికఁ డతుల్యమోహనసూక్ష్మ
ఘనమధ్యస్థితసౌదా, మిగిగతిఁ దనరారుదాని మేనకఁ గనియెన్. 1138

క. కని దానితోడ నిట్లను, చనిత మదాశ్రమమునందు వసియింపుము మిం
చిన యనురాగంబున న, న్ననంగమోహితునిఁ బ్రోవు మనుపమబుద్ధిన్. 1139

వ. అని నిజాభిప్రాయంబు తేటపక నెఱింగించి యొప్పులకుప్పు యగు నప్పుచున్
బోడి నొడంబఱచి. 1140

15. కేళివనములందు గిరులందు నదులందు, గోలఁకులందుఁ గుంజతలములందు
నన్నెలంతఁ గూడి యబ్జంబు లొకపది, యతను కేళిఁ దేలె నమితగతుల.

ఉ. అంత వివేకియై కుశకులార్గణి యెంతటిమోస మయ్యె ని
క్కాంతకతంబునక నకలకల్మషముల్ వొడలెం దపోధనం
బంతయు వీటిఁబోయె దివిజాధిపుకృత్య మెఱుంగ నక్కటా
యెంతవివేకు లైన భువి నీశ్వరుమాయఁ దలంప నేర్తురే.

1142

చ. అని యిటు చింత నొంది ముని యాదట మేనక నింద్రుపాలి క
ట్లనిచి గడంగి కామవిజయం బొనరించెద నం చుదీచికి
స్తని హిమవర్షతాంతికమునం దగఁ గౌశికీచెంతఁ జేరి ని
ష్ఠను దప మాచరించె బ్రకటంబుగఁ దాను సహస్రవర్ష ముల్.

1143

—అథా బ్రహ్మ విశ్వామిత్రునకు మహర్షిత్వ మొనఁగుట. అథా—

ప. అమృతహాతపంబునకు భయంబుఁ గొని వేల్పులు మహర్షిసమేతులై బ్రహ్మ
కడకుం జని విశ్వామిత్రునకు మహర్షిశబ్దం బొసంగుం డని ప్రార్థించిన నవ్వీరించి
దేవతాసమన్వితంబుగఁ గౌశికుకడకుం జనుడెంచి మునీంద్రా యేను భవత్త
పంబునకు సంతోషించితి నీకు మహర్షిశబ్దం బొసంగెదఁ జాలింపు మని పలి
కిన నవ్వీశ్వామిత్రుండు విష్ణుండును సంతుష్టుండునుంగాక సర్వలోకేశ్వరుం
డైన యప్పితామహునకుఁ బ్రణతుండై యంజలిఁ గీలింపి సార్వర్జితంబు లైన
శుభకర్మంబులచేత నసమానం బైనమహర్షిశబ్దంబు నీచేత దత్తం బయ్యెనేని
యవ్వల నేను జితేంద్రియుండనే కదా యని యడిగిన నప్పరమేష్ఠి యతని
వాక్యంబు విని మునీంద్రా వికారకారణవస్తునన్నిధానంబునందైన నెంతకా
లంబు వికారంబు గలుగుచుండు సంతకాలంబు నీకు జితేంద్రియత్వసిద్ధి గలుగ
నేరదు గావున నీవు తావత్కాలపర్యంతంబు తపంబుఁ గావించు మని పలికి
యంతర్ధానంబు నొందె.

1144

క. అట విశ్వామిత్రుండు నుత్కటనిస్థామహిమఁ దపముఁ గావించుచు నా
దట బ్రహ్మర్షిస్థానముఁ బటుతరముగఁ గాంతు ననుచుఁ బ్రజ్ఞానివృత్తుడై.

ఉ. ఊరుపు పుచ్చ కట్లు తగ నూర్ధ్వకరుం డయి మారుతాశీయై
వారక మండువేసవిని వహ్నులనుధ్యమునందు నిల్చి సాం
పారఁగఁ బుండువంటివలియందు జలంబుల నిల్చి వృష్టియం
దూరక మింట నిల్చి కడు సుగ్రతపం బొనరించె ధీరతన్.

1146

—అథ ఇంద్రుండు విశ్వామిత్రునితపము మాన్ప రంభను నియోగించుట. అథా—

ఉ. అంత బలాంతకుం డదరి యాతనియుగ్రతపంబు మాన్ప న
త్యంతరయంబునం గువలయాక్షిని రంభను జీరి పల్కు నో
కాంత కుశాన్వయోత్తముని గాఢతపోగతి మాన్చి మా కేకక

సంతతసౌఖ్యసంపద లొసంగుము వేగమ పొమ్ము నావుడున్.

1147

ఉ. అక్కలకంతి యిట్లనియె నక్కట వహ్నియుఁ బోలె నుగ్రుఁడై
యుక్కున ఘోరనిష్ఠఁ గప ముద్ధతి నల్పదువాఁడు కౌశికుం
డక్కడ నుండు నన్నుఁ గనినంతనె యల్లి శపించుఁ గాక న
న్నక్కడి కంప వల్పదు సురాధిప నీపద మాశ్రయించెదన్.

1148

చ. అన విని శక్రుఁ డిట్లనియె నంగన యింత భయం బిడేల నా
పనుపునఁ గీరశారికలు బాలసమీరుఁడుఁ దోడు వత్తు రే
ననుపనులీల మన్తధనహోయఁడనై వెనువెంట వచ్చెదం
బ్రణుతవిలాసరూప మలరం జని తన్ననముక్ హరింపవే.

1149

ప. అని నియోగించిన నెట్టకేలకు నీయకొని సకలజగన్తోహనం బైనమాపంబుఁ
దాల్చి.

1150

చ. మలయసమీర పుష్పశరమాధవకోకిలకీరశారికల్
మలయుచు వెంట రాఁ గదలి మానివనంబున కేగి యచ్చటన్
సౌలయక లాస్యముల్ సలుపుచున్ లలితంబుగఁ బాట వాడుచుం
గలయఁ జరించె రంభ యల కౌశికుమ్రుల ననేకభంగులన్.

1151

చ. చిలుకలు రద్ది నేయుటయుఁ జెంగటఁ గోవెల గూయుటల్ తరుల్
దలముగఁ బల్లవిఱచుటయుఁ దప్పక వెంటనె రంభ వచ్చుటల్
గలయఁగఁ జూచి చిత్తమున గాధికుమారుఁడు సంశయించి యా
బలరిపుకృత్య మింత యని భావమునం దలపోసి కోపియై.

1152

— విశ్వామిత్రుండు రంభను శపించుట. —

చ. మెలపున శక్రుఁ డంప మును మేనక వచ్చి కలంచినట్లకా
వెలయఁగ మత్తపంబునకు విఘ్నము నేయఁగ నేడు వచ్చి తే
పలుమటు మోసపోవుటకు బాలుఁడనే యది చెల్లి దింక నో
యలికులవేణి యుండు మీట నశ్శచువై పదివేలవర్షముల్.

1153

ప. అని యిట్లు పట్టరానికోపంబున విశ్వామిత్రుండు వేల్పువెలయాలిని దిట్టి పదం
పడి దయాళుండై తపస్సాన్వితానసంపన్నుండై నవనీఘ్నమలన శాపమోక్షణం
బగు నని యనగ్రహించిన నారంభ తక్షణంబ పాపాణం బయ్యె మిసకేత
నుండు భీతుండై పాతె నంత విశ్వామిత్రుండు తనతపం బొక్కింత దఱుఁగుటకుఁ
బరమనిర్వేదనపరుండై స్పార్ధితం బైనతపంబంతయు మొదలఁ గామంబునకుఁ
బదంపడి క్రోధంబునకును సమర్పించితి నింకఁ గామక్రోధంబులు జయించి
జితేంద్రియుండనై యాహారంబు వర్జించి యూర్పు పుచ్చక శరీరంబు శోషింపం
జేసి తపస్సమార్జితం బైనబ్రాహ్మణ్యంబు లభించునందాకఁ బెక్కుసంవత్సరం
బు లచలనిష్ఠ ఘోరతపంబుఁ గావించెదఁ దపస్సంతప్తుండ నై నమచ్చరీరావయ

వంబులు క్షయంబు నొందకుండుఁ గాక యని యిట్లు నిష్ఠురంబుగాఁ బ్రతిజ్ఞఁ జేసి దీక్షితుండై . 1154

ఉ. అక్కడనుండి యక్కుశకులాంబుధిపూర్ణశశాంకుఁ డంతఁ బ్రా
ద్విక్కున కేగి వాసవుఁడు కిన్న నొనర్చెడువిఘ్నోట్లకుం
జిక్కక నక్కడక్కడఁ బ్రసిద్ధపదంబులఁ బెక్కువర్షము
ల్కిక్కిలి ఘోరనిష్ఠ నచలీకృతభక్తిఁ దపం బొనర్చుచున్ . 1155

—ఇది ఇంద్రుఁడు నిర్ధల్లెవ్వారూపుడై విశ్వామిత్రుడ కరుగుట. ఇది—

తే. అంత సిద్ధాశ్రమంబున కరుగుదెంచి
యందు బ్రహ్మర్షి ననిపించుకొందు ననుచుఁ
దలఁచి వర్ష సహస్రంబు తపము సల్పి
తవిలి పారణ సేయంగఁ దలఁచునపుడు. 1156

ప. ఆఖండలుం డొక్కముదిపాటుండై చనుదెంచి సిద్ధాన్నం బొసంగు మని
యభ్యర్థించిన నక్కాశికుం డయ్యన్నం బొసంగిన నమ్మాచూవిపుండు దాని
సంతయు నిరవశేషంబుగా భుజించినం జూచి నిర్వికారుడై యేమి బలుకక
వెండియు విశ్వామిత్రుండు పూర్వప్రకారంబున మానంబుఁ బూని యూర్పు
పుచ్చక వేయినవత్సరంబు లత్యుగ్రతపంబు సేసిన. 1157

ఉ. ఆముని యాదలం బొడమి యద్భుతధామము లష్టదిక్కులన్
భూమియు నాకముం బవనభోజనలోకము నెల్ల నిండినన్
భూమి వడంకె దిక్కరులు మ్రొగ్గె నగంబులు గ్రుంగెఁ దారకా
స్తోమము వ్రాలె దూలె రవి తోయధు లింకెను బర్వెఁ జీకటుల్ . 1158

తే. అపుడు నిస్తేజులై వేల్పు లమరమునులుఁ
గల్గెలోపహతాత్ములై కమలయోని
కడకుఁ జని భక్తిఁ దత్పాదకమలములకు
మ్రొక్కి యిట్లని రటు కరంబులు మొగిడ్చి. 1159

ఉ. వారిజగర్భ కౌశికుఁ డవార్యతపం బొనరించుచున్నవాఁ
డారయఁ దన్తనోరథము నర్థి నొసంగి తపంబు మాన్పి కి
ట్లూరకయున్న నీజగము లొక్కట దిక్కటి తత్తపోగ్నివి
స్తారశిఖాపరంపరల దగ్ధములై చనుఁ గాక దక్కునే. 1160

ప. మహాత్మా యితండు కామక్రోధంబులు వర్జించి గ్రాహనిష్ఠఁ దపంబు సేయుచున్న
వాఁ డతనియందు వృజినం బించుకేని లే దన్యహాత్మనితపంబునకుఁ బ్రతి
విధానం బెద్దియుఁ గాన మైతి మఖిలదగత్సంతోభవశంబువలనజనంబంతయుఁ
గర్వానుష్ఠానశూన్యంబై యున్నది త్రైలోక్యంబు సంతుభితమానసం బయ్యె
మఱియు మహాద్యుతి యగునతండు సాక్షాదై వ్విశ్వానరుండుం బోలె వెలుంగు

చున్నవాఁడు నిజతపోసమ్మిశిఖాపరంపరల లోకంబుల నన్నింటి నొక్క పెట్ట భస్మంబు చేయక మున్నె యనుగ్రహింపవలయు. 1161

చ. తపము ఫలించు టాండె వితతంబుగ ఘోరతపోగ్ని హేతిచేఁ గృపణత లోకజాలము దహించుట యెండె నటంచు నిష్ఠతోఁ దప మొనరింపఁగాఁ దొడఁగె ధాత యతండు సురాధిపత్యము ట్టిపుడ యొనంగు మన్న మన కీయక తీరదు మాటలేటికిన్. 1162

అశ్విని బ్రహ్మ విశ్వమిత్రునీకీ బ్రహ్మర్షిత్య మొనఁగుట. శ్లో-

నీ. అని విన్నవించుడు నమకులవాక్యంబు విని వస్త్రభవుఁడు మన్నన యెలర్చి వారెల్లఁ దనుఁ గొల్పి వరదుండై రాయంచ నెక్కి కౌశికుపాలి కేగుడెంచి వినుము కౌశిక యంత వివరీతతపమేల మానుము మాకు సన్నుత మొసంగెఁ బ్రబలతపంబున బ్రహ్మర్షివైతివి దీప్తాయువును బ్రహ్మతేజ మేను 1163

తే. దయ నొసంగితి నీకు భద్రంబు గలుగు

నింక సుఖలీల వలసిన ట్లెల్లలోక

ములఁ జరింపు మటన్న సమృద్ధిగఁగుండు

మ్రొక్కి కడుభక్తిఁ గరములు మోడ్చి పలికె. 1163

వ. దేవా నాకు భవత్ప్రసాదంబున బ్రాహ్మణ్యంబును దీప్తాయువును సంప్రాప్తం బగుట నిక్కంబేని యాంకారంబును పపట్కారంబును వేదంబులును సన్న వరించుం గాక యని పలిక వెండియు ని ట్లనియె. 1164

తే. బ్రాహ్మణశ్రుత వేదసంపన్నుఁడైన
యల వసిష్ఠుండు బ్రహ్మర్షి వైతి వనుచుఁ
బలికె నేనియు నమ్రేనఁ బలుకుకున్న
సన్నఁగాఁ జాల నిదియును నాతలంపు. 1165

క. అని పలికిన విని ద్రుహిణుం, జనిమిషులును బిల్వ వచ్చి యమ్ముని సత్యం బనుసమతపోబలంబున, ననఘా బ్రహ్మర్షి వైతి వని పల్కుటయున్. 1166

వ. విశ్వమిత్రుండును బరమానందకంఠశితహృదయారవిందుం డై వసిష్ఠుని నానా విధ పూజావిధానంబులఁ దృప్తి నొందించె నంత విరించనాదిబృందారకులు విశ్వమిత్రుని దీవించి తత్ప్రభావంబుఁ గొనియాడుచు నిజనివాసంబులకుం జనిరి వసిష్ఠుండును విశ్వమిత్రునితో సఖ్యంబుఁ జేసి నిజాశ్రమంబునకుం జనియె విశ్వమిత్రుండు స్తావకముండై బ్రహ్మతేజంబున దిశలు వెలింగించుచు యథా సుఖంబుగా విహరించె నీవిశ్వమిత్రుండు దివ్యతపఃప్రభావవిశేషంబున బ్రహ్మ యులలో సధికుం జని విశ్రుతిం గన్నవాఁ డిమ్మహాత్ముండు విగ్రహవంతంబగుతపం బును వీర్యంబునకుఁ బరాయణుండును ధర్మపరుండు నని పల్కి శతానందుం డూరకున్న సతని పలుకులు విని రాముండును దదనుజుండును జనకాదు లైన

నభానదులును బరమానందరసపూరితహృదయులై సాధువాక్యంబుల నభినం
దించి విశ్వామిత్రునిం బూజించి రంత జనకుండు విశ్వామిత్రు నహోకించి
యిట్లనియె. 1167

౧. కాకుత్స్థససహితముగ మీ, రీకరణి మదీయమఖము నీక్షించుట క
స్తోకగతి వచ్చినందున, నే కడుధన్యుండ ననుగృహీతుండ నైతిన్. 1168

తే. తాపసోత్తమ నీదుసందర్శనమున
బహువిధగుణంబు లిపుడు ప్రాప్తంబు లయ్యెఁ
బరఁగ మీచేత నెంతయుఁ బాలితుండ
నైతి నిష్టార్థసంసిద్ధి యయ్యె నేఁడు. 1169

తే. మానితంబుగఁ బరిక్షిర్వమానమైన, నీమహాతప మంతయు నిరుపమగతి
నేఁడు నాచేత సీరఘునేతచేత, నింపుసాంపార నిచట నాలింపఁబడియె. 1170

తే. కుశికకులనర్య మీబహుగుణము లిప్పు, -దీనదన్యులచేతను నింపుమీఱ
వినఁబడియె నీదుగుణములువీర్యబలము,లప్ర మేయంబులు నుతింపనలవియగునె.

చ. అనఘచరిత్ర పుట్టినది యాదిగఁ బెక్కువిచిత్రసత్కథల్
• వినఁబడె నెద్దియేని కడు వేడుక నీకథ యట్ల నెన్నునం
బునకు నొసంగ దీప్రుతులు పుట్టినయందుకు నీచరిత్రము
న్వీనుట ఫలంబు గాదె పృథివిం గడుధన్యుండ నైతి నెంతయున్. 1172

క. ఇనుఁ డస్తగిరిసమీపం, బునకుం జనె నుక్తకర్మముం దీర్పఁగ నా
కనఘాత్మ సెల వొనంగుము, ఘనముగ రేపకడఁ జూడఁగా రమ్మ కృపన్.

వ. అని చలికి పురోహితామాత్యబంధుసహితంబుగా విశ్వామిత్రునకుం బ్రదక్షి
ణంబుఁజేసి యనుజ్ఞాతుండై యనిచిన నమ్మహర్షి వరుం డచ్చటిమునులచేతఁ బూ
జితుండై జనకునిం బ్రశంసించి రామలక్ష్మణసహితంబుగా నిజనివాసంబునకుం
జనియె నంతఁ బ్రభాతకాలంబున జనకుండు కృతకన్తుండై రామలక్ష్మణసహితం
డై నవిశ్వామిత్రుని రావించి శాస్త్రదృష్టం బైనకర్మంబుచేత నమ్మునిపతిం బూ
జించి పదంపడి రామలక్ష్మణుల నుచితసత్కారంబులఁ బ్రీతచేతస్కులం జేసి
విశ్వామిత్రు నహోకించి మహాత్మా మీరాక మాకు శుభం బయ్యె నా కెయ్యది
కర్తవ్యంబు మీచేత నాజ్ఞాపింపం దగినవాఁడఁ గావునఁ గర్తవ్యకార్యంబాన
తిమ్మని యడిగిన నవిశ్వామిత్రుండు జనకున కిట్లనియె. 1174

••• జనకుండు విశ్వామిత్రునకు విషమవ్రాహ్మత్వైంబుఁ దెల్పుట. •••

మ. ఇనవంశోత్తము లిందునన్నిభులు ధాత్రీ శాత్రజిత్ సాధున
జ్ఞనసంస్తుతులు మన్మథాకృతులు భావోద్వీర్యులై యొప్పువీ
రనఘా నీగృహమందుఁ బొల్పుహనుని జ్ఞానకీర్తోఁ జూడఁగా
నను వొందం జనుదెంచినారు నృపవర్యా దానిఁ జూపింపుమా. 1175

క. అనిన జనకుఁ శప్పలుకులు, విని విన్నయ మొంది వింటివిధ మెల్లను గ్ర
క్కునఁ జెప్పఁ బూని యిట్లనె, మునినాథునితోడ నవుడు ముదమొదవంగన్.

తే. అనఘ మద్యంశకూటస్థుఁ డైననిమికి
నాటవతరంబువాఁడు మహాభుజుండు
దేవరాతుండు గలఁ డాధరావిభునకు
నమరు లొనఁగిరి చావంబు న్యాసఫణితి.

1177

సీ. అనఘాత్మ మును దక్షయాగవిధ్వంసనకాలంబునందు శంకరుఁడు గినిసి
విల్లు నజ్యముఁ జేసి వేల్పుల నందఱు నటుసూచి భాగార్థినైన నాకుఁ
గర మర్థి భాగంబుఁ గల్పింపరై తిరి గాన మీయు త్రమాంగములు దునిమి
వై చెద నని యిట్లు పటురోషమునఁ బల్కు విని సురలందఱు భీతి నొంది

తే. కరములు మొగిడ్చి ప్రార్థింప హరుఁడు కోప
మంతయును వీడి సంప్రీతుఁ డగుచుఁ గరుణ
మీఱ నీచాపరత్నంబు వారికిచ్చె
నిచ్చినఁ బ్రతిగ్రహించి సంహృష్టు లగుచు.

1178

క. మెచ్చుగ దేవత లందఱు, నచ్చుపడఁగ న్యాసహావ మగునాధనువుం
జెచ్చెర మత్పూర్వకునకు, నిచ్చిరి వాత్సల్య మలర నినసమ తేజా.

1179

క. అదిమొదలుగ మాయంటం, గొదువ పడక యుండఁ బూజఁగొనుచు శుభదమై
పొదలుచునున్నది యావిలు, త్రిదశాలయమందరక్షితిధరనవృశమై.

1180

సీ. కౌశిక యేను యాగము సేయఁగాఁ బూని గురుబుద్ధిభాశుద్ధి కొఱకుఁ బుడమి
గడఁగి దున్నింప నాఁగటిచాలులో నద్భుతంబుగా నొక్కసుందనము వొడమె
దడయక దాని ముద్రాభంగమొనరింప రాకానిశాకరురేకవోలె
జలదంబు నెడఁబాసి జగతికి వచ్చిన మెఱుఁగారు క్రొక్కారుమెఱుఁగువోలె

తే. నొక్కకన్నియ దోచె నం దక్కజముగ
దానిఁ జేకొని యేను సంతస మెలర్ప
నీత యనుపేరువెట్టి యాచిన్నికూన
నబ్బురంబుగఁ బెంచితి ననుదినంబు.

1181

వ. ఇట్లు దినదినప్రవర్ధమాన యైనయక్కనన్య యయోనిజ గావున వీర్యశుల్కు
యనం బరఁగె నానమయంబునఁ జారులక్షణలక్షితయు ననన్యసామాన్యలావ
ణ్యయు దేవతారూపిణియు వీర్యశుల్కుయు నైనమత్కుమారిం బెండ్లియాడ
నమందానందంబున ధరణీపురందరసందను లెందఱేనియుం జనుదెంచి తమ
తమబిరుదాంకంబులు వక్కాణించి కన్య ని ఘ్నని యడిగిన వారలకెల్లఁ బ్రత్యు
త్తరంబుగా నే నిట్లంటి.

1182

ఉ. కన్నియ వీర్యశుల్కు యటు గావున నీఁ దగ దిప్పు డూరకే

సన్నుగ మన్నిశాంతమునఁ బర్యవ్రతభంగిఁ జెలంగు చున్నయా
పన్నగరాజభూషణుని భవ్యశరాసన మెక్కువెట్టినన్
సన్నుతగాత్రి నిత్తు నిది సత్యము వల్లినవాడ నెంతయున్.

1188

వ. అనిన సన్నుహీనరు లందఱు ముందుముందుగాఁ దల మిగిలి తనుశుభుజాబలం
బులకొలందు లెఱుంగక బహువిధంబులం బోరి యవ్వెల్లు నీట్టట్టు గదల్పఁ
బాలక బెండువడి సిగ్గునం దల యెత్తక నిరాశులై తమతమ దేశంబులకుం జని.

తే. తరుణి నిచ్చెద సనుచుఁ గోదండ మొకటి
ఘనత నెవ మిడి గారించె మనల జనకుఁ
డతని నేచందమున నైన నాజి గెలిచి
యన్నెలంతను గొని వత్త మనుచుఁ గడంగి.

1185

మ. సకలత్నావరకోటు లద్భుతభుజాసంరంభ మేపారఁగా
సకలానీకముతోడ వచ్చి ఐలనచ్చార్థాతీరేకంబునం
బ్రకటప్రక్రియ మత్పూరివరణము ల్పన్నాహులై చుట్టి స
ర్వి కతోరంబుగ నాక్రమించుటయు నే వీక్షించి యత్యుద్ధతిన్.

1186

క. చతురంగంబులు గొల్వఁగ, నతులితవిభవంబు మెఱయ నాహవనిపుణో
ద్ధతి వెడలి తీవ్రబాణ, ప్రతతులఁ బరంగించి భుజబలం బలరారన్.

1187

వ. నానాప్రకారంబుల నొక్కనంవత్సరంబు రణంబుఁ జేసి మదీయసాధనంబు
లన్నియు సంక్షయించిన భృశదుఃఖితండ నై సమాహితచిత్తంబున వేల్పుల
నారాధించిన వారు స్రవ్యక్షం బై చతురంగబలంబుల నిచ్చి చనిన దేవదత్త
చమూనమేతుండ నై. క్రమ్మఱ రణంబునకుం జని బహువిధశరవరంపరలు నిగు
డించిన.

1188

క. కొందఱు దెన చెడి పాటిరి, కొందఱు మద్యాణనిహతిఁ గూలిరి మఱియుం
గొందఱు శరణము నొందిరి, యందముగా నిట్లు విజయ మందితిఁ గడిమిన్.

క. అనఘాత్త పరమభాస్వర, మనుషమసారోద్ధతంబు సగునాధనువున్
మునుకొని తెప్పించి యింకం, గనిపించెద రాఘవులకుఁ గడుమోడమునన్.

క. ఆవిల్లు నీరఘూత్తముఁ, డేవిధమున నైన బలిమి నెక్కి డె నేనిన్
నావరపుత్రిక నిచ్చెదఁ, బావకగగనాంబుభూమి పవనులు గుఱిగాన్.

1191

క. నా విని విశ్వామిత్రుఁడు, భూవల్లభుఁ జూచి పలుకుఁ బోలువుగ ధనువున్
వావిరి దెప్పించి ముదం, బావహీలం జూపు మీనృపాత్మజున కొగిన్.

1192

క. అనిన విని జనకుఁ డమ్ముని, యనుమతమున గంధమాళికార్చిత మగుత
ద్ధనువును దెప్పించుం డని, పనివడి మంత్రులకుఁ జెప్పె బ్రాథవ మలరన్.

1193

—ॐॐ జనకుఁడు విశ్వామిత్రుకడకు శిష్యునవు దెప్పించుట. ॐॐ—

వ. ఇట్లాజ్ఞాపించిన వారు రయంబునఁ బురంబులోనికిం జని.

1194

నీ. కమనీయసుమనఃప్రకాండసంక్షేప మై కనకాచలముభంగిఁ దనరుదాని
 నగరాజనందినీనాథాంకయు క్తమై యలరజతాద్రియ ట్లలరుదానిఁ
 జటులవేగోద్ధతచక్రసందీప్తమై యుదయాచలముమాడ్కి నొప్పుదాని
 సనదృశశ్రీగంధరసఘమంఘమితమై గంధమాదనమట్ల గ్రాలుదాని
 తే. ననుపమాయననిర్మితం బైనదాని, మహితగతి నొప్పుదాని నామందసమును
 గాంచి కడుదీర్ఘదేహులై క్రాలునమిత,బలులఁ బంచసహస్రవీరులను బంచి.

వ. వారిచేత దాని నతిప్రయత్నంబున నెత్తించుకొని వచ్చి సురసదృశుం డైనజన
 కునిముంగలఁ బెట్టించి రాజేంద్ర సర్వరాజులచేతఁ బూజితం బైనయిమ్ముహా
 కార్తుకరత్నం బానీతం బయ్యె నిదె విలోకింపుఁ డనిన నమ్మంత్రివాక్యంబులు
 విని జనకుండు విశ్వామిత్రునిం జూచి బద్ధాంజలి యై రామలక్ష్మణుల నుద్దేశించి
 యిట్లనియె. 1196

క. మునివర మాపెద్దలచే, ననిశముఁ బూజింపఁ బడియె నతిశయభక్తి
 వినుఁ డీచాపము దీనికా, మునుకొని పూరింపలేకపోయిరి నృపతుల్. 1197

చ. సరసురయక్షకింపురుష నాగనభశ్చరసిద్ధసాధ్యకి
 న్నరనమరుద్రభాస్కరవితానము లైనను జూడ నెక్కిడం
 గరమున నంటఁగా నలవి గానిది యామహానీయచాపముం
 బనినడి దీని నెక్కిడఁగ మానవు లెంతటివారు చూడఁగన్. 1198

❦ రాముండు శివధనువు భగ్నుఁడై యుట. ❦

వ. ఇమ్ముహాధనుశ్చేష్టంబు నిట్టట్లు గడల్పుటకుఁ బురించుటకు నారోపణంబు
 సేయుటకు శరంబుఁ గూర్చుటకు నాకర్షించుటకు ముల్లోకంబులయందు నెవ్వం
 డు సమర్థుండులే డట్టిదాని భవద్వచనప్రకారంబున నతిప్రయత్నంబున నిచ్చ
 టికిం దెప్పించితి దీనిని రాజపుత్రులకుం జూపు మని పలికిన ధర్మాత్ముం డగు
 విశ్వామిత్రుండు జనకునివాక్యంబు విని రామునిం జూచి వత్సా ధనువు విలో
 కింపు మనిన నమ్మహర్షి వాక్యప్రకారంబున నమ్మనువంశతిలకుండు మంజూషా
 ముద్రాసళనం బొనరించి తన్మధ్యనిక్షేప్తం బైననుహాకార్తుకం బవలోకించి
 విశ్వామిత్రునకిట్లనియె. 1199

తే. మునికులోత్తమ యాధనుర్ముఖ్య మేను
 గరముచే నంస్పృశించితిఁ గడఁగి దీని
 నశ్రమంబున నొక పిడి యనుపమగతి
 వెన సమాకర్షణంబుఁ గావించువాడ. 1200

వ. అని పలికి విశ్వామిత్రజనకులయనుమతంబు వడసి నభానదు లయినమహా
 ర్ములు మహీపతు లందఱుం జూచుచుండ రాముం డవలీల నమ్మహాకార్తుకంబు
 పయి కెత్తి గొనయం బెక్కించి యాకర్ణపూర్ణంబుగాఁ దిగించి విడిచిన,

తే. ఆరఘుస్వామి సత్త్వ మే మనంగ వచ్చుఁ
బగిలి పేడెత్తి జగములు పల్లటిల్లఁ
గరికరాహతి విఱిగిన చెఱకుమోలె
ఘనరంబునఁ దచ్చరాసనము విఱిగె.

1202

చ. విఱిగెఁ గులాచలంబు లట బీటలు వాతె దిగంతకుడ్యముల్
పఱియలు వాతె భూతల మపాన్నిధులుం గలఁగెన్ వెనక దిశా
కరులు వడంకె భూతతతి గండెఁ గుశాన్యయుఁ డావిదేహదా
శరభులుఁ దక్క సర్వజనసంఘము మూర్ఖ మునింగె సత్తఱిన్.

1203

ఆ. అంతఁ గొంతపడికి నమ్మహాశబ్దంబు, శాంతి నొందెఁ బినప సభ్యు లెల్ల
మూర్ఖ దేఱి చాల మోదంబు నొందిరి, జనకవిభుఁడు సాధ్వసంబు విడిచె.

క. అత్తఱి జనకక్షితినా, ధోత్యముఁ డత్యంతసమ్మదోత్కర్షమునం
జత్త మిగు రొత్త నమ్ముని, సత్తమునిం జూచి పలికె సవినయుఁ డగుచున్.

క. జగతీసుర దశరథసుతుఁ, డగురాముఁడు దృష్టవీర్యుఁ డయ్యె నితనిదో
ర్యుగగతవీర్య మచింత్యం, బగణ్య మమితం బమోఘ మత్యద్భుతమున్.

క. జనవినుతుఁ డైనరామునిఁ, బెనిమిటిఁగాఁ బడసి నీత పృథుగుణయుక్తీ
జనకకులంబున కెంతయు, ఘనతరయశ మాహరింపఁ గలదు మహాత్మా.

తే. సుగుణమంజన విను వీర్యశుల్కు యనుచుఁ
బట్టిన ప్రతిజ్ఞ సత్య మై పరఁగె నేడు
ప్రాణబహుమత యగునీత రాఘవునకు
నిచ్చిత భవాదృశులు సూచి మెచ్చి నొగడ.

1204

జనకుఁడు దశరథునియొద్దకు దూతలఁ బంపుట. ఇతి

చ. అనఘగరిత్ర శీఘ్రగతు లై నయమాత్యుల నయ్యయోధ్యకుం
బనిచి కుమారభద్రమును భర్తధనుర్దశసంబు వీర్యశు
ల్కును ముద మార నిచ్చుటయుఁ గౌశికురాకయుఁ డెల్పి పెండ్లికై
యనుపమవైభవున్ దశరథాధిపునిం బిలిపింతు నీయెడన్.

1209

క. నా విని సంతోషము మది, నావిర్భవ మంపఁ గుశకులాధిపుఁ డను నో
భూవల్లభ నీ వట్టుల, గావింపుము తడవు నేయఁగా వల దింకన్.

1210

వ. అనిన నమ్మహీవల్లభుండు వికసితముఖుం డై శీఘ్రంబుగ మంత్రుల రావించి
యొక్కకాంచనపట్టికయందు యథాక్రమంబున శుభవాచకాక్షరంబుల
లిఖించి కుంకుమం బలఁది మంత్రులచేతి కొనంగి మీరతిత్వరీతగమనంబున
నయోధ్యకుం జవి దశరథు సుచితభంగి సందర్శించి రామలక్ష్మణుల కుశ
లంబుఁ డెల్పి యిచ్చటిశుభ ప్రసంగం బంతయుఁ బ్రకటించి కుటుంబపరివార

సమేతంబుగా నస్తుహీనతని సీతారాముల పరిణయంబునకుఁ దోడ్పొని రండు పాం డని పనిచిన.

1211

ఉ. వారు మరుజ్జవంబులగువాహనరాజము లెక్కి వేడుకల్
మీఱఁ బథంబునకొ శుభనిమిత్తములం గనుఁగొంచుఁ గాతుకం
బార దినత్రయంబునకు నద్భుతవేగముతో నయోధ్యకుం
జేరఁగఁ బోయి రాజగృహసీమ రయంబునఁ జొచ్చి యచ్చటన్.

1212

తే. కనకమండపమునఁ బెద్ద గద్దెయందు
నలసుధర్మాననాసీనుఁ డగుబలారి
పగిదిఁ గొలు వుండి కొడుకులపై నొకింత
కూర్చిఁ వలపోయి చున్న కాకుత్స్థుని.

1213

వ. నముచితంబుగా నందర్పించి బద్ధాంజలిపుటు లై మధురాక్షరవ్యక్తంబుగా నిట్లనిరి.

1214

చ. అలమిథిలేంద్రుఁ డై నడనకాధిపుఁ డెంతయు సంతసంబునం
బలుమఱు మంజులోక్తుల భవత్కుశలంబు పురోహితప్రధా
నులకుశలంబు బాంధవమనోజ్ఞ సతీకుశలంబు వహ్నికొ
శలమును సర్వముఁ దెలియ నస్తుతితో నడిగెక నృపాగ్రణీ.

1215

ఆ. మఱియుఁ గౌశికానుమతిచేత నస్తుహీ,విభుఁడు సెప్పు మన్నవృత్త మెల్ల
వేడ్కతోడ మీకు విన్నవించెద మీపు, డింపు మీఱఁ జిత్తగింపు మధిప.

సీ. పృథ్వీశ మత్పుత్రివీర్యశుల్కయటంచుఁ జెలఁగి యేను బ్రతిజ్ఞసేయుటయును
జనపతు లరుదెంచి శంభునిచాపంబు మోపిప లేక వైముఖ్య మంది
తెరలి నిరీక్ష్వలై యరుగుటయును మీకు విదిత మై యున్నదిగద మహాత్మ్య
మానుగ నక్కవ్య మద్భాగ్యవశమునఁ బరగఁ గౌశికువెంట వచ్చినట్టి

తే. భూరివిక్రముఁ డగుభవత్పుత్రుచేతఁ
జాల నిజ్జిత యయ్యె నాచంద్రమాళి
కాన్యకంబు సభాసదుల్ గనుఁగొనంగఁ
గడిమి మెఱసి రాముండు భగ్నంబుఁ జేసె.

1217

తే. అనుభవరిత మహాత్ముఁ డై నట్టిరామ, భద్రునకు వీర్యశుల్కయై పరఁగు సీత
నిచ్చెదనటంచుఁ బల్కితి నింపుతోడ, నస్తుతించి యనుజ్ఞ యొసంగవలయు.

వ. మహాత్మా సీపు పురోహితోపాధ్యాయబంధుమిత్రామాత్యసహితుండవై కుమార
ులపరిణయంబునకు శీఘ్రంబునఁ జనుదెంచి మదీయసమ్మదంబునకు సార్థ
క్యంబు సంపాదించి కుమారకల్యాణోత్సవ సమాలోకనసంజాతపరమానందం
బనుభవింప నర్హుండి వని యిట్లు జనకుండు విశ్వామిత్రశతానందానుమతి
స్థితుండై వలికె నని విన్నవించిన నజ్ఞనకామాత్యులవచనంబు విని యద్దశరథుండు

పరమహర్ష సహితుం డై నసిష్ఠవామదేవులను దక్కిననుంత్తుల నవలోకించి
యిట్లనియె, 1219

—ॐॐ దశరథుండు కుమారకల్యాణంబునుగూర్చి ప్రశంసించుట. ॐॐ—

క. మనరామలక్ష్మణులు నెప్పునమున నంతోప మొదవ మానిసహితు లై
జనకమహిపతిసదనం, బున శోభిలుచున్నవారు పొలుపుగ వింటే. 1220

ఉ. ఆనరనాథునింటఁ జెలువారుచు వేల్పుల కైన దుస్సహం
బైనపురానిచాపము రయంబున రాముండు ద్రుంప మెచ్చి సు
శ్రీనిధి నాత్మపుత్రికను నీతను రామున కీఁ దలంచి య
మ్మానవధర్త పెండ్లి కిటు మమ్మును రమ్మని పంచె హంత్తులన్. 1221

తే. అనఘచారిత్రిలార మహాత్ముఁ డైన,యవిదేహునిసంబంధ మరయ మీకు
నభిమతంబయ్యెనేని రయమున నచటి, కరుగుదము కాలయాపన మనుచితంబు.

క. అన విని మంత్రులు మునివరు, లనుపమహర్షమునఁ బోద మని పల్కిన న
జ్ఞనపతి సుప్రీతుం డై, యనువుగ రేపకడఁ బయన మని పల్కి తగన్. 1223

క. జనకునిమంత్రుల నందఱ, ననుపమగతి నత్కరించె నప్పుడు వార
ల్లననర్పగుణాన్విత లై,యనువుగ నారాత్రి యుండి రచ్చటఁ బ్రీతిన్. 1224

—ॐॐ దశరథుండు ఋత్విగుపాధ్యాయసహితుండై మిథిల కరుగుట. ॐॐ—

వ. అంతఁ బ్రభాతకాలం బగుటయు నద్దశరథుండు హర్ష వికసితాననం డై యు
పాధ్యాయబంధవపరివృతుం డై సుమంత్రునిం జూచి యిప్పుడ ధనాధ్యక్షు
లందఱుఁ బుష్కలంబుఁగా ధనంబు గొని నానారత్నసమన్విత లై సుసమాహి
తు లై యగ్రభాగంబునం జనువారుగా నియోగింపుము చతురంగబలంబును
ననుత్తమంబు లైనయానంబులును యుగ్వంబును సత్వరంబునం జనునట్లు
గావింపుము వసిష్ఠవామదేవజాబాలికశ్యవకాత్యాయనమార్కండేయప్రభృతి
మహర్షు లందఱు ముంగలం జనువారుగా విజ్ఞానంబు సేయుము జన
కామాత్యులు వేగిరపడి పలుకుచున్నవారు గావున నింకఁ దడవు సేయుట
యక్తంబు గాదు మదీయరథం బాయితంబు సేయు మని పలికిన నతం డట్లు
గావింప రథారూఢుం డై ఋత్విగుపాధ్యాయసహితంబుగాఁ జనియె నమ్మహి
పతి వెనుకొని చతురంగబలంబును దక్కినవారును బరమానందంబున నరిగిరి
యిత్తెఱంగునం గదలి దశరథుండు నాలుగుదినంబులకు మిథిలానగరంబుఁ జేరం
బో నంత. 1225

చ. ముదమున నవిదేహపతి పుణ్యచరిత్రకుఁ డైనయాజి క
ల్లెదురుగ వచ్చి ప్రేమయు నహీనకుతూహల మాత్మలోపల
న్లదుర హితోపహారము లొనర్చి బహుకృతు లాచరించుచుకొ
నదమలచిత్తుఁ డై కుసుమనన్నిభమంజులనూక్తి నిట్లనున్. 1226

- క. జనవర మాభాగ్యంబునఁ, జనుదెంచితి వీవు వీర్యసముపార్జితసం
దనసంప్రీతిని బొందితి, వనుచువుపుణ్యమున నేఁ గృతార్థుడ నైతిన్. 1227
- క. సురపరివృతుఁ డగుశక్రుని, కరణి నమంచితమహర్నికలితుం డై మ
ద్గురుతరపుణ్యవశంబున, నరుదారఁగ నీవస్థిఁ డరుదెంచె గృవన్. 1228
- తే. ఈమునీంద్రులఁ గూడి మహీశవర్య, నీవు విచ్చేయుకతమున నెగఁడ శుభము
విఘ్నము లడంగెఁ గోర్కులు విస్తరిల్లె, నవ్వయం బది పాపనంబయ్యె నేడు.
- ఉ. తోయజమిత్రవంశజులతోఁ దగ వియ్యము గల్గె సంతతం
బాయతకీర్తి నైతి మనుజాధిప యెల్ల ముహూర్త మింక మీ
రేయెడ నెల్లకార్యముల కెంతయుఁ జాలి ప్రసన్నచిత్తు లై
పాయక యుండుఁ డంచు నిటు పల్కిన నయ్యజనూనుఁ డిట్లనున్. 1230
- క. అనఘచరిత్ర ప్రతిగ్రహ, మనిశము దాతృవశ మనిరి యటు గావున నీ
వొనరింపు మనినకార్యం, బొనరించెద నీక స్వతంత్ర మున్నదె మాకున్.
- క. నిర్మలకీర్తికరంబును, ధర్మిష్ఠం బై నయట్టి దశరథువాక్యం
బర్జిలి విని జనకుఁడు సృప,ధర్మవిదుఁడు మిగుల నద్భుతము నొప్పు రహిన్.
- ఆ. అచట నున్నమానులందఱి న్యోన్యస, నూగమంబునందు హర్షయుక్తు
లగుచు నతిసుఖముగ నారాత్రి ననియించి, రుచితపదములందు నొప్పు మీఱ.
- క. మనుకులుఁ డగుదశరథనృపుఁ, డనఘుల నందనులఁ జూచి హర్షం బలరక్
జనకునిచేఁ బూజితుఁ డై, ఘనమతి సుఖిలీల నుండఁ గౌతుహలీ యై. 1234
- వ. అంత మహాతేజం డగుజనకుం డవశిష్టయాగకర్తంబు నిర్వర్తించి యారాత్రి
వివాహాంగభూతం బైనయంకురార్పణాదికంబుఁ గావించి యథానుఖంబుగా
వనియించి ప్రభాతికాలంబున సమాప్తయజ్ఞక్రియం డై పురోహితుం డైన
శతానందు నవలోకించి యిట్లనియె. 1235

—ఇంత జనకుండు దనతమ్ముం డగుకుశధ్వజుని రావించుట. —

- సీ. అనఘాత్మ నాతమ్ముఁ డలకుశధ్వజుఁ డతిధార్మికుఁడు జగన్నుతప్రభుండు
గరిమ వార్యాఫలకప్రాంత మై యొప్పు నిత్యమతీజల మింపుతోడఁ
గ్రోలుచు స్వర్గంబులీల విమానంబుకై వడి నలగుసాంకాశ్యయందు
నలరారు చున్నవాఁ డతఁడు నాచందానఁ జెలఁగి యీప్రీతి భుజంప నర్హుఁ
ఆ. డతఁడు యజ్ఞగోష్ఠి యతని విలోకింపఁ, గౌతుకంబు చాలఁ గలదు నాకుఁ
గానఁ దగినవారిఁ గడువడిఁ బుత్తెంచి, పిలువ నంపు మతనిఁ బెండ్లిఁ జూడ.
- ఆ. అనుచుఁ బలికి ప్రీతి నప్పుడే చారుల, నతనిపాలి కనుప హయము లెక్కి
నత్వరమున నేగి నముచితగతిఁ గుశ, ధ్వజునిఁ గాంచి కుశలవార్తఁ దెలిపి.
- ఆ. ఇంద్రునాజ్ఞచే నుపేంద్రునిఁ దోడ్పొని, వచ్చిన ట్లనంతవై భవమున
జనకునాజ్ఞచే గుశధ్వజుఁ దోడ్పొని, వచ్చి రపుడు వేగవంతు లగుచు.

క. ఘనుఁడు గుశధ్వజఁ డీగతిఁ, దనయాద్యయయుక్తుఁ డగుచుఁ దడయక వేగం
బున వచ్చి గాతమజునకు, జనకునకును మ్రొక్కి వారిసమ్మతి నొకచోన్.

తే. శిశిరకరకాంతపీఠి నాసీనుఁ డయ్యె
నట నుదామనుఁ డనుమంత్రి కనియె జనకుఁ
డాజని నుతాప్త గురుబాంధవాన్వితముగఁ
దోడుకొని రమ్మ పొమ్మ సంతోష మెనఁగ.

1240

వ. అని పలికిన నతండు రయంబున.

1241

క. చని దశరథునకు నతుఁ డై, జనవర మిముఁ బిల్వ సంపె జనకుఁడు నన్నుం
దనయగురుమంత్రియుతముగఁ, జనుదేరఁగ వలయు మీరు సమ్మద మలరన్.

క. అన నౌఁ గా కని దశరథుఁ, డనుమనసంతోష మలర నందఱితోడం
జని భర్తాసనగతుఁ డగు, చును నిట్లనె జనకుతోడ సాం పలరారన్.

1248

చ. నరవర యీవసిష్ఠమునినాథుఁడు మత్కులదై నతంబుఁగా
నెఱుఁగుము సర్వకృత్యముల కీయన వక్త గురుండు దేవతా
గురునిభుఁ డై నకౌశికునిఁ గూడి మహద్బలసమ్మతంబునఁ
నరనత మత్కులక్రమము సర్వము మీ కెఱిఁగించు నింపుగన్.

1244

—ఇతి పశిష్ఠుఁడు జనకుని దశరథాన్వయక్రమం బెఱింగించుట. —

ఉ. నా విని యవ్వసిష్ఠమునినాయకుఁ డాజనకక్షీతీశుతో
నావనజాప్తవంశవిధ మంతయుఁ జెప్పుఁగఁ బూని యిట్లను
న్భావర సత్యవాక్యగుణభూషణ వేడుక సర్వలోకసం
భావిత మైనసూర్యకులపద్ధతిఁ జెప్పెన నాలకింపుమా.

1245

నీ. అవ్యక్తసంభవుం డవ్యయుఁ డజుఁడు శాశ్వతుఁడు చతుర్ముఖబ్రహ్మ దనరు
నతనిమానసపుత్రుఁ డై మరీచి జనించె నతనికిఁ గశ్యపాహ్వయుఁడు పుట్టె
నతఁడుసూర్యునిఁగాంచె నతఁడువై వస్వతుఁడను మనువునుగాంచెనమితయశుని
నాతఁ డిత్వౌకుమహారాజుఁ గాంచె నాతఁడు కుక్షిఁ గనియె నాతఁడు వికుక్షి.

తే. నతఁడు బాణునిఁ గనియె సయ్యధిపతి యన
రణ్యుఁ డనువానిఁ గనియె నారాజు పృథునిఁ
గాంచె నతఁడు త్రిశంకునిఁ గనియె మఱియుఁ
నాతనికి దుందుమారాఖ్యుఁ డవతరించె.

1246

క. అతఁడు యవనాశ్వఁ బడసెను, నతనికి మాంధాత పుట్టె నన్నరపతికిఁ
సుతుఁ డై సుసంధి వొడమెను, నతనికి ధ్రువసంధి వొడమె నననీనాథా.

వ. అతనితమ్ముండు ప్రసేనజిత్తుఁ డనంబడు.

1248

చ. చతురత నొప్పునట్టి ధ్రువసంధి కిల స్ఫురతుండు పుట్టె నా
స్తుతచరితుండు గాంచె నసీతుం డనువాని నతండు ధాత్రి న

త్యతులవిభూతి నేలఁ గని యాతని శత్రులు హైహయ ల్కహా
గ్రత శశిబిందు లాజకి నఖర్వగతిం జనుడెంచి యుద్ధతిన్.

1249

వ. అయ్యసితుని రణంబునకుం జీరిన నతండు వారలతోడ నోపినకొలంది సంగ్రా
మంబుఁ గావించి యల్పబలుం డగుట వారల నోర్వం జాలక పలాయితం డై
మంత్రి సహితంబుగా హిమవంతంబుఁ జేరి యందు భృగుప్రసవణంబున నివ
సించి కొంతకాలంబునకు మృతుండయ్యె నతనిపత్ను లిరువురు భర్తృమరణ
కాలంబునకు గర్భిణులై యుండి యం దొక్కతె యొక్కదాని చూలుఁ
జేటువ గరంబుఁ బెట్టిన నక్కాళింది విషవేదన సహింపం జాలక యమ్మహాపర్వ
తంబుమీఁదఁ దపంబుఁ గావించు చున్నవాని భృగువంశశ్రేష్ఠుండైనచ్యవనుం
జేరి పుత్రార్థిని యై యమ్మహాత్మునకు నమస్కరించి శరణంబు వేడిన.

1250

చ. కరుణ దలిర్ప నమ్మనిశిఖామణి యత్తరలాక్షీఁ జూచి యో
తరుణి విపక్షశిక్షకుండు ధార్మికుఁ డుత్తముఁ డర్కతేజఁ డ
త్తురుతరపుణ్యుఁ డొక్కనుతుఁ డొయ్యన నీ కుదయించు నంచుఁ జె
చ్చెరఁ గరుణింప నత్తురుణీతకరాళిక సంతసంబునన్.

1251

క. మునినాథునిపాదంబులు, దనఫాలము సోక మ్రొక్కి తప్పక పురికిం
జని యొకశుభలగ్నంబునఁ, గనియె న్నందనుని నమృతకరనమమూర్తిన్.

తే. గరముతోడనె జన్మించెఁ గాన నతండు
నగరుఁ డన నొప్పె సంతతైశ్వర్యుఁ డగుచు
నతని కనమంజుఁ డనఁ బుట్టె నతని కంశు
మంతుండు జనించె భుజవీర్యవంతుఁ డగుచు.

1252

క. ఆపసుధేశునకు దిలీ, పావనినాథుండు పుట్టె నానృపతికి గం
గావతరణకారణ మగు, జ్యోతిభుండు భగిరథుండు జనియించె నృపా.

1254

క. ఆత్మనాథునకుఁ గకుత్, స్థత్మనాథుండు పుట్టె సతతప్రాతే
యత్నాధరదైర్యుండై, యాత్మపతి కుదయ మయ్యె నట రఘువు నృపా.

1255

క. అతనినుతుండు పురుషాదకుఁ, డతఁడే కల్తాషపాదుఁ డనఁ దగె నిలలో
నతఁ డమరశంఖాణునిఁ గనె, నతనికిఁ బుట్టె న్నుదర్శనాధిపతి నృపా.

1256

నీ. అతనికి నగ్నివర్ణాభిధుఁ డుదయించె నతనికి శీఘ్రకుం డవతరించె
నతనికి మరువు మహాత్ముండు జనియించె నతండు ప్రశుశ్రుకు నర్థిఁ గనియె
నంబరీషుని నాతఁ డమితనమాఖ్యునిఁ గడువేడ్క సహుషునిగాంచె నతండు
ధన్య యయాతి నాతండు నాభాగుని నాతండు నజుని నయ్యమలచరితుఁ

తే. డీదశరథునిఁ దగఁ గాంచె నితనివంశ
జలధి హరిణాంకుఁ డై యల శంభుచాప

విదళనోచితభుజబలావిష్టుఁడైన

రాముఁడుదయించె లోకాభిరాముఁడగుచు.

1257

జనకుఁడు పసిష్ఠునితోఁ దనవంశక్రమంబుఁ జెప్పెట.

5. ఈరాముండు త్రిలోకవిఖ్యాతపౌరుషుండును ననన్యసామాన్యప్రతాపదీపితుండును సురాసురుల కభేద్యం బైనచంద్రమాళిశరాసనభంగంబె సాక్షిగా నితని మహత్త్వంబు దెలియు నిట్టిమహాపురుషభామణికి నీకుమారి నీగంటివి కృతార్థుండ వైతివి భవదన్వయంబు శుభాంకితం బయ్యె నీద్వితీయపుత్రికను లక్ష్మణున కొనంగు మీరామలక్ష్మణుల కిరువురకు నయోరూపలావణ్యగుణంబులచేత సమానులైననీకూతుల నిరువుర నొనంగుటది యతియుక్తంబై యుండు నని పలికిన విని జనకుండు ప్రీతుం డై కృతాంజలి యై యిట్లనియెఁ గన్యాప్రదానంబునందుఁ గులజుండు స్వకులంబు నిరవశేషంబుగా వక్కాణింపవలయు నస్తత్కులక్రమంబుఁ జెప్పెద వినుము సరసుధార్మికుండై సత్ప్రవంతులలో నుత్తముండై నిమి యను మహారాజశిఖామణి యొప్పుఁ దత్ప్రభావంబు మీరెఱింగినదియె కదా యాభూషణికి వీర్యనంతుం డైనమిథి పుట్టె నయ్యచలాధీశునకు సత్యసంధుం డైనవ్రథమజనకుండు పుట్టె నయ్యనంతావల్లభునకుఁ తేజోవంతుండైనయుదావనుండు పుట్టె నారసాధినాథునకు ధర్మజ్ఞుం డైనసందివర్ధనుండు పుట్టె నావిశ్వంభరాభరునకు శూరుం డగుసుకేతుండు పుట్టె నాధరారముణునకు రాజర్షి యైనదేవరాతుండు పుట్టె నాధరిత్రీవిభునకు ధర్మాత్ముం డగుబృహద్రథుండు పుట్టె నాధరణీపురందరునకుఁ బ్రతాపవంతుం డగుమహావీరుండు పుట్టెనాక్షోణీంద్రునకు సత్యవిక్రముండగు సుధృతిపుట్టె నాసర్వసంహారమిహికాంశునకు ధృతిమంతుం డైనధృష్టకేతుండుపుట్టె నావసుమతీనాథునకు రాజోత్తముం డైనవార్యశుప్తుండు పుట్టె నావసుధాధీశ్వరునకు యశోధనుం డైనమరుపుపుట్టె నావసుంధరాజంభారికి గుణవంతుం డైనప్రతీంధకుండు పుట్టె నావృథివీధపునకు దీప్తిమంతుం డగుకీర్తిరథుండు పుట్టె నామేదినీకాంశునకు జితారి యైనదేవమీనుండు పుట్టె నామహీవరోత్తమునకుఁ దేజోజితోషగృధుం డగువిబుధుండు పుట్టె నాగహ్వరీభర్తకు వంశకర్తయైనమహీధ్రుండు పుట్టె నాధాత్రీశునకు జన్యదుర్ధర్షుం డైనకీర్తిరాతుండు పుట్టె నయ్యిలాబలారికి బలవంతుం డైనమహారోముండు పుట్టె నకుంభినీభృష్ణణికి నీతిమంతుం డైనస్వర్ణరోముండు పుట్టె నాజగతీపతికి సాధుపోషకుం డైనహ్రస్వరోముండు పుట్టె.

1258

క. ఆరాజనుణికి ముక్తా, హీరామలకీర్తిఘృణికి నేనును సుగుణో

దారుఁడు కుశేధ్వజుఁడు నిం, పారంగ నిరువురము సుతుల మైతి మజనుతా.

క. అం దగ్గసుతుండ నగుననుఁ, బొందుగ భూవిభునిఁజేసి పొలుపుగ జనకుం

- డందమున ఘోరవనమున, కుం దప మొనరింపఁ జనియె గుణరత్ననిధీ. 1260
- ఆ. తండ్రి చనిన వెనుకఁ దమ్మునితోఁగూడి, ప్రజలు సంతతంబుఁ బ్రస్తుతింపఁ
దాపసేంద్ర రాజధర్మంబు దప్పక, యేను బూజ్యరాజ్య మేలుచుండ. 1261
- ఆ. పై న్యయుక్తుఁ డగుచు సాంకాశ్యపురమున, నుండి వీర్యవంతుఁ డుగ్రతేజః
డగుసుధన్వం డాజి కరుదెంచి సంరంభ, మడర వేగ మిథిల నడ్డగించి. 1262
- క. వచ్చినవాఁడు సుధన్వండు, చెచ్చెర శివకాన్తుకమును సీతను వెన నా
కిచ్చిన నిష్టును లేదని, వచ్చి రణ మొనర్పు మనుము నడలక నాతోన్. 1263
- క. అని చెప్పి యొక్కదూతను, ఘనముగ నాకడకుఁ బంప గ్రక్కున నేను
స్వేనుఁ బడక వానితో వెన, ననిఁ జేసి వధించితి న్నహాశరనిహతిన్ 1264
- ప. ఇట్లు సుధన్వుని వధించి సాంకాశ్యంబునందుఁ గుశధ్వజు నభిషిక్తుఁడేసితి నిది
మద్యంశక్రమంబు సర్వంబు నెఱింగించితి నింక మునీంద్రా సత్యంబు దప్పక
యేను వీర్యశుల్కు యగుసీతను రామునకును రెండవకూఁతు నూర్తిశను లక్ష్మ
ణునకునుఁ ద్రిశుద్ధిగా నిచ్చెన నిప్పుడు రామలక్ష్మణుల కభ్యుదయంబు గలుగు
టకు గోదానపూర్వకంబుగా నాందీముఖంబును సమారర్థనంబును జేయిం
పుఁ డెల్లుండి యుత్తరఫల్లినీనక్షత్రంబు శుభ గ్రహాయుతంబై యున్నది వైవా
హికంబు సేయుం డనిన నప్పుడు విశ్వమిత్రుండు వసిష్ఠసహితం డై వైదే
హుని కి ట్లనియె. 1265
- అప్పు ససిష్ఠవిశ్వామిత్రులు భరతశత్రుఘ్నులకుఁ గుశధ్వజుకూతుల నడుగుట, అప్పు
- క. ఇల నిత్యైకువిదేహుల, కులము లచింత్యములు ధర్మగుణనిష్ఠము ల
త్యలఘుయశోనిలయంబులు, తలపోయంగ నెందు లేదు తత్సను మనఘా.
- క. సిరియును వీర్యము శౌర్యము, గురు తేజము యశము బలముగుణముధనముమీ
యిరువురకు సరియె కావున, నరవర సంబంధ మది ఘనంబై చెల్లున్. 1267
- తే. రామునకు సీతఁ దగ సుమిత్రానుతునకు
నూర్తిశ నొసంగుటది చాలయుక్త మింక
నీకుశధ్వజకూతుల నిరువురను ను
హిశభరతశత్రుఘ్నుల కీయవలయు. 1268
- ఉ. ఆతతరూపయాననవిహారవచోరచనాదిసద్గుణ
వ్రాతగతిప్రమాణవిభవంబుల నల్పవరు నొక్కభంగి వి
ఖ్యాతి వహింతు రీదశరథాత్మజులం గడువేడ్క మీరు జా
మాతలఁగా వరించుట సమంచితకీర్తియె గాదె చూడఁగన్. 1269
- ప. అని పలికిన నన్నై వ్రదేహుండు కృతాంజలియై యమ్మనిపుంగవుల కి ట్లనియె.
- సీ. మానిపుంగవులార మద్భాగ్యమున రాఘవులతోడ వియ్యంబు గలిగె నాకుఁ
బాల ధన్యుడనైతి సత్కీర్తి వర్ధిలై నన్వయంబు పవిత్ర మయ్యె నేడు

గోష్ఠలు శాసలు గురువులు గతులును సారభూతులు మాకు మీరె కారె
ప్రియముతో మీరు చెప్పినయట్లు మాకుశభవజనివుత్రికల నిద్దఱను వేడ్క
తే. భరతశత్రుఘ్నులకు నిత్తుఁ బ్రాభవమున, రాఘవులు నల్వరొకశుభరమ్యులగ్న
మందె నల్వరపాణిగ్రహణములు దగఁ జలుపునట్లు ఘటింపుఁడుశాస్త్రఫణితి.

వ. అని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

1272

ఉ. తాపనులార యీదశరథక్షీతిభర్తకు మత్పురంబయో

ధ్యాపురమట్ల యై నఱలు నాయనవై దగఁ జేర్చు సత్కృపక
నావయిఁ జేర్చి మీరలు ఘనంబుగ సర్వము నిర్వహింపుఁ డే
యేపను లెట్లు సేయ నగు నింతయు భారము మీదె నుం డిఁకన్.

1273

వ. అని పలికిన సతనిపలుకుల కలరి దశరథుండు జనకున కిట్లనియె.

1274

క. మీరన్నదమ్మ లిరువురు, వీరు లసంఖ్యేయగుణులు విడువక మీచే

నీరాజనంఘ మంతయు, వారక నీఋషులు పూజ వడసిరి మిగులన్.

1275

— { దశరథుండు కుమారాభ్యుదయంబుకొఱకు గోదానంబుఁ గావించుట
భుతునిమాతులుఁ డగుయథాజిత్తు దశరథునికడకు నచ్చట. } —

వ. వీనికి విడిదలకుం బోయెద మీకు శుభంబు గలుగుఁ గాక యని పల్కి జన
కునిచేత నామంత్రణంబు వడసి వసిష్ఠవిశ్వామిత్రసహితంబుగా నిజనివాసంబు
నకుం జని మఱునాఁడు ప్రభాతకాలంబున విధ్యుక్తప్రకారంబునఁ బితృదేవ
తల నర్చించి గోదానాభ్యుదయంబుఁ గావించి కుమారుల యభ్యుదయంబు
కొఱకుఁ గలధాతాంచితఖరవిహణంబులును దామ్రపుచ్చంబులును గాంస్య
దోహనంబులునై సవత్సరై న పాడిమొదవుల నొక్కొక్కని కొక్కొక లక్ష
మహీనురుల కొనంగి దక్షిణార్థం బనంతథనం బొనంగి తక్కినబ్రాహ్మణులకు
రత్నసువర్ణవస్త్రాదు లొనంగి కృతగోదాను లైననందనులచేతఁ బరివృతుండై
సుప్రసన్నచిత్తుం డైనయద్దశరథుండు లోకపాలపరివృతుం డైనప్రజాపతియుం
బోలెఁ బ్రకాశించుచుండె నట్టియెడ యథాజిత్తునుభరతునిమాతులుండు
తనతండ్రి యగు కేకయాధీశుండు దాహిత్రుం డగుభరతునిం జూచువేడ్కఁ
దన్నుఁ బుత్రైంచిన సయోధ్యకుం జనుదెంచి యచ్చటఁ బుత్రసహితుండై
దశరథుండు వివాహార్థంబు మిథిలకుం బోవుట యెఱింగి యతిత్వరితగమనం
బున మిథిలకుం జనుదెంచి దశరథుని సందర్శించి కుశలం బరసి యాగమన
ప్రయోజనం బెఱింగించిన నద్దశరథుండు పూజార్హుం డగుసతనిఁ బరమసత్కా
రంబులఁ బ్రితునింజేసి యథోచితవ్యాపారంబులఁ బ్రసరించుచుండె నంత
నారాత్రి చనిన మఱునాఁ డరుణోదయంబున దశరథుండు పుత్రసహితంబుగా
యథోచితకర్తృంబు లాచరించి నసిష్ఠాదిమునులం బురస్కరించుకొని యుత్సవ
శాలకుం జనియె నంత రాముండు భ్రాతృసహితంబుగా నానావిధమణిభూషణ

వస్త్రమాల్యానులేపనంబులచేత నలంకృతుఁ డై వసిష్ఠవిశ్వామిత్రాది మహర్షులచేతఁ గృతవివాహసూత్రబంధన మంగళాచార్యుండై విజయావహం బైన వివాహోనుకూలముహూర్తంబునందు మహర్షిసమేతుండై యుత్సవశాలకుం జనుదెంచె నంత నద్వితరథమహీనాథుండు కృతకౌతుకమంగళు లైనకుమారులం గూడి వసిష్ఠవిశ్వామిత్రాదిమహర్షులం బురస్కరించుకొని నానావిధమంగళవాద్యఘోషపురస్కరంబుగా జనకమహీనాథునినగరద్వారంబు సేరంజనియె నప్పుడు వసిష్ఠుండు జనకునికడకుం జని యిట్లనియె.

1276

—ఊహ వసిష్ఠుండు జనకునికి దశరథుండు నగరద్వారంబున నున్నవాఁడని తెల్పుట. ఊహ

క. చెలువుగఁ గృతకౌతుకమం, గళు లగుతనయులను గూడి కాకుత్స్థవరుం డెలమిఁ జనుదెంచి వేడ్కం, దలవాకిట నున్నవాఁడు దాతను బాడన్.

1277

ఆ. దాతచేఁ బ్రతిగ్రహీతచే దానప్ర, తిగ్రహాదికములు దీర్పవలయుఁ గాన నీవు పెండ్లికార్యంబుఁ గావించి, నేర్పుతోఁ బ్రతిష్ఠ నెఱపు మధిప.

క. అని యిటు వసిష్ఠముని పావనచారిత్రకుండు వర్కఁ బరమోదారుం డనుపమధర్మవిదుం డగు, జనకుం డిట్లనియె మరల సంయమితోడన్.

1279

సీ. ఎలమితోఁ దనకడ్డ మెవ్వోడు వాకిటఁ దనకాజ్ఞయొసఁగ న్వతంత్రుఁ డెవ్వఁ డనఘాత్త తనయింటఁ దనకునందియ మేమి యూహింప నిది తనయూరుగాదె మానుగఁగృతసర్వమంగళాచార్యులై మత్పుత్రికలు వేదిమధ్యమందుఁ జెలువొప్ప దీప్తాగ్నిశిఖలకై వడిఁ బ్రకాశించుచు నున్నవా రంచితముగ

తే. ననఘ విను మేను నీవేదియందె యుండి

కుతుక మలరార మీరాకఁ గోరుచున్న

వాఁడ నెందుకుఁ గాలయాపన మవిఘ్న

ముగ వివాహంబు సేయుండు ముదముతోడ.

1280

క. అని పలుక నపుడు మునిపతి, యనుమతమున దశరథేంద్రుఁ డఖిలమునులతోఁ దనయులఁ దోడ్కొని గ్రక్కున, మనుకులుండు వివాహ వేదిమధ్యముఁ జేరెన్.

—ఊహ సీతారామవివాహఘట్టము. ఊహ

వ. అప్పుడు.

1282

క. జనకుండు వసిష్ఠుఁ గనుఁగొని, మునిపుంగవ మీరు సర్వమునియుతముగ రా మునకు వివాహక్రియ గ్రక్కునఁ గావింపుఁ డిఁకఁ దడవుగూడ దనవుడున్.

వ. భగవంతుం డైనవసిష్ఠుండువిశ్వామిత్రశత్రాసందులం బురస్కరించుకొని ప్రపామధ్యంబున శాస్త్రోక్తప్రకారంబున వేదిక నిర్మించి దానిగంధపుష్పంబులనలంకరించి సువర్ణపాలికలను సాంకురంబు లగుకరకంబులును సంకురాధ్యంబులగుశరావంబులును సధూపకంబు లగుధూపపాత్రంబులును శంఖదూపపాత్రంబులును స్రుక్కుసంబులును సర్వపాత్రంబులును లాజపాత్రంబులును సత్తతపాత్రం

బులును సమంబు లగుదర్బులును సంఘటించివిధిమంత్రపూర్వకంబుగావివాహ
వేదికయందు వహ్నిప్రతిష్ఠాపనంబుఁ జేసి మంగళహోమంబు లాచరించె
నంత జనకుండు సర్వాభరణభూషిత యైనసీతను రావించి వహ్నిసమక్షంబున
రామున కభిముఖంబుగాఁ గూర్చుండ నియోగించి కౌసల్యానందవర్ధనం డగు
రామున కిట్లనియె.

1284

తే. నాతనూజాత సాధ్వీ యీసీత నీకు

ధర్మసహచరియై సంతతంబు ఛాయ

గతి ననుగతయై యుండు నీకన్యకరముఁ

గరమునఁ బ్రతిగ్రహింపుము గలుగు శుభము.

1285

క. అని పలికి సన్మదంబున, జనకుఁడు శుభమంత్రపూతజలమును వెన రా
మునికరపంకజమున విడిచెను సర్వజనములు సంతసించి నుతింపన్.

1286

క. అప్పుడు సురవాద్యధ్వను, లుప్పురమున మొనసె వేల్పు లొగి విరివానల్
కుప్పలుగాఁ గురిసిరి ముద, మొప్పంగ నాడిరి సుపర్వయోషిజ్జనముల్.

1287

అంభో జనకుఁడు లక్ష్మణధరతశ్రుష్టులకు మార్తేశాహంపవీశ్రుతకీర్తుల నిచ్చుట. అంభో

ప. ఇట్లు మంత్రోదకపురస్కరంబుగాఁ దనపుత్రి సీతను రామున కొనంగి హర్షపరి
ప్లుతుండై జనకుండు వెండియు.

1288

సీ. లక్ష్మణ గై.కొమ్ము లక్ష్మణవతియైనదాని నూర్తిశను మత్తనయ నేలమిఁ
బరమహర్షంబున భరత చేకొను సవ్యభున కేశి మాండవీకన్య నిపుడు
శత్రుఘ్న మోదం బెనంగ నీశ్రుతకీర్తికరము గ్రహింపుము కరముచేత
నలుపురు నయధర్మ మలరఁ బత్నివంతులై సుఖంతురుగాక యనుచుఁ బలుక

తే. జనకువచనంబు విని రాజతనయు లపుడు, నెమ్మితో రాజసుతలపాణిగ్రహణము
లర్థిఁ గావించిరి వసిష్ఠుననుమతమునఁ, దల్లివండ్రులకోర్కూలు పల్లవింప.

తే. అంత సుముహూర్త నుని సన్మదాత్ము లగుచు

నడిమి తేర దీయ రఘుకులనాయకుండు

సీత నెమ్మోముఁ గాంచి హర్షించె రాము

మోముఁ గనుగొని యలరె నామోహనాంగి.

1290

చ. రమణుని ముద్దుమోముఁ గని రాకసుధాంశుని నిండువెన్నెలం
గొమరు వహించు కల్పలనఁ గోమలి వాలికచూపు లారఘూ
త్తమురమణీయదివ్యపదతామరసంబులమీఁద నెంతయుం
బ్రమద మొర్ప న్రాలె బతిపాదములం బ్రణమిల్లుకై వడిన్.

1291

చ. జనకజమోముఁ జూడ మఱి చన్దవఁ జూడఁగఁ గోరుఁ జన్దవ
న్దనుగొన నవ్వల న్నడుముఁ గాంచఁగఁ గోరు సుమధ్యముం గనుం
గొన మఱి యూహువుల్ గనఁగఁ గోరు నరేంద్రుమనంబు భూవరుల్

దనియక యుత్తరోత్తరపదస్పృహలులే కద యెన్నిచూడఁగన్.

1292

తే. సరసిజానన లావణ్య నరసి లోన, నలరువికసితాబ్జంబులో యనఁగ రాజ
వరుని చూపులు సతిమేన వ్రాలె శశిక, రములు కుముదినిపైఁ జాల వ్రాలినట్లు.

తే. దశరథకుమారవరుని సౌందర్యవార్ధి
కడరి యెదు రెక్కు మీనులొ యనఁగ సీత
వాలుచూపులు పతిమీఁద వ్రాలె నవుడు
రాజుపై వ్రాలు ఘనచకోరములకరణి.

1294

వ. లంత.

1295

క. మంగళవాద్యరవంబులు, సంగతిగా మెండుకొనఁగ జనవరసుతుల
య్యంగనల యటుతఁ గట్టిరి, మంగళసూత్రములు చతురిమం గ్రమయుక్తిన్.

వ. మఱియుఁ గ్రమంబున సమూల్యముక్తాఫలంబులుతలఁబ్రాలుఁబోసి దారాన్వీతు
లై యగ్నికి వేదికి జనకునకు మహాస్థులకు వృద్ధరాజులకుఁ బ్రదక్షిణంబుఁ గా
వించి రప్పుడు వసిష్ఠవిశ్వమిత్ర నానుదేవాది పరమర్షులు దీవించిరి నభాసదులు
హర్షించిరి నందిమాగధులు జయశబ్దంబులం గీర్తించిరి వేల్పులు కునుమవృష్టి
గురియించిరి దేవదుందుభులు మ్రోయించిరి రంభాదు లాడిరి గంధర్వులుపాడి
రప్పు డమృహోత్సవంబు పరమాద్భుతదర్శనంబై యొప్పె నంతనారాజనందనులు
తమతమయగ్నులకుం బ్రదక్షిణత్రయం బాచరించి సాంగంబుగావివాహశుభ
కర్మంబులన్నియు నిర్వర్తించి భార్యానమన్వీతులై యుపకార్యలకుం జనిరి దశర
థుండును గృతోద్వాహులై నవుత్రుల నవలోకించుచు వసిష్ఠవిశ్వమిత్రాదిమ
హర్షులం గూడి బంధుసహితుండై పిఱుందం జనియె నంత నమృతనాఁడు.

చ. జనకుఁడు రాఘవుండు కడు సంతన మొప్పుఁగ గాఢినందనుఁ
ఘనతరపూజలం దనిపి కౌతుక మొప్పు నుతించి వేడ్కతో
ననిచిన నాతఁ డేగె మిహికాద్రికి నంత నమస్తరాజుల
వ్దనకుఁడు సత్కరించి వరుసం బనిచె న్వస వారివీళ్లకున్.

1298

—❧❧❧ దశరథుండు జనకునిచేతఁ బూజితుం డై యయోగ్యకుఁ బోవుట. ❧❧❧

వ. మఱియు దశరథుని వసిష్ఠాదిమహాస్థులను సముచితప్రకారంబునం బూజించి
తనపుత్రికల కనేకశతసహస్రగోవులును గంబళంబులును బెక్కుచతురంగ
బలంబులును నలంకారసహితంబులును దివ్యరూపంబులు నైన దాసదాసీజన
సహస్రంబులును సువర్ణమయం బయినహిరణ్యం బొక్కకోటియుమౌక్తికంబు
లొక్కకోటియుఁ గోటివిద్రుచంబులును గన్యాధనంబొసంగి కొండొకదూరంబు
తోడ నరిగి సముచితప్రకారంబుగా వీడుకొల్పి నిజనివాసంబునకుం జనియె
నాదశరథుండు వై దేహు నామంత్రణంబు వడసి కొడుకులఁ గోడండ్ల ననర్ఘు
రత్నాందోళికల నెక్కించుకొని పురోహితామాత్యసామంతభృత్యపరిచారక

వందిమాగధవాదకగాయకనటన ర్తకాదులంగూడి సైన్యోపేతుండై హృద్యం
బులగుమంగళవాద్యరవంబులు సెలంగ మరలి యయోధ్యకుం బోవునెడ.

—ॐॐ దశరథుండు మార్గమున దుశ్శకునములఁ గని విత్కించుట. ॐॐ

- క. మొదల ఖగస్రకరంబులు, భీదురకఠోరస్వరములఁ బెల్లుగ మ్రోసెం
బదపడి సౌమ్యం బగు మృగ, కదంబము ప్రదక్షిణంబు గాఁ దిరిగె రహిన్.
- క. లతైఱఁగు నూచి రఘునం, శోత్తముఁ డగు నాదశరథుఁ డూహించి మనం
బుత్తలపడ వెనఁ దావన, సత్తముని వసిష్ఠుఁ గాంచి చయ్యనఁ బలికెన్. 1301
- క. ఇది యేమికారణంబో, మొదల ఖగము లుగ్రభంగి మ్రోసెడు మృగముల్
పదపడి వలపటఁ దిరిగెడు, మదిఁ దహతహవోజమె నింత మాకుం జెపుమా.
- చ. అనవిని మానినాథుండు నృపాగ్రణి కిట్లను వింటె ముంగల
స్థనముగ నొక్కయాపద దగ న్నొడము ప్రహి నంతలోనఁ జ
య్యన మితివెట్ట రానివిజయంబు ఘటిల్లును నోడకుండు మం
చనునెడ దారుణాశుగధుతాతతఘాళి జగంబు మ్రొంగినన్. 1303
- చ. కరిహరిసైన్య మొండొకటి గానఁగ లేక గలంగి పాతె న
త్తటి రథికుల్ రథంబుల నుదారత డిగ్గి పరిభ్రమంబునం
బరువడిఁ బాటి రుగ్రగతి భానునికాంతులు మాసె దారక
ల్లరవయి వ్రాలె దిక్కులు గలంగెఁ బయోనిధు లింకె నెంతయున్. 1304
- న. ఇట్టిమహోత్పాతంబులు వుట్టినం జూచి నపుత్రకుం డైనదశరథుండును వసిష్ఠాది
మునులునుం దక్కఁ దక్కినసర్వజనంబులును వలంకుచుండ్చిరి మఱియు
నయ్యంధతమనంబున మునింగి యేమియుం దోచక నను స్తసైన్యంబుభస్తచ్ఛ
న్నం బైన తెఱంగున నిశ్చేష్టితంబై యుండె నట్టియెడ. 1305

—ॐॐ రఘురామనాదకుఁ బరశురామండు వచ్చుట. ॐॐ

- సీ. మనములోఁ బాడమినమహితకోపరసంబు వెలికుబ్బెనా స్వేదజలము లొలయ
జయలక్ష్మిచే నొప్పెసఁగుమృణాళికతోడిపద్మంబనా ఘోరపరశు నలరఁ
దతకోపశిఖిశిఖాతతి వెలిఁ బర్యేనాఁ గన్నులఁ గెంజాయ గడలుకొనఁగ
వీరరసాంభోధి వేలావిధంబున వికటభయంకరభృకుటి మెఱయ
- తే. నమితగతితో నొనర్చు తపోగ్ని మిడిసి
మాళిపై సుడి గొన్న పెన్మంట లనఁగ
నెగడుకెంజాయ రంజలు నిడుదజడలు
గ్రాల లోకభయంకరాకారుఁ డగుచు. 1306
- చ. ఇరువదియొక్కమాటు పృథివీశుల నెల్లఁ గుఠారధారచే
దర మిడి త్రుంచినట్టిజమదగ్నిమతుం డగుచోరఁ గాంచి యం

దటు భయ మంది రావళరథక్షితిభర్త వసిష్ఠముఖ్యధీ
పరులను భక్తితో భయనివారకమంత్రము లుచ్చరించుచున్.

1307

—అంతః పరశురామనకు ఋషు లందఱుఁ బూజఁ జేయుట. అంతః—

ఉ. ఈతఁడు మున్ను తండ్రివగ కెంతయు రోషకమాయితాక్షుడై
యాతతనత్కుతారమున నారసి యిర్వదియొక్కమాటు ధా
త్రితలనాఘలం దగ వధించి గతజ్వరమయ్యుఁ డయ్య నీ
రీతి నిదేలకో కనికరింపక గిన్నవహించెఁ గ్రమ్మటన్.

1308

తే. అనుచుఁ దలపోసి బ్రహ్మర్షు లర్చ్యముఁ గొని

భీమవర్యను భార్గవరాముఁ జేరి

దేవ నుత్పాదనంబుఁ బ్రతిగ్రహింపు

భార్గవ యటంచు మధురోక్తిఁ బల్కుటయును.

1309

క. మునిదత్తనవర్యను గై, కొని యట నిల్వక ప్రభుతకోపం బడరం
గనుల హుతాశనకణములు, చినుకఁగ రఘురాముఁజేరెఁ జడిముడి వడుచున్.

వ. మఱియుఁ గైలాసంబుకరణి దుర్ధర్షుండును గాలాగ్నియుంబోలె దుస్సహుం
డును విద్యుద్గణనదృశుండును మహాపరశ్వథాలంకృతవిశాలస్కంధుండును శర
చాపధరుండును నై త్రిపురఘ్నుం డైనసాక్షాచ్ఛంభుండునుంబోలె దుర్నిరీక్షుం
డై పావకునిభంగి వెలుంగుచు రాముని మ్రోల నిలిచి యిట్లనియె.

1311

—అంతః పరశురాముఁడు రఘురామునితో ఘోరంబుగాఁ బల్కుట. అంతః—

చ. దశరథరామ నీవు బలదర్ప మెలర్ప విదేహువీటిలొఁ
బశుపతిఘోరకార్యకము భగ్నుముఁ జేసినమేటి వంచు నే
విశదముగాఁగ నింత విని వేగమె చూడఁగ నచ్చినాడ న
స్పృశుపతిశిష్యుఁ డైనయల భార్గవరామునిఁగా నెఱుంగుమా.

1312

చ. జనవరపుత్ర జీర్ణ మగు శంభునిచాపముఁ ద్రుంచు టేఘనం
బమపమలీల నాదువిశిఖానసముం బరికింపు దీనిఁ గై
కొని వడి నెక్కు వెట్టి శరకోటి ఘటించితివేని రామ నీ
ఘనభుజశక్తిఁ జూచి వెనుకం దగ నిచ్చెద ద్వంద్వయుద్ధమున్.

1313

—అంతః దశరథుఁడు పరశురాముని సవినయంబుగ ననునయించుట. అంతః—

చ. అన విని భీతుడై దశరథాధిపుఁ డంజలిఁ జేసి దైన్య మా
ననమునఁ దోఁపఁ జ.లెక్కు మునినాఘనితో ననఘాత్మ భూమిభృ
జ్జనములఁ ద్రుంచి త్రుంచి తుది శాంతుఁడవై కడు బ్రహ్మనిష్ఠచే
బ్రణతికి నెక్కి తీవు కృప బాలుని రామునిఁ బ్రోవఁగాఁ దగున్.

1314

ఉ. భూసురవర్య భార్గవుల పుణ్యకులంబునఁ బుట్టి భక్తితో
వాసవసహిష్ణుముఖ్యసురవర్యులు ప్రార్థనసేయ నస్తన

న్నాన మొనర్చి కాశ్యపున కర్ణి సమస్తధరిత్ర నిచ్చి యు
ల్లాసముతో మహేంద్రకుధరంబున కేగితే గాదె మున్నొగిన్.

1315

చ. ఇరువదియొక్కమాటు ధరణీశుల నందఱు ద్రుంచి మేటి నై
పరఁగెడునీకు మానివర బాలుఁడు రాముఁ డనంగ నెంత యీ
సురుచిరవిగ్రహుం గనులఁ జూడక నే బ్రతుకంగఁ జాల ని
ఘోరగతి రామభద్రుఁ దెగఁ జూడకు నీపద మాశ్రయించెదన్.

1316

వ. అని బహుప్రకారంబుల నద్దశరఘండు ప్రార్థించిన నప్పురశురామ దేవుం డతని
పలుకులయెడ ననాదరణంబుఁ జేసి రామున కిట్లనియె.

1317

అథా పరశురామండు రఘురామునికి శైవవైష్ణవధనువులముత్పత్తిప్రకారంబుఁ తెప్పట. అథా-

ఉ. మున్ను సమస్త దేవమునిముఖ్యులు ప్రార్థనసేయ వేడ్కతోఁ
బన్నుగ విశ్వకర్మ నిరపాయముగాఁ దనశిల్పనైపుణం
బెన్నిక కెక్కఁ జేసెఁ బృథివీశ్వర చాపయుగంబు మేళుభూ
భృన్నవసారము స్థధరభిత్కృతినత్వముఁ గల్గునట్లుగన్.

1318

ఉ. ఏవున వేల్పు లందఱు నహీనబలాన్విత మై తనర్పు త
చ్చాపయుగంబులోన నొకచాపము శూలి కొనంగ నయ్యన
ర్హాపతి దానిఁ జేకొని కరంబు బలంబుఁ దలిర్ప లోకసం
తాపము నిర్ధరా ర్థియుఁ జనం ద్రిపురంబులఁ గూల్చె నొక్కటన్.

1319

క. రెండవది యైనఘనకో, డండము నన్యన కొసంగఁ దగ దని వెన నా
ఖండలముఖనిర్దరవరు, లండజగమనున కొసంగి రద్భుతభంగిన్.

1320

ఉ. అంత సుపర్వ లందఱు రమాధిప శంకరదోర్బలాంతరం
బంతయుఁ జూడఁగోరి ముద మారఁగ నందొకనాఁడు భారతీ
కాంతునితోడ నత్తైఱఁగు గ్రక్కునఁ దెల్పిన నప్పితామహుం
డెంతయుఁ గల్గఁ జేసెఁ బరమేశరమేశులకు నివోరోధమున్.

1321

న. ఇట్లు జాతరోషు లై యప్పురాణపురుషు లిరువురు కోదండంబులు గొని పర
స్పరజయకాంక్షలం దలపడిన నయ్యిర్దటకు ఘోరం బైనసంగ్రామం బయ్యె
నప్పుడు.

1322

క. హుంకారంబున వెన మఱి, శంకరుఁ డటు ధనువుతోడ స్తంభితుఁ డయ్యె
స్పంకజభవాదిసురు లా, వంకకుఁ జనుదెంచి వారి రావించి రొగిన్.

1323

తే. అనిమిషులచేతఁ బ్రార్థితు లై పినాక
చక్రపాణులు జగములు సంతసింపఁ
బోరు నాలించి తమలోనఁ బొందుఁ జేసి
చనిరి ముదమున నాత్మీయసదనములకు.

1324

తే. అంతఁ బరమేశ్వవాసవాద్యమరవరులు, శంభున త్వంబుకంటె నీచక్రినత్వ

మెక్కుడని తలపోయుచు నేగి రథిక, సప్తదంబునఁ దమతమనదనములకు.

౪. అంత గుడ్డుండు తనచాపంబు విదేహులలో నుత్తముం డైన దేవరాతుం డను రాజుని కీచ్చె విష్ణుండు పరపురంజయం బగుతనచాపంబు భార్గవుం డైన ఋచీకున కీచ్చె సమ్మహాత్ముండు మజ్జనకుం డైన జమదగ్ని కొనంగె నమ్ముని శ్రేష్ఠుండు న్యస్తశస్త్రుం డయి తపోవనంబునకుం జని యందుఁ గార్తవీర్యుని చేత హతుం డయ్యె నంత నేను బిత్తువధంబుఁ జూచి జాతరోషుండ నై వైష్ణవం బగుచాపంబుఁ గొని యిరువదియొక్కమాటు శోధించి యర్జునాది రాజుల సంరక్ష నిశ్చేషంబుగాఁ బరిమార్చి జగం బంతయు నక్షత్రంబుఁ జేసి వసుంధర నెల్ల యజ్ఞాంతంబునందు దక్షిణార్థంబుగాఁ గాశ్యపున కొనంగి మహేంద్రకృతకేతనుండ నై తపంబు సేయుచుండి శివధనుర్విభేదనంబు విని వచ్చినాడనిది వైష్ణవం బగుచాపంబు మత్కరంబునం గ్రాలు చున్నయది దీనిఁ బ్రతిగ్రహించి క్షత్త్రధర్మం బవలంబించి నజ్యంబుఁ జేసి శరసంధా నంబుఁ గావించితివేని యవ్వల డ్వంద్వయుద్ధం బొనంగెద నని పలికిన నా రామభద్రుండు పరశురామునివచనంబు విని పితృసన్నిధిగౌరవంబువలన నియ మితకఘంఢై నయంబున భార్గవరామున కిట్లనియె.

1826

~~~~~ రఘురామునిచేతఁ బరశురాముండు భగ్నవీర్యుఁ డగుట ~~~~~

సీ అనఘాత్మ మీతండ్రి యగుజమదగ్నిని జలమున హైహయ ల్బంపుటయును దానికి నీ వల్లి తప్పక యిరువదియొక్కమాటు శోధించి యుర్విపతుల పరపరశ్వధముచే నఱికి చంపుటయును నడునతో నేను సర్వంబు వింటి సెలమితోడఁ బితృణ మీఁగుట కట్లుంగిఁ జేయంగ నుతునకుఁ జెల్లు ననుచు తే. మది సహించితి క్షత్త్రధర్మంబునం ద, శక్తునిగ నన్నుఁ దలఁచితి నైఁప నింక నాదు తేజంబు భుజవీర్యనైపుణంబు, నంతయును నేఁడు చూడుము పంతమేల.

౪. వెఱవనినన్ను నింత వెఱపింపఁగ నేటికిఁ దెమ్మ నీధను ర్వర మని జామదగ్న్యునికరంబున రాజులు చాపబాణము ల్బంపవడిఁ గేల నందుకొని బాణము వింట ఘటించి కన్నులం జూచుట కెంపు సాంపెనఁగఁ జూచి రయంబున రాముఁ డిట్లనున్. 1828

౫. బ్రాహ్మణుండ వనియుఁ బరఁగ విశ్వామిత్ర, బాంధవుండ వనియు భక్తితోడ మొనసి జీవితంబుఁ గొనఁ జాలు నట్టి యిఁ, విశిఖ ముగ్రభంగి విడువ నైతి.

౪. మహాత్మా యిది దివ్యం బైనవైష్ణవసాయకం బమోఘంబు గావున దీనిచేత భవదీయపాదగమనశక్తిని ఖండించెద నట్లు గాదేని తపోబలనముపార్జితపుణ్య లోకప్రావణశక్తిని హరించెద నీరెంటిలోన నీయభిమతం బెయ్యది యెఱింగింపు మని సంరంభవిజృంభితుండై పలికిన దశరథరాముని రూపలక్షణం బుపలక్షించి పరశురాముండు దర్పబలోత్సాహంబులు వదలి ధైర్యంబు విడిచి చేష్టలు

మాని నిర్వీర్యుం డై త్రాకారంబున తీచ్చవడి రామునివననంబు నూచు
చుండె నప్పు డయ్యద్భుతకర్తృంబు విలోకించి యచ్చెరు వొందుచు బ్రహ్మయు
నింపప్రముఖదిక్పాలకులును నక్కిన సురాసురయక్షగరుడగంధర్వకిన్నర
కింపురుషసిద్ధసాధ్యచారణాదు బంబరంబునం. బన్ని బహుప్రకారంబుల శర
చాపధనుం డైనరాముని మహామహిమంబులు వక్కాణించుచుండి రంతః
గొంతనడికిం దెలి వొంది భార్గవరాముండు మందవాక్యంబున రామున
కిట్లనియె.

1330

—ఇతి రఘురాముండు పరశురామునిపుణ్యలోకమునపై బాణప్రయోగంబుం జేయుట. ఇతి—

సీ. బ్రహ్మణ్యుఁ డగు కశ్యపబ్రహ్మ కిచ్చితి ము న్నుర్వి యెల్ల నమ్మనివరుండు
తనదేశమున నుండఁ దగదు పా మ్మనిన నే నట్ల చేసెడువాఁడ నని ప్రతిజ్ఞ
నెఱపి నాటంగోలె వరమహేంద్రాద్రిపై వసియించి పసలెల్ల వసుధ యెల్లఁ
దిరిగి రేలు నివాసగిరికిఁ బోవుచు నిట్లు కాలంబు వెరువున గడపు చున్న
తే. వాఁడఁ గాన మగ్గతి నేయవలదు నాదు, పాలిపుణ్యలోకంబులు లీల నేయు
మనిన నారాముఁ డట్లకాకని రయమునఁ, గడఁగి యాతనిపుణ్యలోకంబు లేసె.

—ఇతి పరశురాముండు రఘురామునిఁ బ్రశంసించుట ఇతి—

వ. అంత నప్పరశురామదేవుండు రామశరాభిహతంబు లైనస్వాదితపుణ్యలోకం
బులు విలోకించి వెండియు రాముని వీక్షించి మహాత్మా నీవు జగద్గురుండవైన
సుదర్శనధరుండవు భవదీయమాయానుమాత్మ్యం బెఱుంగ నెవ్వం డోపు
రణంబున నీకోడుట నాకుఁ గొఱంతకాదు భవదీయదివ్యపరాక్రమప్రకారంబు
నూచి దేవర్షి గణంబులు గగనంబున నుండి బహుప్రకారంబుల వక్కాణించు
చున్నవారు నీవు దీర్ఘాయుష్మంతుండవై శిష్టప్రతిపాలనంబును దుష్టశిక్షణం
బును గావించుచు ధర్మసంస్థాపనంబు సేయుచుఁ గీర్తిమంతుండవు గమ్మని
దీవించి ప్రదక్షిణంబుఁ జేసి మహేంద్రపర్వతంబునకుం జనియె సురాసుర
గణంబులు రామునిఁ బ్రస్తుతించుచు దివంబునకుం జని రప్పుడు సుఖస్వర్గంబు
లై వాయువులు విసరె దిక్కులు కాంతియుక్తంబు లయ్యె సంత రాముండు
ప్రశాంతాత్మం డై యచ్చుహనీయబాణాసనంబును శరంబును వరుణున కొనంగి
వసిష్టప్రముఖపరమర్షులకు నమస్కరించి విహ్వలం డైనదశరథు నవలోకించి
యిట్లనియె.

1332

—ఇతి దశరథుండు పుత్రులతోఁగూడి యయోధ్యాపట్టణంబుఁ బ్రవేశించుట. ఇతి—

క. ఘనుఁ డగుభార్గవరాముండు, చనియెం దగఁ జాతకాళిజలదముఁ బోలెఁ
మనసేన భవచ్ఛాసనమును గోరెడు నానతిమ్ము పురమున కరుగన్. 1333
క. అన విని సంతోషము మది, జనియింపఁగ నృపుఁడు రామచంద్రుఁ బునర్జ్ఞా
తునిఁగాఁ దలంచుచు రాగంబునఁ గొంగిటఁ జేర్చి శిరముమూర్ఛిని యంతన్.

వ. బంధుమిత్రపుత్రామాత్య సామంతపురోహితసేనాసహితం డై మంగళవాద్య
 ఘోషపురస్సరంబుగాఁ గదలి యెడనెడ నెదుర్కొనుపారుల నవలోకించి
 మన్నించుచు సుముహూర్తంబున నఖిలనామ్రాజ్యలిక్ష్మీనివాసం బైనయయో
 ధ్యాపట్టణంబుఁ బ్రవేశించి సిక్తసమ్మార్జితంబును బ్రక్రీర్ణకుసుమోత్కరంబును
 బతాకాధ్వజశోభితంబును దూర్యోధ్ధుష్టనినాదితంబు నైనరాజమార్గంబునం
 జని శ్రీమంతులైనపుత్రులం గూడి స్వస్తివాచనపూర్వకంబుగా హిమవచ్చి
 ఖరసంకాశం బైనస్వగృహంబుఁ బ్రవేశించి సంవిషయభోగపరికరసమన్వితం
 డై మందిరవాసులైనస్వజనులం గూడి యానందించుచుండె నంతఃశాసల్యయు
 సుమిత్రయుఁ గైకయుఁ డక్కినరాజకాంతలును గోడం డైనసీతోర్మిళా
 మాండవీశ్రుతకీర్తులను బరిగ్రహించి డైమపటంబులు దాల్చి మంగళాలాప
 శోభితలై మంగళాలంకారంబులచేత దేవతాయతనంబులం బూజించి రంత
 సీతాప్రముఖరాజకన్యకలు గృహదేవతలకుఁ శాసల్యాదిరాజపత్నులకు నమ
 స్కరించి తమతమభర్తలం గూడి యేకాంతంబునయథాసుఖంబుగాఁ గ్రీడించు
 చుండిరి నుహాత్మ్య లగురామాదికుమారులు వీర్యంబుచేత నప్రతిమానులై
 కృతదారులై కృతాస్తులై ధనవంతులై సుహృద్భవనమన్వితులై యనా
 రతంబుఁ దండ్రి యగుశరభునకు శుశ్రూషఁ గావించుచుఁ బరమానందం
 బున నిష్టాపభోగంబు లనుభవించుచుండి రంత

1335

— శ్లో భరతశత్రుఘ్నులు యథాజిత్తువెంటఁ గేయరాజనాద్దమఁ బోవుట శ్లో —

సీ. ఒకనాఁడు దశరథుఁ డుత్సాహమునఁ బుణ్యరతుని సువ్రతుని భరతునిఁ బిలిచి
 యోతనూభవ నీదుమాతామహుఁడు నిన్నుఁగనుఁగొనువేడుక గడలుకొనఁగ
 నీమాతులునిఁ బంపె నినుఁ దోడితెన్నుని కడుఁ బ్రీతి నీవు కాన్కలను గొనుచు
 శత్రుఘ్నయుతుఁడ నై చను మని పల్కి యథాజిత్తుఁ బూజించి తాపనీయ
 తే. భూషణంబు లొసంగి విభూతి మెఱయ
 ననుప నాతఁడు భరతుని నతనియనుజుఁ
 దోడుకొని హేమరథ మెక్కి తొగలజేఁడు
 వోలె వెలుఁగుచు నిజపురంబునకుఁ జనియె.

1336

వ. ఇట్లు భరతుండు తల్లితండ్రులకు రామునకు నమస్కరించి యనుజ్ఞఁగొని శత్రు
 ఘ్నుసహితం డై మాతులునివెంటం జనినయనంతరంబ రామలక్ష్మణులు దేవ
 సంకాశుం డైనదశరథునిం బూజించి రంత.

1337

— శ్లో శ్రీ రామసౌజన్యాభివర్ణనము శ్లో —

ఉ. కాల మెఱింగి ధర్మమును గామము నర్థముఁ గూడఁ బెట్టుచుకొ
 లీల మహిమజ్ఞా ద్రుహిణులీలఁ గృపావతుఁ డైన నిజప్రజం
 బోలె నసారతం బరసి ప్రోచుచు నొజ్జలఁ దల్లిదండ్రులం

జాల భజంపుచు న్బొలిచె శత్రువిరాముండు రాముఁ డత్తతీన్.

1339

తే. జిహ్వుతపనచంద్రులు జయశీలమునఁ బ్రతాపమున సంతతప్రియదర్శనమునఁ
బరఁగ నన్వర్థులై నట్లు ప్రకృతిరంజనమువలన రాముఁ డన్వర్థనాముఁడయ్యె.

తే. అంశువులచేత నుజ్జ్వలం డగుసహస్ర

కరునిచందాన దివ్యమంగళగుణముల

నలరి తలిపండ్రులకు గురువులకుఁ బొరు

లకు ముద మెలర్ప రాముండు లలి నెలింగె.

1340

శీతరామపరస్పరామృతాతిశయాభివర్ణనము. శ్లో-

ఉ. వేడుకతోడ గాముండు వివర్ధమనోహర మైనతావిచేఁ

గూడినపువ్వుమాడ్కి రఘుకుంజరుఁ డాజనకాత్మజాతతోఁ

గూడి యథేచ్ఛభంగి నుదిఁ గోర్కులు మీఱ వినూతనాతను

క్రీడల సోలుచు న్విసుతరీతి సుఖాంబుధి నోలలాడుచున్.

1341

తే. జానకీహృత్సుగుర్వితసావీతుఁ డగుచుఁ, దద్గతుం డయి నిత్యంబు దాశరథుండు
ఋతువులొకకొన్ని యమృహానతినిగూడి, యనుచమేష్టోపభోగంబు లనుభవించె.

తే. శ్రీరఘుస్వామి నిత్యంబు సీతఁ గూడి, భావభవకేళికానుఖసేవి యయ్యుఁ

బ్రతిదినంబును సూక్ష్మసంగతుఁడువోలె, నిరుచమప్రేమభారసంభరితుఁ డయ్యె.

తే. ధరణిపుత్రియుఁబితృకృతదార యగుట, దాశరథునకు నత్యంతదయితయగుచు
గుణమువలన సౌందర్యాదిగుణమువలన, విభున కెంతయు సంప్రీతి పృథ్విజేసె.

క. రామునికంటె ద్విగుణమై, రామానుణి ప్రేమ యొప్పు రామునిపై నా

రామవిభునియనురాగం, బామానిని మీఁద నొప్పు నట్లు ద్విగుణమై.

1345

క. సీతాంతర్గతరాగము, ఖ్యాతిగ రాఘవుండు రాఘవాంతర్గతరా

గాతిశయము సంతతమును, సీతయు సూక్ష్మమతి నెఱిఁగి చెలఁగిరి మిగులన్.

వ. ఇత్రైతంగున రాజర్షి పుత్రుం డగురాముండు దేవతాసంకాశరూపిణియును తమ
రాజకన్యయు లక్ష్మీనదృశసౌందర్యాదినను స్తనద్గుణసమన్వితయు నైన సీతం
గూడి లక్ష్మీనమేతుం డైననారాయణునిభంగిఁ బ్రకాశించె నని యిట్లు కుశ
లవులు బాలకాండకథాప్రపంచం బంతయు నవిస్తరంబుగా వినిపించిన విని
రాముండును లక్ష్మణుండును భరతశత్రుఘ్నులును దక్కినసభాసదులును బర
మానందభరితాంతఃకరణులై యట మీఁదికథాక్రమణిక యెట్లు వినిపింపు
డని యడుగుటయు.

1347

శుష్కమాళికాబంధము. శ్లో-

చ. ధరధర వీర శాశ్వత ధృతీవ్రత మాధవ దేవదేవ మం

దరధర ధీర మోక్షదపదప్రద సుందరతారహార భా

స్వర సురవారపోష వర వల్లవశేఖర హరిహర శం
కరధరసారకీర్తి కవికల్పక గోకులబాలభేలనా.

1845

క. విశ్వాధిప విశ్వోదర, విశ్వాత్మక విశ్వసాక్షి విశ్వాధారా
విశ్వమయ విశ్వనూపక, విశ్వస్థితివిలయకరణ విశ్వాతీతా.

1849

మాలిని సరసిజదళనేత్రా నజ్జనస్తోత్రపాత్రా
నిరుపమసుచరిత్రా నీలమేఘాభగాత్రా
పరమగుణపవిత్రా పాపవల్లీలవిత్రా
హరివరసుతమిత్రా యభికన్యాకళత్రా.

1850

శా. ఈకావ్యప్రతిపాదితుం డయిననీతేశుండు రామప్రభుం
డీకల్యాణకృతీశ్వరుం డయినశ్రీకృష్ణుండు సంప్రీతితో
సాకల్యంబుగ నిష్టసిద్ధికరు లై చంచత్కృపాపూర్ణత
లోకస్తుత్యకుమారయాచధరణీందుం బ్రోతు రెల్లప్పుడున్.

1851

గద్య. శ్రీరామచంద్రచరణారవిందమకరందరసాస్వాదనతుంది లేందిందిరాయమాన
మాననగోపీనాథకులపవిత్ర కాండిన్యగోత్రపద్మనాభసూరిపుత్ర విద్యాసాంస్ర
వేంకటకవీంద్రప్రణీతం బైనశ్రీమద్రామాయణం బనునాదికావ్యంబునందు
బాలకాండము

శ్రీరామచంద్రార్పణ మస్తు.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః.

గో పీ నా ధ రా మా యణ ము

అ యో ధ్యా కాం డ ము.

రాధాకుచకుంకుమ
సారాంకితతారహారనంకలితవిశా
లోరస్థల యాశ్రితమం
దారా నవనీతచోర నందకుమారా.

1

వ. దేవా అవధరింపుము కుశీలపు లగుకుశలపు లవ్వలికథ యిట్లని చదువం
నొడంగి రిట్లు పితృభ్రాతృనుజ్ఞానంతరంబునఁ గామాదివికారరహితుం డగు
శత్రుఘ్నుండు తనయన్న యగులక్ష్మణుండు బలవంతుం డగురామున కాశ్రితుం
డయ్యె నాచేతను మహదాశ్రయంబు కర్తవ్యం బని తలంచి కలుషబుద్ధి
రహితుం డై మాతులగృహంబునకుం జను భరతునిచేత మాతులగృహవాస
జనితసౌఖ్యం బే నొక్కరుండ ననుభవించుట నముచితంబు గా దనుబుద్ధిచేత
నీతుం డై భరతవిషయస్నేహపురస్కృతుం డై యతనివెంటం జనియె. 2

❦ భరతుండు శత్రుఘ్నుసమేతుం డై తనమాతులగృహంబునకుం జనుట. ❦

ఉ. ఆతతతేజః డాభరతుఁ డచ్చట భ్రాతృసమన్వితంబుగాఁ
జాతురి మీఱ నిత్యమును సత్కృతి సత్కృతుం డై కృపాలుఁ డా
మాతులుఁ డగ్నుభక్తియఁ గుమారకవత్సలతం గడంగి వి
ఖ్యాతిగ గారవింపఁ జెలువారుచు నుండె ముదం బెలర్పఁగన్. 3

తే. అభిమతపదార్థములచేత నచటఁ ధర్మ్య
మాణు లయ్యు నయ్యిరువురు మానసమున
వృద్ధనృపుఁ డై నతండ్రిని వీగుం డై న
రామునిఁ దలంచుచుండిరి రమణతోడ. 4

క. జననాథుండును జిత్తుంబున నిత్యముఁ దలంచుచుండె బ్రోషితసుతులగా
ఘనుల భరతశత్రుఘ్నుల, ననిమిషపతి వరుణనిభుల నర్కప్రభులన్. 5

- ఉ. అనరనాథమాలికే నిజాంగజ బాహుచతుష్టయంబుచం
దానఁ జెలంగు నిష్టగుణధన్యకుమారచతుష్టయంబులోఁ
జానుగ వేల్పులం దజాఁడు చక్రికి బోలె ఘనండు జానకీ
జాని యహర్నిశంబుఁ బటుసమ్మదదాయకుఁ డయ్యె నెంతయున్. 6
- తే. ఆరఘూత్తముఁ డతిదుస్సహప్రతాప
కలితుఁ డగురావణునిచేటుఁ దలంచు దివిజ
వరులచేఁ బ్రార్థితం డయి వసుధ నవత
రించినరమాధవుఁడు గాఁడె యెంచి చూడ. 7
- ఆ. అమితతేజఁ డైన యక్కుమారునిచేత, జనని ముసముఁ గాంచె సంతతంబు
దేవవిభునిచేత దివిజలోకమున సమ్మదముఁ గన్న దేవమాతకరణి. 8
- ఆ. అతఁడు వీర్యవంతుఁ డనసూయకుండు నూ, పోషపన్నుఁ డెన్న నుర్వి ననుప
మానసూనుఁ డతులమానధనుఁడు దశ, రథసముండు సుగుణరాజికలన. 9
- క. ఒరులు పరుసంబు లాడిన, నురుమతిఁ బేశలనుధామయోక్తులఁ దగ ను
త్తర మిచ్చుఁ గాని కినుక, నృపుపోత్తర మీఁడు శాంతభావుం డగుటన్. 10
- క. అపకృతులు నూ తొనర్చియు, నుపకృతి యొక టాచరింప నుత్తమమతి న
య్యుపకృతియె తలంచుఁ గాక, య్యుపకృతులఁ దలంపఁ డంచితాత్ముం డగుటన్. 11
- తే. ఆమహీశ కుమారపుష్పాస్తుఁ డనిశ
మస్త్ర యోగాంతరములయందైన ప్రమద
మెనఁగ శీలవయోజ్ఞానపృథ్వులైన
సజ్జనులతోడ సద్గోష్ఠి నలుపుచుండు. 12
- ఆ. బుద్ధిమత్తరుండు పూర్వభాషియుఁ బ్రియ, భాషి మధురమంజుభాషి యైన
జానకీప్రియుండు చటులపరాక్రమ, క్రమణశీలుఁ డయ్యు గర్వి గాఁడు. 13
- మ. త్రకోకిల. వృద్ధసేవియు సత్యవాదియు విప్రపూజనతత్పరుం
డేధతేజఁడు వీర్యశాలి దినేంద్రవంశలలాముఁ డా
పద్ధకుండు ప్రశాంతచిత్తుఁడు పంక్తితుండును దుష్టసం
పద్ధకుండు మహానుభావుఁడు భద్రమూర్తి డలంపఁగాన్. 14
- క. నానానిధనద్ధుణముల, జానుగ రంజిల్లఁ జేయు సతతముఁ బ్రజల్క
నానానిధనం స్తవముల, మానుగ ననురక్తుఁ డగును మఱి ప్రజచేతన్. 15
- క. సదయుఁడు జితకోపుఁడు భూ, త్రిదశప్రతిపూజకుండును దీనావనుఁడు
న్విదితాఖిలధర్మం డతి, వనాచ్యుండును శుచియు నియమవంతుఁడు ధాత్రిన్. 16
- వ. మఱియు నిత్యోకులలోచితవయాదాక్షిణ్యశరణాగతరక్షణాది ధరైక ప్రవణ
బుద్ధి యై దుష్టనిగ్రహపూర్వక శిష్టప్రతిపాలన గూఢం బగు స్వకీయక్షత్ర
ధర్మంబు బహుమానించుచు క్షత్రధర్మసంజాతకీర్తిచేత నతిశయితం బగుస్వర్గ

ఫలంబు సాధ్యం బని యెఱింగి నిషిద్ధకర్తృంబునందును విరుద్ధకథలయందును సంసక్తుఁడు గాక బృహస్పతియుం బోలె నుత్తరోత్తరప్రమాణోపన్యాసచతురుండై యుండు మఱియును.

17

మ. రవితేజుండును వాగ్మీయుం బురుషసారజ్ఞుండు లోకై కసాధువరేణ్యుండు సరోగుండుం పరుణుఁ డెందుఁ దేశకాలజ్ఞుఁ డిద్ధవపుష్పంతుఁడు నైన రాముఁ డలరెఁ ధాత్రీప్రజాశ్రేణి కా ర్యవితానస్తుతసద్గుణంబుల బహిఃస్థాణంబుచందంబునన్.

18

శా. వేదజ్ఞుండు తదంగపారగుండు సద్విద్యావ్రతస్నాతుఁడుఁ సాధుగ్రామణి సత్యవాది ఋజుఁడు న్భాంతుండు దాంతుండు నిత్యాదీనుండును మంగళాభిషముఁ డివ్యస్తంబులందుం గృతామోదం డాతఁడు తండ్రికంటె ఘనుఁ డై భూమండలికా భాసితెన్.

19

తే. వెలయ ధర్మార్థవిదు లగువృద్ధభూసు రాగ్రుణలచేత సంతత మభివినీతుఁ డమితగుణధాముఁ డినధాముఁ డరివిరాముఁ డవనిజాకాముఁ డంబుడశ్యాముఁ డతఁడు.

20

క. ప్రతిభాసన్ప్రతిమంతుం, డతులగుణుండు లోకికసమయాచారమునం గృతకల్పుండు గోవిదుఁ డు, న్నతుండును ధర్మార్థకామత త్తవ్జ్ఞుండున్.

21

తే. గుప్తమంత్రుండు మంత్రాంగకోవిదుండు ఘనుండు నిభృతుండు సంభృతాకారుఁ డమిత సత్త్వవంతుఁ డమోఘరోషప్రసాధుఁ డసదృశుండు త్యాగసంయమావసరవిదుండు.

22

మ. పరమోదారుఁ డదుర్వచస్కుండు స్థిరప్రజ్ఞుండు సద్దాగ్రహియుఁ సరసుండుం బురుషాంతరజ్ఞుండు కృతజ్ఞశ్రేణుఁడుఁ సారశాస్త్రరతుం డుజ్జ్వలఁ డాత్మదోషపరదోషజ్ఞుండు నిస్తంద్రుఁడుఁ గరుణాసింధుఁడు సప్రమత్తుండు త్రిలోకఖ్యాతచారిత్రుండున్.

23

తే. అరయ సత్సంగహస్తగ్రహణములందు బ్రగ్రహానుగ్రహములందు రాజనీతు లందు న్యాయవిచక్షణుం డనంగ మఱియు నిగ్రహస్థానవిదుఁ డన నెగడు సతఁడు.

24

ప. మఱియు బుష్పంబువలన మధుకరంబునుంబోలె బ్రజలవలనఁ బీడనంబు లేకుండ నుపాయంబున ధనం బార్జించి శాస్త్రదృష్టవ్యయకర్తృజ్ఞుండై యొప్పు మఱియు న్యాయవై శేషికవేదాంతాదిశాస్త్రసమూహంబులందును సంస్కృత ప్రాకృతాదిభాషాత్మక కావ్యనాటకాలంకారాదులయందును ని పుణ త్వం బు

- నొంది యుండుధర్మార్థంబులు సంగ్రహించి సుఖతంత్రం డై కర్తవ్య కార్యం
బులయం దుత్సాహంబు గలిగి యలరు నదియునుంగాక. 25
- క. వారణాతురంగచరువిన, యారోహములందుఁ జతురుఁ డార్యనుతుఁడు నై
హరికశిల్పజ్ఞాతయు, వీరోత్తముఁ డథభాగవిదుఁడు దలంపన్. 26
- చ. ఆతిరథసన్నతుండు నిఖారిహరుండు చమూనయజ్ఞాఁడు
వితతధనుష్కళావిదుఁడు వీరుల కెల్లను మేలుబంతి యా
తతసమరంబులందు సురదైత్యుల కెల్ల ససాధ్యవిక్రముం
డతని కతంఁడ సాటి సుజనాభినుతాతతసద్గుణంబులన్. 27
- క. జితకోవుం డవసూయుఁడు, మతిమంతఁ డదృష్టకుం డమత్సకుఁడు జగ
ద్ధితుఁడు నయకోవిదుఁడు ను, వ్రతుఁడు బలాధ్యుం డకాలవశగతుఁ డుర్విన్. 28
- క. అతులితమతిచే వాచ, స్పృతికిఁ సాటి యగువాఁడు శౌర్యమున దివ
స్పృతికిం బ్రతివాది నము, స్మృతసత్త్వమునం బ్రభంజనప్రతిముఁ డిలన్. 29
- క. ధారుణికిం గలతమయను, సారసబాణనకుఁ గలుగుచక్కదనంబు
నేరువునకుఁ గలఁదైర్యం, బారఘుపతియందుఁ బొల్చు నద్భుతలీలన్. 30
- వ. ఇట్లు సర్వప్రజాకాంతంబులును జనకునకుఁ బ్రితినంజననంబులు నై సప్రసిద్ధగు
ణంబులచేత నారాముండు కిరణంబులచేతఁ బ్రదీప్తుం డగుసహస్రాంతునిచం
దంబున నభిరాముం డయ్యె మఱియును. 31
- క. ఏవంవిధగుణగణనం, భావితునిఁ బ్రచండవిక్రమక్రము నఖిలా
శావరసము రామునిఁ బృ, ధీవనజాతాక్షి దనకు విభుఁ డని తలఁచెన్. 32
- తే. ఇట్లు లసమానబహుగుణహితుఁడు నైన
సుతునిఁ గనుఁగొని దశరథక్షీతిబలారి
శేఖరుఁడు దనమదిలోనఁ జింతఁ జేసె
సకలజనహితహేతువిచారుఁ డగుచు. 33
- క. ఘనవృద్ధుఁడు చిరజీవియు, సనయుం డగునృపతి కేను సప్రాణుఁడ నై
మనియుండనుతుఁడుస్వామిత, మను పెవ్వీధిగలుగుననుచుమదిఁ బ్రియమొదవెన్. 34
- ఉ. పొందుగ సర్వభూరమణపూజతుఁ డై సకలావని స్తహా
నందముతోడ నేలుప్రియనందనుఁ గాంచి మనంబులో ముదం
బొందుట నాకు నెన్నఁ డగునో యనునీయధికప్రియంబు లో
సందడి పెట్టు సాగె గుణశాలికి తేని కహర్నిశంబునున్. 35
- తే. వృద్ధికాముండు జనుఁ, కెవ్వేళలందు, వివిధభూతహితుండును వృష్టిమంతఁ
డై నపర్జన్యచందానసధికమోద, కరుఁడు గద లోకమునకు నాకంటె నితఁడు.
- క. ఈసర్వమహిభారం, బీసరణిం దాల్చుతనయు నీవయసుననే
నాసక్తితోడఁ గనుఁగొని, భాసురసురలోక మెట్లు పడయం గలనో. 37

క. యమశక్రతుల్యవిక్రముఁ, డమరగురుసమాసబుద్ధి యవనీతులిత
క్షముఁడు నగోపమధైర్యుఁడు, కనునీయగుణోత్తరుండుగద నాకంటెన్. 38

వ. అని విచారించి. 39

అథ దశరథుండు శ్రీరాముని యువరాజుగాఁ జేయఁ దలంపుఁ గొనుట. అథ-

క. సతతము సముదితగుణుఁ డగు, సుతునిం గని రాజమాళి సువిహితమతి యై
హితకార్యవిశారదబుధ, యుతుఁ డై మదిఁ దలఁచె సతని యువరాజుగఁ గాన్.

వ. మఱియు మేధావి యగుదశరథుండు దివియందుఁ బొడమినగ్రహసక్షత్రాది
వైకృతంబును సంతరిక్షంబునం బొడమినమహావాతపరివేషసంధ్యాదిగ్దహా
దికంబును బుడమియందుం బొడమినభూకంపశిలాపాతవృక్షరక్త ప్రవణాది
కంబును మనుష్యాదిజాతివలన విజాతీయపశుపక్షిమృగాది సముత్పత్తియు
నేతాదృశక్రివిధోత్పాత సంభూతదారుణభయంబును నిజశరీరంబునందు నూఁ
దినముదిమియును బరామర్శించి సచివులకుంజెప్పి సంపూర్ణచంద్రవదనుండును
సకలసద్గుణసదనుండును సౌందర్యవిత్రాసితమదనుండును నిజకరోల్లసితచండ
కోదండవిముక్తకాండఖండితపరమహీపాలశిరోలంకృతకదనుండు సగుకుమార
మదనునకుం గలప్రియత్వంబును దనకు శోకాపనోదకారణం బైనదాని
నిరూపించి. 41

క. తనకును ధాత్రిప్రజలకు, ఘనభద్రముకొఱకుఁ బ్రాప్తకాలప్రియభ
క్తిసయంబులచే నృపకుల, వనజసనార్కుండు త్వరితవంతుం డగుచున్. 42

వ. ఒక్కనాఁడు సభామందిరంబునకుం జనుచెంచి. 43

క. నానాపురవాస్తవ్యుల, నానాజానపదపరుల నానానృపుల
నానాప్రధానులను మఱి, నానాహితమతులఁ దత్తుణమె రావించెన్. 44

క. జనకమహీశునిఁ గేకయ, జనవల్లభు నీప్రియంబుఁ జతురత నవల
న్వీనియెడరుగాక యని య, య్యనఘులఁ బిలిపింపఁ డయ్యె నతిశయయుక్తిన్.

క. తక్కినసకలమహీశుల, నక్కజముగ సభకుఁ బిలువ సంపించి ముదం
బెక్కుడు గాఁగ మహీపతి, గ్రక్కున సామంతమంత్రిగణయుతుఁ డగుచున్.

క. నానాధరణాలంకృతుఁ, డై నీరజభవుఁడు ప్రజల నట్టులు దనచే
మానితు లై సనృపాలుర, మానుగఁ గని సంతసిల్లి మహిమ దలిర్పన్. 45

క. ఘనరత్నఖచితసింహా, సనమునఁ గూర్చుండె రాజసము మెఱయఁగఁ ద
క్కిననృపు లుచితాసనముల, సనువుగఁ గూర్చుండి రతని కభిముఖు లగుచున్.

వ. ఇష్టిధంబున వినయవిధేయులును లభ్యమానులును సుఖోపవిష్టులు సగుసమస్త
సభాసదులచేత నావృతం డై యద్దశరథుండు బృందారకపరివృతం డయిన
సహస్రాక్షునిచందంబునం దనరి కొంతవడికి నభ్యుల నందఱఁ గలయ విలో
కించి మనోహరంబును మధురంబును దుందుభివృన్దకల్పంబును రాజలక్షణ

యుక్తంబును సరసంబును నిరుపమానంబును గంభీరంబును శ్రేయస్కరంబును
నానందజనకంబును నర్థగరిష్టత్వంబుచేత, బ్రసిద్ధంబు నగు వచనంబు ప్రావృ
ట్కాలవారివాహ గర్వాసముజ్జలంభణగంభీరస్వనంబునఁ దత్సభాంతరకుష్టం
బులం బ్రతిధ్వనులు సెలంగ నిట్లనియె. 49

దశరథుండు సుమంత్రానుబంధోక్తిగ్రానునకుఁ బట్టాభిషేకంబుఁజేయ నాలోచించుట.

క. మును మాపెద్దలు మనుముఖు, లినుకులదీపకులు దొల్లి యీరాజ్యంబున్
దనయునివలెఁ బాలించిన, యనువెల్లను మీకుఁ దెల్ల మైనదియె కదా. 50

తే. అట్టియిట్వోకుకులమునఁ బుట్టిపట్టి
యెనును జగంబు నోపిన ట్లింతదనుక
జాగరూకత నిత్యంబు సత్యధర్మ
హితుఁడ నై పూర్వికులభంగి నేలితిఁ గద. 51

తే. అట్టియేను మనుప్రముఖులూచ, లాధిపులచేత రక్షితం బగుసుఖార్హ
లోకమును రానుచంద్రాభిషేకరూప, లాభయతముగఁ జేయఁదలంచినాఁడ.

తే. లఖలలోకహితార్థినై యవని నేలు
సట్టినాచేత నీగాత్ర మనవరతము
నాయతసీతాతపత్రసచ్చాయయందు
నకలజనములు చూడంగ జరిత మయ్యె. 52

శా. అత్రాంతం బజితారిదుర్వహము రాజాజస్పదాజప్తమున్
సుశ్రేయం బగుధర్మభారము సతిస్థూలంబుగా మోచి శౌ
ర్యశ్రీసంపద దీర్ఘకాలమున శ్రద్ధం బైనయిమ్మేనికీ
విశ్రాంతి న్నదీ గోరినాఁడ సుతఁ నుర్యవల్లభుం జేసెదన్. 53

క. సురపతినమవీర్యుఁడు పర, పురమర్దనుఁ డన్మదీయపుత్రాగ్రణి నుం
దరుఁ డగురాముఁడు నాతో, సరివచ్చుం గాదె సకలసద్గుణములచేన్. 54

క. కావున నేనిక బుధసం, భావిత మగుభూసురానుమతమున నుతునికీ
భూవిభునిఁ జేసి పిమ్మట, వావితిసుఖగోష్ఠి నుండువాఁడం జండీ. 55

అ. పువ్యయుక్తుఁ డైనపూర్ణచంద్రునిమాడ్కి, వజ్రలువాని ధర్మపరులలోన
సధికుఁ డైనరాము సభినవయావరా, జ్యాభిషిక్తుఁ జేసి యలరువాఁడ. 56

తే. రమణ నెవ్వనిచే జగత్త్రయము నాథ, వత్తరం బయి యొప్పు నవ్వసుమతీను
తాపతిఁ దలంప మీ కనుయావుఁడైన, విభుఁడు గాదె తదాజ్ఞచే వెలయరాదె.

క. ఈసర్వమహీభారం, బాసుతుపై నునిచి ధాత్రి సతులశ్రేయ
శ్రీసంయుతఁ జేసి గత, క్లేశుఁడ నై సుఖముఁ గాంతుఁ బ్రియ మలరారన్. 57

ప. మాతీయు నీకార్యంబు మీ కనుకూలార్థం బయ్యె నేనియు నాచేత మిక్కిలి ను
మంత్రితం బయ్యె నేనియు మీ రందఱు నా కనుజ్ఞ నొసంగుండు భవదనుమ

తంబు వడయక కార్యంబునడవుట కేను నమధుండఁ గాను హితాహితవిచార
సామర్థ్యంబునందు నీకంటె నధికుం డెవ్వం డన వలదు యారామాభీషేక
విషయాలోచనంబు నాకు మిక్కిలిఁ బ్రయం బై యున్న దైననంతకంటె వేటా
క్కటి హితంబు గలిగెనేని యోచింపుండు విచారంబుచేత నధికఫలం బైన
మధ్యస్థాలోచనంబు స్వజనచింతావిలక్షణంబై యుండు నని పలికిన సతని విలో
కించి సభామండపాగతజను లందఱు వృష్టిమేఘంబు నవలోకించి కేశారానం
బులు సేయుశుక్లాపాంగంబులకరణి పరమానందరసపూరితహృదయులై దశర
థుని బ్రశంసించి రప్పుడు హర్ష సమీరితం బైనజనోఘృష్టనుస్మిగ్ధసన్నాదంబు
రాజమండపాభ్యంతరంబు నిండి చెలంగె నంత ధర్మార్థవిదుం డగుదశరథుని
యభిప్రాయం బెఱింగి బ్రాహ్మణులును రాజులును బౌరజానపదులతో నాలో
చించి నిశ్చయించి యైకమత్యంబు నొంది యమృతహీపతి కిట్లనిరి.

60

—❖❖❖ జనంబంతయు దశరథునితోఁ దమయభిమతంబుఁ చెల్పుట. —❖❖❖

తే. అనఘ బహుకాల ముర్విపై మనుటకతనఁ, గరము వృద్ధుండ వైతివి కాన నీశ
ధార్మికుం డైనరాముని ధర్మయుక్తి, కడఁగి జగతికిఁ బట్టంబు గట్టుమయ్య.

తే. విభులకాంతి శత్రుంజయద్విషము నెక్కి
యాతపత్రావృతాన్యుఁ డై యరుగుదెంచు
నట్టిరాము మహాబాహు సమితసత్త్వ
నలమి వీక్షింపఁ గోరెద మలఘుచరిత.

62

—❖❖❖ జనలందఱు శ్రీరామునిగుణంబులఁ బ్రశంసించుట. —❖❖❖

వ. అని పలికిన విని దశరథుండు రామునిసర్వాతిశయిత్వంబును దదభిషేకంబు
సర్వజనసమ్మతం బగుటయు నెఱింగియు నెఱుంగనివాఁడపోతె స్వాభిప్రాయంబు
మాటునఱచి ప్రజాముఖంబువలన నెఱుంగువాఁడై వారల నవలోకించి మీరు
మద్వేదనశ్రవణానంతరంబున నించుక యైన విచారింపక రామునకుఁ బట్టాభి
షేకంబుఁ గావింపు మని పలికిరి దీన నాకు సంశయంబు నొడముచున్నది
యేను ధర్మంబునఁ బృథివీచక్రంబు బాలించుచుండ యానకాజ్యపట్టభద్రుం
డైనమత్పుత్రు నీక్షింప నవేక్షి యేల పాదమె నెఱింగింపుం డనిన వారస్తుహి
పతింజూచి దేవా యేమందఱము నీచేత మిక్కిలి పరిపాతితులమైతిమి నీయందు
దోషగంధం బించుక యైన తేదు సత్యం బైనను కామునికళ్యాణగుణ
బాహుళ్యంబువలన వశీకృతచిత్తుల మైనమాచేత నిట్లు పలుకఁబడియె నమృతా
త్మండు దేవకల్పుండును గుణవంతుండును ధీమంతుండు నన విశ్రుతిం గన్న
వాఁ డతనియందు మంగళవస్వభావంబులును నితరపురుషుద్గ్రంథంబులు నగు
సద్గుణంబు లనేకంబులు సన్నివిష్టంబులై యాండు శత్రువులకైన శ్రీతిజనకం

బులును ననిష్టనివారణపూర్వకేష్టప్రాపకత్వంబునఁ బరమానందజనకంబులు
నగుశౌర్యాదిగుణంబుల నెల్ల నెఱింగించెద మారాముం డిట్వోకువంశజులలో
ను త్తముండు నమానుషగుణంబులచేతఁ బ్రశస్తండును సత్యపరాక్రముండును
సత్పుగుఘండును లోకసమ్మతుండును సత్యధర్మపరాయణుండును ధర్మజ్ఞుండును
సత్యప్రతిజ్ఞుండును శీలవంతుండును నననూయకుండును ఔంతుండును సాంత్వ
వాదియుఁ బ్రియవచనశీలుండును గృతజ్ఞుండును విజితేంద్రియుండును మృదు
స్వభావుండును సతినంకటంబులయం దైన నంగీకృతపరిత్యాగరహితుండును
భవ్యుండును దివ్యమంగళవిగ్రహుండును భూతంబులకుఁ బ్రియరూపసత్యవాది
యు బహుశ్రుతవృద్ధబ్రాహ్మణోపాసకుండును దేవాసురమనుష్యులలోన సర్వా
స్త్రంబులయందు విశారదుండును సమ్యగ్విద్యావ్రతస్నాతుండును సాంగవేద
విదుండును గాంధర్వశాస్త్రంబునందుఁ గృతపరిశ్రముండును గల్యాణాభిజనుం
డును సాధుసమ్మతుండును ట్లోబహేతునవాస్త్రంబులయం దైన నత్సుభితాంతః
కరణుండును మహామనీయు ధర్మార్థనిపుణులగుద్విజ శ్రేష్ఠులచేతనుశీఢితుండును
మహేష్వాసుండును వృద్ధసేవియు స్థితపూర్వాభిభాషియు నై యొప్పు నదియు
నుం గాక.

68

క. విలసితస్మధర్మము రాజ్యలక్ష్మితోఁ గూడ రామంచంద్రునివలనం
గలిగె నతనిచే యశ ముజ్జ్వలతేజము కీర్తి చాల వర్ధిల్లె రహిన్.

64

చ. అతులమనీషచే నలబ్ధహస్పతితో నరి సేయఁగాఁ దగున్
హితఘనవిక్రమంబున నురేంద్రునకుం బ్రతివాది యొర్పుచే
క్షీతికి నముండు ధైర్యమున శీతగిరిప్రతిముండు సాధున
మ్మతుండు ప్రజాసుఖత్వమునఁ బంకజవైరికి సాటి రాఁ దగున్.

65

తే. కరుణ గలవాఁడు గావునఁ గడఁగి పరుల
దురిఖమునకును దానును దుఃఖితుఁ డగు
నొరులయుత్సవమునకు మే లోర్పువాఁడు
గానఁ దానును పరితుష్టిఁ గాంచు నధిప.

66

వ. మఱియు నెప్పు డేనియు సుమిత్రాపుత్ర నేవీతుం డై పరులతోడ రణంబునకుం
జని యందు నైరివధం బాపాదింపక మరలి పురస్తవేశంబుఁ జేయమి యెల్ల
వారికిఁ దెల్లంబు గదా యిట్లు పగతులం బరిమార్చి విజయలక్ష్మీవిరాజమానుం
డై మహోత్సవంబునం బొదలుచు రథవారణంబులలోన నిష్ఠం బైనవాని
నారోహించి మరలి పురస్తవేశంబుఁ గావించి పౌరుల నందఱ రావించి జన
కుండుఁ గుమారులం బోలెఁ బ్రసన్నుండై నిత్యంబును గుశలం బరయు
నిం తి య కా క పుత్రమిత్రకళిత్రాగ్నిహోత్రప్రేక్ష్యశిష్యగణంబును యథో

- చితవాప్తపారంబులం బ్రవర్తింతురు గదా యనియును గత్తనుదంశితు లై
శిష్యులు నిత్యంబును శుశ్రూషఁ గావించుదురు గదా యనియు నీదృశంబు
లగుకుశలప్రశ్నంబుల విప్రోత్తముల విచారించు నదియునుం గాక. 67
- మత్తకోకిల, ఆర్యసమృత్తుఁ డుత్తమోత్తముఁ డంబుజారుణనేత్రుఁడు
శౌర్యవీర్యపరాక్రమంబుల శార్ఙ్గికిం బ్రతివాది న
త్కార్యశీలి ధనుర్ధరుం డువకారచిత్తుఁడు సంతతౌ
దార్యశాలి మహానుభావుఁ డతండు సుమ్మి మహిషతీ. 68
- క. సరసుఁడు శ్రేయోవంతుం, దురువిక్రమశాలి యుత్తరోత్తరయుక్తి
గురుసంతపక్త సతతము, విరుద్ధకథలందు సతఁడు విరతుఁడు ధాత్రిన్. 69
- క. భూపాలశేఖరుఁ డరా, గోపమాతేంద్రియుఁడు సరసురోరగాలోక
వ్యాపారక్షముఁ డతనికి, భూపాలన మనఁగ నెంత పో చింతింపన్. 70
- తే. పార్థివేశ్వర యతనితోపప్రసాద
ములు నిరర్థకములు గావు తలఁచి చూడఁ
గోప మెత్తిన గడలోనఁ గూల్చు రిపునిఁ
గరుణ వొడమిన సంతలో ఘనునిఁ జేయు. 71
- తే. దాంతములు సర్వభూప్రజాకాంతములు జ, సంబులకుఁ బ్రీతినంజనసంబు లై న
ఘనగుణంబుల సతఁడు ప్రకాశమొందె, సంశువుల దీప్తుఁడగునహస్రాంశుభంగి.
- క. ఏవంవిధగుణనిధి ను, శ్రీవారాన్నిధిని ధర్మ శేషధి సఖలా
వావరసమానునిం బృథ్వీవనజాతాక్షి దనకు విభుఁ డని తలఁచెన్. 73
- క. జనవర నీభాగ్యంబున, వినుతగుణం డైనరామవిభుఁడు నుతుం డై
జనియించెఁ బుత్రగుణములు, గనియె న్నారీచుఁ డైన కాశ్యపునిక్రియన్. 74
- వ. మఱియు దేవాసురగంధర్వోర్వరగమహర్షులును నానాసగరరాష్ట్రవాస్తవ్యజనంబు
లును బాహ్యభ్యంతరజనంబులును బౌరజానపదజనంబులును విదితాత్ముం
డగురామునకు బలాయురారోగ్యంబు నాశంసించు చున్నవారలు మఱియు
వృద్ధులును దరుణులు సగుప్తీలు సమాహిత లయి యశస్వీ యగు
రామునియభ్యుదయవిషయంబునందు సర్వదేవతల నుద్దేశించి కాలత్రయం
బున నమస్కరించు చున్నవారు గావునఁ దదీయాయాచితంబు భవత్ప్రసా
దంబువలన సఫలం బగుం గాక యని పలికి వెండియు. 75
- తే. రాము నిందీవరశ్యాము రాజకులల, లాము సఖలారినంశవిరాము సుగుణ
ధామునిఖలావనీధురంధరుని గాఁగఁ, గాంతుము కదయ్య కన్నులకజపు దీఱ.
- చ. అనఘు సుదారజాప్తు సుజనాన్తిహరున్ మధువైరితుల్యుఁ గాం
చనగిరిధైర్యు శూరు రఘుచంద్రుని మాకు హితంబుగాఁగ లో

కనివహ ముత్సహింపఁగ జగద్భరణాభినివిష్టుఁగాఁగ నా
తని నభిషిక్తుఁ జేయుము ముదంబు హితంబు యశంబుఁ గల్గెడిన్.

77

- క. అని యీగతి నుత్కంఠను, ననువారల ఫాలకీలితాంజలులం గై
కొని నరపతి గ్రవ్వుట నిట్లనియెఁ బ్రియముహితముఁదోపనతులమృదూక్తిన్.
- క. జనహితముకొఱకు మత్ప్రియ, తనయునిఁ బతిగాఁగ మీరు దలఁచినకతనక
మనమునకు ముదము చేకురె, ననవరతము మత్ప్రభావ మతులం బయ్యెన్.

❖❖❖ దశరథుండు వసిష్ఠదులతో రామాభిషేకోచితసంభారంబు లొనఁగూర్చుఁ డనుట. ❖❖❖

వ. అని పలికి యద్ధరారమణుండు వారి నందఱ నయ్యెఁతెఱంగుల సంభావించి
వా రందఱు వినుచుండ వసిష్ఠవామదేవులను దక్కినబ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠులను విలో
కించి యీచైత్రమానంబు పుణ్యం బై శ్రీమంతం బై పుష్పితకాననం బై
యొప్పు చున్నది గావున మత్కుమారశేఖరుం డగురాముని యావరాజ్యం
బునం దభిషిక్తునిం జేయ వలయు సర్వసంభారంబు లొనగూర్చుం డని పలి
కినఁ గర్ణరసాయనంబు లగుదశరథునిపలుకుల కలరి నభాసదులు సాధువాక్యం
బుల నభినందించిన నజ్జనఘోషంబు తుములంబై చెలంగెఁబదంపడి యమ్మహా
నాదంబు శాంతిఁ బొందినయనంతరంబ నరేశ్వరుండు మునిలోకగ్రామాణు లైన
వసిష్ఠవామదేవుల నవలోకించి యిట్లనియె.

80

క. తనయునియభిషేకార్థం, బనుపమగతి నెద్ది కర్త మర్హము దానిం
బనివడి నపరిచ్ఛదముగ, ననుష్ఠ యీ నర్హులరు నుహమునులారా.

81

క. అని విన్నవించి విని యమ్మనివర్యులు రాజవరునిముంగల ఘనసా
లనిబద్ధాంజలిపుట్టు లయి, వినయముతో నున్నవారి వీక్షించి తగన్.

82

సీ. సర్వాషధులును బూజాద్రవ్యములును గార్తవ్యరముఖిదన్వరత్నములును
మధువును ఘృతమునుబృథుకంబులునులాజలును శ్వేతమాల్యంబులునునఖండి
తాంబరంబులు వేగయాయితం బొనరింపుఁ డదిగాక యరదంబు నాయుధములు
జతగూర్చుఁ డెలమితోఁజతురంగ మగు మనబలమును గూర్చుడు భద్రకరణిఁ
తే. జామరంబులు పాండురచ్చత్రమును స,మగ్ర శాస్త్రాలచర్చంబు నన్నివర్ణ
హేమకుంభశతంబును నెల్లియుదయ, వేళ కొనగూర్చుఁ డధిపాగ్ని వేత్తమందు.

వ. మఱియు మణిదండమండితమహాన్నతకాంచనధ్వజంబును హిరణ్యశృంగాలం
కృతశృంగం బగుమహాక్షంబును శీఘ్రింబున నాయితంబు సేయింపుఁ డని
పలికి వెండియు నిట్లనిరి.

84

క. అరసి సమస్తపురాంతః, పురవరణద్వారములను భూరిసుగంధో
త్కరచందనమమాలా, గరుఘావంబులును వేగ గై సేయుఁ డొగిన్.

85

వ. మఱియు దధిక్షీరసంస్కారవంతంబును గుణవంతంబును వ్యంజనోపేతంబును
సరసపదార్థసంపన్నంబు నైనమృష్టాన్నంబు గావించి యెల్లి ప్రభాతకాలం

బున నపరిమితబ్రాహ్మణవరుల రావించి నత్కరించి యథేష్టంబుగా భోజనంబు నేయించి పుష్కలంబుగా దక్షిణ లొసంగుడు సూర్యోదయకాలంబున వేదపాఠగు లగువిపుల స్వస్తివాచనంబునకు నియమింపవలయు నానావిధ పరమాననంబులు గల్పింపుడు పురంబునం దెల్లెడలఁ దోరణధ్వజంబు లెత్తుట కును రాజమార్గంబు గై నేయుటకును దగినవారి నియోగింపుఁ దదియునుం గాక తాళావచకు లగునర్తకాదు లందఱును గణికలును జతుర్విధాలంకారం బులం గై సేసి ద్వితీయద్వారంబున నుండువారుగా సంఘటింపుడు మఱియు దేవాయతనచైత్యంబులందు దక్షిణాన్నమోదకహస్తై లై మాల్యప్రదాన యోగ్యులు వేర్వేటి నుండునట్లు సంస్థాపింపుడు నిబద్ధదీప్తాను లగుయోధులు నన్నద్ధు లై ధాతాంబరంబులు ధరించి మహోదయం బగుమహారాజాంగణం బున నిండియుండువారుగా నియమింపవలయు నని యధికారులకు రామాభి షేకోపయోగికార్యంబు లన్నియు నాజ్ఞాపించి రాజశాసనంబున నర్పంబునుం గావించి హస్తప్రీతియుక్తు లై దశరథునకు నర్పంబు నుపకల్పితం బయ్యె నని యెఱింగించి రంత నమహిషతి నుమంత్రు, ననలోకించి యిట్లునియె. 86

— సుమంత్రుడు దశరథునికడకు శ్రీరామునిఁ దోడి తెచ్చుట. —

- క. నయ మార నీవు చని సా,రయశోనయధర్మబుద్ధిరమ్యుం డగును
త్ప్రియపుత్రుఁ డైనరాముని, రయమునఁ దోడుకొని వేడ్క ర మ్మిచ్చటికిన్.
- చ. అనిన మహాప్రసాద మని యాతఁడు నేలినవానియానతి
ష్టని రథివర్యుఁ డైనరఘునాథుని హేమరథస్థుఁ జేసి న
మృనమున నమృదం బలరఁ జారులు వేడుకతోడఁ జూడఁ దో
డ్డిని చనుదెంచె భూవిభుని గొప్పహజారముఁ జేరి యచ్చటన్. 88
- సీ. ఒకవంకఁ బ్రాచ్యు లత్యకలంకచిత్తు లై జయచిహ్నములు పెక్కు నన్నతింప
నాకడార దాక్షిణాత్యులు తటిఁగని తమదేశప్రవృత్తులఁ దెలియఁ జేయ
నాకడనఁ బాశ్చాత్యు లొగిఁ దమమనవుల కిదియె కాలం బని యెచ్చరింప
నాకక్రేవఁ దగ నుడిచ్యులు గరములుమోడ్చి కరములు గొనుమని కరమువేడ
- తే. నన్య లగుకాననమహిధరాంతవాసు, లై నష్టేచ్ఛులు గొలువఁ దదంతరమున
దివిజపరివృతుఁ డైనవానవునిభ్రష్టి, నిండుకొలువ్వండి దశరథస్సవగుండు. 89
- సీ. ఇనకులాంబుధిసోము నిండినరశ్మాముఁ గనునీయగుణశీలు ఘనకపోలు
సురుచిరకీర్తిని సుకుమారమూర్తిని సద్గుణగోహు నాజానుబాహు
రమణీయవదనుని లావణ్యనదనుని నేత్రోత్సవైర్మదు నిత్యవరదు
నధిక తేజోలాభు నాదిత్యరాజాభు సౌవర్ణ మణిభు సునత్యభాసు
- తే. నిమతవిధ్వంసనోచితవీర్యయుతుని, భవ్యచారితు నూతనదివ్య హేను
రథగతుని నతజనమనోరథఫలదుని, రామచంద్రునిఁ గాంచె నారాజవరుండు.

క. కని తృప్తి నొందఁ డయ్యెను, మనమున ఘర్తాభిత ప్తమనుజులను ముదం
బునఁ బొదలఁ జేయు పర్వ, న్యునిక్రియ సలరారు నందనుని నుందరునిన్. 91

వ. మఱియు గంధర్వరాజప్రతిముఁ డగువాని విఖ్యాతపౌరుషం డగువానిఁ బొరు
ఱోపయు క్తనమానన త్వమహాదీర్ఘ బాహుం డగువాని మహాసత్త్వం డగు
వానిఁ దదనుగుణవిశేషమత్తమాతంగగమనం డగువానిఁ జంద్రకాంతాననం
డగువాని సత్యంతప్రియదర్శనం డగువాని సూపాదార్యగుణంబులచేతఁ
బురుషులదృష్టిచిత్రాపహరకుం డగువాని తననమీపంబునకు వచ్చుచున్న
వానిఁ బ్రతిక్షణదర్శనంబున నవనవప్రేమాస్పదం డగువాని రానుభద్రుని
సిర్సిమేషదృష్టి నవలోకించి పరమానందభరితాంతఃకరణం డై యుండె
నప్పుడు. 92

క. అంత నుమంత్రుఁడు సీతా, కాంతుని యరవంబు దిగిచి కడువేడుక గు
ర్వంతికమున కరుగునతని, చెంతం జనె నొసలఁ గేలునేర్చి ముదమునన్. 93

చ. జనకసూతావిభుండు నృపన త్తముఁ గన్గొనువేళ్ళతో గిరి
శనగనమాననవ్యఘనసౌధముమీఁదికి నెక్కి భక్తిచే
జనకుపదాంబుజంబులకు బాఁగిలి మ్రొక్కి తదంతికంబునం
దనుపమలీల నుండె ఘటితాంజలి యై వినయంబు దోహదగన్. 94

వ. ఇవిధంబునం దనకు నమస్కరించి పార్శ్వభాగంబునం గొలిచి యున్నకు
మారశేఖరు నవలోకించి బాహువుల నాకర్షించి కొండొకనేపు గాఢాలింగ
నంబుఁ గావించి పదంపడి దివ్యకాంచనమణిభూషితరుచిరవీరంబునం గూర్చుండ
నియోగించిన నాసీనుం డై విమలుం డగుసూర్యుం డుదయంబునందు సుమేరు
శైలంబునుంబోలె న్వశరీరకాంతిచేత నయ్యాననంబును భాసమానంబుఁ
గావించె మఱియుఁ దప్తభామంజవంబు వసిష్ఠపశరథాది బ్రహ్మర్షిరాజన్తులచేత
భ్రాజమానం బయ్యును విశేషించి రామునిచేత విమలగ్రహనక్షత్రశోభిత
శారదాకాశంబు సంపూర్ణచంద్రునిచేతంబోలె నుద్దీపితం బై యుండె నిట్లు
సుఖోపవిష్టుం డైనప్రియకుమారు నవలోకించి యాదర్శతలసంస్థితుఁ డైన
తన్ను విలోకించి యలరుమనుచుమాడ్కి దశరథుండు సంతోషించి
మందహాసనుందరవదనారవిందుం డై కాశ్యపుండు పురందరునకుంబోలె గౌన
ల్యానందనున కిట్లనియె. 95

❦❦ దశరథుండు శ్రీరాముని ధరణీభారంబు వహింప నియోగించుట ❦❦

ఆ. రామభద్ర సీపు రమణతో ననుమాన, పత్ని యగుమృగప్రత్నియందు
నదృశసుతుండ వగుచు జనియించిచి నాకు, నకలనద్గుణములసత్ప్రియుఁడుగఁ.

తే. ధారుణీప్రజ లెల్ల నీచే రమింపఁ, బడిరి కావున నింక వైభవము మెరియ
పుష్పయోగంబునం దెల్లి పుడమికెల్లి, నాథుండవు గమ్ము జానకీనాథ సీపు. 97

- తే. ప్రకృతచేతన మిక్కిలి రామ నీవు
విమలగుణరాశి నైతివి వేతె చెప్పు
నేటి కై నను గృహ నొక్క హితము నీకుఁ
దెలియఁ జెప్పెద వినుము సం దేహ ముడిగి 98
- తే. వినయ మూఁది జితేంద్రియవృత్తి గలిగి
యంగనాదిక కామజవ్యసనములను
వాక్సిగువ తాదికోఁజవ్యసనములను
విడుపు మిది నీతివిదుఁ డైన విభునిగుణము. 99
- తే. మఱియుఁ బ్రత్యక్షవృత్తిచే మంత్రివరుల
నింపు సొంపార నెపుడు రంజంపు మీపు
తక్షముఖసర్వజనులఁ బ్రత్యక్షపదముఁ
జేర్చక పరోక్షవృత్తి రంజంపు వత్స 100
- వ. మఱియుఁ గోష్ఠాగారాయుధాగారంబులతోఁగూడఁ బ్రశస్తవస్తునిచయంబులు
సంపాదించి. 101
- క. కర మనురక్తప్రకృతిత, ధరణిం బాలించు నెవఁ డతనిమిత్రు లొగి
బరమానందము నొందుదు, రరసుర లే కధికతామృతామరులక్రియన్. 102
- క. కావునఁ గుమారవర యీ, భావము భావంబునందు భద్రంబుగ సం
భావించి ప్రజల నందఱ, బ్రోవుము జగ దేకరాజపూజ్యుడ వగుచున్. 103
- క. ఆని పలుక నతనిపలుకులు, విని యచ్చట నున్నరామవిభునాపులు వే
చని కొనల్యకుఁ జెప్పిరి, ఘనమతి రామాభిషేకకథ ముద ములరన్. 104
- క. ప్రమదారత్నం బగున, య్యమ నానారత్న కాంచనాంబరధేనూ
త్తమమాల్యహారములు నెయ్య మెలర్పంగఁ బ్రీతిఁ దల్పియీ ఖులకొనఁగెన్. 105
- క. అంత ధరిత్రీతనయా, కాంతుఁడు జనకునకు మ్రొక్కి కాంచనరథ ము
త్యంతముదంబున నెక్కి నిజాంతఃపురమునకుఁ జనియె ననుచరయుతుఁ డె. 106
- ఉ. పౌరులు మేదిసీవిభుఁడు వల్కినవాక్యము లాలకించి యా
ధారుణీనాథు వీడ్కొని ముదంబున నిండ్లకుఁ బోయి యందు నీ
తారమణివిభుండు వసుధాధిపుఁ డయ్యెడు నంచు నెంచుచు
సారమతి స్ఫురార్చనలు సల్పిరి భక్తినిబద్ధచిత్తు లై. 107
- క. అట దశరథవృషరజనీ, విటుఁడు ప్రధానయుతుఁ డగుచు వెండియు హర్షో
త్కటమున మంత్రం బొసరిచి, పటుమతి నిశ్చయముఁ జేసి పదపడి పలికెన్. 108
- క. ఎల్లి తగఁ బుష్పయోగం, బల్లన జలజారుణాక్షుఁ డగుజనకసుతా
వల్లభుని నిఖిలజగతి, వల్లభునిం జేయువాడ వరమతులారా. 109
- చ. అని యిటు లానతిచ్చి విభుఁ డాత్మగృహంబున కేగి సూతుని

వినమితగాత్రు తాఁ బనిచి వెండియు రామునిఁ దోడితెమ్ము నీ
వనిన మహాప్రసాద మని యాతఁడు రామునిదివ్యమందిరం
బునకు రయంబునం జనియె మోమున సంతస మంకురింపఁగన్. 110

అప్పు సుమంత్రుఁడు వెండియు దశరథునికడకు రాముని దోడితెచ్చుట. అప్పు

వ. ఇవిధంబునం జని జాహ్నుకులచేతఁ దనరాక నెఱింగించిపుచ్చిననా రాముండు
శంకానమస్వీతుల డగుచు నతని రయంబున రావించి యిట్లనియె. 111

క. అనఘాత్మ నీదురాకకుఁ, బని యెయ్యది యనిన రాజు పదపడి మిముఁ గ
న్దానఁ దోడ్తెచ్చున వచ్చితిఁ, బని గలిగిన వినఁ దగు న్నృపాలునివలనన్.

క. అన విని రాముఁడు గ్రమ్మఱ, జనకునిఁ గనువేడ్క మదిని సందడిపెట్ట
న్భనరాజభవనమునకుం, జనియె నతఁడు వెంట నడవ నత్వరుఁ డగుచున్.

క. వచ్చినతనయునిఁ గనుఁగొని, ముచ్చట పడి దశరథుండు మోమున మోదం
బచ్చుపడఁగ రుచిరానన, మిచ్చి హితము దోఁపఁబలికె మృదుమధురోక్తిన్.

ఉ. మించినవేడ్కతో జనులు మెచ్చఁగఁ బెక్కుదినంబు లుర్వి జే
వించినకారణంబునఁ బ్రవృద్ధుఁడ నైతి ననారతంబు న
భ్యంచితభారిదక్షిణల నన్నవదిప్తిశతంబు లుర్విఁ గా
నించిత సంతతం బనుభవించిత నీప్సితభోగభాగ్యముల్ 115

తే. అట్టినకలార్థసిద్ధుండ నైననాకు, నిరుపమేష్టసుతుండ నై నీవు ప్రీతిఁ
బుట్టితివి గాన నాచేతఁ బుత్రవర్య, దత్త మగురాజ్యము భరింపఁదగుదువీవు.

వ. మఱియు నభీష్టంబు లగువీరసుఖంబులు నాచేత ననుభూతంబు లయ్యె యాగా
ధీతపుత్రదత్తసుఖోపభోగంబులచేత దేవర్షిపితృవిప్రాత్త్రయుణంబులవలన విము
క్తుండ నైతి నింక భవదభిషేకంబుకంటె నొండు కార్యం బెద్దియుఁ గొఱంత
లేదు కావున నే నెద్ది గఱపిన దానిం గా దనక చేయవలయు నని పల్కి వెండి
యు నిట్లనియె. 117

తే. అనఘ యిప్పుడు ధారుణీజనము లెల్ల
నిన్నుఁ బఠిఁగా దలంచుచు నున్నవాడు
గాన యువరాజపట్టంబు గట్టెదను భ
రింపుమా సర్వభూతార మింపు మెఱయ. 118

సీ. అనఘాత్మ ఘనతారుణాశుభంబులు పెక్కు కలలోన నిప్పుడు కానఁబడియెఁ
జటులనిష్ఠాతనివ్వనమహోల్లాసతతు ల్పడసాగె మత్తారభామరాహు
రవిముఖదారుణగ్రహములచే నవప్తభ యయ్యె నటంచు నకలదైవ
చింతకు లిప్పుడు చెప్పిరి గావున నిట్టియతాపతము లుట్టు లెల్ల

అ. నవనిపతికిఁ జేటు నగుఁ గానిచో మితి, పెట్టరానివగవు పుట్టు నింక
నిట్టి దశలలోన నెద్ది బొందకమున్న, ధారుణీభరంబుఁ దాల్చు పుత్ర. 119

వ. అదియునుం గాక.

120

క. అనఘాత్త శరీరుల నె, వృనములు దలపోయ నిమిషభంగురములు గా
పునఁ దలఁచిన పని యప్పుడె, యనుకూలము చేయవలె సమంచితబుద్ధిన్. 121

వ. అట్లు గావున నాలస్యంబుఁ జేయుట కర్హంబు గాదు నేఁడు చంద్రుండు పునర్వసు
నక్షత్రసహితం డై యున్నవాఁ డెల్ల పుష్కయోగంబు నియతం బని దైవజ్ఞు
లాదేశించిరి కావున నమృతానీయశుభలగ్నంబునందు సకలమహీరాజ్యంబున
కభిషిక్తునిం జేసెద నేటిరాత్రి సీతాసమేతంబుగా దర్భప్రస్తరశాయి వగుచు
నుపవసంపు మేతాదృశశుభకార్యంబుల కనేకవిఘ్నంబులు సంభవించు నట్లు
గాకుండ నప్రమాదు లగునువృజ్ఞు లెల్లెడలం గాచికొని యుండువారు గా
నియోగింపు మని పలికి యర్హతగుండు దొల్లి కేకయరాజునకు రాజ్యం
బుంకువఁ జేసికై కేయిని బెండ్లి యైనవాఁడు గావునఁ దదవృత్తాంతంబు మనం
బున నిడికొని వెండియు. 122

క. భరతుండు గ్రమ్మఱఁ బురమున, కరుదేరక మున్నె రఘునరా నీవు మహీ
వరుఁడ వగు టొప్పు నని యే, నరయుదుఁ జిత్తంబునందు ననవరతంబున్. 123

— ధర్మ దశరథుండు భరతునిగుఱించి శంకించుట. —

వ. అని యిట్లు భరతునిసాధువృత్తంబు నెఱింగియు రామన్నేహంబునలన రాజ్యం
బుకొఱకు నెట్లు తనచిత్తంబును శంకించె నట్లు భరతచిత్తంబును శంకించి పలికి
నద్దణయుక్తుం డైనభరతునం దిట్టిశంక యుక్తంబు గా దని పలుకునో యని
యాలోచించి తత్పరిహారంబుకొఱకు మరల నిట్లనియె. 124

చ. అనఘుండు ధర్మశీలుఁడు దయాహృదయుండు జితేంద్రియుండు నై
తనరు నతండు సాధులపథంబు మనంబునఁ బట్టి నీయెడ
న్లునతరభక్తికారవముఁ గల్గినవాఁ డగు నైన నేమి నూ
మనుజులచిత్త మస్థిరము మాటికి నమ్మఁగరాదు తన్మతిన్. 125

తే. కుజనులమనంబె కాక యక్రూరజనుల
మనము చపలత్వ మొందునే యనఁగ నలదు
సత్యధర్మాభిరతు లైనజనులచిత్త
మైనఁ గృతశోభి యగు నిక్క మనఘచరిత. 126

వ. అని పలికి వీడుకొల్పినఁ దండ్రిచేత ననుజ్ఞాతుం డై రాముండు దచ్చరణంబు
లకుం బ్రణమిల్లి నిజనివాసంబునకుం జని యమృతహోత్సవంబు నిజజనని కెఱిం
గించుతలంపునఁ బదంపడి తదీయమందిరంబునకుం జని యందు. 127

— ధర్మ శ్రీరాముండు దశరథాభిప్రాయంబుఁ గౌశల్యకుం చెబుట. —

క. రాముండు గనియెఁ బూజా, ధామంబున క్షౌఢపటముఁ దాలించి నియతం
దామోదరుఁ దలఁపుచు నుద్దామశ్రీఁ గోరుచున్న తల్లిని వ్రీతిన్. 128

వ. మఱియు సంతకుమున్న చనుదెంచి యున్ననుమిత్రాసౌమిత్ర ధగిత్రీపుత్రకలం
గూడి లక్ష్మణునిపలన రామాభిషేకనృత్తాంతంబు విన్న దగుట హర్షపుల
కితనర్వాంగి యై కనుంగన మూసి ప్రాణాయామంబునఁ బరమపురుషుండైన
జనార్దనుని ధ్యానంబు సేయుచున్నతల్లి సవలోకించి తచ్చరణంబులకు నియ
మంబున నభివందనంబుఁ గావించి యనిందిత యగునద్దేవికిఁ బ్రియంబుగా
మధురవాక్యంబున నిట్లనియె.

129

తే. అంబ రాజ్యపాలనకర్తృమందుఁ దండ్రి
చేత నేఁడు నియుక్తుడ నైతి నేను
నెల్లి పుష్పయోగమున నహీనరాజ్య
పట్టబద్ధుఁ జేసెద నని పలికె విభుఁడు.

130

వ. మఱియు నీరాత్రి సీతాసమేతంబుగా నుపవాసం బుండు మని ఋత్విగుసా
ధ్యాయనహితుం డై రాజేంద్రుండు నన్ను నియోగించెం గావున నెల్లి మత్ప
ట్టాభిషేకంబునందు నాకును సీతకు నేయేసుంగళకర్తంబు లాచరింపం దగు
నవి యెల్లఁ జేయింపుం డని పలికినఁ జరకాలాభికాంక్షితం బైనతత్ప్రియ
వృత్తాంతంబు విని యానందబాష్పధారాపూరితలోచన యై యిట్లనియె. 131

తే. అనఘ రామ చిరంజీవివగుము నీదు, రిపులు హతు లైరి నీవు సుశ్రీయుతుండ
వగుచు నాబంధుజనముల నలసుమిత్ర, బంధువులఁబ్రోవు మానందపరులఁ జేసి.

తే. వత్స నీచేత మీతండ్రివరగుణముల, చేత నారాధితం డయి చెలఁగె గాన
భవ్యనక్షత్రదినమందు భద్రమూర్తి, వై జనించితివి గద నాయందు నీవు.

తే. రామ యిబ్బంగి నిత్యైకురాజ్యలక్ష్మీ
యింపు సౌం పార ని న్నాశ్రయించె గాన
నచ్యుతునియందు నేఁ జేయునట్టిసువ్ర
తంబు నేఁటి కమోఘ మై తనరెఁ గాదె

134

క. అని యిట్లు జనని పలికిన, విని రాముఁడు సంతసిల్లి వినమితతనుఁ డై
తనమ్రాల నున్నలక్ష్మణుఁ, గనుఁగొని యిట్లనియె హాసకలితాననుఁ డై. 135

తే. అనఘ నాయంతరాత్మ వై నట్టి నిన్ను, రమణతోఁ బొందె నిత్యైకురాజ్యలక్ష్మీ
సంతతంబును ననుఁగూడి సంతసమున, నింపు సౌంపారధాత్రిఁ బాలింపు మింక.

తే. అభినుతాఖిలభోగ్యపదార్థరాజ్య, ఫలములను బ్రీతి భుజియింపు మలఘుచరిత
రాజ్యమునుజీవితంబును రమణ నెపుడు, మించిభవదర్శమాత్మఁగామించుచుందు.

వ. అని పలికి లక్ష్మణుమనంబుఁ గలపిఁగొని తల్లికి నమస్కరించి సీత కనుజ్ఞ
యొసంగి నిజనివాసంబునకుం జనియె నట్లు దశరథుండు వ్రతోపవాసాదికంబుఁ
గావింపు మని రాముని నియోగించి పదంపడి వసిష్ఠు రావించి యిట్లనియె.

- అథా దశరథుండు రామునిచే నుపవాసంబుఁ జేయింప వసిష్ఠుని నియోగించుట. అథా-
- సీ. అనఘాత్మ నీవు రయంబునఁ జని రమాబలయశోరాజ్యలాభంబుకొఱకు
రాముని నేఁడు భార్యాయుతంబుగ నుపవాసంబుఁ జేయింపవలయు ననిన
సమ్మాని యట్లు కా కని బ్రాహ్మణోచితం బైనరథం బెక్కి మానితముగ
రామునిగుణిమందిరమునకుఁ జని మూఁడువాకిల్లు దాటి పోవంగ నతని
- తే. రాక ఫణిహారు లెఱిగింప రామవిభుండు, సత్వరంబున నమ్మునిన త్తమునకు
నెదురుగావచ్చి సంతోషమెనఁగరథము, డించిపూజించినుతులుగావించెనపుడు.
- వ. ఇట్లు భగవంతుండును మంత్రకోవిదుండు నగువసిష్ఠుండు రామునిచేత నవతా
రితుండును సత్కారస్కృతుండు నై ప్రియాన్తుం డగురామభద్రు నవతా
కించి ప్రసాదమందరవదనారవిందుం డగుచు నమందానందంబున నిట్లనియె.
- చ. నెనరున నీగురుండు గరుణించె రహి న్నహుషుండు వంశవ
ర్ధనుని యయాతినట్ల తగ రాజ్యపదస్థునిఁ జేయుఁ గాక నె
ల్లి నిఖిలరాజ్యభారమును బ్రీతి గహించెద వీవు నేఁడు పా
వనగుణపత్నితోడ నుపవాస మొనర్చుము మంగళార్థ మై
- క. అని పలికి మునిప్రవరుండు, జనకజతోఁ గూడ రామచంద్రుని వేగం
బున నుపవాసముఁ జేయిం, చెను పథిపూర్వకముగాఁగ సిరి యల్లసిలన్. 141
- వ. ఇట్లు ధృతవ్రతుం గావించి రామునిచేత నర్చితుండై యామంత్రణంబు వడసి
తదీయదివ్యసదనంబు వెలువడి మరల రథాధూఢుం డై రాజమార్గంబుఁ బట్టి
చనియెఁ దదనంతరంబు. 143
- తే. అవనిజావతి ప్రియవాదు లగునుహృజ్ఞ
నములతోఁ గూడ సంతతిపురమున కరిగె
నచట వారల కందఱ కాత్మనిలయ
ములకు విచ్చేయుఁ డీక నని సెల వొసంగె. 144
- వ. అప్పుడు. 145
- క. తగ హృష్టయవతిజనయుత, మగురామాలయము వికసితాంభోజము మ
త్తగరుత్మత్ప్రకరయుతం, బగుకానారంబుభంగి నలరారె రహిన్. 146
- వ. ఇతైఱంగున నవ్వసిష్ఠుండు రాజభవన ప్రఖ్యం బగురామనివేశనంబువలన నిర్గ
మించి రాజమార్గంబు విలోకించె నది మఱియు రామాభిషేకదర్శనకుతూ
హలజనసమూహంబులచేత నభినంపుతంబై తొలంగం ద్రోయరాక యుండె
జనబృందోర్ఘ్రిసంఘర్ష హర్ష సంజనితం బైనతదీయనిస్వనంబు సాగరస్వనంబు
భంగిఁ జెలంగుచుండె నయోధ్యాపట్టణంబు సైక్తసంమృష్టరథంబును పనమా
లియును సముచ్చితగృహధ్వజంబునై చూడ్కికి వేడ్కఁ జేయుచుండె నప్పట్ట
ణంబునం గలస్త్రీబాలవృద్ధజనంబు లెల్ల రామాభిషేకం బనుశుభవార్త విని

ప్రజాలంకారభూతంబును సకలజనానందవర్ధనంబునగుతన్మహోత్సవంబుగనుం
గొనుతలంపున సూర్యోదయంబుఁ గోరు చుండిరి యిట్టిజనసంబాధం బగురా
జమార్గంబు నవలోకించుచు నజ్ఞనౌఘంబును విభజించుచున్నవాఁడు పోలె
మందగమనంబునం జని చని సీతాభ్రశిఖరప్రఖ్యం బగురాజప్రాసాదం బారో
హించి శక్రునిచేత బృహస్పతియునుబోలె నద్దశరఘనిచేతఁ బ్రత్యుద్గతుం
డును సమర్పితుండును గల్పితాననుండు నై యతనిచేత నామంత్రణంబు
వశసి సభాసదులకుం జెప్పి నిజనివాసంబునకుం జనియె దశరథుండు నచ్చటి
వారల నెల్ల విడుదులకుం బోవం బనిచి దృష్టకంఠీరవంబు గిరికందరంబును
బోలె నగ్ర్యవేషప్రమదాజనాకులంబును మహేంద్ర వేత్తప్రతిమంబు నగు
నిజాంతఃపురంబుఁ బ్రవేశించి చంద్రుండు తారాగణసంకులం బగునభంబును
బోలె నద్దివ్యభవనంబు వెలుంగం జేయుచుండె నంత నిక్కడ. 147

క. మునివరుండు ననినపిమ్మట, జనకనుతావల్లభుండు స్నాతుం డై న
వృషమున నియతిఁ మధుసూ, దసుని సుపాసించె నాత్మదయితాయుతుం డై.
తే. శిరమునందు హవిష్పాత్ర నిరవుకొల్పి
మాధవునకుఁ బ్రియంబుగ మంత్రపూత
మగుఘృతంబును బ్రజ్వలితాగ్నియందు
హోమ మొనరించె నతులకల్పోక్తసరణి. 149

మ. చెలు వొప్ప రఘునాయకుం డలహవిశ్వేవంబుఁ బ్రాశించి కే
సలభక్తి గృహదేవదత్తమున భాస్వన్నూత్నదర్శానన
స్థలపై జానకీ గూడి శాశ్వతశుభాచార్యంబు వర్ధిల్ల దో
హలనిష్ఠ శయనించె మాధవగుణధ్యానంబు గావించుచున్. 150

వ. ఇట్లు సుఖనిద్రఁ జేసి ప్రభాతకాలంబున మేల్కొని. 151

క. వందిజనంబులు మాగధు, లందంద యొనర్చు శ్రుతిసుఖావహ మగువా
గృప్తండు విని రఘునాథుఁ డ, మందానందరసభరితమాననుఁ డగుచున్. 152

మ. విమలక్షౌమవటంబుఁ దాల్చి నియతిఁ వేగంబె సాధ్యాదికృ
త్యములం దీర్చి నితాంతధక్తియుతుఁ డై యంభోధిరాల్కన్యకా
రమణుం జిత్రములొఁ దలంచుచు నతు ల్గావించి భూదేవతో
త్తములక మన్నన సేసె భావిశుభసంధానక్రియాపేక్షతన్. 153

వ. అంత. 154

క. ధరణీసురకృతఘణ్యా, హరవంబును భూరికాహళార్భటి మధురో
త్కరతూర్యధ్యానముఁ దత్పురము ప్రతిధ్వను లెసంగఁ బూర్ణం బయ్యెన్.

క. పురజనులు రామవిభుఁ డ, త్రతీ సీతాయుక్తుఁ డగుచుఁ దడయక వ్రతమున్
గురుధక్తి నల్పుటయు విని, కర మామోదించి రథికకౌతూహలు లై. 155

—ఊహ రామునిపట్టాభిషేకంబునకుఁ బురజనులు పట్టణ మలంకరించుట. ఊహ—

క. అంతటఁ బురమునఁ గలవా, రెంతయు రామాభిషేక మేర్పడ విని త
మ్యంతంబునఁ బట్టణ మా,ద్యంతము గయిసేయఁ దొడఁగి రామోదమునన్.

సీ. శీతా ద్రిశిఖిరోపమాతతదేవతాయతనంబులందు సంచితనగంబు
లందుఁ జైత్రములందు నట్టాలకములందు లలితశృంగాటకరధ్యలందు
శ్రీసుత్కుటుంబనమృద్ధగేహములందు సౌవర్ణ మయనర్వనభలయందు
వివిధపణ్యసమృద్ధవిజ్ఞనాపణములం దతులితధ్వజము లాతతపతాక

తే. లలరె గాయకులును గణికలును నటులు
నర్తకులుఁ బురి నందంద నయనహృదయ
కర్ణశర్కావహంబులు గాఁగఁ బాడి
రాడిరి తదుత్సవజనితహస్సు లగుచు.

158

వ. మఱియు రామాభిషేకార్థంబు ననుదెంచి యున్నజనంబులు రమ్యచత్వర
మందిరంబులం గూడికొని యనోన్యంబు రామాభిషేకకథాప్రసంగంబులు
సేయుచుండిరి ప్రతిగృహద్వారంబునందు గుమిగూడి క్రీడావినోదార్థంబు విహ
రించుచున్న పృథుకజనంబులును రామాభిషేకసంయుక్తంబు లగుశుభకథా
నల్లాపంబులు సేయు చుండిరి యుత్సవలక్ష్మీనృత్యరంగం బగురాజమార్గంబు
గృతపుష్పావహారంబును ధూపగంధాధివాసితంబునుం గా నాగరులచేత
రచింపం బడియె రామాభిషేకమహోత్సవంబు పరిసమాప్తి నొందక మున్నె
తాత్రికాలంబు వచ్చు ననుశంకచేతఁ బ్రకాశకరణార్థంబు పురవీధులందు వృక్షో
కారదీప స్తంభంబులు నీల్చి రిట్లు పురంబు సర్వంబు నలంకరించి పురవాసులు
రామునియావరాజ్యాభిషేకంబుఁ గోరు చుండి రప్పుడు.

159

—ఊహ రాముడు రాజ్యాధిపతి యగుటకు జనులు సంకల్పింబుట. ఊహ—

ఉ. ప్రాకటభూరిచత్వరసభాభవనంబులయందు భూజనం
మూఁకలు గట్టి భూవరుడు బుద్ధిని వృద్ధు నెఱింగి తన్ను న
స్తోతమనీష రాముని వసుంధరకుం బతీ జేయఁ బూనె నా
హా కడు నమ్మదం బని జనాధిపునిం గొనియాడి రెంతయున్.

160

తే. నేడు మనభాగ్యములు పండె నృపుని కరుణ
మనకు రక్షకుడును జగన్మాన్యుఁడఁ గుల
దీపకుఁడు దృష్టలోకపరావరుండు
నగు రఘూత్తముఁ డురీంద్రుఁ డగుటఁ జేసి.

161

తే. పండితుఁడు ధర్మవంతుండు భ్రాతృవత్స
లుండు సుస్మిగ్గుఁ డగురాఘవుండు మిగులఁ

దనదుతమ్ములయెడఁ జేర్చు దగినకరుణ
మనయెడలఁ జేర్చు నినుమడి ననుదినంబు

162

తే. ఎన్నని ప్రసాదమున ధాత్రి కేపుడు సమభి
షిక్తుఁ డగురామవిభుని వీక్షింపఁ గలిగె
నట్టిపుణ్యండు ధర్మాత్ముఁ డైనదశర
థాధిపుఁడు చిరజీవి యై యలరుఁగాక.

163

వ. అని యిట్లు వొగడుపారుల ప్రశంసావచనంబులును రామాభిషేకమహోత్సవ
విలోకనకాతుకాతిరేకంబున దిక్కులనుండి చనుదెంచి యున్నజానపదజనం
బులు సేయహర్షనాదంబులు సరస్పరసచనాకర్ణనంబు గాకుండ నప్పురంబు
నిండి చెలంగె మఱియును.

164

తే. ఆమహాధ్వని పర్యములందు దీర్ఘ, రంహుఁ డగుకంధివిభునివిరావమట్లు
యావినర్పత్ప్రజాసమూహంబుచేత, బంధురంబుగ నాలింపఁబడియె నపుడు.

చ. సనినద మై త్రివిష్టపముచాడున భాసిలునప్పురంబు త
ద్భవతరదివ్యవైభవముఁ గాంచుటకై చనుదెంచి యున్నభూ
జననికరంబుచేతఁ గడుసంకుల మయ్యెఁ దిమింగిలాదిజం
తునివహసంకులం బయిన తోయధిరాడుదకంబుచాడునన్.

165

— ఛఛఛ పురాంకారంబుఁ జూచి మంధర యాశ్చర్య పడుట. ఛఛఛ —

వ. ఇప్పుడిది నప్పురవరంబు నకలమహోత్సవంబుల కెల్ల నాటపట్టె యొప్పు చుండె
నప్పుర్వదివనంబున దశరథుండు గొలుపుకూటంబున నెల్లవారలు విన నెల్లి
రామాభిషేకం బని ప్రకటంబుగాఁ బలికి యంతఃపురంబునకుం జనినయనం
తరంబ కై కేయూజ్ఞాతిదాసియు నవిజ్ఞాతదేశమాతాపితృకయు నైననుంధర
యనునొక్కకుబ్బ స్వోదరపూరణార్థంబు కై కేయియొద్ద దాసీకృత్యంబులు
సేయు చుండి యానమయంబున నది యదృష్టచేతఁ జంద్రసంకాశం బైన
స్రాసాదం బారోహించి ప్రకీర్ణకుసుమోత్కరంబును వర్షార్ధవృషపతాకాభి
శోభితంబును బూరితనిమ్నోన్నతప్రదేశమార్గాలంకృతంబును గృతమంగళ
ద్రవ్యకలితహస్తప్రశస్తధరణీదేవతాభినాదితంబును సుధాధవళితదేవగృహ
దావరబంధురంబును వేదఘోషాభినాదితంబును సర్వవాదిత్రనిష్ఠోపసన్నా
దితంబును సంప్రహృష్టజనాకీర్ణంబును సంతృప్తవరకరితురంగంబునుసంప్రణాదిత
గోనృపంబును బ్రహృష్టముదితపౌరజనసముచ్చితధ్వజవిరాజితంబు నై యొప్పు
నప్పురంబునవలొకించి పరమవిస్తయ్యావిష్టచిత్తయై తత్తటంబునఁ దన్మహోత్స
వశ్రవణజనితపరమానందరోమాంచకంచుకితశరీర యగుదానిఁ బాండురక్షౌము
సటశోభితకటి యగుదాని సభ్యాశ్రయదేశసంచారిణి యగుదాని నొక్క

ధాత్రి నవలోకించి ధనపర యయ్యురామమాత యుత్తమహర్ష కలిత యై యధు
లకు ధనం బొసంగు చున్నది జనం బంతయు నతిమాత్రప్రహర్షం బై కానం
బడుచున్నది మహిపతి సంప్రహృష్టుండై యేమి సేయందలంచి యున్నవాఁ
డెఱింగింపు మని యడిగిన నది హర్షోపచితగాత్రి యై ముదంబున నిట్లనియె.

క. జనవిభుఁడు పువ్యయోగం, బున నెల్లి ప్రశాంతచిత్తుఁ బుణ్యచరితు న న్నన్.
త్యనఘుఁజితేంద్రియు రాముని, మునుకొని యువరాజుఁ జేయఁబూ నె ముదము

—అంధ మంధర కైకకు దుర్బోధన సేయుట. అంధ—

వ. అని పలికిన.

169

శా. ఆపాపాత్మకురాలు మంధర ప్రశోకాపీడితస్వాంత యై
శోపోద్రేకమునకా దహింపఁ బడి సంఖ్యోభంబునకా దుస్సహ
వ్యాపారప్రతిబద్ధబుద్ధి యగుచుకా హర్ష్యంబు వే డిగ్గి శో
ణాపాంగంబులు దీటుచుం బలికె వజ్రభోక్తి నకైకకున్.

170

సీ. వనజాక్షి కడుమాధ్యమున సమాగత మైనభయము నెఱుంగక పవ్యళించి
నిదుర వోయెద విట్లు నిరుపమఘోరదుఃఖాఘనిపీడిత నైతి నింక
నెయ్యది తెఱఁగు నాకేమి సేయుదు నంచుం బరితపింప వదేల భావమందు
సౌభాగ్య మది నాకుఁ జాల గల్గని వృథాయోగంబుచే విఱ్ఱివేఁగె దీవు

తే. నీదుసౌభాగ్య మంతయు నేటితోడ, నిండువేనవి నాటిధునీప్రపాహ
చుట్ల శోషించి చనె నిక నైన లెమ్ము, విభున కప్రియ వైతివి వేయు నేల.

వ. అని యిట్లు పాపదర్శినియును దుష్టస్వభావయు నగు కుబ్జ తన్ముం బదరి పలికిన
నవ్వులుకుల కులికిపడి విషణ్ణవదనయై కై కేయి దనవురోభాగంబున దీనముఖ
యై దుఃఖించు చున్నమంధరం జూచి ప్రియసఖి యెవ్వనిచేతఁ బరాభవింపఁ
బడితి వెఱింగింపు మనవుడు మధురాయమానం బగుకై కేయివాక్యంబు
విని క్రోధనంర క్రలోచన యై మనోవ్యధాకరంబును రామునియందు విరోధ
జనకంబు నగుపరుష వాక్యంబున నిట్లనియె.

172

క. పతి కాసల్యకు వశుఁడై, యతివా త్వన్నాశహేతు వగువై దేహీ
పతిని యువరాజ్యమునకుం, బతిఁ జేయఁ దలంచె నీదుబ్రతు కేటి కింకన్.

173

క. ఈవృత్తాంతము విని మది, తా వహ్నిం గాల్చు బడినదానిక్రియఁ దుః
ఖావిలమానన యై యిట, కే వచ్చితి వేగ నీకు. హిత మొనరింపన్.

174

తే. దేవి నీదుఃఖమున నాకుఁ దీర్చరాని
దుఃఖ మొదవును నీవు సంతోష మంద
నాకు మితి వెట్టరాని యానంద మొదవు
నిందులకు మది సందియ మొందవలదు.

175

క. ధారుణి రాజకులంబున, నారయ జన్మించి దశరథాచరిపతికిన్

దార వయి తాజధర్మ, క్రూరత్వం బెఱుగ వేల కువలయనేత్రా. 176

క. పలుకులఁ దీపును ధర్మముఁ, గలిగి హృదయమందుఁ జాలఁ గలువముఁ గ్రార్యం
బలవడఁగ నాఁటినుండియు, మెలఁగుక నీమగఁడు దెలియుమిక్ వంచించెన్.

చ. జనపతి నిష్ఫలం బయినపాంత్వము నీసయిఁ జేర్చి యిప్పు డ
త్యనుచనురాజ్యరూపకమహాగ్ధముచేఁ బ్రథమద్వితీయన
మైన నుబరించెఁ గానియెడ మానును జూచుటకై భవత్సుతుం
బనిచి ధరానుతాపతికిఁ బట్టముఁ గట్ట నుపక్రమించునే. 178

చ. అతివ వృథాప్రసాంతుష్టఁ డగునానరనాథకులోత్తముం డనా
రతము సుఖోచితం బయినరాజ్యమునందు వసుంధరాత్మజా
వతి నభిషిక్తుఁ జేయు నీక బాంధవ సంఘసమన్వితంబుగా
క్షీతిని సజీవ వయ్యు గతజీవిత వైతివి మాట లేటికిన్. 179

క. సుతునకు హితంబు నా కు, న్నతహర్షము నీకు మే లొనర్చుతలఁపు నీ
మతిఁ గలిగిన నభిషేకముఁ, జతురత విఘ్నతముఁ జేయఁ జను నీ కబలా, 180

అంకిత రామునికిఁ బట్టాభిషేకంబు జరుగుట మంధులనలన విని కైకయి సంతసిల్లుట. అంకిత

వ. బాలా దశరథుండు నీకుఁ బతివ్యసచేశంబుచేత శత్రుం డగు ఛన్నహృదయుం
డగునతండు ఋజుస్వభావ వైసనీచేత సర్వశిశుపోషయిత్రిచేతంబోలె హితా
చరణేచ్ఛచేతఁ బ్రతిచ్ఛన్నాంతర్విషం బైనసర్పంబువోలె సుత్సంగంబునందు
బరిధృతుం డయ్యె నుపేక్షితంబులై నశత్రుసర్పంబులచేతం బోలె బాపస్వభా
వుండును వృథానాంతుష్టండు నగునర్థశరథునిచేత నిత్యసుఖోచిత వైసనీపు
సపత్నీపుత్రాభిషేకరూపావకారంబునఁ బుత్రమిత్రబంధుసహితముగా హత
వైతి వింకనైన వివేకంబు గలిగి తత్కాలోచితోపాయ విచారకుశలపు గావున
శీఘ్రంబునరామాభిషేకంబునకు విఘ్నంబుఁ గావించి భరతుని నిన్నును నన్ను
నం బ్రోవు మని పలికిన విని యక్కేకయరాజపుత్రి రామాభిషేకకథాశ్రవణ
సంజాతపరమానందరసపూరితహృదయ యై చంద్రరేఖాలంకృత యైనశరద్ర
జనియునుం బోలె నభిరామనర్మన యై యొప్పుచు రయంబున లేచి పర్యంకమ
ధ్యంబునం గూర్చుండి వికసితమనోహరముఖారవింద యై కన్నుల వానంద
బాష్పధారలు గ్రమ్ముచేర సరసమణిప్రభాపటలశోభితం బై యొక్క దివ్యాభర
ణం బొసంగి యిట్లనియె. 181

క. చెలియా పరమప్రియ మగు, వల జనకసుతాధినాథునభిషేకము సాం
పలరిం జెప్పితి దీనికిఁ, గలప్రత్యుపకార మేమి గావించు నీకన్. 182

అంకిత మంధర దుర్బోధవల విని సరిగా దయమఁ గైకయి దానిని సమృద్ధిపఱచుట. అంకిత

వ. అని యుత్సాహంబు దీపింపఁ బలికి వెండియు. 183

5. ఆరాముఁడు భరతుఁడు నా, కారయఁగా నొక్కరూప యటు గావున నా భూరమణుఁ డతని రాజ్య, శ్రీరమణునిఁ జేయు టరయఁ బ్రియ మగుఁగాదే.
6. ప్రియార్థా నా కీరామూభిషేకకథనంబుకంటె నన్యం బొక్కటి యొక్కింతైన నభిమతం బగుశ్రేష్ఠవాక్యంబు నీచేతఁ గ్రమ్మఱం జెప్పుట కళకన్యంబై యుండు నట్లు సర్వప్రియంబులకంటె నుత్తమం బైనవేటొక్కవస్తువు గల దేని యారసి చెప్పుము దాని నొసంగెద ననిన నమ్మంధర యమ్మాట గీటునం బుచ్చి యద్దేవి యొసంగినయాభరణంబుఁ బాటవైచి దండతాడితభుజంగంబు చందంబున సక్రోధ యై దుఃఖిశోకంబులు పెనంగొన నిట్లనియె. 185

~*~ మంధర యతికఠినముగాఁ గైకేయికి దుష్కోధనలఁ జేయుట. ~*~

తే. దారుణాపత్నముద్రమధ్యస్థ వైతి, ననుచు నిను నీ వెఱుంగక యప్రమోద విషయమం దిట్లు ముదముఁ గావించె దీవు, వనిత నీబాలిశత్వ మేమనఁగవచ్చు.

తే. రామభద్రసామ్రాజ్యసంప్రాప్తిరూప మగుమహావ్యసనము నొంది వగన కిట్లు హర్ష మొందితి కాన దుఃఖార్థనగుచు నిన్ను దూతెద మది నవినీత వనుచు. 187

మ. మగువా నీకు సవత్తిపుత్రుఁ డగురామస్వామి మృత్యువముం డగుశత్రుండు దలంప వాని దగు రాజ్యప్రాప్తికి నీ వయో పగ సాధింపక మోద మంది తిది యే స్రజ్జీవిశేషంబు మెచ్చగునే తావకదుర్మతిత్వమున కే నాత్మ విషాదించెదన్. 188

తే. అకట రాజ్యసాధారణం డైనభరతు వలన రాముని కయ్యెడుభయముఁ దలఁచి మిక్కిలి వివణ్ణు నైతి నిమ్రోయి ధరిత్రి భీతి భీతున కొదవించు భీతుఁ డబల. 189

ప. మఱియు మహేష్వాసుం డగులక్ష్మణుండు మనోవాక్కాయకర్తృంబులచేత రామునిం బొందియుండునట్ల శత్రుఘ్నుండును భరతునిం బొంది యుండు సన్ని కృష్టం బైనపునర్వసుపువ్యవత్తదనక్రమంబుచే నైనను భరతునకె రాజ్య ప్రాప్తియగుఁ గనిష్ఠులై నలక్ష్మణశత్రుఘ్నులకు రాజ్యక్రమంబు వ్యవహితంబయ్యె లక్ష్మణశత్రుఘ్నులు వ్యవహీతు లైనను బరతంత్రులైనను రాజ్యవిషయంబు నందభిలాషంబు రామభరతులకుంబోలె వారలకుం గలిగి యుండు నై నను మొదల రామునకుఁ బిదప భరతునకుఁ బదంపడి లక్ష్మణశత్రుఘ్నులకు రాజ్యక్రమంబు సన్నికృష్టంబై యుండు నట్లు గావునఁ బ్రథమం డగురాముండు ద్వితీయం డగుభరతుని హింసించు గావున రామునివలన భయంబు భరతునకేకాక లక్ష్మణశత్రుఘ్నులకుం గలుగ నేర దిట్లు రాజ్యక్రమంబు సన్నిహితం బైనను రా

ముండు మొదట నేలుట కట్టుండై యుండ భరతున కెట్లు రాజ్యశంక గలుగున ని యంటివేని వివేకశాలియు ఊత్రచారిత్రంబునందుఁ బ్రాజ్ఞుండును గాలోచిత కర్తవ్యార్థకారియు నైన రామునివలన నయ్యెడు భావ్యవర్థకరణభయంబు వలనఁ బూర్వోక్తవై శారద్యాదిరహితుం డైనభవత్పుత్రు నుద్దేశించి పరితపించు చున్నదాన నని యితైఱంగున భరతునకు రాజ్యసాధారణ్యం బుగ్గడించి వెండియు శౌనల్యకుం గలసౌభాగ్యప్రసంగంబునఁ గైకకు నీర్వోత్పాదనంబుఁ జేయుతలంపున నిట్లనియె.

190

ఉ. ఎల్లి సమస్తబంధుజను లెంతయు మెచ్చుంగఁ బుష్పయోగమం దల్లన ధారుణీసురకులాభ్యులచే నభిషిక్తుఁ డై మహీ వల్లభు లెల్ల మ్రొక్కు లిడ వారక గద్దెయ నున్నజానకీ వల్లభుఁ జూచి మోదమున వాలంగ నీనవతేమి నోచెనో.

191

తే. పగతు లెల్లను నిర్దింపఁ బడిరి కాన, నధికవిశ్రుతి సంప్రీతి నలరి యున్న నీనపత్నికి దాని వై నెవరు వుట్టఁ, బనులు సేయంగ వలసె నీ కనిశ మబల.

క. ఏ మెల్ల నిన్ను వీడ్కొని, రామజననిఁ గొలిచి యునికి ప్రాప్తించె దగ్గఁ రామునకు నీకుమారుం, డోమహిళా ప్రేమ్యభావ మొందంగ నలసెన్.

193

క. భరతునిగృహమున నీన్నుష, లరుదారంగ నప్రహృష్ట లై వర్తింపం బరికించి రాచుయువతులు, గర మానందంబు నొంది కన్గొనవలసెన్.

194

ప. అని యిట్లు పాపవ్యవసాయంబునందుఁ జిత్తంబు తగులువడునట్లు బోధించు పరిచారిక నవలోకించి రామునియందు నన్నివిప్లంబు లగునర్థణంబు లభివర్తింప నుపక్రమించి కైక యిట్లనియె.

195

— ఇది కైక మంధరకు రామనిగర్హణంబులఁ జేల్పుట. —

మ. గురుదాంతుండు కృతజ్ఞుఁ డార్తిహరుఁ డన్మూరుండు ధర్మజ్ఞుఁడుం గరుణోదారుఁడు సత్యవాది శుచియుం గాకుత్స్థవంశేంద్రుఁ డా ధరణీజాపతి యాజి కగ్రనుతుఁ డై తాఁ బుట్టెఁ గానన్ ధరం బరిపాలింప నతండ్రి యర్హుఁడు జగత్ప్రఖ్యాతనీతిం జెలీ.

196

క. అనుజుల భృత్యుల బంధుల, ననవరతముఁ దండ్రివోలె నారసి ప్రోచున్ మనరాముఁ డతనియభిషే, చనమునకు న్వగవఁ దగునె నకియా నీకున్.

197

క. అవనిసుతావిభుఁ డేలిన, యవల మహీచక్ర మెల్ల సస్త్వత్తనయుం డువిదా పాలింపఁ గలం, డు విచారము దక్కి యూఱడుము నీ వింకన్.

198

క. ఎడఁబడక మీఁద భరతుఁడు, పుడమికి తేఁ డగుచు నుంట బుద్ధిఁ దలఁచు కి ప్పుడు రామాభ్యుదయమునకుఁ, బడఁలీ యిప్పగిది నడలుపడ నేటి కిటన్.

199

క. జనకతనయాకళత్త్రం, డనిశము నిజజననికంటె నతిశయభక్తిఁ ననుఁ జేరి కొలుచుఁ గావున, మనభరతునికంటె నతఁడు మాన్యుడు నాకున్.

చ. అనవరతం బతండు తన యట్టులె తమ్ములఁ జూచుఁ గాన న
య్యనఘునియందుఁ జెందిన మహాప్రియ మంతయు మత్కుమారునం
దును దగఁ జెందినట్లు తలఁతు న్నగువా మది కిప్పు దీనికై
మనమున నింతవట్టి పలుమాఁ తొదఁ గుండఁగ నేల దీనతన్. 201

వ. అని యివిధంబునం గైక దనమనంబున రామునియందుం గలవాత్సల్యంబు
తేటపడం బలికిన నక్కుబ్బ శోకశిఖిఖాదందహ్యమానన యై నిట్టూర్పువుచ్చి
యొక్కింతనే పూర కుండి వెండియుఁ గైక కిట్లనియె. 202

ఆ. వినుము వ్యసనశోక విస్తీర్ణ మగుదుఃఖ, వనధి మగ్న నైతి ననుచు నిన్ను
మది నెఱుంగలేవు మార్భ్యంబువలన న,నర్థదర్శినివి గదా లతాంగి. 203

—ఁఖి మంధర కైకకు నానాప్రకారంబుల బోధించుట. ఁఖి—

వ. అని యిట్లు కైకయభిప్రాయం బనాలోచితం బని నిందించి రామరాజ్యానంత
రంబుననైన భరతునకు రాజ్యంబు లేమి తెల్లంబుగా బోధించుతలంపున
ని ట్లనియె. 204

సీ. ధరణీశ్వరులు రాజతంత్రంబులను జ్యేష్ఠసుతునందె ఘటియింతు రతిగుణాఘ్య
లైనతక్కినవారియందుఁ జేర్పు రాజునకుఁ గలనుతు తెల్ల నరవతిత్వ
మొందలే రబ్బంగి నొందినచోఁ జాల ననయంబు వాటిల్లు నగ్రపుత్రుఁ
డగురాముఁ డేలిక యైనపిమ్మట వానితనయుండె భూవతిత్వము వహించు

తే. రాజవంశంబువలన వారక నుఖంబు
వలన నత్యంతనిర్భగ్నుఁ డగుచు నీదు
సుతుఁడు భరతుం డనాథుఁ డై సొంపు నెడియ
రణ్యమున కేగఁ గలఁ డిప్పురంబు విడిచి. 205

ఆ. కాంత నీదు మేలు ఘటియించుతలంపున
హితముఁ గఱప నచ్చు టెఱుంగ కిట్లు
నవతిభాగ్యమందు సంతసించెద వయో
యెంత చెనటి నైతి వే మొనర్తు. 206

తే. రాముఁ డధినాథుఁ డైన నీరాజ్యమునకు
హాని లేకుండ నీవుత్రు నన్యదేశ
మునకు నైన లోకాంతరమునకు నైనఁ
బనుచు నిక్కువ మీచంద మనుపమాంగి. 207

వ. దేవీ బాలుం డగుభరతుని మాతులగృహంబునకుం బుచ్చితి విది యవివేకంబు
నేఁ డతండు సమీపంబున నుండె నేనియు మహిషతికి రామభరతాదుల
యందు సమానసౌహార్దంబు సంఘటిల్లుఁ దృణగుల్లలతాదిస్థావరంబులయం
దైనను సత్యంతనన్నిధానంబువలన నన్యోన్యసంక్షేపరూపసుహృద్భావంబు

జనించుఁ బ్రాజ్ఞులైనరామభరతాదులయందు జనిలచుట కేమి యరిది యట్టి
సన్నికర్షంబు నీచేత విఘటితం బయ్యె లక్ష్యణండు రామునకుం బోలె శత్రు
ఘ్నండు భరతునకు వశుండై యుండు నతం డైన సమీపంబుననున్న దనయ
న్నేహంబువలన భరతునియందు సౌహార్ద్రంబు గలుగు నతండును బ్రహ్మపితం
డయ్యె వనోద్భూతతృణకాష్ఠజీవు లగువ్యాధాదులచేత ఛేత్తన్యం బగుఱిం
డొకవృక్షంబు కంటక ప్రచురవేత్రతృణలతాదులచేత సన్నికర్షంబువలన ఛేదన
దూపభయంబువలన సమోచితంబగునని వివరబడుం గావున సన్నికర్షంబురక్షణ
కారణం బై యుండునది నీచేతఁ బరిహృతం బయ్యెనని విందుముగాదె యని
పలికి వెండియుఁ గుబ్జ యిట్టనియె.

208

తే. రాఘవుఁడు లక్ష్యణుని బ్రోచు లక్ష్యణుండు, ప్రోచు రాముని నశ్వినీపుత్రులట్ల
వారిసాభ్రాత్ర మఖిలభుననమునందు, నధికవిశ్రుత మై యుండు నట్లు లగుట.

క. సౌమిత్రివై రఘూత్తముఁ, డేమియుఁ బాపంబు సేయఁ డించుక యైనకా
లేమా మనభరతునిఁ బెనుఁ, బాముపగిదిఁ గినుకఁ బూని బాములఁ బెట్టున్.

స. కావున భవత్కుమారుండు మాతులగృహంబుననుండి వనంబునకుం జనుం
గాక భరతుండు ధర్మంబు దప్పక పిత్ర్యం బగురాజ్యంబుఁ బరిచాలించెనేని
నాకుఁ బరమహితంబును నీ కత్యంతహర్షంబును భవదీయజ్ఞాతుల కధికోదయం
బును సంభవించు నదియునుంగాక.

211

తే. అతిసుఖోచితుఁ డగుభవత్కుతుండు రామ
చంద్రునకుఁ జూడఁ గేవల సహజశత్రుఁ
డతఁడు సతతసమృద్ధార్థుఁ డగుచు నుండ
నితఁడు నష్టార్థుఁ డై యెట్లు బ్రతుకుఁ దన్వి.

212

క. వనితా బలుసింగముచే, వనమున వెన నాక్రమింపఁ బడినకరివిధం
బున రామునిచే బాదువఁ బడినభరతునిఁ బ్రోవు మతని డెందం బలరన్.

ను. రమణీ మున్ను విభుండు నీకు వశుఁ డై లాలించునాఁ డీవు గ
ర్వమునం జేసినయెగ్గు లన్నియును దాఁ బల్కాటు చింతించి గి
న్న మదికా డాచిన నీనపత్ని యగునక్కొనల్య రాముండు రా
జ్యము బాలించుచు నుండె నేనియు నినుకా సాధింపదే క్రమ్యుఱన్.

214

తే. రామచంద్రుండు సకలసామ్రాజ్యమునకు
నాయకుం డయ్యె నేని నీనందనునకు
నీకు నీబంధుజనుల కప్రాకటై న్య
వృత్తి వాటిల్లు నిక్కువ మివ్విధంబు.

215

క. కావున భరతుని రాజ్య, శ్రీవిభుని గఁ బగతుఁ డైన శ్రీరాము నర
ణ్యవాసునిఁ గాఁ దలఁపుము, భావంబున నుతుండు నీవు బ్రతుకఁదలఁచినన్.

వ. అని బహుప్రకారంబుల నమృంధర తననేర్పుకొలంది వ్యాపాదంబునందుఁ జిత్తంబు తగులువడునట్లు బోధించిన నక్ష్త్రకేయి యెట్లకేలకు నీయకొని గ్రోధానలజ్వలితవదన యై నిట్టూర్పు నిగిడించి క్రమ్మట నక్కుబ్బ కిట్లనియె. 217

చ. అనుపమబుద్ధి నీకటపినట్టులె రాము నరణ్యభూమికిం
బనిపెడ మత్కుమారునకుఁ బట్టముఁ గట్టు తెఱం గొనరైడన్
మనమున దీనికిం దగినమంచియుపాయముఁ జూచి చెప్పు మీ
వనిన మదిన్ ముదం బలర నపురిచారిక వల్కెఁ గ్రమ్మటన్. 218

ఉ. ఓయెలనాగ నీదుతల పొప్పిద మయ్యె ననుంధరాసుతా
నాయకుఁ డుగ్రసత్తవ్యభయదాటవియందుఁ జరింప నీసుతుం
డాయతరాజ్యవై భననమంచితుఁ డై తనరారు నట్టిసూ
పాయముఁ జెప్పెదన్ విను మచారసుధీరచనాధురీణ నై. 219

— శ్లోక మంధర కైకకు రావవివాసన భరతాభిషేచనముల సుపాయం బెఱింగించుట. శ్లోక —

వ. దేవీ నీచేత బహుప్రకారంబుల నుచ్యమానం బైనయాత్మప్రయోజనంబు
నావలన వినం గోరితివి దీనికిం దగినయుపాయంబు నీ వెఱుంగక యడిగితివో
యెఱింగి ప్రకటంబు గానీక మనంబున నిడుకొని యడిగితివో యెఱుంగరాదు
నాచేతఁ బలుకంబడినదాని విన నభిలాషం బగునేని యెఱింగించెద దాని
నాకర్ణించి యవ్వల విమర్శింపు మని పలికిన నమృంధరావాక్యంబు విని
యక్ష్త్రకేయి స్వాస్తీర్ణం బైనశయనంబుననుండి యొక్కింత లేచి మంధర
కిట్లనియె. 220

అ. ముదిత యేయుపాయమున మత్కుమారుండు
రాజ్యమధిగమించు రామభద్రుఁ
డడవి కిప్పు డరుగు నట్టియుపాయంబు
జెప్పు మీవు తడవు సేయ నేల. 221

క. అని పలికిన నమృంధర, ఘనతరరామాభిషేకకార్యవిఘాతం
బొనరించుచుఁ గైకేయిం, గనుఁగొని యిట్లనియె నురలఁ గడుహర్ష మునన్.

వ. దేవీ తొల్లి దేవాసురసంగ్రామంబునఁ బురందరాదిబృందారకులు రాక్షసుల
కోడి పోడిమిసెడి నీమగనిం దమకుఁ దోడుపడుమని ప్రార్థించిన నతండు నిన్నుం
దనకు బాసటగాఁ గొని రాజర్షి నమేతుండై దక్షిణదిశకుం జని దండకార
ణ్యంబుఁ బ్రవేశించి యందు వైజయంతం బనుపురంబున కధివిభుం డైన
తిమిధ్యజం డగుశంబరుం డనుమహారాక్షసుని మహామాయునిం దాఁకి వీఁక
శరాసారఘోరంబుగాఁ బోరి పోరి ప్రొద్దుగ్రుంకినఁ దదీయశూలాభినంజాతక్ష
తవేదనావనోదనార్థంబు నిదురించి యుండ నప్పు డప్పుర్యగీర్వాణులు నిశా
నమయంబున సుప్తులైనవారి నందఱ నానావిధప్రహరణంబులం బ్రహరించిన

నక్కెదువులతాకున కోర్వక దశరథుండు మేల్కని నిజస్యందనంబు గడప
నిన్ను సారథిగా నియోగించుకొని రాక్షసులతోడ దారుణప్రకారంబున
రణంబుఁ జేసి రాక్షసప్రయుక్తసూలపట్టిసప్తాదిసాధనంబుల నొచ్చి నష్టచే
తనుం డైన నీ నన్ను డస్తశరభునిరణంబునకుఁ దొలంగించి దానవకృత్యంబులం
బడి నుడియకుండ రక్షించితి వనంపడి రాక్షసులు వై నెత్తినచ్చినఁ దత్తప్ర
హరణంబులం బూలియకుండఁ గాచితి విట్లు ద్వివారంబులు నీచేత రక్షితుండై
యతండు మెచ్చి వరంబులు రెం డొసంగెద వేడు మనిన వలసినయపుడు గో
రెద నొసంగు మన నద్దశరభుం డట్లయ్యెడు నని నీయకొనియె నీవృత్తాంతంబు
తోల్లి యొక్కనాఁడు స్నేహబలంబున నాకుం జెప్పితి నేను నాఁటనుండి
మనంబున నిడుకొని తద్దీనియోగనమయాన్వేషణంబు సేయుచుండఁ బెద్ద
కాలంబునకుఁ దగినసమయంబు దొరకొనియె బదునాల్గువత్సరంబులు రా
మున కరణ్యవాసంబును భరతునకు రాజ్యాభిషేకంబునుంగా నివ్వరంబు లొ
సంగ వలయునని మగని బలాత్కరించి యడిగి రామాభిషేకసంభారంబులు
నివర్తింపు మ్మట్లెన భరతుండు ప్రజాభిప్రాయసంప్రాప్తస్నేహం డై సుస్థిరుం
డగు దానంజేసి నీకు వశులై నవత్సులెల్లఁ బనులుసేయుచుండ మాబోంట్ల
నెల్ల రక్షించుచు నీశ్వరివై యుండెద నని సౌభాగ్యంబునం దాశాకల్పనా
పూర్వకంబుగా రామవివాసంబునకుం దగినయపాయం బెఱింగించి వెండియు
నిట్లనియె.

223

- క. చెలువంబు పక్కి బలుచడి, మలినపటముగట్టి శ్రోధమందిరమున సొ
మ్ములు డుల్చి నేలపైఁ గట్టలుకం బడియుండు మిపుడె యధిపుండు వచ్చున్.
క. వచ్చిన మగనిం గన్నులు, విచ్చి గనుంగొనక పూర్వవిధమునఁ బ్రేమ
న్ముచ్చట లాడక తగ మన, సిచ్చి గలియ కేప్పుచుండు మెంతయుఁ గినుకన్.
వ. అట్లైన భర్తృపరిత్యాగరూపానన్ధంబు వాటిల్లు నని తలంచి తేని వినుము. 226
క. మానిని మగనికిఁ గూర్చిన, దానపు గావున నతండు త్వత్కృతమం దెం
తో నెనరు గలిగి ప్రజ్వలి, తానలనుం దైనఁ జొచ్చు నది నిక్కమగున్. 227

తే. నెనరు గలవాఁడు గావున నీమగండు
నెలఁత నినుఁ గడదానిఁగాఁ దలఁచి దారు
ణోక్తిఁ గోపింపఁ జాలఁడు యుష్మదర్శ
మాన సేయుట ననువుల నైన విడుచు.

228

- క. పాటలగంధిరొ విను నీ, మాటకు జవదాట లేఁడు మానవపతి యి
ప్పాట భవదీప్తితాన్దము, వాటముగాఁ జేకురు ధ్రువం బది నీకున్. 229
వ. ఇట్లుక నొడమినడెందంబుతో నీవు శ్రోధాగారంబుఁ బ్రవేశించి శయ

నించి యున్న సమయంబున నీవిభుం డరుడెంచి నీచిత్తంబు వడయుటకు బహు
రత్న సువర్ణ భూషణాంబరమాల్యాదు లొసంగం జూచు మనోవిభ్రమ కారణంబు
లైన యప్పుదార్థంబులం దాన సేయక తొల్లి దేవానురసంగ్రామ సమయం
బున సంప్రీతుండై యొసంగెన నన్నవరంబులిచ్చునంతకుఁ గోపంబు డింపకుండు
మఱైన నతండు మోహవిశేషంబున నవ్వరదవ్యయం బొసంగువాడై కోర్కీకిం
దగిన ప్రయోజనంబు లెఱింగింపు మని యడుగు నప్పుడు నీవు భయంబు
విడిచి యన్యుహీవిభుని సత్యంబునందు సంస్థాపించి పదునాల్గువత్సరంబులు
రామునకు వనవాసంబును భరతునకు రాజ్యాభిషేకంబును గోరు మతం డివ్వ
రంబు లనుమానంబు దక్కి యొసంగు నంతట రాముండు వనంబునకుం జనిన
భరతుండు సామ్రాజ్యపదవిం గైకొని వశీకృతమూలబలుండై పగతులం బరి
మార్చి సంగృహీతమనుష్యుం డగుచు నిష్టజనంబులఁ గూడి మహీభార
ధౌరేయుండై యొప్పు నవ్వల నారాముండు చతుర్దశవత్సరంబులు వనవా
సంబు నల్పి గ్రస్తుఁడఁ బురంబునకుం జనుడెంచెనేని భరతుని జయింప సామ
ర్థ్యంబు లేమింజేసి యూరకుండు నంతట రాముండు రాముం డయ్యెడు భర
తుండు చతుర్దశవర్ష వ్యతిరి క్తపురుషాయుఃకాలం బంతయు నేకచ్ఛత్రాధిపత్యం
బుగాఁ బుడమి నేలుం గావున నెల్లభంగుల సందియంబు దక్కి నిర్బంధంబున
దశరథుని న్యాధీనుం గావించుకొని రామాభిషేకంబునకు విఘ్నంబు సేయు
మిదియె భరతునకుఁ బ్రాప్తకాలం బని పలికిన నక్కుబ్జువలుకుల కలరి యక్కె
కేయియనుకూలార్థహాపంబునం బ్రతిబోధితమైనయయ్యనర్థంబుంబరిగ్రహించి
సంతసించి యమార్గగత యైనకోరిచందంబున నవశయై మిక్కిలివిస్తయంబు
నొంది మంధర కీట్లనియె.

230

— శ్లోక మంధన మ్లాఘింతుట. శ్లోక —

- తే. బుద్ధినిశ్చయమందు నీపుడమిలోనఁ, గలుగు కుబ్జులలో నగ్రగణ్య వైతి
విత హితమతి వనుచు నిన్నెఱుంగ నైతి, నెంతశ్రేష్ఠాభిధాయినివే మృగాక్షి.
- క. సతతము మదర్థములయం, దతులితముగఁ గూడి యుందు వటుగావున భూ
పతి పూనిన కార్యం బెఱిఁగితి నే నెఱుంగంగ నైతిఁ గేవలజడతన్. 232
- వ. ప్రియసఖ దారుణవృథావలును వక్రరూపిణులును దుష్టావయవసంస్థానవిశేష
సంయుక్తలు నగు కుబ్జులు పెక్కండ్రు గలరు నీకు వారల నాటిసేయం దగదూ
ప్రియదర్శన వగునీవు పద్మంబుకరణి వాతంబుచేత నమ్రువైతి వై ననేమి సహజ
సుందరం బయినపద్మంబు వాతంబుచేత నమ్రుం బైన నెట్లనిద్యం బైయుండు
నట్లు సహజసౌందర్యశాలిని వగునీవు వాతోద్రేకంబువలన వక్రత్వంబు నొం
దియు ననిద్య వైతి వని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

233

- తే. స్కంధపర్యంతమును నొప్పు గలిగి యుభయ
పార్శ్వముల నొత్తికొని యున్న ప్రబలమయిన
యురముఁ గని సిగ్గువడి సునాభోదరంబు
శాతత వహించె ననఁ జాల సన్నమయ్యె. 284
- క. పరిపూర్ణ జఘనమును లన, దురుకుచములు విమలహిమకరోపమవక్త్రం
బరుదార నీకె కలిగెను, వరవర్ణిని యెంతహావనతివే తలఁపన్. 285
- చ. ఘనరవకింకిణీకలితకాంచియుతం బగునీనితంబముక
గనకసింహంగకాహళవికాసము లై నత్వదీయజంఘిక
ల్పునిచితభంగి దీర్ఘమయి శోభిలు నీదుషవద్యయంబు కాం
చననుచిశోభితావయవసౌష్ఠ్యన మింత పొసంగునే చెలీ. 286
- క. డ్రోమాంబరంబుఁ దాలించి, కామిని నీవాయతోరుకాండంబులచే
నాముంగలఁ జను బినభు, గ్భామపగిదిఁ జూడ్కి కింపు గావించె దిఁకన్. 287
- క. ఘనమాయుఁ డై నశంబర, దనుజనియందుఁగల బహువిధస్ఫుటమాయ
ల్పనజాతనేత్రి నీయం, దనవరతము నొప్పు శతగుణాధికములు నై. 288
- తే. సకియ యే నీస్థగు ప్రదేశంబు దీర్ఘ, మగుచు రథఘోణమువలె నాయతత గలిగి
యలరు నచ్చోట రాజనీతులు మతులు విచిత్రతరయై కి శక్తులు జేరి నిలిచె.
- వ. అని యిట్లు బహుప్రకారంబులఁ గుబ్జాయాపంబు కురూపంబైనను సురూపం
బుగాఁ గొనియాడి తదీయవాక్యంబులు లోకగర్వితంబులని యెఱుంగక కార్య
సాధకంబు లని తలంచి హర్షోత్కర్షంబునఁ గైకేయి వెండియు నిట్లనియె. 240
- చ. తలకొని మత్పుత్రుం డఖిలధారుణి నేలఁగఁ గల్గెనేని యో
నెలఁత మహోన్నతంబయిన నీస్థగునందు సుగంధిచందనం
బలఁది సువర్ణకంచుకము సర్మిలి నిచ్చెద నీమొగంబునం
దిలకము దిద్దెద నిష్ఠులదివ్యవిభూషణవక్షి నిచ్చెదన్. 241
- తే. పూర్ణ చంద్రునిఁ గేరు నీమృఖము నాదు, లోచనేందీవరములకు రుచులొసంగ
ధాతకాంచనసరిధానధారుణిఫలము, నచ్చర బలెం జరించెద నతివ నీవు. 242
- తే. నీవు నా కెట్లు దాసివై నెనరు వుట్ట, సేవఁజేసెద వారీతిఁ జెలియ నీకు
నకలకుబ్జులు విమలభూషణవిభూషి, తాంగు లై సేవఁ గావెంతు రనుదినంబు.
- క. అని యిటు తనుఁ గొనియాడుచు, దనభుద్ధికిఁ జిక్కి వేదితలగతశిఖిచా
ద్మునఁ దల్పముపై శయనిం, చినకైకం గాంచి కుబ్జ చెచ్చరఁ బలికెన్. 244
- ఊఊ మంధరోపదేశంబునఁ గైకేయి క్రోధంబుఁ బూనుట. ఊఊ
- చ. అతివ వృధాప్రసంగ మిపు డర్థమై శాత్రవుఁ డైనరాముఁ డా
తతనకలావనీభరముఁ దాల్చినపిమ్మట నీప్రయత్నముం

గతజల సేతుబంధనముకై వడి శూన్యనివాసదీపనం

గతి యగుఁ గాన నాపనుపుఁ గై కొని వేగమె సేయు మి త్తఱిన్.

245

ఆ. అనిన నట్లకాక యని కైక రయమునఁ, గుబ్బతోడఁ గూడి శ్రోధగృహము
సాచ్చి మైలఁ గట్టి సొమ్ము లుర్వీర వైచి, ధర వసించి మరల దాని కనియె.

చ ష్టితనయావిభుండు వసనీమకుఁ బోవుచునుండ మత్తుతుం
డతులితపూజ్యరాజ్యవిభుఁ డయ్యె నటం చలకేకయావనీ
వతి కెఱింగింపు కానియెడఁ బ్రాణనఖి మది నుక్కు దక్కి నా
మృతి నెఱింగింపుమా దశరథేశున కాతని యుల్ల ముబ్బఁగన్.

247

స. అని యి ట్లతిస్మారంబుగాఁ బలికిన నక్కుబ్బ తనతలం వీడేతె నని మనంబున
నుబ్బుచు రాముండు రాజ్యస్థుండైన నీకుఁ జేటు వాటిల్లుం గావున నెల్లభం
గుల నతండు వనంబునకుం జను నంతకు నిష్కర్తవ్యంబు విడువ కుండవలయు
నని యక్కైకకు నొత్తి చెప్పిన నద్దేవి మహాస్మారంబు లగుతదీయవచశ్చిలీము
ఖంబుల ముహూర్త్యుహుర్లుతాంతరంగ యగుచు హస్తంబు లురంబున నిడి
కొని యమృంధరమతంబునకు బహువారంబులు కైవారంబులు సేయుచు
సీతావల్లభున కరణ్యవాసం బొండె నాకు జీవితాంతం బొండె నందాఁక నీయ
లుక డింపక యుండు దాన నదియునుంగాక నిక్కార్థం బొడఁబడు నందాఁక
భోజనమజ్జనపానశయనాదు లుడిగి స్రక్పందనాదిపదార్థంబులం దాన మాని
దివ్యాంబరాభరణాదులం గై సేయ కుండెన నని నిష్కరంబుగాఁ బ్రతిష్ఠఁ జేసి
సర్వాభరణంబులు పుడమిం బడవైచి పుణ్యాంతంబునందు దివంబున నుండి
నేలం బడిన కిన్నరాంగనలెఱంగున ననాస్తరణసంవృతమేదినివయిం బడి
యుండె నప్పు డప్పడంతి యుద్వీగనంభతమోవృతముఖయును విముక్తముక్తా
మాల్వవిభూషణయునై యస్తమితతారకంబై తమశ్చన్నం బైననభంబు నను
కరించె నప్పు డక్కుబ్బ మణి కాంచనవిచిత్రంబు లైన తదీయ దివ్యాభరణం
బులు కీలుడిపి యెల్లకడలం జల్లె నవి నక్షత్రంబులు నభంబునుం బోలె నచ్చటి
వసుంధరను బ్రకాశింపంజేసె నిట్లేక వేణీయును విముక్తభూషణాంబరయు నై
కేకయరాజపుత్రి విపరీతార్థబోధిత యై యెంటి నేలం బడి నాగాంగనభంగి
నూర్పులు పుచ్చుచు సుంధరోపదిప్తకార్యంబు యుక్తం బని నిశ్చయించి మన
చేత నాలోచితం బైననర్వంబు సమీచీనం బని మెల్లన మంధరకుం జెప్పుచు
నిజోద్యోగం బగునో కాదో యని నిశ్చయాభావంబువలన దీనయై సారెసా
రెకు నాత్మసుఖావహం బైన తన్నిశ్చయోపాయం బొక్కముహూర్తంబు
చింతించి నిశ్చితార్థయై భుక్తిబంధోదీర్ణవదనయై యుండె నప్పు డక్కుబ్బ కైకే
యీకృతకార్యనిశ్చయం బెఱింగి రససాధనాదిసిద్ధి నొందినదాని తెఱంగునఁ
బరమప్రీత యయ్యె నంత.

248

—అంకిత దశరథుడు కైకేయిగృహంబునకు వచ్చుట. అంకిత—

చ. ఇనకులవార్ధిశీతకరుఁ డెల్లి జను ల్విస రాఘవాభిషే
చన మని తెల్పి యవ్వలను నభ్యుల వీడ్చొని తత్ప్రియప్రయో
జనముఁ బ్రియార్థ యైచగుణశాలికిఁ గై కకుఁ దెల్పువేడ్కఁ జ
య్యనఁ జనియెం దదీయవిపులాయతనంబున కాతఁ డున్నతిన్. 249

వ. అది మఱియును. 250

సీ. క్రాంచమరాశసారసనాదయుక్తంబు శుకపికశారికాశోభితంబు
చంపకాశోకరసాలప్రసవగంధమిళితలతాగృహవిలసితంబు
తపనీయరావ్యవితర్జితకాలంకృతరమ్యనిశాంతవిరాజమాన
మమృతోపమానభక్ష్యాన్నపానాదికసరసపదార్థోపసంభృతంబు

తే. నిత్యపుష్పఫలోపేతనిఖిలతరువి
కాసితోద్యానసహితంబు కనకరత్న
భూషణవిభూషితంబు నై పానఁగ సింధ్ర
కాంతసదనంబుక్రియ మనఃకాంత మగుచు. 251

క. వాపీకూపంబులచే, నాపాండురదాంతరాజతాననములచే
నేపారెడు కుబ్జలచే, దీపించెడుదాని రుచులఁ దేలెడుదానిన్. 252

క. కైకేయిగృహముఁ గనుఁగొని, ప్రాకటముగ రాహుయుక్తపాండుఘనచ్చ
న్నాకాశముఁ జేరెడు దో,పాకరుగతి నమ్మహ్ని నదనముఁ జేరెన్. 253

వ. ఇట్లు ప్రవేశించి. 254

అ. కామబలయుతుండు గావున సురతను, ఖంబుఁ గోరి తృప్తి గదుర శయ్య
కడకుఁ బోయి యందుఁ గైకేయిఁ గానక, మనుజవిభుఁడు తనదుమానసమున.

—అంకిత దశరథుడు కైకేయిఁ గానక పరితపించుట. అంకిత—

సీ. రమణి నిత్యము మదాగమనవేళ యెఱింగి మాల్యచందనచేలమండనములఁ
గయిసేసి మోహనాకారయై నారాక కెదురు నూచుచునుండు నిప్పు డేల
తొల్లింటిచందానఁ దొయ్యలి చూపట్ట దని విషాదము నొంది యచట నున్న
ప్రతిహారిఁ గనుఁగొని భామిని యెక్కడఁ జెప్పు మీ వన నది చేతు లళిక

తే. భాగమునఁ జేర్చి దేవరవారిదేవి, యలుక వొడమినడెందాన నల్లస్రోధ
సదనమున నొంటిఁ గత్తినభూశయ్యమీఁద, దీనయయిపడియున్నది దేవయనిన.

వ. విని యదర్శనమాత్రంబున మొదల సంప్రాప్తవిషాదుం డై యున్నయన్నర
పతి క్రోధాగారప్రవేశశ్రవణంబువలన ద్విగుణీకృతవిషాదుండై బుళితవ్యాకు
లేంద్రియుం డగుచు మెల్లఁ గ్రోధాగారంబులోనికిం జని యందు వినిష్కృత్త
యై సలతికపగిది బుణ్యక్షయంబువలన స్వర్గంబున నుండి పుడమిం ద్రెల్లిన

దేవతవిధంబున ధరణికిం జనుడెంచినవేల్పువెలయాలిచందంబునఁ బరమోహ
నార్థంబు ప్రయోగింపం బడినమాయకరణిఁ బరిష్కూన యైనపుష్పమాలిక
కై వడి వాగురాదికంబులచేత నిబద్ధ యైనహరిణిపోలిక వేటకానిచేత వనాంత
రంబున విషదిగ్గ బాణంబున నభిహత యైనకరిణిభంగి నసంవృతమేదినిపయిం
బడియున్నదాని నతథోచిత యగుదానిఁ బ్రాణంబులకంటె గరియసి యగు
దాని రామాభిషేకవిఘాతానుకూలసంకల్ప యగుదానిఁ దరుణి యగుదానిఁ
గై కేయి నపలోకించి యపాపుండును వృద్ధుండు నగుదశరథుండు పరమ
దుఃఖితుండై డాయం జని యరణ్యమధ్యంబున మహాగజంబు పూర్వోక్తవిశే
షణయుక్త యైనకరిణిం బోలె న్నేహంబున నద్దేవిం బరామర్శించి కరంబుల
చేతఁ బరిమార్చనంబుఁ గావించి మననబాణబాధితుండు గావున మిక్కిలి
సంత్రస్తచేతనుండై యిట్లనియె.

257

❀❀❀ దశరథుండు కై కేయిని నానాప్రకారంబుల ననునయిండుట. ❀❀❀

ఉ. ఎవ్వనిచేత భంగపడితే మృదుకోకిలవాణి నీమనం
బెవ్వఁడు నొవ్వఁజేసె సొబ గేటికిఁ దప్పె మనోహరాంగి నీ
కివ్విధి నాపయిం గినుక యేల జనించినదో యెఱుంగ నా
కవిధి మంత వే దెలుపుమా కమలాయతచారులొచనా.

258

ఉ. ముద్దులగున్న నాదుమునిముక్కున నూపిరి గల్గియుండ నీ
విద్దురవస్థ నొంది తపియించుచు ధాత్రి వసింప నేల నీ
ముద్దు మొగంబు పాంసుకణపూరిత మై యిటు లుండఁ గాంచి నా
కెద్దినుఖత్వ మేటిబ్రతు కేగతిఁ దాళుదు నింకఁ జెప్పుమా.

259

క. రాకేందువదన భూశము, సోకెనొ శాగిరరుజలఁ జొక్కితొ దానిఁ
వాణిని చెప్పుము వేగమె, చేకొని దివ్యావధంబు నేయింతు నొగిన్.

260

మ. వనజాక్షి యటు గాకయున్నఁ బరుఁ డెవ్వఁడైన నీ కప్రియం
బానరింపంగఁ దలంచెనే మఱియుఁ గోపోద్వృత్తి నెవ్వని కై
నను నీ వప్రియముం ఘటింప మదిలోనం బూనితే తెల్పు మె
వ్వని శాసించుదు నెవ్వనిగఁ నుఖనిగాఁ బాలింతు నే నియ్యెడన్.

261

ఉ. మానిని యిట్టులుండఁ జలనూ భవదిష్టముఁ దెల్పు మెత్తెఱం
గేని యవధ్యు నైన వధియించెద వధ్యుని నైనఁ గాచెదం
బూని దరిద్రునైన ధనపూర్ణునిఁ జేసెద విత్తవత్తముం
డైన దరిద్రుఁ డై వగచున ట్లానరించెద సిద్ధ మింతయున్.

262

క. జలరుహవత్త్రేక్షణ నా, బలమును నాధనము నాదుపత్నులు నామి
త్రులు నేను నాకుఁ గలబం, ధులు నీయాజ్ఞం జరింపుదుము గాదె రహిన్.

263

ఆ. బినరుహాక్షి నీయభిప్రాయ మింతైనఁ, గాదనంగ రాదు గాన నాదు

జీవితానిలంబుచే నైన నొకటెద్ది, గలిగె నేని దానిఁ దెలియఁ జెప్పును. 264

తే. రమణి నీమీఁదఁ గల యనురాగబలము

నెఱిఁగియును మది శంకించు టిది యుచితమె

జలజనేత్ర మత్సుకృతంబు సాక్షిగాఁగఁ

జెలఁగి నీకోర్కి నీర్పేదఁ జెప్పు మిపుడు.

265

ను. జలజాక్షి. సకలాబ్ధిముద్రితధరాచక్రంబు నాయాజ్ఞ చే

మొఁగు న్వంగకళింగమప్స్యకుచకాశ్మీరాదిదేశాధినా

థులు నాకు నవ్విశులై చరింతు లెద నెంతోభీతి నహోటులం

గల నస్తుప్రకరంబు లెవ్వియయినం గామించినం దెల్పవే.

266

న. దేవి నాయందుం గల సామన్యంబును నీపయింగల ప్రేమాతిశయంబును విచా

రించిన భవన్మనోరథంబు సిద్ధించుటకు నందియంబు లేదు స్రయాసంబు విడిచి

శయనస్థానంబునం గూర్చుండి న్వస్థచిత్తవై నీకు సంప్రాప్తం బైనభయంబుఁ

దెలుపుము సూర్యుండు నీహారంబునుం బోలె దాని నపనయించెద నని బహు

ప్రకారంబుల నస్తుహీనబ్ధుం డద్దేవిచిత్తంబు నడయుటకుఁ దగినతేజంగున

ననునయించిన నస్తుత్తకాశిని రామాభిషేకవిఘ్నరూపం బైనయప్రియం

బెఱింగింపనిశ్చయించి ప్రతిజ్ఞాకరణంబుచేతఁ గ్రన్తుట నిర్బంధింప నుపక్రమించి

మన్మథశరవిధ్దుండును గామవేగవశానుగుండు నగుదశరథు నవలోకించి దా

రుణవాక్యంబున నిట్లనియె.

267

శ్రీకైయ దశరథునిచే శపథంబుఁ జేయింపుట. శ్లో॥

తే. మానవేశ్వర యేయ నెవ్వనిచేతఁ, బహుతఁ బరాభవింపంగఁ బడినదానఁ

గాను నాకొక్కకార్యంబు గలదు దానిఁ, గూర్చి పెంపునఁ దీర్ప దక్షుండవు నీవు.

క. మోసము నేయక యప్పుని, జేసెద నని నీవు బాసఁ జేసితివేని

న్భూసంక్రందన యవ్వని, జేసెద నని నమ్మి తలఁపుఁ జెప్పెద నీకున్.

269

వ. అనిన విని యధరారమణుండు భవదాజ్ఞాకారి నైన నాయందు శపథాకాంక్ష

పరిధృతం బయ్యె నని యుద్ధతస్మితుం డై యద్దేవిశిరంబు నిజాంకంబున నిడి

కొని స్వాభిముఖికరణంబుకొను జికురబంధంబునం గరం బిడి యిట్లనియె.

క. నాకుం గల స్త్రీపురుషుల, నోకాంతా జానకీప్రియనకంఠుఁ దగఁ

నీకంటం బ్రియు లెవ్వరు, లేకునికి యెఱుంగ వొక్కొ లేమా యితరుల్.

270

నీ. కమలాక్షి. యెవ్వనిఁగానక యొక్కముహూర్తమైనను మని యుండిఁ జాల

ఘనుఁ దెవ్వఁ డనువులకంటె దక్కినపుత్రకులకంటె నిలఁ బ్రాణికోటికంటె

నట్టిముఖుండు జీవనార్తుఁ డజయ్యుండు నడయుండు నగురామచంద్రుతోడు

రమణిత్యన్వచనకరణము నుద్దేశించి శపథంబుఁ జేసితి శంక విడిచి

తే. నీకు హిత మాచరింపంగ నిశ్చయించి, యన్న నాబుద్ధిఁ దిలకించి యుష్మద్విష్ట

కథనమున నన్నుఁ బ్రోవుము కల్ల గాదు, సత్యమాడితిఁ బుణ్యంబుసాక్షిగాఁగ.

వ. అని పలికిన నద్దేవి దశరథుండు తనవలనిమోహంపుటురిం దగులువడియె నని యూహించి రామశపథపూర్వకస్వవచనక్రియావాక్యంబున సంహృష్ట యగుచు నిజపుత్రపక్షపాతంబువలనను సర్వస్వకారంబుల విభుండు తనకా ర్యంబు సఫలంబుఁ గావించు ననెడుహర్షంబువలనను శత్రువుల కైన వచించుట కశక్యం బైనదాని నభ్యాగతాంతకునిచందంబున నతిఘోరం బగుదానిఁ బుత్రాభిషేచన రామవివాసన రూపాభిప్రాయం బెఱింగించెనఁ గా కని నిశ్చ యించి గాజప్రతిజ్ఞ దుష్కరదారుణప్రయోజనవిషయం బగుటవలన విఫల త్వంబు నొందునో యని శంకించి దాని నశేషసాక్షీకరణంబున సుస్థిరత్వంబు నొందింపం దలంచి భర్త నుద్దేశించి దేవా యిప్పుడు సకలభూతంబులును జం ద్రాదిత్యాదిగ్రహంబులును నగ్నిపురోగము లైనదేవతలును భూమ్యంతరిక్ష దినంబులును దిక్కులును నహారాత్రంబులును గంధర్వరాక్షసాది దేవయోని విశేషంబులును నిశాచరభూతంబులును గృహదేవతలును సాక్షిగాఁ బ్రియపుత్ర సుకృతాదిపరిగ్రహక్రమంబున శపథంబుఁ జేసితివి తత్పూర్వకం బగువరంబు నా కొనంగితివి నీవు సత్యసంధుండవు ధర్మజ్ఞులలో నుత్తముండవు మహాతేజం డవు సకలభూతసమక్షంబున నీపలికినపలుకు లర్థవంతంబులు సేయుటకు నంది యంబు లేదు గదా యని యిట్లు దశరథుని స్వమతంబునందు సంస్థాపించి సత్య సంధాదివిశేషణంబుల స్వవచనకృత్సిద్ధిర్యంబుకొఱకుఁ బ్రశంసించి నిజాభిప్రాయంబు దేటపడ నిట్లనియె.

273

సీ. అవనీశ తొల్లి దేవాసురసంగ్రామమున శంబరుం డనుదనుజవరుని చే నప్తసంజ్ఞఁడ వై ననీ పవుడు నాచే రక్షితుండ వై చిత్తమందు మెచ్చి వరదప్రయ మిచ్చెద నంటివి తఱి యగునంతకుఁ గరము నమ్మి నీయొద్ద డాచితి నేఁ డన్వరంబులు దయ సేయు మటు గాక తక్కెనేని

తే. నేఁడె మదుపేక్షకుండ వై ననీవు చూడ

జీవితంబులు విడిచెద సిద్ధ మట్లు

గాన నను దక్కఁ గొనుకొర్కి గలిగెనేని

వరము లొనఁగి యభీష్టము ల్వీడయు మిపుడు.

274

వ. అని పలికిన నద్దశరథుండు విశేషంబుగాఁ బరస్వరూపం బుక్తంబు గా కున్నను బూర్వద త్రవరస్తారకవచనమాత్రంబునఁ గైకేయీచరీకృతుండై స్మృగశబ్దాను కరణలుబ్ధకవాక్యంబున పశీకృతం బైనమృగంబువాగురాదిపాశంబునం దగులు వడినచందంబునననుకూలవరదానాభ్యుపగమసంజ్ఞంబగుపాశంబునం దగులు వడియె నిట్లున్నహీనతని సత్యపాశబద్ధం గావించి కైకేయి వెండియు నిట్లనియె.

—అంత యి దశరథుని భరతాభిషేచనరాసువివాసరూపవరద్వయం బడుగుట. అంత—

సీ. భూనాథ యొకవరంబునకు మత్పుతునకు ఘనరాజ్యపట్టంబుఁ గట్టవలయు
వినుము రెండవరంబునకు రాముఁడు జటాజనచీరధారి యై సిరికిఁ బాసి
తావనవేషంబుఁ దాల్చి చతుర్దశవర్షము బృంశకావనమునందుఁ
జరియింపనలయు ని త్రైతరగున ఘటియింపు మిదియె నానునమున నిగువుకొనిన
ఆ. కార్యమట్లు గానఁ గడఁగి నీ విప్పుడు, రాఘవాభిషేకలగ్నమందె
పూజ్యయానరాజ్యమునకు నాతనయని, విభునిఁ జేయు నువనివిభులు వొగడ.

చ. అఱిమర దక్కి యువ్వరము లర్థి నొనంగుము నత్యసంగర
స్థిరుఁడవు గమ్ము జన్మకులశీలములం కరఁ గాచికిమ్ము భూ
వరులకు నశ్యమే సిరియు వై భవముం బరలోకనాథనో
త్కరమని తాపను బృహువిధంబుఁ బల్కలు చాటి చెప్పురే. 277

వ. రాజేంద్రా యేను నీచేత దత్తం దై నవరంబునే యడిగితిం గాని నూతనవరం బడి
గినదానఁ గా నని యిట్లు కర్ణచూలాయమానం బగుదాదుణవాక్యంబు వలి
కిన విని కొండొకసేపు నిశ్చేష్టితుం దై చిచ్చుతాఁకునం దపించునుహ
గజంబుబోలిక నేలం బడి పొరలుచు నిజాంతర్గతంబున. 278

—అంత దశరథుండు నానాప్రకారంబులఁ గైకెయిని మాటుట. అంత—

క. ఊహించ నూత్తకారణ, దేహవస్థ లొకొ రుజయె తీరినచేతో
మోహంబొ గాక తక్కిన, నాహ యే నింతవెట్టి నగుదునె యకటా. 279

ను. అని చింతించుచు గేహినీవచనవజ్రభోగనారాచదు
ర్దినసమ్మూర్చితమానసుం డగుచు ధాత్రీనాథుఁ డొక్కొంతనే
పునకుం దేటి యసంవృతావనివయిం బొ లేచి కూర్చుండి మో
మున దీనశ్యము గానుపించ వివరంభోరాశి నిర్మగ్నుఁడై. 280

ను. ఘనమంత్రైషధరుద్ధనిక్రమమహాకాలాహిమాడ్కిం గడం
గిననిట్టూర్పు నిగిప్పి యొంటిమెయి వ్యాఘ్రిం గన్న పెన్నిట్టిచా
డున భార్యం గని భీతి నొంది మరల స్వార్థాగతుం దై చిరం
బునఁ దె ల్వొంది సుదుఃఖితుం డగుచు నప్పుబోడితో నిట్లునున్. 281

తే. పుత్రగర్భిని దుష్టచారిత్ర కులవి, నాశిని నృశంస జానకీనాథుచేతఁ
బరంగ నాచేత నేమి పాపం బొనర్పఁబడియె నిట్టిదుర్వాక్యంబుఁ బలికె డేల.

చ. సతతముఁ దల్లినట్ల బలుచండముల న్నినుఁ గొల్పు జానకీ
పతి కహితంబు సేను నుదిఁ బట్టితి వేమినిమిత్త మేను దు
ర్మతి నగునిన్న దీక్షగరలచక్రితోరగినట్ల యిట్లు నే
ర్చితి జడబుద్ధిచే జనువుఁ జేసితి నాత్మవినాశనార్థ మై. 282

- ఆ. సకలజనులు రాముఁ డకలంకగుణధాముఁ, డనుచు సన్నుతింతు రట్టిపుణ్య
నందు నేమి నేర మొందించి ఘోరకా, ననమునం జరింపఁ బనుపువాడ.
- ఆ. పుడమి నైన రాజ్యభోగసంపద నైన, బలము నైనఁ బ్రాణపవను నైన
నానుమిత్ర నైన గౌసల్య నైనను, విడుతుఁ గాని యతని విడువఁ జాల. 255
- ఆ. అగ్రపుత్రుఁ డైనయననినుతాపతిఁ, గనిన నాదుప్రీతి ఘనత కెక్కు
నతనిఁ గాన కున్న నబల మచ్చిత్త మా,నందరహిత మగుచుఁ గుందుచుండు.
- తే. పన్నుగ సరోజనఖుండు లేకున్న జగము
నీరు లే కున్న సస్యంబు నిలుచుఁ గాని
రనుణి రాముండు లే కున్న నిమిషమయిన
నాదుతనువునఁ బ్రాణంబు పాదుకొనదు. 257
- క. అటుగావున నీపదములు, పటురయమున శిరము సోకఁ బ్రణమిల్లెద నీ
విటు క్రూరచింత నేయక, కుటిలాలక యొండుకోర్కెఁ గోరు మొనఁగెదన్.
- తే. పరమదారుణ మయినయీపాప మెట్లు
లకట నీచేతఁ జింతితం బయ్యె నేడు
పుణ్యవర్ధనుఁ డైనరామునకు నెగ్గుఁ
దలఁచుదానికి నిహపరంబులును గలనె. 259
- వ. దేవి నీ విప్పు డాశీనవాక్యంబు భరతప్రియ్యాప్రియవిషయంబునందు మచ్చి
త్తంబుఁ బరీక్షించుట కని తలంచెద నదియె భవదభిప్రాయం బేని భరతాభి
షేకంబే గోర వలయుం గాని రామునివివాససంబుఁ గోర నేల తొల్లి నీవు
రాముండు నాకు జ్యేష్ఠపుత్రుండు ధర్మజ్యేష్ఠుం డని పలికితి వది ప్రియవాదిని
నగునీచేత రామకృతకుశ్రామార్గం బొండె మదీయచిత్తంబు భవదాయత్తం
బై యుండుటకు నొండె గధితం బయ్యె నని యిప్పు డూహించెద నట్లు గా
దేని రామాభిషేకంబునకు సంతసింపక శోకసంతప్తచిత్త వై యితైఱంగున
నన్నేల సరితపింపం జేసెద వైనను శూన్యగ్రహంబు సోకి తత్పావశ్యం
బున నిట్లప్రియంబుఁ బలికితివి గావలయుఁ దొల్లి యొక్కింతైన భవదీయ
చిత్తం బధర్మాయత్తంబు గా కుండునట్టివినయసంపన్న వైన నీ విప్పు డీయధర్మ
కార్యం బవలంబించుటవలన ధర్మిష్ఠం బైనయిత్వోక్తవంశంబునం దనివార్యం
బైనయనర్థంబు సంప్రాప్తం బయ్యెనని తోచుచున్నది మున్నొక్కింతైన లోక
విరుద్ధం బగుప్రతికూలవాక్యంబు నీవలన విని యెఱుంగనికారణంబున నే
డివాక్యంబు నమ్ముట కనర్హంబై యున్నది నాకు రాముండు భరతసముండని
బహుప్రకారంబుల నాకుం జెప్పు చుండు నట్టిసమచిత్త వై ననీకు రాముని
యందు విరోధభావం బెత్తెఱంగున నుత్పన్నం బయ్యె. 260

అథ దశరథుడు కైకేయికి రామునిసగుణంబు లభివర్ణించి బోధించుట. అథ

చ. అనిశము ధర్మమార్గరతుఁడై యశ మెల్లఁడఁ గూడఁబెట్టి వా
గనినుకుమారత న్వీతిలురాముఁడు నీపయి జేయుభక్తి నై
నను నలపోయ కిట్లు నదునాలుగువర్షము లుగ్ర కాననం
బునఁ జరియింపఁ బంపు మన మూఢమతీ మది నెట్లు సైఁచితే. 191

తే. కౌసలేయుండు భరతునకంటె నధికభక్తి శుశ్రూషఁ గావించుఁబరఁగ నీకు
నారఘూత్తముకంటె నీయందుభరతునకుఁ గలవిశేషమేమిఁ గానములతాంగి.

తే. కనులలోచన నీకు గాఢపునకంటె, నన్యఁ డెవ్వఁడు వచనక్రియాప్రణామ
వినయ గౌరవసేవాదివృత్తులందుఁ, జతురుఁ డెందైనఁ గలఁడె ముజ్జగములందు.

తే. తగుణి కాంతోపజీవిశతంబులోన, రనుణి యొక్కరిచే నైన రామునందు
బలుకఁబడు పరివాదాపవాదములు దలంప లే పట్టిఘను నని కంప నేల. 294

తే. రాఘవుఁడు శుద్ధబుద్ధిచేఁ బ్రాణికోటి, నెపుడు రంజిల్లఁజేయుచు నిష్టకామ
దానములచేత న్వవశీకృతస్వదేశ, వాసిజనుఁ డై ప్రకాశించువనజనేత్ర. 295

తే. దానమున దీనజనుల సత్యమున లోకములను శుశ్రూషచే గురువులను వింటి
చే రణంబున దుస్సహవైరివరుల, సనిశముజయించి యున్నవాఁ డతఁడు తన్వీ

స. మఱియు సత్యంబును దానంబును దపంబును ద్యాగంబును మిత్రత్వంబును
శుచిత్వంబును నార్జవంబును విద్యయు గురుశుశ్రూషయు నివి మొదలగు
సకలగుణంబు లక్కుమాచునందు సన్నివిష్టంబు లై యుండు నట్టిశమాదిగుణ
సంపన్నుండును దేవతలుల్కిండు నగురామునియం దెవ్విధంబునఁ బాపంబు
దలంచితేవి లోకప్రియవాదియును మహాప్రియుండు నగురాముని వివాసము
గుఱించి వాక్యంబు స్మరించుటకు నైనశక్తుండఁ గా నట్టియేను భ్రీయుం డగు
నారాముని భవనగర్థంబు ననంబునకుఁ బొమ్మని యెట్లు వలుకుదు నని పలికి
వెండియు శోకం బగ్గలం బైన దీనవచనం డగుచు గర్గదకంఠం డై యి
ట్లనియె 297

తే. శమదమంబులు సత్యశౌచములు భూత
దయయు దాక్షిణ్యంబు ధర్మ మేధయ్యనందు
నిలిచె నట్టిధరాసుతానేత ననికిఁ
జనినపిమ్మట నేగతిఁ జనుదు నేను. 298

స. అని పలికి దుఃఖాతురుం డగుచుఁ గృష్ణుఁడ నమ్మహివల్ల భుండు ఘూర్ణమాన
శరీరుం డై శోకార్ణవంబునకుఁ బారంబుఁ బ్రార్థించునయ్యంగనచరణంబులకుం
బడి లేచి యండలి ఘటించి యి ట్లనియె. 299

సీ. చతురబ్ధిమ ద్రిత ష్టితయందుఁ గలసర్వమును నీ కొనంగెడఁ గ్కినుక విడిచి
తలకొని ధర్మంబు పెప్పర యుంక రాఘవునకు శరణంబు గమ్మ పెక్కు

- దినములు పుడమిపై మనినకతంబునఁ గడువార్ధకంబున బడలి మిగుల
దై న్యము నొంది పుత్రవియోగజనితార్తి కోర్వఁజాలక చేతు లొగ్గి వేడు
తే. మామకాంజలిఁ గైకొనిమంజువాణి, చాలఁ గారుణ్య మొనరింపఁ జాలుదనిన
వినుచు బడబాగ్నిగతి కార్ద్ర వేషయగుచు, నలుకరెట్టింపఁబలికె నవ్వలఁదిసతికి.
- సీ. భూనాథ మును వదంబు లొనంగి క్రస్తుఁఁ బరితపించెదవు నీపాటినృపులు
విన్న మెత్తురె వారు విన నీదుధార్మికత్వం బెట్లు వాక్రుచ్చి పలుకఁ గలవు
మఱియు నాభూపతు ల్బ్రవ్వరదానప్రసంగంబుఁ జేసినసమత వారి
కుత్తరం బెయ్యది యొనరఁ జెప్పుదు వీవు భయదదేవాసురభండనమున
తే. నన్నుఁ గాంచిన కేకయనాథపుత్ర, కే నొనంగినవరములు పూని మిథ్య
యనుచుఁ బల్కెదవో నృపజనుల కెల్ల, నపయశం బొదఁగూర్చితి వధిప నీవు.
- వ. అని గర్హించి పలికి క్రస్తుఁడ సత్యంబు ప్రకటంబుగా నిరూపించుతలంపున
నిట్లనియె. 302
- చ. విమలవిచారు లైననృపవీరుల మెచ్చఁ గపోతరక్షణా
ర్థము మును కైన్యఁ డకానృపుఁడు తత్పితృతార్థియు నైనయొక్కశ్వే
నమునకు నెంత పుణ్యకలనం దనకండలు గోసి యిచ్చి న
త్యముఁ బ్రకటంబుగా నిలిపె ధారుణి నత్తెఱఁ గీ వెఱుంగవే. 303
- చ. అదియును గా కలహ్నుఁ డనునాతఁడు నేత్రము లిచ్చి పుణ్యసం
పద నిరనందఁడే యది ధ్రువంబుగ నిల్చెనొ లేదొ వార్ధియుం
ద్రిదశగణార్థితుం డయి తుది స్సమయం బొనరించి వేలఁ దాఁ
బదపడి దాఁటెనే ధరణిపాలక సత్యము నూది నేటికిన్. 304
- చ. జనవర పూర్వవృత్తముఁ బ్రసన్నమతిం గని మున్ను నీవు చే
సినసమయంబుఁ దప్పకుము శీలము సత్యముఁ బాయఁ బెట్టి రా
మునిఁ బృథివీసుఁ జేసి యింక ముప్పునఁ దప్పక నగ్రపత్నితో
ననిశముఁ గ్రీడ సల్ప హృదయంబున జూచితి వేమొ దుర్మతి. 305
- తే. జనవరోత్తమ నాకోర్కి సత్యధర్మ, యుక్త మయినను దదవ్యతిరిక్తమైన
నిపుడు నీమ్రాల నాచేత నెద్ది పలుకఁ, బడియె దానికి నన్యధాత్వంబు లేదు.
- తే. ఎంత లే దని త్రోచి నీ వెల్లి పుడమి, కన్నెమగనికే బట్టంబు గట్టి తేని
గరళ మైనను గ్రోలి నీకనులు చల్ల, గాఁగ మేనికే బాసెదఁ గల్ల గాదు.
- తే. వై భవంబునఁ బొదలు సవతిని గాంచి, యొకనిమిష మైననోర్వలే నకట దాని
విభుత కాంజలిఁజేయుచు వినయవృత్తి, బ్రతుకుకంటెను జచ్చుట పాడి గాదె.
- క. జనవర రామవివాసన, మునకంటెను వేఱు కార్యమున నాచి త్తం
బున కానందము కలుగదు, విను భరతునిమీఁదియాస వే యన నేలా. 309
- వ. అని యిట్లు పరమదారుణం బైనవాక్యంబుఁ బలికి యూఱుకుంపినసన్నుహీరము

ఋండు మిక్కిలి యవాచ్యం బైనరామునివనవాసంబును భరతునిరాజ్యాభి
షేకంబును విని పరమశోకాక్రాంతచిత్తుం డై కోపంబునఁ గొండాకసేపుతెప్ప
వ్రేయక యప్పుకంతిమొగంబుఁ దప్పక చూచుచు నిశ్చేష్టితుం డై యూర
కుండి వెండియు నద్దేవిన్యవసాయంబును దాను జేసిశశపథంబునుం దలంచి
యశశ్యప్రతిక్రియం బగుటపలన నిరచుకసేపు భ్యానంబుఁ జేసి రామాయని
నిట్టూర్పు వుచ్చి సన్నిపాతాదులచేత విచారితప్రకృతి యైనవానిచందంబున
వ్యాధిగ్రస్తుం డైనవానిహాలిక నున్నతునికై వడి మంత్రాహృతవీర్యం బయన
మహానర్పంబుభంగి నట్టచిత్తుం డై పరశుచ్చిన్నం బైనతరువుమాడ్కి ధరిణి
పయిం బడి కొండాకసేపునకు లబ్ధసంజ్ఞం డై వెండియు దీనవాక్యంబున
నిట్లనియె,

310

క. రమణి యనర్థం బధ్రా, ర్హముగా నెవ్వఁడు గఱపె నకట పిశాచా
క్రనుగతమతిసలె దుర్వా, క్యముఁ బల్కుట కోడ వెంత యవివేకినివో 311

క. ఈనవ్వత్తభ్రంశము, నేనరణి న్ను న్నెఱుంగ మిప్పుడు చెనటే
యిశాలము విచారితం, బై నర్హముఁ గానఁ బడియె నటు నీయందున్ 312

క. నీ కీభయంబు వొడముట, కేకారణ మాత్మనుతున కీశత్వము నీ
తాకాంతునకు వివాసన, మేకరణిం గోరితివి విహీనప్రజ్ఞా. 313

తే. మగఁడ నగునాకుసుతునకుజగమునకును, నప్పుకప్రియంబుఁగావింపఁదలంచితేని
రామవనవాసభరతనా మ్రాజ్యహాప, మైన యీపాపభావంబు మాను మిపుడు.

క. రామునియం దపరాధం, బేమి విలోకించి పలికితే నీ కిపుడే
నేమి విరోధముఁ జేసితి, నీమాటలు నీతిశాస్త్రనిర్ణీతములే. 315

తే. అతివ నాచిత్త మెరియించు టంతెకాని
రాముఁడు భరింపఁ దగినసామ్రాజ్యభార
మేల భరతుఁడు పూను నీతేనుకంటె
భరతుఁ డధికుఁడు నృపనీతిపరతఁ జేసి. 316

తే. అనఘ వనమున కీవు పొమ్మనిన యంత, రాహుసంగ స్తుఁ డగునుడురాజుపగిడి
గడు వివర్ణత నొందినకాసలేయు, వనన మేరితఁ గనుఁగొనువాఁడఁ జెవును.

ఆ. సుతీయు సకలరాజమధ్యంబునఁ బ్రధాన, హితులఁ గూడి నిశ్చయింపఁబడిన
దాని శత్రురాజనశితసైన్యమునట్ల, కలుషచిత్త యెట్లు గ్రమ్మఱింతు. 318

వ. అదియునుంగాక. 319

నీ. జడబుద్ధి యైనదశరథుండు చిరకాల మెత్తెఱంగున రాజ్య మేలె ననుచు
గుణవంతు లగురాజకుంజను ల్గును వెలిఁ బెట్టరే జానకీప్రియుని యుత్స
వముఁ జూడ వచ్చిన వసుమతిధవులు రాఘవుఁ డాజచే నేమి కారణమున
నిర్వాసితుం డయ్యె నేఁ జని రాము నుద్దేశించి పలికినఁ దిరిగి వారి

తే. కేమియు త్తర మొనఁగుదు నిపుడు మఱియుఁ, గై కచేఁబడితుండనై కాననమున
కనిచితి నటంచుఁ జెప్పుదునా యటైన, సత్యవిచ్ఛిత్తి కేనోర్వఁ జాలు పెట్టు.

సీ. అనిశముఁ బ్రియపుత్రయును బ్రియవాదిని
ప్రియకామయును వాహప్రియయు నైన
కౌసల్య యయ్యయికాలంబులను దాసి
యనువున సఖయట్ల జననిపగిది
భగినిచందంబున భార్యపోలిక నొప్పు
నట్టికాంత గుమారుఁ డడవి కేగు
చుండ నన్నే మని యొప్పిదంబులు వల్కు-
నీదృశం బగుపాప మేను జేసి

తే. యే మని ప్రియంబుఁ జెప్పుదు సంతకాల
మేను నీయందఁ జేసిన హితము నన్నుఁ
బరితపింపఁగఁ జేసె నవధ్యభోజ
నంబు విషరోగినిం బలె నాతి నేడు.

321

వ. మఱియు సత్కారోచిత యైనయక్కౌసల్య భవద్విప్రియశంకచే నాచేత నొ
క్కనాఁ డైన సత్కరింపం బడినయది గా దయ్యె నవయునుం గాక.

322

క. వనసంప్రయాణరూపా, వనిజాప్రియవిప్రియంబు వదలక విని గ్ర
క్కున నలసుమిత్ర నన్నే, మని మనమున విశ్వసించు నక్కట చెపుమా.

ప. సకలలోకానందకరుం డైనరామభద్రునిఁ బరిత్యజింపం దలంచినదశరథుం
డింకనేమి యకార్యంబుఁ గావించుటకు వెఱచు నని ధిక్కరింపదే యని వెండి
యు నిట్లనియె.

324

ఆ. విశినవాసి యైన విభుని లోకాంతర, వాసి యైననన్ను వరుసతోడ
జనకరాజపుత్రి వినుటకు నెట్లోద్బు, నకట రెండు నప్రియములు గావె.

325

తే. పతివిపినయాత్రయును నాదుపంచతయును
విని మహీసుత గృహణ యై వెండికొండ
క్రేవఁ గిన్నరుఁ బాసిన కిన్నరిక్రియ
వెతలఁ బొంది ప్రాణంబులు విడువ కున్నె.

326

క. వనమునకుఁ జనినరాముని, వనగతుఁ డగువిభునిఁ గూర్చి వగచుమహీజం
గనుఁగొని యేను ధరణిపై, వనితా చిరకాల మింక బ్రతుకెగఁ జాలన్.

క. జననుతుఁ డగురాముని వన,మునకుఁ బనిచి నన్ను దుఃఖమునఁ జంపి రయం
బున భరతుఁ గూడి మోదం, బున విభవారాజ్య మేలఁ బూనితొ బుద్ధిన్.

తే. అనతి వగు నిన్ను మది సతి వనుచు నమ్మి
పిదప దుఃఖార్తి నిట్లు తపింపవలసె

నరుండు మోహవశంబున గరళయుక్త
మద్యమును గ్రోలి దుఃఖించుమాడ్కి నబల.

329

క. వనమున లుబ్ధుఁడు గీత, ధ్వనిచే మృగమును గడంగి వంచించినచా
ద్బున శత్రుసాంత్వమున నను, దినమును వంచించి తుది వధించితి వకటా. 330

తే. ఎంతపాపాత్ముఁ డీవృపుఁ డిపుడు గ్రామ్య
సుఖముకొఱకుఁ గుమారుని సూరినుతుని
వనమునకుఁ బంచె ననుచు సజ్జనులు నన్ను
దూఱరే కల్లుఁ ద్రావిన పాటునట్లు.

331

వ. దుష్టచారిణీ వరదానవిషయంబునందు రాముండు జటాజినచీరధార్మియై ముని
వేషంబున వనంబునకుం జనవలయు నని పలికితి విట్టిక్రూరవాక్యంబులు విని
క్షమింపవలసెం గావున మత్పురాకృతదుష్కృతం బివ్వీధం బపరిహార్యత్వం
బున నవశ్యం బనుభావ్యం బయ్యె నక్కటాయది యెంతకష్టం బెంతదుఃఖంబు
చిరకాలంబున నుండి సౌఖ్యంబుకొఱకు నాచేత ననుష్ఠితం బైనభవద్రక్ష
ణంబు. గంతలగ్నం బైనపాశంబుభంగి న్వనాశనంబుకొఱకుఁ బరిణతం
బయ్యె నని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

332

క. బాలుం డేకాంతంబునఁ, గాలాహిని ముట్టినట్లు గానక జడతక్
వాలాయము సతి వని దు, శ్రీల పాణిగ్రహంబుఁ జేసితి నిన్నున్.

333

ఉ. కాంతకుఁ బ్రీతి సేయ ననుకంప దలంపక రాముని న్వనా
భ్యంతరసీమకుం. బనిచె నక్కట యీనృపుఁ డెంతచంచలుం
డెంతవివేకశూన్యుఁ డని యెన్నిక వెట్టదె సర్వలోక మా
వంతయు శంక లేక యది యంతయు నిక్కముగాదె దుర్మతీ.

334

తే. రమణి సువ్రతబ్రహ్మచర్యములచేత, గురులచేతను నృపధర్మపరులచేత
సతత ముపకర్షితుం డైననుతుండు మరల, భోగవేశ దుఃఖంబులువొందెనకట.

క. వనమునకుఁ బొమ్ము సుత నీ, వనినంతనె యట్లుగాక యని శ్రీఘ్రమునం
జనుఁ గాని మరలఁ దా నొం, డనఁ జాలం డట్టిసుమతి ననుచుట తగవే. 336

క. తనయా నీ విపుడు వనం, బునకుం బొమ్మనుచుఁ బల్కు బో నని నాతో
మునుకొని ప్రతికూలముఁ బల్కిన మేలగుఁ బల్కు డట్లు కేవలభక్తిన్.

తే. పాపచారిణి పరిశుద్ధభావుఁ డగుట, రామభద్రుండు నాయభిప్రాయ మించు
కైన నెఱుంగక వనికిఁ బొమ్మనినఁ దడవు, సేయ కప్పుడె చనునేమిసేయఁగలను.

వ. మఱియు మహాత్ముం డగురాముండు వనంబునకుం జనిన సర్వలోకధిక్కా
రంబు సహింపం జాలక యేను యచుక్షయంబునకుం జనియెద రామప్రవ్రా
జనమన్నరణానంతరంబు నసిష్టం బైన కౌసల్యాదిజనంబునం దేమి పాపం
బాచరించెదవో యని భయంబు వొడము చున్నయది యన్వలమన్నతానుసారి

జనంబంతయు మనోవాగగోచరం బైనదుఃఖంబు నొందు నీవలన నిత్యోకు
కులోచితం బైనయశం బంతయుఁ బరిక్షీణం బయ్యె రామునకు సహచరుం
డగుటం జేసి లక్ష్మణుం డతని విడువం జాలక వెనువెంట నరణ్యంబునకుం
జను నంతఁ గుమారవనవాసంబును భర్తృమరణంబునుం దలంచి శోకించి
కౌసల్య ప్రాణంబులు విడువం గల చంతట నుమిత్ర నన్నును గౌసల్యను రా
మ లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులం గానక శోకంబున సహగమనంబుఁ జేసి పంచత్వంబు
నొందు నిట్లు కౌసల్యా మమిత్రలను నన్నును రామలక్ష్మణశత్రుఘ్నులను దుఃఖ
నిమగ్నులం జేసి నాచేతను రామునిచేతను విడువం బడిన శాశ్వతం బైన
యిత్యోకుకులం బాకులంబుగాఁ బరిపాలించుచు నుఖం బుండుము భరతు
నకు రామవనవాసంబు ప్రియం బయ్యె నేని గతజీవితండు నైననాకుఁ బ్రేత
కృత్యంబు సేయుటకు నతం డర్హుండు గాఁడు మే మందఱి మరిగినపిదప నీవు
లబ్ధకామితవై పుత్రునింగూడి విధవారాజ్యంబుగాఁ బరిపాలింపు మీవు రాజ
పుత్రీ వ్యవదేశమాత్రంబున మన్మథంబుఁ బ్రవేశించుటంజేసి నాకుఁ బాపాత్ము
నకుంబోలె నపయశంబును మహాజననమక్షంబున ధిక్కారంబును సర్వభూతం
బులయం దవమానంబును సంప్రాప్తం బయ్యె నని పలికి వెండియుఁ నమృహీ
రమణుండు శోకోద్దేకంబున నిట్లనియె.

339

మ. అతివేగాన్వితఘోటక వ్రజముతో హస్తీంద్ర సంఘంబుతోఁ
జతురస్యందనరాజితో నెపుడు సంచారంబుఁ గావించు నా
క్షీతికన్యాధవుఁ డుగ్రకంటకశిలాశ్లేష్టాటవీభూమి నే
గతిఁ బాదంబులచేఁ జరింపఁగలఁ డింక న్భర్తృవిద్వేషిణీ.

340

చ. సరసపదార్థము ల్వలయుచందముల నృసనొందఁజేయ నే
ర్పరు లగుపాచకుల తనకుఁ బక్ష్యతరోదనభక్ష్యభోజ్యము
ల్పిరున నొసంగ నిత్యముఁ గరం బనురక్తి భుజించు జానకీ
వరుఁ డింక గండమూలముఖవన్యము లెట్లు భుజించు సక్కటా.

341

ఉ. ధౌతమవర్ణ వర్ణ పరిధానములక గయి నేసి పువ్వుశ
య్యౌతలమందు నుండెడు మహాసుకుమారుండు నాకుమారుఁ డే
రీతి నమంజులాజనపరిక్షితవల్కలముల్ ధరించి ఘో
రాతతకంటకాత్మకతి నావనియందు వసించుఁ జెప్పుమా.

342

చ. మదనవసంతవాసవకుమారమహాసుకుమారమూర్తి వా
రిదనిభగాత్రు నద్భుతచరిత్రునిఁ బుత్రునిఁ జూచి నప్పుడే
ముదుకఁడ నయ్యుఁ గ్రమ్మఱి సమున్నతయౌవన మొంది నిట్లు నే
మృది రహియింతు నట్టి జనమాన్యునిఁ బాసి మనంగనేర్తునే.

343

వ. మఱియు రామారణ్యగమనపూర్వకం బైనభరతాభిషేకం బతిదానకృతం

బవాక్యం బెట్టి దుష్కర్తున కైన వినఁ దగియెడునది గాదు యువతులు నిం
దింపం దగియెడువారని పలుకు లోకవాక్యంబు సర్వసాధారణంబైనను స్వార్థ
పర వగునీయందుంగాని పతివ్రతలయం దవాక్యంబు సార్థకంబై యుండదు
నీవు స్వసరానర్థసాధనస్వభావనయుక్తవు మత్పరితాపని వేశితాంతఃకరణపు
స్వార్థసాధనపరపు. నీచందం బిట్టిదని మున్నెఱుంగ నైతి సమస్తజగద్ధితాను
సారి యగురామునియందు నాయందు నేమియపరాధంబు విలోకించితివి రా
మప్రవాసనసాధకం బైన భవదావ్యపారంబును వ్యసననిమగ్నుం డైనరాముని
నిరీక్షించి జగంబంతయు నతికుపితం బగుఁ బితృపుత్రవధూవరు లనోన్యం
బు పరిత్యజించు నూర్పుండు తపింపకున్న నింద్రుండు వర్షింపకున్న లోకంబు
జీవించుంగాని వసంబునకుఁ జనురాముని విలోకించి యననుభూతరామస్వభా
వుం డైనను జీవింపం జాలఁ డేనెట్లు జీవింపం గలవాఁడ భార్యాకారాగతమృ
త్యు పని నిన్నెఱుంగక నజ్ఞానంబున నీతోడం గ్రీడించితిఁ గామభారావసన్నుం
డ నైనయేను మహావిషం బైనసర్పంబునం బోలెఁ జిరకాలంబున నుండి ని
న్నంకభాగంబున నిడివొని తుది నిట్లు నీచేత వధియింపం బడితి దురాత్ముండ
నగునాచేత మహాత్ముఁ డగురాముం డపితృకుండయ్యె నపుత్రకుండనైన నాచే
తఁ బరిత్యక్తంబైనతో భరహి తేత్వాకురాజ్యంబును భరతుండు చేకొని సర్వ
జనంబుల విడిచి బంధువుల నెల్ల వధించి భనత్సహితంబుగాఁ బంపాలింపం
గలఁడు నీవు మద్విమతులయందు స్నేహయుక్తవై యుండుము నేఁ డిట్లు పతి
పత్నీభావంబుఁ దిరస్కరించి యాపత్కాలమందు నుపద్రవకారిణివై క్రూర
వాక్యంబుఁ బలికితి విప్వాపంబున భవదీయదశనంబులు విశీర్యమాణంబు లై
పుడమిం బడ వేల భవదీయరసన సహస్రప్రకారంబుల వ్రయ్యవేల యెన్నఁ
డేనియు నప్రియంబు లగుపరుషవాక్యంబులు పలికి యెఱుంగం దట్టి యభి
రామవాదియు గుణనిత్యసన్నతుండు నగురామునియం దెవ్విధంబున దోషం
బులు పలికితివి కై కేయిగ్లాని నధిగమించిన నధిగమింపుము గోపించినఁ గోపిం
పుము నశించిన నశింపుము సహస్రప్రకారంబుల విస్ఫుటితవై మహీతలంబుఁ
బ్రవేశించినఁ బ్రవేశింపుము యప్రియంబైన భవద్వచనంబు సఫలంబు గావించి
పంజాల తురోపమానపు మిథ్యాప్రియవాదినివి దుష్టస్వభావపు స్వకులోపహూ
తినివి నమనోహారిణివి ప్రాణహారిణి వగునీవు జీవించి యుండుటకు సహింపంజాల
నని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

314

తే. రామభద్రుండు లేనిచో రమణి నాకుఁ
బ్రాణము నుఖంబు యశమును రతియు లేదు
నీదుపదములు ముట్టెద నెలఁత నుప్ర
సన్నవై ప్రోవు రాముని నన్నుఁ బ్రీతి.

345

క. అని యిగతి విలపించుచు, మనుజేంద్రుడు దుఃఖశోకమయనీరధిలో

మునుఁగుచుఁ దేలుచుఁ గ్రమ్మఱ, వనితపదంబులకు వ్రాలె వ్యాధితుమాడ్కిన్.

వ. ఇట్లనాధునిభంగి విలపించుచు సతిక్రాంతమర్యాద యైనకై కేయిచేత నికృత మర్హుడై చిత్తమూర్ఖయు జీవితవైమనస్యంబును బైకొనినఁ బ్రణామపరి హారబుద్ధిచేత నొండు దిక్కులకుం బ్రసారితంబులైన యద్దేవిచరణంబులు సంస్పృశింపక యాతురునివగిది దారుణంబుగాఁ బుడమింబడి పుణ్యాంతంబున దేవలోకంబుననుండి ధరణిపయిం బడిన యయాతించందంబున దీనపదనుం డై యనంవృతమేదినిపయిం బడి రోదనంబు సేయుచున్నమగనిం గని యువతు లకుం బ్రణామంబు సేయుట కనర్హుం డనియు సంతకుమున్న ననుభూత తాదృశ వ్యసనం డనియును బుడమిం బడియున్న వాఁడనియుఁ దలంపక యనర్థరూపయు ననిష్పన్నప్రయోజనయు నభీతయు భయదర్శినియు నైనయక్తైక జనాప వాదశంకారహితచిత్త యగుచు వెండియుఁ బూర్వదత్తవరంబుల నుద్దేశించి దశరథుని సంబోధించుచు నిట్లనియె.

347

క. జననాథ సత్యసంధుఁడ, నని నినుఁ గడునాడుకొందు వధికిరచన మై
మును వరము లిచ్చి లోభపుఁ, దనమున నేడేల యీక తప్పెన వకటా.

348

చ. మునుకొని నేడు తుచ్చజనముల్ వినఁ బల్కిన రాఘవాభిషే
చన మొసరింప కుండిన నసత్యజదోషమువచ్చునంచుఁ బే
ర్కొనియెడ వీవు తొల్లి యమరు ల్విస నిచ్చెదనన్న మధ్వరం
బు నొసఁగకున్న సూన్యతనముద్భవపుణ్యము నిన్నుఁ జెందునే

349

చ. అన విని యమ్మహీరమఃఖం డద్భుతశోకపరితచిత్తుఁ డై
పనివడి కొంతకాల మటు వల్కుక యూరక యుండి వెండియు
న్వనితమొగంబుఁ జూచి పదనంబునఁ గోపము చెంగలింపఁగాఁ
గనుఁగవ నశ్రువు ల్దొరుగ గడ్గదికఁ దలయెత్తి యిట్లనున్.

350

క. మానితగుణుఁ డగురాముఁడు, కాననమున కేగఁ బరమగతి కేఁ జనఁగా
మానిని యవ్వల రాజ్యముఁ, బూనికఁ బాలింపు మొదపుఁ బుణ్యముసుఖమున్.

ఉ. ఏనటు దేవలోకమున కేగ సురల్ ననుఁ జూచి జానకీ
జాని సుఖాత్ముడై యనినఁ జయ్యన సేమని చెప్పువాఁడ నా
ధీనిధిఁ గానకుం బనిచితిక సతికిం బ్రియమార సంటినా
దీనత నొంది కోపమున ధిక్కుతి సేయుదు రేమి సేయుదున్.

351

వ. మఱియుఁ గై కేయి కొసంగినవరంబునకుఁగా సత్యవశుండు నైరాముని వనంబు
నకుం భుచ్చితినిని సత్యంబుగాఁ బలికితిసేని నకలజననమక్షంబున నెల్లి రా
ముని రాజ్యంబున కభిషిక్తునిఁ జేసెద నని పలికినవచనంబున కసత్యదోషంబు
కలుగునని పలికి యప్పుడమితేఁ డంతకంత కినుమడించినశోకంబున నిట్లనియె.

- తే. తరుణి యనపత్యతాదురితమునఁ బెద్ద
కాల మత్యంతదుఃఖశోకముల బడలి
తుది నతనిఁ బుత్రుఁగాఁ గంటి దుష్కరముగ
నట్టిప్రియపుత్రు నెఱ్ఱంగి ననుప నేర్తు. 354
- క. శూగుండును గృతవిద్యుండు, వీరుండు త్తమాపరుండు విజితేంద్రియుండు
స్నానననేత్రుఁడు రాముండు, వారక యేలాగు విడువఁబడు నాచేతన్. 355
- క. రాముని నీలోత్పలసమ, భాముని నాజానులంబితతబాహుని ను
ద్దామబలుని నభిరాముని, భామిని యేపగిది వనికే బంపఁగ నేర్తున్. 356
- ఆ. నుఖము లొనఁగ దుఃఖశోకంబులకుఁ బాప, నర్హుఁడైనరాము నకట నేడు
వనికి నెట్లు పుత్రు పరమదుఃఖునిజేసి, దీన నేమి కోర్కొ దీరు నీకు. 357
- తే. కమలనేత్ర దుఃఖార్హుండు గానిరాఘ
పునికి దుఃఖంబు సేయక తనువు విడిచి
యనిమిషేంద్రులోకమునకుఁ జనితినేని
యొదవుసౌఖ్య మందైనఁ గాకున్నఁ గలదె. 358
- క. ఓకలుపచిత్ర రాముని, నాకుం బ్రియుఁ డయినవాని నయధర్మవిదుం
జేకొని నుజనులు దూఱఁగ, నీకరణి న్వనికే బనిచె దేటికే జెపుమా. 359
- క. వనితా రాముని వనికిం, బనిచిన సత్సభలయందుఁ బరిభవము జగం
బున ననుపమాపయశమును, మునుకొని నా కొదవు నిక్కముగఁ దోడ్తోడన్. 360
- వ. అని యిట్లు బహుప్రకారంబులఁ బరిభ్రమితచేతస్కుండై యార్తుండై విలపించు
చుండ నన్నహింసతికే జంప్రమండలమండిత యైన యారాత్రి యతికష్టతరం
బునఁ గించి దవశేషంబుగా నతిక్రమించె నప్పు డద్దశరథుండు వేడి నిట్టూర్పు
నిగిడించి గగనానంతలోచనండ్లై యంజలిఁ గీలించి పరమార్తుండై విలపిం
చుచు శర్వరి నుద్దేశించి యిట్లనియె. 361
- నీ. విచులనక్షత్రశోభితయైన శర్వరి యంజలి ఘటించి యధికభక్తి
బ్రాగ్ధింతు నినుఁ దెల్పివాఱిన రామున కటవీప్రయాణ మట్లాపహిల్లుఁ
గావున నామీఁదఁ గరుణించి నేగకు మటు గాక వేగుట యదియు నొక్క
హితమని గణుతింతు నెట్లన్న నెద్దానివలన నా కిట్లనివార్యమైన
- తే. యమితదుఃఖంబు ప్రాప్తించె నట్టి యుర్ర
శీలయుఁ బతిఘ్నియును దుష్టచిత్తయుఁ గుల
ఘాతీనియుఁ గ్రూరయైన యీకై కయాన
నంబుఁ జూడక తలఁగి చనంగ వచ్చు. 362
- వ. అని పలికి వెండియు నతండు శోకరోషంబు లొక్కంత తనలోనఁ దాన యుప
శమించుకొనియప్పడంతిదిక్కు. మొగంబై దేవీ సాధువృత్తుండును నల్పావశేషా

యువును సత్యవశగతత్వంబున భవదధీనుండును విశేషించి వల్లభుండనైననాకుఁ బ్రసాదం బొసంగుము నీచేత వరబలంబునఁ బ్రతిగ్రహింపఁబడిన రాజ్యంబును మత్ప్రిత్యర్థంబుగా రామున కొసంగుము రామాభిషేకంబు నాచేత నిర్జనప్రదేశంబునందు సముదాహృతం బైనది గాదు రాజసభామధ్యంబునం బలుకఁబడిన యది గావున దాని కసత్యత్వంబు గలుగకుండ సార్థకత్వంబు నొందించి సత్యవశగతత్వంబువలన భవదధీనుండ నై ననన్నుం బ్రోచి కీర్తిలాభంబు వడయు మిక్తార్యంబు నాకును రామునకు లోకంబునకు గురువులకు భరతునకుఁ బ్రియంబై యుండునని ధర్మబోధంబుగాఁ బలుకుచు శోకరోదసతామ్రాఘుండై కన్నీరు నించుచు విలపించుచున్న యద్దశరథుంగనుంగొని తదీయవిచిత్రకరుణవిలాపంబు విని యద్దేవి కోపరసాధిదేవతయుం బోలె నేత్రకోణంబులఁ దామ్రదీధితులు నిగుడ మొగంబై త్రియతనిం దనచూపుచిచ్చుసంగాల్పుచు నదత్తప్రతివచనయై యూరకుండై నప్పు డప్పుహీనాథుండు నిత్యంబును మనోనుసారణియై యుండి తత్కాలంబున బుద్ధివై పరీత్యంబునఁ బ్రతికూలభాషణంబులువలుకుచున్నకై కేయిమొగం బట్టె చూచి రామవివాసనరూపం బగువరంబుఁ దలంచి చిరపరిచితప్రేమంబున నద్దేవిని ధిక్కరించుటకుం జాలక ప్రియపుత్రుని వసంబునకుం బనుచుట కోర్వక మూర్ఛాక్రాంతుండై ధరణివయిం బడియె నిట్లు విసంజ్ఞుండై పడియున్న యద్దశరథునకుఁ దెలివి దొరకొనుట కవిభాషరి యనుగ్రహించె ననం దూ ర్పెట్టి నగుచు వచ్చెఁ బదంపడి బోధనసాధనమంగళగీతాది కంబు సెలంగె నప్పుడు దాని నివారించి పుత్రవియోగజనితశోకంబు సహింపం దరంబుగామికి సేలంబడి వివేష్టమానుండై విలపించుచున్నరాజు సవలోకించి మరల నత్రైవ యిట్లనియె.

363

తే. జనవరోత్తమ మును నాకు సంశ్రవంబు, స్వీకరించియు దురితంబుఁ జేసినట్లు ధరణివయిఁబడి మిక్కిలి పరితపించె, దేల స్థితి యందు నిల్పి నీకది గుణంబె.

తే. ధర్మవిదు లగువారు సత్యంబు వరమ, ధర్మ మని పల్కి రేనును ధర్మయుక్తిఁ దడయ కడిగితి నీవును ధర్మ మూఁది, వరము లొసఁగక యిబ్బంగి వగచె దేల.

చ. మును తన మేనుఁ గోసి నృపముఖ్యుఁడు కైబుద్ధుఁడు పట్టి కిచ్చుట ల్పిణుతపదాన్యశేఖరుఁ డలర్కుఁడు పాటున కక్షు లిచ్చుట ల్వసనిధి వేల దాఁటి సుకరంబుగ మేదిని ముంప కుండుట ల్లిసకరుఁ డెండ గాయుటయు ధీవర సత్యము నూఁదియేకదా.

366

క. సత్యమునఁ గలుగుఁ బరమును, సత్యంబున నుండు ధర్మసంచయ మెల్లఁ నత్యంబె శ్రుతులు బ్రహ్మము, సత్యేతర మైనదొకటి జగతిం గలదే

367

ప. రాజేంద్రా యేను ధర్మపరిపాలనార్థంబు నిన్నుం బ్రేరేపించితి నీకు ధర్మసంరక్షణంబునందు నియతి గలదేని మత్ప్రేరణంబునఁ బుత్రుం డగురాముని వసం

బునకుం బంపు మిమ్మాట ముమ్మాటికిం బలికితి నట్లు నేయవేని నీయెదుట నిప్పు
డే జీవితంబు విడిచెద నని యిట్లు కై కేయిచేతఁ బ్రచోదితుండై యద్వైతరథం
డుపేంద్రకృతం బైనవనత్రయస్రతిశ్రవరూపం బగుపాశంబునం గట్టువడిన బలి
చండంబున నాత్మవినాశనకరం బైనసత్యపాశంబునం గట్టువడి విడివడ నమ
ర్థండు గాక యుగచక్రాంతరంబునం జిక్కిన ధురంబు పగిది నుద్బాగ్రితచిత్తుం
డును వివర్ణవననుండు నై నేత్రంబుల సశ్రుకణంబులు దొరంగఁ గొండాకసే
పూరకుండి వెండియు నొక్కింత ధైర్యం బవలంబించి యక్కైకయాననంబు
విలోకింప రోసి యవాఙ్ముఖం డై యిట్లనియె

368

తే. నిగమనంస్కృతమైన యే నీకరంబు, శిఖనమక్షమునందు నాచే గ్రహింపఁ
బడియె నప్పాణినిప్పుడు విడుతు నాకుఁ, బ్రియసుతుండైనభరతుఁ బరిత్యజింతు.

వ. వృతీయు సూర్యోదయసమయం బయ్యె నింక గురుజనంబు లభిషేకార్థంబు
కల్పితంబులైన సంభారంబులచేత రామాభిషేకంబు నుద్దేశించి నన్ను వేగిర
పడి పలుకుదురు గావున రాముండు కృతాభిషేకుం డై యుండఁగలం డట్లుగాక
నీచేత విఘ్నంబు సంభవించెనేని యతనియాననం బాలోకింప నోడి
యేను బరిత్యక్తకలేబరుండనై లోకాంతరంబునకుం జనియెద నప్పుడు మృతుండ
నైన నాకు సలిలక్రియ సల్పుటకు రామభద్రుండై యర్హుం డగుం గాసి
సమాత్మకుం డైనభరతుం డహ్తుండు గాఁ డేను దొల్లి రామాభిషేకప్రారంభ
వేశయందుఁ దాదృశసుఖయుక్తం బైనజనంబు నవలోకించి యిప్పుడు హత
హర్షం బగుటవలన నిరానందం బైయున్నజనంబును గ్రమ్మతి నవలోకింపం
బాల్చి నని పలికినఁ బాపచారిణి యగుకైక క్రోధమూర్ఛిత యై వెండియు
నిట్లనియె.

370

చ. జనవర క్రూరశస్త్రనదృశం బగువాక్యముఁ బల్కె దేల నీ
తనయుని రాము రాఁ బనిచి దారుణకాననసీమకు న్వేస
స్మరించి మదీయపుత్రునకుఁ బట్టము గట్టి మహాత్మ నన్నుఁ జ
య్యన ననవత్తుఁ జేసి చరితార్థుండవై నుకృతంబుఁ గాంచుమీ.

371

వ. అని పలికిన నమ్మహీరమణుండు తీక్షణంబైన స్రతోవంబుచేతఁ దాడితంబైన
హయంబుభంగి సారెసారెకుఁగై కేయివాక్యచోదితుండై యద్వైతవలలోకించి
యేను ధర్మపాశంబున బద్ధుండనైతి మద్బుద్ధి ప్రణప్త యయ్యె యశస్వియు
క్షేమపుత్రుండును బ్రియుండును ధార్మికుండు నగురామునిం జూడఁ గోరెద
నతని రావింపుము.

372

క. అని యిట్లు పలుచెఱంగుల, జననాథుండు పరితపించునమయంబునఁ బూ
ర్వనగశిఖిరోహస్థిత, ఘనరత్నమువోలె దీప్రకరుఁ డుదయించెన్.

373

❧❧❧ వసిష్ఠుఁడు దశరథునిమందిరంబునకు వచ్చుట. ❧❧❧

వ. తదనంతరంబ మహాత్ముం డగువసిష్ఠుండు సరయానదియందు స్నానాద్యనష్టానంబులు దీర్చి నునక్షత్రయోగంబైన నుముహూర్తం బరసి శిష్యగణంబు లభిషేకసంభారంబులు సంగ్రహించుకొని తోడ నడవ సిక్తనమ్మార్జితపథంబును బతాకాధ్వజభూషితంబు విచిత్రకుసుమాస్తీర్ణంబును సంహృష్టమనుజోపేతంబును సమృద్ధవివశావణంబును మహోత్సవ సమాకీర్ణంబును సర్వరాజాభి నందితంబును సమంతతశ్చందనాగుధూపపరిధూపితంబునై పురందరపురంబునుంబోలె సమస్తకల్యాణభాజనంబై యొప్పు సప్తరవరంబుఁ బ్రవేశించి రాజమార్గంబునం జని చని యందు నానాద్వీజగణయుతంబును బౌరజానపదాకీర్ణంబును బ్రాహ్మణోపశోభితంబును యజ్ఞకర్తృవిశౌరదపరమర్షిగ్దనసదస్యసంపూర్ణంబునైన యంతఃపురంబు డాయం జని యచ్చటివారి నందఱు నతిక్రమించి రాజమందిరద్వారంబుఁ బ్రవేశించి యచ్చటికిం జనుదెంచి యున్నవానిఁ బ్రియధర్మనుం డగుసుమంత్రుం డనునూతు నవలోకించి మహిపతికి మారాక యెఱింగింపు మని పలికి వెండియు నతని కిట్లనియె.

374

❧❧❧ వసిష్ఠుఁడు సుమంత్రునితో దశరథునికిఁ దనరాక యెఱింగింపు మనట. ❧❧❧

సీ. నిర్మలనుందాకినీకంధిజలపూర్ణకమనీయకాంచనఘటశతంబు
భర్తృదామపిన్ద్రపాండరవృషభంబు భూరిచతుర్దంతవారణంబు
నభినవోదుంబరం బగుభద్రపీఠంబు నసమానమచిరనాన్యష్టకంబు
కాంచనాలంకృతఘనకేసరాన్వితరమణీయభవ్యతురంగమంబు

తే. చామరంబులు శశినిభచ్చత్రమును స
మగ్రశాస్త్రాలచర్మసింహాసనంబు
ఖడ్గమును గాన్తుకంబును గనకరథము
వర్ణితంబైన సరయు క్తవాహనంబు.

375

వ. మఱియు హిరణ్మయం బగుభృంగారువును సర్వబీజంబులును గంధంబులును వివిధంబు లగురత్నంబులును క్షౌద్రంబును దధియును ఘృతంబును క్షీరంబును లాజలును సమిత్కుశప్రముఖహోమద్రవ్యంబులును సర్వవాదిత్రసంఘంబులును బుణ్యంబు లగు మృగపక్షిగణంబులును స్వలంకృత లగు యవతులును బౌరజానపదశ్రేష్ఠులును నాచార్యులును బ్రాహ్మణులును శ్రేణిముఖ్యులును ధేనువులును బార్థివులును మఱియుం దక్కిననంగశత్రవ్యంబు లన్నియు నొడఁగూడె మఱియు సమస్తజనంబులు గుతూహలపరులై యున్నవారు గావున నీవు రయంబునరాజసన్నిధికిం జని నారాక యెఱింగించి రామాభిషేకముహూర్తసమయం బొసన్నంబయ్యె నని చెప్పు మనిన నతం డట్లకాక యని యవార్చ్య

గమనంబున సంతోషపురంబుఁ బ్రవేశించి దశరథునకుం బాటిల్లిన దురవస్థ యెఱుంగనివాఁ డగుటంజేసి యెప్పటియట్లమ్మహిపాలునికడకుం జని సంప్రీతచే తస్కుం డగుచు నిటలతటఘటితాంజలిపుటుండై ప్రాతఃకాలార్హంబులును బరితోషకారణంబులు నైన వాక్యంబుల నిట్లనియె.

376

—ఊహ సుమంత్రుఁడు దశరథుని మేలుకొలుపుట. ఊహ—

తే. అధిప సంపూర్ణచంద్రోదయంబునందు
సంక్రమితతన్మనోజ్ఞ తేజమున జలధి
చెలఁగి నుప్రీతుఁ డగుచు రంజిల్లఁ జేయు
కరణి రంజిల్లఁ జేయుము కరుణ మమ్ము.

377

ఉ. మాతలిజంభనూదనునిమాడ్కి శ్రుతు ల్పరమేష్ఠినట్ల య
జ్ఞాతసఖుండు చంద్రుఁడును బాయక నెప్పుడు మేదినింబలె
న్యూతలనాథ యే నినఁ బ్రబోధితుఁ జేసెద మేలుకొమ్ము సం
జాతకుతూహలంబునఁ బ్రసన్నముఖుండవు గమ్ము నాయెడన్.

378

ఉ. రాజవరేణ్య మోద మలరం గృతకాతుకమంగళుండవై
యోజ దలిర్ప రత్నరుచిరోత్తమభూషణభూషితుండవై
తేజ మెలర్ప భాస్కరుండు దేవనగంబున నుండి నర్వది
గ్రాజి వెలుంగ వెల్వడినకై వడి లెమ్ము ప్రసన్నమూర్తివై.

379

క. జననాథ పవనసోములు, దిననాథుఁ డుపర్యుధుండు దేవాధిపుండు
న్వననిధివిభుండు శంకరుఁ, డనిశము జయ మిత్తు రతిదయామతి నీకున్.

380

సీ. మనుజనాయక రాత్రి చనియె సహస్రాంశుఁ
డుదయించె మేల్కాంచి యుచితవిధులు
సలిపి రామాభిషేచనకార్య మొనరింపఁ
గడఁగు మరుంధతీకాంతుఁ డఖిల
సంభారములఁ గూర్చి సకలభూపురయుతుం
డై నగరద్వారమందు నిలిచి
యున్నవాఁ డెల్లవారుత్సవశ్రీదర్శ
నోత్సాహులై కూడి యున్నవారు

ఆ. చందరుండు లేని శర్వరి కరణిఁ గా, పరియులేని పనుల పగిది గిబ్బ
లేని మొదవృథంగి నై నీవు, లేని వీ, డొనర వేడ్క సేయ కున్న దిపుడు 381

వ. అని పలికిన సతనిస్తుతిచవంబు లాకర్ణించి క్రమ్మఱ సమ్మహిపతి శోకమూర్ఛా
పరవశుం డగుచు నెట్లనివిరితామరలందెగడకన్నులు విచ్చి సుమంత్రునవలోకించి
నప్టహర్షుండై కై కేయికూరవచననికృత్తమర్హుండ నైననన్ను స్తుతివాక్యంబుల

చేతఁ గ్రమ్మట నేల పరితపింపఁజేసెద పనిన నతం'డమ్మహీవిభునిదీనస్వరంబును
వదనంబునందలివై వర్ణ్యంబును బరికించి యిది యేమియ్యోకో యని వెఱఁగం
దుచు నేమియుం బలుక నేరక యూర కుండె నప్పుడు స్వకార్యోచితవిచారజ్ఞ
యగుకైక నూతపుత్రు నవలోకించి యిట్లనియె.

382

—ఇతి కైక రామునిఁ దోడితెమ్మని సుమంత్ర నియోగించుట. ఇతి—

ఉ. ఓయి సుమంత్ర రామవిభవోత్సుకుఁ డై జననాథుఁ డీనిశ
న్బాయక నిండుజాగర మొనర్చుటచేఁ గడు డస్సి యిందు ని
ద్రాయతుఁ డయ్యె నీ వరిగి రాజకుమారవరేణ్యు జానకీ
నాయకు రామభద్రుని జనప్రియుఁ దోడ్పొని రమ్ము చెచ్చెరన్.

383

వ. అని వేగిరపడి పలికిన నద్దేవి పలుకులం దోచువిశ్వాసంబువలన నిక్కంబుగా
మహీపతిశాసనంబున నద్దేవి యభిషేకార్థంబు రామునిం దోడ్పొని రమ్మ
నియె నని తలంచుచుఁ బ్రీతచేతన్ముం డై సాగరప్రాదనంకాశం బయినయంతః
పురంబు నిర్గమించి జనసంబాధం బగుమొగసాలకడకుం జనుదెంచి యచ్చట
నున్నమహీపతులను బౌరుల నుపహారపాణుల నుపస్థితుల విలోకించుచుం
బోవుచుండె నప్పుడు సభాసదనంబునందు నిండి యున్న వేదపారగు లగువిప్రు
లును బలముఖ్యులును మంత్రులును మహీపతులును రాజపురోహితులును
దక్కినసమస్తజనంబు లొక్కట గుంపులు కట్టి తమలోన సూర్యుఁ డుదయించెఁ
గర్కాటకలగ్నంబు డగ్గఱియె సమగ్రవ్యాఘ్రచర్మసమా స్తీర్ణం బగురథంబును
గాంచనమయం బగుభద్రవీరమును సాగరగంగాయమునాసరస్వతీప్రముఖ
ముఖ్యావగానగోవరప్రాదకూపజలపూఠితంబు లై తీరివృక్షపల్లవోపేతంబు లై
షడ్వోత్పలకైరవశోభితంబు లైనసరస్సులచందంబునం దనరు ధాతకలధాత
ఘటంబులును దధిసుధుఘృతలాజదర్శపుష్పక్షీరప్రముఖమంగళద్రవ్యంబులును
సర్వాభరణభూషిత లగువారకాంతలును జంద్రాంశువికచప్రఖ్యంబును రత్న
దండమండితంబును గంధపుష్పాలంకృతంబు నై నవాలవ్యజనంబును సుధాకర
మండలసంకాశపాండరచ్చత్రంబును బాండురవృషభంబును బాండురాశ్వం
బును స్రవన్తదద్విపంబును రాజవాహ్యంబులును స్వలంకృతం బగుకన్యాప్తకం
బును సర్వవాదిత్రంబులును సూతమాగధవందిగాయకులును దక్కినసమస్త
మంగళద్రవ్యంబులును సన్నిహితంబు లయ్యె నింకఁ దడ వేల యని వేగిరపడు
చుండిరి మఱియు యోగ్యానర్థరత్నవస్తుజాతం బుపాయనంబుగాఁ గొని
రాజశాసనంబున రామాభిషేకంబునకుం జనుదెంచిన మహీపతు లందఱుఁ
గూడుకొని మహీపతిం జూడ మైతిమి సూర్యుం డుదయించె రామాభిషేకసం
భారం బంతయు సజ్జం బయ్యె మనరాక మహీపతి కెఱిగించువాఁ డెవ్వండాకో
యని విచారించు చుండ సార్వభాము లైనయమ్మహీపతుల నందఱ విలోకించి

రాజసత్కృతుం డగుచు సుమంత్రుఁ డేను రాజశాసనగుబున రామునిం దోడి తెచ్చుటకుం బోవు చున్నవాఁడ మీరు దశరథునకు రామునకు విశేషించి పూజ్యులు గావున దీప్తాయుష్మంతులైనమీవచనంబువలన దశరథుని కుశలంబడిగి దర్శనంబునకు రాకుండుటకు నైనకారణంబు నడిగెద నని చెప్పి నామంత రాజానువర్తనరూపపురాణవృత్తాంతాభిజ్ఞుఁడైనసుమంత్రుండు మరలి యంతఃపురద్వారంబు దాటి నదానక్తం బైనయమ్మహాసీయమందిరంబుఁ బ్రవేశించి యన్యుహీపాలునివంశంబుఁ గొనియాడుచు శయనగృహంబులోనికిం జని యవనికమాటున నుండి గుణయుక్తంబులైనయోశీర్వచనంబులచే స్తోత్రంబుఁ గావించుతలంపున నిల్చినియె.

384

—ఇది సుమంత్రుఁడు మహిషతులనెయోగంబున మరల దశరథునియొద్ది కరుగట. —

క. రవిసోములు వాసవవై, శ్రవణులు వహ్నియును మఱియు జలధివిభుండున్
శివుఁడును గారుణ్యంబున, నవనీశ్వర విజయ మిత్తు రనిశము నీకున్. 385

ఆ. అధిప రాత్రి చనియె నర్యముఁ డుదయించె, సర్వకృత్యములును జతనుపడియె
రాజవర్య యింక రమణతో మేల్కన, పలయుఁ గార్య మెల్ల సలుపవలయు. 386

క. బలముఖ్యులు భూసురులును, జెలువుగ నై గములు వచ్చి చిత్తంబున మి
మ్మలఘుమతిఁ జూచుకోరికఁ, దలవాకిట నున్నవారు ధరణీనాథా. 387

క. అని పలుకు నలసుమంత్రుని, ఘనబుద్ధిని మంత్రవిదునిఁ గని యతని సుమం
త్రునిఁగా నెఱింగి వెన న, య్యనకులహరిణాంకుఁ డతని కిట్లని పలికెన్. 388

—ఇది దశరథుఁడు రాముని దోడితెచ్చుని సుమంత్రున కాజ్ఞాపించుట. —

సీ. సూతశేఖర నీవు సీతాధిపతిని శీఘ్రమునఁ దోడ్చెమ్మని కై కచేతఁ
బరఁగ నియోగింపఁ బడితి వట్లనుమత మనిషిద్ధ మనెడున్యాయంబుచేత
మొనసి మచ్చాననంబున వచించినకై కవచన మమోఘ మవ్వాక్య మేల
దీర్చక మరల నేతెంచితి వది నాదుమతమొ కాదో యని మానసమున .

ఆ. సంశయించి యిట్లు చనుదెంచితివొ జాగు, సేయ వలదు మరలఁ జెప్ప నేల
రయము మీఱ నేగి రాముని రవివంశ, తోయరాశిసోముఁ దోడితెమ్ము. 389

చ. అనిన మహాప్రసాద మని యాతఁడు నేలినవానియాజ్ఞఁ జ
య్యనఁ దలఁ బూని భక్తి వినయప్రమదంబులు మానసంబున
స్వైనఁగొన నంతతోత్సవనవీకృతరాజవళంబునం బురి
జనములు దన్నుఁ జూచి కడుసంతస మందఁగ నేగె నున్నతిన్. 390

తే. రాజవీధుల నందంద రమణతోడఁ, జెలఁగి శ్రీరామచంద్రాభిషేకకథలఁ
జెప్పుకొనువారిమాటలు చిత్త ముర, నాలకించుచు రయమున నరిగె నతఁడు.

వ. ఇతైఃపింగునం జని.

392

— ఘోష సుమంత్రుఁడు శ్రీరామమందిరముఁ జేర నరుగుట. ఘోష —

నీ సుగుచిరోరుకవాటశోభితం బగుదాని వేదిశతంబుల వెలయుదానిఁ
గాంచనప్రతిమావికాసితం బగుదాని శరదంబుదములీల వజ్రలుదాని
రత్నప్రవాళతోరణయుక్త మగుదాని యమరాచలగుహాభ మైనదానిఁ
జందనాగరుధూపసంయుతం బగుదాని నుణిమాక్షికంబుల మలయుదాని

తే. నమలకై లానశిఖరాభ మైనదాని, బలరిపునిమందిరముఁగి నలరుదాని
రుచిరమగుదానిరామభద్రునిమనోజ్ఞ, దివ్యమణిమయ హేమమందిరముఁగనియె.

ప. మఱియువరమాల్యాంతరాళవిలంబమాననూతనమణిగణాలంకృతంబునుమనో
హరసుగంధబంధురదద్దురశైలశిఖరసంకాశంబును సారసమయూరసినదనంకు
లంబును సుకృతేహమ్మగాక్షీర్ణంబును సూక్ష్మచిత్రశిల్పాభిపూర్ణంబును సకల
జనదృష్టిచిత్రాపహారంబును జంద్రభాస్కరసంకాశంబును కుబేరభవనోపమం
బును నానాపత్రత్రినమాకులంబును సుమేరుశృంగవన్నిభంబును మహామేఘ
ఘనప్రఖ్యంబును నానారత్నసమాక్షీర్ణంబును గుబ్జకైరాతకావృతంబును నుప
స్థితప్రాంజలిజనసమన్వితంబును నుపాయనపాణిజానపదజనోపేతంబు నగురామ
భద్రునిభద్రభవనంబు విలోకించి రథంబుతోఁ గూడఁ బ్రవేశించి పురస్థినిత
జనంబులచిత్తంబు రంజిల్లం జేయుచు యచ్ఛందిరంబు మహాధనంబై మహోన్న
తంబై మృగమయూరసంక్షీర్ణంబై మహాజనాకులంబై మహేంద్రభవనంబుకరణి
నలరుచునికి నానందించుచుఁ గైలాససన్నిభంబులై స్వలంకృతంబులై త్రిదశా
లయోపమంబులై యొప్పుదావరంబు లవలోకించుచు నచ్చట నున్నరామమ
తానుసారు లగుప్రియజనంబుల నతిక్రమించి శుద్ధాంతంబుడాసి యచ్చట హర్ష
యుక్తంబులు రామాభిషేకార్థప్రయుక్తంబులును రామచంద్రమంగళప్రతిపా
దనప్రయోజనంబులు నగుజనవాక్యంబులువిని యలరుచు మహేంద్రసర్వప్రతి
మంబును రమ్యంబును మృగపక్షిజుష్టంబును సుమేరుశృంగోన్నతంబును మనో
హరప్రభావిరాజమానంబు నగునమృతహనీయమణినద్గంబు విలోకించి యందు
విముక్తయానులై యుపాయనపాణులై మ్రోల నిండియున్న జానపదుల సంజ
లికారులఁ గోటిపరాధసంఖ్యాతుల విలోకించి వారలచేత నభినంవృతం బైన
దావీరపథంబుఁ జూచి యచ్చట మహామేఘమహీధరసంకాశంబై మదధారా
కలితగండభాగంబై యతిక్రాంతాంకుశంబై యప్రసవ్యాంబై యుదగ్రకాయం
బై యొప్పు చున్నదాని రామోపవాహ్యాం బై నశత్రుంజయఖ్యమహాగజంబు
నీక్షించుచుం జనిచని యుభయపార్శ్వంబుల స్వలంకృతులై గజాశ్వరథారూ
ఘులై యొప్పువారి రాజప్రియుల బహుశతపంఖ్యాకుల మహామాత్యుల
నండఱ నతిక్రమించి యమృతదావరంబు దాటి యచ్చటఁ దేరు డిగ్గి యవ్వల
నసంబాధం బై ప్రాసకార్ముకహస్తులై మృష్టకుండలులై యప్రమాదులై

యేకాగ్ర మనస్కులై పరస్పరానురక్తులై యొప్పుయునపురుషులచేత నభిర
క్షిత మయినవేటొక్కకక్ష్య డాయం జని యందుఁ గామాయకంచుకధాన్తులై
స్వలంకృతులై సునమాహితులై యలరునంతఃపురద్వారక్షకులఁ బరమవృ
ద్ధుల రామప్రియచిక్షిల్లు విలోకించి వారందఱుఁ దన్ను సందర్శించి రయం
బున నాననంబుల నుండి లేచి నసంభ్రములై యెదుర్కొని వారి నభినందించి
వినీతాత్ముండును సేవానిపుణుండు నగుసుమంత్రుం డిట్లనియె. 394

తే చెలువు మీఱంగ మీరు లోపలికిఁ బోయి
రహి సుమంత్రుండు వచ్చి ద్వారమున నిలిచి
యున్నవాఁ డని నారాక యొప్పు మీఱ
మొనసి రామున కెఱింగింపుఁ డనిన వారు. 395

- క. రయమున లోపలికిం జని, ప్రియాసహితుఁ డైనరామవిభు నుచితగతిన్
నయ మారఁ గాంచి దెల్పిరి, ప్రియ మలర సుమంత్రురాక వినయముతోడన్.
క. చెప్పిన నారఘునత్తముఁ, డప్పుడు గుర్వంతరంగుఁ డయినసుమంత్రుం
దప్పక దోడ్తెచ్చని ముద, మొప్పుఁగ సెల వొనఁగ వార లుత్సాహముతోన్.
వ. శీఘ్రంబున మరలం జనుదెంచి సుమంత్రునకు రామశాసనం బెఱింగించిన
నతండు ప్రభాతరత్నం బగునముద్రంబుఁ బ్రవేశించు మహామకరంబుకై వడి
మహావిమానోత్తమవేళ్లసంఘవంతం బైనయంతఃపురంబుఁ బ్రవేశించి యం
దొక్కనువర్ణ పర్యంకమధ్యంబున. 398

— సుమంత్రుండు రామునికి దశరథనియోగం బెఱింగించుట. —

- సీ. కటితటి శోభిల్లు కాశేయచేలంబు ఘనముచెంగటిమించుకరణిఁ దనర
హరిచందనార్ద్రకాయంబు సంధ్యారాగఘనయుక్తనీలాద్రిగతి వెలుంగ
ఘనహారకలితనత్తము లనన్నక్షత్రశోభితాభ్రముభంగి సొం పెలగ్న
నిరువంక సేవించుపరగాఢకీర్తులకరణి ముత్యాలచౌకట్లు మెఱయ
తే. రత్నహారంబు లురమునఁ గ్రాల వామ, భాగమున నుండి జానకి భర్తృదండ
చామరము వీవఁ దారకాజానిభంగి, వెలయు రాఘవుని సుఖోపవిష్టుఁ గనియె.
క. కని వినయజ్ఞుఁడు సూతుఁడు, మునుకొని తత్పాదమూలములు దల సోఁకం
బ్రణమిల్లి కృతాంజలి యై, వినయంబున నిట్టు లనియె విశ్రుతఘటిన్. 400
క. అనఘాత్మ నృపతి కేకయ, మనుజేంద్రకుమారి కాసమన్వితఁ డగుచు
న్నినుఁ జూడఁ గోరి ననుఁ దోడ్కొని రమ్మన వచ్చితి న్నట్యత్పరితగతిన్. 401
క. నా విని రాముఁడు మోదం. బావిర్బవ మొంద సూతు వర్ణవిధుల నం
భావించి వేగ నీతా, దేవికి నిట్లనియె వదనదీధితు లడరన్. 402
క. వనితా నృపతియుఁ గైకయు, ఘనబుద్ధి మదర్థమందుఁ గడువడి నభిషే
చనసంయుతపర్యాలో, చనమును గావించు చున్నచందము దోఁచెన్. 403

వ. మఱియుఁ గేకయరాజనందని రాజసౌముఖ్యాదిప్రయోజనంబుకొఱకు సంత
తంబు మృదుమధురభాషణపరిచర్యాభక్తియోగంబుల నన్ముహూపతిచిత్తం
బెఱింగి వర్తించు చుండు నట్టిహితకామానువర్తినియు మదర్థవృద్ధ్యవేషిణి
యు నైనయద్దేవి వృద్ధుం డగుమహీపతియభిప్రాయం బెఱింగి సుదక్షిణ
గావున రాజనకుఁ బ్రియంబు వుట్టఁ బరమానందంబున మదభిషేకంబును
గూర్చి రంజిల్లు చున్నదని యూహించెడ నట్లు గాదేనిఁ బ్రియాసహితం డై
మహీరమణుండు మదర్థకామకరుం డైనసుమంత్రుని ఘత్సకాశంబునకుం
బుచ్చునే మదర్థైకప్రయోజనం డగుసుమంత్రుండు చనుదెంచుటం జేసి
రాజాంతఃపురంబునందు మదర్థైకప్రయోజనం బైనపర్యాలోచనంబు ప్రవ
ర్తించుచున్నది సందియంబు లేదు మహీరమణుం డిప్పుడు నన్ను సామ్రాజ్య
పట్టభద్రునిం జేయు నమృతహాత్తునిసదనంబునకుం బోయి వచ్చెద నిచ్చట సఖిజ
నంబులతోడం గ్రీడించుచు సుఖం బుండు నుని పలికినఁ బతిసన్తానిత యగునీత
సంతుష్టాంతరంగ యై మృదుమధురభాషణంబుల నిట్లనియె. 404

సీ. ప్రాణేశ సర్వశుభంబును నినుఁ బొందుఁ బరమేష్ఠి యలశచీపతికిఁ బోలె
నురీశ్వరుండు నీకు యువరాజపట్టంబుఁ గట్టువాఁ డుత్తరకాలమందు
రాజసూయమహాధ్వరమున దీక్షితుండ నై యజనంబుఁ దాల్చి మహాభూతి
పటుకురంగవిషాణపాణి యై యలరారునినుఁ గాంచి భజియింతు నెమ్మిఱోడఁ
ఆ. బోయి రమ్మ వజ్ర పూర్వాశ శమనుండు, పరఁగ దక్షిణాశఁ బాశపాణి
పశ్చిమాశ యక్షపాలుఁ డుత్తరదిశఁ, గాతు రెపుడు నిన్నుఁ గరుణతోడ.

—❧— రాముండు దశరథమందిరంబునకుఁ బోవుట. —❧—

వ. అని యిట్లు మంగళం బొసంగి పతివెంట ద్వారపర్యంతం బరుగుదెంచి సముచి
తంబుగా వీడుకొల్పిన ననుష్ఠితార్థమంగళం డగునారఘువుంగవుండు నీత
చేత నామంత్రణంబు వడసి గిరిగుహాముఖంబువలన నిర్గమించుదృష్టకంఠీ
రవంబుచాడ్చున నిజమందిరంబు వెలువడి యంతఃపురద్వారంబునందు బద్ధాం
జలి యై గాచిగొని యున్నలక్ష్మణుం గలిసిగొని మధ్యమకఠ్యోంతరంబునందు
వ్యాఘ్రచర్యయుక్తంబును మణిహేమవిభూషితంబును మార్తాండమండలదు
ర్నిరీక్షంబును మేఘగంభీరనిర్భాదంబును గరేణుశిశుకల్పజవతురంగ సంగ
తంబును నసంబాధంబును నగుసుందరస్యందనం బారోపించి దివ్యరథాధి
రూఢుం డైనహస్తాత్మునిచందంబున నందం బగుచు మహాభ్రంబువలన నిర్గ
మించుశశాంకునిభంగి వెలుంగుచు గగనంబునందు స్వనవంతుం డైనవర్ణ
న్యూనిసాబగున రథ నేమిఘట్టనసంజాతనిస్వనంబున దిగంతంబులు పూరించుచు
నానావనీపకలోకంబుమీఁదఁ దనచల్లనిచూపులు వెదచల్లుచు ఛత్రచామర

హస్తం డై లక్ష్మణుండు పిఱుండదెన రథంబుమీఁద నుండి బహుప్రకారం
 బుల రక్షించుకొనుచుం జనుదేర వాయువేగంబు లగుహయంబులును గిరి
 సన్నిభంబు లగుగజంబులును బహుసహస్రంబులుపశ్చాద్భాగంబునం జనుదేర
 సన్నద్ధులై ఖడ్గచాపధరులై చందనాగరురూపితులై యోధు లనేకు లగ్రభా
 గంబున నడువ సూతమాగధవందిగాయకపాతకజనంబు లమందానందం
 బున నభినందింప మురజమ్మదంగవణవశంఖ కాహళనిస్సృణవేణువీణాప్రముఖ
 విజ్జలమంగళ వాద్యరవంబులు సెలంగ హయహేషితంబులును గజబృంహి
 తంబులును రథనేమినిస్వచంబులును దూర్యహోషంబులును మాగధాదులస్తుతి
 నాదంబులును గాయకులగానస్వనంబులును భూసురులయాశీర్వాదనాదంబు
 లును జనంబులవార్షకేజ్జంబులును వారకాంతలచరణనూపురక్రేంకారనినదం
 బులును వేత్ర పాణులసాహోనాదంబులు శూరులసింహనాదంబులు నొక్కటి
 యై మిన్ను ముట్టి మోయ హర్షాగ్రభాగంబులనుండి పురాంగనలు పుష్పం
 బులు సేనలుఁ జల్ల భూసురాంగనలు కర్పూరదీపకళికలనివాళింప ననంతవై భ
 వాభిరంజితం డై యారఘుకుంజరుండు శ్రీమంతుం డగువైశ్రవణునిభంగి పె
 లుంగుచుఁ గ రేణుమాతంగరథాశ్వసంకులం బగుదాని మహాజనాఘప్రతి
 పూర్ణచత్వరం బగుదానిఁ బ్రభూతయానం బగుదాని బహువణ్యసంచయం
 బగుదానిఁ బతాకాధ్వజసంపన్నం బగుదాని మహార్హచందనాగరుధూప
 వాసితం బగుదాని నానాజననమాకులం బగుదాని మహాబ్రహ్మసంకాశపాండుర
 మందిరోపశోభితం బగుదాని ముఖ్యచందనాగరుసంచయంబుల మహార్హగం
 ధంబుల డైమకోశాంబరవితానంబుల ననర్థముక్తాజాలంబుల మహనీయస్ఫటి
 కోపలంబుల నానావణప్రసారితనానావిధభక్ష్యపదార్థంబులదధ్యక్షతహవిర్దాజ
 చందనాగరునానామాల్యోపగంధంబులచేత నిరంతరాభ్యర్చితంబు లై నశృం
 గాటకంబుల నభిరంజితం బగుదానిఁ బాండురవిమానంబులచేత గగనంబునుం
 బోలెఁ గైలాసశిఖరోపమపాండురమేఘసంకాశరమణీయస్రాసాదశృంగంబుల
 చేత నభిరామం బగుదాని రాజమార్గంబుఁ బ్రవేశించి సుందరమందగమనం
 బునం బోవునమయంబున.

406

—ఇతి పౌరులు రాముని నానావిధంబుల నభినందించుట. —

చ. లలితవిచిత్రహర్ష్యపటలంబులపై నలరారుపౌరకాం
 తలు దమలోన నీరఘువతంతుఁడు రాజ్యపదప్రవిష్టుఁ డై
 యిల నతులప్రభావమున నేలఁగ నేటికిఁ గంటి మెంతయుం
 దలఁపఁగ నన్నదీయసుకృతంబు గణింపఁ దరంబె ధాతకున్.

407

త. చెలఁగి సామ్రాజ్యవట్టాభిషిక్తుఁ డైన, సుతవదని సిద్ధయాత్రునిఁ జూచి నేఁడు
 పూర్వసాధ్య గౌరవ యభూతపూర్వ, ఘనతరానందకలిత యై తనరుఁ గాదె.

తే. సోముఁ గూడినరోహిణీభామపగిది.

నీజగన్తోహనునిఁ గూడి యింపు మెఱియ

సర్వభోగంబులు భుజించు జనకతనయ

సకలసీమంతినీవతంసంబు గాదె.

409

క. ఈఘనునకుఁ బ్రియగేహిని, యై ఘనరాజ్యాభిషి క్తయగుటకు మున్నా
మేఘులసత్కచ మహిజయ, మోఘతపం బేమి నిక్కముగ నల్పెనొకో. 410

క. అని యిట్లు రామభద్రుఁడు, విను చుండఁగఁ జెప్పుకొనుచు వేడుకతోడం
గొనియాడుచు నప్పుణ్యుని, గనుఁగొను చుండి రటు కౌతుకం బలరారన్. 411

వ. మఱియును. 412

ఉ. ప్రాకటభూరిచత్వరసభాభవసంబులయందు భూజను
ల్లూకలు గట్టి యీవరమపుణ్యుఁడు దీనశగణ్యుఁ డిష్టరా
జైక్రపదస్థుఁ డయ్యె నహహ మముఁ బోంట్లకు నెల్ల సంతతా
స్తోకతరేష్టనంపదలు సొప్పుడుఁ గాదె దలంచి చూడఁగన్. 413

ఆ. ఈమహానుభావుఁ డేలు రాష్ట్రంబునఁ, గాఁపురములు సేయుఘనుల కమర
లోక మేల యన్యలోకంబు లేల య,భీష్మితార్థసిద్ధు లిందె గలుగు. 414

తే. అనఘుఁ డీరాముఁ డధినాథుఁ డగుచు నుండ
నప్రియము దుగిఖ మొక్కింత యైనఁ గలుగ
దింతకంటె మహీప్రజ కెద్ది లాభ
మితఁడు చిరజీవి యై ధాత్రి నేలుఁ గాక. 415

❧ రాముఁడు దుగిఖతుం డగుదశరథునిఁ జూచి విచారపడుట. ❧

వ. మఱియు రాముండు రాజ్యాభిషిక్తుండగుచుండఁ బితృపితామహులచేత నుప
లాభితు లై నపుత్రపౌత్రకులభంగి మన మందఱము సర్వసుఖంబులు వడయం
గలవారము మన కిప్పుడు భోజనంబేల పరమపురుషార్థసాధనంబు లై నతపస్సా
ధ్యాయజపహోమధ్యానాదికంబు లేల యితండు రాజ్యంబునందు సుప్రతిష్ఠి
తుండై శత్రుంజయం బనుమహానాగంబు నారోహించి రాజమార్గంబునం జను
దెంచు నప్పు డిమ్మహానీయమూర్తి నవలోకించునదియె మనకు సుఖలాభం
బై హికవిషయంబుచేతను దజ్జన్యసుఖంబులచేతను శ్రేష్ఠార్థంబు లై నస్వర్గాదుల
చేతను దజ్జన్యసుఖంబులచేతను దృష్టి నొందినవార మగుటకు సందియంబు
లేదు మహాతేజం డగురామునియభిషేకజన్యభూమానంద బ్రహ్మసాక్షాత్కా
రసుఖంబునకంటె బ్రేమాశీశయాస్పదం బగునొండుకార్యం బొక్కింతయైనఁ
గలుగనేర దదియునుం గాక యీరాఘవుండు దృష్టిపథంబు నతిక్రమించిన
వాడయ్యును సకలజనమనోనయనసమ్మోహనాకారానుభవజనితవాసనాబం
బునఁ గట్టెడుటం గనుపట్టిన ట్లాప్పుచున్నవాఁ డిమ్మహాత్మునివలనం జిత్త

వీక్షణంబులు గ్రమ్మఱించుట కొక్కపురుషుడైన సమర్థుండు లేడు కాంతలం
 జెప్ప నేల నొక్కసారియైన దత్తాన్నిధ్యాసాన్నిధ్యంబులయందుఁజత్తుర్వానశం
 బులచేత నెవ్వండు రామునిం జూడ కుండుఁ గరుణాంతరంగితాపాంగవీక్ష
 ణంబుల రాముం దెవ్వని విలోకింప కుండు నట్టివాని లోకంబు గర్హించు
 నంతయె కా దే నెంత దుర్భాగ్యుడ నని తన్నుఁ దాన గర్హించుకొను నీవర
 మోదారుండు సకలవర్ణంబులకు సకలజనంబులకు వయోనుహాసం బైనదయ
 నొసంగుం గావున సర్వజనంబులితని కనువ్రతు లై యుందు రని యిట్లు పెక్కు
 తెఱంగుల వినుతించువారిభద్ర వాక్యంబు లాకర్ణించుచు నెల్లవారిని యథా
 ర్థంబుగా వీక్షణోక్తిభ్రూవిక్షేపణంజలులచేతఁ బూజించుచుఁ బితృపితా
 మహులచేత నధిష్ఠితం బైనధర్మమార్గంబు ననుసరించి యభిషిక్తుండ వై చిర
 కాలంబు రాజ్యం బేలు మనివలుకువరమవృద్ధుల యాశీర్వాదంబులు
 వీనులం బాలయ నుత్సుకుం డై మనోహర్షకరంబులైన సుహృద్జనులహిత
 ప్రసంగంబులు వినుచుఁ జైత్రాయతన దేవాగారంబులకుఁ బ్రవేశిణంబు
 సేయుచుఁ గృతపుష్పావహారం బై నక్షత్రశోభితం బైనయాకాశపథంబు
 మాడ్కిఁ జూడ్కికి వేడ్క సేయుచున్న రాజమార్గంబునం జని చని ముందఱ
 రత్నబాలపరిష్కృతంబులైన వర్ణమానగృహంబులచేత శారదాబ్ర వ్రతీ
 కాశంబులైన విమానంబులచేతఁ గైలాసశిఖరాకారంబు లైనమహోన్న
 తప్రాసాదశిఖరంబులచేత నభిరామదర్శనం బై యున్న రాజభవనంబుఁ గాంచి
 హర్షపులకితగాత్రుం డై యమృణిమయమందిరంబుఁ బ్రవేశించి కత్యోత్రయం
 బతిక్రమించి యచ్చట రథంబు డిగ్గి తేవనంబున నవ్వలికత్యోద్యయంబు
 దాఁటి సహచరుల నందఱ సచ్చట నిలువ నియమించి క్రమంబునఁ గత్యోం
 తరంబు లన్నియు నతిక్రమించి శుద్ధాంతశివురంబుఁ బ్రవేశించె జనం
 బంతయుఁ జంద్రోదయంబు నాకాంక్షించుసరిత్పతిభంగి రాముని పునరాగమ
 నంబుఁ గోరుచు మధ్యమద్వారంబున నుండె రామభద్రుం డట్లు సముచితం
 బుగా నంతశివురంబునకుం జని యందుఁ గైకేయీసహితుండై పర్యంక
 మధ్యంబునం బవ్వళించి మొగంబున వైష్ణవ్యంబు దోఁచు గన్నుంగవ మోడ్చి
 యున్నతండ్రి నవలోకించి తదీయచరణంబులకు నిజనామోచ్చారణపూర్వ
 కంబుగా నభివందనంబుఁ గావించి పదంపడి కైకేయిపదంబులకు నమస్కరిం
 చిన నద్దశరథుండు మెల్లనఁ గన్నులు విచ్చి కుమారువదనంబు విలోకించి
 రామాయని వేర్కొని బాష్పపర్యాకులేక్షణం డై యతని విలోకించుటకుం
 బాలక గ్రమ్మఱ నేత్రంబులు ముకుళించి రామాయనెడు నక్షరద్వయోచ్చార
 ణంబుకంటె నధికంబుచ్చరించుటకు భరం బై తోచిన సతనితోడ సంభా
 పించుటకుం బాల కుండె నివ్వధంబున తుభితం బగుసముద్రంబుపగిది సువస్తు

బలుకంజాలక భయంబుఁ గొని యున్నవాఁడు నేను జనకునియట్ల నీకు మన్నించుటకుం దగినదాన నగుటం జేసి నాచేత నేది పలుకం బడు నక్కార్యంబు నీ కవశ్యకర్తవ్యంబు గదా తొల్లి యీమహీరమణుండు దేవాసురసంగ్రామంబున నన్ను మన్నించి వరద్యయం బిచ్చెద నని పలికి పసంపడి ప్రాకృతునియట్ల పరి తపించుచు సకలధర్మమూలం బైన సత్యంబు విడిచి భవన్నిమి త్రంబున నాయం దుఁ గుపితుం డై రోషదోషంబున నవ్వరంబులు వ్యర్థంబులు సేయం దలం చియున్నవాఁడు తన్మనోగతం బైనకార్యంబు నీవు నీకంటెబుగా నెఱవేర్చెద నంటి వేని యతండు చెప్ప కున్న రాజానుమతంబున నేను దెలియఁ జెప్పెద నిస్తుహీనతి వరంబు లిచ్చెద నని పలికి క్రమ్ముట లోభంబునఁ దప్పించుకొనఁ దలంచుటెల్ల గతజల సేతుబంధనంబు గదా యని పలికిన రాముండు వ్యధితుండై రాజసమక్షంబునఁ గై కేయి కి ట్లనియె.

424

—ఊఊ రాముండు దశరథానుమతంబు నెఱవేర్చెద నని ప్రతిజ్ఞఁ జేయుట. ఊఊ—

ఉ. ఇచ్చట రాజు దా నొడువ నిచ్చుఁ దలంచినమాటఁ జెప్పు మే
జెచ్చరఁ జేయువాఁడ నృపశేఖరునాజ్ఞ విషంబు నైన నే
నొచ్చెము లేక గ్రోలెదఁ బయోధిహుతాశనులందు నైన నే
జొచ్చెద రాఘవుం డరసి చూచిన నాడినమాట దప్పునే.

425

వ. దేవీ యిస్తుహాత్తుండు నాకు గురుండును దండ్రీయు నృపుండును హితుండును గావున నట్టివానివాక్యకరణంబునందు సం దేహవిషయాభూతునిఁగా నన్నుఁ దలంచుట నీకు యుక్తంబు గాదు.

426

చ. అన విని కై క యిట్లనియె నాతనిలో మును దేవదైత్యభం
డనమున భూవరుండు జగడం బొనరించి నిశాటబాణపా
తనమున మూర్ఖువోయినఁ బదంపడి యేను సజ్జివుఁ జేయ లో
ననుఁ గరుణించి నస్తుదమున వరయుగ్మ మొనంగె మెచ్చుచున్.

427

—ఊఊ కై క రామునికి దాను వరద్యయంబునకుఁ గోరినతెఱంగుఁ జెప్పుట. ఊఊ—

క. అనఘాత్త యొకవరంబున, కనుపమగతి మత్తసయున కభిషేకముఁ ద
క్కినరెండవరమునకుం, గొనకొని నీ కడవి నునికిఁ గోరితి నిచటన్.

428

క. జనకుని సత్యవ్రతునిఁ గ, నొనరింపఁగఁ దలఁచి తేని యుత్తమగుణయు
క్తిని నాచెప్పెడువాక్యము, వినుము విచారంబుఁ దక్కి విమలవిచారా.

429

నీ జనకునిశాసనంబున నీవు ఘనజటాజినచీరధారి వై సిరిని విడిచి
తాపనవేషంబుఁ దాల్చి చతుర్దశవర్షము ల్పండకాపనమునందు
విహరింపవలయు నీవిభునిచే భనదర్శమందె భరతుండు గృతాభిషేకుఁ
డై యయోధ్యాపురమందు రాజ్యం బేలు నిమ్మాటఁ జెప్పుట కీన్యపుండు
తే. నేరక విషణ్ణవదనుడైనన్నిఁ జూడ, వెఱచి యున్నాఁడు గావున విభునిమాట

దప్పు కుండంగ వనమున కిప్పు డేరిగి, నృపవరుని సత్యమున నుద్ధరింపు మనఘ
వ. అని పలికిన మరణోపమం బైన యద్దేవిపరుషవాక్యం బాకర్ణించి యవాక్యం
బప్రియం బైనను మహానుభావుండు గావున నొక్కంత యైన మనంబున శో
కంబు నొందక వదనంబున వై నర్ణ్యాదిబాహ్యవికారంబు నొందక వెండియుఁ
గై కేయి కిట్లనియె. 431

అయి రాముండు కై కేయి చెప్పిన ప్రకారము బహుకొనుట. అయి

- చ. అనఘవిచారుఁ డైనవతియూజ్జ శిరంబునఁ బూని వేడ్కతో
ననువమబుద్ధి నీకటవినట్ల జటాజినముల్ ధరించి కా
ననమున కేగెద న్మనుజనాయకుఁ డేటికి నన్నుఁ జూచి నె
మ్మనమున విశ్వసింపక వినన్నత నొందె నెటుంగఁ జెప్పుమా. 432
- క. మనమున దైన న్యము విడుపుము, పని కరిగెద నిపుడు జడలు వల్కలములు గ్ర
క్కునఁ దాల్చి సంతసించుము, పనివడి సీమ్రాల నిజముఁ బల్కితిఁ దల్లి. 433
- క. షీతివిభుండు గురుండు దండ్రీయు, హితుండు గృతజ్ఞుండు నమ్మహేశువచనము
న్వీతమతి విస్త్రబ్ధుండ నై, చతురతఁ గావించుఁ గాక జవ దాటుదునే. 434
- క. జననీ భరతునియభిషే, చన మీసరవిభుండు దానె నప్రతితోఁ జె
ప్పనికారణమున నానున, మనలజ్వాళికల నేర్చిన ట్లయ్యె రహిన్. 435
- ఆ. అప్రచోదితుండ నయ్యను భరతున, కళలరాజ్య మిచ్చునట్టివాఁడ
జనకుచేత నిట్లు సంప్రచోదితుండ నై, యిచ్చుటకు విచార మేల గలుగు. 436
- సీ. కావున జనని భూకాంతుఁ డాడినమాటఁ జెల్లించుటకుఁ బూని యెల్లసిరులు
భరతున కొనఁగి సంపదోగములు వీడి నయశాలినికి నీకుఁ బ్రియముగాఁగఁ
బదునాల్గువర్షము ల్వనమున నుండెద నిపుడు భూవిభుఁ డేల హితము విడిచి
యాస్యంబు వాంచి ధరాన క్తనయనుఁ డై కన్నీరు నించుచు నున్నవాఁడు
- తే. మానవేంద్రుని వేగ ననూనయింపు, మిపుడె కేకయధరణీశు నింట నున్న
భరతునిచటికిదో డైరబలురయమున, జారులనుబుచ్చుమునృపాలుకాసనమున.
- అయి కై కేయి రామునితో భరతాగఘనవర్తంతం బుండవలదని వేగిరపడి చెప్పుట. అయి
- వ. అని పలికిన నారఘువుంగవుండు సమ్మతించుటకు సంతృప్తాంతరంగయై యయ్యం
గన నీచెప్పినట్ల శీఘ్రగతు లగుదూతలం బంచి మాతులకులంబున నున్నభర
తుని రావించెద నతం డరుగు దెంచునందాఁక నీవిచ్చట నుండవలదు రయంబున
నిపుడె వనంబునకుం జను మిమ్మహీరమణుండు నిజసత్యపారప్రాప్త్యదర్శన
సంజాతప్రేడాభరంబున మొగంబు వాంచి మూర్ఛాక్రాంతం డై సంభాషిం
చుటకుం జాలక యున్నవాఁ డిట్టివానిసంభాషణంబునుం గూర్చి చింతించుటకు
కార్యంబు గాదు నీ వవిలంబగమనంబున నిద్ధరాపతిదైన్యం బవనయింపవల
యు నదియునుం గాక నీ వరణ్యంబునకుం జనునందాఁక భవజ్జనకుండు మజ్జన

భోజనాదులు సలుపం డని వేగిరపడి పలికిన నక్కై కేయిదారుణవాక్యంబు విని యక్కకుత్ స్థకులతిలకుండు ధైర్యధుర్యుండు గావున నొక్కింత యైన మనంబున శోకింపక కై కేయివచనంబునకు రోయుచు శోకపరిపుటుం డై యూర్పులువుచ్చుచు హేమభూషితం బైనచర్యంకంబు మీఁదం బడి పొరలు చున్న తండ్రిం గ్రుచ్చి యెత్తి సాంత్యవచనంబులం దేర్చుచుఁ గళచేతఁ దాడితం బైనవాజచందంబున వనగమనంబునందుఁ గృతత్వరుండ్ల వెండియుఁ గైక కిట్లనియె.

438

సీ. జనని నే ధనపరుండను గాను లోకంబు నొగి సంగ్రహించుట కుత్సహింప నను ముని సమునిఁ గా నయనత్యధర్మతత్పురునిఁ గా నెఱుంగుము పరఁగ నెద్ది నాచేతఁ బలికిఁ బ్రాణత్యాగమున నైన సత్ప్రియం బొనరింప శక్య మదియుఁ గృతమయ్యె నని నీవు మతి నెఱుంగుము జనవిభునకు హితముఁ గావించుకంఠుఁ తే. దలఁప నాకుర్చి వేటొక్కధర్మ మెద్ది, లేదు గావున నృపుడు దా నూఁదిచెప్ప కున్ననీయాజ్ఞ శిరమున నునిచి గహన,వాటి నుండెదఁ బదునాల్గువత్సరములు. ప. తల్లీ నీవు నా కశ్యంతనియంత్రి వయ్య భరతున కభిషేకంబుఁ గావించి నీవు వనంబునకుం జను మని భవద్యచనకారి నైననన్ను నియోగింపక మహావిభుని నిర్బంధించితివి గావున నాయందు సన్నివిష్టం బైనయార్జవౌదార్యాదిగుణం బించుకయైన నెఱుంగనిదాన వని యూహించెద.

440

—రాముండు దశరథునకు నమస్కరించి బయలుదేరుట. —

ఆ. జననివగవుఁ దీర్చి జనకకుమారి న,నూనయించి పిదపఁ గాననమున కిప్పుడె పోవు వాఁడఁ గృపఁ జేసి యందాఁక, దడవొసంగ వలయు ధర్మయుక్తి. క. భరతుండు కాజ్యం బేలుచు, గురునకు శుశ్రూష సేయుగుణ మగు పెల్లూ తెఱఁగున నీచే సుగుణో, త్కరమునఁ గర్తవ్య మది ప్రథమధర్మ మగున్. 442 క. అని వలుకునుతునిమాటలు, విని భూపతి భూరిశోకవివశాత్తుకఁ డై కనుఁగొనల నశ్రు లొలుకఁగఁ, గనుఁగవ ముకుళించి ఘోరగతి దుఃఖించెన్. డ. అంత మహీశుపాదముల కాదఘనత నమస్కరించి తత్కాంతపదద్యయంబునకు దండముఁ బెట్టి తదీయమందిరా భ్యంతరసీమఁ దా వెడలె నశ్రులు నించుచు లక్ష్మణుండు దా నెంతయుఁ గ్రుద్ధుఁ డై పదన మెత్తక వెంబడి నేగుదేరఁగన్.

444

తే. జానకీజాని యాభిషేచనికభాండ మవుడు వలగొని చనియెఁ దా నందు మిగుల దృష్టి సారనీక కరము సాపేక్షుఁ డగుచు మందగతి నివృజనములు సందడింప.

445

ఆ. రజనికాంత జగతి రాకాసుధాంశుని, కాంతిమావలేనికరణి రాజ్య నాశ మతనిమోమునం గలఘనకాంతి, నపహరింపఁ జాల దయ్యె నహహ.

- తే. అవని దిగనాడి ననమున కరుగ నున్న, యతనిమానసవైక్లబ్ధ మచటివారి
కేమిఁ గనుపట్ట దయ్యె నదెంత చిత్ర, మఖిలలోకాతిగునిచిత్త మట్ల సమము.
- క. విగతాతపత్రచామరుఁ, డగుచు రథము డిగ్గి యనుచరాలి విడిచి యొ
ప్పుగ నింద్రియములవెంటం, డగులక మది దుఃఖిమహాచేఁ దద్దయుఁదాల్కిన్.
- క. అంతటఁ బురజనములు శ్రీ, మంతం డగునతనివదనమండలమున నొ
క్కిం త్రై నవిపాదముఁ గన, రెంత మహాత్ముండు జనకజేశ్వరుఁ డహహా. 449
- తే. శరదుదీప్తాంశుఁ డగుపూర్ణచంద్రుడాత్మ, లేజమును బోలె నమృహాధీరవరుఁడు
వితత మగునిజహర్షంబు విడువఁ డయ్యె, విమలపిష్ఠానధైర్యవివేకయుక్తి. 450
- వ. అప్పుడు విపులవిక్రముం డగులక్ష్మణుండు రామునియట్ల దుఃఖింబు మనంబున
నిడికొని యన్ముహూత్తునివెంటం జను చుండె నివ్వీధంబున నారఘుపుంగవుండు
సమానశోకుం డగుసౌమి త్రితోడ నరుగు దేరఁ బ్రాణనాశశంకచేత సుహృజ్ఞనం
బుల కభిషేకవిఘాతకథావృత్తాంతంబుఁ జెప్పుక యెప్పటియట్ల మధురవాక్యం
బున మన్నించుచు సాక్షాత్కృతనిత్యనిరతిశయానందాత్ముండై కానల్యానివాస
యోగ్యం బైనదివ్యమందిరంబునకుం జనియె నంత నిక్కడఁ బురుషశౌర్దూలుం
డగురాముండు మాతృగృహంబునకుం జనినపిమ్మట దురంతచింతాభరపరి
శ్రాంత లై యంతఃపురకాంత లెల్ల నొక్కట నార్తధ్వనులు సేయుచుఁ
దమలో నిట్లని విలపించిరి. 451

అంతఃపుర స్త్రీలందఱు విలపించుట

- ఉ. నెయ్యి మెలర్ప నెవ్వఁ డిట నిత్యము భూపతిచే నచోదితుం
డయ్యెను రాష్ట్రకృత్యములయందు జితశ్రముఁ డై చరించు సా
హాయ్యము సేసి యెవ్వఁడు జనాలికి నదృతి యై చెలంగువాఁ
డయ్యెవనిసుతాపతి మహాగహనంబున కేగు నక్కటా. 452
- తే. దాశరథి జన్మ మాదిగఁ దల్లియందు, ననిశ మేరితి నర్థించు మనలయందు
నలైఱంగున నర్థించు నమృహాత్ముఁ డకట నేడు నిర్వాసితుం డయ్యె నేల. 453
- వ. మఱియు నెవ్వఁడు శ్రుతపాదుష్యం డైనను గ్రోధింపక క్రోధహేతుకర్తం
బులు పరిత్యజించి కుపితు లగువారలఁ బ్రసాదంబు నొందించునట్టిపరమదయా
ళుం డగురాముని వనంబునకుం బుచ్చిన యచ్చపలాత్ముఁ డగుదశరథుండు
జీవహాకంబు నెల్ల హింసించుట కోర్చువాఁ డని దశరథుని నిందించుచు ననేకు
లనేకప్రకారంబుల లేగలఁ బాసిన మొదవులచందంబున విలపించు చున్న
వారల రోదనంబు విని పుత్రవియోగసంజాతశోకాభినంతపుం డైన యద్దశర
థుండు పర్యంకంబుమీఁదం బడి లజ్జతుండై దుఃఖించు చుండె నంత నిక్కడ.
- సీ. స్వజనదుఃఖప్రాప్తి సంజాతభేదుఁ డై రఘుపతి మత్తవారణముకరణి
సూర్యులు వుచ్చుచు నేర్పునఁ దద్దుఃఖిమహనయించుచు మాతృవిపులగృహము

సేరంగఁ బోయి హజారంబునం దున్నవారిఁ గన్గొనుచు నవ్వలిద్వితీయ
కడు్య డగ్గటి యందుఁ గడువృద్ధు లగువిప్రవరులకు మ్రొక్కుచుఁ బరఁగ నవల

తే. నలరుమూఁడవకడు్య డాయంగఁ బోవ
నందుఁ గావలి యున్నస్త్రీబృంద మపుడు
త్వరితముగ లోపలికిఁ బోయి తత్ప్రియంబుఁ
బ్రీతి నెఱిగించె నారామమాతతోడ.

455

~*~ రాముఁడు కౌసల్యకడకుఁ బోవుట. ~*~

వ. ఇట్లు రాముండు దనరాక యెఱింగించి పుచ్చి తోడన తానును నద్దేవి యున్న
కడకుం జని యందు దేవపూజార్థంబు సంగ్రహింపఁ బడి యున్నదధ్యక్షత
ఘృతహవిర్దాజంబులును మోదుకంబులును శుక్ల మాల్యంబులును బాయసం
బును గృసరంబులును సమిత్తులును బూర్ణకలశంబులును గనుంగొనుచు సమా
హితచిత్త యై యారాత్రి యుపవాసంబు నలిపి సూర్యోదయసమయంబునం
గృతమంగళస్నాన యై శుక్లక్షౌపచేలంబుఁ దాల్చి తనయభ్యుదయంబుకొఱకు
విప్రులచేత మంత్రపవిత్రాగ్నిహోత్రంబునందు హోమంబు సేయించుచు దేవ
తాసంతర్పణంబుఁ గావించు చున్ననిజజననెం గాంచి బాలాశ్వంబు నెదుర్కొ
నినహయాంగనభంగి త న్నెదుర్కొనినయద్దేవిచరణంబుల కభివందనంబులు
గావించె నప్పు డద్దేవి సమాగతుం డైనకుమారు నవలోకించి కనుంగొనల
నానందబాష్పధారలు జడిగురియ హర్షోత్కర్షంబున నిజకరంబుల గ్రుచ్చి యెత్తి
చుబుకంబు పుణికి శిరంబు మూర్కొని వదనంబు ముద్దు గొని వాత్సల్యంబు
దీపింప మధురవాక్యంబున నిట్లనియె.

456

తే. అనఘశీలురు ధర్మాత్ము లమిత తేజ, లధికవిశ్రుతులై నపూర్వాధిపతుల
యశము నాయువుధర్మంబునఘటహితముఁ, బొందునీవింక సతతంబుఁబుత్ర వర్య.

ఆ. సత్యవాది యైనజనపతిఁ గనఁ జను, మన్యుహస్తఁ డిపుడె యఖిలధరణి
కధిపుఁ గాఁగ నీకు నభిషేక మొనరించు, నిఖిలనృపులు మెచ్చ నేడు వత్స. 458

~*~ రాముఁడు తనకు సంభవించినయరణ్యగమనంబుఁ గౌసల్య కెఱింగించుట. ~*~

వ. అని పలికి యొక్కకనకాసనం బిచ్చిన నారాముండు భోజనార్థంబు తల్లిచేత
నిమంత్రితుం డగుచు నయ్యాసనంబు వ్రేలు ముట్టి న్యభావవిసేతుం డైనను
మాతృత్వప్రయుక్తగౌరవంబువలన మిక్కిలి విసేతుం డై వ్రీడానమ్రునదనుఁ
డగుచు దండకారణ్యగమనంబున కనుజ్ఞాకాంక్ష యై కేలుదమ్మి ఫాలంబునం
గీలించి కౌసల్య కిట్లనియె.

459

క. జననీ యేమని చెప్పుదు, ననివార్యం బై నయొకభయంబు గలిగె నీ
కును సీతకు సౌమిత్రికి, ఘనతరదుఃఖాధిపేతుకం బది తలఁపన్.

460

తే. కొనలుగలపంచవింశతికుశలనిర్మి, తాననవిశేషనముచితం బైనకాల
మిపుడుదొరకొనె దండకావిసినమునకు, నదుగుచున్నాడ నేలయియాసనంబు.

సీ. ధరణీవిభుడు నన్ను దండకాటవి కేగు మని పంచె నమ్మనుజాధినాథు
నానతి నమ్మహాకాననంబున కేను జని పదునాల్గువత్సరము లందుఁ
గండమూలముల నాకలిఁ దీర్చికొనుచుఁ దాపనవేషధరుడ నై పరమశాంతి
యుక్తి వానప్రస్థ యోగ్యకర్తంబుల నాచరించుచు వల్కలాజినములు

తే. మునివలె ధరించి మాంసంబు దినక కాన, నునికీజేసెదనిపుడు రాజోత్తముండు
భరతుని సనుస్తసామ్రాజ్యపట్టభద్రుఁ, జేయువాఁ డద్భుతదయావిశేషమతిని.

—ఊహ కావ్య రామనిమాట విని మాధవోవుట ఊహ—

వ. అని వనప్రయాణంబెఱింగించినన ద్వేవిపుత్రవియోగసంజాతశోకంబు నహింపం
బాలక మూర్ఖాక్రాంత యై పరశునికృత్త యైనసాలయప్తిచందంబున స్వర్గపద
భ్రష్ట యైన దేవతాంగనకై వడి మహావాతపతితం బైనకదళీద్రుమంబుపోలిక
ధరణీపయిం బడియె నిట్లవశ యై పడియున్నతల్లిం దనకరంబులం గ్రుచ్చియెత్తి
యొక్కకనకాననంబునం గూర్చుండఁ బెట్టి భారవహనంబుఁ బ్రాపించి శ్రమ
నివృత్తికొఱకుఁ బుడమిం బడి పొరలి క్రమ్మఱ లేచినబడబచందంబున బాంసు
కుంతితసర్వాంగి యై యున్నయద్వేవిశరీరం బంతయుఁ గరంబులం బరిమార్చిం
చి వివిధవిసయవాక్యంబులం బ్రబోధించినఁ గొండొకనేపునకు మూర్ఖదేటి
నిజకరంబున నక్కుమార శేఖరుని నెమ్మేను సంస్పృశించి కనుంగొనల నశ్రుకణం
బు లొలుక గద్గదస్వరంబుతో నుమిత్రాపుత్రుండు వినుచుండ రామున కిట్లనియె.

—ఊహ కావ్య రామనితోఁ దనదుఃఖంబు లన్నియుఁ జెప్పికొనుట ఊహ—

సీ. అనఘాత్మ ధాత్రివంధ్యకు నపుత్రక నైతి నని యొక్కటియె దుఃఖమన్యదుఃఖ
నుది యించుకయుఁ బుట్టద ప్లేను నినుఁ బ్రియపుత్రునిఁ బడయక పుట్టినట్ల
వంధ్య నై యున్న నివృడువున నభిమతపుత్రవిశ్లేషసంభూతదుఃఖ
మొంది కృశింపక యుందుఁ గదా నేడు కొమరులు లేనిదుఃఖమునకంబెఁ

తే. బుత్రవిశ్లేషసంజాతభూరిదుఃఖ

మెక్కుడై యుండు దాని సహింపఁ గూడ

దకట నినుఁ బాసి యేలాగు ననువు లొడల

నిలిపికొని యిచ్చుట వసింప నేర్తుఁ జెవుమ.

464.

చ. అరయ మహీశుపౌగుషమునందు లభించుమనోజ్ఞభోగము

ల్లురుచిరసౌఖ్యము ల్బృదువచోగరిమంబు లొకప్పుడైన నే

నెఱిగినదానఁ గాను జగతీంద్రుఁ డింక న్నినుఁ జూచి యైన ను

స్థిరముగ నాపయిం గరుణఁ జేర్చు నటంచుఁ దలంతు నెవ్వడిన్.

465

- క. జనవిభున కగ్రసతి నై, కనిష్ఠ లగునవతు లెల్లఁ గడుగర్వమునకా
ననుఁ దూలనాడు చుండఁగ, విని యేగతిఁ దాళుదాన విమలవిచారా. 466
- తే. జనవినుత పుత్రయుత లగునవతు లాడు, వివిధపరిహాసవచనము ల్విసుటపలనఁ
బుట్టునాడుఁగిఖిశోకంబు లిట్టి వట్టి, వనఁగ వచ్చునె వానికి నవధి గలదె. 467
- ఆ. పాయ కెపుడు నీవు నాయొద్ద నుండఁగ, నధికహీనవృత్తి నడలు చుందు
నీవు గహనమునకుఁ బోవుచుండఁగ నాకు, మరణమే నిజంబు వరగుణాధ్య.
- వ. నుతియు నమ్మహీపతికి నగ్రపురంధ్రి నై యుండియు నతండు నన్నవమాన
పురస్కరంబుగాఁ జూచుటవలన నప్రధానీకృత నై కైకేయిపరిచారికాజనం
బునకంటె నొక్కింత యవర నైతి నదియునుం గాక భరతుండు ప్రాప్త
రాజ్యం డైన నతని విలోకించి నిత్యంబు నన్ను సేవించుజనంబును వాని
భయంబువలన నింక నన్ను సేవింప కుండు నని పలికి వెండియు నిట్లనియె. 469
- చ. అనిశము వైరిభావమున నద్భుతకోపరసంబు ముక్కునం
గనుపడ భాగ్యగర్వమునఁ గష్టదురుక్తులఁ బల్కు కైకయా
నన మెటుచూచి యోర్చెన ఘనలబుగ దుర్దశ నొంది యుండి నే
నినకులదీప మానవతు లీలఘుజీవన మోర్చి యుందురే. 470
- నీ. నుది నుక్కు దక్కి నప్తదశాబ్దములనుండి యేఁతోభమునకుఁ బరిక్షయంబు
నతతంబు నాచేత నతికాంక్షితం బయ్యె నాఁగోభ మక్షయం బయ్యె నిపుడు
భాగ్యగర్వమున నవత్తులు గావించు విప్రకారము నుది వెగటు పఱవ
హీనదశాప్రాప్తి కే నోర్చి ధర మని యుండ లే నదియు నట్లుండ నిమ్ము
- తే. కనులవత్తంబులను బోలుకనులతోడఁ, బూర్ణశశిబింబనదృశ మై భూరికశల
నొప్పునీమోముఁ జూడక యొక్కనిమిష, మైన సేగతి జీవించుదానఁ దండ్రి.
- వ. వత్సా నీవు భాగ్యరహిత నైననాచేత నుపవాసదేవతాధ్యానవ్రతంబులచేత
నిష్ఫలం బగునట్లు సంవర్ధితుండ వైతివి భవదీయపరివర్ధనం బిప్పుడు దుఃఖం
బుకొఱకుఁ బరిణతం బయ్యెఁ "ప్రావృట్కూలంబునందు మహానదీ ప్రవాహనలి
లంబుచేతఁ దత్తీరంబు నశించినపగిది భవద్విప్రయోగశ్రవణంబున సహస్ర
ప్రకారంబుల వ్రయ్యై లై పోక యుండుటవలన మదీయహృదయం బతికెతినం
బని తలంచెద: 472
- నీ. వలనొప్పు కంతీరవంబు బిట్టెడ్చెడు మృగిని గొంపోయినపగిది నన్నుఁ
గ్రద్ధుఁ డై శమనుండు గొని పోనికతమున నల దండధరలోకమందు నాకు
స్థానంబు లే దని తలంచెద నా కింక జగతి నెన్నటికిని జావు లేదు
కడువడి నిట్టిదుఃఖంబుచే నుపహతం బయ్యెను నాహృదయంబు మేను
- శే. మాన కిట వేయివ్రయ్యైలై పోనికతన, నాయసాకృతి గాఁబోలు నని దలంచెద
నందన యకాలమున నిధనంబు గలుగ, దేమి సేయుదు నింక నాకేదిదిక్కు.

తే. నయవిశారద పిన్నటనాఁటనుండి, యేను గావించు ప్రతములు దానములును
దపములు సపర్యలును నిరర్థకము లయ్యె, జవుట విత్తన విత్తులచందమునను.

తే. వృధివి దుఃఖకర్మతుఁ డెవ్వఁడేని దలఁచి; నవుడు శమనునివీటికి నరుగునేని
యేచును భవద్విహీననై ధేను వట్ల, తనువు విడిచి యమక్షయంబునకుఁ బోనె.

ఉ. ధీవర నీవు నన్నిచట దించి వనంబున కేగి తేని గ
ర్వానవాచిత్రలై నవతు లాడుదురుక్తులు విన్న మేనిలో
జీవము నిల్వ దట్లగుటఁజేసి మదిం దనివారఁ జూచుచు
నీ వెనువెంట వచ్చెద ననిందితశీల యరణ్యభూమికిన్.

476

అక్షణుఁడు మనభనుఁ డైనదశరథునిమాట వినుట యుక్తముగా దని చెప్పట.

వ. అని యిట్లు పెక్కుతెఱంగులఁ గుమారుండు సత్యపాశబద్ధం డయ్యె నని
యెఱింగి యతనిపనగమనంబు నివారించుటకు సామర్థ్యంబు లేమిం జేసి
భావినంభావితవ్యసనంబు దలంచి కిన్నరియుం బోలె విలపించుచున్న కానల్య
నవలోకించి సుమిత్రానందనుండు మొగంబున దైన్యంబు దోఁపఁ దత్కాల
సమృతం బగువాక్యంబున నిట్లనియె.

477

క. పడఁతుకమాటకు రాజ్యము, విడిచి రఘూత్తముఁడు ఘోరవిపినంబున కి
ప్పుడు పోవఁ దలఁచు తెంతయుఁ, దడవఁగ నామది కయుక్తతరమై తోఁచెన్.

క. జనపతి మదనవశుండ్లై, యనిశము సతిమాటఁ బట్టి యనుచితముగఁ బ
ల్కినఁ బలుకఁగ ని మ్మది మన, మున గట్టిగఁ బట్టి సేయఁ బూనఁగ నేలా.

479

క. దీమనమున మనుజవిభుం, డేమి తగనిదోస మెంచి యిప్పుడు కినుకన్
రాముని సుగుణోద్దాముని, భూమి వెడలి ఘోరవనికీ బొమ్మని పలికెన్.

480

క. ధర నెవ్వఁడు నరియైనను, నిరనక్తుండైన నీయనింద్యగుణునిపైఁ
గరముకదోషం బెన్నఁడుఁ, బరోక్షమందైన నూఁదిపలుకు తెఱుంగన్.

481

తే. ఘనుని దాంతునిధర్మవిగ్రహునిఋజుని, నమరతుల్యసిరిపులయందైనఁ గరుణ
గలుగునట్టికుమారునిఁగని యకార,ణమున నెవ్వఁడు ఘోరవనమున కనుచు.

తే. అంగభవజాతపారవశ్యమున మేను, మఱచి నోటికి వచ్చినట్లఱచు నృపతి
యట్టిమాట నునంబునఁ బట్టి రాజ, ధర్మ మరయక నెవ్వఁడు దవిలి సేయ.

వ. అని పలికి యన్నదిక్కు మొగంబై యిట్లనియె.

484

తే. అనఘ యూయర్థ మొకనరుండైన నేమి, యెంతలో వినఁ జాలఁ డీ వంశలోన
మత్సరహృదయతవలన సామ్రాజ్యమెల్ల, నాత్మవశముగఁ జేసికొ మ్మది హితంబు.

వ. అత్తెఱంగెట్లు శక్యం బగు నంటి వేసి.

486

నీ. ధనువుఁ గైకొని పార్శ్వమున నేను రక్షింప నల జముమాడ్కి నీవలగుచుండ
నప్పు డెవ్వఁడు నీయాజ్ఞ దాఁటి చరింప దక్షుఁ డవ్యధిగాక తక్కి నేని
కాలసత్పాఠీలఘనబాణముల నయోధ్యాపురి నిర్మనుష్యుఁగ నొనర్తు

భరతుఁ డీపూజ్యసామ్రాజ్యస్థుఁ డగుఁగాక యని కోరువారల యమునిపురికిఁ
తే. బసుతుఁ గామాంధుఁడై యాలిపలుకులు విని, బుద్ధి సరయక లోకవిరుద్ధవృత్త
మూఁది పరిపంథిభూతుఁడై యున్నవృత్తునిఁ గడఁగించంపెదఁగానిచోఁ గట్టివై తు.
వ. తండ్రి కపరాధంబు సేయం దలంచుట ధర్మవిరుద్ధం బని తలంచి తేని వినుము.
తే. విషయసరతంత్రుఁడై ధర్మవిధికిఁదప్పి, మది ననారత మిది కార్యమిది యకార్య
మనియెఱుంగకవ ర్తించునతఁడు తండ్రి, యైనఁగడువధ్యుఁడనిపల్కిరారు్యలధిప.
క. జనపతి నీ దగురాజ్యముఁ, గొనుటకు నేబలము గలఁడు గుణహీనతఁ దా
మునుకొని యేకారణమునఁ, దనమదిఁ గై కేయి కొనఁగఁ దలఁచె నుహత్తా.
తే. పరఁగ నీతోడ నాతోడ వైరముఁ గొని
యరినిషాదన కులయోగ్య మయినయట్టి
ధర్మనిధి నీవు దాల్చుఁగఁ దగినసిరిని
భరతుని కొనంగఁ బతి కేటిబలము చెపుము. 491

వ. అని పలికి క్రమ్యుఁడ గానల్య నవలోకించి తల్లి యేను సర్వస్వ కారంబుల రా
మున కనురక్తుండ నిది యసత్యంబు గాదు సత్యచాపదాజేష్టంబులచేత శప
థంబుఁ జేసి పలికెద రాముం డరణ్యంబునె కాదు దీప్తాగ్నిని బ్ర వేశించిన నే నం
తకు మున్నె ప్రవేశింతు నట్టివానిఁగా న న్నెఱుంగుము. 492

చ. జననిరొ నాప్రతిజ్ఞ విను సత్యము నీవును రాఘవుండుఁ గ
న్గొని మది మెచ్చ దీప్తశరకోటి సరాతుల గీటడంచి మిం
చినయనురక్తిచే నినుఁడు చీకటిసట్ల భవన్మనోవ్యధం
బనిపడి తీర్చెదగ ధరకుఁ బట్టముఁ గట్టెన రామభర్తకున్. 493

—అంత కాలల్య రామునికి అత్తయిండు చెప్పినట్ల చేయుమని బోధించుట —

వ. అని యిట్లు వీరాలాపంబు లాడుచున్న సుమిత్రాపుత్రునివాక్యంబు లాలకించి
యద్దేవి రామునివదనం బుపలక్షించి దుఃఖించుచు నిట్లనియె. 494

మ. అనఘా తమ్మునిమాట వింటె విహితం బై యున్న దారీతి నీ
వనుమానింపక సేయు టాప్పు నృపపంశాచార మించందమై
చనుఁ గా కీవు సపత్నిమాటకయ రాజద్రాజ్యభోగంబు మా
ని నను న్నెవ్వగ ముంచి పోవఁ దగ వానే కాననఁజేకిన్. 495

వ మఱియు నీవు పితృవాక్యకరణహూపం బగుధర్మం బనుష్ఠించుట సమస్తధర్మం
బులలో నుత్తమధర్మం బని దలంచితి నది నిక్కంబైనను నీలోకంబున మాతృ
శుశ్రూషాపరుం డై వ్రన ర్తిల్లుమహాత్మున కెల్ల లోకనుఖంబులు కరతలా
నులకంబులై యుండుఁ దొల్లి గృహంబున నుండి మాతృశుశ్రూషఁ గావించి
తద్బలంబునఁ గాశ్యపుండు ప్రాజాపత్యపదంబుఁ బ్రాపించె గావున నీవును నా
వచనంబుఁ బట్టి భక్తిపూర్వకంబుగా నాకు శుశ్రూషఁ గావించుచు గృహం

బున నుండు మేనును దండ్రియట్ల పూజించుటకుం దగినదాన నట్లగుటం జేసి
నాయనుమతి లేక నీవు వనంబునకుం బోవుట ధర్మంబు గా దదియునుంగాక శోక
లాలన నైన నన్ను విడిచి వనంబునకుం జని లేని భవద్వియోగదుఃఖంబునం బ్రా
యోపవేశంబుం జేసి ప్రాణంబులు విడిచెద దానంజేసి తొల్లి నముద్రుండు మాతృ
దుఃఖంబున నరూపాధర్మంబులన బ్రహ్మహత్య నొందినవిధంబున నీవు
లోకవిశ్రుతం బైన నిరయంబు నొందఁ గలవు నీవు వనంబునకుం జనినపిమ్మట
నాకు సుఖజీవితంబుల చేత నయ్యెడుకార్యం బేమి భవత్సహితనై యున్ననాకుఁ
దృఢభక్షణంబై నను శ్రేయస్కరంబై యుండు నని పలికి దుఃఖభరంబున రోద
నంబు సేయుచున్నతల్లిం గాంచి మహానుభావుం డైనరాముండు ధర్మసహితం
బగువాక్యంబున ని ట్లనియె.

493

— ఊహ రాముండు కాసల్యకు నయు క్షికంబుగా సమాధానంబుఁ జెప్పట. ఊహ—

క. జనకుని వాక్యము నది గా, దని మీఁజఁగ నా కశక్య మటు గాన మహా
వినయమున మ్రొక్కి వేడెదఁ, బని విని వనమునకు నన్నుఁ భనువుము తల్లీ.

ఆ. పరమపండితుండు వ్రతచారియును ధర్మ, కోవిదుండు మహానుభావుఁ డైన
కండు వనెడు మునిశిఖామణి జనకు వ,చనముఁ బట్టి గవిని జంపలేదె. 498

తే. మును మదన్వయకర్తయై తనరు సగరుఁ
డనుమహాత్మునియానతి నతనినుతులు
ఘనమఖాశ్వంబుకొఱకు నఖప్రహతుల
బుడమిఁ ద్రవ్వీ పదంపడి మడియ లేదె.

499

తే. విను మదియుఁగాక జనుదగ్గితనయుఁ డైన
రాముఁ డతనియానతిని శిరంబునందు
దాల్చి దయమాలి మనమునఁ దల్లి యనక
పట్టి రేణుకఁ ద్రుంపఁడే పరశుహతిని.

500

వ. మఱియుఁ బ్రాణంబులనైనఁ బరిత్యజించి పితృవాక్యంబు పరిపాలనీయం బని
పండితులైన కండుముఖమహర్షులు పలికిరి పితృవాక్యగౌరవంబున గోపధమాత్మ
వధాదికంబు మహాత్ము లగుపూర్వులచేత నాచరితం బయ్యెఁ బితృవాక్యం
బెట్లలంఘనీయం బట్లు మాతృవాక్యంబు నలంఘనీయంబై యుండు నైన
నేకకాలంబున నుభయవాక్యకరణంబునం బ్రవర్తిల్లుట దుర్లభం బట్లగుటం
జేసి పితృవాక్యంబు ప్రథమకర్తవ్యం బని పలికి రదియునుం గాక పితృవాక్యో
ల్లంఘనంబునఁ బితృవధపాతకంబు వాటిల్లు నే నొక్కరుండనేకాను నాచేతఁ
బరికీర్తితులైన వీ రంపఱుఁ బితృశాసనంబుఁ గావించి కృతార్థులైరి గావున
నాకునుం బూర్వాచారవిరుద్ధం బైనధర్మంబునం బ్రవర్తిల్లుట పాడి గాదు తొల్లి
మహాత్ము లగువారిచేత సంగీకృతం బైనమార్గం బవలంబించి యెల్లభంగులఁ

బిత్తునిదైశంబున వనంబునకుం జనియెర నని పలికి లక్ష్మణు నవలోకించి
యిట్లనియె.

501

—ఇట్లు రాముడు లక్ష్మణునకు సమాధానంబుఁ జెప్పెట.

చ. అనఘవిచార నీవగుమహాత్మ్యము తావక తేజముం ద్వదీ
యనిబికదోర్బలంబు భవదద్భుతశౌర్యము నావయిం జనిం
చినప్రియమున్ ననుస్తమును జిత్తమునందు నెఱుంగుదున్ యశో
ధనులకుఁ గల్గు టబ్బురమె తద్దయు లక్ష్మణుపాల వింతలే.

502

చ. పరమవివేక సత్యశమభావము భావమునం దెఱింగియుం
గర మురరక్తిఁ బ్రాకృతినికై వడి నీ పటు దుఃఖ మొంద దు
ర్భరతరశోకవేగమునఁ గ్రాఁగెడు నీయమ తాల్చి దిక్కి తా
మఱిమఱి చొక్కుఁ గాన నిక మానుము తాదృశదీనవాక్యముల్.

503

తే. ధరణిఁ బురుషార్థములలోన ధర్మ మెక్కుఁ
డట్టిధర్మంబునందు సత్యంబు నిలిచి
యుండు నన్నిటికంటె సత్యుత్తమంబు
గురునియాసతి నడుచుట గురుగుణాధ్య.

504

తే. జనకవాక్యంబు జననీవచనము బ్రాహ్మ
ణోత్తమునిమాట ధర్మసంయుక్త మగుట
నుచితగతిఁ జేయవలయు నట్లోపఁడేని
యలఘుతరకల్మషాత్ముఁ డౌ ననిరి మునులు.

505

వ. కావున నేను బిత్తుశాసనంబునఁ గై కేయిచేతఁ బ్రచోదితుంకనై తినింక దానిఁ
గడువం జాల నీ పశుభం బైనక్షత్రధర్మంబునందు బుద్ధిజోరనీక తీక్ష్ణభావంబు
విడిచి పరమశ్రేయోనిష్ఠ యైన మద్బుద్ధి ననుసరింపు మని సౌహార్దవిశేషం
బునం బలికి వెండియు నక్కకుత్ స్థకులదీపకుండు కానల్యదిక్కు మొగంబై
వినయవినమితోత్తమాంగుం డగుచుఁ గేబుదోయి ఫాలంబునం గీలించి
యిట్లనియె

506

క. వేవేగ విపినసీ సుకు, వావిరిఁ బోపంగవలయు వారింపకు మ
జ్జీవితము లాన గ్రక్కున, దీవన లిపు డొనఁగి పనుపు దేవీ నన్నున్.

507

తే. గురునివాక్యంబు నెఱవేర్చి మరల వేగ
నడవి నుండి పురంబున కరుగుదెంతు
మును ధరకు పచ్చి మరల విబుధనిలయము
నొందిన యయూతిరాజుని చందమునను.

508

క. జననీ సీకును నాకును, జనకజకు సుమిత్ర కట్ల సౌమిత్రికి గ్ర
క్కునఁ బతి యానతిఁ బోవఁగ, జను నిదియె ననుస్తధర్మసత్తమము సుమీ.

వ. తల్లి యభిషేకసంభారంబులు విసర్జించి మనంబున దుఃఖంబు నిగ్రహించి ధర్మంబు నవలంబించి వనవాసంబునకుం బోవ నిశ్చయించినవాడ. నేను వనంబునకుంబోయి వచ్చుననాఁక శోకంబు జక్కఁదైర్యం బవలంబించి యుండ వలయు నని పలికిన నమ్మహాత్ముని ధైర్యస్థైర్యంబుల కచ్చెరువంది యక్కొనల్య వెండియు మనంబునఁ బుత్రవియోగంబుఁ పలంచుకొని మూర్ఛాక్రాంతయై చచ్చినదానియట్లు నేలంబడి యుండి గ్రమ్ముట నొక్కింత సేపునకు నానావి ధోవచారంబులం దెలివొంది బాష్పధారాపూరితలోచనయై గద్గదస్వరంబున నిట్లనియె.

510

చ. అనఘవిచార యేను గురునట్లై స్వధర్మముచేత సౌహృదం
బునను నుపూజకుం దగుదుఁ బూనికి మనస్వచనంబు నెమ్మనం
బున నిరసించి దుఃఖరసపూరితభూరిగభీరవార్ధిలో
ననుఁ బడఁద్రోచి నీకుఁ దగునా యిటు కాననసీను కేగఁగన్

511

సీ. విను మీపు కాననంబునకుఁ బోయిన నాకు నింక లోకంబేల యేల ప్రాణ -
మేల సంపదోగ మేల పితృమరలోకంబులు నేమికార్యంబు సర్వ
లోకసంస్థితజీవలోకనాన్నిధ్యంబుకంటె నొక్కముహూర్తకాల మైన
సరసగుణాధ్య నీనన్నిధానము నాకు ఘనతరశ్రేయ మై తనరుచుండు

తే. సిద్ధమన నాతఁ డుల్కలచే నబోహ్య, మాన మైనమహేభంబుమార్గ మనున
రించినట్లు తడుక్తు లాలించి నృథత,రంబుగ స్వవంశధర్మమార్గముఁ దగుచు.

వ. వెండియు నారఘుపుంగవుండు నిసంజ్ఞయై పడి యున్నతల్లిని దుఃఖపీడితుం డైన
తమ్మునిఁ జూచి యధర్మారంభంబునకు నుముఖుండు గాక ధర్మసహితం బగు
వాక్యంబున లక్ష్యణ నవలోకించి రఘువరా నీవు ధర్మైకనిష్ఠాదూషం బైన
మదీయాభిప్రాయం బెఱుంగక పుత్రవాత్సల్యంబున వగచుతల్లిం గూడి దుఃఖం
చెన వీ దుఃఖంబు నుచ్చిత్తంబు గలంచుచున్నయది పురాకృతపుణ్యవిశేషం
బునం గలిగినభార్య యొక్కటి యయ్యను ననుకూల యై ధర్మంబును నభిరుత
యై కామంబును నుపుత్ర యై యర్థంబును బతికిం జితగుర్చిన తెఱుంగున
నకలపురుషార్థమూలం బైన ధర్మం బొక్కటి యయ్యను స్వానుష్ఠానంబున
ధర్మార్థకామఫలంబులు సిద్ధింపం జేయు నిది మదీయచిత్తంబునం గల యర్థంబు
గావున నే కర్మంబునందు ధర్మార్థకామంబు లసన్నివిష్టంబు లగు నట్టికర్మం
బుసక్రమింప నర్హంబు గా దెల్లభంగుల నెద్దానివలన ధర్మంబు గలుగు
నట్టికర్మం బనుష్ఠింప వలయు లోకంబునం గేవలార్థవరుం దగువాడు ద్వే
ష్యుం దగుఁ గేవలకామపరత్వం బప్రకృతం బగు గురుండును వృద్ధుండును
స్వామియును జనకుండు నగు మహీరసానుండు కోపంబునం గాని ప్రసాదం

బునం గాని కామంబునం గాని సత్యప్రతిజ్ఞ త్వరూపధర్మం బవలంబించి తత్పరి
 పాలనంబుకొఱకు నేకార్యంబు నేయు మని నియోగించె నక్కార్యంబు
 నన్యశంసవృత్తి యగువాఁ డెవ్వఁ డాచరింపకుండు నట్టియపాపుండ నగు
 నేను వరదానహేతుక భరతాభిషేక మద్వివాసనచూపం బైన పితృప్రతిజ్ఞను
 యథోక్తక్రమంబున నర్పించును గావంప కుండుటకు సమర్థుండఁ గాను
 నాకును భరతునకును మహీరమణుండు నియోగంబునందు సమర్థుం డగు
 నంతియే కాదు మజ్జనని యగు కాసల్యకును భర్తయుఁ బరమగతియుఁ
 గావున నిద్దేవియును మనయట్ల పతియాజ్ఞ ననుసరించి వర్తించు టది
 పరమధర్మం బైయుండు నద్దేవి పుత్రవాత్సల్యంబున నన్ను విడువంజాలక నా
 తోడ వనంబునకుం జనుదెంచెద నని తలంచి యున్నది ధర్మప్రవర్తకుండును
 బూర్వరాజులకంటె నధికుండును స్వకులాచారధర్మసంస్థితుండు నగు మహీర
 మణుండు జీవించి యుండ సహధర్మచారిణియైన యిష్టుహృదేవి పుత్రుండ నైన
 నాతోడ నన్యయువతిచందంబున వనంబున కెవ్విధంబునం జనుదెంచుఁ బతి
 హీన యగువనిత పుత్రునితోఁగూడఁ జనుదెంచు టది యుచితం బగుం
 గాని సభర్తృక యైనయువతి చనుదెంచుట యుచితంబు గా దదియునుం
 గాక.

513

చ. అతివల కిందు నం దభిమతార్థకరుండు విభుండు తన్ననో
 గతి నతియుక్తిచేఁ గని యకల్మషభక్తి సదా మనంబులో
 నతఁడె గురుండు దైవ మఖిలార్థదుఁ డంచుఁ దలంచుచు న్నము
 స్మృతమతిఁ గొల్చి యుండుట ననాతనధర్మము లాఁడువారికిన్.

514

క. కావున నీయమ మగనిం, దా విడిచి యధర్మముగ వనంబున కిమ్మై
 నావెంట రాఁ బొనంగదు, ధీవిలసితధర్మసరణి తెలియదె నీకున్.

515

—ఇతి రామండు కాసల్య నమానయించుట. ఇతి—

వ. అని పలికి గ్రమ్మతి నమ్మహానుభావుం డమ్మ కిట్లనియె.

516

క. జననీ పదునాల్గబ్దము, లవఁగాఁ బగునాల్గదినము లట్ల గడపి చ
 య్యన వత్తు మరల వీటికిఁ, బనివడి దీవించి నన్నుఁ బనుపు మడవికిన్.

517

వ. తల్లి యేను ధర్మవిరహితరాజ్యకారణంబున మహాదయం బగుయశంబును
 దిరస్కరించుటకుం జాల జీవితం బల్పకాలం బగుచుండ సధర్మంబునకుం దలం
 కక తుచ్చరాజ్యంబుఁ గోరుట తగవు గా దని యిట్లు జనయిత్రి ననూనయించి
 పలికి క్రోధశోకాకులుం డగుతమ్మునికి ధర్మరహస్యం బుపదేశించి పదంపడి
 నిజజననికిం బ్రదక్షిణంబుఁ జేసి వనప్రయాణోన్ముఖుండై వెండియు మహా
 వ్యధం జెందిగుంచుచు మహానర్పంబుకరణి రోజుచు రోషవిష్కారి తేక్షణుండై

యున్న సౌమిత్రిం జూచి సౌహార్దవిశేషంబున నభిముఖుం డై ధైర్యంబునఁ జిం
తాదివికృతులు వదనంబునం దోఁపనీక మనంబున నడంచుచు నిట్లనియె. 519

—శ్లోకం రాముఁడు అత్తణుని నమానయించుట. శ్లోకం—

చ. అనువమధైర్యముం గొని రయంబున శోకము రోషము వృన్దం
బునఁ జూరనీక యెంతయుఁ బ్రమోదము నొంది మహీశుపై జనిం
చిన పెనుకింక మాని యభిషేకవిచారము చక్కి సత్వరం
బుగ వనవాసయుక్తము ప్రభుతవివేకతఁ జేయు కార్యమున్. 519

తే. అన్నదీయాభిషేకార్థమందు నీకు, నముదితం బైనసంభారసంభ్రమంబు
తవిలి యిప్పుడు తన్నివర్తనమునందుఁ, జెల్లుఁగాక మనంబునఁ జింతయేల. 520

ఆ. అనఘ మదభిషేచనార్థమం దేదేవి, మానసంబు చాల మలఁగుచుండు
నట్టితల్లిహృదయమందుఁ బుట్టినశంక, వాయునట్లుగాఁగఁ జేయు మయ్య. 521

క. ఆమగువ మనోగతశం, కామయదుఃఖం బొకింతకాలం బైనక
దీమనమునఁ గనుఁగొనుటకు, నామదికిం దాల్చి లేదు నయగుణశాలీ. 522

వ. వత్సా యేమ జ్ఞానంబు చేతం గాని యజ్ఞానంబు చేతం గాని తల్లిదండ్రుల కించుక
యైన విప్రియం బొకానొకప్పు డైన గావించుటకు నోడుదుఁ గావున. 523

తే. తల్లిదండ్రు లొకానొకతటి నొనర్చు
నప్రియ మొకింతయైన నే నాడుకొనుట
యెన్నఁడేనియుఁ గలదె వేయేల వినుము
హృదయమున నైన నిలుపుట యెఱుఁగఁ జామ్మి. 524

క. సత్యుండు సత్యసంధుఁడు, సత్యపరాక్రముఁడు నైన జనకుఁడు పరలో
కాత్యంతభయమువలనను, నిత్యము విలసిల్లుఁ గాక నిర్గతుఁ డగుచున్. 525

తే. అడవి కేఁ బోకయున్న నాయనకు సత్య
హాని యగు దాన నా కసత్యాగ మొదవు
నవలఁ బతికి మనస్తాప మతిశయిల్లుఁ
బిదప నది నన్నుఁ జాలఁ దపింపఁజేయు. 526

వ. కావున నేను సామ్రాజ్యంబునం దాన సేయక శీఘ్రంబున వనంబునకుం జని
యెడ నపత్నీమాత యగుకై కేయి చీరాజనజటామండలధారిని వనంబునకుం
జనుచున్న న న్నవలోకించి పరమానందభరితాంతఃకరణ యగుచుఁ గుమా
రునిం బూజ్యరాజ్యంబున కభిషిక్తునిం జేసి కృతకృత్యయగు మఱియు నే
జనంబుచేత నీబుద్ధి ప్రణీతయయి దీనియందు మనంబు సమాహితం బయ్యె
నాజనంబునకును దుఃఖంబు సేయనొల్ల నేను వనంబునకుం బోవకుండిన మ
జ్జనకునకు మనఃఖేదంబు గలుగు నెవ్వని శిక్షోపదేశంబులచేత మనంబునకు

సౌగుణ్యంబు జాతంబయ్యె నట్టిజనకుని సంక్షేపజేయుటకుం జాల శీఘ్రం
బున వనంబునకుం జనియెద నని ప్రవాసంబునందు మనంబు గట్టిపటిచి కై కే
యీనిమి త్రశంకచేత నద్దెవియందు లక్ష్మణునకుఁ గ్రోధనివారణంబు నేయు
తలంపున నిట్లనియె. 527

—ఇతి రాముఁడు లక్ష్మణునికిఁ గైకమీఁదం గలశోపమును బోగొట్టుట. ఇతి—

- క. చేపచ్చిన సిరి గ్రమ్మటఁ, బోవుటయును ఘోరవిపినభూమినివాసం
బావహిలుటయును దలఁచఁగ, దైవకృతము గాక యెరులతరమె కుమారాః
తే. అనఘ కై కభావంబు కృతాంతవిహిత
మైనయది యట్లు గానిచో మాన కిట్లు
తవిరి యనివార్య మగుచు నద్దేవి బుద్ధి
పరఁగ మత్పిడయం దేల పరిణమించు. 529
- వ. మఱియు నద్దేవి భావనై పరిత్యంబు దైవకారణం బని పలికి తదీయసహజభావం
బెఱింగించుతలంపున నిట్లనియె. 530

- తే. అమలగుణ నాకుఁ దల్లులయం దొకింత
యైన నైషమ్య మెట్లు లే దట్ల సంత
తంబు నాయందు సుతునందుఁ దారతమ్య
మేమియును గైకకును లేమి యెఱుఁగ వొక్క. 531

- ఆ. అట్టి నేను గైక యభిషేచనము మాని, భూరిగహనమునకుఁ బోవుటంచు
నశనిపాతకల్ప మైనమాటాడుట, దైవకృత మటంచుఁ దలఁతు జుమ్మి. 532

- ఉ. ఆవిధి గానిచో నరవరాత్మజ యింతకుమున్ను భూరిహ
ర్షావహచి త్రయై ప్రియము లాడుచు నుండినయట్టితల్లి గో
త్రావరు మ్రోలఁ దా నిపుడు ప్రాకృతకాంతబలెక్ మదర్థమం
దీవిరసోక్తు లేల మది నించుక గొంకక పల్కుఁ జెప్పుమా. 533

- వ. మఱియు నద్దేవరిబు భూతంబుల కనివార్యంబై యచింత్యవ్రభావంబై యుండు
పూర్వస్థితవాత్సల్యాపగమహాపంబునఁ గైకయందును స్వగతరాజ్యభ్రంశ
హాపంబున నాయందును విషర్యయంబు గలిగించెగాదె తత్సర్వహాపంబు కార్య
భూతఫలంబులకంటె నొండు విధంబునఁ గానంబడ దట్టి దైవంబుతోడ నొ
డ్డారిండుట కెవ్వండును సమర్థుండు గాఁడు. లాభాలాభంబులును సుఖదుఃఖం
బులును భయక్రోధంబులును భవాభవంబులు నెయ్యది గలుగఁజేయు నదియె
దైవంబు విశ్వామిత్రాదితపోధనులును జితేంద్రియలయ్యును దైవప్రవీడితు
లగుచు నియమంబు విడిచి కామక్రోధాసక్తులగుట యెల్లవారికిఁ దెల్లంబు గదా
యీలోకంబునం దారభ్యకార్యంబుఁ గ్రమ్మఱించి యసంకల్పితంబగుకార్యం బా
కస్మికంబుగాఁ బ్రవర్ధింపఁజేయు టదియె దైవకార్యం బని యెఱుంగవలయు

నిట్టి నిశ్చయబుద్ధిచేత సంతరింద్రియంబు నిరోధించి చూచిన న్యాహతం జైన మదీయాభిషేకంబునందుఁ బరితాపంబు వుట్టదు గావున నీ వుపదిష్టబుద్ధి యోగబలంబున సంతాపంబు దక్కి మద్బుద్ధి ననుసరించి యభిషేకాలంకారాదికర్తృంబులం బరిహరింపు మని పలికి వెండియుఁ గౌసల్యానందనుండు సుమిత్రానందనున కిట్లనియె.

534

తే. వినుము పట్టాభిషేకసంభృతములైన, కాంచనమయాఖిలఘటోదకములచేత మహితతాపనయోగ్యకర్తృంబునందు, మిగుల నాకువ్రతస్నాన మగు నిజంబు.

తే. అరయ రాజ్యాధి మానీత మైనయట్టి, యీనలిల మేల మనచేత నింపు మీఱ నుపహృతంబైననలిలం బెయ్యెనరనాకు, వెనవ్రతస్నానమిపుడు గావించు ననఘ.

తే. నాకుఁ జూడఁ బ్రజాపాలనమునకంటె, నవ్వీసినవాన మధికోదయంబు గాన ననఘ లక్ష్మీవిసర్వయనుండు నీవు, మది విషాదంబు విడువుము మమత దక్కి.

అప్పు లక్షణుండు రామునితో దైనింబు ప్రబలంబు గా దనఁట. అంతః

౪. అదియెట్లనినఁ బ్రజాకృత్యాకృత్యవిచారక్షేత్రాహిత్యంబునను సంతతంబుఁడవలె న్రవృత్తిసాధనత్వంబువలనను విశిష్టపితృవాక్యపరిపాలనవిశేషప్రయోజనత్వం బువలనను రాజ్యపాలనంబుకంటెవనవాసంబుమహాభ్యుదయసాధనంబగుమఱియు మదభిషేచనవిఘ్నంబు కనిష్ఠమాతయైన కైకేయివలన నయ్యెనని శంకింప వలన దద్దేవి దైవాభిషన్నయై యనిష్టంబులువలికెదైవం బట్టిప్రభావంబు గలది యని యెఱుంగుదువుగదా యని యిట్లు పెక్కుభంగులం బ్రబోధించినరాముని వచనంబులువిని సుమిత్రానందనుండు శిరంబు వాంచి దుఃఖహర్షంబులు నునంబునం బెనంగొన నొక్కింతసే పూరకుండి పదంపడి రోషం బగ్గలంబైన బామలు ముడివడఁ బేటికాబింధుం బైన మహాసర్పంబువగిది రోజుచు నిజ పదనంబు కోపోద్దీప్తితంబైనసింహముఖంబుకరణిం జూపట్టఁ గన్నులం గెంజాయ రంజిల్ల మదోద్దండవేదండశుండాదండంబునం బోలె నిజభుజాదండంబు విదుర్చుచుఁ గ్రోధాతిశయంబున శిరోధూననంబుసేయుచుఁ దీక్ష్ణబాణంబులంబోని కటాక్షవీక్షణంబుల నిరీక్షించి దేవా పితృవచనపరిపాలనాకరణహాపధర్మ దోషప్రసంగంబుచేతను దండ్రీవచనంబు గావించని రాముండు మనల నెట్లు రక్షించు నని జనంబునకుం బొడము శంక నవనయించు కోరికచేతను సీసం భ్రమం బేది యుదయించె నది భ్రాంతిమూలం బంతియెగాక యుక్తం బైన యది కాదు నినుబోటి యసంభ్రాంతచిత్తుం డట్లనం దగదు తనంతం దాను ముంగల నిలిచి యొక్కింతయైన నెద్దియుం జేయుటకు సామర్థ్యంబు లేమింజేసి స్వాపేక్షి తార్థికరణంబునం బురుషాంతరంబు నపేక్షించుచుండునట్టి యశక్తంబును కృపణంబు నగుదైవంబు ప్రబలం బని నలికెనపు దైవంబు నిరా

కరించుటకు సమర్థుండు గానిప్రాకృతునకుం గాక శౌండీకుం డగు భవాద్యుశ్చ
క్షత్రియశ్రేష్ఠునకుం గొనియాడం దగవు గాదని దైవాలంబనవాదంబు ప్రత్యే
పించి ధర్మదోషప్రసంగంబును బరిహరించుతలంపునఁ గ్రమ్మట సమ్యహాను

అక్షుండు రామునికిఁ గైకొని దుర్మంత్రం బెఱింగించుట. ఇంక

భావు నవలోకించి దేవా పాపాత్ము లగుకై కేయీదశరథుల విషయంబునందుఁ
బాపిత్యాశంక నీకేల గలుగ దయ్యె వా రిరువురు నిక్కంబుగా నీకుఁ బాపం
బాచరింప సమకట్టి రట్టిపాపాత్ము లగు కై కేయీదశరథుల వాక్యాకరణంబు
నందు నీకు ధర్మహానిప్రసక్తి గలుగ నేరదు లోకంబునం గొండఱు
దోషమతు లయ్యును గవటధర్మాచరణకంఠకంబుచేత స్వదోషంబునుం గప్పి
కొని యుందురు నీవు ధర్మైకశ్రవణస్వభావశాత్యంబుచే భవదభిషేకరూప
ప్రయోజనంబుఁ బరిహరింప నుపక్రమించి యక్కై కేయీదశరథులు గావిం
చిన దురాలోచనం బిది యని యేల యెఱుంగ నైతి వది యెట్లనిన భర
తున కవశ్యంబు రాజ్యం బొసంగం దగినయది రాముండు జ్యేష్ఠుం డగుటను
దద్విషయం బైనయభిషేకకార్యం బారంభించెద నప్పుడు నీవు వరద్వయం
బడుగుము తద్వాప్యజంబున రాముని వనంబునకుం బనిచిభరతున కభిషేకంబుఁ
గావించెద నని యిట్లు కై కేయీదశరథులచేత సంకేతితం బైనకార్యం
బిది యట్లు గాదేని యద్దేవియే తావత్పర్యంతంబు వరద్వయంబేల యాచింప
కున్నయది యవ్వరద్వయం బయాచితంబైనను నీతిజ్ఞుండగు దశరథుండైన
నింతకుమున్నె పరిహరింప కేల యుపేక్షించి యున్నవాఁ డెల్లభంగుల నిదివర
వ్యాజంబున భవత్సంపద సపహరింపం గోరి చేసినదుర్మంత్రం బగుటకు సరిది
యంబు లేదని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

538

కాశిస్థాచారము మాని రాజు నుగుణుఁ జ్యేష్ఠుఁ విసర్జించి తా

గష్టం దైవకనిష్ఠు నుర్వికి విభుంగాఁ జేయు ధేధర్మని

ర్దిష్టం బైనవిధంబు దైవమని యే దీనుండనై లోకవి

ద్విష్టం బైన తెఱంగు సైతమన మహావీరోత్తముల్ మెత్తురే.

539

వ. మహాత్మా యేధర్మంబుచేత భవద్బుద్ధి రాజ్యపరిత్యాగవనగమనాంగీకారరూప
దైవధంబునొందేధర్మంబువలనఁబితృవాక్యాకరణంబునందుఁ బ్రత్యవాయం
బగు నని మోహంబు నొందితి వట్టి ధర్మంబు నాకు ద్వేష్యంబై యున్నది
నీవు ప్రతీకారకర్మంబునందు శక్తుండ వయ్యును గై కేయీవశవర్తియైన దశర
థునివాక్యం బధర్మివ్రం బతిలోకనిందితం బని ద్రోచివుచ్చక యెత్తెఱంగున
నంగీకరించితి వభిషేకకార్యవిఘాతంబు వారలచేతఁగిల్పింపంబువలనఁగృతంబైన
దనియెఱింగి పరిహరింపనికారణంబున నాకు మిక్కిలి దుఃఖంబు పొడము
మన్నయది యిట్టి ధర్మాచరణంబు లోకవిరుద్ధంబు కామమన్యవరీతచిత్తులును

భిత్తప్రవాదశత్రువులు నగు కై కేయీదశరథులశాసనంబు మనంబునందైన
సంస్కరింపం దగినయదియె యని పలికి వెండియు నిట్లనియె. 540

క. అనఘా వారలయభిషే, చనవిఘటనబుద్ధి దైవసంకల్పమయం
చని పలికెద వత్సనను, ననవరత ముపేక్షణీయ మనుచుఁ దలఁచెదన్. 541

క. విను మనమధుఁడు దైవం, బనుకొను సంభావితాత్ము లగువీరులు వ్రో
చి నడుతురుగాక దైవం, బని దానిప్రశంసనేయ రత్తిధీయుక్తిన్. 542

క. ధర నెవ్వఁడు పౌరుషమునఁ, దఱిఁ గని దైవమును గడవ దక్షుం డగు న
పురుషుం డాదైవముచేఁ, గరము నిరోధింపఁ బడఁడు కాకుత్స్థవరా. 543

క. దైవబల మెక్కుడో నృప, భావితుఁ డగుశూరవరునిపౌరుషమె ఘనం
బో వీక్షింపుము ధీవర, దైవపురుషశక్తితారతమ్యము దెలియున్. 544

క. ఏదైవముచే నిష్పడు, నీదగు సిరి పరులయందు నెఱవఁబడియె నేఁ
డాదైవమును మదీయబ, లాదార్యాభిహతమునుగ నరయుదు రార్యుల్. 545

వ. దేవా యే నతిక్రాంతాంకుశవ్యాపారంబై విశృంఖలవృత్తి నభిముఖంబుగాఁ
జనుడెంచు మదబలోత్కటవేదండంబునుం బోలె దైవంబును బౌరుషంబునఁ
గ్రన్ముతించెద నదియునుంగాక. 546

అత్మబుండు తాను రాజ్యమును రామునికి లోఁబఱతు నమట యిది

మ. అనుమానం బొకయింత లేక రఘువర్యా నీదురాజ్యాభిషే
చనవిఘ్నం బొనరింపఁబూని పటుదోస్తుశ్చంబుతో లోకపా
లనికాయం బరుదెంచెనేని పటుభల్లవ్రాతఘాతంబునకా
దునుమం జాలుదు నట్టినాకు నరనాథుం డెంత చింతింపఁగన్. 547

క. రవికులవర ని న్నిష్పడు, వివాసితునిఁ జేసినట్టివిమతులు గరిమం
దవిలి పదునాలుగబ్దము, లవిరళగతి నడవి నుండున ట్టానరింతున్. 548

క. జనవిభునకుఁ గై కేయికి, ననయవిధి స్ఫురతరాజ్యమందు మదిం బు
ట్టినదుర్భరాశే నస్త, ధ్వనబాహుబలానిచేత ఖండింతు నొగిన్. 549

వ. మహాత్మా మదీయంబైనమహోగ్రపౌరుషంబు విరుద్ధజనులకు దుఃఖింబుకొఱకు
నెట్లగు నట్లు దైవబలంబు సుఖంబుకొఱకుఁ గానేరదని యెఱుంగు మని పలికి
వెండియు లక్ష్మణుం డొకానొకప్పుడైన భరతునకు రాజ్యంబు లేమిఁ దెల్లం
బుగా బోధించుతలంపున నిట్లనియె. 550

తే. అనఘ చిరకాల మీపు రాజ్యంబుఁ జేసి
వనమునకుఁ బోవుచుండ నవ్వలభవత్పు
తులె ప్రజాపాల్య మొనరింపఁగలరు గాని
భరతునకు లేదు స్వాతంత్ర్య మరసి చూడ. 551

వ. అని పలికి స్వోక్తవనవాసం బశేషజనసమృతం బని యిట్లనియె. 552

తే. వినుము సుతవత్ప్రజానుపాలననిమిత్తమవనిభారంబు సుతులయం దమరమనీచి
యవ్వల సరణ్యమున కేగు టర్హు మనుచు, వేడవిడులు వచించిరి గాదెతోల్లి.

వ. మఱియు దశరథుం డిట్లు చలచిత్తుం డగుచుంటను రాజ్యవిభ్రమశంకచేత నీవు
రాజ్యం బంగీకరింపవేని భవదీయరాజ్యంబును నేను జెలియలికట్ట సాగరం
బునుం బోలె రక్షించెద నట్లు నేయనైతి నేని వీరలోకసుఖంబు నాకుఁ గలుగ
కుండుం గాక యని నిక్కంబుగా నీతోడ శవధంబుఁ జేసెద మంగళద్రవ్యయు
క్తంబు లగు జలంబులచేత నభిషిక్తుండ వగు మయ్యభిషేకకర్తృంబునందు
వ్యాస క్తచిత్తుండ వగు మే నొక్కరుండ సకలమహిపాలుర నివారించుటకుం
జాలుదు నని పలికి వెండియు నిట్లనియె. 554

తే. అసఘ మద్భాహువులు చాప మసియు శరము
లరయ నిమి యలంకారంబుకొఱకుఁ గావు
యతులపరిపంథిదురభిమానాపనోద
నార్థ మని చి త్తమునఁ జూడు మనుదినంబు. 555

వ. మఱియు నెవ్వండు నాకు మిక్కిలి శత్రుండని పక్షకులచేత సమృతుం డగు
నట్టివానియునికి సహింపం జాల. 556

తే. వాసవుం డల్కమెయి నెత్తి నచ్చెనేని, వాఁడి గలఖడ్గధారచేఁ బోడిమి సెడ
నిగ్రహించెద నట్టి నే నుగ్రభంగిఁ, దుచ్చు నన్యుని సరకుగొందు నె మహాత్మ్య.

క. నిరుపమసుగుణాకర మత్కరోల్లసచ్చండఖడ్గఖండితకరిరా
ణ్ణరహరిశిరములచే ధర, కరము గహనమ ట్లగమ్యకరమై యుండున్. 558

వ. మఱియు మదీయఖడ్గధారావినిపాతితంబు లైనమ త్తశుండాంబులు తీవ్రవ్రణ
సంజాతరక్తధారాన్నపితంబు లై విద్యుత్సమన్వితంబు లగుమేఘంబులకరణి
గైరికాదిధాతుమండితంబు లై సవర్వతంబులపోలిక ధరణిపయిం బడియెడుఁగాక
బద్ధగోధాంగుళిత్రాణుండనై శరాససంబు కేలందాల్చి పురుషమధ్యంబున
నిలిచియుండఁ జారుషంబు ప్రకటించి నన్నుఁ దేజిచూడంజాలువాఁడు గలఁడె
యిట్లు సంరంభవిజృంభితండు నై పెక్కండ్ర నొక్కబాణంబునను బెక్కుబా
ణంబుల నొక్కనింగాఁ గుదులు గ్రుచ్చినట్లు విచిత్రవిహారంబున రణక్రీడనలుపు
సప్పుడు మదీయదివ్యాస్త్రప్రభావంబు మీరె చిత్తగించెదరు మద్దివ్యాస్త్ర
ప్రభావంబు దశరథున కప్రభుత్వంబును నీకుఁ బ్రభుత్వంబును గావించుటకు
సమర్థం బైనదని యెఱుంగు మిప్పుడు మదీయబాహువులు చందనసంకంబున
కును గేయారధారణంబునకును ధనత్యాగంబునకును సుహృత్పాలనంబున
కును యోగ్యంబులైన నవి యన్నియుఁ బరిత్యజించి భవదభిషేచనకర్తృవిఘా
తంబుఁ గావించినట్టి దురాత్ముల సధంబునందుఁ బ్రవృత్తంబులు గాఁగలవు

తమ్ముండ నై ననాకు నీకు హితంబు సేయుటకంటె నొండుకార్యంబు లేదు గావున గింకరుండనై న నావచనం బంగీకరించి కార్యంబు నడుపు తెఱం గానతి మ్మని ప్రార్థించుచున్న లక్ష్మణుం జూచి తదీయనేత్రగళదశ్రుబిందుసందో హంబు కొనగోట మీటుచుఁ బితృవచనవ్యవస్థితుండై యావక్ష్యవపర్యంతం బును వాక్యకరణంబును బ్రత్యక్షంబు భూరిభోజనంబునుగయఁచుందుఁ బిండదా నంబు నిష్కూటిచేతఁ బ్రత్యక్షంబు ప్రాపించుఁ గావున నెల్ల భంగులవనంబునకుం జనియెద నీవంగీకరింపవలయునని ధర్మసంహితంబుగాబోధించుచున్న రామునిం గని బాష్పధారాపూరితలోచనయై కాసల్య యి ట్లనియె.

559

సీ. ఎవ్వఁడు ధర్మాత్మఁ డెవ్వఁడదృష్టదుఃఖుఁడు సర్వభూతప్రియుఁడు మహాత్మఁ డెవ్వఁడు దశరథోర్వీశునివలన నాయందు జన్మించె సమంచితముగ నెవ్వనిదాసులు భృత్యులు మృష్టాన్న మారగింతురు నిత్య మట్టిసీవు భీకరవనములో నాకలంబులు దిని యేరీతి నుండెద విట్లు రాముఁ

ఆ. డడవి కేగె ననఁగ నాలించి విభుని నె, వావ్ఁడు విశ్వసించు వసుధ మగుణ వనధి వై ననీవు ననమున కరుగ నే, మందు దైవ మింత యధిక మగునె. 560

సీ. అనఘాత్మ భవదదర్శనమారుతోత్థిత మై దేహజాతశోకానలంబు గాఢవిలాపధుఃఖిసమిత్సనునివృత మగుచు సమ్యగ్గళదశ్రుమృతము చే వేల్పొంటి మహాచింతోష్ణధూమంబు వఱల నూర్పుల నమావర్తనమునఁ గడువృద్ధి బొంది మద్గాత్రంబునేర్చుచు నతులదావాగ్ని హిమాత్యయమున

తే. నెండుపొదను దహించిన ట్టివు నడవి కరుగ నన్ను దపింపఁ జేయదె గడంగి కుట్ట నెడఁబాయఁ జాలని గోవుసగిది నేను నీవెంట వచ్చెద నిపుడు వనికె.

561

క. అని యిగాగతి విలపించుచు, నునమున సంతాపవహ్ని మల్లడిగొనఁగాఁ దనతోడ మాటలాడెడు, జననికీ నిట్లనియె రామచంద్రుఁడు నూక్తిన్.

562

—ఇట్లు రాముఁడు కాసల్యుఁడు దాసు వనమునకుఁ బోవుటకు సమ్మతిపఱచుట. —

మ. జననీ యే నలదావనీచు కరుగఁగ్ త్తూనేత కై కేయి చే సినపాపంబునకుం గృశించు మఱి నీచే నిప్పు డీరీతిఁ జ య్యనఁ దా వీడ్వడనేని ఘోరతరదుఃఖార్తి మదిం గుంది యా యన జీవింపఁడు గాన నీకతనిఁ బాయం బోల దీపట్టునన్.

563

క. రమణులకుఁ బతిపరిత్యాగము కేవలఘోరపాపకారణ మగుటకొ నముదితగుణుఁ డగువతి నో, రహణీయగుణాధ్య విడువరా దిట నీకున్.

564

మ. జననాథోత్తముఁ డెంతకాల మిలపై నప్రాణుండై యుండు నీ వనుమానింపక యంతకాలము సమున్యదృక్తియొగంబుచే

తను శుశ్రూష యొనర్చు బోలు నిది యుక్తంబీవు నే నెప్పు డా
యనవాక్యం బొనరింప బోలుఁ బతియన్ త్యాధీశుఁడుం గావునన్. 565

న. అని బహుశ్ర కాంఁబుల బోధించి యద్దేవి నెట్టకేలకు నొడంబఱిచి పతృవచన
శ్ర కాంఁబులఁ బదునాల్గుసంవత్సరంబులు వనవాసంబుఁ గావించి వచ్చి భవ
దీయపాదారవింధంబులు గొలుచుచుండువాఁడ నని పలికిన నద్దేవి వెండియుఁ
గుమానుని వనవాసంబు దలంచి కనుంగొనల సశ్ర కణంబులొలుక సక్కుమార
వదు సవలోకించి యిట్లనియె. 566

చ. జనకునిమాటఁ గైకొని వెన న్వివినంబున కీపు పోయిన
న్వినము సపత్నులం గనుచు నే సరిగా మనియుండఁ జాల జ
య్యన వివినంబునం బొడిమినట్టి మృగిం బలె నన్ను వెంటఁ దో
డ్కొని చను మేగుదెంచెద నకుంతభంగి నరణ్యసీమకున్. 567

న. అని పలికి రోదనంబుఁ జేసిన తల్లిం జూచి తానును దుఃఖాక్రాంతచిత్తుం
డగుచు ధైర్యధున్యుండు గావున నొక్కీంత యుపశమించుకొని గ్రమ్మట నయ్య
మృదిక్కు మొగంబై యిట్లనియె. 568

చ. పతియె మృగాక్షికి న్విభుఁడు బంధుఁడు దైవత మట్లు గావునన్
క్షీతిపతి నీకు నా కెపుడుఁ గేళుపూజ్యకుఁ డన్మహాత్ముఁ డ
ద్భుతకరుణాకరుండు నిన్ను బ్రోవక నేటి కువేడు నేయు న
మృతి నిటు చింతవీడి గుణమండన గేహమునందె యుండుమా. 569

క. ఏ నడవి కరుగ భూపతి, దా నెంతయు దుఃఖశోకతాపముచేతన్
మ్రానుపడి యుండుఁ గావున, నీనేర్పున నన్మహాత్ము నెగ లుడుపఁ దగున్. 570

వ. అదియునుంగాక. 571

క. పరమోత్తమయై యేనతి, నెఱిగల్గి వ్రతోఽపవాసనిరత యగుచుఁ దా
వరుని భజియింప దాసతి, నిరయపదంబునకుఁ బోవు నిక్కము జననీ. 572

క. ధాత్రీసురసురపూజలు, పాత్ర మెఱిగి సేయకున్నఁ బతిశు శ్రూషా
మాత్రమున సాధ్వీ కెంతయుఁ, జిత్రంబుగ స్వర్గపదవి చేకులుఁ దల్లీ. 573

క. జననీ యేయుత్తమసతి, తననాథుని ధర్మనరణిఁ దప్పక యెపుడు
ఘనభక్తిఁ గొలుచు నాయమ, యనిమిషలోకై కసౌఖ్య మందుచుఁ జెలఁగున్. 574

క. ఏగ పెంత తనకుఁ గలిగిన, మగువకుఁ బతిసేవ శ్రుతిసమంచితధర్మం
బగుఁ గాన దీనిఁ గనుఁగొని, మగనిఁ గొలుచుచుండు మెపుడు మాన్యచరిత్రా. 575

వ. అని పలికి భర్తృశుశ్రూషయందు యద్దేవిచిత్తంబు గీలుకొల్పి వెండియు
నిట్లనియె. 576

క. భరతుండు ధర్మరతుండును, గరుణ గలుగువాఁడు గానఁ గైకను నినుఁ దా
సరిగాఁగఁ జూచు నారఘు, వరు నన్నుంబోలెఁ జూడు వాత్సల్యమునన్. 577

చ. అనుపమశాంతిహోమములయందు ఘృతాహుతిచేత వేల్పులక
వినుతధనంబులం బుడమివేల్పులక దృపులకాఁగఁ జేయుచుక
జనపతిరక్షణంబునకుఁ జాలి మదాగమనంబుఁ గోరుచుక
మునుకొని కాల మొక్కగతిఁ బుచ్చుచు నుండుము పోయి వచ్చెదన్. 578

వ. ఏను గ్రవ్యుఁడ బురంబునకుం జనుడెంచునందాక మహీరమణుండు సప్రాణుండై
యుండెనేని సకలాభీష్టఫలంబులువడయంగలదానవనిపలికిననత్తలోదరిశోకాయ
త్తంబగుచిత్తంబున బాష్పపర్యాకు లేక్షణయై వెండియునకు మారున కేట్లనియె.

తే. వినుతగుణశీల విను నీకు విపినగమన, మందుఁ బుట్టిన బుద్ధి నావంతయైన
నిలువరింపంగ లేనైతి నేర్పు లేల, కాలము దురత్యయం బెంత ఘనున కైన.

వ. పుత్ర యేకాగ్రచిత్తుండవై నీవు చనుము నీ కెల్లప్పుడు భద్రంబు గలుగుం
గాక నీవు కృతార్థుండవై చరితప్రతుండవై పితౄణముక్తుండవై వనంబుననుండి
గ్రవ్యుఁడ జనుడెంచినప్పుడు నిన్ను విలోకించి యేను గతకైకైనై సుఖంబుఁ
బ్రాపించెద నని పలికి వెండియు. 581

తే. దేనిప్రేరణచేతను బూని నాదు, వాక్యమును ద్రోసిపుచ్చి యిబ్బంగి నీవు
విపినమున కేగఁదలఁచె దవిధిమహిమము, దుర్విభావంబు నేరికి నుర్వియందు.

క. తనయా వనమున కిప్పుడు, చనుము కుశలి వగుచు మరలఁ జనుడెంచి ముదం
బునఁ జారుసామనూక్తుల, ఘనమతి నను హృచ్చచిత్తఁగాఁ జేయు మొగిన్.

— ❧ — కాన్య రామునికిఁ బ్రాస్థానికస్వస్థ్యయనంబుఁ గావించుట. ❧ —

వ. హతా నీవు పనవానవ్రతంబు పరిసమాప్తి నొందించి జటామండలధారివై
చతుర్దశవర్షాంతరంబునమరలి మత్సమీపంబునకుం జనుడెంచినన్నుండేర్చునట్టి
కాలం బిదియె కారాదా యని తలంచెద నని పలికి దుఃఖం బడంచుకొని నిర్మల
జలంబు లుచస్పృశించి శుచియై ప్రాస్థానికంబగు స్వస్థ్యయనం బొసంగనుపక్ర
మించి శ్రీరాము నుద్దేశించి 584

క. అతులితముగ నియమముచే, ధృతిచే నీచేత మిగుల నేధర్మము పా
లితమయ్యె నట్టిధర్మము, సతతము నినుఁ బ్రోచు నడవి నిత్యవిచారా. 585

వ. అదియునుం గాక చైత్యాయతనంబులందు నిత్యంబు నీచేత నెవ్వరు వందితు
లగుదు రట్టిదేవతలు మహామునులం గూడి నిన్ను రక్షింతురుగాక మహాత్ము
డగువిశ్వామిత్రుండు తొల్లి నీశాసంగిన దివ్యాత్మంబులు నీకు జయప్రదంబు
లగుం గాక పితౄమాతృశుక్రూపానత్యంబులచేత రక్షితుండవై బలాయురారో
గ్యంబులు గలిగి వర్ధిల్లెదవు గాక మఱియు సమిత్కుశపవిత్రవేదికాయతనస్థం
డిలంబులును శైలవృక్షంబులును హ్రస్వశిఖంబు లగు శౌఖావృక్షంబులును
హ్రదంబులును నిన్ను నిరంతరంబు రక్షించుం గాక పతంగపన్నగసింహం
బులు నీకు శుభంబు లొసంగుం గాక సాధ్యులును నాశ్వినేయులును వాయు

పులును ధాతయు విధాతయు. సూర్యుండును లోకపాలకులును మహర్షిగణంబులం గూడి ముఖప్రదులై రక్షింతురు గాక భగవంతుండగు స్కంధుండును సోముండును బృహస్పతియు సప్తర్షులును నారదుండును. సర్వకాలంబు నీకు మంగళం బొసంగుచుండుదుగు స్మృతియును ధృతియును ధర్మంబును సముద్రంబులును నదులును భూమ్యంతరిక్షదివంబులును దిక్కులును ఋతుసంవత్సరమాసపక్షంబులును సహారాత్రంబులును గ్రహసక్షత్రంబులును సంధ్యలును గళాకాష్ఠామహూర్తాదికాలంబులును నిత్యంబును మునివేషధరుండవై వసంబునం దిరుగు నీకు సకలమంగళప్రదములై వెలయుం గాక మఱియు భూతప్రేతసిశాచబ్రహ్మరాక్షస రక్షోయక్షస్తవంగ నృశ్చిక దంశమశక సరీసృప కీట సింహశరభశార్దూల గజగవయవరాహ భల్లూక మహిషాదిక్రూరసత్వభయంబువలన సర్వదేవత. లేమఱక నిన్ను రక్షింతురుగాక యింద్రాదిదిక్పాలురు డండకారణ్యనివాసి వై ననీకు సర్వోపద్రవ నివారణంబు సేయుచుండుదురుగాక మార్గంబులు కంఠమూలమధుసంపన్నంబులై యుండుఁ గాక మునిముఖమృతంబు లగు మంత్రంబులును నగ్నియును మారుతంబును హోమధూమంబులును నుపస్పర్శనకాలంబున నిన్ను రక్షింతురుగాక శిరంబు దివంబును శ్రోత్రంబులు దిక్కులును ముఖంబు నింద్రాగ్నులును నేత్రంబులు సూర్యుండును మనంబు చంద్రుండును బ్రాణంబులువాయువు నాభి సంతరిక్షంబును బాదంబులు భూమియు రక్షింమఁగాక యని యీదృశంబులగు మంగళవాక్యంబుల స్వస్తివచనపూర్వకంబుగా సంగరక్షఁ గావించి గంధపుష్పాక్షతంబులచేత దేవగణంబులం బూజించి రామునకు మంగళాభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధికోఱకు ఘృతంబును బుష్పంబులును శ్వేతసర్ప పంబులు సమిత్తులుఁ గల్పొక్తప్రకారంబున బ్రాహ్మణునిచేత నగ్నియందు హోమంబు సేయించి మఱియు నారామునకు మంగళంబుకొఱకు స్వస్త్యయనక్రియ లాచరించి యవ్వీచ్రముఖ్యునకు గోభాహిరణ్యాదిదానంబు లొసంగి వెండియు నీతా వల్లభు నుద్దేశించి యిట్లనియె.

586

సీ. పృత్రనాశనమందు నింద్రున కమరసమాజ మిచ్చిన జయమంగళంబు
నమృతంబుఁ దేబోవునహికులారికి వినతాంగన యిచ్చినమంగళంబు
నమృతంబు వడయునాఁ డదితి దైత్యుల గెల్వ మఘవున కిచ్చినమంగళంబు
బలిఁ గట్ట నరుగునాఁ డలవామనున కింద్రమాత యిచ్చిన శుభమంగళంబు

తే. నీకె యగుఁ గాక యని రఘునేతశిరము
నందు మంత్రాక్షతలు నిడి చందనంబు
నలఁది సువిశేష్యకరణి దివ్యౌషధియును
గుళికఁ గావించి ముంజేతఁ గూర్చి కట్టె.

587

వ. ఇట్లు రక్షాబంధనంబుఁ గావించి దాని వీర్యవంతంబు లగుమంత్రంబులచేత నభిమంత్రించి చుబుకంబు పుణికి శిరంబు మూర్కొని చెక్కిలి ముద్దుగొని గద్గదస్వరంబున నిట్లనియె.

588

సీ. అశఘాత్తు పోయి ర న్నడవికి సుఖమై యరోగుండవై యందు మాధి మెఱయ నమయంబుఁ దీర్చి ప్రసన్నాననుండ వై మరలఁ బురంబున కరుగుదెంచి యవనిజఁ గూడి పట్టాభిషి క్తుండ వై యతులితవజ్రసింహాసనమునఁ బ్రిన్నుఁ బూర్వాద్రివైఁ బొల్పుపూర్ణ చంద్రునిమాడ్కిఁ జెలఁగుచుఁ బ్రజల రక్షించు తే. గన్ను లారంగఁ జూచెనఁ గాక యనుచు నడవి వర్తించునిన్ను శివాదిసురులు నమరమునులును నీకు దీర్ఘాయు వొనఁగి కాచి రక్షించుచుందురుగాక వత్స.

589

—ఇతి రాముఁడు స్వగృహంబున కరుగుట. ఇతి—

న. అని పలికి స్వ స్వయనంబుఁ బ్రయోగించి రక్షార్థంబు ప్రదక్షిణంబు చేసి కొడు కుం గాఁగిలించుకొని పోయి రన్నుని పంచిన నారఘువుంగనగుండు తల్లి పాదంబు లకుఁ బ్రదక్షిణపూర్వకంబుగా సారెసారెకు నమస్కారంబుఁ గావించి దీవెనలఁ జెంది తదీయమందిరంబు వెలువడి నిజదేహప్రభాపటలనమలంకృతరాజ మార్గం డగుచుఁ బూర్వభాషితప్రియవాదిత్వప్రభృత్సుక్తవిశిష్టగుణత్వం బున జనంబులచిత్తంబుల నిర్మథించుచు సంహృష్టజనాకీర్ణంబును గార్తవ్యర విభూషితంబు నగుస్వగృహంబునకుం జని యందుఁ బట్టాభిషేకవిఘ్నతాదికం బెఱుంగని దగుటవలన నాయావరాజ్యాభిషేచనంబు మనంబున నిడికొని దేవ పూజాదికంబు నిర్వర్తించి యభిషిక్తభర్తృవిషయంబునందుఁ బట్టభార్యల చేతఁ జేయం దగినపాదార్పనాదినమాచారం బెఱింగిన దగుటం జేసి నాక్షతగంధపుష్పపాత్రహస్త యై యభిషిక్తరాజనాధారణక్షణపాండరచ్ఛత్ర చామరపురస్కృతభద్రాసనాదికంబు లెఱిగినది గావున మక్తక్షణవిశిష్టం డై వల్లభుం డెప్పుడు వచ్చునో యని తదాగమనంబుఁ బ్రతీక్షించు చున్న సీతకడకుం జని యద్దేవి కెవ్విధంబున నేతాన్యశవిప్రియం బెఱింగింతు నని. వ్రీదానవ్రువకనుం డై యుండె నప్పుడు.

590

తే. విభునిముఖమునఁ గనుపట్టుచిన్నదనము, జిత్రమునఁ గూరియుండినచింతజూచి యొకవిధంబునఁ జూపట్టుచున్నదనుచుఁ గాంతచింతాకులితసర్వకరణయయ్యె.

—ఇతి సీత రామునిముఖంబునం గల దుఃఖమునకుఁ గారణం బడుగుట. ఇతి—

చ. అతివతేఱుంగుఁ జూచి హృదయంబునఁ దాలిమి నిల్పులేక దా నతిశయదుఃఖివేగమున నశ్రులు రాల్చు దొడంగె నప్పుడా పతికడఁ దోచులజ్జయు విపన్నతయుం బరికించి మేదిసీ

- సుత కడు నివ్వెడి న్నునిగి శోకముతో నిజభర్త కి ట్లనున్. 592
- తే. దేవ నేడు బృహస్పతి దేవతాక, మైనపుష్పమి నీదురాజ్యాభిషేక
మునకుఁ దఱి యని విప్రోత్తములు వచించి, రది నిరర్థక మేభంగినయ్యెఁ జెపుమ.
- క. జలధేననన్నిభము శత, శలాకికాయుతము పూర్ణచంద్రసదృశము
జ్జ్వల మగుశ్వేతచ్ఛత్రము, నులలిత మగుశిరముమీఁద శోభిల దేలా. 594
- తే. నవనరోరుహపత్రాభనయన మైన, నీదువదనంబు మణిదండనిర్మితాచ్ఛ
చంద్రహాస ప్రతీకాశచామరముల, చేత రంజింపఁ బడ దేల చెపుము నాకు.
- తే. నిఖిలమంగళతూర్యవినివ్వనములు, సూతమాగధపాఠకస్తుతిరవములు
నకలభూసురస్వస్తిపాఠననినాద, మిపుడు వినఁబడ వేల ప్రాణేశ చెపుమ. 596
- తే. వేదవేదాంగవిదులైన విప్రవర్యు, లధిప మూర్ధాభిషిక్తుడ వైననీదు
శిరమునందుఁ దీర్థాంబుమిశ్రితమనోజ్ఞ, దధియుఁడైనద్రంబు నీడరేల తవన తేజ.
- క. పరిషన్ముఖులు ముత్రులు, పరమద్దులు జానపదులు పౌరులు భృత్యుల
పరమానందంబున నీ, పిఱుండదెన రా రదేల ప్రియ మలరారన్. 598
- తే. ముఖ్యములు వేగసంపన్నములు మనోజ్ఞ
కాంచనవిచిత్రభాండయుక్తంబులైన
భూరిహయములఁ బూన్చినపుష్పరథము
భానుతేజ నీమ్రోలఁ జూపట్టదేల. 599
- తే. నీలమేఘనిభ ప్రభానిరుపమాన, కుసుమపూజితసుందరకుంజరంబు
వృథుపరిష్కారరేఖాగభీర మగుచు, దేవ నీమ్రోలరా దేల తెలియఁ జెపుమ.
- క. హరిహయనన్నిభవిక్రమ, సురుచిరమణివజ్రచిత్రసుందరచామీ
కరభద్రాననముఁ బుర, స్కరించుకొని రా వదేల సముచితభంగిన్. 601
- చ. సలలితచంద్రబింబసదృశం బగునీవదనం బదేలకో
చెలువము దక్కి నేడు పెనుచింత వివర్ణత నొంది యున్నదు
ల్లదురురాజలక్షణవిలాసము లేమియుఁ గానరావు నా
కలవడఁ దెల్పు మింతయు మహాపురుషా యనుమాన మేటికిన్. 602
- చ. అని విలపించు చున్న ప్రియురాలికి నాత్మవివాసనంబుఁ దా
మును వినిపించినం బివప మోసము వచ్చు నటంచు బెద్దయు
న్ననగుణకీర్తనంబున మనంబు దిరంబుగఁ జేయ రాఘవుం
డనియె మహిజతోడ ముదితాత్మ్యుడుపోలె నయంబుఁ దెల్పుచున్. 603
- ఉ— రాముడు సీతకు దశవధిదేశంబుఁ దెల్పుట. —ఉ—
- చ. సరసిజనేత్ర తొల్లి నృపచంద్రుడు కైకకు మెచ్చి వేడ్కతో
వరములు రెం డొసంగె విభవంబున నాయమ నాటనుండి దా
మఱచియు నిట్లు తెల్వగని మానవనాథునియొద్ద నెంతయు

స్థరతున కుర్వ రాజ్యమును నాకుఁ బ్రవాసముఁ గోరెఁ గోరినన్.

604

చ. జనపతి సత్యవాదియును సత్యవిచారుఁడు గాన మున్ను దా
ననుమతిఁ జేసి వేడ్కమెయి నాడినవాక్యముఁ దప్పలేక నె
న్ననమునఁ గైకపుత్రునకు మానవరాజ్యము నీఁ దలంచి న
న్ననమున నుండు పౌ న్నునె నవారణలీలఁ జతుర్దశాబ్దముల్.

605

అయిది రాముఁడు సీతకు మధులు గడపుట. ఇతి-

వ. నీచేత నమజ్ఞాతుండ నై కాదె వనంబునకుం బోవువాఁడ నై నిన్నుం జూడ
వచ్చితి మఱియు భరతునిసమీపంబునం దేను నీచేత నొకానొకప్పు డైన
శ్లాఘనీయుండఁ గాను సమృద్ధియుక్తులగుపురుషులు పరస్తవంబు సహింసం
జాలరు గావున మధుఁణంబులు భరతునిమ్రోలఁ గథ్యంబులు గావు సర్వ
ప్రకారంబుల నతనిసమీపంబున ననుకూలత్వంబున వర్తించు టిది యో
గ్యంబు నీవు బంధుసాధారణ్యంబున భరణీయపుగాని భర్తవ్యపుగావుననాతనం
బగురాజ్యంబు తండ్రిచేత నతనికి దత్తం బయ్యెఁ గావున నతండు నరపతి
యగుటం జేసి నీచేత విశేషించి ప్రసాద్యుండై యుండుఁ బితృవచనప్రకారం
బున నేను వనంబునకుం జనియెద నానచ్చునందాఁక ప్రతోపవాసంబులు నలు
పుచుఁ గాలంబు దత్తుకుండ దేవతాసపర్యలు గావించుచు నిత్యంబుఁ గౌస
ల్యాదశరథులకు నమస్కరించుచు విశేషించి మజ్జనని యగుకౌసల్య శోకసం
తాపకర్మిత గాకుండ సన్తానంబు సేయుచు స్నేహప్రణయపాలనంబుల నాకుఁ
దల్లు లందఱు నొక్కరూపు గావున నద్దేవుల కందఱకు వందనంబు లాచ
రించుచు మఱియు నాకుఁ బ్రాణతుల్యులును భ్రాతలును బుత్రసములు నగు
భరతశత్రుఘ్నులయెడ వాత్సల్యంబు నెఱపుచు విశేషించి భరతుండు
దేశకులంబులకు రాజు గావున నతనికి విప్రియంబుఁ గావింపక ప్రియవా
దినీ వై యుండు మనుకూలవృత్తిచేత నాలస్యత్యాగాదులచేత నవనీపతు
లారాధితు లై ప్రసన్నులగుదురు తద్విపర్యయంబునందుఁ గుపితులగు
దురు గుణంబు లేనియెడఁ బుత్రుల నైనఁ బరిత్యజింతురు గుణంబు గలచోట
నన్యుల నైనఁ బరిగ్రహింతు రట్లు గావున నీ వీమర్థంబు మనంబున నిడికొని
ధర్మంబు దప్ప కుండ భరతుని కనువర్తనివై సత్యవ్రతపరాయణువై యొక్కని
కైన సప్రియం బొనరింపక ధర్మైకనిష్ఠువై కాలంబుఁ గడపుచు మదాగమ
నంబుఁ బ్రతీక్షించుచుఁ గౌసల్యయొద్ద నుండు మేను వనంబునకుం బోయి
వచ్చెద.

606

క. అని యీవిధమునఁ బతి నల్కినఁ బ్రణయమువలనఁ గోపగించినయటు లా
వనజాతనేత్ర నిజనాథునిఁ గనుఁగొని పలికె మరల దుఃఖము గడురన్.

607

అథ సీత రామునితోఁ దానును వెంటనే నత్తు ననుట. అథ

తే. అనఘ యేమి వచించెద వలఁతిమాట, లఖల్లధర్మపారంగతు లై నమీరె
తగవువిడనాడివలకు పెంతయును నాదు, మదికిఁబరిహసమైతోఁచెమాన వేంద్ర.
వ. అది యెట్లంటెని. 609

చ. తనయుఁడు భ్రాతయున్ స్నుషయుఁ దల్లియుఁ దండ్రియు నాత్మ కర్మసం
జనితఫలంబులం గుడువఁజాలి స్వభాగ్యనియుజ్యమాను లై
మనుదురు భర్తృభాగ్యమును మానిని యొక్కతే పొందుఁ గావున
న్తనుజరఁజేయి యేమను వనంబున నున్ని యొనర్పఁగాఁ దగున్. 610

వ. అతియుచుం గాక “అథోవా ఏష ఆత్మనో యత్పత్నీ”యను వేదవాక్యంబుగలదు
గావున భవన్ధ్యశరీరభూత నైనయేమను మహిపతిచేత వనవాసంబునందునియో
గింపంబడినదాన నైతిఁ గావున నేను నీతోడ వనంబునకుం జనుదెంచెద. 611

క. జనకుఁడు జననియు సఖయును, దనయుండును దనకుఁ గారు తేభ్యము ధరలో
వినుము సతి కిందు నందును, మనుఁ డగుపతి యొక్కఁడె పరమగతి తలపోయన్.

క. అనఘా నీ విపుడే వన, మునకుం జని తేని నీదుముంగలఁ గుతుకం
బునఁ గుశేకంటకముల నొగి, పని మృదువుగఁ జేసికొనుచు వచ్చెదఁ బ్రీతిన్.

తే. రోషము సనూయయును మృషాభాషణంబు
భక్తశేషోదకంబును బోలె విడిచి
కొని చనుము నన్ను నిర్విశంకుండ వగుచుఁ
బ్రాణనాథ నాయందుఁ బాపంబు లేదు. 614

వ. మఱియు వల్లభుండు ప్రాసాదాగ్రంబులకన్నను స్వర్లోకస్థితవిమానంబులకన్న
ను యోగబలంబులనలనఁ గేవలవై హాయనగతంబులకన్నను సర్వావస్థలయందుఁ
బతిపాదచ్ఛాయయే యుపతీ కధికం బని విధింపఁబడియె నదియునుంగాక. 615

ఉ. తల్లియుఁ దండ్రియు నృహవిధంబుల బుద్ధులఁ జెప్పుచోట నా
కెల్లడ భర్తృసేవ మది నేనుజ కుండు మటంచుఁ బ్రీతితోఁ
దెల్లము గాఁగ ధర్మవిధిఁ దెప్పిరి గావున నత్తెఱంగు నా
యుల్లమునందుఁ బాదుకొని యున్నది వెండియుఁ జెప్ప నేటికిన్. 616

ఆ. పురుషవర్జితంబు భూరిన్మృగాకీర్ణ
మైసవిపినమునకు నరుగుదెంచి
తండ్రిగృహమునందు దగ వసించినమాడ్కి
నిన్నుఁ గూడి యచట నిలుచుదాన. 617

క. అతుల త్రిలోకసుఖసం, తతి యైన సదేల వినుము ధరణీశ పతి
వ్రత లగునతులకు నిత్యము, బతిసేవ చతుర్విధేష్టఫలదము గాడే. 618

ఉ. కావున జీవితేశ ఘనకాననసీనుఫలంబుల న్నదరి

భావహిలక గ్ర సింఛుచు సమాహితబుద్ధి భవత్పదాబ్జముల్
వావిరి గొల్పుచు స్వధునువాసితభూముల నిన్నుఁ గూడి యి
చ్చావిధిఁ గ్రీడ సల్పెడఁ బ్రసన్నతఁ దోడ్కొని పొమ్ము వచ్చెదన్.

619

క. దేవా యన్యుల నైనను, బ్రోవ సమన్వేదపు నీవు పొలుపుగ నన్నుం
బ్రోవఁగఁ జాలవె మునుకొని, నీవెంట నరణ్యమునకు నిజముగ వత్తున్.

620

ప. మహాత్మా న్యాయప్రాప్తానుగమనత్వంబువలన నన్నుఁ గ్రచ్చఱింప శక్యంబు గా
దన్నపానవిశేషసంపాదనంబుకొఱకు నీకు దుఃఖంబుఁ గావించక ఫలమూలంబు
లాహరించి నిత్యంబు నిన్ను నేవించుచుఁ దెలోక్తైశ్వర్యంబు నైన గణిం
పక పాతివ్రత్యంబుఁ జింతించుచుఁ దపశ్చరణశీల నై నియమయుక్త నై నిన్నుం
గూడి యుండెద నదియునుంగాక.

621

నీ. మనుజేంద్ర గుహలందు మధుగంధివనములయందుఁ బల్వలములయందు శైల
ములయందు శాఢ్వలంబులయందు సానుదేశములందు బకహంసచక్రవాక
కారండవాకీర్ణ కాసారములయందు మించి నీతోడఁ గ్రీడించుకంటె
నాకలోకం బైన నామనంబున కెక్కు డగునె మహాత్మా యిప్పుడి బెక్కు

తే. వత్సరంబులు చరియింప వచ్చు గాక
చిత్తమున కొక్కదురవస్థ చిక్కుపడునె
నిన్నుఁ బాసినయెడ నింట నున్న భోగ
మెంత గలిగిన సంతోష మింత లేదు.

622

ఉ. కావున నే సవశ్యమును గారుణికోత్తమ కావనోర్వికి
న్నీవెనువెంట వచ్చెదను నేర్పులు దెల్పుచుఁ గా దటన్నచో
వావిరి దుఃఖభోకమయవారిధిలోన మునింగి చెచ్చెరక
జీవితముల్ ద్యజింతు నిది సిద్ధము సల్కులు వేయు నేటికిన్.

623

ప. దేవా మృగయుతంబును వానరవారణసమన్వితంబును సుదుర్గమంబు నగువనం
బునకుం జనుదెంచి యందు భవత్పాదారవిందంబులు నేవించుచుఁ బితృగృ
హంబునందుం బోలె నుఖంబుగా నుండెద నిరంతరానురక్తచిత్త నై యశ్వ
భావ నె భవద్వియుక్త నగుదు నేని మరణంబునకు నిశ్చిత నై ప్రార్థించుచున్న
నన్ను శీఘ్రంబున వనంబునకుం దోడ్కొని చను మిది నీకు భారంబు గాదు.

చ. అని యిటు సర్వధర్మకలితాత్మక యైననుహీకుమారి న
ల్కిన విని రాఘవుండు వలికె మరలక నిజవత్సఁ జూచి కా
ననమునఁ గల్గు బాములు మనంబున నెంచుచుఁ దద్విలోలలో
చనగళదశ్రువుల్ దుడిచి సాంత్యమృదూక్తి ననూనయించుచున్.

624

తే. అంబుజేక్షణ నీవు మహాకులీన, నగుట ధర్మవిశారద నైతి విచట
వినిని మనమున కింపగా నిజబధక, మాచరింపుము ననుగూర్చి యనుదినంబు

—అథా శ్రీరాముఁడు సీతను వినిమునకు రావల దనుట. అథా—

క. ఏ నెద్ది బుద్ధిఁ గఱపిన, దాని నొనర్పంగ నీకుఁ దగుఁ గావునఁ బ
ద్మానన కాననసీమకు, మాచుగ రావలదు నిలువుమా నిలయమునన్. 627

ఉ. కోమలి కాననంబు లతకూనలకుం జొర రాదు దుర్జన
స్తోమనివాసము స్వహుళదుఃఖితరంబు భయస్వయాప ము
ద్దామమృగప్రకాండ మతిదారుణ మచ్చట నెంతయు న్సుఖం
బేమియు లేదు నామతి గ్రహించి సుఖస్థితి నింట నుండుమా. 628

క. గిరినిర్ఘ్న రజనితము లగు, పరుషనినాదములు భయదబంధురగిరికం
దరవాసిసింహనినదో, త్కరములు వీనులకు దుఃఖకరములు గావే. 629

క. జనశూన్యము లగుఘోరవి, పినదేశములందు భూరిభీషణఘోషం
బునఁగ్రీడినలుపుమృగములఁ, గనుఁగొన్నసుభయమువాడముఁగానెమ్మగాఱీ. 630

క. దారుణనక్రవిహారో, చారము లై బురద గల్గి నంతికలితనం
చారంబు లై తన ర్చెడు, భూరిమహానదులు దాటఁబోలు నె చెవుమా. 631

క. హరిణాంకవదన భీషణ, తరకృకపాకూపనాదితములు లతాప్ర
స్తరకంటకయుతములు నగు, నరణ్యమార్గముల నడువ నలవియె నీకున్. 632

—అథా రాముఁడు సీతకు వనవాసంబునం గల యిడుమలఁ జెల్పుట. అథా—

క. వనజాతనేత్ర తమయం, తనె రాలినపర్ణశల్పతలములయందుం
బనివడి నిద్రించుటయును, ఘననుకుమారులకు మిగులఁ గష్టముగాదే. 633

క. కమలాక్షీ తరువు వలనం, దమయంతనె పడినఫలవితానముఁ దిని కా
లము వుచ్చుచు నాఁకటి కోర్చి మనంగఁ జెల్లు నొక్కొ మృగనేత్రలకున్. 634

మ. చలిగాలిం బడి నిత్యముం ద్రిషవణస్నానంబుఁ గావించుచున్
ఫలమూలంబుల దేవతాతిథిపితృవ్రాతంబుల స్ఫుక్తి ని
చ్చులుఁ బూజించుచు సంతతవ్రతవిధుల్ సంధించుచున్ దీర్ఘ
లక్ష్మలముల్ దాల్చి వసింప నచ్చునె వనిం గార్యోపవాసంబులన్. 635

క. వానప్రస్థాచితవిధి, చే నిత్యము వేదియందు షీతిజాత గళ
త్సూనార్చలు సలుపఁగ నలె, గాన నరణ్యంబు దుఃఖకరము లతాంగీ. 636

తే. మానీనీమణి లబ్ధంబు లైనమూల
ఫలము లవి కొంచె మైనను బరఁగ వాని
చేతనె మనంబునకుఁ దృప్తి సేయవలయు
గహనవాసంబు కడుదుఃఖకరము నుమ్మి. 637

వ. మఱియు మహావాతంబులు రజోరూషితంబులై నుడియుచుండురాత్రులయందు
గాఢతిమిరంబు వ్యాపించి యుండు సర్వకాలంబు మిక్కిలి భోజనేచ్ఛ గలిగి
యుండు గిరిసర్పంబులుబహురూపంబులై యతికుటిలసంచారంబులై మార్గంబు

నావరించుకొని యుండుఁబతంగవృశ్చికకీటదంశమశకంబులు నిత్యంబును బాధించుచుండుఁ గంటకవంతంబు లైనద్రుమంబులును గుళికాశంబులును వ్యాకుల శాఖాగ్రంబు లై యుండు నదియునుం గాక యరణ్యవాసంబునందుఁ గాయ క్షేళకరంబు లైనవ్రతోపవాసాదికంబులు గావింపవలయు నుక్తవిలక్షణంబు లైనభయంబు లనేకంబులు గలిగి యుండుఁ స్తోధలోభంబులు వర్జించి నిత్యంబును దపంబునందు బుద్ధి నిలుపవలయుఁ గావున వివిధదురవస్థా ప్రాప్తిహేతు వగు కాంతారవాసంబు నీ కళక్యం బై యుండు నెల్లభంగుల మదీయవాక్యంబుల బంగీకరించి వసప్రయాణం బుపసంహరింపు మని నానావిధానూనవాక్యంబుల ననూనయించు చున్న ప్రాణవల్లభుం గనుంగొని కన్నీరు నించుచు గడ్గదస్వరంబున నిట్లనియె.

638

తే. అనఘ మీ రాన తిచ్చినయటుల ఘోర
గహనమున దోషములు పెక్కు గలుగు టదియు
నిక్క మైనను నీదుసన్నిధివశంబు
వలన నవియు గుణంబు లై యలరు చుండు.

639

తే. దేవ సింహాదిమృగము లదృష్టపూర్వ, మైననీవిగ్రహముఁ జూచి యధికభీతిఁ
బఱచు నెవ్వారికైననుభయము వుట్టు, దవిలి భయహేతువస్తుసందర్శనమున,
క. మానక మును గఱపినగురు, నానతి నీతోడ వనికి నరుగుట యొండెం
గానియెడ జీవితము లున్నీనాయక విడుచు టాండె వేటొక టగునే.

641

ఉ. మానవనాథ యింత పలుమాట భయం బిటు వల్కు నేల నీ
మానితబాహుదుర్గముల మాటున నిల్చిననన్న వాసపుం
డైనను దేటి చూడఁ గలఁడా భవదీయపరాక్రమక్రమం
బైనపు డాత్మలోఁ దెలియ కిట్లు దలంతునె సాహసంబునన్.

642

ఆ. భానువంశవర్య పతిహీన యగుసాధ్వీ, జగతిలోన బ్రతుకఁ జాల దనుచుఁ
బెక్కుమాన్లు మీరె ప్రీతితోఁ జెప్పితి, రిప్పు డన్యధర్మ మెట్లు గలిగె.
వ. అదియునుం గాక.

644

క. మును జనకునిగృహమున నజ్ఞున లగుభూసురులు పరమసాధ్వీ పతితో
వసయాత్ర నలుపఁ గల వని, యనఘా వచియించి రదియు నన్యుతం బగునే.
వ. మఱియును.

646

ఆ. రాజవర్య సాముద్రికలక్షణజ్ఞు, లతివ పతితోడ వసమున కరుగఁ గలవ
టంచు రేఖావిశేషంబు లరసి చెప్పి, రది నిరర్థక మగునె మహాత్మ యిపుడు.

ఆ. వాసవాథ విప్రవరులచే నుపదిష్ట, మైనవిపినవాస మనుభవింప
కేల తక్కు నాకు హితబుద్ధి నీవెంటఁ, బూని కాననమున కేను వత్తు.
క. వసవాసమందు దోసము, లనఘాత్మక పెక్కు గలుగు టది నిక్కం బై

618

నను విషయలోలుపులఁ జయ్యనఁ గలఁచుం గాక నియమితాత్ముల కగునే.

తే. పిన్ననాఁ డేను గురునింట నున్న వేళఁ, జల్లి మ్రోల నొకానొకతపసివలన
విసినవాసంబు గలగుటవింటి నాట, నుండి యదియె కాంక్షించుచునున్న దాన.

తే. అధిప మన మిద్దఱును విలాసాక్ష్మ హృది, వేక్క విహరించుటకు జాహ్నువీతటస్థ
విసినమున కేగుకమె చుంచు బెక్కుగతులఁ, బ్రీతితోడతనిన్నుఁ బ్రార్థింపలేదె.

తే. కాంత నేటికి దైవయోగమున నదియు

దొగకొనియె మాట లింకేల పరమభక్తి

కాననంబున నీపాదకమల సేవ

సేయు చుండెన నంతుష్టచిత్త నగుచు.

652

అథా సీత తన్ను విశమునకుఁ దోడ్కొనిపోవలయు నని నిశ్చయించుట. అథా-

ప. మఱియు నాకు భర్తకంటె నొండు దైవంబు లేదు గావున నట్టి దైవస్వరూ
పుండ వై ననీచరణసేవావిశేషంబున విగతకల్మషనై యభయలోకసుఖంబులం
బడినన నది యెట్లనినఁ నండ్రిచేత నలింధారాపూర్వకంబుగా దత్త యైన
యవతి యీలోకంబునఁ బతివ్రతాధర్మంబునం బ్రవర్తించె నేనియు నది పర
లోకంబునందును నతనికే దయిత యై యుండు నని బ్రాహ్మణముఖనిర్దేశం బైన
వేదవాక్యంబులన వివరము చుండు శ్రుతిస్మృతిన్యాయంబులవలన మన కిరు
వురకు నిత్యసంబంధంబు సిద్ధం బగుచుండు సదాచారసంపన్నను బతివ్రతను
స్వకీయ నైన నన్నుఁ బురంబుననుండి వనంబునకుం దోడ్కొని పోవుట కేల
యనుమతి సేయవు సమానసుఖదుఃఖ నగుచున్న నీతోడ ననంబునకుం
దోడ్కొని పోయి దీని కొడంబజవేని విహగ్విజలంబులవలనం బ్రాణంబులు
విడిచెద నని నానావిధన్యాయానుసరణంబు లగువాక్యంబులం బ్రార్థించి
యతనిచిత్తంబు ప్రసాదాయత్రంబు గాకున్నం గనుంగొని యదేవి ప్రణా
యాభిమానంబుల నీవతోడదీ ప్రసదన యై వెండియు నిజవల్లభున కిట్లనియె.

చ. విను మిథిలాధినాథుఁ డతివిశ్రుతకీర్తి విదేహుఁ డైనను

జ్ఞనకుండు పత్ని నైననను సమృతిఁ బ్రోవఁగఁ జాలకొంటి మై

ననమున కేగునిన్ను వినివారక లోపల స్త్రీత్వమున నెలిక

ఘనపురుషార్థరూపమును గల్గినయల్లునిఁగాఁ నలంపఁడె.

654

తే. రామ మాతండ్రి జనకుండు రమణతోడ

రూపమాత్రంబుచేతఁ బురుషుండ వైన

నిన్ను స్త్రీనిఁ గా నెఱుంగక నన్నొసంగె

నెఱిగి యుండినఁ గని కని యేల యిచ్చు.

655

తే. అనఘ మాయయ్య జనకుండు నిను మహాత్ము

నల్లునిఁగఁ గొని భవనత్రయంబునందుఁ

గలుగు భవదన్యపురుషవిగ్రహము సర్వ
మాత్మలో నెంచె స్త్రీ యని యనుదినంబు.

656

క. ఆతతబుద్ధి విదేహ, జ్యాతలనాథుండు మాత యగు కేకయభూ
నేతసుతవలనఁ గలహం, బీతటిఁ బుట్టు నని యెఱుంగ కిచ్చె న్నన్నున్.

657

వ. మఱియును.

658

తే. కాంత మాతండ్రి పురుషవిగ్రహుండ వనుచు

రామ జామాత వనుచుఁ గరంబు నిన్నుఁ

గాంచి యుభయలోకనుఖంబుఁ గరము తుచ్చ

ముగఁ దలంచుచు నానందపూర్ణుఁ డయ్యె.

659

వ. ఏతాదృశసర్వానందకరుండ వై ననీవు నన్నెల పరితపింపం జేసెద వని పలికి
వెండియు నిట్లనియె.

660

శా.అ స్త్రీనేతపతీవరామన్మపతావత్యంత తేజఃపరం

చాస్తోక మ్మనుమాట న న్నిచటఁ బాయంబెట్టి నీ వేగిన

న్నాస్త్రీనేతపతీవరామన్మపతావత్యంత తేజఃపరం

చాస్తోక మ్మని మ్రోయు నింక భువిలో నార్యాన్యనందీ ప్త మై.

661

తే. అనఘ యేల విషణ్ణుండ వైతి వీవు, నీకు భయ మెట్లు గలిగె ననింద్యశీల

యోగ్య నై నీవెగతియని యున్ననన్ను, రమణవిడుచుట కేమి కారణము చెపును.

క. అనఘ ద్యుమతేనజాఁడును, జననుతుఁ డగునత్యవంతునతి యగుపావి

త్రినిఁ బోలె భవద్యశవ, ర్తిని నగుననుఁ జిత్తమందుఁ దెలియు మధీశా.

663

చ. అనఘవిచార యేచ బరు నాత్మఁ దలంచి యెఱుంగ నక్కటా

వనివడి యిట్లు నన్నుఁ గులపాంసనినట్ల త్యజింప నేల చ

య్యనఁ గొని పొమ్ము ఘోరవిపినాపలికి న్నను నట్ల నేయఁ బా

వనతమ యోప వేని ఘనపాతకి వయ్యెద వింత యేటికిన్.

664

క. దేవ యనపాయఁ గౌమా, రావస్థాపరిణతను మహానతి ననఘ౯

దేవి నగునన్ను జాయా, జీవునికరణి నొసఁగఁ దలఁచితివి పరులకున్.

665

తే. అధిప వంశపరంపరాభ్యాగతయును

భర్తృయోగ్యయు సతియును భద్రదయును

లలితకౌమారయును సగురాజ్యలక్ష్మి

నకట భరతాదుల కొనంగు టర్హ మగునె.

666

ఉ. ఎవ్వరిపథ్యముం బలికె దెవ్వరియర్థముపొంటె వేఁగె దీ

వెవ్వరికిఁ హితంబు హృదయేశ యొనర్చెద పట్టివారికిఁ

నవ్వులుగాక యెంతయు వినముండ విష్టకరుండ వై మదిక

నెవ్వగ మాని యుండు మిట నిన్ను జనంబులు మెత్తు రెంతయున్.

667

- వ. అని కోపంబు పెంపున నాక్షేపించి వెండియు నిట్లనియె. 668
- క. తప మైన నాక మైనను, విషిన మయిన నిరువురకును వెన నొక్కటి యా
విపరీత మేల పల్కెడు, చపలత లేకుండ వనికె జనుదెంతు రహిన్. 669
- తే. నిన్నుఁ గూడి వనంబున నున్న వేళ, నిడుమ లెన్నియుఁ గలిగినహృదయమునకు
స్వర్గభోగనమాన మై వఱలు నాకు, దేవతోడ్కొనిపొమ్ము సందియము దక్కి.
- ఆ. అధిప నీపిఱుండ నరుదెంచునాకు ను, ద్యానవనవిహారమందుఁబోలె
సధ్యమం దొకింతయైన నాయానంబు, గలుగ దిడుమలనుచుఁ దలఁప వలదు.
మ. మనుజేంద్రోత్తమ నిన్నుఁ గూడి యటవీమార్గంబునం బోవునా
కనిశంబుం గుశకాశముఖ్యకఠినజ్యాజాతముల్ భూరిశో
భనసంధాయకతూలతల్పకనమస్పర్శంబు లై యుండు న
న్ననుమానింపక నీదువెంటఁ గొని పొమ్మా కాననక్షోణికిన్. 672
- తే. అధిప ఝంఝానిలోద్ధూత మైన యేర, జంబుచే నన్నదీయగాత్రంబు చాల
ధూసరిత మగు నప్తుహీధూళి నతుల, చందనముగాఁ దలంపుదు డెందమందు.
- తే. చెలఁగి నీతోడ వనమధ్యసీమయందు
రమణ శయనించుతఱి శాడ్యలములకంటె
సదనమునఁ గల్గుఘనచిత్రమృదులతరకు
ధాస్తరణతల్పకము లంతయధిక మగునె. 674
- తే. అధిప నీవు కాంతారమధ్యంబునందుఁ, గరుణఁజేసి యొసంగిన కందమూల
ఫలవలాశాదికములు స్వల్పంబు లైన, నవియె నాకు సుధాభంబులని తలంతు.
- క. జనకుని తల్లిని గృహమును, మనమునఁ దలపోయ నెపుడు మత్కృతమున నీ
కనిశము శోకము గలుగదు, ననుఁ దోడ్కొని పొమ్ము కాననంబున కధిపా.
- క. నినుఁ గూడి యున్నచో టది, వన మైనను స్వర్గసన్నిభం బగు మఱియు
నిన్నుఁ బాసి యున్నచో టది, ఘనపట్టణ మైన నారకనమం బధిపా. 677
- క. కావున ననుఁ దోడ్కొని విసి, నావలికిం బొమ్ము దేవ యటు గానియెడ
న్నీ వవలోకింప విషముఁ, ద్రావి యయిన నపుడె జీవితంబులు విడుతున్. 678
- ఉ. అక్కటికంబుఁ బూని హృదయాధిప న న్విడనాడి కానకున్
గ్రక్కున నీవు పోవ ననుభిక్షిత నవ్వల నైన మేనిలో
నిక్కడఁ బ్రాణము ప్పిలువ వింతయు నిక్కము గాన నవ్వలన్
దిక్కటి చచ్చుకంటె దగ నీయెదుర న్నటి చచ్చు టొప్పదే. 679
- చ. అనఘ భవద్వియోగజనితార్తిని నొక్కముహూర్తకాల మై
నను భరియింపఁ జాలఁ బదునాలుగువర్షము లెత్తెఱంగునన్
మనమున నోర్చి యుండు నని మానిని దుఃఖవిధూయమాన యై
తనవతిఁ గాఁగిలించుకొని తద్దయు నేడ్చెఁ గలన్వనంబునన్. 680

తే. మఱియు నద్దేవి విషదిగ్ధశరనివిధ, యైనకరిణిచందంబున నధిపవాక్య
విధయై ఘనచిరసన్నిరుద్ధలోచ, నాశ్రవులు నించె నరణి ఘోరాగ్ని నట్ల. 681

తే. స్ఫటికసమములు సంతాపసంభవములు, నగులనద్బాష్పబిందువులపుడు చాల
జలజలోచనకన్నులవలనఁ దొరఁగె, గమలదళములవలన నీరములుఁ బోలె.

—ఇతి రామఁడు సీతకు వనమనకుఁ దోడుకొని పోవుటకు సమ్మతించుట. ఇతి—

తే. లలిత కైరవమిత్రమండలసమంబు, దీర్ఘదృగ్వాప్తివృత్త మైనతదీయవదన
మపుడు బాష్పముచే శుష్కమగుచు నొప్పె, జలసముద్భృతనవపంకజంబుకరణి.

క. అప్పుడు రఘునాథుఁడు దయ, ముప్పిరి గొన దుఃఖవేగమునఁ గ్రాఁగెడు నా
కప్పరగంధినిఁ గుతుకము, కుప్పలు గొనఁ గాఁగిలించుకొని యిట్లనియెన్. 684

చ. అమలశశాంకబింబవదనా విను మెంతయు నీవియోగదుః
ఖమున లభించునట్టిబలఘన్నరుసంపద యైన నాదుచి
త్తమునకు నించుకై నఁ బ్రమదం బొనగూర్చు ద దెల్లచోటులం
గమలజనూతికిం బలెను గల్గదు నాకు భయం బొకింతయున్. 685

ఉ. ఆయతశక్తిరక్షణమునందు సమర్థుడ నయ్యు నీయభి
ప్రాయ మెఱుంగఁ గోరి వనవాసము వల్లని యంటిఁ గాక వి
చ్చేయుము నాదువెంట వనసీమకు నిన్నెడఁ బాయఁ జాల నీ
తోయము ద్రిప్ప నాతరమె తోయరుహాయతచారులోచనా. 686

వ. దేవి నీవు నాతోఁ గూడ వనవాసంబుకొఱకు నిప్పుడు నిశ్చయించితివి గావున
శీలవంతునిచేతఁ గీర్తియుంబోలె నాచేత విడువ నశక్య వైతివి ధర్మాత్ము లగు
పూర్వరాజులచేతఁ బత్నీసమేతంబుగా వానప్రస్థధర్మం బాచరింపం బడియె
వున నేనును సువర్చల సూర్యుని ననువర్తించినకై వడిఁ బూర్వరాజుచరి
తధర్మంబు ననుసరించెద సత్యోపబృంహితం బైనతండ్రివచనంబు నన్ను వన
వాసంబుకొఱకుఁ దొరనేయుచున్నది. శీఘ్రంబున వనంబునకుం బోవవలయుఁ
దల్లితండ్రులకు విధేయుండై యుండు టదియె పుత్రునకుఁ బరమధర్మంబు గా
వున సమ్రాటాపితృవిధేయత్వనూపధర్మంబు సతిక్రమించి యేను జీవింపఁ
జాల. 687

—ఇతి రామఁడు సీతకు గుర్యాజ్ఞానుపర్తనధర్మమును బ్రశంసించి చెప్పట. ఇతి—

తే. వినుముస్వాధీనమగుమాతృపితృగురుస్వరూపదైవంబు నవలఁబోవోచి తనకు
వశముగానట్టి యన్యదైవంబు నెట్లు, మచ్చకంటి యారాధింపవచ్చుఁ జెపుమ.

తే. ఎచటఁ బితృమాతృగురురూప మెనఁగుచుండు

నచట లోకత్రయం బుండు నట్లు గాన

దేవి తత్సేవచే జగత్త్రితయవర్త్య

శేషదేవపూజనఫలసిద్ధి గలుగు.

—అంశం రాముడు సీతతో బ్రహ్మణులకు దానములు సేయు మనుట. అంశం—

వ. కావునఁ దత్సమం బైనపవిత్రం బనన్యంబు లే దక్కారణంబున మాతృపితృగురు
రూపత్రయంబు నవశ్యం బౌరాధింపవలయు మఱియుఁ బరలోకసాధనోత్త
మంబు లైనసితృ సేవాదులచేతం బడయంబడలోకంబులు సత్యదానమానజప
తపసాన్విధ్యాయవ్రతక్రతువులం బడయ రా వదియునుం గాక గురుచిత్తప్ర
సృత్యనువర్తనంబున స్వర్గధనధాన్యవిద్యాపుత్రప్రముఖ నిఖిలసంపద్యిశేషం
బులు సిద్ధించు మాతాపితృపరాయణు లగునుహాత్ములు దేవగంధర్వగోలోక
బ్రహ్మలోకంబులు వడయుదురు గావున సత్యధర్మమార్గస్థితుం డై దశరథుండు
గఱపిన మార్గంబున నవశ్యంబు వనంబునకుం జనియెద భవదీయభావాపరిజ్ఞా
నంబువలన నిన్ను వనంబునకుం దోడ్కొనిపోవుటకు మొదల మదీయచిత్తంబు
ధైర్యహీనం బయ్యె నీవు న న్ననుసరించి వనంబునకుం జనుదెంచెద నని పలు
కుటవలన నిప్పుడు నిన్నుం దోడ్కొనిపోవుటకుఁ గ్రమ్మఱ నుద్యుక్తం
బయ్యెఁ గావున నీవును గురూపదిష్టధర్మప్రవర్తకుండ నైన న న్ననుసరించి
సహధర్మచారిణి నై వనంబునకుం జనుదెమ్ము పత్యనుసరిణాధ్యవసాయంబు
నధిగమించుటవలన నీవు సర్వప్రకారంబుల నాకును గులంబునకును సమృత
నైతి విది నీకు నదృశంబును బరమశోభనం బై యుండు నింక విశేషించి వన
వాసక్షయంబు లగుదానంబులం గావింపుము శీఘ్రంబున భిక్షుకులకు భోజనం
బును విప్రులకు సువర్ణరత్నాదికంబు లిచ్చి వనంపడి నున కిరువురకుం గల
వస్త్రమాల్యాభరణ శయనాసనంబులును గ్రీహార్థంబు సంగ్రహించినజాత
రూపమయకృత్రిమపుత్రికాచయంబులును భృత్యుల కొనంగు మని పలికిన
నడ్డేవి పరమానందభరితాంతఃకరణ యై పతివచనప్రకారంబున బ్రహ్మణులకు
భృత్యవర్గంబులకు ధనధాన్యరత్నాదికంబు లొసంగు చుండె నాసమయంబున
సుమిత్రానందనుం డచ్చోట నున్నవాఁ డగుటం జేసి తదీయసంవాదంబు విని
యర్థశరీరభూత యైనజానకిపనానుగమనంబే బహుస్రయత్నంబున సంగీకృతం
బయ్యె నా కెవ్విధంబున సంభవించు నని విరహసంజాతశోకంబు సహింపం
జాలక యన్నచరణంబులకుం బ్రణమిల్లి నిజాభిమతసంసిద్ధికి సీతాశరణాగతి
యమోఘం బైనయుపాయం బని యాలోచించి మదీయప్రార్థనఁ బురుషకా
రత్వంబున సంగీకరింపు మని సీతం బ్రార్థించుచు రామున కిట్లనియె. 690

—అంశం లక్ష్మణుండు సేనును వనమునకు వచ్చెదనని రామునిఁ బ్రార్థించుట. అంశం—

సీ. అనఘాత్మ సన్నోక్తగుని లాఁతినానిఁగాఁ బోఁ ద్రోచి యడవికిఁ బోవ నీకు
న్యాయంబె నినుఁ బాసి నాకటోకాధిపత్యం బైన నమరత్వ మైన ఘనవి
భూతి యై ను గోర భూరిచాసముఁ దాల్చి కడఁగి మీయగ్ర భాగమునఁ గాన
నావని కరుదెంతు దచట మదీయదోర్బలఘనప్రాకారరక్షితుండ

తే. పగుచు నీదేవిఁ గూడి నానాటవులను, సంచరించెడు గా కని సవినయొక్కిఁ
జేసి ప్రార్థించి రామునిచే నిషిద్ధుఁ, డగుచుఁ గ్రమ్ముట నతని కిట్లనియె నతఁడు.

చ. ఘనకరుణావిశేషమునఁ గాననమేదిని నున్ని నాకు ము
న్ననుమతిఁజేసి యిప్పు డదయామతిఁ గా దని పల్కె దేలొ
పనివడి బాల్య మాదిగ భవత్పరతంత్రుఁడ నైననన్ను వ
ల్లనుటకుఁ జోద్య నుయ్యెడి మహాపురుషా యిది యేమి చెప్పువే. 692

క. అని యిట్లు నుమిత్రానం, దనుఁడు నిటలఘటితహస్తనలినం డై ప
ల్కిన విని క్రమ్ముట రఘునం, దనుఁ డిట్లనె ధర్మసంహితం బగునూక్తిన్. 693

—ఇతి రాముఁడు లక్ష్మణుని వనమునకు రావల దనుట. ఇతి—

తే. స్నిగ్ధుఁడవుపరుఁడవు ధర్మశీలుఁడవు ప్రియాద్వుఁడవు నీతిపరుఁడవుప్రాణనముఁడ
వార్యనుతుఁడవు సఖుఁడవు శౌర్యనిధివి, యనుజుఁడవుగావె నాకుగుణాధ్యనీవు.

తే. అనఘ నీవు నాతోడఁ గాననధరిత్రి
కరుగుడెంచిన ఘోరదుఃఖార్తి గ్రాగి
బడలుకొనల్య నిడుమలఁ బడునుమిత్ర
నింక భరియించువా రెవ్వ రిచటఁ జెవును. 695

క. అనఘా పర్వమ్యునిక్రియ, ననవరతముఁ గానువృష్టి నస్థలమీఁదం
దనివారఁగఁ గురియించెడు, జననాథుఁడు గానుసాశనయుతుఁ డయ్యెన్. 696

తే. అనఘచరిత మహీనాథుఁడై భరతుఁడు, కై కపనుపున మాతృత్వగౌరవంబు
విడిచి మజ్జనయిత్రులవెతలఁబెట్టు, మదిఁ దలంపఁడు వారినేరుంబు నెపుడు.

చ. తనయునియాధిపత్యమును ధారుణినాథువశస్థితత్వముం
గనుఁగొని కైక భాగ్యభవగర్వమునకొ మనయమ్మల న్ముఖా
ననల ననారతంబును గ నారిలఁ జేయుచు నుండుఁ గావున
స్వనివడి వత్స నీ వయిన వారిమనోవ్యధ దీర్చి వల్వదే. 698

తే. అనఘచరిత రాజానుగ్రహమున నైన
నిత్య మతిభక్తి నీయంత నీభ యైన
నరసి రక్షింపు మిచట మాయమ్మ నెపుడు
ధరణి గురుపూజనముచేత ధర్మ మొదవు. 699

తే. అనఘ యిట్లు మదాజ్ఞ చే నతులభక్తి
నిచట మన్తాత్మపూజన ముచితకరణిఁ
జేయు చుండుము నాయందుఁ జేయుభక్తి
కిదియె సార్థక్య మనుచు నే మదిఁ దలంతు. 700

—ఇతి లక్ష్మణుండు సయ్యుక్తికంబు గా రాముని వేడుట. ఇతి—

మ. అని యిట్లారఘునేత వల్క విని నెయ్యం బొప్పఁ గా లక్ష్మణుం

డనియెం గ్రమ్మఱ నోదినేశకులవర్యా మీయనుజ్ఞ న్భవ
జ్జననికా మజ్జనని న్నితాంతనముదంచద్భక్తిచే సంతతం
బును శుశ్రూష యొనర్చుచు స్ఫురతుఁడే పోషించు జాగ్రత్తోన్. 701

తే. దేవ యే దేవికృప నుపజీవిశతము
లగ్రహారశతంబుల నధిగమించె
నట్టికౌసల్య మాదృక్పహస్రములను
సంతతముఁ బ్రోచు స్వభరణ మెంత చెప్పుడి. 702

క. ఆయమ్యఁ గూడి నిత్యము, మాయమ్యయు నెగులు దక్కి మహితమఖాప్తిం
బాయక సేవించును దేవా యీయెడ సందియంబు వలవదు బుద్ధిన్. 703

వ. దేవా న స్మనుచరునిఁగాఁ బరిగ్రహింపు మీయనుచరత్వకరణంబునందు సేవ్య
సేవకధర్మరాహిత్యంబును వైపరీత్యసాధకంబును లేదు నారాకవలన నీకు
ఫలమూలాద్యాహరణం బనాయాసంబుగాఁ గల్పింపబడు నేనును భవత్సేవ
వలనఁ గృతార్థుండ నగుదు నట్లు గావున. 704

క. నిరుపమఖనిత్రపిటకా, ధరుండ నై సగుణ మైన ధనువుఁ గొని వెనం
దెరు వెఱిఁగించుచు ముంగల, నరుదెంచెద నట్లనర్చుమయ్య మహాత్మా. 705

చ. పవలు సమ స్తవన్యఫలపంక్తులఁ దెచ్చి యొసంగుచు న్నిత
ల్పవినయబుద్ధి బద్ధగుణచాపముఁ దాల్చి సుమృద్ధిఁ దక్కి క
న్లవ కటు తెప్ప న్రేయక సుఖస్థితి నెప్పుడుఁ గాచు చుండఁగా
నననిజఁ గూడి నీవు గిరులందు విహార మొనర్చు టాపుదే. 706

క. అని యిట్లు సుమిత్రానం, దనుఁడు వివిధవినయవాక్యనైపుణ మలరం
దనువేడినఁ గౌసల్యా, తనయుఁడు వార్షించి మరలఁ దమ్మున కనియెన్. 707

—ఇతి రాముఁడు లక్ష్మణ వనాగమనంబున కొడంబడుట. ఇతి—

వ. వత్సా యేను నీవన ప్రయాణంబున కొడంబడితి నాతోడం జనుదెమ్ము జనకయ
జ్ఞంబునందు మహాత్ముం డగువరుణుం డొసంగిన మహాకార్డుకంబులును నభేద్య
కవచంబులును నక్షయబాణతూణీరంబులును హేమపరిష్కృతం బగుఖడ్గద్వ
యంబునుఁ బూజార్థం బాచార్యమందిరంబున నిజేపించి యున్నయవి వానిఁ
గైకొని యిష్టులకుం జెప్పి రమ్మనవుడు నతండు వనవాసనిశ్చితుండగుచు సుహృ
జ్జనంబుల నందఱివలన నామంత్రణంబు వడసి సంభ్రమంబున వసిష్ఠగృహంబు
నకుం జని ధనురాదిసాధనంబులఁ గొని రయంబునఁ బఱతెంచినంజూచి కాల
విడంబనంబు సేయక చనుదెంచితి వని బహూకరించి వెండియు రఘువల్లభుం
డి ట్లనియె. 708

క. అనఘాత్త మామకం బగు, ధనమును విప్రోత్తములకు దానము సేయం
జనుఁ గాన నిపుడె నని దో, డొని రమ్మ సుయజ్ఞనిం బటుత్వరితగతిన్. 709

—ఇతి రాముడు పసిష్ఠపుత్రం డగుసుయజ్ఞా రావించుట. ఇతి—

వ. మఱియు మననగరంబున గురుశుశ్రూషాపరాయణులగువా రెవ్వరు గల రట్టి వారికి నుపజీవులకు సధికంబుగా ధనం బొసంగ నిశ్చయించితి వారి నందఱుఁ దోడ్కొని రమ్మ శిష్టు లైన బ్రాహ్మణోత్తముల నందఱుం బూజించి వారిచేత ననుజ్ఞ వడసి వనంబునకుం జనువాఁడ నని యాన తిచ్చిన నతం డట్లుగాక యని పసిష్ఠపుత్రం డగుసుయజ్ఞానినివేళనంబునకుం జని యందు. 710

తే. అగ్నిశాలాగతుం డై నయతనిభక్తిఁ గాంచి మ్రొక్కి దుష్కరకర్మకారి యైన రామభద్ర వేత్తమునకు రమ్మ కృత్యమంతయును దగ వీక్షింపు మనిన నతఁడు.

తే. సంభ్రమంబున నప్పుడే సంధ్య వార్చి, లక్ష్మణోపేతుఁ డై శుభలక్షణాభి రంజితం బైనరాముని రన్యసదన, రాజమున కేగె రయమునఁ దేజ మలర.

క. వచ్చినమునినుతుఁ గనుఁగొని, యిచ్చ నలరి రాఘవుఁడు మహిజాన్వితం డై చెచ్చెర నెదురుగఁ జని కొని, చెచ్చి సుఖాసీనుఁ జేసి దృఢతరభక్తిన్. 713

—ఇతి రాముడు సుయజ్ఞాదులకు ధనధాన్యమణిగోభూషణాదుల నొసంగుట. ఇతి—

వ. జాతరూపమయకటకకుండలనువర్ణసూత్ర గ్రథితవై డూర్యనద్యరాగమణిభూషిత కేయూరాంగదప్రముఖనిఖల శ్రేష్ఠభూషణంబులచేతం బూజించి పదంపడి సీతా ప్రచోదితుం డై ముక్తాహారహేమసూత్రరశనావిచిత్ర కేయూరాంగద పరాస్తరణ నానారత్న విభూషితహేమపర్యంకంబు లొసంగి యివి యన్నియు జానకీ భవత్పత్ని కొనంగు మని పంచె గావున నమ్మహాసాధ్వీ కిమ్ము మాతు లదత్తం బైనశత్రుంజయాఖ్యమహానాగంబు గజనహస్తంబుతోఁ గూడ నీ కొనంగెడఁ బరిగ్రహింపు మని పలికిన నా సుయజ్ఞుండు రామదత్తం బైన తత్పుర్వంబునం బ్రతిగ్రహించి సీతారామలక్ష్మణుల నాశీర్వదించె నంతఁ బ్రియంవదుండును బరమేష్ఠిసముండు నగురాముండు ప్రియుండును వాసవ సంకాశుండు నగులక్ష్మణుం జూచి నీవు శీఘ్రంబున నగస్త్యవిశ్వామిత్ర పుత్రుల రావించి వర్షోదకంబులచేత నన్యంబునం బోలె నానావిధచిత్ర దివ్యాంబరగోసహస్ర సువర్ణరజతమహాధనంబులచేతఁ బూజించి సంతృప్తులం గావింపుము నిత్యంబును గౌసల్యాదేవి నాశీర్వదించుచు భక్తుం డై యాశ్రయించి యున్నతి త్తిరీయశాఖాధ్యేత్రాచార్యుం డైనవిప్రోత్తమునకుఁ బుష్కలంబుగాఁ గౌశేయచేలంబులును మహార్హయానంబులును దాసీజనంబుల నొసంగుము చిరకాలంబున నుండి మనగృహంబున నివసించి యున్నవాని రాజనచి వ్రుం డగువాని చిత్రరథుం డనుసూతుని రావించి వేయి గోవుల నజాదికంబు నిచ్చి మహార్హరత్నవస్త్రధనంబు లొసంగి ప్రీతచేతస్కునింజేయుము కరక లాపిప్రోక్తశాఖాధ్యాయులును బలాశదండయుక్తులును మృద్వన్నకాములును నజ్జననమ్మతులును నిరంతరసావధ్యాయశీలత్వంబువలన నన్యం బేమియు నెఱుం

గనివారు నగు బ్రహ్మచారులకు రత్నపూర్ణంబు లగునశీతియానంబులును బలీ
వర్ణసహస్రంబును గర్వణప్రవీణమహావృషభంబుల నిన్నుటిసి దధిఘృతాది
వ్యంజనార్థంబు గోసహస్రంబు నొసంగుము మఱియు వివాహార్థంబు కౌసల్య
నాశ్రయించి యున్న మేఖలిసంఘంబునకుఁ బ్రత్యేకంబుగా గోసహస్రంబు
లొసంగి మఱియు నయ్యంబకు మనోమోదంబు గలుగునట్లు యథేష్టంబుగా
ధనం బొసంగు మని పంచిన సతండు యథోక్తప్రకారంబున బ్రాహ్మణోత్తము
లకు ధనదునిపగిది ధనమణివస్తాదు. లొసంగె సత నారఘుపుంగవుండు
బాష్పగర్జదకంఠులై తన మ్రోల నిలువం బడి యున్ననిజభృత్యులకుఁ బ్రత్యే
కంబుగా ననంతద్రవ్యం బొసంగి నా వచ్చునందాఁక నామందిరంబును లక్ష్మ
ణునిగృహంబునుం గాచికొని యిచ్చటనే యుండుం డని పలికి వెండియుఁ
బరమదుఃఖితు లై యున్నవారి నవలోకించి ధనాధ్యక్షు రావించి ధనంబుఁ దె
మ్మనవుడు సతం డట్లు కావించ రాశీభూతం బైనయచ్చుహాధనంబంతయు బ్రాహ్మ
ణులకు భృత్యులకుఁ గృపణులకు బాలవృద్ధులకొసంగుచుండెనాసమయంబున.

— ❧ — త్రిజటుఁ డనుబ్రాహ్మణోత్తముఁడు రామునికడ కేఠెనుట. ❧ —

సీ. చతురుండు గర్గవంశజుఁడు పింగళవర్ణుఁ డనఘుండు త్రిజటాఖ్యుఁ డగుద్విజాన్వ
యాగ్రణి గలఁ డొక్కఁ డాతఁడు ఫాలకుద్దాలలాంగలములఁ దాల్చి నిత్య
మడవిలో క్షతవృత్తి నాఁకలి దీర్చుచు నుంక నాతనిభార్య యొనర నవుడు
దారకులను జూచి దారిద్ర్యమునఁ బొక్కి తనపతితోడ నిట్లనియె దేవ

తే. ఫాలకుద్దాలకము లటు పాఱవైచి
తగ వదాన్యశేఖరు రాముఁ డడయ కిపుడు
గానఁ జనుము దారిద్ర్యంబు గడవ నగు మ
హాత్మ నావచనంబు సత్యంబు జువ్వె

715

చ. అన విని భూసురేంద్రుండు రయంబున దుశ్శరశాటి మేనిపైఁ
దనరఁ బ్రదీప్తపావకువిధంబున హేళిక్రియ న్వేలుంగుచుక
వనమున నుండి తద్దయు నవార్యగతిం జనుదెంచి సజ్జన
ప్రణుతగుణాతిరేకుఁ డగురామునిముంగల నిల్చి యిట్లనున్.

716

— ❧ — రాముండు త్రిజటునికి బహుసహస్రంబులు గోవు లొసంగుట. ❧ —

ప. రాజనందనా యేను బహుపుత్రకుండ ధనంబు లేమిం జేసి బాలకు లశనాచ్ఛా
దనంబులకు దుఃఖింప వారి నూరార్చుట కుపాయంబు లేక దారిద్ర్యంబున
కంటె నొండు కష్టం బెద్దియు లే దని తలంచుచు దానిం బాపిఁగొన వదాన్య
శేఖరుండ వై ననీకడకుం జనుదెంచితి ననిన నారాముం డవ్విపునింజూచి చిఱు
నగవు నగుచు నామందలోఁ గలగోసహస్రంబులలోన నొక్కసహస్రంబు

ప్రత్యేకంబుగానే నొసంగలే దీదండం బెంత దవ్వు వీచి వైచినవంతదవ్వు నిండి యున్న గోజాతంబు నీకొసంగెద నని పలికిననవ్విప్రుండుసంతుష్టుం డగుచుశీఘ్రం బునఁ గటితటంబున శాటి బిగియించి భుజాబలంబుకొలంది దండంబు విసరివైచిన నది సరయూతటంబునతి క్రమించి బహునమాస్త్రసంఖ్యాతం బగు గోవ్రజంబున వృషభసన్నిధిం బడిన నారఘూత్తముండు సంతసిల్లి యన్నహీనురుఁగఁగి లించికొని సరయూతటపర్యంతంబు నిండి యున్న గోవుల నన్నింటి గోపాలకుల చేత శీఘ్రంబున నతనియాశ్రమంబునకుఁ దోలించి బహూకరించుచు నిట్లనియె.

తే. దివ్య మగునీప్రభావంబు దెలియఁ గోరి, యనఘచరిత వినోదార్థ మంటిఁగాక నదటపడి లోభబుద్ధిచే నన్నవాడఁ, గాను దయ సేసి నామీఁదఁ గలవ వలదు.

క. ధనధాన్యకోశసంపద, లనవరతము బ్రాహ్మణార్థ మగుఁ గాదొకొ నా మన మెప్పుడు గోబ్రాహ్మణ, జనరక్షణమందుఁ జిక్కి చతురత నొప్పున్. 719

— యో రాముండు దశరథదవ్వునంబున కేగుట. —

వ. మహాత్మా యతివృద్ధుండ వై నభవదీయదురత్యయశః నెఱుంగం గోరి నాచేత నీదండప్రత్యేకణూపార్థంబు నుద్దేశించి ప్రచోదితుండ వైతివి గోవు కంటె నన్యం బైనదాని నెద్ది యేని వరింపం దలంచితి వేని నిర్విశంకుండ వై మింపు మొసంగెద నివాక్యం బుపచారమాత్రంబు గాదు సత్యంబుగాఁ బలికితి సంకోచంబు వలనదు నాచేత నుపార్జితం బైనధనం బంతయు విస్త్రప్తయోజననం పాదనార్థం బని యెఱుంగుము భవాదృశులయందు సమ్యక్ప్రతిపాదనంబుచేత నాకు నితాంతప్రీతియశంబులు గలుగు నని పలికిన నారఘువతివచనంబుల కలరి యవ్విప్రోత్తముండు గోసమూహంబునం బ్రతిగ్రహించి యశోబలప్రీతి సుఖంబులు గలుగుఁగాక యని యారఘువుంగవు నాశీర్వదించి భార్యాసహితుం డై నిజాశ్రమంబునకుం జనియె సంత నారాముండు ప్రతిపూర్ణమానసుం డై ధర్మయుక్తసర్వాక్రమార్జితం బైననిజధనం బంతయు యథార్హసమ్మానవచనంబుల నుపలాించుచు ద్విజసుహృత్సృత్యజన దరిద్రభితౌసరణులకు నందఱకు యథేష్టంబుగా నొసంగి సీతాలక్ష్మణసహితుం డై మాలానిచయ సమాబద్ధంబులును గంధపుష్పాద్యలంకృతంబు లగుఖడ్గాదిసాధనంబుల ధరించి పితృసందర్శనోత్సుకుం డై రాజమార్గంబుఁ బట్టి తదీయమందిరంబునకుం బోవుచుండె నప్పుడు పౌరజనంబులు బహుజనాకులంబు లైన రాజమార్గంబులం జన నేరక ప్రాసాదవార్త్యవిమానాగ్రంబు లెక్కి వర్జితాతపత్రుం డై పాదసంచారంబునం జను రామభద్రు నవలోకించి శోకవ్యాకులితచిత్తు లగుచు మొగంబున దైవ్యంబుదోషఁ దమలో నిట్లనిరి.

720

చ. అనుపమలీలఁ బెక్కుచతురంగబలావలు లేమహాత్ముని న్వయగొని వోవు నట్టిరఘువీరుపిఱుండ సుమిత్రపట్టి దా

జనకజతోడ రా నొకడై సంబ్రమియై చను చున్నవాఁడు గ
న్దొనుఁ డకటా విరించి కఠినుండు గదా తలపోసి చూడఁగన్.

721

తే. అతులితైశ్వర్యపారజ్ఞఁడగుచు యాచ, కులకు సకలేష్టఫలదాయకుండు నయ్య
ధర్మగౌరవమునఁజాలడండ్రివాక్య, మనృతముగ జేయఁదలపోయఁడయ్యెనేడు.

తే. కాంక్షతోడ నేసాధిని గనుఁగొనంగ, నభ్రచరభూతముల కై న నలవి గాక
యందునానీతనీక్షించుచున్నవారు, పురములోఁగలపురుషు లందఱును నేడు.

తే. సుసుచిరాంగరాగర్హయు శోణగంధ, నేవినియు నైననీతను దావ మందు
మొనసి శీతోష్ణములునర్హ మనవరతము, దీనతయును వైవర్ణ్య మొందింపకున్న

❖❖❖ జను లందఱు రామునిఁ జూచి పలుతెఱంగుల విలపించుట. ❖❖❖

ఉ. ఇన్ని తలంపు లేల మనుజేశ్వరుఁ డిప్పుడు సత్య మూఁది యా
పన్నశరణ్య నీనుజనపాలునిఁ బల్కెడుఁగాక యట్లు కా
దన్నను భాత్రి నెంత కఠినాత్మకుఁ డైననుతు నునీతిసం
పన్నునిఁ బాసి నిందలకుఁ బాల్పడి యొంటి మనం దలంచునే.

725

తే. పుడమి గుణహీనుఁ డైనను బుత్తువిడువఁ, డెందుజనకుఁడేఘనునియహీనవృత్తి
చేత సతతంబు జనము రంజింపఁ బడియె, నట్టిరాముని విడుచు నెయవనివిభుఁడు.

తే. దమము శీలంబు శ్రుతమును శమము దయయు
నాస్పృశంస్యంబు ననెడు నీయాటగుణము
లనవరత మీరఘ్నస్వామి ననఘచరితు
నింపు సొంపారఁగ నలంకరింపఁ జేయు.

727

ఆ. అట్టి పుణ్యపురుషుఁ డడవికిఁ బోయిన, ఘర్మ కాలశుష్కఘనజలాశ
యమున నున్న మీల యట్లలోకము దుఃఖ, తప్తమగుచు భీతిఁ దల్ల డిల్లు.

728

చ. ఇతఁడు జగత్కుజంబునకు నెంతయు మూలము సర్వభూతముల్
సతతము పుష్పపల్లవఫలంబులు గావున నీత్రిలోకన
వృత్తుపరిపీడనంబున నమ స్తజగంబు విచన్నతం బరి
ప్లుత మగు మూలఘాతమునఁ బుష్పఫలోపగళాశక్తై వడిన్.

729

మ. అతులోద్యానములక గృహంబులను మాన్యజ్ఞేత్రవిత్తాదులం
జతురత్వంబునఁ ద్రోచి పుచ్చి మన మీ సౌమిత్రిమాడ్చి న్నము
న్నతసౌహృద్దము దోఁప నీరఘుకులోత్తంసంబు వెంట న్నతీ
సుతవర్గంబులఁ గూడి పోద మిచటక శోకింపఁగా నేటికిన్.

730

మ. లలితైశాంకసమానవక్త్రుఁ డగునీ రాముం డరణ్యావనీ
స్థలికిం బోయిన వెన్నఁ బాడఱినసర్వం బట్ల నిస్తేజ మై
ఖలచిత్రాకృతి నొప్పు నీపురములోఁ గై కేయి దా నొంటి వ
ర్తిలుఁ గా నేటికి నిచ్చటక మన కనదృష్టిక బ్రవర్తింపఁగన్.

731

ఆ. రాఘవుండు తేనిరాజ్యంబు కాంతార, మన్యుహాత్ముఁ డున్న నదియె పురము
మనము రాముఁ గూడి మనుటొప్పుఁ గైక పా, డఱిన వీటనుండి వఱలుఁగాక.

— యో రాముండు దశరథునకుఁ దనరాకఁ దెల్పుమని సుమంత్రు నియోగించుట. —

వ. మఱియు సముద్యతనితేనెంబులును బ్రభగ్నాంగణంబులును నవనీతధనభూ
షణ పశుధాన్యంబులును నవహృతశయ్యాసనాదికంబులునురజోవకీర్ణంబులును
గృహదేవతాపరిత్యక్తంబులును సముద్భిన్నబిలపరిధావన్తూష కావృతంబులును
నవేతోదక సేచనధూమంబులును సీనసమ్మార్జనంబులును సంప్రణప్తపూజా
కర్మయాగమంత్ర హోమజపంబులును తౌమరాజక్షోభయుక్తకాలంబుచేతం
బోలె బ్రభగ్నంబులును భిన్నభజనంబులు నగుచు శూన్యంబులై మనచేత
విడువం బడినసదనంబులం గైకొని కై కేయి శూన్యకుడ్యంబుల కాధిపత్యంబు
సేయం గలయది మన నుండఱము వనంబునకుం జనిన నస్తగ్భయభీతంబులై
గజసింహాదిమృగంబులును విహంగమంబులును సర్పంబులును చనాంతరపర్యత
ప్రస్థబిలంబులఁ బరిత్యజించి మనచేత సంత్యక్తం బైనయీపురంబుఁ బ్రవేశిం
పం గలయవి మన మాయరణ్యమధ్యంబున రామునిం గూడి సమానసుఖదుః
ఖుల మై పురంబునందుం బోలె సుఖాత్ముల మైయుండుద మాకై కేయి సపుత్ర
బాంధవ యై తృణమాంసఫలాదంబులై నవశువ్యాఘ్రస్యృగద్విజంబుల కాట
పట్టయినయీనగరంబు పాలించుచుండుంగాక యని యిట్లు పురజనులుపెక్కు
విధంబుల విలపించు చుండ వారిదీనాలాపంబులు వినుచు మనోవికారంబు
నొండక నిశ్చలుం డై మత్తమాతంగగమనంబునం జని యన్నరశౌన్ద్రులుండు
కైలాసశిఖరాకారం బైనపీత్వమందిరంబు డాయం బోయి వినీతపీఠపురుషంబైన
రాజాలయంబుఁ బ్రవేశించి యచ్చట దుఃఖపరిపీడితం బై కూడి యున్నజనం
బును వీక్షించి తా నార్తస్వరూపుండు గాక చిఱునగవు నగుచు మెల్లనం జని
ధర్మవత్సలుండు గావునఁ దండ్రీచేత ననుజ్ఞఁగొని వనంబునకుం బోవుట యచి
తం బని తలంచి ద్వారమధ్యగతుం డై ననుమంత్రు నాలోకించి నారాక మహీ
నాథుని కెఱింగింపు మనవుడు నతండు సంతాపకలుషేంద్రియం డగుచు
రయంబునం జని యభ్యంతరమందిరంబున రాహుగ్రస్తుం డై నసూర్యనిషోలిక
భస్మచ్ఛన్నుం డగువై శ్వాసరుచందంబున నిస్తోయం బగుతటాకంబువగిది
దుఃఖపరిత్రస్తుం డై యున్నవానిఁ బరమాకులచేతస్కుం డగువాని రామునిం
బేర్కొని విలపించువాని దశరథుం గాంచి వివిధవాక్యంబులం బ్రస్తుతించి నిటల
ఘటితాంజలిపుటుం డై యిట్లనియె.

733

చ. అనఘ భవత్కుమారుండు వనావనికిం జనఁ బూని రత్నముల్
ధనమును విప్రసంతతికి దత్తముఁ జేసి కృతాభ్యనుజ్ఞఁ డై
జానికిఁ జెప్పి మీవలన నమ్ముతిఁ గైకొని పోఁ దలంపున

స్పృహివడి వచ్చి భానుకులనాయక వాకిట నున్నవాఁ డొగిన్.

784

తే. అధిప రత్నిసహస్రసమావృతుఁ డగు, భాస్కరునిచందమున సర్వపార్థివగుణ
పరివృతుం డయి యున్న నీవరకుమారు, శిష్టసన్న్యతుఁ గరుణ నీక్షింపు మిపుడు.

తే. రాజశేఖర నీ వంబరంబు కరణి, గరము నిష్పంకుండవు మహాఘనుండ వల్లి
సదృశగాంభీర్వుండవు మఱి సత్యవాది, వఖిలధర్మజ్ఞుండవు పుత్రు సరయు మనిన,
ను. అతఁ డానూతకుమారుఁ గన్గొని సుమంత్రా నీవు శీఘ్రంబె మ

త్సతులం దోడ్కొని రమ్మ పొమ్మనిన నాతం డట్ల కావింప న
ప్రతిమా ర్తియుభితార్థసప్తశతభార్యావేష్టితుం డై వెనం
బతి వాఁగ్రమ్మట రాముఁ దోడుకొని రమ్మా సూత పొమ్మా యనన్.

787

—ఇది రాముండు సుమంత్రుండు వెంట రాఁగ దశరథునికడ కేగుట. —

క. పతిపనువున సతఁ డారఘు, పతిని సుమిత్రాతనూజ వసుధాతనయూ
యతముగ నెంతయు సత్వర, గతిఁ దోడ్కొనివచ్చెఁ దత్పుకాశంబునకున్.

ఉ. అంత మహీవరుండు ఘటితాంజలి యై చనుదెంచురాము స
ల్లంత నె చూచి కన్నుఁగవనశ్రులు గ్రమ్మఁగ దుఃఖశోకవి
క్రాంతమనస్కుం డై ధృతిహిలంగి కడంగినమూర్ఖులొడ న
త్యంతరయంబునం బడియె నప్ప డిలం బెనుమ్రానుకై వడిన్.

789

చ. పతితెఱఁ గెల్లఁ జూచి బహుభంగుల శోకముఁ బట్టలేక త
త్సతులతిదుఃఖి వేగమునఁ దత్పదనాంతరకుడ్యభాగముల్
ప్రతినినదంబు లేన వికలంబుగ నేడ్చుచు గాఢమూర్ఛచే
తీతివయి వ్రాలి తల్లడముఁ జెందిరి వాడినతీఁగెలో యనన్.

740

ఉ. అప్పుడు రామలక్ష్మణులు నారఘువీరునిఁ గాంచి యాత్మలో
ముప్పిరి గొన్నశోకమునఁ బొక్కుచు డగ్గటి గుచ్చి యెత్తి నే
ర్పొప్పఁగ మంజుశయ్యపయి నుంచి వచోమృతసేచనంబునన్
దేవుర మైనతాపమును దేర్చిరి తల్లులు వెంటఁ దేరఁగన్.

741

—ఇది రాముండు వనమనకుఁ బోవ ననుజ్ఞ యిచ్చున దశరథుని వేడుట. —

వ. ఇట్లు దశరథుండులబ్ధసంజ్ఞండ్ల వేడి నిట్టూర్పులం గందినముఖారవిందంబుతోఁ
జెలువఱియున్న దండ్రంగని సీతావల్ల భుండుకృతాంజలిపుటుండ్ల యిట్లనియె.

క. దేవా మాకిందఁజుకును, దేవర పటు గాన మీరు ధృతిఁ బూని యర
ణ్యావనికిం జనఁ బూనిన, నావంకఁ గృపావిలోకనంబునఁ గనుఁడి.

743

క. జానకీయు లక్ష్మణుండును, బూనిక నాతోడ విషినభూమి నునికి డెం
దానం గోరి గానన్, త్తైనాథ యనుజ్ఞ యిమ్ము మామువ్వురకున్.

744

చ. అనవుడు భూమిభర్త హృదయంబున నెవ్వగ నివ్వటిల్ల రా
మునిఁ బరికించి యోపురుషభూషణ కైక వరప్రదానచూ

పనిబిడదీర్చు పాశమున బద్ధుడ నైతి ననుక సునీతిదూ
రుని వడి నిగ్రహించి యవిరోధముగా మహి నేలు మి త్తతీన్.

745

ఉ. నా విని రాఘవుండు రఘునాథున కిట్లనుఁ గేలు మోడ్చి గో
త్రావర నీయనుజ్ఞను శిరంబునఁ బూని చతుర్దశాబ్దము
ల్వావిరి దండకాటవి నివాస మొనర్చి కృతవ్రతుండ నై
తావక పాదపద్మములు దప్పక గొల్వఁగ వత్తుఁ గ్రమ్మఱన్.

746

తే. రాజశేఖర పెక్కువర్షములు నీవు, పుడమి యేలితి వత్సంతపుణ్యమూర్తి
వై ననిన్ను మృషావాదిఁగా నొనర్పఁ, బాల నిప్పుడే నడవికిఁ జనెదఁ దండ్రీ.

— ఖఖ దశరథుండు రామునికి వనమునకుఁ బోవ ననుజ్ఞ యొసంగుట. ఖఖ—

క. ఒండు దలంపక నను వన, మండలికిం బంపు మోక్షమావర యన నా
ర్తురే డయి సీతాపతి కా,తం డిట్లనుఁ గైకక్రూరతను ప్రేరింపన్.

748

తే. వివిధభంగుల నిహలోకవృద్ధికోఱకు
వితతముగఁ బారతాపికహితముకొఱకు
మనుకులోత్తమ పునరాగమనముకొఱకు
స్వస్తి యగు మంచి తెరువున వనికే జనుమ.

749

చ. అతులితసత్యధర్మవినయాన్వితచిత్తుడ వై ననీదున
మృతి నీకఁ గ్రమ్మఱించుటకు మాకు నశక్యము గానఁ గాన కు
న్నతగతి నేగు మచ్చట వ్రతం బొక వైఖరి నల్పి వేగ న
మృతిఁ జనుదెమ్ము సంతతకుభస్ఫురితుండవు గమ్ము పుత్రకా.

750

ఉ. తల్లియు నేను బాలఁ బ్రమదంబునఁ గామితముల్ ఘటించఁగా
నుల్లము చల్ల నై సిరుల నొందుచు భృత్యుల కెల్లఁ బ్రీతి సం
ధిల్లఁగ నీవిభావరి సుధీవర నాకడఁ బుచ్చి సాధ్వసం
బల్లన దేర్చి రేపకడ సంపక మై చనుమా వనోర్వికిన్.

751

వ. పుత్రా నాకు బ్రియంబు నేయుటకు సర్వైశ్వర్యంబు విడిచి హితజనంబులఁ
బరిత్యజించి వనంబునకుం బోవ నుపక్రమించితి విక్కార్యం బతిదుష్కరం బైన
యది గదా యని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

752

మ. కలితచ్ఛన్నకృశానుకల్ప యగునీకై కేయిచే నెంతయుం
జలితప్రజ్ఞుడ నైతి నీదువనవాసం బించు కై న స్థణో
జ్జ్వల నాకర్ణిఁ బ్రియంబు గాదు విను మే సత్యంబుగాఁ బల్కితిం
గలకాలంబును నీ వెఱుంగవె జగత్కల్యాణ మద్యావమున్.

753

తే. అనఘ కులవృత్తసాదిని యైనకై క, చేత సంప్రచోదితుడ వై చెలఁగి యిపుడు
పరఁగ వంచించి యడిగినవరము నర్థ, వంతముగఁ జేయఁ బూనితి వెంత యరిది.

తే. ఘనత నన్ను వీతాస్పృతకఘనిఁ గాఁగ, జేయు టది ధర్మరతుండవు జ్యేష్ఠసుతుండ

- వర్కవంశప్రదీపుడ వలయునుతిని, భార్గికుండ వై ననీకుఁ జిత్రంబు గాదు.
- క. అని యీగతి విలపించుచు, మనుజులరేణుండు వలుకుమాటకు దీనా
 ననుడై యతఁడు సుమిత్రాతనయుఁడువినుచుండ మఱియుఁ దండ్రికిననియెన్.
- తే. ఇపుడు పొందెడిగుణముల నెల్లియెన్న, రిత్తురటుకాన భానుకులేశ యిచటఁ
 దడయఁగా నేలయిప్పుడేవెడలియడవి, కరుగుటయెనాకు నెంతయునర్హమగును.
- క. తరణికులోత్తమ నాచే, నిర వంశఁగ విడువఁ బడిన యీసర్వమహి
 వరము సఫల మగునట్లుగ, భరతునకు నొసంగుఁడిపుడు ప్రాభవ మలరన్. 759
- సీ. అవనీశ వనవాసమందు నిశ్చిత యయ్యె పరఁగ నామతి యది దిరుగ దింకఁ
 గరము సంప్రీతితోఁ గైకకు మీచేత దత్త మైనవరంబు దప్పకుండ
 భరతుని సామ్రాజ్యపట్టభద్రుని జేసి జగతి సత్యప్రతిశ్రవుండ, వగుము
 నీనియోగంబున నెఱిఁ బదునాల్లేండ్లు వనచరయుతుండ నై వని వనింతుఁ
- అ. గౌతుకమునఁ బ్రియసుఖంబులకొఱకు రా, జ్యంబు నిచ్చగింప నధిప యేను
 మీరు చెప్పినంత మెయికోని గావించు, టదియె-కోరువాడ ననుదినంబు.

—❀❀❀ రాముఁడు దశరథు నురార్చుట. ❀❀❀—

- క. మనమున శోకము విడుపుము, కనులక బాష్పములు నింపఁగా వలవదు మే
 దినిలోఁ దటినీవల్లభుఁ, డీనకులవర యెన్నఁ డైన నింకునె చెపుమా. 760
- వ. దేవా యేను రాజ్యసుఖంబులును జీవితంబును సీతనుసర్వకామంబులును స్వర్గం
 బు నై న మనంబున నిచ్చింప మహానుభావుండ వై ననిన్ను సత్యయుక్తునిఁగాఁ
 జేయుట యొక్కటియే యిచ్చించెదఁ బ్రత్యక్షదైవభూతుండ వై ననీసన్నిధి
 యందు సత్యసుకృతంబులు సాక్షిగా శపథంబుఁజేసితి నేనొక్కక్షణంబైన నిప్పు
 రంబున నుండ నోప సంకల్పితవనగమనోద్యోగనివృత్తి నాకుం గలుగ నేరదు
 నీవు శోకంబు విడుపుము వనంబునకుం జనుచుని యేను గైకేయిచేతఁ బ్రార్థితుం
 డ నై యట్ల సేయం గల వాడ నని నీయకొంటి దాని సత్యంబుగాఁ బరిపా
 లించువాడ నీ వీమనోవృధ విడిచి యెప్పటియట్ల స్వస్థచిత్తుండవు గమ్ము
 ప్రశాంతహరిణాకీర్ణంబును నానాపక్షిగణయుతంబు నగువనంబున సీతాల
 క్షణసహితుండనై యథాసుఖంబుగా విహరించెద లోకంబున దేవతలకై నఁ
 దండ్రికంటె నొండు దైవంబు లేదని యాద్యులునొడువుదురు గావునఁబ్రత్యక్ష
 దైవస్వరూపుం డైనతండ్రివచనంబు యథోక్తప్రకారంబున నిర్వర్తించెద.
- క. నరనాథ చతుర్దశవి, త్ఫరము లరణ్యమున నుండి తడయక మరలం
 బురికిం జనుదెంచిన ననుఁ, బురికించెదు నీమనమున వగవకు మింకన్. 762
- తే. అనఘ యీబాష్పగళ మైనజనములెల్లఁ,దగువిధంబునఁదేర్పంగఁదగినమీరె
 తాల్కివిడిచియిబ్బంగి సంతాపమొంద, నింకనినుఁదేర్చువారెవ్వరిచటఁజెపును.
- తే. ట్లితివరోత్తమ నాచే విస్మయ మైన, సాగరపురాద్రికాసనసంయుత మగు

ధరణి యంతయుఁ జేకొనిభరతుఁడేలుఁ, గాకనీమాట కసృతంబుగలదె యధిప.

క. ఫలమూలంబులు మెనవుచు, సాలయక గిరినదులు వేడ్కఁ జూచుచు సౌఖ్యం
బలరారఁ గాననంబునఁ, గలయఁగఁ జరియింతు సుఖవి గ మ్మిట నీవున్. 765

— సుమంత్రుఁడు కైకేయి నధిక్షేపించి దూఱుట. —

వ. అని పలికిన నద్ధరారమణుండు శోకసంత వచిత్తుండై కొడుకుం గాఁగిలించుకొని
మోహవిశేషంబున రోదనంబు సేయుచు నొక్కంతసేపు నష్టచేష్టితుండై
యుండఁ గైకేయిదక్కఁ దక్కినరాజపత్ను లందఱు హాహాకారంబులు సేయు
చు మూర్ఛాక్రాంత లైరి సుమంత్రుండును దుఃఖాతిశయంబున వినష్టచేత
నుండై ధరణిపయిం బడియె నిట్లందఱుఁ గొంఠొకసేపు వినశు లై హాహాకా
రంబులు సేయు చుండి వెండియుం దేజీనయనంతరంబ సుమంత్రుండుకటకటం
బడి శ్రోధాతిశయంబున శిరఃకంపంబు సేయుచు నిట్టూర్పులు పుచ్చుచు
బొమలు ముడివడఁ గన్నులం గెంజాయ రంజల్లఁ గైకేయిదిక్కు మొగం బై
మహీపతిమనోవిధం బంతయు నెఱింగి నిశితంబు లగువాక్యరంబులచేత నద్దేవి
హృదయంబుఁ గంపింపం జేయుచు వజ్రోపమానంబులగువాక్యంబులఁదదీయ
మర్మంబులం గలంచుచు దేవి యెద్దానిచేత భర్తయు స్థావరజంగమాత్మకం
బైననర్వజగంబునకు నాభుండు నగుదశరథుండు విడువం బడియె నట్టినీకు
నింకఁ జేయరానికార్యం బొక్కంత యైనఁ గలుగదు మహేంద్రుండునుంబోలె
నజయున్దను మహాశైలంబునుం బోలె నప్రకంపున్దను మహార్ణవంబునుం
బోలె నక్షోభ్యుండు నగుమహీపతినీక్రూరవ్యాపారంబులఁబగితపింపంజేయుట
వలన నిన్నుఁ బతిఘ్ని వనియుఁ గ్రుచుంబునఁ గులఘ్ని వనియుఁ దలంచెద నని
పలికి వెండియు నిట్లనియె. 766

తే. తనయు లొకకోటి గల్గిన ధరణిలోన, నంబుజాక్షికి భర్తృమనోమనరణ
మరయ నిఖిలార్థసాధన మై చెలంగుఁ, గానఁ బతినింక సేచక గావు మబల.

తే. అతివ యిహ్మోకుకులవిభుం డితఁడు సుగతి, కరిగినయనంతరంబ జ్యేష్ఠానుపూర్వ
కముగ రాజ్యభారముఁ దాల్పుఁగలరు పుత్రులిపుడు తద్ధర్మమేల లోపించెదకట

మ. అమలుం డీసృపుఁ డట్టివానిపయిఁ బూర్వాచారధర్మంబు హై

నయము నొందింపఁ దలంచి తీవు జననింద న్నీనుతుం డాధిప

త్యముఁ గావించుచు నుండనిమ్ము చెలువొంద న్నేము నిత్యంబు దా

వమున గ్రామునిఁ గూడి నిశ్చయమతిన్ వర్తింతు మిచ్చారతిన్. 769

ఆ. యోగ్యుఁ డై నవిపుఁ డొక్కరుండైన నీ, విషయమందు నిలిచి వెలయుఁజాలఁ
డట్టిపాపకర్మ మాచరించితివేనిఁ, జెట్టఁదన మీకేమి చెప్పవచ్చు. 770

తే. రామునకు నెగ్గు సేయఁ దలంచియున్న, నీకు బ్రహ్మర్షి వాగ్దండనికరమేల
హింససేయదు నీవు కాలిడిన పుడమి, వ్రయ్యలై పోవ దేల చిత్రంబు గాదె.

తే. భర్త కెప్పుడు భవదనువర్తనంబు, కోమలి వృథాప్రయాసంబుకొఱకు నయ్యె
రమణీచూతంబుఁద్రుంచినింబమును బాలుఁ, బోసి పెంచినమధురిమపుట్టఁగలదె.

వ. అని కోపంబుపెంపునం బలికి వెండియు మర్తవచనంబుల నిట్లనియె. 773

క. తల్లికిని బోలె నీకును, నుల్లంబునఁ గూర్చింత యొప్పుచు నుండుం
గల్లనఁగ వలదు వేఁపకుఁ, దెల్లంబుగ విసమె కాక తీపు గలుగునే. 774

—ఇతి సుమంత్రుఁడు కైకేయితల్లిదూరాచారంబు లుగ్గడించుట. ఇతి—

వ. అది యెట్లునినఁ దొల్లి భవజ్జనకుం డగు కేకయమహీనాథుం డొక్కయోగివలన
సకలభూతరుత్తార్థజ్ఞానవిషయకం బైనయొక్కవరంబు వడసి తత్ప్రభావంబున
సర్వభూతరుతంబును దదభిప్రాయంబు నెఱింగె దానల జేసి పశుపక్షి మృగాదుల
వచనం బతనికి విదితం బై యుండు నంత నొక్కనాఁ డధరారమణుండుశయన
కాలంబునందు నొక్కజృంభనామకం బైనపక్షిగుతంబు విని దానియభి
ప్రాయం బెఱింగి నవ్వి నది విని మృత్యుపాశంబు నభిలషించుచు మీతల్లి
కోపించి హాసకారణం బెఱింగింపు మనిన నతండు తత్ప్రకారం బెఱింగించిన
నిప్పుడు నాకు మరణంబు సంభవించు ననిన నది నినక నీ వెఱైన లెన్న నాకున
వృషకుం గలిగినమిత్తం బెఱింగింపు మని నిర్బంధించిన నన్నరవకుం డవి
ధం బంతయు వరదాయకుం డగుయోగి కెఱింగించిన నతండు మోహవశం
బున నాలికిఁ జెప్పి మరణంబు నొందక దాని నిరసింపు మనిన నక్కేకయుండు
గురువచనప్రకారంబున భార్యను నిరసించి మృత్యువుం దిరస్కరించి సుఖ యై
కుబేరుండునుం బోలె యథాసుఖంబుగా విహరించె నది మీతల్లివృత్తాంతం
బెల్లవారికిఁ దెల్లం బై యున్నయది యట్టికూర్చి త్తకుం బుట్టిననీకు మంచి
గుణం బేలదొరకొనుఁ దల్లియట్ల నీవునుదుర్జనాచరితమార్గస్థితవై మోహంబున
మహీపతిం జంపం జూచితివి పుత్రులకుఁ దండ్రిగుణంబును బుత్రికలకుఁ దల్లి
గుణంబును నిక్కంబుగా నన్నిహితం బై యుండు నీవును దల్లిగుణం బంగీ
కరించి జనావనావంబున కోర్చి మహీపతిచి త్తంబుఁ గలంచెద విస్తుహీపతి సభా
మధ్యంబునం బలికినరామాభిషేకంబునకు విఘ్నంబుఁ జేసితి వేని నితని కసత్య
దోషంబు నచ్చు జ్యేష్ఠునిం బరిహరించి కనిష్ఠు నభిషిక్తునిం జేసిన రాజధర్మం
బునకు హాని వాటిల్లు నిష్ఠునజపుంగవుండు దేవరాజసమప్రభుండును గీర్తి
రఘండును సత్యనాదియుఁ గావున నస్తుహాత్తున కవయశంబు గలుగకుండ
సత్యంబున నుద్ధరింపు మని పలికి వెండియు నిట్లనియె. 775

—ఇతి సుమంత్రుఁడు కైకేయికి నీతులు దెల్పుట. ఇతి—

చ. అనఘచరిత్రుఁ డీరఘుకులాంబుధిచంద్రుఁడు రాఘవుండు కా
ననమున కేగుచుండ నుడునాథుండు లేనితమప్రభంగి శో
భనరుచి వక్కి దిక్కు సెడి పాడఱి యున్న పురంబులోపల

- స్వనుజుఁ డొకండు నిల్చునె వనంబున కేగక దుష్టచారిఁ. 776
- తే. రామభద్రుండు దండకారణ్యమునకుఁ, జనిన నీ కపవాదంబు సంభవించు
వంశధర్మమునకు హానివచ్చు మనుజు,వతికిఁ దీర్పుంగ రానియాపద ఘటిల్లు. 777
- క. కావున ననేకఘనదో,హానహ మగునీచివార మటు వో నిడి నీ
తావిభుని సకలరాజ్య, శ్రీవిభునిఁగఁ జేయు మిపుడు చిత్తము లలరన్. 778
- శా. నీతానాథుఁ డశేషరాజ్యపదవీసంహాననాధ్యక్షుఁ డై
చేతోజాతనమానమూర్తులు నృపశ్రేష్ఠు ల్గుమిత్రాతనూ
జాతు ల్పీతనయుండుఁ గొల్వఁ బ్రజలకా సంప్రీతితో నేలఁగాఁ
బూతాత్ముం డగురాజు కాన కరుగుం బూర్వాధిపప్రక్రియన్. 779
- క. అని యిట్లు పెక్కుభంగులఁ, బనివడి నూతజుఁడు దీక్షభాషితముఁ మె
త్తనిమాటల న్యాయప్రవచనములఁ గొంతనడి ధర్మసరణిఁ బలికినన్. 780
- క. పడఁతుక దుర్మత మది తా, విడువక జనులాడునడికి వెఱవక మదిలోఁ
బాడమినకోపము మత్సర, ముడుగక మఱుమాట వలుక కూరకయుండెన్. 781
- వ. అంత నమ్మహీనాథుండు ప్రతిజ్ఞాపీడితుం డై నిట్టూర్పునిగిడించి కన్నుల బాష్ప
కణంబు లొలుక నుచుంట్లు దిక్కు మొగంబై రత్నసంపూర్ణంబు లగుచతుర్విధ
సైన్యంబులును బరచిత్రాపకర్షణచతురవచనలగువార కాంతలును సుప్రసారిత
లగువణిగ్జనంబులును ముఖ్యంబులగువరాయుధంబులును నాగరులునుశకటంబు
లును గాంతారగోచరు లగువ్యాధులును ధనధాన్యకోశంబులును రాముని
పిఱుంద వనంబునకుం జనునట్లు సేయుము సేనాయతుం డై కుంజరాదినృగం
బులం జంపుచు సహాయసంపన్నుం డై యారణ్యకం బగుమధువుఁ గ్రోలుచు
ధనవంతుం డై పుణ్యప్రదేశంబులందు యాగంబుల జేసి బ్రాహ్మణులకుఁ బుష్క
లంబుగా దక్షిణ లొనంగుచు మునులతోడఁ బుణ్యకథావినోదంబులం బ్రొద్దు
వుచ్చుచుఁ బురంబునందుంబోలెరాముండు నుఖగోష్ఠి వనంబునందు విహరించు
చుండు నిచ్చట భరతుం డయోధ్యఁ బాలించుచుండుఁ బదంపడి రాముండు
వనవాసానంతరంబున సకలమహీరాజ్యభారధారేయుం డై ప్రజలఁ బాలింపఁ
గలం డని పలికినఁ గై కేయి భయభ్రాంత యై మొగంబున వెల్లడనంబు గదుర
నర్దశరభున కభిముఖ యై యిట్లనియె. 782
- క. రమణా గతజన మగురాజ్యము నకటా వీతమండ మగుమద్యమున
ట్లమలినమతిచేఁ గడుఁ గృత్రిమయుక్తి నొసంగఁ దలఁచితే భరతునకున్. 783
- క. దాని నతఁ డేల చేకొను, నీ నేర్పులు దెలిసె నింక నిలుపు మనిన న
మూనవపతి లజ్జాభయ,హీన యగువెలంది కనియె నెంతయుఁ గినుకన్. 784
- క. విను వారి కయుక్తం బగు, పని యొనను సత్యపాశబద్ధుడ నై గై
కొని సేయఁ గడంగిన న, స్వనుమానము దక్కి యేమియలఁచెన వింకన్. 785

తే. పాపమతి రాము నడవికిఁ బంపు మనుచుఁ
బలికితివి గాని నామ్రోల బలయుతముగ
ననున వల దని యంటివే యపుడు నాకుఁ
దోచిన ట్లిప్పు డొనరింతు దోస మేమి.

786

అంత కైకయి దశరథునితో నగరుఁ డనమంజునట్ల రాముని వనమునకుఁ బంపు మనుట. అంత

క. అని పలికిన విని యమ్మా,నిని తనపతికంటె మిగుల నెఱి గల్గిన బల్
కినుక హృదయమునఁ గదురఁగ, ననుమానము విడిచి మరల నాతని కనియెన్.

ఉ. ఇంత విచార మేల పృథివీశ్వర మీకులమందుఁ దొల్లి వి
క్రాంతధురంధరుండు నగరక్షితి నాథుండు జ్యేష్ఠపుత్రు న
త్యంతగుణప్రవీణుని మహాత్ముని నయ్యసమంజుని న్నుధీ
మంతునిఁ ద్రోచి పుచ్చుడె ఊమావర యాతని కెగ్గు కల్లెనే.

788

వ. మహేంద్రా యసమంజునిచందంబున నీరాముండు నిర్వాసితుఁ డగుఁ గాక
యనిన న పుడంతివాక్యంబులు విన రోసి మహీనాథుం డూరకుండె జనం
బంతయు వ్రీడితం బయ్యె నప్పుడు మహాపుష్పం డగుసిద్ధార్థం డనుమంత్రి
పుంగవుండు కైకేయి కిట్లనియె.

789

క. ఆయసమంజుఁడు క్రీడా,వ్యాయామమువలనఁ దెగువులందు శిశువులం
బాయక కొని చని సరయా,తోయంబుల వైచు భూరిదుర్మదలీలన్.

790

అంత సిద్ధార్థం డనుబుద్ధమంత్రి కైకేయికి నయంబుఁ చెల్పుట. అంత

వ. దానిం జూచి సహింపక పౌరులయ్యహింపతిపాలికిం జని భవన్నందనుండు దుర్మదం
బున నస్తత్పుత్రులం గొని చని మార్భవ్యంబున సరయానదీజలంబులం
బడ వైచు నిట్టిదుష్టు నొక్కనిం జేకొని మమ్ము నందఱు నువేక్షించుట
ధర్మంబుగాదని యాక్రొశించిన వారికిఁ బ్రియంబుగా నభార్యుండై నయసమంజు
ని యావశ్యవపర్యంతంబు వనంబున నుండు మని రాష్ట్రంబు వెడల ననిచిన
నయ్యసమంజుండు ఫాలపిటకధరుం డై గిరిదుర్గంబుల నాశ్రయించి కందమూల
ఫలాశనుండై పాపకర్మంబునంబోలె సంచరించు చుండె నక్కుమారుండు జన
కంటకుం డగుటంజేసి పరిత్యజించుటకుం దగియెడువాఁ డయ్యె నక్కుమారుని
యందుం బోలె రామునియం దేమి పాపంబు గంటిమి శశాంకునియందు
మాలిన్యం బెట్లు లే దట్లు రామునియందు నిరయహేతుభూతం బై నదోషం
బించుకయైన లే దియ్యహాత్ముండు నిడుచుటకుం దగియెడువాఁడే యని పలికి
వెండియు నిట్లనియె.

791

క. మానిని సీతాపతివై, బూనిక నిం తైన దోషముం గల దేనిక
దానిం బేర్కొను మిప్పుడె, కానకుం దగఁ బుత్తు మిట్లకారణ మేలా.

792

క. ముదితా సత్పథనిరతుం, డదుష్టుఁ డగువానిత్యాగమందుఁ దలంపం

ద్రిదశాధీశుని పటుసం, పద నై న దహించు ధర్మపథరోధమునన్. 798
క, మునుకొని రాముని వనికిం, బనిచిన నీకేమి ఫలము వచ్చు మృగాక్షి.
విను మీదుర్మత ముడుగుము, గొనకొని జన నిండఁ బాపిగొనుము సుమతి వై.

— ఓం దశరథుడు కైకేయికి నయంబుఁ దెల్పుట. ఓం—

మ. అని యిట్లాడు ప్రధానశేఖరునిమాటానించి భూభర్త దా
ఘనశోకోపహతేంద్రియుండగుచు నక్కైకేయినెమ్మోముఁ గ
న్గొని మందధ్వని నిట్లనెన్ జనులు ప్రశంస కుండన్ మహా
ఘనుఁ డీమంత్రివరుండు వల్కునయవాక్యం బర్థి నాలింపుమా. 795

తే. లేమ యీమంత్రివాక్య మాలింప వేని, సారిది సీకును నాకును సుఖము లేదు
వృజనపథ మొంది నీవు గావించునట్టి, కర్మ మది సాధులోకవిగర్వితంబు. 796

చ. పలుకులు వేయు నేల కులపాంసినీ నీవును నీకుమారుఁ డీ
యిల నవిరోధతం గుజను లెల్ల సుతింపఁగ నేలు చుండుఁ డే
లలితగుణాభిరాముఁ డగురామునిఁ గూడి వనోర్వి కేగెద
న్దులువలపాత్తుఁ బోదురె ఘనుం డెడఁ బాసినచో యశోధనుల్. 797

— ఓం రాముడు దశరథుని వల్కులము పడుగుట. ఓం—

చ. అని జనభర్త వల్కునపు డారఘురాముండు మంత్రివాక్యము
ల్పిని వినయంబు దోఁపఁ బృథివీపతి కిట్లను నోమహాత్మ శో
భనకరరాజ్యసంపదలఁ బాసి వనంబున నుండువాఁడ నై
చనియెడునాకు నీనకలసైన్యసమాగమ మేల చెప్పుమా. 798

మ. నరనాథోత్తమ యెవ్వఁ డర్థి గజముం దా నిచ్చి తత్కృత్యయం
దురుమోహంబునఁ గానుకారి యగు నోహో రజ్జుసంస్నేహత
త్పరత న్వానికీ గార్య మేమి గల దీదాక్షిణ్యము న్నాని చె
చ్చెరఁ దెప్పింపుము నారచీర లవియే శ్రీ లంచు నూహించెదన్. 799

మ. అని సీతావిభుఁ డాడువాక్యములకు న్నర్పించి కైకేయి చ
య్యన వల్కుంబులఁ దెచ్చి రామ గయికొమ్మ యంచు నందీయఁ జేసి
కొని రాముం డటు సూక్ష్మవస్త్రము జనుల్తోభింపఁగాఁ బుచ్చి తా
ముని వస్త్రంబులు గట్టె నాయమకు సంమోదంబు సంధిల్లఁగన్. 800

ఉ. ఆదట లక్ష్మణుండును శుభాంబర నుల్లనఁ బుచ్చి తాపసా
చ్ఛాదనము ల్లిరించె దమయయ్య గనుంగొను చుండ నంత రా
కాధవళాంశువక్తయు జగన్ముతశీలయు భర్తృదుఃఖిని
చ్చేదినీ జాతరూపమయచేలయు నై నధరాకుమారియున్. 801

— ఓం రాముడు సీతకు వల్కుములఁ గట్టుట. ఓం—

తే. కైక కతినాత్మ యై కృప లేక తన కొనంగిన యచంజుతాపసాచ్ఛాదనంబు

- హరిణి వాగుర నట్ల తా నందికొని ను, బాష్పపూర్ణాక్షి యై నిజభర్తఁ జూచి.
 తే. పురుషవర యిట్టికఠినంపుఁబుట్టమెట్లు, మునులుదాల్పంగనోపుదురనుచుఁ గనుల
 సశ్రువులు గ్రమ్మ ప్రీడిత యగుచు దానిఁ, గట్ట నేరక శోకంబు గడలుకొనఁగ.
 తే. అంసమున నొక్కసరిధాన మలవరించి, పాణిచే నొక్కవసనంబుఁ బట్టి విభుని
 మోముఁ జూచుచు మనమున నేమి దోష, కూర కున్నమహీపుత్రి నూటడించి.
 క. రాముఁడు రయమున నీతా, భామిని కనకాంబరంబు వై వల్కుల ము
 ద్దామగతిఁ గట్టఁ గనుఁగొని, భూమిశ్వరునతులు చాలఁ బొక్కుచు సంతన్.
 ఉ. రామునిఁ జూచి యిట్లనిరి గాజకులోత్తమ యీధరిత్రిక
 న్యామణి బాల గోలయు మహాసుకుమారియుఁ బుట్టి యెన్నఁడు
 న్నాము లెఱుంగనట్టిఘనభాగ్యయుఁ గావున నీనతి న్వసీ
 భూమికి నేఁడు దోడుకొని పోనఁగ యుక్తము గాదు చూడఁగన్. 806
- తే. ధన్యచరిత నీ వచ్చునందాఁక నిన్నుఁ
 గాంచి యానందమునఁ బొంగుకరణి జనక
 సుతను గనుఁగొని సంతోషయుతుల మగుచు
 ననువులు ధరించి యుండెద మంచితముగ. 807
- క. జనపతి ని న్నొంటిగఁ గా, ననమున కరుగు మని పంచె నరవర యటు గా
 వున జనకసుతను దోడ్కొని, చను టొప్పదు తండ్రిమాట సత్యమ కాదే. 808
- క. మామాటఁ బట్టి సీతా, భామిని నిచోట్ల నునిచి భద్రయశుం డీ
 సౌమిత్రి వెంట రా వన, భూమికిఁ జను మిదియ నీకుఁ బోలుఁ గుమారా. 809
- క. అని యిట్లు తల్లు లందఱుఁ, దనకు హితముఁ బల్క వినుచుఁ నడయక రాముం
 డనుమానింపక ధాత్రీ, తనయకు వల్కులముఁ గట్టె తత్పరమతి యై. 810
- వ. ఆసమయంబున నృసపురోహితుం డగువసిష్ఠుండు సీతాదేవిని నివారించి. కై
 కేయి నవలోకించి యిట్లనియె. 811

—అంత నసిష్ఠుండు కైకేయిని దూఱుట. —

- తే. శీల మెన్నక మగని వంచింది రామ, భద్రు నడవికిఁ బొమ్మని పలికి తాఁ బ్ర
 మాణ నుండున నిలువ కీమానవతికి, సీత కిచ్చితి వేటికిఁ జీర లివుడు. 812
- ఉ. ఆతెఱఁ గెట్లు చొప్పుడు నుహాసుకుమారి పవిత్రశీల యీ
 సీత నిజాధినాథుఁ డెడ నేయక క్రమ్మట వచ్చునంత కి
 ట్లాతనిశాసనంబున ధరాధిపతిత్వము నొంది యుండుఁ గా
 కాతతకంటకాత్మకతనావని కేటికిఁ బోవు ని త్తఱిన్. 813
- తే. ఇంతి వినుము గృహస్థులకెల్లఁ బట్ని, యాత్మ యై యుండురాముని కాత్మయైన
 ధాత్రీకన్య తత్ప్రీతినిధిత్వమున నిఖిల, వసుధఁ బాలించుఁ దనపతి వచ్చుఁదాక.
 ఆ, అట్లు గాక యీమహాసాధ్వి పతిఁ గూడి, యడవి కరిగె నేని యతులసుఖము

లిచట విడిచి పిదప నే మందఱము చను, వార మతఁడు వోవు ఘోరవనికి.

తే.తండ్రిచే ధర్మయుక్తి దత్తంబు గాని, యుర్విఁ బాలింప భరతుఁ డన్యుండు గాఁడు నృపతికి జనించుటదినిక్క మేని యింకఁ, దల్లివలె నిన్నుఁజూడఁడు తథ్యమవుడు.

౮. మఱియు విషయజనులు పురజనంబులు దండ, నాయకులు సతీసహాయు లగుచు నెచట రామభద్రుఁ డింపార వసియించు, నచటి కిపుడె వోదు రన్యతశీల. 817

—ఇతి దశరథుఁడు కైకేయి యవస్థాయంబు నుగ్గడించుట. ఇతి—

వ. దుష్టచారిణీ నీవు భూతలంబున నుండి గగనంబున కెగసినఁ బితృనంశచరిత్ర విశారదుం డగుభరతుండు భవన్తతం బంగీకరింపఁడు పుత్రవినాశిని వగునీచేత భరతున కప్రియంబు గావింపంబడియె మఱియు లోకంబున నెవ్వఁడురాముని ననుసరింపకుండు నతని లేనివానిఁగా నెఱుంగుము పశువ్యాళమృగద్విజంబులు ను బాదపంబులును దదున్ముఖంబులై రామునితోఁగూడ వనంబున కిపుడె పోవఁ గలయవి తత్ప్రకారంబు విలోకింపం గలవు భరతుండును శత్రుఘ్నుండును రామునియట్ల తాపసవేషంబులుదాల్చి దండకారణ్యంబున వసియింతు రంతట గత జనం బై తూన్యాకృతినున్న యిప్పురంబు చేకొని విగతఫలంబు లై నవృక్షంబుల కాధిపత్యంబు సేయుచుండుము మఱియు రాముండు లేనిపురం బరణ్యసమా నం బగునన్యుహాత్ముండువసియించియున్న నెలపు విషినంబై ననునానాజనశోభితం బైనపురం బై యుండు మఱియు నొక్కరాముని వనవాసంబే నీచేతఁ బ్రార్థితం బైనయది గాని నరప్రదానంబునందు సీతావనవాసంబు ప్రార్థితం బైనయది గాదు కావున నలంకారనియత యైనయీసీత సర్వాలంకారభూషితయై మహార్హయానపరిచారకవస్త్రభూషణోపకరణసహితంబుగా వనంబునకుం జని యందు రామునితోఁ గూడ నివసించి యుండం గలయది నీ వీవై దేహికి దివ్యాంబరా భరణమాల్యాదు లొసంగి వల్కలంబులు గ్రవ్వుటఁ బ్రతిగ్రహింపు మని యిట్లు కైకేయిం బదరి పలికి జానకిని నివారించిన నద్దేవి యమృతహాత్ముఁ డెంత జెప్పిన నుడుగక పత్యనుకారకామ గావున నిజవల్లభునిరూపంబున కనురూపం బుగా వల్కలంబు ధరించె నప్పు డచ్చటిజనంబు లందఱు దుఃఖించిన నన్యుహాధ్వని విని దశరథుండు శోకవ్యాకులితచిత్తుం డగుచు యశోధర్మజీవితంబు లయందుఁ బ్రియత్వంబు విడిచి నిట్టూర్పు నిగిడించి కైకేయి నవలోకించి యిట్లనియె.

818

సీ. పుట్టి యెన్నఁడు దుఃఖముల నెఱుంగక సరసాన్నంబుఁ గుడిచి చీనాంబరములఁ దాల్చి మహోన్నతిఁ బొల్చి యుండెడునట్టియీబాల యీగోల యీసుఖార్హ యీమహానుకుమారి యీధరిత్రికుమారి కుశచీరఁ దాల్చి యాకులత కోర్చి ఘోరవనావని కేరితిఁ బో నేర్చు గురునివాక్యంబు నిక్కువము నున్వే

తే.ఘనసుఖోచిత యైనయీ జనకకన్య, తనయలంకారరూప మంతయును విడిచి

తాపనులు గట్టుపుట్టంబుఁ దాల్చు జూచి, కన్నవారలమనములు గంధ కున్నె.

తే చీరలు పరిత్యజించి యీక్షితికుమారి

కనకభూషణభూషితాకార యగుచుఁ

గడుసుఖంబుగ వని కేగఁ గలదు శ్రమణి

యగుట కే నీయకొంటినె మగువ యిపుడు.

820

తే. అకట వల్కముఁ దాల్చి సభాంతరమున, శ్రమణిచందాన నొప్పెడుజనకపుత్రి
నెవ్విధంబున వీక్షింతు నెట్లు నైఁతు, నీవెలంది యెవ్వని కేమి యెగ్గుఁ జేసె.

తే. రమణి జానకి నారచీరలు ధరించి, వనికిఁ బోవుట కే నీయకొనుట లేదు

గావున సమస్తభూషణకలిత యగుచు, భూరిసుఖలీల నడవికిఁ బోవఁ గలదు.

వ. దేవి ముమూర్షుండ నైననాచేత భవత్పార్థసంబుఁ గావించెద నని శపథపూ
ర్వకంబుగా నతిక్రూరం బైనప్రతిజ్ఞ మొదలఁ గావింపం బడియెఁ బదంపడి నీచే
త నజ్ఞానంబున రామప్రవ్రాజనభరతాభిషేకరూపప్రయోజనంబు ప్రతిపన్నం
బయ్యెఁ గాని సీతాప్రవ్రాజనరూప ప్రయోజనంబు ప్రతిపన్నం బైనయది గా
దే నందు కీయ కొనిన యది లేదిప్పుడు ముఖ్యంబుగా సీతాప్రవ్రాజనం బె యా
రంభింపఁబడియెఁ గావున నిక్కార్థం బాత్మపుష్పంబు వేణువుం బోలె నన్ను
దహింపం గలయది యని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

823

తే. ఈమహిజాత నీ కేమి యెగ్గొనరై, రాముఁ డే మింత నీకుఁ గారామిఁ జేసె
నీదురత్యయబుద్ధి నీ కేల గలిగె, మంచికుల మేల నీటు గావించె దకట.

824

తే. పరమసాధ్వీ వృదుస్వభావయును గోల, మంజుభాషిణి హరిణీసమాననయన
బాల సుకుమారి ధర్మైకపరయు నైన, సీత యేమి విరోధంబు సేయు నీకు.

825

వ. దుష్టచారిణి నీకు సరకానుభవంబుకొఱకు నీరామవివాసనం బెచాలు వెండియు
నింతకంటె నధికంబుగా నీచేత ననుష్ఠీయమానం బైనయీవాచ్యదుఃఖ
ప్రదసీతాప్రవ్రాజనరూపపాతకంబుచేత నేమి యనుభవించెద వభిషేకార్థం
బిచటికి సమాగతుం డైనరాము నుద్దేశించి నీచేతఁ బలుకం బడిన రామవివా
సనవిషయకం బైనవాక్యం బాకర్ణించి నాచేత రామవివాసనమాత్రం బె ప్ర
తిజ్ఞాతం బయ్యెఁ గాని సీతావివాసనంబు ప్రతిజ్ఞాతం బైనయది గా దిప్పుడు మ
త్ప్రతిజ్ఞాతం బైనరామవివాసనం బతిక్రమించి యప్రతిజ్ఞాతం బైనసీతావివా
సనంబునుం గోరితి విది ధర్మవిరోధంబు చీరవల్కలవాసిని యైన నై దేహీ
నీక్షింప నిశ్చయించితివి గావున నీవు నిక్కంబుగా నిరయగతి నొందఁ గలవు.

ఉ. లోకముతోడిదాన వని రూఢిగ నెమ్మది నమ్మి యంత క
స్తోకముదంబునం బ్రియము దోఁపఁ గుమారుని మేలుకార్యము
నావొని చెప్పు వచ్చి తుది వారనిదుఃఖము నొందితిం గటా
నీకడ కేగుదెంచు టది నేరము వచ్చెఁ దలంపు లేటికిన్.

827

మ. అని యిట్లాజనభర్త శోకమున భార్య న్దూఱుచుం గోడలం
గని శోకించుచు బాష్పతో యకణముల్ గన్గోనలం దాల్చుచు
స్తనయు న్బాల్చుట కోర్వో జాలక మనస్తాపంబు వాటిల్లఁ గ్ర
న్నన దుఃఖంబు సహింప లేక సొరిగెం దల్పప్రభూణంబునన్. 828

వ. ఇట్లు మూర్ఛితుం డై పడి యున్నతండ్రిం దేర్చి నీతావల్లభుండు గనునోన్ముఖుం
డై వెండియు నిట్లనియె. 829

— ఊహ రాముండు కాన్యస్య సన్యానించుచుండు మనిదళరథునిఁ బ్రార్థించుట. —

సీ. అనఘాత్ మాతల్లి యైనయీకౌసల్య కడుపృథ్ధ కీర్తిసంకలిత పుట్టి
యెన్నఁడు దుఃఖంబు లెఱుంగని దక్షుద్రశీల మహాధర్మచిత్త నన్ను
నిమిష మైనను బాసి నిలువ నేరని దట్లు గావునఁ బుత్రశోకమునఁ గుండ
కుండ సన్యానింపు మురుసమాదరమున నట్లు గావింపక నలఁతి గాఁగఁ

తే. జూచి తేనియు దారుణశోకవహ్నిఁ

గ్రాగి యసువులు విడిచి నిక్కముగ యమపు
రంబునకుఁ బోవు ననిన నారాజవరుండు
మహితశోకాబ్ధిదోధూయమానుఁ డగుచు. 830

వ. మునివేషధరుం డై నకుమారు నవలోకించి వదనం బెత్తి యతనిం జూచుటకు
నతనితోడ సంభాషించుటకుం జాలక పత్నీసహితంబుగా మూర్ఛితుం డై
వెండియు నొక్కింతసేపునకుం దేటి. 831

క. ముదమున మున్నే మొదవుల, వదలక కుఱ్ఱులకుఁ బాపి భంజించితి నో
పదుగుర హింసించితి నో, యది యెంతయుఁ గట్టి కుడువ నయ్యె న్నాకున్. 832

ఉ. అక్కట కైకమాటలకు నంగము లెల్ల మహోగ్రవేదన
స్పృక్కియు మానివేష మది సొప్పుడఁ గైకొని యగ్రభాగమం
దుక్కటి యున్నపుత్రుఁ గనియు న్ననియుండుటఁ జేసి ధాత్రిలో
గ్రక్కునఁ జేటకాలమునఁ గల్గిమి నిక్కము ప్రాణికోటికిన్. 833

తే. నను విరోధించి స్వప్రయోజనమునందుఁ

బ్రియము గలిగినకై కేయి కృతమునందు
జనము కటకటఁ బడు చున్న దనుచుఁ బలికి
యశువులు గాఱ నంతలో నవశుఁ డయ్యె. 834

— ఊహ దళరథుండు నీతకు దివ్యవిస్తాభరణాదుల నొసఁగుట. —

వ. ఇట్లు మూర్ఛాక్రాంతం డై ముహూర్తమాత్రంబునకుఁ గ్రమ్మఱ లబ్ధసంజ్ఞం
డై రామా యని పేర్కొని క్రమ్మఱ సుచ్చరింపం జాలక కొంతసే పూర కుండి
వెండియు బాష్పకణంబులు కొనగోట మీటుచు సుమంత్రం జూచి నీపురయం
బునం జని యుపవాహనమాత్రోపయుక్తం జైనరథంబు సుత్రమాశ్వంబులం

బూన్చి తెమ్ము నాథుండును వీరోత్తముండు నగురాముండు తల్లిదండ్రులచేత వసంబున కనుపం బడియె నిదియె గుణవంతు లగువారిగుణంబులకు ఫలం బని యెంచెద నని దుఃఖాతిశయంబునం బలికిన విని యతండు రాజానుచుతంబున సువర్ణరత్నభూషితం బైనరథం బాయితంబుఁ జేసి తెచ్చి ముందటం బెట్టి కృతాంజలిపుటం డై కొలిచి యుండె నప్పు డద్వైతరథుండు దేశకాలజ్ఞుండును బాహ్యభ్యంతరబుద్ధియు క్తుండును దత్తతాలోచితవస్తువిషయనిశ్చితజ్ఞానవంతుండు నగుధనాధ్యక్షుని రావించి మంజువస్త్రంబులును మణిభూషణంబులును బదునాల్గువర్షంబులకుం జాలునట్లుగా వేరేవీటి వైదే హికోనంగు మని పంచిన నతండు కోశగృహంబునకుం జని నస్తాభరణంబులు దెచ్చి యద్దేవి కొనంగిన నయోనిజయు సాముద్రికోక్తసర్వలక్షణసంపన్నయు నగు నమ్మహీపుత్రి వివిధవిచిత్రప్రభాపటలజటిలంబు లగుమణిభూషణంబులు దాల్చి ప్రాతఃకాలంబున సంతరితుంబు నలంకరించు భానుప్రభయునుం బోలె నమ్మహామందిరంబు వెలుంగం జేయు చుండె నప్పు డప్పడమికన్నె నవలోకించి భుజంబులం బరివృజించి శిరంబు మూర్ఘిని బాష్పధారాపూరితముఖ యై కౌసల్య యిట్లనియె.

835

అథా కాశల్య సీతకు హితోపదేశముఁ జేయుట. అథా-

- క. షీతిలోన ననతు లెంతయు, సతతము నిజవిభులచేత సత్కృత లయ్యెం బతి కృతార్థులకుం డగుచో, షీతితనయా నిగ్రహంబు సేయుదు రంతన్. 836
- తే. పార్థివాత్మజ మున్నలభ ర్తవలనఁ, బెక్కు ముఖములు నడసియుఁ బృథివిలోన వరుస కొక్కింతయాపద నచ్చినవప్పు, డతని విడుచుట యనతుల కాత్మగుణము.
- తే. కల్ల నిజముగఁ బల్కుట కలుషవృత్తి, కఠినచిత్తంబుఁ దాల్చుట కపటబుద్ధి తవిలి పురుషుని వంచించి తనకుఁ దలఁకు,వానిఁ జేయుట యనతులవ ర్తనములు.
- క. విపరీతకర్మయు క్తలు, కపటవచోరతలు కృతము గాననికుమతు ల్బుపలాత్మలు వారి మనః,కపటత్వము దెలియ రాదు గా పురుషులకున్. 839
- తే. ధర నవిశ్వసనీయులు దురితచిత్త, లగుటఁ గులకృతదానవిద్యాదికములు సంగ్రహంబును ననతుల సావంతవృత్తి, గ్రన్థుఁడంపంగఁ జాలవు రాజతనయ.
- క. సతులకుఁ గాంతామణి ను, శ్రుతశమదమసత్యశీల సుగుణములందు న్నతి సేయునట్టి వారికిఁ, బతి యొక్కండె గతియు సతఁడె పరమార్థ మిలన్.
- వ. కాపున మ త్తనయుండు ధనవంతుం డైనను నిర్ధనుం డైనను నీకు దైవం బట్లగుటం జేసి యమ్మహాపురుషునిఁ బరిచర్యాభ్యుక్తయోగంబుల నిత్యంబును సేవించు చుండు మని పలికిన ధర్మార్థసహితం బైనయక్కౌసల్యవాక్యం బెఱింగి కృతాంజలి యై యద్దేవి కిట్లనియె.

842

ను. షీతిలో మెచ్చుగ నాకుఁ పొల్లి పతిసంసేవావిధం బంతయుం

జతురత్వంబునఁ దల్లిదండ్రులు మహాసంప్రీతితోఁ జెప్పి రా
గతి మీ రిప్పుడు ప్రొత్తఁ జేసితిరి వేళ్ల న్న క్రియోగంబుచేఁ
బతిశుశ్రూష యొనర్చు చుండెన జగత్ప్రఖ్యాతచారిత్ర నై.

813

క. ధరణి నతిదుర్జనులతో, సరిగా ననుఁ దలఁచి తొక్కొ శశి బాయనిత
త్పరమద్యుతిగతి నేనును, దరలక వర్తింతు నిత్యధర్మమువలనన్.

814

ఆ. వినుఁడు తంత్రి లేనివీణ మ్రోచుదు రథాం, గములు లేనిరథము గదల లేదు
సుతులు నూర్చు పున్నఁ బతిభక్తి లేనితొయ్యలి సుఖంపఁ జాల దవనియందు.

క. జననీజనకులు దనయులు, ననుజులు మితసుఖము నిత్తు రంతియె విభుఁ డిం
దును నం దమితసుఖదుఁ డగు, ననిశంబే సాధ్యి గొల్వ దాతని భక్తిన్.

క. శ్రుతధర్మపరావర సం,చితపాతివ్రత్యధర్మశీల నయిననే
మతి నొండు తెఱఁగుఁ దలఁతునె, పతియె సతుల కేడుగడయు బాలింపంగన్.

— శ్లోక రాముఁడు కాన్య నూరార్చుట. శ్లోక —

వ. అని పలికిన హృదయంగమంబు లగుకోడలిపలుకులు విని శుద్ధగుణాధ్య యగు
కాన్య గమంగొనల దుఃఖహర్ష సంభూతంబు లగుబాష్పకణంబులు నించుచు
నపత్నీమధ్యంబున నుండె నప్పుడు కల్యాణగుణాభిరాముం డగురాముండు
నిజజననికిం బ్రదక్షిణంబుఁ జేసి కృతాంజలిపుటుండై యిట్లనియె.

848

క. జననీ శోకింపకు మా, జనకునిఁ గనుఁగొనుము సత్యసంఘండు కరుణా
వనధి సుగుణుఁ డీ మహానీ,యని నటచుట లేక ప్రోచు చుండుము భక్తిన్.

క. వినుము చతుర్దశవర్షము, లనఁగఁ జతుర్దశదినంబులట్లు గడపి చ
య్యన వత్తు సంత దడ వీ, వసుమానము దక్కి యుండు మధికప్రీతిన్.

850

వ. మఱియు నేకరాత్రంబునందు నిద్రవోయెడు నీకుఁ జతుర్దశఘటిక లేట్లు చను
నట్లు చతుర్దశవత్సరంబులు తృటిమూత్రంబుగాఁ జను నందాఁకఁ గనుంగవ
మూసికొని దుఃఖంబు గణింప కుండు మని సవినయంబుగాఁ బలికి క్రమ్యుఁ
బ్రదక్షిణంబు చేసి షరదుదుఃఖాక్రాంతలై తన్ను విలొకించు చున్నతక్కినతల్లు
ల నందఱ నిరీక్షించి యేను నంవాసంబువలన నొక్కింత పరుషం బాడినను
నజ్ఞానంబువలన నొక్కింత యపరాధంబుఁ గావించిన నది యంతయు సంస్క
రింపక కృపఁ జేసి యనుజ్ఞ యొసంగుదురు గాక యని పలికిన ధర్మయుక్తం
బును సమీచీనార్థసమన్వితంబు నైనరామునివచనంబు విని శోకోపహత
చిత్త లగుచు నక్కుమారుని బహుప్రకారంబులం బ్రస్తుతించుచుఁ గైకేయి
నిందించుచు బహువిధాలాపంబుల విలపించుచుండి రప్పుడు తదీయాక్రందిత
నినాదంబు క్రొంచీనివ్రసంబుభంగిఁ జెలంగె మున్ను మురజపణనమేఘు
ఘోషనహితం బై విలసిల్లు నమ్మందిరం బప్పుడు పరిదేవనాకులం బై
వ్యసనగతం బై నుదుఃఖతం బై యుండె సంత రాముండును లక్ష్మణుం

డును నీతయును బాదగ్రహణపూర్వకంబుగా దశరథునకుం బ్రణామంబుఁ జేసి కృతాంజలివుటు లై తల్లిదండ్రులకు శుశ్రూష యొనర్పక వనంబునకుం జన వలసఁ గదా యనువిచారంబున దీనవదను లై ప్రదక్షిణంబుఁ జేసి యనుష్ఠఁ గొని పదంపడి మాతృదుఃఖిసందర్శనంబువలన శోకసమ్మూఢుం డై రాముండు నీతానహితంబుగాఁ గౌసల్యకుం బ్రదక్షిణంబును బ్రణామంబునుం గావించి తోడనే సుమిత్రచరణంబులకుం బ్రణమిలై లక్ష్మణుండును రాము నియల్ల కౌసల్యకుం బ్రణామంబు లాచరించి నిజజనని యగుసుమిత్రచరణంబులు శిరంబు సోకఁ బ్రణమిలై నప్పు డద్దేవి దుఃఖించుచు నిజనందనుం డగులక్ష్మణునిశిరంబు మూర్ఖిని ప్రేమాతిశయంబున ని ట్లనియె. 851

మ. క్షీతి నెవ్వఁ డెఱఁబాయ కెప్పుడును రక్షిక్ జ్యేష్ఠు సేవించువాఁ డతులశ్రేయము నొందుఁ గావున సముద్యత్ప్రితితో నీవు న ద్భృతచారిత్రికుఁ డైనరామునిఁ బదాంభోజాత సంసేవనా రతిచే నెప్పుడుఁ గాచు చుండుము మహారణ్యంబునం బుత్రకా. 852

వ. పుత్రా నీవు సుహృద్జనంబునందుఁ బరమానురక్తుండ వైనను వనవాసంబు కొఱకు నాచేత విస్మయండు వైతివి శామసేవయం దనవధానంబు గావించకు మతండు రాజ్యాభివంబున వ్యసని యైనను రాజ్యప్రాప్తిచేత సమృద్ధుం డైనను నీకుఁ బరమగతి యై యుండు నెవ్వండు జ్యేష్ఠవశగతుం డై వర్తించు నతనికిఁ బరమశ్రేయంబు ప్రాప్తం బగు నిత్యైకుకులంబునం బుట్టినవారికి దానంబును యజ్ఞంబులయందు దీక్షయు జ్యేష్ఠానుపర్తనంబును రణంబుల యందుఁ దనుత్యాగంబును బిత్తువాక్యకరణంబును సనాతనధర్మంబు గావున రాముని సేవించుచు వనంబునకుం జను మని పలికి వనవాసంబునందుఁ బిత్తు మాతృనగరస్తరణంబున మనశ్చించల్యంబు గలుగునో యని శంకించి తత్పు రిహారంబుకొఱకు వెండియు ని ట్లనియె. 853

తే. తనయశేఖర రాముని దశరథునిఁగ, గహ్వరీపుత్రికను నన్నుఁ గాఁగ దండ కాటవి నయోధ్యఁగా హృదయమున నెఱిఁగి, భూదినుబల్లినడివికిఁ బోయిరమ్ము. 855

ప. అని పలికి మఱియును.

తే. రాజనందన దశరథు రామునిఁగను

నన్ను జనకాత్మజను గాఁగ నయముతో న
యోధ్య నటవిఁగాఁ దలంచుచు యు క్తభంగి
నన్నతోఁ గూడి చనుము ఘోరాటవులకు.

856

తే. దశరథకుమారరాము మాధవునిఁ గాఁగ, జనకపుత్రిని క్షీరాబ్ధితనయఁ గాఁగ భూరిగహవంబు వై కుంతపురము గాఁగ, నెఱిఁగి సుఖిలీల వనమున కరుగుమీపు.

వ. మఱియు సపరిచారకాపరిచారకు లగుగురువులయం దెవ్వం డనువర్తించుటకుం నగియెడువాఁ డనియు నై హిశముఖరాజ్యభోగపారతాకిక జ్యేష్ఠానువర్తనధర్మములయం దెయ్యది గరియంబనియు విచారించుచు నరణ్యంబునకుం జోయి రమ్మని పలికి దీవించి సముచితప్రకారంబున వీడు కొల్ప నప్పుడు సుమంత్రుండు వినీతుండును వినయజ్ఞుండును బ్రాంజలియునై మాతలి యింద్రునిం బోలె రామభద్రు సవలోకించి మహాత్మా నీ కిష్టం బైనచోటికిఁ గొని పోయెద నీరథం బారోహింపుము కై కేయి వనంబున కిప్పుడే చనుమని పలికెఁ గావున నద్దేవితేత నియోగింపఁబడినచతుర్దశవర్ష పరిమితవనవాసవ్రతంబు నారంభించుట కిదియె మొదలని పలికె నప్పుడు రామునిచేత ననుజ్ఞఁ గొని సీతాదేవి సూర్యసంకాశం బైనకాంచనరథం బెక్కె నాసమయంబున. ౪౪౪

శ్లోక సీతారామలక్ష్మణులు రథారూఢులై తలఁచుట. శ్లోకం

క. వనవాసమునకు వేడుకఁ, దనవిభునిం గూడి యరుగఁ దలఁచినభాత్రీ
తనయకుఁ గృపచే దశరథ, మనుజపతి యొనంగె వస్త్రముణిభూషణముల్. ౪౪౪

వ. అంత రామలక్ష్మణులు దివ్యాయుధపరిష్కృతంబులును దివ్యఖడ్గకవచసమన్వితంబును జామికరవిభూషితంబు నగునమ్మహారథం బారోహించి రిట్లు మువ్వరు సముచితప్రకారంబున రథారోహణంబుఁ జేసినం జూచి సుమంత్రుండు యుగ్యంబులవగ్గంబులు వదలి యతిత్వరితగమనంబునం దోలిన నది మిన్నునం జనుభానునిరథంబుతెఱంగున దుర్నిరీక్షం బై పోవుచుండె నప్పుడు రామునివనప్రయాణంబుఁ జూచి పురంబునం గలబాలవృద్ధజనంబులును గజాశ్వాదికంబులును నుత్సవార్థం బరుగుదెంచిన జానపదులును మూర్ఖాక్రాంతులై హాహాకారంబుల విలపించిన నయ్యాక్రందనస్వనంబును హయశింజతనిర్ఘోషంబును గుపితమత్తద్విషబృంహితంబులును బురంబు నిండి చెలంగె నప్పుడు పౌరులు బాలవృద్ధసహితంబుగా దుఃఖవీడితులగుచు రథంబు వెనుకొని బాష్పపూర్ణవదనులై యట్టులైతి సుమంత్రు నుద్దేశించి యిట్లనిరి.

తే. విమలచారిత్ర హరులవగ్గములు వట్టి
మందగతిఁ దోలు మయ్య యీస్యందనమ్ము
రామచంద్రునిమోము నేత్రములకటపు
దీఱఁ గని సంతసంబు నొందెదము గాని.

861

వ. అని పలికి మఱియును.

862

తే. దేవగర్భసమానుఁడు ధీరవరుఁడు
రాజసమృతుఁడైనయీరాముఁ డడవి
కేగఁ గనుఁగొని కౌసల్య హృదయ మగల
దాయసాకృతి గాఁజోలు నకట తలఁప.

863

- క. ఈయవనికన్య రాముని, ఛాయపగిది ననుసరించి నమరనబుద్ధిం
బాయక కొల్చుచు వనవా, సాయానము నోర్చి ధన్య యయ్యెడుఁ జుట్టా.
- క. ప్రియవాది యైనరాముని, నయ మొప్పుగఁగొల్చి లక్ష్మణకుమారుడు దా
భయదాటవీకిం బోవ హృదయమునఁ వలపోయకతన ధన్యుం డయ్యెన్.
- ఆ. రాజపూజ్యఁ డైనరామభద్రుని భక్తి
ననుసరించి ఘోరవనికే బోవు
టదియ పరమసిద్ధి యదియ మహోదయం
బదియ స్వర్గమార్గ మదియ హితము.
- ఁ 66
- వ. అని పెక్కుచందంబుల దీనస్వరంబున విలపించుచుఁ గన్నీరు నించుచు రాముని
రథంబు వెనుకొని చను చుండి రిట దశరథుండు భార్యాసహితుం డై శోకావే
శంబున రామునిం జూడఁ జనియెద ననిమందిరంబు వెడల గమకించి యగ్ర
భాగంబునఁ బురుషకుంజరంబు నిరుద్ధం బగుచుండఁ గరేణువులు దుఃఖించిన
తెఱంగున రోదనంబు సేయునంతఃపురస్త్రీలమహాధ్వని విని ఖిన్నుండై రాహు
గ్రస్తుం డైనదంద్రునిచందంబున నొప్పి యుండె నంత రఘువుంగవుండు
రథంబు రయంబునం దోలు మని యాజ్ఞాపించిన సుమంత్రుం డట్లు కావించ రథ
చక్రక్షుణ్ణసముద్భూతమహీపరాగవటంబు సీరంధ్రంబుగఁ గప్పినఁ బౌరజన
లోచనగళబ్బాష్పధారాసారంబున నది యడంగినఁ బదంబడి సకలజనంబులు
దుఃఖపీడితు లై హాహాకారంబులతోడ విలపించి రప్పుడు మీనసంతోభ
చలితంబు లగుపంకజంబులవలనం దొరఁగునలిలంబునం బోలెఁ గామినీ
నయనంబులవలన నాయానసంభవంబగు బాష్పజలంబుసాంద్రంబుగాఁగురిసె
నంత మహీనాథుం డేకచిత్తగతం బైనపురంబు నాలోకించి దుఃఖాతిశయం
బున ఖిన్నమూలం బైనపాదపంబుమాడ్కి ధరణిపయిం బడియె నప్పుడు పౌర
జనంబులు భృశదుఃఖితుం డైనదశరథు నవలోకించి రామునిరథంబు వెనుకొని
యుచ్చైర్నాదంబున హాహాకారంబులు సేయుచుం జను చుండిరి యంతఃపుర
కాంతలు రామలక్ష్మణజానకీకౌసల్యలం బేర్కొని యొక్కపెట్ట నార్తనాదంబున
రోదనంబుఁ గావించి రవ్యహాధ్వని విని రాముండు మరలి చూచి విషణ్ణుం డైన
జనకుని భ్రాంతచిత్త యైనజనయిత్రి నవలోకించి తదీయదుఃఖాతిశయంబు
సహింపం జాలక తోత్రార్దితం బైనమహాద్వీపంబుచందంబున సంతప్తచిత్తుం
డై పాశబద్ధం బైనబాలాశ్వంబుపోలికఁ దల్లి నుద్దేశించి ధర్మపాశబద్ధం డై
సంకుచితదర్శనవ్యాపారుండయ్యె నప్పుడు సుమంత్రుండురామప్రచోదితుండై
రథంబు రయంబునం దోలిన నవ్వేగిరపాటునకుఁ దలంకుచు సీతారామలక్ష్మ
ణులం బేర్కొని దుఃఖించుచుఁ గన్నీరునించుచుఁ గౌసల్యపుత్రవత్సలయగుటం
జేసి రామవియోగంబు సహింపంజాలక గృహబద్ధవత్స యైనగోవు గృహంబు

నకుం బోవునగిది దుఃఖపరిత్రస్తయై రామునిరథంబు దెనకుం బాటె నట్లు గృహంబు నిర్గమించి రోదనంబు సేయుచు వాతాందోళితవనలతభంగి నడలుచు వచ్చు చున్నవస్తుహాదేవి నచ్చటివా రక్షంబు వచ్చి మరల్చిన మరలం జాలక విలపించుచుండె. నయ్యనన్ధ విలోకించి రాముండు పరమదుఃఖితుండై మరలి మరలి చూచుచుం బోవుచుండె నప్పుడు నిలు నిలు మని పలుకుదశరథునివాక్యంబును రథంబు రయంబునం దోలు మనియెడు రామువాక్యంబును విని సుహంత్రుండు యెద్దియుం జేయనేరక చక్రమధ్యంబునం జిక్కినపురుషునివందంబున దశరథరామవచనమధ్యంబునం జిక్కి యాందోళించుచున్నం జూచి రాముండు.

—ఇతి రాముండు సుమంత్రుని రథమును వేగముగఁ దోలు మనుట. ఇతి—

క. బరువడిఁ దనమదిలో ని, పురగతి ననుభూయమానశోకంబునకుం
జరకాలావస్థానము, కర మిది దుస్సహ మటంచు గణుతించి తగన్. 868

వ. సుమంత్రు నవలోకించి. 869

ఆ. ఏను మాటి మాటి కీటు నిల్వ మనఁగ నా, మాట వినక వోవ మంచినగు నె
యనుచు రాజు నిన్ను నాడిన రాముండు, వినఁగ నొల్లఁ డయ్యె నని వచింపు.

మ. ధరణీశుం డెవఁబాయలేక మనలకా దాక్షిణ్యవిస్ఫూర్తిచే
మరలం జేరుచు నున్నవాఁడు మనకు న్నర్హుడ గా డట్టి సేఁ
త రథంబు న్వేసఁ బోవ ని మ్మనిన నాతం డట్ల కావింపఁ ద
త్తురగ వ్రాతము వాయులీలఁ జనియెకా ధూళిప్రతిచ్ఛన్న మై. 871

వ. ఇట్లతిత్వరితగమనంబునం బోవుచుఁ దన్నుం గూడి వనంబునకుం బఱ తెంచెద
మని ప్రార్థించుచు వచ్చువారి సామంతబాంధవమంత్రిసంఘంబుల సంతరి
పురజనంబుల నుపజీవనహస్తంబుల భృత్యులఁ బౌరజానపదజనంబుల నిలువ
నియమించిన వారందఱు బాష్పధారాపూరితముఖు లై యతనిశాసనంబు
నుల్లంఘింపం జాలక సంత సంత నిలువంబడియుఁ జిత్తవృత్తులం గ్రన్తుఱింపం
జాలక రథమార్గన క్తవీక్షణు లై యుండిరి పౌరజనంబు మరలక వెంటం బోవు
చుండె నప్పుడు పుత్రవియోగసంజాతశోకంబునం బెటలిపడు చున్నదశరథు
నవలోకించి శాస్త్రార్థకథనంబున ననూనయించుచు మంత్రిపుంగవు లిట్లనిరి. 872

క. జననాథ యేమి వగచెడు, తనయుఁడు దూరంబు చనియెఁ దడయక మరల
న్జనుడెంచినపుత్తునిఁ గని, మనమున నలరుదువు గాక మననం బేలా. 873

వ. మఱియు నెవ్వనిపునరాగమనం బిచ్చయింపంబడు నతని దూరం బను
గమింపఁ జన దని యాశ్వాసించిన విని యప్పుడమితేఁడు ప్రసవీన్నగాత్రం డై
విషణ్ణముఖుం డై చేయునది లేక కన్నీరు నించుచు రామరథమార్గగత
వీక్షణుం డై యుండె సంత సంతరిపురకాంతలు పరమచింతాక్రాంతస్వాంతలై
యార్తనాదంబులు సెలంగఁ దమలో నిట్లనిరి. 874

అంతఃపురస్త్రీలు రామవివాహసంబంధము గూర్చి విలపించుట. శ్లో॥

క. దిక్కేవ్వఁడు దుర్బలులకు, దిక్కేవ్వఁ డనాథులకు నధీరజనులకుం
దిక్కేవ్వఁ డట్టినాథుం, డొక్కట నేఁ డెందుఁ బోవుచున్నాఁ డకటా. 875

క. ఎంత యభిశేషుఁ డైనను, బంతంబునఁ గ్రోధకరణపరివర్జితుఁ డై
సంతత మనుగ్రహమే మది, నెంతయుఁ జింతించు నాథుఁ డెం దరిగెడినో.

తే. ఏమహాత్ముఁడు తనతల్లి నెట్లు కొలుచు, నట్లనారత మధికభక్త్యాదరముల
మనల సేవించు నట్టిజమానుతాధి, వల్లభుం డెందుఁ జనుచున్నవాఁడు నేఁడు.

తే. మఱియుఁ గైకేయిచేఁ గ్లిశ్యమానుఁ డైన
యవనిపతిచేఁ బ్రచోదితుం డగుచు నెవ్వఁ
డఖిలజనులకు రక్షకుం డట్టిరాముఁ
డుగ్ర కాననమున కేగు చున్నవాఁడు. 878

తే. అకట దుఃఖాభినంతపుఁ డయ్య రాజు, సత్యధర్మవిచారుండు సర్వసముండు
నూరినుతుఁ డైనరాముండు ఘోరవనికి, నొంటిఁబోవఁ గనుంగొనుచున్నవాఁడు.

వ. అని బహుప్రకారంబుల వివత్సలగు ధేనువులచందంబున విలపించుచు రోదనం
బుఁ జేసిన ఘోరం బైననయ్యార్థధ్వని విని పుత్రశోకాభినంతపుం డైన
మహీవరుం డినుమడిగా దుఃఖించు చుండె నప్పుడు పట్టణంబునం గలగృహమే
ధు లగువిపు, లగ్నిహోత్రకృత్యంబులు నన్నపానాదికృత్యంబులు మఱచితిచ్చు
వడి యుండిరి రామశోకకర్షితుం డైనవాఁడుపోలె సూర్యుం డప్రమించినట్లుండె
మ్మగా శ్వకుంజరధేనుకదంబంబులు కబళంబులకుం బాసి కన్నీరు నించుచు
వత్సంబులం గైకొనకుండె నంగారకుండును ద్రిశులకుండును బుధబృహస్పతు
లును దక్షిణగ్రహంబు లన్నియు వక్రగతిచేత సోము నాక్రమించి దారుణంబు
లయి యుండె విశాఖాస్త్రభృతినక్షత్రంబులు దారుణగ్రహవీడితములై పాగ
లుమియుచు మార్గంబునకుం దప్పి యుండె మేఘంబులు వాయుహతంబులై
సముద్రంబునం బడుచుండె మఱియు సకలజంతుస్వాంతసంచారచతురుం డైన
రాముండు వనంబునకుం జను చుండ నగరంబు బాలికానిలవేగంబున నుత్థితం
బైనసముద్రంబు భంగిఁ జలించినట్లయ్యె హరిదంతంబులు తిమిరనంవృతంబు
లై పర్యాకులంబులయ్యెఁబట్టణంబునంగలసర్వజనంబులు గుంపులుకట్టికటకటా
యనువారును నింతపుట్టునె యనువారును నింక నేమి గల దనువారును దశ
రథుం డెంత కఠినాత్ముం డయ్యె ననువారును నింతకుం గారణంబు పాపాత్మ
యైనకైకేయి గదా యనువారును దైవంబునుం దిట్టువారును సతీసుతబంధు
మిత్రులయందు మమత్వంబు విడిచి గృహకృత్యంబులు దలంపక రాముని
మంగళగుణకీర్తనంబు సేయుచు నిరానందు లై కన్నీరు నించుచు బహుప్ర
కారంబుల విలపించువారు నై యుండిరి పవనుండు శీతలుం డై వీవకుండె

జంద్రండు సౌమ్యదర్శనండు గా కుండే సూర్యుండు తపింపకుండే మఱియుఁ బౌరులు పుత్రమాతృభార్యాభర్తృభ్రాతలయొక్క బరస్పరస్నేహంబు విడిచి రామునే చీంతించు చుండిరి రాముని సుహృదు లందఱు శోకభారాక్రాంతులై మూఢచేతన్ములై మూర్ఖిల్లి పుడమివయిం బడి యుండిరి సాగరసరిద్వీప వనశైలసహితంబుగా మహి యెల్ల సంచలించె నప్పుడు. 880

క. అనఘాత్ముడై నరాముఁడు, జనకజతోఁ గూడి వనికీ జనియెడుతఱిఁ జే తనములు దుఃఖించె ననం, బని లేదు జడంబు లెల్ల మ్రాన్పడి యుండెన్. 881

క. పొందుగ సరిగెడురాముని, స్వందనగతచక్రయుగశసంజాతరజం బెందాఁకఁ దోఁచె నురువడి, నందాఁక మరల్పఁడయ్యె నధిపుఁడు చూడ్కిన్. 882

చ. అనఘుఁడు పుత్రదర్శనమునందు మహాప్రమదంబు గల్లు నీ మునుకులనేత కంచు గరిమం నలపోసి మహిషరాగ మా మనుజవరేణ్యుఁ డెం దనుక మక్కువతోడ నుత్తు న్నణాకరుం గనుఁగొనుచుండె నం దనుక గాఢతరంబుగఁ బర్వే న త్రటిన్. 883

తే రజముగనుపట్టునందాఁక రాజపర్యుఁ, పనఘునిఁగూమారుఁగనుఁగొనియంతకంత కదియడంగినభూరిశోకార్దుఁడగుచు, మూర్ఖు వైకొన నంతలోఁబుడమిఁబడియె. 884

వ. ఇట్లు మూర్ఖాపరనశుం డై నేలం బడి యున్ననిజవల్లభునిం జూచి కాసల్య దాపటను గైక ముపటం గ్రుచ్చి యెత్తి యాసీసేం గావించినం . గూర్పుండి యవ్వుహిపతి శోకంబుపెంపున వ్యధితేంద్రియం డగుచు, గై కేయి నవలో కించి యి ట్లనియె. 885

—అథ దశరథుఁడు కైకేయిని దూఱుట. అథ—

క. ఓకలుమచిత్త నన్నుం, దాఁకకు నీకరము సోఁకఁ జను వంతయు న స్తోకగతి వాఁడినూదులు, సోఁకినయ స్ట్రీ ర్తి నొందిస్తుక్కెం గడిమిన్. 886

వ. నీనదనంబుఁ జూడ నొల్ల నాకుఁ బత్నివిగావు బాంధవివి గా వని నలికి కోపం బగ్గలం బగుటయు నంత నిలువక. 887

క. నువిచారుఁ డై నరాముని, నవిచారత నడవి కనిపినందున వంశ ఘ్నివి బంధుఘ్నివి భర్తృఘ్నివి యైతివి నిన్నుఁ జూడ నేర్తునె యింకన్. 888

తే జగదుపక్రోశితాచారసరణి నొంది, త్యక్తకులధర్మ వైతివి దానఁ జేసి యాలి వని నమ్మఁజనునె నీయాననంబుఁ, గన్న ద్వీజఁ జంపినంతయఘంబురాదె. 889

చ. పురుషులచే ధరిత్రిప్రయః బొల్పుగ నగ్నిసమక్షమందునం గరము గ్రహింపఁగాఁ బడినకాంతలలోఁ బతికి న్నిరంతరం బటమఱి లేక ధర్మమును నర్థము కామముఁ గూడఁ బెట్టునే ర్పరి వొక నీవె కాక కులపాంసని వేఱొక తెందుఁ గల్గునే. 890

వ. తొల్లి వహ్నిసమక్షంబున ధర్మార్థకామంబులయందు నీతోడఁ జరించెద నని

పలికి భవత్పాణిగ్రహంబుఁ జేసితి నింక మీఁద నిహసౌఖ్యకరంబు లైన
 నీతోడిక్రీడాదివ్యవహారంబులును బరలోకసాధనంబు లైన నీతోడియగ్నిహో
 త్రాదికర్మంబులును బరిత్యజింపం గలవాఁడ నని పలికి వెండియు నిట్లనియె. 891
 క. భరతుఁడు రాజ్యస్థుం డై, చిరభక్తిని నాకుఁ బూజనేయుట కొఱకై
 కర మెద్ది నొసఁగు నది నే, నరయుచు జన్మాంతరమున కయ్యెడు సనుచున్.

—అతి దశరథుఁడు రాముని జేర్కొని విలపించుట. —

వ. మఱియు భరతుఁడు సామ్రాజ్యంబుఁ జేకొని సంతృప్తుం డయ్యె నేనిమన్నరణా
 సంతరంబున నతండు పితృప్రీత్యర్థం బెయ్యది యొసంగు నది మత్ప్రీతికొఱకుఁ
 గాకుండుం గాక యని యిట్లు కైకేయి నిందించుచు రాముని పిలువందం
 బోవ నుద్యోగించిన నప్పుడు కౌసల్య పతి కష్టంబు వచ్చి మరల్చినం బ్రతిహత
 గమనం డై కామాశితయంబున బ్రాహ్మణుం జంపినవానియట్లు కరంబునఁ
 జచ్చు సంతినవానిక్రియఁ గుమారునిం దలంచి సంతపించుచు రాహుగ్రస్తుం
 డై నభానునిచందంబున దీనవదనుం డై రథమార్గంబుఁ జూచి యెలుం గె తి
 రామునిం జేర్కొనుచు నక్కమామండు పురం బతిక్రమించినం జూచి శోక
 వేగంబున నిట్లని విలపించె 893

చ. అరదము దూర మయ్యె జవనాశ్వము లదృఢతవేగలీల బం
 ధురగతిఁ బోవుచున్నయవి ధూళికతంబున నాకుమారకుం
 డరసినఁ గాన రాఁడు తను సంతయు నేర్పఁ దొడంగె నింక నే
 తెరువునఁ బోదు నెవ్వ రిక ది క్కకటా విధి నేమిసేయుదున్. 894

చ. సరసవదార్థము ల్లుడిచి నన్నపుటొల్లయఁ గట్టి దీప్తహే
 మరచితసాధభాగముల మంజులశయ్యను బవ్వళించునా
 వరసుతుఁ డాకలంబుఁ దిని వల్కముఁ దాల్చి మహాజమూలమం
 దురుకకినాశ్చతల్పమున నొప్పుకొ యెట్లు నసించు నక్కటా. 895

తే. ధూళివృతదేహుఁడై యొప్పుదొఱఁగిపుడిమి, నుండి ప్రస్త నణంబునందండిమదగ
 జంబునట్టు లుత్థితుఁ డయి చనెడుదీప్త, బాహుఁగాంత్రురామునివనవాసు లెల్ల.

చ. అడవిఁ జరించునప్పుడు మృగారవము ల్వినువేళ నాఁకటన్
 దడఁబడువేళఁ గంటకపథంబున నేగెడువేళ నెండచే
 బడలినవేళ నాకొడుకు భావమునందు ననుం దలంచి హా
 యిడుమలఁ బెట్టెఁ దండ్రి యని యిందుక యైనఁ దలంప కుండునే. 897

క. జనకమత యెంతఁ జెప్పిన, వికమగనిఁ గూడి ఘోరవిషినంబునకుం
 జనుచున్న దతిసుఖోచిత, మనమున దుఃఖించి యెంత మలఁగునొ యచటన్.

వ. గంభీరంబులును రోమహర్షణంబులు నగు శాస్త్రవదారవంబులు విని యెంత
 భయంపడునో యని విలపించి కైకేయి దిక్కు మొగం బై యిట్లనియె.

చ. అకలుషచిత్తుఁ డంచితగుణాస్పదుఁ డైననుతుండు కాననో
 ర్వీకే జనియె న్ననంబు చెయిఁ బెట్టి గలంచినరీతిఁ జాలఁ ద్రి,
 ప్పుకొనఁ దొడంగెఁ బైవయిని మూర్ఖ మునుం గిడు చున్న దిప్పు డం
 బకములు గాన రావు ప్రనభంబున నంగము లార్చినొందెడిన్. 900

—ఊఊ దశరథుండు కౌసల్యానదనమున కరుగుట. ఊఊ—

వ. నీవు విధవవై పతిపుత్రపరిత్యక్తం బైనరాజ్యంబు పాలింపు మని బహుప్రకా
 రంబుల విలపించుచు నచ్చోట నిలువక యవస్థాత్తునియట్లు నగరంబుఁ బ్రవే
 శించి శూన్యచత్వరవేత్తాంతంబును సంవృతాపణదేవతాగృహంబును గ్లాంత
 దుర్బలదుఃఖార్తంబును వాత్యాకీర్ణమహాపథంబు నగుపురంబుఁ గనుంగొని
 దుఃఖించుచు సూతికాగృహంబునుంబోలెఁగత్తలంబై యున్నయంతఃపురంబు
 నకరిగి ఖోభించినమహాహృదంబుచందంబున సుషర్ణహృతం బైనవన్నగంబుకై
 వడి రానులక్ష్యణవై దేహీరహితం బై దిక్కటి యున్నదాని నవలోకింపనొల్లక
 దావారికులం జూచి కౌసల్యానదనంబునకు నన్నుం దోడ్పావి పొం జొండు
 చోట నీమనఃపరితాపంబు దీఱ దనిన వారు రయంబున వామదక్షిణ
 పార్శ్వంబుల గ్రుచ్చి పట్టి దోడ్పాని చనిన నద్దేవిమందిరంబుఁ బ్రవేశించి
 తల్పంబునం దనువు వైచి యసంవృతమేదినిం బడి పొరలుచు నడ లూనిన
 చిత్తంబున భుజం బెత్తి దీర్ఘస్వరంబున రోదనంబు సేయుచుఁ బెక్కువిధం
 బులఁ గుమారునిగుణంబు లగ్గించుచుఁ బుత్రవియోగసంజాతశోకానలంబునం
 గాతీయపథ చుండ రాత్రిసమయం బయ్యె నారాత్రి దశరథునిపాలికఁ గాళ
 రాత్రి యై తోచె నప్పు డన్నరపతి కౌసల్య కిట్లనియె. 901

మ. అతివా రామునివెంటనంటినమదీయాలోక మాశానుష
 క్తి తదీయాకృతిపై రమించుచును దృష్టి జెంద కీవేళకుఁ
 ధృతిచేఁ గ్రమ్మట దట్లు గావున నిను న్వీక్షింపఁగాఁ జాల న
 మృతిచే నీదుకరంబునం దనువు సంభావించుమా యి త్తతీన్. 902

వ. అని నియోగించిన నద్దేవి రామగుణకథనపరవశుం డై తన్నామంబునె
 పేర్కొను చున్నదశరథునిదురవస్థఁ జూచి బహుప్రకారంబుల నాక్రందనంబు
 సేయుచుఁ గన్నీరు నించుచు వేడినిట్టూర్పులు పుచ్చుచు శోకభారావసన్నుం
 డైనయమృహీపతిశరీరంబు పాణితలంబునఁ బరిమార్చించుచు నిట్లనియె. 903

క. వీరోత్తమ రామునిపైఁ, గూరిమి యించుకయు లేక గుబునము వీడక
 ఘోరవిషము గ్రక్కెడుక్రూరోరగిగతిఁ గైక గనలుచుండుం గాదే. 904

—ఊఊ కౌసల్య పుత్రునిఁ బేర్కొని విలపించుట. ఊఊ—

ఆ. అట్టిదానిఁ గూడి యధిప నాకేగతిఁ, బూని పొత్తు మనగఁ బోలు నకట
 పూరపన్నగంబు సేరిన యింటిలో నూహఁ జేసి మనుజు లుండ వశమె. 905

తే. తవిలి రామునిఁ గైకకు చానునిఁగ నొ, నర్పవై తివి యటు లైన నగరమందు
 బైతువృత్తిఁ జరించుచుభవనమందె, యునికిఁ జేసిన వీక్షించుచుండుదుఁ గద.
 వ. మఱియు నాహితాగ్ని యగువానిచేత. దర్శపూర్ణ మానరూపపర్వంబునందు
 ప్రహిగతతుషాజాలం బెట్లు రత్నోభాగత్వంబుచేత నిర్దిష్టం బగు నట్లు కైకచేత
 రాముండు స్వరాజ్యావస్థానంబువలనను స్వగృహోపస్థానంబువలనను వినిపా
 తితుం డై యథేష్టంబుగా రాక్షసభాగత్వంబున వినియుక్తుం డయ్యె నని పలికి
 వెండియు నిట్లనియె. 907

క. గజరాజగమనుఁ డమల, ద్విజరాజముఖుండు వినుతవీర్యుండు భృత
 ద్విజుఁ డగునాతనయుఁడు జనకజతోఁ గూడి యెటు నిల్వఁగా నేర్పు వనిన్.

క. కట్టా కైకేయికిఁ గాఁ, బుట్టి యెపుడు దుఃఖములను బొందనివారిం
 గట్టిఁడితనమున నిప్పుడు, నట్టడవికిఁ బంప నీకు న్యాయమె యధిపా. 909

వ. అని దూఱ వగచి యంత నిలువక. 910

చ. శగుణులు రూపవంతులు నుదంచితమూర్తులు రామలక్ష్మణు
 ల్వీరఫలకాలమం దటు వివాసితులై రటు రత్నహీనులై
 బరువడి గందమూలఫలభక్షకులై యలకాననంబులోఁ
 గర ముతదీనవృత్తి నిలుఁ గానక నెట్లు వసెంతు రక్కటా. 911

ఉ. తమ్ముఁడు శ్రీతితో బహువిధంబుల సేవ యొనర్చు చుండఁనం
 దమ్ముగ నీతఁ గూడి ప్రమదంబున నిష్టనుష్టైకశీలుఁ డై
 నమ్మతితో నయోధ్యుఁ గల సర్వజనంబు నుతింప నాధిప
 త్య మొనరించుకాలము జనాధిప యెప్పుడు చూడఁ గల్గెడిన్. 912

వ. అని యానపెంపునం బలికి వెండియు. 913

ఉ. క్రన్నన రామలక్ష్మణు లరణ్యము వెల్వడి వీటి కింకఁ చా
 రెన్నఁడు వత్తు రివ్వనుఖ మెన్నఁడు గాంతురు భానుమత్కులం
 బెన్నఁడు తేజ మొందు మనుజేశ్వర మత్స్యధుదుఃఖశోక మిం
 కెన్నఁడు దీటు బంధుజను లెన్నఁడు గాంతు రసంతమోదమున్. 914

క. పంకజదళనయనుని నకః, అంకేందునమానముఖుని రమణీయగుణా
 లంకృతుని నాకుఘూరుని, నింకవిలోకింపఁ గలదె యీజన్మమునన్. 915

క. వనవాసము నల్పి రయంబునఁ దమ్ముఁడు గొల్వ సతిని మున్నిడికొని చ
 య్యన మరల వచ్చురామునిఁ, గనుఁగొనుభాగ్యంబు నాకుఁ గలదో లేదో.

ఉ. పొందుగ రామలక్ష్మణులు భూమికుమారియు రాజవీధి నా
 నందముతోడ రాఁ గని మనంబునఁ గోర్కులు పల్లవింపఁగాఁ
 జందురుఁ గన్నయోషధులచందము నొంది పురీకులాంగన
 బృందముఁ గట్టి శ్రీతిమెయి నెన్నఁడు గాంతు రభీషితార్థముల్. 917

ఉ. పన్నుగ కాపువుం డడవిఁ బాసి పురంబున కేగుదెంచి య
భ్యన్నతవై భవస్ఫురణ నుర్వికుమారికతోడ సౌఖ్యవా
తాన్నిధి నోలలాడుచుఁ దిరంబుగ రాజ్యము నేయుచుండ నా
కన్నులు చల్లగాఁ గని సుఖస్థితిఁ బ్రీతిఁ దనర్చు తెన్నఁడో. 918

మ. రమణీయోజ్జ్వలకుండలంబు లలర న్రాముండు సౌమిత్రి ఖ
డ్గము చాపంబును చాల్చి శృంగవదగాకారంబులం బొల్పుచుం
బ్రమదం బొప్పఁగ విప్రకన్యకలపుష్పంబు ల్బలంబుల్ గ్రహిం
చి మహార్థంబు ప్రదక్షిణంబుగఁ బురి నేసెంచు టిం కెన్నఁడో. 919

తే. స్రాయమున శక్రతుల్యుండు ప్రజ్ఞచేతఁ, బరిణతుండు ధర్మజ్ఞుండు నిరుపమాన
తేజఁ డగురాముఁడెపుకరుదెంచి నాడు, మ్రాలమూఁడేండ్ల బాలునిలీలనాడు.

సీ సరనాథ తొల్లినందనులు తల్లుల పాలుఁ గ్రోలునప్పుడు తదుదోషములను
గప్పితిఁ గాఁబోలుఁ గాకున్నచో లేత దూడ గల్గినమంచి పాఁడిమొదవు
చందాన నధికవత్సలత నొప్పెడునేను మృగరాజుచే గోవు పగిది భూరి
కల్పవసుతి యైన కై కేయిచే ముద్దుగుమరునిఁ బాసి శోకమునఁ గుండఁ

తే. గావలసెఁ బుత్రుఁడొక్కఁడెకానివేతె, యొక్కఁడులేడట్టిసుగుణాభియుక్తుఁబాసి
యెట్లుబ్రతుకుదుశోకాగ్నియేర్చుదొడఁగె, నేమిసేయుదు నెద్దిదిక్కెందుఁజొత్తు.

తే. రాజవర్య నిదాఘకాలంబునందు, నుత్తమప్రభుఁ డైనసూర్యుండు తిక్క
కరముల ధరిత్రినిం బోలె గాఢశోక, మేర్చుచున్నది యధిప నన్నెట్లు పైఁతు.

— సుమిత్ర కావల్య నూడించుట. —

వ. అని బహుప్రకారంబుల విలపించు చున్నకౌసల్య నవలోకించి యుపశమన
వాక్యంబుల ననూనయించుచు సుమిత్ర యిట్లనియె. 923

ఉ. మంచివివేకి వై తి విటు మానిని స్రాకృతకాంతయట్ల దుః
ఖించెద వేల నీనుతునిఁ గేవలమర్చ్యునిఁ గాఁ దలంచితో
కాంచనశైలధీరుఁడు నకల్పవబుద్ధి మహానుభావుఁ డ
భ్యంచితసద్గుణాభిరతుఁ డాతని కెందును గీడు గల్గునే. 924

మ. అతులాముష్మికసౌఖ్య మెంచి ఘనశిష్టాచారధర్మాధ్వసం
స్థితఁ డై తుచ్చునుఖంబుఁ గోరక పితృస్నేహంబున న్నేదినీ
పతివాక్యం బొనరింపఁ బూని నయ మొప్పుం గాన కేగె న్నవ
త్పుత్రఁ డా నీతివిచారుఁ బాయుటకు నై శోకింపఁగా నేటికిన్. 925

మ. ముదితౌ లక్ష్మణుఁ డన్నకుం బ్రియుఁడు నావుం డై తగ్గ భక్తిఁ ద
త్పదపద్మంబులు గొల్పుచున్ ఫలము లుద్యత్ప్రీతి నర్పించుచున్
ముద మేపార నహర్నిశంబు శరియై మున్నాడి రక్షించుచుం
డ దవత్తోణి నివాస మాతనికి సంతానంబుఁ గావించునే. 926

- క. పతిసేవ సేయుతలఁపున, ఊతిసుత ధర్మాత్ముఁడైన శ్రీరాముని స
న్ముతితో వెనుకొని వివిన, ఊతికిం జనుచున్నదేల చింతింపంగన్. 927
- తే. తామరసనేత్ర సత్యంబు దమము శమము, నార్జవము శీలశౌచంబులతనియందె
సన్నివిష్టంబులై యుండుజగములందుఁ, బరగఁ గీర్తిధ్వజంబును బాదుకొలిపె.
- చ. అతని ప్రతాప మున్నతమహత్త్వము శౌచ మెఱింగి కానన
ఊతి సహిమాంశుఁడంశువులచేతఁ దపింపఁగఁ జేయఁ జాలఁడం
చితగతి గాడ్చు రేబవలు చిత్తహరంబుగ వీచు చుండు స
న్ముతి జలజారి రాత్రుల సచుద్యుతి వెన్నెల గాయ నిత్యమున్. 929
- మ. అనిలోఁ గూలిన శంబరాత్మజుని దైత్యశ్రేష్ఠు నీక్షించి చ
య్యన నెవ్వనికి భారతీప్రియుఁడు దివ్యాస్త్రంబు లర్పించె న
య్యనఘం డాఘ్యండు రాఘవుండు నిజబాహుశౌర్యమే తోడుగా
వనదేశంబున నింట నున్నపగిదిన్ వర్తించు నిర్భకుఁడై. 930
- క. భువి నెవ్వని శరపథముం, గవిని పగతు లంతకాంతికన్ఠు లగుదు రా
రవికులపతిశాసనమం, దవని యెటులు నిల్వఁ బోల దంభోజాక్షి. 931
- తే. వనిత యెవ్వనిశౌర్య మవార్య మేవి, భూతకల్పమతేజంబు దుర్నిరీక్ష
మారఘుస్వామి వనవాసమర్థి సలిపి, యవలఁ గైకొను సామ్రాజ్యమది నిజంబు.
- చ. ఇనున కినుండు నీశ్వరున కీశ్వరుఁ డగ్నికి నగ్ని కీర్తికి
న్ఘన మగుకీర్తి గవ్వారికి గవ్వారి లక్ష్మికి లక్ష్మి పెద్దవే
ల్లున కిలు వేల్పు భూతములలో ఘనభూతము నీకుమారుఁడ
య్యనకులనేతకుఁ విమతు లెవ్వరు రాష్ట్రమునం బురంబునన్. 933
- చ. మెలుపుగ లక్ష్మి తన్నధిగమింప మహీసుతఁ గూడి రాఘవుం
డిల కభిషిక్తుఁడై జనుల కేలిక గాఁగలఁడేల సందియం
బలికచ పౌరజానపదు లాతని కభ్యుదయంబుఁ గోరి ని
శ్చలమతి సర్వదేవతల సన్నతి సేయుచు నున్నవా రొగిన్. 934
- చ. అనుపచుకోక వేగహతులై పురిలోఁ గలవార లెవ్వనిం
గనుఁగొని యశ్రుబిందువులు గాఱఁగ నేడ్చుచు నున్నవార లా
యనఘుఁడు లక్ష్మితోడ జనకాత్మజతోడ ధరిత్రితోడ సాం
పెనయఁగఁ గూడి రాజ్యమున కేలిక గాఁగలఁడెన్ని చూడఁగన్. 935
- తే. అంబురుహనేత్ర వల్కల మద్ది దాల్చి
వనమునకుఁ బోవు రామభద్రునిపిఱుండ
జనకసుతమాడ్కి విడువక చనియె రాజ్య
లక్ష్మి యాతని కెద్ది దుర్లభము చెపుమ. 936
- తే. చాపశరఖడ్గములఁ బూని శత్రుభృన్వసండు లక్ష్మణుఁడు గ్రవీర్యండు మ్రోల

నప్రమాదుఁడై ప్రోచుచు నరుగుచుండ, రామభద్రుని కెద్ది దుర్లభముచెవును.

క. వనవాసము సల్పి రయంబునఁ గ్రన్తుట నరుగుదెంచి పొలుపుగఁ జరణం
బునకుఁ బ్రణమిల్లురామునిఁ, గనుఁగొని మది సంతసించుకాలము వచ్చున్.

క. రమణీ మాద్యశలను శో, కమున బడల కుండఁ దేర్పఁ గాఁ దగు నీ వీ
క్రమమున శోకింపఁగ నిను, హిమకరముఖ దేర్చువార లెవ్వారిచటన్. 939

క. తరుణీ రామునికంటెను, బరుఁ డొక్కఁడు లేఁడు ధర్మవరుఁడు జగతిలో
నరుదార రాఘవునియం, దరసిన లే దించు కై న నశుభం బబలా. 940

వ. మహానుభావుం డగురాముండు లక్ష్మణసహితుం డై యరణ్యంబుననుండి
గ్రన్తుటఁ బురంబునకుం జనుదెంచి సామ్రాజ్యసృష్ట్యాభిషిక్తుం డై జానకిం
గూడి రోహిణీయుక్తుం డై నచంద్రునిభంగి వెలుంగుచు మృదుపీనంబు లగు
కరంబులచేత భవచ్చరణంబులు సంస్పృశింపం జనుదెంచు నప్పు డీవు మేఘు
రాజ శిలోద్భయంబునం బోలె బరమానందసంభూతబాష్పజలంబులచేత
నక్కుమారశేఖరునిం బ్రోక్షించెదవు సత్యంబుగాఁ బలికితి శోకమో
హంబులు విడిచి యూఱడిల్లు మని యిట్లు సుమిత్రా దేవి పూర్వజన్మ కృతభగవ
దారాధనజనితసుకృతపరిపాకంబున శ్రీరామునిం బరమాత్మఁగా నెఱింగి
వివిధవిషయసాంత్యవాక్యోపచారంబుల ననేకప్రకారంబుల నాశ్వాసించిన
నాసుమిత్రాదేవివాక్యం బాలకించి శరద్గతం బగునల్పతోయమేఘంబుభంగి
నరదేవపత్ని యగునక్కొసల్యాదేవిశరీరంబునందలి శోకంబు వినాశంబు
నొందె నంత నిక్కడ. 941

చ. జనకుని మిత్రవర్గమును సర్వవిధంబుల విడుకొల్పి కా
నసమున కేగురాముని జనప్రియుఁ బాయఁగ లేక రక్తులై
పనినడి పారజానపదవర్గము బల్విడి నన్యుహాత్ముని
న్వేనుకొని యెంతఁ జెప్పినను వీడక వోవుచు నుండి రత్తఱిన్. 942

తే. సముదితుం డై నపూర్ణిమాపంద్రమాడ్కి, రామభద్రుండు సాకేతరాజధాని
పౌరు లగువారి కెల్ల నుదారసద్గు, ణాబ్ధి గావున సత్ప్రియుం డై తనరె. 943

—❀❀❀ రాముండు పౌరుల నూఱడించుట. ❀❀❀—

క. వసికిం జనపల దని చ,య్యన రాముండు వారిచేత యాచితుఁ డయ్యెన్
జనకుని నత్యాత్మునిఁ గా, నొనరింపఁగఁ బూని నిలువ కొయ్యనఁ జనియెన్.

వ. ఇవ్విధంబునం బోవుచు నారఘువంశశేఖరుండు వారి నందఱఁ గరుణాతరం
గితాపాంగవీక్షణంబుల నిరీక్షించి స్నేహాయుక్తంబు లగుమంజులవాక్యం
బుల నిజపుత్రులం బోలె ననూనయించుచు నిట్లనియె. 945

తే. చెలఁగి మీరలు నాయందు సలుపునట్టి, భక్తి బహుమానగౌరవరక్తులను వి
శేషముగ భరతునిమీఁదఁజేర్చుఁ డింక, మామనంబునకదియెన్నదమొసంగు.

చ. అతఁ డసరాజితుండును మహాత్ముఁడు గీర్తిరథుం డమర్ని ప్రా
జ్ఞతముఁడు పిన్నవాఁ డయిన జ్ఞానముచే గడుఁబెద్ద సాధున
మిత్రుఁ డగుఁ గాన నింకఁ దగ మీ కనుచూపకుఁ డై ననాథుఁ డై
తతమతిచే బ్రియంబును హితంబును జేయుచు నుండు నిచ్చటన్. 947

క. జనకునిపనుపున భరతుఁడు, ఘనరాజ్యపదస్థుఁ డయ్యె గావున మన మ
య్యనఘునియానతిఁ గైకొని, యనిశము వర్తింపవలయు నతిశయబుద్ధిన్. 948

వ. కావున మీరు మత్స్యీతికొఱకు నతం డెట్లు పరితపింప కుండు నట్లనూనయిం
చుచు నతనియాజ్ఞ నుల్లంఘింపక మదాగమనంబుఁ గోరుచుఁ దద్యశవద్దు లై
యుండుం డని నలికిన నప్పు డప్పురజనంబులు రానుభద్రుం డెట్లు పితృవచన
పరిపాలనరూపధర్మంబునందు సంస్థితుం డయ్యె నట్లు తదాధిపత్యంబుఁ గోరు
చు నన్యుహాత్ము నుద్దేశించి విలపించుచుఁ గన్నీరు నించు చుండి రప్పు డారా
ముండు పౌమిత్రి సహితుం డై బాష్పపిహితలోచను లై నపురజనంబుల రజ్జు
పులచేతం బోలె న్వగుణంబులచేత నాశర్మించుచు నతిత్వరితగమనంబునం బో
వుచుండ నప్పుడు పయోజ్ఞానతపోవృద్ధు లైనవిప్రులు పయఃప్రకంపితమస్తకు
లై మిక్కిలి వృద్ధు లగుటవలన సమీపధావనాశ క్రిచేత దవ్వలం జూచి రాము
నికృపావిశేషం బుగ్గడించుటకుఁ దదీయరథకీలితహాయంబుల నుద్దేశించి యి
ట్లనిరి. 949

ఉ. రామరథ ప్రకీర్ణహయరాజములార సమీరసన్నిభో
ద్దామరయంబునం జనక దాశరథి న్వేనఁ గ్రమ్మఱింపుఁ డ
స్త్రే మని బ్రాహ్మణోత్తమముఖేరితనూక్తిఁ దిరస్కరించినం
దా మదిలో సహింపఁ డతిధార్మికుఁ డౌట రఘునాద్యహుం డొగిన్. 950

తే. అవనిలోఁ గర్ణవంతంబు లైనభూత, సంఘములయందు మిక్కిలి శ్లాఘనీయు
లట్లు గావున మీరు దయాసమృద్ధి, మా మనవి బుద్ధిగైకొని మరలుఁడివుడు.

చ. రవికులసార్వభౌమునిఁ బరాక్రమశీలుని రామునిం బురో
పసనవిహార మర్థి నలుపం గొని పోవుట నూని మీరు బై
రవతరసింహముఖ్యమృగరాజవిరాజిత మైనదండకా
టవి కిటు సాహసంబునఁ గడంగి వెనం గొని పోవఁ జెల్లునే. 952

— శిశు విప్రులందఱు రాముని పనమునకుఁ బోవలదని ప్రార్థించుట. శిశు —

వ. అని యిట్లు విలపించు చున్నయావి ప్రవరులదీనాలాపంబు లాలకించి రాముండు
బ్రాహ్మణవాక్యశ్రవణానంతరంబున రథగమనంబునందు దోషం బగు నని
యును బ్రాహ్మణాశ్వాసనంబున వ్రతభంగం బగుననియును దలంచి రథంబు
డిగి తదాగమనపర్యంతంబు నన్నికృష్టపదన్యాసుం డై చారిత్రవత్సలుండు
గావున బ్రాహ్మణులయం దతివిశ్వాసంబువలనఁ దాను రథారూఢుం డై యుండి

పదాతు లయినవారలఁ గ్రమ్మఱింప సుచితంబు గా దని నిశ్చయించి పాద
సంచారంబున వనపరాయణుం డై మెల్లనం బోవు చుండె నప్పు డార్ఘ్యపుంగ
వుని డాయం జని యావృద్ధవిపులు సంతప్తాంతఃకరణు లై యిట్లునిరి. 953

సీ. అనఘాత్మ నీమంగళాకృతిఁ జూడక యొకనిమిషం బై న నోర్వలేమిఁ
జేసి నీమృదువాగ్నిశేషంబుచే బహుాకృతుల మై వనభూమి నతిసుఖాభి
నలరుచు నుండెద మనునానఁపెంపున వచ్చుమ మ్మిటఁ ద్రోచి పుచ్చి నీకుఁ
బోవంగఁ జెల్లునె భూతదయాళుండ వై ననీవె దయావిహీనబుద్ధి

తే. ద్విజవరోపేక్షఁ జేసిన వేతె యొకఁడు, కడఁగి రక్షింపఁ గలవాఁడుగలఁడెజగతి
నకట యీచంద మైన ని న్నధికధర్మ, నిష్ఠఁ డని సూరిజను లాడనేర్తు రెట్లు
వ మఱియు బ్రహ్మసంబంధినకలమంత్రతంత్రజ్ఞానోపయోగానుష్ఠానరూపంబులై న
యన్తదీయకర్తృంబులును బాత్రారణిదాస్వరంబున ద్విజస్కంధాధిరూఢంబు
లై నగార్హస్థత్యాహవనీయదాక్షిణ్యాగులును గౌతుకాతిరేకంబున ననుసరించి
వచ్చుచున్నయవి వాజపేయసముత్థితంబు లై నయన్తదీయపాండురచ్ఛత్రంబులు
శరన్నేఘంబులభంగి వెలుంగుచు నివియే వెనుకొని యరుగుదెంచు చున్న
వీయాతవస్త్రంబులచేత ననవాస్తవచ్ఛత్రుండ వై న నీకు రవికిరణంబుల వేడిమి
సోఁకకుండ నీడఁ గావించెదము వేదమంత్రానుసారిణి యగు నస్తత్పరమధన
భూతంబు లై ననన్తద్బుద్ధి భవన్నిమిత్తంబు వనవాసానుసారిణిగా నొనర్పంబడి
యే వేదంబులు మాహృదయంబులయంద యున్నవి పాతీవ్రత్యరక్షిత లగు
నస్తత్పత్నులు గృహంబులయంద నిలువంగలరు భవన్నివర్తనంబునం దన్తద్బు
ద్ధి సునిశ్చిత యయ్యె నింక నీవు వనగమననిశ్చయంబు సేయం జనదు ధర్మపరా
యణుండ వై ననీవ బ్రాహ్మణప్రార్థనాచరణరూపధర్మనిరపేక్షకుండ వగుచుండ
నింక ధర్మం బెత్తెఱంగునం బు వ ర్తిల్లు నిభృతాచారుండ వై ననీవు హంస
శుక్లశిరోరుహంబులును మహీపతనరజోవ్యాప్తంబులు నగుమాశిరంబులచే
యాచితుండ వై మరలు మని పలికి వెండియు నిట్లునిరి. 955

చ. రవికులవర్య రమ్మ నగరంబానకుం జనుదేర వేని భూ
దివిజులు త్వద్వియోగజవితీర్ణ మహావ్యసనాభిషన్ను లై
తవిలి ద్విజార్హయాగము లుదంచితభక్తి నొనర్ప రందున
స్సవనవిఘాత దోష మది సంగత మయ్యెడు నీకుఁ జూడఁగన్. 956

క. వినుము చరాచరభూతము, అనఘాత్మక భక్తియుతము లై దైన్యమున
న్నినుఁ బ్రార్థించుచు నున్నవి, సునిశితముగ భక్తులందుఁ జూపుము కరుణన్. 957

—రాముండు తమసాతీరంబుఁ జేరుట. —

ప. మఱియు నఖిలజనహృదయనయనానందకరుండ వై ననిన్ను విడువం బాలక
నీవెంటం జనుదెంచు చున్నయస్తాదాధిపురజనుల భాగ్యంబు నాలొకించితాము

ను వెనువెంటం బోవ గమకించి మూలంబులచేత హతగమనవేగంబులై పురజనులకుంబోలెడమకు రామానుయానభాగ్యంబు లేదయ్యె నని చింతించి వాయువేగంబుచేత నాక్రోశించు చున్నవానియల్ల చూపట్టుచున్నమహాన్నతంబులైన పాదపంబులను నాహారసంచారంబులు మాని చేష్టలు దక్కి వృత్తైకస్థాననిష్ఠితంబులై సర్వభూతానుకంపి వైననిన్ను బ్రార్థించుచున్నఖగంబులను విలోకింపుమని యిట్లుబహుప్రకారంబుల దుఃఖించు చున్నయావిప్రోత్తములదీనాలాసంబు లాలించి కల్యాణగుణాభిరాముం డైనరాముని నివారించుట కడ్డంబువచ్చెనో యనం దమసానది యానన్నం బయ్యె నప్పుడు సుమంత్రుండు మార్గపరిశ్రాంతంబులైనహయంబులఁ దెచ్చి యమ్మహానదీజలంబులఁ గడిగి మృదుమధురఘాసంబు ఊపి తద్రక్షణంబునకుం జాలియుండె నిట్లు రమ్యం బగుతమసాతీరంబు నాశ్రయించి రాముండు సీత నవలోకించి లక్ష్మణున కిట్లనియె. 959

- క. అనఘ రవి యస్తమించెను, వనవాసంబునకు నొక్కవాసర మయ్యెన్
మునుపటివలె నీవు మనం, బున గృహసౌఖ్యాదివాంఛఁ బొందకు మింకన్.
- క. పగ లెల్ల నడవిఁ గ్రుమ్మరి, ఖగమృగములు తమకు వలయు కందువలందుం
దగురీతిఁ జేరినందున, సుగుణాధ్య వనములు గంటె శూన్యము లయ్యెన్.
- క. విను మిప్పు డయోధ్యాపుర, జను లందఱు బాలవృద్ధసహితంబుగ నె
మ్మనమున నడలుచు నుండుదు, రసఘా మనరాకఁ దలఁచి యంధులభంగిన్. 961
- క. అనుపమసద్గుణములచే, ననవరతము విషయవాసు లవనిపటికిన్
మనకు భరతశత్రుఘ్నుల, కనురక్తులు గారె వారి కడలు జనించెన్. 962
- క. జననీజనకులు సారెకు, వనగమనముఁ దలఁచి తలఁచి వారక మదిలో
ఘనశోకంబునఁ గుందుదు, రసఘాత్త తదార్థి కాత్త నడలెదఁ జచ్చి. 963
- ఆ. అయిన నేమి భరతుఁ డఖిలధర్మవిదుండు, కరుణ జేసి యేల గావ కుండు
నతనిభక్తిభావ మరసి డెందంబునఁ, గుండ కున్నవాఁడఁ గొంతదృఢిని. 964
- వ. మఱియు నన్ననుసరించి వసంబునకుం జనుదెంచుటంజేసి నీవుచితం బాచరించి
తివి వై దేహీరక్షణార్థంబునందు నహాయత సంపాదనీయంబు గదా నేడు
వనవాసోపక్రమదివసం బీతమసాతీరంబు మహాక్షేత్రంబు గావున నీరాత్రి
జలపానంబుఁ జేసి యిచ్చట సుపవాసంబు సేయుద మని పలికి సుమంత్రుం
జూచి నీ వశ్వేరక్షణంబునం దప్రమత్తుండ వై యుండు మని నియమించిన
నతం డయ్యశ్వంబుల బంధించి సమృద్ధఘాసవంతంబులఁ గావించి ప్రత్యాస
న్నుండై సంధ్య సుపాసించి మంజువల్లవంబులఁ దల్పంబుఁ గావించిన నారఘు
వరుండు కృతానుష్ఠానం డై సీతాసహితంబుగా సుమంత్రవిరచితపల్లవ
తల్పంబు నధివసించెఁ బురజనంబులు మార్గాయానభేదంబున మై మఱచి
నిద్రించు చుండి రంత లక్ష్మణుం డన్నదిక్కుఁ గనుంగొని సూతునితో ననేక

ప్రకారంబులఁ దదీయకల్యాణగుణవిశేషంబులు వక్కాణించుచు నిద్రానుఖంబులు విడిచి జాగరూకత్వంబున నప్రమత్తుం డై రక్షించుచుండె నిట్లు గోకులాకులతీరయైనతమసానదీతీర్థంబున నారాత్రి వసియించి యరుణోదయకాలంబున రాముండు మేల్కని నిద్రించు చున్నప్రకృతిజనంబుల నవలోకించి పుణ్యలక్షణం డై నలక్ష్మణున కిట్లనియె.

965

క. అనఘా చూచితె యీపుర, జను లెంతయు మనల విడువఁజాలక వనికిం జనుదెంచెద మని కుతుకం, బునఁ బడి యున్నార నృపుత్తమూలములందున్.

క. ఉడుగుఁ డని యెంతఁ జెప్పిన, నుడుగురు వల దనుచు నింక నొత్తి వలికినం గడువడిఁ దమప్రాణంబులు, విడిచెద మని యున్నవారు వెజ్జితనమునన్. 967

ఆ. వీ రెఱింగి రేని విడువక నునవెంట, నగుగుదెంత రదియు భరము గానఁ గడఁగి నిద్ర లేచుకంటె ముంగల మన, మరద మెక్కి పోద మతిరయమున.

— యో రాముండు నిద్ర తులగుపారుల వంచించి వనమున కరుగుట. యో —

వ. మఱియు నీ యిత్వోకుపురవాసులు నాయం దనురక్తులై నన్ను విడువఁజాలక వృత్తమూలంబుల నాశ్రయించి నిద్రించు చున్నవారు గావున వీరల వంచించి చను టాప్పు వీ రరణ్యంబునందు సంచరించుచు నిడుమలఁ గుడువం జాల రని వలికిన సాక్షాద్ధర్మస్వరూపుం డై నరామునిం జూచి లక్ష్మణుండు దేవా యిదియే నాకుం జూడ యుక్తం బై తోచు చున్న దట్లు గావింపు మనిన నారాముండు నుమంత్రం జూచి రథంబు రయంబున నాయితంబు గావింపు మనవుడు నతండు జవనత్వసంపన్నంబు లై నహాయంబులం బూన్చి నజ్జంబుఁ జేసి తెచ్చిన నారఘు పుంగవుండు సీతాలక్ష్మణసహితంబుగా రథారోహణంబుఁ జేసి యమృహానది నుత్తరించి మహామార్గంబు నాశ్రయించి శీఘ్రంబునం బోవుచుఁ బురజనమో హనార్థంబు నుమంత్ర నవలోకించి మనపోయిన తెఱంగు పారు లెఱుంగ కుండు విధంబున నీవు కొంతదూరంబు రథం బయోధ్యాపురంబున కభిముఖంబుగాఁ దోలి గ్రమ్మఱ వనమార్గంబునకు మరల్చు మనిన నతం డట్లు కావించి క్రమ్మఱ రథంబుఁ దోలుకొని రామునికడకుం జనుదెంచిన నమృహాత్ముండు సీతాలక్ష్మణ సహితంబుగా నవరిచ్చగం బై నరథం బెక్కిన నానుమంత్రంబు తపోవనమార్గంబుఁ బట్టి హాయంబుల రయంబునం దోలిన నవి వాయుజవంబునం బోవు చుండె నిట్లు రాముండు జానకీలక్ష్మణసహితంబుగా రథారోహణంబుఁ జేసి ప్రయాణానుకూలమంగళసూచకనిమిత్తదర్శనార్థం బొక్కింత రథం బుదఙ్ముఖంబు గావించి నిమిత్తస్వీకారానంతరంబున దక్షిణాభిముఖంబుగా వనమార్గంబుఁ బట్టి చనియె నంతఁ దమసాతీరంబున నిద్రించి యున్న పౌరజనంబులు ప్రభాతకాలంబున మేల్కొని రామునిం గానక దిక్కులు గలయం దిలకించుచు శోకోపహతచిత్తు లై కొండొకసేపు చేష్టులు దక్కి యుండి వెండియు

నొక్కింత తెలివి దాల్చి కన్నీరునించుచు విషాదవేదనావిశేషంబునఁ దమలో
నిట్లని విలపించిరి.

969

— ❧ — పాదులు నిద్రలేచి రామునింగానక విలపించుట. ❧ —

ఉ. అక్కట రాముఁడు న్ననల నారట పెట్టి దయావిహీనుడై
చిక్కక త్రోచి పోయె దరి చేరఁగ రానివివత్పయోధి నిం
కెక్కడ నీదువార మింక నెవ్వఁడు రక్షకుఁ డేది దిక్కు నే
డెక్కడ వచ్చె నీనిదుర యెంతటి మోసము వచ్చె ని త్తటిన్.

970

ఉ. నిర్మలచిత్తుఁ డంచితనునీతివిదుండు దయాపయోధి న
ద్ధర్మవిశారదుం డభయదాయకుఁ డీశ్వరుఁ డంచుఁ జిత్తమం
దర్శిలి నన్ని యున్నమము నక్కట యిక్కడ నొంటి డించి యే
ధర్మ మటంచుఁ బోయె నిల ధార్మికు లీగతి విన్న మెత్తురే.

971

ఉ. రాముని భానుమత్కులలలాముని గోమలనీలనీరద
శ్యాముని బాసి మేన నికఁ బ్రాణము నిల్పఁగ నేల చిచ్చులో
వేమఱుఁ జొచ్చి యైన నడవి నిష్పాప మొనర్చి యైన నిం
కేమి యొనర్చి యైన మన మిచ్చుటఁ జిత్తము నిక్కువంబుగన్.

972

క. బాలిం బడి తనసుతులం, బోలె మనల నేఘనుండు భూరికరుణచే
బాలించు నట్టిరాముఁడు, వాలాయము మనల విడిచి వనమున కరిగెన్.

973

క. ఏలాగు బ్రతుకుదము మన, మేలీలఁ జరింత మెచటి కేగుద మకటా
బాలిం దల్లులఁ బాసిన, బాలులగతి నయ్యె నేడు పరికింపంగన్.

974

తే. రామభద్రుండు లేనిపురంబు శూన్యగృహముగతి నుండు దాని నేరీతిఁ జాత
మచటివారలు రాముఁ డెందరిగె ననిన, నేమిచెప్పుద మింకఁ దెఱఁగెద్ది మనకు.

వ. అని బహుప్రకారంబుల భుజం బెత్తి రోదనంబు సేయుచు రామరహితం బైన
పురంబు సొర నొల్లక రథం బరిగినచొప్పునఁ గొంతద వ్వరిగి మార్గనాశం
బగుట విషాదంబు నొందుచుఁ జేయునది లేక మరలి పురమార్గంబుఁ బట్టి
వివత్పలయిన మొదపులచందంబున విలపించుచు దైవోపహతుల మైతి మింక
నేమి సేయువార మని చింతించుచు నరిగి చంద్రహీనం బైన గగనంబుపోలికఁ
దోయహీనం బైన సముద్రంబుభంగి గరుడునిచేత నుద్ధృతపన్నగం బైన
వ్రాదంబుపోలిక నిరానందం బైన యయోధ్యాపురంబు సొచ్చి దాని శోభా
హైన్యంబునకు శోకించుచుఁ గన్నీరు నించుచు విప్రణవ్తప్రమోదు లై పుత్ర
దారగృహక్షేత్రాదులయందు మమత్వంబు మాని యమూల్యంబు లైన నస్వగృ
హంబులు ప్రవేశించియు దుఃఖసహితం బైన నస్వజనంబు నిరీక్షించి దుఃఖోప
వాతు లై న్వసరవేళ్ళ న్వజనాన్యజనవివేకంబు లేక కొండాకసేపున కతిప్రయ
త్నంబునఁ దమవారి నెఱింగి వారలం గూర్చికొని వారికి రాముండు వంచింభి

యరిగిన చందం బంతయు వినిపించి బొప్పిపిహితములు లై కన్నీరు మున్నీరు
గా రోదనంబు నేయు చుండి రప్పుడు విషణ్ణహాపులును శోకపీడితులును
బొప్పివిప్లుతలోచనులునుదుఃఖోపహతచిత్తులును రామపరిత్యక్తులు నగునప్పుర
వాసులప్రాణంబులు దగ్ధతంబు లయిన ట్లుండె వణిజ లంతర్బాహ్యసంతోషంబు
లు విడిచి బేహారంబులు నేయు టుడిగి టిచ్చపడి యుండిరి గృహస్థులు మజ్జన
పానభోజనశయనాగ్నిహోత్రాదికంబు విడిచి ధనలాభవ్యయంబు లెఱుంగక
యేమియుం దోచకుండిరి చాతుర్వర్ణ్యంబులవారును వసుకు నియతంబు
లై నధర్మంబులకుండప్పి చరించుచుండిరి ప్రథమజు లగుపుత్రులం బొంది తల్లులు
హర్షింపక పరమదుఃఖాక్రాంత లై యుండిరి యిట్లు గృహంబులకుం జను
దెంచినభర్తలం గూడి పౌరకాంతలు దుఃఖార్త లై తోత్రంబులచేత ద్విపంబు
లంబోలె దీక్షవాక్యంబులచేత గృహవతుల గర్హించుచు నిట్లనిరి. 976

అథ పౌరకాంతలు భర్తలతోడ నానాప్రకారంబుల విలపించుట. అథ-

- చ. కరుణ దలిర్ప లోకములఁ గావ నరాకృతిఁ బుట్టినట్టియా
హరి యగురామభద్రుని నుహామహు నెచ్చట నున్న సంభృతా
దరమునఁ జూడ కింట సుత దారలపై రమియించు చుండు న
ప్పురుషులు కల్తమాత్ములయి పోదురు దుర్గతికి న్నిజంబుగన్. 977
- క. పరమాత్ముఁ డై నరామునిఁ, బరికింపఁగ లేని సీతీబాహుళ్య కిల మం
దిరసుతభార్యాభోగో, త్కరసుఖములచేత నేమి కార్యము దలఁపన్. 978
- చ. రయమునఁ గాననంబునకు రాముని వెన్నొని పోయినట్టిదు
ర్జయయుతుఁడుం బవిత్రుఁ డయి నవ్యశుభం బది గాంచు నన్నచోఁ
బ్రియుఁ డగురామునిం బరిచరించుచుఁ గానకు నేగినట్టిసీ
తయు నలలత్క్షణుండు సుకృతం బది గాంతు రనంగఁ జిత్తమే. 979
- క. రామునివెంట వనంబున, కామెయిఁ జనినట్టితమ్ముఁ డతఁ డొక్కఁడె పో
ధీమంతుఁడు సత్పురుషుఁడు, శ్రీమంతుం డనృజనులఁ జెప్పఁగ నేలా. 980
- క. నదమలచరితుఁడు రాముఁడు; పదపడి మజ్జన మొనర్చి పానము నేయ
న్మదిఁ దలఁచునట్టికొలఁకులు, నదులు తటాకములు గడుఘనంబులు గావే. 981
- క. కడు రమ్యకాననము లగు, నడవు లనూపములు సరసు లద్రులు నడము
ల్బడబడ రఘుకులశేఖరు, నుడుగక శోభింపఁ జేయుచుండుం బ్రీతిన్. 982
- వ. మతియు వనంబులం గలవిచిత్రకుసుమావీడంబు లగునగంబులు రామునిం
బరమాత్మగా నెఱింగి స్వనిష్ఠభ్రమరఘంకారమంత్రోచ్చారణపూర్వకంబుగా
స్వశాఖాకరధృతమంజరీరూపపుష్పాంజలులచేత నమృహాత్ము ననుదినంబును
బూజించు చుండుఁ బర్వతంబులు సమాగతుం డై నరాముని జూచి యసు
క్రోశంబువలన నకాలంబునందును స్వనిష్ఠవృక్షదావరంబున ముఖ్యంబులయిన

ఫలపుష్పంబు లొసంగుచు బహుధాతునుండితంబు లై ననిర్మలంబువలన విచులతోయంబుల నొసంగుచు నిత్యంబును సేవించు చుండు బౌదవంబులు స్వమూలావకీర్యమాణకునుమహల్లవ విరచిత శయ్యాతలంబులం వధివసించిన రాముని రమించఁ జేయు చుండు మఱియు నెందెందు వసించు నవి యెల్లఁ బ్రియాతీథిం బోలె రామభద్రుని సత్కరించుచు నుండు నమృహాత్మం డెచ్చట వసియించు నచ్చట నించుక యైన భయంబును బరాభవంబును లే కుండు మహాశూరుండు మహాబాహుండు మహాతేజం డాపుణ్యాత్మండు సర్వభూతం బులకు బరమగతియుఁ బరమపరాయణుండును గావున నమృహానుభావుని పాదసేవ మాకుఁ బరమసుఖసాధనభూత యై యుండు మన మిప్పుడు వనం బునకుం జని మీరు రాముని సేవించు చుండుఁ డేము సీతను సేవించు చుండెద మరణ్యంబునందు మీకు రాముండును మాకు సీతయు నిత్యంబును యోగజ్ఞేయంబు సేయు చుండుదు రట్టిపరమస్థానంబున నుండక దుఃఖశోకం బుల బడలుచు నిరానందుల మై యమనోజ్ఞంబును నప్రశస్తంబును సోత్కంఠితజనంబును జిత్రనాశకంబు నైనపురంబున నెట్లుండుద మదియునుం గాక. 983

తే. అకట కై కేయి డయ్యె రాజ్యం బధర్మ, కలితమై నాథవంతంబు గాకయుండు నిచట మనకు వసించంగ నెట్లు వచ్చు, ధనము జీవిత మది యేల తనయు లేల.

ఆ. రాజ్యకారణమున రమణునిఁ దనయుని, విడిచె నట్టిదుర్వివేక యైన కై క యింక నూరఁ గలవారి నెవ్వారి, విడువ కుండు దాని విడువ వలదె. 984

క. జీవించి యున్నకేకయ, భూపరసుతమ్రాల భృత్యభూతల మగుచు స్థిలించి యుండఁ జాలము, జీవితములు సాక్షిగాఁగఁ జెప్పెద మింకన్. 985

తే. పరంగ నెవ్వతె కృపమాలి పార్థివేంద్ర, తనయు రామునిఁ గానకుఁ బనిచె నట్టి లోకవిద్విష్టమతి యైనకై కమ్రాల, నెగులు డక్కి యెవ్వ రెట్లునిలువఁగలదు.

ఉ. రాముండు కానకుం జనియె రాజవరేణ్యుండు శోకకర్షితుం డై మని యుండఁ జాలఁ డతఁ డంతము నొందనవెన్క సీపురం బీమహి యీసమ స్తజనబృంద మనాయక మై యుపద్రుతం బై మితి లేనిదుఃఖమున నట్టె వినాశము నొందు నెంతయున్. 986

తే. మీరు పత్నీయతంబుగ ఘోరవిషము నర్థిఁ గ్రోలియు మృతి నైన నధిగమింపుఁ డట్లు గాదేని నుగుణాధ్యుఁ డైనరాముఁ డర్థి వసియించువనమున కై నఁ బొండు. 987

తే. అకట మిథ్యావివాసితుం డయ్యె రాముఁ, డూర భరతునిముంగల నుంటఁజేసి యుర్విఁ బశుమారకునిమ్రాల నున్నపశువు, లట్ల నిశ్చితమరణుల మైతిమి గద.

కా. రాజీవాత్ముండు గూఢజత్రుండు మహోరన్ముండు లోకప్రియుం

డాజానుస్థిరబాహుః డంచితఘనశ్యాముండునుం బూర్ణిమా
రాజానుస్థిండు నుహారఘండు ఘనుః డారాముండు నానావనీ
రాజి న్యోభిలః జేయు చుండు నెపుడు స్రంగ త్తనూరోచులన్.

961

తే. మఱియుఁ బూర్వాభిభాషియు మధురభాషి

మైనరాముండు శశిభంగి నడవియందు

నమదదంతియానంబున సంచరింపఁ

గని విపినవాసులు ముదంబుఁ గాంతురు కద.

962

వ. అని యిట్లు నాగరస్త్రీలు బహుశ్రకారంబుల భోజనమజ్జనశయనాదు లుడిగి
నానావిధదీనాలాపంబుల విలపించుచు మృత్యుభయాగమంబునందుం బోలె
నాక్రందనంబు సేయుచుండఁ దదీయదుఃఖంబు నహింప లేనివాఁడు పోలె
సూర్యుం డ స్తమించెఁ బదంపడి రాత్రి స్రవర్తించె నప్పుడు సాకేతనగరంబు
గాఢనంతమనపరిపూర్ణం బై నవ్వుజ్వలనసంపాతం బై ప్రళాంతాధ్యయనపుణ్య
కథేతిహాసంబై శూన్యవిహాసార్థం బై ప్రణవ్వుహర్షంబై నిరాశ్రయంబై నవ్వు
నక్షత్రగ్రహం బై నయంతరిక్షంబు ననుకరించె మఱియు నప్పురస్త్రీలు వినయ
వివేకప్రియంబులచేతఁ దమసుతులకంటె నధికుం డైనరామునిం దలంచి భ్రాతృ
పుత్రసహితంబుగా రోదనంబు సేయుచుండిరి ప్రళాంతనృత్యోత్సవగీతవాద్యం
బై నిరాసందం బై యపగతపణ్యవస్తుప్రసారణం బై యయోధ్యానగరంబు
సంక్షుభితోదకం బై నమహర్ణవంబుభంగి నయ్యెగిట రాముండు తమసాతీరం
బునఁ బురజనుల విడిచి నాటిరాత్రి వేగునంతకుం జని సూర్యోదయసమ
యంబున నాహ్నికకృత్యంబులు దీర్చి పితృవాక్యపరిపాలనక్షముం డై దూ
రంబు చనిచని కోసలదేశాంతంబు డాసి వికృష్టసీమాంతంబు లగుగ్రామం
బులును బుష్పితకాననంబులును విలోకించుచు సీతాలక్ష్మణసహితుం డై పోవు
చుండ నప్పు డచ్చటి గ్రామోపగ్రామనివాసు లగుజనంబులు రామునివన
ప్రయాణంబుఁ జూచి తమలో నిట్లనిరి.

963

—అథ వనంబునకుఁ బోవురామునిజూచి గ్రామనివాసులు దుఃఖించుట. అథ—

సీ. అక్కట దశరథుఁ డాలిమాటకుఁ బ్రియపుత్రు నేగతి వనంబునకుఁ బనిచెఁ
దనవంశధర్మంబు దప్పి కై కేయి మగనికి దుర్మయ మెట్లు గఱపె నీతఁ
డనమాన బాహుబలాధ్యుఁ డయ్యును దానిహితవుతఱి దా నెట్లు నీయకొనియె
నతిసుఖోచిత ముగ్ధ యబల మహాసుకుమారి యాధరణీకుమారి యెట్లు

తే. భయదవనమున నిడుములు వడఁ దలంచె, నెంతయావద వాటిల్లె నిపుడు విరి
కేమి సేయంగఁ గలవార మీశ్వరాజ్ఞ, మీతీ నడువంగఁ దరమె యెవ్వారికైన.

క. అని యీగతిఁ గోసలవిష, యనివాసులు దుఃఖితవులై విలపింప

స్థునుఁ డారఘువతి వారల, యనూనదీనోక్తి వినుచు నటు చని మ్రోలన్. 995

- క. సాదరమునఁ బరిమళశీ, తోదకపరిపూర్ణ మగుచు నొప్పెడిదాని
 నేవ్వొగ్రుతి యనువరనది, నాచశరథసుతుఁడు దాఁటి యవ్వలఁ జనుచున్. 996
- క. విమలోదక యై కమనీయమరాశరుతాభియు క్త యై గోకులయు
 క్తమనోజ్ఞానూపక యై, యమరెడుగోమతిని దాఁటి యరుగుచు నవలన్. 997
- క. నవరాజీవోత్పలకై, రవగతసుకరందలుబ్ధరమృభ్రమరీ
 రవనాదిత యై యొప్పెడు, నవజల యగుస్యందికాఖ్యనదిని దరించెన్. 998
- వ. ఇట్లవృక్షోనది ను త్తరించి తొల్లి యిట్టొక్కుచుకు మను వొసంగినట్టి స్యందికాఖ్య
 నదిమర్యాసం బైనదాని నవాంతరజనపదావృత మగుదానిఁ గోసలదేశవిశేషం
 బువై దేహికిం జూపుచు నతిత్పరితగమనంబునం బోవుచు నుమంత్రు నవలోకిం
 చి మత్తహంసస్వరంబున నిట్లనియె. 999
- చ. కడఁగి చతుర్థశాబ్దములు కాననవాస మొనర్చి క్రమ్యుఁ
 దడయక నేగుదెంచి తలిదండ్రులు కామితము ధ్విటింపఁగా
 నుడుగక రేపుమాపు సరయాతటపుష్పితకాననంబునం
 దడరినకొతుకంబు చెలువారఁగ నెన్నఁడు వేట సల్పెదన్. 1000

—ఇంత రాముఁడు జనపదనివాసు లగుజనుల నూటడించుట. ఇంత—

- వ. వేట శిష్టాచారం బగునే యని యంటి వేని. 1001
- సీ. అనఘాత్మ యీలోకమందు రాజర్షుల కడవిలో వేట క్రీడార్థ మగుట
 నవసరం బెఱిఁగి సదాచారవరులచే మానక స్వీకృతం బైనదానిఁ
 జలవేధనార్థంబు శరచాపధరులచే ననిశ మాకాంక్షితం బైనదాని
 సరయానదీతీరసంజాతవనములో నించుక వేటఁ గావించువాఁడ
- తే. సరయ రాజుల కీరితి యవనిలోన, నతుల మై నమ్మతం బయి యలరు చుండు
 ననుచు నీభంగి రాఘవుఁడమృతమధుర, భావణంబులఁబలుకుచుఁబ్రాభవమున.
- వ. శీఘ్రంబున నగ స్త్యవిశాభిముఖుం డై పోవుచు విశాలంబు లగుపురంబు లర
 ణ్యంబులు గ్రామంబులు విలోకించుచుఁ గోసల దేశాంతంబుఁ జేరి యయోధ్యా
 భిముఖుం డై యారబ్ధవ్రతనిర్విఘ్నపరిసమాప్త్యర్థంబు నిర్గమనసమయంబున
 శిష్టాచారప్రాప్తపురదేవతానమస్కారంబునకు సంకటంబుచేత. నవకాశంబు
 లేమిం జేసి యమృతోపురివలన ననుజ్ఞఁ గొనువాఁడై కేలుదోయి ఫాలంబునం
 జేర్చి యిట్లనియె. 1003
- ఉ. ఓపురరాజమా సురపురోపమధామమ నీకు నిత్యముం
 గావుగ నున్నదై వతనికాయముతోఁ దగ నాన తిమ్మ మా
 కీవనిఁ దీర్చి క్రమ్యుఁ నహీనగతిం జనుదెంచి యవ్వలం
 జూపులవిందు గాఁగ నినుఁ జూచెద మింత యనుగ్రహింపవే. 1004
- వ. అని పలికి భక్తిపూర్వకంబుగా నమస్కరించి పదంపడి దర్శనార్థం బరుగు

దెంచి దుఃఖించు చున్న జానపదుల నవలోకించి వారల దుఃఖనివారణంబు
కొఱకుఁ దానును బాష్పపూర్ణముఖుండై దక్షిణభుజం బెత్తి యిట్లనియె.

సీ. అనఘాత్మలార యథార్థంబుగాఁ దొల్లి నాయందు మీచే నొనర్పఁబడిన
యట్టియనుక్రోశ మనుకంపయును గడుఁ బాపీయ మై దోఁచెఁ బరఁగ మీకు
బహుకాలదుఃఖానుభవముకొఱకు నిది చేకూడె నే నేమి నేయువాఁడ
నిపుడు మీపదముల కేగుఁ డే మగ్ధనందీక్షై కాననసీమ కర్ణః

తే. బోయినచ్చెద మని యిట్లుబొసఁగ రామ, చంద్రుఁడవతరణప్రయోజనమురావ
ణాసురవధార్థ మని యక్షరార్థమెఱుక, పడ నచించినవారు సంభ్రాంతులగుచు.

ఆ. రమ్యమూర్తి యైన రామున కభివాద, నము ప్రదక్షిణం బొనర్చి బాష్ప
పూర్ణపదను లగుచుఁ బోవ లేకందంద, నిలిచి చూచు చుండి రలఘుమతులు.

వ. ఇట్లు రామచంద్రముఖచంద్రామృతంబు నేత్రచకోరంబులం గ్రోలుచుఁ దనివి
నొందక తదీయగుణంబులచేత నాకర్షింపఁ బడినమనంబును గ్రమ్మతింపం జాల
క విలపించు చున్నవారల కారఘువల్లభుండు సాయంకాలంబునందు సూర్యుం
డునుం బోలె నగోచరుం డై చతుర్విషయం బతిక్రమించి నిజదేహప్రభావ
లంబుల నద్దేశంబు వెలింగించుచుం జని ధనధాన్యోపేతంబులును దానశీలజనా
కీర్ణంబులును శుభకరంబులును భయరహితంబులును రమ్యంబులును దేవతా
యతనయాగీయచతుబంధన స్తంభసంకులంబులును నుద్యానామృతతోపేతంబు
లును సంపన్నసలిలాశయంబులును హృష్టపుష్పజనాకీర్ణంబులును గోపగోకు
లసేవితంబులును సరేంద్రులకు రక్షణీయంబులును వేదఘోషాభినాదితంబులు
ను నగుకోసలదేశస్థగ్రామంబు లన్నియు నతిక్రమించి ముందట. 1008

—ఇతి రామఁడు గంగానదిఁ జేర నరుగుట. —

మ. కనియె న్రాఘవుఁ డబ్ర మార్గవిలసత్కల్లోలమాలామిశ
ద్భవహంసచ్చరజాతవాతనిపతత్పువ్రవృక్షసూనాళిచే
ననిమేఘల్ త్రిజగత్పవిత్రమహిమవ్యాప్తి నివీతర్కించి గో
బ్ధునఁ బుష్పంబులఁ బూజఁ జేసి రనఁగాఁ బోల్పొందుగంగానదీన్. 1009

వ. మఱియు దేవదానవగంధర్వకన్నరోరగసేవిత యగుదాని విమలపులిసవిహర
మాణ విద్యాధరసుందరీసుందరకబరీసమర్పితనూతనపారిజాతకుసుమ రసా
స్పాదనమత్తమధుకరర్పుంకారసంకుల యగుదాని నిరంతరహోమధూమ
పటలఘునీభూతపుణ్యాశ్రమాభిరామరమణీయతీర యగుదాని జలక్రీడాకుతూ
హలసమాగత విహరమాణ దివ్యాపురోగణజలాశయ యగుదాని సంత
స్థినదేవోద్యానదేవక్రీడాపర్యతశతాకీర్ణ యగుదాని దేవభోగ్యవద్మిని యగు
దాని దేవప్రయోజనార్థం బాకాశంబున కుద్దమించినదాని దేవసంఘాఘ్రత
సలిల యగుదాని సముల్లసితపద్మోత్పలకై రసమండమండలాంతర్గతవిహర

మాణసు త్రమరాళచక్రవాకసారసక్రౌంచరుతాభియుత యగుదాని స్వరణ
మాత్రంబున సకలకల్మషహరణస్వభావ యగుదాని దర్శనమాత్రంబున
సమస్తసుంగళప్రదశీల యగుదానిఁ ద్రిలోకవిఖ్యాత యగుదాని సకలలోక
పావని యగుదాని జలఘాతాట్టహాసోగ్ర యై మణినిర్మలదర్శన యై యాభోగ
పులిననితంబ యై డిండీరఖండనిర్మలహాస యై శైవాలకేశ యై నానాపుష్ప
పరాగపటలపటావృతయై వివిధకుసుమాలంకృతయై భూషణోత్తమభూషితయై
నయవతిభంగి నలరుదాని దిశాగజవనగజదేవోపవాహ్యాగజముహూర్ముహూ
స్సన్నాదితాంతర యగుదాని శింశుమారచక్రభుజంగనిషేవిత యగుదాని
ఫలపుష్పకేసలయద్వీజగుల్మలతాశతపరివృత యగుదాని నిష్పాప యగుదాని
విష్ణుపాదాంగుష్ఠసఖిస్థూయాత యగుదాని శంకరజటాభ్రష్ట యగుదాని సము
ద్రమహిషి యగుదాని మతీయును.

1010

సీ. తిలకింప నొకచోట స్థిమితగంభీరత్వ మొకచోట వేగజలోత్కరంబు
నొకచోట వేణీకృతోదకం బొకచోట రమణీయపులినాభిరంజితంబు
భీషణగంభీరభూషణం బొకచోట నూర్మికానందోహ మొక్కచోట
సముదంచితావర్తనముదయం బొకచోట నొకచోట ఘనవాలుకోత్కరంబు
తే. నొక్కచోటఁ గై రవపంకజోత్పలంబు, లుభయతీరజతరుజాల మొక్కచోటఁ
గలిగి యద్భుతవైఖరిఁ గ్రలుదానిఁ, గలితరంగ తరంగను గంగఁ గనియె. 1011

వ. ఇట్లు జాహ్నువి నవలోకించి రాముండు దనచరణంబుపగిదిఁ బద్మరేఖాలంకృత
యై తనహృదయంబుకరణి నిష్పంక యై తనదానగుణంబుకై వడి బహుజీవన
యై తనవనస్రయాణంబుభంగి వసుమతీజాతాభిరామ యై యలగుట కానందిం
చుచుఁ దత్తీరంబున శృంగిబేరపురం బనునిషాదపట్టణంబుఁ గని తత్సమీపం
బునకుం జని సుమంత్రు నవలోకించి యిట్లనియె.

1012

ఉ. సూతనపుష్పసల్లవమనోహర మై మన కాశ్రయార్హ మై
యీతటినీతటంబుపయి నెంతయు నొప్పెడి నింగుదీమహీ
జాతము చూచితే యిచట సప్తతి నేఁడు వనించి యాపగా
జాతకళావిశేషములు సర్వముఁ జాతము గాక సారథి.

1013

మ. అనిన న్నూతుండు లక్ష్మణానుమతిచే నచ్చోటికిం దేరుఁ దో
లిస రాముండు రథంబు డిగ్గి యట నోలిక నీతయుం దమ్ముఁ డొ
య్యన నేవింపఁగ వృక్షమూలమున నధ్యాసీనుఁ డై యుండె భ
క్తి నిబద్ధాంజలి యై సుమంత్రుఁ డనురక్తి న్నుండటం గొల్వఁగన్.

1014

—అథ శృంగిబేరపురాధీశుం డగుగుహుండు రామునిం జూడవచ్చుట. —

వ. అంత.

1015

ఉ. ఆపుర మేలువాఁడు సుగుణాభిరతుండు నిషాదలోకర

- తౌ పరతంత్రుఁ డుగ్రబలశాలి గుహుం డనువేరివాఁడు ప్రా
ణోపనుమిత్రుఁ డై తగురఘూత్తమురాక యెఱింగి సమ్మత్యో
ద్దీపితుఁ డై హితాలి చనుదేర భజింపఁగ వచ్చె రామునిన్. 1016
- ఉ. ఈగతి నేగుదెంచుగుహు నెంతయు నంతనె చూచి చాపదీ
తౌగురుఁ డై నరాముఁడు స్రవన్నముఖుం డయి రమ్మ రమ్మన
నేగమె దాయ వచ్చి కడు విశ్రుతకీర్తిని రామమూర్తినిం
గాఁగిటఁ జేర్చి మేనఁ బులక ల్పలఁగ నివసయోక్తే నిట్లనున్. 1017
- ఆ. ఓనుహనుభావ యేమికారణమున, సీతపస్విహాస మిపుడు గలిగె
సఖుఁడ నైననాకు సర్వంబు దయతోడఁ, జెప్పు మధిప వేలునేయనేల. 1018
- క. పాయక మద్యాగ్ర్యంబున, నీయట్టిప్రియాతిథి నివనిర్మలచరితు
స్మీయుతునిఁ జూడఁ గలిగెను, నాయట్టికృతార్థుఁడు భువనంబులఁ గలఁడే.
న అని స్వాగతం బడిగి యర్ఘ్యపాద్యాదివిధులం బూజించి వెండియు నిట్లనియె.
ను. ఇనవంశోత్తమ యాధరిత్రికఁ గరం బీశుండ వీ వేము నీ
కనిశంబుం బని సేయువారము మదీయం బైనరాజ్యంబు గ్ర
ద్దనఁ జేపూని ధరింపు మీపుర సుయోధ్యాపట్టణంబట్ల వే
డ్కు నిరీక్షింపుము భక్త్యభోజ్యములు వే గైకొమ్ము నాపై శృంగన్. 1021
- ను. అని ప్రార్థించుచు నున్నయాగుహుని రాజాగ్రేసరుం డైనరా
మన రేంద్రుండు దయార్ద్రదృష్టిఁ గని సమ్మానంబుఁ గావించి యి
ట్లనఁ బుణ్యాత్మక యేము సంతతము సువ్యతీప్రితి నీచేత న
ర్హణముం బొందినవార మింత యిపు డేలా నూత్నసంబంధముల్. 1022
- వ. అని మైత్రిం బ్రకటించి మృదువీనంబు లైనబాహువులం బరివృజించి వెండియు
నిట్లనియె. 1023
- చ. అనుపమపూర్వజన్మసుకృతాతిశయంబున నిన్ను నేఁడు లో
చనములు చల్లగాఁగఁ గని చాలఁ గృతార్థుఁడ నైతి నీసుతుల్
తనయలు చుట్టము ల్పఖులు దాయలు సైస్యపతు ల్కగుల్లగుల్
ఘనముగ సంతతంబును సుఖిణితి నొప్పుదు రే సుహృద్వరా. 1024
- చ. అనుభువిచార నీ వొనఁగు నట్టిసపర్యలు మాకు వచ్చెను
జ్ఞనకునియాజ్ఞ చే నియతి సంధిలఁ దాపనవృత్తిఁ గానలోఁ
బనివడి సద్వ్రతంబు సలుపం జను నే నిట భక్త్యభోజ్యము
ల్లానుట యసంగతంబు నయకోవిద యీవినయంబు చాలదే. 1025
- వ. ఈతురంగమంబులు మార్గాయానంబున డస్సి యున్నయవి ఘాసపానీయం
బులచేత వీనికిం దృష్టి గావించుము నన్నుం బూజించినట్ల కా సంతసించెద
ననిన నట్ల యని తగువారల నశ్వరక్షణంబునకు నియోగించె సంత నారఘు

పుంగవుండు కాలోచితకృత్యంబులు దీర్చి లక్ష్మణుడ తం బైనగంగానదీజలంబుఁ
గ్రోలి సుమంత్రవిరచితం బైనవర్ణతల్పంబుఁ బత్నీసమేతంబుగా నధివసించె
నప్పుడు లక్ష్మణుం డన్నచరణంబుల గంగోదకంబులం గడిగి తడియొత్తికొంత
దడవు శుశ్రూషుఁ గావించి పదంపడి ధనుర్ధరుం డై కొలిచి యుండె గుహుండు
ను సూతనహితంబుగా సౌమిత్రితోడ సంభాషించుచు ధనుర్ధరుం డై కాచి
యుండె నంతఁ గొంతరాత్రి చనిన యనంతరంబ భ్రాతృరక్షణాయత్తచిత్తుం
డై యదంభంబున నిద్ర వేగించు చున్నలక్ష్మణుం జూచి సంతాపనంతపుం డై
గుహుం డి ట్లనియె.

1026

—అప్పు గుహుండు లక్ష్మణుండు నిద్ర పోకముండుటను జూచి పరితపించుట. —

చ. అతులితవై భవోన్నతి మహాసుకుమారుడ వయ్య నీవు నీ
గతి నడురేయిఁ గా ల్నిలిపి కంటికి నిద్దురఁ గాచి యున్ని నా
మతికి విపాద మయ్యెడి ఊమావరపుత్ర త్వదర్థ మిందుఁ గ
ల్పిత మగువర్ణతల్పమునఁ బ్రీతి సుఖస్థితిఁ బవ్వళింపవే.

1027

ఆ. అనఘచరిత కష్ట మనుభవింపఁగ నాకుఁ, జెల్లుఁ గాక నీకుఁ జెల్లు నయ్య
ఘనసుఖోచితుడవు కడుసుకుమారుడ, వతిమ్మదుండ వనిపాత్మజుడవు.

చ. అనవరతంబు నీదుకృప నందినవారము గాని నజ్ఞనా
వనగుణధుర్య యేము కడవారము గాము సు మయ్య యీనిశం
బనివడి బంధువు ల్పిలులు భ్రాతలు జ్ఞాతులు గొల్వ నిద్ర మే
ల్కనియెడునంతదాఁక మిముఁ గాచెడఁ గంటికి తొప్ప కై వడిన్.

1029

మ ధర నెవ్వోనికృప న్నితాంతయశము స్థర్ధాకాసుంబులుం
బరమైశ్వర్యము నాకుఁ గల్గె సుఖసంపల్లాభముం గంటి నా
సరవయ్యం డగుజానకీప్రియునకన్న సుస్థియుం డెవ్వఁడు
ర్వరలో లేమి యథార్థ మింతయు సుమిత్రాపుత్ర చర్చింపఁగన్.

1030

తే. సరవరాత్మజ గహనగోచరుండు నైన, నాకుఁ దెలియని దీవిపినంబునం దొ
కింతయునులేదు బల మోపినంతగలదు, శంకవిడిచినిద్రింపుము శయ్యయందు.

ఉ. నా విని లక్ష్మణుండు కరుణంబుగ నాగుహుఁ జూచి పల్కు నో
భూవినుతప్రతాప విను ముజ్జగ మేలుట కర్హు డైనయీ
భావజనన్నిభుం డిటులు వర్ణతలంబునఁ బవ్వళింప నా
కేవిధి నిద్ర వచ్చు సుఖ మేటికి జీవిత మేల చెప్పుమా.

1032

—అప్పు లక్ష్మణుండు రామునివనవాసమును గుహనితోఁ జెప్పి దుఃఖించుట. —

ఆ. అనఘ ధర్మవిడుడ వైననీచేత క్షయితుల మైనమాకు మది నొకింత
యైన భీతి వుట్టు దన్యడ వీవు గా, వాదరింపఁ బడితి నదియె చాలు.

1033

- క. రణమున నేవీరుండు సుర, గణమున కై న నెదిరింపఁగా రాక బలో
 ల్బణవృత్తి నలరునాయన, తృణములపై బన్వళించె నిష్ఠుడు గంట. 1034
- తే. ఘనతపము చేత వివిధయాగముల చేత, దానముల చేత సకలమంత్రముల చేతఁ
 బ్రాహ్మణైశ్వర్య గుణుడయి పరఁ గెఁగాన, జనకునకతి ప్రియాత్మజుండనఘయితఁడు.
- ఆ. అట్టి రాఘవాన్వయ ప్రదీపకుఁ డైన, యితఁడు ఘోరవనికి నేగు చుండఁ
 జూచి తండ్రి యైనతోటే శ్వరుఁడు నును, న నెడుమాట నందియంబు గాడె.
- వ. పితృమరణానంతరంబున మేదిని యనాథ యై యుండఁ గలదు యువతులందఱు
 నాక్రందనంబుఁ గావించి యలసి నిరానంద లై యుందు రని పలికి వెండియు
 నిట్లనియె. 1037
- చ. నిరుపమవాద్యఘోషముల శృత్యరవంబుల గీతనిస్సనో
 త్కరముల భూషణద్యుతులఁ దద్దయు సొంపు వహించురాజమం
 దిర మది నేడు సంక్షుభితనీరధిమాడ్కి వినష్టతారకాం
 బరమువిధంబున న్నిగులఁ బాడఁతీనట్లుగ నుండు నే కదా. 1038
- క. మాయయ్యయఁ గౌసల్యయు, మాయమ్మయు నేటిరాత్రి మహనీయగుణ
 శ్రీయుతుల మమ్మఁ గానక, పాయక నేపగిది వీట బ్రతుకుదు రకటా. 1039
- తే. అనఘ మాతల్లి శత్రుఘ్ను నాశ్రయించి, యొకవిధంబున ధరమనియుండుఁగాని
 యేకసుత యైనకౌసల్యయెట్లు బ్రతుకఁ, గలదుతీర్పంగరానిదుఃఖమునహించి.
- క. అసుర క్షజనాకీర్ణం, బును లోక సుఖానహంబు భూరిద్యుతి యా
 ఘనసా కేతము వ్యసనం, బునఁ గ్రాగి నశించు నింకఁ బుణ్యచరిత్రా. 1041
- తే. అగ్రతనయుండు ప్రియుండు మహాత్ము డైన
 రామభద్రుని విడిచిన రాజవరుని
 యొడలఁ బ్రాణంబు లెబ్బంగి నుండు నతఁడు
 ప్రియకుమారుండు పృథ్వుండు నయవిదుండు. 1042
- తే. విపులయశుఁ డైన రామునివిషినయాత్రఁ
 దలచి శోకాగ్ని చేఁ గ్రాగి తనువు విడుచుఁ
 గాక కౌసల్య మని యుండఁ గలదె యింక
 నాయమవితాన మాయచ్చ యడలుఁ గాడె. 1043
- క. గ్రద్దన భూమిశ్వరుఁ డా, యిద్దఱముద్దియలపాటు హృదయంబునఁ దాఁ
 దద్దయుఁ జింతించి ఘనవి, పద్దశచే డస్సి మేనుఁ బాసెడు సుమ్మా. 1044
- ఆ. ఇట్టిమాటఁ దలఁప నెంతయు నాగుండె, యవియుచున్న వట్టియడలు మాని
 సమ్మదమున నేడు తొమ్మున జేయిడి, నిద్ర వోవ నెట్లు నేర్తు నయ్య. 1045
- ఆ. తనయువిషినయాత్రఁ నలపోసి మృతుఁ డైన, తండ్రి సంస్కరించి ధన్యు లగుచు
 నఱలు చుందు రట్టిభరతాదులకుఁ బోలె, గలుగజరయ్యె భాగ్యగరిమ మాకు.

- ఆ. తపమువేర్చి మమ్ము నపుహాసముగఁ గాంచి, పెంచినట్టిజనకుఁ డంచితముగ
బ్రతికి యుండెనేని గ్రమ్మఱ జనుదెంచి, నపుడు గాదె చూచి యలగుటెల్ల.
- వ. మఱియు మృత్యుం డైనదశరథుని నత్కరించి ధన్యులై భరతాదికుమారులు
రన్యజత్వరసంస్థాపంబును సువిభక్తసుహృదంబును మార్కటప్రాసాదసంప
న్నంబును గణికావరశోభితంబును గజాశ్వరథసంభాధంబును దూర్యనాదవినా
దితంబును సర్వకల్యాణసంపూర్ణంబును హృష్టపుష్పజనాకులంబును నారామో
ద్యానసంపన్నంబును సమాజోత్సవశాలియు నగుసాకేతనగరంబున యథా
సుఖంబుగా విహరించెన రేము వనవాసంబు నిర్వర్తించి సత్యప్రతిజ్ఞల మై
సేమంబుతో నయోధ్యాపురంబుఁ బ్రవేశించి దశరథుండు జీవించి యుండె నే
నియు నన్యుహాత్మునిపాపంబుల కభివందనంబుఁ గావించి సేవించెద మని
సత్యంబుగాఁ బలికెన నానుమిత్రాపుత్రునివాక్యంబు విని గుహుండు రాముని
యందు గురుసౌహృదంబువలన జ్వరాతురుం డై వ్యధాతురం బగుగజంబు
పోలిక సంతాపసంతప్తుం డై కన్నీరు నించు చుండె నంతఁ బ్రభాతకాలం
బగుటయు రాముండు మేల్కొంచి సౌమిత్రి నాలోకించి యిట్లనియె. 1048

అంతట లక్ష్మణునాజ్ఞ గుహుండు గంగ దాటుట కోడఁ చెప్పించుట. అంత

- మ. కృకవాకుల్ మొఱయం దొడంగె శిఖు లుద్గీసంబు లై మ్రోసె విం
టె కవు ల్లూయఁ దొడంగె నల్లదిగొ ప్రాగ్దేశం బినచ్చాయచే
నకలంకస్థిత నొప్పి భానుఁ డుదితుం డై రాఁ గలం డీంకఁ ద
క్కక నీయాపగ దాఁటి పోద నున నొఁగఁ కంచు నాతం డొగిన్. 1119

- ఆ. గుహునిఁ జూచి సల్మె గొబ్బున నీవు ను,మంత్రుఁ గూడి నీదుమంత్రివరులఁ
బనిచి గంగ దాఁటి చనుటకు నోడ దె, ప్పించు మనిన సతఁడు పెంపుతోడ.
- వ. తనమంత్రులం జూచి మీరు రయంబునం జని సువాహనసంయు క్తయగుదానిఁ
గర్జగ్రహవతి యగుదాని సుప్రతార యగుదాని దృణసంధిబంధ యగుదాని
శోభనస్వరూప యగుదాని నొక్కనావ నవతరణమార్గంబునం దెం డనినవిని
యాగుహమాత్యు లట్టినావ దెచ్చి గుహునకు సమర్పించిన సతండు దాని
రామునకుం జూపి ప్రాంజలియై దేవా యిన్యుహాపది నుత్తరించుటకు యోగ్యం
బైనసాధనం బుపస్థితం బయ్యె దీని నారోహింపుఁ డనిన నారాముండు గుహు
నిం జూచి నీచేతఁ గృతకాముఁడ నైతి నట్లు సేయం గలవాఁడ ఖనిత్రపిటకా
దిసాధనంబులును వై దేహివస్త్రాభరణాదికంబును నోడమీఁదం బెట్టించు మని
పలికి సౌమిత్రిసహితంబుగాఁ దనుత్రాణంబులు దొడిగి తూణీరంబులు బిగించి
కృపాణంబులు ధరించి కోడంకపాణియై రథారోహణంబు సేయక వై దేహిం
దోడ్కొని పానసంచారంబున నోడసమీపంబునకుం జనుసమయంబున
నుమంత్రుండు నిటలఘటితాంజలిపుటుం డై దేవా యేమి సేయం గలవాఁడ

నానతిం డని వినయంబునం బల్కిన నారఘువల్లభుండు గజేంద్రహస్తప్రతిమం
బ్రై నదక్షిణకరంబున నతని సంస్పృశించి మందమధురవాక్యంబుల నిట్లనియె.

— యో రాముండు సుమంత్రు నయోధ్యకుఁ బొమ్మని చెప్పట యో—

చ. భరతుండు వీట లేడు నరపాలుండు మద్యనయాత్ర కాత్మలోఁ
బరమవిపాద మొందుచు విపద్దశచే నడ లూనుఁ గాన న
త్వరగతి నేగి నీ వొకవిధంబున నాయనఁ దేచ్చుచుండు మీ
పరమసఖా వనంబునకుఁ బాదగతిం జనువార మెంతయున్. 1052

చ. అనిన నతండు దీనుఁ డయి యాయన కిట్లను దేవ యే మనం
జను వనితాయుతంబుగ నిజంబుగఁ గాఱడవిం జరింపు మం
చనయును నీకుఁ బ్రాకృతున కట్ల కృతాంతుండు సేయు చుండ న
న్యూనకు మనుష్యమాత్రునకు నొక్కనికి న్వశమే మరల్పంగన్ 1053

తే. అనఘచరిత నీయట్టిమహాత్ముఁ డిట్టి, కష్టదశనొందు చుండఁగఁ గాంచి మార్ద
వార్జవబ్రహ్మచర్యంబులం దధీత, మందును ఫలోదయంబు లేదని తలంతు.

వ. దేవా నీవు పితృవియోగంబున వై దేహీలక్ష్మణసహితంబుగా వనవాసంబు
నలుపుటం జేసి ముల్లోకంబుల సతిక్రమించి నిక్కువంబుగాఁ బరమసిద్ధి వడ
సెదవు తమనాతీరంబున నిద్రా సమయంబునం దవిదితగమనంబునఁ బౌరులును
బలాత్కరించి క్రమ్మఱించుటంజేసి యేనును నీచేత వంచితల మైతి మింకఁ
బాపభాగిని యగుకై కేయికడ నెత్తెఱంగున జీవించెద మని దుఃఖార్తుం డై
రోదనంబు సేయుచుఁ బ్రాణసముం డై నయన్ముహూనుభావుని విడువం జాలక పరి
భ్రమించు చున్ననుమంత్రం జూచి రోదనజనితాశుచిత్వనివారణార్థంబు జల
స్పర్శంబు సేయించి పరిశుద్ధం గావించి మధురవాక్యంబుల ననూనయించుచు
నిట్లనియె. 1055

క. మనువంశజులకు నీతో, నెన యగునన్నిత్రుఁ డన్యఁ డింక లే డటుగా
వున దశరథజనపతి వగ, పునకుం జొర కుండునట్లు బోధింపు మటన్. 1056

తే. అనఘ మామయ్య ననుఁ బాసి యడలుచుండు
నన్యహాత్మునిశోకంబుఁ గ్రమ్మఱింపు
మధికవృద్ధుండు కామభారావసన్నుఁ
డగుట నిట్లాత్తి చెప్పంగఁ దగియె నేడు. 1057

— యో రాముండు సుమంత్రునితో దశరథాదులకుఁ దననమస్కారములఁ దెల్పు మనుట. యో—

వ. మఱియు మహీపతులు స్వతంత్రులు గావున వలయు నెడల నిందాస్తుతివిచా
రంబు దక్కి నిగ్రహానుగ్రహంబులు నలుపుచుండుదు రట్టివారిసేతకుం దెగ
డుట బుద్ధిమంతుల కుచితంబు గాదు దశరథుండు కై కేయిచిత్తంబు వడయు

టకు నెద్ది పంచి న వానిం గాదనక నేయుచుండుము మఱియు మహీరమణుం
 కేకావ్యంబు ముద్దేశించి యప్రియంబును దుఃఖంబును సంతాపంబును బొంద
 కుండు నట్టికార్యం బట్లు గావించుము నీవిప్పుడు రయంబునఁ బురంబునకుం
 జని నృద్ధుండును పతేంద్రియుండును నవృష్టదుఃఖండును నగుమహీపతిని
 నముచితంబుగా సంవర్జించి యభివాదనంబుఁ గావించి నావచనంబులుగా ని
 ట్లనుము

1058

చ. మిహీరకులేశ నీకుఁ బ్రణమిల్లెద నేనును లక్ష్మణుండు భూ
 దుహితయు నీయనుగ్రహము తోడఁగ శోకము దక్కి దండకా
 గహనపదంబున న్ననుయకాలముదాఁక వసించి క్రమృత
 ప్రహీఁ జనుడెంచి యవ్వలఁ దిరంబుగ నీడద మాశ్రయించెదన్.

1059

తే. రాజ్యహీనుఁ మైతి మరణ్యవాన, మావహిలె నంచు మది నించుకై నవగవ
 కధిప యేనును లక్ష్మణుఁ డవసిపుత్ర, సుఖుల మై యున్నవార మిచ్చోట నిపుడు.
 ప. అనివిన్నవించి పదంపడి మజ్జనని యగుకౌసల్యా దేవి కభయంబుఁదెలిపి సుమిత్ర
 ననూనయించి కై కేయిసంతాపంబు మాన్చి తక్కినతల్లుల కారోగ్యంబు
 దెలిపి విశేషించి మామువ్వురపచనంబులుగా మజ్జననికి మత్కుశలంబుఁ దె
 లిపి యభివాదనంబుఁ జేసి వెండియు జగతీపతితోఁ గార్యంబుతేజం గి ట్లని
 చెప్పుము.

1061

చ. భరతుని వేగ రాఁ బనిచి బంధువు లెల్లను నమ్మతింపఁగా
 నిగుఁపమశాశ్వతీతమున నిల్చు మతండు భవన్మనోవ్యధ
 స్ఫురునడిఁ దీర్చు నంచు నరచాలునితో వివరింపు మమ్మలం
 దఱ నమదృష్టిఁ జూచు మని నాయనుజన్తునితోడ నాడుమీ.

1062

తే. తండ్రివనువున రాజ్యంబు తెలివి యేలు
 నతఁ దుభయలోకసుఖతంత్రుఁ డగుచు నలరుఁ
 గాన దశరథునానతిఁ బూని రాజ్య
 మేలు మని కై కఱాడుకుతోఁ జాల జెపుము.

1063

తే. మఱియుఁ దలదండ్రులందు సమానభక్తిగలిగి వర్తింపు మనిశంబుకై కయందు
 బోలె నిశ్చలభక్తిసల్పుము సుమిత్ర, యందు మజ్జనయత్రియందనుచుఁ జెపుము.
 ప. విశేషించి దూరం బరుగు దెంచితి నింక రథంబుఁ గొని యరుగు మనిన నతండు
 సంతాపసంతప్తుం డై వెండియు స్నేహంబున రాముని విలోకించి యిట్లనియె.

అతి సుమంత్రుఁడు రామవియోగమున దలంచి దుఃఖించుట. అతి

క. మునుగొని భక్తిన్నహం, బున సౌహృదమున నవిక్లబుడ నై యే నా
 దీనమాట తప్పుగాఁ గొన, కి నవంశశ్రేష్ఠ యేలు హృదయమునందున్. 1066
 పేలనపు తనయనిఁ బాసినజననిమాడ్కి, దృద్వియోగసంభూతదుర్వారదుఃఖ

మున నిరానంద మై యున్న పురవరమున, కెట్లు చనువాడ నానతి యిమ్మధీశ.

తే. మిహిరకులవర్య మును భవత్సహిత మైన
రథము గ్రమ్మట నిటు భవద్రహిత మగుచు
నుండ వీక్షించి వీటిలో నున్నవారు
పద్మదళలగ్నజలములభంగి గారె.

1068

తే. సూతపరిశేష మైన యీశాన్యరథము, నాజహతవీర మైన సైన్యమునుబోలె
జూచి సాకేతనగరంబు శోకతాప, యుక్త మై కడుదైన్యంబు నొందు గాదె.

తే. జనవరాత్మజ దూర దేశమున నున్న, వాడెవై నను నిను వీటి వారు మ్రొల
నున్నవానిగ మది నెంచి యోగిరంబు, గుడువ నొల్లకయుందురు జడతనొంది.

చ. కడువడి నీవు ప్రోల్వెడలి కాననసీమకు నేగుదెంచున
ప్పుడు నిను బాయ లేక బలముఖ్యులు పౌరు లమాత్యకు ల్గుఖు
ల్లడయక దుఃఖిశోకమునఁ దద్దయు నాకులపాటు నొందుచు
జ్ఞడత వహించి యుండుటయు సర్వము నీ కది దృష్టమే కదా.

1071

తే. సాధునుతలీల నీవ్ర వాసనమునందు, నగరజనముచే నెద్ది యొనర్పబడియె
నట్టిరోదనశబ్ద మీవట్టితేరు, దేటి చూచిన శతగుణాధికము గాదె.

1072

తే. ఇనకులోత్తమ యీదుఃఖ మెల్లవారి, కోడ కేనె యొనర్చినవాడ నగుదు
నన్నియు నటుండ నిమ్మధరాధినాథు, శోకతాపంబు నా కటుచూడ వశమె.

తే. దోషమనియెన్నకీటు నన్ను దుఃఖవార్ధిలోనఁ బడఁద్రోచి పోవంగఁ బూనితేమ
హాత్మ దయమాలి యట్లైనననువులిపుడె, విడుతుఁ గా కేలపోదు నవ్వీటి కధిప.

సీ. రాజవంశాంభోధిరాజ నిన్నిటఁ బాసి యే నొంటిఁ బురమున కేగ నచట
మీతల్లి కొసల్య నాతనూభవు నెందు విడిచి వచ్చితి నని యడుగ నామె
కేమని చెప్పుదు నోమహాదేవి నీకొమకును మాతులకులమునందు
డించి వచ్చితి నూఱడిల్లుము నీ నని చెప్పుదునే దానఁ దప్పు గలుగు

తే. మానితాచారు నీవుత్రుఁ డైనరాము, నడవిలో డించి వచ్చితి నంటి నేని
విడుగునంటియీ వాక్యంబునొడివినంతఁ, దడనుకప్పుడెయనువులు విడువకు న్నె.

క. జననుత యీహయరాజము, లనఘుని నినుఁ బాసి శూన్య మైనరథంబుం
గొని నేడు మరలఁ బట్టణ, మున కేగతిఁ బోవ నేర్చుఁ బురుషశ్రేష్ఠా.

1076

—ఘోఘ సుమంత్రుఁడు తానును రామనితోడ జనమునకు వచ్చెద ననుట. ఘోఘ—

న. దేవా ప్రియదర్శనుండ వై ననిన్నుం బాసి నిమిషం బైన జీవింపం జాల నీతోడ
వనంబునకుం జనుదెంచెన ననుగ్రహింపు మట్టియకొన వేని రథంబుతోఁ గూడ
నగ్నిప్రవేశంబుఁ జేసెద నని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

1077

ను. అనఘా దారుణకంటకద్రుమశిలావ్యాప్తంబు లై నట్టియూ

వనమార్గంబులయందుఁ బాదగతిఁ బోవం జాల. వీన్యందనం
బనుమానింపక యెక్కుఁ డేను సుఖ మింపారంగ నెచ్చోటికిం
జన నిష్ఠం బగునట్టి దేశమున కిచ్చాభంగిఁ గొంపోయెదన్.

1078

వ. మహాత్మా కాంతారంబున మీకు నెయ్యది తపోవిఘ్నంబుఁ గావించుచుఁ
జరించు నట్టిసత్వంబుల నెల్ల నేను రథఘండనై బాధించుచుండెద రాజ్యాభి
షిక్తభవద్రథచర్యాకృతం బైనసుఖంబు భాగ్యహీనుండ నైననాచేత నలభ్యం
బయ్యె నైనను భవతాసహాయకరణంబుచేత వనవాసకృతసుఖం బైనననుభ
వింప నిశ్చయించితి నరణ్యంబునందు నీ కనుకూలుండ నయ్యెద నీవు నాకుఁ
బ్రత్యానన్నుండ వగు మని ప్రీతిపూర్వకంబుగా నీచేతఁ బలుకంబడువాక్యం
బేను వినం గోరెద హయంబులు వనవాసి వైననీకుఁ బరిచర్య సేయుచుఁ బర
మగతిం బ్రాపింపఁ గలయవి యేను నిన్నుం బాసి యయోధ్యాపురంబునకుం
గాదు దేవబోకంబున కై నం బోవ నొల్ల వనంబున నీకు శుశ్రూషఁ గావించు
చుచు సుఖనై యుండెద నని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

1079

క. విను మఘచిత్తుఁడు బలశా, సనునగరంబునకుఁ బోవఁజాలనిమాడ్కి
స్తవర నినుఁ బాసి పురం, బున కరుగం జాల నన్నుఁ బుచ్చకు మింకన్.

1080

క. వనవాసవత్సరంబులు, చనినవెనుక మిమ్ము నర్థిఁ జారుశతాంగం
బున నిడుకొని క్రమ్మఱఁ బుర, మునకుం గొని పోవువాంఁ ధ పొడమె నధీశా.

తే. ఘోరవనిలోన నీతోడఁ గూడి యున్న
నాకుఁ బదునాలుగబ్దము ల్నయచరిత్ర
నిమిషకాలంబు లై తోచు నిన్ను విడిచి
యున్న నవియె నూతేడు లై యుండు నధిప.

1081

వ. దేవా నీవు పరమదయాళుండవు విశేషించి భృత్యసత్సలుండవు ధర్మాత్ముం
డేను భృత్యుండ నపరాధరహితుండ రాజపుత్రాశ్రితమార్గస్థితుండ నన్ను విడి
నాడి పోవుట ధర్మంబు గాదని యిట్లు దీనుం డై బహుప్రకారంబుల సా
సారెకుఁ బ్రార్థించు చున్ననుమంత్రనవలోకించి భృత్యానుకంపియగురాముండ
మధురవాక్యంబుల నాశ్వాసించి నుమంత్ర నిన్ను భర్తృవాత్సల్యంబు గా
వానిఁ గా నెఱుంగుదుఁ బురంబునకుం జను మనుటకుఁ గారణం బెఱింగించె
విను మని యిట్లనియె.

1082

అథ రాముండు సుమంత్ర నయోధ్యకుఁ బోవునటకుఁ గారణముఁ జెప్పట.

క. వెచ్చెఱి నగరికిఁ గ్రమ్మఱి, నచ్చిననినుఁ జూచి కై క వదలక రాముం
డచ్చుపడ వనికిఁ జనె నని, యిచ్చ నలరుఁ బ్రత్యయార్థ మేగఁగ వలయున్.

క. అనఘాత్త యేను గానన, మున కరిగినవార్త విని ప్రమోదాన్విత యై
జనపతి మిథ్యావచనం, డనియెడిశంక వెన విడుచు నక్కైక మదిన్.

1083

- క. గురుతరభరతారక్షిత, సురుచిరనుతరాజ్యజన్యసుఖ మయ్యమకుం
దిరముగ దొరకొను టదియే, పరమనఖా నాకు మిగులఁ బ్రథమార్థ మిలన్.
- క. నాకును విభునకుఁ బ్రియముగఁ, జేసొని యరదంబు గొనుచు శీఘ్రంబున న
వ్యాకులమతి నై పురి క,స్తోకగతిం బొమ్ము సూత సుగుణవ్రాతా. 1087

—అథ రామలక్ష్మణులు జడలఁ దాల్చుట. అథ—

- వ. నాచేతఁ జెప్పం బడినయీవాకన్యంబు లన్నియు వారివారికి వేర్వేటి నెఱిం
గింపు మని యిట్లు పెక్కువిధంబుల సారెసారెకు ననునయించుచు సుమం
త్రుని నిలువం బనిచి గుహునిం జూచి నాకు నజనం బగువనంబునందు నివా
సం బయోగ్యంబు జనపదరహితం బైనవనంబునందు వాసంబును వన్యాహార
ధశ్యయ్యాదికంబును గర్తవ్యంబు గావున నియమంబు పరిగ్రహించి సీతా
లక్ష్మణదళరథులకు హితకాముడనై వనంబునకుం జనియెద నిప్పుడు జటాధార
ణార్థంబు న్యగ్రోధక్షీరంబుఁ దెచ్చుని పలికిన నతం డట్లు కావింప రాముండు
లక్ష్మణసహితంబుగా సముచితప్రకారంబున జడలఁ దాల్చె దీర్ఘబాహు లగు
నమ్మహానుభావులు చీరసంపన్నులును జటామండలమండితులునై తపోనిష్ఠాగరి
ష్ఠులైనమునులచందంబున నొప్పిరి యిత్రైటంగున రాముండు సౌమిత్రిసహితం
బుగా వానప్రస్థమార్గానుసారి యగువ్రతం బంగీకరించి వెండియు గుహు
నవహికించి. 1088

- క. బలశోశదుర్గజనపద, ములయందుఁ బ్రమాద ముడిగి పుణ్యోచిత మ
త్యలఘుతరం బగురాజ్యము, నలయక పాలించు చుండు మయ్య మహాత్మా.
- క. అని యిటు నివాదనాథున, కనుజ్జ యిడి రాముఁ డవనిజానుజయుతుఁ డై
పెనుపొంద నోడకడకుం, జని లక్ష్మణుఁ జూచి పలికె సంతరజేచ్ఛన్. 1090
- క. జనకసుత యబల గావున, నిసకుల తా నెక్కఁ జాల దీయోడపయిం
బనిపడి మెల్లన నీసతి, ననఘా యెక్కింపు మనిన నాతఁడు ప్రీతిన్. 1091
- క. మానుగ రామునిపనుపున, హాసకి నెక్కించి పిదపఁ జక్కఁగ నోడం
దా నెక్కఁ బిదప వీరుఁ డ, హీనపరాక్రముండు రాముఁ డెక్కెం గడిమిన్.

—అథ సీతారామలక్ష్మణులు నౌకారోహణముఁ జేయుట. అథ—

- వ. ఇట్లు నావ నెక్కి యాత్మహితంబుకొఱకు బ్రావృణక్షత్రియార్హం బైన
నావారోహణమంత్రంబు జపియించి యథాశాస్త్రంబుగా నాచమనంబుఁ జేసి
సీతాలక్ష్మణసహితంబుగా నమ్మహానదికి నమస్కారంబుఁ గావించి ప్రీతినంహృ
ప్తనర్వాంగుం డై సుమంత్రుని బలసహితంబుగా గుహుని నిలువ నియమించి
నావికులం జూచి రయంబున నోడ గడవుం డనిన వారట్లు గావింప నయ్యో
డ కర్ణధారసమాహిత యై మహార్ణవంబునం బనుమందరాఘలంబుభందంబునం

.బోవు చుండె నప్పుడు సీతాదేవి యంజలిఁ గీలించి యమృతహాసది నుద్దేశించి యిట్లనియె.

1093

శ్లోక సీతాదేవి గంగానదిని బ్రార్థించుట. శ్లోక

క. దేవి యీయన దశరథ, భూవల్లభసుతుఁడు విషినభూమి కరిగెడి
న్నీ వచ్చటఁ గృప మెఱయఁగ, వావిరి రక్షించు చుండవలయుం జువ్వా. 1094

క. ఈరే డబ్బంబులు వన, ధారుణి నెనియించి యవలఁ దమ్ముఁడు నేనుం
గోరిక నేవింపఁగఁ జను, దేరఁగలఁడు నిన్నుఁ జూడ దేవీ మరలన్. 1095

తే. త్రిపథగ యనంగ సాగర దేవి యనంగ, నఖిలవిష్టవపావని యనంగ బ్రహ్మ
లోకగామిని యనంగ సప్తాకమహిమ, ధాత్రి విఖ్యాతఁ గైకొన్నదాన వీవు.

తే. లట్టి నీకు నమస్కార మాచరింతు, సర్వకామప్రసాదిని సవతి నగుచు
మరల వచ్చితి నేని సమస్త మెలర్ప, వివిధభంగులఁ దృప్తి గావించుదాన.

క. పాయక మద్యల్లభుఁ డగు, నీయనముఁడు మరల భూమి కేలిక యైన
న్నీయాన నీకుఁ బ్రియముగ, వేయి మొదవు లిత్తు వేదవిప్రుల కెలమిన్. 1098

ప. మఱియు నరణ్యవాసంబు పరిసమాప్తి నొందించి క్రమము నయోధ్యకుం జను
దెంచునప్పుడు సురాఘటసహస్రంబుల మాంసభూతోదనంబున నీకుఁ దృప్తి
నొందించెద మఱియు ననేకసువర్ణవస్త్రాభరణాదులు బ్రాహ్మణుల కొసంగెద
భవదీయతీరనివాసు లై భవదంతస్థినంబు లైనప్రయాగాదిపుణ్యతీర్థంబులను
గాఢ్యాద్యాయతనంబులను సంతృప్తంబులం జేసెద నని యివ్వీధంబున
నసాంసులాశిరోమణి యగువై దేహి భాగీరథిం బ్రార్థించు చుండ నయ్యోడత
ద్దక్షిణతీరంబు నేరంజనియె నప్పుడు రాముండు సీతాలక్షణసహితంబుగా నావ
డిగి తటం బెక్కి తమ్మునిం జూచి యిట్లనియె.

1099

క. సజనస్థలమున నైనను, విజనం బగుచోట నైన వేయిగతుల భూ
మిజ నధికయుక్తి గాచుట, గజవిక్రమ మనకువలయు కార్యము సుష్టా.

క. కావున ముంగలి యై చను, మీవు నడుమ జనకపుత్రి యేతెంచెడి నే
వావిరి మీయిద్దఱకుం, గావలి యై వెనుక ప్రావుగాఁ జనుదెంతున్. 1101

తే. పురుష శార్దూల యీగోల పుట్టి యెన్నఁ, డిట్టికన్యంబు లెఱుంగనిదివుడు దారు
ణాటవివాససంభవానాన మొంది, యాత్మ శోకింపఁ గల దింక నకట కంటె.

క. జనరహితము విషమము భయ, జనకం బగుగహనమంధఁ జను చున్నది గా
వున నేమఱ కిప్పుడు మన, మనఘా రక్షింప వలయు నంగన యగుటన్. 1103

ప. అని యాజ్ఞాపించిన నట్ల కాక యని లక్ష్యుండు మహాధనుర్ధరుం డై యగ్ర
భాగంబునం జనియె వై దేహి ము న్నిడుకొని రాముండు పిఱుందదెసం
బోవు చుండె నంత మమంత్రుండు భాగీరథిదక్షిణతీరంబునం బోవు చున్న
రాముని దవ్వలం జూచి కూడ ముట్టుటకు సామర్థ్యంబు లేమిం జేసి కన్నీరు

నించు చుండె నిట్లు రాముండు గంగానది ను త్తరించి శుభసన్యసమృద్ధరబు
లగువత్సదేశంబులు విలోకింపుచు వ్యాఘ్రాదిక్రూరమృగంబులం దోలుచు
నాహారయోగ్యంబు లగువరాహముశ్యసరుషృవతసంజ్ఞమృగంబుల వధించి
వానిం గొని బుభుక్షితులై ప్రొద్దు గ్రుంకునంతకు నొక్కవనస్పతి డాయం జని
వర్షణప్రియ యగునంధ్య నుపాసించి జానకివల్లభుండు సౌమిత్రి నవలోకించి
యిట్లనియె.

1104

క. ఏనిశ సుమంత్రవిరహిత, మై నేఁ డిట మనకుఁ దోచె నారాత్రి బహి
ష్ఠాన నివాసంబున కిది, మానుగ మొదలిటిది గాదె మనుజశరణ్యా.

1105

తే. అనఘ నేఁ డాది గాఁగ నిత్యంబు రాత్రు
లందు సమధిజ్యధన్వల మై సహస్ర
గతుల సరయుచు నిద్దురఁ గాచి యుండ
వలయు సీతకు భయ మింత గలుగ కుండ.

1106

ట. మఱియు నేఁడుమొదలు మనుకులవర్య ని, త్యంబు రాత్రులందు స్వాశ్చ్యతంబు
లై నవర్ణశృణము లవనివైఁ బఱచి వ,సింత మొక్కచోటఁ జేరుదనుక.

1107

వ. అని పలికి మహార్హశయనోచితుం డైనకౌసల్యానందనుండు సీతాలక్ష్మణసహి
తంబుగా నవ్వనస్పతిమూలంబున నభ్యాసీనుండై సౌమిత్రితోఁ బుణ్యకథాప్ర
సంగంబులు సేయుచు నంతకంతకుఁ బ్రసంగవశంబునం బెక్కుతలంపు లూర
వెండియు లక్ష్మణున కిట్లనియె.

1108

—అథ రాముండు దశరథాదులఁ దలంచుకొని దుగిఖించుట. —

మ. అనఘ యీనిశ మేదిసీవిభుండు శోకాకల్పితస్వాంతః డై
ననుఁ జింతించుచు నేమి దోఁపక నిరానందంబుగా నుండున
ట్లనె కై కేయి సపత్నిపుత్రుండు మహారణ్యోర్వికిం బోయె నే
ననిశం బింకఁ గృతార్థ నైతి నని యాహ్లాదించు చుండుం గదా.

1109

తే. మఱియు నద్దేవి మాతులమందిరమున, నుండి వచ్చినతనపుత్రు నొప్పఁ జూచి
రాజ్యకారణమునమహీరమణుప్రాణ,ములనునీఁకమీఁడహరియింపఁబూనదుగద.

తే. అకట వృద్ధుఁ డనాథుండు నగునృపుండు, కామభారావనన్నుండు గాన నేను
లేనిచోఁ దాను గైక కధీనుఁ డగుచు, నేమిసేయంగఁ గలఁ డిప్పు డింకఁ జెపును.

తే. కైక యీవాక్యరశ్మిచేఁ గట్టువడిన
మనుజనాథునిమతివిప్రచుంబుఁ జూచి
రాజకులవర్య యర్థధర్మములకంటెఁ
గామము గరియ మని తోచెఁ గాదె నాకు.

1112

తే. కానిచో నుర్వి నెంతదుష్కర్ముండైన, నుతుని సుగుణాభిరతుని సువ్రతుని నృపుని
కరణి నెవ్వఁడు విడుచు నకారణముగ, లక్ష్మణ యది కామధర్మంబు గాదె.

మ: అనఘాత్తా భరతుం డొకండె పితృదత్తైశ్వర్యము నుంతతం
 బును బాలించుచు బట్టి గూడి సుఖసమ్మోదాత్ముడై యుండున
 య్యనఘుం డేను బ్రవాసి నై దశరథుం డంతంబు నొందంగఁ దా
 ననిశం బేకముఖంబుగా నఖిలరాజ్యశ్రీలఁ బాలింపఁడే.

1114

క. ధర నెవ్వఁ డర్థధర్మ, స్ఫురణ ముడిగి ముఖ్యకామమున వర్తిలు న
 ప్పురుషుండు దశరథునిక్రియ, భరతానుజతుని గడువిపన్నతఁ బొందున్.

క. అనఘా కేకయపతినం, దని మనయిలు సొచ్చు పెల్ల నావనవాసం
 బునకు విభునిమరణమునకుఁ, దనయనిరాజ్యమున కనుచుఁ దలఁచెద బుద్ధిన్.

క. కై కేయి తనసుతుండు ర, సాకాంతుం డగుచు నుండ సౌభాగ్యమద
 వ్యాకులత న్ననయమ్మలఁ, జీకాకుం జేయుచుండు సిద్ధము వత్సా.

1117

—అఖి రాముండు లక్ష్మణు నయోధ్యకుఁ బొప్పని చెప్పట. —

క. నాకతమున మీయమ్మకు, నీకష్టపుఁబాటు గలిగె నిక నాపనుపుం
 గైకొని క్రమ్మటఁ బురి క, వ్యాకులమతి వగుచు నరుగు మమ్మలకడకున్.

1118

తే. ఏను నై దేహితోఁ గూడఁ గాననమున, కెల్లి నొక్కడ నరిగెద హీనవృత్తి
 బడలిదిక్కెవ్వరును లేక నడలుచున్న, మాయమనునీవుదిక్కయి మనువుమచట.

వ. మఱియు తుదకర్త యగుకై కేయి ద్వేషోచితం బైనయన్యాయ్యం బాచ
 రించుం గావున నీవు మజ్జననీరక్షణం బేమఱి కుండు మని ధర్మజ్ఞుం డగుభర
 తునకుం జెప్పుము.

1120

తే. సాధుమతశీల తొల్లి మజ్జననిచేత, రాజముఖులు పెక్కండు పుత్రకులచేత
 నిల వియోజితలైరి గావలయు నట్టి, పాప మిప్పు డయ్యమకు సంప్రాప్తమయ్యె.

తే. రాజనందన పెద్దకాలముననుండి, ప్రీతితో బహువిధములఁ బెంచినట్టి
 యంబ నాచేత ఫలకాలమందు విడువఁ, బడియెఁ దల్లికి నాయట్టికొడుకు లేల.

తే. మిగులసమ్మోదము నొసంగఁ దగినయేను, గాఢసంతానమొసంగిన కారణమునఁ
 బరఁగ నాయట్టితనయుండు ధరణి నెంత, కలుషచారిణికై నను గలుగవలదు.

తే. శత్రుపాదదంశము సేయు సరగ శుకమ, యనెడు నెద్దానివల్కు మదంబచేత
 వినఁబడియె నట్టిశారిక వీరజనవ, రిష్ట నాకంటఁ బ్రీత్యతిరిక్త మయ్యె.

1124

వ. వత్సమాత్మసంపద్ధితతిర్యగ్జాతినంభూతశారికాకృతప్రియదానమాత్రంబైనను
 నాచే నకృతం బయ్యెఁ బుత్రకృతప్రయోజనరహితయై శోకించు చున్నయల్ప
 భాగ్య యగుకౌసల్య కేను బుత్రుండనై జన్మించు టంతయు నిరర్థకంబు గదా
 యని మిక్కిలి వగచి వెండియు నిట్లనియె.

1125

తే. అనఘ నను బాసి ఘోరశోకాభిముగ్ధయై పరమదుఃఖసంతాప మనుభవింపె
 నకట కౌసల్య దా నెంత యల్పభాగ్యయయ్యె నయ్యమ కెడ్లి దిక్కరయ నింక.

చ. అనఘచరిత్ర యే నొకడ సల్క వహించి యయోధ్య సురస్థర

స్పృశితబాణజాలములఁ జూర్జముఁ జేసి విభుత్వ మర్థిఁ గై
కొనుటకు ఘేటి నయ్య నయకోవిదవర్య యధర్మసాధ్యసం
బునఁ బరలోకభీతి నది పోవుట కెంతయు సమ్మతించితిన్.

1127

క. అని యీగతి విలపించుచు, జనకనుతావిభుఁడు శోకసంతాపముచే
గనుఁగొనల నశ్రుకణములు, చనుదేరఁగ నూర కుండె జాలి జనింపన్.

1128

తే. అంత సౌమిత్రి విగతార్చి యైనవహ్ని, కరణి నిర్వేగ మైనసాగరముపగిది
భూరిదుఃఖార్తి విలపించియూరకున్న, యగ్రజననూనయించుచునపుడు వలికె.

తే. దేవ మీచెప్పినట్టుల నీవు వెడలి, రాఁగ గతపూర్ణశశి యైనరాత్రిభంగి
నిష్ప్రభత్వంబునొందుట నిజ మయోధ్య, తండ్రి పరితాప మింతనితలఁచరాదు.

తే. నరవరోత్తమ సీతను నన్నుఁ గూర్చి, డెందమునఁ బరితాపంబు నొంద వలవ
దీవిచారంబు నినుఁ దపియింపఁ జేయు, ధైర్యవంతున కిది యుచితంబు గాదు.

—ఇది రాముఁడు లక్ష్మణుఁడు వనమునకు వెచ్చుటకు సమ్మతించుట. ఇది—

క. మనుకులశేఖర యేనును, జనకజయు జలోద్ధృతాంబుచరములభంగి
స్థనుని జగదేకపూజ్యుని, నినుఁ బాసి మనంగ లేము నిమిషం బైనన్.

1132

ఆ. అధిప నీవు లేనియలస్వర్గపద మైన, మదికే దోచుఁ దృణసమాన మగుచుఁ
దల్లి యనఁగ నెంత దశరథుఁ డన నెంత, తమ్ముఁ డనఁగ నెంత దలఁప నాకు.

వ. అని లక్ష్మణుండు పలికిన నత్యంతశ్రేష్ఠంబైనయతనివచనంబువిని రాముండు కొం
డాక నేపు విచారించి ధర్మం బంగీకరించి తమ్మునిరాక కొడంబడి యవ్వనస్పృతి
మూలంబున లక్ష్మణవిరచితం బైనవర్ణతల్పంబునందు సీతాసమేతంబుగాఁ బవ్వ
ళించెనిట్లంధ కారబంధురంబైనరాత్రియందుజనసంచారశూన్యంబైనవనంబున
మహానత్యసంపన్ను లగురామలక్ష్మణులు భయసంభ్రమంబులంజెందక గిరిసాను
గోచరంబు లగుకంకిరవంబులచందంబున నొప్పిరంతఁబ్రభాతకాలంబగుటయు
సాంధ్యాదికంబులు దీర్చి యచ్చోటు వాసి గంగాయమునానంగమప్రదేశంబు
నకుం బోన సమకట్టి మహారణ్యంబుఁ బ్రవేశించి వివిధంబు లగుభూభాగంబు
లును మనోరమంబు లగునత్పదేశావాంతరదేశంబులును, నదృష్టపూర్వంబు
లగువృక్షంబులును నంత నంత విలోకించుచుం జని చని దినసంబు నివృత్త
మాత్రం బగు చుండ రాముండు సౌమిత్రి కిట్లనియె.

1134

చ. అనుపమలీలఁ గ్రాలెడు ప్రయాగమునంతట నిండి మ్రోల న
య్యనలుని కేతు వై యలరు నధ్వరధూమము మింటఁ బర్వి నూ
తనఘనత న్వహింప శిఖితాండవనాదము లొప్పెనో యన
న్మునికృతవేదమంత్రరసము ల్విస నయ్యెడు వింటె లక్ష్మణా.

1135

క. ఇం దొకమునిపతి మన కా, నందంబుగ నేడు దర్శనం బొనఁగఁ గలం
డిందులకు నీమనంబున, సందియ మందంగ వలదు జననుతశీలా.

1136

శీతరామలక్ష్మణులు భరద్వాజాశ్రమముఁ జేరుట. శీతరామ

- క. గంగాయమునాతటినీ, సంగమ దేశంబుఁ గంటె శైలతనూజా
ధాంగుఁ డగువృషభరాజతు, రంగునిగాత్రంబుపగిదిఁ గ్రాలెడి వత్సాని. 1137
- క. సుశ్రీయుత మై బహుతరు, మిశ్రిత మై ప్రశ్రితు లగు మేటిమునులకు
న్విశ్రమ మగుభారద్వా, జాశ్రమ మిది దీనిఁ జూడు మనఘవిచారా. 1138
- వ. అని భరద్వాజాశ్రమంబుఁ జూపి యమృహనుభావుండు మహాధనుర్ధరుం డై
మృగపక్షీసంఘంబుల వెఱపించుచు సీతాలక్ష్మణసహితంబుగా ముహూర్త
మాత్రంబున కయ్యాశ్రమంబు సేరం బోయి గంగాయమునాసంధి దేశంబున
బ్రహ్మసానంబుపగిది నొప్పు చున్నయమ్మునియాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించి యందు
శిష్యగణోపాసితుండును దబోలబ్ధనేత్రుండును సంశితవ్రతుండును నేకాగ్ర
చిత్తుండును గృతాగ్నిహోత్రుండును మహాత్ముండు నగునమృహముని సముచిత
ప్రకారంబున సందర్శించి సీతాలక్ష్మణసహితంబుగాఁ దదీయచరణంబులకుం
బ్రణమిల్లి కేలుదోయి ఫాలంబునం జేర్చి త్రైకాలికాసకలజగద్వృత్తాంతాభి
జ్ఞుం డగునమ్మునిగ్రామణి కిట్లనియె. 1139
- తే. సూరినుతయేచుదశరథసుతుఁడరాముఁ, డండ్రునాపేరు వీడు నాయనుజుఁడతని
లక్ష్మణుం డందు రీగోల రమణి నాకు, జనకపుత్రిక జానకి యనఁగ నొప్పు
నీ. మునినాథ తండ్రి శాసన మాదల ధరించి వనమున విహరింపఁజనెడు నన్ను
విడువక యీలక్ష్మణుండు మహీపుత్రియు నాతోడఁ జనుదెంచి నాగు వీరిఁ
గూడి వ్రతంబుఁ గైకొని తపోవనముఁ బ్రవేశించి మూలఫలాశనులము
ధర్మమార్గప్రసర్తనులము నై విహరించెద మని విన్నవించురాజు
- తే. వంశవరుమాట విని భరద్వాజఁ డర్ఘ్య, పాద్యముల గోవుబహువిధప్రకృతి
ఫలములనొసంగిమృగపక్షికలితుఁడగుచు, వివిధభంధులఁ బూజఁగావించిచిలికె.
- క. వినుము చిరకాలమున కీట, నినుఁ జూడఁగఁ గల్గె నాకు నిష్కారణ మి
ట్లనఘాత్త నీకు గహనో, ర్వీ నివాసము గలుగు తెల్ల వింటిమి గాదే. 1142
- క. ఇది పుణ్య దేశము మహా, నదులు గలయుచోటు పావనము భూరిసుఖా
స్పద మటు గావున నిచ్చట, ముదితుండ నై యునికి సేయుము రఘుప్రవరా.
- చ. అన విని రాముఁ డిట్లనియె నాయన కిచ్చట నుంటి నేని యో
మునివర పౌరజానపదముఖులు చాల సుదర్శుఁ డంచు న
న్ననవరతంబుఁ జూచుటకు నర్హి వచ్చుచుఁ బోవు చుందు రీ
యనువున నుండఁ బోలదు రహస్యపద మొండొక టాన తీఁ గదే. 1144
- వ. అని యిట్లు రావణసభార్థంబు గూఢంబుగా నవతరించినవన్నుఁ బ్రకటంబుగాఁ
జేసితి దేని సర్వజనంబు నన్ను నారాయణుం డనియును నై దేహి నిందిర యని
యుఁ దలంచి మమ్ము సందర్శించుటకు నులభంబుగా వచ్చుచుందురు గావున

నిట్టిప్రకటావస్థానంబు నొల్ల నెచ్చట మత్స్వరూపంబు ప్రకటంబు గా కుండు నెచ్చట వై దేహీ హృదయంబుగా విహరించు నట్టియేకాంతస్థానంబు నాలో చించి చెప్పుం డనియెడుతాత్పర్యంబునం బలికిన నర్థగ్రాహకం బైనరాముని పచనంబు విని కాలత్రయాభిజ్ఞుం డగుభరద్వాజుండు మహాత్మా యిచ్చటికి దశ శ్రోశమాత్రంబు దవ్వులఁ జిత్తకూటం బన నొక్కపర్వతంబు గల దది మహర్షి గణసేవితంబును సమంతతస్సుఖదర్శనంబును ఋక్షవానరగోలాంగూల ప్రముఖనిఖలమృగవ్రాతౌ పేతంబును బుణ్యంబును గంధమాదనసన్నిభంబు నై యొప్పు చుండు నందుఁ బెక్కువర్షంబులు నిరాహారు లై తపంబుఁ జేసి తన్నహినువిశేషంబునఁ గ పాలావశిష్టశిరంబులతోఁ గూడి దివంబునకుం జనిన మహాసిద్ధులు పెక్కుండు, గలరు మఱియు నగ్గిరికూటంబులు విలోకించు వారికిఁ గల్యాణంబు లొదవు వారలచిత్తంబులు వికారంబులం బొరయక నిర్మలంబు లై యుండు నది వివిక్తంబు గావున నీకు నివాసయోగ్యస్థానం బై యుండు నచ్చట నివసింపు మట్లు గాదేని యిచ్చట మత్స్వహితంబుగా నివసింపు మని పలికి యమ్మునీంద్రుండు ప్రియాతిథి యైనరాముని సర్వకామంబుల సంతృప్తు నిం జేసిన నారఘువుంగవుండు సీతాలక్ష్మణసహితంబుగా మునికృతసపర్యలఁ బ్రతి గ్రహించి మహర్షి కధితంబు లైనపుణ్యకథేతిహాసంబులు వినుచు నారాత్రి యచ్చట వసియించె నుభయనుహానదీకల్లోలమాలాసంఘట్టనసంభూతజల కణసిక్తుం డై యాశ్రమస్థవివిధపక్షిఫలకుసుమసౌరభంబు సంగ్రహించి మంద మారుతంబు మనోహరంబుగా వినరె నంతఁ బ్రభాతకాలంబున రాముండు మేల్కొంచి కాలోచితకృత్యంబులు నిర్వర్తించి సముచితంబుగా భరద్వాజుని సందర్శించి వినయంబున నిట్లనియె.

1115

తే. అర్కనిభ నేటిరాత్రి మీయాశ్రమంబు
నందు నద్గోషి నుఖ ముంటి మతిహితముగ
నింక భవదుపదిష్టమహీధ రేంద్ర
గమనవాసంబుల కనుజ్ఞఁ గరుణ నిమ్మ.

1146

వ. అనిన మునీంద్రుం డి ట్లనియె.

1147

తే. అనఘచారిత్ర చిత్రకూటాచలమున, కరుగు మది మధుమూలఫలాన్వితంబు
కిన్నరవిహగగంధర్వసన్న గేంద్ర, భాసురము నీకు యుక్తనివాస మధిప.

1148

క. పుణ్యము తపస్విలోకశ, రణ్యము బహుతగుమ్మగాభిరాజితరమ్యా
రణ్యము ధృతఫలజలరా, మణ్యక సూధరంబు మనుకులవర్యా.

1149

క. అన్నగవనాంతభూములఁ, గ్రన్నన మృగయాభములును గరియాభంబు
ల్పన్నుగఁ జరించు చుండు జగన్నుతగుణ వానిఁ జూడఁ గల వీ వచటన్.

—❧❧❧ భరద్వాజుడు రామునకుఁ జిత్రకూటమునకుఁ బోవుదారి యెఱింగించుట. ❧❧❧

ఉ. అచ్చటిసానుదేశముల నచ్చటిప్రప్రవణంబులం గరం
బచ్చటిపుణ్యతీర్థముల నచ్చటినిర్మలకందరంబుల
నైచ్చుగ సీతఁ గూడి తమినిండు రహి నివహరించువేళ నీ
యిచ్చకు సమ్మదం బొదవు నింత యథార్థము రాజనందనా.

1151

క. పికబర్హిణకోయష్టిక, శుకనాదనినాదితంబు మరుచిరమృగయా
థకలిత మగునగ్గిరిపై, నకలంకస్థితి వసింపు మతిరమ్యముగన్.

1152

—❧❧❧ భరద్వాజునవప్రకారమున రాముఁడు చిత్రకూటమున కరుగుట. ❧❧❧

వ. అని పలికి ప్రాప్తానికం జగున్యస్త్యయనంబుఁ బ్రయోగించిన నారాముండు
సీతాలక్షణసహితంబుగా నస్తుహర్షి కభివందనంబుఁ గావించి యనుజ్ఞఁ గొని
చిత్రకూటశైలనిరీక్షాపేక్షుం డై యరిగె నప్పు డమ్మునీంద్రుండు జనకుండు
సుతులవెంట నరిగినభంగి రామలక్షణులవెంట నొక్కంత దూరం బరిగి
యా రాజనందనులం జూచి మీరు గంగాయమునానంగమంబు డాసి యచ్చటి
నుండి యొక్కింత పశ్చాన్త్యఖాశ్రిత యగుకాళిందియుత్తరతీరంబునం జని య
మృహానదిరేవు చేరి గమనాగమనంబులచేత సతీక్షుణ్ణంబును బురాణంబు నగు
నయ్యవతరణ ప్రదేశంబునఁ గాష్టసంఘాతవిరచితప్లవంబున నానూర్యనందని
నుత్తరించి యవ్వల బహువృక్షనిషేవితంబును హరితచ్ఛందంబును దీర్ఘ
శాఖాశిఖోల్లసితంబును సిద్ధోపనేవితంబును శ్యామనామకంబు నగునొక్క
న్యగ్రోధవృక్షంబు గల దావృక్షంబు డాయం జని యమృహాపాదపంబునకు సీతా
దేవిని మ్రొక్కించి మాకు శీఘ్రంబునఁ బునరాగమనంబు గలుగుం గాక యని
సీతాపురస్సరంబుగాఁ బ్రార్థించి తదాశీర్వాదంబులు గైకొని యచ్చట నివ
సించి యైన సతిక్రమించి యైన నవ్వలఁ గ్రోశమాత్రంబు దూరంబున యమునా
తీరసంఘాతవంశవిరాజితంబును బలాశబదరీమిశ్రంబు నగునీలకాననం బవ
లోకించి యవ్వల రమ్యంబును గంటకపాషాణవర్జితంబును దావపాకరహితంబు
నగుమార్గంబుఁ బట్టి చిత్రకూటపర్వతంబుఁ బ్రవేశింపుఁ డే నీమార్గంబున
బహువారంబులు చిత్రకూటంబునకుం బోయి నచ్చినవాఁడ నని మార్గక్రమం
బెఱింగించి వారిచేత నమన్మృతుం డై దీవించి యనుజ్ఞఁ గొని మరలి యాశ్ర
మంబునకుం జనుదెంచె నిట్లు భరద్వాజుం డుపావృత్తుం డై నయనంతరంబ
రాముండు తదుపదిష్టమార్గంబునం బోవుచు సౌమిత్రి కిట్లనియె.

1153

తే. అసఘ మునినాథకరుణారసానుభూతి, సతికృతార్థలమైతి మయ్యనఘమూర్తి
చెప్పినవితాన నమృహాచిత్రకూట, శిఖరిశిఖరాగ్రమున నున్ని నేయ వలదె.

చ. అని యిటు రాజపుత్రు లగునయ్యనఘు ల్లమలోఁ బలంచుచున్

జనకజ మ్రాల నుంచినాని నత్వరలీలఁ బవిత్రతోయ న
య్యనసుత డాయ నేగి మన మేక్రియ దాటుద మత్యగాధమై
తనరెడు నీలతోయములఁ దద్దయు శోభిలుచున్న దెంతయున్.

1155

న. అని చింతించుచుఁ దీర్థదేశ మటు డాయంబోయి సౌమిత్రి గ్ర
ద్దన నత్తున్నతశుష్కసంశములచేతం దెప్పుఁ గావించి లే
ననలం బీట యొనర్చ దానిపయి విన్నాణంబుగా రాముఁ డొ
య్యనఁ గూర్చుండఁగఁబెట్టె జానకిని లక్ష్మణులదృక్పంకజన్.

1156

తే. సీతనిటురాఘవుఁడు సుఖాసీనఁ జేసి, యిరుదెసల భూషణంబు లంబరము లునిచి
కవనకాజంబులును జాపఖడ్గ బాణ, ములుకుదురుకొల్పి తానుఁడమ్ముఁడునుబ్రీతి.

—ఇతి సీతారామలక్ష్మణులు యమునానది ను త్తరించుట. ఇతి—

వ. అన్తుహస్త వంబుఁబరిగ్రహించియథంగతరంగనూలికాఢోలికాచకితచక్రమరా
శబాలికామధుకరమధురశబ్దాయమానం బై నయమునానదీనుధ్యంబునంబోవు
నప్పు డాసీతాదేవి ఘటితాంజలిపుటయై యన్తుహానది నుద్దేశించి యిట్లనియె.

క. దేవీ రాముఁడు దశరథ, భూవల్లభనుతుఁడు వివినభూమి కరిగెడిక
నీ వధికకరుణ నచ్చట, నావిరి రక్షించుచుండవలయుం జుమ్మా.

1159

క. ఈరే డబ్బంబులు వన, ధారుణిఁ జరియించి పిదపఁ నమ్ముఁడు నేనుం
గోరిక నేవింపఁగఁ జను, దేరఁగలఁడు నిన్నుఁ జూడ దేవీ మరలన్.

1160

క. ఓయమ్మ నీకు మ్రొక్కెద, నీయనఘుఁడు మరలఁ బుడమి కేలికయైనక
నీయాన నీకుఁ బ్రియముగ, వేయు మొదపు లిత్తు వేదవిపుల కెలమిన్.

వ. అని సవినయంబుగా నక్కాళిందిం బ్రార్థించుచుం బోవుచుండ నయ్యేటిదక్షిణ
తీరం బానన్నం బగుటయు రాముండు లక్ష్మణుండును సీతాసహితంబుగాఁ
బ్లవంబు డిగ్గి యమునాతీరప్రాంతకాంతారసంతానంబులు విలోకించుచుం జని
చని యవ్వల శ్యామనామకం బై నన్యగ్రోధవృక్షంబు డాయం జని రప్పు డ
వై వేదహీ రామునియనుజ్ఞ వడసి యస్వనస్పతికి నమస్కరించి యిట్లనియె.

—ఇతి సీత శ్యామనామకం బై నన్యగ్రోధవృక్షంబునకు నమస్కరించుట. ఇతి—

తే. పాదపోత్తమ నాపత్రిప్రతము పార, మొండఁజేయుము కౌసల్య నొగి సుమిత్ర
నర్ధిఁ గ్రస్తుట వీక్షించునట్లొనర్పు, మతిదయాళుఁడవై నమస్కృతి గ్రహించి:

క. అని యీగతిఁ బ్రార్థించుచు, జనకసుత ప్రదక్షిణంబు నలిపె నపుడు రా
మనరేంద్రుఁడు సౌమిత్రిం, గనుఁగొని యిట్లనియెఁ బ్రీతి గడలుకొనంగన్.

క. నీ విఁక ముంగలియై చను, మావెంబడి జనకపుత్రి యరుదెంచెడు నే
వావిరి మీయిద్దటకుం, గావలియై వెనుకఁ బ్రావుగాఁ జనుదెంతున్.

1161

తే. త్రోవ నెద్దానియందు నీదేవిమనను, దగ రమించుచునుండు నెద్దానిఁ గోరు
నది కునుమైన ఫలమైన ననఘచరిత, చెచ్చెర మహీకుమారికిఁదెచ్చి యిమ్ము.

తే. అనిన సతఁడగ్ర భాగమందరుగుచుండె, వెనుక రాముఁడుచనుచుండెవిల్లుఁబూని
పుడమికన్నెయ్యిద్దఱి నడుమనొప్పె, దంతియుగమధ్యగతనాగకాంతఁబోలి.

వ. ఇత్తైఱంగుఁగఁబోవుచు నమ్మహీపుత్రి కునుమకినలయఁఫలొపేతంబులై యదృష్ట
పూర్వంబు లై సతదులతాగుల్లంబులు విలొకించి తదీయనుషమావిశేషం
బులు నిజనాఘనకుం జూపి చెప్పిన నద్దేవి యభిప్రాయం బెఱింగి తత్తత్తు
లతాగుల్లాధిష్ఠితంబు లై నఫలకునుమంబులు గోసి తెచ్చి లక్ష్మణుండు నీతా
వచనసంర్భుగడై యొసంగినం గైకొని యాహ్లాదించుచుఁ గుముదకైరవనీలో
త్పలపుండరీకఁ డమండలాంతర్గతమకరంద బిందురసాస్వాదనతుందిలేందిందిర
బృందఝంకారసంకులంబు లై నయమునానచోవరతీరంబులం గ్రీడించుచు
నన్వలఁ గ్రోశమాత్రంబు దూరం బరిగి యందు. 1168

ఉ. గ్రద్దన విండ్లు నమ్ములును గైకొని, బలిదు లన్నదమ్ములా
యిద్దఱు శౌర్యవిస్ఫురణ మేర్పడఁ గ్రూరమృగాఁ డ్రుంచుచుం
ట్రొద్దఱు గ్రుంకునంతకును బొందికతో విహరించి యొక్కచో
నొద్దిక మీఱ నుండి రల యుద్విజకుం గుశలంబుఁ దెల్పుచున్. 1169

న. అంత మేధ్యంబు లగుపెక్కుమృగంబుల నధించి యాహారంబుగావించిరిట్లువిచి
శ్రవాలుకజలవిహారమాణహంససారసనినాదంబు లాకర్షించుచు నిర్మలసరో
వరసలిలకణసంవర్ధితపుష్పితైలాలతావాసనావాసిత శీతలానిలంబు మై వీవ
నానరనారణయుతం బై నయమునాతీరనంబున నారాత్రి నసీయించి. 1170

ఆ. అంత రాత్రి చనినవనఘండు రాఘవుఁ, డనుజ మేలుకొల్పి యనియె వింటె
శుకపికాడిపక్షినికరనినాదంబు, ప్రొద్దు పొడిచె నింకఁ బోవ వలదె. 1171

తే. అనుచు లక్ష్మణుబోధించియతఁడుతాను, సవితృజావారిలోఁ గ్రుంకిసంధ్యవార్షి
చిత్రకూటాద్రి కరుగుచు నీతఁ జూచి, రాముఁ డిట్లని వల్కె గారనముతోడ.

—ఈ రాముఁడు నీతకు ననంబులయందలివిచిత్రింబులను దెల్పుట. —

క. కాంతా పలాశవృక్షము, లంతటఁ జాలుఁ గొని నిజసుమావళిచేతఁ
దంతురీతము లై యొప్పె వ,సంతసమయ మగుటఁ గంటె సంతస మలరన్.

ఉ. కాతరనేత్ర చూచితినె కమ్మనివాసన లుల్లసిల్లు భ
ల్లాతకవృక్షసం క్తులు పలాశఫలప్రసవప్రకాండవి
ద్యోతితమూర్తు లై కడు భరోన్దతి నేలకు వీఁగి చిత్రవి
ఖ్యాతిఁ జెలంగుచున్నవి మృగదవ్వీజకోటి కనాశ్రయంబులై. 1174

ఆ. మధురవాణికంటె మధుమక్షి కాభినం, భృతము లగుచు భరముకతన ప్రేలి
తూలుచున్న వివిగో ప్రోణప్రమాణంబు, లై నతేనెపెరలు మ్రానులందు.

తే. ప్రసవసంస్తరసంకట రమ్యవిషిన
దేశములయందుఁ దనుఁ గాంచి ధీరఫణితి

మ్రోయు దాత్యూహమున కాభిముఖ్య మొంది
నమిలి గూసెడిఁ గంటివె నీరజాక్షి.

1176

వ. అని బహుప్రకారంబుల నవ్వనవిలాసంబు లవై వడేహికిం జూపుచుం జని
చని దవ్వలఁ జిత్రకూటంబుఁ జూచి రాముండు లక్ష్మణున కిట్లనియె. 1177

క. కరియూథానుస్మతంబై, గురుతరవిహగప్రణాదఘోషితమై నుం
దరశిఖరంబై యొప్పెడు, నరవరసుత చిత్రకూటనగముం గంటు. 1178

క. అతిరమ్యము బహుతరమి, శ్రితము నమతలంబు పుణ్యశేషధి యగు నీ
క్షీతిధరకాంతారంబున, జితవైరీ మనము వనతి సేయదము రహిన్. 1179

మ. వనదంతావళికర్ణచామరలనదావృతంబులక మార్గసం
జనితా యాసముఁ దీర్చుచు న్నుజగభుక్యబ్జంబుల న్సంస్తుతి
ధ్వనిఁ గావింపుచు నిర్ధరాంబువుల పాద్యం బిచ్చుచుక లక్ష్మణా
కనుఁగొంటే గిరిరాజు తా మనకు సత్కారంబుఁ గావించెడిన్. 1180

మ. రుచిరామూల్యఫలోపభోగకుతుకప్రోవ్యచ్చకశ్యామమై
యచలద్భూరితమాలమేచకఘనంబై ధాతుసంరక్తమై
ప్రచురాబ్జాకరతీరశోభిసీతవత్త్రస్వచ్ఛమై చూడు మీ
యచలోత్తంసము చిత్రకూట మనుట న్సార్థక్య మొందించెడిన్. 1181

శా. నానాపక్షిరుతాన్వితంబు న్నుగనన్నాదాన్వితం బున్నతా
హీనానోకహపుష్పశోభితలతాహేలాయుతం బుజ్జ్వలా
ఘానాలంకృత మాత్రమూలఫలము న్సాన్వదూడకంబు స్థనో
ద్యానప్రాప్తత మైనయూశిఖరిమీఁద న్నిల్వఁగాఁ బోలదే. 1182

క. ఇది మనకు యోగ్యవాసం, బిది రమ్యం బిది మనోజ్ఞ మిచ్చటఁ బుణ్యా,
స్పదు లగుమునులు వసించురు, సిదిరము లే దిచ్చట ముఖజీవన మబ్బున్. 1183

మ. అని చింతించుచు నన్యుహాశిఖరి డాయం బోయి యప్పట్టునక
మునినాథేతవేదమంత్రనినదంబు ల్నింగిపైఁ బర్వఁగా
ఘనహోమానలధూమసంకలితమై గప్పట్టు వల్క్రజ
న్యనిపుణ్యాశ్రమముం గనుంగొనిరి తద్భూపాలవంశోత్తముల్. 1184

— శ్లోకము రాముడు వాల్మీకిమహామునియాశ్రమముఁ జేరుట. —

వ. ఇట్లు వాల్మీకిపుణ్యాశ్రమంబుఁ జూచి సీతాసహితంబుగా నన్యుహామునికడకుం
జని తదీయచరణంబుల కభివందనంబుఁ గావించిన నన్యుహార్షిశ్రేష్ఠుండు సమా
దరసంభృతాత్ముండై యమ్మువ్వర నతిధిసత్కారంబుల సంప్రీతులం జేసి సాన్వ
గతం బడిగిన నమ్మునికి రాముండు నిజవృత్తాంతం బంతయుఁ దెల్లంబుగా విన్న
వించి సామిత్రి నవలోకించి యిట్లనియె. 1185

క. భూరిశ్రేష్ఠములగు దృఢ, దారువులం దెచ్చి తగువిధంబున మనకుఁ

వారక నిలువఁగఁ జిత్రా, కాధంబుగఁ బర్ణశాలఁ గావింపు మిటన్. 1186

క. అనవుడు లక్ష్మణుఁ డగుఁ గా, కనుచుఁ గవాటాభిరామ మగునట్లుగఁ జ
య్యన నాకుట్టిల్లుఁ గట్టిన, ననుజనినేర్పునకు మెచ్చి యధిపతి వల్కెన్. 1187

శ్లోకం సీతారామలక్ష్మణులు పర్ణశాలా ప్రవేశము చేయుట. శ్లోకం

వ. వత్సా గృహధిష్ఠిత శిఖివర్జనస్య ప్రముఖపంచచత్వారింశత్సంఖ్యాకవాస్తుదేవత
లకు శాస్త్రచోదితవిధిప్రకారంబున బలిహోమమైన వేద్యాదిపూజనంబుఁ గా
వింపవలయుఁ జరంజీవు లగువారిచేత నీవాస్తుశమనం బవశ్యకర్తవ్యంబు గావున
నీవు విధిధర్మంబు సంస్కరించుచుఁ దదర్థంబు కృష్ణమృగంబును వధించి తె
మ్మిదివసంబు శుభదివసం బిమ్ముహూర్తంబు శుభముహూర్తంబు మన మిప్పు
డె పర్ణశాలకు శాంతిఁ గావించి మనన నాలక్ష్మణుండు మేధ్యంబైన కృష్ణమృ
గంబును వధించి యుపరతశోణితనివ్యందం బగుదాని వహ్నియందుఁ బక్ష్యంబు
గాఁ దప్తంబుఁ గావించి తెచ్చి రామునకుం జూపి దేవా కృష్ణమృగం బన్యూ
నాంగంబై యవై కల్యణగర్భత్వంబువలనఁ గృష్ణవర్ణంబైన మృగంబుచందంబు
నం జూపట్టుచున్నది యీయైకేయం బగుమాంసంబుచేత వాస్తుదేవతాసంత
ర్పణంబుఁ గావింపుం జనిన నమృహాత్ముండు నిర్మలోకంబులం గ్రుంకి నీయతుం
డై గృహదేవనియు క్తంబు లై నమంత్రంబులు సంగ్రహించి సంగ్రహంబుగా
వాస్తుశాంత్యాదికంబుఁ గావించి పూర్వోక్తగృహధిష్ఠితపంచచత్వారింశదే
వతాగణంబులఁ దృపులం గావించి శుచియై సంతృప్తాంతరంగుండై పర్ణశాలఁ
బ్రవేశించి వాస్తుదోషశమనీయంబు లై నపుణ్యాహవాచనాదిమంగళకృత్యం
బులు నిర్వర్తించి క్రమము న్నానపూర్వకంబుగా రాద్రంబును వైష్ణవంబు
నైన వైశ్వదేవబలిఁ గావించి నద్యంబువులఁ గ్రుంకి వీర్యవంతంబు లై నమం
త్రంబులు జపించి పాపసంశమనీయం బైనయు త్తమబలిఁ గావించి యష్టదిగ్వ
ర్తి బలిహారణ వేదిస్థలంబులును గణపతివిష్ణు ప్రముఖదేవతాయతనంబులును
నిర్మించి తత్తదేవతల కందంద సూక్ష్మమార్గంబున నవస్థానంబులు కల్పించి
వన్యంబు లై నఫలమూలమాల్యసక్యమాంససలిలదర్శనమిగ్ధణంబులచేత వేదో
క్తప్రకారంబున సర్వభూతంబులఁ దృప్తి నొందించి రాముండు సీతాలక్ష్మణ
సహితంబుగా సుముహూర్తంబున నంతర్బహిఃప్రాకారభిత్తిప్రతిష్ఠిత యగుదా
ని విశాల యగుపర్ణశాలఁ బ్రవేశించి సుధర్మాభ్యంతరస్థం డైన దేవేంద్రుని
చందంబునం దేజరిల్లుచు.

1188

సీ. కమనీయఫలభరోన్మమితమాకందనిం బానోకహవ్యాప్తసానువులను
నేడాకులనఁటుల నెలమావికానలఁ బుష్పితస్రగుకుంజపుంజములను
ససుదదంతావళిశాద్దాలముఖన త్వనినదఘ్నార్ణితమహావనములందు
రమణీయపులినాభిరామమాల్యవతీనదీతీరపుణ్యప్రదేశములను

తే. వేడ్క విహరింపుచునుదానువీరుడయ్యి, లక్ష్మణబలాభిగుప్తుడై రమణమెఱసి
నీతతోఁ గూడి నుఖలీలజెలఁగుచుండె, గరము పురవిప్రవాసదుఃఖంబువిడిచి.

—ఐఱు సుమంత్రుం వయోధ్య కరుగుట. ఐఱు—

వ. ఇచ్చట గుహుండు జాహ్నువీతీరంబున రాముండు దృష్టిపథం బతిక్రమించునం
దాఁక నచ్చటనుండితదీయకల్యాణగుణగణవిశేషంబులునుమంత్రునితో వక్కా
ణించుచు నతనిచేత నామంత్రణంబు వడసి నిజనివాసంబునకుం జనియె నంత
సుమంత్రుండు గుహునిచారులవలన రాముని భరద్వాజాభిగమనంబును
యమునాతీరప్రాంతకాంతారప్రవర్తనంబును జిత్రకూటప్రవేశనంబును సవిస్త
రంబుగా నెఱింగినవాడై యరదంబుఁ దోలుకొని గాఢదుర్మనస్కుండై ను
గంధబంధురంబు లై నవనంబులను సరిత్సరోవరంబులను నగరగ్రామంబులును
విఠోకించుచుం జని మూఁడవనాటిసాయాహ్నాసమయంబునకు శీఘ్రవేగం
బున నయోధ్యాపట్టణంబు నేరం జని నిరానందంబై నిశ్శబ్దంబై శూన్యాకా
రంబై యున్నయప్పురంబుఁ గలయం గనుంగొని శోకవేగనమాహతుండై
నిజాంతర్గతంబున.

1190

మ. కరులుం దేరులు గుట్టము ల్బుభటసంఘంబు ల్బురీసుందరుల
పురసంవాసులు దేశవాసు లెపు డామోదంబుతో నిండియుం
డ రహిం గ్రాలెడవట్టణం బిపుడు సీతానాథుండు న్లేమిఁ బొం
పి శోకానలహేతిఁ గాలినక్రియ న్వీక్షింపఁగా నయ్యెడిన్.

1191

క. అని చింతించుచు మెల్లన, జనుచుండఁగఁ బొరజను లసంఖ్యలు రథమున్
వెనుకొని రాఘవు నెచ్చట, ననఘాత్మక విడిచి వచ్చి తని యడుగుటయున్.

క. వారికిఁ గ్రన్ముట నిట్లను, శ్రీరాముని జాహ్నువీసరి తీరమునన్
దూరమున విడిచి యారఘు, వీరునిచే నెలవుఁగొని నివృత్తుడ నైతిన్.

1193

తే. అనుచు వినిపింప విని పౌరు లధికశోక, వేగమున వ్రాలి కన్నీరువెడల నూర్పు
సెగలఁగందుచునందంద చిత్తమెరియ, హరఘూ త్రమయనిపొక్కిరార్తలగుచు.

క. పున్ననునాఁటికళానిధి, కెన్నిక యగు రామచంద్రు నీయరదముపైఁ
గన్నారఁ జూడ దొరకమిఁ, బన్నగ నేఁ డిట్లు చంపఁబడితిమి గాదే.

1195

తే. దానయజ్ఞవివాహాది ధర్మకర్మములను మహనీయసునమాజములను రామ
చంద్రగుణసాంద్రధార్మికునత్యనిరతుఁ, డ నెడిభాగ్యంబుమనకింకఁగలుగునెట్లు.

చ. తపములు నల్పి యైన బహుదానము లగుట కిచ్చియైన నీ
శ్చపలతఁ బెక్కుజన్మములు సమృద్ధితో నొనరించియైన నీ
యవరిమితప్రభావుని పనంతగుణాఘ్యునిఁ బోలునాథునిన్
నిపుణత నన్యునిం బడయ నేర్తుమె యింక జగ త్రయంబునన్.

1197

తే.రమణ జనకునిచే బోలె రాముచేత, నూరు పరిపాలితం బగుచుండె నేని
 యీపురంబునఁగలవాకింతకంఠెఁ, బ్రియముసుఖముసామర్థ్యంబు పెంపుగలదె.
 తే. అనుచుఁ బౌరులుదుఃఖార్తి నాడుమాట, లాలకించుచు సౌధవాతాయనన
 పుణ్యపుణ్యాంగనాశోకమున కడలుచు, రాజవరుఁ డున్ననగరు సేరంగఁజనియె.

—ఉ— సుమంత్రుఁడు దశరథుని సందర్శించుట ఉ—

ప. ఇట్లు సుమంత్రుండు పిహితాననుండై రాజమార్గంబునం జని చని రాజమందిర
 ద్వారసమీపంబునం దేరుడిగి మహాజనసమాకులంబు లైననన వృక్షాంతరం
 బులతీక్రమించి చనునప్పుడు రామరహితుండై మార్మ్యప్రాసాదవిమానమాలిని
 యగు నయోధ్యఁ బ్రవేశించి వచ్చుచున్న సుమంత్రు నవలోకించి యంతఃపుర
 కాంతలు రామాదర్శనకర్మితులై బాష్పవేగపరిప్లుతంబులై నవిమలాయతనేత్రం
 బులచేత నొండాదులనిరీక్షించుచుహాహాకారంబులఁగావించుచు రాజసాన్నిధ్యం
 బువలన మందంబుగా రోదనంబుసేయుచు రామశోకాభితప్తలై గుసగుసలు వో
 వుచు నీసుమంత్రుండు తొలుత రామసహితం బైనరథంబుఁ గొని చని యిప్పుడు
 రామరహితం బైనరథంబుఁ గొని యొంటిమెయిం జనుదెంచు చున్నవాఁడు
 పుత్రశోకాభిషీత యైనకౌసల్య కేమిచెప్పఁగలవాఁ డీదేవిపుత్రుండు నిర్యాతుం
 డగుచుండ. సహించి జీవించు ననియెడునది మిక్కిలి దుష్కరజీవనం
 బెట్టిజీవనంబు సుకరంబు గాదని సత్యంబుగాఁ దలంచెద మని విలపించుచుండఁ
 బరమార్థభూతం బైనవారలవాక్యం బాలకించుచుం జని యష్టమకత్యుం బ్రవే
 శించి శోకంబుచేతఁ బ్రదీప్తం బైనదానివగిదిం జూపట్టునట్టి యొక్క పాండర
 గృహంబునఁ గుమారునిం దలంచికొని కొండాకసేపు కన్నీరు మున్నీరుగా
 రోదనంబుఁజేసి యలసి దీనుండై శోకనిద్రాపరవశుండై నేలం బడియున్న దశ
 రథు నుచితభంగి సందర్శించి మేల్కొల్పి నమస్కరించి రామవృత్తాంతం బం
 తయు నెఱింగించిన నతం డూరక యవాక్యంబు విని యేమియుం దోఁపక
 విభ్రాంతచేతనుండై శోకమూర్ఛాపారవశ్యంబునఁ గ్రమ్ముట ధరణిపయింబడియె
 నప్పు డంతఃపురజనంబు లెల్ల మహిపతి పాటంతయుం జూచి భుజం బెత్తి
 యుచై చ్చిర్రాదంబున రోదనంబు సేయుచుండి రప్పుడు కౌసల్య సుమిత్రయుం
 దాసును మూర్ఛితుండై పడియున్నమగనిం గ్రుచ్చి యెత్తి యానీనుం గావించి
 శోకగర్భదస్వరంబున నిట్లనియె.

1200

సీ. లోకేశ నీయాజ్ఞఁ గైకొని రాముని దారుణారణ్యమధ్యమున విడిచి
 వచ్చిన సూతునివంకఁ గన్గొని మన సిచ్చి సంభాషింప వేటి కింత
 యనయంబుఁ జేసితి నని సిగ్గు నొందితో యట్లేల వినుము నీ కధికమకృత
 మగుఁ గాక యిటురి త్రవగచినఁ బనియేమి యధిప యేద్రాని భయంబువలన
 తే. సుతునివార్త విచారింపఁజూచి వైతి, పట్టికై కేయి యిచట లే దడలు మాసి

కూర్చి భాషించు మని సల్పి కొండవంటి, శోకభరమున నవశయై సొలసి వ్రాలె.
తే. ఇట్లు మూర్ఖిల్లి పరితాప మెడ జెలంగ, నవని వ్రాలినకాసల్య నట్టె చూచి
యంతిపురమున విలపించుకాంత లెల్ల, సుస్వరంబుల నేడ్చిరి చూడలేక.

తే. అంత సంతకపురసముత్థితా న్ననాద, చూలకించి పురింగల బాలవృద్ధ
జనము తరుణీజనంబు రోదనముఁజేసె, నారనంబునఁ బురమెల్ల బోరు కలఁగె.

తే. అప్పుడు పచారముల బోధితాత్ముఁ డగుచుఁ
బుడమితేఁ డాత్మజునివార్త నడుగఁ దలఁచి
సూతు దిక్కు మొగంబైనఁ జూచి యతఁడు
సూలముఁ హస్తయుగ్గంబు గీలుకొలిపి.

1204

తే. భూరిశోకాభిత పుండ్ర పొగులు వాని, భుజగపతిభంగి నూర్పులు వుచ్చువాని
ధ్యానశోకపరీతాత్ముఁ డైనవాని, నధికవృద్ధుని నృపుని డాయంగఁ జనియె.

వ. మఱియు నవసూత్రబద్ధం బైనకుంజరంబుభంగి ననన్యస్థుం డైనదశరథునిసమీ
పంబున కరిగి యప్పుడు.

1206

—ఇతి దశరథుఁడు సుమంత్రుని రామవృత్తాంతం బడుగుట. —

తే. వేడి యూర్పులు సెలఁగంగ విన్నవాటు
వదనమునఁ దోచు ఘనరజోధ్వస్తగాత్రుఁ
డగుచు శోకసంతపుండ్ర పొగులుచున్న
వాని సూతునిఁ జూచి భూపరుఁడు సల్పె.

1207

క. సూతా తరుమూలాశ్రితుఁ డై తాపసవృత్తిఁ దాల్చి యాపదలకు వి
ఖ్యాతిగ నహించి యెచ్చట, సీతాపతి యున్నవాఁడు చెప్పుము నాకున్.

1208

మ. అనఘా భూరిసుఖోచితుం డతఁడు కల్యాణాభిజాతుండు నా
తనితమ్ముండును మేటిసౌఖ్యముల నొందం జాలువాఁ డాయశో
ధను లామంజులతూలతల్పములనిఁదం గూర్చువా రావనా
వనిలో నెట్లు వసింప నేర్తు రిపుడీ వైకల్య మెట్లీఁగుదున్.

1209

చ. అనుదిన మేఘసుండు తమినాటకు సంగడికాండ్రఁ గూడి గ్ర
క్కునఁ జనువేళ నేనుఁగులు ఘోటకముల్ రథముల్ పదాతులున్
వెనుకొని వోవు నట్టిరఘువీరుఁడు నిర్జన మైన ఘోరకా
ననమున నొంటి నేవిధమునం జరియించు సుమంత్ర చెప్పుమా.

1210

డి. క్రూరమృగప్రకాండ మగు ఘోరవనంబున నేడు పాదసం
చారమునం బవిత్రకులజాత మహాసుకుమారి యైనయా
ధారుణిపుత్రిఁ గూడి బలుతావుల నాఁకటిబాధ కోర్చి నా
కూరిమిపుత్తు లెట్లు నయకోవిద గ్రుమ్మరువారు చెప్పుమా.

1211

డి. వ్రేను దొంగి యాలి కటుప్రీతిగఁ గావలె నంచుఁ బుత్రునిం

దా మును కానకుం బనిచి తదవ్యధ నిప్పుడు కుందిన స్ఫలం
బేమి నుమంత్ర యైన వినుమి విటు క్రమ్యుట వచ్చువేళఁ దా
నేమనె రాఘవుం డనుజుఁ డేమనె నేమనె సీత చెప్పుమా.

12 12

తే. ఆశ్వినలభంగి సుందరు లమితతేజః, లైన మన్నందనులు ఘోరకాననమున
కరుగునప్పుడు వీక్షించి నందువలన, సూత నీవు సిద్ధాంధుండ వై తివి కద.

12 13

తే. అమరపదతుల్య మైనరాజ్యంబు విడిచి
సాధుగతిఁ బూని యడవికిఁ జనిన నుతుని
విధము వినుపింపు మక్లైన నిలుతుఁ గొంత
దడవు మేనఁ బ్రాణంబులు దాల్చు నిపుడు.

12 14

ప. మఱియు స్వర్గపదంబున నుండి సాధుమధ్యంబునం బడినయయాతీరాజర్చి
చందంబున స్వర్గతుల్యరామసాన్నిధ్యవిహీనుండనై నిర్లమించి తదీయాసనాది
వ్యాపారశ్రవణంబున జీవించి యుండెద నని రామవచనార్కణ్ణనోత్కంఠంబుండై
యాడిగిన నుమంత్రం డమృహీపతిం జూచి యెలుంగు నవరించికొని కంతగత
బాష్పనిరుద్ధం బగువాక్యంబున నిట్లనియె.

12 15

—ఇది సుమంత్రుండు దశరథునికి రామవాక్యములఁ జెప్పుట. ఇది—

సీ. ననుభేత నే నిట వచ్చునప్పుడు రామచంద్రుండు నయధర్మసంహితముగ
మితోడ నను మని ప్రీతితో నాతోడఁ జెప్పిన వాక్యంబు చిత్తగింపు
మందంద శిరముచే వందనీయుం డగుమాయయ్య కిప్పుడు నామాటుగాఁగ
సంజలఁగావించి యభివాదన మొనర్చి యడుగులఁ బడియొత్తుమనియె మఱియు

తే. సంతిపురమునఁ గలవారి కధికభక్తి
వందన మొనర్చి వేర్వేటి వరుసతోడ
నేమ మభివాదనంబును జెప్పు మనుచుఁ
బ్రియముతోఁ జెప్పె నాతోడ నృపవరేణ్య.

12 16

ప. మఱియు మజ్జనని యగుకౌసల్యకుఁ బ్రణామంబుఁ జేసి నావచనంబులుగా
నద్దేవితోడం జెప్పు మని నాతోఁ జెప్పినతెఱంగు వినుము.

12 17

క. ధర్మము వదలక నిత్యము, నిర్మలమతి వగుచు వహ్నినిలయము తటియం
దర్శిలి నేవించుచు న, తృప్తునిఁ బతిఁ గొలుచు చునికి దగు నీ కెపుడున్.

క. మానాభిమానముల గతి, మాని సవతులందు నూడు మాని నృపునికై
మానుగఁ గైకేయిని న, న్నానించుచు నుండు మతిసమంచితబుద్ధిన్.

12 19

ప. తల్లి భరతునియందు రాజ్యత్వప్రయుక్తగౌరవంబుఁ జేర్చుము రాజు లగ్ధశ్రేష్ఠు
లగుటంజేసి రాజధర్మంబు సంస్కరించి భరతునియెడ వైముఖ్యంబువిడుపుమనీ
పలికె పదంపడి భరతునితోఁ జెప్పు మనినతెఱంగు వినుము.

12 20

ఉ. ఏ నిట వచ్చునప్పుడు మహీవరనందన నీవు వీటిలో
లేనికతంబున న్నతులఁ బ్రీతిగఁ జెప్పుట లేక పోయె న
వ్హునవనాథునానతి సమంచితరాజ్యముఁ బూని ధర్మము
న్మానక తల్లు లందఱి సమస్థితిఁ జూచుచు నుండు మెప్పుడున్. 1221

వ. మఱియు మహీనాథుండు వయోవృద్ధుండు గావున నమ్మహాత్ముని రాజ్యస్థునిం
గా భావించి పాలించుచు యావరాజ్యపదస్థుండ వై రాజశాసనంబున జీవిం
పుము మఱియుఁ బుత్రాభికాంక్షిణి యైనకాసల్యను గైకేయిసల్ల సన్మానించు
చుండుము. 1222

— శ్లో సుమంత్రుఁడు దశరథునికి లక్షణువాక్యంబులఁ జెప్పుట. —

క. అని చెప్పు మనుచు నాతో, మనుజేశ్వర రాఘవుండు మాటికి వినయం
బునఁ బల్కి దుఃఖవశమున, కనుఁగవ సాంద్రముగ బాష్పాణముల నించెన్. 1223

ఉ. రాముఁడు పల్కుమాట విని లక్షణుఁ డూర్పులు పుచ్చి క్రుద్ధుఁ డై
నామొగ మట్టె చూచి ఘననాదనిభార్పటితోడ నిట్లనుక
ఈమహనీయమూర్తి యిపు డేయసరాధముచే నిరంతరో
ద్దామపురీసుఖస్థితులు దక్కి వివాసితుఁ డయ్యెఁ జెప్పుమా. 1224

తే. దోస మెంచక కైక యీతుచ్చశాస, నంబు శిరమున నిడికొని నరవరుం డ
కార్య మైనను మది నొక్క కార్యబుద్ధిఁ, జేసి పంచిన నప్పని సేయఁ దగవె.

చ. కపటపుధర్మముం దవిలి గ్రక్కున రాముని లచ్చి నెంతయున్
నిపుణత సంగ్రహించుటకు నేడు వరవ్యయ మంచు నొక్కబ
త్నవ మిడి కామదారుణ శిలీముఖవిధుండు గాన నాలికై
స్మృతుఁ డిటు కాన కీయనమునిం బనిచె న్నువిచారహీనుఁ డై. 1225

వ. సుమంత్రాదశరథుండు డై వప్రేరితబుద్ధింజేసి మిమ్ముఁ బరిత్యజించె నని యంటి
వేని డైవప్రేరితుం డైన నొకానొకయసరాధంబు నిరూపించి కదా పరిత్యజం
పవలయు నీరామునియం దొక్కింత యైన నసరాధంబు లే దిట్టినిరసరాధుఁ డై
నరాముని నెట్లు పరిత్యజించె నిది యుక్తంబు గాదు వినుము. 1226

క. అనుచిత మిది యుచితం బిది, యనుచు విచారింప కాన్యపాగ్రణి రఘువ
ర్మని లోకవిరుద్ధంబుగ, వనమున కనుచుటఁ దలంచి వగచెద బుద్ధిన్ 1227

చ. సకలజగద్ధితాచరణ సర్వజగత్ప్రియునిం గుమారునిం
గ్రకచముఁచంటిచి త్రమునఁ గానకుఁ బంచినయట్టిరాజునం
దిక గురుబుద్ధిఁ గూర్పఁ దగ దేటికి వే యన నీమహాత్ముఁడే
నకుండు గురుండు డై వమును సర్వము నాకుఁ దలంప సారథీ. 1228

తే. పూర్ణిమాచంద్రవదనుని బుణ్యమూర్తి, నవము రాముని నిష్కారణముగవిడిచె
నిట్టిదుష్కర్మకారి యైనట్టిమనుజు, విభుని నెబ్బంగి లోకంబు విశ్వసించు.

- తే. సకలలోకాభిరాముని సత్యరతుని, రామునిఁ బరిత్యజించి భూరమణిలోక
గర్జితుండ నై యింక నేకరణి జగతి, నేలెడ వటుంచుఁ జెప్పుము నృపునితోడ.
- తే. అనుచుమీతోడ భాషింపుమనిమిత్ర, కొడుకుగనలుచుఁ బలికెదతోడ పవేగ
మేమని నచింపవచ్చుశ్రీ రామునందుఁ, గూర్చి పెంపుననతఁడంతకుపితుఁడయ్యె.
- ఉ. రాముఁడు పల్కుచండమును లక్ష్మణుఁ డన్నవిధంబుఁ జూచి యా
భూమితనూజ యూరువులు వుచ్చుచుఁ జిత్తసమర్పితాకృతిఁ
మో మఱి వాంచి శోకమున మోమున నశ్రులు గ్రమ్ముదేఱఁ దా
నేమియుఁ బల్కు కుండె మనుజేశ్వర రామునిమోముఁ జూచుచున్. 1238
- తే. సీతయట్టుల రాముఁడు చిన్నవోయి, కనుల నశ్రులు చనుదేఱ ననుజబాహు
పాలితుండయి నన్ను మీపాలి కరుగు, మనుచుఁ దా నెట్టకేలకుఁబనిచెనధివ.
- ప. ఏను గృతాభవ్యనుజ్ఞుండ నయ్యు నమ్మహాత్ముని విడువంబాలక హృదయంబునం
బరితపించుచుఁ గొంతసేపు పురోభాగంబునఁ గృతాంజలిపుటుండ నై కొలిచి
యుండి యెట్టకేలకుఁ జిత్తంబు గట్టిపఱచుకొని రథంబు దోలుకొని గుహసహి
తంబుగా శృంగి బేరపురంబునకుం బోయితి నప్పుడు నై దేహి భూతోపహతచిత్త
యైనవానితెరింగున విస్తృతసర్వప్రయోజన యై టిచ్చవడి యభూతపూర్వ
వ్యసనయైకన్నీరు నించుచు దీనపదన యై సారెసారెకు రామునినదనంబు విలో
కించుచు మరలి చనుదెంచు చున్ననన్ను విలోకించు చుండె నంత రామలక్ష్మ
ణులు జటామండలమండితు లై సేతాసహితంబుగా గంగానదీ నుత్తరించి యే
ను విలోకించుచుండఁ బ్రయాగాభిముఖులై చనిరి లక్ష్మణుండు రఘునందనుం
బాలించుచున గ్రంబునం జనియె నట్లు ప్రస్థితు లై నవారలంజూచి యే నవశుం
డనై నివృత్తుండనై తి నప్పుడు శతమఖముఖవిమధదుర్లభం బైనశ్రీరామసేవా
భాగ్యంబు మాచేతఁ బురాకృతసుకృతపరిపాకంబున లబ్ధం బయ్యె నది యిప్పు
డు దై నంబుచేతఁ గ్రమ్మఱి విఘటితం బయ్యె నింక నేమి సేయుదము మనకు
వ్యర్థజీవనం బేల యనితద్దుఃఖంబున నశ్రువులు నించుచు రాముం డతికఠినమృ
దయుండై యురుగుచుండ రథ్యంబులు మరల కున్న నే నతీవ్రయత్నంబునఁ
గ్రమ్మఱించికొని రామలక్ష్మణుల కంజలి గావించి దుఃఖము నడంచుకొని శృంగి
బేరపురంబుఁ జేరి రాముండు నన్ను మరలఁ బిలుచునో యనునాశచేత నచ్చట
గుహానితోఁగూడఁ గొన్నివాసరంబు లుండి క్రమ్మఱి బురంబునకుం జను
దెంచునప్పుడు మార్గంబునందు. 1239

ఈ సుమంత్రుఁడు దశరథునికిఁ జూచు దారిలోఁ గన్నతెఱంగుఁ బెట్టుట.

సీ. రమణీయపుష్పకోరకశోభితము లై న ప్రాచులు మలమల మఱిగి పోయె
నదులు పల్లవములు సదమలజలతటాకంబులు తప్తాదకంబు లయ్యె
నుద్యావనములు నుపవనంబులు పరిశుష్కపక్షంబు లై సాబగు దప్పె

సత్వసంఘంబులు సంచారములు మానె గనులాకరంబులు కలువజలము
తే. లగుచుండప్తాంబుజంబులై హంసముఖర, ఖగవిరావంబులును లేక క్రాగుచుండె
రమ్యగుణమండనుం డైన రాఘవుండు, కాననంబున కరిగిన కారణమున.
తే. మఱియు నావచ్చునప్పుడు నిరుపమాన, విపినములయందుఁ గీరాదివివిధవిహగ
రవము లించుకయైచను జెవికి సోక, వేమి చెప్పుదు నాచిత్ర మినకులేశ, 1237
వ. ఇట్టివివర్యాసంబులఁ జూచుచుం జనుదెంచి యయోధ్యాపురంబుఁ బ్రవేశించి
రాజమాన్యంబునం జనుదెంచునప్పుడు రామరహితం బై నరథంబుఁజూచి నీట్లూ
ర్పు నిగుడించుచుఁ గన్నీరు సంచుచు నూరం గలవారిలోన నొక్కం డైన
న న్నాశ్వాసింపం డయ్యె మఱియుఁ బురంబునం గలపుణ్యాంగనలు ప్రానాద
హర్త్యవిమానాగ్రంబుల నుండి హాహాకారంబులు సేయుచు బాష్పధారా
పూరితముఖు లై యన్యోన్యవదనావలోకనంబు సేయుచు దీర్ఘస్వరంబున విల
పించుచుండిరి యేనురామప్రవాసజనితార్తిత్వంబునమిత్రామిత్రోదాసీనజనుల
విశేషం బించుక యైన విలోకింపనైతి నీయయోధ్య యప్రహృష్టచనుష్యయు
దీననాగతురంగమయు నార్తస్వరపరిష్కారము వినిశ్వసితనిన్వనయు, నిరానం
దయు రామప్రవాసనాతురయు నై పుత్రహీన యైనకౌసల్యకరణిం దోచు
చున్న దని పలికిన నాసుమంత్రునివాక్యంబు విని యద్వైతరఘండు పరమదీనుండై
బాహుపమాతవాక్యంబున సుమంత్రున కిట్లనియె. 1238

అయ్యో ధ్యా కాం డము దశరథుండు తిమ్మ దూటుకొనుచు నానాప్రకారంబుల దుఃఖించుట, అయ్యో

డి. మక్కువతో నయజ్ఞు లగుమంత్రు లనేకులు గల్గి యుండఁగా
నొక్కనితోడ నైన నయ మొప్పుఁగ యోచనసేయ కాలిక్త
గ్రక్కున రామునిం గటికికానకుఁ బొమ్మని యంటి నక్కటా
యక్కడి కేల పోయితి మహాగుణభూషణు నేల వాసితిన్. 1239
తే. మోహవశమున నాలిక్త మోసపోయి, కులమునకుఁ గీడు చేసితిఁ దలఁప నేల
మొదలఁ గావలె నని చేసి పిదప నిట్లు, పరితపించిన నీక నెట్లు వాసిపోవు.
తే. ఏమి చెప్పుదు సూత నాకించు కైనఁ, బుణ్యశేషంబు గలదేని భూరికరుణఁ
గుంపుచులరాఘవునినన్నుఁ గూర్చున్న, నొడలఁబ్రాణంబులుండవుతడవువలదు.
చ. అనఘచరిత్ర యిప్పటికి నైన మదాఙ్గఁ జరించెదేని పు
త్రుని మరలింపు మత్తెఱఁగు దుర్ఘట మేని రథస్థుఁ జేసి గా
బ్బున రఘువర్యుఁ డున్నవనభూమికి నన్గొని పొమ్ము సూత యా
ఘను నెడఁబాసి యొక్కతృటికాల మిల న్నవఁజాల నెంతయున్. 1242
డి. చందురువంటి నెమ్మొగము చాఁగెడుకన్నులు వృత్తసంప్రముల్
సుందరపల్లవాధరము సోగకురు ల్కణికుండలప్రభౌ

బంధురకర్ణ యుగ్మమును బారెడుచేతులు గల్లురాము నిం
పొందఁగఁ జూడ కున్న నిలుపోవఁ దరంబె సుమంత్ర యిత్తఱిన్. 1243

చ. గుఱుతుగ రాముఁ డున్నయెడకుం గొని పోవుట యొండఁ గానిచో
నురుచిరలీల నయ్యనఘు సుందరరూపము నాత్మలోపలం
దిరముగ నిల్చి చూచుచు సతిత్వరితంబుగ ధర్మరాడమం
దిరమున కేగు తొండఁ నిక నిల్వఁగ నేర్తునె యీజగంబునన్. 1244

తే. ఇట్టిదురవస్థ నొందియే నిపుడు రామ, చంద్రు సద్గుణసాంద్రు విశాలయశుని
సూర్యవంశ ప్రదీపకుఁ జూడ నేని, యంతకంటెను ఘనదుఃఖ మెద్ది నాకు. 1245

ప. అని నిర్వేదించి యంత కంత కగ్గలం బగుశోక వేగంబున. 1246

కా. ఆభూనాయకుఁ డొంటి నన్నిచట దుఃఖాంభోధిలోఁ ద్రోచి మీ
రీభంగి న్వసనము కేగఁ దగ వాసే కావరే రారె శో
కాభీలాంబుధి నుద్ధరింపఁ గదరే హారామ హాలక్షణా
హాభూపుత్రిక యంచు నించుఁ గనుల న్వాప్యిలోల బాష్పాంబువుల్. 1247

ప. అని యివ్వీధంబునఁ గొండాక సేపు రామునిం బేర్కొని విలపించుచు నద్దశ
రథుండు కౌసల్యదిక్కు మొగంబై దేవి రాసుశోకమహావేగంబును సీతావిరహ
పారగంబును శ్వసితోర్మిమహావర్తంబును బాష్ప ఫేనజలావిలంబును బాహు
విక్షేపమీనౌఘంబును విక్రందితమహాన్వనంబును బ్రకీర్ణ కేశకైవాలంబును
గైకేయీబడబాసలంబును మదత్రువేగవ్రభూతంబును గుబ్బావాక్యమహా
గ్రహంబును నృశంసావరవేలంబును రామస్తవ్రాజనాయతంబు నగునపార
శోకసాగరంబున నిమగ్నుండ నైతి నింకఁ దరణిభూతుం డగురాముండు లేకు
న్న నివృహాసముద్రంబు దాఁటి వరి చేరుట కేయుపాయంబు లే దని పల్కి
శోకాయానవిశేషంబున దుఃఖసమర్చితచేతనుం డై వివశత్వంబు నొంది శయ
నంబునం బడియె నప్పు డక్కొనల్య మహీపతిపాటంతయుం జూచి భయంబుఁ
గొని ద్విగుణీకృతశోకతాప యై భూతావిష్ట యైనదానితెఱంగున వేషమాన
యై గతప్రాణ యైనదానిపగిదిఁ బుడమిం బడి సుమంత్రు నాలోకించి యి
ట్లనియె 1248

ఉ. నాకొడు కున్నచోటి కటు నన్ను రహిం గొని పొమ్మో తన్నుఖా
లోకన మబ్బుదేని మహిలోఁ దృటి యైనను నిల్వఁ జాల నం
దాడ సుమంత్ర వేగ యురదంబు మరల్పుము రాఘవుండు నక
గైకొనఁ డేని తత్త్వణమె గ్రక్కున నేగెదఁ గాలుప్రాలికిన్. 1249

అథ సుమంత్రుండు కౌసల్య మాటడించుట. అథ-

క. నా విని సుమంత్రుఁ డెంతయు, భావంబునఁ జాల నగచి స్త్రాంజలి యగుచుం
దా వెండి వాకు తడఁబడి, దేవికి నిట్లనియె వగపుదీఱఁగ నంతన్. 1250

- మ. తుములంబై కుల మెల్ల మ్రానుపడఁగా దుఃఖించె ది ట్టెల సం
భ్రమము న్యోకము దై న్యము నిడువుమా రాముం డరణ్యంబులో
నమితస్నేహము భక్తియు న్విసయ మొప్పారంగ సౌమిత్రి యు.
ల్లము రంజిల్లఁగఁ గొల్పు చుండ నుఖలీలం బొల్చి యుండుం జూమి. 1251
- క. ధర్మజ్ఞుఁ డై నలశ్శ్రుణుఁ, డర్మిలి రాఘవునిపదము లర్పించుచుఁ దా
నిర్మలమతి యై వనమున, శర్మకరాముష్మికంబు సాధించు రహీన్. 1252
- క. జనకనుత విజన మగు కా, ననమున కేగియును దనమనంబున భయముం
గొన కెప్పుటివలె శ్రీరా మునిపయి రమియించుచుండు ముదితహృదయ యై.
- క. ఆనెలతనెమ్మొగంబున, దీనత్వం బించు కై నఁ దెలియనికతనం
బూని ప్రవాసము సేయఁగ, మానుగఁ దగు ననుచు నాదునుడికిం దోఁచెన్.
- క. జానకి మున్నారామో, ద్యానంబులఁ గ్రీడ నల్పినట్లుగ విజనం
బై నగహనంబునందును, జానుగఁ గ్రీడించు రామసమ్మానిత యై. 1255
- తే. పూర్ణచంద్రనిభాన్య యాభూమిపుత్రి, విజన మగుకాననంబున విభునిఘనముఁ
బాయ కెప్పుడు రంజిల్లఁ జేయుచుండు, సాధ్వీ వారి నుద్దేశించి శంక వలదు.
- క. చిత్తము జీవితము తదా, యత్తంబుగఁ జేసి గృహమునందుంబలె న
య్యుత్తమసతి వనఘనఁ బతి, చిత్తము రంజిల్లఁజేయు సేవాక్రియలన్. 1257
- ఆ. విపిన మైన వీడు వీ డైన విపిన మా, యుర్విసుతకు రాముఁ డొద్ద యున్న
నెలవు నొద్దలేని నెలవు క్రమంబున, సాధ్వీ యితైఱంగు సత్య మరయ.
- వ. మఱియు నద్దేవి మార్గంబునం బోవుచు నెడ నెడ గ్రామంబులు నగరంబులు
నదీనదంబులు పాదపంబులు విలోకించి తత్తద్విశేషంబు లన్నియు రామలక్ష్మ
ణుల నడిగి వారివలన నెఱుంగుచు నగరోపవనంబునం గ్రీడింపం బోవు
చందంబున నుత్సాహోపేత యై నుఖలీలం జనియె నీవై దేహినంబంధి యైన
యీప్రస్తుతవృత్తాంతజాతంబు సంస్కరించెదఁ గై కేయి నుద్దేశించి సీతచేతఁ
బలుకం బడినవాక్యంబు సంస్కరించుటకుం జాల నని యిట్లయోధ్యానిర్దమన
కాలికం బై నసీతో క్తకై కేయూవిషయకపరుషవచనంబు కాసల్యకుఁ బ్రియం
బని చెప్పుట కుపక్రమించి వృద్ధు లగుపారలకు జననైరాశ్య హేతుత్వంబు
వీక్షించి ప్రమాదంబునం బలికితి నిది గోపనీయంబు దీని నెఱింగింప నర్హంబు
గా నని తలంచి పర్యవసథితం బైనతద్వాక్యంబునుం బ్రచ్చాదించి యద్దేవికి
సంతోష హేతుభూతం బైనవాక్యంబున వెండియు నిట్లనియె. 1259
- తే. దేవి యే మని చెప్పుదుఁ ద్రోవ నేగు, నపుడు వాతాతపోదృఢి నమ్మహిజ
మించువంటితనుచ్ఛాయయించు కైన, దఱుగదదియేమిచిత్ర మోయెఱుంగరాదు.
- క. తమ్మికి నెన యై పున్నమ, తమ్మిపగతుఁ బోలు చాయఁ దనరెడు సతియా
న్య మ్మించుక యైనను మా, యమ్మా వసి వాడ దెంత యాశ్చర్యంబో. 1061

- క. ఆరామచరణములు లా, యోరనవర్జితము లయ్యు సలలితరక్తాం
భోరుహకోశసమప్రభ, నారూఢిం బొల్పు చున్న వమ్మా చూడన్. 1262
- వ. మఱియు నద్దేవి వనగమనసమయంబునందు భూషణవిషయ స్నేహంబునఁ జర
ణాద్యవయవసమర్పితసర్వభూషణ యై నూపురాదిశింజితస్వనానుకారిలీలా
యుక్త యైనవగిది సఖేలంబుగాఁ బోవు చున్న దదియునుం గాక. 1263
- ఆ. వారణాదిఘోరవన్యమృగంబులఁ, గాంచి యించు కై న గాసిపడదు
రామబాహుసాలరక్షిత యగుచు డీ, మాకుమారి వివినమార్గనుందు. 1264
- వ. దేవి సీతారామలక్ష్మణులు శోచింపం దగినవారు కారు మనమును శోచింపం
దగినవారము గాము దశరథుండును శోచింపం దగినవాఁడు గాఁ డీపితృవచన
పరిపాలనరూపచరిత్రంబు లోకంబునం దాచంద్రార్కంబుగాఁ బ్రతిష్ఠితం బై
యుండు నీవు శోకంబు విడిచి స్వస్థచిత్తపు గమ్ము మహర్షిజుష్టం బైనమార్గం
బునందు సువ్యవస్థితులై కందమూలాశనులై శుభం బైనపితృవాక్యంబు పరి
పాలించుచు వసంబున నివసించెద రని యిట్లు సుమంత్రుండు పలికిన యుక్తవాది
యగునతనిచేత నివార్యమాణ యయ్యు సుతశోకకర్మిత గావున నెంత
చెప్పిన నుడుగక ప్రియపుత్ర రాఘవా యని పేర్కొని బహుప్రకారంబుల
విలపించుచు నిజభర్త నవలోకించి యక్కొనల్య యిట్లనియె. 1265
- శృంగారకావ్య దశరథుని నిందించుట. —
- శా. సానుక్రోశుఁడు సత్యవాదియు వదాన్యశ్రేష్ఠుఁ డింద్రాభుఁ డీ
త్వానాథుం డని నీయశం బఖిలలోకస్తుత్య మై యుండు మ
త్సానుం గానకుఁ బంచి కామపరతక్ దోషంబు నార్జించి ధా
త్రినాథోత్తమ కాముకుం డనఁగఁ గీర్తిం గాంచి తీ వెంతయున్. 1266
- ఉ. పిన్నటనాట నుండియును బెక్కు సుఖంబులచేఁ బ్రవృద్ధు లై
వన్నియఁ గన్నపుత్రు లిటువంటియనస్థల కెట్లు లోర్చువా
రన్ని యటుండని మృతసుఖార్థ మహాసుకుమార సద్గుణ
భ్యున్నత యైనసీతఁ దలపోసిన గుండియ చాలఁ ద్రులైడిన్. 1267
- క. చిన్నది పెక్కు సుఖంబులు, గన్నది ము న్నెన్నఁ డిట్టి కష్టంబులు దాఁ
గన్నయది గాదు కానం, బన్నగ నెట్లోర్చు నాతపమునకుఁ జలికిన్. 1268
- శా. సారాన్నంబు భుజించి గీతకలనిస్సావనంబుఁ దా వించు వి
స్తారానుంజలతూలతల్పములమీఁదం గూర్చునై దేహి నై
వారాహారము మెక్కి కేసరిసునధ్యానంబుల నివ్వించు జె
న్నారం గర్కశఘ్నతల్పములపై నాసీన యౌ టెట్లాకో. 1269
- క. తమ్మికి నెన యై పున్నమ, తమ్మిపగతుఁ బోలి కమ్మతావిపలుకులం
గ్రమ్ముకొనురాఘవుని వ, క్రమైన్నఁడు గాంతుఁ గనులతమి దీఱంగన్. 1270

తే. కరికరోపమపరిఘనంకాశ మైన

కరము తలగడ నిడుకొని కఠినభూమి

శయ్యపై నాకుమారుఁ డెచ్చట వసించి

యున్నవాఁడొ యరణ్యమధ్యోర్వియందు.

1271

తే. అధిపయే మందు నాగుండె యశనిపాత, కల్ప మగుభూరిశోకంబు గాడి యైన
వేయి పటియలై పోవను వితతవజ్ర, సారమయము గాఁబోలు నిస్సంశయముగ.

స. దేవా సుఖార్హు లైనరామలక్ష్మణులు సీతాసహితంబుగా ననాదరింపంబడి
నీచేత నిరస్తులై దారుణారణ్యంబునం జరించు చున్నవారనియెడునక్కర్కంబు
శోచనీయంబు గాదె కరుణారాహిత్యంబున నీచేత నిది కృతం బయ్యె నని
వగచి వెండియు నిట్లనియె.

1273

క. హృదయేశ్వర రాముండు పంచదశాబ్దమునందు మరలఁ జనుదెంచిన ను
న్నదుఁ డై రాజ్యము కోశము, పదపడి రాఘవుని కేల భరతుం డిచ్చున్.

క. చెచ్చెర రాముండు సనుయం, బచ్చుపడం దీర్చి మరల నరుదెంచినఁ దా
నిచ్చునె భరతుండు రాజ్యం, బిచ్చినఁ గైకొనునె యతఁ డహీనగుణాధ్యా.

ప. అది యెట్లనిన వినుము.

1276

చ. గుఱుతుగ శ్రాధకర్త లగు కొందఱు విప్రులు బంధుకోటికిఁ
స్థిరమతిచే నిమంత్రణముఁ జెప్పినపాటులకంటె మున్నె య
క్కఱవడి భోజనం బిడినఁ గ్రమ్మఱి వారలయిండ్ల నన్తుహీ
సురవరు లర్థిమై గుడువఁ జాతురొకో సుధనై న వల్లభా.

1277

ప. మఱియు ననిమంత్రితబ్రాహ్మణులు తృపులగుచుండ గుణవంతులును సురసమా
నులును బ్రాజ్ఞులును వృద్ధులు నగునిమంత్రిత బ్రాహ్మణోత్తములు వృషభంబులు
శృంగచ్ఛేదంబునుం బోలె నిజాదమానహేతుకం బైనభోజనంబు గ్రహింప
నొల్ల రత్తెఱంగున.

1278

క. జగతీశ వృకము భక్షిం, పఁగఁ దక్కినపవనృనత్వమాంసము విదప
న్వగ చెడి యుపయోగింపఁగ, మృగపతి చిత్తమునఁ దలఁచునే హీనమతిన్.

తే. మనుజనాయక యాతయామంబులుహవి, రాజ్యకుశపురోడాశయాపాదికంబు
లన్యమఖమున వినియోగ మాచరింప, నర్హములుగా వటనరె మహర్షి వరులు.

క. హృతసార యైనసురక్రియ, గతసోమం బైనమఖము గతిఁ గై కేయీ
సుతభుక్తవర్జితం బగు, షీతిరాజ్యము రాముఁ డేల చేకొను నధిపా.

1281

క. నిరుపమబలపదావ్యస్థుము, సరసర వాలాభిమర్శనంబును బోలె
స్థురుమతి యిట్టియనత్కృతి, నకుదార సహింపఁ జాలఁ డతిబలుఁ డగుటన్.

చ. మనుజవరేణ్య రాముండు సమంచితధర్మవిదుండు గాన దు
ర్జనులను బ్రీతితో నయవించారులఁ జేయఁగఁ బూని నీదుశా

సనమున దండకాటవికి సమృద్ధి మీఱఁగ నేగెఁ గాక యా
యనకు సురాసురప్రముఖులైనను గీ డొనరింప శక్తులే.

1283

చ. అనఘ యముండు భూతముల నట్ల శరార్పులచే సమస్తతో
యనిధుల నైనఁ గాల్చుఁ దగు సంతపరాక్రమశాలి యయ్యు ము
త్తనయుఁడు తండ్రిచేఁ దనకుఁ దానె సమాహతుఁ డయ్యె నక్కటా
మనమునఁ జూడఁ ద స్థనిన మత్స్యముచేఁ జిటుమీనుకై వడిన్.

1284

క. తనయుండు సత్యరతుఁ డి, మృనుజవిభుం డనుచుఁ బొగడు పడయఁ దలఁచి ధ
ర్మనిరతుని నయవినీతా, త్తుని రాముని వెడల ననిచితో నృపతిలకా.

1285

తే. అనఘుఁడు సుతుండు వనమున కరుగ నీకు

శాస్త్రదృష్టంబు రాజర్షి చరితమును బ్ర
ధానము సనాతనం బగు ధర్మ మయ్యె
నేని యుక్త మాధర్మంబు గాన మట్లు.

1286

సీ. రాజేంద్ర విను పతివ్రత యగుసాధ్వీకి గణుతింపఁ బ్రథమరత్నకుండు భర్త
రెండవగతి నందనుండు మూడవగతి దాయ లీమువ్వురు దక్క నొండు
శరణంబు లేదని శాస్త్రంబు లెఱిగింప నదియు నాపుట్టువ కొదవ దయ్యెఁ
గలకాలమును నీవు కైకకు పశుఁడ నై యిండుకయును మది నెంచ నైతి

తే. విపుడు ఫలకాలమున మహావిపులయశుని, సుతునిఁ గానకుఁ బనిచితివి తరులైన
చుట్ట లెల్లను జల్కగాఁ జూచు నట్లు, చేసితివి వేఱె యింక నూఱు చెప్ప నేల.

చ. జనవర క్రూరమన్తధవశంబున నెయ్యము దక్కి పుత్రుని
స్థవవని కంపి యిట్లు వెనుకం బరితాపము నొందె దేల యీ
నిశపులి యాఁకటం దెలియ నేరక పుట్టినచిన్నికూనలం
దనియఁగ మెక్కి యావెనుకఁ దదవ్యధచేతఁ గృశించుచాడునన్.

1287

క. జననాయక నీచేఁ బుర, జనులు సఖులు మంత్రివరులు సతులును భృత్యు
లనయులు బాంధవు లాదిగ, జనులు నిహతు లైరి కులము సంక్షోభించెన్.

—❧— దశరథుండు తాను మున్ను చేసిన మునికుమారవధముఁ దలంచుకొనుట. —❧—

వ. అని యిట్లు శోకాతిశయంబునఁ బరమసంక్రందయై పరుషంబుగాఁ బలికిన దారు
ణశబ్దసంశ్రితం బైనతద్వాక్యం బాలకించి యద్దశరథుండు పరమదుఃఖితుం డై
దురంతచింతాభరంబున నొల్లం బోయి కొండొకసేపునకుం దెలిసి యేతా
దృశదుఃఖింబునకు నిదానభూతం బైనదుఃఖం బెయ్యది పూర్వకృతం బయ్యె
నో యని సంస్మరించి యీదేవిచేతఁ గథితం బైనసర్వంబు సత్యం బిట్టి దురవస్థ
దొరకొనుటకుఁ బూర్వభవంబునం దేమి యకృత్యంబు గావించితి నో యని
క్రమ్మఱ విచారించి వెండియు శోకవ్యాకులేంద్రియుం డై మూర్ఖు నొంది దీర్ఘ
కాలంబున కతిప్రయత్నంబునం దేఱి వేడినిట్టూర్పు నిగుడించి తనపార్శ్వ

భాగంబునఁ దనయట్ల దుఃఖించు చున్నకొనల్య నవలోకించి యత్యుత్కటంబులై నపుణ్యపాపంబులచేత నిప్పుడే ఫలం బనుభవించంబడు ననియెడిన్యా యంబునఁ బ్రియపుత్రవిశ్లేషదుఃఖం బే ననుభవించు చున్నవాఁడ దీనికి హేతుభూతం బైనకర్తృం బెద్దె యని వదంపడి విచారించి తొల్లి శబ్దవేధి యైనతన చేతనజ్ఞానంబువలనఁ గృతం బైనమునికుమారవధరూపదుష్కృతకర్తృంబు ప్రతీతం బైననమ్మహీపతి నిజకుమారవియోగజనితశోకానలంబు మునికుమార వధజనితదోషస్వరణవాతంబునం బ్రజ్వలితం బై శరీరంబు దహింపం దొడం గిన సహింపం జాలక మొగంబు వాంచి యంజలి గీలించి ప్రసాదంబు వేడు కొనుతలంపున నక్కానల్య కిట్లనియె.

1290

ఆ. దేవి నీగుణంబు దేవాదులకు నైనఁ, బ్రస్తుతింప వచ్చు భర్తృభక్తిఁ జేసి ఘోరపాపచిత్తుఁడ నగునామొగంబు రోయ కిపుడు కాంచుకతన.

1291

❖❖❖ దశరథుఁడు నమ్మఁడై కానల్య నమానయించుట. ❖❖❖

తే. రిపులయం దైనఁ గినియకకృప యొనర్చు, నంత శాంతియుఁ గలదానవంతయేల నన్ను విడనాడెదవు నాదువిన్నపంబుఁ, నైకొని యనుగ్రహింపుముకమలనేత్ర.

తే. జలజలోచన ధర్మనిచార యైన, సాధ్వీ కెంతయు జగతిలో నగుణుఁ డైన నిర్గుణుం డైన శాస్త్రోక్తినియతిఁ జూడ, దయితుఁ డొక్కఁడై ప్రత్యక్షుడైవతంబు.

ఆ. సాధ్వీ నీవు దృష్టజనపరాశరవు న, యజ్ఞ వాత్సధర్మ వార్తి నొంది తూలు చున్ననన్ను దుఃఖిత వయ్యను, దారుణోక్తి నింత దూఱఁ దగదు.

వ. అని యివ్వీధంబున దీనుం డై ప్రార్థించు చున్నయమ్మహీపతివాక్యంబు విని యద్దేవి జలనిర్గమనమార్గంబు సవోదకంబునం బోలె శోకబాష్పజలంబులు నించును నతనియంజలిపుటంబు వర్షంబునం బోలె శిరంబునం గదియించి రోదనంబు సేయుచు శోకసంభ్రమభయంబులు మనంబున ముప్పిరి గొన నిట్లనియె.

1295

క. ధరణీశ భూరిశోకము, దరికొన సైరింప లేక తాపము పేర్చిం బరుహోక్తు లంటిఁ గా కిటు, తర మెఱుంగక దూఱ నంత ధర్మేతరనే.

1296

క. జనవర నిను యాచించెద, ననుగ్రహింపు మని పలికి తమ్మాటకు నె మ్మనమున దుఃఖించి రయం, బునఁ బుడమిం బడినదాన మోహవశమునన్.

❖❖❖ కానల్య దశరథు నమానయించుట. ❖❖❖

వ. దేవా నీచేత యాచిత నగుటవలన హత నైతి నేను హంతవ్యను గానె యుభ యలోకంబులయందు శ్లాఘనీయుం డైనపతిచేత నేయువతి ప్రసాదించంబడు నది యుత్తమయువతి గానేరదు దాని కైహికాముష్మికసుఖంబులు గలుగ వదియునుంగాక.

1298

సీ. అవనీశ పతిబుద్ధి ననునరించెడు సాధ్వీ కుభయలోకసుఖంబు లొంద వచ్చు

నను ధర్మ మెఱుంగుదు నీను సత్యవాదిగాఁ దలపుదుఁ దెలియనిదానఁగాను
పుత్రశోకార్త నై పొగిలి మై మఱిచి పల్కినమాట తప్పుగాఁ గొనకుఁ డిపుడు
శోకంబు ధైర్యవివేకాదుల నడంచుఁ బూని శోకసమానుడై నరిపుఁడు

తే. మఱి యొకఁడులేఁడు ధాత్రినిఘరరిపుచు, హాస మైన సహింప శక్యంబుగాని
కటికికార్చిచ్చునంటిశోకంబు చాలఁ, గొంచె మైనను సై రింపఁగూడ దధివ.

వ. జితేంద్రియు లైనయతులును శోకంబున మూఢచేతస్కులై మోహితు
లగుదురు. 1300

క. తనయుఁ డగురామభద్రుఁడు; వనమునకుం జనినపంచవాసర మిది నా
మనమునకుఁ దోచె నెంతయు, జననాయక చంచలస్వనదృశం బగుచున్. 1301

క. నరవర పుత్రవియోగజ, నిరుపమశోకంబు నాదు నెన్నునమున దు
ర్భర మై పెం వగు చున్నది, సరిదురువేగమున జలధిసలిలమునూడ్కిన్. 1302

వ. అని యిట్లు కాసల్య పతితోడఁ దగిలెఱుంగున మాట లాడుచుండ సూర్యుం
డు పశ్చిమమహీధరకందరాంతర్గతుం డయ్యెఁ బడంపడి గాఢనంతమనపరిపూ
ర్ణం బై రాత్రికాలంబు ప్రవర్తించె నంత దశరథుం డొక్కింత శోకనిద్రాపర
వశుం డై తల్పంబునం బడి యుండి వెండియు ముహూర్తమాత్రంబునకుం
దెలివొందె నప్పుడు శోకోసహతచేతనుం డైనయన్తుహీపతిని రామలక్ష్మణ
వివాసనసంజాతశోకమోహోపద్రవంబు న్వర్భాసుండు సూర్యునిగి బోలె
ననివార్యం బై యధిగమించెనిట్లు దురంతదుఃఖతాపంబున బడలుపడుచు నిస్తే
జుం డై యద్దశరథుండు పూర్వకృతం బైనమునికుమారవధనూపదుష్కృతం
బంతయుఁ దెల్లంబుగా నెఱింగించువాడై యాటవనాఁటినిశాసమయంబున
శోకవీడిత యొనకాసల్య కిట్లనియె. 1303

తే. ధరణిలోపలఁ బురుషుఁ డెద్దానిఁజేయు, నది యశుభమైన మఱిశుభమైనఁగాని
నందియుము లేదు తత్కర్మకాతఫలము, నిక్కువం గఁ బ్రాపించు నీరజాక్షి.

తే. కర్మములు సేయఁ దలఁగొనుకాలమందె
గొనరి గురులాఘవంబులు గుణము దోష
మరయ కుర్చి నెవ్వోఁడు కార్యంబు నడుపు
నట్టిచునుజుఁడు బాలిశుం డనఁగఁ బరఁగు. 1305

వ. అది యెట్లనిన వినుము సూక్ష్మతరపుష్పం బైనయాస్త్రివణంబు సూక్ష్మతరఫలం
బుం బుట్టించు ననుమోహంబున దాని ఛేదించి వర్ణంబుచేత నాపాతరమ
ణీయంబు లగుపృథువుష్పంబుల నొప్పుపలాశవనంబు విలోకించి పుష్పం
బున కనురూపం బైనపృథువుఫలంబు గలుగు నని ఫలంబునం దానక్తుం డై తత్పు
లాశారోపణంబుఁ జేసి జలసేచనంబుఁ గావించునతం డనుభోగప్రాప్తినయయం
బున స్వాత్మేక్షితఫలాభావంబువలనఁ బరితపించు నెవ్వండు భావిఫలంబు

విచారింపక కర్తృంబు సేయు నతండు ఫలకాలంబునందుఁ గింతుకనేచకుని పగిది దుఃఖించు చుండు నత్రైతంగున నేనును రామాభిషేకరూపంబైనశుభ కర్తృంబుఁ బరిత్యజించి దుఃఖరూపం బైనయాగామిఫలంబపేక్షించి కై కేయూ ప్రియరూపం బైనయశుభకర్తృం బొచరించి కర్మఫలానుభవకాలంబున నశుభ కర్తృఫలం బగురామవియోగింబు నొంది రామత్యాగరూపఫల మనుభవిం చుచు దుఃఖించు చున్నవాఁడఁ గుమారుండును ధనుష్కంతుండును శబ్దవేధి శబ్దప్రాప్తవిఖ్యాతి నై ననాచేత నీవత్సమాణమునికుమారవధరూపపాపకర్తృంబు కృతం బయ్యె స్వయంకృతతన్నహాపకర్తృఫలం బేతాదృశదుఃఖరూపం బై యజ్ఞానంబుచేత భక్షితం బైనగరళంబుభంగి సంప్రాప్తం బయ్యె నొకానొక పురుషుండు కింశుకపుష్పంబులు విలోకించి పుష్పం బెట్టి దట్టిఫలం బగు నని యెట్లు మోహితుం డయ్యె నట్లేనును శబ్దవేధ్యహేతుకం బైనఫలంబు నెఱుంగ నైతి నిట్లు శబ్దవేధనం బెట్లు ప్రాప్తించె నంటి వేని యే నకృతవివా హుండ నై యావరాజ్యంబు సేయు చున్నసమయంబున.

1806

శా.హర్షం బొప్పగ యావరాజ్యకటకాధ్యక్షుండ నై నై భవో త్కర్షం బేర్పడ నేను భూప్రజల నందం బొప్పఁ బాలింప ను ద్వర్షస్త్రీలమహాపయోధరలసన్దర్శాసముజ్జ్వలంభ మై వర్షాకాలము దోచె నన్యములకు నైవ్యసగ్య మేపారఁగన్.

1807

—ఇది దశరథుండు కాశ్యపు మున్ను తాను జేసినమునికుమారవధముఁ చెల్పుట. —

క. ఖగుండు నిజతిగ్ధకరముల, జగతిం దపియింపఁ జేసి సర్వరసములం దిగిచిఱిని మందకరుఁ డై, యగ స్త్యచరిత యగువక్షిణాశఁ జరించెన్. 1808

క. ఘనములు స్నిగ్ధము లయ్యెను, వనముల దవళిఁ శమించె వలిగా డ్పెనఁగె వనముల మండూకంబులు, వనముల సారంగశిఖులు వారక మ్రోసెన్. 1809

తే. నిక్తపక్షో త్రరము తొటఁజేసి ఖగచ,యములు సలిలనుస్నాతంబు లై నమాడ్కి పృష్ఠివాతావధూతాగ్ర వృక్షసమితి,యం దధివసించెఁ గవగూడి యత్నమలర.

తే. పతితపతదంబుసంఘన్నభద్రదంతి
యచల మగుతోయరాశియ ట్లలరై బొందు
రారుణచ్ఛాయములు సెలయెఱు లహల
భంగి గిరిధాతువులఁజేసి పాటఁ దొడఁగె.

1811

ప. మఱియు నవరసాభిరామం బై యలంకారశాస్త్రంబుపగిది సమున్నతవయోధర మండలం బై యావనవదన్వితారూపంబుకై వడి నుప్రసారితవాహినీసందో హం బై జయశీలునిదండప్రయాణంబువై ఖరి సమంతతోవ్యాప్తవృషపలం బై కాముకునిచిత్తంబుభంగి నహస్రాక్షరాసనవిభాసితం బై దేవాసురసంగ్ర

మంబుచాడ్చున నిరంతరామృతధారాపూర్ణం బై నాకలోకంబుకరణి నొప్పు
నక్కాలంబునందు. 1312

ఉ. ఏ నొకనాటిరేయి రథ మెక్కి శరాసన ముగ్ర కాండముల్
మానుగఁ దాల్చి మైమఱువు మక్కువతో ధరియించి యాత్మలో
నూనినవేడ్కతోడ సరయాతటపుష్పితకాననంబులోఁ
బూని మెకంబులం దునుమఁ బోయితి సాహసరేఖ దోఁపఁగన్. 1313

ఉ. ఈకరణి నవ్వి నావనికి నేగి యనేకమృగ వ్రజంబులన్
వీక నమోఘబాణముల వేమఱు సోమరునట్లు చేసి యా
చీకటిప్రాద్దునం దటిని చేగున నొక్కెడఁ బొంచి యుంటి న
వ్యాకులమానసుండ నయి వాడిమెకంబులఁ ద్రుంచు వేడుకన్. 1314

ఉ. అప్పుడు తన్నహతటిని యం దొకభూరిగభీరనన్వనం
బప్పులలో వినంబడిన నప్పుడు దంతి జలంబుఁ గ్రోలఁగా
నొప్పినచప్పు డంచు మది నూహ యొనర్చి శరంబు మార్చితోఁ
దప్పుక గూర్చి యేసితిని దధ్ధవిని లక్ష్మ్యముగాఁగ నుద్ధతిన్. 1315

సీ. ఆనమయంబున నక్కటా నడురేయి నలిలముఁ గొని పోవ నత్వరముగ
నేగుదెంచితిని న న్నెవ్వఁడు కరుణ లే కమ్మునఁ గ్రుమ్మఁ జీరాజనములఁ
దాల్చి వన్యంబులఁ దక్కక మెనవుచు దండనబాధకుఁ దప్పి యున్న
నాయటితపసి కన్యాయంబుగా నీటిపాటు వాటిల్ల నేపాటి గలదు
తే. తల్లిదండ్రులు వృద్ధులు తపసు లట్టి, వారి కింక ది క్కెవ్వఁడు బాల్య మాది
గాఁగఁ బెక్కువిధంబుల గాధభక్తి, గొలిచి నేఁ డిట్లు వాసి పోవలసె నాకు.

వ. ఏ నెవ్వని కేమి పాపంబుఁ జేసితి నాయటియజాతశత్రునియందు శస్త్రం బెట్లు
ప్రయుక్తం బయ్యె న్యస్తపరవీడనుండ నైననాయటియుషికి శస్త్రంబుచే వధం
బెట్లు విధింపఁబడియెఁ గేవలనర్థసంహితం బంతియె కాని మద్యధంబువలన
దాని కయ్యెడుఫలం బేమి గురుతల్పగమనునకుం బోలె నాకిట్టిదుర్మరణం
బేల కలిగె మద్యధంబునకు దుఃఖంప నింక నాతల్లిదండ్రు లెట్లు జీవించెదరో
యని వగచెద వృద్ధు లగునాజననీజనకులు చిరకాలమునుండి నాచేఁ బోషింపఁ
బడుచుండి రేను బంచత్వము నొందిన నిక వారల కేమిగతి నన్నునువృద్ధులగు
మజ్జననీజనకులచు మువ్వర నొక్కబాణంబుచే బుద్ధిహీనుఁడు వధించె.

క. అని పలుకుదీనవచనము, విన వచ్చిన నదరి పడి వివేకిత నయ్యె
మునిసుతుఁ డొక్కఁడు నాచే, వినిహతుఁ డయ్యె నని యేనువెఱఁగుజనింపన్.

తే. శరముతోఁ గూర్చినట్టిప్రచండచాప, మవనిఁ బడ వై చి పాపభయంబువలన
మేను కంపింప నయ్యెటి పానయోగ్య, దేశ మటు చేరఁ బోయితి దీనమతిని.

వ. ఇ ట్లరిగి.

- క. అవకీర్ణజటాభారునిఁ, బ్రవిన్ధకలశోదకునిఁ బరాగక్షతజ
ప్రవిలిప్తగాత్ర మద్విశి, ఖవిభిన్నాంగు మునిపుత్రుఁ గనుఁగొని భీతిన్. 1321
- తే. ఏను మెల్లనడాయంగ నేగనవుడు, పుడమిఁ బడియున్నయన్మహామునినుతుండు
గాఢకోపాగ్ని హేతులఁగాల్పుచున్నవాఁడు పోలె నస్థించి కంఠమునఁ బలికె.
- సీ. అవనీశ వన్య మాహారంబుగాఁ గొని ఘనతపోవృత్తిచేఁ గాన నున్న
యేను నీ కపకార మేమి గావించితిఁ దల్లిదండ్రులకును దప్పిఁ దీర్ప
నంబువు ల్లాని పోవ నరుగుదెంచిననన్న నిష్కారణంబుగ నిశితబాణ
విధుఁ జేసితి వేల వృద్ధు లంధకులు దుర్బలులు నాతల్లిదండ్రులు పిపాసఁ
తే. గొని మదాగమనంబును గోరుచుందు, రట్టివా రేను బోకున్న నధికతృప్త
నలసి యనువులు విడువంగఁగలరు తెలియ, కెంత పాపంబు చేసితి వేమి గలదు.
- తే. ఇనకు లేంద్రమాతండ్రియే నిచటనిపుడు, దారుణశరాభిహతుఁడనై ధృత్తిఁగూలి
యున్నచందం బెఱుంగక యున్నకతన, శ్రుతతపఃఫలయోగమిన్ లేదు.
- క. ఎఱుంగఁ డని వగవ నేటికి, నెఱిగిన మజ్జనకుఁ డీచట నేమి యొనర్చుం
బరిసంచారాక్షము లిద్దరలో గిరికి గిరిఁ జ్రోవ దక్షత గలదే. 1325
- చ. జనవర నీవు వేగ చని నర్పము మన్నిధనప్రసృత్తిమ
జ్జనకునితోడఁ జెప్పుము ప్రశాంతి వహించి యతండు నిన్ను గొ
బ్బున శపియింప కుండు నటు పోక యువేక్ష యొనర్చి తేని చ
య్యన ననలుండు గాఢదవి నట్ల వడి న్నిను నీటు చేసెడిన్. 1326
- క. లోకేశ తదాశ్రమమున, కేకపదిన్ దీన నేగు మిట్లరిగి కృపా
లోకనుఁ డగుమజ్జనకునిఁ, కైకొని ప్రార్థింపు మీపు కడు దీనుఁడ వై. 1327
- తే. సలిలవేగ మత్సున్నతి సహితమృదున, దీతటంబును బోలె నిశాతశరము
కరము నాదుమర్తంబును గలఁచుచున్న, యది విశేల్యునిఁ గావింపు మవనినాథ.
- వ. అనిన విని యే నిమ్మనినుతుండు సశేల్యుండై బాణక్షతవేదన సహింపంజాలక
కంపించు చున్నవాఁడు విశేల్యునిం జేసితి నేని ప్రాణంబు విడువం గలవాఁడేమి
సేయుదు నని దుఃఖితుండ నై దైన్యంబు నొంది శోకాతురత్వంబున నేమి
యుం జేయఁ జేతు లాడక యున్న మచ్చింతాప్రకారం బెఱింగి యమ్మునినంద
నుండు పరమార్తియుక్తుం డై యతిప్రయత్నంబున నా కిట్లనియె. 1329
- సీ. మానవనాయక కానక చేసినపనికి దుఃఖించిన ఫలము గలదె
దైర్యంబుచే శోకతాపంబు నణఁగించి స్థిరచిత్తుడవు గమ్ము చిత్తమోహ
మింతయు నాకు లేదేను శూద్రకు వైశ్యువలన జెనించినవాడఁ గాన
బ్రహ్మహత్యాప్రాప్తపాపంబు నీకు లేదని వల్కి బాణవేదన సహింపఁ
తే. బాలక విఘ్నార్థితాత్ముండై జగతివేష్టి, తాంగుండై మాటలుడిగి బిట్టలసియున్న
యమ్మునికుమారుఁగాంచియేనువ్వులించి, కడుభయంబుననడలుచుఁగదియనేగి.

న. మహావ్యథచేత సంకుచితాంగుండు పుడమిం బడి యున్నమునికుమారునిశరీరంబున నాటి యున్నశరంబుఁ బెఱికిన నతండు తత్క్షణంబ సంప్రాప్తమరణం డయ్యె నని పలికి యద్దశరథుండు శోకవేగంబునఁ గన్నీరు నించి వెండియుఁ గాసల్య కిట్టనియె. 1331

తే. బుద్ధి నరయక చేసిన పుణ్యపాప, ఫలము గుడువక తీతి వత్సలఘుతరము చిన్ననాఁ డేను గానక చేసినట్టి, పాపఫలము నేఁ డనుభవించువంగ వలసె. 1332

వ. అంత దీని సమీకరింప నెద్ది యుపాయం బని చింతించి యేను. 1333

క. మునినుతుండు సనినపిమ్మట, పనితా జలఘటముఁ గొనుచు వారనివేగం బునఁ దిడుపదిష్టమార్గంబున నయ్యాశ్రమము సేరఁబోయితి నంతన్. 1334

క. పెనుముదునల్లై కన్నులు, గన రాక విలూనపక్షుగములమాడ్కిం గనరెడనాడంపతులను, గని యేచు గడిందినివ్వెగ న్నునిఁగి వెనన్. 1335.

వ. మఱియు సంచారాక్షములును సంచారసహాయభూతుం డగుపుత్రుం డొద్ద లేమింజేసి వానికథలనే చెప్పుకొనుచుఁ బ్రయత్నశూన్యులై పుత్రునిరాక కే దురుచూచుచు మరల మన్నిమి త్తంబునఁ బుత్రాశారహితులై నవారు నగుముని దంపతుల నవలోకించి శోకోపహతచిత్తుండను భయసంత్రస్తచేతనుండను నై.

ఆ. వారిఁ గొనుచు నేను వారి డాయఁగఁ బోవు, నంతఁ జరణశబ్ద మాలకించి యధికతృప్తఁ బుత్రుఁ డనుతలంపున నన్తు, హాముసీంద్రుఁ డిట్టులనియె నపుడు.

తే. పుత్ర తడవేల చేసి తంబువులు డెమ్మ, సరనినిందాఁక జలకేళి నలిపితొక్కొ డప్పికొని యున్న దిదిగొ మీతల్లివేగ, యాశ్రమంబుఁ బ్రవేశింపు మనఘచరిత.

క. ఏనును మీతల్లియు మదిఁ, గానక యపరాధ మేమి గావించిన నీ మానసమున నది యంతయు, మానుగ క్షమియింప వలదె మాన్యచరిత్రా.

తే. హీననేత్రుల మై గతి యింత లేక, యున్నమే మీవె గతి యని కన్ను లనుచు నమ్మి నీమీఁద మనసుప్రాణములఁజేర్చి, యుంటిమీలాలగువేక్షింప నుచితమగునె.

వ. అని పుత్రుండు మసలుటకు వేగిరపడి కరుణంబుగాఁ బలుకు చున్నయమ్మునివా క్యంబు విని యేను శోకవ్యాకులచిత్తుండ నై పుత్రమరణం బెఱింగించుటకు భయంబుఁ గొని యాకంపించుచు మానసవ్యాపారంబును శరీరవ్యాపారంబు లను వాగ్బలంబును సంస్తంభించి యిట్లు నియమితకరణత్రయండ్ల నై పుత్ర వ్యసనజం బైనభయంబు నెఱింగింప నెట్టకేలకు సాహసించి నజ్జమానంబును నస్పృహక్షరయుక్తంబు నవ్యక్తంబును నగువాక్యంబున మెల్లన నీట్లంటి. 1341

నీ. అనఘాత్త యేను నీతనయుడఁ గాను మిత్రకులసంజాతుండ దశరథాభి ధానుండ విను ధనుర్ధరుడఁనై నదురేయి సరయాతటంబున నలిలపాన యోగ్యస్థలంబున నురుమృగంబులఁ జంప నేఁ గాచి యుండ నన్నీటిమధ్య మునఁ గుంభమున కంబుఁ బూరించుచప్పుడు విని నై న నీది మదద్విరదమొకటి

తే. నీకుఁ గ్రోలెడునప్పటినినద మనుచు, నదియె లక్ష్యముగా విషప్రదర మొకటి
దాఁక నేనిన దానిచే నీకుమారుఁ, డార్తరవమున నిహతుఁ డై యవనిఁ బడియె.

క. ఏ నారనంబు విని యను, మానించుచు నవటి కరిగి నుద్బాణహతుం
డై నేలం గూలిం నీ, నూనునిఁ గని తీవ్రశోకశోషితచుతి నై. 343

క. ఒక్కొంత నేపు చింతిలి, గ్రక్కునఁ దదవ్వదనసరణిఁ గాండముఁ బెఱుక
మిక్కిలి కృపచే నను మీ, చక్కటి కేగు మని చెప్పి చనియె మహాత్మా 1344

తే. అధికవృద్ధు లంధు లతిదీను లమితత, పోనుష క్తచిత్తు లై నమీకు
వేచి యింత పాప మాచరించిన నన్నుఁ, దాల్చిఁ జేసి ప్రోవఁ దగు మహాత్మ.

ప. ఇంకఁ జిత్తంబుకొలంది నవధరింతుడు గాక యని విన్నవించిన యశనిపాతకల్పం
బైననావచనంబు విని భగవంతుం డైనయత్తాపసోత్తముండు శోకానల
జ్వాలాజ్వాలదండహ్యమానమానసుండై బాష్పంబులు నించుచుఁ దీ వ్రాయాసం
బు నడంప నశక్తుం డై బహువిధంబుల సంతపించుచుఁ గృతాంజలిపుటుండ
నై యున్ననా కిట్లనియె. 1436

నీ. మనుజేంద్ర నీ వొనర్చినగూఁమహాఘంబు నేర్పున నీయంత నీనెవచ్చి
చెప్పటవలఁ నీశీర్షంబు పదివేలవ్రక్క లై పోవక తక్కి నేడు
సరపతిచేత వానప్రస్థసంయమివధ మనజ్ఞానపూర్వముగఁ జేయఁ
బడె నేని హరి నైనఁ బరఁగ బరభ్రష్టుఁ గావించు బ్రహ్మనిష్ఠావిధిజ్ఞఁ

తే. డై తపము నల్పుమునినగునందు శక్త్రు, మెఱిఁగి విడిచినఁ దన్మూర్ఖమేడువ్రక్క
లై చనదె కనిసేయనినగుట నుంటి, వెఱిఁగి చేసిఁగ గుల మెల్లి మఱిఁగిపోదె.

చ. జనవర మత్సుకుండు శరసంహతుఁ డై పడి యున్నచోటికిఁ
ననుఁ గొని పొమ్ము వేగ పిశ్యనాథపశంగతుఁ డై విసంజ్ఞఁ డై
పనుపక నెత్తుటం దడిసి పశ్చిమకర్కనుఁ డై ధరిత్రిమీఁ
ద నొరగి యున్నవాని గుణధన్యునిఁ బుత్రునిఁ జూడఁ గోరెదన్. 1348

తే. అనుచు మునిపతి పల్క నేనాత పడలు, గూరన చటికివారిఁదోడ్కొనిరయమునఁ
జని కుమారునిఁ జూపినఁ ననువుమీఁద, వ్రాలి శోకంబుచే మోనివరుడు పలికె.

ఉ. ఓయి కుమారవర్య మము నొంటిగ నిచ్చట డించి పోవఁగా
న్యాయమె నీకుఁ దల్లివగపాఱఁ బ్రియోక్తులు పల్కు వేల తం
ద్రీ యని మ్రొక్క వేల సయ మేర్పఁగ గాఁగిటఁ జేర్చ వేల యే
లా యిలపై వసింపఁ గుపితాత్ముడ వైతి వదేల చెప్పుమా. 1350

క. ఇఁక నవరరాత్రమందును, సకలామ్నాయములు సకలసదవృత్తంబుల్
సకలాధ్యాత్మకథలనుం, బ్రకటంబుగఁ జదువు చుండువాఁ డెవ్వఁడికన్. 1351

క. కిలంబు భక్తి నియమము, గ్రాలఁ బవిత్రాగ్ని వేల్చి గారవ మెసఁగన్

గాలంబు దప్పక ననుకూలము, వాలాయము గొలుచుచుండువాఁ డెవ్వఁ డీకన్.

వ. పుత్రా సంచారాక్షముండ ననుష్ఠానాశక్తుండ నీవారాదిసంగ్రహరహితుండ ననాయకుండ నై ననన్యఁ బ్రియాశిథిసత్త్వ నిత్యంబును గంపమూలాదికంబులచేత నెవ్వఁడు సంతృప్తుని జేయు లోచనహీన యై జరాభారంబున డస్సి పుత్రశోకంబున బాగిలెడిభవజ్ఞునని నెవ్వధంబున భరింతు మహాగుణమండ నుండ నై ననిన్నుం బాసి యనాథుల మై కన్నులు గానక యివ్వనంబున నెట్లు జీవింపం గలవార మెల్లి తెల్లవాఱిన నేము నీతోడ యమక్షయంబునకుం జను దెంచెన మందాఁక నీకుం బోక యొప్పుదు నీమనలుటకు యముండు గినిసె నేని తల్లిసంక్రుల మైసమష్టుం దోడ్కొని నచ్చుటకు మనలె ననుగ్రహింపవలయు నని యతనితోడం జెప్పెనము ధర్మాత్మం డగుయముండు మాయట్టి యనాథుల కభయదానం బొనంగఁజే యని యితైఱంగున విలపించుచుఁ బాప కర్ముం డగునృపునిచేత నిహతుండ వైతిని గావున నచ్చాపంబున నిరయగతికిం బోక యచాపుండ వై సగరకై బృదిలీరజనమేజయదుందుమా రాడులు చనినలోకంబులకుం జనుము నుఱియు శత్రుయోధులును శూరులును సాధులును స్వాధ్యాయసంపన్నులును దబోనిష్ఠులును భూదానపరులును నాహిత్యాగులును నేకపత్నీవ్రతులును గోసహస్రప్రజాతలును గురుసేవారతులును బరలోక ప్రాప్తిసాధనార్థంబు గంగాయమునాసంగమాదియందుం గాని జలంబులందుం గాని వహ్నియందుం గాని తనుత్యాగంబుఁ గావించినవారు నగుపుణ్యాత్ముల లోకంబులు నీకుం గలుగుఁ దబోనిష్ఠుల మైనమాకులంబునం బుట్టినవారికి నిరయగతిలేదెవ్వనిచేత నీవు నిహతుండ వైతి వట్టిన్యపుండే దుర్గతికిం జనుఁగాక యని పలికి యక్కుమారున కుదకప్రదానంబుఁ గావించిన నప్పు డమ్మునిపుత్రుండు దివ్య దేహధారి యై శక్రసహితంబుగాఁ దల్లితండ్రుల నాశ్వాసించి మీ కటాక్షంబున నేను బరమస్థానంబు నొందితి మీరును శీఘ్రంబున నాయొద్దకుం జనుదెంచెద రనిపలికి దివ్య తేజోజాలంబు డిక్కులం బిక్కటిల్ల దివ్యవిమానాధిరాఘం డై యింద్రసహితంబుగా నురలోకంబునకుం జనియొ దదనంతరంబ యమ్మునివరుండు కృతాంజలిపుటుండ నై కొలిచి యన్ననన్నుం జూచి యిట్లనియె.

1353

నీ. క్రూరాత్మ యేకపుత్రుండ నై నననుఁ బుత్రహీనునిఁ జేసితి వింక నిధన మందు నాకించుకయైన దుఃఖము లేదు హింసింపు మదయత నిపుడె నన్ను మునుకొని యజ్ఞానమున మత్కుమారునిఁ జంపితి గాన నాచందమునను బోడిమి పెడి నీవు పుత్రశోకంబునఁ జచ్చెన వజ్రానజనిత మగుట

ఆ. వలన బ్రహ్మహత్య వాచిరి నినుఁ జెంద, దని యనుగ్రహించి యపుడె తపసి పత్నితోడఁ గూడి సావకశిఖిలందు, నపగతానుఁ డగుచు నరిగె దివికి. 1354

వ. దేవి యితైః సంగునం దొల్లి శబ్దవేధ్యాభ్యాసి నై ననాచేత మాఘ్యంబువలనఁ గృతం బైనయిమ్మహాపాతకం బిప్పుడు స్మృతివిషయం బయ్యె నమ్మహాపాప కర్తృఫలం బిప్పు డవధ్యవ్యంజనంబులతో నన్నరసంబు భుక్తంబగుచుండ రోగం బునస్థితం బైనమాడ్కి సముచస్థితం బయ్యె నమ్మహాత్మునివచనప్రకారంబున మరణపర్యవసాయిపుత్రశోకంబు సంప్రాప్తం బయ్యె నని రోదనంబు నేయుచు వెండియు నమ్మహారమణుండు కాసల్య నవలోకించి దేవి పుత్రుండు దుర్వృత్తుం డైనను వాని విచక్షణం డగువాఁ డెవ్వఁడు పరిత్యజించుఁ బ్రతాజ్యమానుం డయ్యున నుతం డెవ్వఁ డట్టితండ్రియం దనూయ నేయ కుండు రాముని యందు నాచేత నెయ్యది కృతం బయ్యె నది నాకు నశృశం బై యున్నది నాయందు రామునిచేత నెయ్యది కృతం బయ్యె నది రామునకు నశృశం బై యున్నది రాముం డిప్పు డొక్కసారి యైనమదియనేత్రంబులకుం జూడటైన మదీయగాత్రంబు సంస్పృశించిన సప్రాణుండ నై యుండుట శక్యం బై యుండు నది పరమదుర్ఘటంబు గావున నింక జీవించు జాల యమక్షయంబు నకుం జనియెక జీవితంబు మేనిలోఁ జలించు చున్నయది నేత్రంబులు గాన రా వయ్యె శమనకింకరులు వేగిరపడుచున్న నారు కల్యాణగుణాభిరాముఁ డగు రాముఁ డరణ్యంబునకుం జనిననాటనుండి తవ్వరహసంజాతశోకంబు భునా తసం బల్పజలంబులం బోలె మత్స్యాణంబుల శోషించు జేయుచున్న దింద్రి యంబులు విషయంబులకుం దప్పెఁ జిత్తమోహంబు పైకొనియె నింక నీతోడ సంభాషించుటకుం జాల ఊణస్నేహదీపసంస్కరస్థులుం బోలెఁ జిత్తనా శంబువలన సర్వేంద్రియంబులు శోషించు చున్నయవి జీవితక్షయకాలంబు నందు వత్యసరాక్రముండును ధర్మజ్ఞుండు నగురామునిం జూడ కున్నవాఁడ నింతకంటె నాకు దుఃఖకరం బెద్ది కనకకుండలవిరాజితంబును బద్ధపత్రనిభే ఊణంబును శరాసనసౌందర్యగర్వనిర్వాసణచాతురీవిశిష్టబ్రూయగసంశోభితం బును సుదంష్ట్రంబును జారునాసికంబును శరత్కాల రాకానిశాకరమండల ప్రియదర్శనంబును సుగంధినిశ్వాససంయుక్తంబు నైనరాముని వదనంబు నెవ్వఁడు విలోకింతు రట్టివా రెల్ల ధన్యు లయ్యెదరు మఱియు నివృత్తవన వాసుం డై పంచదశవర్షంబునఁ గ్రమ్మెట నయోధ్యాపురంబునకుం జను దెంచినరాయచంద్రుని మాఘ్యంబు విడిచి సోచ్ఛమార్గగతుం డై సశక్రునిం బలె వీక్షించి సకలజనంబులు సుఖు లయ్యెద రిప్పు డాత్మభవం బైనశోకంబు నదీరయంబు కూలంబుం బోలె నచేతనుండ నైననన్ను శోషిల్లం జేయుచున్న దని పలికి వెండియు నద్దశరథుండు.

1353

— శరభుండు పుత్రశోకమున మృకుఁ డగుట. —

శా హా కాకుత్స్థకులగ్రణీ గుణమణీ హా రామచంద్రా నినుం

గై కేయికృతపాపబోధనకథాక్రాంతుండ నై పానితి
శోకం బేర్ప దొడంగె నింక బిత్తురాజుం గొల్పగా నేగెద
హా కౌసల్య సుమిత్ర హా జనకకన్యా హా సుమిత్రానుతా.

1356

క. అని విలపించుచు దశరథ, జననాథుడు రామజననినిన్నిధియందుం
దనయునిఁ జింతించుచుఁ జ, య్యన నడురేయిఁ బరమార్థి నసువులు విడిచెన్.

ప. అంతఁ బ్రభాతకాలం బగుటయుఁ బరమసంస్కారు లగుసూతులును నుత్తమ
శ్రుతు లగుమంగళపాఠకులును స్తుతిశీలు రగుగాయకులును వేర్వేఱ రాజ
వేత్తంబునకుం జనుదెంచి స్తుతినాదంబులు గావించిన నుదాత్తాభిహితాశీర్వా
దు లగువారల స్తుతిశబ్దంబు ప్రాసాదాభోగవిస్తీర్ణంబై మ్రోసఁ బడంపడి పాణి
వాదకులు వృత్తాద్భుతకర్తంబులు దాహరించి పాణివాదంబులు గావించి రవ్య
హాశబ్దంబు విని గృహరామవృక్షశాఖాపంజరస్థితపారావతాదిపతత్రిప్రకరంబు
మేల్కొని సుకలంబుగాఁ గలకలధ్వని గావించె నంత వ్యాహృతంబు లై నహరి
నారాయణాది పుణ్యశబ్దంబులును బుణ్యశ్లోకపురుషకీర్తనంబును వీణానిస్వనం
బును నాశీర్వాదరూపగానంబును రాజచరిత్రపాఠకశ్లోకశబ్దంబులును మృదంగ
భేరిశంఖకాహళాదివాద్యరవంబులును సాంద్రం బై రాజమందిరాభ్యంతరంబు
నిండి చెలంగె నప్పుడు కాలోచితపరిచర్యావిచక్షణులును శుచినమాచారులు
నగుపరిచారకు లంతఃపురసంచారార్హస్త్రిజనవర్షధరసహితు లై హరిచందన
సంస్పృక్త పరిమళోదకంబు కాంచనఘటంబుల సంగ్రహించుకొని స్నానార్థం
బననరం బెఱింగి కాచికొని యుండఁ గొందఱు యువతులు మంగళమాహను
లేపనతైలోద్వర్తనంబులును బ్రాశనీయంబు లై నసంపిష్టతీలనారి కేళజీరకాది
ద్రవ్యవిశేషంబులును దర్పణవస్త్రాభరణాద్యుపస్కరంబులునుం జేకొని వచ్చి
యనేకకన్యాయుత లై కాచికొని యుండిరి యిట్లు సర్వపరిజనజాతంబును సర్వ
లక్షణసంపన్నంబై యథాయోగ్యంబుగా బహుాకృతంబై రాజస్తీకారయో
గ్యంబై సుగుణవంతం బై లక్ష్మీవంతంబై సముత్సుకంబై నిండి సూర్యోదయ
సమయం బయ్యె మహిరమణుం జేలకో మేల్కొన కున్నవాఁ డని శంకించు
చుండె నానందయంబున

1357

సీ. మానవనాథునిమరణం బెఱుంగక యనరోధ మచ్చటి కరుగుదెంచి
క్షీతినాథబోధనోచితమృదువినయవాక్యంబుల బోధించి యతనిమేను
పరికించి ముగ్ధుఁగ్రోల్లఁబ్రాణనమింపసంచారంబు లేకున్నశంక నొంది
గాత్రంబు నిట్టట్లు గదిలించి తొమ్మనఁ జేయిడి ధాతువిశేష మరసి

తే. ప్రాణలక్షణ మేమి చూపట్టకున్న, నృపుఁడు మృతుఁడయ్యెనని మదినిశ్చయించి
యేటివెల్లువ కెదురై నతృణముఖముల, కరణిఁ గంపించి రారాజకాంత లపుడు

—ॐॐ పృథివిం దశరథునిఁ జూచి యంతఃపురస్థీ లండఱు విలపించుట. ॐॐ—

- సీ. జనపతిచెంతఁ గౌసల్యయుఁ దశమీపమున నుమిత్రయు బాధపుత్ర
శోకపరాజితలై కాలయుత లైనచందాన ఘననిద్రఁ జెంది మేని
కాంతియంతయుమాయఁ గడువివర్ణతనొంది తిమిరనమావృతర్ణములనూడ్కిఁ
గనుపట్టుచు దృగశ్రుకణలుళితాన్య లై పడియుండుటయు వారిపాటుఁ జూచి
తే. విగతజీవితం డైనభూవిభునిఁ గాంచి, యంతిపుర మెల్లఁ గెడసినయట్లు తోచె
నడవి విభ్రష్టయాధపలైన దంతి, సతులగతి విలపించి రాచారుముఖులు.
తే. వారియూర్తనినాదంబు ఘోరభంగి, వీనులకు సోక విని లేచివెఱఁగు గదురఁ
దలరికౌసల్యయునునుమిత్ర యుగతానుఁడైనపతిఁగాంచివిలపించిరా త్తలగుచు.
వ. అప్పు డక్కౌసల్య మగనిమరణం బెఱింగి శోకావేశంబున. 1362

- చ. మును తనమాననంబున సముత్థిత మై పొగ లెత్తి యున్ననం
దనవిసినప్రయాణదనితం బగుదారుణశోకపహ్ని య
న్మునుజవరేణ్యపాటుఁ గనినంతనె మండినయట్లు యై దహిం
చినఁ గడు సైఁచ లేక ధృతి చేడ్పడ నేడ్చుచు వ్రాలె నేలకున్. 1363

- మ. గగనప్రచ్యుత యైనతారపగిదిం గ్రవ్యాదవిద్వేషిలో
కగళత్కిన్నరకాంతరీతి విషదిగ్ధరూరఖడ్గప్రహా
రగతై రావణియట్లు నిష్ఠురకుఠారచ్చిన్నమూలక్షమా
జగతి న్యాగ్రి కలంగె వాతహతచంచదన్వలిచందంబునన్. 1364

- శా. ఈరీతి న్నహి వ్రాలి శోకదహనం జేచ న్నరు ల్పెన్నరుల్
జారణ బోరున నేడ్చు చున్నయలకౌసల్య నివోకించి శో
కారానంబునఁ గైకయీప్రముఖసర్వాంతఃపురస్థీజనం
బారూఢి నివలపించె దత్సనకుడ్యంబు ల్బదు ల్లోయఁగన్. 1365

- వ. ఇట్లు రాజాంతఃపురం బేనాదంబున మొదలఁ బూరితం బయ్యె నమ్మహానాదం
బనంతరప్రవిష్టకై కేయ్యాదులచేత సభివర్ధితం బై వెండియు మిక్కిలి నాద
వంతంబుం గావించె మఱియుఁ బర్యుత్సకజనాకులం బగుతన్మందిరంబు దశర
థమరణంబున సంక్రస్తసంభ్రాంతం బై తుములాక్రందం బై పరితాపార్తబాం
ధమం బై సదోన్విసతితానందం బై దీనవిక్లబదర్శనంబై సౌబగు దక్కి యుం
డె మృతుం డైనదశరథుం గాఁగిలించికొని తత్పత్ను లందఱుఁడొరులకరంబు
లు పట్టుకొని యుచ్చైఃస్పృహనంబున రోదనంబు సేయుచు దీనస్వరంబున విలపిం
చుచుండి రాసమయంబున. 1366

—ॐॐ కౌసల్య కైకయిని దూఱుట ॐॐ—

- మ. హతభానుం డగుభానురీతి గతతో యాంభోధిభంగి నివిని
ర్గతతేజం డగునహ్నికై వడి గతప్రాణానిలుం డైనభూ

- పతి నీక్షించి కడింది శోకమునఁ గంపం బొంది కౌసల్య యు
ద్గతశోకంబునఁ దచ్చిరంబు గొనుచుం గై కేయితో నిట్లనున్. 1367
- క. నీరోర్మికే దగునట్లు మ, హీకాంతుఁడు దివికే జనియె నింకవిధవ వై
లోకం బకంటకముగాఁ, జేకొని పాలింపు మొంటిఁ జిక్కి నృశంసా. 1368
- చ. నను విడనాడి ఘోరవిపినంబునకుం జనియెం గుమారుఁ డా
తని నెడఁబాసి శోకమున ధారుణినాథుఁడు దీతఁ గానలోక
జనియెడుసార్థహీన యగునాతిక్రియం బతిహీన నై మహిమ్
మనుటకుఁ జాల నమ్మనుజనాథుగతిం జనుదాన నెంతయున్. 1369
- క. తన కేడుగడయు నై తగు, మనోవిభుఁడు చనినపిదప మన నేనతి నె
మ్మనమునఁ దలంచు సంత్య, క్తనిజాచార వగు నీ వొకరైవు దక్కన్. 1370
- త. పరఁగ లుట్టుండు విషమిశ్రపాక మాహ, రించి దోషం బెఱుంగనిరీతిఁ గైక
చేరి కుట్టానిమి త్రంబు శీలయుక్త, మైనరఘువంశ మది నేఁడు హత మొనరెన్. 1371
- మ. అనియోగంబున ధారుణీవిభుఁడు భార్యాప్రేరితుం డై సుపు
త్రుని నిష్కారణ మంగనాయుతముగా దూరఘనిం జేసినాఁ
డని విన్నంతనె పుత్రహీన నగునాయ ట్లమ్మహోదారుఁ డా
జనకత్నాపతి నెవ్వగ న్మునుఁగఁడే సంతాపసంత ప్తుఁ డై. 1372
- మ. ధరణీనాథునిజీవనాశనము మదై వ్యధవ్యము నిస్సన్న వి
స్మరణంభోరుహతాప్రసేత్తుఁ డగునాపుత్రుండు రాముండు దు
స్తరశోకంబునఁ గుండ కున్నె పతిచందాన న్నహీపుత్రి దు
ర్భరసంతాపమున న్నలంగుచు విపత్తిప్రాత్య గాకుండునే. 1373
- క. రే లధికభీమఘోష, వ్యాలోలమృగద్విజారవాకర్ణనసం
కీలితసాధ్విన యై సతి, జాలిం గొని మగనిచెంత సంకటపడదే. 1374
- క. తనకూతుపాటు నెన్నన, మునఁ బలుమఱుఁ దలఁచి యల్పపుత్రుఁడు వృద్ధుం
డనఘుఁడు పత్నీలుఁ డగున, జ్ఞనకుండు పెను వగలఁ దగిలి చావక యున్నే. 1375
- ఉ. ఈనరనాథమాళి తనువెంతయుఁ గాఁగిటఁ జేర్చి చిచ్చులో
మానక సాచ్చి ప్రాణ మనుమానము లేక త్యజించుదాన సం
చాన్యపవత్తి బోరునఁ గరాంబుజము లెవ్వ నెత్తి రోదన
ధావన మొనరె యంతిపురివారు మృదూక్తి ననూనయింపఁగన్. 1376
- చ. అంత సమాత్యులు వసిస్తాదులచేత నాజ్ఞ పులై పుత్రుం డొక్కరుం డైన సమీ
పంబున లేకుండుటవలన దహనాదిక్రియలు గావింపక యమ్మహారాజకళేబరం
బు లైలన్రోణియందు నిక్షేపించి సర్వప్రయత్నంబులం గాచికొని యుండం
దగువారల నియమించి దుఃఖాపనోదకంబులు గావించి రసంతరంబ యంతః

పురకాంతలు పరమదుఃఖాక్రాంతలై కన్నీరు నించుచు బాహువు లెత్తి దీనస్వ
రంబున నిట్లుని విలపించిరి. 1377

ఉ. హా మనువంశతోయధి శతాంక సదాప్రియవాది యైనశ్రీ
రామునిఁ బాసి చాలవగల న్నిగులం బొగ లొంది యున్నను
వ్హిమహి నొంటి డించి చననేగతిఁ జిత్తము వచ్చె మీకు న
య్యో మము నింక నెవ్వరు నృపోత్తమ దేర్చెడువారు సెప్పుమా. 1378

క. అస్తోకశోకభరమున, దుస్తామసి యైనకై కతోఁ గూడి యిటకా
స్వస్తి గలిగి మనియుండుట, దుస్తర మగుఁ గాడె మాకు దుర్జనదూరా.
మ. మముఁ గావం దగునంతధీశరధి రామస్వామి రాజ్యేంద్రిక
సమతం బాసి యరణ్యసీమ కలయోషాయుక్తుఁడై యేగె నీ
వమరస్థానగతుండ వైతి విక దుష్టాచారపాపాతిరే
కమునం గ్రాలెడుకై కచెంగట మనంగా నేర్చుమే వల్లభా. 1380

తే. ప్రాణవల్లభ నీవును రాఘవుండు, జానకీయు లక్ష్మణుండు నెద్దానిచేతఁ
గరము విడువంగఁ బడితి రాకై కయింకఁ, బుడమిలోనన్య నెవ్వని విడువకుండు.

క. అని పెక్కుచంగముల న, జ్ఞనపాలపురంధ్రు లధికసంతాపమునం
గనుఁగొనల బాష్పకణములు, చినుకఁగ విలపించి రతనిచెంగట గుములై.

క. ఉడుహీన యైనయామిని, నడుపునఁ బతిహీనయైన వనితపగిది న
ప్పుడు రాజహీన యై దెన, చెడి యప్పురి కంటి కింపు సేయక యుండెన్.

వ. మఱియు నప్పురవరంబుబాష్పపర్యాకులజనంబై హాహాభూతకులాంగనానందో
హంబైశూన్యచత్వరవేత్తాంతంబై నవా స్రకంఠాకులమార్గచత్వరంబై యాక్రం
దితనిరానందంబై పాడజి నట్లుండె నప్పుడు మిహిరకులనాథుండు పుత్రశోకం
బున మృతుం డగుటయు నృపాంగనలు మహితలగత లగుటయు నివృత్తకీరణ
సంచారుం డై సూర్యుం డపరశిఖరిశిఖరాంతర్గతుం డయ్యెఁ దోడనె కై కే
యీకృతం బగుపాపంబు వెల్లి విరిసినచందంబున గాఢసంతమనంబు రోదనీ
కుహరంబు నిండి యుండె నప్పురంబునం గలనరనారీజనంబులు గుంపులు
గట్టి యార్తనాదంబులు సేయుచుఁ గై కేయి నిందించుచు గాఢదుర్జనస్మృతై
యుండి రారాత్రి దుఃఖవశంబున దీర్ఘభూత యై తోఁచె నంతఁ బ్రభాతకాలం
బగుటయుఁ బూర్వమహీధరమండలంబునకు మండనం బై పుండరీకవనబంధుం
డువయించిన యనంతరంబ. 1384

— గౌతమాదిమునులు విసిష్ఠునితో రాజ్యమునకు రాజు సేర్పఱుపఁజేయు ననుట —

చ. విడితవివేకశీలు రగు విప్రులు గౌతమకన్యాకాశ్యపు
ల్కొదలుగ రాజకర్త లగు ముఖ్యు లమాత్యులతోడఁ దత్పఢా
సదనముఁజేరి చక్కఁగ విచారము సేయుచు నక్తలై సభా

- సదులు వినంగ నిట్లనిరి సమ్మతి మీఱి వసిష్ఠమానికన్. 1385
- క. ఈరాజు పుత్రశోకము, చే రాయిడి నొంది విగతజీవితం డగుచో
నూతేడు లయ్యెఁ గద నున, కీరాతిరి తెల్లవాఱు తెంతయు ననఘా. 1386
- చ. జనపతి పుత్రశోకమున స్వర్గతుఁ డయ్యెను రామలక్ష్మణు
లవ్వనమున కేగి రాభరత లక్ష్మణసోదరు లశ్వరాష్ట్రీకే
తనమున నున్నవారు వసుధాభర మొక్కటఁ దాల్చి రాజ్యపా
లన మొనరింపఁగాఁ దగినరా జొకని న్నియమింపవల్సిదే. 1367
- ఆ. రాజు లేనిపురము రాజులేనినభంబు, పగిది గాంతిహీన మగుచు నుండు
రాజహీన మైన రాష్ట్రంబునకుఁ గీడు, పొరయు జనులు మేలు పొంద రకట. 1368
- క. గర్జితము లేనఁగ జవలా, స్ఫూర్తితుఁ డై వినులవారి భువి నెల్లెడలం
బర్జన్యుఁడు గురియఁడు నుగు, శార్దూలఁ డగురాజు లేని యా దేశమునన్. 1389
- క. మునివర యరాజకం బగు, జనపనమున బీజముష్టి చల్లరు తగ నం
దనులు గురుని మన్నింపరు, ననితలు పతివశత నొంది వర్తింప రిలన్. 1390
- క. పెరుంగవు శుభములు వ్యాధులు, దొఱంగవు జనములకు వృద్ధి దొరకొనదు నిరం
తరము నరాజక మగున, పురమున ధనధాన్యసమృద్ధుంజము లధిపా. 1391
- క. అత్యాహితంబు గలుగును, నిత్యానందంబు యశము నిరతిశయసుఖం
బత్వంతహితము గలుగదు, స్రుత్యహమును రాజులేనిరాష్ట్రమునందున్. 1392
- క. మానిగ్రామణి రాజవి, హీనం బగురాష్ట్రమందు హృదయము లగును
ద్యానంబులు ఫలపల్లవ, సూనసమృద్ధంబు లగుచుఁ జూపట్ట విలన్. 1393
- ప. మఱియు నరాజకం బగు దేశంబున నరులు మనస్సావ్యభావంబున నభ గావిం
పరు యజ్ఞశీలు రగువిప్రులు సంశ్రితవ్రతులై దీర్ఘసత్రంబులు గావింపక యథోక్త
నక్షిణ లాసంగక పరిత్యక్తవిధికలావులై యుందురు మహోద్యానంబులు పుణ్య
సంపాదకగృహంబులు రమ్యంబులు గా కుండఁ బ్రభూతనటనర్తకు లుల్లాసంబు
నొందరు రాష్ట్రవర్ధనంబులగునుత్సవంబులుసమాజంబులువృద్ధి నొందవు వ్యవహా
రులు పరస్పరంబు కుతర్కవాదంబు సేయుచు నిశ్చితార్థులు గాకుందురు వశిష్టనం
బులు క్రయవిక్ర యాదివ్యాపారంబులం దనిష్ఠున్మ ప్రయోజనలగుదు రితిహాస
పురాణాదికథాకథనశీలురు కథాప్రియజనంబులచేత ననురంజతులుగా కుందురు
మఱియు హేమభూషితలై కుమారికలు సాయాహ్నకాలంబున నభిజనంబులం
గూడి క్రీడార్థం బుద్యానంబునకుం బోవరు సకాము లగుయవపురుషులు విలాస
నతులంబుగూడి జవయు క్తంబులై నవాహనంబులెక్కి విహారార్థం బుపవనంబులకుం
బోవ కుందురు కృషిగోరక్షజీవు లగుధనవంతులు వివృతద్వారులై సురక్షితులు
గాక బద్ధకవాటులై యుందురు విసాణవంశంబులై వృష్టిహాయనకుంజరంబులు
బద్ధకుంబాకలావంబులై రాజమార్గంబులందుఁ జరింప కుండు నిష్వస్తాభ్యాసం

బునందు జనించుశింజినీరవంబు వినంబడ కుండు దూరగాము లగువణిజులు
బహుప్రియార్థ వస్తునహితు లై తేమమార్గంబునం జనరు జితేంద్రియం డగు
యతీంద్రుండు శుచియై యెచ్చట సాయంకాలంబగు నట్టిచోట నివసించి స్వస్వ
రూపావలోకనంబు సేయుచుం జరింపకుండఁ జతురంగసమృద్ధం బగుసై న్యంబు
పగతులం బరిమార్చి విజయంబు నొంద కుండు జనంబులకు యోగక్షేమంబు
గలుగ నేరదు రథవాజివారణంబు లారోపించి పురుషులు మృగయార్థంబు
వనంబునకుం జనరు శాస్త్రవిశారదు లగునరులు వనోపవనంబులందు హేతు
వాదంబు గావించరు నియతియుక్తు లగుజనంబులచేత దేవతాభ్యర్చనార్థంబు
మాల్యమోదకాదిపదార్థంబులు కల్పితంబులు గా కుండు రాజకుమారులు
చందనాగరురూపితు లై వసంతసమయవృక్షంబులమాడ్కి జూడ్కికి వేడ్క
సేయకుండు రదియునుం గాక.

1394

ఆ. కనవు లేనివనము కై వడి సదమల, జలము లేనినదుల చందమునను
గోవహీన లైన గోవులకై వడి, రాజహీన మైన రాష్ట్ర మొప్పు. 1395

తే. అనలునకు ధూమనులరథంబునకు ధ్వజము, జ్ఞాపకంబైన భంగి నేఘునుండుమనకు
నిత్యమును కేతుభూతుండైన గడె నట్టి, వనజసఖనంశనరుడు దేవత్వ మొందె.

తే. విను మనాయక మైనట్టివిషయమందు, మనుజు లనోన్యస్యపశుదారధనగృహంప
హరులై యొండొరులఁబట్టిదాసుణముగ, మ్రింగుదురుజలచరములభంగిననఘ.

తే. వసుధ నాస్తికు లెవ్వలెవ్వరు వివేక, కహితు లెవ్వారు భిన్నమర్యాదు లట్టి
వారు నృపతిదండప్రభావమున సాధు, భావమువహింతుగాదెయోబ్రహ్మపుత్ర.

తే. మేని కక్షి ప్రవర్తక మైనభంగి, రాజు రాష్ట్రంబునకుఁ బ్రవర్తకుండు గాన
నట్టి నరపతి లేనిరాజ్యంబునందు, నుపభయోపద్రవము బ్రవర్తకుండు గాన.

తే. నృపుండనత్యధర్మములకునిలయమతఁడె, జగతిఁగులవంతులకుఁ గులాచారసరణి
యతఁడెతల్లియుఁదండ్రీయునతఁడెప్రభు, హితకరుండునంతతంబుమునీంద్రతిలక.

క. వరుణయమపాకరిపుకీ, న్నరనాథప్రభృతిదిగధినాథులు నవ్వొ
త్తిరతుం డగునరపతిచే, గరము నధఃకృతులు గారె ఘనగుణశాలీ. 1401

క. తగవును దగమియుఁ దలిపెడు, జగతీపతి లేకయున్నసంయమివర యీ
జగ మినుండు లేనిదివనము, వగిది దమోభూత మగుచుఁ బన చెడియుండున్.

వ. మునీంద్రా మహీపతి మని యున్నయపుడె సముద్రంబు చెలియలికట్ట నతిక్రమిం
పం జాలనికై వడి నే మండఱము భవన్యవనంబు నతిక్రమింపం జాలక యుండు
మిప్పు డెత్తెఱంగున నతిక్రమింపం గలవార మీవు మాస్థితియును మహీపతి లే
మింజేసి యరణ్యభూతం బైనరాష్ట్రంబుం బరికించి వదాసుస్యం డైన యిత్వోకు
పుత్రునిఁ గుమారు నొక్కనిఁ బూజ్యం బైనసామ్రాజ్యంబునకభిషిక్తునిఁగావిం
పు మనిన నట్లు కాక యని యుమ్మునివరుండు జయంతాదినంత్రుల నవలోకించి.

ఉ. ఆమునిరాజు వల్లె వినయాన్వితఁ డాభరతుండు నేఁడు మా
తామహునింటఁ దమ్ముఁడును దాను సుఖస్థితి నున్నవాఁడు శ్రీ
రామునితమ్ముఁ డాతనిఁ దిరంబుగఁ దోడ్కొనిరండు విష్ణుర
త్కమగమంబు లైనతురగంబుల నెక్కి చనుండు గ్రక్కునన్.

1404

—ఇది విషిష్టఁడు భరతశత్రుఘ్నులఁ దోడ్కొని రమ్మని మంత్రుల నియోగించుట. —

క. రామునివివాసనంబును, భూమిశ్వరుమృతియుఁ గైకబూమి లతనితో
నేమియుఁ జెప్పక యూరక, నామాటగఁ దోడి తెండు నయ మలరారన్.

ఆ. ఎల్లవారు కుశల మిచ్చుట నని పల్కి, పటవిభూషణము లుపాయనములు
వారివారి కెల్ల వేటువేటు నొసంగి, భరతుఁ దోడి తెండు ప్రాభవమున.

1406

క. అని పయనముఁ జేసిన నమ్మునినాథుని యాజ్ఞ మాళిఁ బూని మనమునం
బెనువగలు పొగలుకొనఁ జ,య్యనఁ జనిరి హయాధిదూధు లై శీఘ్రగతిన్.

—ఇది విషిష్టనియుక్త లగుచారులు గిరివ్రజపురంబుఁ జేరుట. —

వ. ఇతైఱింగున నచ్చారులు పుష్కలంబుగాఁ బాఠేయంబుఁ గొని చని మొదలఁ
బల్చిమాభిముఖంబుగా నిర్గమించి దక్షిణోత్తరభాగాయతంబు లై న యపరతా
లప్రలంబనామగిరిద్యయమధ్యంబుఁ బ్రవేశించి మాల్వీనదీతీరమార్గంబుననుత్త
రాభిముఖులై యొక్కింతదూరం బరిగి యవ్వలఁ బ్రలంబపర్వతోత్తరభాగంబు
నధిగమించి హస్తినపురసమీపంబునందు గంగానది నుత్తరించి యంతట
నుండి ప్రత్యక్షులు లై కురుజాంగలదేశమధ్యమార్గంబునం జని పాంచాలదే
శంబుఁ బ్రవేశించి సంపుల్లకమలనుగంధబంధురంబు లైనసరోవరంబులును
విచులోదకంబు లైననదీసంఘంబులును విలోకించుచుఁ బ్రసన్ననలిలోపరి
విహారిహంససారసాదినానావిహంగరుతాభిరామయై జనాకుల యగుశరదండ
యనుదివ్యనది నుత్తరించి యస్తుహానదిపల్లిమతీరంబుననున్న సత్యోపయా
చనం బైనపుణ్యవృక్షంబుకడకుం జని దానికిఁ బ్రదక్షిణంబును బ్రణామం
బునుం గావించి యవ్వలఁ గులింగాఖ్యపురంబు దాటి యభికాలాఖ్య
గ్రామంబు గడచి బోధిభవనాఖ్యపర్వతంబు డాసి దశరథవంశానుభూత
యై నయిత్సుమతి యనుపుణ్యనది నుత్తరించి యంజలిప్రమాణజలమాత్రా
హారుల బ్రాహ్మణుల వేదపారగుల నిత్సుమతీతీరవాసుల విలోకించుచు బా
హ్మిక దేశమధ్యంబునం జని సుదామాఖ్యపర్వతం బతిక్రమించి యచట విష్ణు
చరణాంకితస్థానంబు విలోకించుచు వివాళానామనది నుత్తరించి తత్తీరవర్తి
శాల్మలీవృక్షంబు విలోకించి యవ్వలసరిత్సరోవరతటాక వాపీకూపానూపం
బులు నిరీక్షించుచు సింహవ్యాళమృగద్వీపసంపూర్ణంబు లైనమహారణ్యంబు
లుత్తరించి మహామార్గంబు బట్టి చని శ్రాంతవాహనులై కులరక్షణంబుకొఱ
కును నృపతిప్రియంబుకొఱకును భర్తృవంశపరిగ్రహంబుకొఱకును బహు

ప్రయత్నంబున రాత్రిసమయంబున గిరివ్రజపురంబుఁ బ్రవేశించియొక్కచోట విశ్రమించి యున్నంత.

1408

— ఖరతునికి దుస్వప్న మగుట. —

చ. భరతుఁడు నాటిరేయి యొకభంగిని నిద్దర వోపుచుండి దు
మ్మరమగు నొక్కకీడుకలఁ గాంచి దిగుల్లాని నిద్రలేచి ని
వ్వెఱపడి వేగునంతకును వేగుచు వేగిరపాటుతో నినుం
డఱిముఱిఁ దోచినంతనె నభాంతరసీమకు వచ్చి యచ్చటన్.

1409

క. అక్కఱపడి చనుదెంచిన, మక్కువచెలికాండ్రతోడ మాటాడక యే
దిక్కును జూడక గ్రక్కున, చెక్కిటఁ జెయిఁ జేర్చి చింతనేయుచు నుండెన్.
తే. అప్పుడు విషణ్ణవదనుఁడైనట్టిభరతుఁ, జూచిప్రియవాదులగువయస్కులుతదీయ
చిత్తభేదంబుఁ బాయ విచిత్రపుణ్యకథలఁ జెప్పిరి కొండఱు కాతుకమున.
క. మఱియుం గొండఱు మురళీ, కరతాశమ్మదంగములును ఘనముగ వాయిం
చిరి వారయునతులెంతయు, సరసత నాట్యములు మ్రోల సల్పిరి వరుసన్.
తే. మఱియు సంస్కృతప్రాకృతమాగధాది, గద్యపద్యాత్మకములైన కావ్యనాట
కములు చదివిరి కొండఱు కరము హాస్యములు నచించిరి చరిహనకులుచెలంగి.
తే. ఇవిధంబున హితమతి నెవ్వ రెన్ని, ప్రమదజనకంబు లగువినోదములనేక
గతుల సలిపిన నమ్మహీపతినుతుండు, చిత్తమున నించుకయు సంతసింప కుండె.

— ఖరతుఁడు తనప్రియసఖునికి స్వప్నప్రకారముఁ చెల్పుట. —

వ. అప్పు డొక్క ప్రియసఖుండు దీనుఁడై మొగంబు వాంచి యున్నభరతు
నుపలక్షించి యేమికారణంబున నిట్లున్నవాడె నని యడిగిన నతం దతని
కిట్లనియె.

1415

క. ఇష్టసఖా యే మందు న, రిష్టం బగుస్వప్న మొకటి రే యాత్మకు సం
దృష్టం బైనకతంబున, నష్టమహుడ నైతి నెమ్మనంబు గలంగెన్.

1416

వ. అత్రైఱం గెఱింగించెద వినుము.

1417

సీ. అచలాగ్ర మెక్కి మామయ్య శ్రొమ్ముడి వీడ గోమయప్రాములోఁగూలినట్లు
గోమయప్రాదములోఁగూలి తైలముఁ గ్రోలి ఘనతైలవాపిలో మునిగినట్లు
తైలంబు తల నంటి తైలాన్నము భుజించి సగము బ్రద్దలు వాఱ నవిసట్లు
రక్తగంధముఁ బూసి రాసభస్యంబున మెక్కి దక్షిణదిశ కేగినట్లు

ఆ వికృతవేష యైన యొకరాక్షసాంగన, రక్తపటముఁ దాల్చి రాజవరుని
నెలమిఁ ద్రాటఁ గట్టి యూడ్చినట్లుగ స్వప్న, నుందుఁ గానఁబడియె నాప్తవర్య.

క. అసితాంబరధరుఁడై యా, యనపీఠంబున విషణ్ణుఁ డగుదళరథున
త్యసితపిశంకప్రమదలు, వెనఁ జూచుచు నవిసట్లు వీక్షింపఁబడెన్.

1419

ఉ. వారిధి లింకినట్లు శశివార కిలం బడినట్లు చిచ్చు చ

ల్లాటినయట్లు భూమి నిబిడాంధతమోవృత యైనయట్లు రా

ద్వారణశృంగము ల్విడిగి వ్రాలినయట్లు కుజంబు లెండిన

ట్లూరక కొండలందుఁ బొగలూరిన యట్లుగఁ దోఁచె నంతయున్. 1420

తే. ఇట్టిదుస్స్వప్న మొకటిచూపట్టె నాకు, నదియమొదలేమియును దోపదయ్యె నట్టి
మాట వినఁబడునో యని మనుజనాథుఁ, డన్నదమ్ములు వీట నెట్లున్నవారో.

తే. రానభంబులుఁ బూన్చినరథము నెక్కి, యేనరుం డేని స్వప్నమం దేగినట్లు
దోఁచునట్టిమరుపునిధూమము చిత్రయం దచిరకాలమునఁదోఁచునదినిజంబు.

క. కావున నదికారణముగ, భావంబు గలంగి యొక్కభంగిగ నుండె
నావిరి విషణ్ణవదనుడ, నై వగచెద నృపతి కేమియగునో యనుచున్. 1423

క. ఏమిట భయ మెఱుంగని నా, కేమో దిగు లగుచుఁ జిత్తమెరియఁగఁజొచ్చెన్
రామునకు లక్ష్మణునకును, భూమివిభున కేమి కీడుపుట్టునో యనుచున్. 1424

తే. ఏమిహేతువో తెలియదు హృదయమునకు
మందత ఘటిల్లఁ దనుకాంతి మాసె నాన్య
మునకు దై న్యంబు వాటిల్లఁ బుట్టి యెన్నఁ
డిట్టి వైకల్య మెఱుంగ నే నించు కై న. 1425

క. మున్నెన్నఁ డిట్టి కల నే, గన్నది లే దేమి చెప్పుగల నిక భాత్రీ
భృన్నతుఁ డగుమజ్జనకు గు, గోన్నతుఁ జింతింప భీతినొందితి ననఘా. 1426

క. అని సచివునితో రాతిరి, గనుపట్టినయట్టికీడుకల యంతయుఁ దా
వినిపించి వెఱుంగుపడి నె, మృనమునఁ దలసోసి వెగడువడు చున్నంతన్. 1427

—ఇతి ఆయోధ్యపండి వచ్చినదూతలు భరతుని సందర్శించుట. ఇతి—

క. పురినుండి యరుగుదెంచిన, పరమహితులు దూత లతనిపాలికిఁ జని త
చృరణములకు నతు లిడి య,క్కటపడి యిట్లనిరి వగవు గన్నడ కుండన్.

క. అనఘ పురోహితుఁడు నమాత్యనికరము శుభంబు దెలిపితడయక మిముఁ దో
చ్చొని రమ్మని మముఁ బనిచినఁ, జనుదెంచితి మచటిపనులునమకూర్పుటకున్.

క. మాతెచ్చిన మణిభూషణ, ధౌతాంబరములు గ్రహించి తడయక యుమ్మ
న్మాతామహునకు నఖులకు, మాతులున కొనంగు మతినమంచితబుద్ధిన్. 1430

ప. మఱియు మాతామహునకు వింశతికోటిమూల్యంబులును మాతులునకు డశ
కోటిమూల్యంబులును వేర్వేటి నొనంగు మని సమర్పించినం గైకొని వారి
నభిమతకామంబుల సంతృప్తులం జేసి యిట్లనియె. 1431

—ఇతి కురుకుడు తనమాతామహుని నయోధ్య కరుగుటకు వెల వడుగుట. ఇతి—

సీ. మాతండ్రి డశరథోద్వీతలనాథుండు సేమమె మాయన్న రామభద్రుఁ
డానందభరితాత్ముఁ డై యున్నవాడె లక్ష్మణునకు మేలె ధర్మజ్ఞ ధర్మ
దర్శిని ధర్మాధ్య ధర్మవిచారిణి లక్షణలక్ష్మిత రామజనని

కౌసల్య కుశలమె కమనీయగుణశీల యగునుమిత్రకు భద్రమగునె క్రూర
తే. చిత్త నిజకార్యతత్పరోద్వృత్తశీల, యైనమాతల్లినుఖయుక్తయగునె మతియు
దక్కిననృపాంగనలకు భద్రంబెయ్యార, నున్నవారెల్ల గుశలులై యున్నవారె.

క. అని యడిగిన నచ్చారులు, విని భరతునితోడ ననిరి వెండియు దేవా
విను మీ రిపు డడిగినవా, రనువుగ నున్నారు సమృదాత్మకు లగుచున్. 1488

క. ఆవంతలేదు భయము ను, ధీవర పద్మకర లక్ష్మి దేవరవారిం
గావలె నని పరియిలచుం, గావున విచ్ఛేయపలయు గ్రక్కునఁ బురికిన్. 1484

ప. అని వేగిరపడి పలుకు చున్నచారులవాక్యంబు విని భరతుండు శంకాకళంకిత
సావ్ంతం డై మాతామహున కీట్లనియె. 1485

క. అనఘా సాకేతపురం, బున కరిగెడఁ దండ్రెఁ జూడ మునుకొని మీర
ల్పనమునఁ దలంచినప్పుడె, చనుదెంచెద నాకు సెల వొసంగఁగ వలయున్.

❦ మాతామహమాతులు భరతునకుఁ గానుక లానఁగుట. ❦

చ. అనుటయుఁ గేకయఘ్నేతితలాధిపుఁ డెంతయుఁ జిత్రకంబళా
జనములు వారణాశ్వములు చీర లనేకధనంబుఁ బ్రీతితో
మనుమని కిచ్చి తచ్చిరము మక్కువ మూర్ఖుని సత్కరించి మిం
చినయనురక్తి నంపకము చేసి ముదం బిగురొత్త వెండియున్. 1487

మ. అనఘా వీటికిఁ బోయి ర మృదటివృత్తాంతంబు సర్వంబు మా
కనుమానింపక చెప్పి పంపు మని సయ్యాటంబుగాఁ బల్కి నూ
తనహారంబులు ధాతచేలము లమాత్యశ్రేణి కర్పించి సం
జనితానందముతోడ వీడ్కొనియె వాత్సల్యంబు దీపింపఁగన్. 1488

❦ భరతుం డయోధ్య కరుగుట. ❦

ప. ఇట్లు మాతామహుండు ద్విసహస్రవత్సోభూషణంబులును షోడశాశ్వశతం
బులును నపరిమితధనంబును భరతున కొసంగి గుణవంతు లగువారిఁ గొందఱ
మంత్రుల నిచ్చి సముచితంబుగా వీడుకొల్పిన నతనిమాతులుండును రూపనం
పన్నులు నిరావదింద్రశిరాఖ్యపర్వతోత్పన్నంబులు నై నగజంబులను వాయు
వేగంబు లై నసైంధవంబులను సునయుక్తంబు లై న ఖరంబులను సంతకీపుర
సరివృద్ధంబులును వ్యాఘ్రపిర్యబలాన్వితంబులును దంష్ట్రాయుధంబులును
మహాకాయంబులు నగు శునకంబుల నొసంగి యనంతధనం బిచ్చి యనిచె
నిట్లు కృతస్రయాణుం డై భరతుండు మాతామహమాతులద త్తధనాదుల నభి
సందింపక స్వప్నదర్శన భయంబువలనను దూతప్రేరణంబువలనను ద్వరమా
మండై మాతామహునకు మాతులునకుం జెప్పి గమనసంవిధానంబుఁ గావించి
శత్రుఘ్నుసహితంబుగా రథారోహణంబుఁ జేసి రాజగృహంబు వెలువడి
యింద్రలోకంబు వెలువడినపరమసిద్ధండుంబోలెఁ దేజరిల్లుచు రాజమార్గం

బునం జనియె నప్పుడు భృత్యులు మంజులకారచక్రంబు లగు పరశ్వత
 రథంబులను గోహయ ఖరోష్ట్రంబులనుం గొని వెంటం జనిరి యిట్లు భర
 తుండు మాతామహాబలాభిగుప్తుం డై ప్రాణసఖులై నయమాత్మ్యులంగూడి
 ప్రాజ్ఞుఖంబుగాఁ బోవుచు మార్గంబున సుదామాఖ్యనది ను త్తరించి దూర
 పార యగున్లుఁదీసినది దాఁటి యేలాధాననగరసమీపంబునఁ బశ్చిమాభిముఖ
 ప్రవాహతరంగయుక్త యైనశతద్రూతరంగిణిం దాఁటి యపరపర్వతాఖ్యదేశ
 విశేషంబు లతిక్రమించి శిలాపక్షణస్వభావ యగుకల్లోలిని దాఁటి యాగ్నే
 యశల్యకర్తన సంయజ్ఞకం బైనగ్రామవ్యయం బతిక్రమించి శిలావహానది నవ
 లోకించుచుఁ జైత్రరథం బనువనంబును లక్ష్మ్యంబుఁ జేసి మహాశైలంబుల నతి
 క్రమించి పార్శ్వవ్యయంబునఁ బ్రవహించు గంగానర్మతీనదుల విలోకిం
 చుచు వీరమత్స్యోత్తరదేశంబు లతిక్రమించి తదుత్తరంబున భారుండాఖ్య
 వనంబుఁ బ్రవేశించి పర్వతాభిసంవృత యైనకుళింగాఖ్యనదిని యమునాసమీ
 పంబున దాఁటి యమునానది డాయం జని యమృహానదియందు నున్నాతుం
 డై తజ్జలపానంబుఁ జేసి జలావగాహనాదికంబునఁ క్లాంతంబులై నహయంబుల
 గాత్రంబులు శీతీకరించి యాశ్వాసించి నిర్మలజలంబులు సంగ్రహించికొని
 యన్నది నుత్తరించి భద్రజాతీయగజంబు నారోహించి గంధవాహుం డాకా
 శంబుం బోలె రయంబున నిర్జనం బైనమహారణ్యం బతిక్రమించి యంశుధా
 నాఖ్యపురంబు దాఁటి ప్రాగ్వీటాఖ్యపుణ్యపురతీర్థంబున భాగీరథి నుత్తరించి
 యవ్వలఁ గుటికోష్ఠికాఖ్యనిమ్నదాఁటి ధర్మనర్ధనగ్రామంబు గడచి యవ్వలఁ
 దోరణగ్రామంబునకుదక్షిణభాగంబుసంబోల్పుజంబూ ప్రస్థాఖ్యంబగుగ్రామం
 బుఁ బ్రవేశించి యచ్చటం గడలిరమ్యం బైనవహుధగ్రామంబునకుం జని తత్స
 మీపవనంబున నారాత్రి నివసించి యవ్వలఁ బ్రాజ్ఞుఖం డై యరిగి యవ్వల
 నుజ్జహానాఖ్యపురసమీపంబునఁ గనంబవృక్షశోభితం బైనమహాద్యానంబుఁ
 బ్రవేశించి యచ్చటి మహాన్నతప్రియకంబులు విలోకించుచు రయంబున
 నవ్వనంబు దాఁటి సర్వతీర్థగ్రామంబున నొక్కరాత్రి నివసించి యవ్వల వెనుకొని
 రమ్మని సేనల కనుజ్ఞ యొసంగి తాను రథారూఢుండై చని యుత్తానికా ప్రభృ
 తి పుణ్యనదు లన్నియు నుత్తరించి హస్తీపుష్పకగ్రామసమీపంబునఁ గుటికా
 ఖ్యనదిం గడచి యవ్వల తాహిత్యాఖ్యనగరసమీపంబునఁ గవీవతీతటిని
 దాఁటి యేకసాలగ్రామంబున స్థాణుమతి నుత్తరించి వినతాఖ్యనగరంబున
 గోమతీనది దాఁటి కళింగనగరప్రాంతసాలవనంబుఁ బ్రవేశించి యచ్చట
 నొక్కంత సేపు విశ్రమించి యవ్వనంబు దాఁటి యవ్వలం జని చని యెనిమిద
 వదాఁటిసూర్యోదయంబున మనునిర్మితం బైనయయోధ్యాపురంబుఁ గనుం
 గొని భరతుండు నారథి నవలోకించి యిట్లునియె.

- ఉ. సారథికంపై దవ్వుల విశాలరసాలమహిరుహళిచే
భూరిగభీరమై పాలుచు పుణ్యవనోపవనంబుల స్మర
న్నీరదపక్షిఁ బోలు మణినిర్మతశర్మద హర్మ్యపాళి జె
న్నారెడురాజమార్గముల నద్భుతభంగి వెలుంగు మత్పురిన్. 1440
- చ. మఱియు సమాహితాగ్నుల సమానగుణాకరు లై నభూనురు
ల్లర మనురక్తి నేయు సకలశ్రుతిమంత్రరవంబు లొక్కటం
దఱుచుగ నిండి మ్రోచు వితతద్యుతి నొప్పెడుదాని రాజశే
ఖరపరిపాలితం బగుచుఁ గ్రాలెడుదాని నయోధ్యఁ గంటివే. 1441
- శా.మున్నీపట్టణరాజమందు సతతంబుం బారనారినరో
త్పన్నం బైనరవంబు మానసనుజ ల్పాయంగ వీతెంచుచుం
డు స్నేహింప విసంగరాదు పురిచుట్టుం బొల్పునుద్యానసా
ళి న్నారీయుతు లై విలాసపురుషు ల్గ్రీడింప రా రేలకో. 1442
- ఊఊ భరతుం డయోధ్యను జూచి యందలిదుర్గినిమిత్తముల సారథికిఁ జూపుట. ఊఊ—
- తే. అనుదినంబును సాయాహ్నమందుఁ గ్రీడ,నలిపి యుపరతి నొందినజనులచేత
నలరునట్టియుద్యానంబులరయఁ జాల,నివ్విభత నొంది యున్నవి నేఁ డిదేల. 1443
- క. వారణతురంగశకటర, భారోహకు లర్థి నీవ లావలి కిపు డే
లా రారు పోరు సారథి, యూ రడవిం బోలెఁ దోఁచు చున్నది మదికిన్. 1444
- వ. మఱియు ఫలపల్లవకుసుమమకరందరసాస్వాదమత్తుకుకపికశారికాశ్రమరమరాశి
విహంగమకూజితస్వనంకులంబులును నాలవాలకరణదోహనసేచనకందళితం
బులును వివిధకుసుమలతాగృహదీర్ఘికాక్రీడాపర్వతాదిశోభితంబులును రమ్యం
బులు నగుమహోద్యానంబులు స్రస్త్వప్రద్రుమసంయుతంబు లగుటంజేసి నిరా
నందంబు లై సొబగు దప్పి యున్న వదియునుం గాక. 1445
- ఉ. కోకిలశారికామధురకూజితము ల్విసరావు వేణువీ
ణాకలనిస్వనంబులు విసంబడ వేలకొ కుండచందనా
నోకహసారభాంచితమనోహరనుందరిగంధవాహుఁ డే
లా కలయంగ వీవఁడు సఖా వినఁ గానము వాద్యఘోషముల్. 1446
- క. ఈకష్టనిమిత్తంబు ల,నేకంబులు దోఁచుకతన హృదయంబున క
స్తోకపరితాప మొదవెను, దేకువ నెడి బుద్ధి చాల ద్రిమ్మటగొనియెన్. 1447
- తే. ఎల్లభంగుల మావారి కెల్ల మేలు, దుర్లభం బని యాత్మకుఁ దోఁచు చున్న
దనుచు వెలవెలఁ బోవుచు మనసు గలఁగ, భరతుఁ డెల్లన నప్పురీవరము సొచ్చె
- క. ఈరీతి వై జయంత, ద్వారంబునఁ బురము సొచ్చి త్వరితంబునఁ ద
ద్వారపరిపాలకులు త, న్నోర మొగముఁ బెట్టి సూచుచుండఁగ నరిగెన్. 1448
- వ. ఇవిధంబున భరతుండు విష్ణుశ్రాంతానేకాగ్రహృదయుండును లుళితేంద్రి

యుండును శ్రాంతవాహనుండు నై రయంబునఁ బురంబు సొచ్చిరాజమార్గంబు
సం బోవుచుఁ బథిశ్రమక్లాంతుం డైననూతు నవలోకించి వెండియు నిట్లనియె.

క. నూతా నిష్కారణముగ, మాతామహు విడిచి మాని మాటకు దూతా
నీతుడ నై యే నేలా, యే తెంచితి'నిట్టియశుభ మేటికిఁ దోచెన్. 1551

క. నృపనాశమ్మున నేయే, నెఱములు మును చెప్పఁ బడియె నేఁ డవి యెల్ల
నిపులతరంబుగఁ గనుఁగవ, కీపు డెల్లడఁ దోచుచున్నవెంతయు వీటన్. 1452

వ. మఱియుఁ గుటుంభిభవనంబు సమ్యక్జనవిహీనంబు లై యసంయతకవాటం
బులై ప్రభాహీనంబు లై బలికర్మరహితంబులై ధూపసమ్మోదనసూన్యంబు
లై యభోజితకుటుంబంబు లై శోభాహీనజనాకులంబు లై యలక్ష్మీకంబు లై
సాబగుదక్కియున్నవి మఱియు దేవాగారంబులు వ్యవేతమాల్యశోభంబు లై
యసమ్మృష్టాంగంబు లై ప్రవిధంబు లై శూన్యంబులై యున్నవి యజ్ఞగోష్ఠ
లు పాడఱియున్నయవి మాల్యావణంబులందుఁ బణ్యంబులు ప్రకాశితంబులు
గా కున్న వదియునుం గాక.

1438

ఆ ఎవ్వ రేమి చెప్ప రేలకొ పాడటి, నట్లు దోచు చున్న దకట పురము
వణిజు లెల్ల నర్థవస్తువిక్రయవృత్తి, యతులు గానివగిది నున్నవారు. 1454

క. సారాలయచై త్ర్యంబులఁ, బారావతశుకపికాదివక్షి గణము సం
చారంబు దక్కి యేలకొ, యూరక కన్నీరు నించుచున్నది కంటే. 1455

తే ఆననమునందు వై వర్ణ్యమహర నశ్రు, కణము లురలఁగద్యానమూకత వహించి
విక్లబత నొంది యున్నదీ వీట నున్న, నరనమూహంబు కంటివె నర్కనచివ.

క. అని భరతుఁడు సారథితో, ననిష్ఠశకునంబు లన్ని యటు పేర్కొనుచు
న్ననమున దైన్యం బడరగఁ, జనియెం దొలుతొల్ల రాజసదనంబునకున్.

అథ భరతుఁడు కైకేయిని సందర్శించుట. అథ

వ. ఇట్లు శూన్యశృంగాటకమందిరభవ్యంబును రజోరుణద్వారకవాటయంత్రంబును
నగుపితృమందిరంబు విలోకించి యందు దశరథుం గానక యప్రియంబు లైన
దుర్నిమిత్రంబు లనేకంబులు గనుంగొనుచు దీనమానసుండై భయకంపితశరీ
రుండై మాతృమందిరంబునకుం జని నమచితంబుగా నిజజనని సందర్శించి తచ్చ
రణంబుల కభివందనంబుఁ గావించె నప్పు డక్కైకేయి సంప్రాప్తుండై గుమా
రునవలోకించి రయంబునఁ గనకాననంబు డిగ్గి యొక్కింతసేపు పుత్ర
బునగాఢంబుగాఁ బరివృజించి నిజోత్సంగంబున సుఖాసీనుఁ గావించి
బు పుణికి శిరంబు మూర్కొని చెక్కిలి ముద్దుగొని చిరకాలంబునకు సమాగ
తుండగుటవలననానందపరిపూరితాంతఃకరణయైత్రేమగద్గదస్వరంబుననిట్లనియె.

ఆ. అనఘ యెన్నిదినములయ్యె మాతామహు, మందిరంబు విడిచి మమత మాని
నిట్లు విడువ జాలెనే యతండు పథిశ్ర, మంబు దీర్చికొనుము మాన్యచరిత

మ. తనయా నచ్చితే మామయి ల్విడిచి యెన్నాళ్లయ్యె మాయయ్య తా
ననునిత్యంబు మనంబునం దలంచునే నాయన్న సంతోషియే
నినుఁ దా నంపెడువేళ నేమనియె రాజ్యశ్రేష్ఠ మాతల్లి నా
యన ని న్బాసిననాటనుండి కను చెట్టయ్యె నా కెంతయున్. 1460

చ. అని ప్రియమారఁ బల్కుతనయమ్మను గన్గొని యాతఁ డిట్లనుకొ
జననిరొ తాత నిత్యము మనంబున నిన్నుఁ దలంచు చుండు న
య్యనఁఘుడు మాతులుండు నుఖ యై నదనంబున నున్నవాఁడు న
న్ననుచుమలీల నేగు మని యంపె బహుకృతి జేసి వేడుకన్. 1461

తే. మామ యొనఁగినగజవాజి మణిధనంబు
లధ్వమునఁ జిక్కె నేను రయమున నేగు
దెంచితి నృపాలదూతచోదితుఁడ నగుచుఁ
దద్దహముఁ బాసి న వ్రరాత్రంబు కడచె. 1462

సీ. పగడంపుఁగోళ్ల సాంపగునీడుశయనీయవర్యంక మేలొ పాడుదోఁచె
మాయయ్య దశరథత్వార్థ ర్త కుశలి యై యున్న చందము దోఁచకున్న దేమి
యెప్పుడు నీయిల్లు నెడఁబాయఁ జాలని తండ్రి నేఁ డెచటికిఁ దలఁగిపోయెఁ
గృతకాముఁ డై యగ్రనతి యగుకౌసల్యయున్న తాలయమున నున్నవాఁడొ
తే. యమ్మహాత్మునిపాదపద్మఁగొలువ,వలయు నెచ్చటయున్నాఁడొ తెలియఁ జెప్ప
మనిన నక్తైక భరతునాననముఁజూచి,యిట్లనుచుఁబల్కె సందియమింతలేక.

❧ భరతుఁడు పితృమరణం బెఱింగి దుఃఖించుట. ❧

క. చతురుండు యాయజూకుఁడు, జితేంద్రియుఁడు నత్యరతుఁడు క్షీతివల్లభుఁడొ
నుత భూతంబుల కెయ్యది, గతి యై తగు నట్టిచరమగతికిం జనియెన్. 1464

క. నావుడు భరతుఁడు జనయి, శ్రీవాక్యం బాలకించి పృథువరశుహతం
బై వసుధఁ బడినవిలపము, కై వడి మహి వ్రాలె శోకకంపితుఁ డగుచున్.

కా. ఈరీతి న్నహి వ్రాలి శోకదహనం డేచ న్భుజం బెత్తి దీ
నారావంబున నేడ్వెఁ గన్నుఁగవ బాష్పాంబుల్ జడిం గాఱఁగా
హా రాజోత్తమ హా మహాగుణమణీ హా తండ్రి మ మ్మొంటి ని
మ్మారుణ్యంబునఁ బాసి పోవఁ దగవే త్తానాథ యంచుకొ రహిన్. 1466

క. అని యొగతి భరతుం డా,ననమునఁ బట మొత్తి ఘోరనాదమునఁ బ్రతి
ఘ్నంబు లీనఁగ నేడ్చుచు మే,దినిఁ బడి విలపించెఁ జాల ధృతి వాయంగన్.

ఉ. శౌరదపూర్ణిమారజనిచంద్రవిరాజిత మైనవారిద
ద్వారముభంగిఁ బొల్పు నృపతల్పము భూపతి లేమిఁ జేసి నేఁ
డారయఁ జంద్రహీన మగు నాకనముం బల్కె శుష్కలోయ మా
నాధినిధానముంబల్కె బాడటి యున్నది కాంఠిహీన మై. 1469

- చ. అని బహుభంగుల స్పముదితా ర్రరవం బడరంగ నిష్ఠురా
వని బడి యేడ్చు చున్నహరివారణనన్నిభు నిందుతుల్యుని
న్వనరుహబాంధవప్రతిము వారణవైఠినిభుం గుమారునిం
గనుఁగొని లెమ్ములెమ్మునుచుఁ గైకయి కౌఁగిటఁ బట్టి యిట్లనున్. 1469
- మ. అమలాత్మా నినుబోటిప్రాజ్ఞు లిటు శోకాక్రాంతు లై విక్షబ
త్వమునం బ్రాకృతులట్ల దైవ్యమున సంతాపింతురే యిట్లు దుః
ఖమునం మూలినఁ జన్నవారు మరలం గాంక్షించి యేతెంతురే
క్షుమలోఁ దొల్లఁటిరాజు లందఱును బంచత్వంబుఁ బ్రాపింపరే. 1470
- తే. అనఘచారిత్ర నీబుద్ధి యనవరతము, సవనదానతపశ్శృతిసత్యశౌచ
శీలములయందు మిక్కిలి చేరి యుండు, నర్కరుచి మండరవగంబునందుఁబోలె. 1471
- క. అనవుడుఁ గొండొక నే ప, య్యనఘుడు కఠినోర్వి నొరిగి యారాటమునం
బెనువగలఁ బోగిలి క్రమృత, జననిం గని యిట్లు లనియె సంతాపమునన్. 1472
- ఉ. ఉల్లమునందుఁ బ్రేమ దళుకొంగ రాముని రాజ్యలక్ష్మికి
నవ్విల్లభుఁ జేయుఁ దా నొకహవం బొనరింపఁ గలండు తండ్రి యం
చుల్లమునందు నమ్మి రయ మొప్పుఁగ వచ్చితిఁ గాని యిట్లు మా
కెల్ల దురంతదుఃఖ మిడి యిగతిఁ బోవు పెఱుంగ నక్కటా. 1473
- ఉ. సాధుచరిత్రుఁ డార్జవవిచారుఁడు సూనృతవాది యైనభూ
నాథుఁ డమేయధైర్యగిరినాథుఁడు నాచనుదెంచునంతలో
వ్యాధి నశించెనో తెలియ నాడుము నాయన సంస్కరించి రా
మాదికుమారు లెంతయుఁ గృతార్థకు లైరికదా తలంపఁగన్. 1474
- ఉ. మాతులునింట నుండి గరిమం జనుదెంచిననన్ను మున్ను వి
ఖ్యాతకృపానురాగములఁ గాఁగిటఁ జేర్చి రజంబు నూడ్చి సం
భూతముడంబున స్థిరము మూర్ఖుని వేడ్కలు సేయుచుండు నే
డాతనియంగసంగమమహానుభముం గన నైతి నక్కటా 1475
- ఉ. ఎవ్వఁడు భ్రాత తండ్రిసముఁ డెవ్వఁడు రక్షకుఁ డెవ్వఁ డింక నా
కెవ్వని కేను దానుఁడ మహీస్థలి నారఘురాముతోడ నా
నెవ్వగ లెల్లఁ దెల్పి జననీ రయ మారఁగఁ బిల్వ నంపు దా
దవులఁ జూచి తచ్చరణతామరసంబులరూఁద వ్రాలెదన్. 1476
- క. ధర్మవిదుఁడు ధర్మాత్ముఁడు, ధర్మపథగర్వితుఁ డైన ధరణీనాథుం
డర్చిలిఁ గడచనుచో నయ, ధర్మా సందేశ మేమి దడవెం జెపుమా. 1477
- వ. అనిన నక్కికేయి యిట్లనియె. 1478
- శా. ఆభూనాథకులోత్తముం డలనతః హా రామ హా లక్ష్మణా
హా భూపుత్రిక యంచుఁ బేర్కొని తదీయానూనరమ్యాకృతు

ల్లా భావంబున నిల్చి తద్గుణగణధ్యానంబుఁ గావించుచు
నోభాషీనత నొంది మేను విడిచెన్ ఊభంబు వాటిల్లఁగన్.

1479

తే. జానకీలక్ష్మణులఁ గూడి సంభ్రమమున, విపినమున నుండి క్రమ్మట వీటి కరుగు
దెంచినరథుమా త్తమునివిలోకించి యెల్ల జనులు సిద్ధార్థ లయ్యెద రనుచుఁబలికె.
వ. అని పలికిన నద్దేవివచనంబు విని ద్వితీయాప్రియశంసనంబువలన మిక్కిలి విష
ణ్ణవదనుం డై వెండియు నద్దేవి కిట్లనియె.

1481

—ఇతి భరతుండు కైకేయిని రామవివాసంబునకుఁ గారణం బడుగుట. ఇతి—

క. జననీ కౌసల్యానం, దనుఁ డవనీపుత్రఁ గూడి తమ్ముడు గోలువ
స్తనపురము విడిచి యెచ్చట, నునికిం గావించె దాని నొయ్యనఁ జెపుమా.

చ. అన విని వేడ్కఁ గ్రాలుహృదయంబున నజ్జగతాఁగ కూర్చి ని
ట్లను నినుమంత గొంకక జటాజనము ల్భరియించి భూమినం
దనియు మమిత్రసట్టియు ముదంబునఁ దోఁ జనుదేర దండకా
వనమున కేగె రాముండు ధ్రువంబుగ రాజ్యముఁ బాసి పుత్రకా.

1483

ఉ. నా విని విన్నవాటు వదనంబునఁ దోఁచ నతండు బాష్పము
లావీరిఁ గ్రమ్ముదేర బలువంతలఁ గుందుచుఁ ద్రస్తచిత్తుఁ డై
భూ వియదంతరాశపరిపూరితకీర్తిని రామమూర్తిని
భావమునందు నిల్చి నిజవంశసమంచితసూక్తి నిట్లనున్.

1484

ఉ. ఎన్నఁడు విప్రసౌమ్న భుజియింపఁ డధర్మము శ్రోవఁ బోఁడు తా
నెన్నఁడు నన్యకాంతపయి నించుకయైన మనంబు సేర్పఁ డా
వన్నశరణ్యుఁ డంచితకృపాలుండు ధర్మవిధిజ్ఞుఁ డైనమా
యన్న యదేల భ్రాణహరియట్ల వనంబున కేగెఁ జెప్పుమా.

1485

చ. అన విని యానృశంసిని నిజాత్మజునిం బరికించి తా నొన
ర్చినకొఱగానికార్యములఁ జెప్పినఁ జాలఁ గృశించునే కదా
యని జగతాఁగ యాట హృదయంబున నించుక శంక నొంద కా
యనువున స్త్రీస్వభావమున నాతనితో ముద మంది యిట్లనున్.

1486

—ఇతి కైకేయి భరతునకు రామవివాసంబునకుఁ గారణంబుఁ దెల్పుట. ఇతి—

ఉ. ధర్మము దప్పి కాదు పరదారధనాదులఁ గోరి కాదు దు
ష్కర్మ మొనర్చి కాదు ద్విజనత్తముని న్వధియించి కాదు న
ధర్మవిశారదుండు నృపధర్మవిధిజ్ఞుండు నైనరాఘవుం
డర్చిలిఁ గానకుం జనుట కై నతెఱుం గెఱిఁగింతుం బుత్రకా.

1487

చ. అఱిమఱి యింతలేక వినుమా మును మీజనకుండు నాకుఁ దా
వరములు రెం డొసంగె నవి వాఁని నీకు నరాధిపత్యముం

బరువడి రామభర్తకుఁ బ్రవాసముఁ గోరితిఁ గోరిన స్వప్నీ
వరుఁ డగుఁ గాకయం చతని వారక పొమ్మని పంచె గానకున్.

1488

ఉ. పంచిన నుంచి దంచు నరచాలశిఖామణి యైనరాముఁ డ
భవించితలీల వల్కులజటాజనము స్థిరియించి యాత్మతో
నించుక యైన స్రుక్కక మహీజయు లత్సఁగుఁ డంటి వెంట రా
వంచన యింతలేక వనవాటికిఁ బోయెఁ బితృణ మీఁగఁగన్.

1489

ఉ. ఈగతి రాఘవుం డడవి కేగిన పిమ్మటఁ దాల్చి వీడి లో
రాగము గూర నివ్వటిలు రాసువియోగజతాపహ్నిచే
గ్రాగుచు రేపవ ల్వగలఁ గంటికిఁ గూరుకు రాక వంతల
స్వేగుచు మేదిసీవభుఁడు వే చనియె న్పురరాజువీటికిన్.

1490

ఉ. రాముఁడు దాల్పుఁగాఁ దగినరాజ్యము నేర్పునఁ జేసి నీకుఁ గా
భూమివరేణ్యచేతఁ బలుపోకల వంచనఁ జేసి తెచ్చితి
న్నామది చల్లసేయుచు జనంబులు సన్నుతి సేయఁ జుట్టము
ల్బాములు వీడ నింక నరచాలనశీలివి గమ్ము పుత్రకా.

1491

ఉ. ఈపుర మీయనామయమహీతల మీమణిరత్నకాంచనం
బీషలుమూఁక లీధనము లెంతయు నీయది గాన నాత్మతో
భూపతిపోకకు న్వగలఁ బొందక ధైర్యము నూఁడు మింక ని
న్నేపున నర్వరాజ్యమున కేలికఁ జేసెద రెల్లి నద్విజౌల్.

1492

క. అని పితృమరణము భ్రాతల, వనగమనముఁ జెప్ప విని యవార్యచరితుఁ డా
యన పిడుగు వడినవానిం, బెనుగొఱవిం గాల్చి నట్లు బిమ్మిటి గొనుచున్.

వ. కొండొకసే పొల్లం బోయి మెల్లనఁ దెలిసి నిజజనని నవలోకించి యిట్లనియె.

*** భరతుండు కైకేయిని చూయుట. ***

ఆ. అకట తండ్రిచేత నల తండ్రికైన యైన, భ్రాతచేత విడువఁబడి న్విధర్త
హతుఁడ నై కృశించునట్టినా కీరాజ్య, మీధనంబు నగర మేలచెపుమ.

1493

క. భూరమణుఁ జంపి రాముని, వారక తాపసునిఁ జేసి వ్రణనుండు ఘన
యోరము బలె దుఃఖము నం, దారయ దుఃఖం బొనర్చి తతికఠినమతిన్.

1496

క. మావంశము నిర్మూలముఁ గావించఁగఁ గాళరాత్రిగతి వచ్చితి వా
భూవిభుఁడు నిన్ను భన్త, వ్యావృతశిఖకణమ వనుచు నరయక చెడియెన్.

క. జనపతి నీచే గతచే, తనుఁ డై దివి కనుపఁ బడియె దాన రఘుకులం
బునఁ గలధర్మంబు నయం, బును వృత్తము నుఖముయశముఁబొలిసెఁ గులఘ్నీ.

తే. నీకరగ్రహ మొనరించి నిత్యనత్య, ధర్మరతుఁ డైనమాయయ్య దశరథుండు
తీవ్రదుఃఖాభితప్తుఁ డై తీటి పోయె, ఘణినిఁ జేనంటి యజ్ఞుఁడు పడినపగిది.

చ. అనుపమనత్యధర్మరతుఁ డైనరఘూత్తము నుగ్ర కాననం

బున కనుపంగ నేల తనపుత్రునివై భవ మయీ కింపుగాఁ
గనుఁగొనువేడ్క నున్ననుహి కాంతుఁడ జంపఁగ నేల నుక్కటా
కని కని దీన నేమి యొడి గట్టఁ నలంచితివే నరాదనీ.

1700

మ. చిరకాలం బనపత్యతాఘమున గాసిం జెంది నేఁడింతక
క్కఱతో నమ్మహాసీయులం గని యభంగప్రీతితో నున్న ని
త్తఱిఁ గౌనల్యకు నానుమిత్రకు ననంతతోభ మిట్టివు మ
త్సరితం జేసితి వింకఁ దన్ముఖము లేచందంబునం జూచెదన్.

1501

క. గురువృత్తివిదుఁడు ధర్మో, త్తరుఁ డగురఘునాయకుండు తనతల్లివయం
గుఱిఁ జేయుభక్తి నిన్నుం, బరికించుం గాదె యతనిఁ బావుట తగవే.

1502

మ. కరుణం జెల్లెలఁ జూచుకై వడి నినుం గౌనల్య దా నంతతం
భరుదారం బరికించు నాయమనుతుం డై శ్వర్వభోగార్హుఁ డి
త్తఱిఁ జీరాజనము ల్గరించి మునిచందాన వ్యవత్తోఁకి క
ట్లరుగం జూడఁగ నెట్లు సైచితివి వంశాచారవిద్వేషిణీ.

1503

ఉ. శూరుఁ డపాపచిత్తుఁడు విశుద్ధచరిత్రుఁడుకీర్తిమంతుఁడం
భోరుహతామ్రలోచనుఁడు పుణ్యుఁడు సర్వశరణ్యుఁడంచితా
కారుఁడు నై నరాముని జగన్నుతశీలు నకారణంబుఁగా
దారుణ కాననంబునకుఁ దప్పక పంచితి వేల చెప్పమా.

1504

తే. కరము రాజ్యాధిక్ర మన్యాయగతి ననర్థ, మరయ నీచేత నానీత మగుటవలన
నన్న కేఁ జేయుభక్తితాభ్యమునఁ జేసి, నీకు విదితంబుగా దని నేఁ దలంతు.

క. లలితయశోధను లినకుల, లలాము లుత్తములు రామలక్ష్మణు లటవీ
స్థలి కేగి రింక నే నే, బలమున సామ్రాజ్య మెల్లఁ బరిపాలింతున్.

1505

తే. మేరుధాత్రీధరంబు సమీపవనము, నట్ల బలవంతుఁ డై నసీతాధినాథు
నాశ్రయించి బలోన్నతుండయ్యు దశర,థాధిపుఁడు సేమమునరాజ్యమర్చి నేలె.

వ. అట్టిమహాత్ముం డగుదశరథునిచేతఁ దాల్చుం బడినమహీసామ్రాజ్యభారం బే
బలంబునం దాల్చువాఁడ మహాబలీవర్దంబుచేత సముద్భృతం బైనభారంబు
వత్సరంబు మోవం జాలునె యది యట్లుండని మృషాయబలరబునఁ గాని
బుద్ధిబలంబునఁ గాని యొక్కొంత రాజ్యభారధారణంబునందు సామర్థ్యంబు
నాకుఁ గలిగి యున్నను బుత్రగర్భిని వగు నిన్నుఁ గామితసిద్ధిచేత వెలయింపం
జాల రామునకుఁ గౌసల్యయందుం బోలె నీయందు సంతతంబు మాతృత్వ
ప్రయుక్తకౌరవంబు గలుగ కుండె నేని నిన్నుం బరిత్యజింప వచ్చు నతం డంత
కంటె నీయెడ విషయకౌరవంబులఁ బాటించుం గావున నత్రైత్యంగవలంబించుట
కయ్య కంటె యున్న దని పలికి భరతుండు వెండియు నిట్లనియె.

1506

తే. సాధుచారిత్రివిభ్రష్టనత్యరహిత, కులవినాశని పాపసంకలితచిత్త

- మూఢ పండితమానినిపూర్వరాజ, గర్వితం బై నమత మెట్లు గలిగె నీకు. 1509
- తే. వంశపాంసని యీరఘువంశమందు, బూర్వకులలోన జ్యేష్ఠుండుభూమికధిపుఁ
డగుచు నుండఁ గనిష్ఠులయ్యెనఘు ననున, రించివర్తించు టది ధర్మవృత్తిసరణి.
- తే. స్వప్రయోజనపరవు నృశంస వగుట, నీవు కాశ్యోతమైనట్టి నృపతిధర్మ
మును నృపాచారపద్ధతి యనుపమాన, సాధువృత్త మెఱుంగవు నత్య మింత.
- తే. వంశపాంసని జ్యేష్ఠానువర్తనంబు, వివిధపార్థివవంశసంభవుల కెల్ల
ధరణి సాధారణం బైనధర్మ మందు, రాఘవులకు విశేషధర్మంబు దలఁప.
- తే. అట్టికులశీలయుతులు ధర్మైకరత్ను, లై నయిత్సాక్షుకులజధరాధిపతుల
ధర్మచారిత్రగర్వితత్వంబు నిన్ను, బొంది సర్వంబు శిథిల మై పోయె నేడు.
- క. మునుకొని మీమాత్మకులం, బునఁ బుట్టి వారు రాజముఖ్యులు జ్యేష్ఠుఁ
జనపతిఁ జేయరె నీ కీ, యనర్థమతి యెట్లు గలిగె నన్వయహరణి. 1514
- తే. యశము కులమును జెఱిచితి వట్టినీకు, గామమునఁ దృప్తి సేయక రామభద్రు
నిపుడె దోడ్తెచ్చి పుడమి కధిపునిఁ జేసి, యతని కతిభక్తి దాసుండనై చరింతు.
- క. అని యిట్లు విప్రియము లగు, సునిశితవాక్యములు పల్కి శోకంబున రో
దన మొనరించుచుఁ గ్రమ్మఱ, జననిం గని యిట్లు లనియె సక్రోధుం డై. 1516
- తే. పాపచారిణి రాజ్యలోభమునఁజేసి, ధర్మ మంతయు విడిచినదాన వైతి
వింక ని న్నన నేల నిశ్చంక నన్ను, మృతునిఁగా నెంచిరోదనయుతపు గమ్మ.
- క. పతి దివమున కలసీతా, పతి కాననమునకు నీదుపంపునఁ జనుచు
న్మతిలోన నిను నతీగుణ, యుత వని నిక్కము దలంచి యందురె చెపుమా.
- క. కులమును నశింపఁ జేయుట, వలనం దగ భ్రూణహత్యఁ బ్రాపించితి వా
కలుషమునఁ బతిసలోకత, నలరారక నిరయగతికి సరిగెద వింకన్. 1519
- తే. నకలలోక ప్రియుని రామచంద్రు నడవి, కనిచి విభుని నాకమునకుఁబనిచి నాకు
నెల్లవారికి భయ మావహిల్లఁ జేసి, పాపభాగిని వై. నిల్వఁబడితి వీవు. 1520
- క. నీచేత ఘోరకర్మ, ప్రాచుర్యముచేత నెద్దిపాప మిటులు నేఁ
డాచరిత మయ్యె నది న, న్నేఁచుటయే కాదు జగము నేఁచఁ దొడంగెన్. 1521
- ప. మఱియు దుష్టచారిణి వై ననీకతంబున మహీరమణుండు లోకాంతరగతుం
డయ్యె రామభద్రుండు వనంబునకుం జనియె నేను వంశపాంసని వగునీకుం
బుట్టినకతంబున లోకంబునం దుపక్రోశమలీమనుండ నైతి మాతృరూపం
బునం జూపట్టుమృత్యువ కా నిన్ను, దలంచెద దురాచారనంపన్న వగునీ న్నవ
లోకించుటయు నీతోడ సంభాషించుటయు మహాపాతకంబని తోఁచుచున్నది
పతిఘాతని వైన నీవలన సుశీల లగుకౌసల్యయు సుమిత్రయుఁ దక్కిన యంతః
పుర కాంతలు దుస్సహం బైన దుఃఖింబు నొంద వలసె నిరయగామిని వగునీవు
ధర్మాత్ముం డగునశ్వపతివంశవివాశనార్థంబు పుట్టినరాక్షసిని గాని యమ్మహా

త్తునకుం బుత్రికపు గావు పరమ ధార్మికుండును నిత్యసత్యపరాయణుండు సగు
రాముని వనంబునకుం బనిచి పుత్రవత్సలుం డగుమజ్జనకుని దివంబునకుం
బంచి యేపాపకర్మం బాచరించితి వాపాపకర్మంబు పితృభ్రాతృపరిత్యక్తుం డగు
టవలన లోకవిద్యేష్టుండ నైననాయందు సమారోపితం బయ్యెఁ గట్టిడితనం
బున రట్టున కొడిగట్టితివి ధర్మసంయుక్త యైనకౌసల్యా దేవినిఁ బుత్రహీనం
జేసి యేలోకంబుఁ బడయం గోరితివి బంధుసంశ్రయిండును నియతుండును
జ్యేష్ఠుండును బితృసముండు సగుకౌసల్యానందనునియందు నాకుం గలభక్తి
స్నేహంబులు మూఢచిత్త వగుటం జేసి పరామర్శింప నైతి నని పలికి పుత్ర
విశ్లేషంబు దల్లి కసహ్యతరం బని యెఱింగించువాఁ డై యంగాదంగా దని
యెడు శ్రుతియర్థంబు మనంబున నిడికొని వెండియు నిట్లనియె. 1522

—ఇతి భుతుండు కైకేయికిం బుత్రశోకము దుస్సహమని యెఱింగించుట. ఇతి—

క. విను మంగప్రత్యంగజాఁ, డనురాగస్థానభూత మగుహృదయమునకే
జనియించె గాన నౌరసుఁ, డనఁ దగె నతఁ డప్పు కెక్కు డారువ్విరిలోనకే. 1523

వ. అని పలికి పుత్రశోకంబు దుస్సహదుఃఖకారణం బని సూచింపం జేయువాఁడై
యొక్కయితహాసంబు ని ట్లనియె. 1524

సీ. వినుము నృశంప త్రివిష్టపంబున వన్నె కెక్కిన సురభి దా నొక్కనాఁడు
పుడమిపై నాఁగలిఁ బూని యామద్వయవర్యంతమును దున్ని బడలి దారు
ణాతపంబున డస్సి యడుగులు తడఁబడఁ దూఁగాడు చున్నయత్తుంగవృషభ
ముల రెంటిఁ గని తనకులమునఁ బుట్టిన వౌట నందనుల కానాత్మఁ దలఁచి

తే. పుత్రశోకంబుచే జాలఁ బొక్కి యేడ్వ
దానికన్నీటి చినుకు లధగప్రచారి
యగును రేంద్రునిపైఁ బడ్డ నతఁడు చూచి
మోడ్పుఁ గే లొప్పు బలికె నమ్మెదవులోడ. 1525

క. దేవతతికి భయ మయ్యెనె, భావంబునఁ గలఁగి యేల పరితాపింప
న్నావుడు నిర్జరధేనువు, దేవవతిం జూచి పలికె దీనత వెలయన్. 1526

వ. సురేంద్రా యుష్మద్భయాగమనశంకాహేతుభూతం బైనపాపంబు లేదు కర్మకు
నిచేత దండితులై యెండం బడి కృశించుచు మొగంబుల దై న్యంబు దోఁప
భూరిభారవీడితు తొటకతంబున దుఃఖించుచు మహితలంబున విషమస్థలంబు
సం జరించు చున్నమత్పుత్రులం జూచి పుత్రునిం బోలినప్రియవస్తు వన్యం
బెద్దియు లేమింజేసి శోకించు చున్నదాన నని పలికిన నయ్యమరవిభుం డెద్దాని
పుత్రసహస్రంబులచేత లోకంబు వ్యాప్తం బయ్యె నట్టిదాని రోదనంబుఁ
గావించుదానిఁ గామధేనువు నవలోకించి పుత్రునకం టఁ బ్రియుం డన్యండులే
డని తలంచి పరిమళోపేతంబు లై నతదీయాశ్రుకణంబులు గొనగోటమీటుచు

మృదుమధురవాక్యంబుల ననూనయించె నిత్యం బ్రవృత్తిమవృత్తయు లోక
సంరక్షణేచ్ఛయు గుణనిత్యయు సంపత్ప్రదయు శీలపరిపూర్ణయు బహుపు
త్రయు నైనకామధేను వొక్కనికీ గా శోకించె నని శాస్త్రంబు లెఱింగించు
చుండ నేకపుత్ర యగుకౌసల్య యతం డొక్కరుండును వనంబునకుం బోవు
చుండ దుఃఖంబునం బరితపించు చున్న దనుట కేమి సందియం బని పలికి వెండి
యు నిట్లనియె.

1527

మ. చిరకాలం బనసత్యతాఘమున గాసిం జెంది నేఁ డింత కీ
కరుణోదారునిఁ గాంచి కాంచితిఁ గదా కల్యాణముం చుండ ని
త్యఱిఁ గౌసల్యకు దుస్సహం బయినసంతాపంబుఁ గావించి తీ
దురితం బుద్ధతిఁ గాల్పు కున్నె నిను నెందు వ్దన్మజన్మంబునన్.

1528

తే. పాపదర్శిని సుగుణసంపన్న యైన, పుణ్యసాధ్వీ కౌసల్యకు భూరిశోక
మాత్మ నరయక కావించినందువలన, నిరయగతి కేగఁ గల వీవు నిక్కువముగ.

తే. లఖలరాజవిగర్హిత యైననీదు, బుద్ధిఁ గైకొన కేను సంపూర్ణకీర్తి
వర్ధనం బైనజానకీవల్లభాంఘ్రి, పూజనం బధి నలిచెద బొంకు గాదు.

1530

మ. నిను వేళంగుల దూఱ నేటికీఁ గులఘ్ని యిప్పుడే పోయి రా
మునిఁ గల్యాణగుణాభిరాము నిటకుం బొల్పొందఁ దోడ్తెచ్చి గ్ర
క్కున సామ్రాజ్యమునందు వేడ్క నభిషిక్తుం జేసి యపూర్విగై
కొని యే నేగెద దండకాఖ్యగహనక్షోణిఫలం ద్రిచ్చురన్.

1531

ఆ. బాష్పకంఠులైన పౌరులచే నిరీ, ఖీతుఁడ నగుచు నీవు చేసినట్టి
యీదురంతపాప మించుక యైన న,హించి యుండఁ జాల నిచట నివుడు.

—ఘఘ భరతుం డమాత్యమధ్యమునఁ బ్రమాణము సేయుట. ఘఘ—

వ. మహాత్ముం డగురామునకును బుణ్యసాధ్వీ యైనకౌసల్యకు బుద్ధిపూర్వకంబుగా
మహాపకారంబుఁ గావించితి వీపాపంబునకు మరణంబు దక్క నొందు ప్రాయశ్చి
త్తంబు లేదు చిచ్చులో నుఱికి యైన గరళంబుఁ గ్రోలి యైన దండకారణ్యం
బున కరిగి యైనఁ బాశంబున నురిగొని యైన నెట్లయినఁ గళేబరత్యాగంబుఁజేసి
యీదుష్కృతంబుఁ బాపిగొను మేను సత్యపరాక్రముం డగురామునిఁ గోసల
రాజ్యపట్టాభిషిక్తునిం జేసి యపనీతకల్మషుండ నై కృతకృత్యుండ నయ్యెద నని
పలికి భరతుండు సంక్రుద్ధం బైన పన్నగంబుభంగి రోఁజుచుఁ గాంతారమధ్యస్థిత
గర్తంబునందుఁదోమరాంకుశవిధం బైన మహాగజంబుపగిదినాకంపించుచురోష
రోదనతామ్రాక్షుండునుశిథిలాంబురుండునువిధూతసర్వాభరణంబునై యుత్స
వాంతంబునందుఁ బుడమిం బడినశక్రధ్వజంబుబోలిక ధరణిపయిం బడి కొం
డొక సేపునకు లభనంజుండై లేచి నేత్రంబులనశ్రుకణంబులుదొరుగ రక్తాంత

విక్షణంబులఁ గై కేయి నిరీక్షించి గర్హించుచుఁ దత్కాలసమాగతు లైన య మాత్యులనుధ్యంబున నిలువం బడి భుజం బెత్తి రామోపభోజ్యం బైనసామ్రా జ్యం బేను గాంక్షింప లేదు కపటంబున రాజ్యగ్రహణార్థంబు కై కేయిం బ్రేరే పించి యెఱుంగ రాజుచేత మదర్థంబే యభిషేకంబు సమీక్షితం బయ్యె నయ్యి భిషేకంబు నెఱుంగ శత్రుఘ్నసహితుండ నై దూరదేశంబున నుండుటవలన రా మలక్ష్మణులవివాసనం బెఱుంగ నని ప్రామాణ్యంబుగాఁ బల్కి దీర్ఘస్వరంబున రోదనంబుఁ గావించిన నతనికంతశబ్దం బాకర్ణించి కౌసల్య సుమిత్ర నవ లోకించి యిట్లనియె.

1538

ఆ. కలువచిత్త యైనకై కేయితనయుండు, వచ్చి యుండఁ బోలు వాఁడు దీర్ఘ దర్శి గాన వానిఁ దడయక వీక్షింపఁ, బోద మనుచు వేగపోయె నటకు. 1534

క. ఆభరతుఁడు మనమున సం, ట్రోభించుచు సుతవియోగశోకముచే సం ట్రోభించు చున్నకోసల, భూభృతృత యన్నయెడకుఁ బోయె రయమునన్.

— శోకావేశంబున భరతుని దూఱుట —

క. ఈగతి నేగి కుమార వి, యోగజశోకశిఖఁ గ్రాగి యుడికెడుతల్లి న్వేగంబె కాంచి యాప, తాగరమున మునిగి భరతశత్రుఘ్ను లొగిన్. 1536

క. పరకునికృత్రం బగునుర, తరువుంబలె నేలఁ బడిన తల్లిని వంతం బరిరంభించుచు నడలిరి, మరుచ్చలితకచ్ఛరుహలమాడ్కిం బెలుచన్. 1537

వ. ఇత్తెఱుంగున నాకంపించు చుండ నప్పు డక్కొనల్య శోకావేశంబున. 1538

ఉ. కన్నుల నశ్రువు ల్దొరుగ గన్నుల నశ్రుల నించువాని నా పన్నత నొందుచుం గడు విపన్నత నొందెడువాని మోమున నివ్వఁదనంబు దోఁపఁ గడు విన్నఁదనంబున నొప్పువాని నా చిన్నికుమారుని స్ఫరతుఁ జిచ్చురలం బరికించి యిట్లనున్. 1539

క. దుర్భ్రతి కై కేయీదు, మ్మర్కంబున రామరాజ్యకాముండ వగునీ కర్తిలి నకంటకం బతి, శర్కద మగురాజ్యపదము సమకూడఁ గదా. 1540

ఆ. నారచీర లిచ్చి నాపుత్రు మీయన్య, ఘోరకాననంబుఁ జేరఁ బనిచెఁ దనకు దీన నేమి ఘనత వాటిల్లునో, తెలియ దింతపనికిఁ దెగియె నపుడు.

తే. దారుణప్రజ్ఞ యైన మీతల్లికైక, భూవిభునిఁ జంపుటయును మత్పుత్రుఁ డైన రామభద్రుని దారుణారణ్యసీను, కనుచుటయు నిన్ని నీకొఱ కాచరించె. 1542

క. ఆలస్య మేల. చేశాని, పాలింపుము రామరాజ్యపరము సభల నీ శీలము మీయసుశీలము, వాలాయముఁ బెద్ద లైనవారు నుతింపన్. 1543

ఉ. చారుహరణ్యనాభుఁడు విశాలయశుండు ప్రశాంతచిత్తుఁ డ బ్రూరినమానతేజుఁడు గుణాఘ్రిఁడు మత్ప్రియపుత్రుఁ డెచ్చటం గోరి వసించె నచ్చటికి గొబ్బునఁ గైకకుఁ జెప్పి నన్ను పో

ల్పారగఁ బరపు మయ్యనఘు నాస్యముఁ జూడక యుండ నేర్తునే. 1544

ఆ. అట్లు సేయ వేసి యగ్నిహోత్రంబు పు, రన్మరించుకొని కరంబు భయము
దొలఁగ నిడి సుమిత్రతోఁ గూడి యిప్పుడే, పుత్రుఁ డున్నయెడకుఁ జోవుదాన.

ఉ. నాయెడ నీకు భక్తియు వినప్రుతయుం గృప గల్గె నేని సు
శ్రీయుతుఁ డైనరాఘవుని చేరువకు న్నును నీవ పంచి భ
ద్రాయతమూర్తి వై సఖుల కమ్మకు సంతస నుంకురింప న
న్యాయవిధార్జితం బగుననామయరాజ్యము నేలు మిత్రతీన్. 1546

అని యివ్వీధంబున దారుణంబు లైనబహువిధవాక్యంబుల గర్హించుటయు
నవాక్యంబులు తీవ్రప్రణంబునందు వాఁడిసూదులఁ జొనిపిన ట్లయిన సతండు
తీక్షణ్యభావాధితం డై శోకమూర్ఛాపారవశ్యంబునఁ దదీయచరణంబుల
పయిం బడి కొండాక సేవునకు లబ్ధసంజ్ఞం డై బహుప్రకారంబుల విలపించుచుఁ
గేలుదోయి ఫాలంబునంగీలించి దుస్సహపుత్రశోకబల్దాత్మయై విలపించుచున్న
కౌసల్యచేతఁ దనయందు సమారోపితం బైనదోషంబు పరిహరించుటకు శపథ
వాక్యంబుల నిట్లనియె. 1547

క. జననీ యకల్మషుఁడ నగు, నను గర్హించెద వి చేల నా కారఘ్నా
ఘనిమీఁదం గలభక్తియు, వినప్రుతయు మున్ను నీకు విదితము గాదే. 1548

క. ఏపాప మెఱుంగనిన, స్త్రీపగిదిం దూఱ నేటి కింతకు మును నీ
తానతి పదారవిందా, రోపిత యగుభక్తి నీ వెఱుంగవె తల్లీ. 1549

క. జననీ రాఘవుఁ డెవ్వని, యనుమతమున నడవి కరిగె నాతని కాచా
ర్యనిగదితశాస్త్రశిక్షిత, ఘనబుద్ధియుఁ గలుగ కుండుఁ గాక గుణాధ్య. 1550

నీ. వృజనాత్మనకుఁ బ్రేక్ష్యవృత్తిఁ బూనినవానియఘముమూర్తాండునకభిముఖముగ
మూత్రంబు విడిచినమూఘునిదురితంబు పడి యున్న మొదపును బాదనిహతిఁ
దన్నినవానిపాతకము భృత్యునిచేతఁ బని గొని కుడువనియ్యని సృపాలు
పాపంబు పుత్రులపగిది భూతంబుల నరయుభూపతికి ద్రోహంబు సేయు

తే. వానికలువంబు రాముఁ డెవ్వని యనును
తమున రాజ్యంబు విడిచి సీతాయుతముగ
దారుణారణ్య దేశమధ్యమున కరిగె
నతని కగుఁ గాక భూతసంతతులు గుఱిగ. 1551

క. కరవడ్డాగముఁ గైకొని, కర మనురాగమునఁ బ్రజలఁ గావనిధాత్రీ
వరుని మహాకలుషము నీ, వరనుతునకుఁ గీడుఁ దలఁచు వానిది గాదే. 1552

నీ. విను మిత్రు ననియు బుత్విజల కధ్వరమందు యజ్ఞదక్షిణ యినియతనిదురిత
సుశ్లేగజన్యందనాకులం బగుయధమందుఁ బాణినవానియఘఫలంబు

నుగురూపదిష్టమా నూత్నార్థశాస్త్రంబు విన్నరించినదుష్టువృజనఫలము
గురువుల కిడక కృతము ఛాగము పాయనము దిన్న నిర్ఘ్నాపావంతుగతియు

ఆ. గురుజనావమాన మరయక కావించి, నట్టిపాపచిత్తు నతులపాప.

మొందుఁగాక రఘుకులేందుకాననవాస, మాత్మఁ గోరినట్టియతని కంబ. 1553

తే. పూర్వభావాంనుఁ బుష్పవద్ధాథ తేజ, రాజ్యసింహాసనాసీను రామవిభునిఁ
గాంచుభాగ్యము మేదిని గలుగకుండుఁ, గాక రామవివాసనకాంతి కింక.

క. గురువులఁ దిట్టుట గోవులఁ, జరణహతిం దన్నుటయును సఖునకు ద్రోహం
బరయక సేయుట రామున, కురుదుర్మతిఁ గీ డానర్పు టాక్కటి గాదే. 1555

క. అకటా రహస్యమును దాఁవక మైత్రిం జెప్పినట్టి పరివాదముఁ దాఁ
బ్రకటముఁ జేసిననరుపా, తక మార్య ద్వేషి కవితథంబుగ రాదే. 1556

క. శ్రీరామున కపకృతి ని, మ్మారణముగఁ జేసినట్టికన్తుఁడు శిష్టా
చారద్వేష్యుఁడు జగదప, కారి యగుచు నాత్మహంతగతికిఁ జనియెడిన్. 1557

తే. ఆర్యునకుఁ జాలఁ గీడవ్వఁ డాచరించె
నతఁడు పుత్రకళ త్రభృత్యాదికపరి
వారితం డయ్య నొక్కండె స్వగృహమంధు
మృష్టము భుజించునట్టినికృష్టుఁ డగును. 1558

క. అకృతోపకారుఁ డగుణం, డకృతజ్ఞం డాత్మహంత యపగతలజ్ఞం
డకృతార్థం డగుభ్రాత కపకృతిం గావించునట్టిపాపాత్మఁ డిలన్. 1559

తే. సత్యసంధుండు శ్రీరామచంద్రుఁ డతని, కెగ్గుఁ జేసిననీచాత్మఁ డిజ్జగమునఁ
బుత్రదారగృహక్షేత్రభూరిధర్క, హీనుఁ డై దుఃఖమరణంబుఁబూనుఁగాదె.

వ. మఱియు రాజస్త్రీవృద్ధబాలకులం జంపినదురితంబును భృత్యత్యాగదోషంబును
లాక్షామధుమాంసలోహవిషవిక్రయంబులచేత నిత్యంబును గుటుంబముం బం
చినపాపంబును శత్రుపక్షభయంకరం బైనసంగ్రామంబున నిరాయుధుం డై
బెదరి పాటువాని వధించినవృజనంబు నుభయసంధ్యాకాలంబులందు నిద్రవో
యినవానికల్మషంబును వహ్నిదాయకుకిల్బిషంబును గురుతల్పగమనునిపంకం
బును మిత్రద్రోహం బాచరించినవానిపాతకంబును బిత్తుమాతృకుశ్రూషఁ
గావించనివానిదుష్కృతియును దేవతాపితృపూజనంబు సేయనివానికలుషం
బును నాశంసమానులును దీనులును సూర్యలోచనులు నగుయాచకుల కామి
తంబు విఫలంబుఁ జేసినవానియఘంబును సకలలోకపవిత్రచరిత్రం డగుభవ
త్పుత్రున కెగ్గుఁ జేసిన దుష్టాత్మున కగుం గాక యెవ్వనియనుమతంబున
రాముండు వనంబునకుం జనియె నట్టిపాపాత్ముండు బహుపుత్రుండును దరిద్రుం
డును జ్వరరోగనమన్వితుండును నురాపానరతుండును నపాత్రవర్షి యుఁ గామ
క్రోధాభిభూతుండును నున్మత్తుండును సంత్యక్తులధర్ముండును మూఢుండును

ధర్మదారపరిత్యాగియును బరదారాపహరణుండును మాయావాదియుఁ గప
టాత్ముండు నై నత్పురుషులలోకంబువలనను సజ్జనులకీర్తివలనను సదాచారు
లకర్తంబువలనను విడువఁబడి కపాలపాణి యై యమంగళుం డై భితౌచర
ణంబు సేయుచు మహీచక్రంబునఁ బరిభ్రమించు చుండుఁగాక మఱియు నత
నినానావిధసంపాదితవిత్తం బంతయు దన్యులచేత నపహరింపం బడుఁ గాక
మఱియు నతనికి స్వపత్నులయందుఁ బుత్రోదయంబు లేకుండుం గాక మాతృ
శుశ్రూషాపరుండు గాక స్వల్పాయు వై దుర్లభికిం జనుఁగాకయని పలికి వెండియు
భరతుండు.

1561

తే. విప్రలు వ్రసంతతి యగువిప్రుపాత, కంబు పానీయదూషకుకల్మషంబు
గరగునియఘంబు రాముఁ డేకతినచిత్తు, ననుమతంబునఁ జనియె నాతనిది గాడె.

క. పాటున కొనఁగునపర్యను, వారించినయఘము బాలవత్స యగుగవిం
గోరికఁ బిదికినదురితము, శ్రీరామున కెగ్గు సేయఁచెనటిది గాడే. 1563

క. దప్పిం బడి గ్రోలుటకై, యప్పు లడుగ నతని కిడక యతిలోభమునం
దప్పించినక్రూరునిగతి, కిప్పుడె చనువాడ నన్న కెగ్గుఁ దలఁచినన్. 1564

ప. వాదిప్రతివాదులు వివాదంబుఁ గావించు చుండ నొక్కనియందు స్నేహంబు
చేతఁ బక్షపాతంబున జయోపాయంబు నుడువు కలుపాత్మనకుం గలదురితంబు
రామవిద్యేషి కగుం గాక యని యేతాదృశంబు లగుదారుణశపథంబులఁ బలికి
నిట్టూర్పులు పుచ్చుచుఁ బతిపుత్రవిహీన యై దుఃఖించు చున్నకౌసల్యచరణం
బులవయిం బడి యుచ్చైర్నాదంబున రోదనంబు సేయు చున్నభరతు నవలో
కించి యద్దేవి యిట్లనియె.

1565

—కౌసల్య దుఃఖసంతప్తం దగుభరతు నాశ్వాసించుట. —

మ. భరతా నీశపథోక్తిసంజనితశుంభద్దుఃఖితాపాగ్ని న
స్తరలం గాల్పుఁ దొడంగె నీమదికి నమృగ్భ్రాతృధర్మంబు ను
స్థిర మై యున్నది నీయెడ స్థిరితనం దేహంబు లే దింతయుం
గరణం బేటికి లెమ్ము సజ్జనుల లోకం బింక నీ కయ్యెడిన్. 1566

క. అని యూటడించి వెన నా, తని భుజములఁ గ్రుచ్చి యెత్తి తనయుత్సంగం
బునఁ జేర్చి తమపు నిపురుచు, జనపతిమృతి నొడివి చాల నంతాపించెన్.

తే. మాతృరోదనరూపకమారుతమున, నిజమనోగతశోకాగ్ని నివ్వటిల్లి
యేర్చఁ జొచ్చిననతఁడు నహింపలేక, లులితచేతన్ముఁ డై చాలములఁగుచుండె.

ప. ఇట్లు లాలవ్యమానుండును విచేతనుండును బ్రణవ్యబుద్ధియు దీర్ఘనిశ్వాసమారుత
ష్టానవదనండును మేదిసీపరిపతితగాత్రుండు నై బహుప్రకారంబుల దుఃఖించు
చున్నయమృహారాజనందనున కవ్వీభావరి యొక్కచందంబున నతిక్రమించె

నంత సూర్యోదయానంతరంబున మునిశ్రేష్ఠుం డగువసిష్ఠుండు శోకతప్తుం డైన
భరతున కిట్లనియె. 1569

క. ఆలింపుము నామాటలు, చాలింపుము వేతె యొకవిచారము భరణీ
పాలకునకు సంయానము, కాలం బది దప్పకుండఁ గావింపు మిఁకన్. 1570

తే. అనవుడు వసిష్ఠవాక్యంబులాలకించి, భరతుఁ డెంతయు నవస్థనవభావుఁ డగుచు
ధర్మపద్ధతిఁ బ్రేతకృత్యంబు లన్ని, శిష్టసమ్మతి నృపునకుఁ జేయఁ గడఁగి. 1571

ఆ. నూనచేతఁ బక్వ మైనది గాన నా, వీతవర్ణవదన మై తనర్పు
శృపునిమేను రత్ననిర్మిత మగుశయ్య, యందుఁ జేర్చి యిట్లు లనుచు వగచె.

మ. అనఘా రాముని లక్ష్మణు నివసినదేశావాసులం జేసి చ
య్యన నే వీటికి రాకమున్నె ఘను సత్యక్షిప్తకర్తు న్యశో
ధనుని న్రామునిఁ బాసి ఘోరతరసంతాపంబునం బొక్కునీ
జనముం బాసి సుపర్వలోకమునకుఁ ట్నైనాథ యిట్లెగి తే. 1572

—భరతుండు దశరథునికి దహనసంస్కారముఁ గావించుట. భరతు—

క. రాముండు కాననసీమకు, భూమిశ్వేర నీవు దివికిఁ బోయిన నిఁక నీ
భూమికి నెవ్వఁడు యోగ, డేమముఁ గావించువాఁడు చెప్పు మధీశా. 1574

ఆ. తండ్రి నీవు లేనిధర విధవాంగన, భంగి నున్నయది భవద్విహీన
యైననగరి చంద్రహీన యై చూపట్టు, రాత్రిభంగిఁగాంతరహిత మయ్యె. 1575

క. అని బహుభంగుల శోకం, బున సంక్షేపించురాజపుత్రుం గని య
మ్ముని యింత వగవ నగునే, జనకున కొనరింపు ముచితసంస్కారవిధుల్. 1576

వ. అని యుపదేశించిన నవ్వసిష్ఠువచనంబులం దేటి భరతుండు ఋత్విక్తురో
హితాచార్యులును దక్షిణపరిచారకుల నయ్యైకృత్యంబులయందు యథార్హం
బుగా నియోగించినఁ దత్క్షణంబ యాజనకులు నుపద్రష్టలును హవిరాజ్యహో
మపవిత్రం బైనగార్హపత్యాద్యగ్నిహోత్రంబులు సంగ్రహించుకొని పురో
భాగంబునం బోవుచుండఁ గొందఱు పరిచారకులు విగతచేతనుం డయినమహీ
పతికశేబరంబు శిబికయం దిడి తదీయదీర్ఘదండంబులు భుజంబులపై నిడికొని
వినునమ్ములై కన్నీరు నించుచుం జనుచుండిరి. సువర్ణంబును రజతంబును
రత్నంబులును నానావిధవస్త్రంబులును రాజమార్గంబున వెదచల్లుచుఁ
గొందఱు ముంగలి యై నడువ నివ్విధంబునఁ బురంబు వెలువడి యుత్తర
దిగ్భాగంబునఁ జందనాగరునిర్యాససరళపద్మక దేవదారుదారువినిర్మితం బైనచి
తామృధ్యంబున విగతప్రాణుం డైనమహీపతి నునిచి యుచ్చావచంబు లైన
గంధంబు లొసంగి ఋత్విజులు వహ్నియందు హోమంబుఁ గావించి
ఋగ్యజుస్సామమంత్రంబులు జపియించి యనలు దరికొల్పి సవ్యాపనవ్యవ్రద
క్షీణంబుఁ గావించి రానమయంబున దురంతచింతాభరంబునఁ గౌసల్యాది

సర్వాంతరగపురకాంతలు వృద్ధకాంతాసమేతంబుగా యథార్హంబు లగుశిబికా
యానంబు లారోహించి పురంబు వెలువడి చితామధ్యంబున వహ్నిశిఖాపరం
పరాదండహ్యమానదేహంబు డైననిజవల్లభ సశ్వమేధాదియజ్ఞకర్త నాలో
కించి శోకసంతప్తచిత్తలై గుంపులు గూడి యొండొరులం బట్టుకొని క్రొంచాం
గనలచందంబున నుచ్చైర్పూదంబులఁ గొండొక నేపు దుగిఖాయాసభరంబునఁ
గన్నీరు మున్నీరుగా రోదనంబుఁ జేసి యనంతరంబ భరతునితోఁగూడి సరయా
జలంబుల నమ్మహిపతి కుదకక్రియలు నిర్వర్తించి భరతశత్రుఘ్నమంత్రిపురోహి
తనహితంబుగాఁ గ్రమ్మఱఁ బురంబుఁ బ్రవేశించి బాష్పపరితనేత్రలై దశరాత్రం
బు విశేషశాస్త్రానుసారంబున నాశౌచం బంగీకరించి రంత దశరాత్రంబు లతి
త్రమించినయనంతరంబు భరతుండు కృతశౌచం డై ద్వాదశదివసంబున నేకా
దశదివసకర్తవ్యశ్రాద్ధకరణపూర్వకంబుగా శ్రాద్ధకర్తంబు లన్నియు నిర్వర్తించి
పరలోకక్రియ నుద్దేశించి రత్నంబులును ధనంబును బుష్కలం బైనయన్నం
బును దానార్హం బైనచాగసమూహంబును వస్త్రంబులును గోసహస్రంబు
లును గృహంబులును దానదాసీజనంబులును శయ్యాశకటాద్యుపకరణంబులును
బ్రాహ్మణుల కొనంగి పదుమూడవనాఁడు భరతుండు శోకవిశేషంబున రోదన
శబ్దాపిహితకంఠం డై విలపించుచు నస్థిసంచయనార్థంబు చితామూలంబున
కుం జని యందు బిత్తుమరణసంజాతమహాక్షోభక్షుభితాంతరీకరణం డై యిట్లు
ని విలపించె.

1577

—ఇది దగ్గం బగుదశరథునిశరీరంబుఁ జూచి భరతశత్రుఘ్నులు విలపించుట. ఇది—

తె. దేవ యెవనికి నన్ను నధీనుగాఁగ, నొనఁగి తాజ్యేష్ఠు రాఘవువెన నడవికిఁ
బంపి యిచ్చట దిక్కిటి వనరు చుండు, నన్ను విడిచితి వకట శూన్యంబునందు
క. తనకూర్చిపట్టి రాముని, వనగమనముఁ దలఁచి వగవు వదలక తాపం
బునఁ గ్రాగు చున్నకొన, ల్యను విడిచి త్రివిష్టపమున కరిగి తె తండ్రి. 1579

ప. అని యిట్లు బహుప్రకారంబుల దుఃఖించుచు భస్మారుణంబును బిత్తుశరీర
నిర్వాణంబును దగ్ధాస్థియు నై సచితాఘానమండలం బవలోకించి రోదనంబు
సేయుచు రజ్జువులచేత నుత్థాప్యమానం బై పరిచ్యుతం బైనమహేంద్రుని
యంత్రబద్ధధ్వజంబుచందంబున ధరణిపయిం బడియె నప్పుడు మహర్షులు పుణ్య
క్షయకాలంబునందు స్వర్గచ్యుతుం డైనయయాతనిం బలె నమాత్యులు
శుచివ్రతుం డైనభరతునిం గ్రుచ్చి యెత్తి తత్కాలోచితవాక్యంబుల ననూన
యించు చుండి రాసమయంబున.

1580

శా. కై కేయాసుతుపాటుఁ జూచి యొడ లాకంపింప శత్రుఘ్నుఁ డ.
స్తోకవ్యాకులచిత్తుం డై వివశుఁ డై ఊణీస్థలి న్వాలిగో
త్రాకాంతుం దలపోసి తద్గుణగణధ్యానంబుఁ గావించుచు

నస్సీకం బెంతయు సంతకంతకు మనఃతోభంబుఁ గావింపఁగన్.

1581

వ. ఇట్లని విలపించె.

1582

సీ. రాజేంద్ర మంథరాప్రభవంబు కైకయీగ్రాహసంకులము దుర్వాసరఘోర
వరదానమయ మైననిరుపమశోకసాగర మిట్లు మము దీవికరణి ముంచెఁ
జాల నీచే నుపలాలితుం డగునుకుమారుండు బాలుండు మానధనుఁడు
గురుభక్తియుతుఁ డగుభరతుని విడనాడి యెక్కడఁ జనితి నరేంద్ర శయన
తే. పానభోజనమజ్జనాభరణవస్త్ర, ధారణంబులయెడ మమ్ముఁ దగినభంగి
నరయుచుండుదురింకనత్కరుణఁబూర్వ, భంగి నెవ్వఁడురక్షించువాఁడుతండ్రి.

తే. నకలధర్మవిదుండవు సౌఖ్యకారి, వై ననినుఁ బాసినప్పుడే యవని వేయి
పటియలై పోవకున్నది ప్రళయవేళ, వచ్చినపుడే నఁ గ్రుంగిపోవదు నిజంబు.

క. ఊతినాథుఁడు లోకాంతర, గతుఁ డయ్యె రఘూత్తముండు కాననమునకు
స్వృతి యై చనె నీక నాకుఁ, బ్రతు కేటికి నగర మేల పడియెద నగ్నిన్.

వ. ఏను విత్పభ్రాతృవిహీనుండ నై శూన్యం బైనపురంబు సొర నొల్ల నిచ్చట
నుండి వనంబున కరిగెద నని యిట్లు భరతశత్రుఘ్ను లేకప్రకారంబునఁ గవ
గూడి దుఃఖించు చుండఁ దదీయరోదనశ్రవణసంజాతశోకవిశేషంబున నచ్చటి
జనంబు లెల్ల హాహాకారంబులు నేయు చుండి రప్పుడు భగ్నశృంగంబు లైనమ
హాత్మంబులకై వడి నేలం బడి పరితపించు చున్నయక్కుమారులం జూచి
వంశగురుండును సర్వజ్ఞుండును బ్రశస్తస్వభావుండును దీర్ఘదర్శియు నగువసి
ష్ఠుండు భరతునిఁ గ్రుచ్చి యెత్తి యాసీనుం గావించి తత్కాలనదృశంబు లగు
వాక్యంబుల ననూనయించుచు నిట్లనియె.

1586

తే. అనఘ మీయయ్య దశరథుం డమరపదవి

కరిగి దినములు పదియు మూఁ డయ్యె నిపుడు

సావశేషాస్థిసంచయమందు నీవు

కడఁగి యాలస్య మిటు నేయఁ గార్య మగునె.

1587

క. జనులకు జన్మము మరణం, బును లాభాలాభములును మోదము భేదం

బనుభావ్యము లని యెఱిఁగియు, ననఘ నేఁ డిట్లు వగవ నగునే నీకున్. 1588

క. అని మునిపతి యీగతి న, మృనుకులునిం దేర్పు నెడ నుమంత్రుఁడు శత్రు

ఘ్నుని గ్రుచ్చియెత్తి యట్లనె, జనులభవాభవముఁ దెల్పి సమృద్ధిఁ దేర్చెన్.

వ. ఇట్లు వసిష్ఠసుమంత్ర బాహుసముత్థితు లై యన్నరకంఠీరవులు వర్షాతపపరి
ష్టానంబు లగుశక్రధ్వజంబులపోలిక వేర్వేఱఁ బ్రకాశించి రప్పు డమాత్యు
లు పరమార్థులును బరిమార్జితబాష్పాలును రక్తాక్షులును నై నయమృహ
రాజనందనులం జూచి యపరక్రియ నుద్దేశించి వేగిరపడి పలికినఁ దదవచ
నానురూపంబుగాఁ గ్రియాశేషం బంతయు నిర్వర్తించి గృహంబుఁ బ్రవేశించి

రంత లక్ష్మణానుజం డగుశత్రుఘ్నుండు రామానయనవిచారణోలాందోళిత
చిత్తుం డై నభరతున కిట్లనియె.

1590

—ఇతి శత్రుఘ్నుండు మంథరాకైకేయులఁ బట్టుకొని బెడరించుట. ఇతి—

సీ. సకలభూతములకు సంకటం బగుదెంచి నపు డేమహామహుం డరసి ప్రోచు
నట్టిరాఘవుఁ డొక్కకట్టిడిమగువచే వనవివాసితుఁ డయ్యెఁ దనకు నింత
చెల్లునే జనకవాక్యోల్లంఘనముఁ జేసెఁ గానలేయుండు రాజ్యకాంక్షఁ జేసి
యని దుష్టజను లాడుకొనునన్ననడి కోడి యతఁ డీయకొనియెఁ బో వితతవీర్య
తే. నిరతుఁ డగులక్ష్మణుండు తండ్రినిగ్రహించి, యన్న నేటికి వారింపఁడయ్యె భరత
యాలిమాటలు విని నీతిమాలి తిరుగు, నవనిపతి నిగ్రహించుట యంతతప్పె.

మ. అని యిబ్బంగి సుమిత్రవట్టి ఘనవీరాలాపముల్ గైకయీ
తనయాదు ల్విస నాడుచుండ మయిపూతఁ బుష్పహారంబులఁ
ఘనవస్త్రంబుల నవ్యభూషణములఁ గైసేసి యాల్చిన
బిను సేవింపఁగఁ గుబ్జ యన్నగరిప్రాద్ధావరంబునం దోచినన్. 1592

క. అచ్చటికావలివారలు, గ్రచ్చుట నచ్చపురాలిఁ గట్టికొని వెనం
దెచ్చి సుమిత్రానుతుతో, హెచ్చినకోపమునఁ బల్కి రెట్లనుచుఁ దగన్. 1593

క. రామునివనవాసమునకు, భూమిశ్వరుమరణమునకుఁ బుట్టినమూలం
బీమంధర దీనిం దగ, నీమదికిం దోచినట్లు నెఱపుము శిక్షన్. 1594

ఉ. నా విని కెంపుడాలు నయనంబులఁ గన్నడఁ గ్రుద్ధుఁ డై సుమి
త్రావరపుత్రుఁ డెల్లరను దాఁ బరికించి సుఖార్థుఁ డై న సీ
తావిభుఁ డేదురాత్మికకతంబునఁ గానకు నేగె దాని నేఁ
డీవిధిఁ దత్ఫలంబు భుజియింపఁగఁ జేసెనఁ జూడుఁ డిందఱున్. 1595

చ. అని యెట్లుద్ధతి లక్ష్మణానుజుండు ప్రారాలాపము ల్పల్కి గ్ర
క్కున నమ్మంధరఁ బట్టెఁ బట్టుటయు నాశ్రోశించుచుం దత్సఖ
జన మత్యంతభయంబునం బఱచి కౌసల్యామహాదేవి నొ
య్యన భక్తి న్యరణంబు నొందె ననుకంపాయత్త యకాఁ గావునన్. 1596

సీ. అప్పుడు శత్రుఘ్నుఁ డధికరోపంబున నారక్తవేత్తుఁ డై ఘోరభంగిఁ
గుబ్బ నాకర్షించి కుంభిని వ్రేసి కేల్కొడ్చి కావవె యని యేడ్చుచుండ
నీడ్చుటయును దానిఁ బృథుచిత్రభూషణములు లుర్వీ బడిన నమ్మందిరంబు
శారదగగనంబుచందాన నొప్పె నిక్కరణిఁ గుబ్జను బట్టి మరలఁ గ్రోధ
తే. బలముపెంపునఁ గై కేయిఁ బట్టుకొనఁగ, దారుణోక్తుల బదరినఁ దనువు వడకఁ
బ్రాణభయమున నేడ్చుచుఁ బరువు వీడి, సత్వీరంబుగ భరతుని శరణ మొందె.

క. భరతుం డీగతి భయమున, శరణాగత యైనయాత్మజననిం గని యి
ద్ధర సర్వభూతములలోఁ, దెఱవ యనధ్య మది దీనిఁ దెగఁ జూడకుమీ. 1598

- క. అని క్రుద్ధుఁ డై నతమ్మునిఁ, దనధర్మసమగ్రవాక్కుధాధారాసే
చనమునఁ బ్రశాంతుఁ జేయుచు, నిసంతతినముచితోక్తి నిట్లని పలికెన్.
- క. మన మీకై కను గుబ్బను, జనదూషితవృత్త లనుచుఁ జంపితి మేని
స్థనధార్మికుఁ డగురాముఁడు, గని విడువఁడె మనల మాతృభూతుకు లనుచున్.
- క. అనవుడు భరతునివాక్యము, విని శత్రుఘ్నుండు ఘనవివేకముతో గ్ర
క్కునఁ గైకేయిని గుబ్బను, దనవంశోచితసయంబుఁ దలఁచుచు విడిచెన్. 1601
- క. విడిచిన నప్పడఁతుక వగ, పడరఁగ నశ్వపతిపుత్రియంఘ్రిద్వయిపైఁ
బడి నిట్టూర్పులు వుచ్చుచుఁ, గడువడి విలపించె శోకకంపితమతి యై. 1602
- అభి భరతుఁడు రాజాభిషేకకర్తలతో రామునకే యభిషేకముఁ గావించెద ననుట. అభి
- వ. ఇట్లు శత్రుఘ్నువిజేతమూఢసంజ్ఞ యై భయత్రస్త యైనక్రాంచాంగనభంగి
నార్తరూప యై దీనస్వరంబున దుఃఖించు చున్నమంథరం జూచి కైకేయి
బహుప్రకారంబుల నాశ్వాసించె నంత బదునాలవనాఁడు సూర్యోదయసమ
యంబున రాజాభిషేకకర్తలు భరతునొద్దకుం జనుదెంచి యిట్లనిరి. 1603
- ఉ. భూపతి రాముని నివ్వినభూమికిఁ బంచి తదీయశోకసం
తాపమహావ్యథం బిడవఁ దాఁ ద్రిదివంబున కేగె నింక గో
త్రాపరిపాలనవ్రతముఁ దాల్పు మనాయక మయ్య రాజ్య మి
ట్లేపున నింతదాఁక నశీయింపకయున్నది దై వికంబునన్. 1604
- ఉ. ఎప్పుడు వచ్చుఁ గైకకొడు కెప్పుడు మాకు విభుండు గల్గు నం
చెప్పుడు నీదురాక పురి నెల్ల జనంబులు గోరుచున్నవా
రిప్పుడె సర్వరాజ్యపద మింపుగఁ గైకొని పూర్వవృత్తముం
దప్పక యుండ నింక మము దాశరథీ కృప నేలు మిత్తటిన్. 1605
- వ. అనిన దృఢవ్రతుం డగుభరతుండు పట్టాభిషేకోపయుక్త మంగళద్రవ్యజాతంబు
వలగొని వారల కిట్లనియె. 1606
- క. రాజకులమునకు జ్యేష్ఠుని, రాజత్వం బుచిత మని తిరంబుగ మీర
బ్రాజచరిత్రం బెఱిఁగియు, రాజతఁ డని నన్ను మదిఁ దలంచుట తగవే.
- ఆ. రాజసమృతుండు రఘుకులతలకుండు, రాముఁ డన్న యగుట రాజు ధరణి
కతనిపూనిక బూని యడవిలో నొక్కెడ, నధివసించువాడ నన్నియేండ్లు.
- అభి భరతుఁడు వనమాన్వాదికంబులఁ బరిష్కరింపఁ బ్రజల కాఙ్గాపించుట. అభి
- చ. అఱిమఱి యింతలేక చతురంగబలంబులఁ గూర్పుఁ డెల్లి త
త్పరత ఘనాభిషేచనికభాండముఁ గైకొని కాన కేగి ను
స్థిరమతి నందె రాము నభిషిక్తునిఁ జేసి కడంగి వీటి క
ధ్వరముననుండి పావకు ధ్రువంబుగఁ దెచ్చినభంగిఁ దెచ్చెదన్. 1609
- తే. రాము నీరీతిఁ బుడమికి రాజుఁ జేసి, యేను వనదుర్గమున వసియింతు నింక

మీఁదఁ గైకను గామసమేతఁ గాఁగఁ, బూని కావించుకోరిక లేనికతన. 1610

క. తెరువులు సుకరంబులు గాఁ, దరంగిణీగణము సుప్రతరముగ ననము
ల్లరము ప్రకాశములుగ న, త్వరముగఁ గావింపుఁ డిపుడు తడ వేమిటికిన్. 1611

క. అని శ్రీమంతము హృదయం, బను త్తమము సుప్రసన్న మగుభాషిత మీ
యనువునఁ బలికెన భరతున, కనియె నచటిజనము సంభృతానందమునన్.

క. అనఘా జ్యేష్ఠుం డగునృప, తనయునకు ధరిత్రి నొసఁగఁ దలఁచినకతనన్
నినుఁ బొందు నిక్కువంబుగ, వనరుహపాణి యగులక్ష్మీ వారనికరుణన్. 1613

క. అని యిట్లు పూర్ణ సమృద్ధ, జనితము లగు బాష్పబిందునందోహము లా
తనిపైఁ గురియఁగఁ గౌతుక, మున నగ్నించెం దదీయముఖ్యగుణంబుల్. 1614

— ఛండా భరతనియుక్త లగుకర్తకారులు వనంబున రాజహర్షంబుఁ గావించుట. —

వ. అంత భరతునిశాసనంబున నమాత్యప్రచోదితు లై సర్వంబును. నమకట్టి
భూమిప్రదేశజ్ఞులును శిబికాదినిర్మాణంబునందు సూత్రగ్రహణకుశలురును
పంచనాయులును స్వకర్తాభిరతు లగుఖనోపజీవులును మృగపక్షీసాధన
యంత్రకర్తలును భృతజీవులును స్థవతులును రాజపురుషులును క్షేపణీయాది
యంత్రకరణాభిజ్ఞులును జలయంత్రాదినిర్మాణచతురులును వర్ధకులును మార్గ
సమీకరణసమర్థులును మార్గనిరోధకవృక్షచ్ఛేదకులును గూఢకారులును
సుధాకారులును వంశకర్తకారులును మార్గప్రదర్శకులును మొదలుగాఁగల
సకలజనంబులు రామసందర్శనకుతూహలత్వంబువలనఁ బర్యవసాయంబునందలి
సముద్రునిమహావేగంబుకరణి శోభిల్లుచుఁ దమవారిం గూడికొని వివిధపిటక
ఖనిత్రకుతారాదిసాధనంబులు పరిగ్రహించుకొని రామాధిష్ఠితప్రదేశంబు
నుద్దేశించి ముంగలం జని రందుఁ గొందఱు మార్గనిరోధకంబు లగుశాఖాల
తాగుల్కఘాటవృక్షంబులు కుతారటంకదాత్రంబుల నఱకుచు వృక్షరహిత
ప్రదేశంబుల వృక్షంబులఁ బ్రతిష్ఠించుచుఁ గొందఱు బలవంతులు విషమ
భూప్రదేశంబులకుం జని తత్రత్యరూఢమూలవీరణస్తంబంబుల ఛేదించుచుఁ
గొందఱు పిఱ్ఱుపల్లంబు సమతలంబు నేయుచుఁ గొందఱు వాపీకూపంబులు
పూడ్చుచుఁ గొందఱు బంధనీయంబు లైనక్షుద్రనదీదుర్గముప్రదేశంబుల
సేతువుల బంధించుచు ఊర్ధ్వంబు లైనక్షుద్రశిలాభూయిష్ఠప్రదేశంబులు
చూర్ణంబులు నేయుచు భేదనీయంబు లైననదీతటాకాదిజలప్రదేశంబుల
జలదుర్గమార్గంబు భేదించుచుఁ గొందఱు స్వల్పప్రవాహంబుల బంధనంబుల
చేత బహునలిలంబులం గావించుచుఁ గొందఱు నిర్జలప్రదేశంబులయందు
బహువిధవేదికాపరివండితకూపంబులు ద్రవ్యము నిట్లనేకప్రకారంబులనయ్యై
ప్రదేశంబులు రమ్యంబులు గావించిన నాసేనామార్గంబు సుధాలిప్తనిబద్ధ
భూప్రదేశంబును బుష్పితమహిరుహంబును మతోద్భుష్టద్విజగణంబును ధ్వజ

పతాకాలంకృతంబును జందనోదకసంసిక్తంబును నానాకుసుమభూషితంబు
నై స్వర్ణపథంబుచందంబున నొప్పె నంత భరతునిశాసనంబున శిబిరాది
కరణనియుక్తులు పరస్పరసంగతులై బహుస్వాదుఫలోపేతంబులై నరమ
ణీయప్రదేశంబులయందు మహాత్ముం డగుభరతుండు నివసించుటకు శుభస
క్షుత్రముహూర్తంబులయందు శిబిరంబులు నిర్మించిన నవి భూషణసదృశంబు
లయ్యును వితానకలశధ్వజాదులచేత మిక్కిలి భూషితంబులై దృష్టిచిత్తహరం
బులై పాంసుసదృశసీతామయపరికాలంకృతంబులై యింద్రకీలాద్రిప్రతిమం
బులై ప్రతోళీపరిశోభితంబులై ప్రాసాదమాలాసంసక్తంబులై పౌధప్రాకార
సంవృతంబులై పతాకాధ్వజశోభితంబులై సునిర్మితమహాపథంబులై గృహక
పోతపాలిశోపరివినిర్మితమహాన్నత శిరోగృహాలంకృతంబులై యొప్పె నివ్వ
ధంబున వివిధద్రుచుకాననశీతనిర్మలపానీయమహామీనసమాకుల యైనజాహ్ను
వీనదివర్యంతంబు శుభశిల్పినిర్మితం బైనరాజమార్గంబు చంద్రతారాగణ
మండితం బైనరజనీనభంబుభంగి సతిరమ్యం బై ప్రకాశించె నంత. 1615

క. నాందీముఖ యగుయామని, యందు రహి న్నూతనమాగధాదులు పరమా
నందమున భరతునిఁ బొగడి, రందంద శుభ స్తవముల నతివైచిత్రిన్. 1616

తే. స్వర్ణదండాభిహతములై చటులయామ
దుందుభులు మ్రోసె మురి రొద ల్గిందుకొనియె
మఱియు నుచ్చావచస్వనోత్కరములై న
వాద్యములబోరు కలఁగె నవ్యక్తఫణితి. 1617

క. ఆశూర్యరవము సకలా, శాతలముల నిండి శోకసంతాపముచే
వీతధృతి యైనభరతుని, నాతతదుఃఖమున మరల నారట పెట్టెన్. 1618

తే. అంత భరతుండు నేను మీకధివిభుండఁ, గాను మీ రేల నన్నింతగలఁచెద రని
వారి వారిచి శ్రుతకీర్తివరునిఁ గాంచి, కనుల సశ్రులు గాఱ నిట్లనుచుఁ బలికె.

క. పాపపుఁ గ కయి చేసిన, పాపంబున వ్యథయు మహదుపక్రోశంబు
న్నావై నిడి తా నక్కట, భూపాలుండు నాకమునకుఁ బోయెం గంటే. 1620

క. సుగుణుండు ధర్మరతుఁ డగు, జగతీపతి రాజ్యలక్ష్మి జలమధ్యమునం
దగఁ గర్ణధారహీనం, బగుపోతముకరణి నిట్లహా నుడి వడియెన్. 1621

క. మన కెవ్వఁడు విభుం డ, య్యనఘుం డగురామభద్రుఁ డాకై కయిచేఁ
దనకుం దానె వనంబున, కనుపం బడియెఁ గద యవగతై శ్వయ్యం డై. 1622

— ధృఢ పసిఘండు భరతునితో రాజ్యం బంగీరింపుమని చెప్పుట. —

వ. అని బహుప్రకారంబుల విలపించుచు మూర్ఛితుం డైనభరతునిం గని యంతః
పురకాంతలు సున్నరంబుగా రొదనంబు చేసి రంత రాజధర్మ విశారదం డగు
పసిఘండు శాతకుంభనుయంబును రమ్యంబును మణిరత్న సమాకులంబు నగు

నిత్యైకునాఘనిసభామండపంబునకు శిష్యసహితంబుగాఁ జనుచెంచి యందుఁ బరాధ్యాయ స్తరణసంవృతం బైనకాంచనపీతంబున నధివసించి బ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్యులను మంత్రి సేనానాయకులను భరతశత్రుఘ్నునుమంత్రులను దోడ్పాసి రమ్మని దూతలం బంచిన వా రట్ల కావించ గజాశ్వరథసంఘటనసంభాతమహా ఘోషంబు భూనభోంతరాశంబు నిండి చెలంగె నప్పుడు ప్రకృతిజనంబులు సభామండపంబునకుం జనుచెంచు చున్నభరతునిం జూచి దేవతలు శతమ ఖునిం బోలె నభినందించి రాసమయంబునఁ దిమినాగసంవృతంబును స్థిమిత జలంబును మణిశంఖశర్మరంబును నగుహ్రదంబుచందంబున నంనం బై తత్స భాసదనంబు దశరథమతశోభితం బై తొల్లి దశరథశోభితం బైనయట్ల ప్రకాశించు చుండె నంత భరతుం డార్యగణసంపూర్ణ యగుసభను బూర్ణచంద్రుం డు శుక్రబృహస్పతిప్రముఖప్రకృష్టగ్రహయుక్త యైనశరవరిం బోలె వెలింగిం చె నిట్లు రుచిరాసనానీనులగునార్యులవస్త్రాంగరాగ ప్రభాజాలంబులం బ్రద్యోతి త యై యీనభ ఘనాపాయంబునందుఁ బూర్ణచంద్రప్రద్యోతిత యైనరాత్రి చందంబునం దేజరిల్లె నప్పుడు మునీశ్రేష్ఠుం డగువసిష్ఠుండు సభాసదు లందఱు ఁను చుండ భరతున కిట్లనియె.

1623

సీ. ధరణీశనందన ధనధాన్యవతి యైనధారుణి నీ కిచ్చి దశరథుండు.
విఖ్యాత మగుశక్రవిష్ణుపంబున కేగె రాముండు రాజధర్మజ్ఞుఁ డతని
యానతి వనమున కరిగె నీవింకఁ బితృభ్రాతృదత్తం బైనరాజ్య మిట్లు
గైకొని వినిహతకంటకంబుగ నేలు మనఘ ప్రత్యేకసింహాసనాధి

తే. నాఘ లగుప్రాచ్యులును దాక్షిణాత్యులును బ్ర
దీచ్యులు సుదీచ్యులు సముద్ర దేశహను
లమితధనరత్నరానుల నధికభక్తిఁ
గరము లర్పించి గొల్చు చుందురు మహాత్మ.

624

ఉ. నావుడు ధర్మ విత్తముఁ డనం బొగడం దగుకై కయీనుతుం
డావచనంబు కర్ణపుట మంటిన యంతనె శోకమూర్ఛితుం
డై వెనఁ దెల్వొల దాల్చి గురు నర్మిలి దూఱుచు ధర్మకాంక్ష సీ
తావిభునిం దలంచుచుఁ బదంపడి కన్నుల నీరు నించుచున్.

1625

వ. శోకగద్గదకంఠుం డై కలహంసస్వరంబునఁ గొండాకసేపు విలపించి పురోహితు
నుద్దేశించి.

1626

సీ. అనఘ విద్యాస్నాతుఁ డాచరితబ్రహ్మచర్యుండు ధీమంతుఁ డార్యవినుతుఁ
డర్హధర్మవిచారుఁ డగురామవిభునిరాజ్యంబు మాద్యుకుఁ డెవ్వఁ డపహరించు
దశరథునకుఁ బుట్టి ధర్మంబునకుఁ దప్పి భ్రాతృరాజ్యంబు నేభంగిఁ గొందు
రాజ్య మేనును లచ్చి రాముని సొమ్ముగా భావించి ధర్మంబుఁ బలుక వైతి

- తే. జ్యేష్ఠుఁడును ధర్మసంవేదిశ్రేష్ఠుఁ డాది, రాజనహుషోపముం డగురాఘవుండు దశరథునియట్ల యాధిపత్యంబు సేయ, వలవదే శాశ్వతంబుగ వసుధ కెల్ల. 1627
- ఆ. విను మనార్యజుష్ట మనుచితం బగుపాప, మేను జేయ నోప నీయకొనిన రఘుకులప్రభుతరాజులలో వంశ, పాంసనుండఁ గానె పలుకు లేల. 1628
- తే. కై కచేసిన యపరాధకార్యమునకు, నీయకొనఁ జాల నిప్పుడె యిచటనుండి దారుణారణ్యగతుఁ డగుదాశరథికిఁ, జాఁగిలినమనస్కరింతుమా స్తములుమోడ్చి.
- క. రాముని దోడ్పొని వచ్చుట, కీమెయిఁ జనువాఁడ నతఁ డహీనగుణాఘ్నిం డీముల్లోకము లైన న, సామాన్యప్రాణి నేలఁ జాలు మహాత్మా. 1630
- అథ భరతుఁడు వసిష్ఠునితో శ్రీ రాముఁడే రాజ్యాధిపతి కావలయు ననుట. అథం-
- క. అని ధర్మ మూఁది పలుకుచుఁ, దనవాక్యము లాలకించి తద్దయుఁ బరిష జ్జనము పులకించు చుండఁగ, మునిపతి కనియెం బ్రసన్నముఖుఁ డై మరలన్.
- ఉ. వర్ధితధర్మకీర్తి రఘువర్యుని గాముని సాధుసన్నిధిం బ్రార్థన సేసి క్రమ్యుఁడ బురంబునకు న్వేసఁ దోడితెత్తు న యర్థము గాక తక్కిన జటాజినము ల్గరియించి కానలో సార్థకవృత్తి లక్ష్మణునిచాడ్చున రామునిఁ గొల్చి యుండెదన్. 1632
౪. పురోహితామాత్యబాంధవు లందఱు విను చుండు నానేర్పువిధంబున సరోవ్ర పాయంబుల బలాత్కరించి రామునిఁ బురంబునకుం దోడ్పొని వచ్చెన. 1633
- క. ఇంతకు మును ఖనికులు క, గ్రాంతికులును మార్గశోధకాదులు నాచే నెంతయుఁ బ్రయత్నమై చను, టంతయుమీ రెఱుఁగరయ్యయాత్రాభిరతిన్.
- ౪ అని యిట్లు వసిష్ఠునితోఁ దగిన తెఱంగునఁ బ్రత్యుత్తరం బిచ్చి సమీపం బున నున్నమంత్రకోవిదుం డగుసుమంత్రు నవలోకించి నీవు మదీయశాసనంబునఁ బురంబులోన యాత్ర సాటించి బలంబుల నాయితంబు గావింపు మనిన నతం డట్లు కావించినఁ దత్క్షణంబ బలాధ్యక్షులును బౌరులును సమాజ్ఞప్త యైనబలయాత్ర నాకర్ణించి సంప్రహృష్టచిత్తులై రప్పుడు యోధాంగన లందఱు యాత్రాగమనంబు విని పరమానందభరితాంతఃకరణ లై సత్వరం బుగఁ దమతమవల్లభులం బ్రయాణంబున కుద్యుక్తులం జేసిరి బలాధ్యక్షులు హయగోరథస్యందనశకటమాతంగంబులచేత సజ్జం బై సచమూసమూహంబు నుం బ్రచోదించి రంత భరతుండు గురుసన్నిధియందు సుమంత్రం జూచి రథం బాయిత్రంబుఁ జేసి తె మ్మనిన నతండు తద్వచనానురూపంబుగా జవనత్వీనంప న్నంబు లై సహాయంబులం బూన్చి సజ్జంబుఁ జేసి తెచ్చిన దానిం బ్రదక్షిణ పూర్వకంబుగా నారోపించి రామదర్శనలాలనుం డై సైన్యసమేతంబుగా వెడలె నప్పుడు సుమంత్రచోదితులై పురంబునం గలబ్రాహ్మణశ్రమియవైశ్య శూద్రులును బుత్రమిత్రకళత్రభ్రాతృసమేతంబుగా యథార్హయానంబు లెక్కి

యతనిపిటుండం జనిరి మంత్రిపురోహితసామంతబంధుసుహృజ్ఞనంబు లనేక
శతాంగమాతంగతురంగంబు లెక్కి భరతునియగ్రభాగంబునం బోవుచుండిరి
కౌసల్యయు సుమిత్రయుఁ గైకయుఁ దక్కినయంతఃపురకాంతలు రామా
నయనసంన్మృష్ట లై భరతనియోగంబునం జను చుండి రివ్వీధంబున. 1635

—అంత భరతుడు సైన్యసమేతంబుగఁ బయనంబై వెడలుట. —

తే. భరతశాసనమున రామభద్రుఁ జూడఁ, గలిగె నని మేనఁ బులకలు గ్రమ్ముదేర
వేయిభంగుల భరతునివెంటఁ జనిరి, వీరు వారన కమ్మేటివీటివారు. 1636

సీ. సకలనీలాంబుదశ్యామలకోమలగాత్రు రాకాసుధాకరోల్లాసివదను
రవికరోద్దీపితరాజీవతామ్రాక్షు నాజానుబాహు మహానుభావు
రమణీయగళు మహోరమ్ము మహేష్వాసు సుకపోలు సులలాటు సుగుణజాలు
స్థిరసత్వం బారునాసికు దృఢవ్రతు గూఢజత్రు సుదంష్టుఁ బ్రసన్న తేజః
తే. గౌసలేయుని నెప్పుడుగాంచఁగలుగు, నెప్పుడుభాషింపఁగలుగునవ్వీపులయశునిఁ
జూచినంతనె చనుఁగాదె శోక మినునిఁ, గాంచినంతనె విరియు చీకటులకరణి.

—అంత భరతుడు గంగానదిఁ జేరుట. —

వ. అని బహుప్రకారంబుల రామునిమహిమంబులు వక్కాణించుచుఁ దద్దర్శ
నలాలను లై వార్ష విశేషంబున నన్యోన్యాలింగనంబుఁ గావించుచుఁ బెన్నిధి
కడకుం జనువేదలచందంబునం జని రప్పుడు పురంబునం గలగజంబులలోనఁ
దొమ్మిదివేలగజంబులు నటువదివేలరథంబులును లక్షగుఱ్ఱంబులును భరతుని
పిటుండం జనియె ముక్తావద్ద రాగాదిమణినంస్కారకులును గుంభకారులును
సూత్రకర్త కారులును శస్త్రనిర్మాణోపజీవులును మయూరపింఛచ్ఛత్రవృజనాది
కారులును గరపత్రోపజీవులును దంతకుఙ్క్యవేదికాదికాంత్యత్పాదకులును
దారురత్నాదిరంధ్రకారులును దంతమయపుత్రికావీరశిఖికాదికారులును సుధా
లేపనకర్త కారులును జందనకస్తూరికాదిసుగంధిద్రవ్యోపజీవులును దైలాభ్యం
గాదినానకారులును గంబళధావకులును సుదవీర్తనకారులును వైద్యులును
ఘోషాదివాసకులును మద్యకారులును రజకులును గ్రామప్రధానులును
ఘోషప్రధానులును శైలూషులును గైవర్తకులును వేదవిదు లై నబ్రాహ్మణ
లును మొదలుగాఁ గలనాగరు లందఱుఁ దామ్రమృష్టాసులేపనులును శుద్ధ
వస్త్రధారులును సువేషాఘ్నులు నై పుత్రదారాదులం గూడికొని గోరథాది
యథార్హయానంబు లెక్కి సుందరగమనంబున భరతునివెనుకం బోవుచుండిరి
యితైఱంగునం జని చని యెచ్చట రామసఖుం డగుగుహుండు బంధుసహి
తంబుగా నివసించి యుండు నట్టిశృంగి బేరపురసమీపంబునకుం జని యందుఁ
జక్రవాకోపశోభితం బగుగంగానదీసమీపంబున సైన్యంబు విడిసె నప్పుడు
గంగానది విలోకించి భరతుండు సచివుల కిట్లనియె. 1638

చ. బలముల నిచ్చటక విడియఁ బంపుఁడు నేఁ డిట విశ్రమించి స
ల్లలితజలంబులం దగ నిలావతి కౌర్ధి వక మాచరించి ని
శ్చలమతి నెల్లి వేకువనె చయ్యన నీనది దాటి పోద మ
త్యలఘుపరాక్రమక్రము ననర్థశీలీముఖ రాముఁ జూడఁగన్. 1639

చ. అన విని యట్లకాక యని యందఱుఁ బాపనజాహ్నువీతటం
బునఁ జతురంగపై న్యముల మోదముతో విడియించి మించి భా .
రనిరతు లై యధార్హశిబిరంబుల నుండిరి కార్యచింతన
మృనుకులవర్ధనం డుచితమందిరమందు వసించె నెంతయున్. 1640

వ. అంత భరతునిరాక యెఱింగి నిపాదనాఘం. డగుగుహుండు తనవారి నందిఱి
రావించి గంగాతీరంబున నై న్యంబు సాగరసంకాశం బై యనంతం బై షనం
బున కై ననచింత్యం బై యున్నది రథంబునందుఁ గోవిదారధ్వజంబు గనుపట్టు
చున్నది గావున. 1641

—అథ గుహుండు భరతునిఁగూర్చి శంకించి తనవారితో నాలోచించుట. అథ—

మ. ధనకోశంబును దుర్గము ల్బలము హృద్యం బై నసామ్రాజ్యముం
దనపా లేచి సీ పితౄణ మీఁగుటకుఁ గాంతారోర్వి వర్తింపఁ బో
యిననామిత్రుని రామభద్ర మరల న్నింసింప సాటోపుఁ డై
పనిగా నేగెడు సేనతో భరతుఁ డీపాపాత్మునిం గంటిరే. 1642

చ. ఇతఁడు దురంతవిక్రముఁ డహీనభుజాబలశాలి వీని ను
ద్ధతభుజసత్వయుక్తి సరికట్టఁ దలంచితి మేని క్రుద్ధుఁ డై
యతులశరోద్ధతి స్తనల నందఱఁ గాఠీయపెట్టుఁ గాన మీ
రతిశయయుక్తి నొక్క మొగి నడ్డము కట్టుఁడు గంగరేవులన్. 1643

చ. అనఘుండు సత్యవాది చరితార్థుఁడు రాఘవుఁ డెల్ల భంగుల
స్తనకు విభుండు మిత్రుఁ డతిమాన్యుఁడు గావున నాత్రిలోకపూ
జ్యున కొకహానియుం బొరయ కుండువిధంబునఁ గావఁ బోలు మీ
రనుపమబుద్ధి నాకఱివినట్ల యొనర్చుడు కర్ణధారకుల్. 1644

వ. మఱియు మాంసమూలఫలాశ్రయ భిక్షుసదీరక్షకులు బలవంతులు గూడికొని
యేనూతోడలయం దొక్కొక్క యోడకుఁ బ్రత్యేకంబుగాఁ గై వర్తకశతంబు
నిలుచునట్లుగా సంఘటించి స్వబలంబులం గూడి పోతారోపితమధుమాల
ఫలాదికు లై తిర్గప్రదేశంబుల రక్షించు చుండుఁడు భరతుండు రామునియెడ
నదుష్టుం డగు నేని యిప్పుడ యీ సేన డేమింబున గంగానదిం దరింప నిత్తును.

—అథ గుహుండు భరతునిఁ జూడ నరుగుట. అథ—

క. అని వారి వారి నయ్యై, పనులకు నియమించి రుచ్యఫలములు మధువుక
ఘనమాంసముఁ గానుకఁ గొని, పనివడి తానరిగె గుహుండు భరతునిఁ జూడన్.

తే. ఇత్రైతంగునఁ దమకడ కేగుదెంచు, గుహుని నల్లంతట నె చూచి గురుమనీష
నంజలి ఘటించి నయవినయజ్ఞుఁ డైన, సూతపుత్రుండు భరతునిఁ జూచి పలికె.

క. అనఘా యీవచ్చునిహ,దనాయకుఁడు రామసఖుఁడు తడయక ముముఁ గ
న్గొన వచ్చు చున్నవాఁ డీ, యనచేఁ బతి యున్నకందు వది దెలియ నగున్.

క. నా విని భరతుఁడు సంతో,హవిష్కృతచిత్తుఁ డగుచు నతని కయమునన్
రావింపు మనవుడుఁ దదా, జ్ఞావిధి సూతుండు పమ్ముఖంబు ఘటించెన్. 1649

వ. ఇవిధంబున ననుజ్ఞాతుం డై గుహుండు జ్ఞాతినమేతంబుగా భరతునొద్దకుం
జనుదెంచి నమస్కరించి దేవా యీదేశంబు మీకు గృహారామభూతంబు
భవద్గమనానివేదనంబున వంచితుల మైతి మే మందఱము భవదధీనులము
గావున న్వకీయం బైన దానకులంబునందు నివసింపు మని విన్నవించెద మనిషలికి
వెండియు ని ట్లనియె. 1650

తే. ఆర్ద్రశిష్కముచ్చావచం బగుపలులము, నృప్తఫలములమధువుఁ బరిగ్రహించి
యచటనేఁడెల్ల వసియించి యెల్లి తెల్ల,వాఱినంతనెయరుగుముబలయుతముగ.

క. అని సాహార్దవిశేషం, బునఁ బలికెడుగుహునివచనములు విని వదనం
బున దైన్యము దోఁపఁగ నా, తనితో హేత్వర్థసంహితంబుగఁ బలికెన్. 1652

వ. పరమసఖా నీ వొక్కండవె యీదృశం బగునైన్యంబు నభ్యర్చింప నిశ్చ
యించితివి గావున రామునియందు నీకుం గలభక్తిస్నేహంబు లెల్లవారికిఁ
దెల్లం బయ్యె నీయాదరణంబుచేతనే యే మందఱము నీచేత నర్పితు లైన
వార మైతి మిది దురత్యయం బగుగంగానూపం చీదేశంబు దుష్ప్రవేశం బే
మార్గంబున భరద్వాజాశ్రమంబునకుం జనియెద మనిన విని గహనగోచరుం
డగుగుహుండు కృతాంజలిపుటుం డై నరేంద్రా యేను ధనుష్కంతు లైనమదీ
యజ్ఞాతులం గూడి నీపిఱుంది నరుగుదొంచెద నీవు సెనాసమేతుండ వై చను
టకుఁ గారణం బేమి మహాత్ముం డైనరాముని కపకృతి సేయుటకుం బోవు
చున్నవాఁడ వని సందియంబు వొడము చున్నయది యనవుడు గగనంబు
మాడ్కి నిర్మలుం డగుభరతుండు వెండియు గుహునిం జూచి శ్లత్తవాక్యంబుల
ని ట్లనియె. 1653

—ఇంత భరతుండు గుహునకు నిజాగమనకారణముఁ దెల్పుట. ఇంత—

సీ. అనఘరాఘవుఁడు నాకన్నయుఁబితృతుల్యుఁడార్యపరుఁడు నియామకుండు
వందనీయుఁడు సదావర్ణనీయుఁడు గురుం డమృహాత్ముని చరణాబ్జములకు
భక్తితోఁ బ్రణమిల్లి ప్రార్థనఁ గావించి దండకారణ్యమధ్యముననుండి
మరలఁ దోడ్పొంది వచ్చి మహితరాజ్యపదస్థుఁ డేయంగఁ గోరి యీసేనఁగూడి

ఆ. పోవుచున్నవాఁడ బొంకు గా దీమాట, నమ్ము మదికి సందియమ్ము వలదు
కలియుగంబు గాదు కల్లలాడుటకు నీ, డెందమందు శంక నొంద వలదు.

వ. అని పలికిన సంహృష్టచిత్తుం డై భరతున కి ట్లనియె. 1655

ఆ. అప్రయత్నలబ్ధమై నసామ్రాజ్యంబు, నవల ద్రోచి పుచ్చి నందువలన
దశరథేంద్రతనయ ధన్యుండ వై తివి, త్వత్సమానుఁ డొగుండు ధరణి లేడు.

తే. గహనమునఁ గృచ్ఛగతుఁ డై నకౌనలేయు
మరలఁ దోడ్కొని వచ్చుట కరుగు చున్న
వాఁడ సని పల్కితివి గాన వసుధలోన
నీయశము శాశ్వతం బయి నెగడు నధిప. 1657

ఆ. అని బహుకరించెనంతసూర్యుఁడుగ్రుంకె, రాత్రిదోచెఁదమముగ్రమైభరతుఁ
డచట సంధ్య వార్చి యనుజయుతంబుగాఁ, బర్ణతల్పమందఁ బవ్వళించె 1658

వ. అప్పుడు శోకానర్దుండును శోకమూలపాపహాన్యుండును మహాత్ముండు నగు
భరతునకు వాగగోచరం బైనరానుచింతామయశోకంబు సముపస్థితం బయ్యెఁ
బదంపడి కొటరసంసక్త వహ్నివనదాహాభితప్తం బైనపాదపంబుంబోలెశోకాగ్ని
యంతర్దాహంబున భరతునిఁ దపింపఁ జేయు చుండ నిట్లు భరతుండు సూ
ర్యాంశుసంశప్తం డై నహిమనంతుండు హిమంబుం బోలె శోకాగ్నినింభవం
బైన స్వేదోదకంబును సర్వగాత్రంబులవలన నించుచు ధ్యాననిర్దరశిలాసమూ
హంబును వినిశ్చ్యసితఘాతునంకులంబును దైన్యపాదపసంఘంబును శోకాయా
సాధిశృంగంబును బ్రమోహానంతన త్వంబును సంతాపాషధివేణువు నగుశోక
శైలంబుచేత నాక్రాంతుం డై నిట్టూర్పులు పుచ్చుచు లోకాపవాదంబునకుఁ
దలంకుచుఁ గైకేయి చేసినదుర్మంత్రంబునకు నిందించుచు దశరథునిం దలంచి
కన్నీరు నించుచు రామభద్రు నెవ్విధంబునం జూతు నని తనలోనఁ దాను లజ్జిం
చుచు నతనిచిత్తంబు నడయుటకుఁ దగినయుపాయం బూహించుచు హత
యాథం బైనవృషభంబుభంగి నాంపించుచు హృదయజ్వరార్దతుండై సుఖం
బెఱుంగక యేకాగ్రచిత్తుం డై గృహపరివారసహితంబుగా దుఃఖించుచు
నిట్లనేకప్రకారంబుల విలపించు చున్ననమయంబున గహనగోచరం డగు
గుహుండు భరతునిఁ దగిన తెఱంగున నాశ్వాసించుచు రామునిమహాగుభావ
త్వంబుఁ బ్రశంసించుచు సంతకంతకుఁ బ్రసంగవశంబున లక్ష్మణుని సుహృద్భా
వంబు వక్కాణించుతలంపున ని ట్లనియె. 1659

— ఇది గుహుండు భరతునికి లక్ష్మణుని సాహార్దం బభివర్ణించి చెప్పట. —

మ. అసభూ రాముండు పర్ణతల్పమున భాత్యాయుక్తుఁ డై పవ్వళిం
చినఁ దద్రక్షణ మాచరించుటకుఁ బ్రసీ్థతారిబకాను లృరా
సనముం గైకొని కన్ను మూయక మహాసంరంభి యై యున్నన
జ్ఞనసన్యాస్య సుమిత్రపట్టిఁ గని నే సంతాపతప్తండు నై. 1660

వ. ఇ ట్లంటి. 1661

తే. భానుకులవర్యచూడు మీవర్ణతల్పు, మింపుమెఱియనీకొఱకుఁ గల్పించఁబడియె
నిందునుఖనిద్ర సేయుము సందియంబు, వలదునుకుమారుడవు పిన్నవాడవీవు.

చ. అనఘచరిత్ర నీదుకృప సందినవాడను గాని సజ్జనా
వనగుణధర్య యేను గడవాడను గాను సుమయ్య యీనిశం
బనినడి బంధువు ల్గుకులు భ్రాతలు సై న్యము గొల్పనిద్ర మే
ల్కనియెడునంతదాఁక మిముఁ గాచెడఁ గంటికి తెప్పకై వడిన్.

1663

తే. నాకు రామునకంటె మనగిప్రియుండు
వసుధలోపల నన్యఁ డెవ్వఁడు లేఁడు
దేవ యీ యర్థమందు సందియము వలదు
పరఁగ నీమ్రోల బొంకులు పలుకఁ గలనె.

1664

క. రామునియనుగ్రహంబున, నీమహిలో యశము సౌఖ్య మీసంపదయు
న్నెనుంబు గలిగెఁ బ్రియసఖ, భామాయుతు నిచ్చుహోత్తుఁ బరిపాలింతున్.

తే. గహనసంచారకుశలుండు గాన నాకుఁ, దెలియనిదొకింత లే దిందు ధీరవర్య
భండనంబునఁ జతురంగబలము నైన, సరకుగొనక వారిం చెద సత్య మింత.

ఉ. నా విని యాకకుత్స్థకులనాఘుఁడు నెన్నరికించి పల్కె నో
భూమినుతస్రతాప విను ముజ్జగ మేలఁగఁ జాలునట్టియీ
భావజనన్నిభుం డిదటఁ బర్ణతలంబునఁ గూర్చు చుండ నా
కేవిధి నిద్ర వచ్చు సుఖ మేటికి జీవిత మేల చెప్పుమా.

1667

తే. సంగరంబుల నెవ్వఁడు సకలనిర్జ
రాసురుల కై న రక్షింప నలవి గాక
యలరు నారాచవిభుఁడు సీతాన్వితముగ
నేఁడు తృణతల్పములఁ గూర్చినాఁడు కంటె.

1668

తే. ఘనతపముచేత వివిధయాగములచేత
దానములచేత సకలమంత్రములచేత
బ్రాహ్మణ డై తుల్యగుణుఁ డయి పరఁగెఁ గాన
జనకున కతిప్రియాత్మజుం డనఘ యితఁడు.

1669

ఆ. అట్టిరాఘవాన్వయ ప్రదీపకుఁ డైన, యితఁడు ఘోరవనికి నేగు చుండఁ
గాంచి తండ్రి యైన గహ్వరీపతి మను, ననెడుమాట సందియంబు గాదె.

1670

వ. పితృమరణానంతరంబున మేదిని యనాథ యై యుండఁ గలదు.

1671

తే. సాంద్ర భంగి సంతగిపురసతులు ఘోర, శోకరోదన మొనరించి సొలసి యూర
కున్న నువరతనాద మై యుండు రాజ, సదన మిపు డని తలఁచెద సచివవర్య.

క. మాయయ్యయుఁ గౌసల్యయు, మాయమ్మయు నేటిరాత్రి మహనీయగుణ
శ్రీయుతుల మమ్మఁ గానక, పాయక యేపగిది వీట బ్రదుకుదు రకటా,

1673

తే. వీరవరుఁ డె నతనయుని వివినయాత్రఁ
దలఁచి శోకాగ్నిచేఁ గ్రాఁగి తనువు విడుచుఁ
గాని కాసల్య మని యుండఁ గలదె యింక
నాయమవితాన మాయున్దు యడలుఁ గాదె.

1674

క. గ్రద్దిన భూమిశ్వరుఁ డా, యిద్దఱముద్దియలపాటు హృదయంబునఁ దాఁ
బెద్దయుఁ జింతించి ఘనవి, పద్దళఁ బ్రాపించి మేను బాఱు నిజముగాన్. 1675

ఆ. ఇట్టిమాట దలఁప నెంతయు నాగుండె, యవియు చున్న దట్టియడలు మాని
సన్నదమున నేడు తొమ్మనఁ జె య్యడి, నిద్రవోవ నెట్లు నేర్తు నయ్య. 1676

తే. ఏను లే కున్న మజ్జనయిత్రి పిన్న, కొడుకు నీటిఁచి జీవించు నడలు దక్కి
యీమహాత్ముడు లేకున్న హితవరేణ్య, యేకసుతయైనకాసల్య యెట్లుబ్రతుకు.

తే. రామభద్రునిఁ గోసలరాజ్యపట్ట, భద్రుఁ జేసి మనోరథప్రాప్తి గాక
మున్నె భూపతి పరలోకమునకుఁ బోవుఁ, గార్యమంతయు వ్యర్థమైకడచె నకట.

వ. అమ్మహాత్ముండు మావచ్చునందాఁక మని యుండఁ డేని యతని సంస్కరించి
భరతాదులు సిద్ధార్థులై రమ్యచత్వీరసంస్థానంబును సువిభక్తమహాపథంబును
రమ్యప్రాసాదసంపన్నంబును సర్వరత్నవిభూషితంబును గజాశ్వరథసంబాధం
బును దూర్యనాదవినాదితంబును సర్వకళ్యాణసంపూర్ణంబును హృష్టపుష్ట
జనాన్వితంబును నారామోద్యానసంపన్నంబును సమాజోత్సవసంకులంబు
నగుసాకేతనగరంబున సుఖంబు లనుభవించు చుండుదు రేను సమయకాలం
బతీతం బగుఁచుండఁ గృతప్రతిజ్ఞుండై సేమంబున నున్నరామునిం గూడి మర
లఁ బురంబుఁ బ్రవేశించుభాగ్యంబుఁ గాంతునా యని యేతాదృశంబు లగు
దుఃఖాలాపంబులు నాతో నాడు చుండ నంతలోనఁ బ్రభాతకాలంబయ్యె నంత
రాముండు మేల్కొంచి తానును లక్ష్మణుండును నిమ్మహానదీతీరంబున జటా
వల్కలంబులు ధరించి బాణబాణాసనకృపాణంబులు ధరించి వ్యవేక్షమాణులై
సీతాసహితంబుగా నిమ్మహానది ను త్తరించి గజయాధపులచందంబున నుఖ
లీలం జని రని యిట్లు గుహుండు రామవృత్తాంతంబును లక్ష్మణుని పరిదేవనం
బును సవిస్తరంబుగా నెఱింగించిన విని నుకుమ్మారుండును మహాసత్త్వండును
సింహస్కంధుండును మహాభుజుండును బుండరీకవిశ్వాలాక్షుండును దరుణుం
డును బ్రియదర్శనుండు నగుభరతుండు సావీభిలషితకార్యసంకటంబు సంజాతం
బయ్యె నని చింత నొంది ముహూర్తమాత్రంబు పరమదుర్కనస్కుండై పదం
పడి తోత్రవిద్ధం బై సమహాదీప్తంబుకై వడిఁ బుడమిపయిం బడియె నతని
దురవస్థఁ జూచి యాసన్నస్థితుం డైనశత్రుఘ్నుండు శోకకర్షితుం డై యతనిం
గ్రాఁగిలించివొని యుచ్చైచ్చరూపంబున రోదనంబుఁ జేయుచుండె నయ్యిద్దఱం
బరికించి భర్తృవ్యసనకర్షిత లగురాజకాంతలు హాహాకారంబులు సేయుచు

ధరణిపయిం బడి దీర్ఘస్వరంబున విలపించు చుండి రప్పుడు తపస్విని యగుకాస
ల్య శోకలాలనం డైనభరతు ననుసరించి యుపగూహనంబుఁ జేసి శోకా
యానవిశేషంబున విలపించుచు నిట్లనియె. 1679

—ఇతి కాశ్యపు భరతు నూటడించుట. ఇతి—

చ. అనఘచరిత్ర సీతనువు నంటవు రోగము లిప్పు డీకులం
బునకు విభుండు నీవు తలపోయఁగఁ బ్రాణము నీయధీన మా
మనుజవిభుండు పోయినఁ గుమారుఁడు కాసకు నేగిన న్రహీ
న్నినుఁ గని యింక మాకు గతి నీవె యటంచుఁ దలంచి నెమ్మదిన్. 1680

తే. ఒడలఁ బ్రాణంబులు ధరించియున్నదాన, నట్టిధీరుండ వీవె ధైర్యంబు విడిచి
యివ్వధంబున దుఃఖంప నేమి గలుగు, నిచట మ మ్మాదరించువా రెవ్వ రింక.

ఆ. అనఘచరిత్ర లక్ష్మణునకుఁ గీడేమేని, వినఁగఁ బడెనె యేకతనుజ నైన
నాదుపుత్రకునకు నాతిసీతుకుఁ గాని, కష్ట మేమి వింటి కాననమున. 1682

క. అనియిట్లు పెక్కువిధముల, జననులు పలవింప నాశ్వసన మించుక పొం
ది నితాంతశోకుఁ డై గుహుఁ, గనుఁగొని యిట్లనియె నతఁడు గద్గదఫణికిన్.

ఉ. ఓయి నిపాదనాయక సమున్నతవిక్రమ నాఁటిరేయి తా
నేయెడ నుండె రామవిభుఁ డెచ్చట నుండె మహీజ లక్ష్మణుం
డేయెడ నుండె నేమి భుజించిరి యెట్లు వసించి రెంతయు
న్నాయెడఁ గూర్చిఁ జేసి కరుణ న్వినిపింపఁ గదయ్య నావుడున్. 1684

ఆ. గుహుఁడుహృష్టుఁడగుచు త్రోవోశనుతుఁజూచి, యోమహానుభావ రాముఁడిచట
కరుగు దేర నతని కాహార మిడుటకు, నన్నమును ఫలంబు లర్థిఁ గొనుచు.

తే. సఖులతోఁగూడి యేనట్లు చని ముదంబు, వెలయ నా తెచ్చినపదార్థవిసరమెల్ల
భక్తి నర్పించుటయు ధర్మయుక్తి నన్ను, గరిమమన్నించి యవియన్నిపరిహరించి.

వ. మేము దానంబు సేయవలయుంగాని ప్రతిగ్రహింపరాదని నన్ననునయింది.

—ఇతి గుహుండు భరతున కిండుదీతములంబుననుండు రామశయ్యఁ జూపుట ఇతి—

తే. లక్ష్మణుండు తెచ్చి యిచ్చినరమ్యగాంగ,తోయ మింపారఁగ్రోలి సీతాయుతముగ
నొపవాన్యంబు సలిపి తమోచిగుంకు, నపుడు సంధ్య నుపాసించి యంతమీఁద.

వ. సౌమిత్రివీరచతుశతల్పంబుమీఁద సీతానమేతంబుగా నధివసించె నంత
లక్ష్మణుండు విమలజలంబులఁ దదీయచరణంబులు గడిగి తడి యొత్తి కొండొక
నేపు నానావిధశుక్రావలు గావించి పదంపడి జ్యాఘాతవారణాంగుళిత్రాణ
మతుండై శరసంపూర్ణంబు లై నతూణీరంబులుధరించి నద్యంబైనకార్దుకంబు
కేలం దాల్చి శయననిద్రాహారంబులు వర్జించి రామునిసమీపంబునం గొలిచి
యుండె నేనును జాపబాధధరుండనై యతంద్రితుండనై యాత్మకార్దుకు లైన
జ్ఞాతులం గూడి మహేంద్రకల్పుం డగురామునిఁ బరిపాలించుచుఁ దదంతికం

బునం గొలిచి యుండితి రాముండు పవ్వళించుటకు రచించినత్పణతల్పం బిడె
యింగుదీతరుమూలంబున నొప్పు చున్నది విఱోకింపు మని భరతునకుంజూపిన
నతండు మంత్రి సహితంబుగా నమ్మహీరుహమూలంబునకుం జని యచ్చటనున్న
త్పణశయ్య నవలోకించి కన్నీరు నించుచు జనయిత్రుల కిట్లనియె. 1689

చ. గుఱులార డల్లులార కనుగొంటిరె రాముండు నాటిరేయి తా
నిరుపమధర్మయుక్తి శయనించిన కర్మశవర్ణతల్ప ము
పురమసుఖార్హుఁ డంచితశృపాలుండు పజ్జీరధాత్మజుండు నుం
దరసుకుమారుఁ డిట్టికఠినక్షీతిపైఁ బవళింప నర్హుఁడే. 1690

— భక్తుండు శ్రీ రాముండు శయనించినత్పణతల్పంబుఁ జూచి దుఃఖించుట. —

చ. సరసపదార్థము ల్లుడిచి నన్నపుటొల్లియఁ గట్టి దీప్తహే
మరచితసౌధ భాగముల మంజులశయ్యలఁ బవ్వళించు న
పురమసుఖోచితుండు జలపానముఁ జేసి మహీజమూలమం
దిర వగుపర్ణతల్పమున నేకరణి న్వసించె నక్కటా. 1691

నీ. పుష్పసంచయచిత్రములు చందనాగరుపరిమళ యుతములు పాండరాధ్ర
సందీప్తములు శుకసంఘరుతంబులు మంజులాస్తరణనమంచితములు
కృతహేమకుడ్యంబు లతిగీతవంతము వ్లేమరాజత రమ్యభూము లద్రి
కల్పంబు లగునవ్యకాంచనప్రాసాదసౌధవిమానరాజములయందుఁ

తే. గాహళవిచిత్ర రవమృదంగస్వనముల, సూతమాగధగాయకస్తుతిరవముల
సంప్రబోధితుఁ డగురామచంద్రుఁ డిట్టి, కఠినధారుణిపై నెట్లుగా వసించె.

తే. లలితసుకుమారతనుఁ డైనరాముం డేడ, రేయిఁ గఠినోర్విపైఁ బవ్వళించుటేడ
నుదకములఁగ్రొలి యుపవాసముండుటేడ, నకటస్వప్నంబుగాక యధార్థమగునె.

తే. మూండులోకంబులు భుజాగ్రమున ధరింపఁజాలినట్టియినాన్వయసాస్వమి కిట్లు
కఠినమేదిని వసించింపఁ గలిగె నకట, కాలము దురత్యయం బెంతెఘనున కైన.

చ. ఇది మహాత్ముం డగురాముండు పవ్వళించినత్పణతల్పంబు కఠినస్థండిలంబుమీఁ
ద రచింపంబడియున్న దిచ్చటిత్పణం బంతయుఁ దదీయగాత్రంబులచేత విమర్శి
తం బై యున్న దని పలికి వెండియు నిట్లనియె. 1695

ఉ. పోడిమితో విడేహపతిపుత్రిక నై యజరాజనూతికి
స్లోడలి నై జగజ్జనమనోహరు రామునిఁ జెట్టఁ బట్టియున్
నేఁ డిటు కష్టముల్ పడితి నే నని జానకి యెడన్ బోలు నీ
జాడనె యంత నంతఁ గనుపట్టెఁ దదంజనమిశ్రితాశ్రువుల్. 1696

క. ఆభూసుత యిచ్చట ది, వ్యాభరణోపేత యగుచు నటు నిద్రింపం
గాఁ బోలు నంత నంతన, శోభిల్లెడుఁ డత్సువర్ణ సుందరబిందుల్. 1697

తే. మఱియు నిచ్చట భూపుత్రిమగనిఁగూడి, ధౌతకౌశేయపరిధానధారుణిపయిఁ

బవ్వళింపఁగఁ బోలు తత్పటనివిష్ట, తంతుసంతాన మంతంతఁ దఱచు దోఁచె.

ఆ. చాల గోల మున్నరాలు మహానుకు, మారి మేదినీకుమారి యిట్టి
కఃసభామియందు గాత్రంబు నై చిన, గండుశిలలు దాకి గండ కున్నె. 1699

క. పుట్టినది మొదలు బంగరు, తొట్టియలో నూఁగునతికి దు స్తరముగ నేఁ
డిట్టి దురివస్థ దొరికొనె, గట్టా దుశ్చిత్త యొనకై కకతమునన్. 1700

తే. సతియు సుకుమారియును సుఖోచితయు నై న
జనకనందని నిజనాథసహిత యగుచు
బరఁగ నీతృణశయ్యవైఁ బవ్వళించె
గాంతలకు భర్తృశయ్య సుఖంబు గాదె. 1701

క. ఆరాముఁడు సుత్కృతమున, చారయుతుం డగుచు నిట్టితల్పముమీఁదం
గురికెఁ గావున హాయి, కారణమునఁ గడువృశంసకర్తుఁడ నై తిన్. 1702

చ. సరసుఁడు సార్వభౌమకులజాతుఁడు సర్వజగత్ప్రియుండు పు
ణ్యరతుఁడు పన్న నేత్రుఁడు సుఖార్థుఁడు సత్ప్రియదర్శనుండు సుం
దరతనుఁ డైనరాఘవుఁ డనామయరాజ్యసుఖంబు మాని తా
నఱమఱి యింత లేక కఠినాపని నెట్లు వసించె నక్కటా. 1703

వ. మఱియు విషనుకాలంబున నన్న యగురామభద్ర ననువర్తించి ప్రియదర్శనం
చును మహాభాగుండు నగులక్ష్మణుండు ధన్యుం డయ్యెఁ బత్యససరణంబున
నై దేహి కృతార్థ యయ్యె మనము రామభిహీనులమై లోకవిద్వేష్యుల మైతిమి
రాఘవుం డరణ్యగతుం డగుచుండ విశ్వంభరకర్ణ భారహీనయైననావచందంబు
నానాయకరహితయై తోఁచుచున్నది దశరథుండు స్వర్గగతుండగుచుండరాముం
డుకానకుంబోవుచుండ నివ్వసుంధరాధిపత్యంబు నేయుట కేపాపాత్ముండు నవ్వుతిం
చు రాముండు వనవాసగతుం డయ్యును విశ్వంభర తదీయభుజవీర్యాభిరక్షిత
గాఁ నలంచెద విహీనస్థాకారరక్షయు నసన్నద్ధాశ్వమాతంగయు నపావృతపుర
ద్వారయు సరక్షితయునప్రహృష్టబలోపేతయుసాధనవిహీనయదుర్దశాపనయు
ననావృత్తయు నై నరాజధాని శత్రువులైన విషకృతం బైనభక్ష్యంబుంబోలె
బరిహరింతురుగాక గైకొనం దలంతురే యవి యన్నియు నట్లుండనిండు నేడు
మొదలుగ నేను జటావల్కలధరుండ నై నిత్యంబును ఫలమూలంబు లుప
యోగించుచుఁ దృణశయ్యమీఁదంబవ్వళించుచు రామకృతవనవాసప్రతిజ్ఞను
నాయం దారోపించుకొని రామార్థంబుగాఁ జతుర్దశవర్షాత్మకకాలంబున రా
మానుష్ఠితవృత్తికోత్తరకాలంబు వనంబున వసించెద నందువలన నారఘువుంగ
వునిప్రతికృతంబు మిథ్యాభూతంబు గా కుండు శత్రుఘ్నుండు నాయల్ల వ్రతం
బంగీళరించి యనువర్తించి యుండు రాముండు లక్ష్మణసహితంబుగాద్విజశ్రేష్ఠుల
చేత సామ్రాజ్యంబునం దభిషిక్తుండై యయోధ్యాపురంబుఁ బరిపాలింపంగలం

డేతాదృశం బై నమన్తనోరథంబు దేవత లందఱు సఫలంబుఁ గావించుదుగాక
రాముండు నాచేత బహుప్రకారంబులఁ బ్రసాద్యమానుం డయ్యును మత్స్యా
ర్థన సంగీకరింపఁడేని యుష్మహాత్మునితోఁ గూడ వనంబునఁ జిరకాలంబు వసించి
యుండెద నద్దయాళుండు నన్నేల యుపేక్షించునని యీదృశంబు లగుశపథం
బులఁ బల్కుచు సంతలోనఁ బ్రభాతకాలం బగుటయుఁ గాల్యకరణీయంబులు
దీర్చి శత్రుఘ్ను నవలోకించి యిట్లనియె.

1704

మ. కమలావుం డుదయించె నింక మనలంగా నేటి కిచ్చోట వే
గమె యివ్యాపిని దాఁటి పుణ్యరతునిం గాకుత్స్థునిం గానఁ బో
దము ప్రాణోపమమిత్తుఁ డై నగుహు నందం బొప్పె దో డెమ్ము ని
క్కము నా కీనిశ నిద్ర లేదు మిగులం గార్యాతురత్వంబునన్.

1705

వ. అని యిట్లు భరతునిచేతఁ బ్రచోదితుం డై శత్రుఘ్నుండు నదీసంతరణార్థంబు
వేగిరపడు చుండె నట్టిసమయంబున.

1706

క. ప్రాంబలి యై గుహఁ డారఘు, కుంజరుకడ కరుగుదెంచి గుణరత్ననిధి
కొంజక నీచే నిచ్చట, రంజిత యై యొప్పెఁ గాదె రాత్రి సుఖద యై.

1707

క. నా విని భరతుఁ డతనితో, నీనాడినయట్ల యయ్యె నిక నన్నఁ గనం
బోవఁగవలె సత్వరముగ, నావికులం బిలువ సంపు నది దాఁటుటకున్.

1708

క. అన విని గుహఁ డాతనిశా, ననమునఁ బురమునకుఁ బోయి జ్ఞాతుల వెన న
ప్పనికి నియమించుటయు వా, రనుపమచాతుర్యమహిమ నందఱుఁ బెలుచన్.

— ఖండిత భరతుండు సేనాసమేతంబుగ నోడలెక్కి గంగానది దాఁటుట. —

వ. గుహవచనప్రకారంబునఁ దొల్లింటియేనూఱు త్సుద్రనావలను మఱియు వి
చిత్రపటసందీపితధ్వజాలంకృతదృఢసంధిబంధవర్యాప్తకర్ణధార యుక్తచారుఘ
లకభిత్తిసమావరణపరిమిత వాతమహాఘంటాధరవరాస్తరణోపేత స్వస్తికాఖ్య
నాశతంబును సన్నద్ధంబుఁ జేసి తెచ్చి రంత గుహం డయ్యోడలలోనఁ
బొందుకంబళసంవృతయు హర్షజనకకింకిణీఘోషయుక్తయుఁ గల్యాణియు
నైన స్వస్తికవిజ్ఞేయనావ నాకర్షించి తెచ్చిన భరతుండుశత్రుఘ్నుసహితంబుగా
దాని నారోపించె సంతకు మున్ను సమాగతు లై నపురోహితులును గురువు
లును బ్రావ్హణులు నారోహించిరి పదంపడి కౌసల్యాప్రముఖరాజకాంత లారో
హించి రసంతరంబ శకటంబులు నాపణస్థపదార్థంబులునుండగినయోడలయం
దునిచి రప్పుడు సేనాసన్ని వేశంబుగావించువారికలకలంబులును నవతరణప్రదే
శంబున డిగ్గువారిఘనారావంబులును నుపకరణంబు లందుకొనువారిమహానా
దంబులును నింగి ముట్టి చెలంగె నిట్లయ్యోడలు కొన్ని నారీజనంబును గొన్ని
హయంబులను గొన్ని మహామూల్యంబు లగురథశకటాదియానంబులను గొ
న్ని యుష్ట్రాశ్వతరాదియుగ్యంబులను గొన్ని నానావిధజనంబులను గొన్ని

రాజనందనపురోహితాంతఃపురకాంతలను వహించి పతాకావంతంబు లై స్వ
స్వదాశాధిష్ఠితంబు లై మహావేగంబున నన్యుహానది ను త్తరించి యవ్వలితీరం
బున నందఱు డించి నివృత్తంబు లయ్యె నప్పుడు దాశశ్రేష్ఠులు నివృత్తిసమయ
భారావరోహణలక్ష్యత్వజనితసౌకర్యంబున జలంబులందు నౌకలఁ జిత్తగమనం
బుల నడపించుచు మరలించిరి సపతాకంబు లై నగజంబులు గజారోహకులచే
తఁ బ్రచోదితంబు లై సభ్యజంబు లై నజంగమపర్వతంబులచందంబున నందం
బగుచు నన్యుహానది ను త్తరించి చనియె నప్పుడు కొందఱు టడలచేతను గొం
దఱు వ్లవంబులచేతను గొందఱు కుంభఘటంబులచేతను గొందఱు బాహు
- - - - - భరతుండు వసిష్ఠబుత్విగ్దసమాత్రసహితుడై భరద్వాజమహర్షిని సందర్శించుట - - - - -

పులచేతను గంగానదిని దాటి రిట్లందఱు సుఖంబుగా నన్యుహానది ను త్తరించి
మైత్రముహూర్తంబున కనుత్తమం బైన ప్రయాగవనంబునకుం జని రంతమహా
త్ముం డగుభరతుండు బలంబుల నాశ్వాసించి యథాసుఖంబుగా నొక్కచోట
నిలువ నియమించి రమ్యాటజవృక్షమండం బైనభరద్వాజాశ్రమంబు దవ్వ
లంజూచి ధర్మజ్ఞుండు గావునఁ గ్రోశమాత్రదూరంబున రథంబు డిగ్గి న్యస్తశస్త్ర
పరిచ్ఛదం డై త్నామపరిధానసంపీతుం డై పురోహితు మున్నడికొని ఋత్వి
గ్దసపరివృతుం డై పాదసంచారంబున నన్యుహామనీసమీపంబునకుం జనియె
నప్పుడు బృహస్పతిసందనుం డగుటవలన దేవపురోహితుం డగుభరద్వాజుండు
వసిష్ఠుని దవ్వలంజూచి శీఘ్రంబున దర్శాసనంబు డిగ్గి శిష్యు లర్ఘ్యంబుఁ గొ
ని వెంట నరుగుచేర సంభ్రమంబున నెదురుగాఁ జని వసిష్ఠునితోడ సుహృత్స
ల్లాపంబుఁ గావించి భరతునిచేత నభివాదితుం డై యతని దశరథపుత్రునిఁగా
నెఱింగి యయ్యిద్దఱ కర్వసిపాద్యంబు లొసంగి ఫలంబులిచ్చి దశరథునివృత్తం
బెఱింగినవాఁ డగుటవలన నతనికుశలం బడుగక కులబలపురకోశమంత్రిమిత్ర
బాంధవులయందుఁ గుశలం బడిగిన నవ్వసిష్ఠుండును భరతుండు నందఱుఁ
గుశలం బని పలికి వెండియు శరీరాగ్నిశిష్యవృక్షపక్షిమృగంబులయందుఁ
గుశలం బడిగిన నన్యుహాత్ముండు సర్వంబును గుశలం బనిపలికి రామవిషయస్నే
హబంధంబున భరతున కిట్లనియె.

1710

- - - - - భరద్వాజమహర్షి భరతుని దూఱుట. - - - - -

ఉ. అగ్రజఁ డైనరాముని యనానుయరాజ్య మధర్మయుక్తిచే
వ్యగ్రతఁ జేసి పుచ్చుకొని యంతటఁ బోవఁగ నీక ఘోరన
త్యోగవనంబులోఁ దిరుగుచుండెడియమ్మహనీయమూర్తివై
నాగ్రహవృత్తిఁ బోవఁ దగునానినుఁ జూచిన శంక దోఁచెడిన్.

1711

క. పుడమియు రాష్ట్రము నగరముఁ గడువడి మీయమ్మ మున్నె కైకొనియెఁ బదం
పడి యాతనిజీవితమును, గడిమి న్ని వశహరింపఁగా వచ్చితివో.

1712

క. కాంతానియుక్తుఁడై భూ, కాంతుఁడు కాంతారమునకుఁ గతినతఁ జను మ
న్నంతనె వచ్చినసీతా, కాంతునిదే కాక తప్పు కై కదె చెపుమా. 1713

క. అని పెనుగొఱవిం గాల్చిన, యనువున నిట్లాడ భరతుఁ డారాటమునం
గనుఁగొనల నశ్రుకణములు, చినుకఁగ నిట్లనియెఁ దల్లి సేత కడలుచున్.

చ. అనఘ కృతఘ్నునట్ల యకటా నను దూఱఁగ నేల నాతెఱిం
గనిశము మీరెఱుంగరె మహాత్ముఁడు పుణ్యచరిత్రుఁడైనరా
మునివనయాత్ర నించుకయు భూతతతు ల్లుటిగా నెఱుంగఁ గా
దని మది నమ్మవేని భవదంప్రిసరోజము ముట్టి చెప్పెదన్. 1715

చ. అనిశము నత్యధర్మములయం దనురక్తుఁడ నయ్య నాజకిం
దనయుఁడ నయ్య రామునకుఁ దమ్ముఁడ నయ్య వసిష్ఠమానిచే
ననవరతంబు శిక్షితుఁడ నయ్యనుఁ గై కకుఁ బుట్టినందునం
బనివడి యిట్టినిందలకుఁ బాత్రమ నైతి నిఁ కేమి సేయుదున్. 1716

—ఇతి భరతుఁడు భరద్వాజమహర్షికిఁ దనయనపరాధత్వముఁ చెల్పుట. ఇతి—

క. వగ వేల లోకనిందకు, జగతీపతిమాళిరత్నచారువదాబ్జుం
డగునన్న కెగుఁ జేసిన, భగవంతుఁడె యెఱిఁగి యుండు భవ్యగుణాధ్య.

వ. మహాత్మా నీవు త్రికాలజ్ఞుండ వయ్యను న న్నిట్టివానిఁగాఁ దలంచుటవలన
నేను వ్యర్థజీవితండ్ల నైతి నాయందు దోషగంధం. చించుక యైన లేదు మీ
రిట్లు కర్ణకఠోరంబుగాఁ బలికితిరి దీని కే నేమి మాటు వల్కువాడ మద
సాన్నిధ్యంబునందు మదంబ యగుకై కేయిచేతఁ బలుకంబడినవాక్యంబు
నాకిష్టం బైనయది గాదు దాని నంగీకరించినయదియు లే దే నిక్కార్సంబు
చేత సంతృప్తుండ నైనవాడఁ గా నని యీదృశంబు లైనశిష్యవాక్యంబుల
చేత స్వార్థోపితదోషం బవనయించికొని స్వాగమనకారణం బెఱింగించు
తలంపున వెండియు భరతుండు భరద్వాజున కిట్లనియె. 1718

చ. అఱిమఱి యింత లేదు విను మయ్య మునీంద్ర వనస్థుఁడైనభా
స్కరనిభ తేజ రామునిఁ బ్రసన్నునిఁ జేసి యయోధ్య కమ్మహా
పురుషుని వెండి దోడుకొని పోవుతలంపున వచ్చినాడ న
తైఱఁగు సమస్తముం గరుణఁ దెల్పి ప్రసాద మొసంగు మిత్తతీన్. 1719

—ఇతి భరద్వాజమహర్షి భరతునిం గొనియాడుట. ఇతి—

వ. అని యిట్లు భరతుండు వసిష్ఠాదిమహామునిసహితంబుగా రామవృత్తాంతం
బడిగిన. 1720

చ. మునిపతి సంతసిల్లి కృప మోమున నిం పెనలారఁ గై కయీ
తనయునిఁ జూచి పల్కె నృపధర్మవిశారద రాఘవాన్వయం
బున నవన ప్రసాదమునఁ బుట్టిననీ కిది యుక్త మివ్వధం

బున గురువృత్తియుఁ దమము పుణ్యున కాచరణీయమే కదా.

1721

చ. రవికులవర్య నీ విపుడు రామునిపైఁ గలభక్తిపెంపున
సృవినయబుద్ధి వచ్చుటది సర్వ మెఱింగియు నీదుకీర్తి యీ
భువనములందు నిత్యపరిపూర్ణము సేయఁ దలంచి యీగతిం
బవనిభత్తిక్షవాక్యములు సత్కీర్తి నింతియె గాక వెట్టినే.

1722

చ. ఎఱుంగుదు రాఘవుం డడవి కేగినచందము సర్వ మమృహం
పురుషుఁడు చిత్రకూట మను భూధరమం దనుజన్మయుక్తుఁడై
యిరవుగ నున్నవాఁ డతని నెల్లి గనం జనఁ బోలు నేఁ డిట
న్నిరుపమలీల నుండుము గుణిప్రవరా సపురోహితుండ వై.

1723

ఇది భరతుఁడు భరద్వాజానుమతంబునఁ దదాశ్రమమునకు సైన్యములను రావించుట. ఇది

వ. రాజనందనా నీవు వాంఛితార్థప్రదానదత్తుండవు మదీయాభిమతంబు సిద్ధింపఁ
జేయు మని యిట్లు ప్రార్థించిన నుదారదర్శనండును బ్రశస్తకీర్తియు సగు
భరతుం డారాత్రి యచ్చట నివసించుట కీయకొనియె నిట్లు భరద్వాజుండు
భరతుని నిలువ నియమించి చదంపడి భోజనపర్యంతాతిథినత్కారంబుకొఱకుఁ
బ్రార్థించిన నాభరతుండు వెండియు నమ్మనిశేఖరుం జూచి తావసేంద్ర
యర్ఘ్యపాద్యంబులును వనంబునం గలకందమూలాదికంబులు మీ రొసంగి
తిరి మాకు సంతోషంబుఁ గావించుట కవియె చాలు నని పలికిన నమ్మ
హర్షివల్లభుం డింతకంటె విశేషం బేమి యొసంగెద రనియెడుభరతాశ
యం బెఱింగి ప్రహసావేదకానుభావయుక్తుం డై మద్విషయంబునందుఁ
బ్రీతినయ్యుక్తుం డై నవానిఁగా నిన్నెఱుంగుదు నీ కొక్కనికె కాదు భవదీయ
సైన్యంబున కెల్ల భోజనం బొసంగఁ దలంచితి మదాశయం బంగీకరింప
వలయు నీవు సబలుండ వై రాక బలంబుల దూరంబున విడియించి యొక్క
రుండ వై యేల వచ్చితి వనిన నక్కైకొనినందనుండు కృతాంజలి యై
తపోధనా చతురంగసహితం బైనమదీయసైన్యంబు ధరిత్రి నాచ్ఛాదించి
వచ్చు చున్నది యందలిగజవాజరథపదాతు లిచ్చటికిం జనుదెంచె నేని
పాననం బైనభవదీయతపోవనంబునకు సంతటంబు వాటిల్లు ననియును రాజ
గాని రాజపుత్రుఁడుగాని విషయంబులందలి తపోధనులకడకు సేనాసహితంబు
గా బోరాదనియును వనభంగంబువలన భవదీయచిత్తంబున కేమికినుక వొడ
మునో యనియును శంకించి దూరంబున విడియించి యే నొక్కరుండ చను
దెంచితి నిప్పుడు భవదీయశాసనంబున నిచ్చటికి రావించెద ననిన నట్లు కావింపు
మని పలికిన నతం డట్లు కావించె నంత నమ్మనివరుండు ప్రత్యుత్తరపాణిసాదుం
డై యగ్నిశాలఁ బ్రవేశించి ముమ్మా తాచమనంబు రెండుమాడ్లు
ముఖంబు పరిమార్చించి యొక్కసారి శిరశ్చక్షుశ్శ్రోత్రనాసికాహృదయంబులు

సంస్పృశించి యాతిభ్యక్రియాధ్యంబు స్థిరసమాధినియుక్తుం డై భరతున కా
తిభ్యం బాసంగఁ దలంచితిఁ గావున మచ్చాసనంబున విశ్వోక్త్యుం డవ్వయు

— యో భరద్వాజమహర్షి పైన్యసమేతుం డగుభరతునికి విందు. నేయుబ. యో—

గృహాదినంవిధానంబుఁ గావించుదు గాక యింద్రాదిదిక్పాలకులును వహ్ని
పురోగము లైన దేవతలును సన్నిహితులై యన్నపానాదికంబును రక్షిం
తురు గాక భూమ్యంతరిక్షదివంబులం బూర్వసశ్చిమవాహిను లగు నదు
లన్నియు నిత్యుకాండరసోపమంబు లై నశీతనలిలంబులును ఖడ్గరతాళాది
హేతుకం బైనమద్యవిశేషంబును గొడిప్రముఖత్రివిధసురలను న్రవించుచునన్ని
హితంబు లగుంగాక మఱియు హాహాహూహూవిశ్వాసనుప్రముఖదేవగంధర్వు
లును ఘృతాచియు విశ్వాచియు నాగదంతయు మిశ్రకేశియు నలంబునయు
హేమయు మహేంద్రపర్వత కృతస్వయంప్రభాబిలస్థహేమయు మొదలుగాఁ
గల దేవజాతిగంధర్వజాత్యపురనలును నింద్రలోకంబునం గలరంభోర్వశీ
మేనకాదులును బ్రహ్మలోకంబునం గలదివ్యాపురనలును స్వలంకృత లై నృత
గీతాద్యుపకరణసహిత లై గానశిక్షకుం డగుతుంబురునిం గూడి చనుదెంచి
నృతగీతాదికంబులు గావించురు గాక వాసోభూషణవస్త్రవంశం బై దివ్యనారీ
ఫలం బై దేవభోగస్థానం బై యుత్తరకురుదేశంబునం గలకాబేరంబైనచైత్ర
ధననం బిచ్చుల సన్నిహితం బగుం గాక మఱియు భగవంతుం డైనసోముండు
తాలోదనంబును భక్త్యభోజ్యచోద్యలేహ్యంబులును సురాప్రముఖపానీయం
బులును నానావిధమాంసంబులును బాదవప్రచ్యుతంబు లై నవిచిత్రమాల్యంబు
లును సృజించుం గాక యని యివ్వధంబున నస్త్రతిమతపోలభిమహిమవిశేషం
బునఁ బ్రాజ్ఞులుం డై యాహ్వానార్థంబు శిష్యాస్వరసంహితం బైనమంత్రంబు
జపించినఁ దక్షణం బామునివచనప్రకారంబున దేవత లందఱు పేర్వేట నచ్చు
టం బొడనూపి రప్పుడు.

1724

- నీ. హరి యై ఘనతాపహరి యై సంతోషకారి యై పవనుండు గలయ విసరె
హృష్ట యై యపగతారిష్ట యై పరిమళోత్కృష్ట యై సురపుష్పవృష్టి గురిసె
నంద మై శ్రుతిపుటానంద మై సంతతాస్పంద మై నాద్యము ల్లిందుకొనియె
నిత్య మై యభినయాధ్యత్య మై నబ్జనస్తుత్య మై యపురోన్మత్య మొప్పె
తే వల్లకీనండముం బూని స్థిరయతముగ, నేర్పు మీఱంగ రాగంబులేర్పటించి
యగుణాన్విత మగునట్లు రాలుగరఁగఁ, బాడి రవ్వేళ గంధర్వభామ లచట.
- క. ఆనినడము మధురం బై, మానసహర మై లయప్రమాణయుతం బై
వీనులవిం దై యమృతపు, సోనలపాం దై నభంబు ట్తోణియు నిండెన్. 1726
- తే. నారచందనోత్పత్తిబీజంబు లైన, మలయదుర్ధురపర్వతంబులు స్పృశించి
వివిధగతుల యథోచితవృత్తిచేత, సుఖకరంబుగఁ బవనుండు సుడిసె నవుడు.

- ఉ. అప్పుడు రాజునైన న్యములు హర్షము నదృశ్యముం బెసంగఁగాఁ
దప్పుక నిశ్చయమునివిధానము సంతయుఁ జూచె సంతలో
నొప్పుగఁ బంచయోజనము లుర్వి సమత్వమునొందె దానిపైఁ
జొప్పులు దోచె నీలత్పణశోభితశాన్వలసంయుతంబుగన్. 1728
- ఆ. అంతలోనఁ దోచె నట ఫలభూషణ, పనసతిల్వచూతఁడదరినారి
కేశపూగవరరసాలకపితృజం, బీరముఖ్యవివిధభూరుహములు. 1729
- క. కనునీయోత్తరకురుదే, శములం గలదివ్యభోగసంయుతకాంతా
ర మొకింతలోన నచ్చట, సముచితగతిఁ దోచె నతివిశాలం బగుచున్. 1730
- ఆ. నుటియు సంతలోనఁ బరికింపఁ గా నయ్యె, నచటఁ దటజబహువిధావనీజ
నుదుచిరప్రసూనశోభితపులినసం, యోగ మైసనిన్ను గాగణంబు. 1731
- చ. ఒకనిమిషంబులో నచట నున్నతవైఖరిఁ దోచె సౌధము
ల్పకటితహర్ష్యము ల్కణివిరాజితసద్వములు నివమానము
ల్వకసితపద్మశోభితనవీనసరోవరము ల్పువర్ణవే
దికలును మంటసంబులును దివ్యసభాసదసంబు లొక్కటన్. 1732
- క. ఆలోఁ గనుపట్టెఁ జతు, శ్శాలములు రథహయహస్తీశాలలును ధను
శ్శాలలును జంద్రశాలలు, సాలంబులు తోరణములు సముచితభంగిన్.
- నీ. వెండియుఁ గనుటెప్పు వేయుచంశటిలోన నదృశ్యభంగిఁ నదంతరమున
నితమేఘతుల్యమై వితత మై సుంకరం బై సుతోరణయుక్తమై మనోజ్ఞ
దివ్యగంధాభ్యమై దివ్యరసోపేతమై దివ్యభోజనాచ్చాదనాన్న
శయనయానాసనచ్చత్రచామరసంత మై చతురశ్రమై యతివిశాల
- తే. మై వినిర్మలభాసనమై సమస్త, వస్తు విస్తారపూర్ణమై వై జయంత
సన్నిభం బగునొకరాజననన మచటఁ, గన్నులకు విందొనర్చునుఁ గాననయ్యె.
- వ. అంత మహానుభావుం డగుభరతుండు భరద్వాజునిచేత ననుజ్ఞాతుం డై రత్న
సంపూర్ణం బైనయన్నహనీయమందిరంబుఁ బ్రవేశించి తదీయసంవిధానం
బున కిచ్చమెచ్చుచు నందొక్కదివ్యం బైనరాజానంబునువాలవ్యజసంబును
చత్రంబును విలోకించి యమ్మాంటికిం బ్రదక్షిణంబుఁ గావించి పూజించి
మనంబున రామునిం దలంచి నమస్కరించి వాలవ్యజసంబుఁ గైకొని యొ
క్కసచివాసనంబుమీఁదం గూర్చుండె సంత సంత్రులునుబురోహితులునుగూ
ర్చుంకి రటమీఁదనేనానాయకుండు నావెనుక శిబిరాధిపతుండును గూర్చుండి
ర్హింపఁజు నానుపూర్విని భరతునిం బరివేష్టించి యుచితపీఠంబుల నాసీనులై
యున్నంత మహార్తమాత్రంబునకుఁ బాయసకర్ణమంబు లగునదులు భర
ద్వాజునిశాసనంబున భరతునిసమీపంబునం బ్రసహించె దదుభయతీరంబు

లందు మునిప్రసాదంబువలనఁ బొందున్పుత్రికా లేవనంబు లైనరమ్యావనధంబులు దోచె నప్పుడు. 1735

తే. వాసవుని నందనోద్వాసనాటి నుండి, పరఁగ నిరువదివేలయచ్చరలు దివ్య గంధమాల్యవిభూషణకలిత లగుచు, నచటికొయ్యనఁ జనుదెంచి రద్భుతముగ.

క. కనకమణివిద్రునుంబుల, ఘనతరనవమాక్తీకములఁ గై సేసి వెనఁ జనుదెంచి రజనిశాసన, మున నిరువదివేలదివిజమోహనగాత్రుల్. 1737

తే. చెలువుమీఱంగ నెవ్వారిచేగృహీతుఁడైనపురుషుఁడుసోన్మాదుఁడనఁగఁబరఁగు నట్టివారు యత్నేశ్వరుననుమతమున, వచ్చి రటువింశతిసహస్రవనజముఖులు.

తే. ప్రమదమెనఁగ విశ్వానను ప్రముఖనిఖిల, విబుధగంధర్వసతులు వేర్వేటి నార దుండుతుంబురుఁడునుభరతునిసమీపమునమధురభంగిఁ బాడిరిఘనత మెఱసి.

తే. పుండరీకయు నయ్యలంబుసయుమఱియు, వామనయు మిశ్రకేశయు వసుమతీశ నందనునిమ్రోల సంభృతానంద లగుచు, సరసగతి నాడి రమ్మునిశాసనమున.

క. మునిపతిశాసనమున నం, దనపనమునఁ జైత్రరథవనంబునఁ గలశో భనకరమాల్యంబులు నూ తనరుచిఁ గనుపట్టె నపుడు తద్విషనమునన్ 1741

తే. బిల్వకలివృక్షకాశ్వత్థవృక్షచయము, లపుడు మార్దంగికులును శమ్యాఖ్యితాశ ధరులు నర్తకశ్రేష్ఠులై వరునఁ దోచి, రమ్మునీంద్రుశాసనమున నద్భుతముగ.

క. తిలకములు సరళతరువులు, కలగొట్టులు నక్తమాలకంబులు వరుసం దిలకింపఁగ వామన లై, కలయం గుబ్బ లయి యకట కనుపట్టె రహిన్.

తే. శింశుపామలకీపంశకింశుకములు, మఱియుఁ దక్కినవనజాతమల్లికాది లతలు స్త్రీరూపములఁదాల్చిలలిత ఫణితి, నపుడుకనుపట్టె భరతునియంతికమున.

వ. ఇట్లు కనుపట్టి. 1745

క. తమి దీక్ష నుధువుఁ గ్రోలుఁడు, ప్రమదంబునఁ బాయసంబు భక్షింపుఁడు మే ధ్యము లై నమాంసములు వెన,నమలుఁ డనెడుపలుకు లతిఘనంబుగఁబలికెన్.

వ. అంత సౌందర్యవ్రతు లగునయ్యవ్రతులు పెక్కం డ్రొక్కొకపురుషుం బరిగ్రహించి వల్లనదీతిరంబుల నుద్వర్తనంబుఁ గావించి విమలనదీజలంబుల మజ్జనం బాడించి చతుర్విధాలంకారంబులఁ గై సేసి పాదసంవాహనంబు సేయుచు జలాద్ధ్రాంగంబును వస్త్రాదికంబులచేతఁ దుడిచి యలంకరించి మధ్యాదికపానంబు సేయించుచు యథానుఖంబుగా సేవించు చుండిరి మహాబలు లగుమునిప్రభావ సిద్ధవాహనపాలకులు భరతవాహనపాలకులకు గజోష్ఠహయఖరంబులకుయధేష్ఠంబుగా నిత్యుమధులాజ ప్రముఖభోజ్యపదార్థంబులు గుడుపం బెట్టి రాభరతనై నికులు సర్వకామంబులచేతఁ దర్పితులై మదకరరవ్య సేవచేత మత్తులును మధు పానంబునఁ బ్రమత్తులును స్రక్చంసనాదిభోగాతిశయంబునఁ బ్రమదితులు నై తమతమవాహనంబు లెఱుంగక యప్పురోగణంబులం గూడి సరససల్లాపంబులు

సేయుచు యమునాతీరప్రాంతకాంతారంబులం ద్రిష్టురుచుఁ బద్మోత్పలగంధియై
 మందానిలంబు పై వీన శీతలసికతాతలంబులం గ్రీడించుచు భరద్వాజుండెంత
 మహానుభావుం డనువాడును నింక సా కేతపురంబునకును దండకారణ్యంబున
 కును బోన వల దిచ్చట సుఖంబుగాఁ గాపురంబు సేయున మనువాడును భరతు
 నకు శుభంబు గలుగుఁ గాక రాముండు నుఖి యై యుండుఁగాక యనిదీవించు
 వాడును నీతపోవనంబు స్వర్గతుల్యం బై యున్న దనువాడు నై విహరించు
 చుండిరి తక్కినసమస్తజనంబులు నేతాదృశసత్కారవిధి నధిగమించి సంప్ర
 వృత్తచిత్తులై స్వతంత్రులై శుభసల్లాపంబులు సేయుచు హస్తనాదంబులు
 గావించుచు మాటోపేతములై కార్యాకార్యవిచారశూన్యులై నృత్యంబు
 సేయుచు గానంబుఁ గావించుచు హాసం బోసరించుచుఁ బరుగులెత్తుచుఁ బర
 స్పరాలింగనంబు సేయుచు లతాగృహంబులు దూఱుచుఁ బన్నీటియేటికా
 ల్యల సీదెచు బహువ్రతారంబుల విహరించుచు నమృతోపమానం బైన
 తదన్నంబు యథేష్టంబుగా భుజించినవారయ్యెను దివ్యంబులై నవకవ్వదార్థం
 బులు విలోకించి భక్షించుటకు సామర్థ్యంబు లేమింజేసి నోరూరం జూచుచుండి
 కొండొక సేపునకు నానపెంపున వెండియుం గుడువ నుద్యోగించి యోపినంత
 గుడిచి వెక్కినం బైనఁ బరిహరించుటకుం జాలక గుడువ నోపక టిచ్చవడి
 చూచుచుండి రిట్లు సర్వజనంబులు సంతృప్తమానసులై యఖండకాశేయచేలం
 బులు ధరించి యీదృశం బైనసుఖం బెన్నం డేనియుఁ గంటిమే యని మనం
 బున మెచ్చు చుండిరి పరిచారికలును దాసీజనంబులును యోధాంగనలును
 మఱియు సైన్యంబునం గలవారందఱును దృఢులగుటవలనదృఢులై నూతనచేల
 ధర్మలై యథానుఖంబుగా విహరించు చుండిరి పంజరోష్ఠ్యహయఖరగోవుషభ
 మృగపక్షిగణంబులు యథార్హ సదార్థంబులు భుజించి మదవిశేషంబున మాఱు
 నునలు చుండె నప్పు డాభరతపై నికులలోన నశుక్ల చేలుండును త్సుధితండును
 మలినుండును రజోధ్వస్త కేశుండు నై ననకుండొక్కరుండును లేడయ్యెమఱియు
 భరద్వాజునిమహిమాతిశయంబున నజురాహమాంసంబులచేతను నమృజ్జిష్టు
 న్నఫలయు క్తశర్కరాదికావ్యధరసంబులచేతను సుగంధిరసాన్వితంబులై నసూపం
 బులచేతను శాల్యోదనంబుచేతను బరిపూర్ణంబులై యలంకారార్థపరికల్పిత
 పుష్పధ్వజయు క్తంబులై నసువర్ణపాత్రసహస్రంబు లద్భుతప్రకారంబునం గను
 పట్టె నత్తపోవనపార్శ్వంబులఁ బాయనకర్తమంబులై నకూపంబులును సర్వకా
 మంబులఁ బితుకుధేవులును మధువులం గురియువృక్షంబులును బ్రతప్తపితరమ్మ
 గమయూరకుక్కుటసంబంధిమృష్టమాంససంచయంబులచేతఁ బరివృతంబులై
 మైరేయపూర్ణంబులై నవాపీశతంబులును మఱియు శాతకుంభమయంబులై న
 పాత్రసహస్రంబులును ఫాలీనియతంబులును భోజనభాజనస్వర్బుదంబులును

దధిపూర్ణంబు లై నస్థాలీనహస్తంబులును గుంభీకరంభీనహస్తంబులును రసాల
 ఫలరసోపేతంబు లై నయనతినూతనానతిపురాణ గౌరవపితృపరిమళయు క్త శుంఠీ
 మరిచలవంగై లానాగవుష్పఖండశర్కరాశృంగిదేరజీరక మిశ్రిత తక్రపూర్ణంబు
 లై నప్రాదంబులును శ్వేతదధిపూర్ణంబు లై నతటాకకూపంబులును బొయస
 నదులును శర్కరాయావసంచయంబులును సరి తీర్థంబులందు భాజనంబులం
 దిడిన నామలకీప్రభృతికల్పంబులును జూర్ణకమాయంబులును నానావిధస్నానీ
 యద్రవ్యంబులును స్నిగ్ధదంతభావనసంచయంబులును సంపుటంబులందుంచిన
 శుక్లచందనపంకంబులును బరిమృష్టంబు లై నవర్పణంబులును వాసస్సంచ
 యంబులును బాదుకోపానద్యుగ్ధనహస్తంబులును నంజనయు క్తకరండికలు
 ను గేశమూర్ణనంబులును శ్మశ్మప్రసాదకంబులును శత్రుంబులును ధనువు
 లును విచిత్రతనుత్రాణంబులును శయనానసంబులును ఖరోష్ఠ్యగజహాయం
 బులచేత భుక్తం బైనవదార్థంబు జీర్ణించుటకు నెయ్యది త్రావంబడు నట్టి
 ప్రతిపానంబుచేత సంపూర్ణంబు లై నప్రాదంబులును నవగాహనయోగ్యశో
 భనజలానతరణప్రదేశంబు లై కమలకుముదకై రవమండితంబు లై యాకాశ
 వర్ణప్రతిమంబు లై న్యచ్చతోయంబు లై సుఖప్లవంబు లై యలరుజలాశ
 యంబులును నీలవైడూర్యవర్ణంబు లై నమృదుత్పణసంచయంబులును విచిత్ర
 ప్రకారంబునం జూడ నయ్యె నప్పు డచ్చటిజనంబు లందఱు మహర్షిచేత
 భరతునకుఁ గావింపబడినతాదృశాతిభ్యకర్తృంబు విలోకించి యదృష్టపూర్వ
 త్వంబువలన నయత్నసిద్ధత్వంబువలన నాశ్చర్యస్థానత్వంబువలన నవ్వికల్పం
 బని తలంచుచు మహాద్భుతంబు నొందు చుండి రిత్తైజంగున నందనో
 ద్యానంబున విహరించు దేవతలమాడ్కి రమ్యం బైనభరద్వాజాశ్రమంబున
 విహరించుభరతసైనికుల కారాత్రి సుఖతరంబుగా నతిక్రమించె నంతఁ
 బ్రభాతకాలం బగుటయు నమృహర్షిచేత ననుజ్ఞ వడసి గంధర్వులును దిక్పాల
 కులును సర్వదేవతలును సప్తరసలును నదులును దివ్యచందనంబులును దివ్య
 మాల్యంబులును మఱియుఁ దక్కినతపస్సంప్రాప్తపదార్థంబు లన్నియు యథా
 స్థానంబులకుం జనియెఁ బదంబడి సూర్యోదయం బయ్యె నర్వజనంబులు పూ
 ర్వప్రకారంబున భోగంబులచేతఁ దృప్తు లై మదిరాపానమత్తు లై దివ్యాగరు
 చందనోక్షితు లై రాత్రికాలవ్యాపారం బంతయు సత్యంబని సూచింపంజేయు
 చుండిరి నానావిధదివ్యపుష్పమాల్యంబులు మనుజుప్రమర్దితంబు లై పృథక్పక్షి
 ర్ణంబులై యుండె నంత భరతుండు సపరివారుం డై రామదర్శనకామంబున
 భరద్వాజునిఁ గానంబోయిన నతండు తనకడకుం జనుదెంచి స్రాంజలి యై
 యున్నయారాజకుమారు నవలోకించి హుతాగ్నిహోత్రుం డై సాదరంబుగా
 ని ట్లనియె.

—అంతా ఆతిథ్యాంతమున భరతుడు భరద్వాజుని సందర్శించుట. —

- క. భూమిశతనయ నీకీ, యామిని మాయొద్ద సుఖదయై యొప్పెనె భృ
త్యామాత్మ్యుల పై నీకులును, సేనుమున మెలంగి రే విన్నప్తశ్రము లై. 1748
- క. అన విని భరతుడు వినయం, బున నమ్మనిపాదములకు మ్రొక్కి కరపుటం
బనువుగ శరమున నిడికొని, తనవాడై వధ్య మలరఁ దగ ని ట్లనియెన్. 1749
- తే. తాపసోత్తమ మీప్రసాదమునఁజేసి, విమలభంగి సమ స్తకామములచేతఁ
దర్శితుండనై మంత్రి బాంధవచమూస, హితముగా నేడుకడునుఖోపితుండనై తి
తే. అప్రతినుశోభనస్థాను లై సుభత్యుల, లై యపేతపరిశ్రము లై యనంత
భోగులై ప్రేవ్యయుతముగఁబోలువుమీఱ, నశులజనులు సుఖోపితు లైరి నేడు.
- చ. పరమతపోధనా సుజనబంధుని రామునిఁ గానఁ బో వలె
స్థిరమతి నిచ్చటం దడవు సేయఁగఁ బోల దవాపుఁ డామహా
పురుషుడు సంపసించినతపోవన మిచ్చటి కెంత దూర మె
త్తెఱఁగునఁ బోవు టాప్పుగు సుధీవర నా కెఱిఁగింపు మింతయున్. 1752
- వ. అనిన విని. 1753
- సీ. మునినాథుఁ డతని కిట్లనియె నిచ్చోటికి రాజనందన సార్థయోజనద్య
యంబునవృత్తి రమ్యమై పుణ్యవిహిత మై చిత్రకూటం బనుజీతిధరంబు
తనరు నగ్గరికి నుత్తరభాగచందు మందాకినీనామనిన్నుగ చెలంగు
నారెంటినడుమఁ జెల్వగుచర్లకుటియందు రాముఁ డున్నాడు శీఘ్రమున నీవు
తే. సవ్యదక్షిణాపథమునఁ జని బలముల
భూధరస్రాంతకాంతారభూమి నిలిపి
యనలఁ దగువారిఁ దోడ్కొని యరిగి తేని
కౌసలేయుని నచ్చటఁ గాంచ పచ్చు. 1754
- క. అని మునివతి వలికిన విని, జననాథపురంధ్రులెల్ల నవినయమున న
య్యనఘాత్మునికడకుం జని, మునుకొని తచ్చరణములకు మ్రొక్కిరి వరునన్.
- తే. అంతఁ బుత్రవియోగశోకానలార్చి, జాల సంతప్త యైనకౌసల్య యలను
మిత్రతోఁ గూడి పరమపవిత్రుఁ డైన, జటిపదంబులు కరముల సంస్పృశించె.
- క. పదపడి మోమున నూతన, విధవాత్వము గానుపింప నృజనంబుల కా
స్పద మగుకై కయి యమ్ముని, పదములు తగ సంస్పృశించెఁ.బాణిద్యయిచేన్.
- వ. అట్లు కై కేయి యమ్ముహమునికి నమస్కరించి యతని మ్రోలఁ గౌసల్యా
నహితంబుగా నిలుచుటకు సిగ్గు వడి ప్రదక్షిణవాద్యజంబున నవ్వలికిం జని
భరతునినమీపంబున దీనవదన యై యండఁ గౌసల్యాద్యంతఃపురకాంతల
నందఱ విలోకించుటకుఁ దపోవనబహిఃప్రదేశంబునకుం జనుదెంచి యున్న
వాఁ డగుటంజేసి యమ్మునిశ్రేష్ఠుఁ డప్పుడు వారల నందఱఁ గలయ విలోకించి

భరతునిం జీరి రాజనందనా భవజ్జనయిత్రులలోన విశేషం బెఱింగింపుము.

~ భరతుడు భరద్వాజునికిఁ దల్లుల నందఱు నిరూపించి చెప్పట. ~

మ. అనినం బ్రాంజలి యై యతండు మునివంశాగ్రేసరుం జూచి యి
ట్లనుఁ బూతాత్మక పుణ్యశీల నిజవంశాచారసంసక్తచి
త్తనృపాలాగ్రణి కగ్రపత్ని యలసంధ్యా దేవికి న్నాటి యా
ఘనదాక్షిణ్యగుణాఢ్య ధర్మరత యీకౌసల్య పీఠించితే. 1759

మ. అనఘా యాయమ పుణ్యశీలు మనుసంశాగ్రేసరు న్నజ్జనా
వనధుర్యు న్నుగుణాలవాలు విగతవ్యాపాదుని సింహాసం
హాసను న్రాజకులై కభూషణ మనోజ్ఞాకారు ధీరు న్యశో
ధనుని న్రామునిఁ గాంచె నయ్యదితి ధాతన్లన్న సందంబునన్. 1760

తే. గహవమున శీర్ణవవకర్ణి కారశాఖ, కరణిఁ గౌసల్య వామభాగంబు నఱిమి
యతులశోకరసాధి దేవతయుఁ బోలె, మెలఁగు చున్నయీదేవి సుమిత్ర సుమ్మి.

తే. ఇమ్మహాసాధ్వితనయు లహీననయులు, సత్యవిక్రమరతులు ప్రసన్నమతులు
వ్యాఘ్రవిక్రాంతగమనులు సరిగమనులు, ఘనులు లక్ష్మణశత్రుఘ్ను లనఘచరిత.

సీ. తాపనవర్య యెద్దానికృతంబునఁ గౌసలేయుఁడ వనవాసి యయ్యెఁ
బుత్తవిహీనుఁ డై భూవిభుఁ డెద్దానికలుపంబుకతన స్వర్ణఘ్నఁ డయ్యె
నట్టిదుశ్చిత్త ననార్యరూపిణి దృప్త నైశ్వర్యకామ నన్యాయ్యుతిని
గ్రోధన సతినతీలోకవినిందితఁ గైకను మాయమ్మగా నెఱుంగు

తే. మెల్లపాపంబులకు మూల మిదియై దేవ, యనుచు నీరీతి గాధవ్యమడరఁ బలికి
క్రోధమునఘణిభంగి నూర్పులునిగిడ్చి, దీప్తముఖుఁడయ్యెఁగనులరక్తిమచెలంగ.

~ కైకయాస్త్రరణకుపితం దగుభరతుని భరద్వాజుఁ యాజిడించుట. ~

ప. ఇట్లు మాతృనామస్త్యరణసంజాతక్రోధవిశేషంబున దుర్నిరీతుం డైనభరతుం
జూచి భరద్వాజుం డర్థవంతం బైనవాక్యంబున నిట్లనియె. 1764

క. ఊరక కైకయిపై దో, పోరోపణ మాచరించి యలుగఁ దగదు నీ
కారామనివాసనమున, నారయ జనములకు సౌఖ్య మయ్యెడిఁ జుమ్మి. 1765

~ భరతుడు సైన్యసమేతుఁడై చిత్రకూటపర్వతంబున కేగుట. ~

ప. వత్సా యీరామప్రవ్రాజనంబువలన దేవదానవమహర్షులకు మిక్కిలిహితంబు
గాఁగల దని పలికిన నాభరతుండు మునివచనశమితక్రోధుండు యత్రాపనశ్రేష్ఠు
నకుఁ బ్రదక్షిణపూర్వకంబుగా నమస్కారంబుఁ గావించి తదాశీర్వాదంబులు
గైకొని యామంత్రణంబు వడసి మంత్రులం జూచి ప్రయాణం బొజ్జాపించిన
వారు తస్యచనప్రకారంబున నెల్లవారికిఁ బ్రయాణంబు పాటించిన యనంతరం
బ నానావిధజనంబు ప్రయాణార్థియై హేమపరిష్కృతయుక్తవాజ్ఞరథంబు లారో

హించి చనియె హేమకక్ష్యంబులును బతాకావంతంబులు నై కరిణీగజంబులు
ఘర్జంతంబునందలిఘోషవంతంబులై నజీమూతంబులభంగి నలరుచుం జనియె
మహార్హంబు లై ననానావిధగురులఘుయానంబు లెక్కి తక్కినజనంబు చని
యెఁ బదాతులు పాదగమనంబునం జనిరి యానప్రవేకంబు లాఠోహించి రామ
దర్శనలాలస లై కౌసల్యాప్రభృతిరాజకాంత లరిగిరి తరుణచంద్రార్కసదృశ
శిబిక నాఠోహించి నవరిచ్చదుం డై భరతుండు చనియె నిట్లు గజవాజరథా
కులం బైనయమ్మహాసైన్యంబు మహామేఘంబుచందంబున నాగ స్వయం బగు
దిగ్భాగంబు నావరించి మృగశ్రీజుష్టంబు లై నగిరిసదీతీరంబులం గలవిపినంబు
లతిక్రమించి రయంబునం బోవుచుండె నప్పుడు. 1766

చ. లలితవిసీలకాడ్వలచరన్నగవక్షిదవాగ్నిధూమ మం
చలఘుభయంబునం బరువ నంచలు వార్షికమేఘ మంచు భీ
తిలంగ వనాటకోటి పటుతీవ్రతమం బని యిక్కువ ల్సారం
బలుగతులం జెలంగె నలభారతసైనికపాంసుజాలముల్. 1767

క. ఆలో సైన్యము కుతుక, వ్యాలోలం బై ధరిత్రి నాచ్ఛాదించెన్
వాలాయము ఘనసర్ప, కాలాంబుద మాకసంబు గప్పినమాడ్కిన్. 1768

క. హరిసామజ్యోష్ఠ్యగోరథ, ఖరములచే సాంద్రభంగిఁ గప్పబడి వసుం
ధర చిరకాలము జనులకుఁ, గర మద్భుతభంగి నపుడు కనబడ కుండెన్. 1769

క. ఏతాదృశఘనసైన్యో, పేతుం డై భరతుఁ డిట్లు పృథునరంభ
స్థీతుఁ డగుచు దూరము చని, పేతశభేదమున నవ్వసింఘున కనియెన్. 1770

క. సదయుం డగుముని చెప్పిన, స్రదేశ మిదె చిత్రకూటపర్వతరాజం
బదె మందాకిని యది య, ల్లదె యదె యనితాభ్రతుల్య మగువన మనఘా.

క. గిరితుల్యమ త్రమామక, కరటిఘటాదంతకాంక్ష ఘట్టనమున నీ
వరచిత్రకూటసానువు, లజీముజేఁ ద్రుటితాశ్వసమ్మై లయ్యెడిఁ గంటే. 1772

క. జలధరము లగుఘనంబులు, జలములు దొనలందుఁ గురియుచందంబున ని
ట్టలముగ నగములు చగులం, దలరులు నడిఁ గురియు చున్న వల్లదె కంటే.

క. అంబుధి మకరవితతిచే, తం బోలె నితాంశమృగవితతిచే వ్యాఘ్రీ
ర్ణం బగుచుఁ జిత్రకూట న,గం బొప్పెడుఁ గంటే దేవకాంతాలయ మై.

భరతుండు శత్రుఘ్నునితోఁ జిత్రకూటపర్వతము నభివర్ణించి చెప్పట. యి

వ. అని పలికి శత్రుఘ్ను నవలోకించి. 1775

క. వాతప్రవృద్ధఘనసం, ఘాతంబు ఘనాత్యయమున గగనమునందున్
బోతిగుక్కువడి మృగ, వ్రాతము చెలు వారె వేగవంతం బగుచున్. 1776

క. జలదప్రకాశఫలకం, బులచేతన్ దాక్షిణాత్యపురుషలక్రియ నొ
దలలందు భటులు తమి భాసిలఁ గునుమానీడములను జేసెడుఁ గంటే. 1777

వ. మఱియు నమ్మహాఘోరకాంతారంబు తొల్లి విజనం బైన నిప్పుడు జనాకీర్ణం
బైనసా కేతపురంబుభంగి సౌమ్యదర్శనం బై యున్నది విలోకింపుము. 1778

తే. హరిఖురోద్ధూతపటుసాంద్ర ధరణిరజము, దావమును వ్యోమభాగంబునావరింప
గాడ్చుమనకుఁ బ్రియము సేయుకరణి దాని, విరియఁదట్టెడుఁగంటి వేవినుతచర్య.

క. తురగోపేతము లగునుం, ధరణములు నూతచోదితము లయ్యెను స
త్పరగతిఁ జన నేరక కడు, భరమున వివినమునఁ జక్కువడియెడుఁ గంటె. 1780

చ. హరిపదబీధిపైఁ బాలుచు నన్నదనీకపరాగజాల మి
త్తఱిఁ బరికించి వారిదకదంబ మటం చలచిత్రకూటభూ
ధరశిఖరాగ్రభాగమునఁ దద్దయుఁ జిత్రకలాపజాలము
ల్పిరివిగఁ బాయ విచ్చి సరవి స్థిఖి లాడెడుఁ గంటె ముంగలన్. 1781

తే. పద్మగర్భున కెన యైనపరమమునుల, కాశ్రయం బిది గావున ననఘ యీవ్ర
దేశము త్రివిష్టపముఁ బోలెదివ్యమై య, నామయంబయితోఁచెడి ననఘకంటె.

తే. భాను తేజ మంజులబిందుభాస్వరములు
మృగములు మృగీయతంబు లై యివ్వనమున
ధవళనుమములచేఁ జిత్రితంబు లైన
చందమున నొప్పు చున్నవి చాలఁ గంటె. 1783

తే. అతులితపరాక్రములు ధీగు లతిగభీరు, లసదృశులు రామలక్ష్మణు లధికబలులు
మనకుఁ జూపట్టునందాఁకననములోన, వీరభటపుంగవులు చొచ్చి వెదకవలయు.

వ. అని భరతుం డాజ్ఞాపించినఁ దత్క్షణంబ కొంతయు యోధులు శస్త్రాస్త్రపాణు
లై యివ్వనంబుఁ బ్రవేశించి పురోభాగంబున వర్షాకాలమేఘంబుకరణి
శ్యామం బై యొప్పుచున్నధూమాగ్రంబు దవ్వలం గాంచి క్రమ్మట భరతు
నొద్దకుం జనుడెంచి దేనా యగ్రభాగంబున దవ్వల ధూమాగ్రం బొప్పుచు
న్నది కృశానుండు లేనిచోట ధూమం బుండదు నిర్జనం బైనఘనంబునఁ
గృశానుం డుండెడు నిక్కంబుగా నచ్చట రామలక్ష్మణులు వసించి యుండఁ
బోలు నట్లు గాదేని గామనమాను లయినమునులు నివసించి యుండఁ బోలు
నని యూహించెద మని పలికిన సాధుసమ్మతంబు లైనవారలసలుకులు విని
యమిత్రబలమర్దనం డైనభరతుండు సర్వసైనికుల విలోకించి మీ రిచ్చటనె
నిశ్శబ్దులై యుండుడు వసిష్ఠండును సుమంత్రుండును నేనునుం జనియెదమని పలి
కిన వారు తదవ్యచనప్రకారంబునఁ జరకాలంబునకు రామనమాగమంబు దొర
కొనియెఁ గదా యని సంతసించుచు ధూమాగ్రగతవీక్షణు లై నిలిచియుండిరి
భరతుండును ధూమాగ్రంబు విలోకించుచుం బోవు చుండె నంతకు మున్ను గిరి
వన ప్రియుం డగురామభద్రుండు తచ్చైలంబునందు దీర్ఘ కాలోపితుండై పురం
దరుండు పులోమజం బోలె వై దేహి నవలోకించి యడ్డవికిఁ బ్రియంబు సంపా

దించువాడై వనవాసపరిశ్రాంతం బై సతనమనంబున కభిమతవిషయాంతరవ్యాసంగంబున నానందంబు సంపాదించుచు నమైథిలి కిట్లనియె. 1785

— ఊరి రాముఁడు సీతకుఁ జిత్తకూటమునందలి విశేషములను జెప్పెను. ఊరి—

క. గతసామ్రాజ్యుఁడ నయ్యును, హితజనరహితుండ నయ్యు నీరమణీయ షీతిధరముఁ గాంచి మది నప్రతిమామోదమున నున్నవాఁడ నతాంగీ 1786

క. నానాకూటవిరాజిత, మై నానాధాతుకలిత మై సాంద్రగర్జిత
నానాఖగమృగయుత మై, యీనగ మలరారెడి స్పృగేక్షణ కంటే. 1787

వ. మఱియు ధాతుభూషితంబు లై సయీశైలదేశంబులు గొన్ని రజతసంకాశంబులు గొన్ని ఊతజనన్నిభంబులు గొన్ని పీతమాంజస్థవర్ణంబులు గొన్ని మణివరప్రభంబులు గొన్ని పువ్యరాగస్ఫటిక కేతకీపుష్పవర్ణంబులు గొన్ని నక్షత్రపాదరసప్రభంబు లీశైలం బదుప్తనానామృగగణసింహవ్యాఘ్రభల్లూకనమూహంబులు గలిగి విచిత్రపక్షీసమాకులం బై ప్రకాశించు చున్నది మఱియు నామ్రాసనలోధ్రప్రియాళుపననధవతిమిశాంకోలబిల్వతందుకారిష్టవరుణమధూకతికబదర్యామలకీసవేత్రధన్వనబీజకాదినిఖలతరువ్రాతంబులు పుష్పసంతంబు లై ఫలోపేతంబు లై ఛాయాయుక్తంబు లై నునోరమంబు లై యొప్పు చున్నవి విలోకింపుము. 1788

క. రమణీయపర్వతప్ర, స్థములందు విరాళిఁ గామనమ్మోహితు లై రమియించు చున్న కిన్నర, రమణీరమణులను గంటె రాజేవాఱి. 1789

క. అంబుజముఖ కనుఁగొనుము ఘనంబుగ విద్యాధరాంగనాక్రీడోద్దేశంబులు మిక్కిలి నాహృద, యంబున కానందకరములై యున్న విటన్. 1790

క. తరువిటపంబుల ప్రేలెడు, వరమణిమయభూషణములు వస్త్రంబులు నుండరమాల్యంబులు ధనువులు, సురుచిరఖడ్గములు మ్రోలఁ జూడుము తనీవీ.

తే. జలజముఖ యున్నతప్రదేశమున నుండి, దుమికెడువిశాలగిరినిర్మలములచేత నల్పనిర్మలములచేత నద్రిచాలఁ, గ్రాలెడు స్రవన్మదం బై నగజముకరణి.

క. ఫలకుసుమసంభృతం బగు, విలసద్గంధము గ్రహించి విసువక గుహలంబలుగతుల వినరుకరువలి, చెలియా యెవ్వరికి సుఖము సేయక యుండున్.

క. నీవును రాజాన్వయనయ,కోవిదుఁ డగులక్ష్మణుం డకుంఠితభక్తి నేవించు చుండ నిచ్చట, వావిరి నిలువంగరాదె వర్షశతంబున్. 1794

క. అతులితఫలకీసలయసం,గతము సురమ్యంబు పక్షిగణయుత మగునీ షీతిధరశిఖరాగ్రమునన్, రతిమంత్రుఁడ నైతిఁ జుమ్మి రాజేవాఱి. 1795

క. జనకునిముణమీఁగుటయును,గొనకొనిభరతునకుఁ బ్రియముఁగూర్చుటయునుగా ననవాసముచే నా కిటు, వనజాక్షి ఫలద్యయంబు వచ్చెం జుమ్మి. 1796

తే. నలఁతమానసవాక్తాయనియతవగుచు,వివిధభావముల్ చూచుచు వేయిగతుల

నన్నుగూడి యీరవ్యకాననములందు, నీనగంబునగ్రిడింతె యింపు మెఱయ.

తే. రమణి యన్యరాజన్లు లరణ్యవాస, మచ్చుత మని పల్కి రన్నదీయాన్వవాయ
రాజు లెల్ల దేవత్వసంస్తాప్తికొఱకుఁ, గానననివాస మని రర్థి ఘనత మెఱసి.

క. శైలోపరిభాగంబున, నీలారుణవీతధనశనిర్మలరుచుల
న్వాలాయముఁ జూపట్టు వి, శాలశిలాపటలిఁ గంటె చంచలనయనా. 1799

తే. చారువదన యెద్దాని కేసరము విరుల, వృద్ధి నొందినకై వడి వెలసె నట్టి
యీశిలాపట్ట మీక్షింపు మిదిగో యుష్మ, నర్థమిడినట్లు పరికింపనయ్యె. నహమా.

వ. మఱియు నిచ్చుహీధరంబునం గలదివ్యాపధులు నహన్రప్రకారంబుల స్వకాంతి
సంపదలచేత భ్రాజమానంబులై రాత్రియందు హుతాశనజ్వాలలభంగివెలుం
గుచున్నవి కొన్ని దేశంబులు నదననదృశంబులై కొన్నియెడలు ద్యాననన్నిభం
బులై కొన్ని నెలవు లేకశిలారూపంబులయి యద్భుతప్రకారంబునం జూపట్టు
చున్నవి మఱియు నీచిత్రకూటపర్వతంబు ధరిత్రిని భేదించినముత్థితంబయినమా
డ్కి నలసు చున్నది యేతత్పర్వతశిఖరంబు శుభదర్శనంబై యున్నది మఱియుఁ
గుప్తపున్నాగనరళభూర్జవత్్రోతరచ్ఛనంబు లయి కుశేశయదళయుతంబులై
కాముకులయాస్తరణంబులు శోభిల్లు చున్నవి తస్మిన్సరంబునఁ బరిష్కాసంబులై
మృదితంబులై పుష్పమాలికాసందోహంబులు వ్రాలి యున్నయవి చిత్రకూ
టనగంబు బహుమాల్యఫణోదకం బై యమరావత్యలకాపురంబులను మానస
నరోవరసౌగంధికాఖ్యసరోవరంబుల నుత్తరకురుదేశంబుల నతిరమణీయత్వంబు
న నతిక్రమించిన ట్లాప్పు చున్న దిచ్చటఁ జతుర్దశవర్ష వ్యతిరిక్తపురుషాయుఃకా
లంబంతయు రాజర్షి నమాచరితంబులై నన్వనియమంబుల ననుసరించి లక్ష్మణు
నితోడ నీతోడం గూడి విహరించినం గొఱంతయేమివనవాసవత్పరంబులిచ్చటఁ
గడపి యవ్వల రాజ్యసుఖం బనుభవించెన నని యీదృశంబులై నశుభవాక్యం
బులు సీతకుం జెప్పుచు నప్పుర్యతంబు డిగ్గి తత్కటకంబున రమ్యజలాక్ష్మీర్ణయగు
మందాకినీనది నవలోకించి రాజీవలోచనం డగురాముండు చారుచంద్రనిభాన
న యగుజానకి నవలోకించి వెండియు నిట్లనియె.

1801

శా. రాజీవేక్షణ రమ్యచిత్రపులిన ప్రమ్యక్ జగత్సావని
నాజెత్తైరవపండమండలయుత న్నానాతలోద్భూతధా
త్రిజాతావృతఁ జక్రహంసముఖపత్రివ్యాకుల న్యక్షరా
ద్రాజీవాకరతుల్య సచ్చజలపూర్ణ న్నిమ్మగం జూచితే.

1802

సీ. ఒకనంక నవకై రవోత్పలాంబుజవనాలంకృతంబు మదాళిర్ఘంకృతంబు
ఒకచోట దివ్యగంధోవేతపవనవిరాజితంబు మరాళకూజితంబు
ఒకదెన గగనచుంబుత్తుంగకల్లోలభావితంబు కుళింగసేవితంబు
ఒకయోర వన దేవయువతినంగీతనన్నాదితం బలసారసోదితంబు

- తే. ఒక్కయెడ నిన్నుగావర్తమొక్కక్రేవ, ననితగంభీర మొకచాయఁ జక్రవాక
శోభితం బయి యెల్లెడఁ జూడ నొప్పె, నజ్జలోచన యిచటిశోభాతిశయము.
- సీ. అలివేణి కంటె దివ్యారణ్యఫలపల్లవోద్దీపితారణ్య మొక్కచోటు
కలకంఠి కంటె మా కందపల్లవభావనోన్మత్తపికనాద మొక్కచోటు
పూజోడి కంటె సంపుల్లకలాపమయారనాట్యవిశాల మొక్కచోటు
రాజీవముఖ కంటె రమణీయతరమృగయాగకోలాహలం బొక్కచోటు
- తే. చెలువ యొకచోటు సిద్ధనిషేవ్యమాన, మతివ యొకచోటు దేవవిహారయోగ్య
మింతి యొకచోటు వనదంతిదంతయుతము, దేవి చూచితె యీనదీతీరమందు.
- తే. తామరననేత్రి మృగనివీతంబు లగుట, వలనఁ గలుపొడకంబు లై యలరునట్టి
యీమనోజ్ఞతీర్థంబు లింపెనఁగ నాకు, వేడఁ బుట్టించుచున్న వీవేళఁ గంటె.
- క. ఘనవల్కలంబులు జటా, జనములు ధరియించి మానిశేఖరులు ముదం
బున నీనదిలో మజ్జన, మొనరించుచు నున్నవారు యవతీ కంటె. 1806
- క. రమణీ మఱికొందఱు సం,యము లిచ్చట నూర్ధ్వబాహు లై నియమమునం
గ్రమమున నాదిత్యుని సర్వమయు నుపాసించుచున్నవారలు కంటె. 1807
- తే. వత్తపుష్పంబు లిన్నదిపై నృజించు, మారుతోద్ధూతశిఖరద్రుమములచేతఁ
బరఁగ నృత్యం బోనర్ప నుపక్రమించు, పగిది జూపట్టు చున్నది పర్వతంబు.
- తే. వారిజేక్షణ నీరమ్య వదనజనిత, కాంతి నీక్షించి తమ కట్టి కాంతి లేమి
వనరుహంబులుసిగ్గుచేమునిఁ గెననఁగ, జలములమునుంగునున్నవి చెలువ కంటె.
- క. ఒకచోట మణినికాశో,దక మొకయెడ విచులసై కతం బొకచో న
త్యకలంకనలిల మొకయెడ, వికచసరోజములు గలిగి వెలసెడుఁ గంటె. 1810
- క. శ్వేననాహతసవవికచ, ప్రసూనములు పాదపములపై నుండి రహి
న్వేన వ్రాలి పఱచినట్లుగఁ, బొసఁగఁ బ్రవాహంబువెంటఁబోయెడుఁ గంటె.
- క. వనజాతవత్త చూచితె, పనివడి జక్కు వలు మధురఫణిని నినాదం
బొనరించుచుఁ గమలోత్పల, వనవండములందు వ్రాలి వరలెడు మ్రోలన్.
- తే. ఇన్నదీపై కతములందు నిన్నుఁ గూడి, వలసినట్లు క్రీడించుచు లలితఫణితి
నిమ్మహాగిరిపై వసియించుకంటె, నతివ పురవాస మధికోదయంబె నాకు. 1813
- క. అతులితతపోదమశమా, నివృత్తు లగుతాపసులచేత నిత్యము విఠో
భితజల యగునీనది నం, చితభక్తి న్నన్నుఁ గూడి సేవింపు మిఁకన్. 1814
- వ. కలఁగి నీ నిమ్మహానదియందు మత్సమేతంబుగా ననగాహనంబు సేయుము
భవజ్ఞఘనకుచాఘాతజనితతరంగంబులచేతఁ గమలోత్పలంబులు నటనంబుఁ
గావింపం గలవు 1815
- క. ఆమందాకిని శక్రసి, కోమలి కనిశంబుఁ బ్రియముఁ గూర్చివక్రయ నేఁ
డీమందాకిని నీకును, లేమా యెడఁగూర్చు హితము ప్రియమును సుఖమున్.

- క. ఈవర్వతరాజ మయో, ధ్యాపట్టణమట్ల యిమ్మహానది సరయూ
ద్వీపవతీయట్ల యరయుచు, భూపుత్రీ నన్నుఁ గూడి పొందుము సుఖముల్.
- తే. బాలశశిఫాల నీ వసుకూల వగుచు, హితముఁ గావింప లక్ష్యణుఁ డధికభక్తి
సన్నదాక్షావ్యవస్థితుండగుచునుండ, మునమునాకబ్బుటకు నింకఁగొదవయేమి.
- క. క్రమయుక్తిఁ ద్రిషవణస్నాన మొనర్చుచు వన్య మనుదినంబు మెనవుచు
న్దిముఁ గూడి నామనంబున, రమణీ కాగ్రహీంప నింక రాజ్యమును బురిన్.
- చ. తతస్మగ్రయాధశాలినియుఁ దామరసావృతయు స్వహాస్మగ
ప్రతతినీపీతతోయయును బాదపసేవితయు స్వహార్దికో
న్నతయగు నిమ్మహాతటిని స్నాన మొనర్చి గతక్షమం డనా
హతకుశలుండు గానినరుఁ డంగన యెవ్వఁడు లేఁడు చూడఁగన్. 1820
- వ. అని యివ్వధంబున రాముండు ప్రియాసహాయుండై బహుసంగతు లగువచ
నంబులు పలుకుచుఁ గొండాకసేవునయనాంజనప్రభం బై నచిత్రకూటవర్వతం
బున విహరించి యనంతరంబ నిజాశ్రమసమీపంబుననొక్కరమణీయగిరిప్రస్థం
బునందు సీతాసమేతంబుగా సుఖాసీనుండై యిదిమేధ్యం బిదిసావ్విది విది వహ్ని
నిష్టప్రం బని వచించుచు మృగమాంసప్రదానంబున నద్దేవిని రంజిల్లం జేయు
చుండె నప్పుడు సమీపంబునం జనుదెంచు చున్నభరతుని పై న్యశబ్దంబును
జమూచరణోత్థితపరాగంబును నింగి ముట్టి చెలంగె నమ్మహాధ్వని విని వార
ణాదిమృగంబులు సయాధంబులై భయంబుఁ గొని పెక్కుతెఱంగులం బరు
నెత్తు చుండె సంత రాముండు సైన్యసముద్ధాతశబ్దంబు విని శబ్దసంక్రవణసం
జాతసాధ్వసంబునం బఱచుమృగంబుల నవలోకించి దీప్తతేజం డైనసౌమిత్రి
కిట్లనియె. 1821
- చ. జలనిధిఘోషమట్ల ఘనశబ్దముకై వడి నొక్కనాద మ
త్యలయుగతి నివ్వనం బడియె నద్భుతపాంసువు తెల్లదిక్కులం
గలయఁగ నాక్రమించె గజఖడ్గమృగేంద్రవరాహయాధము
ల్పులగుతుల న్భయంబుఁ గొని పాటఁ దొడంగెఁ గుమార చూచితే. 1822
- తే జనవిభుఁడో తత్పముండు యీవనమునందు
వేట సలుపంగ వచ్చె నవ్విధము గాక
శ్వాపదం బరుదెంచెనో సత్వరముగఁ
గలతెఱం గంతయును నీవు తెలిసికొమ్మ. 1823
- క. ఈనగము పక్షిగణముల, కై న సుదుశ్చరము లక్ష్యణా యీవగిదిం
బూనికీఁ జనుదెంచెడువార, డేనరుఁడో వేగ తెలియ మెంతటిఘనుఁడో.
- చ. అన విని లక్ష్యణుండు రయ మారఁగఁ బుష్పితసాల మెక్కి యా
యనువున దిక్కు లన్ని గలయం బరికించి యుదబ్బుఖంబుగాఁ

గనుఁగొనియె న్నతాంగతురగద్వీపసంకులము స్త్రాగధిరా
జనిభవదాతినంయుతము సాగరతుల్యము భూరిసై వ్యమున్. 1825

క. ఈరీతిఁ గాంచి యారఘు, వీరుఁడు సాలమున నుండి వెనఁ బ్రాంజలి యై
యారామునితో సైన్య, ప్రారంభం బెఱుకపఱచి పలికె స్వరలన్. 1826

క. వీరోత్తమ వహ్ని సర, న్యారోపితుఁ జేసి సీత నద్రిబిలమునం
జేరిచి గ్రక్కునఁ జేయుము, దారుణశరచాపకవచధారణ మనఘా 1827

క. అని వేగిరపడి పలికెడు, ననుజన్మునిఁ జూచి పలికె నారామవిభుం
డనఘా యెవ్వని బలమో, గనుఁగొనుము సవి స్తరంబుగా సర్వంబున్. 1828

—ఇతి లక్ష్మణుండు శ్రీరామచంద్రునకు భరతాగమనం బెఱిగించుట. ఇతి—

ఉ. నా విని లక్ష్మణుండు వదనంబునఁ గోపము చెంగలించఁ గాఁ
బావకుకై వడిం గెరలి ప్రాంజలి యై తనయన్న కిట్లను
ద్వేవ కృతాభిషేకుఁ డయి ధీరత నిన్ను జయింపఁ గోరి యీ
త్రోవ బలంబు గొల్పి భరతుం డరుదెంచుచు నున్నవాఁడొగిన్. 1829

ఆ. మింటిపొడువు గలిగి ఘంటాఘణంఘణ, నినద మెల్లదెసల నింకఁ దద్ర
థంబుమీఁద నుద్గతస్కంధ మగుకోవి, దారికేతు వలరు ధర్మనిరత. 1830

తే. చటులగతి గల్గునారట్టజంబు లెక్కి, విచ్చుకత్తులతళతళ ల్లిచ్చుకొనఁగ
సాదు లరుదెంచుచున్నారసాహసమున, వారణారోహకులుఁగంటెవాఁడిగలిగి.

క. మన మాయుధములు గొని గ్ర, న్దన గిరిశిఖరంబువైకి దాఁటుదమో లే
కనఘా సన్నద్ధుల మై, మునుకొని యిచ్చటనె యుండమో తెల్పు మొగిన్.

క. క్రొవ్వున మనలం దాఁకిన, నెవ్వనికృతమందు మనకు నీగతి నిడుమ
ల్నివ్వటిలె నట్టిభరతునిఁ, జివ్వకు రాఁ దిగిచి కృపణుఁ జేసెదఁ గడిమిన్.

తే. మిహిరకులవర్య యెననినిమిత్త మీవు, నేను సీతయు దారుణ మైనవ్యసన
మొందినార మ్మాకై కయింపననుండు. నాదుకంటను బడు నికఁ గాదు విడువ.

తే. శాశ్వతం బైననీదురాజ్యం బధర్మ, వృత్తి గైకొన్నదుష్టాత్ముఁ డీభరతుఁడు
భాగ్యవశమున నేఁడు సంప్రాప్తుఁడయ్యె, వీని వధియించి పుచ్చెద విమలచరిత.

క. వీరోత్తమ యీభరతుఁడు, వారనిపరిపంథి గాన వధ్యుఁడు నాకీ
దారుణచిత్తుని వధమం, దారయఁ గా దోసమించుకై నం గలదే. 1836

తే. అధివ యవగతనిజధర్ముఁ డైనభరతుఁ, డార్యగణగర్హితుండు పూర్వాపకారి
సహజశత్రుండు న్యప్రయోజనరతుండు, తత్పరిత్యాగమున నీకుఁ దప్పు లేదు.

వ. మహాత్మా యేనుసీచేతఁ గృతాభ్యనుజ్ఞంకనై యీక్షణంబు భవద్రాశ్యాపహరి
యైనభరతుని వధించెద నాచేత నిహతుండైనపుత్రుని హస్తభగ్నద్రుమంబునుం
బోలె నిశీక్షించి రాజ్యకాముక యైనకై కేయి దుఃఖార్తయై విలపించుచుండఁ
బడంపడి దానింబట్టి బంధుసహితంబుగా వధించికుష్కరణ్యంబునందు హంతా

శనుంబోలె సై న్యంబునందు మతోధంబు నసత్కారంబును బ్రయోగించి కరితురంగరథి కపదాతుల నిశితశరంబులం గీటడంచి చిత్రకూటకాననంబు నెల్ల రుధిరోషీతంబుఁ గావించెద మఱియు నాచేత నిహతంబు లై నగజహయపదాతి కళేబరంబుల శ్వాపదంబులు భక్షించుం గాక యే నిట్లు పగతురం బరిమార్చి శర చాపంబుల ఋణంబుఁ దీర్చికొని కై కేయిక రగతం బైనసామ్రాజ్యంబునుం దెచ్చి నీ కొనంగి కృతార్థుండ నయ్యెద నీవు పట్టాభిషిక్తుండ వై వసుంధరఁ బరి పాలింపుమని యివ్వధంబున నాగ్రహోదగ్రవ్యగ్రాయమానమానసుండై సమగ్ర బాహుబలంబున భరతునితో విగ్రహించి నిగ్రహించుటకుం దివురు చున్నలక్ష్య ణం జూచి రాముండు సాంత్యవాక్యంబుల నమానయించుచు నిట్లనియె. 1838

క. గురువృత్తివిదుండు ధర్మో, త్తరుండు మహాప్రాజ్ఞుఁ డధికధైర్యుండు భరతుం డరుదెంచు చుండ నసిఫీ, కరశరచాపముల నేమి కార్యము చెపుమా. 1839

క. సరపతికి సత్య మాడియు, వరమతిఁ జనుదెంచినట్టిభరతు న్నుగుణా భిరతు న్వధించి యీతు,చ్చరాజ్యమున నేమి యశము సంపాదింతున్. 1840

తే. తలఁప నెయ్యది బంధుమిత్రక్షయంబు,నందుఁ బ్రాప్తించు నది సుధయైన నేమి గరళమిశ్రితభక్ష్యంబుగతిఁబరిత్య, జింతుఁ గా కాత్మలోనఁ గాంక్షింప నయ్యు.

తే. ధర్మసుర్థంబు కామంబు ధరణిసిరియుఁ, గోరుటంతయు మీమేలుకొఱకుఁగాదె బాల్యమాదిగ నాబుద్ధిభ్రాతృవత్స,లతఁబరిణమించుటెఱుఁగవే రాట్కుమార.

చ. ఘనమతి నాకు దుర్లభము గాదు ధరిత్రి యధర్మమందు నా కనిమిషలోకరాజ్యపద మబ్బిన నైనఁ దృణీకరింతు నే రుప్ప నసిచాపబాణములఁ బూనుట రాజ్యముఁ గోరు తెంతయు స్థనుకొని మీకు నిచ్చలు ప్రమోద మొనర్పుట కంచుఁ జూడుమీ. 1843

క. ఈమాట నిజముఁ బల్కితి, సౌమిత్రి నమ్ము మీవు నమ్మవెయ్యేని స్త్రీచునమున నాయుధములు, చే ముట్టి నిజంబు బాసఁ జేసెద ననఘా. 1844

క. అనదృశవరితుని భరతునిఁ, బస చెడి దునుమాడి బృహదుపక్రమలీ మనుడ నయి తుచ్చమహి మా,ననమున గణియింతునే వినయగుణశాలీ.

తే. నీవు శత్రుఘ్నుండును బుణ్యనిరతుఁ డైన భరతుండును లేనియెడ నాకుఁ బరఁగ నెద్ది యేనియు నొకింత సుఖ మభ్యేనేని దాని వీతిహోత్రుండు నీఱు గావించుఁ గాక. 1846

క. కారణము లేక నా కప, కారముఁ జేయుటనుజేసి కై కను సుజను. ట్లాటిరి నృశంస యని నను, దూఱరె యింక నామె నొడిసి ద్రుంచిన యంతన్.

తే. కై క చేసినయపరాధకార్యమునకు, సత్యసంధుని భ్రాతృవత్సలుని ఋజునిఁ బ్రాణములకంటెఁ బ్రియుఁడగుభరతు నెట్లు,నిష్ఠురాత్ముడనై త్రుంప నేర్తునయ్య

- సీ. పుడమియు సిరిఁ బాసి జడలు చీరలు దాల్చి జానకీలక్ష్మణసంయుతముగ
వనికి నేతెంచిన నను విని శోకసంక్షోభితకరణుడై నూరచి త్త
యగుతనయమ్మకు నవమతిఁ గావింపఁ దలంచి భూపతిప్రసాదంబు వడసి
భ్రాతృవత్సలత సామ్రాజ్యంబు నాకు సమర్పించుటకు భక్తి నగుగుడెంచు
- తే. చున్నవాఁ డిమ్మహాచుహుఁడొండువిధము, పూనిగాదెన్నఁడేనియుమున్న భరతుఁ
డెగ్గుఁ గావించెనే మన కించు కైన, నట్టిపుణ్యనిపై నేల వట్టిశంక. 1849
- క. భరతుఁడు మనలం జూచుట, కరుడెంచుట కాలయోగ్య మనఘుండు మనయం
దరయంగ నించు కైనను, దురితము గావింపఁ డితఁడు దుర్జనదూరా. 1850
- తే. అనఘ భరతుఁడు కల నైన నప్రియంబుఁ
దలంపఁ డెన్నఁడుఁ బరుషోక్తిఁ బలుకఁ డెపుడు
నకలనృపధర్మసంపేద శ్లక్షణవాది
మన మెఱుంగనిదే వానిమానసంబు. 1851
- తే. కెరలి భరతునిఁ గూర్చి శంకించె దేటి, కచ్చుహాత్తునిచే ము న్నొకప్పు డైన
నిట్టసాధ్యసజనకోక్తి యించు కైన, బలుకఁబడియె నె యేల యీతలఁపు నీకు.
- తే. అనఘచరిత క్రార్యంబున నప్రియోక్తు, లాకుమారు నుద్దేశించి యాడఁ దగదు
వానియం దొకదుష్టభావత్వశంక, గలిగి యుండిన నే నైన గనల వచ్చు.
- వ. వత్సా భరతుండు నీచేత నప్రియంబును నిఘరంబు నగువాక్యంబు పలుకం
దగినవాఁడు గాఁ డతని నుద్దేశించి నీచేతఁ బలుకం బడియెడునప్రియోక్తులు
నన్ను నుద్దేశించి పలుకంబడినయవి గాఁ.దలంచెదఁ దన కొకానొకయాపద
వచ్చినప్పుడైనను వందనీయుం డగుతండ్రిని బ్రాణభూతుం డైనభ్రాత నెవ్వ
ధంబున వధియింప వచ్చు నని పలికి వెండియు నిట్లనియె. 1854
- తే. అనఘ దైవకృతంబున నైవపనికి, ధర్మమార్గంబు విడిచి సత్కర్మ లైన
తల్లితండ్రుల భ్రాతల దారుణముగఁ, దునిమి జననింజలను బొంది మనుట మేలె.
- తే. కడఁగి రాజ్యంబుఁ గోరి యీగతి ననర్థ, మివ్వధంబున బోధింతువేని నీకు
నుగుణవంతుని భరతునిఁజూచినంత, సంతయును రాజ్యమితని కిచ్చునెదనయ్య.
- చ. అనుపమలీల నేలు మిలయంతయుఁ దమ్ముడ యంచుఁ బ్రీతి న
య్యనఘుండు గ్రమ్మఱ న్భరతుఁ డంఘులపైఁ బడి రామభద్ర మా
కనిశము రాజు వీడె సిరి యంతయుఁ గైకొనుఁగాక యంచుఁ దాఁ
బనివడి పెక్కుచందములఁ బల్కునొ పల్కుఁడొ చూచు చుండుమీ. 1857
- వ. అని యిట్లు ధర్మశీలుం డగురాముండు పలికిన విని లక్ష్మణుండు లజ్జాతిశయం
బువలన సత్యంతసంకుచితగాత్రుం డై భ్రాతృవత్సలండు గావునఁ గేలుదోయి
ఫాలంబునం గీలించి దేవా భవదీయచిత్తంబుకొలంది నవధరింతువు గాక
భరతుం డొక్కరుండె గాఁడు మజ్జనకుండ్ల న దశరథుండును జనుడెంచు చున్న

వాఁడని తోచు చున్న దనినఁ గౌనల్యానందనుండు వెండియు సామిత్రిం
జూచి పరభావజ్ఞుండు గావున నితండు ప్రీతితుం డై ప్రసంగాంతరంబుఁ బ్రస్తా
వించు చున్నవాఁడని నిశ్చయించి యాచిత్యంబున లక్ష్మణకృతప్రస్తావంబున
విస్తరించుచు నిట్లనియె. 1858

సీ. అనఘాత్మ జనకసమాగమం బది మన కరయ నత్యానందకరము గాదె
మనల వీక్షింపనో మనకష్టముఁ దలంచి మరల నయోధ్యకు మనలఁ దోడు
కొని పోవుటకొ లేక కోడలిదురవస్థ చింతించి కడు సుఖసేవిని యని
ప్రోలికఁ దోడ్కొని పోవుటకో వచ్చు చున్నవాఁడవిగో మహాసేవితములు
తే. పవనతుల్యవేగంబులు జవయుతములు, గోత్రవంతంబు లై నట్టిఘోటకములు
రెండు శత్రుంజయాఖ్య వేదండ మొకటి, మ్రోలఁ జూపట్టుచున్నది పోలఁగంటె.

తే. మూఁగి చనుదెంచు చున్న యామూఁకనడుమ
భూతసత్కృత మగుపాండురాతపత్ర
మిపుడు తోచనికతమున నృపునిరాక
యందు నందియ మయ్యెడి ననఘచరిత. 1860

వ. అని పలికి రాముండు శంకాకళంకితస్వాంతం డై సరిక్షించు చుండ భ్రాతృ
సేవాయత్తచిత్తుం డై నలక్ష్మణుండు రామునిచేత నాజ్ఞాపుం డై సాలంబు డిగ్గి
కృతాంజలిపుటుం డై పార్శ్వభాగంబునం గొలిచి యుండె నంత భరతుండు
సైన్యంబుల నమ్మహీధరపార్శ్వంబుల విడియ నియమించిన గజవాజరథా
కులం బైవత్తై నన్యం బప్పర్వతప్రాంతంబున సార్థయోజనమాత్రప్రదేశం బా
క్రమించి నివాసంబుఁ గావించె నిట్లు సీతీమంతుం డైన భరతుండు రఘునందన
ప్రసాదనార్థం బరుగుదెంచి ధర్మంబు పురస్కరించి సేనాసన్ని వేశంబుఁ గావించి
దర్పంబు పరిహరించి పాదచారి యై యరిగి గురువచనానుష్ఠానపరుం డైన
రాముని సందర్శింతుం గాక యని నిశ్చయించి శత్రుఘ్ను నవలోకించి యి
ట్లనియె. 1861

శా. సీ వాలుబులఁ గూడి రామవిభు నన్వేషింపఁగా నేగు మీ
త్రోవ న్వేంట గుహుండు జ్ఞాతియుతుం డై తోడ్కొడ నేతెంచెడుం
బ్రావీణ్యంబున మంత్రిభృత్యగురుపౌరవ్రాతముం గూడి యే
సీవంక స్తనుదెంతు రామచరణప్రేక్షాసమాపేక్షతన్. 1862

ఆ. ఎంతలోన రాము నెంతలో లక్ష్మణు, నెంతలోన సీత నిపుడు కనుల
కటపు దీటఁ జూడఁగాఁ జాల నంతలోఁ, జిత్తమునకు శాంతి చెల్ల దనఘ.

తే. ఇందుసంకాశ మరుణారవిందనేత్ర, మగురఘూత్తముఘనసుందరాస్య మెంత
లో విలోకింపలే నంతలోన నామ,నంబునకు శాంతి గలుగ దనర్హతే 1864

తే. అనఘ రామునిపార్థివవ్యంజనాన్వి, తము లగుపదంబు లెంతలో విమలభక్తి

నౌదల ఘటింపఁగాఁజాలనంతలోనఁ, గలువచిత్తంబునకుశాంతిగలుగ దివుడు.
తే. ఇష్టరాజ్యాద్ధుఁడగురాముఁడెంతలోన, రుచిరసింహాసనమునఁ గూర్చుండి నదభి
షేకపుష్కరస్థిన్నుండు గాకయుండు, నంతలో శాంతి గలుగునే యనఘ నాకు.

ఉ. తామరసేక్షణంబు శుభదంష్ట్రము సుందరనాసము న్నుధా
ధామనిభంబు హాసకలితంబు కృపారసయుక్త మైనశ్రీ
రాముని నెఱ్ఱెగంబు మది రంజిల నిచ్చలు చూచుచు న్యశో
ధాముఁడు లక్ష్మణుండు సుకృతవ్రతుఁ డయ్యెఁ గ దయ్య తమ్ముఁడా. 1867

క. జలనిధిముద్రితధాత్రీ, తలమున కధినాథుఁ డనఁగఁ దగు నిజభర్తం
బలుదెఱఁగుల సేవించుచు, నలజనకకుమారి ధన్య యయ్యెం గాదే. 1868

క. నందనమునందు ధనదుని, చందంబున నెందు రామచంద్రుఁ డమందా
నందమున నుండు నగ్గిరి, మందరగరికంఠె నుత్తమం బగుఁ గాదే. 1869

ఆ. శత్రుభృద్వరుండు సవితృప్రతాపుండు, రాముఁ డేవనమున రమణఁ గూడి
సంతతంబుఁ గ్రీడ నల్పుచు నివసించె, నదియు నతిపవిత్ర మయ్యెఁ గాదే.

— శరతుండు పాదచారి యై శ్రీరామాశ్రమంబుఁ గనుంగొనఁ బోవుట. —

వ. అని యివ్వధంబున బహువిధాలాపంబులు పలుకుచు మహాతేజుం డగుభర
తుండు మహారణ్యంబుఁ బ్రవేశించి పుష్పితాగ్రంబు లైనగిరిసానుసంజాత
ద్రుమవండంబు లవలోకించుచుఁ దన్తద్ధ్యంబునం జని చని పుష్పితం బైనచిత్ర
కూటసాలంబు డగ్గటి తత్సమీపంబునం బొల్పురామాశ్రమగతం బైన
వహ్నిధ్వజంబు విలోకించి యచ్చట రాముండు వసియించి యున్నవాఁ డని
యెఱింగి జలపారంబు నొందినవానితెఱంగున సంతోషవిశేషంబునం బొద
లుచు శత్రుఘ్నుని జూచి పుణ్యజనోపసన్నం బైనరామాశ్రమం బల్లదే
యని శత్రుఘ్నునకుం జూపుచు మాతృవర్గంబునుం దోడ్కొని రమ్మని వసిష్ఠు
నకుం డెప్పి తాను గుహసహితంబుగాఁ బురోభాగంబున శీఘ్రంబునం బోవు
చుండె సుమంత్రుండు రామదర్శనకృతాభిలాషుం డై శత్రుఘ్నుసహితంబుగా
నరుగు చుండె నిట్లు ద్యుతిమంతం డగుభరతుండు సత్వరంబుగాఁ బోవుచుఁ
బురోభాగంబున నాశ్రమసమీపవర్తిచిహ్నంబులు విలోకించి శత్రుఘ్నున
కిట్లనియె. 1871

క. ముదితుఁ డయి భరద్వాజుఁడు, నదయత నెఱిగించినట్టి శైలోత్తంసం
బిడె దీని డానితిమి కద, యదె సుమి మందాకినీమహానది వత్సా. 1872

వ. అని శత్రుఘ్నున కచ్చటివిశేషంబు లెఱింగించుచుం జని చని యవ్వల
నొక్కింత దూరంబునఁ దాపసాలయసదృశం బైనవహ్నిగారభూతపర్వ
శాలయు బహిష్సుఖావస్థనార్థం బుపకల్పితం బైనయాశ్రమంబును విలో

కించి తత్పురిసరంబున నవభగ్నంబు లైనకాష్ఠంబును సంపాదితంబు లైన పుష్పంబులు నందంద మార్గపరిజ్ఞానార్థంబు కుశలస్కంబులచేత రచింపం బడినయజ్ఞానంబును సీతకారణంబువలన మృగమహిషకరీషంబులచేత నిర్మిం పంబడినబహుసంచయంబులును సర్వంబునుం జూచి వెండియు శత్రుస్సున కిట్టనియె. 1873.

చ. ముదమున లక్ష్మణుండు ఫలము ల్గొని కాననసీమ నుండి తాఁ బదపడి యాశ్రమంబునకుఁ బాయక వచ్చుటకై పథంబునకా నిదిలముగాక యుండ విరచించినగుర్తుల గంటె నీతితో విద జగతీరుహోగ్రముల వ్రేలఁగఁ గట్టిననారచీరలన్. 1874

చ. మొనసి నగంబుక్రేవఁ జలము నృలముం జెలువార ఘోరకా ననగజము ల్బడంబున ఘనంబులకై వడి నింగి బృంహిత ధ్వనులు సెలంగ నొంఱొకటిఁ దాఁకి సముద్ధతిఁ బోరిపోరి న ల్లనిమలలట్ల బిట్టలసి క్రాలుచు నున్నవి కంటె ముంగలన్. 1875

ఉ. కాననమందుఁ దాపసులకల్లషభక్తి ననారతంబు నె ద్దాని భజించి బ్రహ్మగతిఁ దారు దగం జరియింతు రాబృహ ద్భానుని ధూమరాజ యదె భాసిలు చున్నది యందు జానకీ జానిని బుణ్యమూర్తి నలసంయమినిం బలె నేఁడు చూచెదన్. 1876

వ. అని పలికి ముహూర్తమాత్రంబునకు మందాకినీనదిం గడచి యనుచరులం జూచి యిట్లనియె. 1877

మ. ష్రీతి నెవ్వోడు సమస్తరాజ్యపదవీసింహాసనాధ్యక్షుఁ డై సతతం బేలఁగఁ జాలు నట్టివిభుఁ డీసౌమ్యుండు రాముండు మ త్కృతమం దీదురవస్థ నొంది సుఖముం గ్రేడించి ఘోరాటవీ ష్రీతిలో నొంటిగ నున్నవాఁ డకట చీ జీవంబు నా కేటికిన్. 1878

క. పలుగతుల నిపుడు తత్పదములకు నీతాంఘ్రియుగ్మమునకుం బడి త ద్విలసత్కృప నొందెదఁ గొం, దలపడక పునఃపునః ప్రణామంబులచేన్. 1879

అట్లు భరతుండు రామాశ్రమంబుఁ గనుంగొనట.

వ. అని యిట్లు విలపించుచుఁ గై కేయినందనుండు నిజాగ్రభాగంబున సాలతా లాశ్వకర్ణవర్ణసమాచ్ఛాది యగుదాని శక్రాయుధనీకాశభారసాధనమహాకార్ము కంబులచేత సమాకీర్ణ యగుదాని శత్రుబాధకమహాసారరుక్మపృష్ఠదీప్తపదన భాసురశ్శిప్రతీకాశతూణీరగతఘోరసాయకాలంకృత యగుదాని సువర్ణ నిర్మి తకోశశోభిత యగుదాని రుక్మబిందువిచిత్రఫలకరాజిత యగుదానిఁ గాంచన భూషణవిచిత్రగోధాంగుళిత్రమండిత యగుదాని సింహాధిష్ఠిత యైన పర్వత గుహ మృగంబులచేతం బోలె నరాతులచేత నప్రదృష్ట యగుదానిఁ గాఠోద .

రంబులచేత భోగవతియుం బోలె విశిషనారాచంబులచేత నభిరామ యగుదాని
మృదుకుశంబులచేత యజ్ఞాయతనంబునుం బోలె నావృత యగుదాని విశాల
యగుదాని మనోరమ యగుదాని; బర్హశాలం జూచి యందు నీశాన్యభాగ
క్రమనిమ్మయై దీప్తపాపక యగువెదిక నవలోకించి తన్నధ్య దేశంబున. 1880

—❧❧❧ భరతుండు దూరమున రామునిం గనుంగొనుట. ❧❧❧

క. నిరుపమగుణనిధి భరతుం, దురువిక్రమధనుని ఘనుని నుటజాసీనుఁ
గురుని జటాధరుని జితా, నురుని రఘూత్తమునిఁ గాంచెనుముహూర్తమునన్.
సీ. ఇందీవరశ్యాము నందితసుత్రాము ధవళాంశువదను సౌందర్యనదను
దీప్తతేజోలాభు దేవాధిరాజాభు సరసీరుహాక్షు విశాలవక్షు
వల్కలాజినవాసు వరసుగుణోల్లాసుఁ గాంచనాచలధీరు ఘనగభీరుఁ
జటులసింహస్కంధు శౌర్యజితస్కంధు మానసదేవు నాజానుబాహు
తే. లక్ష్మణోపేతు సీతాభిరాముఁ బద్మ, యోనిచందాన నాసీనుఁ డైనవాని
రాము నీక్షించి భరతుఁ డలంఘనీయ, శోకవార్ధిమునింగినంతుభీతుఁ డగుచు.
క. పలుగతుల నార్తరవమున, విలపించుచు భ్రాతృమోహవివశుం డై క
న్నుల నశ్రు లోలుక మనమునఁ,దలఁచుచు నిట్లనియెఁ జాలఁదైర్యము వాయన్.

తే. లనుదినము ప్రజచే నెవ్వఁ డభినుతించఁ
బడియె నట్టి శ్రీరాముఁడు భయదవన్య
దుష్టమృగములచేఁ జాల దుష్ప్రవేశ
పని నుపాసితుఁ డై యున్నవాఁడు నేడు.

1884

సీ. రమణీయచీనాంబరములు ధరించువాఁ డీచీరవల్కల మెట్లు దాల్చె
విమలవిచిత్రమాల్యములు వహించువాఁ డీజటామండల మెట్లు దాల్చె
మహితచందనకర్దమంబు మై మెత్తువాఁ డీధరిత్రీరజ మెట్లు మెత్తె
నెండ క న్నెఱుంగక యింట వసించువాఁ డీఘోరవనవాస మెట్లొనర్చె
తే. నతిసుఖోచితుఁ డగురాముఁడకట మన్ని,మిత్రమున నిట్లు దురవస్థమెలఁగవలసె
నీచమతి నైననాకు నిందితము లైన, జీవితము లేల ఛీయెలత చెట్ట నైతి.
తే. జగతి నెవనికి ధర్మనంచయము నముచి, తాధ్వరంబులచే యుక్త మయ్యె నట్టి
పుణ్యుఁడు శరీరదుఃఖసంభూతమైన, ధర్మమొనరించుచున్నాఁడు ధైర్యమూఁది.

—❧❧❧ భరతశత్రుఘ్నులు రామునిపాదములపైఁ బడుట. ❧❧❧

క. అని యీగతి విలపించుచు, గనుఁగవలను దుఃఖబాష్పకణము లోలుక రో
దన మొనరించుచుఁ దగ రా, ముని దివ్యాంఘ్రిలనమీషమునవ్రాలె వెనన్.
క. ఈరీతి వ్రాలి భరతుం, డారామునిఁ జూచి యార్య యని యొకమాటు
చ్చారణముఁ జేసి శోకవి, చారంబున మరలఁ బలుకఁజాలక యుండెన్. 1885

- క. పదపడి శత్రుఘ్నుఁడు ద, త్పదముల కెఱుఁగుటయుఁ జూచి దారుణశోకం
బెడ నెదుగ రాఘవుఁడు వా,రి దయామతి నాదరించి ప్రియ మలరారన్.
- వ. శీఘ్రంబునం గ్రుచ్చి యెత్తి గాఢాలింగనంబు గావించి కన్నీరు నించె నంత
సుమంత్రంధును గుహించును పొడనూపిన నారామలక్ష్మణులు వారలంగూ
డి గగనంబునందు శుక్రబృహస్పతులతోడం గూడినదివాకరనిశాకరులచందం
బునం దేజరిల్లె నిత్రైఱంగునం గూడుకొనినవారణయాధపనన్నిభు లయిన
యారాజనందనుల నల్వరం జూచి యచ్చటివనచరు లందఱు హర్షంబువిడిచి
కన్నీరు నించు చుండి రనంతరంబ యుగాంతకాలంబున ధరణిపయిం బడిన
భాస్కరునిచందంబునఁ దనచరణంబులపయిం బడి బద్ధాంజలి యై బహువిధ
శోకాలాపంబుల విలపించు చున్నవాని జటాజినవల్కులధరుం డగువాని నుప
వాసకృశం డగువాని వివర్ణవదనుం డగువాని భరతునిం జూచి యతని నతిప్ర
యత్నంబున భరతునిఁ గా నెఱింగి రామభద్రుండు నిజకరంబుల నతనిం గ్రు
చ్చి యెత్తి శిరంబు మూర్ఛొని కొండాక సేపు గాఢంబుగాఁ బరివృజించి పదం
పడి నిజోత్సంగంబున నునిచికొని యతిదుఃఖితుం డైనయతనిదుఃఖం బవన
యించుటకుఁ బ్రశ్నవ్యాజంబున ధర్మంబు లుపదేశించుచు నిట్లనియె. 1890

❦❦❦ రాముఁడు భరతునిఁ గూర్చి ధర్మప్రశ్నములు సేయుట. ❦❦❦

- ఉ. ఎచ్చట నున్నవాఁడు కడు వృద్ధుఁడు మజ్జనకుండు నేఁడు నీ
విచ్చటి కేల వచ్చితి వహీనగుణాధ్య ప్తపాలు నొంటిగా
నచ్చట డించి మీ రిరువు రక్కట యీగతి రాఁ బొసంగునే
యచ్చట నెవ్వ రింకఁ గల రవిభుఁ బ్రోచెడువారు చెప్పుమా. 1891

- తే. దూరమున నుండి వచ్చినవారి మిమ్ముఁ
గార్భ్యమాలిన్యవై వర్ణ్యకములచేతఁ
బరమదుర్దైయగాత్రులఁ బరఁగఁ బెద్ద
కాలమున కిందుఁ బొడగంటిఁ జాల నరిది. 1892

- క. విను మీ విచటికి వచ్చినఁ, కనువునఁ బ్రాణంబు లెట్లు తాల్పఁ గలం డా
జనపతి కడు దీనుం డై, మునుకొని తత్త్వ ణమె నాకమునకుం జనఁడే. 1893

- క. నరసాత్మక మజ్జనకుఁ డ,మరపతిసదృశుండు వీట మని యున్నాఁడో
పరువడి లోకాంతరమున, కరిగెనొ నీ వేల వచ్చి తడవికిఁ జెప్పుమా. 1894

- తే. అనఘచారిత్ర బాలుండ వౌట నీదు
శాశ్వతం బైనరాజ్యంబు జనపదంబు
పర్వము నశింప కున్నదె నత్యరతునిఁ
దండ్రి సేవింతువే నీవు ధర్మయుక్తి. 1895

త. రాజధర్మవిదుఁడు రాజసూయాశ్వమే, ధాదియాగకర్త యనఘమూర్తి

బండ్లకుం డైనవాని నొక్కనిం బరిగ్రహించిన నతండు మహిపతి కర్ణసంకటం
బులయందు మహాశ్వేర్యంబు గావించు మూర్ఖు లగువారిం బదివేలజనంబుల
నుపాసించిన నిండుక యైనసాహాయ్యంబు లేదు మేధావియు శూరుండును
దత్తుండును నీతిశాస్త్రవిచక్షణుం డగునమాత్యుం డొక్కరుం డైనమహిపతిని
గాని దత్తుమానునిగాని లక్ష్మీసంపన్నుం జేయు నన్ని కార్యంబులందు నట్టియుత్త
మగుణసంపన్నునిం జేర్చు దగ దుత్తమకర్తంబులం దుత్తముని మధ్యమకర్తం
బులయందు మధ్యముని జఘన్యకర్తంబునందు జఘన్యుని నియోగింప వలయు
మఱియు సుపరీక్షాతీతు లగువారి సమాత్యులఁగులక్రమాగతులఁ గరణాత్రయ
శుద్ధియుక్తుల గుణశ్రేష్ఠుల శ్రేష్ఠకర్తంబులందు నియోగింపవలయు నిట్లుక్త
ప్రకారంబునం గావింపుదువె యని పలికి వెండియు నిట్లనియె. 1908

తే. అనఘ మంత్రులు ప్రీతి ని స్మనుదినంబు
తీవ్రదండంబుచే సముద్యేజితప్ర
జంబు గాకుండఁ బూజ్యరాజ్యంబుఁ బ్రోచు
వానిఁ గాఁ జేయుదురె నీతివగునఁ జెలిపి.

1909

వ. మఱియు దుర్దానంబున ధనం బుపార్జించి యాగంబు సేయ నుపక్రమించిన
పతితుని యాజకులు వర్జించినచందంబున బలాత్కారంబునం బరిగ్రహింపం
దలంచినకాముకునిఁ గాంతలు పరిత్యజించినకై వడి నుగ్రదంహోపాయంబున
నదండ్యు లగువారివలన ధనగ్రహణంబు సేయునిన్ను విలోకించి ప్రజలు
పరిత్యజంపక యనురక్తులై యుందురు గదా యని పలికి క్రమ్మట నిట్లనియె.

తే. పార్థివసయజ్ఞు సామాద్యుపాయకుశలు
వైద్యుని గృతఘ్ను శూరు నైశ్వర్యకాము
నాప్తవిఘటనరతు నేధరాధిపతి వ
ధింఁ డాతని కాపడఁ దెచ్చు నతఁడు.

1911

క. యుక్తుని భృశానురక్తుని, శక్తుని శూరునిఁ గులీను సదుపాయసమా
యుక్తుని సుతిమంతుని వర, భక్తునిఁ గావితే నీవు బలపతి గాఁగన్. 1912

క. బలవంతులు ముఖ్యులు పర, బలార్థనులు జన్యవిదులు భక్తులు విక్రం
తులు నైనదండనాథుల, నలుఘగుణా సత్కరించి యలరుదె ప్రీతిన్. 1913

సీ. తఱి వచ్చినపుడు భూవరుండు బలంబున కన్నంబు వేతన మర్హభంగిఁ
బుష్కలంబుగ నిడఁబోలు లోభంబున నొసఁగక మత్తుఁ డై యుండెనేని
వానిపైఁ గోపించి వారు దూషింతురు దాన భూపతి కనర్థంబు గలుగు
గాలయావన మీవు గావింప కిడుదువే వీరుల కన్నంబు వేతనంబు

తే. జ్ఞాతులుప్రధానులును భృత్యజనులు దండ,నాథు లనురక్తులై ప్రధనంబులందు
వీరక భవదర్శనందు జీవితము నైన, విడువఁ దలఁకొని యుందురే వీరవర్య.

తే. శక్తుఁడు విచక్షణుండు యథోక్తకారి
పండితుఁడు బుద్ధినిధి జనపదభవుండు
ఘనుఁడు ప్రతిభానవంతుం డకల్మషుండు
నైనచారుండు సత్కృతుం డగునె యయ్య.

1915

వ. మఱియుఁ బరపక్షంబులందు మంత్రియునరాజపురోహితసేనాపతిదావారికాం
తర్వంశికకారాగారాధిపృతాధ్యంపయకృతాన్యకార్యనియోజక ప్రాడివి
కసేనానాయకనగరాధ్యక్షకర్తాంతికసభ్యధర్తాధ్యక్షదండపాలదుర్గపాలరాష్ట్రం
తపాలకాఖ్యలం గలయష్టాదశతీర్థంబులను స్వపక్షంబునందు మంత్రిపురోహిత
యువరాజులుం దక్కఁ దక్కినపంచదశతీర్థంబులను బరస్పరావిజ్ఞాతు లైనము
వ్వరు మువ్వరు చారకులచేత వేర్వేరి నెఱుంగవలయు మఱియు వ్యపాస్త
పునరాగతు లయినశత్రువుల దుర్బలులఁ గా నెంచకవర్తింపవలయుఁ జార్యాకు
లగుబ్రాహ్మణుల సేవింపం దగదు వారు బాలిశులై పండితాభిమానులై య
నర్థసంపాదనచతురు లై వేదమార్గవిపరీతబుద్ధులై శుష్కతర్కవిషయబుద్ధి
నధిగమించి నిరర్థకంబు లైనపూర్వపక్షయుక్తులను సిద్ధాంతోక్తులఁ గా నుప
న్యసించు చుందు రట్టివారి నేర్పఱించి పరిత్యజింపవలయు నని పలికి వెండియు
నిట్లనియె.

1916

సీ. రవితేజ మత్కులోద్భవపూర్వనృపులచే ననిశంబు రక్షితం బైనదాని
ఘనవీరభటశతాంగకదంబగంధేభహయసంకులద్వార మైనదాని
నిజకర్తనిరతావనీసురక్షత్రియవై శ్యసూద్రులచేత వఱలుదాని
బహువిధకాంచనప్రాకారహర్మ్యవిమానవిరాజితం బైనదాని

తే. ననవరత మార్యసేవితం బైనదాని
ధన్య మగుదాని మనయయోధ్యాపురమును
సత్యనామంబుగాఁ జేసి సంతతంబుఁ
బ్రీతిఁ బాలింపుదువె నీవు నీతిశీల.

1917

వ. మఱియుఁ జైత్యశతజష్టంబును సుఖోపనివిష్టజనాకులంబును దేవస్థానపా
సీయశాలాతటాకోపశోభితంబును బ్రహ్మవ్యవసరనారీసంయుతంబును సమా
జోత్సవ శోభితంబును సుకృష్టసీమాంతంబును బశుమంతంబును హింసాభి
వర్జితంబును నదీమాతృకంబును రమ్యంబును శాస్త్రపదపరివర్జితంబునుసర్వభయ
పరిత్యక్తంబును రత్నసువర్ణరజతాద్యాకరసంపన్నంబును బాపనరవిహీనం
బును బూర్వరాజాభిరక్షితంబును నగుజనపదంబు సుఖం బున్నదె కృషి
వాణిజ్యగోరక్షజీవులగువై శ్యాదులు సకలార్థసంపాదనంబునసభిమతులైక్రయ
విక్రయాత్మకవాణిజ్యరతు లగుచు నుండ నాశ్రితలోకం బంతయు సుఖంబు

నొందు చున్నదే మఱియు నావణిజుల కీష్టప్రాపణానిష్టనివారణంబులచేత భరణంబుఁ గావింపుదువే యని పలికి వెండియు నిట్లనియె. 1918

క. రక్షకులు లేనివారల, రక్షింతువె నృపతి శాస్త్రరాష్ట్రనిలయులక
రక్షింప వలయు నెప్పుడు, దక్షత నిజవంశయోగ్యధర్మముకలిమిన్. 1919

ప. వత్సా నీవు స్వస్త్రిలయంద ననుకూలుండ వై వారల కన్యపురుషసంభాషణాది
దోషంబులు లేకుండ రక్షించుచు వారలవచనంబు యథార్థబుద్ధి నాకర్ణింపక
వారితోడ రహస్యంబు లాడక వర్తింపుదువే యని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

క. అనఘా గజములు నొడమెడు, వనములఁ బ్రోతువె కరేణు వాజిగజములక
మునుకొని రక్షింపుదువే, యనవరత ముపార్జనంబునందుఁ దనియకన్. 1921

ఉ. ప్రొద్దున లేచి దివ్యచుణిభూషణము లై యినిండఁ దాల్చి బ
ల్లదై మమీంద నుండుచు జగజ్జనలోచనపూర్ణవర్ష మై
తన్దయు నీప్రజాతతికి దర్శన మిత్తువె నారు భక్తితోఁ
బెదయుఁ బ్రొద్దు ని న్నొలిచి పిన్దుటఁ బోదురె నిత్య మిండ్లకున్. 1922

ప. మఱియు విష్టిప్రభృతినీచకర్మకరులు నిర్విశంకు లై మహిపతియొద్దకుఁ బ్రత్య
క్షంబుగాఁ జనుదెంచిరేని యవజ్ఞాధిక్యంబు సంభవించు దర్శనాభావంబువలన
గార్యహాని యగు నీచుర్ధంబునందు యథోచితసమయనిరీక్షణప్రదానంబు
ప్రయోజకం బై యుండు నట్లు గావించెకవే యని పలికి వెండియు. 1923

తే. రాజనంకన సర్వదుర్గములు రత్న, ధాన్యధనయంత్ర సలిలాముధములచేత
శిల్పికార్ముకపాణులచేత సంత,తంబును బరిపూర్ణంబు లై తనరు నయ్యి.

తే. అనఘ విస్తార మగునె ధనాగమంబు
వ్యయము కడుఁ గొంచె మగునె యపాత్రభూత
జనుల కెంతయు నీదుకోశంబు చేర
కుండునే భృత్యులు సుఖు లై యున్నవారె. 1925

తే. వీరవర్య యభ్యాసవిప్రులందు
దేవతాపితృదేవతాతిథులయందు
సాధుజనులందు సఖులందు యోధులందు
ద్రవిణవినియోగ మొనరింతె ధర్మఫణితి 1926

ప. మఱియు విశుద్ధస్వభావుండును గరణత్రయశుద్ధియుక్తుండును సజ్జనుండు యద్భు
చ్ఛచేతఁ జోరుం డని పట్టువడి శాస్త్రజ్ఞులచే సశోధితం డై ధనతాల్యంబున
వధింపబడ కుండునె మఱియుఁ గాలంబున సంపృప్తుఁ డై గృహీతుం డై పృ
థ్వుం డై చొర్యలబ్ధద్రవ్యసహీతుం డై నచోరుండు ధనలోభంబున విముక్తుం
డు గాకుండుఁ గదా యని పలికి వెండియు. 1927

తే. అనఘ ధనవంతునకు దరిద్రు నకు నొకవి,వాదరూపసంకట మది వచ్చినపుడు

వీతధనలోభులై పక్షపాత ముడిగి, సత్యమాడుదురే నీదుసచివులనఘు.

తే. అనఘ మిథ్యాభిశస్త్రులయశ్రుకణము, అవని రాలిన నవియు భోగాఢ ముర్వి
పాలనము సేయునరపతిపశుకళత్ర, మిత్రపుత్తుల హింసించు మిథ్య గాదు.

సీ. అలబాలవృద్ధవై ద్యులను బూజింతువె తడయక వాఙ్మనోదానములను
గురువుల వృద్ధుల సురలఁ జైత్యంబుల నతిథుల సిద్ధాంతులై నవిప్ర
వరులను మానులఁ బరికించి నిత్యంబు గురుతరభక్తి మ్రొక్కుదువె నీవు
ధర్మ మర్థంబుచే ధర్మంబుచే నర్థ మవి రెండు నిఖిలభోగాభికాంక్షఁ

తే. గామమునఁజాలఁ జేడ్పాటుగాక యుండఁ, గాతువే నుజ్జితార్థకామములన
వేఱువేఱు విభాగించి వీరవర్య, కడమ పడకుండ సేవితె కాలమందు. 193

తే. అఖిలశాస్త్రార్థకోవిదులై నద్విజులు, పాడి దప్పక నిత్యంబుఁ బౌరజాన
పదులతోఁ గూడి నీకు శుభంబు గలుగు, నట్లు ప్రార్థింతురే నిత్య మనఘుచరిత.

వ. మఱియు నాస్థిత్వంబును నవృత్తంబును గ్రోధంబును ననవధానత్వంబును దీర్ఘ
సూత్రత్వంబును సాధుజనాదర్యంబును నాలస్యంబును బంచేంద్రియవరవశత్వం
బును బ్రయోజనంబుల సేచింతనంబును విపరీతార్థభోధకులతోడ మంత్ర
ణంబును నిశ్చితార్థంబులం దనారంభంబును మంత్రంబు రక్షింపకుండు
టయు మగళంబు లనుష్ఠింప కుండుటయు సర్వదిగవస్థితశత్రురాజుల నుద్దే
శించి యేకకాలంబున దండయాత్ర నలుపుటయు నివి పదునాల్గు రాజ
దోషంబులు మహీపతి వీని నన్నిటిని వర్జింప వలయు మఱియు లోభ క్రోధా
లస్యాసత్య ప్రమాద భీరుత్వాస్థిరత్వ మూఢ తాపన యావమంతృత్వ రూపద
శవర్గంబును మృగయా ద్యూత దివాన్వన్నపరివాద స్త్రీ మద నృత్తగీత వాద్య
వృథాపర్యటనంబు లనియెడుదశకామజగుణంబులును సావత్సవస్తుజస్త్రీజ వా
గ్దా తాపరాధజంబు లనియెడుపంచవిధవైరంబులును నౌదకపార్యతవత్సైని
ధాన్యసంబు లనియెడుపంచవిధదుర్గంబులును సామ దాన భేద దండంబు లని
యెడుచతురుపాయంబులును నౌరసతంతుసంబంధ వంశక్రమాగత వ్యసనరక్షి
తు లనియెడుచతుర్విధమిత్రంబులును న్యాయధనార్జన రక్షణ వర్ధన సత్సత్త
ప్రతిపత్తు లనెడుచతుర్విధరాజవృత్తంబులును సావ్యవహిత్యరాష్ట్రదుర్గకోశ
బలసహృత్సంజ్ఞలం గలపరస్పరోపకారిసప్తాంగంబులును నిజ మైత్ర సమా
శ్రిత సుబంధుజ కార్యసముద్భవ భృత్య గృహీత నామకంబు లగు సప్త
విధపక్షంబులును శ్వేన సూచి గరుడ శకట మకర క్రౌంచ పద్మంబు లని
యెడుసప్తవిధప్రధానవృక్షాంబులును గృషి వాణిజ్య దుర్గ సేతు కుంజర
బంధన ఖన్యాకర కరాదాప శూన్యనివేళసంబు లనియెడుసప్తవర్గంబులును
జైతున్య సాహసద్రోహీర్ష్యా సూయార్థదూషణవాక్పారుష్యదండపారుష్యం

బు లనియెడి శ్రోధజనితాష్టగుణంబులును సాధ్యవస్తువులయందు సముద్యమం
 బును సాధ్యవస్తువులయం దసముద్యమంబును శక్యవస్తువిషయంబునం దకాల
 సముద్యమంబు సనియెడివ్యసనత్రయంబును ధర్మాధికానుంబు లనియెడి త్రివ
 ర్గంబును బ్రభుత్వమంత్రోత్సాహనామకశక్తిత్రయంబును శత్రుక్షయస్థానవృద్ధి
 లనియెడి త్రివర్గంబును ద్రయీవాక్తాదండనీతిసంజ్ఞకవిద్యాత్రయంబును బ్రజా
 పాలనమూలంబైన యింద్రియజయంబును సంధివిగ్రహయానాసన దైవీధీ
 భావ సమాశ్రయ సంజ్ఞకం బైన మౌఢ్యణ్యంబును హుతాశన జల వ్యాధి
 దుర్బిక్ష మరణంబు లనియెడి పంచవిధదైవవ్యసనంబులును నాయుక్తక చోర
 పర రాజవల్లభ పృథివీపతిలోభంబులవలన నయ్యెడు పంచవిధమానుషవ్యసనం
 బులును నలబ్ధవేత నావమానిత కోపిత భీషితంబు లగు శత్రుసంబంధివర్గంబుల
 నభిమతవస్తుప్రదానంబున భేదించుటయ ను బాలవృద్ధదీర్ఘరోగిజ్ఞాతిఃపిష్కృ
 త భీరుక భీరుజనక లుబ్ధ లుబ్ధజనకవిరక్తప్రకృతికవిషయాసక్తానేకచిత్తమంత్ర
 దేవబ్రాహ్మణనిండక దైవోపహతక దైవచింత దుర్బిక్షవ్యసనోపేత బలవ్యసన
 సంకులాదేశస్థాకాలయుక్త బహురిపు సత్యధర్మవ్యవేతనంజ్ఞకులను సంధికయో
 గ్యులై కేవలనిగ్రహోర్హు లగుపురుషులను రాజ్యాపహరణంబును భార్యాపహర
 ణంబును స్థానాపహరణంబును దేశాపహరణంబును జ్ఞాతిజనాపహరణంబును ధ
 నాపహరణంబును మదంబును మానంబును విషయపారవశ్యంబును జ్ఞానవిఘ్న
 తంబును నర్థవిఘ్నతంబును శక్తివిఘ్నతంబును ధర్మవిఘ్నతంబును దేవతాతిరన్క
 రణంబును మిత్రతద్ధనావమానంబులును బంధువినాశనంబును లోకానుగ్రహరా
 హిత్యంబును సావ్యమాత్యాదిమండలదూషణంబును సావీభిమతవిషయాభిలా
 షిత్యంబు సనియెడు వింశతి విగ్రహకారణంబులను సమాత్యరాష్ట్రదుర్గకోశ
 దండంబులనియెడు పంచవిధ ప్రకృతులను బురోవర్తులైన శత్రుమిత్ర శత్రుమిత్ర
 మిత్రమిత్ర శత్రుమిత్రమిత్రు లనియెడు వారైపురును బృష్టభాగస్థులైన పార్జ్ణిగ్రా
 హోక్రందపార్జ్ణిగ్రాహోసారాక్రందాసారు లనియెడు వారు నలువురును మధ్యవర్తి
 యగు విజగీషుండును పార్శ్వభాగవర్తి యగు మధ్యముండును వీరల కండఱకు
 బహిష్ఠానావస్థితం దైన వాఁడు దాసీనుండు సనునీదావ్యదశరాజాత్మకమండలం
 బును విగృహ్యయాన సంధాయయాన సంభూయయాన ప్రసంగతోయా నో
 పేక్ష్యయానంబు లనియెడు పంచవిధయానంబులను యానాసనాత్మకం బైన
 సంధిని దైవీధీభావ సమాశ్రయాత్మకం బైన విగ్రహంబును వీని నన్నింటిని నీతి
 శాస్త్రోక్తప్రకారంబున నెఱింగి హేయంబులఁ బరిత్యజించి యుపాదేయంబులఁ
 బరిగ్రహింతు వే మఱియుఁ బెక్కుండు మంత్రులం గూడి కావించిన మంత్రం
 బునకు భిన్నత్వసంభవంబువలన నైకమత్యాభావంబువలనను సార్థక్యంబుగలు

గడు గావున శాస్త్రోక్తమంత్రలక్షణబుత్తే లగుమంత్రుల సల్పరం గాని మువ్వరం గాని గూడి వారియందఱలోను నొక్కొకరితోను రహస్యంబుగా నుంత్రంబు గావింపుదువే యని పలికి వెండియు నిట్లనియె. 1932

సీ. సవనతంత్రాద్యసమూహంబుచేత వేదంబులు సఫలీకృతంబు లగునె దానభోగంబుల ధనధాన్యరత్నాదికంబులు సఫలీకృతంబు లగునె శాస్త్రసంశ్రవణంబు సఫలీకృతం బగునె శీలసవ్యత్తనియతివలన దాక్షిణ్యరతి సుతోత్పాదనంబునఁ గళత్రంబులు సఫలీకృతంబు లగునె

తే. రవికులోత్తమ నీ వొక్కడవె భుజంప, కిష్టమృష్టాన్నమును బరితుష్టి గాఁగ మానితాచారు లాశంసమాను లైన, మిత్రులకుఁ బెట్టుదువె నీవుపాత్రమెఱిగి.

క. ధర్మార్థకామయుక్తము, నిర్మలసువివేకంబు నిత్యము శుభముకొ శర్మద మగునాచెప్పిన, ధర్మము మది నిలుపుదయ్య దశరథతనయా. 1934

తే. ఎయ్యది శుభంబు సుజనుల కిష్ట మెద్ది, తవిలి మనతండ్రితాత ముత్తాత లెల్ల నర్థి నెద్దాని సేవించి రనుదినంబు, నట్టివృత్తిని సేవితె యనఘ నీవు. 1935

తే. యుక్తదండఁ డై ధర్మసంయుక్తబుద్ధి, నెవ్వఁ డిల యేలు నట్టిమహీవరుండు పుణ్యజనపుంగవులచేతఁబొగడువడసి, యైహికాముష్మికసుఖంబులనుభవించు.

వ. అని యివ్వధంబున రాజధర్మంబు బుడదేశించు చున్నయన్నం జూచి భరతుం డిట్లనియె. 1937

క. కూర్మి మెఱయ మీ రిప్పుడు, నిర్మలమతిఁ జెప్పినట్టి నృపధర్మంబుల్ ధార్మికులకుఁ గాక రహిత్, ధర్మవిహీనుండ నైన నా కేమిటికిన్. 1938

—ఇది భరతుండు రామునికి దశరథమరణం బెఱింగించుట. ఇది—

సీ. అనఘాత్మ మననంశమున జ్యేష్ఠునకు రాజ్య మవలికనిష్ఠుల కతనిసేవ యుచితధర్మం బగుచుండ నీవు భరింపఁ దగినసామ్రాజ్య మధర్మయుక్తి నా కిచ్చినందుకు నన్నుఁ బాత్రముఁ జేసి యీఘోరవనమున కిట్లు నీకు రాఁ జెల్లనే దేవరాజ్యపదం బైన నీకుఁ గానిది దాల్చ నాకు వశమె

తే. దేవ మా కెల్ల నధిపతి నీవు నన్నుఁ, గరుణఁ జూచి యయోధ్యానగరికి రమ్మ రాజనన్నిధిఁ బూజ్యసామ్రాజ్యపట్ట, భద్రుఁడవుగమ్మ నృపసభాభవనమందు.

తే. అధిప ధర్మార్థసహిత మైనట్టిదేవ, లోకసంపాదనీయకాస్తోకవృత్త మెవ్వనికెగల్గు నట్టిమహీశుఁ డుర్వీ, మానుషుండైన దేవత్వమహిమఁ గాంచు.

తే. లక్ష్మణుండు సీతయును వెంటరాఁగ నీవు, ప్రోలు వెడలినమాత్రాన భూవరుండు పురికి నావచ్చుకంటెమున్నరిగెదివికి, ద్వద్వియోగాగ్ని హేలినంత పురఁ డగుచు.

మ. నినుఁ జింతించుచు నిన్నె పేరుకొనుచు న్నియందుఁ జిత్తంబుఁ జేర్చి నినుం గూర్చి బహుప్రకారముల విజ్ఞేపించుచు న్నిముఖా బ్జనిరితొప్పువారు డై భవద్విరహసంజాతాగ్నిచేఁ గ్రాగి నీ

జనకుం డెంతయు సన్దమించె జననీసంఘంబు శోకింపగన్. 1942

చ. ప్రియతనయుండు ప్రీతి నిడుపిండము దత్తిత్పలోకమందు స
క్షయ మగు నంచు శాస్త్రములు చాటి వచించెను నీవు తండ్రికిం
బ్రియుండవు గాన నాయనకుఁ బ్రీతిగఁ బిండ మొనంగు మిప్పు డే
రయమున మున్నె చేసితిని లక్ష్మణసోదరసంయుతంబుగన్. 1943

అయ్య రాముఁడు పితృమరణమును విని దుఃఖించుట. ఇతి-

క. అని యీగతీఁ బితృమరణము, వినిపించిన సతనిమాట వీనుల కనిలో
దనుజరిపూత్పృష్టం బగు, ఘనదారుణవజ్ర హేతిగతి నోఁకుటయున్. 1944

క. పరశునికృత్తం బగునుర, తనువుకరణి రాఘవుండు దద్దయు శోకం
బెరియఁగఁ బరవశుఁ డైయ, త్రటి ధరణిం బడియెఁ జాల ధైర్యము వాయన్. 1945

మ. విపులాధీశునిఁ గూర్చి యీవగది నిర్వేదించుచుం గూలఘా
తపరిశ్రాంతమమ ప్రదంతికరణి స్థాత్రీస్థలి స్వామిలి యు
న్నవృథారమ్ముని రాముఁ గాంచి వెన నంతః భ్రాతృలుద్విగ్ను లై
యవచారంబుల నేకదేర్పి రవు డయ్యుర్వీసుతాయుక్తు లై. 1946

అ. అంతఁ గొంతవడికి నమృహాపురుషుండు, తెలివి నొంది కనులజలము లొలుకఁ
దండ్రిమరణమునకుఁ దలఁకి దుఃఖించుచు, నిట్లు లనియెఁ గైకపట్టితోడ.

ఉ. భూమిపరుండు సన్దతికిఁ బోయినవెన్న నయోధ్యయందు నే
నేమియొనర్చువాఁడ జగతిశ్వరపాలిత మైనయప్పురం
బీమహి నింక నేవురుషుఁ డెలఁగఁ జాలు దురంత మీ యగా
ధామితశోకరూపమకరాలయ మెట్లు తరింతుఁ దమ్ముడా. 1948

ఉ. ఆతతమద్వియోగజనితార్తిఁ దపించుచు మృత్యు వొంది నా
చేత ననంస్కృతుం డగుచు శీఘ్రమున న్దివి కేగెఁ గాన వి
ఖ్యాతగుణాభికి న్దశరథావనిభర్తకుఁ బట్టి నై నుదు
ర్జాతుఁడ నై ననేను వరుస న్దనియించుట న్యర్థమే కదా. 1949

క. శ్రుతిచోదితగతి నీచే, షీతినాథుఁడు మున్నె ప్రేతకృత్యంబుల న్
త్కృతుఁ డయ్యెఁ గాన నీవిపు, డతులితచరితార్థకుండ వైతివి గాదే. 1950

చ. ఇనకులనాయకుండు దివి కేగినవెన్న గృతవ్రతుండ నై
నననుఁ బురంబునం దింక ఘనంబుగ నెవ్వఁడు ప్రోచువాఁడు పా
వనగతి సన్నివృత్తవనవాసుఁడ నయ్యును గ్రమ్మఱం బురం
బునకుఁ జనంగ నోపఁ గృతపుణ్య యనాయక మట్లు గావునన్. 1951

క. ననుఁ జూచి సువృత్తం డంచు నృపతి యేయేనుడుగులు శ్రుతిసుఖములు గా
మును పలుకు నట్టిమాటలు, వినుతిగుణా యింక నెట్లు విన నగు నాకున్.

చ. అని యిటు రామభద్రుండు మహావ్యసనంబునఁ గైకపట్టితో

నని మగువా భవచ్చశురుఁ డంతము నొందె గదా యటంచుఁ ద
జ్జనకజతోడ నాడి యనుజా పితృహీనుఁడ వై తె యంచుఁ ద
మ్మునిఁ గని పల్కి నెవ్వగలు ముంపఁగ నశ్రులు నించె గ్రమ్మటన్. 1953

ఉ. అన్నతెఱంగుఁ జూచి భరతాదులు శోకపరితచిత్తులై
కన్నుల బాష్పము ల్లరియఁగా విలపించుచు సాంత్వవాక్యసం
పన్నత నాదరించి నరపాలున కౌర్ధ్విక మాచరింప కా
పన్నత నొంది కుంద నిటు పాడియె రాఘవ యంచుఁ బల్కినన్. 1954

తే. బానకియు స్వర్గగతుఁ డైనశ్వశురుని విని, కనుల నశ్రులు గార రోదనముఁ జేసె
నామహాదేవినూరాద్ధిరాముఁడపుడు, శోకమునఁ గుండుసౌమిత్రిఁ జూచిపలిక.
క. విదితాత్మం డగుతండ్రికి, నుదకక్రియ సలుపవలయు నుచితంబుగ నిం
గుదిపిణ్యాకము చీరయు, కొడునపడక యుండ వేగ గొని తె వ్వునఘా. 1956

— రాముఁడు దశరథునకు బిండప్రదానంబు సేయుట. —

క. జనకకుమారిం దోడ్కొని, యనఘా మందాకినీనుహాసదికడకుం
జను మీపు వెంట నేనును, జనుదెంచెదఁ దండ్రి కర్థిజల మొనఁగుటకున్.

వ. అని పలుకునానమయంబున విదితాత్మండును మహామతియు మృదుండును
శాంతుండును దాంతుండును భృశాసురకుండును దృఢభక్తిమంతుండును
నిత్యానుగుండు నగునుమంత్రుండు రాజకుమారులం గూడి రామభద్రు నాశ్వా
సించి తదీయకరం బవలంబించి మందాకినీనదికడకుం దోడ్కొని చనియె నప్పు
డక్కుమారచతుష్టయంబునదాపుష్పితకాననంబై నమందాకినీనదీతీరంబునకుం
జని యకర్దమం బైనయవతరణప్రదేశంబున కతిప్రయత్నంబున డిగ్గి తదీయ
పుణ్యసలిలంబులం గ్రుంకె సంత రాముండు జలంబులు దోయిట సంగ్ర
హించి యామృదిశాభిముఖుం డై రోదనంబు సేయుచు దశరథు నుద్దేశించి.

తే. షీతివరోత్తమ పితృలోకగతుఁడ వైన, నీకు మద్దత్ర మైనయీలోకపావ
నోదకం బక్షయం బయియొప్పుఁగాక, యనుచు నంజలి జలవిసర్జన మొనర్చె.

వ. ఇట్లు సలిలక్రియఁగావించి దర్భసంస్తరంబునందు బడరీమశ్రితంబైనయింగుదీ
పిణ్యాకం బిడి వెండియు దశరథు నుద్దేశించి దుఃఖిపూర్వకంబుగా నిట్లనియె.

ఆ. పృథివిలోనఁ బురుషుఁ డేయన్నము భుజించు, నతనిదేవతలు తదన్ను లగుదు
రధిప నాయొసంగినట్టియీ పిణ్యాక, మింపుతో భుజంపు మిపుడు సీవు. 1961

— భరతసైనికు లందఱు రామునిం జూడ వచ్చుట. —

వ. అని పలికి విధిప్రకారంబునఁ బిండదానంబుఁ గావించి యారఘువల్లభుండు తమ్ము
లుం దానును సీతాసమేతంబుగా వెండియుఁ బూర్వమార్గంబున నప్పర్వతం
బారోహించి స్వర్ణకుటీరద్వారంబు దిగ్గటి నెడబాహుదండంబులు సాచి భరత
లక్ష్మణులం గాఁగిలించికొని దీర్ఘస్వరంబున రోదనంబుఁ జేసిన వారును సీతా

నమేతంబుగాఁ బితృమరణభ్రాతృప్రవాజనసంజాత శోకవిశేషంబున దుఃఖించి
రంత నయ్యాక్రందనశబ్దంబు గిరిగుహముఖంబులం బ్రతిధ్వనులు సెలంగఁ దు
ములం బై యొప్పె నప్పు డమ్మహాశబ్దంబు విని భరతసైనికులు భయోద్విగ్నులై
భరతుండు రాముని జేరె వారిద యీరోదనధ్వని యని నివాసంబులు
విడిచి వారి కభిముఖంబుగా నచిరప్రోషితుం డైనరామునిఁ జిరప్రోషితునిం గాఁ
దలంచుచు ద్రష్టుకాము లై రథహయగజశకటంబు లెక్కి సత్వరంబుగం జనిరి
కొందఱు తేవనంబునఁ దదీయాశ్రమంబున కరిగి రాసమయంబున ఖరనేమి
సమాహతం బైనయయ్యరణ్యభూమి యభ్రసమాగమంబున నాకాశముం
బోలఁ దుములంబుగా మ్రోసె నాదారుణధ్వని విని విత్రస్తంబు లై వనగజం
బులు గరేణుపరివారితంబులై మదగంధంబున దెసలవాసించుచు నొండువనంబు
నకుం జనియె సీంహ వ్యాఘ్ర వరాహ భల్లూక మహిష సర్ప వాసర గోకర్ణ
గవయపుషతాది వృగంబులును విత్రాసితంబులయ్యె రథాంగహంస కారండవ
బక క్రౌంచ శుక పిక శారికాది పతత్రిగణంబులు దీనారావంబులు నేయుచుఁబడి
వందొడంగె నప్పుడు విత్రస్తపక్షీసంకులం బై ననభంబును విత్రస్తజనసంకులం
బై నభూతలంబు నుభయంబు నేకస్తకారంబునం బొల్పి యుండె నంత సర్వ
జనంబులు పురుష వ్యాఘ్రుండు నకల్మషుండును స్థండిలాసీనుండును యశస్వీయు
నగురామునిం జూచి కై కేయిని మంథరను నిందించుచు బాష్పపూర్ణముఖు లై
శోకించుచుండ వారింజూచి ధర్మజ్ఞుం డైనరాముండు తల్లిధండ్రులంబోలె సంభా
వించి యథార్హంబుగాఁ బ్రణామాలింగనవచోగౌరవాదుల సంప్రీతులం జేసిన
వారు యథార్హస్థానంబుల నధివసించి పెక్కుచందంబుల నతనిదురవస్థం జూచి
యాక్రందించు చుండఁ దదీయశబ్దంబు భూనభోంతరంబు నిండి మహీధరగుహ
వివరంబులు మాఱు మ్రోయ మృదంగస్వనంబుభంగి జెలంగెఁ దదనంతరంబు.

- క. జనపతిభార్యల నందఱ, మునివిభుఁడు వసిష్ఠుఁ డవుడు ము న్నిడుకొని గ్ర
క్కున నద్దేశంబునకుం, జనియె న్రాఘవునిఁ జూచు సంభ్రమ మెనఁగన్.
- తే. అస్తుహారాజపత్ను లి ట్లరిగి జనక, తన్యకాస్నానపుణ్యోదకయును రామ
లక్ష్మణునిపే వితయు నై సులక్ష్మ్య మగుచు, గ్రాలుమందాకీసీనదిఁ గాంచి రచట.
- క. అప్పుడు కౌసల్యయుఁ గను, తెప్పుల బాష్పంబు లాని ప్రియతనయునిపై
నొప్పినయనురాగము తనుఁ, గప్పికొనఁగ నలనుమిత్రఁ గని యి ట్లనియెన్.
- తే. అకట నిర్విషయీకృతులై నరామ, లక్ష్మణు లనాఘు లై త్రికాలంబులందు
స్నాన మొనరించుటకు నజస్తంబు డిగ్గు, నట్టితీర్థ దేశం బిది యబల కంటె.
- క. అతివ యతంద్రితుఁ డై నీ, సుతుఁ డీతీర్థమున నుండి సురుచిరముగ మ
త్తుతునకు నర్పించుటకై, సతతము నలిలము గ్రహించి చను చుండుఁ గదా.
- సీ. అతివ నీసుతుఁడు జలాహరణాదిజఘస్యకర్మం బిట్లు కడఁకతోడఁ

జేసినవాఁ డయ్య శిష్టజనంబుచే నిల గర్వితుఁడు గాఁ డ దెట్లు లన్న
 నన్నకుఁ గైంకర్య మర్థిఁ జేసిన నది యంతయు గుణయుక్త మనిరి గాదె
 భరతుఁ డంజలిఁజేసి ప్రార్థనఁ గావించ రాముండు ప్రీతి సామ్రాజ్యపదవిఁ
 తే. జేగొనియె నేని ఘనసుఖోచితుఁడు నీకు
 మారుఁ డతిదుఃఖశోకవిస్తార మయిన
 యీనికృష్టకర్తంబు తా నిందె విడిచి
 యిపుడె సుఖయించు గృహమున నింపు మెఱయ.

1968

—అంభా కాసల్య యింగుదీపిణ్యాకపిండములను జూచి దుఃఖించుట. అంభా—

వ. అని యిట్లు లక్ష్మణునినుహృద్యాపంబు బహుప్రకారంబుల వక్కాణించుచుఁ
 దత్తుమీపంబున దక్షిణాగ్రదర్శనం స్తరంబునందుఁ బితృప్రీత్యర్థంబుగా రాము
 నిచేత విన్యస్తం బైనయింగుదీపిణ్యాకంబుఁ జూచి యద్దేవి వెండియు నంతః
 పురకాంతల నవలోకించి యిట్లనియె.

1969

నీ. ఇనకులదీపకుం డిత్తువకునాయకుం డతిసుఖోచితుఁడు మహాత్ముఁ డమర
 నముఁ డైనదశరథిష్టాభర్త కిచట మత్సానునిచే దత్త మైనదాని
 నింగుదీపిణ్యాక మిది గనుఁగొంటిరే భుక్తభోగుం డైన భూవరుండు
 చతురంతమేదినీచక్రంబు గుడుచు వాఁ డిటువంటిభోజనం బెటు భుజించె
 తే. దాశరథిచేతఁ దండ్రికి దత్త మైన, దీని వీక్షించినంత నామాననంబు
 వేయి వ్రయ్యలై పోవదు వితతవజ్ర, సారమయము గాఁబోలు నిస్సంశయముగ.

వ. అని యిన్విధంబున నార్తయై విలపించు చున్నకాసల్య సూరార్చి సపత్ను
 లద్దేవిం దోడ్కొని శీఘ్రంబునం జని న్వర్గమృతుం డైన దేవేంద్రునిచందంబున
 సర్వభోగపరిత్యక్తుం డై స్థంజిలంబునం గూర్చున్న రామునిం జూచి శోకకర్మితు
 లయి కన్నీరు నించుచు సుస్వరంబుగా రోదనంబు చేసి రప్పుడు రాముండు
 తల్లులం జూచి శీఘ్రంబున దర్శాననంబున నుండి లేచి తదీయచరణంబులకుఁ
 బ్రణామంబుఁ గావించిన వారు సుఖస్పర్శంబులును మృదవ్యింగుళీతలంబులు
 నైనకరంబుల నన్యుహాత్తుని నెఱ్ఱేనిరజంబు పరిమార్చించి రంత లక్ష్మణుం
 డునుం బ్రణమిల్లిన నక్కుమారుని రామునిం బోలె నాదరించిరి పదంపడి
 వై దేహీ భక్తిపూర్వకంబుగా నమస్కరించి బొప్పపూర్ణముఖ యయి దుఃఖిం
 చుచు మరుచ్చలితవల్లియుం బోలె నడలుచు నుపహాసకృతాంగి యై తూలుచు
 దైన్యంబుతోఁ బురోభాగంబున నుండె నప్పు డద్దేవిం జూచి కాసల్య బద్ధ
 స్నేహయై తల్లి కూతునిం బలె గవుంగిలించి వాత్సల్యంబు నెఱపుచు
 నిట్లనియె.

1971

—అంభా కాసల్య సీతాదేవినిం జూచి దుఃఖించుట. అంభా—

క. జనకునికూతురు దశరథ, జనపతి రోడలును రామచంద్రునిసతి భూ

తనయ యగునీత కిటు విధి, వని నిడుమలు గుడువు మనుచు వ్రాసె నదయుండై.

మ. దిననాథాతపత ప్రపంకజమురీతి న్వా రిదచ్చన్నచం
ద్రునిభంగి న్విరసోత్పలంబుగతి రేణుధ్వ స్థభర్తంబుచా
డ్చున వీతద్యుతి నున్న సీతవదనంబుం జూచుచో నన్నుఁ ద
న్లు నశోకానల మాశ్రయంబుకరణిం గాల్చుం దొడంగె న్రహీన్. 1973

వ. అని బహుప్రకారంబుల దుఃఖించు చున్నతల్లి ననూనయించి రాముండు సురా
ధివుం డగుశక్రండు బృహస్పతికిం బోలె హుతాశనసమస్తభుం డైనవసిష్ఠు
నకుఁ బ్రణామం బాచరించి యమ్మునిపుంగవునితోఁ గూడ దర్శనసంబున
నాసీనుం డయ్యెఁ దదనంతరంబ భరతుండు కృతాంజలిపుటుం డై సామంత
పురోహితసేనానాథసహితంబుగా నిజతనుచ్ఛాయావిశేషంబున నక్కాననంబు
నకు గాదుత్తతచ్ఛాయ నొసంగుచుఁ బ్రజాపతి కభిముఖుం డై కూర్చున్న
పురుహూతుండుం బోలె మునివేషధరుం డైనరామున కభిముఖుం డై కూ
ర్చుండై నప్పు డచ్చటివా రందఱు రామునకుం బ్రణమిల్లి సత్కారపూర్వ
కంబుగా భరతుం డతనితో నేమిసంభాషించునో యని తద్వాక్యశ్రవణకుతూ
హలంబున యథార్హస్థానంబుల నాసీను లై యుండి రిట్లు గూడుకొనినసత్య
ధృతి యగురాముండును మహాత్ముం డగులక్ష్మణుండును ధార్మికుం డైనభర
తుండును సుహృత్సమేతు లై యధ్వరవేదియందు నదన్యులతోడం గూడిన
త్రేతాగ్నులచందంబునం దేజరిల్లు చుండి రంతఁ గొంతసేపునకు రాముండు
గురువత్సలుం డగుభరతునింజూచి ప్రియవచనంబుల నాశ్వాసించి లక్ష్మణసహి
తంబుగా నిట్లనియె. 1974

— ధృతి రామురడు భరతునిజటాధారణవనాగమనకారణం బడుగుట. —

చ. నిరుపమరాజ్యము నివ్వడిచి నిత్యముఁ బార్థివరక్ష్య మైనను
త్పరమును బాడు చేసి నరపుంగవ తాపసవేషధారి వై
యటమర లేక పక్షులకు నైన గమింపఁగ రానియట్టియీ
గురుతరచిత్రకూటమునకుం జనుదెంచితి వేల చెప్పుమా. 1975

క. నా విని భరతుం డాసీ, తావల్ల భుచరణములకు నండప్రణతు
హ్లావించి మధురభాషా, ప్రావీణ్యము దోఁపఁ బలికెఁ బ్రాంజలి యగుచున్.

క. నరపతి నినుఁ బాసి నుడు, మ్మర మగుకర్తం బొనర్చి కడపట సుతశో
కరసాల్చిమగ్నుం డై యప్పురుషవరుడు మేను విడిచి పోయెన్ దివికిన్. 1977

క. రయమున మాయమ యగుకై, కయిచే వినియు క్కుం డగుచు త్కౌనాయకుం డ
ట్లు యశోహర మగునీడు, ర్నయకార్యం బాచరించె రాజకులేశా. 1978

క. లోకనుత విధవ యగు చ, క్కైకయి బహుదుఃఖిలోకకర్మిత యై య
స్తోకతరరాజ్యపదమును, గైకొనక దురంతనిరయగతికిఁ జనియెడిన్. 1979

భరతుడు రాముని రాజ్యం బంగీకరింపు మని ప్రార్థించుట. ~~ఇతి~~

- క. తడయక యిప్పుడే శక్రని, వడువున సామ్రాజ్యమందు వారక యభిషి.
క్తుడ వై దాసుడ నగునా, కిడుము మహానుగ్రహం బహీనగుణాధ్యా.
- క. అనఘా పురజనులు మహీ, జనులు సఖులు హితులు మాతృసంఘ మిచటికిం
జనుదెంచి యున్నవారలు, జనవర్య యనుగ్రహం బొసంగుము కరుణన్. 1981
- క. వ్యక్తంబు నానుపూర్వీయ క్తము నీ వనుభవింప నుచితము నీకే
యుక్తం బగురాజ్యం బను, రక్తి జేకొని హితావులం బ్రోవు మిఁకన్. 1982
- క. భూరికళానిధి యగుశశి, చే రాకారజనిభంగి శిష్టాచారో
దారవిచారుడ నగునీ, చే రస నాథవతి యగుచుఁ జెలఁగెడుఁగాతన్. 1983
- తే. అధిప యీయిష్టసచివసమన్వితముగ
నర్థి నాచేత శిరముచే యాచితుండ
వగుచు శిష్యుడ దాసుడ ననుజుడ నగు
నాకు సమ్యక్ప్రసాదం బొనర్పు మిపుడు. 1984
- క. విమలాత్మ పూజితము పి, త్ర్యము శాశ్వతము సుమాహితము నిత్యంబు
సుమహితచరితం బీప్రకృతిమండలము గడవఁ దగదు దీనిని నీకున్. 1985
- క. అని యిట్లు పలికి యశ్రులు, కనుఁగొనలం గ్రమ్ముదేఱఁగాఁ గై కేయీ
తనయుఁడు గ్రమ్ముఁ దత్పద, వనజంబులమీఁద భక్తి వ్రాలెం బెలుచన్.
- తే. అంత రఘువుంగవుఁడు దుఃఖితాత్ము డగుచు
సమదదంతావళిముభంగి సారె సారె
కూరువులు వుచ్చుచుఁ గలంగి యున్నభరతు
నట్టై కౌఁగిటఁ గదియించి యిట్లు లనియె. 1987
- మ. అనఘాత్మా చరిత్రతుండు నిజవంశాచారసంరక్షణుం
డును దేజస్వి కులీనుఁ డంచితగుణుండు సత్వసంపన్నుండు
న్వినయోదారుఁడు రాజధర్మవిదుఁ డౌ నీయట్టివాఁ డివిధం
బున పాపంబును రాజ్యకారణమునం బోధింపఁగాఁ జెల్లునే. 1988
- క. మానుగ నీయం దించుక, యైనను దోషంబుఁ గాన మన్వయనయము
న్మాని భవదంబ నిట్లజ్ఞానంబున దూఱ నగునె సౌజన్యనిధి. 1999
- ~~ఇతి~~ రాముఁడు భరతునితో దశరథాజ్ఞకు లోబడవలయు ననుట. ~~ఇతి~~
- వ. వత్సా గురువు లగువారికి పుత్రకళత్రశిష్యదాసాదులయందు స్వచ్ఛందకర
ణంబు విధింపఁబడి యున్నది లోకంబులయందు సాధువులచేత గురువులకు
నియామ్యులుగాఁ బుత్రకళత్రశిష్యాదులు పరిగణితులైరి కావున మనము దశర
థునకు నియామ్యుల మని నీ వెఱింగికోనుము చీరకృష్ణాజినాంబరుండ నై వసం
బున నుండను బట్టాభిషిక్తుండనై పురంబున నుండను నా కమ్మహానుభావుండే

నియామకుం డతనివాక్యం బలంఘనీయంబు.

1990

తే. ధర్మభృచ్చ్యేష్ట విను మెంత దండ్రియంద
కోకనత్కృత మయినయస్తోక గౌర
వం బనుష్ఠించు సంతయు వరుసతోడ
సంబయందు సనుష్ఠించు టది హితంబు.

1991

ఆ. అట్టిధర్మశీలు రగుతలిదండ్రుల, చేత రామ వని వసింపు మనుచు
బలుకఁబడిన నేను బదపడి వేటొక్క, చంద మెవ్విధమున నలుపువాడ. 1992

సీ. అనఘాత్మ విను మయోధ్యాసట్టణమున నేకచ్ఛత్ర మైనజగత్ప్రభుత్వ
మింపారఁగాఁ గైక యీకుమారుం డుండుఁ గాక రాముండు వల్కలజటాజి
సంబులు దాల్చి ఘోరిం బగుదండకాకానసంబున నుండుఁగాక యనుచు
భూమీశుఁ డిట్లు సభామధ్య మందు విభాగించి పలికి సుపర్యగతికి

తే. నరిగె నాయన గురుండు సత్యప్రతిజ్ఞఁ
డధివిభుండు శండ్రి ధర్మాత్ముఁ డట్లు గాన
సతనిచే దత్త మయినమహార్హ భాగ
మనుభవింపుము తగ నందియంబు వదిలి.

1993

ఉ. ఏనును వల్కలాజినము లెంతయుఁ దాల్చి చతుర్ద శాబ్దము
ల్పానికి మాని నై గహనభూమి నివాస మొనర్చి తండ్రిచే
మానుగ దత్త మైనయనమానయశస్కరభాగ మాత్మలో
నూనినవేడ్కతోఁ గుడుచు చుండెద మూలఫలాశనుండ నై.

1994

స. మఱియు దశరథుండు ధర్మాత్ముండును సత్యసంధుండును మహేంద్ర సముండును
లోకనత్కృతుండును గావున సతనిచేత నేభాగంబు దత్తం బయ్యె నదియె
యమృతం బని తలంచెదం గాని తదవ్యతిరిక్తంబుగా సంప్రాప్తం బైననర్వలోకే
శ్వరత్యం బైనఁ దుచ్చుంబుగాఁ దలంచెద నని యివ్విధంబున రాముండు పలుకు
చుండ సుహృద్గణపరివృతు లయి శోకించు చున్నయప్పుడుపసింహుల కవిభా
వరి యొక్కచందంబున సతిక్రమించె నంతఁ బ్రభాతకాలంబున నారాజకుమా
రులు సుహృత్సమేతంబుగా మందాకినీనదికిం జని యందు సుస్నాతులై కాల్య
కరణీయంబులు దీర్చి క్రవ్యుట పర్ణ శాలకుం జని రామునిం బరివేష్టించి
యందఱు సుఖాసీను లయి యారకుండి రంతఁ గొంత సేపునకు సుహృద్గ్రంథం
బున భరతుండు రామధర్మ సవలోకించి యెల్లవారును విన నిట్లనియె. 1995

— శిశు భరతుండు నానావిధంబుల రాముని రాజ్యం బంగీకరింపు మని వేడుట. శిశు

చ. అనఘచరిత్ర మజ్జనని యానరనాథు బలాత్కరించి గై
కొని వెన నా కొనంగినయకుంతరాజ్యము ధర్మయుక్త నా
యనువున నీ కొనంగెద మహాత్మ పరిగ్రహణం బొనర్చి నా

- మనము వికాస మొందఁగ నమాత్మల భృత్యుల నేలు మిత్తటిన్. 1996
- తే. ఘనమయనూతనాంబువేగంబుచేత, నేతువును బోలె నీనుప్రసిద్ధ మైన
భరతఖండంబు నీకంటె బరునిచేత, శీర్ష మగుఁ గాక రక్షణోదీర్ణ మగునె. 1997
- ఆ. హరిగతిని ఖరంబు గరుడగతిని గాక, మనునరింప లేనియట్లు పరమ
ధర్మమూర్తి వగుచుఁ దనరెడునీగతి, ననునరింపఁ జాల నధిప యేను. 1998
- తే. చెలఁగి యన్యలచేతఁ బోషింపఁ బడెడు, వానిజీవంబు కడు సుజీవంబు కాదు
చెలుపు మీఱంగఁ బగుల రక్షించునట్టి, వానిజీవంబె కడు సుజీవం బధీశ.
- వ. మహాత్మా పురుషునిచేత రోపితం బైనవృక్షంబు పరివర్ధితం బై యంతకంతకు
వామనునిచేత దురారోహంబగునట్లు చూడన్మంధంబై మహాద్రుమంబై పుష్పిం
చినదై ఫలంబులం జూప కుండె నేని యప్పురుషుం డెట్లు ఫలాభావహేతువు
వలనఁ దత్ఫలవిషయప్రీతి ననుభవింప కుండు నట్లు నీవు భర్తవై భృత్యులమైన
మమ్ముఁ బాలింప వేని యాయుషమానార్థంబున కనుగుణం బగుం గావుననన్యత్ప
రిపాలనరూపార్థం బెఱుంగ నన్తుండ విప్పుడు సామ్రాజ్యదీక్షితుండ వైననిన్నుఁ
బ్రతాపవంతుం డైనసూర్యునిం బోలెఁ గన్నులారం గనుంగొన నీ పౌరశ్రేణు
లమాత్మ్యులంబిఱుఁ బరమానక్తులై యున్నవారు తురంగమాతంగంబులు
రాజ్యాభిషిక్తుం డైననిన్ను వెనుకొని హేమాబృంహితధ్వనులు సెలంగ నరుడేరం
గల సంతోపురకాంతలెల్ల సమాహిత లై సంతోషంబునం బొడలుచు నీపిఱుం
దం జనుదెంచెదరు నాయంజలిం గైకొని పురంబునకు విచ్చేయు మని పలికిన
సతనిపచనంబుల కలరి యచ్చటివార లందఱు సాధువాక్యంబుల నభినందిం
చిరి యిత్తెఱంగునఁ గృతాంజలియ న్నకుం డై దైన్యంబునం బ్రార్థించు చున్న
భరతునిం జూచి సుశీఘ్రమనస్కుండునుద్ధైర్యవంతుండు నగురాముండుమంద
మధురాలాపంబుల నాశ్వాసించుచు నిట్లనియె. 2000
- ఆ. అనఘచరిత యాత్మ కైచ్చికవ్యాపారి, మరయ లేదు పురుషుఁ డన్యతంత్రుఁ
డతనిఁ బట్టి దైవ మట్టిట్లు సుడి వెట్టుఁ గడఁగి పూర్వకర్మ కారణమున. 2001
- ఇతి రాముండు భరతునికి ధర్మోపదేశము సేయుట. —
- తే. జగతి జీవితమునకు సంచయములకు న
ముచ్చయములకు మఱియు సంయోగములకు
మరణము క్షయంబు పతనంబు మఱి వియోగ
మంత మని పల్కి రాహు్య లనర్హులీ. 2002
- క. ఇల్లపైఁ బవ్వోఫలంబుల, కలయక పతనమునకంటె నన్యభయంబు
ల్లులుగనిక్రీయఁ గలుగదు మ,న్యలకు స్మరణమున కంటె నొండు భయంబున్.
- తే. అనఘచరిత దృఢస్థూణ మైనగృహము, సిదిర మై చూడఁ జూడ నశించునట్లు
ముదిమి నొందినానాఁటికిఁబుడమిజనులు, మృత్యువశగతులై నశియింతు రెపుడు.

క. ఇననందనీప్రవాహము, వనధి గలసి మరల రాని నైఖరి ధరలోఁ
జనినదినంబులు రాత్రులు, చనుదేరవు మరలఁ గాలసంగతి ననఘా. 2005

వ. చను చున్నయహోరాత్రంబులు నిదాఘంబునందు సూర్యునికిరణంబులు
జలంబుం బోలె నీజగంబునందు సర్వప్రాణులయాయువును హరించు చుండు
నశ్వఃఫలసాధనంబులయందు వ్యాపృతుండ వై ననీవు నిన్నే యుద్దేశించి శోకిం
పుము పరుల నుద్దేశించి యేల వగచెద వేకారణంబున భవదీయం బై నజీవితకా
లంబు క్షయించు చుండు సక్కారణంబునఁ బరలోకచింత గావింపుము మృ
త్యువు శరీరితోఁ గూడం జను శరీరితోడం గూడి యుండు సుదూరమార్గం
బరిగినను శరీరితోఁ గూడ మరల వచ్చుఁ బురుషుని దేహంబునందు నానాఁటికి
వఘులును శ్వేతశిరోహంబులును సంప్రాప్తంబు లగు జరచేత జీర్ణం డై నపురు
షుం డేయపాయంబు గావింప సమర్థుండగు సూర్యుం డుదయించు చుండఁ న
థార్జనకాలంబు సమాగతం బయ్యె సూర్యుం డస్తమించుచుండఁ గామోప
భోగకాలంబు సమాగతం బయ్యె నని యిట్లు మనుష్యు లానందింపుదురుగాని
చిద్రఘటంబునందు గ్రహింపంబడినజలంబుకరణిఁ బ్రతిక్షణంబు తేమజీవిత
కాలంబు క్షయించు చున్న దని యెఱుంగరు మఱియు వసంతాదిఋతుసమా
గమంబు విలోకించి తత్తద్భోగకాలంబు సంప్రాప్తం బయ్యె నని హర్షింతురు
గాని ఋతుపరివర్తనంబున జీవితక్షయం బగు చున్నదని యించుక యైన
నెఱుంగఁజాల రదియునుం గాక. 2006

చ. కడువడి వార్ధిమధ్యమునఁ గాఢము కాఢముఁ గూడి మారుతం
బడర వియోగ మొంది చనినట్లు కళత్రనుతాడు లొక్కచో
నుడుగక కూడి పెక్కహము లుండి పదంపడి పూర్వసంస్కృతిం
గడచి వియోగ మొందుదురు కాలవశంబునఁ జేసి మానదా. 2007

తే. అవని నొకఁ డైన వలసినట్లాప్తజనులఁ గలసి యుండఁగఁజాలఁడక్కారణమునఁ
బరఁగ మృతుని నుద్దేశించి వగచువాని, కరయ లేదు తన్నిరసనమందు శక్తి.

సీ. రాజనందన శరీరప్రవర్తన మది యంతలోఁ గలుగు తా సంతలోన
గుణదోషము లెఱింగి కుత్సితకర్కంబు నర్జించి దేహి కేవలత ధర్మ
మాచరింపఁగఁ బోలు నంగనాపుత్ర గేహారామవిత్రాదు లతనివెంటఁ
బోవు తాఁ జేసిన పుణ్యపాపంబులు దప్పక తనవెంటఁ దగిలి వచ్చు

ఆ. ఎఱుక గలమహాత్ము లీయర్థము గ్రహించి, పోవరానిత్రోవఁ బోవ నీక
మనసు నాఁగి పట్టి మహితధర్మమునందె, సంచరింతు రెవుడు సత్య మింత.

వ. మఱియు మార్గగతుం డై నపురుషుండు సహచరు లై నపథికులం జూచి యేనును
మీఁకెంట నరుదెంచెద నని పలికి యనుసరించి చనిన ట్టిది తొల్లింటిపూర్వ
పితృపితామహాదులు చనినమహామార్గంబు దీని సనుసరింపక తప్ప దెద్దానికి

వ్యతిక్రమంబు లేదట్టిదాని నుద్దేశించి యాపన్నుండై శోకింప నేమి యగునని వర్తియైనప్రవాహంబుకరణి నాయుగికాలం బరుగుచుండఁ బ్రజలు ధర్మసాధ్య సుఖానక్తులు గావునఁ బరలోకహితచింతచేత సుఖహేతు వగుధర్మంబునం దాత్మ నియోగింపఁ దగినయది తండ్రి యగుదశరథుండు పుష్కలంబు లైన భోగంబు లనుభవించి ధర్మంబు దప్పకుండ నర్థాదానంబువలన భృత్యరక్షణ పూర్వకంబుగాఁ బ్రజలఁ బాలించి దక్షిణాపూర్ణంబు లైన క్రతుశతంబులచేత దేవతలఁ దృప్తి నొందించి విధూతకల్మషుండై చిరకాలంబు పాపప్రసంగరహితంబుగా జీవించి జీర్ణం బైనమానుషదేహంబు విడిచి బ్రహ్మలోకవిహారి యైతతనువు ధరించి దేవసంబంధిసంపద సనుభవింపం జనియె నమృతాత్మ నుద్దేశించి శ్రుతవంతుండవు బుద్ధిమత్తురుండ వై ననీవు ప్రాకృతునియట్ల శోకింప దగదు దశరథమరణమద్వీవాసనాదివిషయభేదంబున బహుప్రకారంబు లైన యీశోకంబులు వ్యర్థంబులు ప్రలాపాశ్రువిమోచనంబునందుఁ గార్యంబు లేదు ధీకుం డగువానిచేత సర్వావస్థలయందు నేతాదృశవ్యసనంబులు వర్జనీయంబు లై యుండు నదియునుం గాక.

2010

సి. అనఘాత్ మనతండ్రి యగుదశరథుండు నిన్నవని సంరక్షింపు మనుచుఁ బలికె నను ఘోరకాననంబున కేగు మని పంచె నమృతాత్ముండు చెప్పినట్లు నీవు న్యస్తచిత్తుండ వై సాకేతపురి కేగు మేను గాననమున కేగువాడ నీకు నాకును బోలె నృపశాసన మలంఘ్య మట్లు గావునఁ జేయుటది హితంబు తే. మనకుఁ దండ్రియై వంబుమాన్యుఁ డఖిలధర్మసంపేది యమృతహారపలుకు ధర్మగతి నేను వనవాసకర్తమున స,మంచితంబుగ నింకఁ బాలించువాడ.

చ. వరమతి ధార్మికుండు గురువర్తి పృథుం డనృశంసుఁ డైనవాఁ డరయంగ ధర్మమార్గరతుఁ డై పరలోకజిగీషచే నతి స్థిరముగఁ దండ్రిమాట విని చేయంగఁ బోలుఁ గుమార నీవు న గురువచనంబు సార్థముగఁ గోరి యొనర్చుము రాజసందనా.

2012

క. మనతండ్రి యైనదశరథ, జనపతిశుభవృత్త మెఱింగి నజ్ఞనవర నీ వనిశంబు తత్స్వభావము, సనుపమమతిఁ బొందు మయ్య యవితథభంగిన్.

ప. అని యిత్రైఱింగున రాముండు పితృని దేశపరిపాలనంబుకొఱకు సర్థవంతం బైన వాక్యంబునఁ దమ్మునికి ధర్మరహస్యం బుపదేశించి యూర కున్న నారఘునంద నుం డగుభరతుండు ప్రకృతివత్సలుం డగురాముని వీక్షించి ధార్మికంబును శీత్రంబు నగువాక్యంబున నిట్లనియె.

2014

—ఇతి ధీరతుండు యుక్తియుక్తంబుగా రామునిఁ బ్రార్థించుట —

ఆ. అధిప నిన్ను దుఃఖ మది బాధితునిఁ జేయఁ,జాల దలముదంబు సంప్రమోద

సహితుఁగాఁగఁజేయఁజాలదు నీయంతఁ,ఘనుఁడులోకమందుఁ గలఁడెయ్యరుఁడు.

తే. విమలచారిత్ర త్రైవిద్యవృద్ధు లయిన, వారి కీవు సర్వజ్ఞతావై భవమున
సంస్తుతుఁడవయ్యి ధర్మసంశయముకలుగు, చోట వారలనడిగెదు సురుచిరముగ.

సీ. మృతుఁడై నపురుషుఁడేగతి ద్వేషవిషయుండుగాఁడట్లునునియున్నవాఁడు ద్వేష
విషయుండు గాఁడు బల్విడి లేనిదానివై నెట్లు రాగము పుట్టదట్లు యున్న
దానిపై రాగ మింతయుఁ బుట్ట దిటువంటిబుద్ధిలాభము గల పురుషుఁ డేల
పరితాప మొందు నెవ్వఁడు పరావరవిదుఁ డతఁ డిట్టివ్యసనంబు నధిగమించి

తే. యును బరితపింపఁడ ట్టివు జనవరేణ్య, యట్టివాఁడవు నినుఁ గొనియాడఁదరమె
సకలలోకై కకర్తవు సాధువినుత, సద్గుణుండవు శాస్త్రవిశారదుఁడవు. 2017

వ. మహాత్మా నీవు సత్యగుణస్రధానుండ వమరతుల్యుఁడవు మహానుభావుండవు
సత్యసంగరుండవు సర్వజ్ఞుండవు సర్వదర్శివి బుద్ధిమంతుండవు భూతప్రభవవినాశ
కోవిదుండ విట్టిసద్గుణయుక్తుండ నై ననీవు మాదృశుల కవిషవ్యాతమం బైన
వ్యసనంబు నొందియు విషణ్ణుండవు కా వని పలికి వెండియు నిట్లనియె. 2018

క. సరసుఁడవు సత్యసంధుఁడ, వరయఁగఁ బుణ్యాత్ముఁడవు మహాత్ముఁడ వీ వి
పురుసునఁ బలికిన మముబోం, ట్లరిమథనా యేమి సేయ నర్హులు ధాత్రిన్.

ఆ. ఏను బ్రోషితుండ నై నచో మాతల్లి, యుద్రశీల యగుట సారిది నాకుఁ
బ్రీతి సేయ నిట్టి పాతకం బొనరించె, నేను నొల్ల నది సహించు మధిప. 2020

ఉ. ఇట్టియఘం బొనర్చినవయేతర సుధతశీలఁ గైకయిం
బట్టి వధించు టర్త మిటు పాపవిచారిణిఁ జంపఁ బాతకం
బెట్టును గల్గ దైనను నరేంద్రకులీనుఁడ నై యకార్య మే
ని ట్టానరింతునా యని సహించి వధింపఁగ నైతి నత్తటిన్. 2021

ఉ. కా దని తెంపుసేసి యలకై కను జంపితి నేని దేవ నీ
వే దయమాలి యాజ కతివృద్ధునకు స్థనరాజధర్మసం
వేదికిఁ బుట్టి పుణ్యుఁ డన విశ్రుతిఁ గాంచి కుమార తల్లి నే
లా దునుమాడి తెంత కలుషాత్ముఁడ నైతి వటంచు దూఱవే. 2022

తే. అధిప శుద్ధాభిజనకర్తుఁ డై నదశరఁ,ఘనకుఁ బుత్రుఁడ నై పుట్టి దురిత మనక
కడు నధర్మిష్ఠ మైనయీధర్మ మెట్లు, సేయువాఁడ సాధుల కిది చెల్ల దయ్యి.

మ. గురుఁడు న్వృద్ధుఁడు తండ్రి దైవత మరాగుండుం గ్రియావంతుఁడు
స్థరణీభర్తయుఁ బుణ్యమూర్తి యగుటం వండ్రి నిగ్గర్తింప నా
కరయం జెల్లదు గాని యెవ్వఁడు ప్రియాహర్షాధి యై యిట్టిని
ఘరకర్కం బొనరించుఁ బుణ్య లగురాజు తైత్తిరే యిప్పనిన్. 2024

తే. రాజవర్ణ వివాశకాలంబునందు, భూతకోటికి విపరీతబుద్ధి యనెడు
విశ్రుతం బైనమాట పృథ్వీతలేంద్రు, చేతఁ బ్రత్యక్షముగ నేఁడు చేయఁబడియె.

వ. మహాత్మా శ్రోధమోహసాహసంబులవలన దశరథునిచేత నాచరింపబడిన ధర్మాతిక్రమణంబును సమీచీనార్థం బనుసంధించి నీవు గ్రమ్మఱింపుము తండ్రి వలనం బొడమిన ధర్మాతిక్రమణం బేపుత్తుండు గ్రమ్మఱించు నతం డవత్యం బనఁ బ్రసీద్ధి వహించు నట్లు గావించఁ డేని విపరీతుం డగు నీ వట్టియవత్యంబవు గమ్మ ధీరవిగర్హితం బైనజనకునిదుష్కృతకర్మంబు నవలంబింపం దగదు కై కేయి రాజ్యలోభంబున ధర్మవిరోధంబుగా మహీనాథుని నిర్బంధించి మదర్థంబుగా రాజ్యంబుఁ గైకొని దురంతం బైనపాపం బాచరించె నద్దశరథుండును మోహంబునఁ గై కేయివాక్యం బెంతని నిగ్రహింపం జాలక సాహసంబున నుగుణసంపన్నుండ వైననిన్ను వనంబునకుం బనిచి పాపకారి యయ్యె నిట్లు తల్లిదండ్రులు దురితాత్ములై నిరయగతికిం బోవు చుండ మహానుభావుం డైన నీయట్టిసత్పుత్రుం డుపేక్షించుట యుక్తంబు గాదు లోభమోహంబుల మై మఱచి పలికినజననీజనకులశాసనంబు నిగ్రహించి రాజధర్మం బెఱింగి పితృపై తామహం బైనరాజ్యంబుఁ గైకొని తల్లిదండ్రులను నన్నునుసుహృద్భవంబులను బాంధవులను బౌరజానపదులను ధర్మంబున నుద్ధరింపు మని పలికి శోకావేశం బున వెండియు నిట్లనియె.

2026

ఆ. గహనవాన మేడ ఊత్రధర్మం బేడ, జడలు చాల్చు తేడ జగతిఁ బ్రోచు తేడ రఘువరేణ్య యిట్టివిరుద్ధధర్మంబు నాచరింపరాదు నీకు.

2027

ఉ. ఉక్కున రాజ్య మేలుటకు నోపినతేనికే బట్టబంధనం బొక్కట రాజధర్మ మగుచుండఁగ నీ కిటు చేయఁ జెల్లునే యెక్కడ ఊత్రధర్మ మది యెక్కడ భూపరిపాలనంబు నేఁ డెక్కడఁ గాననంబు మఱి యెక్కడఁ దాపనవేష మారయన్.

2028

నీ. మనుజేంద్ర పరిదృశ్యమాన మైనట్టియీత్యాగభోగాభియుక్తప్రజాది పాలనధర్మంబు పరఁగ నవ్వలఁ ద్రోచి సంశయస్థంబు లక్షణవిహీన మాయతిఫలము ధరాధీశుచే నిది యాదిభాగంబున నాచరింప నెంతయు హిత మని యేప్రమాణంబునఁ దగ ననిశ్చిత మైనధర్మ మెవ్వఁ

ఆ. డవని ఊత్రబంధుఁ డాచరింపఁ దలంచు, నకట విధినిషిద్ధ మైనవృత్త మూఁద నేల ధర్మ మొప్పుర నాల్గువర్ణములవారిఁ బ్రోవు మమలచరిత.

తే. మనుకులోత్తమ చతురాశ్రమములలోన, నవనిగార్హస్థ్యము త్రమంబనిరిధర్మ విదు లకారణముగ దాని వృథ యొనర్ప, నేల పూనితి విధర్మ మెవ్వఁ డనియె.

ఉ. బాలుండ జ్ఞానహీనుండ నవండితుండం గడు దుర్బలుండ భూ పాలకీరీటరత్నరుచిభాసితపాదయుగుండ వై ననీ వేలఁగ నర్హ యైనధర నేలఁగ నే నెటు లోపువాఁడ నీ శీలము నచ్చి భద్రములఁ జెందెద రిందఱు గమ్ము వీటికిన్.

2031

సీ. మంత్రకోవిదు లై నమంత్రులు ఋత్విజు ల్లునులు వసిష్ఠాదిమునులు ప్రకృతి మండలం బాప్తసామంతులు ననుఁ గూడి కోర్కెతో నీచిత్రకూటమందె సంప్రీతితో నిన్ను సామ్రాజ్యపట్టాభిషిక్తునిఁ జేసెద రుక్తభంగి వీటికిఁ జనుడెంచి వేడ్కతో బాంధవు లలర నిమ్మంటకం బైనపూజ్య

తే. రాజ్యమును ధర్మసద్ధతి రమణతోడ, నేలుచు విశేషయుక్తిచే నెల్లవాఁడ దవిలి నర్హాశ్రమస్థితు ల్దిప్పు కుండ, నరసి పాలింపు నుయ్య మహాత్మ నీవు.

వ దేవా యేను సద్గుణబుద్ధిరహితుండ బాలుండ స్థానహీనుండ నీమఱుంగున దానభూతుండనై జీవింప నర్హుండ నిన్నుంబాసియొక్కముహూర్తంబైనజీవింప నర్హుండు కానివాఁడ నట్టియేచు భవద్విహీనుండ నై రాజ్యం బెత్తెఱంగునం బాలింప నేర్తు నీ నయోధ్యాసప్తణసింహాసనాధ్యక్షుండ నై విబుధులచేతవాన వుండుం బోలెఁ బ్రకృతులచేత నుపాస్యమానుండ నై భుజాబలంబున లోకం బుల జయించి ఋణత్రయంబువలన విముక్తుండ నై వైరుల నందఱి నిర్జించి సుహృద్జనంబుల సర్వకామంబులచేత సంతృప్తులంజేయుచు సాధులకెల్ల సంతోషంబుఁ గావించుచుఁ గోసలరాజ్యంబుఁ బరిపాలింపు మని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

2038

ఉ. అంధముగా శిరంబు భవదంఘ్రిలు సోఁకఁగ మ్రొక్కి వేఁడెదం బొందుగ వేల్పులం దజఁడుఁ బోలె సుహృద్జనకోటియందు నా యందును బ్రీతి నేర్చి నయ మార మదంబవివేకహీనవృత్తిం దగ నోర్చి యిప్పు కుగతిం బడ కుండఁగఁ దండ్రెఁ గావుమీ.

2034

క. నామాటఁ గైకొనక వన, నీచుకుఁ జని తేని రాజశేఖర యేను న్నీమాడ్కి దాపనుడ నై, సామిత్రియుఁ బోలె వెంటఁ జనుడెందు రహిన్.

చ. అని యిటు కై కయీతనయుఁ డంజలిఁ జేసి యనేకభంగుల నివసయ మెలర్పఁ దన్నుఁ దగ వేడిన రాముఁడు తండ్రిమాట నె మ్మనమున గట్టి చేసి దయ మాలి పురంబు సొరంగ రాదు నా కనఘ చతుర్దశాబ్దముల కవ్వల వచ్చెన నంచుఁ బల్కినన్.

2036

తే. అద్భుతం బైనయతనిస్థైర్యంబుఁ జూచి, దుఃఖితం బైనజనము సంతోషమొందె వీటి కిప్పుడె రా నను మాట విని ప్రహర్షితం బైనజనము శోకార్తి నొందె.

ఉ. ఆతెఱఁ గంతఁ జూచి నఖి లమ్ములు మంత్రులు చుట్ల నున్నవా రాతతదుఃఖిశోకమున నశ్రులు నించుచుఁ గైకపట్టి వి ఖ్యాతచరిత్రుఁ జాలఁ గొనియాడుచు నాతనిఁ గూడి నమ్ములై భూతనయామనోహరుని బుణ్యచరిత్రుని వేడి రత్నఱిన్.

2038

తే. అద్భుతం బైనయతనిస్థైర్యంబుఁ జూచి

యక్కటా యింత కఠినాత్ముఁ డగునె రాముఁ

డనుచుఁ గ్రమ్మఱఁ దత్పదంబునకు వ్రాలి

భరతుఁ డెంతయు శోకంబు ప్రబ్ధి కొనఁగ.

2039

క. సమ్మతితోడ నయోధ్యకు, రమ్మ ననుం గరుణఁ జూచి రాజ్యం బిడె నై
కొమ్మ నృపాలనశీలివి, కమ్మని ప్రార్థించుచుండెఁ గడుభ క్తిమెయిన్.

2040

క. క్రమ్మఱ నీక్రియఁ బలికెడు, తమ్ముని వీక్షించి సుగుణధాముఁడు రాముం
డిమ్మెయి ననూనమ్మదువా, క్యమ్మన నిట్లనుచుఁ బలికె నందఱు వినఁగన్.

చ. అనఘచరిత్ర యాదశరథావనిభ ర్తకుఁ గై కయందు న

త్తనయుఁడ నై జనించి యిటు ధర్మవిరోధము లాడఁ జెల్లు నే

పనివడి భ్రాతృవత్సలతఁ బల్కితి దీనఁ గొఱంతలేమ నీ

వినయవి వేకశీలములు వేయివిధంబుల నే నెఱుంగనే.

2042

ప. వత్సా మనతండ్రి యగుదశరథుండు తొల్లి భవజ్జననిం బెండ్లియాడు నప్పు డీ
కై కేయికిం బుట్టినకుమారునకు రాజ్యం బొసంగెద నని కేకయనితోఁ బ్రతిజ్ఞ
గావించి వినాహం బయ్యె నాఁటంగోలె నద్దేవి రాజ్యశుల్క యనంబడియె
నదియునుం గాక దేవాసురసంగ్రామంబునందు దశరథుం డద్దేవిచేత నారా
ధితుండై నమస్కం డగుటను సంతోషవిశేషంబున వరద్యయం బొసంగెనయ్యను
ప్రతిజ్ఞఁ జేసి నీకు రాజ్యాభిషేకంబును నాకు వనవాసంబునుం గా వరంబులు
రెండును యాచించె నమ్మహీరమణుండు సత్యవాది గావున ధర్మంబునకు హాని
లేకుండ నన్ను వసంబునకుం బొమ్మనియె నిట్లు తండ్రిచేత నియుక్తుండ నై పదు
నాల్గువత్సరంబులు దండకారణ్యంబున నివసింపం బూని నీతాలక్ష్యణసహితుండ
నై నిర్జనం బైనవనంబునకుం జనుడెంచితి మదీయాభిమతం బనివార్యంబు
నీవును బితృని దేశవ్యవస్థితుండ నై రాజ్యంబుఁ గైకొని భవజ్జననికి సంతోషం
బొసంగి జనకుని సత్యవాదినిం జేసి కై కేయీబుణంబునలన విముక్తునిం
గావించి రక్షింపుము తొల్లి యశస్వి యగుగయునిచే గయాఖ్యప్ర దేశంబుల
యందుఁ బితరుల సుద్దేశించి కొన్నిశ్లోకంబులు గీతంబు లయ్యె వానితెఱం
గెఱింగించెద వినుము.

2043

తే. తలఁపఁ బున్నామనరకంబువలన జనకుఁ

బ్రోచుఁ గావునఁ దనయుండు పుత్రుఁ డొండె

గరిమఁ దండ్రిని నాకలోకస్థుఁ జేసి

మనుచుఁ గావునఁ బుత్రుఁడు ఘనగుణాధ్య.

2044

* తే. మఱియుఁ బెక్కురఁ బుత్రుల మాన్యగుణుల

ననఘులను బహుశ్రుతులను గనఁగవలయు

నింద టుండిన వారిలో నెవ్వఁ డేని

గయకుఁ బోవఁడె జనకునిఁ గాచుపొంటె.

2045

చ. అని యిటు ధర్మయుక్తి గయుఁ డాడిన నాతనిమాటఁ బట్టి ము
న్ననఘవిచారు లై ననృపు లందఱు నవ్విధ మాచరించి నీ
వనుపమధర్మశీలుఁడవు నర్మగుణుండవు పుణ్యుఁ డై నము
జ్జనకునిఁ బ్రోవు మాయన కనత్యజదోషము గల్గ కుండఁగన్.

2046

వ. వత్సా నీవు శత్రుఘ్నసహితంబుగా నయోధ్యకుం జని ద్విజాతినహితుండ నై
ప్రజలఁ బాలించుచు శ్వేతాతపత్రచ్ఛాయలం జరించుచు సౌధప్రాసాదహర్మ్య
విమానాగ్రభాగంబుల వసియించి శత్రుఘ్నుండు హితం బాచరించు చుండ
సుఖం బుండు మేను సీతాలక్ష్మణసహితంబుగా దండకారణ్యంబుఁ బ్రవేశించి
మునివేషంబున మునిసహితుండ నై న్ముగంబులం బాలించుచు సాంద్రశీతల
తరుచ్ఛాయలం జరించుచుఁ బర్ణశాలలయం దధివసించి లక్ష్మణుండు హితం
బాచరించు చుండ సుఖం బుండెడఁ బుత్రుల మైనమనము నల్వరము నరేం
ద్రుని నత్యధునిం జేసి విషాదంబు దక్కి వర్తింపుద మని పలికిన నప్పుడు రామ
భరతుల సంవాదంబు విని జాబాలి యనుబ్రాహ్మణోత్తముండు ధర్మజ్ఞుం డైన
రామభద్రునిం జూచి వైదికధర్మరహితం బైనవాక్యంబున నిట్లనియె.

2047

••••• జాబాలి యను బ్రాహ్మణుండు రామన కధర్మ ముపదేశించుట. •••••

ఉ. భూవర జ్ఞానహీనునకుఁ బోలె నిరర్థకబుద్ధి నేఁడు నీ
కేవిధిఁ గల్గె సాధుజను లీగతిఁ జూచిన యుక్త మందు రే
నీవు నమ సైముం డెలియ నేర్తువు నీకొకఁ డర్థధర్మము
ల్యావిరిఁ జెప్పఁగా వలెనె వాసవసన్నిభ పామ్ము వీటికిన్.

2048

ఉ. ఎక్కడితండ్రి యెవ్వనికి నెవ్వఁడు బాంధవుఁ డేటిధర్మ మిం
దొక్కఁడు పుట్టు చుండ మఱియొక్కఁడె చచ్చుచు నుండుఁ గావునం
దక్కక తల్లి దండ్రు యని ధర్మముఁ బల్కెడువాఁడు బాలిశుం
డెక్కడిమాట నిక్కముగ నెవ్వని కెవ్వఁడు లేఁడు చూడఁగన్.

2049

మ. అరయంగా నొకవీటి కేగి పురుషుం డారేయి వర్తించి తా
మఱునాఁ డొండొకవిటి కేగినక్రియ స్వర్త్యాలికి న్సంతతం
బరుదారం దలిదండ్రు లిల్లును ధనం బావాసమాత్రంబు భూ
వర సుజ్ఞానులు దీనిఁ గైకొనరు సర్వ మ్మిథ్య యంచు వ్రహ్మిన్.

2050

వ. మహాత్మా పితృం బగురాజ్యంబు పరిత్యజించి కుత్సితమార్గంబును దుఃఖిప్రదం
బును విషమంబును బహుకంటకంబు నగుకాపథంబు నంగీకరించుట కర్త
వ్యంబు కాదు పుణ్యసమృద్ధ యగునయోధ్యయందుసామ్రాజ్యదీక్షితుండనై
కోసలరాజ్యంబు పరిపాలించుచు మహార్హ్మంబు లైనరాజభోగంబు లనుభవించు
చుచు శత్రుండు త్రివిష్టపంబునందుంబోలె హర్మ్యవిమానప్రాసాదాగ్రమహో

వత్తిజ్ఞానంబులై యుండు వ్యవసాయాత్మకంబైన జ్ఞానంబు ప్రత్యక్షంబు ప్రత్యక్ష జ్ఞానం బెల్లవారికిఁ దెల్లంబై యుండుఁ గావున నీవు పరంబు లే దని నిశ్చయించి ప్రత్యక్షసిద్ధం బైన రాజ్యభోగాదికంబు ప్రతిగ్రహించి పరోక్షంబు పిఱిందికిం ద్రోచి స్వజనసమృతం బైన మమద్బుద్ధిఁ బురస్కరించుకొని భరతునిచేత బ్రసాదితుండ వై రాజ్యంబుఁ బ్రతిగ్రహించి సుఖంబు లనుభవింపు మని పలికిన విని సత్యప్రణానృభావులలో శ్రేష్ఠుండైన రాముండు ధర్మాచలితబుద్ధియై యుక్తియు క్తం బగువాక్యంబున జాబాలి కి ట్లనియె.

2059

—ఊఊ రాముండు జాబాలిమాటల నిరసించుట. ఊఊ—

తే. అనఘ సుప్రియ కామార్థ మరయ నెద్ది, పరమయుక్తియు క్తంబుగాఁ బలికితివది కార్యసంకాశ మైనయకార్య మయ్యె, పథ్యసమితి మైనయపథ్య మయ్యె 2060

తే. అనఘచరిత నిర్మర్యాదుఁ డైనపురుషుఁ, డవని నెవ్వఁడు వాఁ డనుదినంబు వృజనయుక్తుండు భిన్నచారిత్రదర్శ, నుండగుచు నపచితి నొండకుండు సభల.

క. ధీరునిఁ బండితమానిని, సూరిని బాలిశునిఁ బరమశుద్ధుని మలిను న్నానగ్రాహినిఁ గుత్తితుఁ, జారిత్రమె చెప్పు చుండు సరియమివర్యా. 2062

సీ. శిష్టసమృతుఁ డనుశీలవంతుఁడ లక్షణాఘ్నఁడ నతిశుచి నైనయేను శిష్టగర్వితుఁడు దుశ్శీలుఁడు లక్షణహీనుఁడు మలినాత్ముఁ డైనవాని వైఖరి శుభ హేతువై దిక్కిర్తంబు విడిచి క్రియావిధివిరహితంబు భువనసంకర మగుభవదీరతాధర్మ మనిశము ధర్మత్వమునఁ గడంగి

తే. మాన కంగీకరించితి నేని ధాత్రి, శత్రుని దుర్వృత్తు లోకదూషణుని నన్నుఁ గాంచి తత్త్వవిదుండు సుకర్తరతుఁడు, యుక్తకారుఁడెవ్వఁడుబహూకరించు.

తే. అనఘ హీనప్రతిజ్ఞ యైనట్టివృత్తి, నలమి తరుగుచు భవదీరతాచరణము నెవ్వనికి సుపదేశింతు నిట్టిసాధ, నమున నెబ్బంగిఁ బడయుదు నాకనుఖము.

తే. తాపసోత్తమ లోక మంతయును గామ, వృత్తమై సంతతంబు వర్తించుచుండు నృపతు లేవృత్తిఁదాల్చి వర్తింతు రతని, జనము లావృత్తి వర్తింతురనుదినంబు.

తే. అనిశ మన్మశంసమును సనాతనమునైన, రాజవృత్తంబు సత్యమై రహివహించు నట్లు గాన సత్యాత్మకంబయ్యె రాజ్య, సుఖలలోకంబు సత్యంబునందు నిలుచు.

సీ. ఈశ్వరుండును సత్యమేపారఁగాఁ బడ్య యెప్పుడు సత్యము నాశ్రయించి యుండు సత్యధర్మంబులు స్వర్గమూలంబులు సత్యమూలంబులు సర్వములును వేదంబులును శాస్త్రవితతులు హుతమును దపములు సత్యమై తనరు చుండు నమరులు ఋషులు సత్యము సత్యమునకంటెఁ దలపోయఁ బరమపదంబులేదు

తే. సత్యవాది లోకంబునఁ జతురుఁ డగుచు, నాస్తి యనుచు వాదించెడునరుల నెల్లఁ గ్రూరసర్పంబులను బోలె నేటివైచి, ధన్యుఁడై తుది పరమపదంబుఁ గాంచు.

తే. ఒకఁడు లోకంబుఁ బాలించు నొకఁడు కులముఁ

బ్రోచు నొకఁడు దుర్గతికిని బోవు నొకఁడు
స్వర్గమున నుండు నిందఱు వరుసతోడ
నేకభంగిఁ బ్రవర్తించిరే మునీంద్ర.

2068

చ. మునివర సత్యసంధుఁ డగుభూపతి న న్నిటు కాననోర్వికిం
జను మని పల్కె నేనును బ్రసన్నమతి స్సభ యాలకింపఁగాఁ
జనియెద నంచు నీయకొని నచ్చతి వచ్చితి సత్య మూఁది య
జ్ఞసకునిశాసనంబు కడుసత్య మొనర్పక రిత్త వుత్తునే.

2069

ఆ. వేయి పలుకు లేల వినుము తాపసవర్య, చెలఁగి తండ్రి పంపు సేయువాఁడ
మోహలోభ కామముల నైనఁ దగ సత్య, సేతువునకు హానిసేయ నయ్యు.

ఆ. విను మసత్యసంధు ననభిజ్ఞ సస్థిర, చిత్తు మలిను సాధువృత్తిశూన్యుఁ
జూచి పితరు లఖలనురులును వాఁడొంప, రనుచుఁ బలికె రార్యు లదియు వినమె.

వ. మునీంద్రా యేను సత్యరూపం బైనయూధర్మంబు నాత్మయం దవినాభా
తంబుగా నవలొకించెద సత్పురుషాచరితం బైనజటావలయాదిభారంబు సత్య
రూపధర్మార్థం బభినందించు చుండు భవదుక్తధర్మంబు యుద్దన్వశంసలుబ్ధపాప
కర్ములచేత సేవింపందగియిది గాని యస్తదాదుల కంగీకార్యంబుగా దధర్మ
ప్రచురధర్మ లేశయు క్షత్రియధర్మంబుఁబరిత్యజించెద మనోవాక్కాయజంబైన
త్రివిధపాతకకర్మంబు నవ్వంబు ద్రోచి వుచ్చి త్రివిధసుకృతకర్మంబు నంగీకరించి
సత్యంబునం బ్రవర్తించ వలయు భూకీర్తియశోలక్షులు సత్యవాది యగువురు
మనిం బ్రార్థించుచు నతని స్వర్గగతునిఁ గాఁ దలంచు చుండు సీవు నిశ్చయించి
యిది భద్రంబు దీనిం గావింపు మని యుక్తికరంబు లైనవాక్యంబులచేత నన్ను
నియోగించితి వది యనార్యంబు దాని నంగీకరింపం దగ దేను గురుసన్నిధి
యందుఁ బదునాల్గువత్సరంబులు వనవాసంబునలిపెద నని ప్రతిజ్ఞఁజేసి వచ్చితి
నప్పుడు మద్యాక్యంబు విని కైకేయి సంప్రహృష్టచిత్త యయ్యె నిప్పుడు గురు
వచనోల్లంఘనంబుఁ జేసి భరతునివచనం బెట్లు గావించు గురువాక్యప్రకా
రంబున వనవాసంబు సేయుచు నియతవన్యాహుండ నై శుచి నై పుణ్యంబు
లై నమూలపుష్పఫలంబులచేత దేవతలఁ బితృదేవతలఁ దృప్తి నొందించుచు
సంతుష్టేంద్రియవర్ణుండ నై శ్రద్ధధానుండ నై కార్యాకార్యవివక్షణుండ నై
యకృత్రిముండ నై పితృవచనపరపాలనరూపం బైనలోకవర్తనంబు ననుసరించి
ప్రవర్తించెద నని పలికె వెండియు నిట్లనియె.

2072

క. కర్మమునఁ గలుగు భద్రము, కర్మదహితకర్మభూమిసంజాతనరు
లృగ్మములు సేయఁగాఁ దగుఁ, గర్మంబునఁ గాని లేవు జ్ఞానసుఖంబుల్. 2073

చ. అనఘ ధనంజయానిలశశాంకులు కర్మముచేఁ బ్రదీపు లై
తనరిరి గాదె శక్రుడు శతకృతాపు ల్లగఁ జేసి తా దివం

బున కథినాథుఁ డయ్యె మునిపుంగవు లుగ్రతపంబుఁ జేసి బ్ర
హ్మనిరతు లైరి కర్మమున నందఁగ రా నిది యేది చెప్పుమా.

2074

వ. అని పలికివెండియు నుగ్ర తేజం డగురాముండు తన్నా స్తికత్కరహాపవాక్యంబు
విని యమృతవ్యమాఁబడై యతనివాక్యంబులు గర్హించుచు నిట్లనియె.

2075

క. సురవిప్రాతిథి సేవయుఁ, బరాక్రమము భూతదయయుఁ బరహితశీలం
బరుదార సత్యధర్మము, లరయఁగ సురలోకమార్గ మనిరి మునీంద్రుల్.

2076

చ. పరహితబుద్ధి సత్యమును బాఠియుఁ దప్పక యుండునట్టి సు
స్థిరతరధర్మబోధనము సేయుచు రాజుల సుధరింప నే
ర్పరి వగునీవె ప్రాకృతునిభంగి ననన్ధకనాస్తివాద మి
ప్పురుసునఁ జేసె దింక ను బాలిశు లాడి రనంగఁ జోద్యమే.

2077

చ. అనిమిషలోకమార్గ మని యాచ్యులు పల్కఁజూఁ బల్కినందునం
దనుచుతి విప్రు లట్లు వరతత్త్వముఁ గన్గొని యేకచిత్తు లై
మునుకొని ధర్మము న్నకలము న్బచరించుచు జాగరూకు లై
యనిశము నాకవాసనుఖ మందఁగఁ గోరుచు నుండు రెంతయున్.

2078

ఆ. తా నెఱింగినంత ధర్మంబుఁ నప్పగ, నడవ నలయు నొరుల నడవ నలయు
నార్యజనులయొద్ద నాడెడుమాటలే, చాలుఁ జాలు ధర్మసంగతంబు.

2079

తే. చూడఁ బడనియర్థంబును జూపుకొఱకుఁ, గాదె నకలశాస్త్రంబులు గలుగుటెల్ల
ధాత్రిఁ బ్రత్యక్ష మగునట్టిధర్మమునకు, సంయమిశ్వర వేతె శాస్త్రంబులే.

వ. మఱియుఁ బరోక్షధర్మంబు మిథ్య యని పరిహరించి ప్రత్యక్షధర్మం బంగీకరిం
చిన శాస్త్రంబు లప్రమాణంబు లగుఁ బ్రత్యక్షధర్మం బెల్లవారికిఁ దెల్లంబై
యుండుఁ గావున నదియె పరమార్థం బయ్యె నేని సర్వజనంబులకు సామా
న్యంబు గలుగు దానం జేసి జ్ఞానాజ్ఞానంబులు లేక వర్ణాశ్రమాచారంబులు
విడిచి జనంబు లిచ్చాప్రకారంబున వర్తింతు రక్కారణంబున లోకం బంతయు
సంకరం బై చెడు వైదికమార్గనిష్ఠాపహితుండవు చార్వాకసుతానుసారిబుద్ధి
ప్రవర్తకుండవు వీతధర్మమాయుండవు నాస్తికుండ వై ననిన్ను సమ్మానించిన
యస్తజ్జనకుండును నిందనీయుం డగుఁ జోరుం డెట్లు నిరాకరణీయుం డగు
నట్లు వేదబాహ్యత్వంబునం బ్రసిద్ధం డైనబుద్ధుండును నిరాకరణీయుం డై
యుండు నీలోకంబునఁ జార్వాకుని సుగతతుల్యునింగా నెఱుంగం దగుఁగావున
నతండు బహిష్కరించుటకు యోగ్యుండు బుధుం డగువాఁడు నాస్తికవాద
శీలున కాభిముఖ్యం బొసంగం దగదు నీకంటెఁ బురాతను లగునట్టిజ్ఞానాధికు
లగుజనంబులు శుభకర్మంబు లనేకంబులు గావించి యిహపరలోకంబులు
జయించి సంతతంబును గ్రహనక్షత్రాదిహాపంబులం బరిదృశ్యమాను లై
వర్తించు చున్నవారు గావున నది ప్రమాణంబుగాఁ గొని విప్రులు మంగళా

త్తకంబై నకర్తంబును యజ్ఞదానాదికంబునుం గావించుచున్నవాడు దానము
ప్రధానులైనవారును ధర్మరతులైనవారును నహింసకులైనవారును వీరమ
లులైన తేజోమయులైన మునులైన సత్పురుష సమేతులైన లోకపూజ్యులైన ప్రకా
శించు చున్నవారని వలికినఁ గ్రుద్ధుం డైనరామునిం జూచి యివ్వవుండు ప్రీ
తుండై యనాస్తికంబును దధ్యంబును సత్యంబు నగువచనంబునఁ గోపోపశమ
నంబు నేయుచు నిట్లనియె.

2081

చ. కనలకు మేను నాస్తికుడఁ గా నిటు నాస్తికవాక్య మేను బ
ల్కినయది గాదు ధర్మ మన లేనిది గా దిది రామ నిక్కమో
దినకరతేజ యీభరతుడీనతఁ జూచి భవన్నివర్తనం
బున కిటు లంటిఁ ద పునక పుణ్యచరిత్ర సహింపు ని త్తఱిన్.

2082

వ. మహాత్మా యేచ నాస్తికమతం బవలంబించి నీచేతఁ దిరస్కృతుండనై వెండియుఁ
దన్నాస్తికవాదంబుఁ బరిహరించి ప్రకృతిగతుండు నైతి మదీరితం బైనయీనా
స్తికవాదంబు ధర్మసంకటకాలప్రయుక్తం బని యెఱుంగుము నాచేత నాస్తిక
వాదం బెట్లు సముదీరితం బయ్యె నట్టిధర్మసంకటకాలం బిప్పుడు సమాగతం
బయ్యె భవన్నివర్తనంబుకొఱకు భరతముఖోల్లాసనంబుకొఱకుఁ గాలాను
సరణంబుగా నిట్టి వాదంబు వాదించితి నిది తప్పుగాఁ గొనకు మని యిట్లు
సాంత్యవాక్యంబుల ననూనయించుచున్న జాబాలిని వారించి క్రుద్ధుండై యున్న
రామునిం జూచి మునిశ్రేష్ఠుం డైనవసిష్ఠుం డిట్లనియె.

2083

చ. అనఘచరిత్ర యేచగిది నైన సుఖార్థుడనైనని న్నవా
రణవనసీమనుండి నగరంబునకు న్నరలింపఁ గోరి యీ
యనువునఁ బత్నెఁ గాక వినయజ్ఞుఁడు లోకగతాగతజ్ఞుఁడు
జ్ఞననుతుఁ డైనయీతపసి సత్య మెఱుంగనివాఁడె చెప్పుమా.

2084

క. లోకేశచుత్ర విను మీ, లోకసముత్పత్తివిధ మలు వ్తంబుగ న
స్తోకమనీషాప్రాధినుఁ, జేసొని బోధింతు నఖలశిష్టులు వినఁగన్.

2085

— శ్లోకం వసిష్ఠపూర్వ రామనికి రఘువంశక్రమం బెఱింగించుట. శ్లోకం —

మ. విను మేకార్ణవ మైనకాలమునఁ బృథ్వీభాగ మెచ్చొట వి
ష్ణునిచే నిర్మిత మయ్యె నచ్చట సురస్తోమంబుతోఁ గూడఁ జ
య్యనఁ బద్మాననుఁ డుద్భవించె ఘనుఁ డై యయ్యుర్వి మున్నీటిలో
మునుఁగం గేశవుఁ డుద్ధరించె గడిమి నుచ్చాదారవేషంబునన్.

2086

తే. అంత నాకాశసంభవుం డవ్యయాత్మఁ
డజతుఁ డక్షరుఁ డనఘుఁ డనామయుం డ
నంతుఁ డా బ్రహ్మ పుత్రసహాయుఁ డగుచు
ఘనత నిర్మించె సకలలోకంబు లనఘ.

2087

తే. అట్టిపరమేష్ఠికి గుమారుడై నురచి
పుట్టె నాతని కలకశ్యపుండు జనించె
నమ్మహాత్మున కుదయించె నంశునుంతుఁ
డతనికి జనించె నై వస్వతాఖ్యమనువు.

2088

క. అతనికి బుత్తుండు త్రిజగ, ద్వితుండు ఋజుఁడు కీర్తిమంతుఁ డిత్వోకు వనా
జితవైరి గలిగె లక్ష్మీ, పతికి విరించుచుండు బోలె భవ్యగుణాధ్యా. 2089

తే. మొదల నెవాని కమ్మనుముఖ్యుఁ డివ్వ
నుంధర నొసంగె నట్టివిశుద్ధచరితు
ననఁసు నిత్వోకునపు నయోధ్యాపురమున
కాదిరాజును గాఁ జూడు మనఘచరిత.

2090

క. ఆయతజేజోనిధి యగు, నాయిత్యోకునకుఁ గుట్టి యనువాఁడు సుతుం
డాయనకుఁ గుమారుఁడు భ, ద్రాయతశౌర్యుఁడు వికుట్టి యనువాఁ డనఘా.

తే ఆవికుట్టికి నందనుం డయ్యె బాణుఁ, డాతఁ డనరణ్యుఁ గనియె విఖ్యాతకీర్తి
నతఁ డనాన్యస్థి బోరరోగాద్యుపద్ర, పంబు లేవియు లేకుండ పనుధ నేల.

క. ఆయనరణ్యునకు సుతుం,డై యనఘుండు పృథుఁడు పుట్టె నతఁడు త్రిశంకు
స్థీయుతునిఁ గనియె నాతఁడు, కాయముతోఁ గూడ నాకగతికిం జనియెన్.

క. అట్టిత్రిశంకు జనపతికి, బుట్టె ఘనుఁడు దుందుమారభూపుఁ డతనికిం
బుట్టె యననాశ్వఁ డతనికి, బుట్టె న్నాంధాతృనృపతి పూర్ణేందుఁ డనన్.

క. ఆరాజేంద్రునకుం గుమారుఁడు సుసంధ్యాఖ్యుండు జన్మించె నా
ధీరుం డంతః బ్రసేనజిత్తు ధ్నునసంధిం గాంచె నాపుణ్యుఁ డా
శూరోత్తంసు మహానుభావు భరతుఁ శుద్ధాత్మునిం గాంచె న
వీరశ్రేష్ఠునకు స్థనించె నసితోర్విభర్త రమ్యాకృతిన్.

2095

సీ. ఆయనీతుండు రాజ్యం బేలుచుండ హైహయతాలజంఘాదు లధికశక్తికి
బయి నెత్తి వచ్చిన భండనంబున నోడిపాటి పర్యతగుహపజ్జ డాఁగె
నతనికి గడ్డిణు లగునత్ను లిరువురు గల రం దొకరై యొకరైచూబు
చెఱుపంగఁ దలకొని గరముఁ బెట్టిన నది ప్రాతేయగిరి కేగి పరఁగచ్యవనుఁ

తే. గాంచి మ్రొక్కిన నమ్ముని గరళవహ్ని, పతిదయామృతధారఁ జల్లార్చి దేవి
లోకవిశ్రుతుఁ డై న పుత్రుండు నీకుఁగలుగు నిదినిక్కమనియనుగ్రహముఁజేసె.

తే. అంత నక్కాంత సంమదస్సాంత యగుచు
మునికి బ్రణమిల్లి తనగృహంబునకు వచ్చి
యొక్కనుముహూర్తమునఁ బుత్రు నుగ్రతేజ
నరసిజడశాతుఁ బరమేష్ఠివమునిఁ గనియె.

2097

తే. గరముతోఁ గూడఁ బుట్టిన కారణమున, సగరుం డనువేర నొప్పి యాచక్రవర్తి

పెక్కుహయమేధములఁ జేసి పెంపు వడసి, ప్రజల నందఱఁబుత్తులపగిదిఁ బ్రోచె.

వ. మఱియు నన్యుహారమణుండు యాగదీక్షితుం డై సర్వకాలంబునందు నలిలవేగం
బున నీ ప్రజల నందఱ భయంబు నొందించు నట్టిసముద్రంబుఁ దనపుత్తులచేత
నదృఢతంబుగాఁ ద్రవ్వించె. 2099

క. అతనికి నసమంజుండను, సుతుఁ డొక్కఁడు పుట్టి ప్రజల నుడిపెట్టుచు డు
ర్మతి యై కడపట జనహిత, రతుఁ డగుతనతండ్రిచే నిరస్తుం డయ్యెన్. 2100

క. ఆయనమంజునకుఁ గుమా, రాయతబలశాలి పుట్టె నంశుమదాఖ్యం
డాయనఘనకు దిలీపుం, డాయనకు భగీరదాఖ్యఁ డాత్మజుఁ డయ్యెన్. 2101

తే. ఆభగీరథునకుఁ బుట్టె నల కకుత్స్థుఁ, డతని కుదయించె రఘువు తదన్వయమునఁ
గొమరుఁ గాంచిన వారు కాకుత్స్థులనఁగ, రాఘవు లనంగ వెలసిరిరామచంద్ర.

క. ఆరఘుపుత్రుఁడు సత్యవి, చారుండు ప్రవృద్ధుఁ డతఁడె సౌదాసుఁడన
స్థీరుఁడు పురుషాదకుఁ డన, నారయఁ గల్గ్వాషపాదుఁ డనఁ దగె నుద్విన్. 2102

వ. ఆకల్వాషపాదునకు శంఖుండు పుట్టె నతండు వసిష్ఠశాపంబువలన రాక్షసత్వంబు
నొందినకల్వాషపాదునిచేత సైన్యసమేతంబుగా భక్షితుం డయ్యె నాశంఖ
ణునిపుత్రుం డైన సుదర్శనునకు నగ్నివర్ణుండు పుట్టె నతనికి శీఘ్రగుండుపుట్టె నత
నికి మరుపు పుట్టె మరునకుఁ బ్రశుక్రుండు పుట్టె నతని కంబరీమండు పుట్టె నత
నికి నహుషుండు పుట్టె నహుషునకు నాభాగుండు పుట్టె నాభాగున కజాండును
నువ్రతుండు నన నిర్దణు కొడుకులుగలిగి రయ్యజునకు దశరథుండు జన్మించె
నాదశరథునకు నీవు జ్యేష్ఠపుత్రుండవై జన్మించితివి పరమపవిత్రం బైనయిత్వోకు
వంశంబునం బుట్టినరాజులలోనఁ బూర్వజునకు రాజ్యాభిషేకంబును గనిష్ఠున
కతనిసేవయు నుచితం బై యుండు నట్టిసనాతనం బైనవంశక్రమాగతధర్మంబు
నిరాకరింపక స్వకీయం బైనరాజ్యం బంగీకరించి ప్రభూతరత్న యగునిమ్మహీ
నెల్లఁ దండ్రియుం బోలఁ బరిపాలింపు మని యివ్వధంబునం బలికి రాజపురో
హితుం డగు వసిష్ఠుండు వెండియు ధర్మయుక్తం బగువాక్యంబున నిట్లనియె.

—అంత వసిష్ఠమహర్షి రామునితో రాజ్యం బంగీకరింపు మని చెప్పెను. —

క. నరనాథశిరోమణి విధి, నరణి జనకుం డనంగ జన్యయిత్రి యనం
గత మాచార్యుం డనఁగఁ, బురుషున కీలోకమందు మువ్వసు గురువుల్.

క. కని పెంచుఁ దల్లి జన్మం, బునకుం గారణము తండ్రి బుద్ధిప్రదుఁ డొ
ఘనుఁ డాచార్యుఁడు గావున, ననఘా యాచార్యుఁ డెక్కు డామువ్వరిలోన్.

తే. అట్టియేను గకుత్స్థనంశాబ్ధిచంద్ర, చెలఁగి యిత్వోకులకు కేముషీప్రదుండ
నైనయాచార్యుండు నైతి నట్లుగాన, నాదువాక్యంబు మీఱంగరాదు నీకు

తే. ఈసభాసదు లైననుహీదివిజులు, పౌరులును జానపదులును బంధుజనము
లర్థి యాచించుచున్నవా రనఘచరిత, వీరికోరిక వృథ సేయ మేర గాదు.

తే. ధర్మశీలయు వృద్ధయు నిర్మలమతియును గులాచారసంసక్తయును జననియు
నై నకాసల్య నేమైన మలరఁ జేసి, పూర్వరాజులనత్కిరించి బొందు మనఘ.

చ. అరయ గుణాకరుండు నిఖిలార్థవిదుండు మహానుభావుఁ డీ
భరతుఁడు భ్రాతృవత్సలుఁడు భవ్యచరిత్రుఁడు రాజధర్మ మా
ర్గరతుఁడు దాసభూతుఁ డటు గావున రాఘవ వీనియంజలిం
గర మసుర క్షి గైకొని యఖిర్వదయారతిఁ బ్రోవు మి త్తఱిన్. 2110

వ. అని యివ్వధంబున చుధురంబుగాఁ బలికిన వసిష్ఠునివాక్యంబు విని పురుష
శ్రేష్ఠుం డగురాముం డిట్లనియె. 2111

—ఈ రాముఁడు వసిష్ఠుని సమతింపఁ జేయుట. —

సీ. తాపసోత్తమ తల్లిదండ్రులు తపములు వ్రతములు దేవతారాధనంబు
లుపవాసములునల్పి యపురూపముగఁ బుత్రుఁగాంచి పుట్టినవెనకఁ గరముప్రీతి
నన్నవస్త్రాభరణాదిదానమున సంవర్ధనంబునఁ బ్రియవాదనమున
గారవంబునఁ బెంచి కడుఁ బెద్దవానిఁగాఁ జేసిరి వారలనేతఁ కేమి

తే. ప్రతికృతి యొనర్పఁగానగుఁ బరమగురుఁడు, జనకుఁడగుదశరథుఁ డెద్దినంతతంబు
నలుపు మనిపించె దాని నొదలధరించి, సేయుదునుగాక యది రి త్తసేయనయ్య.

సీ. మునివంశ శేఖర మున్ను యావజ్జీవపర్యంతమును వాక్యపాలనమునఁ
బాసఁగఁ బ్రత్యుజ్జంబు భూరిభోజనమునఁ బ్రీతితో గయయందుఁ బిండదాన
మున మూఁటిచేతఁ బుత్రునకుఁ బుత్రత్వంబు ప్రాప్తించునని మీరె పలికి యిప్పు
డన్యధర్మం బిటు లాన తీనగునె మహాత్ముఁడు దశరథుం డధివిభుండు

తే. తండ్రి గావున నానృపోత్తమునిమాట, యన్యత మేరీతి నగును సత్యంబె కాక
తల్లిదండ్రులు పంచిన దానిఁ జేయఁకొండు తెఱఁగూని యపకీర్తి నొందఁ జాల.

చ. అని యివ్వధంబునం బలికిన రామునినిశ్చయం బెఱింగి యతనిచిత్తంబు
ప్రసాదాయతంబు గాకుండుటకు దుఃఖించుచుఁ బరమోదారుం డగుభర
తుండు పరమదుర్మనస్కుండై నమీషవర్తి యైననూతుం. జూచి కరుణోదారుం
డగురాముండు ప్రసన్నుం డగునందాఁక నిరాహారం డై యచగుంతితాన
నుండ నై ధనహీనుం డైన ద్విజునిచందంబున నివృష్ట శాలాగ్రభాగంబునఁ
బ్రత్యుపవేశంబుఁ జేసెద నీస్థంఢిలంబునందుఁ గుశాస్తరణంబు సంఘటింపు
మని పలికిన నాసుమంత్రుండు నివ్వెఱపడి యేమియుం దోషక రాముని
వదనంబు విఱికించుచు నూర కున్న నతనిం జూచి భరతుండు తనకుఁ దానె
ధరణిపయిం గుశాస్తరణంబుఁ బఱచికొని దాని నధివసించిన నతనిం జూచి
రాజర్షి న త్తముం డగురాముండు కరుణారసపూరితాంతనికరణుండై యిట్లనియె.

మ. అనఘ యీదురవస్థ పాటునకుఁ గా కయ్యారె మూర్ఖాభిషి
క్తునకుం జెల్లునె లెమ్ము నావచన మెంతో ప్రీతిఁ గైకొ మ్మికకా.

జననీవర్ణముతోడఁ గూడి మరలఁ స్థానీయముం జేరి నా
యనవాక్యంబు తొలంగ కుండ ఘనరాజ్యశ్రీలఁ బాలింపుమా. 2115

క. అన విని భరతుం డచ్చటి, జనములఁ బరికించి సత్యసంధుం డగురా
మునిమాటచొప్పు వింటిరె, నను దూష్యునిఁ జేయఁ దలచినాఁడు మనీషన్.

క. నా విని వారలు కై కేఱియివరనందనునిఁ జూచి యిట్లని రసఘా
దేవరవారికి దయ రా, దేవిధి బోధించువార మింకఁ గృపణతన్. 2117

క. ఊర్జునువీరుఁడు సత్యవి, చారుఁడు పితృవాక్యమందు సంస్థితఁ డై యొ
ప్పారెఁడుఁ గావున ధర్మవి, చారా మరలింప మా కళక్యం బయ్యెన్. 2118

క. అని పలుక నపుడు వారివ, చనములు విని మరల రాచుచంద్రుఁడు భరతుం
గనుఁగొని వింటివె వీరివ, చన మలరెడి సత్యధర్మసంహిత మగుచున్. 2119

క. లెమ్మా యీ వ్రత మేటికి, బొమ్మా నామతి గ్రహించి పురమున కటు గై
కొమ్మా కోసలరాజ్యము, గమ్మా ధన్యాత్మకుండ వకల్మషధిషణా. 2120

తే. మానితాచార యీపౌరజానపదుల, నచనమును మత్సరీరితవచనము విని
శ్రీఘ్రమున లేచి నన్నున జీవనమును, సంస్పృశింపుము నీ విట్లు సలుపవలదు.

వ. అని పలికి ఘంజంబులం గ్రుచ్చి యెత్తిన నాభరతుండు ప్రత్యుపవేశంబుఁ
జాలించి శ్రీఘ్రంబున లేచి క్షత్రియానర్హప్రత్యుపవేశన ప్రాయశ్చిత్తార్థంబు
జలంబు లుపస్పృశించి యెల్లవాగును విన నిట్లనియె. 2122

నీ. ఈసభాసదులు మహీనుపర్వలు మంత్రు లందఱ తాకర్ణింప నాడువాడఁ
రాజ్య మి మ్మని దశరథుని వేడఁగ లేదు జనయిత్రి దుర్మంత్రమునకు నీయ
కొనుట లేదు జగద్ధతుని సత్యరతుని ని న్నడవికిఁ బుచ్చుట యది యెఱుంగ
జనకునివాక్యంబు నమకూర్చి గర్తవ్య మేని యీరే డేండ్లు కాననమునఁ

తే. ద్వత్ప్రతినధిత్వమున నేనె తగ ననించు, వాడ నీవు మత్ప్రతినధిత్వమున రాజ్య
మేలు మఱైన నీరెంట నృపునిమాట, సార్థకత్వంబు నొందు మహానుభావ.

వ. అని పలికిన ధర్మాత్తుం డగురాముండు తథ్యం బైనతమ్మునివచనంబు విని విస్మి
తుం డై పౌరజానపదుల నందఱ విలోకించి యిట్లనియె. 2124

క. మని యుండి మాకు నెయ్యది, మనుజేంద్రుఁ డొసంగె దాని మాటిచివొనఁగాఁ
జన దిపుడు నాకు భరతున, కనఘాత్మకులార సత్య మది యె ట్లయ్యెన్. 2125

వ. మఱియు వనవాసకరణశక్తిమంతుడ నైననాచేత వనవాసవిషయంబునందు
జాగుషితం బైనప్రతినధిత్వం బకార్యం బైయుండుఁ గై కేయి యు క్తవాక్యంబె
పలికె దశరథుండు యు క్తధర్మంబె యాచరించె దశరథోద్దిష్టం బైనకార్యం
బవశ్యం బేనును భరతుండును శిరంబునం బూని నడుప వలయు భరతుని
గురుసత్కారశీలునిఁగా జితేంద్రియునిఁగా నెఱుంగుదు మహాత్ముం డైనజన
కుండుసత్యసంధుండగుచుండ భరతునివిషయంబునందు సర్వంబునుంగల్వాణం

బగు నేను బదునాల్గువశ్యురంబులు ననవాసంబు నలిపి క్రమ్యుట నయో
ధ్యకుం జనుడెంచి ధర్మశీలుం డై నయీభరతునితోఁ గూడ సామ్రాజ్యదీప్తి
తుండ నయ్యెద నని పలికి వెండియు భరతున కిట్లనియె. 2126

తే. అచలనమధీర జనకునివచన మేను, సార్థకంబుగఁ జేసితి నత్య మూఁది
నీవు నావచనంబున నృపవరేణ్య, సత్యమున నుద్ధరింపుమీ జాలి విడిచి. 2127

వ. అని పలికె నప్పు డప్రతిమతేజు లైనరామభరతులపరస్పరాతిశయితసౌహ
ర్దికృతం బైనసంగమంబుఁ జూచి విస్మితు లై యుచ్చటిసిద్ధులును బ్రహ్మ
దేవర్షులును గుంపులు గట్టి యెవ్వని కిట్టి ధర్మజ్ఞులును ధర్మమార్గప్రవర్త
కులు నగువీ రిరువురు పుత్రు లయి రట్టిదశరథుండు ధన్యుం డయ్యె నని మహా
త్ము లగువారిం బ్రశంసించి రందు రావణవధాన్యు లగుకొందఱు మహర్షులు
రఘుశాస్త్రులుం డగుభరతుని కిట్లనిరి. 2128

క. ప్రవిమలచిత్త కులీనుం, డవు సువ్రతుఁడవు మహాత్ముఁడవు భూరియశుం
డవు రామునివాక్యము జన, కవాక్యమును బోలె నీవు గైకొనవలయున్.

వ. మహాత్మా యీరఘూత్తమునిఁ బితృణవిముక్తుం గాఁ దలంచెదము కైకేయి
బుణంబువలన విముక్తుం డయి దశరథుండు నాకంబునకుం జనియె నని పలికి
యన్యుహ్నులును రాజన్యులును శుభదర్శనుం డగురామునిచేతఁ బూజితు లయి
యామంత్రణంబు వడసి గంధర్వసహితంబుగాఁ దమతమనివాసంబులకుం జని
రంత భ్రాతృవశ్యులుం డై నభరతుండు త్రస్తగాత్రుండు కేలుదోయిఫాలంబునం
గిలించి వెండియు గాఢదికోక్తి నిట్లనియె. 2130

క. అనఘాత్త రాజధర్మం, బును గుంధర్మక్రమంబు పాలుపుగ మతిఁ గై
కొని మద్వాంఛితము భవ, జ్ఞననీవాంఛితము కరుణ నమకూర్పు నగున్. 2131

క. పనివడి యే నొక్కరుఁడను, ఘనమతి రాజ్యంబు నేలఁ గా లే ననిశం
బునరక్తు లై నజనముల, ననఘా రంజింపఁ జాల ననుషమశక్తిన్. 2132

క. మునుకొని హలికులు పర్జ, న్యునిఁ బోలె సుహృజ్ఞనములు యోధులు మంత్ర
ల్ల నబుద్ధి నిన్నె కులపా, వన మదిఁ గాంక్షించు చున్నవా రనిశంబున్. 2133

క. అలఘుతరధర్మకౌశల, బలమున ఘనబుద్ధియోగబలమునఁ గడు దో
ర్బలమున లోకజనంబుల, నలరింప నమర్థకుండ వైతి మహాత్మా. 2134

వ. అని యిట్లు భరతుండు పరమాత్ముం డై రామునిచరణంబులపైఁబడి ప్రాంజలి
యై బహుప్రకారంబులం బ్రార్థించిన సారఘువుంగవుం డతనినద్భావంబుఁ
జూచి కరుణాతరంగితాపాంగుండై యతని నిజోత్సంగంబున నిడికొని యెల్లవా
రును విన మత్తహంసస్వరంబున నిట్లనియె. 2135

ఉ. ఎంత నయంబు దెల్పిన మహీవరనందన సారెసారె కి
ట్లంత కృశించె దేటికి నహీనమహీపరిపాలనంబునం

దెంతయు నుత్సహింపుము మహీసురభక్తియు దేవపూజయు

స్వాంతమునందు నేమటక సల్పుము భూజనరంజనండ వై.

2186

ఆ. బుద్ధిమంతులైన భూసురాచార్యుల, సుప్రసిద్ధభృత్య సుహృదమాత్య
మంత్రవరులఁ గూడి మంత్రంబుఁ గావించి, కార్యతంత్రములకుఁ గడఁగుమనఁకు.

తే. పార్థివాత్మజ నీవు స్వభావమున నె, గుణగరిష్ఠుడ వది గాక గురువనీత
బుద్ధినినుఁ బొందెఁగావునఁ బుడమిఁ బ్రోవఁ, గడుసమర్థుడ వైతివి కడఁకయేల.

క. కమలారి కాంతి వీడిన, హిమవంతుం డాత్మనీష్ఠ హిమము విడిచిన
స్థమలనిధి వేల దాఁటినఁ, గ్రుచుమునఁ బితృశాసనంబు గడతునె యనఁఘా.

క. అనఘవిచారక కామం, బున నైనను రాజ్యలోభమున నైన భవ
జ్జనయిత్రి నీకుఁ గా నిది, కనికని గావించె నింకఁ గడవఁగ నగునే.

2140

ప. అది చింతింపక కేకయరాజపుత్రికయందు మాతృభక్తి విడువక నర్తింపవల
యు నని బహుప్రకారంబుల ననూనయించు చున్న విని భరతుం డెట్టకేలకు
నీయకొని పడంపడి తచ్చరణంబులు శిరంబు సోకం బ్రణమిల్లి యాదిత్యసమ
తేజండును బ్రతిపచ్చంద్రదర్శనండు నగురామున కిట్లనియె.

2141

—రాముఁడు తనపాదుకలను భరతున కొసంగుట. —

సీ. తరణింపజోత్తమ ధర్మసంహిత మైన భవదీయచిత్త మెభ్యంగి నైన
మరలింప లేనైతి వెరవులు వేయేల హలకులిశాంకుశాద్యఖలదివ్య
లక్షణభూషిత లలిత కాంచనపాదు కాద్యయంబు ధరించి కరుణ నొసఁగు
మక్షీణరాజ్యయోగక్షేమ నునిశముం దత్పాదుకలకు విన్నపముఁ జేయు

ఆ. చుండువాడ ననినఁ బుండరీకదళాయ, తాత్పుఁ డైనరాముఁ డలరి యతని
కతిదయాసముద్రుఁ డై ధరించి యొసంగె, భర్తృచిరతత్పాదుకలను.

2142

క. ఇచ్చినఁ గైకొని భరతుం, డిచ్చ నలరి కాతుకంబు పాచ్చఁగ భక్తిం
జెచ్చెరఁ బ్రణతుం డైనయ, మచ్చుపడఁగ నిట్టు లనియె నన్నకు మరలన్.

సీ. అనఘాత్మ నీకు మాతాడ రా దని దీని కిప్పుడు భయమున నీయకొంటిఁ
బదునాలు గజ్జము ల్పాదుకార్పితరాజ్యకార్యుండ నగుచు వల్కలము లజిన
ములుదాల్చి ఫలమూలములు వేడ్క మెనవుచు నిండినపురిఁబాసి యొండుచోట
మనమున భవదాగమనముఁ గోరుచుఁ గాల మొకరీతిఁ గడపుచు నుండువాడ

తే. వానవోపమ సమయాంతవాసరమునఁ, గనులపండువుగా నిన్నుఁ గాంచ నేని
సారిదిమండెడిచిచ్చులోనుఱుకువాడఁ, జంద్రసూర్యాగ్నిలోక్కటసాక్షిగాఁగ.

తే. అనినఁ దమ్మునిదృఢభక్తి కలరి రాముఁ, డతనిప్రతిస కొడంబడి సాదరముగ
నవుడు కొఁగిటజేర్చి మహానురాగ, భరితహృదయుఁడై యిట్లనిపలికె మరల.

తే. అనఘచరిత కైకేయినత్యంతభక్తి, బ్రోవు మనిశంబు నటుగాక రోష మూఁడి
కనలి దూషించి తేని భూతనయచేత, నరయ నాచేత శత్రుఁడ వాడు వింక.

~*~ భరతుడు శత్రుఘ్నుసహితం డై చిత్రకూటంబునుండి వెడలుట. ~*~

వ. అని పలికి బాష్పవరీతలోచనుం డై యాలింగనంబు జేసి భరతుని సముచితం బుగా వీడ్కొనిన నతండు స్వలంకృతం బైనతదీయపాదుకాద్యయంబు ప్రతి గ్రహించి ధర్మవిదుండు కావున బ్రదక్షిణంబు గావించి శత్రుంజయనాగశీర్షం బునం బెట్టిపదంపడి నిజశీర్షంబున నిడికొని రథాయాఘం డయ్యె నంత నారము వంశవర్ధనుం డగురాముండు శత్రుఘ్నునిం గొంగిలించికొని సాదరంబుగా వీడ్కొని పదంపడి గురుస్వధృవమంత్రిభృత్యప్రభృతుల నందఱ నానుహరియిమెయి సముచితప్రకారంబున సంభాషించి వీడ్కొనియె నప్పుడు బాష్పగృహీతకంసు లై తల్లు లందఱు దుఃఖంబున నతని విడిచి పోనం జాల కున్న నమ్మహాను భావుండు వారి నందఱ నభినందించి ప్రయాణంబున కొడంబఱిచి రోదనంబు నేయచు సీతాలక్ష్మణసహితంబుగాఁ బర్ణశాలఁ బ్రవేశించె నంత. 2147

క. భరతుడు తత్పాదుకలను, బరువడి తనశరముఁ జేర్చి భక్తి యలరఁగా నరదం బెక్కి సుమిత్రా, వరసుతనహితముగ నరిగె బలములు గొలువన్. 2148

వ. పదంపడి వసిష్ఠుండును వాసుదేవుండును జాబాలియు నమోఘకార్యవిచార నైపుణ్యంబునఁ బూజితు లైనమంత్రులును యథార్హయానంబు లెక్కి మందా కిసీనది నుద్దేశించి ప్రాజ్ఞులు లై చిత్రకూటసర్వతంబునకుఁ బ్రదక్షిణంబుగాఁ దిరిగి యగ్రభాగంబునం జనిరి యితైఱంగున భరతుండు ససైన్యం డై నానా విధ సుసోహరథాతుసహస్రంబు లవలోకించుచుఁ జిత్రకూటనగపార్శ్వంబునం జని చని మహాత్ముండు భరద్వాజుం డెచ్చట నివసించి యుండు నట్టిపుణ్యాశ్ర మంబు సేరం జని యందు రథంబు డిగ్గి పాదచారి యై యమ్మునికడకుం జని నమస్కరించిన నతండు సంతృప్తాంతరింగుం డై భరతున కిట్లనియె. 2149

క. అసఘాత్య పోయి నచ్చితై, ప్రణతగుణుం డైనరామభద్రునకాశం బున కచ్చటివృత్తాంతము, వినిపింపఁ గడయ్య మాకు విన నగు నేనిన్ 2150

~*~ భరతుడు రామానుమతంబు భరద్వాజున కెఱింగించుట. ~*~

ఉ. నా వీని య త్రవస్వికులనాఘనితో భరతుండు పల్కు నో పావనశీల యేనును సృపాలపురోహిణుఁ డివసిష్ఠుండు నేవీపుల స్రఘూత్తముని వేడిన నానృపధర్మవేది సం భావనఁ జేసి యిట్లనియె మక్కువతోడ వసిష్ఠమానికిన్. 2151

క. గురువర్య యొండుగాధలు, గఱ పెద రిశ్టల తండ్రి గఱవినకరణి ద్విరముగఁ బదునా ల్లబ్దము, లరణ్యమున నుండువాండ నతిధీయుక్తిన్ 2152

వ. అనిన వసిష్ఠుండు వాక్యజ్ఞుండు గావున యుక్తియుక్తం బగువాక్యంబున మహా ప్రాజ్ఞు డగురామున కిట్లనియె. 2153

- క. అటు లైన సకలరాజును, కుటఖచితమహార్వరత్నకోటిసుయూభో
ద్భుతమణిహేమపాదుక, లిటు దయసేయుము మహాత్మ్య కృప గలదేనిన్.
- ఆ. అనిన నట్ల కాక యని ప్రాజ్ఞులుం డై ధరించి రాఘవుఁడు సమంచితమణి
పాదుకల నొసంగె నాదురాజ్యాధింబు, కన్నుఁగొనలఁ గరుణ గడలుకొనఁగ.
- వ. ఇవిధంబున నద్వివృతపాదుక లొసంగినం బ్రతిగ్రహించి యమ్ముహూత్తునిచేత
ననుజ్ఞాతుండనై క్రమ్ముట నయోధ్యకుం బోవు చున్నవాఁడ నని సర్వంబు నెఱిం
గించిన శుభం బైనభరతునివాక్యంబు విని యమ్మునిపుంగవుండు సంతృప్తాం
తరంగుం డై వెండియు నిట్లనియె. 2156
- తే. పరఁగ నలిలంబు నిమ్నభూభాగమునకు, నోడిగిల్లినవగిది గుణోన్నతత్వ
మనఘ నీయందుఁ జేరు నీయట్టి శీల, ధర్మవంతుల కిది విచిత్రంబు గాదు.
- తే. అనఘ యెవ్వని కిట్టిధన్యాత్మకుఁడవు, ధర్మశీలుఁడ వీవు పుత్రకుఁడ వైతి
నట్టిమీయయ్య దశరథత్వైధిపుండు, వసుధఁ జచ్చియు మనియున్నవాఁడుగాదె.
- వ. అని బహుప్రకారంబుల సాదరంబుగా నభినందించి యుక్తవాక్యంబుల దీవించి
యనిచిన భరతుం డమ్ముహూమునికే బ్రదక్షిణంబు సారెసారెకుఁ దదీయ చర
ణంబులకుం బ్రణతుం డై సముచితంబుగా నామంత్రణంబు వడసి చతురంగ
బలంబును మంత్రులును దనవెంట నరుగుచేరం గదలి రయంబునం బోవుచుఁ
గల్గోలమాలిని యగుయమునానది నుత్తరించి యవ్వలఁ బావనజలసంపూర్ణ
యగుగంగానది దాటి శృంగిబేరపురంబు సతిక్రమించి యవ్వల బహుదూరం
బరిగి పురోభాగంబున. 2159
- తే. దశరథునిచేత జానకీధవునిచేత, విడువఁబడినకారణమున విప్రణప్త
నాద యై దీన యై నిరానందయై వివన్న యై సూన్యగేహ యై యున్నదాని.
- తే. శావనమాడ్చాలఘూకసంచలితయైన, దాని నాలీనసరగజయైనదాని
సాంద్రతీమిరపటలపరిచ్ఛన్నకృష్ణ, పక్షియామినికరణిఁ జూపట్టుదాని. 2161
- తే. భీషణాంగారక గ్రహవీడిత యగు, శోహిణీనేచిధంగి సుతానిహ ముడిగి
కంపమొంది నిష్కాంతియైసాంపుదక్కి, యున్నదాని దైన్యంబుఁగైకొన్నదాని.
- వ. మఱియు రాహుగ్రస్త యైనచంద్రచంద్రికకై వడి యలోన్పిష్టతుబ్బసలిల యై
ఘర్జితప్రవిహంగమ యై లీనమీనర్పుషగ్రహ యై కృశించి యున్న గిరినది
పగిదిం గనుపట్టుచున్నదాని మఱియును. 2163
- తే. తొలుతఁడస్తహేమముభంగి వెలుఁగుచుండి, వెనుకదధ్యాదికంబుచేవేల్వఁబడిల
యంబు నొందినఘనసవనాగ్నిజనిత. కీలకై వడిఁ జెటువటి క్రాలుదాని.
- తే. వినిహతాయుధకవచ కేతనపదాతి, యై వినాశితనాయకయై విరుగ్గ
వాజినారణరథ యై ఘనాజిభూమి, నొప్పు నెడినవాహినిభంగి సున్నదాని.
- తే. మొదలరస ఫేనయ క్తయై పిదప శాంత, మారుతోద్ధూతయై సాంపుమాలిరయము

మాలి యవగతనిన్వన యైనసాగ, రోత్తితోర్కిచందంబున నున్నదాని. 2166

~*~ భరతుఁడు దవ్వులనుండి యయోధ్యం గమంగొనుట. ~*~

వ. మఱియు సుత్యాకాలంబు నివృత్తం బగు చుండ నభిరూపకు లై నయాజకుల చేత యజ్ఞాయుధంబులచేతఁ బరిత్యక్తం బగుటవలన నిశ్శబ్దం బై యున్న యాగ వేదికచందంబున గోవుపంబును బాసి తృణంబు మెసవక గోష్ఠమధ్యం బునం బరిభ్రమించు చున్నగోపం క్తి చాడ్చున నున్నగంబు లయి పక్షరాగాది జాతిరత్నంబులచేత వియక్త యయిననూతనముక్తానళిలాగునఁబుణ్యక్షయంబు వలన స్థానచలిత యై దివంబున నుండి పుడమిం బడి సంహృతద్యుతివిస్తార యైనతారపగిది వసంతకాలాంతంబునఁ బుష్పిపేత యై మత్తభ్రమరశాలిని యై యుండి వేగవంతం బయినదావాగ్నిచేత నీవద్దగ్గ యై వాడి యున్నవన లతకై వడిఁ బ్రచ్ఛన్నశశినక్షత్ర యై మేఘంబులచేత నానరింపంబడి యున్న దివంబుకరణిఁ బరిక్షీణమద్యోత్రమంబు లై నభిన్నశరావంబులచేత నభినంవృత యై సమాహతమత్తజనయై యనంస్కృతయై యనావృతప్రదేశంబునం దున్న పానభూమిమాడ్కి భిన్నపాత్రసమావృతయై భిన్నభూమితలయయి యువయు ణ్డోదక యై భగ్నయై పుడమిం గూలి యున్నపానీయశాలభంగిఁ జాపంబునందు సమారోపిత యై బద్ధకోటిద్యయపాశయై యుండి రణమధ్యంబునఁ బ్రతివీగుల బాణంబులచేతఁ బరిచ్ఛిన్న యై వింట నుండి జాతి పుడమిం బడినమార్వీరీతి యుద్ధశౌంకుం డగుహయారోహకునివేగంబున నహించి యలసి యనరోపితా శ్వభూషణ యై విడువంబడిన బాలబడబయట్లు శుష్కతోయయు భిన్నతటయు హృతోత్పలయునై బహుమత్స్యకూర్మసంవృత యగువాపిభాతి నప్రహృష్టుం డై శోకసంతప్తుం డై భూషణానులేపనవర్జితం డై నపురుషునిగాత్రయష్టివిధం బున నిబిడం బయినప్రావృట్కూలంబునందు నీలజీమూతంబులచేతం గవ్వఁబడిన భాస్కరరశ్మిసౌలువున సొంపు సెడి యున్నదాని నయోధ్య నవలోకించి భర తుండు వరమదుఃఖితుండు యప్పురంబుఁబ్రవేశించి రాజమార్గంబునం బోవుచు సారథి కి ట్లనియె.

2167

~*~ భరతుఁ డయోధ్యం బ్రవేశించి యందలిదుఃఖినిమిత్తంబుల సారథికిం జెప్పట. ~*~

క. అనఘా యీనగరంబున, మనుషటివలెఁ బణవపటహమురజాద్యనువా ద్యనినాదంబులు గీత, స్వనములు వినరావు కర్ణశర్కరము లై. 2168

తే. వారుణీమదగంధంబు భూరిమాల్య, సౌరభము చందనాగరుచారుఘావ వాసనలు నవ్యకస్తూరివరచరిమళ, మింపు సొంపార నేఁడు వాసింప దకట.

క. అనఘా రథ నేమిఘన, స్వనములు హయహేమితములు వరవారణన న్నినదంబు లిప్పు డిప్పురి, వినరావు నఖా రఘుప్రవిరుఁడు లేమిన్. 2170

తే. చందన మలంది ధ్రువివీరినదులుదుటిమి, పురుషులనురూపలై ననుందరులఁగూడి

యుపవనంబులఁ గ్రీడింప నుత్సహింప, చూర రఘువుంగవుఁడు లేనికారణమున.

తే. అకట యీవీటిసాబగు మహానుభావుఁ, డైనరామునిచే హతమయ్యె నేఁడు
వృష్టిధారానమన్వితవిశదపక్ష, రాత్రికై వడి నున్నది రమణ దక్కి. 2172
వ. మఱియు నపురూపంబుగా సమాగతం బైనమహాత్మవంబుకరణి మద్భాగిత
యగురాముండు నిదాఘకాలంబునందలిమేఘంబుకై వడి సీనగరరంబునం
దెన్నఁడు హర్షంబుఁ బుట్టించు నీరాజమార్గంబులు చారువేషధరు లగువురు
మలమందాంచితగమనంబులచేత శోభితంబులు గా కున్నవి యని యిత్రైతం
గున బహువిధదుఃఖాలాపంబు లాడుచు సింహహీనం బైనపరవ్యతకందరంబు
చాడున రాజహీనం బై పాడఱి యున్నపితృమందిరంబుఁ బ్రవేశించి తొల్లి
దేవాసురసంగ్రామంబునందు స్వర్భానునిచేత భానుండు పరాజితుం డగుచుండ
నభాస్కరం బైనదినంబుభంగి నుజ్జితప్రథం బైయున్న యంతఃపురంబు
విలోకించి కన్నీరు నించి తల్లుల నందఱు స్వగృహంబులకుం బంచి మనంబున
దుఃఖించి వసిష్ఠాదిగురువుల నవలోకించి యిట్లనియె. 2173

— భరతుండు వసిష్ఠులతో నయోధ్యలో వాసముఁ జేయఁజాల ననుట. —

చ. వృసతి త్రివిష్టపంబునకు నేగుచు నుండఁగఁ గానలేయుఁడుం
వపసివిధంబున న్వనపదంబునకుం జను చుండ నిత్యము
న్వ్యవగతకాంతి యై భయద మై గహనాకృతి నున్నవీటియం
దివుడు నసింపఁజాలఁ బరిహీనవిశాలమనోరథుండ నై. 2174
క. రామాగమనముఁ గోరుచుఁ, గామితములు మాని విహితగతి మునివృత్తి
న్నేమంబున నలనంది, గ్రామంబున నుండువాండఁ గౌతుక మలరన్. 2175
క. అని పలికినఁ గై కేయూ, తనయునికుశలోక్తి విని ప్రధానులు సచివుల్
మునివిభుఁడు వసిష్ఠుండును, వినయంబున నిట్లు లనిరి వెండియుఁ బ్రీతిన్. 2176
తే. భ్రాతృవాత్సల్యమున నీవు పలికి నట్టి, లపిత మది శ్లాఘనీయమై విపులమోద
కారియయియున్నదంతయు ఘనవివేకి, వై ననీకిది యనురూప మగుట యరుదె
తే. భ్రాతృసౌహృదస్థితుఁడవు పండితుఁడవు, బంధులుబుండ వధికినత్పథగతుండ
వై ననీవచనంబు ధరాధినాథ, పుత్ర యెవ్వని కైనను బొగడఁ దగదె. 2178

— భరతుండు వైశ్యసమేతముగా నందిగ్రామముఁ జేరుట. —

వ. అని పలికిన యథాభిలషితం బైనవారలప్రియవాక్యం బాకర్ణించి ప్రహృష్ట
వదనుం డై తల్లుల కందఱ కభివాదనంబుఁ జేసి శత్రుఘ్నసహితంబుగా
రథం బెక్కి మంత్రిపురోహితసహితం డై రామపాదుకలు శిరంబున నిడికొని
ప్రాజ్ఞుఖంబుగా నందిగ్రామంబునకుం జనియె నతనియగ్రభాగంబున వసి
ష్ఠాదిమహామునులును మంత్రులును యథార్హయానంబులం జనిరి గజాశ్వరథ
పదాతులును బురవాసులు నతనివెనుకం జని రిట్లు భరతుండు నందిగ్రామంబు

ప్రవేశించి రథంబు డిగ్గి వసిష్ఠాదిగురువుల సవలోకించి యీరాజ్యంబు సమస్త జ్ఞిషీ పుత్రవ్యంబుకరణి రామునిచేత నాకు దత్తం బయ్యె హేమభూషితంబు లయినయీపాదుకలు యోగక్షేమంబు వహింపఁగలయవి యని పలికి దుఃఖ తుండై నెండియుఁ బాదుకలు శీరంబున నిడివొని ప్రకృతిమండలంబు సవ లోకించి యిట్లనియె.

2119

- నీ. రమణీయతరచామరంబులు వీవుఁడు పట్టుఁడు ఛత్రంబు పాదుకలకు సనిశంబు మద్దురుం డై నరామునిపాదకమలరజస్సి క్తకప్రహేమ పాదుకాయుగళిప్రభావంబుచే రాజ్యమందు ధర్మంబు నిరంతరముగ వర్ధిల్లు చుండు నీవరపాదుకాప్రతినిధి రాఘవునిచేత నిరుపమకృప తే. వెలయ నిషీప్త మయ్యె సేనలఘుభక్తి, రాఘవునిరాకఁ గోరుచు రమణతోడ దీనిఁ బాలించుచుండెద మానితముగ, భక్తి గోలువుఁడు మీర లీపాదుకలను.
- చ. కడువడి రామపాదములఁ గ్రమ్మఱ నీకమనీయపాదుకల్ దొడిగి తదంఘ్రిమూలములు తోడనె యాదల సోక మొక్కి సొం పడరఁగ రాజ్యభారము రయంబున సమృహనీయమూర్తిపై నిడి శ్రమ మెల్ల వీడి గురువృత్తిత సున్నతిమై భజించెదన్.
- తే. అడవినుండి యేతెంచిన యగ్రజనకు, నీయయోధ్య నీసామ్రాజ్య మీనువ్ల పాదుకాద్యయ మర్పించి పరమభక్తి, యలరఁ గొల్పెద ధూతపాలి నగుచు.

2181

— ఛత్ర భరతుఁడు రామపాదుకలకు రాజ్యాభిషేకముఁ గావించుట. —

- తే. ఆవులెల్ల ముదంబున నలరు చుండ, రామచంద్రుఁడు పూజ్యసామ్రాజ్యపదవి చేసొని సమస్తజనుల రక్షించు చుండు, నాఁడుగా ఫలియించుట నాతపంబు.
- తే. గరిమనభిషిక్తుడై నరాఘవునిఁగాంచి, చెలఁగిప్రజలెల్లఁ గడునంతసించుచుండు రవుడు నీరాజ్యమునకంటెవిపులయశము, హర్షము చతుర్ధణాధికం బగునిజంబు.

— ఛత్ర మునులు శ్రీరామునిఁ జూచి గుడగున లాడుకొనుట. —

- చ. అని బహుప్రకారంబుల దీనుండై విలపించుచు మహాయశుండును భ్రాతృ వత్సలుండును బ్రతిజ్ఞాతత్పురుండు నగుభరతుండు నల్కలజటాధారియై ముని వేషధరుం డై సైన్యసమేతంబుగా నందిగ్రామంబున నివసించి రామపాదు కలకు రాజ్యాభిషేకంబుఁ గావించి పాదుకాపరతంత్రుం డై సర్వకృత్యంబు పాదుకలకు విన్నవించుచు నెద్ది యేని రాజ్యపరిపాలనరూపకృత్యంబును వస్త్ర పుష్పఫలాదికోపాయనంబును మొదల పాదుకలకు నివేదించి పదంపడి సమస్తకృత్యంబును యుక్తప్రకారంబునం గావించుచు రామాగమనకాంక్షి యై రాజ్యంబు సేయు చుండె నిక్కడఁ జిత్రకూటంబున భరతుం డయో ధ్యకుం జనిన యనంతరంబ రాముండు సీతాలక్ష్మణసహితంబుగా సుఖానీ నుండై యుండె నప్పుడు తదాశ్రమనివాసు లగుతాపసులు రాముని నుద్దేశించి

నయన భూమికి విడవణంబులును బరస్పరముఖావలోకనంబులును నితరేతర
రహస్యకథలుం గావించిన నారఘువుంగవుం డింగితాకారాదులచేత వారల
సభయొత్తుకత్వంబు వీక్షించి చిత్తంబున సంజాతశంకుండై యంజలిగీలించి
కులపతి యగుమునిపతి కిట్లనియె. 2185

నీ. మునినాథ యిన్దుహామునుల మోములఁ జూడ నొక్కచందంబున నున్న వేల
పూని నావలన నేమైన నేరము గల్గెనే ప్రమాదంబున నీప్రబుద్ధుఁ
డైనసౌమిత్రి యన్యాయంబుఁ జేసెనే నేనఁ గావించెడు నీతయందు
దోష మొక్కింతైనఁ దోచెనే నందియ మగుచున్న దానతి న్నునుచుఁ బలుక
తే. విని తపోవృద్ధుఁడును వయోవృద్ధుఁ డధిక, తేజఁ డగునమ్మహామనితిలకుఁ డపుడు
వార్ధకంబున నెట్లెనునడఁక రాముఁడబాచి యిట్లని పలికె నుత్సుకత మెఱయ.
తే. లనఘ కల్యాణసత్త్వయు ననువమాన, ధర్మశీలయుఁ బుణ్యతత్పరయు వంశ
శీలపరిపాలినియు నైన నీతయందు, దుష్టమతి కైనఁ బొడమునె దోషశంక.

అంత కులపతి యగుమహర్షి రామునకు ఖరాసురబాధ నెఱింగించుట. అంత

క. జడదారులకు వికారము, కడువడి భవదర్శమందుఁ గలిగె నిశాటుల్
విడువక యొనర్చుబాధల, కుడుకుచు గునగునలు వోవుచున్నారనఘ. 2188

క. ఈవనమున ఖరుఁ డనఁగా, రావణతమ్ముం డొకండు రాక్షసుఁ డతిరో.
పావిష్టుఁ డైనసన్ధా, నావాసుల మునుల ననిశ మారట పెట్టున్. 2189

క. జితకాశియుఁ బురుషాదకరో, డతిదుష్టుఁడు క్రూరచిత్తుఁ డవలిప్తుఁడు దు
ర్జిత యొనయన్నిశాటుఁడు, చతురత నిన్ను గని సహింపఁ జాలఁ డధీశ. 2190

అంత మును లందఱుఁ జిత్రకూటమున నదలి యొందు స్థలమునకుఁ బోవుట. అంత

వ. మఱియు మహానుభావుండ నైననీ విచ్చటికిం జనుదెంచిన నాటనుండి విశేషించి
విరూపు లగురాక్షసులు తాపసులకు విప్రకారంబు సేయుచు జగుషితంబులును
దూషితంబులును నానాదూషంబులును వికృతదర్శనంబులు నగురూపంబులచేత
భయంబులు పుట్టించుచు మ్రోల నిలిచి యప్రశస్తంబు లగునశుచిద్రవ్యంబులు
ప్రయోగించి మఱి కొండఱ మునుల వధించుచు నయ్యెయ్యాశ్రమస్థానంబుల
యందు విదితంబు గాకుండ దాఁగియుండి యవనరం బెఱింగి తాపసులవివాశంబు
నొందించి విహరించుచు హోమంబుగావించునప్పుడు కలశంబులువోనడుచుచు
వహ్నికుండంబులతోన నలిలంబునించుచు న్నువాదిసాధనంబులునిర్మూలంబులు
సేయుచు నిట్లనేక ప్రకారంబుల దురాత్ములగురాక్షసులు బాధించు చున్నవా
రద్దానవులచేత నవవిత్రితంబు లైనయాశ్రమంబులు విడిచి యొందు దేశంబు
నకుం బోవ సమకట్టి మహర్షి లందఱు నన్నుఁ బ్రేరించు చున్నవారద్దరాత్ము
లచేతఁ దాపసులశరీరంబు లన్నియు హింసితంబు లయ్యె నింక నిచ్చట నిలు
వం జాల మీయాశ్రమంబునకుఁ గొండాకదూరంబున బహుమూలఫలోద

కం బై నకణ్యమహామునిపుణ్యాశ్రమం బొప్పు చున్న దచ్చటికిం జని శిష్యుగణ
నమేతంబుగా నివసించెదము ఖరుండు మీయందును విప్రకారంబుఁ గావించుఁ
గావున నీ విచ్చట నుండవలదు సమాధానం బగు నేని మాతోడం జను
దెమ్ము సమర్థున కై నను గళత్రసహితులకు నిచ్చటినివాసంబు సం దేహజనకం
బును దుఃఖకారణంబు నై యుండు ననిన నమ్మునివతినచనంబు విని రాఘవుం
డే నుండ మీకు భయం బేమి యేను రక్షించెద నని యు త్తరవాక్యంబులచేత
నిరోధించిన నస్తుతింపక యత్తాపసో త్తముండు రాము నభినందించి యామంత్ర
ణంబు నడసి యయ్యాశ్రమంబు విడిచి ఋషిసంఘాతసమన్వితంబుగా నరిగె
నంత రాముండు ఋషిగణంబుల నొండుదేశంబున కనిచి కులపతి కభివాద
సంబుఁ జేసి యన్యుహాత్తునిచేత నుపదిష్టప్రయోజనం డై క్రమ్యుఱి నిజాశ్రమంబు
ప్రవేశించి యయ్యాశ్రమంబు మునిశూన్యత్వంబునఁ బరిత్యాజ్యం బైనను
మునివిషయప్రేమాతిశయంబున కొంతకాలంబు పరిత్యజింప కుండి పదంపడి
మునిసందిష్టభావిప్రయోజనం బాలోచించి బహుకారణంబులచేత మునిరహి
తం బైనతదాశ్రమంబున నుండుటకు సహింపక తనమనంబున.

2191

ఆ. ఇచటనాకుభరతుఁడిపుడుదృష్టుండయ్యె, మంత్రిభృత్యసుహృదమాత్యమాతృ
నగరవాసు లెల్ల నాయున్నకందువ, దెలిసి రింక నిచట నిలువఁ దగదు. 2192

క. భారతభూరిస్కంధా, వారనివేశంబుచేత నరహస్త్యశోష్
దారకరీషంబులచే, నీరమ్యాచలము మిగుల మృదితం బయ్యెన్. 2193

క. కావున వేటాకచోటికిఁ, బోవలె నని నిశ్చయించి భూమిజయు సుమి
త్రానరపుత్రుఁడు తోడన, వావిరిఁ జనుదేర నచట వాసి రయమునన్, 2194
—ఇది రాముండు సీతలక్షణసహితముగా నత్రిమహర్షి యాశ్రమమునకుఁ బోవుట. —

ఆ. అన్యుహానుభావుఁ డత్రిమహాముని, యాశ్రమమున కరిగి యన్యుహాత్తు
చరణపరికజముల కెఱంగిన నవ్వాని, కన్నకొడుకునట్ల గారవించి 2195

ఆ. సాదరంబు గాంగ నాతిధ్య మొసంగి సౌ, మిత్రి నాదరించి మిత్రవంశ
రాజ్యలక్ష్మివోలె రాజిల్లు చున్నయు, ర్వికుమారి గారవించి మఱియు. 2196

ఉ. వృద్ధను బుణ్యశీలను బవిత్రచరిత్రను ధర్మచారిణి
శుద్ధవివేకయుక్త ననసూయను దాపసి నన్యుహాతప
స్సిద్ధను లోకసత్కృతను జీరి రఘూత్తముఁ జూచి మానసా
బద్ధనవప్ర మోదుఁ డయి భన్యచరిత్రుఁడు మాని యిట్లనున్. 2197

సీ రఘువర్య దశవత్సరం బనావృష్టిచేఁ దగిలి లోకము దగ్ధ మగుచు నుండఁ
గడువడి నేసాధ్వీ ఘనతపోమహిమచే ఫలమూలములు జలంబులు సృజించె
దశసహస్రాబ్దము ద్దూరుణగతి నేతపస్వీని యుగ్రతపంబు నలీపెఁ
దగ ననసూయావ్రతంబుల నేసతి యంతరాయంబుల నవలఁ ద్రోచె

తే. దేవకార్యనిమి త్ర మేదేవి మొనసి, తవిలి దశరాత్ర మేకరాత్రముగఁ జేసి
నట్టియీపుణ్యశీల నీ కనవరతము, జననిగతిఁ బూజనీయ యై తనరు చుండు.

తే. అఖిలభూతనమస్కార్య యైనయీత, పసివీసి స్వకీయకర్త సంపదలచేత
వసుధ ననసూయయనఁబేరువడ సెఁబ్రీతి, జనకపుత్రి మొక్కింపుమీసాధ్యికిపుడు.

—అంశి సీతాదేవి యనసూయాదేవికి నమస్కరించుట అంశి—

వ. అని పలికిన నారఘువల్లభుం డమ్మహామునిపలుకుల కలరి సీత నవలోకించి దేవి
మునిముఖేరితం బైనవాక్యంబు వింటివేక్రేయస్కరం బై యున్న దట్లు గావింపు
మనిన నమ్మహీపుత్రి రామవచనప్ర కారంబున నమ్మనిపత్నికడకుం జని శ్లథసంధి
బంధావయవసన్ని వేశయు సంజాతవలితాంగియు జరాపాండురమూర్ధజయు
నక్రోధనయు ననిందితయు మహాభాగయుఁ బరమవృద్ధయు వేపమానకృతాంగి
యు నై నయమ్మహాసాధ్యికి నిజాభిధానంబు నొడివి నమస్కరించి బద్ధాంజలిపుట
యై యారోగ్యం బడిగిన నయ్యనసూయ ధర్మచారిణి యైనసీత నవలోకించి
మధురవాక్యంబున గారవించుచు నిట్లనియె.

2200

చ. తరుణిరొ డైవయోగమునఁ దద్దయు ధర్మగతాగతజ్ఞవై
వరగుణశాలి యైనరఘువర్యునివెంబడి ఘోరకానన
స్థిర కీటు భర్తృభక్తి నరుదెంచుటఁజేసి కృతార్థవైతి వే
నఱమఱ లేక నిన్నుఁ గనినంతనె నువ్రత నైతి నెంతయున్.

2201

క. బహుసుఖముల హితజనముల, నహంకృతియు విడిచి ధర్మ మరసికొని రహిం
గహనావరుద్ధుఁ డగుపతి, నహహా సేవింప వచ్చి తతిధన్యవు గా.

2202

తే. పనిత నగరస్థుఁ డైన దావస్థుఁ డైనఁ, బుణ్యుఁ డైనను గుజనాగ్రగణ్యుఁ డైన
ధాత్రి నెవ్వారికి విభుండుడై వమట్టి, యునతులకులోకయుగముమహోదయంబు.

—అంశి ఆనసూయాదేవి సీతయొక్క పాతీవ్రత్యంబుఁ గొనియాడుట. అంశి—

క. ధనవంతుం డైనను నిర్ధనుఁ డైనను శీలవృత్తరహితుం డైనన్
ఘనకామవృత్తుఁ డైనను, పనితకు గతి పతియె ముష్టి వారిజనేత్రా.

2204

తే. సతికిఁ బతికంటె వేటొకగతియు లేదు, పతికి సతికంటె నొండొకఫలము లేదు
తరుణి యిరువురు పుష్పంబుతావికరణి, నింపు సొంపార నేకీభవింపవలయు.

ఉ. కొందఱు దుర్వివేకమునఁ గోరినవారల కెల్లఁ జిత్తముం
బొందుగ నిచ్చి భర్తయెడఁ బోడిమి సేయక నీతిబాహ్యు లై
యుందురు చుట్ట లెల్లఁ దము నొక్కట ఛీ యని రోయు చుండ వా
రందఱు దుర్యశంబున మహానిరయస్థిత తాదు రంగనా.

2206

ఆ. లోకమందు దృష్టలోకపరావర, లమితనుగుణవతులు విమలమతులు
సీతశీల లై ననీయట్టిసాధ్యులు, సురపదంబు నొందుదురు మృగాక్షి.

2207

వ. దేవి నీవు పతివ్రతాచరణీయం బైనధర్మంబు ననుసరించి రామునకు నహధర్మ

చారిణి నై శాశ్వతం బై నయశంబును ధర్మంబును సంపాదించితి వని బోధించిన నమ్మనిపత్నిపల్కుల కలరి నై దేహీ క్రమ్మట నద్దేవికి ననుస్కరించి మృదు మధురభాషణంబుల వినయంబుగా ని ట్లనియె. 2208

శా. తల్లి నీ విపు డన్నచంద మది తథ్యం బింతయు న్నాధ్వికిం జెల్లం జిత్రము గాదు నాకును సతీశీలంబు మాతల్లి ముఁ దెల్లం బొనటు లానతిచ్చెఁ గరుణోద్రేకంబు సంధిల్ల నా యుల్లంబందును జిక్కి యున్నయది తద్యోగంబు హాథంబుగన్. 2209

మ. మును మాతల్లి సతీగుణంబులు మహామోదంబునం జెప్పె ను జ్ఞనకుం డవ్వల నాన తిచ్చెఁ గృపతో నాధ్విగుణం బంతయుఁ వనవాసంబున కేగుదెంచునపుడుఁ నర్జించె మాయత్త దా ననురూపంబుగఁ గ్రొత్త జేసితివి నీ వాయర్థముం గ్రమ్మటన్. 2210

క. కావున విధిదృష్టవిధిఁ, వేవిధములఁ జూడ సతికి విభుఁ డొక్కండే దైవత మనియెడునచనము, దేవీ నాహృదయమందుఁ దిర మై యుండున్.

శ్లోక సీతాదేవి శ్రీరామునిగుణంబులఁ బ్రస్తుతించుట. శ్లోక

మ. జగతి స్త్రీచచరిత్రుఁ డైనవిభుఁ డెంచ న్నాధ్వికిఁ దైవతం బగు చుండ న్నరుణాపరుండు నిజవంశాచారధర్మజ్ఞుఁడుఁ నుగుణోదారుఁడు మంజువాది ప్రియుఁడు న్నూగుండు శుద్ధాత్ముఁ డౌ మగనిఁ దైవత మంచుఁ జిత్తమున సంభావించు టాశ్చర్యమే. 2212

శా. అక్రూరుండు దయాసముద్రుఁ డతివిఖ్యాతుండు ధన్యాత్ముఁడుఁ శక్రాభుండును గన్నపుత్రులగతి స్ఫుర్వప్రజ న్భూరిని ర్వక్రప్రాప్తిమ నేలువాఁడు ఘనుఁడు న్వంశోచితాచారధ ర్మకీడారతుఁ డుత్తమోత్తముఁడు మత్పూజేకర్షరుం డంబికా. 2213

మ. ధర నెవ్వొండు జితేంద్రియుండు నుగుణోదారుండు శాంతుండు సిం ధురయానుండు దృఢానురాగుఁడును సానుక్రోశుఁ డై యొప్పు న క్కరుణోదారుఁడు రాముఁ డేగురుత నక్కసల్యపైఁ జేర్చు నా గురుతం డక్కిన మాతృవర్గముపయిం గూర్చు న్నమగ్రంబుగన్. 221

క. షీతిపతి యొకపరి యైనను, మతి నెంచినకాంతలందు మానము విడి తాఁ బితృభక్తిరతుఁడు రాముఁడు, సతతంబును మాతృవృత్తిఁ జరియించు రహిన్.

నీ. పరకాంత నేత్రగోచర మైనచో దానిఁ దల్లినిబలె నాత్మఁ దలఁచువాఁడు పరులసంతోషవిస్ఫురణంబునకుఁ దాను నంచితంబుగఁ బ్రమోదించువాఁడు ప్రజలదుఃఖమునకుఁ బరమాత్ముఁడునుబోలె గొంచక తాను దుఃఖించువాఁడు దీనులు రక్షార్థమై నచో జనకునిరీతి సత్కృప నాదరించువాఁడు

తే. పరమునీంద్రులఁ గన్న సేవకునిభంగి, పరుసఁ బరిచర్యఁ గావించువాఁడు వినయ

శీల కారుణ్యగుణములఁజెలఁగువాఁడు, రమ్యగుణమండనం దైనరాఘవుండు.
తే. అట్టిరాజలలామున కెట్టిదుష్ట, కాంత యైనను వశవర్తి గాక యున్నె
జనకుఁ డనిశంబు సహధర్మచారిణిఁగను, గౌనలేయున కర్పించెఁ గాదె నన్ను

—ఇతి సీతాదేవి యననూయాదేవిని బ్రస్తుతించుట. —

తే. నిరుపమసంపత్కరమును, బరమసుఖాస్పదము భూరిభద్రప్రదము
స్వరుతరకీర్తివిశాలము, తరుణికిఁ బతిసేవకంటెఁ దపములు గలవే. 2218

తే. స్థువ్రతంబునఁ బతికి శుశ్రూషఁ జేసి, మున్ను సావిత్రీ దేవతాముఖ్య యయ్యె.
నట్ల సీవును బతినపర్యవేశేష, జాతమహిమను ధన్యాత్మ వైతి గాదె. 2219

తే. ధర్మచారిణి సర్వమండలలలోన, సుత్రమయు దేవతాప్రమదోత్తమాంగ
మండనయు నైన రోహిణిమగని విడిచి, నిమిష మైనను జీవించ నేర్చె నమ్మ.

క. జగతి స్ఫుర్త్యవృద్ధవ్రత, లగుయువతులు దేవలోకమందు స్వకీయం
బగుపుణ్యకర్తమున సా, భగభాజన లగుచు యశముఁ బడసెద రెపుడున్.

క. అని యిట్లు పలుక సీతా, వనితావాక్యముల కలరి వారనికృప న
య్యనసూయ శిరము మూర్ఛిని, యనురాగ మెలర్ప మరల నవనిజ కనియెన్.

క. నానావిధనియమంబుల, మానుగ సంభూత మైన మహనీయతపో
నూనబల మాశ్రయించి వ, రానన యాశీర్వాదింతు నడుగుము వరమున్.

—ఇతి అననూయ సీతకు దివ్యవస్త్రమాల్యాభరణాంగరాగానులేపనంబుల నొసంగుట. —

వ. దేవి మనోజ్ఞం బైనభవదీయవాక్యంబు విని యానందించితి నింకఁ బ్రీతిదా
నంబు గావించెదఁ గైకొను మనిన నవైదేహి జాతవిన్ద్యయ యై భవదీయ
చిత్తంబుకొలంది నవధరింపు మనిన నమ్మునిపత్ని సంతసీల్లి భవదీయ
హర్షంబు నఫలంబుఁ గావించెద నని పలికి దివ్యంబు లైనవస్త్రమాల్యాభరణం
బులును మహార్హం బైనయంగరాగంబును మహాపరిమళ ద్రవ్యసహితం బైన
యను లేపనంబు నొసంగి యిట్లనియె. 2224

తే. అతివ యీదివ్యవస్త్రమాల్యాభరణము, లింపు సొంపార మేన ధరింపు మిపుడు
సుహితమణిమండలప్రభామండితంబు, లగుచునిత్యంబులై యుండుననుదినంబు.

తే. దేవి మద్దత్త మైనయీదివ్యలేప, నాంగరాగంబుచే విలిస్తాంగి వగుచు
నబ్జవాసిని పుండరీకాక్షునట్ల, కౌసలేయుని రంజింపఁ గలవు నీవు. 2226

క. అని సాదరంబుగా ని, చ్చినఁ గైకొని మేనఁ దాల్చి చెలువుగ వసుధా
తనయ ఫలకుసుమకిసలయ, ఘనశోభిత యైనవల్లికై నడి నలరెన్. 2227

వ. ఇవిధంబున నభూతపూర్వశోభావిశేషంబున నలంకృత యై యవైదేహి
మునిపత్ని సుపాసించుచు నభిముఖంబుగా నాసీన యయ్యె నంత నయ్యన
నూయ తత్పరిణయకథావృత్తాంతం బంతయుఁ దెల్లంబుగా నాకర్ణించుతలం
పునఁ గ్రమ్మఱ నమ్మహిమత కిట్లనియె. 2228

క. నై దేహీ నిన్ను రాఘవుఁ, డాదరమున మున్ను పెండ్లి యాడినవిధము
న్యోదముతో నెఱింగింపుము, నాదుమదికి నమ్మదము ఘనం బై యుండన్. 2229

—ఇతి తనవివాహవృత్తాంతము ననసూయాదేవికిఁ దెల్పుట. ఇతి—

ఉ. నా విని సంతసంబు వదనంబునఁ గన్నడ నమ్మహీజ వా
ద్దేవికి సాటి వచ్చుమునిదేవిని గన్గొని ప్రీతి నిట్లను
ద్దేవి రఘూత్తముండు నను ధీరతఁ జేకొనినట్టిచొప్పు సాం
పావహిలంగఁ జెప్పెద ననన్యమతి నివ్వు మయ్యుదంతమున్. 2230

చ. కలఁడు సమ స్తభావరనికాయకిరీటమణీమరీచికా
విలసితపాదపీఠుఁడు వివేకవిశారదుఁ డప్రమాదుఁడు
స్ఫులితకీర్తిసాంద్రుఁడు విశాలగుణాఘ్నఁడు ధర్మపారగుం
డలఘుభుజాభలుండు జనకావనిపాలుఁ డుదారశీలుఁ డై. 2231

తే. అతఁడు పుత్రార్థ మధ్వర మాచరింప
దలఁచి తే.త్రంబు దున్నింప హలముఖమునఁ
బుడమి భేదించి యేను సంభూత నైతిఁ
బొడుపుమలనుండి శశిరేఖ పుట్టినట్లు. 2232

తే. రమణ నిట్లు జన్మించి పరాగరూపి, తాంగి నై యున్ననన్నుఁ బోలంగఁ జూచి
త్వరితముగ ముప్పివిఠే పతత్పురుండగు, జనకుఁడతివిన్ని తాత్మఁడై సంభ్రమమున.

క. నను నుత్సంగంబున నిడి, కొని నా కీకన్న చిన్నికూతు రనుచు వా
కొనునెడ నిక్కము నీకుం, దనయ యనుచు గగనవాణి తప్పక మ్రోసెన్.

ఉ. అంతఁ బ్రమోది యై జనకుఁ డాదృతుఁ డై ననుఁ గొంచు మందిరా
భ్యంతరసీమ కేగి తనయగ్రపురంధ్రికి న న్నొసంగిన
స్ఫుతన మంకురింపఁ గొని చయ్యన నయ్యమ మాతృసాహృదం
బెంతయు నివ్వటిల్ల నకలేప్పితము ల్పటియించి పెంపఁగన్. 2235

తే. ఈకరణి నాఁటినాఁటికి వృద్ధి బొంది, యున్ననా కిల జన్మనం బొదవి యొప్పె
గాంచనమునకు వాసన గలిగినట్లు, యిటుకాండంబునకు ఫల మెసఁగినట్లు. 2236

ప. ఇట్లు పాణి గ్రహణనుహాత్మవయోగ్య నై యున్ననన్ను విలొకించి మజ్జనకుం
డైనజనకుండు తనమనంబునఁ గన్యాజనకుండు శక్రతుల్యుం డైనను గన్యా
గ్రహీతృతత్పంబంధిజనంబు సదృశం బైన నీచం బైన వారివలనఁదిరస్కారం
బు నొందు నట్ల నాకును గన్యానిమిత్తంబునఁదిరస్కారంబు వాటిల్లు నని చిం
తించి న న్నయోనిజఁగా నెఱింగి నిర్దనుండు విత్తనాశంబువలన దీనుండై పవగిద
నతిదీనుండై యభిజనవృత్తాదికంబున వయస్సొందరాధికంబుననాకనుహపుం
డగుపతి యెవ్వం డొకో యని విచారించుచు నెందునుం గానక నానాప్రకా

రంబులఁ జింతించి మత్కుమారికి స్వయంవరంబు నేయుదుఁ గాక యని నిశ్చయించి. 2237

సీ. లఖిలజగంబుల కాధార మైసట్టికనకాద్రిచందానఁ గ్రాలుదాని
యాగసంతుష్టుఁ డై యనుపమకరుణతో నభినాయకుఁ డిచ్చినట్టిదాని
మానవేంద్రులు కలలో నైన గుణ మెక్కు పెట్టఁ జింతింప లేనట్టిదాని
ననుదినంబును గునుమాదికంబులచేత నతిథక్తి బూజితం బైనదాని

తే. మఱియు బహుకాలముననుండి మందిరమున

నలరుదాని మాహేశ్వరం బైనదానిఁ

జాపము నొకటిఁ దెప్పించి సంభ్రమమున

నృపుల నందఱ రావించి యిట్లు లనియె.

2238

క. ఈనగపతిధను వెవ్వం, డేనియు నజ్యంబుఁ జేసెనేని ముదముతో

మానక యవ్వీరునకు న, హీనమతి న్నాకుమారి నిత్తు నిజముగాన్.

2239

క. అనిన విని వారు గౌరవ, మున గిరి కెన యైనచాపము న్లని నత్తవ్

బున నజ్యము గావింపం, జని సామర్థ్యంబు లేక చని రటు లజ్జన్.

2240

ఆ. అంతఁ గొంత కాల మరిగిన పిన్నట, నీమహామహుండు రాముఁ డనుజ
గాధిపుత్రయతముగా మిథిలేళుయా, గంబుఁ జూడ వచ్చెఁ గాతుకమున.

క. ఘనుఁ డావిశ్వామిత్రుఁడు, జనకమహీవిభునిచేత సత్కృతుఁ డై య
య్యనఘుని నుతించి కుతుకం, బున నిట్లని పలికె వాక్సమున్నతి మెరియన్.

ఉ. వీరలు రామలక్ష్మణులు వీరులు పంక్తిరథాత్మజు ల్లహఁ
శూరులు చంద్రమౌళివిలుఁ జూడఁగ వచ్చినవారు దాని సాం
పారఁగఁ జూపుమా యనిన నాజననాథుఁడు తత్త్వణంబ త
ద్యూరితరాసనంబును సముద్ధతిఁ దేరఁగఁ బంచె వేడుకన్.

2243

వ. ఇవిధిధంబున నమ్మహనీయకాన్తుకంబుఁ దెప్పించి రామునకుం జూపిన నమ్మహా
నుభావుండు.

2244

క. గుణ మెక్కు పెట్టి గ్రక్కునఁ, దృణముగతి బలంబుకొలఁదిఁ దెగఁ దీసిన భీ
షణరవము దిశలు నిండఁగ, ఊణమాత్రములోన శంభుచాపము విఠి గెన్.

వ. అంత సత్యాభినంది యగుమజ్జనకుం డను త్తమం బైనజలభాజనంబు గైకొని
రామునకు న న్నొసంగ నిశ్చయించిన నవ్వరుషశౌన్ద్రాలుండు తనతండ్రి యగు
దశరథునియభిప్రాయంబు దెలియక పెండ్లి యాడుట యుక్తంబు గా దని
నన్నుఁ బరిగ్రహింప కుండె.

2246

ఆ. అంత సత్యవాది యైనమజ్జనకుండు, రాఘవునకు నన్ను రమణ నొసఁగఁ
దలఁచి సత్వరముగ దశరథు రావించి, మంచలగ్న మేర్పరించి తమిని.

2247

- క. మంగళతూర్యరవంబులు, సంగతిగా మ్రోయు చుండ జనకమహీశుం
డంగము నప్పుదమున నుప్పొంగంగ రామునకు నన్ను బాలువుగ నిచ్చెన్.
- క. నాయనుజ నూర్చిలను బద్దాయతలోచన నొసంగె నజ్జనకుడు భ
ద్రాయతమూర్తికి నుజనవి, ధేయున కీలక్షణునకుఁ దేజం బెనంగన్. 2249
- వ. తల్లి యిది మదీయపరిణయవృత్తాంతంబు తెల్లంబుగా వినిపించితి నని సీతా
దేవి విన్నవించిన నయ్యనసూయ వ్యక్తాక్షరపదంబును జిత్రంబును మధు
రంబు నగుతదీయభాషితంబు విని పరమసంతోషస్వాంత యై సీతం గాఁగిలిం
చుకొని శిరంబు మూర్కొని చెక్కిలి ముద్దుగొని మందమధురాలాపంబుల
ని ట్లనియె. 2250
- క. కాంతా నీపరిణయవృ, త్తాంతం బంతయును నాకుఁ దత్పరమతిచే
నెంతయుఁ దెల్పితిఁ గావున, స్వాంతమున కభూతపూర్వనమ్మద మొదవెన్.
- క. నూరుండు గ్రుంకె దినమా, హారాథము దిరిగి తిరిగి యస్తయమునన్
భూరుహములు నిద్రాథము, చేరి విహంగములు రుతముఁ జేసెడు వింటె
- క. నలిలాఘ్నతవల్కులు లై, కలశోద్యతు లై పవిత్రగతి నభిషేకా
ర్ద్రలనచ్చరీరు లై మును, లలరుచు నున్నారు కంటె యంగన యిచటన్.
- తే. సీతచూచితె తాపనుల్నేయుహోమ, కార్యముల నుజ్జ్వలితములై గ్రాలువహ్ను
లందు వాతనముత్థిత మై కపోత, గాత్రర క్తధూమంబు వికాస మొందె. 2254
- మ. వికలాల్పచ్ఛదవృక్షముల్ ఘనము లై స్పీతంబు లయ్యె న్వనిన్
వికసింఁచెన్ గ్రహతారక లైసల నుర్విం జీఁకటు ల్పర్వెద
ప్పుక రాత్రించరనత్వము ల్లిరిగెడి న్భావస్త్వగ్రశ్రేణి కొం
చక చేరెన్ పరవేదికాతలములం జంద్రుండు దోఁచెన్ దివిన్. 2255
- ఆ. గగనలక్ష్మీమేనఁ గవురంబు మెత్తిన, కరణిఁ బర్వె జంద్రికాచయంబు
రాత్రి యయ్యె నింక రాముని సేవింపఁ, జనుము ధర్మమిదియ సతుల కబల.
- చ. పదలక మంజులోక్తుల వివాహకథ నివ్వనిపించి సీవు నా
మదికి ముదం బొనంగితివి మానక యింక మదర్పితస్ఫుర
న్మృదువననాంగరాగములు మేన ధరించి సతి విశేషన
మ్మద మొనగూర్చు మీ వనిన మైథిలి తద్దయు సంతనంబునన్. 2257
- క. అనసూయాదత్తము లగు, ఘనపటభూపాదికములఁ గై సేసి నయం
బున మ్రొక్కి జనకనందిని, చనియెం గడుఁ బ్రీతి రామచంద్రునికడకున్.

శ్రీరాముండు మునులయనుమతంబున దండకారణ్యంబు ప్రవేశించుట.

- వ. ఇ ట్లమానుషలనదలంకారాలంకృత యై శ్రీరామునియొద్దకుం జనుదెంచి తన
కమ్మసిపత్ని యొనంగిన పరాభరణ వస్త్రమాల్యాంగరాగరూపకం బైన ప్రీతి

దానంబు సర్వంబును విన్నవించిన నారఘవల్లభుండు లక్ష్మణసహితంబుగా
సంతసించి యననూయాప్రభావంబు బహువారంబులుకై వారంబులు సేయఁచు
సిద్ధు లగుతాపసులచేత నర్పితుం డై యారాత్రి తదాశ్రమంబున నివసించి
ప్రభాతకాలంబున మేల్కొని పుణ్యతీర్థజలావగాహనంబుఁ జేసి యాహ్నికంబుఁ
దీర్చి కృతాగ్నిహోత్రు లగుమునులకుం జెప్పి గమనోన్ముఖుం డైన నవ్వీరోత్త
ముని విలోకించి ధర్మాత్ము లగుతాపసు లిట్లనిరి. 2259

మ. అనఘా యీవిసంబునం దనురు లుగ్రాకారు లుద్యన్నదం
బున నానాకృతుల స్థరింతు రనిశంబు న్నైనిమాంసాదు లై
యనుమానింపక వారి నెల్ల బల మేపారంగ వారించి యి
మ్మునిమార్గంబున నేగు మచ్చట ఫలంబు ల్మూలము ల్గల్గెడిన్. 2260

వ. అని పలికి దీవించి సముచితంబుగా వీడ్కొల్పిన నారఘుశార్దూలుండు పూర్వో
క్తమార్గోపదేశప్రకారంబునఁ గృతాంజలు లగుమునులచేతఁ గృతమంగళాశీ
ర్వాదుం డై సూర్యుండు మహాభ్రపటలంబుంబోలె సీతాలక్ష్మణసహితంబుగా
మహారణ్యంబుఁ బ్రవేశించె నని వ్యక్తాక్షరపదంబుగా నయోధ్యాకాండకథ
యంతయు వినిపించిన నారాముండు భ్రాతృసహితుం డై యటమీఁదికథా
వృత్తాంతంబు వినిపింపుం డని యడుగుటయును. 2261

— ఖంఖ చక్రబంధము. ఖంఖ —

చ. ధరణీప శ్రీవరా కనకదామ యదుప్రవరా మనోజ్ఞకం
ధర హరి మాధవా సకలదా దవభాషక వై నతేయసుం
దరరథ దేవముక్తిఫలదా నరమిత్రక హీరహార మం
నరధర నాథ మంజుశయ దానధురీణ విధాతృవందితా. 2262

క. బృందారకనుత సతజన, మందార దురంతయోగమాయాశ్రయసం
క్రందనవందిత పరమా, నందాత్మక యోగిరాజ నందతనూజా. 2263

స్వాగతాపృత్తిము:—

రాజరాజనుత రాజనిభాస్యాం, భోజ రాజకుల పుణ్యచరిత్రా
రాజమండలవిరాజితకీర్తీ, భ్రాజమానశతభాస్కరతేజా. 2264

గద్యము. ఇది శ్రీరామచంద్ర చరణారవిందమకరందరసాస్వాదతుందిలేంధిందిరా
యమాణమాసన కులపవిత్ర కాండీన్యసగోత్ర పద్మనాభసూరిపుత్ర విద్యా
సాంద్ర వేంకటకవీంద్రప్రణీతం బైన శ్రీమద్రామాయణం బయనాదికావ్యంబు
నందు రామగుణానుకీర్తనంబు సభిషేకసమారంభంబును మంథరాదుర్మం
త్రంబును గైకొమ్మిదుప్రభావత్యంబు సభిషేకవిఘాతంబును గౌసల్యాపరిదేవ
నంబును రామవనవాసగమనంబును బ్రకృతిజనవిషాదంబును బ్రకృతిజనవిసర్గ

నంబును గుహనంవాదంబునునుమంత్రోపావర్తనంబును గంగానదీతరణంబును
భరద్వాజదర్శనంబును జిత్రకూటప్రవేశంబును బర్హశాలావస్థానంబును దశరథు
శోకవిలాపంబును దశరథునిపరలోకగమనంబును భరతసమాగమనంబును రాజ
ధర్మోపదేశంబును రామప్రసాదనంబును దశరథునకు సలిలప్రదానంబును బాదు
కాప్రదానంబును భరతోపావర్తనంబును నందిగ్రామనివాసంబును బాదుకా
ష్టాపనంబు నను కథలుం గల యయోధ్యాకాండము సంపూర్ణము.

శా. ఈకావ్యప్రతిపాదితుం డయినసీతేశుండు రామప్రభుం
డికల్యాణకృతీశ్వరుం డయినశ్రీకృష్ణుండు సంప్రీతితో
సాకల్యంబుగ నిష్టసిద్ధికరులై చంచత్కృపాపూర్ణత
లోకస్తుత్యకుమారయాచధరణీంద్రం బ్రతు రెల్లప్పుడున్.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః.

గోపీనాథరామాయణము

ఆరణ్యకాండము.

మానినీమనోహర

సోమాన్వయజలధిపూర్ణసోమ జితాగ్ని

స్తామ సమిద్భీమ పరం

ధామ సుగుణజాల శ్రీమదనగోపాలా.

1

న. దేవా యనధరింపుము రాజనందను లగుకుశలవు లవ్యలికథ యిట్లని చదువం దొడంగిరి యివ్వధంబున ధృతిమంతుండును ధుర్ధర్ముండు సగురాముండు చుహారణ్యం బగుదండకారణ్యంబుఁ బ్రవేశించి తాపసాశ్రమమండలంబు విలోకించె నదియును.

శ్రీరాముండు ఋష్యాశ్రమములకుఁ బోవుట.

క. వితతబ్రాహ్మశ్రీవృత, మతులితకుశచీరయుక్త మై నభమున నున్నతి వెలయుతపనమండల, గతి నతిదుర్దర్శ మగుచుఁ గ్రాలుచు నుండున్. 3

తే. నర్వభూతశరణ్యంబు సకలవన్య, మృగకదంబజుష్టంబును ఖగనిషేవితంబు సతతస్త్వలప్తాంగణంబు నగుచు, నతివిచిత్రక్రమంబున నలరుచుండు.

సీ. చెలువొప్పు నచ్చరస్త్రీనటనంబులు పావకశాలలు వరసమిత్తు
శాజినస్రక్కువాద్యనుపమయాగోపకరణంబులు సుగంధిఘనసుమములు
ఫలమూలములు పూర్ణజలకలశంబులు స్వాదుఫలోపేతపాదపములు
వన్యపుష్పంబులు పద్మోత్పలవినిర్మలాంబుయు క్తజలాశయములు గలిగి

తే. పుణ్య మై వేదఘోషసంపూర్ణ మై స, సుగ్రబలిహోమపూజితం బై నితాంత హోమగుంధ్రనినాదిత మై మనోజ్ఞ, జలజభవమండరముభంగి నలరుచుండున్.

మ. అనఘు ల్పుణ్యులు బ్రహ్మకల్పులు ఫలాహారు ల్లపోలభని
త్యనితాంతద్యుతు లర్కపావకనిభు ల్దాంతు ల్పురాణు ల్బటా
జనధారుల్ ద్రుమచీరయుక్తులు తపస్సిద్ధ పురబ్రహ్మత
త్వనిబిధాత్ములు తాపనుల్ గలిగి నిత్యశ్రీల నొప్పు రహిన్.

6

—అంశం తాపసులు పరమానందంబున సీతారామలక్ష్మణుల నెదుర్కొనుట. అంశం—

వ. అట్టితాపసాశ్రమసమూహంబుఁ బ్రవేశించి శ్రీమంతుం డగురాముండు తపో
వనవర్తిమృగపక్షిత్వాననివృత్తికొఱకుఁ జూపంబు నవరోపితగుణంబుఁ గావించి
నిజతేజంబున సన్నహారణ్యంబు వెలుంగం జేయుచు మందాంచితగమనంబునం
జను చుండ నప్పుడు ధర్మచారులును దివ్యజ్ఞానోపసంపన్నులు నైనయచ్చటి
మహర్షులు రామలక్ష్మణులను యశస్విని యగువై దేహి నవలోకించి ప్రీతిసం
హృష్టసర్వాంగులై వారల కభిముఖంబుగా నరిగి సంపూర్ణచంద్రుండునుంబోలె
సకలజనానందకరుఁడైనరామచంద్రునిఁ గన్నులారం గనుంగొని మంగళాశీర్వా
దంబులు గావించుచు స్వేష్టదేవతాత్వంబున స్వీకరించి తదియూహవిశేషం
బును సర్వావయవశ్లిష్టసంధిబంధంబును లావణ్యంబును సౌకుమార్యం
బును సముచితశృంగారసంపన్నత్వంబును విలోకించి విస్మితాకారులై రియచ్చ
టిపశుపక్షిమృగాదితిర్యగ్గుంతువులు వై దేహీలక్ష్మణసహితం డైనరాము నవ
లోకించి పద్మభవాదుల కగోచరుం డగుభగవంతుండు పంశూపరి గంగాప్రవా
హంబుకరణి మనముంగలఁ బ్రాదుర్భవించె నని జగన్సోహనదివ్యమంగళ
విగ్రహదర్శనానందవిచ్ఛేదభయంబున నిమేషరహితంబులై ననేత్రంబులచేతఁ
బరమాశ్చర్యవంతంబులై విలోకించుచుండె నప్పు డన్యుహర్షులు సర్వభూతహిత
రతుం డైనరామునిఁ బ్రియాతిథినింబలెఁ బర్ణశాలకుం దోడ్కొని చని నివాస
స్థానంబు నివేదించి పరమపురుషుండ వైననీసందర్శనంబున నేము ధన్యుల
మైతి మని ప్రియవచనంబుల సత్కరించి సలిపాదిపూజార్చవ్యంబుఁ గొని
తెచ్చి నలక్ష్మణుం డైనరాముని విధ్యుక్తప్రకారంబునం బూజించి వన్యంబు
లైనపుష్పంబు లరిప్పించి యీవస్తువు లన్ని భవదీయంబు లని పలికి రాముండు
పరమపురుషుం డైననారాయణుం డను నిశ్చయబుద్ధిచేత సముద్భూతభక్తి
రసంబున బద్ధాంజలులై యిట్లనిరి.

7

—అంశం ఋషులు రాముని నానావిధంబుల స్తుతించుట. అంశం—

సీ. అనఘాత్మ నీవు మా కందఱకును శరణ్యుండవు భూరియశుండ వఖిల
వర్ణాశ్రమాచారనిర్ణయవిదుఁడవు ఖిలజననిగ్రహకర్త వాది
నారాయణనియవతారరూపంబున గురుఁడవు సకలార్థకోవిదుఁడవు
పూజనీయుండవు రాజరూపంబున మాన్యుడ వార్యసమృత్తుడ వైతి

తే. పుడమి నింద్రచతుర్థాంశభూతుఁ డైన, రాజమునుకొని ప్రజలధర్మంబు దప్ప
కుండ రక్షించుఁ గావున నొప్పు మీఱ, నఖిలలోకనమస్కృతుండై వెలుంగు.

తే. విపులవిక్రమసామాన్యసృపున కిట్టి, మహిమ గలుగుచు నుండ సమస్తలోక
పాలనార్థంబు పుట్టినపరమపురుష, నామునకు నీకుఁ గల్గుట కేమి యిరిది. 9

వ. దేవా నీవు వనంబున నున్న నగరంబున నున్న మా కధినాథుండవు గావున భవ

దీయ మూర్తి భావనానందానుభవాంతరాయరూప రాక్షసనివారణపూర్వకం
బుగా రక్షింపం దగుదు మితరరాజులు బుద్ధిబలంబున స్వరాజ్యమాత్రరక్ష
ణంబునందు శక్తులగుదురు సకలలోకరక్షణధురంధరాసహాయశూరుండ వై న
నీకు నగరవాసంబునందేమి బలవృద్ధియు సావభావికనిత్యనిరతిశయజ్ఞానశక్తిసంప
న్నుండ వై ననీకు వనవాసంబునందేమి బలహానియుఁ గలుగు నేము నీయందు
విన్యస్తసకలరాక్షసశిక్షాభారుల మై పరిత్యక్తశాపాదిశాసనుల మై జితక్రోధుల
మై జితేంద్రియుల మై తపోధనుల మై యున్నవారము మమ్ముఁ దల్లిగర్భం
బునంబోలె సతిప్రయత్నంబున రక్షింపు మని పలికి ఫలమూలపుష్పనీవార
దర్భాదులచేత సలక్షణుండ నరామునిం బూజించి మంగళస్తుతివచనంబుల
సభినందించి సకలజగత్సాన్నిధి యగుటవలన యథావిధిఁ దృప్తి నొందించిరి
యిట్లవృహత్తుండు తాపనులచేతఁ గృతాతిఘ్నం డై యిష్టకథావినోదంబుల
నారాత్రి యచ్చట వసియించి మఱునాఁ డరుణోదయంబునఁ గాల్యకరణీ
యంబులు దీర్చి సాదరంబుగా నమ్మునిపుంగవులచేత నామంత్రణంబు వడసి
సీతాలక్ష్మణసహితం డై .

10

—ఇతి రామునకు విరాధుండు గనఁబడుట. ఇతి—

శా.నానాఘోరమృగప్రకాండయతము న్నానాఖగ్రాతము
న్నానాధ్వస్తలతాంతకుంజమును నానాజంతునిశ్శబ్దము
న్నానాగాధజలాశయావృతము నానాక్రూరరిప్పల్లిగణ
భావనం బైనయరణ్యసుధ్యమునఁ బోవం బోవఁ గా నొక్కెడన్ .

11

శా ఘోరాకారుండు దీర్ఘజిహ్వండు మహాక్రూరుండు శూరుండు గం
భీరాక్షుండు మహోదరుండు వికటాభీలాస్యుఁ డుగ్రస్వన
స్ఫారుండు నివేషముండు రాక్షసుండు బీభత్సుండు మాంసాస్పగా
హారుం డద్రునిభుండు మత్తుండు విరాధాఖ్యుండు దోచె న్రహిన్ .

12

—ఇతి విరాధుండు సీత వెత్తికొనుట. ఇతి—

వ. మఱియు నన్ని శాచరుండు సింహత్రయంబును వ్యాఘ్రచతుష్టయంబును వృశ
ద్వయంబును బృషత్తశకంబును వసాదిగ్ధం బై విపాణసహితం బైనదాని నొక్క
గజశిరంబును నిశాతశూలాగ్రంబునం గ్రుచ్చికొని వసార్గం బైనవ్యాఘ్ర
చర్మంబు గప్పికొని కుధిరోక్షితశరీరుం డై సర్వభూతభయంకరుం డై బ్రహ్మం
డంబు బ్రద్దలు వాఱ నార్పుచుఁ బాతాళసదృశం బైనవక్త్రంబు విచ్చికొని
ప్రళయకాలంబునందు సంక్రద్ధుం డై యంతకుం డెట్లు ప్రజల నుద్దేశించి పరు
వెత్తు నట్లు మహీతలంబు కంపింప సతిశీఘ్రంబునం బఱుతెంచి వై దేహీ నాక్ర
మించి కటిప్రదేశంబున నిడికొని ప్రళయకాలమేఘస్వనంబున రామలక్ష్మణుల
నాక్షేపించుచు నిట్లనియె .

13

శా.మీ రెవ్వారు జటాజనంబు లిటు నెమ్మిం దాల్చి యీదున్నువే
శారణ్యంబున నంచరించెదరు చాపాస్యంబకంబు ల్లునుల్
ధీరత్వంబునఁ దాల్చు నేర్తురె భవద్వేషంబులం జూడఁగా
వేటై యున్నది మౌనిదూషకులు మీన్మత్తంబుఁ దెల్పం దగున్. 14

క. దారుణవన మిది దుర్గం, బాహుధి విరాధుఁ డనుచుహాసురవరుఁడ
నావరక తాపనమాంసా, హాసుఁడ నై నంచరింతు ననిశం బిచటన్. 15

క. దురితాత్ము లై నమీయి, ద్దఱ శూలాగ్రమునఁ దునిమి తడయక కుధిరం
బఱి లేక ణ్రిలి వెన నీ, గఱితం గై కొందు భార్యగా నిపుడు తగన్. 16

వ. అని పలుకు చున్నదురాత్ముం డగువిరాధునిసగర్వితం బైనదుష్టవాక్యంబు విని
నై దేహి సంభ్రాంతచిత్తయై ప్రవాతంబునందుఁ గదలియుం బోలె భయశోక
వేగంబున నాకంపించె నప్పు డారఘువల్లు భుండు విరాధాంకగతయై భయంబున
వడఁకు చున్నసీత నవలోకించి దీనవదనుం డై లక్ష్మణున కిట్లనియె. 17

—అప్పు రాముడు కైకేయికృత్యమును దలంచి దుఃఖించుట —

ఉ. భూరిసుఖార్హ పుణ్యముల ప్రాపు మనస్సీని నిత్యమంగళా
చార విదేహరాజసుత సర్వసతీమణి మత్పురంద్రి యీ
ధారుణిపుత్రి భీతిఁ గొని దైవ్యము మీఱఁగఁ గంపితాంగి యై
ఘోరనిశాటునంకమునఁ గుందుచు నున్నది కంటె లక్ష్మణా. 18

తే. అకట కై కేయిమన కేదురంతదుఃఖి, మటని నొనగూర్పుటకునింత యాచరించె
నది రయంబున నిపుడె సంప్రాప్తమయ్యెఁ, గాలముదురత్యయం బెంతఘనునకై న.

సీ. కేవలజడత నేదేవి సుతార్థంబు రాజ్యాభిషేకమాత్రమునఁ దనివి
సనక సనుస్తభాతనివహంబున కనారణ్యమును మిక్కిలి హితుఁడ నై న
యనుపమచిత్తుని వినయవిధేయునిఁ దనయరాజ్యస్థితత్వంబుకొఱకుఁ
దాపనుఁ జేసి బాంధవు లెల్ల దుఃఖింపఁ గట్టిడితనమునఁ గాన కనిచె

తే. నట్టి మధ్యమజనయిత్రి యైవకై క, సీత దనుజాధమునిచేతఁ జిక్కు చుండ
నేడుచాల సకామయై నెగడుఁగాదె, ముదితనంకల్పమెంత యమోఘమయ్యె.

తే. అకట మనయయ్య దళరథుఁ డన్యలోక, గతికిఁ బోవుటకంటె నఖండరాజ్య
హరణమునకంటె సీతయీపరునిచేతఁ, జిక్కుటకుఁజాల మనమునఁ జింతవొడమె.

—అప్పు లక్ష్మణుడు రాముని సూరార్పుట —

వ. అని పలికి కన్నీరు నించిన నారఘువుంగవునింజూచి లక్ష్మణుండు కై కేయి నుద్దే
శించి సంక్రంధం డై మహానాగంబుకరణి నూర్పులు పుచ్చుచు నిట్లనియె. 22

ఆ. సాధుచరిత సీవు సర్వభూతములకు, నాభుఁడవు సురేంద్రునకు సముఁడవు
వినుతబాహువీర్యఘనుఁడ వనాఘుని, పగిదిఁ బరితపింప నగునె యధివ. 23

ఉ. క్రచ్చఱఁ జాప మెక్కిడి యఖండశరంబుల వీనిగుండియల్

వచ్చెద నుత్తమాంగ మటు వ్రయ్యలు చేసెదఁ గాలుప్రోలికి
 న్బచ్చెదఁ గైకపట్టిపయిఁ బుట్టినకిన్కకు నీదురాత్ముపై
 నొచ్చుము లేక నేడు వినియోగ మొనర్చెద నీవు మెచ్చుగన్.

21

ఆ. అధిప యీదురాత్ముఁ డన్నచ్చరాహతి, వజ్రవజ్రనిహతి న్నాలునగము
 భంగిఁ గూలు చుండఁ బదపడి వీనిర, క్తంబు నిపుడు పుడమి ద్రావుఁ గాక. 25
 తే. అనుచు లక్ష్మణుఁ డన్నతో నాడుచుండ, నవ్వీరాధుఁడు భయదాట్టహాసమెనఁగ
 వారినిక్షించి మీరలెవ్వార లెచటి, కేగెదరు చెప్పుడన వాముఁడిట్లు లనియె.

ఆ. క్షత్రియులము వృత్తసంపన్నులము మను, కుబుల ముగ్రగహనగోచరులము
 క్రూరు లైనదైత్యవీరుల నండింప, మీటి తిరుగు చున్నవార మిపుడు. 27

క. నీ వెవ్వఁడ వొంటిగ నీ, దానంబున నేల దిరిగెదవు నీచరితం
 బేవిధము నామ మెయ్యది, లా వెంత యెఱుంగఁ జెప్పు లలిఁ బాపాత్మా. 28

క. అన విని వాఁ డిట్లను మ, జ్ఞనకుఁడు జయుఁ డనెడువాఁడు సత్యరతుఁడు మ
 జ్ఞనని శతవ్రాస నాపే, రనుపమవైఖరి విరాధుఁ డండు నిశాటుల్. 29

క. ఘనతపమున ముచు వనజా, సనునకుఁ బ్రమదం బొనర్చి శస్త్రహతిం జా
 వనివరము పడసి విక్రమమునఁ ద్రిమృదు చున్నవాఁడ ముల్లోకములన్. 30

వ. మఱియు నవ్వీరించినవలఁ బ్రాణవియోజనకారణఖండన విచారణానర్హ త్వంబు
 నొందినవాఁడ నాబారిం బడి తొలంగి పోవుటకు నీలింపవతి యైన సమర్థుండు
 గాఁడు మీకుఁ బ్రాణంబులదెన నానగల దేని యివ్వెలంది నిచ్చట బరిత్య
 జించి యథేచ్ఛం జనుం డని పలికిన నారామభద్రుండు రాద్రరసోల్లాసమూర్తి
 యై నేత్రకోణంబులం దామ్రదీధితులు నిగుడ నవ్వీరాధు నీక్షించి మేఘగంభీర
 భాషణంబుల నిట్లనియె. 31

అథ రామలక్ష్మణులు విరాధునిపై నానావిధశరంబులు ప్రయోగించుట. అథ

తే. నీకు ధిక్కార మొనరింతు నీచచరిత, తవిలి మిత్తి నన్వేషించెదవు నిజంబు
 తలఁచ నాజికి డాసితి నిలువు మింక, జగతి నామ్రాల బ్రతికి పోజాల వీవు.

క. అలవి యెఱుంగక రజ్జులు, వలికిన నది నీకు బంటుపంతమె నాతోఁ
 గలసి పెనంగెడునప్పుడు, దెలిసెదవు మదీయబాణితవ్రన్సూర్తిన్. 33

క. అని పల్కి వైరిసంత్రాసన మగుబాణాసనంబు చక్కఁగ సజ్యం
 బొనరించి నిశితశరములు, డనుజునిపై గాఁడ నేసె దారుణభంగిన్. 34

ఉ. అంత రఘూద్యహుండు ప్రళయాంతకుకై వడిఁ బేర్చి వింట న
 త్యంతగుణప్రణాద మొలయం బటుకాంచనపుంఖ ముగ్రస
 ర్వాంతకవాతవేగ మగునంబకసస్త్రక మేసె వానిమే
 సంతయుఁ జించి తీవ్రరుధిరాల్లుత మై వెన భూమి గాఁడఁగన్. 35

ఉ. అంతట వాఁడు భూమిసుత నక్కడ డించి మహాగ్రహాపక

ల్పాంతకుఁడో యనంగ భయదాకృతిఁ గై కొని ఘోరభంగి రో
దోంతర మెల్ల నిండ వడి నార్పుచు శూలముఁ గేలఁ దాల్చి య
త్యంతరయంబునం గవిసె నారఘువీరులమీఁది కుగ్రతన్.

వ. ఇట్లడరినం జూచి.

36

37

—ఇట్లు రాముఁడు విరాధునిశూలమును ఖండించుట. —

శా.జంట న్రాముఁడు లక్ష్మణుండు మది నిశ్శృంక న్రణారంభు లై
వింటన్ ఘంటలు మ్రోయ నిమ్ర రయావిరూపతవాతాహతి
న్నింట న్నబ్బలు విచ్చి పాట విశిఖానీకంబుల న్వీకతో
వెంట న్వేంట నిగిడ్చి రా దివిజవిద్యేవ్యంగము ద్దూలఁగన్.

38

వ. ఇట్లఖండకోదండపాండిత్యంబుఁ జూపుటయు నక్కండంబులు తండ్రోపతండం
బులై కాలవ్యాళంబులకరణి నవ్వీరాధునిమర్కంబులం గలంచిన నతండు వర
దానబలంబున బలవృద్ధికోటకు హృదయంబునం బ్రాణంబులు నిరోధించుకొని.

శా.విద్యుద్వల్లికభంగిఁ గ్రాలుచటులస్ఫీతో గ్రశూలంబు వాఁ
డుద్యత్కూరతఁ బూన్చి వ్రేయ నది ధూర్వోగంబున న్నింట సూ
ర్యద్యుతాకృతి రాఁగఁజూచి కడిమి న్రాముండు సంక్రుద్ధుఁడై
సద్యోనాశము నొందఁ జేసె దృఢచంచత్కండయుగ్గాహతిన్.

40

చ. ఇటు రఘువీరబాణహతి నెంతయుఁ జూర్చిత మైనశూల మ
క్కుటిలనిశాటుచేవ యనఁ గూలె రయంబున భూతలంబునం
బటుతర దేవరాడ్మిదురపాతమున న్బొడి యై శిలాతలం
బటు కనకాద్రినుండి సరయాహతి వ్రాలినచంద మేర్పడన్.

41

—ఇట్లు విరాధుఁడు రామలక్ష్మణుల దనభుజంబుల నెత్తికొనిపోవుట. —

ఉ. క్రమ్మట నమ్మహాభుజులు కాలభుజంగములట్ల గ్రాలుఖ
డ్గమ్ములఁ బూని వాని నెనకంబున వ్రేయఁ గడంగునంతలో
నమ్మనుజాశి బాహువుల నారఘువీరులఁ జిక్కఁ బట్టి శి
ఘ్నమ్మునఁ గానలోని కలుకం జలుకం గొని పోవఁ జూచినన్.

42

ఉ. వానితలం పెటింగి రఘువర్యుఁడు లక్ష్మణుఁ జూచి పల్కు నో
మానితబాహుశౌర్య వినుమా మనలం గొని పోవఁ జూచె నీ
దానవీరుఁ డంతకు నుదగ్రతఁ జాలినవాఁడు వీనిచే
మానక చిక్క కుండ ననమానబలస్థితి నూఁది యుండుమీ.

43

వ. మఱియు నీదుగాత్తుం డగురాక్షసుండే తెరువునంబోవు నదియె మనకు మార్గంబు
గావున నితండు మనల నెత్తుకొని మన మరుగం దలంచినమార్గంబునం గాని
తా నరుగం దలంచినమార్గంబునం గాని యేమార్గంబునం జనినను మన కది
సమ్మతం బై యుండు.

44

చ. అనునమయంబున న్ముజబలాధ్యుల రాఘవవంశవర్యులం
బ్రుణతబలుండు వాఁడు పసిబాలుర నట్ల నిజాంసభాగమం
దనువుగఁ జిక్కఁ బట్టి భయదార్భటి దిక్కులఁ బిక్కుటిల్ల ధా
వనమున దారుణాటవి కవార్యగతి న్వేసఁ బోవు చుండఁగన్. 45

ఉ. ఆవిధ మంత చూచి జనకాత్మజ తాల్చి వహింప లేక శో
కావలచి త్ర యై సముదితా ర్తరవంబున సర్వలోకసం
భావితఁ డీరఘూ త్తముఁ డమందపరాక్రమశాలి శేముషీ
శేవధి దుష్టుడైత్యునకుఁ జిక్కె నహోదరసంయుతంబుగన్. 46

క. నను శాన్డూలవృకాదులు, తనియఁగ భక్షింప నేల దశరథవృషసం
దనులను విడిచి ననుం గొని మునుకొని చను మసురనాథ మ్రొక్కెద నీకున్.

—ఇది రామలక్ష్మణుల విరాధుని బాహువుల చెండును నటకుట. ఇది—

క. అని యీగతి విలపించిన, విని రాముఁడు లక్ష్మణుండు వేగంబున న
ద్దనుజుని వధింపఁ దలకొని, యనుపమనిశితాసియుగ్మ మంకించి రహిన్. 48

తే. బలిమి సౌమిత్రి వానిడాఁలికరంబు, నటకె రాముఁడు వలపటికరము నటకె
భగ్నుకరుఁ డై విరాధుండవవిలిూన, ధారుణీద్రంబుచందాన ధరణిఁ గూలె.

వ. ఇతైతంగునం బడినయన్ని శాచరు నాక్రమించి యవక్రవరాక్రమంబున
జానుకూర్పరముష్టిఘాతంబుల మర్దించుచు సారెసారెకు మీఁది కెత్తి శిలా
తలంబుమీఁదం గూలవై చుచు ఖడ్గంబుల నటకుచు నిట్లనేకప్రకారంబులఁ జిత్ర
వధక్రమం బాపాదించిన నవ్వీరాధుండు నానావిధప్రహరణవిధ్యుండై పుడమిం
బడియును నజీవితం డై యున్నవాని యవధ్యత్వంబు విలోకించి నిజశ్రవణకీర్త
నధ్యాననిష్ఠపురుషనకలభయాపహారి యగురాముండు లక్ష్మణున కిట్లనియె.

తే. పరతపంబున దైత్యుఁ డవధ్యుఁ డయ్యె, శస్త్రహతి సంగరంబునఁజంపఁ గూడ
దనఘ వీని నిక్షేపిత మవనిలోన, ననుచుఁ బలికిన నవాక్య మాటకించి. 51

—ఇది విరాధుండు రామునితోఁ దనపూర్వవృత్తాంతంబుఁ జెప్పట. ఇది—

వ. విరాధుం డిట్లనియె దేవా శక్రతుల్యబలుండ వై ననీచేత నేను నిహతుండ నైతి
భవదీయసచ్చిదానందఘటనజగన్మోహనశ్రీమూర్తినంస్పర్శభాగధేయంబు కం
టె మున్ను నిరవధికరణచేత మదీయశాపవిమోచనార్థం బావిర్భూతుండ
వై నశ్రీరాముండవు నీ వని యజ్ఞానంబువలన నాచేత నజ్ఞాతుండ నైతి వట్టి
పరమేశ్వరుండ వై ననీ విప్రుడు రామరూపంబున నవతిర్ణుండ వైతి వని నాచేత
విదితుండ వైతివి గావున. 52

క. జననుత నినుఁ గౌసల్యా, తనయునిఁ గా లక్ష్మణునిఁ బ్రతాపనిధిని నీ
యనుజన్తునిఁ గా నీతను, జనకజఁ గా నివుడు తెలియఁ జాలితి బుద్ధిన్. 58

క. అనఘా ము నేనే తుంబురుఁ, డనుగంధరువండఁ గిన్నరాధిపుశాపం
బున నీయసహ్యరాక్షస, తనువుం గైకొనినవాఁడ దారుణభంగిన్. 54

వ. ఇట్లు రంభాన క్తుండ నై నయేను నై శ్రవణునిచేత వభిశపుండనై పదంపడి యమ్మ
హాత్తునిం బ్రార్థించిన నతండు ప్రసన్నవదనుం డై. 55

ఉ. ఓరి దురాత్మ యెన్నఁడు రఘూత్తముఁ డుగ్రత నిన్నుఁ బట్టి బల్
దారుణసంగరంబున శితప్రదరాహతిఁ ద్రుంచునప్పు డీ
ఘోరనిశాటరూప మది గోల్పడి తొంటిమనోజ్ఞరూప మిం
పారఁగ నొందె దింకఁ జను మంచుఁ బ్రసాద మొసంగె నాకొగిన్. 56

—అంత రాక్షసులు విరాధుని గుంటఁద్రవ్వి పూడ్చి వేయుట. —

వ. మహాత్మా కుబేరుం డానతిచ్చినచందంబున నింతకాలంబునకు నీచేత నాకు
శాపమోక్షణంబు సిద్ధించె గృతాథుండ నైతి నింక స్వర్గంబునకుం జనియెద
నిచ్చటికిసార్థయోజనమాత్రంబుదప్పుల బ్రహ్మజ్ఞాననిబిడీకృతాంతరంగుండగు
శరభంగుం డనుమునిపుంగవుండు వసియించి యున్నవాఁ డమ్మహాత్తునిఁ గానం
జను మట్లైన నీకు స్వస్తి యయ్యెడు నన్నవటంబున నిడేపించి కుశలివై యరు
గుము గతనత్తువై నరాక్షసుల కిది సనాతనధర్మంబు బిలగిఁజీవు లగురాక్షసు
లకు సనాతనంబు వై నయుత్తమలోకంబులు నన్నిహితంబు వై యుండు నని
పలికి తత్క్షణంబు యవ్వీరాధుండు బాణక్షతవేదన సహింపం జాలక సన్నన్త
దేహం డై దివంబునకుం జనుట కుద్యుక్తుం డయ్యె నంత రాముండు
విరాధువచనంబు విని లక్ష్యణు నవలోకించి వత్సా రాద్రకర్ణుం డైనయీ
రాక్షసునకుఁ గుంజరంబునకుం జోలె యివ్వనంబున నొక్కమహాగర్తంబు
ద్రవ్వ మని పలికి గర్తంబు ద్రవ్వనందాఁక విరాధుని కంతంబుఁ బాదం
బునం ద్రొక్కి పట్టి యుండె నంత లక్ష్యణుండు ఖనిత్రంబుఁ గొని విరాధుని
పార్శ్వభాగంబున నొక్క ప్రదరంబు ద్రవ్విన నారఘుపుంగవుండు విరాధుని
చరణపీడనంబున శిథిలీకృతకంఠం గావించి బలప్రక్షేపంబుకొఱకు శస్త్రప
థంబు నిషేధించి బలప్రక్షేపవిధంబు వానిచేత నివేదితుం డై మిక్కిలి కార్య
విశారదుం డగుటను వానియపధ్యత్యంబుఁ జూచి బిలప్రక్షేపపథంబుకంటె నిత
రోపాయంబున విరాధునకు మరణంబు లేదని నిశ్చయించి పరమేశ్వరుం డైన
రామునిచేత పథంబు సంప్రాప్తం బయ్యె నతిధన్యుండ నైతి నని హర్షంబున
నాదంబుఁ గావించువాని సంగరనిర్దితం డగువాని శంకుకర్ణం డగువాని
నవ్వీరాధుని భుజబలంబునం బట్టి యెత్తి బిలంబులోఁ బడవైచి శిలలచేత
నమ్మహాబిలంబుఁ బూడ్చి మహాపరాక్రమం డగురాముండు లక్ష్యణసహి
తంబుగా వీతభయం డై పరిమానపదభరితాంతఃకరణం డై చంద్రుండునుం

బోలెఁ గళాసంపన్నుండై నూన్యండునుం బోలెఁ బ్రతాపవంతుం డై విరాధు
వలనిభయంబునఁ బరితపించు చున్నజానకిం గొంగిలించుకొని మృదుమధుర
భాషణంబుల నాశ్వాసించి దీప్తతేజుం డగులక్ష్మణున కిట్లనియె. 57

క. అనఘా ఘోరవనం బిది, మన కీచ్చట నింక నొంటి మనలఁ దగదు గ్ర
క్కున శరభంగమునీంద్రునిఁ, గనఁ బోవలె ననుచుఁ బలికె గాథప్రీతిన్. 58

తే. అతనియనుమతిఁ గొని రాముఁ డతిరయమున
భావితాత్ముడు దేవప్రభావయుతుడు
నై నశరభంగమునియాశ్రమాంతికంబుఁ
జేరఁ జని కాంచె నందు విచిత్ర మొకటి. 59

వ. అది యెయ్యది యన. 60

—ఇతి రాముండు దేవేంద్రునిరథంబుఁ జూచుట. ఇతి—

సీ. తపనీయ కతనదండాగ్రచటవాతఘాతంబు మబ్బులఁ గడలి కొత్త
రణితఘంటాఘణంఘణితనినాదంబు లవ్యక్తమధురంబులై చెలంగ
మణిరథాంగనహస్తఘృణిపరంపరలు నభంబున నరుణాతపంబు నింపఁ
జంద్రమండలనిభస్వచ్ఛాతపత్రంబు పాండరాభ్రఖ్యాతిఁ బరిభవిల్లి
తే. హరితసత్తమవాజినహస్తకంబు, మహితముక్తావళిప్రభామండితంబు
నిరుపమానవిచిత్రమణితాంగ, మల్ల మొక్కటిగనె నభోమండలమున. 61

వ. మఱియు నవ్వీమానమధ్యంబున. 62

సీ. మాళిఁ జాట్టి నదివ్యమాలికాసారభం బళికులంబునకుఁ బేరానఁ గొలువ
తొప్పవ్రేయక చూచు దృక్పహస్తవిభూతి సర్వతోముఖవిచక్షణతఁ దెలుప
నరుణకటాక్షవీక్షారూఢి గొండలఁ బిండిఁ జేసిననాటి బిటునుఁ జూప
వృత్రజంభకులఁ జంపిననాటిశౌర్యంబు చారణ లోకట జోహారు నేయఁ
తే. దనకు నము లై నదివిజలు తన్నుఁ గొల్పి, నమరనారీకరాంబోలితాచ్చదండ
చామరవ్యజనానిలచలితచూర్ణ, కుంతలుం డైన యలశచీ కాంతుఁ గనియె. 63

వ. అప్పు డయ్యింద్రుండు రథావతరణంబుఁ గావించి శరభంగునిపాలికిం జను
దెంచి మహీశలంబు సంస్పృశింపక కొండొకపొడువున నుండి యమ్మునిపుంగ
వునితోడ సంభాషణంబుఁ గావించి రామాగమనం బెఱింగి క్రమ్మఱ రథా
రూఢుం డయ్యె నప్పు డారఘువల్ల భుండు శరభంగునితోడ సంభాషించి మరల
రథారూఢుం డైనయింద్రునిం జూచి తదీయదివ్యరథంబు నంగుళీనిర్దేశంబున
లక్ష్మణునకుం జూపి యిట్లనియె. 64

క. సామిత్రి కంటె దవులఁ, గామగ మైనట్టి దివ్యకాంచనరథము
నోవ్యమంబునఁ గార్చానవ, ధామముక్రియ భూరికాంతిఁ దన రెడుదానిన్. 65

క. అనఘా యాదివ్యరథం, బునకుం బూన్చినతురంగములసాబగు సురేం

ద్రునిహయములకుం గల దని, మును వింటిమి గా తదీయములె గాజోలున్.

వ. మఱియు నిన్మహానీయరథంబుచుట్టునుం బరివేష్టించి ఖడ్గపాణులై విస్తీర్ణవిభు
లోరనుక్కులై పరిఘాతుతబాహులై పద్మరాగసవృశవసనులై వ్యాఘ్రంబులుం
బోలె దురానదులై పంచవింశతివాన్వి కవయనుక్కులై జ్వలనార్కప్రతీకాశహార
శోభితనటులై ప్రియదర్శనులై కుండలాలంకృతకపోలభాగులై ప్రకాశించు
చున్నవారు సువిద్యు లిప్పుడు యాదృగ్వయనుక్కులై చూపట్టుచున్నవా రిదియె
వారలకు నిత్యం బై యుండు నని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

67

ఉ. చందురువంటి నెమ్మొగము చల్లనిచూపులమేటి యెవ్వఁడో
యిందఱిలోన భాసితెడు నీతనిచంద మెఱుంగఁజోయెదన్
బొందుగ నీవు మైథిలియు మూగుత మిచ్చటఁ దానుసించి యుం
డం దగు నంచుఁ బల్కంగ నొడంబడె లక్ష్మణుఁ డన్నమాటకున్.

68

తే. అంత శరభంగమునియూ శ్రమాంతికమున, కేగుదెంచుచు నున్ననీతేశుఁ జూచి
శక్రుఁ డమ్మునిచే ననుజ్ఞాతుఁ డగుచు, నింపు సాంపార మెల్లన నిట్లు లనియె.

69

ఉ. వేడుకతోడ రాముఁ డతివేగమున న్నినుఁ జూడ వచ్చుచు
న్నాఁ డిట కన్తుహాత్తుఁడు ఘనం బగుకార్య మొనర్పఁ బూని యు
న్నాఁ డిఁకమీఁద నప్పని యొనర్చినపిన్లుటఁ గంటి కింపుగాఁ
జూడఁగఁ బోలు నా కిప్పుడు చూచుట కార్యము గా దనిందితా.

70

వ. మదభిభాషణంబునకంటె ముందఱు నీరామునిచేత రావణవధరూపం బైన
కర్తంబు కర్తవ్యం బనంతరంబ నన్ను విలోకింపం గలండు రావణవధానంతరం
బున విజయలక్ష్మీవిరాజమానుం డై కృతదేవప్రయోజనం డై యున్నయీమహా
త్ముని విలోకించి కృతార్థుండ నయ్యెన.

71

—అంత సీతారామలక్ష్మణులు శరభంగమహర్షిని సందర్శించుట. —

క. అని పలికి పజ్రధరుఁ డమ్ముని నాచుం త్రణముఁ జేసి మును లనిమేషు
ల్లను సేవింపఁగ శీఘ్రం, బున దివ్యవరూధి నెక్కి పోయెం దివికిన్.

72

తే. అంత రఘునంశశతేత కృతార్థిహోత్త్ర, ననఘు శరభంగమాని డాయంగ నేగి
యవనిజాలక్ష్మణోపేతుఁ డై తదీయ, పాదపద్మంబులకు భక్తి బ్రణతిఁ జేసి.

తే. అతనియనుమతి నొక్కదర్శానసమునఁ, బరంగఁగూర్చుండితనకుఁగన్పడినపురుషు
చంద మేర్పడ నడిగిన సర్వ సుతని, కెఱుకనడఁ జెప్పి వెండియు నిట్లు లనియె.

స. మహాత్మా యద్విష్యపురుషుండు శక్రుండు సరదుం డై తపోబలసముపార్జితం బైన
బ్రహ్మలోకంబునకు బ్రహ్మచేత ననుజ్ఞాతుం డై నన్నుం దోడ్పొని పోవుటకు
వచ్చినవాఁ డేను దపోబలవిశేషంబునం దైకాలికసకలజగదవ్యతాంతాభి
జ్ఞుండఁ గవునఁ జరకాలంబు మనోమార్గంబున వెదుకంబడి యిప్పుడు నాభాగ్య
సశంబున బాహ్యంబున సమీపంబునందు వర్తించు చున్నప్రియాతిథి వైన

నిన్ను సందర్శింపక నిత్యనిరతిశయనిర్మలానందస్వరూపుండపు భక్తమందా
రుండ వైన నీ సందర్శనానందంబు విడిచి బ్రహ్మలోకంబునకుం బోవుట
యుక్తంబుగా దని యున్నవాడ భక్తసంరక్షణధర్మశీలుండపు మహాత్ముండపు
పరమపురుషుండపు నైన నీతోడ సమాగమంబుఁ జేసి బ్రహ్మలోకంబునకుం
జనియెన నాచేత జయింపంబడి యక్షయంబు లై బ్రహ్మలోకస్వర్గలోకసంభవ
భోగప్రదేశవిశేషంబులు సమృద్ధంబు లై యున్నవి మామకంబు లైనవానిం
బ్రతిగ్రహింపు మని సర్వేశ్వరుం డైనశ్రీరామునియందు సమర్పణాభిప్రాయం
బునం బలికిన సర్వశాస్త్రవిశారదుం డగురాముండు మునీంద్రా యేనె సర్వ
లోకంబు లాహరించు చున్నా నని సమర్పితఫలస్వీకరణాభిప్రాయంబును ఊత్రి
యునకుఁ బ్రతిగ్రహానర్హత్యాభిప్రాయంబును దేటవడం బలికి యివ్వనంబున
నాకు నివాసయోగ్యం బైనప్రదేశం బానతిం దనిన సమ్మనిపుంగవుం డట్లేని
యిచ్చటికి సమీపంబున ధార్మికం డైననుతీర్థం దనుమునీంద్రునియాశ్రమం
బు గల దమృహాత్మునిఁ గానం జను మతండు మీకు శ్రేయం బొనగూర్చు
నిచ్చుండాకినీనది ననుసరించి పశ్చిమాభిముఖంబుగాఁ జను మీయాపగ పుష్ప
పల్లవోడుపంబుల వహించి యుండు నిది మార్గక్రమం బిక్కడ నొక్కముహూ
ర్తంబు నిల్చి యితండు కృతాంధుం డగుఁగాక యని కరుణాకటాక్షవీక్షణంబున
నన్ను నిలోకింపు మురగంబు జీర్ణం బైనచర్మంబునుంబోలె సర్వావయవం

—అథ కరగంకు డగ్నిప్రవేశముఁజేసి బ్రహ్మలోకమున కయగుట. అథ—

బులు పరిత్యజించెన నని పల్కి తత్క్షణంబ గార్వాపత్యసహిం బ్రణయించి
నుం త్రపూర్వకంబుగా నాజ్యహోమంబుఁ గావించి మహాతేజం దగుశరభంగుం
డపావకనుభ్యంబునం బ్రవేశించిన సయ్యగ్నిదేవుం డానుహర్షిముఖ్యునిరో
మంబులును జీర్ణం బైనచర్మంబును సశోణితం బైనమాంసంబును శబ్దంబు
లును దిగ్భ్రాతాపరంపరల దగ్ధంబులు గావించె నంత నారఘుపుంగవుం డచ్చేరు
వడి సూచు చుండ సమ్మనిపుంగవుండు దివ్యదేహంబు ధరియించి పంచవింశతి
వత్సరవయస్కుండై యయ్యనలుని తేజంబుఁ దస్కరించెనో యనం బాలు
పొందుదివ్యతేజంబుఁ దాల్చి యక్కుండంబువలన నిర్గమించి దివ్యయానం
బెక్కి స్వర్గలోకాదిసర్వలోకంబు లతిక్రమించి శాశ్వతం బైన బ్రహ్మలోకంబున
కుం జని సానుచరుం డగుపితామహుని సముచితప్రకారంబున సందర్శించి పరి
తుష్టం డైనయవిరించిచేత స్వాగతం బడుగం బడినవాడై యమృహానీమ
మూర్తిం గొల్చి యుండె నిట్లు శరభంగుండు దివంబునకుం జనిన యసంతరంబు.

—అథ వాలఖిల్యాధిమహర్షులు శ్రీరాముని జూడవచ్చుట. అథ—

నీ. అనుదినంబును ఫలాహారు లై పెక్కిండ్లు తన మాచరించిన ధన్యమతులు
సలిలపాన మొనర్చి శాఖావలంబు లై పెక్కిండ్లు నిష్ఠ సల్పినమహాత్ము

లలిజీర్ణ చల్లాశు లై బహుకాలంబు వినుతనమాధిఁ గైకొనినతపసు
 లొడలు పుట్టలు గట్ట నిడుదకాలము గాడ్చు మెనవి తపోనిష్ఠ నెనఁగుమాని

ఆ. వరులు వాలఖిల్య వైఘానసాశ్రేయ, భార్గవాదినకలవరముమునులు
 దేవస్తుతులు దండకావనవానులు, వరుస రాముఁ జూడ వచ్చి రపుడు. 76

వ. మఱియు భగవత్పూజప్రక్షాళనజాతమహమ్మలును బ్రతిదినంబును జీవసాధనం
 బు సంపాదించి సర్వంబునకును వినియోగంబు సేయునట్టివారును జంద్రికాపా
 యులును భక్షణార్థంబు ప్రియంగు ప్రముఖంబుల కళ్లంబునందుఁ గుట్టనం
 బుఁ గావించునట్టివారును శీర్షచల్లాశనులును వ్రీహ్యదికంబు దంతంబులచేత
 ఖండించి భక్షించునట్టిచంతోలూఖులును గంఠదమ్మజలంబునందు నిలువం
 బడి తపంబుఁ గావించునట్టియృష్టజ్ఞకులును నసంపృతమేదినియందు శయ
 నించునట్టిగాత్రశయ్యులును నొకానొకప్పుడైన శయనం బెఱుంగనియశ
 య్యులును వాతాతపవర్షంబులందు మిక్కిలి యనావరణదేశంబునందుఁ దపం
 బుఁ గావించు నట్టియభావకాశులును సలీలాహారులును వాయుభక్షులును
 వాయుధారణబలంబున గగనంబునందు విలీనులగునట్టియాకాశనిలయులును
 గుళాద్యావృతభూతలంబునందు శయనించునట్టిస్థండిలశాయులును వ్రతో
 పవాసనిష్ఠులును నార్ద్రావలవానులును సంతతాధ్యయననిష్ఠులును నిరంతరజప
 సరాయణులును బంచాగ్నిమధ్యసమాచరితతపశ్శాలులును మొదలుగాఁగల
 మహ్ను లందఱు బ్రహ్మతేజోనిష్ఠులై స్వప్రకాశపరబ్రహ్మంబు రఘువంశంబునం
 దనతీర్థం బై యస్తద్భాగ్యవశంబున మనకు దృష్టిగోచరం బయ్యె నేఁ డస్త
 త్తపోదానాదికంబు ఫలితం బయ్యె నని దర్శనానందంబునఁ గృతార్థు లగుటకు
 నిర్ధనుండు ధనలాభంబు నొందినచందంబునఁ బరమానందనిర్భరు లై నానా
 దేశంబులనుండి చనుదెంచి రక్షావీడితులై నతమ కనస్యగతికత్వంబునుజగద్రక్ష
 ణార్థంబనతీర్థం డైనరాముని సర్వలోకశరణ్యత్వంబును నిశ్చయించి స్వరక్ష
 ణంబుకొఱకు దయోత్పాదకంబు లగువాక్యంబుల నిట్లనిరి. 77

❧ మునులందఱు రాముని నభయంబుఁ గోరుట. ❧

సీ. అనఘాత్మ వేల్పుల కలశచీపతివోలె యిత్తోక్తుకులమున కీధరిత్రి
 కధినాథుడెపు మహారథుడెపు యశమున విక్రమంబున జగద్విశ్రుతుడెపు
 పితృభక్తియును సత్యవితరణంబులు సత్య మధికధర్మంబు నీయంద యుండు
 ధర్మవత్సలుడెపు ధర్మజ్ఞుడెపు మహాత్ముడె వై ననినుఁ జేరి మునుల మెల్లఁ
 తే. జాల నగ్ధిత్యబుద్ధి విజ్ఞాపనంబుఁ, జేసెదము మాప్రయత్నంబు చిత్తగించి
 సాధుసంరక్షణంబు ప్రశస్తధర్మ, మని తలంచి రక్షింపుము విచిత్రశీల. 78

వ. అని పరమార్థంబుగా విన్నవించి వెండియు లొకరిత్యనుసారంబున రాజధర్మం
 బు తేటపడ నిట్లనిరి. 79

కా. వృషాంశంబు కరంబుఁ బుచ్చుకొని యేత్తాభర్త దేశప్రజ
స్వప్రసాదముఁ జేయఁ దాన్మపతి యూహింప న్నతశ్రేయుఁ డై
కష్టాత్తుం డగుఁ దండ్రివోలె బ్రజ సత్కారుణ్యుఁ డై ప్రోచువాఁ
డిష్టావాప్తి వహించి శాశ్వతయశం బేపార లోకంబునన్. 80

క. యతచిత్తుఁ డై సదావన, హితుఁ డై భూప్రజల నధిపుఁ డిష్టతనయజీ
వితములకై వడిఁ బ్రోచిన, సతనికే జరకాల మబ్బు నాయువు యశమున్. 81

మ అనఘా యెవ్వఁడు రాజధర్మవిహితవ్యాపారధోరేయుఁ డై
యనుమానింపక ప్రోచు నాతఁడు తదీయం బైనపుణ్యంబులో
ఘనత న్నాలవపాలు గైకొని సమగ్రశ్రేయుఁ డై సంతతం
బును లోకేశ్వరలోకనిష్ఠనుఖతం బొల్పొందు నిత్యోన్నతిన్. 82

వ. బ్రహ్మణభూయిష్టం బైనఘావానప్రస్థగణంబు భవన్నాథం బయ్యు ననాథం
బైనచందంబున మిక్కిలి రాక్షసులచేత వధియింపం బడు చున్నది భవదధీన
చిత్తుల మై యున్నచుచ్చరంబులు బహుప్రకారంబుల రాక్షసపీడితంబులై
యున్నవి విలోకింపుము మహాత్మా పంపానదీతీరంబున జత్రకూటపర్వతంబున
మందాకినీనదీ ప్రాంతకాంతారంబుల జరకాలంబుననుండి నివసించి యున్నపర
మర్షుల దురవస్థ కొలంది వెట్ట నలవి గాదు బహుప్రకారంబుల భీమకర్ములగురా
క్షసులచేతఁ గ్రియమాణం బైనవిప్రకారంబు సహింపం జాలక సర్వలోకరక్షణ
సమర్థుండ నై ననిన్ను శరణంబు నొందుటకుం జనుదెంచితిమి సర్వలోకంబుల
యందు నీకంటె నైహికాముష్మికసాధన దేవతాంతరం బన్యం బెద్దియు లేదు
గావున ననన్యశరణ్యుల మైననుమ్ము రాక్షసబాధవలన విముక్తులం జేసి కృపా
ళుండ నై రక్షింపుమని బహుప్రకారంబుల దీనులై ప్రార్థించు చున్నయత్త
పోధనులవాక్యంబు లాకర్ణించి ప్రసాదసుందరవదనారవిందుం డై కాసల్యా
నందనుం డిట్లనియె. 83

—ॐॐ రాముఁడు మునుల కభయం బొసంగుట. ॐॐ—

ఉ. ఓజటివద్యులార వినుఁ డున్నతవై ఖరిఁ గైకయీవర
వ్యాజమున న్నిశాచరుల నందఱు ద్రుంచి మిముం గృపాగుణ
భ్రాజితశక్తిఁ గాచుట కరణ్యపదంబున కేగుదెంచితి
న్రాజతీర్థులార యిటు ప్రార్థన సేయుట యింత యేటికిన్. 84

ఉ. మంచిది మీరు నన్ను బహుమానపురస్కరదృష్టిఁ జూచి ప్రా
ర్థించితి రట్లు గాన నిక దేవవిరోధులబాహుళ్యశక్తి ము
ర్ఛించెద నీవనంబు కడుఁ బ్రీతి దలిర్ప సరాక్షసంబు గా
వించెద మీకు మార్గ మొదవించెద నించెదఁ గీర్తి దిక్కులన్. 85

ఉ. చెచ్చెరఁ బాప మెక్కిడి ప్రసిద్ధశరంబుల రాక్షసావళిఁ

వచ్చినవేళ నాదుశరభాధకు నోర్యక డైత్యు లాజలోఁ
జచ్చినవేళ నాదుబలసంపద లక్షణ బాహువిక్రమం
బచ్చువగంగఁ జూచి మది నచ్చెడు వందకే రింత యేటికిన్.

౪6

న. అని పలికి నాదరింబుగాఁ దపోధనుల కభయభావం బొసంగి వారు తనవెంటం
జనుదేర సీతాబత్సణసహితుం డై సుతీష్ణమునీంద్రునాశ్రమంబునకుం బోవ
సనుకట్టి యచ్చోటు వాసి కొండొకదూరిం బరిగి యంత నంత బహూదకంబు
లై ననదులు పెక్కులు గడిచి యొక్కచోట గగనోల్లి కుతశిఖరంబై నయొక్కశై
లంబు పొడగని తత్ప్రాంతంబున బహుఫలపుష్పద్రుమశోభితం బైనయొకకాం
తారంబుఁ బ్రవేశించి తప్తద్యభాగంబునఁ జరమాలాపరిష్కృతం బైన యొక్క
సుహాసీయాశ్రమంబు నిరీక్షించి యందు శాశ్వతం డైనబ్రహ్మచందంబున సు
ఖాసీనుం డై మలయపంకజటాధకుం డై యున్న సుతీష్ణుని సముచితంబుగానంద
ర్పించి తచ్చరణంబులకు వందనం బొచరించి వినయపూర్వకంబుగా నిట్లనియె.

—ఇతి శ్రీరామాయణ సుతీష్ణమహామనిస సంధ్యంతులు. ఇతి—

క. అనఘాత్మ యేను దశరథ, తనయఁడ రామాహ్వానంఁడఁ దగ మిమ్ముఁ జూడం
జనుదెంచితి మ్రొక్కెన నెన్నునమున నాశీర్వదించి మన్నింపఁ దగున్.

౪౭

క. నా విని మునినాథుఁడు నీ, తాదల్లభుఁ డొచ్చి కరుణ దళుకొత్తఁగ నం
భావించి యట్లు అనియెను, బ్రావిణ్య మెలర్ప మధురభాషాప్రాధిన్.

౪౮

క. సురపతి కెన యగునీ విపు, డగుదెంచుటకతన నిక్కుహాసని సుశుభో
త్కర మై పావన మై యట, యట లేకీట నాధనత్తమం బయ్యెఁ గదా.

౪౯

ఉ. రట్టడి కైకచెద్దముల రాజ్యము గోల్పడి భూమిపుత్రి శోఁ
బుట్టువు వెంట రాఁ దపసిపూనికఁ గైకొని చిత్రకూట మ
గట్టున సున్నవాడ వనఁగా విని యెన్నఁడు చూతు నంచు ని
ప్పట్టున సున్నవాడ ననపాయకుతూహల ముల్లసిల్లఁగన్.

౫౦

న. మహాత్మా యింతకు మున్నిచటికి సురేంద్రుండు చనుదెంచి మీరాక యెఱిం
గించి చనియె నేను భవద్దర్శనాకాంక్షి నై దేహంబుఁ బరిత్యజించి దేవలోకం
బునకుం బోన కున్నవాఁడఁ దపోబలవిశేషంబునఁ బుణ్యలోకంబుల నన్నింటిని
జయించితి దేవర్షి జప్తంబు లై నత తల్లోకంబులందు వానకీలక్షణసహితుండ నై
మత్ప్రసాదంబున విహరింపు మనిన నారఘువల్లభుండు మునీంద్ర యేనును
సనుస్తలోకంబు లాహరించెద నిక్కావనంబున నాకు పసియించుటకుం దగిన
యాశ్రమం బానతిమ్ము సర్వభూతహితుండవు మహాత్ముండ వై ననీకుశలంబుగాత
ముం డై సశరభంగునిచేత నాఖ్యాతం బయ్యె ననిన విని లోకవిశ్రుతుం డైన
యమ్మనిపుంగవుండు పరమానందభరితాంతరికరణం డై మంజుభాషణంబుల
నిట్లనియె.

౫౧

చ. అనుపమరమ్యమూలఫల మై నుశృతంబులకు నివాస మై
మునులకు నాటపట్టయి సమున్నతి నొప్పెడునీవనంబు నీ
కనఘ నివాసయోగ్య మగు నైనను వన్యమృగంబు లెల్లెడన్
బనివడి నీతపంబునకు భంగము నేయుచు నుండు నిచ్చటన్. 93.

వ. మహాత్మా యివ్వనంబునకు మృగసంఘంబులు చనుదెంచి యకుతోభయం
బులై యభేష్టంబుగా నంచరించి నానావిచిత్ర వేషంబులఁ దపోభంగంబుఁ
గావించి గ్రస్తుఁడను చుండు నిచ్చట మృగస్రలోభనరూపదోషంబుకంటె
నన్యదోషం బేమియు లేనని పలికిన విని రామభద్రుం డమ్మని కిట్లనియె. 94

చ. ఇననమతేజ యేను ధను వెక్కిడి ఘోరమృగావళి స్తహా
శనినిభశాతబాణములఁ జంపితి నేని తదర్థనుండు నీ
మనమునకు నివిపాద మగు మా కది మిక్కిలి వీడ నేయు ని
వ్వనమున దీర్ఘకాలము నివాస మొనర్పంగఁ జాల నెంతయున్. 95

వ. అసి పలికి రాముండు సీతాలక్ష్మణసహితుం డై యమ్మనీంద్రునాశ్రమంబున
నివాసంబుఁ గల్పించుకొని పశ్చిమసంధ్య నుపాసించి మునిపతి యొనంగిన తాప
సభోజ్యం బైనయన్నంబు భుజించి యతనిచేత సత్కారంబు వడసి మునులతోడ
నిష్టకథావినోదంబుల నారాత్రి పుచ్చి మఱునాఁ డరుణోదయంబున సీతా
సహితంబుగాఁ బక్ష్యైకై రవసౌరభోజ్యసితం బైనశీతనలంబున మజ్జనంబుఁ గా
వించి యగ్ని దేవు నారాదించి సురలం బూజించి మహద్గుల సత్కరించి సుతీక్ష్ణ
మునీంద్రునకు వందనంబుఁ గావించి సవినయవాక్యంబుల నిట్లనియె. 96

అప్పు డాముండు సుతీక్ష్ణుఁడైన మునులనాశ్రమంబుఁ జూడ ననుజ్ఞనడుగుట.

ఉ. ఓమునిజర్య నేడు నుఖ ముంటిమి నీకడ నీతపోధన
గ్రామణు లొక్కరితి నను రన్ధ్రుని పిల్చుచు నున్నవార లెఁ
తో ముద మొప్పు వారిఁ బరితుష్టులఁ జేయుట మేలు గాన నా
నామహనీయ తాపనవసంబులు గన్గొనఁ బోయి వచ్చెదన్. 97

చ. అనఘచరిత్ర దుర్మయసమాగతసంపద నొందినట్టిదు
ర్జనుఁ డగురాజభంగి నవిషహ్యఘనాతపుఁ డైనతూత్రయీ
తనుండు సభంబునం గడుఁ బ్రతాపము నొందకమున్నె లక్ష్మణు
జ్జనకజఁ గూడి. తాపనవసంబులకుం జనువాడ నెంతయున్. 98

క. అని పలికి సుమిత్రానందన సీతాసహితుం డగుచుఁ దత్పదములకున్
వినతి యొనరింప నతఁ డ,క్కునఁ జేర్చి ముదం బెలర్ప గురుమతి ననియెన్ 99

ఉ. తమ్మనిఁ గూడి నీవు నుపథంబున నేగుము భూమిపుత్రి యం
దమ్మన వెంట రాఁగ విషివంబున నున్కి యొనర్చి యున్నపు
ణ్యమ్మలప్రోవు లై నమునినాథుల రమ్యతరాశ్రమప్రదే

శమ్ములు వేడ్కతోడ నరునం దగఁ గన్గొని రమ్ము రాఘవా.

వ. మఱియు పుల్లపంకజమండిత ప్రసన్న సలిలయుతహంసకారండవాక్కిర్ణంబు లగు
సరోవరతటాకంబులు గలిగి దృష్టిరమ్యంబు లగుగిరిప్రసరణంబులచేత నావృ
తంబులై పరస్పరవై రవిహితప్రశాంతమృగపక్షిగణంబులై సుయారాభిరుతం
బులై యొప్పరమణీయారణ్యంబులు విలోకించుచు దండకారణ్యనివాసులగు
మహాక్షులచేత సత్కృతుండ నై క్రమ్మట మదీయాశ్రమంబునకుం జనుచు ముని
పలికిన సట్లకాక యని రాముండు లక్ష్మణసహితంబుగా నమ్మహర్షి చరణంబులకుఁ
బ్రణామంబుఁ గావించి యపాంసులాశిరోమణి యగువై దేహి యొసంగిన
శుభతరతూణీరంబులును దీర్ఘంబు లగుచాపంబులును గనకత్సరుభిక్షంబులును
దమ్మండునం దానును సముచితంబుగా ధరించి ఓడదేహప్రభావటలం బక్కాం
తారంబునకుం గారుత్తతచ్ఛాయ సంపాదించ శీఘ్రంబునఁ బ్రయాణంబున కభి
ముఖుం డయ్యె నానమయంబునఁ దదీయసహధర్మచారిణియు నిత్యానపాయసి
యు దివ్యమంగళస్వరూపిణియు నగుసీతా దేవి నిజధర్మ నవలోకించి హృద్యం
బగుస్మిగ్ధవాక్యంబున నిట్లనియె.

శీత రాముని సత్యసంధత్వపరదానపరాఽఽభిభావ్యుల సభినుతించుట. శ్లో.

సీ. ప్రాణేశ శాస్త్రోక్తభంగి నేయత్కృష్టధర్మ మీమునికులోత్తమునిచేతఁ
దష్టుక ప్రాప్తింజెఁ దస్థర్మ మీలోకమందుఁ గామోద్భవం బైనయట్టి
వ్యసనంబువలనఁ జయ్యన నిపుత్తుండ నై ననీచేత నిత్యంబు నేర్పుచలన
నాచరింపఁగ శక్య మై యుండు మిథ్యాభివాదంబు పరసతీనర్తనంబు
తే. ధాత్రివై రంబులేనికా ద్రత్వ మనఁగఁ, బానఁగనిమ్మాఁడుకామజన్యసనములగు
నరయమొదలిమిథ్యాభివాక్యంబుకంఠెఁ, దక్కినవి రెండునతిగురుత్వమువహిం
చ. పరవనితాభిలాషయును బల్కులబాంకును ధర్మవాశ మం
ప్రరయఁగ నీకు లేవు పురుషాధిప మున్నవి రెండు మీఁదట
దొరనానఁ బోవు నేఁ డిచటఁ దోడ్పడె నంచు నచింప నెట్లగుం
గర మురుధర్మశీలికిఁ ద్రికాలమునందును గల్గ నేర్పునే.

వ. అని పలికి యీ రెంటిలోనఁ బరదారాభిగమనాభావంబునం దతిశయం బెఱిం
గించుతలంపున వెండియు నిట్లనియె.

తే. భావమున నైనఁ గల నైన బ్రమసి యైన
నన్యకాంతాభిగమన మావంత యైన
సధిప కాలత్రయంబునం దరయ నీకు
లే దనుట కించుకయు శంక లేదు నాకు.

వ. అని పలికి పరదారాభిగమనమిథ్యావచనాభావంబులందుఁ గ్రమంబున హేతు
ద్వయం బుపన్యసించుతాత్పర్యంబున నిట్లనియె.

తే. అనఘచరిత ధర్మిష్ఠుండ వగుచుఁ బ్రీతి, ననిశము స్వదారనిరతుండ వైతి నీవు
సత్యసంధుండ వగుచు నాజనకవాక్య, కారకుండ వైతి పింతనిక్కంబు నువ్వె.
క. సత్యము ధర్మము సర్వము, నిత్యము నీయందు నిలిచి నెగడుచు నుండఁ
సత్య మజితేంద్రియుల కివి, యత్యంతభరంబు లగు మహాగుణశాలి. 108

— ఖితి సీత రామునితో జీనహింస చేయఁ దగ దని చెప్పట. ఖితి—

వ. మహాత్మా నీకు మిథ్యావాక్యపరదారాభిగమనరూపవ్యసనదవ్యప్రసక్తి లేదు
భవదీయవశ్యేంద్రియత్వం బెఱుంగుదు నెయ్యది మూఁడవది యగునిర్వైరపర
ప్రాణాభిహింసనరూపవ్యసనంబు గల దది మోహంబువలన రాద్రత్యహాపాధ
ర్మాంతరంబు సంపాదించు నది యిప్పుడు నీకు నముససితం బయ్యె దండకారణ్య
నివాసినుమార్చి రక్షణార్థం బిప్పుడు రాక్షసవధంబు నీచేతఁ బ్రతిజ్ఞాతం బయ్యెఁ
గై కేయివరవ్యాజంబున రక్షింపదార్థంబు శరచాపంబులు గైకొని భ్రాతృ
సహితంబుగా దండకావనంబునకుం జనుదెంచితి నని యూహించెద రాక్షస
వధార్థంబు ప్రస్థితుండ వై ననిన్ను విలోకించి భవదీయసత్యప్రతిజ్ఞ త్వస్వదారై క
సనిరతతావది సదవ్యప్రత్యంబు విచారించి యభయలోకనుఖకాంక్షిణి నై ననాకు
మనఃఫేదం బగు చున్న దని చలికి వెండియు నిట్లనియె. 109

తే. రఘుకులోత్తమ దండకారణ్యగమన, మరయ నీకు హితంబుగా దని తలఁచెదఁ
గరము నీయర్థమం దొక్కకారణంబు, గలదు వినిపింతువినుమునిశ్చలతమించి.
క. ధనువును శరములుఁ గైకొని, జననాయక నీవు భ్రాతృసహితంబుండ వై య
వ్యసమునకుఁ జనితి వేనియు, దనుజులఁ గని శరము నిడువఁ దలఁపు వొడమదే.

— ఖితి సీత రామునకు ధనుర్ధారణము వికారహేతు నని నిరూపించుట. ఖితి—

తే. అధిప ముంగల నున్నశరాసనంబు, వినుము నృపులకుఁ దేజోభివృద్ధి నొనఁగు
సంతయుసహింసముననున్నయింధనములు, శ్వసనసఖునకుఁ దేజంబొసంగినట్లు.
వ. ఇందులకు నొక్కయితిహాసంబుగల దెఱింగించెద వినుము. 118

శా. దేవా ము న్నొకపుణ్యకావనమునన్ ధీరోత్తముం డాత్మవి
ద్యావర్ధిష్టుఁడు విప్రుఁ డొక్కఁడు తపం బాచూఢిఁ గావింపఁగా
దేవాధీశుఁడు తత్తపంబుఁ జెఱవన్ దీపించుఖడ్గంబుఁ గొం
చావిప్రోత్తముఁ డున్నచోటికి భటుం డై వచ్చె దంభాకృతిన్. 114

తే. శక్రుఁ డిభ్యంగి నతనియాశ్రమపదంబుఁ, జేరి తనచేతిఖడ్గ మప్పాటుచేతి
కిచ్చి మునివర్య దీని నా వచ్చునంత, దాఁకి రక్షింపు మనిచెప్పి తడయ కరిగె.
వ. అంత నవిప్రుండు శక్రదత్తశస్త్రంబు పరిగ్రహించి న్యాసరక్షణతత్పరుం డై
స్థాపితవస్తువిషయవిశ్వాసంబువలన నేమటక ఫలమూలహరణార్థం బరుగు
నప్పుడును ఖడ్గంబుఁ గొనిపోవుచు సతిప్రయత్నంబున దాని రక్షించుచు వసం
బునం జరించుచు సంతకంతకుఁ గ్రమంబున సత్తపోధనుండు శస్త్రసంవాసంబు

వలనఁ దపంబు విడిచి క్రూరబుద్ధి నధిగమించి ప్రమత్తుం డై యధర్మకర్మితుండై
రాద్రాభిరతుం డై నిరయగతికిం జనియెనిది శస్త్రసంయోగ కారణంబైనపురా
పృత్రాంతంబు వహ్నిసంయోగం బెట్లు వస్తువునకు వికార హేతు వగు నట్లు శస్త్ర
సంయోగంబును శస్త్రధారికి వికార హేతు వగు నని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

చ. ఘనుడవు నీవు నీమతము గా దని పల్కుగఁ జాల నైన బ

ల్చినపున స్నేహదర్శితబలంబున నాడితి దీనిఁ దప్పు గాఁ
గొన కిది యెంత యంచు మది గ్రుక్కక నావచనంబుఁ బట్టి నే
ర్పునఁ బలలాశికోటిచయిఁ బుట్టినరాత్రత నుజ్జగింపుమీ.

117

క. పగఁ గొనినవారిఁ జంపం, దగుఁ గాక నృపాలచంద్ర బిడయక నీకుఁ

బగఁ గొననివారి దైత్యులఁ, దెగజూడం దగదు గలవె దీన శుభంబుల్. 118

తే. అధిప దైత్యవధారంభ మంతకంత, కఖిలలోకహింసాబుద్ధి నవలఁ గలుగఁ
జేయు నేయపరాధంబుఁ జేయనట్టి, సర్వజనుల హింసించుట కోర్వఁ జాల.

—ఇతి శీత రామునికి వనవాసులకుఁ బరహింస దగ దని చెప్పుట. ఇతి—

సీ. శత్రుధర్మోచిత సాధురక్షణవృత్తు లై నవీరుల కరణ్యప్రవాసి

మానిసంరక్షణమాత్రంబు ధనువుచేఁ గార్యంబు సర్వరాక్షసులఁ జంపి
మునుల రక్షించుట మనకుఁ గార్యము గాదు రాజ్యపాలనశీల రాజధార్య

మైన శస్త్రం బేడ మానితరాజ్యంబు విడిచి యిప్పుడు మునివృత్తిఁ బూని

తే. వచ్చి సొచ్చినవన మేడ వసుచుతీశ, కార్యహింసాభిలక్షణకర్త మేడ
నుటియు హింసారహితతపశ్చరణ మేడ, బుద్ధి సరయ సన్మోగ్యవిరుద్ధ మయ్యె.

తే. దేవ మనచేత నిప్పుడు దేశధర్మ, మాచరింపంగఁ దగుఁగాక యన్య మేల
శస్త్రసేవనమునఁ గలుపంబు గలుగు, శత్రుధర్మం బయోధ్యలోఁ జలుపవచ్చు.

తే. రాజ్యముఁ బరిత్యజించి యరణ్యమునకు, నచ్చినందుకుఁ బరహింసవదలి మాని
వృత్తిఁ బూని వర్తించెదమేని దేవ, తల్లిదండ్రుల కధికమునంబు గలుగు. 122

క. ధర్మమున ధనము దొరకొను, ధర్మంబునఁ బరమసుఖము దనరుచు నుండు
ధర్మమునఁ గలుగు సర్వము, శర్మద యీజగము ధర్మసారము నువ్వి. 123

వ. మహాత్మా కృచ్ఛ్చికాంద్రాయణాదికంబు లైననియమంబులచేతశరీరంబు కృశిం
పం జేసి నిపుణు లగువారిచేత ధర్మంబు ప్రాపింపం బడు సుఖాధిష్ఠానానువర్త
నంబున సుఖంబు గలుగదు గావున రాక్షససంహారోద్యోగంబు కర్తవ్యంబు
గాదు నీవును నిత్యంబును శుచిమతి వై తపోవనంబున నేతత్కాలనవృశం బైన
ధర్మంబు ననుసరించి వర్తింపుము త్రిలోకాంతర్య రిజనధర్మాధర్మాత్మకం బైన
సర్వంబును మీకు విదితం బై యుండు మీకు ధర్మం బుపదేశించుట కెవ్వండు
సమర్థుండు ప్రీతాపలంబున నిది నాచేత సముదాహృతం బయ్యె భ్రాతృసహి

తుండ వై బుద్ధిచేత విచారించి చిత్తంబునకుం దోచినభంగి నవధరింతువు
గాక యని పలికిన భర్తృభక్తయగువై దేహివాక్యంబు విని రాముండు ముని
పరిపాలనాత్మకధర్మసంస్థితం దై యద్దేవి కి ట్లనియె. 124

—ఇతి రాముండు సీతతో రాజులకు సాధురక్షణం బావశ్యకం బని చెప్పటం. ఇతి—

చ. చకితమృగాక్షీ నీపలుకు సత్యము త్పత్రియనీరధర్మదీ
పకము హితంబు పథ్యము శుభంబు వరంబు మనోహరంబు నై
ప్రకటిత మయ్యెఁ గార్మ్యకముఁ బట్టినభూపతి కార్తరక్ష త
పుక దగు నంచు నీవె యిటు పల్కితివే యిఁకఁ జెప్పు నేటికిన్. 125

డి. వారిజగర్భతుల్యు లగువారు మహర్షులు సంతతంబు దు
ర్వాపటుప్రతాపబలవద్ర జనీచరబాధితాంగు లై
వారక యేగుడెంచి జితవైరిని న న్వరణంబు నొంది రం
భోదుహగంధి యమ్ముసులఁ బ్రోవనినాకు యశంబు గల్గునే. 126

చ. నరపిశితోపజీవులు ఘనాఘనదేహులు యుద్రయామినీ
చరు లతిఘోరభంగిఁ దము సారెకుఁ గాఢియ పెట్టి సంతతాం
తరితమఖాదికార్యకలన స్థనుదోయికిఁ గూర్చు లేక ది
క్కటి మునిపుంగవు ల్గడు నుఖస్థితిఁ గానక యున్నవా రొగిన్. 127

తే. నిత్య మీదండకారణ్యనిలయు లైన, మునులు రాక్షసపీడితమూర్ధు లగుచుఁ
దనము లన్నియుఁ జాలించి తమదురంత, చింత లన్నియు నాతోడఁజెప్పుకొనిరి.

తే. ఏను నత్తాపసేంద్రముఖేరితోక్తి, విని తదంఘ్రిల కెఱిగి యోవిప్రులార
యింత వగ వేల నాకు మీచింత లెల్లఁ, జెప్పుఁ డెంతటిపనియైనఁజేయువాడ.

క. అని యేను బలుక విని యి, ట్లనిరి రఘూత్తంస దండకారణ్యమునకా
దనుజులు మము బాధించుచుఁ, గనారిలుచు నున్నవారు గావుము కరుణన్.

క. ఎచ్చోట నుండి వత్తురొ, విచ్చలవిడి పర్వహోమవేళల శాలల్
చొచ్చి శుచికుండముల బలు, మచ్చరమున నింతు రస్థిమాంసంబు లొగిన్.

క. దనుజులరాయిడి కోర్వక, దినకరకులవర్య నీవె ది క్కని దైన్యం
బున శరణ మొందినారము, ఘనకృప రాక్షసులఁ ద్రుంచి కావుము మమ్మున్.

సీ. భూరితపోబలంబున దైత్యుల వధింప శక్తుల మైనను జనవరేణ్య
బహుకాలమున నుండి పడసినఘనతపంబునకు హాని జనించు ననుచు ఘోర
దనుజబాధితుల మయ్యును వారి శపియింప నోడి యున్నాము తదుగ్ర బాధ
నడచి ప్రోవుము కరుణాంభోనిధియటంచు గురుదైన్యమున వేడుకొనిరి గాన

ఆ. దీను లైనమునులదినత్వ ముడుపుట, కంటె వేతె ఫలము గలదె నాకుఁ
గూర్చు లై నదైత్యవీరులఁ జంపినఁ, బాప మేల గలుగు పంకజాక్షి. 138

వ. దేవి రాజత్వం బంగీకరించుటకు సాధుసంరక్షణంబు ఫలంబు గదా మునిరక్షణా

ర్థంబు ప్రాణంబు లొసంగినం గొఱంత లే దేను గై కేయివరవ్యాజంబున వనం
బునకుం జను దెంచుటయు దండకారణ్యనివాసిమునిరక్షణార్థం బని యెఱుం
గుము నాయందు సౌహార్దస్నేహవిశేషంబున హితంబుఁ జెప్పితివి దానం దప్పు
లేదు ప్రాణంబులకంటె గరియసివి గావున నీవలుకులకు సంతోషించితి నిది
మొదలు సాధుసంరక్షణార్థంబు రాక్షసవధంబున కుపక్రమించెదనని నానావిధ
ప్రియాలాసంబుల నమ్మైథిలరాజనందిని గారవించి యద్దేవి నడుమ నిడుకొని
లక్ష్మణుండు పిఱుందదెసం జనుచేరఁ దాను ముంగలి యై యచ్చోటు వాసి
మహారణ్యమార్గంబుఁ బట్టి పోవుచు. 134

చ. అటఁ జని కాంచె రామవిభుఁ డంబరచుంచినసాలభూర్జరీ
కుటజతమాలతాలవటకుందకురంటకకోవిదారవి
స్ఫుటకరవీరలోధ్రతరుచూతమధూకవిశాలశింశుపా
వటలవిరాజితం బయినభాసురదావము భూరిరావమున్. 135

వ. మఱియు నమృహాగహనంబునందు. 136

సీ. పల్వలో తీర్ణశుంభద్యరాహంబులు గుంపు లై సెలయేల్లు రొంపి సేయ
సెలయేటియనుకతి న్నెలసింహపోతంబు లురుసామజములవై నురువడింప
సెలవుల దురుడింభపలసారము గాఱఁ గ్రోల్పులు ల్పొదరిండ్ల గుఱక లిడఁగ
సలలితఘనశాడ్యలచరన్యగపంక్తి భిల్లాగమనభీతిఁ గ్రేల్లు దాఁటఁ

తే. జండగండక వేదండశరభభల్ల, శల్యసారంగచమరికాశశకఖడ్గ
భూరికానరమహిషదుర్వాస మైన, యమృహారణ్యమధ్యమం దరిగి యరిగి. 137

—ఇతి రాముఁ డొకానొకటాకంబునందు వాద్యధ్వనుల వినుట. —

మ. ఒకచో రాముండు కాంచె నభ్రపదసంయుక్తోర్మిసంచారము
న్వికసత్సారసచక్రవాకబినభుగ్వేదండరాడ్వారముం
బ్రకటామోదమరాశి సేవితలనత్పంకేరుహోదారమున్
వకుళాబ్జాకరతీరమున్ సువిలసద్వారంబుఁ గాసారమున్. 138

వ. మఱియు నాసరోవరంబు యోజనాయతంబును వనవారణాలంకృతంబును
గమతమీనగ్రహపాతీనాభియుతంబును నై యొప్పె నందు. 139

క. హృద్యం బై శ్రోత్రములకు, వేద్యం బై నీటిలోనఁ బృథునుందర మై
నద్యస్సుఖనూచక మై, వాద్యధ్వని దోచె దుర్నివారస్ఫూర్తిన్. 140

క. విని రామభద్రుఁ డిచ్చట, జను లెవ్వరు లేరు వాద్యశబ్దము నీటన్
వినఁబడుట కేమిహేతువో, యని యచ్చెరు వడరఁ గాతుకాన్వితమతి యై.

క. అచ్చెరువడ గాఢతపం, బచ్చుపడం జేయుచున్నయనఘుఁ దపస్వీ
సృచ్చరితు ధర్మభృతుని, నైచ్చిన కతుకమునఁ జూచి యిట్లని పలికెన్. 142

శా. భావనం బొక్కటి పుట్టె నిష్కడువులో వర్ణింపఁ జేత సుమా

భాసం బై విన నయ్యెడిం జెవుల కద్దా నిర్జనం బై నచో
స్వాసం బేల జనించెఁ గౌతుకము దైవాటంగ నీచందము
న్నాని గ్రామణి తెల్పు నా నతఁడు సమ్మానించి తా నిట్లనున్.

143

— యిది ధర్మపుత్రుండు రామునకుఁ దటాకమందలివాఁడృధ్వనులకుఁ గారణం బెఱింగించుట. ఇంక—

సీ. అనఘాత్మ వినుము పంచాపురం బనుతటాకం బిది మును మాండకర్ణి యనెడు
మునివతి తపముపెంపున దీని నిర్మించెఁ బదివేలవర్షము ల్పురమనిష్ఠఁ
గరువలి భుజియించి ఘనతపం బొనరింపఁ దత్తపోవహ్నిసంతపు లగుచు
వేల్పులు దలపోసి విఘ్నంబుఁ గావింప వంచించి యపురగివంచకంబు

తే. ననుప వారలు వలపుల నతనిదైర్య, మహిమలోఁగొన నమ్ముని మదనవశత
దేవకాంతలఁ బత్నులఁ గావరించి, యింపు దళుకొత్తఁ జాలఁ గ్రీడింపఁదలఁచి.

ప. ఈతటాకంబునం దంతర్హితగృహంబు నిర్మించి యిందు నిత్యంబు నవ్వేలందులం
గూడి యథేచ్ఛావిహారంబునం గ్రీడించుచుండు నీనిస్వనంబు సంక్రీడమానలై
న యత్తలోదరుల భూషణస్వనోన్మిత్రం బైనగీతవాదిత్రశబ్దం బిచ్చట వర్తించు
వారికి మనోహరంబుగా వీతెంచుచుండు ననివలికిన రాముండు పరమాద్భుతంబు
నొంది యమ్మునిమహత్త్వంబు కొండాకనేపు వక్కాణించి సీతాలక్ష్మణసహితం
బుగా నచ్చోటువాసి కుశచీరపరిక్షిప్తంబును నానావృక్షసమావృతంబు నై య
మృహారణ్యంబునం జెలువొందు తాపసాశ్రమచండలంబుఁ బ్రవేశించి. 145

చ. దిన మొకయాశ్రమంబున నతిప్రమదంబున నున్మి సేయుచున్
మునికృతహోమమంత్రరవము ల్వినుచుం బ్రతిపూజనంబుఁ గై
కొనుచుఁ గుశాస్తరంబుపయఁ గూర్చుచు మూలము లారగించుచున్
మునులకు విందయై రఘువిభుండు చరించెను దండకాటవిన్. 146

చ. ప్రమదముతో నెదుర్కొని తపగిఫలముం బలె రాముని స్మృనుల్
దమతమయాశ్రమంబులకుఁ దప్పక దోడ్కొని పోయి వేడ్క న
క్లమముగఁ బాద్య పుష్పము ఫలంబు కుశాస్తరణం బొసంగి ని
త్యము మముఁ గావు మోరఘవతంస యటంచు నుతించి రెంతయున్ 147

క. చెలువుగ నీగతి రాఘవుఁ, డలయక దినదినము దండకారణ్యమునం
గలతాపసాశ్రమంబులు, గలయఁగఁ జరియించె ననుజకాంతాయుతుఁ డై.

క. ఈరీతి ఘోర మగుకాంతారంబునఁ దిరుగు చుండ దాశరథికి సొం
పార సమయాబ్దములలో, నారూఢిగ వర్షదశక మయ్యెం బెలుచన్. 149

ప. ఇట్లు రాముండు వనంబున నొక్కచోట నిరువదిరెండు నెలలును నొక్క
చోటఁ బదునాల్గు నెలలును నొక్కచోటఁ బదియేను నెలలును నొక్కచోటఁ
బదియాఱు మాసంబులును నొక్కయెడ నర్ధాధికదశమాసంబులును నొక్క
యెడ నర్ధాధికై కాదశమాసంబులును నొక్కయెడఁ బదుమూడుమాసంబు

లును నొక్కయొక్క బదునెనిమిదిమాసంబులును గా నిట్లు దశవర్షంబులు గడపె సంత నారఘవల్లభుండు సీతాలక్ష్మణసహితుండై వెండియు నెప్పటి సుతిత్థమునియూ శ్రమంబునకుం జనుదెంచి యతనిచేతం బ్రతిపూజితం డై యచ్చటం గొన్నిదినంబు లుండి యొక్కనాఁ డమ్ముని జేరి యిట్లనియె. 150

అథ సుతిత్థమహర్షి రామున కగస్త్యాశ్రమమునకు దారిఁ బలుట అథం-

- సీ. మునినాథ గూఢనంబున భగవంతుండు కనకగర్భాభుం డగస్త్యమాని యున్నవాఁ డని వింటి ము న్నామునిశ్రేష్ఠుఁ డెచ్చట నున్నవాఁ డెఱుంగఁ జెప్పు మన్నహాత్ముని ప్రసాదమ్ముఁ గైకొనునట్టితలఁపు జనించె దత్పాదములకు నెప్పుడు మ్రొక్కుదు నెపుడు భాపించుదునో యని తమిఁబూనియున్నవాఁడ
- తే. ననీన నవ్త్మానినాయకుఁ డనభు యేను, గఱవఁ బూనినదాని నాకంటె మున్ను నీవె నొడివితె వాముని నెలపు తెఱఁగుఁ, దెలియఁజెప్పెదవినుము సం దేహముడిగి.
- వ. నుహాత్మా యిచ్చటికి యోజన పశుష్టయమాత్ర దూరంబున నగస్త్యశ్రాతయగు సుదర్శనముని తపోవనంబు గల దయ్యాశ్రమంబు పిప్పలీనశోభితంబును బహుపుష్పఫలోపేతంబును రమ్యంబును నానాశకునినాదితంబును స్థలప్రాయం బును హంసకారంజవక్రవాకోపశోభిత ప్రసన్న సలిభాసుర సరోవరతీరవిక సత్పద్మశ్రీ రవకుమునపంజమంజులాంతర్గతమకరందపానమ త్రచుధుకర ఘంకార సంకులంబు నై యొప్పుచుండు దక్షిణావధంబున నయ్యాశ్రమంబునకుం జని యందు నారేయిగడపి మఱునాఁ డరుణోదయంబునఁ గదలి దక్షిణదిశాభి ముఖుండ నై యొక్కయోజనం బరిగిన నచ్చటఁ గుంభసంభవాశ్రమంబు బహుపాదపసంవృతం బై రమణీయం బై యుండు నందు వై దేహి హృద్యం బగునట్లుగా భవత్సహిత యై విహరించు నట్లు గావున. 152
- క. ఇనవంశేశేఖర యగస్త్యునిఁ జూడఁ జలించితేని నుముహూర్తమునం జను మిప్పు డనుచుఁ బలికినవిని రాముఁడు మ్రొక్కి యతనివీడ్కొనిపెలుచన్.
- వ. సీతాలక్ష్మణసహితంబుగా నచ్చోటు గదలి రమ్యంబు లగువనంబులును మేఘ సంకాశంబు లగుపర్వతంబులును నిమ్నంబు లగుసరోవరంబులును దీర్ఘప్రవా హంబు లగునదీనదంబులు నెడ నెడ నవిలోకించుచు సుతీక్ష్ణోపదిష్టమార్గంబున దూరంబు చని సంహృష్టహృదయుం డై లక్ష్మణున కిట్లనియె. 154

అథ రామఁ డగస్త్యశ్రమం దగుసుదర్శనవాశ్రమముఁ జేర నరుగుట. అథం-

- ఉ. తమ్ముఁడ కుంభసంభవునితమ్మునియూ శ్రమభూమికంటె యం దమ్మగుచున్న దెంతయు సుదగ్రఫలప్రసవప్రకాండభా రమ్మున నన్నతంబు లగుమ్రాఁకులు వ్యోమము నంటి చాల మా ర్గమ్మున నెల్లెడ స్థలచుగా బహుభంగుల నిండి యుండఁగన్.
- చ. విరిసనవిప్పలీఫలనివిష్టమనోహరభూరిసౌరభం

బురుగతి గాడ్పు రేవఁ గటుకోడయ మై వనభూమి నిండ బ
 ల్లిరముగ నెల్లడం బరిమళించును నున్నది కంటె యమ్మునీ
 శ్వేరుగుణసౌరభోత్కరము చారుతరంబుగ వీచెనో యనన్. 156

తే. నరవరాత్మజ కంటె లూనంబులైన, లలితవైడూర్యవర్ణ దర్పలు నవాంబు
 జములు నంక్షి ప్తకావ్యసంపయములంత, నంతఃజూపట్టుచున్నవి యాశ్రమమున.

క. శ్యామా భ్రుశిఖరనిభమై, ధూమాగ్రం బివ్వనమునఁ దోఁచెడిఁ గంటె
 యీమునితపోగ్నిసంభవ, ధూమం బీపగిది నున్నదో యన దశమై 158

క. రమణీయము లగుఘనతీ, ర్థములఁ గృతస్నాను లగుచు ధరణీదివిజో
 త్రములు సమార్జితమమముల, సుమోవహారం బానర్పణ జూచ్చిరి కంటె. 159

తే. నిత్యతపమున మిత్తిని నిగ్రహించి, భువనహితకాంక్ష నేనుహాపుణ్యభ్రాత
 చేత నీదిక్కు లోక ప్రసిద్ధికెక్క, నట్టి మునియాశ్రమం బిది యనఘచరిత. 160

—ఇతి రాముఁడు లక్ష్మణున కగ స్త్యకృతవాతాపీల్వలసంహార ప్రకారంబుఁ చెల్పుట. —

క. అనఘా ము స్నీవనమున, ననిశము వసియించి యుందు రతిపాపమతుల్
 దనుజులు వాతాపీల్వలు, లను వారలు దేవభాసురాంతకు లగుచున్. 161

తే. వారిలో నిల్వలుం డనువాఁడు మిగులఁ, గృత్రిమమహీసురత్వ మంగీకరించి
 వేదభాష భాషించుచు సాదరముగఁ, దాపనులశ్రాద్ధమని నిమంత్రణము చేసి.

ఆ. పూని మేషరూపుఁ డైనవాతాపిని, నడిచించంపి వండి కుడువఁబెట్టి
 వారు దిన్నపిదప వాతాపి రమ్మని, ప్రీతి నిల్వలుండు పిలుచు నంత. 163

క. భీషణరవమున బెట్టుగ, ఘోషించుచుఁ గడుపు సించికొని శీఘ్రమునకా
 మేషాకృతితో నప్పుడు, దోషాటుండు వెడలి వచ్చుఁ దోరపుబలిమిన్. 164

క. అంత మృతు లైనవిప్రుల, నెంతయు గృధ్రములపగిది నిద్దఱు దనుజుల్
 వంతుల బడి భక్షించుచు, నంతోషింపుదురు దుర్విచారన్పూర్తిన్. 165

ఉ. ఇంపుగఁ దారకానికర మెన్నఁగ వచ్చు మహీరజంబు లె
 క్కింపఁగ వచ్చు నీరనిధికిం గలయూర్కుల నెంచ వచ్చు నా
 కంపము లేక నిల్వలుండు గాఢీయపెట్టి నికృష్టవృత్తిచే
 జంపిన తాపసోత్తములసంఖ్య యెనర్పఁగ రాదు యేరికిన్. 166

—ఇతి రాముఁడు సుదర్శనమహర్షిని సందర్శించుట. —

వ. ఇట్లు దుర్వారగర్వాతిరేకంబున నపూర్వగీర్వాణులు ధరణీసుపద్మలవధించు
 చుండు నంతఁ గొంతకాలంబునకు దేవమునిప్రార్థితం డై యగస్త్యమునీం
 ద్రుం డిచ్చోటికిం జనుదెంచుటయు నెప్పటియట్లు నయ్యిల్వలుం డమ్మహాత్ముని
 బ్రాహ్మణార్థంబు నియమించి మేషరూపుం డైనవాతాపిం జంపి తన్మాంసంబుఁ
 బక్ష్వంబుఁ జేసి పెట్టి యతండు గుడుచు నంతఁ దొల్లింటిచందంబున వాతాపిం
 జీరిన నమ్మునీంద్రుండు ప్రహసించుచు నిల్వలుంజూచి యెక్కడ వాతాపి మదీయ

జాతరానిలశిఖాపరంపరల భస్మీభూతుం డై బహుకాలసంచితదురితవిశేషం
 బున యమక్షయంబునకుం జనియెనని పలికిన నన్నిశాచరుండు క్రుద్ధుండు యగ
 స్తునిం బ్రధర్షించిన నమృహానుభావుండు చూక్షప్రేక్షణంబులనిరీక్షించుటయుఁ
 దత్క్షణం బౌరాక్షసుండు శుష్కతృణంబునగది దండహ్యమాన దేహుండు
 నిధనంబునొందె నివ్వధంబున లోకహితార్థంబు దుష్కరం బై నకర్తంబుఁ జేసి
 నట్టిమహానుభావుం డగస్త్యుం డమృహామునిభ్రాతృపుణ్యాశ్రమం బిది యని
 పెక్కువిధంబుల నమృహార్షి ప్రభావంబు వక్కాణించుచు సూర్యుండు గ్రుంకిన
 పశ్చిమసంధ్య నుపాసించి సీతాలక్షణసహితండు రాముండు రమ్యం
 బగుతదీయాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించి సముచితంబుగా నమృహార్షి సందర్శించి
 తచ్చరణంబులకు నమస్కరించి యతనిచేతం బ్రతిపూజితం డై ఫలమూ
 లంబు లుపయోగించి యారాత్రి యచ్చట వసియించి మఱునాఁడు సూ
 ర్యోదయసమయంబునఁ గాల్యకరణీయంబులు దీర్చి తగినతెఱంగున నమృసీం
 ద్రునిచేత నామంత్రణంబు వడసి సుతీర్ణోపదిష్టమార్గంబుఁ బట్టి జానకీలక్ష్మణో
 పేతంబుగాఁ బరమానందంబునం జని చని.

167

—రాముం డగస్త్యాశ్రమముఁ జేరుట. —

చ. ఇనకీరణాలికిం జొరవ యీని మహాగహనంబున న్రయం
 బునఁ జనుచు న్రఘూత్తముండు పొల్పుగఁ గాంచె మదద్వివేంద్రహ
 స్తనిహతసాలసంగతపతంగవిరావవిరాజితంబుఁ బౌ
 వనకపిశోభితంబు ఫలవంతము నై న తరుప్రతానమున్.

168

వ. అప్పుడు.

169

చ. మిహిరసమానతేజఁడు సమీపగతుండును బూజనీయుఁ డౌ
 మిహిరకులావతంసుపయి మేడలనుండి పురాంగన ల్పూహృ
 స్తహృదయ లై ప్రసూనములఁ జల్లినభంగి మరుత్ప్రయుక్తభూ
 రుహగతనూత్నవల్లికలు రూఢిని జల్లె లనెత్తుమంబులన్.

170

చ. అనుపమదీర్ఘచాపధరుం డై నను దత్కరుణార్ద్రభావనూ
 చనమగు స్నిగ్ధగాత్రము నశంక మనంబునఁ జూచుచు స్తుదం
 బనుపమరాగముం జెలఁగ నవ్వలఁ బోవక నిల్చి శంబరాం
 గనలు విశాలనేత్రములు గల్లుటకు న్నల మొందె నెంతయున్.

171

క. ఈవిధమున రఘువుంగవుఁ, డావనసౌభాగ్యగరిమ లటుబహుగతుల
 న్భావమునకు నమ్మోదముఁ, గావింప నుమిత్రపట్టిఁ గని యిట్లనియెన్.

172

—రాముండు లక్ష్మణున కగస్త్యాశ్రమవిశేషముల వర్ణింపించి చెప్పట. —

క. కనుఁగొంటె కుంభభవనా, వనపుణ్యాశ్రమముఁ జేర వచ్చితి మిచట
 స్థనమ్మగభిగములు దిరిగెడి, వనవీధుల విగతజాతివైరము లగుచున్.

173

క. తరుణులతోడఁ బెనంగెడు, పురుషులచందాన నిచట భూరుహచయము
 ల్తరుణులతలతోఁ బెనంగొని, కర మొప్పుచు నున్న వీవు కంటె కుమారా. 174

తే. చారువత్రంబు లైనవృక్షములు శాంత, ఖగమృగంబులు గలిగి శృంగారఘటితఁ
 దనరు చున్నవి గాన నివ్వస మగ స్త్ర్యమునివరాశ్రమ మగు నిక్క మనఘచరిత
 తే. అనఘయెవ్వోడులోకంబులందునై జ, కర్తమునఖ్యాతివడసెనగస్త్ర్యుడనగ
 నట్టిపుణ్యులయాశ్రమ మదిగోఁ గంటె, కన్నులకు విందు సేయుచు నున్నదివుడు.

చ. కమలభవప్రభుం డగునగ స్త్ర్యమహామునినాథుపావనా
 శ్రమ మిదే ర వృక్షంబు విలసత్కినలాంగుళిసాలహస్తముల్
 క్రమమున నెత్తి యున్నదఖగధ్వనుల స్వనుఁ బిల్చు చున్నచం
 దమునఁ జెలంగు చున్నయవి తమ్ముడ కంటివె యివ్వనాశుల్. 177

వ. మఱియు నివృహనీయాశ్రమంబు ప్రాజ్యధూమాకులవనంబును జీరమాలాపరి
 ప్పుతంబును బ్రశాంతమృగయాథంబును నానాశకునినాదితంబు నై యొప్పు
 చున్నది విలోకింపుము. 178

తే. నిత్యతపమున మిత్తిని నిగ్రహించి, యఖిలహితకాంక్ష నెవ్వోడి యామృతదేశ
 మునుదినంబునుమునిశరణ్యముగఁజేసె, నయ్యగస్త్ర్యునియాశ్రమమదిగోఁగంటె.

క. మేరుముఖభూమిధరభూ, దారకమతశేషదిగిభతతులకు నెన యై
 యారమ్యాశ్రమ మతితే, జోరాజిత మగుచుఁ బొల్పుఁ జూచితె యనఘ. 180

తే. అనఘ యివ్వనానివర్త్యుఁ డీయామృదిక్కు, నాటపట్టుగఁ నై కొన్ననాటనుండి
 యిచట దనుజులు వర్తింతురెల్లప్రాద్దు, వరమునీంద్రులభంగి నిర్వైరు లగుచు.

నీ. స్వాపరాజ్యగర్వధూర్వహనహుషైశ్వర్యశోషణం బెవాప్సనిభాషణంబు
 భృతమహోర్జివ్యాప్తవితతపాథోరాశినరజలం బెవాప్సనికరతలంబు
 చటులమేమాకారకుటిలవాతావిభక్షణశాలి యెవాప్సనిజతరకీలి
 భూరివింధ్యాద్రిదుర్వారమహోత్సేధనాశనం బెవాప్సనిశాసనంబు

తే. అట్టిపరమేష్ఠిసన్నిభుఁ డైనకుంభ, సంభవునియాశ్రమం బిదే స్వర్గతుల్య
 మగుచు రాజులుచున్నది విగతజాతి, వైరమృగపక్షిరాక్షసోదార మగుచు.

వ. మఱియు భగవంతుం డైనయగ స్త్ర్యమహామునినామగ్రహణంబున నీడక్షిణ
 దిశ క్రూరకర్మ లగురాక్షసులచేత ధర్మించుట కశక్యం బనియు సజ్జనాభిగమ్యం
 బనియు ముల్లోకంబులం బ్రసిద్ధి వహించె జరజీవి యైనయీయగస్త్ర్యునియాశ్ర
 మంబు శ్రీమంతం బై వినితజనసేవితం బై యొప్పు నీలోపాముద్రాకాంతుండు
 విశ్రుతకర్మండును లోకార్చితుండును సాధుజనహితరతుండును గావున సమా
 గతుల మైనమనకు శ్రేయం బొసంగు నట్లగుటంజేసి. 183

ఉ. ఇల్లవభంజనం డయిన యీమునియంఘ్రిల కత్తుకాత్తులై
 చెల్వగ నిత్య మర్చనము సేయుచుఁ బుణ్యకథేతిహాసము

లృప్యిడిఁ బ్రీతితో వినుచుఁ బాయక తత్కృప నొంది యిందు ని
చ్చ లవనవాసశేషదివసంబులు వుచ్చగ రాదె లక్ష్మణా

184

ఉ. నిచ్చలు దేవదానవమునిప్రభుచారణసాధ్యు లాది గా
నిచ్చట నెవ్వనిం గుతుక మేర్పడ వేడ్క భజించు చుందు రా
నచ్చరితు న్నమ స్తమునిన్ త్తమునిన్ సుగుణాలవాలుని
న్చచ్చట దీరఁగా మనము మోదమునం గొనియాడు టొప్పడే.

185

చ. సరసురయత్నకింపురుషనాగనభశ్చరసిద్ధసాధ్యకి
న్నరగరుడాదు లెంతయు ననారత మిమ్మునినాథుఁ గొల్పుచుం
బరమముసీంద్రుల న్వరవిమానరథస్థులఁ జేసి నస్తుదో
త్కరమున వెంటఁ దోడుకొని గ్రక్కునఁ బోదురు శక్రపీఠికిన్.

186

తే. కామవృత్తుండు క్రూరుండు ఘాతుకుండు
పండితుండు గానివాఁడు శకుండు ఖలుండు
గూఢవిప్రియకారియు త్సుద్రుఁ డిచట
నిలిచి జీవింపఁగాఁ చాలఁ డలముచరిత.

187

తే. మును లనేకు లివ్వనమున ఘనతపోవి, శేషనిష్ఠలు సల్పి సంసిద్ధు లగుచు
దివ్యదేహులై రవినిభ దేవయాన, మెక్కి చనుదురు హరిపురి కక్కజముగ.

188

తే. దశరథాత్మజ యిచట భూతములచేత, సురలు ప్రార్థితు లయి మెచ్చి పరమకరుణ
వెలయయత్నముమరత్యవలఘురాజ్య, మిత్తురీయాశ్రమమహాత్మ్యమిట్టిదరయ.

—ఇది లక్ష్మణుఁ డగ స్త్యమహర్షికి రామునిరాక యెఱింగించుట. ఇది—

తే. అనఘ లక్ష్మణ నీవు మున్నరిగి నాదు, రాక యెఱింగించి వుచ్చము రవినమాన
తేజఁ డగుకుంభసంభవదివ్యమాని, కనవుడు నతండు తత్తపోవనముఁ జేరి.

క. అచ్చట నొకమునిశిష్యుని, నచ్చువడం జూచి దశరథాగ్రతనయుఁడున్
నచ్చరితుం డగురాముఁడు, వచ్చినవాఁ డిత్తపన్నీవర్యునిఁ జూడన్.

191

వ. ఏ నమ్మహాత్ముని యనుజన్తుండ లక్ష్మణుం డనువాఁడ నిత్యంబును భృత్యమాత్రుం
డనై పరిచర్యాభక్తియోగంబులం గొల్పి యుండుడు నట్టియేనును సీతయుఁ
దనపిటుండం జనుడేరఁ బితృశాసనంబున దండకారణ్యంబునం జరియింపఁ జను
దెంచినవాఁ డనవుడు నమ్మునిశిష్యుండు శీఘ్రంబున నగ్నిశాలకుం జని య
గస్తుని నందర్శించి కృతాంజలి యై దేవా దశరథనందనుం డగురాముండు
సీతాలక్ష్మణసహితుం డై మిమ్ము నందర్శించి మీకు శుశ్రూషఁ గావింపం
జనుదెంచి యున్నవాఁ డని విన్నవించిన నమ్మహర్షిశ్రేష్ఠుం డన్నత్కలదైవతం
బైన శ్రీరాముండు సీతాలక్ష్మణోపేతుం డై వచ్చి యున్నవాఁ డని శిష్యుని
వలన విని శ్రవణానందం బనుభవించి శిష్యు నవలోకించి మద్భాగ్యవశంబున

రాముండు చిరకాలంబున కిప్పుడు నన్ను విలోకించుటకుం జనుడంచె నన్నహాత్తునినమాగమంబు నాచేతఁ బెద్దకాలంబున నుండి కాంక్షితం బైనయదియొకదా కల్యాణగుణనాంద్రుఁడైనయారామచంద్రునిం గన్నులారం గనుంగొని యున్నహానుభావున కతిథినత్కారంబుఁ గావించి కృతార్థుండ నయ్యెన నీతాలక్షణసహితంబుగాఁ దోడ్కొని రహస్యనిన సతండు రయంబునం జనుడంచె లక్షణం గాంచి రాముం డెచ్చట నున్నవాఁడు మునీంద్రునిం జూచి సవశ్యంబుచనుదెంచుంగాక యని పలికిన నాలక్షణం జమ్మునిశిష్యునిం దోడ్కొని చని సీతారాములం జూపిన సతండు మునివచనం బారామునకుం జెప్పి వారలం దోడ్కొని యాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించె నట్లు రఘువల్లభుండు సీతాలక్షణ సమేతంబుగాఁ బ్రశాంతహరిణాకీర్ణం బైనతపోవనంబుఁ బ్రవేశించి యందు బ్రహ్మస్థానంబును వహ్నిస్థానంబును విష్ణుస్థానంబును మహేంద్రస్థానంబును సూర్యస్థానంబును సోమస్థానంబును భగస్థానంబును గుబేరస్థానంబును ధాతృ విధాతృస్థానంబులును వాయుస్థానంబును శేషస్థానంబును గాయత్రీస్థానంబును వసుస్థానంబును వరుణస్థానంబును గార్తికేయస్థానంబును ధర్మస్థానంబును మొదలుగాఁ గల దేవస్థానంబు లన్నియు విలోకించుచుఁ జరమాద్యుతంబు నొందుచుం జని చని యొక్కచోట శిష్యగణపరివృతుం డై దీప్తతేజః త్రన మహర్షులనడుచు శాశ్వతం డైనవరమేషించనంబున సుఖాసినుం డై తేజ రిల్లు చున్నయొక్కంభ సంభవమహర్షి శ్రేష్ఠుని నవ్రులం జూచి నివయవినమిత గాత్రం డై యదుగు చుండె నస్తుహర్షి ముఖ్యుండును సీతాలక్షణసహితం డై వచ్చు చున్నరామచంద్రు నల్లంతనె విలోకించి దిగ్గునఁ బరమానందంబు డిగ్గి రయంబున నెదురుగాఁ జనుదెంచు చుండె నప్పు డారఘవల్లభుండు లక్షణున కిట్లనియె.

192

క. ఇమ్ముని మర కెదురుగ ట్టి ప్రమ్మనఁ జనుడంచెడు స్వపమ్ములకు నిధాన చ్చుగునీయన నౌదా, ర్యమ్మనఁ గుంభజఁ డటంచు నాత్మ నెఱిగితిన్. 193

—ఇతఁ రాముఁ డగ స్త్యపహర్షిని సంవర్షించుట. —ఇతఁ

- క. అని లక్షణుతో నాడుచు, జననాయకుఁ డతఁడు తాను సంభ్రమమున భూతనియా యుతముగఁ జని య,మ్మునిపదపద్మముల కెఱిగె మోదం బెనఁగన్.
- క. పదపడి లక్షణుఁ డమ్ముని, పదములకుం బ్రణతిఁ జేసె భక్తియుతుం డై సుదతీరత్నము బానకి, ముద నులరఁగ మ్రొక్కి లిదన మునిపదములకున్.
- తే. అంత నమ్మునిశేఖరుం డమ్మహాను, భావు నాలింగనముచేసి బహువిధములఁ బ్రేమ నభివృద్ధిగావించి సేమమరసి, హర్ష మిగురొ త్తలూర్పుండుమనుచుఁ బలికి.
- ప. శీఘ్రంబున వై శ్వదేవంబుఁ గావించి మొదల బ్రాహ్మణాతిథుల సర్వవిదానంబున నర్చించి వానస్థధర్మంబున వారికి భోజనం బొసంగి తానును సుఖా

సీనుండై తన కభిముఖంబుగా రాముని సుఖాసీనుం గావించి రఘువరా తపస్వి
యగువాఁడు పూజ్యపూజాతిక్రమణంబుఁ గావించె నేనికూటసాక్షియుంబోలెఁ
బరలోకంబునందు స్వమాంసభక్షకుం డగుఁ గావునఁ బ్రత్యవాయపరిహారా
ర్థంబు నిన్నుం బూజించెద నని పలికి వెండియు నిట్లనియె. 197

సీ. కనకాననాగ్రభాగమున నుండెడునీకు నీకుశవిష్టర మిచ్చు తెంత
రమణీయదానధారాశాలి వగునీకు నొయిచ్చు విమలార్ఘ్యతోయ మెంత
యనుదినశాలోద నాహారునకునీకు నీమూలఫలము లేనిచ్చు తెంత
నిరుపమకాంచనాంబరధారి వగునీకు నీవల్కలాజన మిచ్చు తెంత

తే. భక్తి నేనిచ్చుపుష్కరపత్రపుష్ప, మాత్రమును గైకొనుట కాక మనుజవర్య
తరమెఱిగినిన్నుఁ బూజింపఁదరమెనాకు, మిష్టుఁగనుఁగొనుటంతయె మేలుగాక.
వ. మహాత్మా నీవు సర్వలోకాధిపుండవు ధర్మచారివి మాన్యుండవు పూజనీయుం
డవు ప్రియాతిథి వై చనుడెంచుటవలనఁ గృతకృత్యుండ నైతి నని పలికి ఫల
మూలపుష్పంబుల యభేష్టంబుగాఁ బూజించి క్రమ్మట నిట్లనియె. 199

అగ్రస్థమహర్షి రామునకు దివ్యంబులగు ఖడ్గబాణతూణికకోదండంబు లొసంగుట

సీ. తతహేమకనకభూషితవిశ్వకర్మ నిర్మితదివ్యవైష్ణవపితృతథనువు
పద్మసంభవదత్తవరమభాస్కరకిరణోపమామోఘశరోత్తమంబు
శక్రవిశ్రాణితాక్షయసాయకాంబకసంపూర్ణదీర్ఘనిషంగములును
రమణీయతరమహావిజయకోశప్రశస్తనువర్ణభూషితశాతఖడ్గ

తే. మర్రి నొసఁగెద విజయార్థ మమరవిభుఁడు
కులిశమును బోలెఁ గైకొను మలరథాంగ
పాణి యీసాధనంబుచేఁ గగట గెలిచి
శతమఖునకుఁ ద్రైలోక్యరాజ్యం బొసంగె.

200

క. అని పలికి మహాతేజుఁడు, మునిపతి సత్కరుణ మీఱ మోదం బలరక
ధనురాదిసాధనంబులు, ఘనమతి రాఘవున కొసఁగి క్రమ్మటఁ బలికెన్.

20

క. సరనాథ నీకు శుభ మగు, ధరణినుతాలక్షణాన్వితంబుగ నన్నుం
బరికింప వచ్చినందునఁ, బరితుష్టుండ నైతిఁ దనము ఫలియించె రహీన్.

202

ఉ. పిన్నటనాటయండియును బెక్కునుఖంబుల వర్తమానయై
వన్నియఁ గన్న చాట నిటువంటియవస్థల కోర్వ లేక యా
పన్నత నొంది యున్నది నృపాలక జానకి కంటె భక్తిసం
పన్నతయు స్యుచిత్య మనమానసతీర్థము మాకుఁ దెల్పుచున్.

203

చ. సరవర సద్గృహాభ్యము మనంబున నెంచక యీవధూటి దు
ర్భరవనవాససంజనితబాధఁ దలంపక భర్తృభక్తిచే
వరుస సరణ్యసీమ కిటు వచ్చుటఁ జేసి యపాంసులాశిరో

- వరమణి యయ్యెఁ గాదె తనవారికి నిత్యయశంబు గల్గెగన్. 204
- క. వై దేహపుత్రి బాల్యం, బాదిగ సుఖలీలఁ బెరిగె నటు గాన మనఁ
భేదంబు గలుగ కుండఁగ, నాదరమున నరసి ప్రోవు మనఘవిచారా. 205
- క. ఈలోకంబునఁ బ్రకృతికా, స్త్రీలు పతి నమగ్నఁ డైన సేవితం రతం
ఁదోలి విషమఘ్నఁ డగునపు, డాలస్యముఁ జేసి విడుతు రవహితబుద్ధిన్ 206
- క. విద్యుచ్చపలత్వము శస్త్రోద్యత్తిక్షతయు మారుతోరగరిపువే
గోద్యోగతయుం గైకొని, విద్యుద్ధాత్రలు యథేచ్ఛ విహరింతు రిలన్. 207
- క. ఏతాదృశదుర్దోష, వ్రాతపరిత్యక్త యైన వసుధాసుత వి
ఖ్యాతిఁ బాలు పొందు ననసూ, యాతరుణీపార్వతీరమాదుల కెన యై. 208
- క. జనవర యెచ్చట లక్ష్మణ, జనకసుతలు గొలువ నీవు చరియించితి వా
ఘనదేశ మలంకృత మై, యనవరతం బతిపవిత్ర మై యొప్పుఁ గదా. 209
- వ. మహాత్మా సూర్యుం డస్తమించు చున్నవాఁ డీరాత్రి యిచ్చట సుఖంబుండుమని
పలికిన నారఘూత్తముండు మునివచనప్రకారంబునఁ బశ్చిమసంధ్య సుహాసించి
యమ్మనిగ్రామణిచేతఁ బూజితుం డై పుణ్యకథేహాసంబు లాకర్షించుచు సీతా
లక్ష్మణసహితంబుగా నదోచ్చట వసియించి మఱునాఁడు సూర్యోదయంబున
సానుజుం డై కాలోచితకృత్యంబులు నిర్వహించి నముచితంబుగా నమ్మునివల్లభు
సందర్శించి నమస్కరించి యతనిచేతం బ్రతిపూజితుండు యంజలిఁ గీలించి యి
ట్లనియె. 210
- చ. అనఘ భవ త్రవోవనమునందు సుఖించితి నేఁటిరాత్రి భూ
తనయయుఁ దమ్మఁడుం గొలువఁ దద్దయుఁ బుణ్యఘనండు వై న నిక
గనుఁగొని ప్రీతిఁ బూజనముఁ గైకొనినందున రాజకోటిలో
వినుతికి నెక్కితిక భవనవిశ్రుతభూరియశంబుఁ గాంచితిన్. 211
- అశ్వితిగస్తుని శ్రీరాముండు తాము వసియింపఁ దగినప్రదేశంబు దెలియఁజెప్పఁగోరుట. అశ్వితిగస్తుని
- వ. మునీంద్రా సీతాలక్ష్మణసహితంబుగా నాకు వసియింపం దగినరమ్యప్రదేశం
బొక్కటి యాన తిమ్మ సీవు త్రైకాలికనకలజగద్యృతాంతాభిజ్ఞుండవు నీకు గో
చరింపనియర్థంబు లేదని పలికిన నమ్మునిశ్రేష్ఠుం ఁదొక్కముహూర్తంబు చిం
తించి విజ్ఞానవిలోచనంబున భావికాలవృత్తాంతం బెఱింగి ధీరుండు రాజేంద్రా
యిచ్చటికె యోజనద్యయమాత్రంబుదవ్వల గోదావరీతీరంబున బహుమూల
ఫలోదకం బైనపంచవటియనంబరంగునొక్కపుణ్యదేశంబుగలదచ్చోటరమ్యం
బుగా నాశ్రమంబు నిర్మించుకొని యందు సీతాలక్ష్మణసహితుండ వై విహరిం
చుచు వనవానశేషదినసంబులు పుచ్చుము తండ్రిచేత దత్తం బైనసమయకా
లంబు డగ్గఱియొ గావున దీర్ఘప్రతిజ్ఞుండవై సుఖంబుగా రాజ్యంబు నధిగమిం
చెద వెవ్వండు జ్యేష్ఠపుత్రుండ వైననీచేత యయాతియుం బోలెఁ దారితం

డయ్యె నట్టిదశరథుండు ధన్యుం డయ్యె నేను గై కేయి దుర్జంత్రంబును దశ
రథుని ప్రసాదంబును భవనాగమనంబును భావికాలవృత్తాంతంబును సర్వం
బును దశరథ భావవిశేషంబున నెఱింగి యున్నవాడఁ గావున మత్సమేతరం
బుగా నుదీయాశ్రమనివాసంబునం దభీష్టంబు గలవాడఁ నయ్యును బంచ
వటికిం బొమ్మని ధీరతరంబుగాఁ బలికితి నప్పుంచవటి దేశంబు ప్రాజ్యమూలఫలం
బై నానాద్విజగణయుతం బై వివిక్తం బై పుణ్యంబై రమ్యంబై శ్లాఘ్యం బై
యుండు నచ్చట నై దేహి మనోహరంబుగా విహరింపం గలదు నీ వచ్చట
యథానుఖంబుగా నసియించి తాపము రక్షించు చుండు మల్లెన నీకుఁ గార్య
సిద్ధి యగు నని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

212

అగ్రస్త్యమహామని రామనికిఁ బంచవటి వాసయాగ్య మని యానతిచ్చట

సీ. జననాథ యిచ్చటి కనతిదూరంబునఁ గలదు సాంద్రమధూకకాననంబు
పరఁగ నవ్వనికి నుత్తరభాగమున నేగఁ గనుపట్టు నొకవటత్కారుహంబు
దాని కవ్వల నొక్క ధరణీధరం బొప్పుఁ దత్సమీపంబునఁ దనకు నొక్క
సమతలం బై నదేశం బదె యలపంచవటి యనువిఖ్యాతి నెఱు దేశ
తే. మనవరతపుష్పితద్రుమమై చెలంగు, నచటి కేగు మటన్న నయ్యర్కగులుండు
మానిపతి సత్కరించి నమస్కరించి, నమ్ముఁ డై ప్రీతి నామంత్రణంబు వడసి.
ఉ. తానును లక్ష్మణుండు వితతస్ఫుటచాపశరాసితూణముల్
మానుగఁ దాల్చి మిక్కిలి సమాహితు లై రణరంగధీరు లై
మానుగ నీతఁ దోడ్పొని సమంచితతేజము పిక్కటిల్ల న
వక్షానివరోపదిష్ట మగుమార్గమునం జని రవ్వనంబునన్.

214

రామలక్ష్మణులు జటాయువుం గాంచుట.

క. ఇతైఃకగున నేగుచు రఘు, సత్తము లొకవోటఁ గనిరి శైలనిభుక్ గృ
ధోత్తముని భీమకాయు ను, దాత్తబలు వటస్థుఁ బుణ్యతము నతివృద్ధున్. 215
తే. కాంచి వాని నిశాటునిఁ గాఁ దలంచి, ధీరులై యెవ్వఁడవు నీవు దెల్పు మనిన
నావిహంగమనాథుఁడత్యాదరమున, నినకులులఁజూచి మధుగోక్తి నిట్టులనియె.
క. అనఘాత్మలార నను మీ, జనకుం డగుదశరథునకు నచివునిగ మనం
బున నెఱుంగుఁ డనినఁ బితృసఖుఁ, డని యతనికిఁ బూజ చేసి రధికప్రీతిన్.
క. వానికులం బాతనియభి, ధానముఁ దెలియంగ నడుగఁ దడయక యతఁడున్
మానుగఁ దనవృత్తాంతము, ధీనిధి రాఘవునితోడఁ దెలియంగ ననియెన్. 218

జటాయువు తనవృత్తాంతంబు శ్రీరామన కెఱింగించుట

వ. మహాత్మా తొల్లి విరించికిఁ బుత్రులై కర్దముండును విక్రీతుండును శేషుండును
సంశ్రయుండును స్థాణుండును మరీచియు నత్రియుఁ గ్రతుండును బులస్తున్దండు
ను సంగిరనుండును బ్రచేతసుండును బులహండు ననువారలు సృష్టికారణులై

జన్మించి రండు మరీదికిఁ గళ్యపాహ్వయందు పుట్టె మఱియుఁ బ్రహ్మదక్షిణాంగు
 వ్యసంభవుం డై నదతుసకు నటునదియందికూఁతులు జన్మించి రండు నదితియు
 దితియు దనువుఁ గాళిగఁయుఁ దామ్రయుఁ గ్రోధవళయు మనువు ననలయు నను
 వారి నెనమం ద్రఁ గళ్యశకుఁ గళ్యపుండు నివాహంబై నిూను ముల్లోకంబులం
 బాలింపం గలవారి మత్సనూనులఁ బుత్రులఁ బడయుం వనిన నం దదితియు
 దితియుఁ గాళియు నీముపువరు పతివాగ్యంబున కీయకొనిరి తక్కినభార్యలుపతివా
 క్యం బంగీకరింపకుండి రామువ్రసిలోనఁ బతివిశ్వాసతారతమ్యంబువలన నదితి
 త్రయత్రింశశ్లోకటిదేవతలను ద్వాపకాదిత్యులను ననువుల సేకాదశబుద్ధుల
 నభిదేవతలం బడసె దితి బలవంతులై నరాక్షసులు పుట్టిరి తల్లి యావ
 నుంధర వారలయధీనం బని వీనం బడు దను నను దానిఁ హయగ్రీవుం దను
 దానవుండు పుట్టెఁ గాళిగ యనుదానిఁ నరకుండును గాళికుండు ననువా
 రియవురు గలిగిరి తామ్ర యనునది క్రౌంచయు భాసియు భృతరాక్షియు శుక్రియు
 ననునేత్రరఁ గూఁతులం గనియె నందుఁ క్రౌంచి యనుదానిఁ నుటాగంబులు
 పుట్టె భాసి యనుదానిఁ భాసంబులు పుట్టె శ్యేని యనుదానిఁ శ్యేనగృ
 త్రంబులు పుట్టె భృతరాక్షి యనుదానిఁ హంసగలహంసచక్రవాగంబులు
 పుట్టె మఱియును దానిఁ నత పుట్టె నతకు విసత జన్మించెఁ గ్రోధవళ యనుదానిఁ
 మృగియు మృగనందయు హరియు భద్రమదయు మాతంగియు శాష్టాలియు
 శ్వేతయు సురభియు నర్విలక్షణసంపన్న యగుసురనయుఁ గద్రువు ననువడు
 గురుకూఁతు లుచ్చనించి రండు మృగి యనుదానిఁ మృగంబులును మృగమంద
 యను దానిఁ భల్లూగంబును నీలవాలంబులై నస్వమరంబులును శ్వేతవాలంబు
 లై నచమరంబులును హరి యనుదానిఁ సింహంబులును వానరంబులును బుట్టె
 భద్రమదయునుదానిఁ కికావతి యనుకూఁతురు గలిగె నయ్యిరానతి కై రానతం
 బనుమహాగజంబు పుట్టె మాతంగి యనుదానిఁ మాతంగంబులు పుట్టె శాష్టాలి
 యనుదానిఁ వ్యాఘ్రంబులును గోతాంగూలంబులును బుట్టె శ్వేత యనుదా
 నిఁ దిగ్గజంబులు పుట్టె సురభి యనుదానిఁ రోహిణియు గంధర్వియు ననుకూఁతు
 లిష్టలు జన్మించి రండు రోహిణి యనుదానిఁ గోవులును గంధర్వి యనుదానిఁ
 హయంబులునుం గలిగెనురస యనుదానిఁ బహుభంబులై ననర్పంబులుపుట్టెఁ
 గద్రువ యనుదానిఁ బన్నగంబులు పుట్టె మఱు పనుదానిఁ బ్రహ్మక్షత్రియువై శ్వ
 గోద్రుప్రముఖులై నసమసుఖ్యులు జన్మించిరి యనల యనుదానిఁ దియకార
 భలంబులై నపృక్షంబులుపుట్టె మఱియు సురసచెలియు లగుకద్రువకు శేషహను
 కపురోగనయులై నసాగసహస్రంబులు పుట్టెనందు సహస్రశిరుండు సశేషుండు
 భరణీభకుం డయ్యె శుకేష్త్రి ధ్మైవనితత కరుణంబును గరుడుం దన నిష్టలు
 రోహిణులు గలిగి రిం దితియునకు మహాగంబుం దగునంపాతియు నేనును జన్మించి

తమిషుడుత్పత్తికథనార్థంబు సృష్టిక్రమం బంతయు నెఱింగించితి నరుణునిభార్య
 నేటొక్క శ్యేని యనియెఱుంగుము శ్యేనిపుత్రుండ నై ననన్ను జటాయువునుగా
 నెఱుంగు మేను మహాబలుండ దశరథునకు సచివుండ నీ విచ్చట వసించితివేని
 భవత్తామితంబులు దీర్చుచు ఫలాఘ్నలై యొండుచోటికింబోయినప్పుడు జానకిం
 బరివేష్టించి రక్షించు చుండెద నిది దుర్గనుం బగుకాంతారంబు మృగరాక్షస
 సేవితం బై యొండు నిష్కహాగహనంబున మదీయసాహాయ్యం బంగీకరించుట
 నీ కవశ్యకర్తవ్యం బని పలికిన నతనిపలుకుల కలరి రాముండు వానిఁ బితృసఖు
 నిఁగ నెఱింగిపూజించి సంతోషించియతనిఁగౌఁగిటఁ జేర్చియతనితోఁ జనఖ్యంబుఁ
 జేసి సారెసారెకు నతనివలనఁ బితృసఖత్వవృత్తాంతంబు ముదంబున నాకర్ణించు
 చు నతనిం దోడ్చొని సీతాలక్ష్మణసహితుం డై యనలుండు శలభంబులంబోలె
 శాత్రువుల దహించుచుఁగొండాకదూరం బరిగి నానావ్యాళసమాకీర్ణంబై నపం
 చపటీదేశంబుఁ బ్రవేశించి దీప్తతేజం డైనసామిత్రి నవలోకించి యిట్లనియె.

శ్రీరాముండు సీతాలక్ష్మణసహితుం డై పంచపటిం జేయట

- క. అగణితమహిమాస్పదఁ డా, యగస్త్యముని చెప్పినట్టి యలపంచపటికా
 సుగుణాఢ్య చేరితిమి గద, తగి యన్నది కంఠె పుష్పితద్రుచు మగుచున్. 220
- ఉ. ఈవనమధ్య దేశము సమృద్ధనవాంబుజలాశయాన్వితం
 బై వివిధప్రసూనముదంచితరమ్యచిశాలవృక్ష మై
 పావనసంయుమీంద్ర పరిపాల్యతపోవనరాజరంజితం
 బై విలసిల్లు చున్న దనఘా మన కీచ్చట నిల్వఁగఁ దగున్. 221
- క. పొందుగ నీకాననమునఁ, గందువ లరయంగ నీవు కడు నేర్పరి వీ
 సందున వేడ్క మనకు ని, ల్వం దగుచో పెద్ది దానిఁ బరికింపు మిఁకన్. 222
- ఉ. నాకును నీకు జానకికి నల్పగ నెద్ది మనోజ్ఞ మెద్ది ప
 ద్మాకరయుక్త మెద్ది విమలాంబుసమిత్తుశ మూల మెద్ది య
 స్తాకఫలప్రసూన మయి సొంపుగ శోభిలు నట్టిచోటఁ బు
 ణ్యాకర వర్ణశాల చెలువార రచింపుము నేర్పుపెంపునన్. 223
- చ. అన విని లక్ష్మణుండు వినయంబున నంజలిఁ జేసి యిట్లనుకొ
 మనుకులవర్య మీకు గరిమం దగ వర్షశతంబు ప్రీతి ని
 వ్వనిఁ బురమందు నొండెఁ బరవంతుండ నై తిని మీరె చూచి తోఁ
 చిన రుచిరస్థలంబున రచింపు మటంచు వచింపుఁ డెంతయున్. 224
- తే. అవినఁ దమ్మునిమాటల కలరి రాజ
 వర్యుఁ డచ్చట రుచిరనివాస మొకటి
 గాంచి కరమున నాతనికరము వట్టి
 యెలుఁగు మధుయుక్త మగు చుంజ నిట్లు లనియె. 225

క. తమ్ముడ యీదేశము ర, మృత్యు మై కునుమితమహీరుహశ్రేణీయు
క్త మై యున్నది యిట రుచి, రమ్మగ నొకయాశ్రమంబు రచియింపు మింకన్.

క. ఘనసురభిగంధిరవినిభ, పనరుహములచేత మిగుల వ్యావృత యై యీ
యనువున నెల్లడ నొప్పెడిఁ, గనుఁగొంటివె పద్మినీనికాయం బనఘా. 227

చ. మునిపతి చెప్పినట్లు బహుపుష్పేతభూమిరుహస్ర కాండ యై
యనుపమచక్రవాకబకహంససురాశవిరాజమాన యై
ప్రణతనవాంబునంభవతరంగకణద్రవగంధవాహ యై
గన నగు చున్న దల్లిదిగొ శాతమి కంటివె యన్ముహూనదిన్. 228

ఉ. స్రాంశువీలకంఠరవిభాసిత మై సితరక్తనీలపీ
తాంశుపరీతధాతునిచయూవృత మై బహుగండశైల మై
కింశుకపాటలీవకుళ కేతకసాలతమాలశింశుపా
వంశకరీరచిత్ర మయి వారక పర్వతసంఘ మొప్పెడున్. 229

సీ. సాలరసాలహింతాలతాలతమాలచంపనస్పందనచంపకాన్రు,
లుంగమాధవమాతులుంగనారంగలనంగపున్నాగ నీవారలికుచ
ఖడ్గూరపనసాశ్వకర్ణధవాంకోలతిలకకురంటకతినిశఖదిర
కింశుకశింశుపావంశపాటలనీవకేతకీబిల్వభల్లాతకాది

తే. వివిధతరునల్లికాగుల్మవిహిత మగుచు, నీవనం బొప్పు చున్నది యిచట నిలిచి
యీఖగేంద్రనితోఁగూడి యెలమినమయ, వానరంబులుగడపంగవలయునునకు.

క. అని రానువిభుఁడు పలికిన, విని ముదమున లక్ష్మణుండు విశ్రుతభంగిం
దనరారునట్లు గ్రక్కున, ఘనముగ నొకపర్ణశాలఁ గావించె రహిన్. 231

—ఇది శ్రీరామునినుజ్జ వడసి లక్ష్మణుండు పక్షశాల నిర్మించుట. ఇతి—

వ. అది నుటియు రమ్యయు విభులయు భిత్త్యాకారకృతమృత్తికయు శమీశాఖా
నమాస్తీర్ణయుఁ సుస్తంభయు సుశోభనయు దీర్ఘవంశకృతగృహోర్ధ్వకావ్యయు
దృఢపాశాపపాశితయుఁ గుశకాశశరవర్ణపరిచ్ఛాదితయు సమీకృతతలయుఁ
బ్రేక్షణీయుయు నై యొప్పె నంత లక్ష్మణుండు గోదావరీనదికిం జని యందుఁ
గృతస్నానం డై నూతనపద్మంబులు సంగ్రహించుకొని సఫలుం డై రయం
బునం జనుదెంచి వాస్తుపూజఁ గావించి విధ్యుక్తప్రకారంబున శాంతికర్మం
బాచరించి న్వకృతం బైనతదాశ్రమపదంబు రామునకుం జూపిన నమ్మహాను
భావుండు సీతాసహితం డై పర్ణశాలారచనావిశేషవిలోకనసంజాతసాంధ్రా
నందవారవశ్యంబునఁ దమ్ముని గాఢంబుగాఁ బరిరంభించి దుందుభివ్వనకల్పం
బగున్వరంబున నతిస్నిగ్ధంబుగా నిట్లనియె. 232

తే. అనఘ యద్భుతకర్మ మిట్టాచరించి
తీపు నమ్మాద మొదవె సంభావనార్థ

మొనఁగఁ దగినవలెవ్వంగ మొనఁగినాఁడఁ

జేసాని మనంబున మునంబుఁ జేర్చు మిపుడు.

288

తే. భానవిడుదలవు కులధర్మశోనిదుఁడవు, ఘనఁడవు కృతజ్ఞఁడవు నీతకల్పముడవు
పాలకుఁడ నై ననీచేరఁ బం దైరఘఁడునాడు తండ్రి జీవించి యున్నాఁడు చచ్చ.

క. అని లా లక్ష్మీవర్ణము, చనఘఁడు రాముఁడు ప్రియానుజాన్నితఁడై చ
య్యన గృహసతీయుతంబుగ, నిరుతగతిం బట్టితుటిఁ బ్రవేశించెఁ నగన్. 285

చ. అనిశము మానిపూజనము లందుచు నాశమునందు నాశశా
ననుఁడును బోలె మచ్చుఫలసంభృత మై తనరారుతత్వం
బున ముఖలిలఁ గొన్నిదినము ల్యశి యై ననియించె నంత నా
జనవతి కిష్టమై పోడమి సాంద్రగతి న్నినుకాల ముద్ధరిన్. 286

తే. తరఘువంశశాస్త్రవిధుఁ డం బోకనాటిప్రభాతవేళ సాం
పారఁగ భానజేహితఁడై యభిషేకనిమిత్త మర్థి మై
పారక గౌతమీనది కపార్యగతిం జను చుండ జెంట నిం
పారఁగఁ బోవు చుండి విసయజ్ఞఁడు లక్ష్మణుఁ డన్న కిట్లనున్. 287

— ఇది లక్ష్మణుండు రాముని పాపకాలంబు నభివర్ణించి చెప్పెను. —

తే. ప్రియవచనశీల యెయ్యది ప్రియము నీకు
వర్ణ మెద్దానిచేత దుర్వారధంగఁ
దగ నలంకృత యైనచందాన నలర
నట్టివలితఁటి సంప్రాప్త మయ్యెఁ గంట. 288

తే. పరఁగ లోకంబు నీకోరవరుషమయ్యె, నవ్యశాలిని యై యొప్పె జగతి యెల్ల
యావగాంబువులనువభోగ్యంబు లయ్యె, నిదిహోత్రుఁ డభిష్టుఁడై వెలసె నపుడు.

తే. అశకుచరిత సచాగ్రయగార్భకముల
సురలఁ వితరుల సంతృప్తిపరులఁ జేసి
యజ్వలు కృతాగ్రయగుతు లై యుపగతాఘు
లై మిగులఁ బరిశోధాత్ము లగుడు రిపుడు. 240

క. సంపన్నగోరసము లై, సాంపారఁగ జనపక్షములు శోభిలు చుండ
పెం పెనఁగ డండయాత్రా, లంపటు లై యుండు రిపు డిలాపతులు భువిన్.

క. ఇనుఁ జంతకదిగ్భాగము, ననురత్తి భజించు చుండ నవలక్ష్యత యై
భనదాశ చెలువుఁగోల్పుడై, ననుదినము విహీనతిలక యగునతిమాక్కిన్. 242

క. హినుగోశాభ్యంతం జగు నా, హినుసంతఁడు దూరగతుడినేశ్వరుఁ జగుచు
హినుసిత్రం డై యిచ్చుడు, ననుజ్జనశరణ్య సత్వనామకుఁ డయ్యెన్. 243

చ. ముటియు నిష్కడు విదనంబులు రెంచిడున్మసార్యంబు లై సావశ్యాంబు లై
సమాతుతంబు లై పటుతీతంబులై హిమోసహతంబులై శూన్యారణ్యంబులై

సుభాగ్యహ్నకాలంబున సుఖస్వర్గంబులై యుక్త్యంతసుఖసంచారంబులై సుభగా
దిత్యంబులై మర్కగచ్ఛాయాసలిలంబులై యొప్పు చున్నయవి రాత్రులు నివృ
త్తనావృత్తజేతభోగివర్ణంకంబులై తుషారభూసరంబులై శీతస్వర్ణమాహుత
సమేతంబులై పువ్యసీతంబులై యలిదీర్ఘంబులై చనుచున్న వదియునుంగాక.

క. హిమభూసరమండలుఁ దై, సముదితరవికరగృహీతసాభాగ్యుం దై
శమలారి యొప్పె గగనప, ధమున వినిశ్చాన్వసమలినదర్పణముక్రియన్. 245

త. సరసరోత్తమ పున్నమనాఃటివండు, వెన్నెల తుషారమలిన మై విపినవీధి
నాతవశ్యాదు యైనధరాత్మజాత, పగిది శోభింప కున్నది భాను లేట. 246

క. తడయక నలిశీతలుఁ డగు, పడమటిగా డృవరి యిపుడు ప్రాలేయముచేఁ
డడువంబడి వనమున నుడి, సెఱుఁ గంటివె చేప ద్వీగుణశీతలుఁ డగుచున్

క. నవబాష్పచ్ఛన్నంబులు, యవగోళామాన్వితంబు లగువిపినంబుల్
రవి వాడము చేక సారస, రవములు రంజితము లయ్యె రాధున కంటే. 248

క. పరిపూర్ణతండులము లై, నిరుపకుఖ్ఖారపుష్పనిభకణిశము లై
మరకనకచ్ఛవిశాలులు, కరము విసమ్రంబు లగుచుఁ గ్రాలెఱుఁ గంటే. 249

క. రమణీయశీల చూచితె, సముదితుఁ డగు హేళిసాబగు చన మారమున్
హినుజాలపరితమయా, ఖములం బండుచునివగిదిఁ గానఁగ నయ్యెన్. 250

త. విను మునయచేక సగ్రహ్యవీర్య మగుచుఁ
బరఁగ మధ్యాహ్నమున సుఖస్వర్గ మగుచుఁ
గించిదక్షున మై సముదంచితముగ
నవనిచ్చె ప్రాలెఁ గంటివె యాతవంబు. 251

త. మహితముచ్చాఫలసమానతుహినవిండు, బాలపరిషీర్తశాడ్యలనహిత యై
గహానభూమి బాలాతవళిత యగుచుఁ, జత్రగతి నున్న దిపుడు విషింపు మధిప.

త. చేప కనగజ మత్స్యంతత్పక్షిత మగుచు, శాంధ్రతరితసలిలంబు సంస్కృశించి
చాల దుస్పృశ్యతైత్వవళంబునలనఁ, గ్రస్తుతండుచు నున్నది కరము కంటే.

త. హంసజ్వరాదివిహగంబు లంబుచరము, లయ్యె సరసీజలసమీపమండఁ జేరి
యని సహృదలవతె జలంబునఁ డగ నట, గాహానంబు గావింపవు ధ్వాప కంటే.

క. మణియు నీవనపంక్తు లవశ్యాయితమస్పంకుచితస్పృవపుటంబులై యువరివతిత
సీహారతమశ్చన్నంబులై విగతేపుష్పంబులై యాంతరం బైననిజ్రాతనంబుచేత
బాహ్యం బైననిశాతమంబుచేత ముకుళితసేత్రంబులై ప్రస్తుతంబులై నశాని
మాడ్కిం జూపట్టుచున్న వదియునుంగాక. 255

త. జనకరోత్తమ బాష్పసంభవజలము, లై ఐతజ్జేయవిహగంబులై హిమార్ద్ర
కాలుగొడగ్రతటము లై గ్రాలుచున్న, పలుఘనరిత విశోకింపు మద్రిశడుల.

క. అనభూ హిమపాతక్షున, భువశీతత్వమున నుష్ణకరునిట్టుకుత్వం

బున సగముమీఁద నున్నను, వనములు రుచికరము లయ్యెనరున నిపు డిలన్.

తే. పటుజరాజర్జరీభూతవర్ణశీర్ష, కర్ణికాకేసగతుపారకణపరీత
నాశశేషంబు లగునలినములచేత, నుర్వి సరసులు శోభింప కున్న విపుడు.

—ఇది లక్ష్మణుండు రామునకు భరతుగుణముల నభినిర్ణయించి చెప్పట. —

ఉ. మానము రాజ్యభోగములు మాని మహాత్ముండు కై కపట్టి సంగ
తానిత వంశధర్ముడయి తాపనవేషముఁ దాల్చి యి త్తటికా
మానక నిన్నె నిత్యమును మానసవీధిఁ దలంచి దుఃఖితుం
డై నెఱి దక్కి శీతమహియందు వసించి తపంబు సల్పెడిన్.

259

తే. అనఘచారిత్ర మనయట్ల యాభరతుండు, నిత్య మిక్కాలమందున నిద్ర లేచి
ప్రకృతిపరివృత్తుండై కడుభక్తితోడ, నరుగుచుండు స్నానార్థంబు సరయుకడకు.

క. అతిసుఖసంవృద్ధుండు ఘనుఁ, డతిసుకుమారుండు భరతుఁ డత్యంతహిమా
ర్దితుఁ డయి వేరువ నేక్రియఁ, గుతుకంబున సరయువందుఁ గ్రుంకు మహాత్మా.

సీ. కంఠాశేషమందు కమనీయగాత్రుండు నీరదశ్యాముండు నిరుదరుండు
శ్రీమంతుఁడును ధర్మశైవధి మధురుండు ప్రీతిషేధుండు జితేంద్రియుండు
సత్యవ్రతిజ్ఞుండు సత్ప్రియభాషియు సనుపమభోగాహుఁ డార్యసేవి
సకలశాస్త్రార్థవిశారదుండు మృదుండు వర్ణనీయుండు గురునత్పలుండు

తే. కై కయీనందనం డట్టిఘనుఁడు దీర్ఘ, కాలము సమస్తరాజభోగములు విడిచి
నిశ్చలప్రీతి నాద్యునినిను భజించి, నందున మహాత్మ్య కృతకృత్యుఁ డయ్యెఁ గాదె.

ప. దేవా మహాత్ముం డగుభరతుండు తాపనకృత్యంబుఁ గైకొని నీవు వనస్థుండవై
నను నిన్నునరించి వివిధభక్తుల నేవించుచున్న కారణంబున నతనిచేత నాకం
బుజయింపంబడియె నదియునుం గాక మనుష్యులు పితృస్వభావం బనునర్హింపక
మాతృస్వభావం బనువర్తింతు రనియెడుప్రసిద్ధం బైనలోకప్రవాదంబు మాతృ
కృతానయపరిహారంబువలననాతనిచేత నన్యభాకృతంబయ్యెననిపలికివెండియు.

తే. అనఘచారిత్ర నశరభునంతవాని, కరయఁ బత్ని యై భరతునియంతవాని
కంబ యై ఖ్యాతి వడసినయట్టికైక, కెలమి నీహారబుద్ధి నేడేల గలిగె. 264

క. అని లక్ష్మణుండు స్నేహం, బునఁ బలికిన నావిదేహపుత్రీవిభుఁ డా
జననీపరివాదము విని, తనమదిని సహింపలేక తమ్ముని కనియెన్. 265

శా. కారుణ్యాదిసమస్తసద్గుణములం గనపట్టు కై కేయిపై
నేరం బేల వచించె దీపు మృదునిక నిర్మత్తుచుం డత్సుతుకా
శ్రీరమ్మ్యం బ్రణుతింపు మువ్వీభునిసౌశీల్యంబె ముఖ్యంబు గా
కారామామణిదాప్త్య మొన్నఁ దగ దోయబ్బాప్తవంశోత్తమా. 266

తే. అనఘచరిత దృఢవ్రతమయ్యు వన వి, హారమందు సునిశ్చితమయ్యు నాదు
మానసము భరతస్నేహమగుగుచు, దరలతపహించుచున్నది మరల నిపుడు.

తే. అమృతకల్పంబులు ప్రియంబు లతిమృదులము
లమితసుఖకరములు మధురాధ్యక్ష
ములు మనోజ్ఞంబు లద్భుతోజ్జ్వలము లైన
భరతువచనంబు లెంతయు మఱవఁబడవు.

268

క. పరమార్థవిదుఁడు భరతుఁడు, సరసాత్ముఁడ వై ననీవు శత్రుఘ్నుండున్
గురుమతి భజింప సంపద, యిరవందెడునట్టికాల మెన్నఁడు వచ్చున్.

269

వ. అని బహుప్రకారంబుల విలపించుచు రాముండు ప్రియానుజసహితంబుగా
గోదావరీనదికిం జని యందుఁ గృతాభిషేకుం డై తదీయపావనజీవనంబుల దేవ
పితృతర్పణంబులు గావించి పార్వతీవిష్ణుసహితంబుగాఁ గృతాభిషేకుం డైన
భగవంతుం డగురుద్రునిచందంబున నందం బగుచు నుదితాదిత్యు నుపాపించి
దేవతోపాస్తి గావించి గ్రమ్ము నిజాశ్రమంబునకుం జనుదెంచి ప్రాతర్హో
మాదికంబుఁ గావించి షర్ణశాలఁ బ్రవేశించి తన్మధ్యదేశంబున సీతాసమేతం
బుగా సుఖాసీనుఁ డై చిత్రానమన్వీతుం డైనచంద్రునిభంగివెలుంగుచు మహర్షి
పూజ్యమానుఁ డై లక్ష్మణునితోడఁ బుణ్యకథేతిహాసంబులు వక్కాణించు
చున్న సమయంబున.

270

శూర్పణఖ రామునిజూచి మోహించుట. శూర్పణ

చ. దశముఖదైత్యరాడ్చగిని దారుణలోచన లంబజిహ్వ దు
ర్దశన దురాగ్రహప్రబలతావికటికృతచిత్త నీలవ
ర్ణ శిఖరితుల్యగాత్ర యొకరాక్షసి శూర్పణఖాభిధాన యా
దశరథపుత్రునాశ్రమపదంబునకుం జనుదెంచె లీలతోన్.

271

వ. ఇవిధంబునం జనుదెంచి.

272

సీ ఇందీవరశ్యాముఁ గందర్పసమధాము నాజానుబాహు నీలాభ్రదేవఁ
గమలపత్రనిభాత్ము విమలశోభనవత్సు నతిసుకుమారు విశ్రుతవిహారు
రాజచిహ్నసమేతు రాఘవాన్వయజాతు దరహాసవదను సౌందర్యసదను
రమణీయగుణజాలు విమలవిద్యాశీలుఁ గరుణాలవాలు భాసురకపోలుఁ

తే. దరుణయావనకలితు సీతాసమేతు, ఘనజటాధారి వల్కలాజనవిహారి
రామునందందచూచి శూర్పణఖ బహుళ, కామభారావనన్నయై కదియవచ్చి.

సీ. తనదుర్ముఖత్వ మాయనసుముఖత్వంబుఁ గాంచి రెంటికి నీడు గాఁ దలంచి
తనమహోదరమునాయనవృత్తమధ్యంబుఁగాంచి రెండొకటిగా నెంచికొనుచుఁ
దనవిరూపాత్ము లాయనవిశాలాత్ములుఁ బరికించి సరియకాఁ బ్రస్తుతించి
తనతామ్రకేశ మాయనసు కేశముఁ జూచి తగు నని డెందానఁ దమక మూని

తే. తనదువార్ధక మాయన తరుణతయును
దనవికృతమూర్తి యాయనవినుతమూర్తి

తనదుభై రవనాద మాయననునాద
మరిసి యుష్మానబుద్ధి జో చనుచుఁ దలఁచి.

274

—అథా హిర్విగ్రహ రామునిఁ దనభావము తెల్పుట. అథా—

ఉ. అరణ్యభర్త కేల్లనియె నద్భుతగావళరాను లింపు సాం
పార ధరించి తాపనవరాకృతిఁ గైకొని పత్నిఁ గూడి యీ
భూర వనప్రదేశమునకుం జనుడెంచితి వేల సీత నీ
పేరును నీదుచందమును బేర్కొను మింతయు నాకు నావుడున్.

275

శా. అరణ్యోంగనఁ జూచి యిట్లనియె రామాధీశుఁ దెన్నండు మీ
భాగ్యహాపంబులఁ బల్కుఁ డిట్లగుట నయ్యాశే విశేషించి నే
వారణ్యస్థలి నాశ్రమాత్మనియమవ్యాసశ్రీతి నుండి మీ
భాగ్యహాపంబులఁ బల్కునే తగ నప్రీతియెం దైనవృత్తాంతమున్.

276

చ. కలఁ బోగమేదనీశ్వరశిఖామణి పంత్రిధండు నాఁగ న
య్యలఘుచరిత్రువుత్రుఁడ మదాఖ్య మనీషులు రాముఁ దండు రీ
జలరుహవిశ్రాంతిఁ దనఁ జనుజన్మఁడు లక్ష్మణుఁ దండ్రు వీని నీ
యలిచ నాడువత్తి జనకాత్మజ జానకీ యందు రవిగన్.

277

క. జననీజనకులచే ని, ట్లనుపంబడి ధర్మకాంక్షి నై వీరలఁ జో
బొగ్గని మునిశేషముఁ గైకొని, చనుడెంచితి నివ్వనమునఁ జరియించుటకున్.

క. నినుఁ జూడ రాక్షసాంగన, యని తోచుచు నున్న దిచటి కరుడెంచుట శే
పని గలదు నీమకులన, ర్తనములు నీపేరు మాకుఁ దడయక చెప్పుమా.

279

క. నా విని యారాక్షసి నీ, తావల్లభుఁ జూచి మదనతామరసశర
వ్యాధిష్ఠ యగుచు దేనఁ దన, భావం బవిధిధున కెఱువవడ ని ట్లనియెన్.

280

చ. అనఘచరిత్ర నాడువిధ మంతయుఁ దెల్పెనఁ జిత్రగింపు మీ
స్వీకమున నొంటి మై నకలవనస్థిభయంకర నై చరింతు న
స్వసుఖమతీల తోర్పణాఖ యుండు నమ స్సనిశాటకోటిలో
వినుతిఁ నెక్కితి న్ముదనవిశ్రుతకామగతివ్వసంపదన్.

281

చ. అనిమిషగర్వవర్జితమహాశనిగల్పకుఁ దై నరావణుం
డనుచుభూరినిత్రుఁ డగునాదిమశూరుఁడు కంభకర్ణుఁడు
వినుతిపరాక్రమండు సువివేకి విభీషణుఁడు బగన్ముత్యుల్
ప్రణతపరాక్రముల్ గలరు వ్రాతలు మువ్వురు నాకు భూపరా.

282

చ. కియఁ దన మావణుర దేనఁ బోగ స్త్రకు నెక్కినరాక్షసేంద్రు లి
ష్టము గల రెంక రావణునితెచ్చులు వారిఁ బరిత్యజించి యే
నిరుపమాదివ్యభంగచిహ్నలశరీరుని నిన్నుఁ జూచి యె
చ్చెనుబడి ధర్మపాంథ నిటు చేరఁగ వచ్చితి మన్మథార్థ నై.

283

చ. మనుజవరేణ్య యేను బహుమాయలు నేర్చినదానఁ గామగూ
వను బలవ తురాల నరిభంజనశీలను గాన నన్నుఁ గై
కొని సక లీష్టభోగము లకుంతతవైఖరి నొందు మక్కటా
కనికని దీనియంతటి వికారపుఁ బొత్తు మనంగ నేటికిన్. 284

ఉ. చక్కనివారిలో మిగులఁ జక్కనివాడవు నీవు నన్నుఁ బోల్
చక్కనికాంతఁ గూడి బలుచందములన్ సుఖించుటం తె కా
కిక్కుటిలాంగితోడి చన వేటికి దీనిఁ బరిత్యజింపు మో
చక్కెరవంటిసామి నెకనక్కెము లాడెడురాజమన్మథా. 285

చ. ఇది వికృతాస్య నీకుఁ దగ దీనతి వై సమరక్షిఁ గూర్ప రా
దదయత నిగ్రహింపు మటు లై నను దోసము లేదు గాన నీ
హృదయమునందుఁ గూర్చి నెఱు నింత కొడంబడ వేని లక్షణం
బదపడి దీని నే నిపుడు పట్టి గ్రసించెద నంతఁ దీతెడిన్. 286

—ఉత్తర శూర్పణఖను రామలక్షణులు పరిహసించుట. ఉత్తర—

క. అని చుప్పనాతి వలికిన, విని రాముఁడు చతురవాక్యవిదుఁ డగుట మనం
బున గర్హించుచు దానిం, గని చిఱునగ వంకురింపఁగా నిట్లనియెన్. 287

క. నినువంటిరూపవతి నెం,దును గానక తొలుత తగినదో తగనిదో కై
కొనినాఁడ దీని వేటొక, వనితను మది నింకఁ గోర వచ్చునె నాకున్. 288

ఉ. కన్నుల కింపు నేయు నినుఁ గైకొనఁ జూచితి నేని సంతతం
బన్నిలు నీకు నీమగువ కాఱనితీఱనిపోరు గల్గు సా
భ్యోన్నతి లేదు మేల్పడినయోష నలంచిన దోస మంటివే
నిన్నును గైకొనం దగిననేర్పరి నాయనుజు న్వరింపుమా. 289

చ. ఇతఁడు సుశీలవంతుఁడు సహీనబలుండు సుదర్శనుండు నా
తతభుజవిక్రముం డకృతదారుఁడు నీ కనురూపుఁ డైనభ
ర్త తనకు భార్యగాఁ దగినదాని నొకరైన గోరు చున్నవాఁ
డీతని వరించి తేని భజియింపుదు వాఱడి లేనిసౌఖ్యమున్. 290

వ. కావున సూర్యవ్రథ మేరువుంబోలె నీలక్ష్యుని భర్తగా భజింపుమని యిట్లు
రాముండు పరమదయాళుత్వంబునఁ దనయందుఁ గామమోహంబులచేత సమా
గత యైనయువతిని శీఘ్రంబున ధిక్కరించిన దుఃఖించు నని తలంచి క్రమంబు
నఁ దిరస్కరించువాఁ డై పరిహాసవచనంబుఁ బల్కి లక్ష్యుం జూపిన. 291

క. మనమున హర్షం బడరంగ, దనుజాంగన కామబాణదళితహృదయ గా
వున నది యొకనిజ మనిగ్ర, క్కునలక్ష్యుం జూచి వల్కెగోర్కులు నిగుడన్.

ఉ. చక్కనివాడ విపు నృపన త్తమ చక్కనిదాన నేను బెం
పెక్కఁగ నన్నుఁ గూడి చరియింపుము కానసభామియందు నే

నిక్కము నిన్నుఁ గూడి గిరినిర్గురకాననకందరంబులం

బెక్కువిధంబులన్ సుఖసమృద్ధి వహించెద సొంపు మీఱఁగన్.

293

వ. అనిన విని వాక్యకోవిదుం డగులక్ష్మణుండు చిటునగవు నగి యుక్తంబుగా
దాని కిట్లనియె

294

క. దానుఁడ నగుననుఁ గైకొని, దాసివి గా నెట్లు నీవు దలఁచితి వోహో
నీసరన మేమి చెప్పుదు, దాశరథికి నేను గూర్పుదానుఁడఁ గానే.

295

క. ఏవగిది నైన నధికుని, జేవట్టిన వలయునుఖము చేకూరుం గా
కీవట్ల నేవకుని నను, జేవట్టిన నేమి సుఖముఁ జెందెదవు బలే.

296

క. కావున రామునిఁ గైకొను, మీవృద్ధఁ గరాళ ననతి నీవికృతాంగిం
గేవలత విడిచి మోదం, బావహిల న్నిన్నె వేగ యవలంబించున్.

297

క. నీచక్కదనము పోలం, జూచిన నెవ్వారె లైనఁ జొక్కరె యిపు డే
లా చింతించెద విభుఁ డే, లా చేకొనఁ డమృహాత్ముఁ బ్రార్థింపు మీఁకన్.

298

క. నీరూప మిది గనుంగొని, వారక నీతోడిపొందు వర్జించిరయం

బార మనుజుంగనల నె, వావీరు విచక్షణులు గోర వత్తురు చెపుమా.

299

—అంత హర్షణఖ సీతను మ్రింగెద నమట అంత—

తే. అనుచు లక్ష్మణుఁ డాడినయతని పలుకు, విని దనుజ పరిహాసానభిజ్ఞ యగుటఁ
దధ్య మని నమ్మి నిర్నతోదరి కరాల, కామమోహిత యై పల్కె రాముఁ జూచి.

తే. ఈవిరూప నీయబల నీవృద్ధ ననతి, నిర్నతోదరి విడువంగ నేర కీట్లు
లమితన త్తవ్వును నవచ్చందనై ననన్ను, మంచినకృపారసమునఁ గామింపవైతి.

ఉ. ఇప్పుడు నీవు గన్దొనఁగ నీమనుజుంగన మ్రింగి వుచ్చి నే
రొప్పుఁగ నిన్నుఁ గూడి ముదమొప్పుఁగ నిందుఁ జరంతు జూడు మం
చప్పుడు చుప్పనాతి రయ మారఁగ రోహిణి నుల్కయట్ల యా
కప్పురగంధినిం బొదువఁగా గమకించినఁ జూచి యుద్ధతిన్.

302

ఉ. ఆరఘునాయకుండు జనకాత్మజ కట్టభయంబుఁ దెల్పి యా
దారుణరాక్షసిం బదరి తమ్మునిఁ గన్దొని యీనృశంస ని
ట్లూరక చూచు చుండఁ దగ దుర్వినుత నృదరించు చున్న ద
య్యారె శితాసింధార రయ మారఁగ దీని విరూపఁ జేయుమా.

303

—అంత లక్ష్మణుండు హర్షణఖయొక్క కర్ణ నాసమును ఛేదించుట. అంత—

చ. అన విని లక్ష్మణుండు భయదాకృతి ఖడ్గము కేలఁ బూని యా
దనుసుతకర్ణ నాసిక ముదగ్రతఁ గోసినఁ బ్రావృడంబుద
ధ్వనిగతి నేడ్చుచు స్రుధిరధారలు గాఁగఁగ ఘోరయాప యై
తనదువిరూపతాగతికే దద్దయుఁ గుందుచు లజ్జ పుట్టఁగన్.

304

ఉ. అక్కడఁ బోసి శీఘ్రగతి సంఘ్రియ్యుగాహతి భూతధాత్రియన్

- గ్రక్కదలంగఁ బాటి ఘనకాయు దురాత్ము మహోగ్రశర్మను
 ప్రక్కసిజేనిఁ గూరితరరాక్షససంఘసమావృత్తు స్థరు
 స్సగ్గున డాసి తత్పరిసరంబున వ్రాలె మహోల్కృతే నడిన్. 305
- తే. ఈకరణి గర్జనానవిహీన యగుచు, రక్తధారోక్షితాంగి యై వ్రాలి యున్న
 భగినిఁ గన్గొని యిట్లని పలికె రాత్రి, చరకులసరోజనిసహస్రకరుఁడు ఖరుఁడు.
 ఉ. లె మ్మిటులార్త వై కళవళించెద వేటికి సంభ్రమంబు శో
 కమ్మును మోహము న్విడిచి గ్రక్కున నీదురవస్థఁ జెప్పు నా
 కిమ్మెయి నీదుముక్కు సెపు లెవ్వఁడు గోసి విరూపఁ జేసె వ్య
 క్తమ్ముగ నర్పము నైలియఁగా వినిపింపుము చింత మేటికిన్. 307
- చ. ఎఱుగక దుర్విషంబు మది నెవ్వఁడు గ్రోలంగఁ జూచె గుండలి
 స్థరమునఁ గొట్టె నెవ్వఁ డలకాలుని నెవ్వఁ డెదిరై జిచ్చులో
 నుఱుకఁ దలంచె నెవ్వఁ డెవఁ డొప్పె గళంబునఁ గాలపాశ మి
 ట్లరిగొన నెవ్వఁ డానగొనె నుద్ధతి మృత్యువుతోడివైరమున్. 308
- చ. స్థిరమతి నాకు విప్రియము సేయఁగఁ జాలినపీరు నుర్విలో
 నరసినఁ గాన మిప్పుడు నరాసురదైవతవన్నగాలిలో
 నిరుపమబాహువీర్యమున నిన్నిటు పట్టి విరూపఁ జేయఁగా
 మరున సమర్థుఁ డైనబలవత్తరుఁ డెవ్వఁడు వానిఁ జెప్పుమా. 309
- ఉ. హెచ్చినకోపవేగమున నిప్పుడె దారుణబాణసంహతిం
 జెచ్చెర వానిగుండియలు సింఛెద నెమ్ములు సర్వమర్తముల్
 ప్రచ్చెదఁ దచ్చరీరగుధిరంబులు కాల్యలు గట్టఁ జేసెద
 న్నచ్చర మంకురింపఁ బ్రసభంబునఁ బుచ్చెదఁ గాలుప్రోలికిన్. 310
- క. భీకరశరమున సరి నొక, తాఁకునఁ గూలంగ నేసి తత్పితముచే
 నాఁకలిఁ దీర్చెన గ్రక్కున గాకోలూకోగ్రజంబుకంబుల కాజిన్. 311
- తే. రాజహంసంబు వేగ నీరంబులోనఁ, గలసి యున్నక్షీరంబు నాకర్షణంబు
 సేయుగతివానిప్రాణముల్ శితశిలీము, ఖముల నాకర్షణ మొనర్తుఁ గాదెనేడు.
 క. కడనంబున నాచే నటు, పొదువఁ బడిన రిపునిఁ బ్రోనఁ బురుహూతాది
 త్రిదశవరు లైన శక్తులె, విదితంబుగ వానితెఱఁగు వివరింపు తగన్. 313

శ్లోకం హర్షణఖ తనదుగిఖంబును ఖరాసురునితోఁ జెప్పికొనుట. శ్లోకం

- న. అని రణాగ్రహోదగ్రవ్యగ్రాయమానమానసుం డై పలికినఖరాసురునివాక్యం
 బులు విని శోకబాష్పధారాపూరితముఁ యై హర్షణఖ యిట్లనియె. 314
- చ. తరుణులు గూపవంతు లతిదాంతులు మూలఫలాశను ల్లును
 ల్గరసిజవత్త్రలోచనులు సౌమ్యులు దాశరథు ల్పవీధర్మశ్రీ
 లురు సుకుమారు లద్భుతబలు ల్లనవల్కులు లన్నదమ్ములు

స్మరసులు రానులక్ష్యులు నాఁ గల రిద్దఱు దండకాటవిన్.

3

క. ఘనరాజచిహ్నకలితులు, సనయులు గంధర్వరాజసము లగువాఁ
న్లనుఁగొని నేల్పులొ మనుజులొ, యని యే నరయంగఁ జాలనైతి సురాధి. 3

ఉ. వారిలనద్విహారములు వారివచోరచనాచమత్కృతులొ
వారిమనోజ్ఞ వేషములు వారిసమగ్రపటుప్రతాపములొ
వారిపరాక్రమక్రమము వారిశరాసననైపుణంబు నె
వ్వారికి లేవు ముజ్జగమువారలలోపల నేమి చెప్పదున్. 3

తే. దంతయుగమధ్యగతనాగకాంతఁ జోలి, దిననిశాంతరగతసంధ్యయనఁగ వా
నడుమఁగాంచనమణిభూషణప్రభూషి, తాంగియైయున్నయొకచకోరాక్షిఁగఁ.

క. వినుమాకాంతనిమిత్తం, బున నోర్వక భయదరూపమున నను వెనలొ
గొని వారు శాతఖడ్గం, బునఁ గోసిరి గినిసి నాదుముక్కుం జెవులున్. 3

క. మాయన్న ఖరుఁడు విన్నను, మీయుసులునకేరు వచ్చు మీఁదెఱిఁగి మనుఁ
డీ యన్న వినక హాసము, నేయుచు నన్నంగవికలఁ జేసిరి కడిమిన్. 3

ఉ. ఇమ్మెయి నాదుముక్కునెపు లెవ్వఁడు గోసి విరూపఁ జేసె వాఁ
డిమ్మహి నీదుబాణముల నెన్నఁడు గూలుఁ దదియరక్తపూ
రమ్మును దానిశోణితముఁ ద్రావఁగ నెన్నఁడు గల్లు నాకు నీ
యుమ్మలికంబు దీర్చు మసురోత్తమతోడ జనించినందుకున్. 3

చ. అన విని దుర్బదుండు ఖరుఁ డంతకుకై వడిఁ బేర్చి క్రుద్ధుఁడై
విన విన నేటి వింత పృథివీస్థలిఁ బుట్టె ఖరాసురానుజ
న్మనుజుఁ డొకండు వట్టుకొని మానము గోల్పుడఁ గర్ణనానముం
దనిమి విరూపఁ జేసె నహ దోర్బల మెంత ఘనంబు వానికిన్. 3

వ. అని పలికి క్రోధమూర్ఛావిశేషంబున మై మఱచి రణలంపటుం డై యన్నిలిఁ
విమతుండు. 3

క. పదివేల మదగజంబుల. కదుపునకుం గలబలంబు గలరాక్షసులం
బదునలుగురఁ గనుఁగొని కన, లొదవఁగ నిట్లనియె ఘనరవోగ్రరవమునన్. 3

— ఖరుఁడు శ్రీరామలక్ష్యులం జంపఁ జతుర్దశరాక్షసులఁ బంపుట. —

ఉ. ఎవ్వరో మర్త్యు లిద్దఱొకయింతయుఁ గ్రొవ్వున దండకాటవిన్.
దవ్వుల నున్నవారంట యుదగ్రబలంబునఁ గిట్టి మీర లా
మువ్వురప్రాణము ల్లోనుఁ డమోఘశరంబులఁ జిప్పనాతి తా
నవ్వొఁ దత్తనూరుధిర మంతయు దాహము దీఱఁ గ్రొలెడిన్. 3

వ. మదీయభగిని యగుచూర్పణఖయభిప్రాయం బిట్లున్నది గావున నవ్వుర్జువుల
ధించి మీరు దీని నఫలంబు గావింపుఁ డని దండధరుండునుం బోలె నాజ్ఞాః
చిన నన్నిశాచులు వాతప్రేరితవణాహకంబులుంబోలె శూర్పణఖాదర్శి

మార్గంబున రయంబునం జని పర్ణశాలామధ్యంబున సీతాలక్ష్మణసహితంబుగా
సుఖాసీనుం డై యున్న రామునిం జూచి సముదగ్ర తేజం డగుటవలన వనదీప్తి
పంబులు దీప్తవహ్నిం బోలె నమ్మహానుభావునిఁ దేటి చూడం జాలక నివ్వె
ఆపడి రివ్విధంబున శూర్పణఖాసహితంబుగాఁ జనుదెంచిన యుద్ధరాక్షసులం
జూచి రాముండు దీప్తతేజం డైనలక్ష్మణున కిట్లనియె. 326

క. మనచేత భంగపడి యీ, దనుజాంగన యారసమునఁ దనవారిని దో
డ్చొని వచ్చె వీరె మనతో, నని నేయఁగ వచ్చి నార లనుకులు కంటే. 327

క. ఒక్క ముహూర్తము జానకి, నిక్కడఁ గాచికొని యుండు మే నిపుడు సుధా
భుక్కులు మెచ్చఁగ వ్రేల్కిడి, రక్కసులం ద్రుంచి వైతుఁ బ్రదరప్రహతిన్.

ఆ. అనిన నట్ల కాకయని లక్ష్మణుండు నీయ, కొనియె రాముఁ డంతఁ గనకవలయ
చాప మెక్కువెట్టి చటులమార్వినాద, మెనఁగ వారిఁ జూచి యిట్లు లనియె.

ఉ. మూలఫలోపజీవులము పుణ్యచరిత్రుల మాజి నంతకుం
బోలుదు మన్నదమ్ములము పుత్రుల మాజికి శత్రునంపదల్
గ్రాలుచునుండు మాకు మము రాముండు లక్ష్మణుఁ డందు రీ విసీ
లాలకతోడఁ గూడి ముద మారఁ జరింతుము దండకాటవిన్. 330

క. మునులనియోగంబునఁ ద, న్మనికంటకు లై నమి మ్మమోఘాస్త్రముల
స్థనుమాడుటకై యీ కాం,చనభూషితకార్ముకంబు జతనం బయ్యెన్. 331

❦❦❦ ఖరప్రేషితు లగురాక్షసులు రామునితో యుద్ధముఁ జేయుట. ❦❦❦

ఉ. ఇమ్మెయి మాపయిం దొడర నేటికి వచ్చితి రుగ్రభంగి మీ
కిఘ్నహి జీవితేచ్ఛ గల దేని తొలంగి చనుండు గానిచోఁ
గ్రమ్మి మదీయహస్తగతకార్ముకము క్తనిశాతబాణచా
తమ్మున నాజిలోఁ దునిమి తప్పక యిప్పుడె తీర్చి వుచ్చెదన్. 332

చ. అన విని యాచతుర్దశనిశాటులు దారుణశూలపాణు లై
ఘనతరకోపవేగమునఁ గన్నుల నిప్పులు రాల రక్తలో
చనుఁ డయి యున్న రాముని విశాలపరాక్రమసోమునిం గనుం
గొని కఠినోక్తి ని ట్లనిరి కోపహుతాశుండు ప్రజ్వలింపఁగన్. 333

చ. దనుజకులోత్తముండు రిపుదర్పహరుండు ఖరుండు పంప ని
స్థనసమరంబునం దునుమఁ గాఁ జనుదెంచినవార మిందఱిం
జెనకఁగ నీకు నొక్కనికీఁ జెల్లునె యించుకసేపు నీవు మా
మునుమున నిల్చి పోరుము నమున్నతనత్తవము తెల్ల మయ్యెడిన్. 334

కా. అన్యధోరకరప్రముక్తపటుశస్త్రాస్త్రమ్ము లొక్కుమ్ముడి
న్విస్తేరోద్ధతభంగిఁ దాఁకి తనువు న్భేదింపఁగా దారుణా
వస్తారంబున బీరము న్విడిచి తద్బాణానలజ్వాలలఁ

- భస్మీభూతుడ వయ్యె దీవు విను మీప్రాగల్భ్య మిం కేటికిన్. 335
- చ. అనుచు మిడుంగుటల్ సెదర నందఱు శూలము లొక్కపెట్ట రా
మునిపయి వై వ నమ్మసుజపుంగవుఁ డుగ్రతఁ జావశించినీ
ధ్వనిలు సెలంగ నన్నిటిని భర్తవిభూషితసాయకంబులఁ
దునియలు గాఁగ శూలములఁ ద్రుంచి ధరం బడ నేసె సుగ్రతన్. 336
- ఉ. అంతటఁ బోక యద్దసుజు లంతకులుం బలె బేర్చి జానకీ
కాంతునిమీఁద సుగ్రగతి గ్రావము లొక్కట వీచి వై వ న
త్యంతరయంబున స్థనశరాహతి నాయుపలప్ర కాండ మిం
తింతలు తున్న లై వెన మహీస్థలి రాలఁగ నేసి నేల్లిడిన్. 337
- ఇతి శ్రీరాముఁడు ఖరప్రేషితు లైనచతుర్దశరాక్షసులనుం జంపుట. ఇతి—
- శా. జ్యోవల్లి న్నవరించి దారుణభుజంగకారనారాచముల్
ప్రావీణ్యంబునఁ గూర్చి శీఘ్రగతిశుంభద్విక్రమారంభుండై
దేవేంద్రుండు నిశాతవజ్రములరీతి న్సుధ్ధలక్ష్యత్వవి
ద్యావైదుష్యము మీఱ నేసె వెన నాడైత్యప్రతానంబు పై. 338
- ఉ. ఆరఘునాథుఁ డీవగిది నద్భుతదోర్బల మంత కంఠకుఁ
మీఱఁ జతుర్దశాసురులమీఁదఁ జతుర్దశసాయకంబులఁ
దారుణభంగి నేయ నవి తద్దనవక్షము లుచ్చి వీఁపులఁ
ఘోరరవంబుగా వెడలి ట్లోఁజితలంబున వ్రాలె నెంతయున్. 339
- క. ఇమ్మెయి రఘుపతిశరపాతమ్మున నయ్యసురవగులు దారుణగతి మూ
లమ్ములు వోయినఘనవృక్షమ్ములక్రియ ధరణిఁ గూలి చచ్చిరి నరునన్. 340
- ఇతి హర్షణఖ మరల ఖరునికడ కేగుట. ఇతి—
- ఉ. అప్పుడు చుప్పనాతి వెన నంతకగోచరు లై నదై త్యులం
దప్పక చూచి భీతి మదిఁ దట్టుకొనంగ విఘూర్ణమాన యై
యుప్పరవీది నార్పుచు గయోద్ధతి నేగి ఖరాంతికంబునఁ
దెప్పర మైనశోకమున దీనత వ్రాలె విషణ్ణరూప యై. 341
- చ. ఇట్లు కించితృంశుష్కశోణిత యై నిర్యాసనహిత యైననల్లకిమునుంబోలెఁ దన
మ్రోలం బడినదాని సర్వరాక్షసవినాశంబుకొఱకు సమాగత యైనదాని శూ
ర్పణఖ నవలోకించి ఖరుండు శ్రోధంబున నిట్లనియె. 342
- క. నీకుఁ బ్రియంబుగ నిపు డ, స్తోకభుజావిక్రమోద్ధతుల దనుజుల నే
భీకరులఁ బంపితిని నీ, వీకై వడిఁ బరితపించె దేటికీ-మరలన్. 343
- క. భక్తులు నా కనిశం బను, రక్తులు సంగరమునం దరాతులఁ గడప
న్మక్తులు మనపదునలుగురు, సక్తంచరు లేల చుప్పనాతిరొ వగవన్. 344
- ఉ. నాకకులద్వివేంద్రమృగనాథుఁ డనం దగు నేను గల్గఁగా

నీ కేటు దుఃఖ మొండఁ దగునే యహికై వడి వేష్టితాంగి వై
శోకము మోహము నివ్వడిచి నుస్థితినిం దగ వైన కార్యము
న్నాకు వినంగఁ జెప్పుము ఘనంబుగ నిప్పుడె దీర్చి పుచ్చెదన్.

315

ఉ. నా విని చుప్పునాతి నయనంబుల నశ్రులు గ్రమ్ముదేర ర
ఱ్ఱోవిభుఁ జూచి యేమి పురికొల్పెన సంహృతకర్ణ నాన నై
యీవిధి సిగ్గుమాలి యొకహీనమనుష్యునిచేత నీకడ
న్లావని చెప్పఁ బాలయితి నాకరిపూత్తమ సారెసారెకున్.

346

చ. తోలుత నమోఘవీర్యులఁ జతుర్దశరాక్షసవీరుల న్నము
జ్జ్వలగతి నీపు పంపఁ జని వారలు రాముని రాద్రమూర్తులై
చలమునఁ గిట్టి వాఁడి గలశ స్త్రపరంపర లొక్కరితిగాఁ
గులగిరిమీఁద మేఘములు మ్రూరతరాశనులట్ల గప్పినన్.

347

చ. లలిగి మహోగ్రకోపమున నక్షియుగంబునఁ దామ్రదీధితు
ల్పలఁగఁగ నారఘూత్తముఁ డశేషచతుర్దశదైత్యవర్గముఁ
జ్వలితచతుర్దశాస్త్రములఁ జావఁగ నేసిన వారు పెద్దకొం
డలక్రియ ధాత్రిఁ గూలిరి కడ ల్వడి మ్రోయఁగ నేమి చెప్పుదున్.

348

శూరపాణి ఖరునితో రాముని ప్రభావంబుఁ జెప్పి దుఃఖించుట.

క. ఈకరణి నొక్క వ్రేల్చిడి, నాకారులఁ జంపినట్టి నరనాథునియ
స్తోకబలోద్ధతిఁ జూచి వి, తాకున భయ మొంది యున్నదాన జితారీ.

349

క. దానవులనిధనముం గని, యే నాతనిమ్రోల నిలువ కెంతయు భీతి
న్తానక నిను శరణము గొన దీనావన, మరల నేగుదెంచితి నిటకున్.

350

మ. శరసంధానము సేయుచోఁ దివియుచోఁ జాపంబు సారించుచో
నరిమేనం గుటి వెట్టుచోఁ గడఁగి ప్రత్యాల్లిఖపాదస్థుఁడై
పరుషోగ్రాస్తము లేయుచోఁ బరులదోఁప్రాబల్యము ల్లాన్పుచో
భరుఁడా యాతని నేర్పు నెవ్వరియెడం గానం ద్రిలోకంబులన్.

351

క. ఇక్కైవడిఁ బదునలుపుర, రక్కసులం జంపి పిదప రాముఁడు నాతో
ముక్కిఁడిరక్కసి తక్కిన, రక్కసులం గొనుచు వేగ రమ్మని పలికెన్.

352

క. ఆమాట చెవికి సోకిన, హామిక వోనాడి నేటి కనురులనత్తం
బీమాడ్కి నవ్వులాయెఁ గ,దామనుజున కనుచుఁ జిత్త మలమట నొందెన్.

క. నీ కొకని కేల లోకా,నీకంబుల కైన వాని నిరుపచుశౌర్యో
ద్రేకం బొకించు కైనను, బ్రాకటధృతియుక్తి సైఁచరా దనురేంద్రా.

354

చ. పలుకులు వేయు నేల రిపుభంజన యిప్పుడె వానిమీఁదికిం
జలమున నెత్తి పోయి పటుసాహసవిక్రమరేఖ దోఁపఁగా
బలువీశిఖంబులం బొదివి ప్రాణముఁ బాపినఁ గాని నీకు ని

- శ్చల మగునత్త్వము న్యశ మనవ్యాపరాక్రమ మున్వి నిల్పునే. 355
- చ. దనుజవరేణ్య నాకుఁ బ్రమదం బానగూర్పఁ దలంచి నేడు నీ
వనువున నేగి రాక్షసులపారబలుఁ డగువానిశక్తిచే
ననిమొనఁ జచ్చి రట్టిరివు నంతము నొందఁగఁ జేయ వేని వీఁ
డనిశము భృత్యఘాతుకుఁ డటంచు నిశాటులు నిన్ను దూఱరే. 356
- చ. చెలియలిముక్కునుం జెవు లసిప్రహతి నైగఁ గోసి భృత్యుల
న్బలియరఁ గొందఱుం దునిమి బాహుబలోద్ధతిఁ గ్రాలు చున్నయా
తులువను బట్టి బల్లతుల దోర్బలశక్తి వధించు టుండనీ
పిలిచినఁ బోవ కున్న కడుఁ బెం పొడఁ గూడునె శౌర్యశాలికిన్. 357
- ఉ. రాక్షసకంటకుం డయినరాముని నాతనితమ్మునిం జకో
రాక్షిని జానకిం దునిమి యన్నరొ నా పగఁ దీర్పుమింతకు
న్దక్షతఁ జాల వేని ఖరదానవశేఖర నీవు చూడఁగా
నీక్షణమందె చత్తు మన నేటి కింక న్పరివారు నవ్వఁగన్. 358
- చ. అమరవిరోధి యేషగిది నైన రణంబునఁ గిట్టి యన్నరా
ధముని సతీసహోదరయుతంబుగఁ జంపక యుంటి వేని ని
క్కముగ ధరిత్రిలోన మనకర్బురవంశము నెల్ల నేకకా
లమున వధించు నింతకుఁ దలంచినవాఁ డీక నంతఁ జేయఁడే. 359
- ప. మఱియు రణశిరంబున రాముని నెదిరించి పోరాడునట్టివీరుండు ముల్లోకం
బులం దెవ్వండును లేడు నీ వల్పవీర్యుండవు నిస్సత్వుండవు మిథ్యారోపితవిక్ర
ముండవు శూరమాని వని యూహించెద రామునకుం గల తేజంబును శక్తి
యు నీకుం గలిగె నేని దండకారణ్యవాసి యైనయతని జయింపు మంతకుం
జాల వేని బంధుసహితంబుగా జనస్థానంబు విడిచి యొందుకడకుం జను
మిచ్చట నుంటి వేని రామతేజోభిభూతుండవై రయంబున నశింపం గలవాఁడ
వారాముండు తేజస్సమాయుక్తుండు వానితమ్ముండు మహావీర్యుండు వారిరు
వురు వహ్నిమారుతకల్పులై వెలుంగుచున్నవారు. 360
- క. అని ఖరునకు మది రోనము, జనియింపఁగ నిట్లు పెక్కుచందంబుల శూ
ర్పణఖ పురికొల్పి హస్తంబున నుదరము మోదికొనుచు బోరన నేడ్చెన్. 361
- క. ఈరీతి శూర్పణఖచే, బ్రేరితుఁ డై ఖరుండు భయదవేషంబున నా
కారులనుధ్యంబున దు,ర్వారోధతి దానిఁ జూచి గ్రమ్మఱఁ బలికెన్. 362
- ఇతి ఖరుండు తాన రామాదులఁ జంపెద నని శూర్పణఖ నూరార్చుట. ఇతి—
- చ. భవదవమానసంజనితబంధురరోషము నెమ్మనంబునం
దవిలి బహుప్రకారములఁ దాల్చుగ నాకు నశక్య మయ్యె నా
పవిధరుఁ డైననాయెదుటఁ బ్రస్తుతి కెక్కఁడు హీనమానవ

స్తవము సహింప నోవుదునె సారెకుఁ గర్ణగతోరభంగిగన్.

363

ఉ. ఇంత దురంతచింత వడ నేటికి రాముని సానుజంబుగా
నంతకసాదనంబునకు నంపెద నొక్కముహూర్తమాత్ర మీ
చింత దొఱంగి యుండు మటు చేసినపిమ్మట నాజిభూమిలోఁ
బంతము మీఱఁ దద్దుధిరసానము జేసెడు గాక రాక్షసి.

364

—ఁఁఁ ఖరుఁడు యుద్ధమున కంతయు సన్నద్ధము చేయు మని యాజ్ఞాపించుట. ఁఁఁ

వ. మఱియు నారాముండు స్వకీయంబు లైనవిరూపకరణాదిదుష్కృతంబులచేత
హతుం డై యున్నవాఁ డిప్పుడు మద్విశిఖతాడితుం డై ప్రాణంబులు విడువం
గలఁడు శక్రాదిదిగోతులకు హృదయభల్లం బైనయేను నుర్వమాత్రుం డైనరా
ముని సరకు గొందునె మత్స్రబలపరాక్రమప్రకారంబు నీవె విఱోకించెద వని
పలికి రణోత్సాహదుర్ధకుం డగుఖరుండు వైరిభీషణుం డైనదూషణుం డనుసే
నాపతిం జూచి మచ్చిత్రానువర్తులును భీమవేగులును సమరానివర్తులును నీలజీ
మూతవర్ణులును ఘోరదర్శనులును గూరకర్తులును లోకోహింసావిహారులును
సముదగ్రతేజులును శార్దూలదర్శులును గంభీరాట్టహాసులును భీషణఘోషులు
ను తేజోబలసముదీర్ణులును మహాసత్వవంతులును దుర్నివారులు నగుచతు
ర్దశసహస్రరక్షోపీకుల యుద్ధంబునకు సన్నద్ధులం గావింపుము మఱియు సర్వా
యుధపరిష్కృతంబును మేరుశిఖరాకారంబును మణికాంచనభూషితంబు. నగు
రథంబు జవనాశ్వంబులం బూన్చి కట్టాయితంబు సేయింపుము దీర్ఘంబు లైన
చాపంబులును దిక్కుంబు లైన శరంబులును దృఢంబు లైన తూణిరంబులును
నచ్చిద్రంబు లైన తనూత్రాణంబులునుజుత్తంబు లైనఖడ్గంబులునునానావిధశక్తు
లును సుందరస్యందనోపరిభాగంబునం బెట్టింపుము రాక్షసకంటకుం డైనరా
ముని వధించుటకు మహాత్ము లగుపౌలస్త్యులలోన నేను బ్రథమకూరుండ నై
తల మిగిలి సంగ్రామంబునకుం జనియెద నని పలికిన నతండు తద్వచనప్రకారం
బున సర్వంబును సమకట్టి తానును సమరసముత్సాహవిశేషంబునఁ గట్టాయీ
తం బై పొడనూపిన.

365

సీ. శబళాశ్వయుక్తంబు చారువై డూర్యకూబర మనంబాధంబు భర్తశిఖరి
శిఖరసంకాశంబు చిత్రభానునిభంబు చటులహేమరథాంగసంయుతంబు
సంతతచారు కాంచనభూషణయుతంబు సౌవర్ణకింకిణీనంకులంబు
రణితఘంటానుందరము ధ్వజనిస్త్రింశసంపన్న మగుఘనస్యందనంబు

తే. నెక్కి శౌర్యంబు దిక్కులఁ బిక్కటిల్లఁ గదనసముచితభేరిభాంకార మడర
సమరదోహలి యై జనస్థానసీమ, గదలఁ దేజోజితప్రభాకరుఁడు ఖరుఁడు.

—ఁఁఁ ఖరుఁడు సైన్యముతో జనస్థానమునుండి వెడలుట. ఁఁఁ

సీ. సంగరరంగానుషంగకాత్రవనేత్రభీషణుం డన నొప్పుదూషణుండు

ప్రళయజీమూతగర్హాసముజ్జృంభణభాషణం డన నొప్పుదూషణండు
సంగ్రహములయందు శక్రాదిభీకరఘోషణం డన నొప్పుదూషణండు
సకలనిశాటవంశప్రదీపకశిరోభూషణం డన నొప్పుదూషణండు

ఆ. ఖరుని నెంటుఁ జనియె ఖరములఁ బూన్చిన, యరద మెక్కి దిక్కు లదరఁ బ్రళయ
కాలవారిధరముకై వడి నార్చుచు, దితిజనైవ్యవదనతిలక మగుచు. 367

వ. మఱియు గదామునలముద్గరభిండివాలకరవాలతో మరపరశుపట్టినప్రాస సరశ్వధ
చక్రశూలకుంతలురికాదినానాసాధనంబులం గైసేసి వెల్లి విరిసిన మహాస
ముద్రంబుచందంబున నుప్పొంగుచుఁ బరస్పరవీరాలాపంబుల నుత్సహిం
చుచు రోదోంతరాళంబు నింక నార్చుచుఁ జతుర్దశసహస్రసంఖ్యాతం బగు
ఘోరనర్తాయుధధ్వజం బైనరాక్షససైన్యంబు సమరోత్సాహంబున దూష
ణునివెనువెంటం గదలె నప్పుడు తదియచరణతుణ్ణనముద్ధాతమహీపరాగంబు
నానావిధనాదంబులతోఁ గూడ గగనంబున కెగసె నివ్వధంబున ఖరుండు సేనా
మంత్రిదండనాథపురస్సరంబుగా రణంబునకు వెడలి చిత్రితమత్స్యపుష్పద్రుమ
శైలచంద్రసూర్యకాంచనపక్షీసంఘతారాగణాభినంపుతం బైనరథం బారో
హించి సూతు నాలోకించి రథంబు రయంబునం దోలు మని యాజ్ఞాపిం
చిన నతం డతనిచిత్తంబుకొలఁదిఁ బగ్గంబులు వదిలి వాయుజవంబు గలఘోట
కంబుల దాఁటించి తనసారధ్యవైపుణ్యంబున రథంబుఁ దోలిన. 368

నీ. కాంచనసేమిసంఘట్టనంబునఁ ద్రోసఁ బెనుగట్టుశీల లెల్లఁ బిండి గాఁగఁ
గనకధ్వజాగ్రసంఘటితపటప్రభంజనఘాతమున మేఘసమితి పాఱఁ
జటులఘోటకఘరపుటఘట్టునోద్ధూతధరణీపరాగ మంబరము నిండఁ
గనకఘంటాఘణంఘణనినాదంబులు దిక్కురికర్ణము ల్వ్రిక్కలింప

తే. గగనమునఁ జనురవిశతాంగంబుపగిది
లోచనంబుల కతిదుర్విలోక మగుచు
శీఘ్రభరమున శేషుండు శిరము వంప
గాఢరయమునఁ జను చుండె ఖరునిరథము. 369

—ఖరుని సైన్యములో దుర్నిమిత్తము లగపడుట. —

వ. ఇవ్వధంబునం జనుసమయంబున ఖరానురున కరిష్టసూచకంబుగా గర్దభధూ
సరంబు లైనమేఘంబులు రక్తవర్షంబు గురిసె దివాకరమండలంబుచుట్టు రుధిర
వర్యంతం బై యలాతచక్రప్రతివం బై నీలపరివేషంబు దోఁచె రథంబునం
బూన్చినహయంబులు మహావేగంబునం బోవుచు నాకస్మికంబుగా ముందటికి
మ్రొగ్గతిలం బడియె సముచ్చితహేమదండం బైనధ్వజంబు నాక్రమించి
మహాకాయం బగుగృధ్రంబు దారుణప్రకారంబునం గనుపట్టె జనస్థానసమీ
పంబున మాంసాదంబు లగుఖగమృగంబులు విస్వరంబుగా ఖరస్వనంబులు

నేయు చుండె బ్రభిన్నగిరిసంకాశంబులై శోణితతోయధరంబులై భీమంబులై
 వలాహకంబు లాకాశంబు నిరవకాశంబు గావించె సుతృప్తవశంబువలన జాబ్బ
 ల్యమానంబులై నదిశలయందు ఘోరంబుగాఁ దిమిరంబు గవినెఁ బ్రాతఃకా
 లంబునందు గగనంబు సంధ్యాకాలంబునందుం బోలె తుతజార్ద్రవర్ణాభం బై
 యుండెఁ గంకగోమాయగృధ్రంబులు ఖరున కభిముఖంబుగా నఱచు చుండె
 శివాగణంబులు రణంబునం దవజయంబుఁ దెల్పుచు దుర్నిమిత్తదృష్టాంత
 భూతంబులై జ్వాలోద్ధారిముఖంబులచేత బలంబున కభిముఖంబుగా రోద
 నంబు నేయు చుండె సూర్యునిసమీపంబునఁ బరిఘనన్నికాశంబులైన
 కబంధంబులు దోచె నపర్యకాలంబునందు స్వర్ణానుండు భానునిం బరిగ్ర
 హించెఁ బ్రతికూలంబులై వాతంబులు సుడిసె దివాకరుండు నిష్ప్రభుం
 డయ్యెఁ బట్టవనలు ఖద్యోతనన్నిభంబులై చుక్కలు పొడిచె లీనమీన
 విహంగమంబులై కమలాకరంబులు చూపట్టె విగతపుష్పవత్త్రఫలంబులై పాద
 పంబులు మ్రోడుపడి యుండె వాయువులు లేక జలధరధూసరం బై నరజంబు
 సుడిసె మేఘంబులు లేక పిడుగులు వడియె శారకలు వీచి కూచి యని యనుఖ
 కరశబ్దంబులు వలికె సాగరపర్యతకాననసహితంబుగా మహీచక్రంబు చలించి
 నట్లయ్యె రథస్థం డైనఖరునిసవ్యభుజంబు చలించెఁ గంతనాదంబు హీనం
 బయ్యె నేత్రంబుల నశ్రువులు గ్రమ్మె లలాటంబునందు వేదనవొడమె నిట్టి
 మహోత్పాతంబు లనేకంబులు వొడమినం జూచి ఖరుండు ప్రహసించుచు
 రాక్షసుల నవలోకించి యిట్లనియె.

370

ఖరుండు దుర్నిమిత్తంబులఁ జూచి ప్రహసించుట.

- క. చూచితిరె మన కనుంగళ, సూచకములు పెక్కుగతులఁ జూడ్కికి వ్రేఁగై
 తోచుచు నున్నవి నరవృత్త, మీచరవసులార దుర్నిమిత్తములై నన్. 371
- క. కడిమి గలశూరవరునకు, మిడుతశకునము లివి యడ్ల మే పగతునిపైఁ
 బడి తునుము టంతె కాకిటు, పిడుగున కొక వారశూల పృథివిం గలదే. 372
- క. నిక్కముగ నేను గినిసిన, నొక్కముహూర్తంబులోన నురుబాణములం
 జుక్కల నిలఁ బడ నేసెనఁ, దక్కక మృత్యువును బట్టి తల ఖండింతున్. 373
- క. వీర్యోత్పిక్తుం డగురఘు, వర్యునిఁ దదనుజునిఁ బట్టి వర బాణములకా
 వీర్యమునఁ ద్రుంప కిటకు న, వార్యగతిక రిత్త మగిడి వత్తునె పెలుచన్. 374
- తే. పార్థివోత్తమసుతులవిపర్యయంబు, కడిమి నెద్దానికొఱకు సంఘటిత మయ్యె
 నట్టిభగిని సమాహతులైనవారి, రుధిరపూరంబు తమి దీఱఁ గ్రోలుఁ గాక.
- క. దురమున మున్నెన్నడు నొక, పరాజయ మెఱుంగనట్టి ప్రబలుండ నెందుం
 గర మేను బలికి నంతయుఁ, దిర మగు నితైఱఁగు మీకుఁ దెల్లము గాదే. 376
- క. దారుణకులిశముఁ గైకొని, యైరావణ మెక్కి నురబలాన్వితం డై జం

భారి యనికే బటతెంచిన, వారక వధియింతు నెంతవారలు మర్త్యుల్. 377

వ. అని యిట్లు దురాగ్రహంబునం బలికిన నాఖరాసురునివాక్యంబులువిని మృత్యు
పాశావపాశితులై రాక్షససైన్యయోధులు సంతోషవిశేషంబున నతనిం
బ్రశంసించి రాసమయంబున శ్రేయగామియుఁ బృథుగ్రీవుండును విహంగముం
డును దుర్జయుండును గరవీరాక్షుండును బరుషుండును గాలకార్దుకుండును
మేఘమాలియు మహామాలియు సర్పాస్యుండును కుధిరాశనుండు ననుపన్ని
ద్వఱు మహామాత్యులు ఖరునిం జాట్లు ముట్టి యగ్రభాగంబునం జను చుండిరి
మహాకపాలుండును స్థూలాక్షుండును బ్రమాధియుఁ ద్రిశిరుండు నను నలువురు
సేనానాయకులు దూషణునిపిఱుండ దెసం జనుచుండిరి తైఱంగునం గూడుకొని
రాక్షసవీర్యసైన్యంబు భీమవేగంబున గ్రహమండలంబు చంద్రసూర్యులంబోలె
రామలక్ష్మణులం గదియ నడిచె నిట్లు దానవశేఖరుం డగుఖరుండు రథాయాధుం
డై మహాగ్రసైన్యసమేతుం డై కోలాహలబహులంబుగా రణార్థంబు చను
దెంచుచుండ నప్పుడు రాక్షసవినాశనార్థంబు సముత్పన్నంబులై నదారుణమహా
తాపతంబు లన్నియు విలోకించి రాముండు లక్ష్మణున కిట్లనియె. 378

—ॐॐ రాముండు రాక్షసనాశకరంబు లగునిమి తంబుల లక్షణునకుఁ జూపుట. ॐॐ

చ. అనవృశ మై మహాభ్రము మహాధ్వని సేయుచు ఘోరభంగి నా
కనమున నెత్తును ధ్విరియఁగాఁ దొడఁగెన్ మఱిభూనభంబులం
దు సకలదుర్మిమి త్రములు దోచుచు నున్నవి యిన్నియుం గరం
బురవినాశసూచకము లై కనుపట్టెడిఁ గంటె లక్ష్మణా. 379

మ. కనకాంశుచ్ఛట లీను మచ్చితశరౌఘంబుల్ సధూమంబు లై
ఘనకోదండములుం జలించుచును సంగ్రామప్రహర్షంబుతో
ననువై యున్నవి నాదుదక్షిణకరం బాసక్తితో సారెకున్
ఘనభంగిన్ స్ఫురణంబుచే మన కసంఖ్యక్షేమముం దెల్పెడిన్. 380

క. వనచరసౌమ్యఖగంబులు, మనమ్రొల ననేకగతుల మన కభయంబున్
దనుజులకు వినాశంబును, మునుకొని దెల్పుచుఁ గరంబు మ్రొసెడు వింఛె.

చ. అని యొసరింపఁ బోవుజనులందు గతాయువు లై నవారి యా
ననముల నివృణ్ణత్యము గనంబడు నిక్కువ మెన్ని చూచినన్
మన కది లేదు సీముఖము మానుగ సుప్రభ మై ప్రసన్నమై
గన నగుచున్న పట్లగుటఁ గయ్యమున నివ్విజయంబు గల్గెడిన్. 382

క. మఱియు ననేకవిధంబులఁ, దఱచుగ నెచ్చోటఁ గన్న దారుణతరసం
గరపదములు గనుపట్టెడు, వరగుణ మన కిపుడు పో రవశ్యము గలుగున్. 383

క. మనకు శుభనిమి త్రము లిపు, డనేకములు దోచు చున్న వటు గాన రణం
బునఁ బగతులకుఁ బరాజయ, మసఘాత్తక మనకు విజయ మగు నిక్కముగన్.

క. దానవవీరుల సింహ, ధ్వనంబులు భూరిదండతాడితభేరి

ధ్వనంబులు శ్రుతిభయసం, ధానములై మ్రోయఁ దొడఁగెఁ దమ్ముండ వింటే.

వ. సంగ్రామంబునం దాపద దొలంగం ద్రోచి జయంబుఁ గోరునట్టిపండితునిచేత
భావికాలసంభవ్యనిష్ఠంబునకుఁ బరిహారంబు కర్తవ్యంబు గావున. 386

—అంభో రాముఁడు సీతతో గిరిగుహలో నుండు మని లక్ష్మణున కాన్జ్ఞాపించుట. అంభో—

ఆ. ఎంత శూరుఁ డైన నింతితోఁ గూడి సఁ, గరము సేయ రాదు కడఁగి నీవు
సీతతోడఁ గూడి శిఖరిగహ్వర మాశ్ర, యించి కాచి యుండు మింపుతోడ.

క. కా దని మాతాడిన మ, త్పాదంబులయాన యచటఁ దడయక త్వరతో
వై దేహీతోడ నుండుము, పాదపసంఘాతయుక్తపర్యతగుహలోన్. 388

క. అనఘా నీవును శూరుఁడ, వనుపమబలయుతుండ వాజి నరులఁ గడిమిమైఁ
దునుమఁగ దత్తుండ వైనను, దనుజుల నే నొకడఁ చంపఁ దలఁచితి బుద్ధిన్.

వ. అని నీయకొల్పిన నాలక్ష్మణుండు తత్త్వణంబ శరచాపంబులు గైకొని వై దేహీ
సహితంబుగా దుర్గమం బైనగిరికంఠరంబు నాశ్రయించె నంత రాముండు
లక్ష్మణునిచేత మిక్కిలి యుక్తకార్యంబు కృతం బయ్యె నని సలికి వహ్నిసంకా
శం బైనదివ్యకవచంబు దొడిగి తిమిరంబునందు విగతధూముం డైనవై శ్వ
నరునిచందంబునం దేజరిల్లుచు మహనీయశరశరాసంబులు గైకొని దిగంత
రాళంబు నిండ గుణప్రణాదంబు సేయుచు యుద్ధసన్నద్ధుం డై రాక్షసుల
రాక కెదురు సూచు చుండె నప్పుడు మహర్షి దేవగంధర్వసిద్ధసాధులు దివ్యవి
నూనాధిరూఢులై సంగ్రామదర్శనకుతూహలంబునం జనుదెంచి యంబరంబున
నుండి వరస్పరంబు శుభాలాపంబులు వల్కుచు గోబ్రాహ్మణులకు శుభం బగుం
గాక సర్వలోకంబులు భద్రవంతంబు లై యుండుఁ గాక రాముండు విష్ణువు
సర్వాసురులంబోలెసర్వరాక్షసులజయించి విజయలక్ష్మీ సధిగమించుంగాక యని
యీదృశంబు లైనభద్రవాక్యంబుల నమోఘంబుగా నాశీర్వదించుచుఁ
బెక్కిండ్రరాక్షసులతోడ నొక్కరాముం డెవ్విధంబున సంగ్రామంబుఁ గావించు
చునో యని జాతకౌతూహలు లై చూచు చుండిరి మఱియు సంగ్రామంబునకు
సన్నద్ధుం డైనరామునిరొద్దాకారంబు విలోకించి సర్వభూతంబులు భయ
భ్రాంతచిత్తంబు లై యుండె నప్పు డన్యహనుభావుని యమానుషం బైన
రూపంబు కృద్ధుం డగువిలయకాలరుద్రునిరూపంబుకై వడి సతిభయంకరం బై
యుండె నంత ఘోరవర్షాయుధధ్వజంబును గంభీరనిర్ద్వాదంబు నగురాక్ష
సానీకంబు కదియ వచ్చె నపుడు. 390

—అంభో రాక్షససైన్యంబు రామునిఁజేరి వచ్చుట. అంభో—

చ. దనుజులసింహనాదము లుదగ్రచలద్రుథనేమిఘట్టన

స్వనములు వీరహుంకృతులు చాపరణద్ధుణులంకృతు ల్పట

ధ్వనులును భేరిభాంకృతు లవార్యము లై యొకరితి నమ్మహా
వనమున నుండి పెల్లెనఁగె వనస్యమృగంబులు భీతి బాఱఁగన్.

391

వ. మఱియు నమ్మహాసైన్యంబునందు.

392

చ. పలుమఱు బంటుపంతములఁ బల్కెడువారు నిజప్రతిజ్ఞలం
దెలిపెడువారు శూర్పణఖ దెల్పినకై వడి రామునందము
ల్లలయఁగఁ జూచువా రసురకంటకు నేనె వధింతు మీరు ని
శ్చలముగఁ జూచు చుండుఁ డని చాటెడువారలు నైరి యందఱున్.

393

వ. ఇట్లు బహుప్రకారంబుల వీరాలాపంబు లాడుచు వెల్లి విరిసినమహానముద్రం
బుపోలిక ననివార్యం బై ఘూర్జిల్లుచు సంరంభంబునం గదియ నే తెంచి.

394

క. ఆరక్షసైన్యము గం, భీరుని ధృతచాపముఖ్యపుష్పసాధనుని
భీరుని సతిశూరుని రము, వీరునిఁ గనుఁగొనియె విమతపీక్షణభయదున్.

395

క. ఆరామవిభుండును దుర్వాసంబై వనధిమాడ్కి పచ్చెడువిలన
ద్వారుణరక్షసైన్యము, నారక్తప్రేక్షణముల నటు చూచి వెనన్.

396

క. ఘోరం బగుకార్యకమున, సారం బగునారిఁ గూర్చి చటులనిషంగ
ద్వారంబువలన శరము ల, పారంబుగఁ దీసి కూర్చి బంధురభంగిన్.

397

క. దనుజసభార్థము శ్రోధం, బనువుగ నంగీకరించి యలకాలహుతా
శనుక్రియ దుష్పేక్షుం డై, పెనువుగ వనదేవతలకు భీతి నొనఁగుచున్.

398

క. దక్షమఖహరణనమయ, ప్రేక్షితుఁ డగుశూలపాణిపెంపున రఘుహ
ర్యతుండు రాక్షసగణవధ, దీక్షితుఁ డై యొప్పె దీప్తతేజస్సుర్నిన్.

399

చ. దశరథనందనుం డటు లుదగ్రతరస్కుటభీషణాకృతి
స్తవదిశలందుఁ దీప్త మగుదారుణతేజము పిక్కటిల్లఁ గ్రూ
రశమనుకై వడి ప్రణశిరంబున నుండఁగఁ జూచి సర్వభూ
తసముదయం బపూర్వజనితం బగుసాధ్వస మొందె నత్తఱిన్.

400

తే. కార్యకధ్వజభూషణకాండచిత్ర, వర్తములచేత నపుడు దుర్వాసనిర్జ
రారిసైన్యము సూర్యోదయంబునందు, నీలఘనమండలముభంగిఁగ్రాలుచుండె.

— ఇది రాక్షసవిరులు రామునిమీఁద శస్త్రంబులం బ్రయోగించుట. —

వ. ఇట్లు మండలీకృతకోడండుండై నిజతేజోజాలంబుల శాస్త్ర వనేత్రంబులకు మిఱు
మిట్లు గొలుపు చున్నరామునిఁ బరివారసహితుం డై దవ్రసలం జూచి ఖరుండు
సమధిజ్యధన్వండు గుణప్రణాదంబు నేయుచు రామున కభిముఖంబుగారభంబుఁ
దోలు మని నూతు నాజ్ఞాపించిన నతండు తదవచనానురూపంబుగా రయంబునం
దేను దోలిన నతనిం బరివేష్టించి కాలజీమూతంబులకరణి గర్జించుచు రాక్షసు
లందఱు నేన నేన రాముని జయించెన నని బిరుదులు పలుకు చుండిరిట్లు ఖరుం
డు యాతుధానమధ్యంబున రథస్థుం డై తారాగణమధ్యంబునం బొల్పులోహి

తాంగునిచందంబున నొప్పుచుఁ దీవ్రం బగుబాణసహస్రంబున రణదుర్జయుం
డగురామునిం బ్రహరించి నింగి ఘూర్ణిల్ల సీంహనాదంబుఁ జేసె సంత భీమకర్ము
లగురక్షోపీరులు నిగుఱమాన తేజం డగురామునిం జట్టుముట్టి నిశితంబులై న
గదా శూల పరిఘపట్టినముసలముద్గరప్రాసకరవాలభిండివాలకుం తాదినానావిధ
సాధనంబులం బ్రహరించుచు నీలవలాహకంబులభంగిమహానాదంబులు గావిం
చిరి మఱియు గజారోహకులు మదపుటేనుంగుల డీకొలిపి నిశాతతోమరంబుల
సంకుశంబులంబొడిచిరి రథికులు నానావిధ సాయకంబులఁ బ్రయోగించిరి సాధులు
హయంబుల దుమికించి నిస్త్రీంశంబు లడరించి రిట్లు పెక్కండ్రురక్తసు లుక్కు
మిగిలి పెక్కువిధంబుల నక్కజంబుగా శస్త్రాస్త్రపరంపరలం గప్పిన నీలజీమూ
తంబులు గురియుకర కాశనివర్ష ధారలకుం జలంపనివర్షితంబుకై నడి రాముండు
సుస్థిరుండై యాదారుణ ప్రహరణంబులచేత భిన్నగాత్రుండయ్యెను బ్రదీప్తాశని
నిపాతంబుల చేత వ్యధితంబుగానిమహాదలంబుకరణి వ్యధితుండుగాక సాగరంబు
నదీసంఘంబులంబోలె రాక్షసప్రయుక్తనానావిధశస్త్రాస్త్రనిచయంబుల నిజవిశి
ఖంబులచేతం బ్రతిగ్రహించి తదీయ బాణక్షతసంజాతరక్తధారాన్నపితదేహంబు
ండై సంధ్యాభ్రపరివృతుం డైనసహస్రకరునిచందంబునం దేజరిల్లు చుండె నప్పు
డనేక రాక్షసుల చేతబాదువంబడినరామభద్రు నొక్కనివిలోకించి దేవగంధర్వ
సిద్ధసాధ్యపరమర్షులు విషాదంబు నొంది రంత.

402

—రాముండు రాక్షసులమీఁద నానావిధ బాణంబులఁ బ్రయోగించుట. —

శా ఆరాజాన్వయకుంజనం డవుడు ప్రత్యాల్లిఖపాదస్థుఁ డై
ఘోరప్రక్రియ మండలీకృతచలతోదండుఁ డై చాపవి
ద్యారూఢత్వము గానుపింపఁగ రణన్యాయైకదక్షత్వ మే
పారం గాంచనపుంఖకాండములఁ బొల్పారంగ నేసె న్వడిన్.

403

ఉ. చాపము శక్రచాపముగఁ జండగుణధ్వని గర్జితంబుగా
దీపితసన్నదీపలయదీధితి చంచల గాఁగఁ గ్రవ్యభ్ర
గ్రూపదవాగ్ను లాటఁగ రఘుప్రవరాహ్వయకాలమేఘ మా
శాపరిపూర్తిగాఁ గురియ సాగె నిరంతరబాణవర్ష మున్.

404

ఉ. దండిమెయి న్రఘూత్రముండు దారుణదైత్యుల భండనంబునం
జండభుజావలేపమునఁ జంపఁగలం డీక హర్ష సంయుతు
ల్లం డనుచు న్నిగీశులకు గ్రక్కునఁ దెల్పఁగఁ బోయినట్లు కొ
దండవిముక్తసాయకవితానము లొక్కటఁ బర్వె దిక్కులన్.

405

ఉ. రాముండు జన్యరంగమున రాక్షసుల న్వధియించు చున్నవాఁ
డోమునులార యింక భయ మొందకుఁ డంచు నిరంతరంబుగాఁ
బ్రేమ సమస్తభూతములు పెద్దయు మ్రోయుచు నున్నవో యనం

గా మణిఘంటికాధ్వనుల గాఢగుణస్వన మొప్పె నవ్వనిన్.

406

చ. త్రిదశులతోడ మున్ను పటుతీవ్రభుజాబలవై భవంబునం
గదన మొనర్చి చూచితిమి గాదొకొ వారలచేతులంత బె
ట్టిదములు గావు తచ్చరపటిష్ఠత యే మన వచ్చు నంచు వీ
రదనుజు లప్పు మెత్తు రలరామశరంబులు సోకువేళలన్.

407

సీ. ప్రలయకాలోదగ్రజలధరంబులనుండి పుడమిపైఁ బడెడు బల్బిడుగులట్ల
నవ్యస్తమోనాశచటులఖద్యోతమండలనిర్గతాంశుకాండములరీతి
క్షయకాలరుద్రలోచనజాత సుమహోగ్రసముదగ్రపావకజ్వాలలగతి
జంతుపారణకళాచతురకాలాంతకసముదితకాలదండములపగిది

తే. నతిదురావారదుర్విషహాప్రచండ, కంకవత్తకరాళవక్త్రంబు లైన
రామశరములు రాక్షసవ్రజముమీఁద, నిగిడెదండోపతండంబులగుచు నపుడు.

చ. హరనయనాగ్ని వేడిమి మహాశనివాడిమి కాలదండని
ష్ఠారతయు హ్రదిసీఘనపటుత్వము స్కందునిభూరిశక్తిభీ
కరత ప్రతాపవేగమును గల్గి రఘూద్వహబాణజాలము
ల్పరువడి వీరరాక్షసబలంబులపైఁ బడియె స్వహోగ్రతన్.

409

చ. ఇనకిరణాలికిం జొరవ యీక సదాగతిరాక కై నఁ బ
ల్చన వడ కర్ణి సైకతముఁ జల్లిన రాలఁగ నీక దట్టమై
దనుజవిముక్తకాండములఁ దట్టుచు దిక్కుల రామకాండము
ల్పునిశితభంగి నిండుటయుఁ జూచి సుర ల్వేఱఁ గంది రయ్యెడన్.

410

ఉ. రామునిదివ్యసాయకపరంపర దాఁచునో యంచు ఘోరనం
గ్రామమునందు దైత్యులు ధరాగతపీక్షణులై భయంబున
న్తోములు వాంచి చాల హరిముంగలివంతులభంగి నైరి గా
కేమియు సేయ లే రయిరి యెంతయు నివ్వెఱిపాటు గూరఁగన్.

411

చ. నలుదెస లాక్రమించి రఘునాథునిచాపగుణచ్యుతాంబకా
వలులు నిశోటవద్యుల నవారిగతి స్తునుమాడఁ జొచ్చె ని
ట్టలముగఁ బర్వ వహ్ని ప్రకటంబుగ నాత్మశిఖాపరంపర
న్వలనీతతేజఁ డై కడిమి వే శలభంబుల నేర్చుచాక్షునన్.

412

ఉ. మించి కకుత్స్థనాయకసమిద్ధధనుర్గుణవిచ్యుతంబు లౌ
కాంచనపుంఖకాండము లఖండరయంబునఁ బోయి ఘోరన
క్తంబరకాయము ల్వేసె నగల్గి గళేంద్రధిరాష్ట్రతంబు లై
యంచితభంగి మింట దహనాశ్చులకై వడి నొప్పె నయ్యెడన్.

413

సీ. రథికసారథి కేతురథ్యయుతంబులౌ మందరాచలనిభస్యందనములు
కాలజీమాతసంఘాతసంతౌళంబు లై యుష్మను త్తమహాగజములు

బడన త్వజితమనఃప్రవమానమాధవవాహనంబులు సమిద్వాహనములు
కాటుకకొండలకరణి మేనుల గ్రాల విజ్ఞవీగుచు నున్నవీరభటులు

తే. మడిసి కొక్కొక్కయెడఁ బెక్కుమలలమాడ్కి

దారుణాకారరామహస్తప్రశస్త

చండకోదండనిస్సృతచటులకాల

దండమండితకాండప్రకాండమతిని.

414

—అంభో ఖరనైన్యంబు రామనిపరాక్రమంబునకు వెఱఁగుపడి మరలిపోవుట. అంభో—

ప. ఇవిధంబునఁ బ్రళయసమయజంతుపారణకళాధురీణుం డగుస్థాణునిపోలిక నిజ
హేతిప్రాతభస్త్రీభూతనకలలోకనివహుండైననంకర్షణాగ్నికై వడిఁ దారకాసుర
సంహారసమయనముదీర్ఘం డగుకుమారునిపగిది సంక్రుద్ధం డైనకాలాంతకుని
మాడ్కి రామభద్రుండు రాద్రరసోల్లాసభాసురమూర్తియై యఖండకోదండ
పాండిత్యంబుఁ జూపిన దదీయసాయకపరంపర యన్నిశాచరస్సైన్యంబునందుఁ
బరహేతిప్రఘట్టనంబున మండుచుఁ గరులం బడవైచుచు హయంబుల నఱు
కుచు రథంబుల నుగ్గునూచంబులు సేయుచుఁ బదాతులం ద్రుంచుచు శిరం
బులం బగల్చుచుఁ గంతంబులఁ ద్రెంచుచు బాహువులఁ దెగవ్రేయుచు వక్షం
బుల వ్రక్కలించుచుఁ బ్రక్కలఁ జెక్కుచు నడుములఁ దుండెంబులు సేయుచు
నూరువుల విఱుచుచు జానువులు ఖండించుచుఁ బిక్కలు చెక్కలు వాపుచుఁ
బాదంబులు విలూనంబులు సేయుచు నెత్తురు లురలించుచుఁ గండలు రాల్చు
చు నెమ్ములు విఱుచుచు భూషణంబులు గాల్చుచుఁ దనుత్రాణంబులు సింఁచు
చుఁ జాపంబులఁ ద్రుంచుచు గదలు పొడిసేయుచుఁ గరవాలంబులు పటియలు
వాపుచు ముసలంబులు గూల్చుచు ముద్గరంబులు తుమ్ముల్లసేయుచుఁ గుంతం
బులు రూపుమాపుచుఁ గుతారంబులు చూర్ణంబులు సేయుచు భిండివాలం
బులు నఱకుచుఁ దోమరంబులు పుడమి రాల్చుచు నంకుశంబులు పొడి
సేయుచు ధ్వజంబుల నడిమికి నఱకుచు నిట్లనేకప్రకారంబులఁ గీలాభీలంబుఁ
జేసిన నమ్మెగ్గరంబు చచ్చియు నొచ్చియు విచ్చియు నుడిఁబడియుఁ గలం
గియుఁ దొలంగియుఁ జిక్కువడియును జీకాకువడియును సైన్యంబు దైన్యదశకు
వచ్చినం గనుంగొని మహాబలశాలు లగుకొండఱు రక్షోవీరులు సాహసం
బునం దలకడిచి వీరావేశంబున రామున కభిముఖు లై తొలనిస్త్రింశపరశ్వ
ధంబులం బ్రహరించిన నయ్యతిరథవహ్యండు తీక్ష్ణాగ్రంబు లై ననాళికనారాచం
బులఁ బ్రబలహాళికుండు మహారణ్యవృక్షంబులంబోలె వారల నందఱఁ బెక్కు
కుండెంబులు గావించినం జూచి తక్కినరక్కసులు సింగంబుఁ గన్న లేళ్లచం
దంబునఁ బ్రాణభయంబునఁ గనుకనిం బఱచి ఖరునిశరణంబుఁ జొచ్చినంజూచి
శత్రుభీషణుం డగుదూషణుం డెలుంగెత్తి గంభీరఘోషణంబునం జేయి వీచి

పురికొల్పిననందఱు నొక్కొంతఁడై ర్యంబవలంబించి యంతఃపట్టుననుంగూడుకొని.

సీ. అనిలునితోడ మార్కొనఁ బోవుభూరిసీరదములఁ బోలెడురథచయములు
నర్యముతోడఁ బోరాడఁ బోయెడు పెనుచీ కట్టకై నడి సింధురములు
పోరు చాలక పెద్దపులిమీఁది కుఱికెడుకొదనులేళ్లం బోలు ఘోటకములు
నగణితబలుఁ డైనమ్మగరాజుపై కేగుశుండాలములభంగి నుభటచయము
తే. వెలి విరిసినజలనిధివిధము నోచు, కొక్కమొగి ఘోరనంగరోద్యోగకాంత.
తనరఁ జెలియలికట్టచండమున నున్న, రామభద్రునిపై కేగె రాత్రభంగి. 416

ఉ. కొందఱు సాలతాలములు కొందఱు భూరిశిలాస్ర కాండము
ల్కొందఱు శూలకుంతములు కొందఱు ముద్గరభిండివాలము
ల్పొందుగఁ బూని యంద తొక పోరికిఁ గ్రమ్మి కడంగి వ్రేయఁ గా
నందడికయ్య మయ్యె నృపచంద్రున కాఖరదైత్యసేనకున్. 417

— యో రామఁడు రాక్షససైన్యంబుపై గాంధర్వాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించుట. —

ఉ. ఆరఘువీరుఁ డప్పుడు భయానకభంగిఁ గడంగి చుట్టును
నూర్భరిశిలాంబకప్రహతిఁ బోరుచు నున్ననిశాటపైన్యము
న్పాటఁగఁ జూచి దీగ్ధనయనంబుల నెఱ్ఱఁదనంబు దోచఁ గా
వారణయాధముం గనినవారణవైరిక్రియం జెలంగుచున్. 418

క. మిడుతపరి గవిసినట్లుగ, నెడతెగక గడంగి యున్న దీసేన బలే
నుడివడియున్నది యిప్పుడే, మడియింపఁగ నలయు రిత్త మనలఁగ నేలా. 419

మ. అని చింతించి జగద్భయానకరవం బౌ నట్లుగా శింజనీ
ధ్వనిఁ గావించుచు లోకపూజ్య మగుగాంధర్వాంబకం బేయఁ జ
య్యన నయ్యస్తమహాత్మ వ్ర మెట్టిదొ యసంఖ్యాతంబులై యస్త్రశ
స్త్రనికాయంబులు వుట్టి ది క్కటము లంతఁ నిండె గాఢోద్ధతిన్. 420

క. పడుచున్నరాక్షసులచేఁ, బడినమహాదారుణులగు పలలాదులచేఁ
బడనున్నవారిచేతను, బుడమి పరిస్తీర్గ యయ్యెఁ బాలుపుగ నంతన్. 421

వ. ఇట్లు తండ్రోపతండంబులై రాముని ప్రచండకాండంబులు లెక్కకు వెక్కనం
బులై పుడమి యీనినతెఱంగున నెల్లదిక్కుల నాక్రమించి యాకాశంబు
నిరవకాశంబు చేసిన సూర్యకిరణప్రసరణంబు లేమిం జేసి గాఢాంధకారంబు.
గప్పుకొనియె నందు వెడంపవాతియమ్మలతాకున శిరంబులు పగిలి గిట్టునం
దిరుగుచు భీషణంబుగా ఘీంకారంబు సేయుచు వజ్రప్రహారంబుల తొక్కలు
దెగి ధరణిం బడినకులాచలంబులచాడ్చున దంతంబు లూఁతగా ముంద
టికి మ్రొగ్గతిలం బడి బాణక్షతవేదన సహింపం జాలక ప్రాణంబులు విడుచు
మత్తశుండాంబులును శుండాలోపరిభాగంబులనుండి తోమరాంకుశంబులఁ
బ్రహరింప గమకించునంతలోనఁ గత్తివాతియమ్మలు కంఠనాళంబులఁ ద్రెంచిన

నదియే చందంబున ధరణిపయింబడి కామితంబు సఫలంబు గామికి జీవితం
బులు విడువం జాలక కొఱ ప్రాణంబులం దన్నుకొనుగజారోహకులును భల్ల
బాణంబుల శిరంబులు దునిసిపడ రయంబు పెంపున నవియె పోగాక యని యొ
క్కింతదూరం బరిగి యవ్వలం జన నలవి గాక యచ్చటం బడి పొరలుచు నను
వులు విడుచుహయంబులును వాడిగలనుండలొగ్రంబులు జలిపించుచు వీరా
వేశంబునం దెగవ్రేయ గమకించునెడ సింహసఖశిలీముఖంబుల నుత్తమాం
గంబులు దెగి క్రింపం బడియున్నహయకశేబరంబులమీఁదం బడి తోడన
వేల్పులు గురియించుమందారకుసుమవర్షంబులఁ బ్రాణంబులు వచ్చి వెంటనె
మింటి కెగసి కిన్నరహంసంబులం బ్రశంసించువీరు లగురాహుత్తులును రథిక
సారథులు మడిసిన వాహనంబు లవికలంబులై తమయిచ్చకొలంది నీడ్చు
కొని పోన మేదోమాంసమ స్తిష్కంసంకంబునం జిక్కువడి విశీర్ణంబులై నరథాం
గంబులతో నటనట లై నయరదంబులును వాలుఁబెఱికికొన సామర్థ్యంబు
లేక యొక్కింతసాహసంబున నానావిధప్రహరణంబులం బొడువ నుంకించు
నంతలోన నెడనెడ వాలికనారసంబులఁ జరణజానుజంఘాజఘనమధ్యోదరఖం
డంబులు తిలప్రమాణశకలంబులై రాలిన చూపునెడి పోవుపదాతులుం గలిగి
సంగరాంగణంబు దారుణనర్భనం బయ్యె నందు శిరంబులు కనుతంబులును
గజంబులు మకరంబులును గేశంబులు కై వాలంబులును భూషణరజంబినుకయు
బాహువులు మీనంబులును గొడుగులు శతపత్రంబులును మేదోమాంస
మ స్తిష్కంబులు సంకంబును శోణితంబు జలంబునుగా ననేకరుధిరనదులు ప్రవ
హించె నందుఁ గడుపులకు వెక్కనంబుగా మాంసంబు మెక్కి రక్తంబుఁగ్రోలి
రుధిరప్రవాహమధ్యంబున నీడులాడుచు రామునివిక్రమంబుఁ బ్రస్తుతించుచు
ననేకభంగులంగ్రీ డించుభూతప్రేతపిశాచశాకినీగణంబులకోలాహలంబు బహు
లంబై యుండె నివ్వీధంబున నొక్కముహూర్తంబులోనఁ గించిదవశిష్టంబుగా
రాక్షససై న్యంబుచూపుమాపితమంబువిరియందట్టి తేజరిల్లు మధ్యందినమార్తాం
డునకు రెండవమూర్తి మై రామభద్రుం డంతకంతకుఁ బ్రవర్ధమానంబు
లగునుతాహబలశౌర్యంబులు గలిగి తక్కినరాక్షసుల నిశ్చేషంబుగా వధి
యింపం గోరుచుండె నప్పుడు హతశేమ లగురాక్షసులు బెబ్బరిం గన్న తేల్ల
చందంబున నన్నుహావీరుని కట్టెదుట నిలువ నోవక భీతచిత్తులై కనుకనిం బఱ
చినం జూచి రోషభీషణుండై దూషణుండు.

422

—అంత దూషణుండు మఱలిన రాక్షససైన్యమును బురికొల్పుట. అంత—

ఉ. ఈగతి మీకు నేఁ గలుగ నేటికి మర్త్యున కోడి పాట ధో.
ర్యేగము మీఱ నందఱము వీని వధింతము రం డటంచు ర
క్షోగణనాయకుండు పురికొల్పినఁ బంచసహస్ర యోధు లం

తాగతకాలకింకరుల యట్ల చెలంగెడువార లుగ్రతన్.

423

చ. అతనిఁ బురస్కరించుకొని యందఱు రామునిఁ జుట్టుముట్టి య
ద్భుతమునలోపల ప్రదరభూరుహపట్టినశూలవర్షము
నివృతతబలాభ్యుఁ డై నరఘువీరునిపైఁ గురియింప నన్యుహో
ద్ధతికిఁ గలంగ కవిభుఁడు దారుణబాణహతిం దెరల్పుచున్.

424

క. నడగండ్లు గురియువట్టపు, జడికిఁ జలించనినగంబుచందంబున రా
ముఁడు సుస్థిరుఁ డై దైత్యుల, మడియింపఁగఁ బూని రోషమాననుడగుచున్.

క. కులిశంబుకంటె బెడిదము, గలవాలికనారసములఁ గడువడి దోషా
టులమోదఁ బఱపి బలుదూపులు దూషణ మేనఁ జొనిపె భుజబల మలరక.

ఉ. తోడనె శత్రుదూషణుఁడు దూషణుఁ డంతకుభంగిఁ గ్రుద్ధుఁ డై
వేడిమి నివృట్టిల్ల రఘువీరునిఁ దాఁకఁగఁ దేరుఁ దోలి క్రా
వాడిడిశిలీముఖంబు లనివార్యగతి న్నిగిడించి రాక్షసు
లేవ్విషకతోడఁ జూడఁ దనవిక్రమ మంతయుఁ జూపె నుద్ధతిన్.

427

—ఇతి రాముఁడు దూషణుని వధియించుట. —

చ. అతనిపరాక్రమంబునకు నల్క వహించి రఘుప్రవీరుఁ డ.
ప్రతిహతశౌర్యుఁ డై యొకశరంబునఁ జాపముఁ ద్రుంచి నాల్గిటం
జతురత నశ్వము ల్లునిమి సారథి నొక్కట నర్థచంద్రసం
హతిఁ దునుమాడి వానియుర మంటఁగ వ్రేసె నిమృతయంబునన్.

428

వ. ఇట్లు విరఘండును వికలసాధనుండను వినిహతాశ్వుండును వినిపాతితసారథి
యు నై యన్ని శాచకుండు గినిసి గిరిశిఖరసంకాశంబును రోమహర్షణంబును
గాంచనపట్టవేష్టితంబును దేవసైన్యాభిమర్దనంబును దీక్ష్యశంకునమాక్షిణ్యంబును
గాలాయనమయంబును బరవసోక్షితంబును వజ్రశనిసమస్పర్శంబును బరగో
పురవిదారణంబును మహారంగసంకాశంబు నగు పరిఘంబుఁ గొని పరమసంక్ర
ద్ధుం డై రామున కభిముఖంబుగా రయంబునం బఱిఁగెంచునమయంబున నా
రఘువీరుండు రెండుకత్తివాతీయమ్ముల సహస్రాభరణంబు లై నవానిభుజంబులు
రెండును ఖండించిన ఛిన్నపాస్తం డై నవానికరంబున నుండి యమ్మహాపరిఘంబు
శక్రధ్వజంబుపోలిక ధరణిపయిం బడియె నిట్లు శరనికృతబాహుండ్లై దూష
ణుండు విషాణంబులు వెటికినమహాగజంబుపోలికఁ బుడమిం గూలి తత్త్వణం
బున సంప్రాప్తమరణుం డయ్యె సతనిపాటుఁ జూచి సర్వభూతంబులు సాధు
నాక్యంబుల రామునిం బ్రశంసించి రంత.

429

ఉ. దూషణపాటుఁ జూచి మదిఁ దొట్టినకోపము నెత్తి కెక్కఁగా
రోషకపాయితాక్షు లయి రోజుచు దాననందనాయకు
ల్భీషణభంగి మువ్వ రతిభీకరు లొక్కట వీర్యనచ్చిరో

భూషణుఁ డైనరాఘవునిఁ బోర నెదిర్చిరి సాహసంబునన్. 430

వ. ఇట్లు మహాకపాలుండును స్థూలాత్ముండును బ్రమాధియు నను వారలు మృత్యు పాశాపపాశితలు లై తీవ్రవేగంబునం దాడి. 431

చ. అలుక మహాకపాలుఁ డొక యాయనశూలము స్థూలనేత్రుఁ డు
జ్వలదురుచట్టినంబు నొకశాతపర్వధముం బ్రమాధి ని
ట్టలముగఁ బూని న్రేసి వికటంబుగ నాచ్చిన నారఘూత్తముం
డలయక సాధనత్రయము నస్త్రముల న్వడిఁ ద్రుంచి కెండియున్. 432

—ఇతి రాముఁడు మహాకపాల స్థూలాత్మ ప్రమాధు లనుమువ్వరరాత్మనులఁ జంపుట. ఇతి—

చ. అనుసమహేమభూషితశరాహతి వేగ మహాకపాలునిం
దునిమి ప్రమాధిని న్వడిఁదతూపుర గీ టణఁగించి స్థూలనే
త్రుని వివదిగ్ధబాణమునఁ ద్రుంచిన నయ్యసురత్రయంబు వ
చ్చనిహతపర్వత్రయముచాడునఁ గూలె ధరాతలంబునన్. 433

ఉ. అంచితవిక్రముం డగుమహారథవర్మఁడు రాముఁ డంతటం
బంచనహస్తరాక్షసులఁ బంచనహస్తశిలీముఖంబులం
బంచత నొందఁ జేసి కలభంబులఁ జంపినసింగమట్ల నే
త్రాంచలదీధితు ల్నిగుడ నద్యుతవై ఖరిఁ బొల్చి యుండఁగన్. 434

వ. అమ్మహావీరునిపరాక్రమప్రకారంబుఁ జూచి సహింసక మృత్యుం డైనదూష
ణుం దలంచుకొని దుఃఖితం డై ఖరుండు వీరావేశంబున. 435

ఉ. గ్రద్దనఁ గోపవేగమునఁ గన్నుల నగ్నికణంబు లొల్కఁ బ
న్నిద్దఱ దండనాథుల నహీనబలాధ్యులఁ జూచి మీర లీ
ప్రద్దన నేగి మానవునిపొంక మడఁచి వధించి రండు వే
సుద్దులఁ జెప్ప నేల మనశూరత లెన్నటి కింకఁ గాల్పనే. 436

వ. అని బరవసంబుఁ జేసి పురికొల్పి తానును రథసాతీశయంబున రామున కభిము
ఖంబుగా రథంబుఁ దోలించె నంత ఖరాసురప్రేరితులై శ్వేనగామియుఁ బృథు
గ్రీవుండును యజ్ఞశత్రుండును విహంగముండును దుర్జయుండును గరవీరాత్ముం
డును బరుషుండును గాలకాక్షుండును మేఘమాలియు మహామాలియు సర్పా
స్యండును గుధిరాశనుండు ననుద్వాదశమహావీరులు హతశేషు లై నసైనికులం
గూడుకొని శీఘ్రవేగంబున ఖరునిం దలకడచి శరాసారఘోరంబుగాఁ గవిసి
నానావిధహేతివ్రాతంబులఁ బరఁగించుచు రాద్రప్రకారంబునం జుట్టుముట్టి
యట్టహాసంబుఁ జేసిన. 437

—ఇతి రాముఁడు పన్నిద్దఱ రక్షిపీరులఁ జంపుట. ఇతి—

శా. ఆపద్ధావైకులుండు రెండవనిదాఘాదిత్యుఁ డై చాపవి
ద్యాపాండిత్యము దోచ సాధుముఖపక్షంబు ల్వీకానస్థితి

ద్వీవింశ స్థనచండకాండకిరణోద్రేకంబునం గ్రవ్యభు
గ్రూపధావంతముల స్వరించె దిశల స్రూహప్రభ భ్రగ్మగన్.

438

ఉ. వెండియుఁ జండకాండములు వే పదివేలు నిగిడ్చి యొక్కటక
గొండలఁ బోలు రాక్షసుల నూర్చుర నూటుశిలీముఖంబుల
నైండుగ నొక్కదైత్యవరుని నవ్విధించుచుఁ జిత్రభంగి నా
ఖండలుఁ డద్రిశృంగములకై వడి నందఱఁ గూల్చె ప్రేల్కిడిన్.

439

క. పదిరెండునారసంబులఁ, బదపడి రాఘవుఁడు వేగ పన్నిద్దఱ బె
ట్టిదు లగు సేనాధ్యక్షులఁ, గదనంబునఁ మనిమి పనిచెఁ గాలునిపురికిన్.

440

చ. అనిమొన రామచండవిశిఖాహతిఁ గూలినముక్తకేశభృ
ద్దనుజులచేఁ బినద్ద యయి ధాత్రి కుశానృత యైనవేదిచో
ప్పునఁ దనరారె నవిపినభూస్థలి శోణితమాంసపంక యై
ఘనతరనారకస్థలముకై వడి నొప్పుచు నుండె నత్తఱిన్.

441

చ. కదనమునందు రాఘవుఁ డఖండపరాక్రమదుర్నివారుఁ డై
మదమున నొక్కఁ డయ్య సరమాత్రకుఁ డయ్యఁ బజాతి యయ్య ని
ట్లదయతఁ దచ్చతుర్దశనహస్రనిశాటుల నశ్రమంబునం
జదురుపలై ధరం దొరఁగఁ జేసె నుర ల్లుద మంచి చూడఁగన్.

442

క. ఖరుఁడును ద్రిశిరుం డనువా, రిరువురు రాక్షసులు దక్క నెల్లనురారుల్
ధరణీధరములక్రియ ను,ర్వరఁ గూలిరి కదనమందు రామునిచేతన్.

443

వ. ఇట్లు మహావాతవేగంబునం గూలుచుహీరుహంబులచాప్పున నిశాచరు లం
దఱు రఘువీరునికాండవ్ర కాండంబులం దెగి నిశ్చేషంబుగా మడిసినం జూచి
ఖరుండు కోపాటోపంబున రామునియాటోపంబుఁజూచి నహింపక రథంబుఁదో
లిండుకొని యన్యుహారఘన కభిముఖంబుగా నడరిన నతని నివారించి వాహినీ
నాయకుం డగుత్రిశిరుం డిట్లనియె.

444

సీ. అనురేంద్ర యింత సాహస మేల మరలుము రాక్షసాంతకుఁ డై నరాముఁ గదిసి
వాడిమి గలనాదువేడిమిఁ జూపి దివ్యాస్త్రసంహతి వాని నని వధించి
యనిలోన నింతకు మును వానిచేఁ జచ్చినట్టివారికిఁ బ్రీతి పుట్టఁ జేసి
వచ్చెద నది గాక వాఁడు నాచేఁ జచ్చెనేని క్రవ్యుఱ నిజస్థానమునకు

తే నగుగు మటు గాక యే నమ్మహాత్ముచేత, నిపుడు రణమునఁ జచ్చితి నేని మరల
యుద్ధమున కీపు దొడరి నాయున్ములికము, తీర్చి పుచ్చుము పెక్కేల ధీరవర్య.

— ఖఖ రాముఁడు త్రిశిరునిఁ జంపుట. ఖఖ —

వ. రాక్షసేంద్ర యేనాయుధంబు ముట్టి ప్రతిజ్ఞఁ జేసెద సర్వప్రకారంబుల రాక్ష
సులకు వధ్యుం డై నరాముని వధించెద రామునిచేత నేనైనను నాచేత రాముం
డై నను బంచత్వంబు నొందుట సిద్ధంబు నీవు వెనుకకుం జని రణోత్సాహంబున

నిలువంబడి యొక్కముహూర్తంబు జయాపజయనిర్ణాయకుండ వగు నుని బర
వనంబుగాఁ బలికిన ఖరుండు వానికి రణంబున కనుజ్ఞ యొసంగి రయంబున రా
మున కనభిముఖంబుగా నడిచె నంతఁ ద్రిశిరుండు కృతాభ్యనుజ్ఞం డై జవనాశ్వ
సంయుతం బగుకనకరథంబెక్కి త్రిశృంగం బగువర్వతంబుచందంబున శరీ
రంబు గ్రాల నలిలధారలు గురియుమేఘంబుకై వడి శరవర్షంబు గురియుచు
మూఁడునోళ్ల ముల్లోకంబు లప్పలించుటకుం జాలి జలార్ద్రదుందుభినాదనదృశ
నాదంబున గర్జించుచు రభసాతిరేకంబుగాఁ గవిసిన నతని యట్టహాసంబుఁ
జూచి రఘువీరుండు బహుప్రకారంబు లగుశరవరంపరల వానిబాణంబులనన్నిం
టినిం జదియ నడంచుచుఁ బ్రచండభంగి మార్కొనిన నయ్యిద్దఱకు భీషణం
బగుసంగ్రామం బయ్యె నివ్వీధంబునం దలపడి రాముండును ద్రిశిరుండును
సింహామదేధంబులచందంబున వాయువలాహకంబులపగిది వానవవృత్తుల
విధంబున గరుడవన్నగంబులమాడ్కిఁ బరస్పరహంకారంబుల నితరేతర
ధిక్కారంబుల ననోన్యనృతిరస్కారంబులఁ గొండొకసేపు కన్నులపండువుగా
భండనంబుఁ జేసి రావచుయంబున.

446

తే. కనలి త్రిశిరుండు తీవ్రాంబకత్రయంబు, కానలేయునినొసలు దాఁకంగ నేయ
నించుకై నను దలఁకక హీనబలునిఁ, గా నెఱిగి వానితోడ నిట్లనుచుఁ బల్కె.

ఉ. ఓరి నిశాట యెవ్వనిమహోగ్రశరంబులు మన్నిటాలనుం
దారయఁ బుష్పసన్నిభము లై మృదువై ఖరిఁ బొల్పె నట్టినీ
శూరత తెల్ల మయ్యె నిఁకఁ జూపఁగ నేటికి మచ్చిలీముఖ
సారము గ్రమ్మఱం గొనుము చయ్యన నీవని చక్క నయ్యెడిన్.

448

క. అని యుల్లసమాడుచు న, ద్దనుజునివక్షమున ఘోరతరకాలవ్యా
శనిభశరచతుర్దశకము, సునిశితగతిఁ జొనిసి యంత సౌలయక మరలన్.

449

మ. ఒకబాణంబున వానిచేతిధను నత్యుగ్రంబుగాఁ ద్రుంచి వే
టొకనారాచచతుష్టయంబునఁ దురంగోత్సేకము న్నాన్చి త
క్కక నూతు స్పృహసాయకాప్తకమున స్థండించి తత్కేతనం
బొకకాండంబున రెండుగాఁ దునియ లై యుర్విం బడం గూల్చినన్.

450

వ. ఇట్లు విరఘం డై రథంబువలన రయంబునఁ బుడమికి దాఁటి పాదవిన్యాసంబున
భూమి గ్రక్కదలఁ బఱతెంచు చున్నత్రిశిరునిశిరత్రయంబు బాణత్రయం
బున ఖండించిన నవి మహావాతపతితంబు లగుతాళఫలంబులచందంబున ధర
ణిం బడియె వానిక శేబరంబు శిఖరరహితం బైనవర్వతంబు పగిది నుర్వింగూలె
నిట్లు త్రిశిరునిం దెగటార్చి రఘువీరుండు వృత్రాసురునిం దునిమినపురందరుని
కై వడి నొప్పు చుండె నంత హతశేషు లగురాక్షసులు బెబ్బులిం గన్నహరి
ణంబులకై వడిఁ ద్రస్తచిత్తు లై కనుకనిం బఱచి ఖరునిమఱువు సొచ్చి రతండు

హతులై నదూషణ త్రిశిగులనుదక్కినచతుర్దశసహస్రరక్షోపీదులందలంచుకొని
శోకరోషంబులు మనంబున ముప్పిరిగొన రాక్షసులపాలిటియంతకుం డై
కన్నులకుం దేటిచూక రాక వెలుంగు చున్నరాముని విలోకించి మనంబునఁ
దలంకుచు విమానాగ్రభాగంబులనుండి పెక్కువిధంబుల రామునిఁ బ్రశం
సించు దేవర్షి మహర్షులయ్యతాహంబుఁ గనుంగొని క్రవ్యజురోషంబుఁగల్పించు
కొని వానవుం జేరునముచించందంబున స్కందునిం జేరుతారకునిపోలికసంరంభ
విజృంభితుం డై రామునిం గదిచు వచ్చి.

451

మ. బలవచ్చాసము నెక్కు వెట్టి గుణశబ్దంబు ల్పొచండంబుగాఁ
జెలఁగ న్నిత్యేతథంగి ఘోరతరసంస్థితో గ్రనారాచము
ల్బల మొప్పు న్నిగిడించి సర్వదిశలు సర్వసహకాశము
ల్లలయం జేసి నిమేషమాత్రమున దుర్లక్షంబుగాఁ గప్పినన్.

452

ఋషి రామఖరాసురద్వంద్వయుద్ధము. ఋషి

చ. కని రఘువల్లభుండు ఘనకాన్తుకము, స్థవరించి శింజనీ
ధ్వనులు సెలంగ దుర్విషహదారుణకాండము లొక్కరీతిగా
మునుకొని దీప్తవహ్నికణము ల్పెదర న్నిగిడించి యాకనం
బనుపనులీల నుగ్రగతి నప్రమయంబుగఁ జేసె గ్రక్కునన్.

453

క. ఖరరాసువిసర్జితభీ, కరతరబాణములచేత గగనంబు నిరం
తర మయ్యె సర్వదిశాఘ, బరిపూర్ణము లయ్యె ట్లు పటిచినభంగిన్.

454

క. నిరుపమసాయకధారా, పరివృత్తుఁ డై యినుండు గానఁబడ కున్మిఁ బ్రజ
ల్వెరవేది రేయుఁ బవ లే, ర్పఱుపఁ దరముగాక టిచ్చనడి యుండి రిలన్

455

వ. మఱియు నిట్లు తలపడి యితరేతరజయకాంక్షలం బోరునప్పుడు.

456

క. ఆలమున ఖరుండు రాముని, నాల్గికవికర్ణనిశితనారాచముల
న్వాళికతోత్రంబుల శుం, డాలంబుచు బోలే నలమటం బ్రహరించెన్.

457

క. ఖరుని రథస్థుని రాక్షస వరుని ధనుర్ధరునిఁ బర్యవస్థితు భూతో
త్కర మపుడు పాశధరుఁ డగు, పరేతపతినట్ల చూచి భయ మందె రహిన్.

458

వ. ఇట్లు దుష్ప్రధర్షుం డై ఖరుండు.

459

శా. ధీరుం బారుషపర్యవస్థితు నముద్గీప్తప్రతాపు స్సహా
శూరు నింహపగాక్రము సుకలరక్షోభీము రాము స్ఫులో
దారుం గాంచి హుతాశను న్నిడుత చందాన న్వేస స్థాసి దు
ర్వారాజ శ్రమహీనసత్త్వఁ డనుచు న్భావించి సంరంభి యై.

460

క. తనచేతిబలువు గప్పడ, ఘనశరమున రాముచేతికాన్తుకగుణముం
దునిమి తెన నప్తశరములు, నునిశితగతి నతని మేనఁ జొనిపెం బెలుచన్.

461

క. అట ఖరకాన్తుకముక్త, స్ఫుటనారాచములచేత భూమిశునికం

కట మప్పుడు కుబుసముక్రియ, బటురయముననడలి పుడమిబడియెంగడిమిన్.

ఉ. అంతట రాక్షసుండు ప్రళయాంతకుకై వడిఁ బేర్చి జానకీ
కాంతునిమీఁద సాయకసహస్రము లొక్కట నేసి వేగ రో
దోంతర మెల్ల నిండ వడి నాచ్చుచు సర్వసుపర్వ లాత్మలో
నెంతయు నున్నులింప ఖరుఁ డేవునఁ దోచె మహోగ్రమూర్తియై. 463

వ. ఇట్లు ఖరబాణపీడితుం డై శత్రునిబర్హుణుం డగురాముండు విగతధూముం డగు
వైశ్వానరునిచంపంబునం దేడరిల్లుచు నంతకంత కుత్సాహంబు రెట్టింపఁ దొ
ల్లి తనకుఁ గుంభనంభవుం డిచ్చినగంభీరనిర్హారం బగువైష్ణవచాపంబు లీలం
గేల నందునొని వైరివివాశనార్థంబు సముచితంబుగా నడవ్వంబుఁ జేసి గుణప్రణా
దంబు సేయుచు. 464

ఉ. కాంచనపుంఖ కాండము లఖండగతి స్నిగిడించి వేగ న
క్తంచరుకాంచనధ్వజము వప్పుక ద్రుంచిన సర్వదేవత
ల్పంచినఁ బద్మబాంధవుండు వ్రాలినకై వడిఁ గూలె నేలఁ ద
త్కాంచనదీధితు ల్నిఖలకాష్ఠలయందు వెలుంగు చుండఁగన్. 465

ఉ. వెండియుఁ గ్రుద్ధుండై ఖరుండు వేగమె మర్కవిదుండు గావునం
గాండవతుప్తయప్రహతి గాత్రము నొప్పఁగ జేసి యార్చె ను
ద్దండరయంబున న్నమదదంతిని దారుణతోమరంబుల
ద్వండిగ వ్రేటు పెట్టినవిధంబునఁ గోసరసోగ్రమూర్తియై. 466

క. ఖరకార్చకనిస్సృతభీ, కరమూర్ధణవిధుఁ డగుచుఁ గాకుత్స్థకుల
భరణుండు రుధిరావుతుఁ డై, కర మరుదుగ రోహణాద్రికై వడి నలరెన్. 467

వ. ఇట్లు ఖండసంధ్యారాగమండలపరిపృతమార్తాండుండుంబోలె దివ్యప్రభాభాస
మానుం డై రానుభ ద్రుం డవష్టంభంబున. 468

శా. లోకాలోకగుహ ల్పృతిధ్వసు లిడక లోకాధికుం డంత న
స్తోకజ్యోనినదంబుఁ జేసి శరము ల్లోడ్తోడ సంధించి వి
ల్లాకర్ణాంతముగా వడిం దిగిచి ప్రత్యాల్లిఖపాదస్థుఁ డై
వీక స్వీక నిగిడ్చి బాహువిలసద్వేగంబు దీపింపఁగన్. 469

అంత రాముండు ఖరుని విరధునిఁ జేయుట

వ. ఇట్లు మోఘశరపాతనంబున ఖరునియాటోపం బడఁగించి వెగడు పటచి క్రమ్ముట
నాటుసాయకంబులు నిగిడించి యొక్క వెడందవాతియమ్మన వానిశిరంబును
రెండుతుర్రుంబుల వానిభుజశిఖరంబులును మూఁ డర్థచంద్ర బాణంబుల
వానివక్షంబు నొప్పించి వెండియు సూర్యమరీచికల్పంబు లై నపదుమూఁడు
నారసంబులు ప్రయోగించి యొక్కవిశిఖంబున యుగంబు నటికి నాలుగు శిలీ
ముఖంబుల ఘోటకంబుల గీ టణఁగించి యాటవశరంబున సారథిశిరంబు ఖం

డించి మూఁ డంబకంబులఁ గూబరంబును రెం డమ్ములు నొగలును బండ్రెండవ
మార్గణంబున ఖరునిచేతికార్దుకంబును బటియలువాపి వజ్ర సంకాశంబైనశదు
మూఁ డవపువత్కంబున ఖరునిశిరంబు దూల నేసిన నాఖరుండు భగ్నచా
పుండును విరథుండును హుతాశువుండును హతసా రథియు నై కాలదండంబుఁ
బోనిగదాదండంబుఁ బుచ్చుకొని ధరణిగతుం డై నిలువంబడి యుండె నప్పుడు
రామునిపరాక్రమప్రకారం బాలోకించి యంబరంబునం బన్నినమహర్షి దేవ
తాముఖులు విమానాగ్ర భాగంబుల నుండి ప్రాంజలులై పరమానందంబునఁ
బ్రశంసించు చుండిరి యితైఱంగున విరథుం డై గదాపాణి యై యున్నఖరునిం
జూచి రాముండు మృదుపూర్వకంబుగాఁ బరుషవాక్యంబున నిట్లనియె. 470

—అప్పు రాముండు ఖరుని వానావిధంబుల చూటుట. అప్పు—

- ఉ. స్యందనవారణాశ్వభటసంకుల మైనబలంబుతోడ నీ
కందునఁ జేరి నీవు చిరకాలమునుండి నను న్నసాధులం
గొందల మందఁ జేసితివి క్రూరుండు పాపవిచారకుండు గ
ర్వాంధుండు నర్వలోకవిభుఁ డైనను ధాత్రి నునంగ నేర్చునే. 471
- క. లోకవిదుద్ధం బగువనిఁ, గైకొని గావించునట్టికఠినుని విషద
ర్వీకరమునట్ల బలియుండు, ప్రాకటముగఁ జంపు ఘనకృపారహితుం డై. 472
- తే. మఱియు నెవ్వోడులోభ కామములచేత, దురితమొనరించునతఁడుతద్దురితఫలము
వెన ననుభవించు బ్రాహ్మణివృష్టిశిలను, మ్రింగి పంచత్వమొందినభంగినసుర.
- క. ఘనదండకాననంబున, మునుకొని వసియించి యున్నపుణ్యచరితుల
న్మనుల వధియించి యేఫల, మనుషసుగతి ననుభవింప నాసించితివో. 474
- క. జనదూష్యులు క్రూరులు భూ, తనిందువులు సమర్థులయ్యుం దడవుగ నిలపై
మన నేరకు చర్చింపఁగ, దనుజాధమ శీర్ణమూలతరువులమాడ్కిన్. 475
- తే. కర్త యగువాండు నిజఘోరకలుషకర్త
ఫల మపశ్యంబు నొందు సుపర్వవైరి
యరయఁ గాలంబు సంప్రాప్త మగుచు నుంక
నగము లార్తవ మగుప్రమానమును బోలె. 476
- ఆ. ఖలుండు తనదుఘోరకలుషకర్త ఫలంబు, నపుడె తోడుతోడ ననుభవించు
వెలయ భుక్తఘోరవిషమిశ్రితోదన, ఫలమునట్ల దివిజకులవిరోధి. 477
- తే. ఘోరపాపంబు నేయుచు మీఱి లోక, మునకుహింసఁ గావించెడుదనుజవరులఁ
బట్టి వధియించుటకు నేను భరతు నాజ్ఞ, దుష్టదైత్యసమాసాదితుండ నైతి.
- తే. దానవాధమ వేయల తడయ కెప్పుడు, శిష్టులకు విప్రకారంబు నేయునట్టి
నిన్నురణరంగమునఁజంపి నేడు మొదలు, నకలభువనంబులకు మేలుసంఘటించు.
- తే. కడిమి దీపింప నాచేత విడువఁబడిన, హేమభూషితవిశిఖంబు లిప్పుడె నిన్నుఁ

గలఁచి వల్లీకమునుబన్నగముఁబోలెఁజయ్యన ధరిత్రి భేదించివనఁగఁగలవు.
తే. పుణ్యతర మగుదండకారణ్యమందు, శిష్టవిద్యేషి వైన నీచేత మున్ను
పరఁగ భక్షింపఁబడినట్టిపరమమునుల, నిపుడె గలసెద నై న్యసహితుఁడవగుచు.
క. దనుజాపమ మచ్చరముల, ననిలోఁ దెగి నిరయగతికి నరిగెడునిన్ను
న్ను నీచే బాధితు లగు, మును లిప్పుడు చూడఁగలరు ముదితాత్మకు లై .4౭2
ఉ. ఓరి దురాత్మ యేటి కిపు డూరక యుండఁగ నీదుశౌర్య మిం
పారఁగఁ జూపు నీశిరము నదృతతాలఫలంబుకై వడి
స్థారుణిఁ గూల్తు నంచు సముద్రగ్రత రాఘవుఁ డిట్లు వల్కు నా
ఘోరనిశాటుఁ డిట్లనియెఁ గ్రోధము దోఁపఁగ రక్తనేత్రుడై

483

—ఇతి ఖరుండు రాముని నధిక్షేపించుట. ఇతి—

ఉ. కొందఱఁ బ్రాకృతానురులఁ గూల్చితి నం చొకపోటుబంట వై
డెందమునందుఁ బొంగుచు వడి న్నుతియించుకొనంగ నేల గో
త్రం దగ వీర్యవంతులు నరర్ష భ లద్భుతసత్వయు క్తు లీ
చందమున స్వతేజమును సంస్తుతి సేయుదురే నినుంబలెన్.

484

క. లోకంబున నకృతాత్ములు, ప్రాకృతులును రాజవంశపాంసను లగువా
రేకరణి రజ్జు లాడుదు, రాకరణి నిరర్థకో క్తు లాడఁగఁ దగునే.

485

క. అని మొన శూరుఁడు తనుఁ దా, వినుతించుకొనంగఁ దగునె వెట్టితనమున
న్విన మూత్తస్తుతి నాశ, మ్రొనరించుం గాదె విక్రమోద్ధతి కెల్లన్.

486

వ. మఱియు మృత్యుకాలసంకాశం బైనసమరంబు సంప్రాప్తం బగు చుండ నప్ర
స్తవంబునందుఁ గులీనత్వంబుఁ బ్రకటించుచు నెవ్వం డాత్మప్రశంసఁ గావించు
కొను వహ్నిబుద్ధిచేత నగ్నివర్ణం బైన యువలంబును సంస్పృశించుపురుషుని
కొఱ కనుపలభ్యమానోష్ణస్పర్శం బైననయ్యువలంబుచేతఁ దనయనగ్నిత్వం
బెట్లు నిదర్శితం బయ్యె నట్లు నీచేత నిన్ను వీరుం డని తలంచెడునాకొఱ
కీయాత్మప్రశంసచేత నీయవీరత్వనామకలఘుత్వంబు నిదర్శితం బయ్యె నది
యునుం గాక నువర్ణకోధకాగ్నిచేత సంతప్తం బైననువర్ణప్రతిరూపారకూ
టంబుచేఁ గార్ణవ్యధూపం బైనలఘుత్వంబు నిదర్శితం బైనచందంబున నీచేత
నీవికత్థనంబున నశూరత్వరూపకం బైనలఘుత్వంబు సర్వప్రకారంబుల నిద
ర్శితం బయ్యె నని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

487

క. బహుధాతువిచిత్రిత మగు, మహీధ్రమును బోలె నన్ను మది నచలునిఁగా
రహిఁ బరికింపుము దోర్బల, రహితునిఁగాఁ జూడవల దరాత్రిప్రసరా

188

తే. తిమిరి ముల్లోకమును నధింపఁ బూని, దండము పరిగ్రహించినదండధరుని
పోల్కి నని నిన్ను నధియింపఁబూని గదను, జేకొని గడంగినాఁడ నీక్షింపునన్ను.

ఆ. ప్రాద్దు గ్రుంక వచ్చె సుద్దులు వే యేల, కడనమునకు హాని గలుగ కుండ
నేడు నిన్నుఁ జంపి నీచేతఁ జచ్చిన, దితిజనులవగవు దీర్చి వుత్తు. 490

అథ రామఁడు ఖరప్రయుక్తగదను ఖండించుట. అథ-

వ. అనియివ్వధంబునఁ బిలు సనక మటుమాటలాడి ఖరుండు సంరంభవిజృంభితుం
డై కాలదండనవృశం బైనగదాదండంబు జరజరం ద్రిప్పి కనకవలయరోచులు
దిశలం జెదర దీప్తశనింజాలె రామ. నిప్పై వైచిన నది మహావేగంబున వృక్షగు
ల్పంబులు భస్మంబు గావించుచు సంతరిక్షంబునఁ బటతెంచు చున్నం గనుం
గొని యారఘువిరుండు నిశితాగ్రంబు లై నబహువిధశరంబు లడరించి దాని ఖం
డించిన మృత్యుపాశసంకాశ యగునమ్మహాగద రామకార్ముకముక్త కాండంబుల
చేత విభిన్న యై మంత్రేషధబలంబులచేతఁ బుడమిం బడినవ్యాళికరణి ధరణి
తలంబునం బడియె నిట్లు ఖరాసురప్రయుక్తం బైనగదాదండంబు చూర్ణంబు
చేసి ధర్మవత్సలుం డగురాముండు స్వయమానుం డై వెండియు ససంరంభంబు
గా వాని కిట్లనియె. 491

ఉ. ఓరి నిశాట నీ దగుబలోద్ధతి సర్వముఁ జూపి తిట్లు నీ
శూరతయు న్నభీరతయు సొంపును బెంపును దెల్ల మయ్యె బ
ల్లారుణధంగి నొప్పుగద తప్పక మచ్చితసాయకాహతి
ధారుణిఁ గూలె నీకు ఖరనాచుము గల్లుట వ్యర్థమే కదా 492

ఆ. నేడు నిన్నుఁ జంపి నీచేతఁ జచ్చిన, దితిజనుల వగవుఁ దీర్చి వుత్తు
ననుచు నీవు కడఁక నాడినవాక్యంబు, వ్యర్థ మయ్యెఁ గద నిశాటవర్య. 493

క. వధ్యుఁడవు నీచుండ వన, నిర్భాగ్యవృత్తుండ నైన నీజీవితముం
దధ్యము హరియింతు మధ న, సాధ్యుం డగుగూఢచరణశత్రుఁడఁ బోలెన్

జే. దానవాధను యిపుడు మద్బాణనిహతి, భిన్నకర్మిండు నై కూలియున్ననీడు
ఫేనబుద్ధ్యవశోభితం బైనహధిర, మిష్టహీదేవి గ్రోలు నందమ్ము గాఁగ. 495

తే. స్రస్తవిన్యస్తభుజుఁడవు సాంక్రపాంసు, హాపితుండ నై దుర్లభయోష నట్ల
సృష్టిఁ గాఁగిటఁ జేర్చి నిద్రింపఁ గలవు, యడిచి వడనేటి కింతలో నమరవైరి.

జే. దానవాధమ నీవు మద్బాణహతివి, దారితానయపుండ నై ధాత్రిఁ గూలు
చుండ నేఁ డాదిగా నొప్పుచుండు నీయ, రణ్య మశరణ్యకులకు శరణ్య మగుచు.

క. ఇమ్మున నేడు జనస్థాన మ్మన్మద్యాణపాతనమున హతస్థా
న స్తుగు చుండఁగ మునులు వ, నమ్మునఁ జరియించెనరు ఘనమ్ముగ సుఖులై.

క. హతబాంధవ లై బాష్పా, ప్లుతలోచన లై విషణ్ణముఖు లై రక్ష
స్సతు లన్యథయాసహముగ, గతి లేక భయార్తి నేడ్వఁ గల రిక మీఁదన్

జే. ఏనతుం కిట్టినిపు ప్రాణేశ్వరుండ, వట్టియచూపకులభార్య లంద డాత్మ
హర్షములు దక్కి విధవలై యనుదినంబు, సుచితశోకరనజ్జలై యుందు రింక.

తే. ఓరి క్రూరాత్మ ట్టుద్రాత్మ యోరి నీచ, యోరి బ్రాహ్మణకంటక యోరి ఖలుండ
పలుకులిం కేల యిపుడు నుద్బాణనిహతిఁ, గూల్చిపుచ్చెదశనునునికూటమునకు.

అయిదు ఖరాసురునిఁ జంపుట. ఖరా-

వ అని బహుప్రకారంబుల ధిక్కరించి పలుకుచున్న రామునిపదసంబులు విని
రోసావేశంబున వికటభ్రుకుటిదుర్నిరీక్షుం డై ఖరుండు ఖరతరస్వసంబున నట్ట
హాసంబు నేయుచు మహాగజంబునకు మదం బెక్కించినచంకంబునఁ గ్రూరవా
క్యంబుల నాకు రోషోత్పాదనంబుఁ గావించితివి ప్రాణనంశయకరం బగుసను
రంబునందును నిర్భయంబున నవలిపుండ వైమృత్సువత్స్యంక వై తినని యెఱుం
గక పలుకందగని మాటలాడెదవు కాలపాశపరిక్షి పులగుపురుషులు నిర్గతజ్ఞానేం
ద్రియాంతకరణవ్యాపారులై కార్యాకార్యంబు లెఱుంగక వర్తింతు రిప్పుడు
నిన్నుఁ బరిమార్చెనఁ జూడు మని పలికి యచ్చేరున నున్నయొక్క విశాలసాలంబు
నిరీక్షించి ప్రహారాథంబు కరంబుల దాని నుత్పాటించి తెచ్చి రోదోంతరంబు
నిండ వికటధ్వనిఁ గావించుచు సందష్టదశనచ్ఛదుం డై దీనం జూపు సిద్ధించు
నని సందంభంబున వీచి వైచిన నారాముండు నిశాతనాయకంబు లడరించి
యన్తుహీరుహంబు నింతింతలు తునుక లై ధరణిం బడ ఖండించి యగివధాగంబు
తీవ్రం బగురోషం బంగీకరించి చిఱుచెమట మొగంబునం గ్రమ్ము దేజ రక్తాంత
లోచనుం డై ప్రచండకాండనహస్తంబున వానినర్వసర్పంబులు గలంచె
నప్పుడు ప్రసవణాఖ్యచర్వితంబువలనం దొరఁగుసెలయేల్లపోలిక వానిశరీరం
బుననుండి బహుప్రకారంబుల రక్తధారలు స్రవించుచుండెనిట్లు జర్జరితాంగుం
డై విహ్వలుం డై రుధిరగంధోపలక్షితుం డై మత్తుం డై ఖరుండు నానావిధాట్ట
హాసంబులు గర్జించుచుఁ గదిసినం జూచి రఘువల్లభుండు శస్త్రసంధానావకా
శార్థంబు త్వరితపాదవిఠ్ఠేపుం డై తిర్యగ్గమనంబున నొక్కింత వెనుకకుం జని
త్వరితవిక్రమాటోపుం డై.

502

క. తడవేల యీదురాత్మునిఁ, గడురయమునఁ ద్రుంచి దండకనివాసులకుం
బడయంగ రానిసౌఖ్యము, లొడఁగూర్చెద మునులఁ బ్రోచుటాప్పగుఁ గాదే.
మ. అని చింతించి ఖరు న్వధించుటకు నన్యబ్రహ్మాదండం బాణో
యనఁ జెల్వొందుచుఁ దీక్షణమై శుచినిభం బై గోత్రభిద్రత మై
ఘన మై యుప్పుప్రచండకాండము ననుగ్రక్రోధుం డై కూర్చి జ్యో
ధ్వనిఁ గావించుచు నేగ దీసి విడిచె నర్పంబు శోభిల్లఁగన్.

504

వ. ఇట్లాకర్ణపూర్ణంబుగాఁ దిగిచి విడిచిన.

505

క. రామధనుర్ముక్తం బగు, భీమాస్త్రం బపుడు వేయిపిడుగులమ్రోత
నోవ్యయమున నేగి గ్రుక్కన, తామనుఁ డగుఖరునియురముఁ దప్పకసాచ్చెన్.
తే. అంబకము వక్షుమునఁ దూలునంతలోనఁ, నత్కృశానునిచే వినిర్దగ్గుఁ డగుచు

ద్రుంచి మహర్షి ముఖ్యపరితోషణుఁ డైనరఘుప్రవీరు న
భ్యంచితమూర్తిఁ గన్పొని మహాప్రసుదం బిరింప సీత నే
క్రాంచలదీధితు ల్నిగుడ నట్టై కవుంగిటఁ జేర్చె నెంతయున్.

520

వ. మఱియు ఖరానురుని సై న్యంబునందు జితకాళు లగువా రెవ్వ రెవ్వరు గల
రట్టిరాక్షసులతోఁ గూడఁ దాత్కాలికస్వేచ్ఛాగృహీతవత్తుర్దశసహస్రదివ్య
మంగళవిగ్రహంబు గలవాఁ డగుటవలన నొక్కొక్కరాక్షసున కొక్కొక్క
కర్కరాముం డై కనుపట్టి శక్రాదుల కైన నసాధు్య లగువారి బలశంతులఁ
జతుర్దశసహస్రరక్షోవీరుల నొక్కండె ఘటికాత్రయంబులోన సంహరించి
మహాత్ము లగుపరమర్షులకు జగన్తోహనదివ్యమంగళస్వమూర్తిసాక్షాత్కారం
బునఁ బరమానందంబు సంపాదించుచు విజయలక్ష్మీవిరాజమానుం డైలతా
ప్రతానోద్గ్రధితజటామండలుం డై వృథబద్ధకక్ష్యత్వంబున స్కంధావలంబిత
తూణీరుం డై రణావనాననిర్వాపితకోపాగ్ని యగుటవలనఁ బ్రసన్నముఖుం డై
సీతాలక్ష్మణమార్గావలోకనుం డై నిర్వర్జితవీరకృత్యుం డై వీరవ్రతుం డై విగళ
ద్రుధిరాఘ్నతశేరిరుం డై ఘర్మపయఃకణ్ఠాఘకలితలలాటుం డై కోదండదండంబు
నవలంబించి తనముంగల సున్నరామభద్రునిం గనుంగొని సీత “ఆత్మావై
పురుషస్య దారా” యనెడు నియమంబున శ్రీరామసత్తచేత తానును సత్తావతి
నైతి నని తలంచి “రామజామాతరం ప్రాప్య స్త్రియం పురుషవిగ్రహ” మ్మని
యజ్ఞానంబున మున్ను తా నాడినవాక్యాపరాధం బపనయించుకొనుటకును
నాయుధవ్రణంబులకుఁ గుచోష్ణముచేతఁ బరిహారంబుగావించుటకును గ్రమ్మఱ
గాఢంబుగాఁ బరిరంభించి ప్రీతసంహృష్టసర్వాంగి యైవదనంబు రాకాశశాం
కునిచందంబున నందం బై యొప్పు శశాంకునిం గూడినరోహిణీకైవడి నలరు
చుండె.

521

అకంపనుఁడు జనస్థానమందలి రాక్షసవినాశమును రావణునకుఁ జెల్పుట.

- క. అంత నకంపనుఁ డనువాఁ, డెంతయు శీఘ్రమున లంక కేగి నిశాంతా
భ్యంతరమున రావణుఁ గని, సావ్ంతంబున నెగులు దోఁవఁ జయ్యనఁ బలికెన్.
- క. దనుజేంద్ర జనస్థానం, బున సున్ననిశాటు లెల్లఁ బోలిసిరి త్రిశిరుం
డును ఖరుఁడును దూషణుఁడును, ఘనరణమునఁ జచ్చి రేమిగణుతింతు నికన్.
- వ. ఏ నొక్కరుండ నతిస్రయత్నంబునం దప్పించుకొని నీకడకుం జనుడెంచితి. 524
- క. నా విని సంక్రద్ధుం డై, రావణుఁ డటు కన్నుఁగొనల రక్తిమ నిగుడక
దావాగ్నికరణి మండుచు, మోవి యదర వానితో సముద్ధతి ననియెన్. 525
- సీ. దారుణం బగుజనస్థాన మెవ్వోనిచే హతమయ్యె నెవ్వోడు హలహలము
కానక ద్రావె లోకంబులలో నాకు విప్రియ మొనరించి వితతసుఖముఁ
బడయ శక్రుని కైనఁ బాలిస్తునకునైన శమనుని కైనను శౌరి కైన

నలవిగా దే నలయమునకు యముడ హుతాశనుఁ గాల్చుహుతాశనుండ
తే. నృత్యువునుజంపుచుత్యువనత్య మోసు, తేజమునవహ్ని భానులఁదెగడువాడ
బలముపెంపున వెనచుహోబలునివేగ, మడఁచిభృత్యునిఁగాఁగొనియలరువాడ.

క. అని యిటు మోమునఁ జడిముడి, గనుపడ సంక్రద్ధుఁ డై నకై కసిపట్టిం
గని భీతి నకంపనుఁ డొ, య్యన యభయము వేడె. దర్శితాంజలి యగుచున్.

క. దానవవిభుఁ డగురావణుఁ, డానరభోజనున కప్పు డభయ మొనఁగిన
వ్రానక విస్రబ్ధుం డై, వానికి నిట్లనియె మరల వాఁకేభయోక్తీన్. 528

ఉ. మానిత బాహుశైర్యుఁ డనమానుఁడు వై రికులాంబుముగ్ధగ
త్పాణుఁడు'సింహసంహననుఁ డాయత బాహుఁడు వీరుఁ డాజికి
సూనుఁడు రామనాముఁ డొకశూరుఁడు శోభిలు వానిచే జన
స్థానము నాశ మొందె ఖరదానవదూషణసంయుతంబుగన్. 529

క. అన విని దశకంఠుఁడు నెవ్వనమునఁ స్తోధంబు పెరుగ మదమున నాగేం
ద్రునిగతి రోజుచు వానిం, గనుఁగొని గంభీరభంగిఁ గ్రమ్మఱి బలికెన్. 530

క. సురపతి నిర్జరయుతుఁ డై, యురుగతిఁ దోడువడ వచ్చెనో గా కున్న
న్నరుఁ డొక్కఁ డింతఁజేసెనె, కరమరుదుగ వాని తెఱఁగుగణతింపు మిఁకన్.

అథ ఆకంపనుఁడు రావణునికి రామునిపరాక్రమప్రకారము చెప్పట. ఉతి

క. నా విని యకంపనుం డా, రావణనితలం పెఱింగి రామునిబలముం
బ్రావిణ్యము శౌర్యము ను, శ్రీ విభవము దెలియ నిట్లు చెప్పఁ దొడంగెన్. 532

సీ. దశకంఠర వినుము దశరథ రాముండు విలుకాండ్రలో నతివిశ్రుతుండు
నమిత తేజండు దివ్యాస్త్రసంపన్నుండు నాలంబులో జిహ్వుఁ బోలువీరుఁ
డమ్మేటియనుజన్మఁ డతిబలవంతుండు రక్తాంతనేత్రుండు రాజముఖుఁడు
దుందుభినాదుఁ డమందవిక్రమశాలి యనురూపకుఁడు లక్ష్మణాఖ్యుఁ డతని

ఆ. తోడఁ గూడి గాడ్పుతోడఁగూడినచిచ్చు, కరణి రిపులమీఁదఁ గనలుచుండు
మేటిరాముచేత గీటణంగిరి జన, స్థానవాసు లై నదైత్యు లెల్ల. 533

క. అనిమిథుల కంత స త్వము, వినుతపరాక్రమము శౌర్యవిస్ఫురణము గ
ల్లునె దనుజులతో వైరము, గొనుటకు మది సందియంబుగొనఁ డనురేంద్రా

క. రామధనుర్ముక్తము లగు, హేమచయమహోగ్ర శరము లెంతయు హేతి
స్తోమములకరణి ననురుల, భీమపరాక్రములఁ గాల్చె భీషణభంగిన్. 535

క. అనిలోనఁ బ్రాణభయమునఁ, గనికని వడిఁబఱచునట్టి క్రవ్యాదులకున్
విను మేదిక్కునఁ జూచినఁ, బ్రణుతగుణా దోచు రామభద్రుఁడు గడిమిన్.

స. మఱియు భయకర్షితు లై రాక్షసులు రాక్షసత్వగోపనార్థం బేయేగూపాం
తధంబునఁ జరింతు రాయాపరిగృహీతహూపాంతరంబున మ్రోల నున్నదాశ
రథినే విలోకింతు రదియునుం గాక రణనాథసత్వబుద్ధిచేత నేయేవస్తువు గొనం

జాతు రాయావస్తువు నెల్ల రామాకారంబుగా విలోకింతు రివ్వధంబున. 537

తే. రాక్షసేశ్వర రణమున రాముచేత, నలజనస్థాన మభిహతం బయ్యె ననిన
మానసంబునఁ గోపించి వానితో ద, శాన్యుఁ డిట్లనె నుద్వృత్తి నశ్చలేచి. 538
క. ఏమి యకంపన యిప్పుడె, రాముని లక్ష్మణయుతముగ రణమునఁ దునుమం
గామించి పంచవటి కే, నీమెయిఁ జనువాఁడ శౌర్య మింపారంగన్. 539

క. నా విని యకంపనుం డా, రావణువాక్యమున కులికి రక్షోవర యా
భూవరుపౌరుషన త్వ, ప్రావీణ్యము విను పటంచుఁబలికె గృహణఁ డై. 540
సీ. లధిపరాముఁడు మహాయశుఁడు రువిక్రమంబున నసాధ్యుఁడు శౌర్య ధనుఁడు కుపితుఁ
డంబునంపూర్ణ మహాపగావేగంబు నై న మహోద్ధతి నడగించు
సగ్రహతారసక్షత్ర మైననభంబు నిరవకాళము సేయు నేర్పుకలిమి
నుదకమగ్నా వని నుద్ధరింపఁగఁ జాలుఁ గడవడి గాడ్పువేగము నడంచుఁ
తే. దివిరి జలనిధి వేల భేదించి మించి, ముజ్జగంబుల నీటిలో ముంపఁ గలఁడు
కడిమిమై వారినిధి సరికట్ట నేర్పు, ధరణిధరముల మోవంగ దత్తుఁ డతఁడు.

ఆ. సంహరించి నురల సర్వలోకంబులఁ, గడఁగి విక్రమమునఁ గలుగఁజేయు
సృష్టము లయినట్టి విష్ణుపంబుల నెల్ల, నడఁచ శక్తుఁ డమృహాయశుండు. 542
సీ. దశకంఠ నాకపదం బపుణ్యులచేతఁ గడిమి మీఱ జయింపఁబడనిమాడ్కి
విష్ణుపత్రయనుతవిక్రమాధికుఁ డై నరాముండు నముచిహిరణ్యకళిపు
శంబరబలివృత్తజంభాదివిఖ్యాతదనుజులచే నై న నని జయింపఁ
బడఁ డట్టిఘనుఁ డెట్లు పరఁగ నీచే జయించుటకు శక్యం డగు సారిది నతఁడు
తే. వానవాదులకై న నవధ్యుఁ డనుచు, మదిఁ దలంచెద నమృహాయశుని గెలుచు
నట్టిసదుపాయమెఱిఁగింతుననురనాథ, మానసం బెందుఁ బోనీకదాని వినుము.

అకంపనుఁడు రామునిం జంపుట కుపాయము రావణునికిఁ దెల్పుట.

వ. అని యిట్లకంపనుండు రాక్షసుం డయ్యె ననేకజన్మాంతరకృతసుకృతపరిపాకం
బునఁ దత్కాలసముత్పన్నశ్రీరామస్వరూపవిషయజ్ఞానంబు గలవాఁ డై రా
ముం డని పలుకుటవలన రామునికోపంబున కసంహార్యత్వంబును విక్రమంబున
నసాధ్యుఁ డని పలుకుటవలన విక్రమంబు ప్రవృత్తం బగు చుండ నివారించు
ట కశక్యం డనుతాత్పర్యంబును నుపపదరహితం బైనయసాధ్యశిబ్దంబున బ్ర
హ్మాండ్రాద్యసాధ్యత్వంబును గుపితుం డనుశిబ్దంబున మర్యాదోల్లంఘనవిష
యనిగ్రహానిష్ఠం డనుసర్థంబును మహాయశుం డనుశిబ్దంబున లోకంబునందు
నుప్రసిద్ధవిభవుం డనుభావంబును మహాపగావేగంబు నై న నడగించు నని ప
లుకుటవలన భవిష్యత్ప్రక్షావతారవృత్తాంతంబును నభంబు నిరవకాళంబు
సేయునని పలుకుటవలన ద్రివిక్రమావతారవృత్తాంతంబును నుదకమగ్నావని
నుద్ధరింపఁగ జాలు నని పలుకుటవలన వరాహావతారవృత్తాంతంబును సంసార

సముద్రంబున మునింగినజనంబునకుఁ బరమపురుషార్థ రూపమోక్షప్రదం డని
యెడునభిప్రాయంబును ముజ్జగంబుల నీటిలో ముంపఁగలం డని పలుకుటవలన
సంహారకారణత్వంబును వారినిధి నరికట్ట నేర్పు నని పలుకుటవలనఁ గరిమ్య
మాణ సేతుబంధనకార్యంబును గాడ్పువేగము నడంచు నని పలుకుటవలనఁ బం
చభూతవిలయపూర్వకప్రళయ కర్తృత్వంబును ధరణీధరముల మోవంగడయుఁ
డని పలుకుటవలనఁ గూర్చానితారవృత్తాంతంబును సంహరించి నురల నర్హత
కంబుల విక్రమంబునఁ గలుగఁ జేయు నని పలుకుటవలనఁ బూర్వకల్ప సంహ
రపునస్సృష్టికర్తృత్వంబును వెండియు మహాయశుం డని పలుకుటవలన ముక్త
జైశ్వర్యసంపన్నత్వంబును శక్తుం డని పలుకుటవలన నసంతశక్తిత్వంబును నృ
ప్తములయినట్టివిష్టపంబుల నణంచు నని పలుకుటవలన నర్తమాన సృష్టిసంహ
రకర్తృత్వంబును నశకంతయని సంబోధనంబు సేయుటవలన రావణునిదశవన
నత్వంబును నల్పశక్తిత్వంబును రాముని సహస్రశీర్షత్వంబును నపరిమితానం
తశక్తివిశిష్టత్వంబును సూచింపం జేసి వెండియు నిట్లనియె.

544

ఉ. ఆతనిపత్ని నూత్నకమలాయతలోచన మేఘవేణి జై
వాత్మకమండలాస్య వరవర్ణిని పల్లవకోమలాంఘ్రియ
జ్ఞాతనుపాణి యర్ధశశిఫాల మనోహరసుందరాంగియు
సీత యనంగఁ జెల్వెసఁగుఁ జేసినపుత్తడిబామ్మకై నడిన్.

545

ఉ. ఆయెలనాగచక్కఁదన మాలికుచస్తనిరూపవైభవం
బాయహిరోమరాజుపలు కామదవారణయానమోవిఠి
రాయలివేణిమోముసాబ గామృదుకోకిలవాణిమేనిబా
గేయుగమందు నెవ్వరికి నెందును గానము రాక్షసేశ్వరా.

546

తే. సురనతులయందు గంధర్వసుదతులందు, నురగనతులందు దానవయోమలందు
నవ్వెలందికి సరి యైన యతివ లే ద, నంగ నరనతులందు జెప్పంగ నేల.

547

తే. ఆ నెలఁత రామునకుఁ బ్రాణమట్లు గాన, దానివంచనఁ గైకొంటివేని యతఁడు
తద్వియోగాగ్నిచేఁ గ్రాగితత్తణంబ, చచ్చు నిది దక్క వేటొక్కజాడ లేదు.

క. అనిన నకంపనువాక్యము, విని దశకంఠుండు చాల వెఱఁగుపడి మనం
బునఁ జింతించి రయంబున, ఘనరవమున వానితోడఁ గ్రమ్మఱఁ బలికెన్.

548

క. అటు లైన నేమి యఘటన, ఘటనాచతురుండ నేను గాల్యంబున న
చ్చటి కేగి సీతఁ జేకొని, యిటు దోడ్కొని వత్తుఁ బలుకు లిం కేటి కిటన్.

— రావణుఁడు మారీచునికడ కేగుట. —

క. అని ఖరములఁ బూన్చిన కాం, చనమయ మగునరద మెక్కి సర్వదిశలు గ్ర
క్కున వెలిఁగించుచుఁ జనియెను, దనదుర్మంత్రమున కలరి దైత్యులు మెచ్చన్.

వ అప్పుడు.

552

క. ఆరాక్షననాథునిరథ, మారయ సంచార్యమాణ మై యుడువీధి
భూరిద్యుతి నేగుచు నొ, ప్పారె వలాహకములోనిహరిణాంకుక్రియన్. 553

జ. ఇట్లు గదలి దశగ్రీవుండు రయంబునఁ దాటకేయుం డగుమారీచునియాశ్ర
మంబునకుం జని యతనిచేత నమానుషంబు లగుభక్ష్యభోజ్యంబులచేత నర్పి
తుం డై సముచితాననంబున నాసీనుం డయ్యె నప్పుడు మారీచుం డర్థగంభీరం
బైనవాక్యంబున నిట్లనియె. 554

క. డనుజో త్తమ నీకును నీ, తనయులకును రాజ్యమునకుఁ దరుణులకు సుహృ
ద్జనులకు సేమమె నీవచ్చినకార్యం బెద్ది దానిఁ జెప్పుము నాకున్. 555

—అథ మారీచుఁడు రాణులనకు హితోపదేశముఁ జేయుట. అథ—

వ. రాక్షసేంద్రా లోకంబులకు సేమంబు లే దని శంకించెద ఘనప్రయోజనంబు
లేక భవదాగమనంబు దొరకొనదు గదా యని పలికిన నారావణుం డమ్మా
రీచున కిట్లనియె. 556

క. అనఘా యే మని చెప్పుదు, ననుపమభుజవీర్యయుక్తుఁ డగురామునిచే
వినిహతు లైరి జనస్థా, ననిలయు లగురాక్షసులు ఘనం బగునాజన్. 557

ఆ. రాక్షసారి యైన రామునిప్రియభార్య, నవహరింప మైత్రి నిపుడు నెఱపు
నానతండు దైత్యనాథునితోడ ని, ట్లనియె హితము నయము వినుతి కెక్క.

ఆ. మిత్రయాళుఁ డైన శత్రుఁ డెచ్చాడు నీ, కీయనర్థకార్యం మిట్లు గఱపె
సామదానకలన సత్కృతుం డైనవాఁ, డిట్టియశుభవాక్య మేల చెప్పు. 559

ఉ సీతను మ్రచ్చిలింపు మని చెప్పినదుష్టునిఁ బట్టి కత్తిచే
వే తలఁ గొట్టరాదె యవివేకతఁ గ్రూరతరాహిన్తోటిలోఁ
జేతులు పెట్టఁ జూచెనపు శిష్టుల కీతెఱఁ గొప్ప దయ్యయో
పాతకరూపకర్తమున భవ్యయశంబును లచ్చి వోవదే. 560

క. కడువడి నెన్వేడు సుఖను, పుండ వగునీయు త్తమాంగము కరంబునఁ జే
డ్పడఁ బ్రహరించెను రావణ,తడయకయెవ్వాడు చెఱువఁదలకొ నెఁగులమున్.

చ. సురవినుత ప్రతాపముదశుద్ధకులాభిజనాగ్రహస్తమం
దరతరదివ్యలక్షణవితానవిభాసితదోర్విషాణ మై
వఱలెడురాఘవాఖ్యబలవన్ధనగంధగజంబు పోరిలో
నరుదుగఁ దేఱిచూచుటకు నర్హము గాదు నిశాచరేశ్వరా. 562

మ. సమరాంతస్థితిసంధివాలము సమస్తకూరరాత్రించరో
గ్రమృగధ్వంసవశీలము న్నిశితఖడ్గస్ఫారదంష్ట్రంబు సు
స్తము బాణావయవప్రపూర్ణ మగుశుంభ ద్రామహర్వక్షముక
గ్రమము న్నానక మేలుకొల్పఁ దగునేత్రవ్యాదవంశోత్తమా. 563

చ. ఘనభుజవేగపంక మయి గాఢతరప్రదగోర్మిజాల మై
 ధనురవహార మై విమతచారుణ మై సుమహాహవాఘమై
 యనుపమ మై యగాధ మయి యద్భుత మై యనిశేం బవార మై
 తన రెడురాఘవాబ్ధి బడ దానవనాథ తలంపఁ జెల్లునే.

564

❖❖❖ రాణుండు మారీచు ఎచనప్రకారంబున మరలి లంక కేగుట. ❖❖❖

వ. రాక్షసేంద్రా నీవు నుహాత్ముం డగు పుటస్త్యబ్రహ్మసంశంబున బుట్టినవాడవు
 భుజవీర్యంబునం బ్రసిద్ధికి నెక్కినవాడవు నీకుఁ బరదారాభిమర్శనంబు
 యుక్తంబు గాదు దానివలనఁ బొరుషంబునకు హాని సిద్ధించు నావచనంబుఁ
 బట్టి ప్రసన్నుండవై లంకాపురంబుఁ బ్రవేశించి నరావృంతఃపుర కాంతలంగూడి
 సుఖంపుము రాముండు దండకారణ్యంబునందు సీతాసహితం డై యిట్టేపభో
 గంబు లనుభవించుచు విహరించు చుండుఁ గాక యని పలికిన నద్దళాననుండు
 మారీచునిచేత నివారితుండై క్రమ్యుట లంకాపురంబునకుం జనియె నంత నిక్కడ
 శూర్పణఖ రామునిచేత నిహతు లైనచతుర్దశసహస్రరక్షోపీరులం జూచి ఖర
 దూషణ త్రిశిరులనిధనంబునకు దుఃఖించుచుఁ దనయంగవికలత్వంబునకు
 లజ్జించుచుననన్యసాధారణం బైన గామునిపరాక్రమప్రకారంబునకు భయంబు
 నొందుచు శోకవిషాదరోషంబులు మనంబున ముప్పిరిగొన నచ్చోట నిలు
 వక మేఘంబుకరణి మహానాదంబు సేయుచు శీఘ్రంబున రావణపాలితం
 బైనలంకాపురంబుఁ బ్రవేశించి యందుఁ గైలాసశిఖరసంకాశం బైనపుష్పక
 విమానాగ్రభాగంబున.

565

క. తరణినిభం బగుచామీ, కరవరసింహాసనమునఁ గర్పూరవృతుఁ డై
 సురపరివృతుఁ డగుశక్రుని, కరణిం గొలు వున్న పంక్తికంకునిఁ గనియెన్. 566
 తే. కాంచనమయేష్టకాపరికలితయాగ, వేదిమధ్యంబుఁ బ్రాపించి వివిధమంత్ర
 వివిధపుష్పదాజ్యమునఁ జాల వృద్ధిఁ బొంది, నట్టిపావకుచందాననలరువాని. 567
 క. నరగంధర్వామరకి, న్నరచారణసిద్ధ సాధ్యనాగనభస్వ
 ద్వగుల కజయుగ్మిని శూరునిఁ, బరేతవతిభంగిఁ గ్రాలు భయదాకారున్. 568

❖❖❖ శూర్పణఖు రాణునికడ కేటెంచుట. ❖❖❖

క. బలభిత్సంగ్రామంబునఁ, గులిశకృతప్రణుని నభ్రకుంజరదంతా
 వలిసంఘుష్టకిణాంకో, జ్వలనూతనరత్నహారసంభృతవత్సన్. 569
 క. పదితలలజోదుఁ డగ ని, ర్వదిచేతులమేటి రాజవరలక్ష్మ్యాధ్యం
 ద్రిదశభయంకరరూపునిఁ, బ్రదీప్తతేజుని సమస్తరాక్షసరాజున్. 570
 క. గిరినిభుని మహాస్యునిఁ బాం, డరదశనుని దీర్ఘభుజుని నర్ధకనకభా
 సురకుండలు స్నిగ్ధవిడూ, రరత్నసంకాశు దేవరాజప్రతిమున్. 571
 క. నరసురసంగ్రామంబుల, హరిచక్రనిపాతనమున నన్యాయప్రసము

- త్కరమునఁ దాడితదేహునిఁ, బరనుభుజావిక్రమమునఁ బరఁగెడువానిన్. 572
- క. అక్షోభ్యసమస్తము, ద్రక్షోభుని శైలదళనదత్తుని నుగ్ర
ప్రేక్షణుని సురవిదారిని, రక్షోగణవిభుని ధర్మరహితాత్మకునిన్. 573
- ఆ. యజ్ఞవిఘ్నకరుని నన్యదారాభిమ, ర్భనుని సర్వదివ్యశస్త్రబాణ
యోక్త నమితనత్వయుతుని స్వహస్తార్జి, తప్రవీరశబ్ద దైత్యవిభుని. 574
- క. కడువడి భోగవతీపురి, కడకుం జని సర్పవిభునిఁ గడచి ప్రతాపం
బడరఁగఁ దక్షకుభార్యను, గడిమిం గొని తెచ్చినట్టి ఘనశౌర్యనిధిన్. 575
- క. మునువడిఁ గైలాసాచలమునకుం జని యందు ధనదుఁ బోర గెలిచి త
ద్ధనకామగపుష్పకముం, గొని తెచ్చినవీరు నసురకులదీపకునిన్. 576
- క. అనిమిషపతినందనమును, ధననాథునిచైత్రరథము తక్కిన దేవ
ప్రణుతోద్యానవనంబులు, వినశింప నొనర్చినట్టి విక్రమశాలిన్. 577
- క. తపనుని తేజముఁ దారా, ధిపుశైత్యము వహ్ని దేవుతీక్షణత భుజన
త్వపటిష్ఠత్వంబున నే, యశరాజితఁ డడఁచె నట్టియచలాకారున్. 578
- క. పదివేలవర్షములు వన, పదమునఁ దపమాచరించి పనపడి విధికి
న్యదము జనింపఁగఁ దనతల, లదరక యుపహార మిచ్చినట్టి మహోగ్రున్. 579
- క. నరుఁ డొక్కఁడు తక్కుఁ దక్కిన, గరుడామరసిద్ధసాధ్యగణములచే నం
గరమునఁ జావక యుండఁగ, వర మెవ్వఁడు పడసె నట్టి వ్రతసంసిద్ధున్. 580
- క. నిరనుక్రోశునిఁ గర్కశు, నదిభంజను లోకములకు నహితకరుని దు
శ్చరితుని భయదాకృతి లో, కరావణుని వికృతముఖునిఁ గావధవర్తిన్. 581
- సీ. గరుడగంధర్వకిన్నరసిద్ధసాధ్యసుందరుల నేవీరుండు చెఱలఁ బట్టెఁ
దనకడ్డ మైనశంభుని కాటపట్టగుకైలాస మెవ్వఁడు గాసి చేసె
నలకూబరునితోడఁ గలయంగఁజ నెడురంభను బట్టి యెవ్వఁడుబలిమిఁ జెఱిచెఁ
గాంచనమయవిశ్వకర్మనిర్మితలంక కమరనేశురండు రమణుఁ డయ్యె
తే. నట్టిశూరుని దానవపట్టభద్రుఁ, దతమణిభూషణప్రభాషితశరీరు
దివ్యమాల్యోవశోభితుడీ ప్తవదను, మణివిమానాధిరూఢు రావణునిఁ గనియె.
- ప. మఱియు నధ్వరంబులందును హవిర్దానంబులందును బ్రావృణులచేతఁ బ్రాతర
నువాకగ్రానస్తోత్రాదిమంత్రంబులచేత నభిష్టుతం బై నసోమంబు నెవ్వఁ డపహ
రించె నట్టిదశగ్రీవునిఁ బావకసంకాశలోచనుని మంత్రిమధ్యంబున విలోకించి
యభీతచారిణి యగుశూర్పణఖ భయమోహమూర్ఛిత యై తనవైరూప్యంబు
దర్శింపఁ జేసి శ్రోధోద్రేకంబున బొమలు ముడివెట్టుచు దారుణవాక్యంబున
నిట్లనియె. 583

—శుభా శూర్పణఖ రావణుని నానావిధంబుల దూటుట. శుభా—

చ. అలయక కామభోగములయందుఁ బ్రమత్తుఁడ వై నిరంకుశో

- జ్వలించుచు మందశేముషివి సైవరవిహారుడ వట్లు గావున
దెలియఁగఁ జాల విపు తల ద్రెంపఁగ వచ్చినవైరి నైన నీ
కిల నొకరుండు నాటి గలఁడే దనుజాధిప బుద్ధిహీనతన్. 584
- చ సతతము గ్రామ్యభోగపరిషక్తుండు లుబ్ధుండు కామనృత్తుఁడౌ
క్షీతిధవునిం బ్రజ ల్విరతిఁ జెంది త్మజానమాతాశనుం బల్కె.
మతిఁ బరికింతు రెవ్వఁ డభిమానము దక్కి మెలంగు నట్టికు.
త్పితుండు సజీవుఁ డయ్యి గతజీవుఁడు గాఁడె దలంచి చూడఁగన్. 585
- క. కాలమునం దెవ్వఁడు తా, నాలస్యముఁ జేసి కార్య మరయం డా భూ
పాలుం డక్కార్యముతో, నాలాయము చెడు నవేతనై భవుఁ డగుచున్. 586
- క. జను లసాధిధీనుని దు, ర్జను దుర్దర్శుని నయుక్తచారుని ధాత్రీ
శుని దవ్వల విడుతు రధీ, శ నిన్ను గాపకమును గజంబులు వోలెన్. 587
- మ. అరయ న్నేదినిలోన నేవువతు లసాధిధీను లై దేశమున్
బరిపాలింపఁగఁ జాల రట్టిసృజతు ల్నానాప్రకారంబులన్
స్థిరసంసర్తహిమప్రభుత్వములచే దీపింపఁగాఁ జాల రా
సురవంశోత్తమ వార్ధిమగ్నపుంధులతోఁగిధరస్థాయు లై. 588
- ఆ. చపలమతి నయుక్తసంచారుడవు జడా, త్మకుండ వై ననీవు ధైర్యవంతు
లై న దేవదానవాదులతో విగ్ర, హించి రాజ వైతి వెట్లు లకట. 589
- క. మతిహీనుని గాముకనం, గతునిఁ దెలియఁ దగినయట్టికార్యము దెలియ
స్థితి లేని నిన్ను రాక్షస, పతిఁ జేసిననలువ యెంతఁ బాలికుఁ డొక్కో. 590
- ప. మఱియుఁ జారుండును గోశంబును నయంబు నెవ్వరికి న్సాధిధీనులుగారట్టిసరేం
ద్రులు మూర్ఖజనులతోడ నమాను లగుదు రదియునుంగాక. 591
- గ. చారులచే విషయసమా, చారంబుల నెఱిగి యుచితసరణి మెలంగుధా
త్రిరమణుండు వై త్యేశ్వర, యారయఁ గాదీర్ఘసర్పి యనఁ దగు నుర్విన్. 592
- తే. ధరణి నెవ్వఁడు ఘనజనస్థానమందుఁ, జచ్చిన ఖరాదుల నెఱుంగఁజాలఁ డట్టి
నిన్నుఁ బ్రాకృతసచివసంపన్ను నధిక, కామభారావసన్నునిఁగాఁ దలంతు 593
- ఆ. భీమకర్తము లగు యామిసీచరచతు, ర్దశసహస్రములును ద్రిశిరుఁడును ఖ
రుండు దూషణుండు దండిరాక్షసు లొక్క, రాముచేత మడిసి రేమి గలదు
తే. రాక్షసోత్తమ నృపుఁడైనరాముచేతఁ, దామలు కెల్ల నభయంబుదత్తమయ్యె
ధర్మితం బయ్యె నలజనస్థానపదము, దండకంబులు సుకృతభద్రంబు లయ్యె.
- క. విను మీవు స్వదేశంబున, జనియించిన భయ మెఱుంగఁ జాల వయితి గా
వున మత్తుండవు లుబ్ధుడ, వనవరతము బాలబుద్ధి వసుచుఁ దలఁచెదన్. 596
- క. ధర శకుని బ్రనుత్తుని దు, మ్మరు నల్పునిఁ దీక్షకరుని గర్హితుని మహీ
నరుని సమ న్నజనంబులు, నిరసింతురు వ్యవసమంధు నిందితచరితా. 597

క. అతిమానియు న గ్రాహ్యుఁడు, సతతముఁ గ్రోధనుఁడు నాత్మ సంభావితుఁ డా
క్షీతిచరిని న్విజన మైనను, బ్రతతమతి న్వ్యసనమందు వధియించునిలన్. 598

క. తనవారిసేమ మరయక, తనయిచ్చకొలందిఁ దిరుగుధాత్రీకుఁడు గ్ర
క్కున వారలచేఁ దృణముక్రియ నెన్నఁబడు వ్యసనసమయమందను లేంద్రా.

ఆ. పరఁగళుష్క కాష్టపాంసులోష్టంబుల, వలనఁ గార్య మొకటి గలుగుఁ గాని
దానవేంద్ర వినుము స్థానపరిభ్రష్టులై ననృపులచేత నదియు లేదు 600

తే రాజ్యపదహీనుఁ డైనట్టి రాజు చతురుఁ, డైన నేమి నిరర్థకుఁ డై నశించు
దానివేశ్వర యుపభుక్తమైనపటము, మాడ్చినామ్రానకుసుమదామంబుకరణి.

తే. నయనముల నిద్రితుం డయ్య నయవిలోచ
నముల సర్వంబుఁ బరికించు సరవిభుండు
వ్యక్తకోపప్రసాదుఁ డై వఱలువాఁడు
సంతతముఁ బూజ్యుఁ డగు సర్వజనులచేత. 602

న. మఱియు నెవ్వండు విజితేంద్రియుం డై యప్రమత్తుం డై కృతజ్ఞుం డై ధర్మశీ
లుం డై న్వరాష్ట్రపరరాష్ట్రవృత్తాంతాభిజ్ఞుం డై ప్రవర్తించుచు నట్టినుహీనతి
చిరకాలంబు రాజ్యంబు పరిపాలించు నీవు జనస్థాననివాసు లగురక్షోవరుల
వధప్రకారం బెఱుంగనికతంబునఁ బూర్వోక్తసుగుణపర్వీతుండ వనియును
విషయానక్తుండ వనియును దేశకాలవిభాగనిర్ణయంబులయం దనమధుండ వని
యును గుణదోషనిశ్చయంబునం దయక్తబుద్ధి వనియును జనంబులచేత నెన్నం
బడుదువు లోకాపవాదంబువలన నాయుర్భాగ్యంబులు నశించు నని యిన్విధం
బున న్వదోషంబు లుగ్గడించి దూఱు చున్నశూర్పణఖవాక్యంబులు విని నిశాచర
వల్లభుండును ధనదర్పబలాన్వీతుండు నగురావణుండు క్రోధమూర్ఛితుం డై
మారీచుండు ననురంబు యుక్తంబు గా దని నిషేధించె నీశూర్పణఖ సమరంబు
నం దుత్సాహకల్పనంబు సేయు చున్నది యెయ్యది కర్తవ్యం బని కొండొక
సేవు విచారించి యమాత్యుపధ్యంబునఁ గోపోద్దీప్తిముఖయై పరుషంబులు పలు
కు చున్న శూర్పణఖ కిట్లనియె. 603

నీ. రాముఁ డెవ్వఁడు తత్పురాక్రమం బేచంద మెంతశౌర్యము గలదెట్టిహు
మేటికి ఘనదండకాటవి కరుదెంచె లా వెంత చల మెంత యావిభునకు
నాయుధం బెద్ది ఘోరాజిలో ఖరదూషణాదినిశాచరు లతిసమర్థు
లెట్లు రామునిచేత నిందఱు హతు లైరి శౌర్యంబు ప్రకటింపఁజాల రైరి

తే. యనుచు రాక్షసవిభుఁడు దళాననుండు, తెలియ నడిగిన విని క్రోధదీప్తవదన
యగుచు ముక్కిఁడిరక్కసి యన్నతోడ, నమ్మహాత్మునివృత్తాంత మంతఁ జెప్పె.

— శూర్పణఖ రావణునికి రామునివృత్తాంత మంతయుఁ చెల్పుట. —

డి. రాముఁడు బాహువిక్రమపరాజితభార్గవరాముఁ డంబుడ

శ్యాముఁడు దీర్ఘబాహుఁడు జటాజనచీరధరుండు ధీరుఁడు

గామనమానరూపుఁడు జగజ్జనలోచనరంజనండు ను

త్రామనిభండు పంక్తిరథరాజకుమారుఁడు రాక్షసేశ్వరా.

605

క. ఘనశక్త చూపనిభ మగు, కనకాంబితదివ్యకాన్తుకం బెక్కిడి గ్ర

క్కున నారాచవితానము, పనివడి దొరఁగించు ఘోరఫణితతిని బలెన్.

606

క. విలునవరించుటయును శరములు గుణమునఁగూర్చుటయును మునుగొనినై న్యం

బులపై నేయుటయును నని, దెలియఁగ రాదయ్యె నాదితేయవిరోధి.

607

క. శరవృష్టిచేతఁ గూలిన, సురారిపై న్యమును బోలఁ జూచితి ననిలో

సురవిభునియశ్చవృష్టిని, సరయాహతి మర్విఁ బడిననన్యమునుబలెన్.

608

క. పదునాల్గువేలదనుజులు, పదాతి యగునొక్క రామభద్రునిచే ను

ర్తదఖరదూషణయంతముగఁ, గదనావని బడిరి మూఁడుగడియలలోనన్.

ఆ. ముచుల కభయ మొనఁగి మునుగొని ఖరదూష, ణాదిదనుజవరుల నాజిఁ జంపి

విపినపథము నెల్ల సుపథంబుఁ గావించె, నతనిబాహుశౌర్య మరిది పొగడ.

610

తే. వితతరణరంగధీరుఁ డై వెలయునట్టి, రామభద్రునిఘోరశరములచేతఁ

దెగక యే నొక్కదాన నతిప్రయత్న, మున విముక్త నై వచ్చితిదనుజవర్య.

చ. అతనికిఁ దమ్ముఁ డజ్జ్వలుఁ డహస్కర తేజఁడు బుద్ధిమంతుఁ డ

ప్రతిముఁడు వీర్యవంతుఁ డనురక్తుఁడు భక్తుఁడు తుల్యవీర్యుఁ డ

శ్రీతపరోషణుండు భయశీలుఁ డమర్షియు దుర్జయుండు న

ద్భుతబలుఁ డొప్పు రాత్రిచరపుంగవ లక్ష్మణానామధేయుఁ డై.

612

వ. అమృహాత్ముండు రామునకు దక్షిణభుజమాత్రం డై బహిశ్వరంబగుప్రాణంబు

చందంబున నొప్పుచుండు నదియునుంగాక.

613

—ॐॐ హర్షణభ రావణునికి సీతారూపవైభవంబుఁ బ్రస్తుతించి చెప్పట. ॐॐ—

ఉ. అతనిపత్ని భీతహరిణాఢీ మనోహరచారుగాత్రి య

బ్జాతనుపాణి యర్ధశశిఫాల సుకేశి సునాన యాపవి

ఖ్యాత యశస్వినీమణి జగజ్జనసన్నతశీల పూర్ణిమా

శీతకరోషమానముఖ చెల్వగు సీత యనాఁ బ్రసిద్ధ యై.

614

తే. కమలవైరిని బాయనికొముదిగతిఁ, గాయ మెడఁబాసి యుండని ఛాయపగిది

దనుజవర పువ్వుఁ బాయనితావికరణి, భర్త నెడఁబాయ కుండు నప్పద్మనేత్ర.

ఉ. ఆజనకాపనీశమత కాశతపత్రవిశాలనేత్ర కా

రాజనిభాన్య కాభుజగరాజమనోహరరోమరాజ కా

రాజితరూపవై భవతీరస్కృతనూతనరత్నపుత్రి కం

భోజనివాసినీకుంధరపుత్రి కలైనను సాటి వత్తురే.

616

చ. మును ఫణిలోకనుండరులమోహనరూపవిలాసవిభ్రమం

బనిమిషలోక వాసిహరిణాత్ములశోభనదేహసౌష్ఠవం
బనుచును ర్త్య కామినులయందముచందముఁ బోలఁ జూడఁమే
దనుజవరేణ్య కాన మలదానికి నీ డగుదాని నెందునన్.

617

ఉ. ఆమదిరాక్షి చక్కదన మాయలికుంతలయాటపొంక. మా
శ్యామవచోవిలాసవిధ మాలికుచ స్తనిచూడ్కిచంద మా
రాసువిలాస మాయువతిరాజితలక్షణ మాలతాంగిసాం
పే మని చెప్పుదాన నను రేళ్వర చూచినఁ గాని దీరునే.

618

క. ధరలో నెవ్వని కాసతి, యిరు నందఁగ భార్య యయ్యె నెవ్వనిఁ దమిం
బరిరంభించె నతం డా, పునుహూతునకంటె నధికపూజ్యుఁడు గాఁడే

619

శా. ఆసీలాలక యాగజేంద్రగతి యాయంభోజపత్రాక్షి యా
వీనశ్రోణి సురారి నీకుఁ దగు నాపృథ్విజకు న్నీవు ని
త్యానందంబు నొసంగ నర్హుఁడవు మీ కనోన్యముం జిత్తనం
ధానం బైన నభూతపూర్వవిభవౌన్నత్యంబు చేకూడదే.

620

ఉ. దానిమనోజ్ఞ వేషమును దానివచోరచనాచమత్కృతుల్
మానుగఁ జూచి నీకుఁ దగుమానిని యంచుఁ దలంచి వేడ్కతో
నేను గడంగి బల్వడి గ్రహింపఁగఁ బోయి సుమిత్రపట్టిచే
దానవనాథ యిట్లు లసిధార విరూపిత నైతి నెంతయున్.

621

క. మదనునియాటవశర మగు, సుదతిమణిచంద మీవు చూచితివేనిం
ద్రిదశారి యేరుచెప్పుదు, మదనజ్వరతాపవార్ధిమగ్నుఁడు గావే.

622

క. ఆగజయానను భార్యం, గాఁ గైకొనుతలఁపు నీకుఁ గల దేని సము
ద్యోగి వయి యిపుడె చెచ్చెర, నేగుము విజయార్థ మీ వహీనగుణాధ్యా.

623

క. రాముని రణభీముని ను, స్థేముని వధియించి యతనిచే మున్ను సమి
ద్యూమిని జచ్చిన దనుజ, స్తోమమునకుఁ బ్రియ మొనర్చుదోహటవరా.

624

తే. దైత్యకంటకు లై నయూదాశరథుల, నిరువుర వధించి తేని యాధరణిపుత్రి
యొంటి మైఁ జిక్కు నచ్చలఁ దుంటవిల్లు, మచ్చరించుచు భోగింపవచ్చు నీకు.

క. నావచనం బొనగూర్చుగ, భావించితి వేని దనుజపాలక యిపుడే
వేవేగ దండకాటవి, కీవెంటం జనుము రాము నెక్కటి గెలువన్.

626

— శిశిరావణుఁడు సీతాపహరణమునకై బయలుదేలుట. —

వ. అని యిట్లు బహుప్రకారంబులఁ బాపవ్యవసాయంబునందు బుద్ధి తగులువడ
నట్లుగా బోధించిన నయ్యసురాంగనవాక్యంబు విని ఖరదూషణలమరణంబు
నకు దుగ్ధించి సచివముఖంబునఁ గార్యంబు తెలిసికొని వారి నందఱు సిండ్లకుఁ
బోవం బంచి యద్దశగ్రీవుం డంతఃపురంబునకుం జని యనంతరంబ తన
మనంబునఁ దత్కార్యపర్యాలోచనంబుఁ జేసి సునిశ్చితార్థుండై క్రమ్మట దా

ర్థ్యంబుకొఱకు నాలోచించి సీతాపహరణకార్యంబు పౌరుషంబునం జేసితి నేని
గుణం బగుఁ జొర్యంబునం జేసితి నేని దోషం బగు నైనను ఖరాదియుద్ధంబు
నందు రామునియచింత్యబలపౌరుషంబులు వినఁబడుటవలనఁ బౌరుషంబునఁ
గావించుటకు శక్యం బై యుండు పాపాపరికల్పితచౌర్యాశ్రయణంబునందు
దాత్మలికదోషంబులు పరిదృశ్యమానంబులు గావు గావునసీతాపహరణంబు
చొర్యంబునం గావించెదఁగాక యనినిశ్చయించి స్థిరబుద్ధియై రయంబున
యానశాలకుం జని పెద్ద లెఱింగిననివారించుటవలంబించిరహస్యంబుగారథంబు
సన్నద్ధంబు గావింపు మని నూతు నాజ్ఞాపించిన లఘువిక్రముం డగు నతండు
తత్క్షణంబ పిశాచవనంబు లైనఖరంబులం బూన్చి కాంచనమయంబును
రత్నభూషితంబును గామగమనంబు నగురథం బాయితంబు చేసి తెచ్చిన దాని
నాలోపించి శ్వేతమాల్యవృజనుండును శ్వేతచ్ఛత్రుండును స్నిగ్ధవై డూర్యసం
కాశుండును దత్తకాంచనకుండలుండును దర్శనీయపరిచ్ఛదుండును దశగ్రీవుం
డును వింశతిభుజుండును దేవశత్రుండును మునికంటకుండు నగురావణుండుశిఖర
దశకసమన్వితం బైనపర్వతంబుచందంబున నందం బై బలాకామాలాసహి
తంబును విద్యున్నండలవంతంబు నైనమేఘంబునగిది నంబరంబునం జని
చని రమ్యం బగుసాగరానూపంబు విలోకించె నది మఱియును 627

సీ. బహుపుష్పఫలమహిరుహకదంబయుతంబు పద్మశోభితసరోభాసితంబు

వేదిమదాశ్రమవిసరవిశాలంబు నానావత్త్రినునాదిశంబు

నజమాషవాలఖల్యచురీచిపాశ్రేయవై ఖానసాదినంవాసితంబు

నాగసుపర్ణగంధర్వకిన్నరసిద్ధసాధ్యవిద్యాధరసంవృతంబు

శే. సాలతాలతమాలహింతాలమాతు, లుంగనారంగలుంగలవంగబిల్వ

వంశకింశుకశింశుపావకుశనీప, మంజరీకుంజపుంజోపరంజితంబు. 628

—ఊహ రావణుండు మరీచునికడ కేగుట. ఊహ—

వ. మఱియు నారి కేళకదళివనోపశోభితంబును నత్యంతనియతాహారపరమర్షి
శతాకీర్ణంబును దివ్యాభరణభూషితదివ్యసూక్ష్మదారతివిభిజ్ఞదివ్యాస్పరోజన
సహస్రసంచారితంబును దేవపత్నీసంసేవితంబును సమృతాశిదేవదానవసంఘ
విరాజితంబునుహంసక్రాంచసారసప్రణాదితంబునురమ్యవై డూర్యప్రస్తరంబును
బాంశరదివ్యమాల్యసంయుత తూర్యగీతాభిజ్ఞప్రవిశాలవిమానవిభ్రాజితంబును
నగుసముద్రతీరప్రదేశంబుడాయంజనియందు ఘోరతృప్తికరనిర్వాసనమూల
చందనాగరువనోపనంబులును దన్తోలజాతివృక్షంబులును సుగంధిఫలంబులును
దమాలపుష్పంబులును మరీచిగుల్మంబులును ముక్తాసమూహంబులును శంఖ
ప్రస్తరంబులును బ్రవాళనిచయంబులునుగాంచనరాజితశైలంబులునుమనోజ్ఞ

శిలాఫలకంబులును బ్రసన్ననలిలాశయంబులును ధనధాన్యోపపన్నస్త్రీరత్న శత సంకులగజాశ్వరథసంబాధనగరంబులును విలోకించుచు సాగరతరంగ సంభూతశీతవాతపోతంబులు పై సోక నలగుచు నీదేశంబు స్వర్గతుల్యం బై యున్నదనికొనియాడుచుం జని యతిదొక్కచోటఁ దొల్లిగరుడుండు సుధాహరణార్థంబు స్వర్గలోకంబునకుం బోవుచు గజకచ్చపంబులఁ దన్నికొని భక్షణార్థంబు శతయోజనాయతం బైనరోహిణీశాఖ నెక్కిన నది భారంబు మోవం జాలక తక్షణంబు విజుగుటయు దాని నవలంబించి తలక్రిందుగాఁ దవంబు సేయు చున్నబ్రహ్మసఖజాతు లైనవైఖానసులను వాలనంధపు లైనవాలఖిల్యులను బూతిమాషగోత్రజాతులను నయోనిజులను మరీచిపు లనుసుహర్షుల నవలోకించి వారికి బాధ యగు నని యుక్తుహాశాఖను నగ్గజకచ్చపసహితంబుగా నొక్కపాదంబునఁ దన్నికొని యంతరిక్షంబున కెగిసి యందు గజకచ్చపంబుల భక్షించి శాఖాసహితంబుగా నిషాదవిషయంబునకుం జని యచ్చటి నిషాదుల నెల్ల మ్రింగి యవ్వసస్పతిశాఖ నచ్చట విడిచి యభిమతభక్షణనిషాద నాశనమునిజనరక్షణజనితసంతోషవిశేషంబున ద్విగుణీకృతవిక్రముండై యమరావతికిం జని యందుఁ బక్షిరాజప్రవేశపరిహారార్థంబు నిబద్ధంబు లైన యయోమయశృంఖలానిర్మితజాలంబులు భేదించిరత్నగృహంబు విధ్వస్తంబుఁ జేసి యందు నిక్షేపించి యున్నసురేంద్రగుప్తం బైనయమృతంబుఁ దెచ్చె నట్టిమహర్షి గణజష్టంబును సువర్ణకృతశాఖాభంగరూపక్షణంబును సుభద్ర నామకంబు నైననన్యగ్రోధవృక్షంబు నిరీక్షించుచుం జని యవ్వల నదీపతి యగు నముద్రతీరంబున నొక్కపుణ్యకాననంబున రహస్యంబుగా నున్నయొక్క రమ్యాశ్రమంబుఁ జూచి యందుఁ గృష్ణాజినజటానల్కలధరుం డై నియతాహారం డై తపంబు సేయు చున్నమారీచుం డనురాక్షసు నవలోకించి యతని చేత నమానుషంబు లైన సర్వకామంబుల నర్చితం డై సంపృప్తకుశలప్రశ్నం డై వెండియుఁ జనుదెంచుటకుఁ గార్యం బెద్ది యని యడిగిన రావణుం డతనికి ట్లనియె.

629

- క. దనుజోత్తను దీనుఁడ నగు, ననుఁ గరుణం గాచుటకు ఘనంబున నీవే యనుషమగతి వటు గావున, వినిపించెద వినుము నాదువృత్తాంతంబున్. 630
- నీ. రాముండు దండకారణ్య దేశమునకుఁ జనుదెంచుటయును లక్ష్మణునిచేత యాధి సూర్యుని విరూపిత యగుటయుఁ దన్నిమిత్తము జనస్థానవాసు లగువతుర్దశసహస్రానుయలను గూడి ఖగఁడు సంగ్రామార్థ మరిగి యచట రామునిచేత శరప్రపాతనమున పైన్యంబుతోఁ గూడఁ జచ్చుటయును
- త. బలులు మాషణ్రిశివులుపాలియుటయును, రామువిక్రమ మాతనిదీచునంబు సర్వమును దెలియంగ నుపర్వవైరి, కడఁగి నీతోడఁ జెప్పితిఁగాదె తొల్లి. 631

- ఉ. ఇంతటిహరితోడ నొకహీననరుం డతఁ డెంత శూరుఁడో
యెంతయు శంక లేక కలహించిన భీరునిమాడ్కి నేడు నా
కెంతయు నూరకుండఁ దగునే యనురోత్తమ యట్లు లైన జం
భాంతకముఖ్యుల న్నమరమందు జయించినవాఁడి వోవదే. 632
- ఉ. నాదుభుజాబలోద్ధతి తృణంబునకు న్నరి గాఁగ నెంచి మ
త్సరికర్ణనాసికముఁ ద్రుంచి విఘాపిణిఁజేసి యంతఁ బో
కాడటఁ బ్రాణమిత్రుల ఖరాదుఁ జంపినరాముని న్నను
ష్యాదన చంప కున్న విను ప్రాణము మానముఁ బోవదే వెనన్. 633
- ఉ. రాక్షసరక్షితం బగునరణ్యము సొచ్చి ఖరాదిరాక్షసా
ధ్యతులఁ జంపినట్టి మనుజాధిపు గీ టణఁగింప కున్నచో
రాక్షసవర్య యిప్పుడె తిరంబుగ లంకకు నేగుదెంచి శి
యోక్షముఁ డై సమస్తసురకంటకుల న్నధియింప కుండునే. 634
- అథ రావణుఁడు మారీచునిఁ దనకు సీతాహరణమునందు సహాయునిఁ గప్పమట. అథ
- చ. అతఁడు సదాతి యయ్య నొకఁ డయ్యును మానవుఁ డయ్యు విక్రమో
ద్ధతుల ఖరాదిరాక్షసుల దారుణహువులఁ జంపె నట్టియ
ద్భుతబలకాలి డాసి పలుపోకల వంచన నైన శత్రుసం
హతి నెదిరించి యైన మన మంచఱి మొక్కటఁ గూల్ప వల్సిదే. 635
- వ. చిరకాలంబున నుండి పరమమునీంద్రుల బాధించుదు నున్నియోగంబున జన
స్థానంబున నివసించి యున్న చతుర్దశసహస్రరక్షోవీరుల నొక్కింత యైనఁ బరు
షం బాడక వాక్పారుష్యంబు శరంబులం దనుసంధించి యశ్రమంబునం బరి
మార్చి దండకారణ్యంబు సర్వజనశరణ్యంబుఁ గావించె నతండు క్రుద్ధం డగు
తండ్రిచేత నిరస్తుం డై నభార్యుండు వనంబునకుం జనుదెంచి యాకలంబుమెన
పుచు క్షీణజీవితం డై యున్న వాఁడు విశేషించి దుశ్శీలుండును గర్కశుండును
దీక్షుండును మూర్ఖుండును లుబ్ధుండును నజితేంద్రియుండును క్షత్రియపాంస
నుండును ద్యక్షధర్మండును సభర్తాత్ముండును భూతంబుల కహితకరుండు నై
ధర్మశీలు రగుమనయట్టివీర్యవంతులచేత నిందితుం డై యుండు నెవ్వనిచేత వై
రంబు లేక మగ్నగిని యగుశూర్పణక కర్ణ నానచ్చేదనంబున విహపితయయ్యె
నట్టిదురాగ్రహుం డగురామునిభార్యను సురసుతోపమ యగుసీతను విక్ర
మించి లంకకుం గొని తెచ్చెద నక్కార్యంబునకు నీవు నాహాయ్యంబుఁగావిం
పుము సకలోపాయజ్ఞుండవు శూరుండవు సర్వమాయావిశారదుండవు గావున
వీర్యయుద్ధంబులందును నీకునమానుం డగువాఁడు ముల్లోకంబులందు నెవ్వం
డును లేడు భవత్యాహాయ్యంబునం బడయరానియర్థంబు గలదె నీవు పార్శ్వ
వర్తి వగుచుండ నిక్కార్యంబు సఫలంబు గావించెద నది యెట్లనిన వినుము,

చ. అరయ నువర్ణచిత్రితమృగాకృతిఁ గైకొని రాము నాశ్రమాం
తరమున సీతసమ్ముఖమునం జరియించుము నీవు నిన్నుఁ జె
చ్చెరఁ బరికించి యీకనకచిత్రమృగంబును బట్టి తె మ్మటం
చటిముఱి రామలక్ష్మణుల నా వరవర్ణిని పంపు న త్తటిన్.

637

చ. పనివడి యంత వారలయపాయమునందు విధుంతుడుండ చం
ద్రునికళనట్ల యవ్వరవధూటిని బల్కి గ్రహించి రాముఁడుం
గనికని గేహినీహరణకర్మితుఁ డై పలవించు చుండ నె
మ్మనమున సంతసించుచు నమ స్తనుఖంబులు వేడ్క నొందెదన్.

638

అథా మరీచుడు రావణునకు హితోపదేశము సేయుట. అథా-

క. అని పలికిన గామునికథ, వినినంతనె తత్ప్రీతాపవిదుఁ డగుమారీ

చునిముఖము వెల్లి నయ్యెను, మనం బధికభయసముద్రమగ్నం బయ్యెన్. 639

వ. మఱియు శుష్కంబు లై నయోధ్యంబులు నాలుకం దడుపుచు ననిమిషంబులైన
నేత్రవ్యాపారంబులచేత మృతభూతుం డైనవానియట్లు పరమార్తుం డై
చేష్టలు దక్కి రావణునిపదనంబు విలోకించుచుఁ గొండొకనే పూరకుండి
వెండియు నొకింత తెల్వి దాల్చి చేదోయి నిటలంబున సంఘటించి యతనికిం
దనకును హితం బగునట్లుగా వినయవాక్యంబున నిట్లనియె.

640

తే. ఆపదలఁ దెచ్చునట్టిప్రియములఁ బలుకు, కపటచిత్తులు పెక్కండ్లు గలరు గాని
యాపదఁదొలంగనిడునట్టియప్రియములఁ, బలుకువారలువినువారుగలుగుటరిది.

సీ. దనుజేంద్ర నీ వయుక్తవరుండవును జనలుండవు గావునఁ జండవీర్య
వరగుణోన్నతు శక్రవరుణాభు రాముని నసమానబలునిఁగా నరయ వైతి
నకలరాత్రించరులకు న్వస్తియగుఁ గాక రాముఁ డల్లి జగం బరాక్షనంబు
గావించకుండుఁ గాక మహిజ నీపాలి కుర్విలో మిత్తి గా కుండుఁ గాక

తే. తన్నిమిత్తంబు వ్యసనంబు దలఁగుఁగాక, కామరతుండవు దుష్కార్యకారి వీశ్వ
రుండ వగునిన్నుఁ బొంది వేర్గొన్నలంక, నిండువేడుక నశియింపకుండుఁగాక.

తే. జగతి నెవ్వఁడుతన్ను రాష్ట్రమునుహితులఁ, జుట్టములఁజంపికొనఁజూచెనట్టిదుష్ట
తముఁడు నీయట్టిదుర్జాతిదారుణుండు, ధర్మహీనుండు కలుషండుచక్కఁగలఁడె.

సీ. రాక్షసేశ్వర విను రాముండు లుబ్ధుఁడు గాఁడు దుశ్యేలుఁడు గాఁ డధర్మ
మార్గనిష్ఠుఁడు గాఁ డమర్యాదుఁ డగువాఁడు గాఁడు భూతద్రోహి గాఁడు పితృని
రస్తుఁడు గాఁడు దుర్మతి గాఁడు తీర్థుఁడు గాఁ డవిద్యాంనుఁడు గాఁడు కర్మ
శూఁడు గాఁడు కులపాంసనుఁడు గాఁడు కైకచే వంచితుఁ డగునత్యవాదిజనకు

తే. నెఱిగి తత్ప్రియ కామార్థమెల్ల సిరులు, రాజ్యమును బాసి దండకారణ్యమునకు
వచ్చె నమ్మహాత్మునిప్రభావంబుదెలియ, కాగ్రహంబున ననృతంబులాడఁదగు నె.

తే. రాసుభద్రుండు నత్యవరాక్రముండు, ఘనుఁడు ధర్మమూర్తి నకలజననుతుండు

పండితుండును సురల కింద్రుండవోలె, నఖిలలోకంబులకు నాథుఁ డనురవర్య.

క. అక్షీణతేజమున నభి, రక్షిత యగురామనతిని బ్రసభంబున లో

కాక్షిరుచినట్ల నీ వే, దక్షతచే నపహరింపఁ దలఁచితి బుద్ధిన్.

646

తే. శరశిఖోద్గర్భ మప్రధృష్యంబు రుచిర, చాపఖడ్గేంధనంబు ప్రచండదీప్త

మగుచు రాజిల్లురామాగ్నియందుమిడుత, పగిదినుఱుకఁదలంప నీకగునెయధిప.

చ. ఘనతరజీవితంబును సుఖంబును రాజ్యము వీటిఁబుచ్చి నీ

పనిశము ఖడ్గపాశేధరుఁ డన్యచమూహరణుం డమర్షణుం

డనుపమబాణ హేతియుతుఁ డద్భుతకార్యుకదీప్తవక్త్రుఁ డై

యను వగురాఘవాఖ్యవిలయాంతకునిం జెనకంగ నేటికిన్.

648

తే. అన్యుహాత్మునిఘనతేజ మప్రధృష్య, మట్లు గావునఁ దత్కార్యకాశ్రయ యగు

భూమిపుత్రిని గాననభూమియందు, సాహసంబున హరియింపఁ జాల వీవు.

చ. అనఘుఁడు సత్యసంధుఁడు మహాత్ముఁడు విక్రమవంతుఁ డైనరా

మునకు మహీజ జీవితముఁ బోలినప్రేయసి వీర్యశుల్క య

య్యనలుని హేతితో నెనయునాహరిణేక్షణ నాకులాంగనం

బనిపడి నీకు వేగతుల బల్కి గ్రహింపఁగ రాదు రావణా.

650

క. ఏటికిఁ దలఁచితి విప్పని, మాటికి లోకమున నింద్యమానుఁడ వై దో

పాటకులేశ్వర నిక్కము, చేటాందెద వంతె గాక చేకొన వశమే.

651

క. అక్షీణతేజమున నభి, రక్షిత యై భానురుచికరణిఁ గ్రాలెడు ప

ద్మాక్షిని సీతను నీ వే, దక్షతచే నపహరింపఁ దలఁచితి బుద్ధిన్.

652

క. అతులిత మగురాజ్యము జీ, వితంబును సుఖంబు ననుభవించంగఁ దలం

చితి వేని రామునకు నప, కృతి సేయక యుండు టదియె హిత మనురేంద్రా.

❦❦❦ మరీచుఁడు రామునిచేఁ దాను బడినపాటు రాణునకుఁ దెల్పుట. ❦❦❦

న. నుతియు ధర్మిష్ఠు లగువిభీషణపురోగము లైనసచివుల నందఱుం గూర్చి వారి
తోడ నాలోచించి గుణదోషబలాబలంబులు విచారించి స్వపరబలవిశేషం
బెఱింగి హితాహితంబు దలపోసి యవ్వల మే లగునట్టికార్యంబు నిశ్చయింప
వలయు నందఱక హితుండ నైననాబుద్ధి విని రామునియందు విరోధింపక
క్షమింపుము భవజ్జీవితంబు రామదర్శనావసానం బని దలంచెదఁ దొల్లి యేను
బలవీర్యదర్పంబులచేత నసమానుండ నై మదనాగాయతబలంబు గల్గి పర్యత
నన్నిభం బైనమచ్చరీరంబు నీలజీమూతంబుచందంబునం గ్రాలఁ దప్త
కాంచనకీరీటకుండలంబులు మేనం దీపింపఁ బరిఘాయుధంబు కేలం దాల్చి
లోకంబునకు భయంబుఁ బుట్టించుచు మహియెల్ల సంచరించుచు దండ
కారణ్యంబుఁ బ్రవేశించి ఘునిమాంసంబు భక్షించుచు స్వేచ్ఛాప్రకారం
బున విహరించు చుండ మన్నిమిత్రంబున విత్రస్తం డై విశ్వామిత్రుం డను

- బ్రహ్మశ్రేష్ఠుం డయోధ్యకుం జని దశరథుం గాంచి యన్న రేంద్రున కిట్లనియె.
తే. నృపకులో త్రంస మాకు మారీచువలన, నధికిభయము నముత్పన్నమయ్యెగాన
యాగకాలమునందు సమాహితుండ, నైన ననుబ్రోచుఁగాక నీనూనుడిపుడు.
- న. అని రాఘనాహాయ్యంబు వేడిన విని యద్దశరథుండు విశ్వామిత్రున కిట్లనియె.
క. బాలుఁడు ద్వాదశవత్సరఁ, డాలంబులతెఱఁ గెఱుంగఁడకృతాస్తుం డీ
శీలము గలరాము ననికి, వాలాయము నాకుఁ బంప వచ్చునె యనఘా. 657
- క. ఏ నిప్పుడు నానావిధ, సేనలతోఁ గూడి నబ్బి చెచ్చెర ననిలో
మానుగ నీశత్రువులను, బూనికి వధియింతు లెండు పోద మచటికిన్. 658
- వ. అనిన నమ్మునీం ద్రుం డమ్మనుజేంద్రున కిట్లనియె. 659
- క. ఆరాక్షసు వధియింపఁగ, శ్రీరామునకంటె నొరుండు త్రిజగమునందుం
బేరు గలవారిలోపల, నారయఁగా లేడు దశరథాధిప వింటె. 660
- వ. రాజేంద్రా నీవు సమరంబులయం దాటి తేటిసఖూకుండవు దేవతల రక్షించిన
మహానుభావుండవు భవత్కృతం బైనరణకర్తంబు త్రిలోకవిశ్రుతం బై యుండు
నీకుఁ జతురంగపై న్యంబు గొఱంత లేకుండ నధికం బై యున్న దైన నిక్కా
ర్యంబు రామునకుం దక్కఁ దక్కినవారి కసాధ్యంబు గావున నిష్ఠుహాత్తుండు
బాలుం డైనఁ గొఱంత లేదు సముదీర్ఘం బైననిజ తేజంబున రక్షిం నిగ్రహంబు
నందు సమర్థుం డై యుండు నితనిం దోడ్పొని యరిగెద నిష్ఠుహాత్తునకును
నీకును భద్రంబు గలుగుఁ గాక యని పలికి దశరథు నొడంబటిచి యమ్మునీం
ద్రుండు రామునిం దోడ్పొని పరమహర్షంబున నిజాశ్రమంబునకుం జనుదెంచి
పర్వకాలంబున మఖదీక్షితుం డై యుండె నంతఁ దన్నియోగంబున శ్రీమం
తుండును బర్హత్రనిభేక్షుండును మహావీర్యుండును సజాతవ్యంజనుండును నేక
వస్త్రధరుండును బ్రహ్మచర్యస్థితుండును గాకపక్షధరుండును గనకమాలోపలక్షి
తుండు నై రాముండు చిత్రం బగుచాపంబు సారించుచుఁ బ్రదీప్తం బగుస్వతే
జంబున నయ్యరణ్యంబు వెలింగించుచు నుదితుం డగుబాలచంద్రుండుంబోలె
దేజరిల్లు చుండె నంత. 661
- క. బలవంతుండ నగునే నపు, డలయక పరదానమహిమ నట కేగి చలం
బలరంగఁ బరిఘము కరమునఁ, జెలువారంగ బరవనంబుఁ జేసితిఁ గడిమిన్ 662
- క. ననుఁ జూచి రామభద్రుండు, ధనువును సజ్యంబుఁ జేసి తలఁకక యచలం
బునుబోలె నుస్థిరుం డై, మునిపతి కభయంబుఁ దెల్పి మొనయుచు నుండెన్.
- ఆ. ఇతఁడు బాలుఁ డాజ నెంతని బుద్ధిమో, హమున నేను గడిమి నట్టహాస
మాచరింప నంత నతితీక్ష్ణ మగుతూపు, వింటివలన నపుడు వెడలి వచ్చె. 663
- వ. ఇట్లమోఘరయంబునం బఱి తెంచి యన్యుహాశరంబు నన్నుం దాఁకిన నేను
శత్రునిబర్హణబాణతాడిత దేహుండ నై శతయోజనంబుదవ్వలం గలసము

దీర్ఘ దేశములందుఁ దిరుగుచుఁ దపసులఁ దునిమి తన్తాంసంబుఁ దినుచు వారి
తే. రుధిరములు స్త్రీలి వనగోచరులకు భీతి, పుట్టఁ జేయుచు రాద్రత మిట్టిపడఁగ
వలసినట్లుగ వనమెల్లఁగలయరయము, మిక్కుటంబుగఁ దిరుగుచు నొక్కనాఁడు.

నీ. ధర్మ విచారుఁ డై తాపసాకృతిఁ బూని నీతయు సౌమిత్రి చేరి కొల్వఁ
దాపసోచితవృత్తిఁ దపముఁ గావించుచు నున్న రామునిఁ గాంచి మున్ను నాకుఁ
జేసినయపకృతిఁ జింతించి క్రుద్ధుండ నై డాయ గమకించునంతలోనఁ
దచ్చాపనిర్ముక్త దారుణ బాణాత్రయంబు మామువ్వుర నతిరయమున

తే. నశనిసంకాశ మై తాఁకె నపుడు తత్ప, రాక్రమవిదుండఁ గావున రాక్షసేంద్ర
యేను బాఱితిఁ దక్కిన యిరువు రుగ్ర, భంగిఁ గూలిరి తద్బాణపాతనమున.

వ. ఏను గొండొక సేపునకు మూర్ఖు దేఱి బ్రతుకు మరలం గాంచి మాతృగర్భం
బుననుండి గ్రమ్మఱం బుట్టినవానిఁగాఁ దలంచుకొనుచు నాటంగోలె నాసుర
కృత్యంబు వినర్జించి తాపనుండ నై యివ్వసంబునఁ దపంబు సేయుచున్నవాఁడ
నదియునుం గాక.

673

❦ మారీచుఁడు తనకుం గలరామభయమును రావణునకుఁ దెల్పుట. ❦

చ. భ్రమఁ గొని నాటనుండి ప్రతిపాదనమందును రామభద్రుని
సముదితరాద్రుఁ గాఁగ ధృతచావునిఁ గాఁగ మహాత్ముఁ గాఁగ సం
యమివరుఁ గాఁగ వల్కలజటాజనధారిని గాఁగ రాక్షసో

త్తమ కను చున్నవాఁడ నిటఁ దప్పక దారుణకాలునిం బలెన్.

674

క. కనులకు రామసహస్రము, లనవరతముఁ దోచు చున్న వటు గావున ని
వ్వన మెల్ల రామభూతం, బని తలఁచుచు నున్నవాఁడ ననురేశ మదిన్.

675

తే. అసురకులవర్య న్వన్నమందైన రామ, భద్రరూపంబు మదికిఁ జూపట్టె నేని
గురుభయంబున మూర్ఖిల్లికొంతవడికిఁ, దెలిసి కలయనిక్రమ్మఱఁదెలివిఁగాంతు.

వ. మఱియు రామవిశ్రస్తుండ నై ననాకు రత్నరథాదికంబు లై నరేఖాదినామం
బులు చెవికి సోకిన నధికభయంబునం గళవళించుచుండుదు వేయేల రేఖా
ద్యం బైనభవన్నామంబును వినుట కధికభయం బగుచున్నది కావున సన్నహా
త్తునితోడఁ జివ్వకుం జొర నొల్ల నతండు బలినముచివృత్తాదుల నై న లెక్కిం
పక నొక్కమాత్ర నుక్కున నుక్కడంగించునట్టిజెట్టిజోదు నీకును రాముని
తోడి విగోధంబునకుఁ జొరకుండుట డేమం బట్లు గాదంటి వేని తగువారల
సాయంబు గూర్చుకొని నీవె యిప్పనికిఁ గడంగుము న న్నేల రామునియమో
ఘబాణంబులకు సమర్పించెదవు నాకు సేమంబుఁ గోరితివేని నామోల రామ
వృత్తాంతంబుఁ జెప్పుకుము లోకంబునందు సాధు లనేకులు నియతచిత్తు లై
ధర్మంబు లనుష్ఠించు చుండియుఁ బరులయపరాధంబున సపరిచ్ఛదంబుగా
నాశంబునొందుదు రట్ల యేనును నీయపరాధంబున నశింపం గలవాఁడ నీతోడి
చుట్టటికం బింతకుం దెచ్చె మహాతేజుండును మహాసత్వండును మహాబలుం

దును మహానుభావుండు సగురాముండు రాక్షసుల పాలిటి కంతకుండు జన్మించినవాఁడు శూర్పణఖ హేతువులన మహాబలుండు గుఱుండునిమిషమాత్రంబునఁ బూలిన నతనిపాటునుం దలంప వైతివి నీయట్టిగట్టిమగలు పెక్కుండైన నస్తుహాత్తున కొక్కనికి సాటిసేయం దగదు బంధుహితార్థినైననావచనంబునందనాదరణంబుఁ జేసి రామునితోఁ గలహించితి వేని నిశితంబులైనతదీయశరంబులచేతఁ బీడితుండ వై బంధునహితంబుగా మడిసెద నని యిట్లు బహుప్రకారంబులం బ్రబోధించిన ముద్దుకాముండు దివ్యోపధంబుం బోలె ట్లేమయుక్తం బైనమారీచునివాక్యంబుఁ గైకొనక కాలచోదితుండు రావణుండు సరుషవాక్యంబున నతనికి ట్లనియె.

677

— శుశ్రూష రావణుండు మారీచుని దూఱుట. — శుశ్రూష

తే. నేరిచినవానిచందాన నీ వయుక్త, భంగి నామ్రాల నయ్యది. పలికె తిప్పుడది విశేషించి నిష్ఠుల మయ్యె నూష, రమున నించిననూత్న బీజములకరణి.

తే పాపశీలుండు మనుజుండు బాలిశుండు

చపలుఁ డగురాఘవునిపౌరుషము ఘన మని

నీవు పలికినయంతనె నృపునితోడి

కలను విడుతునే యిఁకఁ దాటకాతనూజ.

679

చ. హితులను దల్లిదండ్రుల సహీనసుఖంబును లచ్చిఁ బాసి ప్రాకృత మగుకాంతమాట విని యెవ్వఁ డరణ్యముఁ జొచ్చె నట్టిదుర్మతి యగురాజనందనునిప్రాణసమప్రియ యైనజానకీధృతి చెలఁగంగ నే నపహరించెద నిక్కము నీదునన్నిధిన్.

680

క. ధృతిపెంపున నీగతి ని, శ్చిత యై తగ నాదుబుద్ధి చెలఁగెడు దానిం జతురత మరలింప దివ, న్పతిముఖదిక్పాలు రై నఁ జాలకు తలఁచన్.

681

వ. తాటకేయా కార్యాకార్యవినిశ్చయవిషయంబునందు గుణదోషంబులును నుపాయాపాయంబులును విచారించి చెప్పు మని నిన్నడిగిన నిట్లు చెప్పరచ్చుమా కట్టిజజ్ఞున లేదు గావున లేనియధికారంబునొంది యిట్లప్రప్రోత్తరంబులు పలుకుట యుక్తంబు గా దెవ్వండు తనకు హితంబుఁ గోరు నట్టివిద్వాంసుండు గుసచివుం డనంపుష్టుండు రాజమ్రాల నిట్లనుచితప్రసంగంబు ప్రతికూలంబుగాఁ గావింపండు కావున.

682

తే. కూర్తు వనుచు నీతోడ నాకోర్కి చెలియఁ

జెప్పినందుకు హితయుక్తిఁ జెప్పకెట్లు

నేర్చు లేర్పడ గుణదోషనిర్ణయంబు

నెఱింగినట్లుగఁ బ్రతికూల మెన్నఁ దగునె.

683

క. తగువై ఖరి ననుకూలం, బగువాక్యము విభునితోడ నతిమృదువూర్వం
బగునట్లు చెప్పవలయును, జగతి స్ఫృతికూల మాడఁ జనదు హితులకున్. 684

వ. మఱియు మానార్హుం డగునుహీరమణుండు సమ్మానశూన్యంబును దిరస్కార
సహితం బగువాక్యం బెద్దిగలదదిహితంబైనను బ్రతిగ్రహింపఁడదియునుంగాక.

చ. అమితగుణాఘ్య లై ననృపు లగ్నిను రేశమృగాంకవార్ధిరా
ట్టునునులపంచనూపములు సమృత్తిఁ గైకొని తైత్త్యము న్సువి
క్రమమును సౌమ్యముం దగు తెఱంగున దండము సుప్రసన్నతః
సముచితభంగిఁ బాల్చి జనసమృత్తులై చరియింతు రెల్లెడన్. 686

క. కావునఁ బృథివీశులు న, రావవస్థలయందుఁ బూజ్య లభికులు మాన్యు
ల్ని వది యెఱుంగక యజ్ఞుని, కై వడిఁ బరుజోక్తు లాడఁగాఁ దగ వగునే. 687

వ. ఏ నిప్పుడు గుణదోషంబులును గార్యాకార్యంబులందు యుక్తాయుక్తభావం
బులును ని న్నడుగలే దేనొక్కకార్యంబు నుద్దేశించి వచ్చితివక్కార్యవిషయం
బునందు నీవు సాహాయ్యంబుఁ గావింప వలయు నది యెట్లనిన వినుము. 688

— ❧ రావణుండు మరీచున కతఁడు చేయవలసినకార్యముఁ జెప్పట. ❧ —

చ. అరయ సువర్ణచిత్రితమృగాకృతిఁ గైకొని రామునాశ్రమాం
తరమున సీతసమ్మఖమునం జరియించుచు బెళ్ళుచూపులఁ
వరతనుకాంతులం జికిలివన్నలఁ జిన్నల నాత్రిలోకమం
దరి కతివిన్దయంబును ముదంబును మోహముఁ బుట్టఁ జేయుమీ. 689

— ❧ రావణుండు మరీచుని బెదరించుట. ❧ —

వ. ఇట్లు కాంచనమయమాయామృగస్వరూపుఁడ నైననిన్ను విలోకించి యమ్మ
హీవుత్రి జాతవిన్దయ యై శీఘ్రంబున దీనిం బట్టి తెచ్చి యిమ్మని రామునిం
బ్రాధించు నతండు ప్రియురాలికీ బ్రియం బొనగూర్చువాఁ డై నిన్నుం బట్ట
వచ్చు నప్పుడు నీ నతనికిం జిక్కక నానాప్రకారంబులం జిక్కులు వెట్టుచు
నుపాయబలంబున దూరంబునకుం బాపి కొని చని రామవాక్యానురూప
కంబుగా సీతాలక్ష్మణులం బెర్పొని యెలుం గెత్తి దీనస్వరంబున విల
పింపు మవ్వాక్యంబు విని సీతాప్రచోదితుం డై లక్ష్మణుండు సౌహృదంబున
రామమార్గానుసారియై యగుగు సంత నేను రామలక్ష్మణరహితం బైనయాశ్ర
మంబునకుం జనుదెంచి సహస్రాక్షుండు పులోమజంబోలె నొంటి మై వెలుంగు
చున్నవై దేహిం జేకొని లంకకుం జనియెద నిక్కార్యంబు సఫలంబుఁ గావిం
చితి వేని నారాజ్యంబులోన నర్ధరాజ్యంబు నీ కొనంగెద మద్యచనంబు నమ్మి
మనోహరం బైనమృగరూపం బంగీకరించి చను మేనును రథాహుండు నై
నీపిఱుండ దండకారణ్యంబునకుం జనుదెంచెద యుద్ధంబు గాకుండ రాముని
వంచించి జానకి నపహరించి కృతకృత్యుండ నై భవత్సమేతంబుగా లంకాపు

రంబుఁ బ్రవేశించెద నిట్లు సేయ వైతి వేని నిశాతం బగుకృపాణంబున భ
రంబు దెగవ్రేసెదఁ బ్రాణభయంబువలన బలాత్కారంబుగా నీవె యి
ర్యంబుఁ గావించెదవు రాజున కనుకూలుండు గానివాఁడు సుఖం బనుభవ
జాలం డనియెడులోక ప్రవాదం బెఱుఁగుదువె కదా యిప్పుడు మృగ
బున రాముని డాసితి వేని నీకు జీవితహానిలాభంబులు నందిగ్గంబు లై య
నాతోడ విరోధించితి వేని నిక్కంబుగా జీవితహాని యగు దీని నెఱింగియె
యుక్తంబు దానిఁ గావింపు మని పలికిన నమ్మారీచుండు రాజార్జునాకృ
నాజ్ఞప్తుం డై పరుషం బైనప్రతికూలవాక్యంబున రావణున కిట్లనియె

—అథా మారీచుండు రావణునిఁ బరుషముగా దూఱుట. అథా—

- నీ దశకంఠ పుత్రమిత్రకళత్రసహితుండ వై ననీ కేకలుపాత్ముచేత
నుపదిష్ట మయ్యె నీవిపరీతదుష్కర్త మెవావ్ఁడు నినుఁ జంప నిచ్చగించె
సుఖ వై ననినుఁ జూచి సొరిది నేపాపాత్ముఁ డభినందితుండు గాఁ డియ్యె న
దొడరి యెవావ్ఁడుమృత్యుదావీరమున కేగుమనిపించె గరముపాయమునఁ
ఆ. యధిప హీననీధ్యు లై ననీరిపులు నీ,కంఠె నధికుఁ డై నకౌసలేయు
చేత నాఁగఁబడి నశించెడునినుఁజూడఁ, దలఁచి రిది మహాద్భుతంబు మవ్వె
తే. పాకశాసనవైరి యేవగతు లాత్మ, నిర్మితోపాయమున నీవు నిధన మొంది
చనుచు నుండ విలోకించి నమ్మదంబు, సెలఁగ నపహాసమొనరింపఁదలఁచి
తే. అధిప శాస్త్రవిరుద్ధమార్గానుసారి, వై ననిన్ను నివారింప నట్టిసఖులు
వనుధ నెవావ్ఁరు గల రట్టివారి నెల్లఁ, బట్టి నిశితాసిచేఁ దలగొట్ట వలదె.
తే. కావధరతుండు కలుషుండు కామపృత్తుఁ, డగుమహీశతి నయనినీతాత్ము
మంత్రసిద్ధులచేత సమంచితముగ, నిగ్రహింపంగఁ బడు నిది నిక్కువంబు.
వ. నివర్తనీయుండ వై ననీ వేల నివర్తింపం బడ వైతి వదియునుం గాక.
తే. విమలధర్మాగ్రకామయశములు సచిన, వరులు స్వామిప్రసాదంబువలన మిగ
నొందుదురు తద్విపర్యయ మందునవియు, సర్వము నిరర్థకంబులై చను సు
వ. మఱియు స్వామివై గుణ్యంబునఁ గేవలామాత్యులే వ్యసనంబు నొందుట ;
సర్వజనంబును వ్యసనంబు నొందు ధర్మంబును జయంబును రాజమూల
గావున సర్వావస్థలయందును రాజులు రక్షితవృత్తి లై యుందురు.
క. ఓతి నవినీతుఁడు తీర్ణుఁడు, ప్రతికూలుం డై నభూమిపాలునిచేతం
జతురంతమహీరాజ్యం, బతులితముగఁ బ్రాస శక్య మై యుండ దొగిన్.
ఆ. జగతిఁ గ్రూరమంత్రులగుమంత్రు లెవ్వరు, పతి భజింతు రట్టివారు వివ
మందు వానితోడ మందనూతము లైన, హయములట్ల చెడుదు రధిప విం
క. ప్రతికూలుఁడు తీర్ణుఁడు దుర్మతి యగుభూవిభునిచేత మనుజులు నిత్యో
న్నతి వృద్ధి నొంద నేరరు, ఓతి మేషము జంబుకంబుచేతం బోలెన్.

క. నిరన్తర హృదయ ప్రాకుడ, వరయగ నజతేంద్రియుంక వగు నీ విల నె
వ్వరికిఁ బతి వట్టిరజనీ, చరు లంకలు నీకతమున నమనెద రింకన్. 701

వ. రాక్షసేంద్ర యే నొకరుంక యాదృచ్ఛికం బైనపాపంబున నశించెడఁ గావున
శోచనీయుంకఁ గాను నీవు బుద్ధిపూర్వకంబుగాఁ బాపంబుఁ జేసి బంధుసహి
తంబుగా నశింప నున్నవాడవు గావున నీవే శోచనీయుండవు. 702

క. ననుఁ జంపి పిదప నిన్ను, స్థనరణమునఁ జంపు శీఘ్రకాలంబున రా
మునిచేతఁ జచ్చి యిప్పుడె, యనిమిషకులవైరి నేఁ గృతాన్ధుడ నగుదున్. 703

వ. సుతీయు రామసందర్శనమాత్రంబున నేను గెడసెడఁ బదంపడి సీత నపహ
రించి బంధుసహితంబుగా నీవు పోలిసెనవు సందియంబులేదు సీత నపహరించి
కొని తెచ్చితి వేని నీవును నేనును లంకయు రాక్షసులును నశింతు రింతయు
నిక్కంబు రాక్షసేంద్ర హితకాముండ నైననాచేత నివార్యమాణుండ
వయ్యును మద్యాకస్యంబుఁ గైకొన వైతివి క్షీణాయువు లగునను లానన్నమర
ణులై సుహృత్సమీరితం బైనహితంబు విన నొల్లరని యిట్లు బహుప్రకారం
బుల రావణునిదారాత్వంబునకు గర్హించి పదంపడి రావణధయంబున
దీనుం డై యిట్లనియె. 704

ఉ. అంతకవిక్రమం డయిన యా రఘువీరుని డాసి క్రవ్యుఁం
బంత మెల్లర్పి నా కిచటఁ బ్రాణయుతంబుగ నుండరాదు కా
లాంతకడండతాడితుండ వైన నిను న్నర్తరింపఁ జాల నిం
కెం తని చెప్పువాడ నిపు డేగద రావణ నీకుఁ బ్రీతిగన్ 705

❧ రావణుడు మరీచసహితుం డై రామశ్రమమునకుఁ బోవుట. ❧

స. నీకు స్వస్తి యగుఁ గాక యని పలికిన నమ్మారీచునివాక్యంబున కలరి రావ
ణుండు వానిం గొగిలించుకొని రాక్షసోత్తమా నీచేత మదభిప్రాయానుసా
రంబుగా నీదృశం బైనపౌరుషవాక్యంబు సముదీరితం బయ్యె నిప్పు డెప్పటి
మారీచుండ వైతి వింతకు ము న్నదైర్యావలంబనంబున వేటొక్కరాక్షసుండ
వైతివని బహుకరించి వెండియు నిట్లనియె. 706

చ. అటమట భేక జీవితసఖా నిను నన్వినవాని కెంతయు
న్దోఁఁతలు గల్గునే యతిమనోహరనూతన హేమభూషిత
స్ఫురదురాసభంబులను బూన్చినచారుమణీశతాంగముం
బరువడి నక్కు మిప్పుడు సమంచితవైఖరిఁ గార్యసిద్ధికిన్. 707

వ. అని ప్రియంబుఁ బలికి దశగ్రీవుండు మారీచసహితంబుగా విమానంబుంబోని
కాంచనరథం బెక్కి శీఘ్రంబున నయ్యాశ్రమంబు నిర్గమించి యంత సంతఁ
బురంబులు జనపదంబులు నానావిధవనంబులును బత్తనంబులును సరిద్దిరిసమూ
హంబులును విలోకించుచుం జనిచని దండకారణ్యంబుఁ బ్రవేశించి యందు

దవ్యుల రామాశ్రమంబుఁ జూచి యచ్చట నరదంబు డిగ్గి తనకరంబున నవ్వు
రీచునికరంబుఁ బట్టుకొని యిట్లనియె. 708

అథ మారీచుండు సువర్ణచిత్రమృగరూపమున నైకొనుట. అథ-

- క. కదళీవనశోభిత మై, యదిగో రాఘవునిపావనాశ్రమపద మొ
ప్పద మై యున్నది నీ విఁక, మదిఁ దలఁచినపనికిఁ జొరు మను ర్త్యవిరోధీ.
- క. నావుడు మారీచుం డా, రావణువాక్యంబు విని తిరంబుగ నాశ్చ
ర్యావహముగఁ గైకొనియెను, సౌవర్ణమృగత్వ మవుడు చతురత మెఱయన్.
- వ. ఇంద్రనీలరత్నాకారశృంగాగ్రంబును సితాసితముఖంబును రక్తపద్మోత్పలముఖ
పుటంబును సింద్రనీలోత్పలశ్రవణంబును మధూకపుష్పసవృశపార్శ్వస్వయం
బును గించిదభ్యున్నతగ్రీచంబునుగుండేందువజ్రసంకాశపరమభాస్వరతటోదరం
బును బద్మకీంజల్కనన్నిభంబును వైడూర్యసంకాశేఖురంబునుదనుజంఘంబును
శ్లిష్టసంధిబంధంబును సింద్రాయుధసవర్ణపుచ్చంబును మనోహరస్మిగ్ధవర్ణం
బును నానారత్నసమావృతంబును మనోహరంబును దర్శనీయంబును వానాధా
తువిచిత్రంబును రావ్యబిందుశతచిత్రంబును బ్రియదర్శనంబును రాజీవచిత
పృష్ఠంబును బరమశోభనంబు నగుమృగరూపం బంగీకరించి నిజదేహప్రభా
జాలంబుల నక్కాననంబు వెలింగించుచు వనంబెల్లఁ గలయం దిరుగుచు శాఢ్వ
లంబులం గ్రీడించుచు విటపికినలయంబులుమెసపుచుమనోజ్ఞగంధపుష్పంబులు
మూర్కొనుచు గుంజగృహంబులఁ దూఱుచు సీతాసందర్శనంబు కాంక్షించి
కదళీవండంబు పొచ్చి మందగమనంబునఁ గర్ణికారంబుల నాశ్రయించుచు
మెల్లన రామాశ్రమంబు డగ్గఱి. 711
- సీ. ఒకమాటు వనమృగయాథంబుతోఁ గూడి క్రీడించు నొకమాటు క్రేల్లుదాఁటు
నొకమాటుతృణఖాదనోద్యోగ మొనరించు వదలకయొకమాటు బెడరిచూచు
నొకమాటుమెఱయు విద్యుద్వల్లికై వడిఁ జరియించు నొకమాటుశాఢ్వలముల
నొకమాటు లఘుగతి నుద్వేగి మై పాటు బిరబిర నొకమాటు తిరిగి వచ్చు
- ఆ. వింతచెవులు దాల్చి విహరించు నొకమాటు, గంతు లిడుచుఁ బెక్కుగతులనిట్లు
కఠినరాక్షసుండు కపటమృగాకృతి, నలరె రాఘవాశ్రమాంతికమున. 712
- ఉ. దానిమనోజ్ఞరూపము ముదంబునఁ గన్గొని వనస్యనత్వముల్
మానుగ వెంట నంటి పలుమాటు చరించుచు సారెసారెకుం
బూనిక నెయ్యి మేర్పడఁగ నూఁ పటు మూర్కొని వింతజాతి యీ
కానమెకం బటంచు బలుకంపమునం బరుగెత్తు నత్తఱిన్. 713
- ఉ. ఏడది యీమృగంబు మృగహింస యొనర్చెడు నంచుఁ గ్రుద్ధుఁ డై
వాఁశ్చిరంబునం దునిమి వైచును రాఘవుఁ డంచు భీతిచే
తోడిమెకంబులం జనవు దోఁవఁగ మూర్కొని ఏడుఁ గాని తా

సూక్తి నధింపఁ డయ్యె మృగదూపధనుం డగుడై త్యుఁ డయ్యెడన్.

714

అథ సీత మాయామృగమును జూచి యచ్చెరు వొందుట. భాషం-

వ. ఇట్లనేకప్రకారంబుల సీతా ప్రలోభనాన్ధంబు విచిత్రమంశలంబులు సేయుచు రామాశ్రమపదాభ్యాశంబున నతీరమణీయంబుగా విహరించు చున్న సమయంబున.

715

సీ. శుభనేత్ర యగుసీత సుమనంగ్రహవ్యగ్ర యై శాలముంగలి కడుగుడెంచి కర్ణికాశోకకాంచనచూతప్రసూనము లోయుచు సొంపు మీఱ ముక్తావిచిత్రాంగమును హైమరాజతవర్ణపార్శ్వంబులు స్వర్ణ కాంతి కుచిరవాలంబును రూప్యధాతుతనూరుహంబులు గలిగి నిజాగ్రభాగ

ఆ. నుం నగృష్టపూర్వమై యొప్పు చున్నమా, యాన్ముగంబుఁ జూచి యధికవిన్నయంబు వొడచు దానిమతిరమణీయాంగ, శోభ కలరి మఱియుఁ జూచునపుడు.

క. ఆకపలమృగము చిత్రతఁ, నైకొని వై దేహిఁ జూచి క్రమ్యుట నన మ స్తాకగతి న్విలింగించుచు, బ్రాకటముగ నంచరించె భ్రమ జనియింపన్.

717

ఉ. దానిమనోహరాకృతియు దానియపూర్వవిచిత్ర కాంతియున్
దానిగతిప్రమాణమును దానిసమగ్ర విహారదాక్ష్యము
న్దానివిలోచనద్యుతి ఘనంబుగఁ జూచినయంత సీతకుం
బూనికఁ దత్పరిగ్రహణబుద్ధి జనించెను దైవికంబుగన్.

718

వ. ఇట్లు క్రీడాన్ధంబు మాయామృగగ్రహణకుతూహలినయైమృష్టకాంచననర్ణాంగి యగుజానకీ రామలక్ష్మణులం జీరిన వా రచ్చోటికిం జనుడెంచి పరమదర్శనీయం బై యున్న యవైష్ణవిమేకం బవలోకించి రప్పుడు లక్ష్మణుండు దాని విచిత్రరూపంబునకు శంకించి రామున కిట్లనియె.

719

అథ లక్ష్మణుండు స్వర్ణమృగము రాక్షసహయ యని రామునికిఁ జెప్పట భాషం-

ఉ. అచ్చుగఁ దాట కేయుండు మృగాకృతిఁ నైకొని కృత్రిమంబుగా నిచ్చటఁ బూర్వవైరమున నెగ్గొనరింపఁగఁ బూని యెంటి మై వచ్చినవాండు గానలయు వానవనన్నిభ యట్లు గానిచో నెచ్చట నైనఁ జూచితమె యిట్టివిచిత్రమృగంబు నుర్వరన్.

720

క. ఆయధముఁ డీట్లు కవటో, పాయంబున వేటవెంట వచ్చినస్వపులం బాయక వధించి మెనవుచు, నాయిల్వలుఁబోలి యుండు ననఘాత్క యిటన్.

క. మది సం దేహముఁ గొన వల, దిది మాయామృగము గాని యినకులకలశాం బుధిసోమ రామ నిక్కము, నదమలవనమృగము గాదు చర్చింపంగన్.

722

వ. దేవా యిట్టిరత్నవిచిత్రం బైనమృగంబు జగంబుల నెందునుం గానము మా యావి యగుమూరీచునిచేతఁ గాంతిసంపన్నంబుగా గంధర్వనగరసన్నిభంబు గాఁ గల్పింపబడిన మాయామృగరూపం బిది యని పలికిన నప్పుడు శుచిస్థిత

యగునీత లక్ష్యణుని వారించి చర్మహృతచేతన యై నిజభర్త కి ట్లనియె. 723

అథ పీత మాయామృగమును బట్టి తన కిమ్మని రామునిఁ బ్రార్థించుట. అథ-

ఉ. జీవితనాథ యీకనకచిత్రమృగంబు మనోజ్ఞ కాంతి నిం

పానశాలంగ నాదుహృదయంబు హరించుచు నున్న దెంతయున్

ధీవర దీనిఁ బట్టి కొని తెమ్మ రయంబునఁ గేళికార్థ మి

చ్చానిధి దీనిఁ గూడి సరసంబుగ నిత్యముఁ బ్రార్థించుచున్నాన్.

724

న. మఱియు నీయాశ్రమచరంబునందు హృదయశ్రేష్ఠంబు లై నస్యమరచమరభస్మాక
పుష్పతపానరకిన్నరస్రముఖనానావిధమృగంబులు మనోహరంబు లై పుణ్యనర్మ
సంబులై గుంపులుగట్టి నిత్యంబును విహరించు చుండు నింతకు మున్పిట్టివిచిత్ర
మృగంబు నాచేతన దృష్టపూర్వంబుగా దిది నానావర్ణవిచిత్రాంగంబై రత్నబిందు
సమాచితం బైచంద్రంబునంబోలె నివసంబును బ్రకాశింపంజేయుచున్నది
దీని రమణీయరూపంబును విచిత్రకాంతియు స్వరసంపన్నతయు విలోకించినంత
మచ్చిత్తంబు సమృదాయ త్తం బై యున్నది గావున.

725

సీ. ప్రాణేశ యీనువర్ణమృగంబు నిప్పుడు ప్రాణంబుతోఁ గూడఁ బట్టి తెండు
గారవంబునఁ బెంచి గరువంపుమాటల మచ్చికఁ గావించి మరులు కొల్చి
సంతతంబును గ్రీడ నలెద నది గాక విషినవాసముఁ దీర్చి వీటి కరిగి
సప్పుడు మనకు సంతఃపురభూషార్థ మయ్యెడి భరతున కత్తలకును

తే వింతఁ బుట్టించునట్లు గావింపు మీకు, నలవి గాదేని శరపాతి నడచి దాని
చర్మ మైనను గొని తెండు సరస నాకు, వరమృగాజన మయ్యెడిఁ బరమపురుష.

వ. మఱియు జాంబూనదగుయం బైనదీనిచిరచర్మంబు బాలతృణకల్పిత
తాపనానసంబునందుఁ బ్రసారితం బగుచుండఁ దత్సనివాసంబున భవభృహి
తంబుగాఁ గూర్చుండఁ గోరెద స్వప్రయోజనార్థంబు భర్తను బలాత్కారం
బున నియోగించు టది స్మరంబు యువతుల కనదృశం బని యెఱింగి యున్న
దాన నైనను దీనిశరీరకోభాసౌష్ఠ్యవంబుచేత మనంబునకు విన్నయంబు
సంజాతం బయ్యెఁ బ్రియురాల నగునన్ను దయార్ద్రదృష్టి నవలోకించి మీ
కును బ్రియంబు గలదేని యెల్లభంగుల దీనిం బట్టి తెం దని ప్రార్థించిన సీతా
వచనంబుల కలరి రాముండు కాంచనరోనుంబులునుమణిప్రవరశృంగంబులును
దరుణాదిత్యవర్ణంబును నక్షత్రనదృశకాంతియాం గలిగి యద్భుతదర్శనం
బై యొప్పు చున్నయప్పసిండిమెకంబు నవలోకించి దానియద్భుతపూర్వ
రామణీయకంబున కిచ్చ మెచ్చుచు జానకీప్రచోదితుండై లక్ష్యణున కి ట్లనియె.

అథ రాముండు లక్ష్యణునకు మాయామృగము నభివర్ణించి చెప్పట

ఉ. తమ్ముడ కంటె యీమృగము తద్దయుఁ దప్తనువర్ణ కాంతి నిం
ద మృగు చున్న దెంతయును నందనచైత్రరథంబులందు యు

కమ్ముగ సంచరించెడుమృగంబులలోపల నిట్టిచిత్రన

త్వ మ్మది తే దనంగ నిక ధారుణి నున్న దనంగ వచ్చునే.

728

వ. మఱియు నిది చూపశ్రేష్ఠత్వంబున సామాన్యమృగంబు గా దని తలంచెవ.

ఆ. జాతరూపబిందుశతనమాక్షిర్ణ మై, చుట్టుఁ దిరిగి పరమసుందరముగఁ

దీర్చి కూర్చినట్లు దీపించు చున్నది, రాజపుత్ర రోమరాజు కంటె.

730

క. అనలునిశిఖితో నెన యై, ఘనమువలన నిర్గమించి క్రాలెడుసౌదా

మినిభంగి దీనినాలుక, గన నయ్యెడిఁ గంటివే ముఖవినిర్గత యై.

731

క. మఱియు మనారవినిర్మిత, సురుచిర గల్లర్కరూపసుందరముఖ మై

వరశంఖమాక్షికనిభో, దర మై యొప్పెడు మృగంబు తమ్ముడ కంటె.

732

తే. పద్మకింజల్కవర్ణంబు పరిమళాస్వ, రంబు శక్రాయుధాభవుచ్చంబు గలిగి

వఱలు నీన్ముగ రాజ మెవ్వనిమనము, నుష్ణఖరసంశహరియింపకుండుఁ జెపుమ.

క. నవరత్నమయము రమ్యము, నువర్ణసంకాశ మధికసుందర మగునీ

దవమృగముఁ గాంచి మనమున, భువి నెవ్వఁడు విస్తయంబుఁబొందకయుండున్.

తే. కాంచనవిచిత్రమైనయీఘనమృగంబు, విపులపురుషమానసమైననపహరించు

నబల కాంతయు ముగ్ధయు నైనసీత, చిత్ర మవహరించె ననుటఁ జెప్పనేల. 733

క. వేటలకుఁ బోయి నృపతులు, మాటికి సంక్రీడకొఱకు మాంసముకొఱకుం

బాటించి వనమృగంబుల, వాటించి వధించి రధికధర్మం బగుటన్.

736

వ. వత్సా యిట్టివిచిత్రవస్తులాభంబుకొఱకు వేట కరుగుట కేమి యరిది కేవల

మృగహాననమాత్రంబె కాదు మఱియు వజ్రాదిమణిసువర్ణరజతాద్యాకార

ధాత్యాధారపర్వతప్రదేశంబులును హస్తినైకముక్తాప్రభృతిధనంబులును

మహావనంబునందు మృగయోద్యోగంబున రాజులచేత నన్వేషింపఁబడుఁ

గావున శాస్త్రావిరోధోపాయంబున సుపార్జితం బైనధనంబు మనుష్యమన

స్పంకల్పితధనం బంతయు శుక్రనికోశగృహంబు పూరింపం జేసినకై నడి

మహీపతులకోశగృహంబు పూరింపఁ జేయు నపూర్వవస్తుకాముం డైనపురు

షుండు విచారింపక సౌందర్యగుణలోభంబున నేవస్తువు సంపాదించం బ్రప

రించు నదియె యర్థం బని యర్థసాధనచతురు లగునీతిశాస్త్రజ్ఞులు పలుకుదు

రీమృగం బట్టిదే యని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

737

క. ఈమృగరత్నపరార్థ్య, శ్రీమహితసువర్ణమయవిచిత్రాజినమం

దీమగువ మత్సమేతము, గా ముదమున నధివసించఁ గాంక్షించె మదిన్.

738

తే. పార్థివాత్మజ విను మృదుస్పర్శనమున

నావికియుఁ గాదలియును బ్రియకియు మఱి ప్ర

వేణియును నీమెకమునకు వేయిగతుల

నీడు సేయంగ రా దని యే దలంతు.

739

తే. ఇనకులో త్రమ విను మీమహీమృగంబు
రమణ నభమున నొప్పుతారామృగంబు
మొనసి యారెండుమృగములు భూరిశోభ
నరయ దేవతాయోగ్యంబు లని తలంతు.

7.

ఉ. తమ్ముడ నీవు చెప్పినవిధంబున నీమెక ముగ్ధుడైత్యకృ
త్యమ్మగు నేని నాకు నటు లైనను మిక్కిలి లెస్స యట్లు కా
నిమ్ము మునీంద్రకోటికి మహిం బెనుబాధలు సేయుచోట న
ధ్యమ్మగుఁ గాదె చూడ హృదయంబున నింతవిచార మేటికిన్.

74

శా. పాచుర్యంబున నిస్తుహాటవి మహాపాపాత్ముడై చేరి మా
రిచుండుక్కునఁ బెక్కునయముల ధాత్రీనాథుల న్భూరిమా
యాచాతుర్యము మీఱఁ జంపె వడి నయ్యాదిత్యశత్రు నృప
నీచుక గీటడఁగించి యీవిషిణము స్నిర్దోషముం జేసెదన్.

74

సీ. అనఘాత్మ యీవనంబున మున్ను వాతాపి
యన దైత్యుఁ డొకఁడు మాయావిడుండు
తొడరి మేషాకృతితో నుదరస్థుఁడై
తగ న్వగర్భం బశ్వతరిని బోలె
మునుల వధించుచు మునుకొని పెద్దకా
లంబున నొకనాఁడు లావు మెఱసి
చతురాస్యనిభు నగ న్త్యనుహమునీంద్రుని
పాలికిఁ జని య త్రవస్వివరున

తే. కరయ భక్త్యమై శ్రాద్ధాంతమందుఁ బూర్వ, రీతి నిజహుప మంగీకరింపఁడలఁచు
నతని వీక్షించి నగి యన్తుచోనుభావుఁ, శివననుద్యుతి వానికి నిట్టులనియె.

745

తే. భాను తేజలఁ బెక్కండ్రఁ బరమమునుల, నఘవిదూరుల భక్షించినట్టిఖలుండ
వస్త్రదీయమహాజతరాగ్నిదగ్ధ, తనుండ వై పోయితేడ వాతాపి యింక.

744

— ఇతి రామఁడు మాయామృగమును బట్టుటకుఁగా దాని వెంబడించుట. —

వ. అని పలికె గావున నిద్దురాత్ముం డగుమాచీరుండు వాతాపిపగిదిఁ బంచత్వంబు
నొందవలయు ధర్మనిత్యుండను జితేంద్రియుండ నైనన న్నతిక్రమింపఁ జూచు
నీరాక్షసుండు వాతాపివలె నశింహఁ గుంభసంభవుండు వాతాపిఁ జంపినచం
దంబున నే నిష్కారీచుని వధించెద నిది నిక్కంబుగా మృగం బేని వై దేహికిం
బ్రియం బగునట్లుగాఁ బట్టితెచ్చెద నట్లు గాక కపటమృగం బేని తపోధ
నులకుఁ బ్రియంబుగా వధించెద నిక్కార్యంబు రెంట నధికోదయంబై యుండు
మనఁజుత్తం బంతయు నీవై దేహిసంరక్షణార్థంబె కావున నావచ్చునందాఁక
గీవు ధమనికవచాదినన్నాహయక్తుండ వై సమర్థుండును మహాబలుండును బుద్ధి

మంతుండు నగుజటాయువుతోడం గూడి ప్రతిక్షణంబు సర్వదిగ్విస్తారాక్షనుల
వలన శంకితుండ వై యప్రమత్తుండ వై వై దేహి రక్షించుచుండుము పరాధ్య
చక్రౌపలక్షితం బైనయిది రాక్షసమాయాల్పితమృగంబు గాని నిక్కంబుగా
వనమృగంబుగా దైనను మృగచర్మగతస్పృహ యైనసీత సవణోకించి తన్ననః
ప్రియార్థం బేను మహాధనుర్ధరుండ వై మృగంబువెంట సరిగి యుపాయంబున
వంచింది పట్టి తెచ్చెదఁ గాదేని శీతవిశిఖంబున దీనిం దెగటార్చి విచిత్రం బైన
దీనిచర్మంబుఁ గొని రయంబునం బఱి తెంచెద నని సౌమిత్రి నొడంబఱిచి
రాముండు తత్క్షణంబు జాంబూనదమయత్పురుయుక్తం బైనఖడ్గంబును ద్రవ్య
వతం బైనచాపంబును వజ్రమయం బైనకంకటంబును నక్షయబాణతూణీరం
బులును సముచితంబుగా ధరించి వై దేహికిఁ బ్రియంబు సంపాదించుటకు సమిత
విక్రమంబున సరిగె నిట్లు తన్నుఁ బట్ట వచ్చురామునిం జూచి యప్పైండి
మొకరంబు.

715

ఉ. గంతులు వేయుచుం జిలుతకాల్పలుఁ చెంగునఁ జౌకళించుచు
న్రంతులు సేయుచుం దరులఁ బ్రాకుచుఁ గుంజములందుఁ దూలుచుం
బంతము మీఱఁ గన్తోటఁగి పల్లముల నెసవ డాఁగుచు స్వనా
భ్యంతరసీమ నిట్లినకులగ్రణిఁ జక్కులఁ బెట్టె నెంతయున్.

746

సీ. ఒకమాటువనమృగయూథంబుతోఁ గూడి గుఱుతుగన్నడకుండుఁ గొంతసేపు
ఒకమాటు విడివడి యొక్కటఁ జూడ్కికి గోచరింపక యేగుఁ గొంతసేపు
ఒకమాటు లఘుగతి వోవమమార్గము నంటి వింతగాఁ జూపట్టు గొంతసేపు
ఒకమాటు నృదుశాడ్యలోపరిస్థలములఁ గ్రొత్తగడ్డియు మేయుఁ గొంతసేపు

తే. గొప్పతిప్పలపై కేగుఁ గొంతసేపు
కుఱుచవాఁకలలోఁ బాఱుఁ గొంతసేపు
గహనమున నిట్లు మాయామృగంబు నేర్పు
మీఱ దూరంబు గొని యేగె మిహిరకులుని.

747

సీ. కడుదూర మేగె నెక్కడఁ బట్ట రా దని మానినచో మ్రోలఁ గానవచ్చు
మిగుల డగ్గటియెఁ బట్టఁగవచ్చు ననిడాతు జవమున దూర దేశమునఁ దోఁచుఁ
బొదలమాటున బొంచిబొంచి పట్టఁగఁబోవ నలుచూపియిటుచూపియవలికేగు
వలపలిదెనఁ దోఁచు నెలమిఁ బట్టఁగఁ బోవునంతలో డాపలిచెంత నుండు

తే. నిట్లు చిక్కక కృత్రిమమృగము పెక్కుఁ గతులనలయింప విసివి రాఘభ్రండుగోవ
మదర మాయామృగంబనియపుడు తెలిసి, తెంపుసాంపారదానివధింపఁ దలఁచి.

చ. అనుపమశక్రచాపనిభ మైనమహోగ్రశరాసనంబునఁ
కునిశిత మై రవిద్యుతికి జోడయి వహ్నిశిఖాసమాన మై
ఘనతరదీప్త మై నలినగర్భవినిర్మిత మైనబాణముం

బనివడి గూర్చి యమైకమువై నిగిడించె నమోఘవై ఖరిన్.

749

వ. ఇట్లనన్యసాధనం బైనయద్వివ్యసాధనంబు రామునివింటివలన నిర్గమించి భర్గనే
త్రాగ్నియుం బోలె మండుచుఁ దక్షణంబ పఱతెంచి మృగరూపధరుం డైన
మారీచునిశరీరంబు భేదించిన శరాస్త్రం డై యన్నీచుండు తాలప్రమాణంబు
మింటికెగసి నిబిడంబుగా భైరవారావంబు సేయుచు నల్పజీవితం డై ధరణిం
బడి యమ్మాయాహూపంబు విడిచి నిజరూపం బంగీకరించి రావణునివాక్యంబుఁ
దలంచి వై దేహీ లక్షణు నేయుపాయంబున నిచ్చటికిం బంపు జానకీ
నేయుపాయంబున రావణుం డపహరించు నని చింతించి రామస్వరానురూపం
బగు నెలుంగున.

750

— ఇతి మారీచుండు రామస్వరానురూపముగా నటచట. —

శా. ప్రాంచదై వీఖర దై న్యనాద మడర న్వాసీత హాలక్షణా
యంచుం బేర్కొని యంశ శాతశరబాధాపీడితప్రాణఁ డై
సంచారంబులు మాని మేన ననువు ల్బంధింపఁగా లేక వే
పంచత్వంబును బొందె నప్పుడె నిలింపద్వేషి వీతస్పృహన్.

751

వ. ఇట్లు మారీచుండు గూలిన యనంతరంబ.

752

మ. అనిమేపారి చుదీయకస్వరముతో హాసీత హాలక్షణా
యని వాపోవుచుఁ బ్రాణము ల్విడిచె నయ్యార్థధ్వని నివ్వచో
జనకత్వాపతిపుత్రి యెం తడలునో సౌమిత్రి తా నిప్పు డే
సని చింతించునొ యంచు రాఘవుండు త్రాసాయ. త్తచేతస్కుఁ డై.

753

వ. లక్షణుం డాడిన తెఱం గంతయు నిజం బయ్యె నని తలంచి యచ్చట నిలువ
నొల్లక తక్షణంబ వేఱొక్కమృగంబును జంపి దానిమాంసంబు గొని శీఘ్రం
బున జనస్థానగుధ్వన ర్తినిజాశ్రమంబున కభిముఖుం డై వచ్చు చుండె నంత
నిక్కడ వై దేహీ రామస్వరానురూపం బైనదీనస్వరంబువిని లక్షణునకిట్లనియె.

మ. నినదం బొక్కటి పిక్కటిలై దిశల నీనస్వరోపేత మై
వినఁగా నయ్యెడు వింటె కాన మెకమున్ విధ్వస్తముం జేయఁగాఁ
జనియె స్వారము కాననాంతరముపన్ సౌమిత్రి మీయన్న య
య్యనఘం గావఁగ నేగు మీ విపుడె సౌహార్దంబు సంధిల్లఁగన్.

755

— ఇతి సీత లక్షణునితో రాముని రక్షింపఁ బొప్పుని చెప్పుట. —

మ. హరిమధ్యంబున నున్న గోవుషముచాయ న్రాఘవుం డాత్మలో
నరయం గ్రూరనిశాచరాంతరగతుం డై చిక్కె గాఁబోలు సొం
పఱి నాచి త్తము భూరిసాధ్వసయుతం బైయున్న దీ వేగి చె
చ్చెర నన్నుం గరుణించి రామవిభునిం జేపట్టి రక్షింపుమా.

756

చ. అన విని లక్షణుండు హృదయంబున రామునియగ్ర శాసనం

బును దలపోసి యచ్చటికిఁ బోవక యుండినఁ జూచి నెమ్మనం
బున జనియించినట్టివగ మోమునఁ గన్నడ భూరిదారుణా
శనిసదృశోక్తి నిట్లనియె జానకి దైవనియు క్షబుద్ధి యై.

757

క. మిత్రాకృతిచే నన్నకు, శత్రుఁడ వైతీవు దుఃఖనయంబున సౌ
భ్రాత్రము నెఱచనికతన ను, మిత్రసుత యిట్టిసేత నే లగు నయ్యా.

758

వ. మఱియు నీవు మత్కృతంబునందు లోభంబునలన భ్రాతృరక్షణాయ త్తచిత్తుం
డవు గాకుండుటంజేసి తన్నాశంబుఁ గోరుచున్నవాఁడ వని యూహించెద నీకు
నిక్కంబుగా రామునియందు సౌహార్దంబు లేదు తదవ్యవసంబు నీకుఁ బ్రియం
బైయున్న దక్కరణంబున మహాద్యుతి యగునమ్మహాత్ముని విలోకింపక విస్త్ర
భుండ వై యున్నవాఁడ వెవ్వండు నీకుఁ బ్రధానం బయ్యె నట్టిరాముండు
ప్రాణసంశయంబు నొందు చుండ నిచ్చట మద్రక్షణంబునందుఁ బ్రయోజనంబు
లేదు రామరహితనై యే నొక్కనిమిషమాత్రంబైన జీవంపజాల నని కన్నీరు
నించుచు మృగాంగనచందంబునఁ ద్రస్తచిత్తయై పలుకుచున్న వై దేహి
వాక్యంబులకుఁ గటకటంబడి లక్ష్మణుం డిట్లనియె.

759

క. డెల్లమున నేల వగచెదు, తల్లీ నీవిభుఁడు దేవదానవరక్షో
వల్లభులచేత నైనను, దెల్లముగాఁ జిక్కునడఁడు ధీరుం డెందున్.

760

నీ. గరుడగంధర్వకింపురుషకిన్నరసిద్ధచారణయక్షరాక్షసులయందు
రామునిఁ దొడరువిక్రమశాలి లేఁడు త్రిలోకపూజ్యుఁడు శూరలోకనతుఁడు
సుమరణంబుల నవధ్యుఁడు మహాబలవీరుఁడ మృహాత్మున కొకహాని గలదె
యడల నేటికిఁ జింత విడుపుము మృగమును వధియించి యిప్పుడెవచ్చు రామ

ఆ. విభుఁడు లేనిచోట విషినమధ్యంబున, నొంటి నిన్ను విడిచి యోజ లేక
పోవ నగునె నాకుఁ బుణ్యంగనామణి, మనుజవిభుఁడు గన్న మాటరాదె

~*~ సీత లక్ష్మణుని నానావిధంబుల దూఱుట ~*~

వ. మఱియు నది గంధర్వనగరసదృశం బైనరాక్షసునిమాయ గాని రామునికంత
స్వీరంబు గాదు మహాత్ముం డగురాముండు భవద్రక్షణంబునందు నన్ను నియో
గించి చనియెఁ గావున నాకు నిన్నిచట నొంటి విడిచి పోవుట యుక్తంబు గా
దదియునుం గాక ఖరామరు వధించిననాటనుండి జనస్థానపదంబు నుద్దేశించి
మాయావు లగురాక్షసులు మనయందు విరోధించి హింసావిహారులై యిమ్మహా
వనంబునఁ బరవ్యామోహజనకంబు లైనవాక్యంబు లుచ్చరించు చున్నవారు
నీవు సందియంబు వదలి రామునియనివార్యశౌర్యం బెఱింగి నెమ్మది నుండు
మని యివ్వధంబున రాక్షసబాధలు తలంచి మహీపుత్రి నొంటి విడిచి పోవం
జాలక కృతాంజలిపుటుం డై సత్యవాక్యంబులం బ్రార్థించు చున్నలక్ష్మణునివచ
నంబులు విని యద్దేవి కోపసంరక్తలోచన యై పరుషవాక్యంబుల నిట్లనియె.

క. కులపాంసన వినియరహిత, కలుషాత్మక శత యకార్యకరణోద్వృత్త
యలరామునివ్యసనము నీ, కేలమిం గడుచ్ఛ్రియ మటంచు నెంచెద బుద్ధిన్.

క. రామునివ్యసనము ప్రియ మగు, లేమియుఁ జిత్తంబు గాదు హితశత్రుత్వం
బీమాడ్కిఁ దగ ససత్పుల, కీమహిఁ గల్గుట విసర్గమే గద తలఁపన్. 764

తే. జగతి నీయట్టిప్రచ్ఛన్నచారులతెన్న, శంసులెవ్వగు గల రట్టిశమలయందుఁ
గూర్చు నగదు విశ్వావంబుగూర్చేనేని, వాని కెంతయుఁ గీడువేచప్పు నిజము.

ఉ దోష మటంచు నించుకయుఁ దోషక రాఘవుఁ డొంటి నేగి దు
ప్తాసురకోటిచేత విపినాంతరసీమను జిక్క దీనత
న్బాసట గాఁగ నిన్ను పలుమాఁ జిటు చీరనఁ జోష వయ్యయో
నీనరి గూఢశత్రుఁ డవనిం గలఁడే నృపవంశపాంసనా.

చ. అనయముఁ బూని భ్రాత కెటు లైన నపాయముఁ గల్గఁ జేసి త
 ధ్ధ నతరరాజ్యము న్దనముఁ గైకొని నన్నుఁ బరిగ్రహింపఁగా
 మనమున నిశ్చయించితివి మానవిహీన దురంతపాతకం
 బునఁ బడుటంఁదె గాక యిది పోలునె చేకుఱునే కలాధమా.

మ. ఇనపంశో త్తము సంబుజాత్తుని వినూ శ్చేందీవరశ్యాము న
 త్వనఘ్నము న్రామునిఁ బాసి కోరుదునె దుష్టాచారు వేటాక్కని
 ఘ్నముఁ డారాముఁడు లేనిచో నిమిష మైన న్ధాత్రి జీవింప నే
 దునె నీ విషమ చూచు చుండఁగఁ ద్వజింతు నేగఁ చాణంబులన్

న. అని యిట్లు కర్ణకతోరంబుగాఁ బలికిన నీతం జూచి జితేంద్రియం డగులక్ష్మణుండు కృతాంజలివుటుండె యిట్లనియె

❖❖❖ లక్షణము నీతి మాటలకుఁ గట్కలఁ బడుట. ❖❖❖

ఉ. తల్లిగొ బిడ్డవంటినను వారుణభంగి దురుక్తు లాడఁగాఁ
జెల్లునె నీచునిరి బలెఁ బ్రసిద్ధనయప్రతబద్ధ మైననా
యల్లము రాముఁడే యెఱుఁగు సుగ్రవనంబున నొంటి నుంచి పో
నొలక యుంటిఁ గాని మది నొండుతైఱంగుఁ దలంచువాడనే. 77)

ఉ. ఈగతిః బాపము ల్పలుక నే మని యుత్తర మిచ్చునాడ నా
 కీగుణము భరిత్రి విపరీతము లాట యథార్థ మయ్యె నిం
 తేగద నామచిత్తవిధ మెల్లను దైవ మెఱుంగు నిప్పు డే
 నేగితి నేని నిక్కము మహీనుత యాపద వచ్చు నీ కిలన్.

ఉ. సత్యము సర్వదేవతలు సాక్షిగఁ బాపము లేదు నాయెడఁ
నిత్యమును ప్రభూత్వముని నిక్కము తండ్రిని నిమ్నఁ దల్లిగఁ
బ్రత్యహము స్వలంచుచుఁ దిరింబుగ భక్తియొనర్చు చున్నచో
భృత్యుఁ డటంచుఁ జూడక మహీనుత పాపము లాడఁ జెలునే.

వ. దేవీ యన్యవాక్యంబులు పలుకుటయు సతులకుఁ జిత్రంబుగాదు స్వభావంబై
యందుఁ జావల్యంబును క్రూర్యంబును ధర్మహైన్యంబును బరస్పరస్నేహకా
ర్యవిచ్ఛేదకరణంబును వారల గుణంబు లట్లగుటంజేసి నీవలన నిట్టికూతవా
క్యంబు పుట్టె నిది వినం జాల నివాక్యంబులు శ్రవణంబునకు దీప్తనారాచనన్ని
భంబు లై యున్నవి సత్యవాది నైననన్ను నీవు పరుసంబు లాడినతెఱం
గంతయు విచ్చటివనదేవత లందఱు సాక్షిభూత లై విను చున్నవారు గురు
వాక్యవ్యవస్థితుంక నైననన్ను విచారించక యిట్టి నిష్ఠురోళ్ళు శంకించి
పలికితి గావున ప్రీత్యంబు స్వభావంబున దృష్టం బయ్యె ని న్నేమని గర్హిం
చినం దీఱు నిప్పుడ నశింపు మని కోపంబుపెంపునం బలికి వెండియు రాముని
సంగన్తరించి యద్దేవికి మంగళం బొసంగువాఁ డై యిట్లనియె. 773

ఉ. పోవక యున్నచో శకునిఁ బోలె నను నిరసించె దార్తవై
పోవఁగఁ జూచిన న్రఘువిభుం డలుకం గృహ దప్పు రెంట నా
కావహిలుం దిరన్కరణ మైనను నీవచనం బమోఘ మాఁ
గావున నీకు స్వస్తి యగుఁ గాక రయంబునఁ బోయివచ్చెదన్. 771

వ. దేవీ నిన్ను వనదేవతలు బహుప్రయత్నంబుల నేమఱక రక్షింపుదురు గాక
ఘోరంబు లగునిమిత్తంబులు దోచుచున్నవి గావున నేను రామసహితం
బుగాఁ జనుదెంచి క్రమ్యుట నిన్ను విలోకింతునో విలోకింపనో యెఱుంగఁ బరి
శుద్ధం బగుచునంబున మారాక ప్రతీక్షించుచు నుండు మని పలికిన లక్ష్మణుని
వచనంబులు విని యచ్చుహీపుత్రి కోకబాష్పపరిప్లుత యై తీవ్రం బగువాక్యం
బున నిట్లనియె. 775

సీ. భావజనన్విభుఁ బరమనయానిధిఁ గౌసలేయుని రాముఁ గాన కన్న
మానక గోదావరీనదిఁ బడి యైన ట్లోగీర్ణముననుండి గూలి యైన
నుడుగక పెనుఁద్రాట నురిగొని యైనను వాలాయము విషంబు గ్రోలి యైన
గర మృగఁ జిచ్చులోనుటికి యైనను మేను విడుతుఁ గాక మహాత్ము విభునిఁ బాసి
తే. యన్యపురుషునిఁ బదమున నైన సంస్పృశింప నేర్తునే న హనీయశీలు నజితు
నమలుఁ ద్రిభువనసన్నతుం డైనరఘుకు,లో త్రమునిఁ బాసి జీవించియుండ నొల్ల.

—అట్లు లక్ష్మణుండు రామునినద్దఱఁ బోవుట —

వ. అని బహుప్రకారంబుల నాశ్రోశించుచు సంత కంత కగ్గలం బైనశోకంబున
సుదరతాడనంబుఁ గావించుకొనుచుఁ గన్నీరు మున్నీరుగా రోదనంబు నేయుచు
శోకరసాధి దేవతయుం బోలెఁ జూపట్టుచున్నజానకిం జూచి లక్ష్మణుండు
తత్కాలనదృశం బగువాక్యంబున ననూనయించిన నద్దేవి లక్ష్మణునితోడ
నేమి గుం బలుకక యూరకుండవంత నాసామిత్రిప్రదక్షిణంబును బ్రణామం
బును గావించి యనుజ్ఞఁ గొని కుపితచేతస్కుం డై జానకి నొంటి విడిచి

పోవం బాలక తిరిగి చూచుచు రామునిసమీపంబునకుం జనియె నంత
దశగ్రీవుండు నెడగని శ్లక్షణకాషాయసంవీతుండును వామాంసన్యస్తయష్టికమం
డలుండును శిఖయుధృతాతపత్రుండును సపాదుకుండును నై సీతావిశ్వాసార్థంబు
కపటపరివ్రాజకరూపం బంగీకరించి వేదఘోషంబు నేయుచుఁ బర్ణశాల
కడకుం జనుచెంచునమయంబున.

777

ఆ. భీమకర్ణుఁ డైన యామినీదరుఁ జూచి, గాలి వీవ కుండఁ గడుభయమునఁ
గదలకుండఁ దరులు గౌతమివేగంబు, మాటి మండసరణిఁ బాటుచుండె. 778

— యథా రావణుండు యతిహాపథరుండై సీతకడకు వచ్చుట. యథా —

వ. ఇట్లు భయదర్శనం జగురావణుం డభవ్యరూపుం డయున్న భవ్యరూపుం డై
పర్ణశాల సేరం జని యందుఁ బద్మహీన యైనపద్మచందంబున నొప్పుదాని
సపాంసులాశిరోమణి యగుదాని సనన్యసామాన్యలావణ్య యగుదాని రా
మార్తవ్యరశ్రవణసంజాతశోక యై కన్నీరు నించుచుఁ బర్ణశాలామధ్యంబున
నాసీన యై యున్నదాని శుభస్వరూపిణి యగుదాని రుచిరదంతోష్ఠి యగు
దానిఁ బూర్ణచంద్రనిభానన యగుదానిఁ బద్మపలాశలోచన యగుదానిఁ
బీతకాశేయవాసిని యగుదాని సీత నవలోకించి శశిహీన యైనరోహిణి
డాయదారుణగ్రహంబుపోలికఁ జిత్రానక్షత్రంబు నాక్రమించు శనైశ్చ
రునికరణిఁ జంద్రసూర్యవిహీన యైనసంధ్య నావరించు మహాతమంబుకై వడి
రామలక్ష్మణరహిత యై యొంటి నున్నయద్దేవి డాయం జని తదీయనుష
మావిశేషంబున కచ్చెరు వందుచు మన్మథకరావిష్టుం డై ప్రశ్రితం బగువా
క్యంబున నిట్లనియె.

779

క. సలలిత మగునవపద్మిని, జలరుహమాలికను బోలె స్వర్ణద్యుతి శో
బిలునలునఁ దాల్చి యలరెడు, కలికీ యెవ్వతవు నీవు గహనమునందున్. 780

క. రతివో హరిణాంకునిమద,వతివో వై కుంకవిభునివరసతివో భా
రతివో యచ్చరమిన్నవో, యతీవా నీచంద మతిదయానుతిఁ జెపుమా. 781

క. ఊరులు కరికరతుల్యము, లారయ జఘనము విశాల మక్షు లసితరు
క్తారకములు రక్తాంతము, లీరితిం దనరుచున్న వెంతయు నీకున్. 782

చ. ధరశిఖిరోపమం బుచచితంబు సువృత్తము సంప్రవర్ణితం
బరదం మణిప్రవేకరుచిరాభరణంబును స్నిగ్ధమున్ మనో
హర మతివీనవృత్తము సమంచితాశఫలోపమాన మై
వఱలెడు నీకుచద్యయము వారిజవత్ప్రవిశాలలోచనా.

783

సీ. కలకంఠి నీమోము కలునరాయనికాంతి లోఁగొన్నకై వడి బాగు మెఱసె
గోల నీపలుతీరు కుండకట్టలములపనఁ జూచి నవ్విసవగది నొప్పెఁ
గలికి నీకంతంబు వలముఱి చెలువంబు చూఱుకొన్నవితానఁ జూడ నయ్యెఁ

- దరుణి నీనిడుదపెన్నెటిగుంపు ఘనకాంతి రమణ గైకొన్న చందమున నలరె
తే. నళిచికుర నీదుసౌందర్య మంతఃజూచి, నంత నాచిత్త మంతంత కద్యుతముగఁ
గరఁగు చున్నది నూత్నోనకంబుచేతఁ, గడఁగి నిమ్మ గాతీరంబు గరఁగినట్లు.
- తే. చారునేత్ర విలాసిని చారువేణి, చారునాసిక చారువిశాలజఘన
యెట్టితపములు గావించి యిట్టిచెలువ, మిట్టితనుకాంతి నడసితి విందువదన. 785
- క. పిడికిటఁ బట్టఁగ నగు నీ, నడుము తిలనుమంబుఁ దెగడు నాసిక బొమలు
స్వేదవింటివానివిలునై, వడిఁ జూడఁగ నయ్యె నహమా వారిజనేత్రా. 786
- ఉ. పన్నగకాంతల స్థదభానులఁ జారణచంచలాక్షులం
గిన్నరకామినీమణుల భేచరతన్వల సాధ్యకన్యలం
బన్నుగ మర్త్యభామినులఁ బల్కఱుఁ జూచితఁ గాని నీకు జో
డెన్నఁగ మూఁడు లోకముల నెవ్వరిఁ గానము నుందరీమణి. 787
- క. వెలయఁగ ముల్లోకంబులఁ, గలకాంతలలోన రూపకాశలనుమ మో
జ్జ్వలసౌకుమార్యములచే, నళిచికురా యగ్రగణ్య వైతివి గాదే. 788
- చ. అతులితపుష్పపల్లవఫలాసవగుచ్చుగుంధిభూజనం
యిత మయి యొప్పురమ్యనగరోపవనంబుల నున్కి మాని ఘో
రతరమృగాసురస్ఫురదరణ్యమునందుఁ జరించు చున్నని
న్నతిసుకుమారిఁ జూచి హృదయంబునఁ జాల విషాద మొందెదన్. 789
- ఉ. మంచినదార్థము ల్లుడిచి మంజులచేలముఁ గట్టి కాంచనా
భ్యంచితహారము ల్దొడిగి హాటకసాధములందు సెజ్జపై
మంచివిలాసితోఁ గలిసి మచ్చికతోడ సుఖంప కొంటి రా
శ్రించరజప్తఘోరవనదేశమునం జరియింప నేటికిన్. 790
- తే. నీవు గుడిచినయన్నంబు నీవు దాల్చి, నట్టిసొమ్ములు నీమొలఁ గట్టినట్టి
పుట్టమును నీవు వరియించినట్టిపురుషుఁ, డఖలలోకోత్తరతఁ జాల నలరుఁ దన్వి.
- క. తరుణి విద్యాధగివో, సరసిజముఖ యక్షసతివో చంద్రానన కి
న్నరవో సిద్ధాంగనవో, వరవర్ణిని లేక యిచటివనదేవతవో. 792
- క. నరగంధర్వామరకి, న్నరచారణసిద్ధసాధ్య నాగనభవస్య
ద్వరు లివ్వనిఁ జొర వెఱతురు, వరవర్ణిని యెట్లు నీవు వచ్చితి చెపుమా. 793
- క. వానరవాహనరిపుపం, చాననశౌర్ధూలభల్లుకాదిమ్మగంబు
ల్పాని భయపెట్ట కున్నవె, కాననమున నొంటి నుండఁ గాతరనేత్రా. 794
- క. ఘనతరమదాన్వితము లగు, వనశుండాలుముల కాలవాలం బిది యి
వ్వనమునకు నొంటి నేక్రియఁ, జనుదెంచితి వజ్రనేత్ర సాహసబుద్ధిన్. 795
- ఉ. ఎచ్చలు నుండి యెచ్చటికి నేగుచు నిచ్చటి కద్యుతంబుగా
వచ్చితి పుగ్రదైత్యపరివారనిషేవిత మైనకానలో

నిచ్చకు వచ్చినట్ల యిపు డేల చరించెద వొంటిఁ జిక్కి నీ
సచ్చరితంబు నెల్ల వరున నివ్వనిపింపఁ గదే తలోదరీ.

796

వ. అని యివ్వధంబున దురాత్ముం డగురావణుం డడిగిన వానిఁ గపటరూపునిం
గా నెఱుంగక నిక్కంబుగా బ్రాహ్మణుం డని నానావిధపూజల నతిధిసత్కా
రంబు గావించినం బ్రతిగ్రహించి.

797

క. అనదృశ మగుతత్కౌనుల, విశాలలావణ్యగరిమ వీక్షించి తగ
స్త్రముఖుఁ డాత్మవధార్థము, శశిముఖ హరణంబునందు స్వాంతము సేర్చెన్.

వ. ఇట్లు జనకపుత్రి ద్విజాతివేషంబునఁ బాత్రకుసుంధధారి యై తనకడకు వచ్చిన
వాని ససహరణబుద్ధి యై సరావణుల జూచి యతిధిత్వంబున ద్వేషంబు సేయుట
కనన్దుం డైనబ్రాహ్మణాతిధినింబలె నతని సత్కరించి.

799

—ఇతి సీత యతివేషధారి యైన రావణున కర్హ్యపాద్యాదు లొసంగుట. ఇతి—

క. ఇది యానన మిది యర్హ్యం, బిదే పాద్యం బిది ప్రసూన మిది వన్యఫలం
బిది మధుపర్క మొసంగతి, సవయతఁ-జ్జేహనుము నీవు సంయుమివర్యా

800

వ. అని ఫలికిన నారావణుండు ప్రతిపూర్ణభాషిణి యగుజానకీచేత నిమంత్ర్యమా
ణుం డై తత్ప్రతిగ్రహణంబునందుఁ జిత్తంబుఁ జేర్చి తద్రూపసౌందర్య కేళా
విశేషంబు విలోకించు చుండె నంత నవై దేహి వానిలక్షణం బంతయు నుప
లక్షించి మృగయార్థం బరిగినశోభనాకారుం డగురాముని యాగమనంబుఁ
బ్రతీక్షించుచు నారెనారెకు సముద్గ్రీన యై శ్యామం బైనయవ్వనంబు విలో
కించుచు రామలక్ష్మణులజూడఁ గానక పరివ్రాజకచిహ్నుండును ససహరణబుద్ధి
యుక్తుండును దురాత్ముండు నైనరావణునిచేత నిట్లు సంపృష్ట యై యితండు
బ్రాహ్మణుండును నతిధియుఁ గావున మద్యౌతాంతం బెఱింగింప కున్న శపిం
చునో యని యొక్కముహూర్తంబు చింతించి తనవృత్తాంతం బెఱుకపడ ని
ట్లనియె.

801

—ఇతి సీతాదేవి తనవృత్తాంతమంతయు రావణునికిఁ జెప్పట. ఇతి—

క. అనుసమ తేజోనిధి యగు, జనకునిపుత్రికను రామచంద్రునిభార్య
స్తను లెల్ల నన్ను జానకి, యని సీత యటంచుఁ బలుతు రసఘనిచారా.

802

క. పదిరెండువత్సరంబులు, ముద మలరంగ సత్తయింట మునుకొని భోగా
స్పదము లగుదివ్యసుఖములు, విదితంబుగఁ జాల ననుభవించితి విప్రా.

803

ఉ. అంతఁ ద్రయోదశాబ్దమున నమృహి కాంతుఁడు రాముని స్థరా
కాంతునిఁ జేయఁ బూని కతుకంబున నుంత్రులఁ గూడి సన్నద
స్వాంతముతోడఁ జక్కఁగ విచారముఁ జేసి సునిశ్చితార్థుఁడై
దింత దొరింగి యున్నయెడఁ జెచ్చెరఁ గైకయి దుష్టచిత్తయై.

804

నీ. తనప్రాణవిభుఁ డైనదశరథవృపుని సుకృతముచే దగ వశీకృతునిఁ జేసి

కతివవరంబులు కరమర్థిఁ గాంక్షించి యొకటికి మన్నాఁడునకు వివాస
మొకటికి భరతున కురీవ్యశ్వరత్వంబుఁ గోరి యిప్పుని సమకూర్చునంత
కాహారనిద్రావిహారాదికము నొల్ల నట్లు సేయఁగ నోపవైతి వేని

తే. రాము నభిషేకకాలంబె గ్రాలు నాదు

జీవితాంతకాలం బని భావమందుఁ

దెలియు మని యిట్లు దారుణోక్తుల సలంచి

విభునిచిత్తంబు వేటొక్కవిధముఁ జేసె.

805

వ. ఇట్లు ధర్మంబున నిర్బంధించి పలికిన సత్యప్రతిజ్ఞం డగునద్దశరథుండు వరన్వయ
ప్రణిధిత్యంబున నుపభోగక్షమంబు లై ననువర్ణరత్నాదికంబులు గొను మని
ప్రార్థించిన నద్దేవి యంగీకరింప దయ్యె.

806

తే. చూపవంతుండు సుగుణుం డపాపస్మ

తుండు భూతహితుండు శాంతుండు లోక

కాంతుఁ డగునాదుభర్త యక్కాలమునకు

నిరుపదేనేండ్ల వయసువాఁ డెన్నిచూడ.

807

క. ధరణీసుర యేనాటికి, బరువడిఁ బ్రాయంబుచేతఁ బదు నెనిమిదిన
తృరములదానను విను మే, మిరువుర మివ్వయసుచేత నెనయుచు నుండన్.

క. కామార్తుం డగుదశరథ, భూమివిభుఁడు నతికిఁ బ్రీతిఁ బుట్టించుటకై
రామాభిషేచనవ్యా, యామంబునఁ జింత విడిచె నవహితమతి యై.

809

క. మునుకొని యభిషేకార్థము, జనకునియభ్యాశమునకుఁ జనుదెంచినరా
మునిఁ గన్గాని కైకయి యి, ట్లనియె స్థిరి కానపడి నిజార్థస్పృహయై.

810

సీ అనఘ భవజ్ఞనకునిచే సమాజ్ఞప్త మైనయీనాదువాక్యంబు వినుము
పదునాల్గువర్షముల్ భరతుఁ డయోధ్యకు నాథుఁ డంబాఁకఁ గాననమునందు
మునివృత్తిఁ బూని రాముఁడు వినాసమొనర్పఁగలఁడంచు విభజించెఁ గానసీవు
రయమున దండకారణ్యమునకుఁ బోయి తండ్రిని బ్రోవు సత్యమున ననిన

ఆ. నట్లకాక యనుచు సంబకుఁ బ్రియముగా, వ్రతముఁబూని యాయరణ్యమునకు
నరుగుదెంచె మత్సమన్వితముగ నన్తు, హాత్మచరిత మిది ద్విజాగ్రగణ్య.

811

తే. ఒగుల కిచ్చుటె గాని తా నొగులచేతఁ

గొనఁడు సత్య మాడుటె కాక మనమునందు

బ్రమసి యైన నసత్యంబుఁ బలుకఁ డెపుడుఁ

బృథివిలోపల మత్సరి కిది వ్రతంబు.

812

వ. మఱియు సప్తహాత్మనియనుజుండు లక్ష్మణుండు భ్రాతృస్నేహంబున ధనుష్పా
ణియై రామసహాయార్థం బరుగుదెంచె నతండుకౌర్యాదిగుణంబుల నుప్రసిద్ధం
డు సయరంబునందు సహాయుండు రాఘవుం డిత్తైఱంగునఁ దండ్రిచేత సమా

జ్ఞప్తుండై యాచకులకు యథేష్టంబుగా ధనం బొసంగి రాజ్యాదికంబుఁబరిత్యజించి జటావల్కులంబుల ధరించి లక్ష్మణసహాయుండై మత్సమేతంబుగా దండకారణ్యంబునకుం జనుడెంచె గైకేయీనిమిత్తం బేము మువ్వరము రాజ్యప్రచ్యుతులమై గంభీర తేజంబున నిన్వసంబునం జరియించు చున్నవార మొక్కముహూర్తం బిచ్చట నివసించితి వేని రురుగోధావరాహంబుల వధించి తన్వాంసంబును వన్యఫలంబులును బుష్కలంబుగా సంగ్రహించుకొని మద్విభుండు చనుడెందు నయ్యధిపునిచేత నాతిధ్యంబుఁ గొని యన్వల యథేచ్ఛం జనవచ్చు నని కపటవిప్ర వేదధరుండై నరావణునితోఁ దనవృత్తాంతం బంతయు నుడివి వెండియు నిట్లనియె.

813

క. ధరణీసుర యొంటిని దు, శ్చర మగునీగహసమందు సాహసభంగిం జరియించె దేలు యేర్పడఁ, దిరముగ నీచంద మెల్లఁ దెల్పుము నాకున్.

814

—ఇతి రావణుండు సీతాదేవికిఁ దన నిజస్వరూపం బెఱింగించుట. ఇతి—

ఉ. నా విని యానిశాటకులనాఘుండు రావణుఁ డిట్లు పల్కు నో
త్సావరపుత్రికామణి జగత్త్రయ మెవ్వనిదుష్పృథర్ష బా
హువిభవంబుచేఁ జకిత మై శరణంబును గాన దట్టి నే
రావణనామధేయుఁడ ధరాధరధీరుఁడ దైత్యనాఘుఁడన్.

815

చ. జనకతనూజ కుందనపుఁజాయల నీనెడునీదుహాపముం
గని నిజకాంతలందు రతికాంక్ష దొఱంగితిఁ దొల్లి బల్కిచే
ననుపమలీలఁ జేకొనినయచ్చరమిన్నలలోన నీవు నా
కనిశము నగ్రభార్య వగు మద్భుతసౌఖ్యము నీకుఁ గల్గెడిన్.

816

చ. లవణసయోధిమధ్యమున లంక యనాఁ జెలువొందు మత్పురం
బవిరళభోగభాగ్యముల కాన్పద మై గిరిమూర్ధ మందు నుం
డు వలసినట్లు సంతతమునుం గడువేడుక నన్నుఁ గూడి ర
న్యవసములం జరింపు మబలా యిటు లూరక డయ్య నేటికిన్.

817

చ. అలికులవేణి నాకు ముద మారఁగ గేహిని వైతివేని యి
మ్ముల మణి హేమభూషణవిభూషితపంచహస్తసుందరుల్
చెలువుగ నీకు దాన్యములఁ జేయుచు నుండఁగ రాజసంబునన్
విలసదమేయసౌఖ్యముల వీగుదు విట్లు కృశింప నేటికిన్.

818

—ఇతి సీతాదేవి రావణునిఁ దృణీకరించి పలుకుట. ఇతి—

తే. అన విని నతీశిరోమణి యైనసీత, తీవ్రకోపంబుచే వానిఁ దృణము గాఁగ
నెంచిమదినాదరింపక యిట్లులనియె, జూపుల నెవానియాయువుచూఱకొనుచు.

సీ. గిరివోలె నచలుఁ డుర్వీరవోలెఁ దాలిమి గలవాఁడు హరివోలె గన్తు తేజఁ
డంబుధివోలె దా నతీర్థభ్యుఁ డాపూర్ణశశివదనుండు ప్రసన్నయశుఁడు

సింహసంహననుండుసింహవిక్రాంతగామియు నృసింహుడుమహామేచకాంగుఁ
డాజానుబాహుఁ డనర్థళాయుధదీప్తుఁ డతిశూరుఁ డతిభీరుఁ డతిగభీరుఁ
తే. డధికనుకుమారుఁ డభిరాముఁ డరివిరాముఁ
డమితగుణధాముఁ డగురాముఁ డనవరతము
గతియు నా కమృహాత్ముని వితతబుద్ధిఁ
బాయ కెప్పుడు నేవింతు ఛాయనగిది.

820

తే. నర్వలక్షణయు క్తుండు నత్యసంగ, రుండు న్యగ్రోధపరిమండులుండు గుణని
ధానము జితేంద్రియుండు నై నప్రాణవిభుని, మాన కెప్పుడు నేవించుదాననసుర.
చ. రథసముచేత జంబుకము రావణ సింహిని బోలె నీవు దు
ర్లభ నగునన్నుఁ గైకొనఁ దలంచితీ వక్కట చండభానున
త్పృథగతి నేను నీకున్ గరంబునఁ దాఁక సశక్య నింద్రున
న్నిభుఁ డగురాముపత్ని యొకనీచున కబ్బునె రాక్షసాధమా.

822

తే. లర్కకులునకుఁ బ్రియపత్నినై న నన్నుఁ గర మపహరింపఁదలఁచిన కారణమునఁ
గుటిలరాక్షస క్షీణభోగుండ వగుచుఁ గనకతరువుల నిప్పుడ కాంచె దీవు.

సీ. ఆకలి గొన్నగజారికోటలు దీయఁ దలకొన్నవాని మందరనగంబు
నరచేతఁ బ్రహరింప నాన చేసినవానిఁ గాలకూటవిషంబుఁ గ్రోలఁ జూచు
వాని మంగలక త్తిచే నాలుకను ద్రుంచుకొనఁ జూచువానిఁ బెన్గుండు మెడను
దవిలించుకొని వార్ధి దాటఁ గోరెడువాని సూదిచే గనుగ్రుమ్మఁ జూచువాని

తే. రాజకులభూషణం డై నరాఘవునకుఁ
గూర్చుప్రియురాలి నగునన్ను ఘోరభంగి
నపహరింపఁ దలంచినయట్టినిన్ను
దానవాధను సరిగాఁగఁ దలఁప వలదె.

824

సీ. రాక్షసాధమ నీవు రాముని ప్రియభార్య నై ననన్ను హరింప నాత్మఁ దలఁచి
తది యెంత యవివేక మాదిత్యసోములఁ గరములఁ బ్రహరింపఁ గాంక్ష యిడిన
యట్లు నిర్మక్తఘోరాహిముఖంబున కోటలఁ బెఱుకంగఁ గోరినట్లు
వారక మండెడువహ్నిని జెఱఁగొన ముడువంగ మదిలోనఁ భూనినట్లు

తే. మొనసి ఘోరకాలాయనముఖము లై న
శాతశూలాగ్రములమీఁద సంచరింపఁ
గాంక్షఁ జేసినయ ట్లగుఁ గాదె రాము
కూర్చిపత్నిని నను మదిఁ గోరు పెల్ల.

825

ఉ. అంబుధిపల్వలంబులకు హంసబకంబులకుఁ ఖగేంద్రకా
కంబులకుఁ మృగేంద్రశశకంబులకు వృదహస్తరాడ్విడా
లంబుల కెంత యంతర మిలాసలిఁ గన్నడు నంత తారత

- మృగం బగునాదుభ ర్తకు నిశాటకులాభమ నీకుఁ జూడఁగన్. 826
- వ. నుటియు నమృతారనాశంబులకు మద్దుమయూరంబులకుఁ గాంచనసీనంబు
లకుఁ జందనవారిపంకంబులకు సారసగృధ్రంబుల కెంత తారతమ్యంబు గల
దంత తారతమ్యంబు రామునకు నీకునుం గల దదియునుంగాక. 827
- ఉ. వాసవనన్నిభుండు రఘువద్యుఁడు కాత్మకబాణపాణి యై
భాసురలీల ఘోరరణభాగమునం దగ నిల్చి యుండ నీ
చే నముదగ్గ దోర్బలముచే హృత నయ్యును నన్ను లోకసం
త్రాసన మక్షి కాన్వితఘృతంబుగతిగ్ గొనలేవు దక్కఁగన్. 828
- మ. అని యిభృంగి నదుష్టభావ యగునయ్యంభోజపత్రాక్షి దు
ష్టనిశాటుం డగుపం క్తికంధరునితో నక్రోధ యై శ్రీకృ
ష్ణున వాత్సోద్ధత యైనరంభగతి సంక్షోభించి కంపించెఁ ద
త్తనుసందర్శనజాతసాధ్వసమునన్ దైన్యంబు వాటిల్లఁగన్. 829
- వ. ఇవిధింబున దలంకు చున్నవై దేహి నవలోకించి మృత్యునమప్రభావుం డగు
రావణుండు వికటభ్రుకుటిదుర్నిరీతుండై తనకులంబును బలంబును గర్వంబును
నామంబును సర్వంబునుం దేటపడ నెఱింగించి యద్దేవికి భయంబుఁ బుట్టింతుఁ
గాక యని తలంచి సంరభపరుషం బగువాక్యంబున ని ట్లనియె 830
- ఁ— రావణుండు సీతాదేవికిఁ దనపరాక్రమాతిశయముఁ చెల్పుట. —ఁ—
- ఉ. మానిని మృత్యుదేవతకు మర్త్యుల పోలె సురాసురాదు లె
వ్వానికి సంతతంబుఁ బెనువంతఁ దలంకుదు రట్టియేను దీ
ప్తానలతుల్య శేజుఁడ ధనాధిపుతమ్ముఁడఁ బం క్తికంఠుఁడ
న్మానిత బాహుశౌచ్యుఁడ నమ స్తనిశాటకులాధినాథుఁడన్. 831
- చ. రణమున గుహ్య కేశ్వరుఁ బరాజితుఁ జేసి యతండు భీతిఁ బ
ట్టణముఁ దొలంగి వెండిమల తావుగఁ జేసి వసించి యుండఁ దన్
మణిసుయ దేవనిర్మితసమంచితకామగవుష్పకంబుఁ గై
కొని భువనత్రయంబున నకుంతితశక్తిఁ జరింతు నిచ్చులున్. 832
- క. మృగనేత్ర జాతరోషుఁడ, నగునాదుమొగంబుఁ జూచినంతనె సురయ
క్షగరుడగంధర్వాదులు, మిగ్గులఁ బరిత్రస్తు లగుచు మెలఁగుదు రెందున్. 833
- చ. కునలయగంధి యే నెచటఁ గోరి నసింతుఁ జరింతు నచ్చటం
బవనుఁడు వీవ నోడు సితభానుఁడు వెన్నెల గాయ నోడు నా
రవియుఁ దపింప నోడును ధరాజములుం గవలంగ నోడు వ
హ్ని వెలుఁగ నోడు ధాత్రిఁ బ్రవహింపఁగ నోడు నదు ల్బయోధతిన్. 834
- చ. లవణపయోధిమధ్యమున లంక యనంగఁ జెలంగు మత్పురం
బవిరళభోగభాగ్యముల కాస్పద మై మణిసాలసౌధ మై

ప్రవినులపద్మకై రవవిరాజితనవ్యసరోభిరామ మై
దివి బలభిత్పురంబుపగిదికా షీతిభృచ్చిఖరాగ్రమండలిన్.

835

వ. అది మఱియు రమ్యప్రాసాదసంబాధంబును మణిచత్వరసభాభవనంబున నై ష్ఠా
ర్యద్వారతోరణంబును హస్త్యశ్వరథనంకులంబును విచిత్రశిల్పశ్రీతహేమ
కక్ష్యంబును సర్వకామఫలప్రదనానావిధసురతరుఫలకినలయకుసుమకసాస్వాదో
మత్తకీరళారికాకలకంఠ మధుకరమధురశబ్దాయమాన మహోద్వాసశోభితంబు
ను నై యొప్పు నప్పురంబునందు.

836

క. ననుఁ గూడి సంతతంబును, మన మలర, వసించి తేని మానిని ననుజాం
గనలస్థితియపుడు తోచెడు, మనమునకుం జూడఁ దృణసమానం బగుచున్.

వ. మఱియు నాలంకారపురంబున మత్సమర్పితదివ్యభోగంబు లనుభవించునప్పుడు
మానుషుండును గతాయుష్యుండు సగురామునిఁ గల నై నఁ దలంచుకొన వది
యునుం గాక.

838

చ. అనుపమగాత్రి పంక్తిరథుఁ డగ్రసుతుం డనుకూర్కి మాని రా
ముని లఘువీర్యుఁ డంచు వసభూమికే ద్రోచి ప్రియార్థుఁ డొకని
ఘని సరనాథుఁ జేసె నది చూచియు నీ విపు డట్టిహీనవ
ర్తనుఁడు జడుండు మర్త్యుఁ డగురామునిపైఁ దమిఁ గూర్చి నేటికిన్.

839

తే. తాపసుండును విగతచేతనుఁడు మఱియు

భ్రష్టసామ్రాజ్యఁ డై నయారాముచేత

నేమికార్యంబు మానవుఁ డెంతవాఁడు

విడువు మాతనిపైఁ బ్రేమ వినుతగాత్రి.

840

ఉ. ఇంతిరొ నిన్నుఁ జూచి మరుఁ డేఁచఁగ నిచ్చటి కార్తి దూలి నా
యంతన వేడ వచ్చితి సురారికులాగ్రణి నై ననన్ను బ
ల్వంతలఁ బెట్టి తేని యబలా పరితాపము నొందె దవ్వలం
బంతముతోఁ బుహరవునిఁ బాసినయూర్వశిభంగి నంగనా.

841

వ. మఱియు మానుషుం డగురాముండు సంగ్రామంబున నాయంగుళితో నై న
సాటి నేయం దగఁడు.

842

చ. తరుణిరొ నీదుభాగ్యమునఁ దప్పక నిచ్చట నొంటి నీకు నే
దొరకితిఁ ద్రోచి వుచ్చ కిఁకఁ దొంపువేడ్క భజింపు నన్ను దు
ర్భరతరబాహుశౌర్యమున. వ్రాలినవాఁడిమగండ రాముఁడుం
గర మనిలోన నన్నుఁ జెనకంగ సమర్థుఁడు గాఁడు చూడఁగన్.

843

ఉ. నా విని భూమిపుత్రి నయనంబుల నెఱ్ఱెడనంబు దోఁచఁ గో
పావించి త్రయై వికసితానన మొప్పు రఘు ప్రవీరుని
న్యావమునం దలంచుకొని మాటికి దుర్వచనంబు లాడు నా

రావణుఁ జూచి దారుణశరప్రతిమోక్తులఁ బల్కె నుగ్రతన్.

844

తే. అఖిలభూతనమస్కృతు నమిత తేజ

సగ్రజుని గుహ్యకేశ్వరు నాదిదేవ

సఖుని దురమునఁ గదిసి దుస్సహమహోగ్ర

కలుష మొనరింప నెభ్యంగిఁ దలఁచి తొక్కి.

845

తే. పుడమి నెవ్వారి కిట్టిచుర్బుద్ధి విట్టి, కర్కశుఁడ విట్టిజడుఁడవు కలుషరతుఁడ

వై ననీ పథినాథుఁడ వైతి వట్టి, ఖలులు దైత్యులు నశియింపఁగలరు నీచ. 846

క. సురపతినతి యగుశచి నప, హరించి బ్రతుకంగ వచ్చు నాదిత్యకులే

శ్వరునినతి నైన నన్నప, హరించి బ్రతుకంగఁ గూడ దమరవిరోధీ.

847

ప. మఱియు రామభుజప్రాకారరక్షిత నైన నన్నపహరించి నీ వమృతంబుఁ ద్రావి
యైన బ్రతుకం జాల వని యిట్లు నిరసించి పలికిన సీతవాక్యంబులు విని రావ
ణుండు హస్తతాడనంబుఁ జేసి ప్రావృట్కాలమేఘంబుకరణి మేనుఁ బెంచి
వై దేహిం జూచి వెండియు నిట్లనియె.

848

ఉ. మానిని మత్త వౌట విను మామకవీర్యపరాక్రమంబు లిం

త్రైత నెఱుంగ వైతి నిఖిలాంబులు రొంపి యొనర్తు మృత్యువుం

బూని వధింతు బాణముల భూమిని బ్రద్దలు వాపుడుం గరం

• బాసలినా వృచంద్రుల శయంబులఁ దాళగతి న్ధరించెదన్.

849

క. భూమిశతనయ రాముని, పై మమతఁ బరిత్యజించి భావమున ననుం

గామించి వల్లభునిఁ గాఁ, గామదుఁ గాఁ గామచరునిఁ గాఁ దలఁపు మీఁకన్.

తే. అని పలికె నప్పు సంగ్రద్ధుఁ డైనవాని, నేత్రములు భానుమండలనిభములై కృ
శానుకల్పంబులై క్షతజప్రభంబు, లగుచుఁ బింగళోపాంతంబులై తనరౌ.

ప. అప్పుడు రావణుండు సౌమ్యం బైనభిక్షురూపంబుఁ బరిత్యజించి సకలభయంక
రం బైననిజరూపం బంగీకరించి మహాకాయుండును సంగ్రత్తనయనుండును
దప్తకాంచనకుండలుండును నీలజీమూతనన్నిభుండును దశాస్యుండును వింశతి
భుజుండును గార్జ్యుకబాణతూణీరధరుండును రక్తాంబరుండును గ్రోధాపవృ
చిత్తుండు నై వననాథరణోపేత యై సూర్యమరీచిభంగి నొప్పు చున్నస్త్రీరత్నం
బైనజానకీ నవలోకించి యిట్లనియె.

852

మ. వినుతాంగీ కులశీలవంతుఁ డ్రిజగద్విఖ్యాతఛారిత్రు భ

ర్తను గాఁ గోరితి వేని సమ్మద మెలర్చి న్నన్నుఁ గైకొమ్ము నీ

కనురూపప్రియవల్లభుండ భువనాధ్యక్షుండ సబ్బంగిఁ గై

కొన వేనిం బెనుఁగిన్కఁ బూని హృదయతోభంబుఁ గావించెదన్.

853

క. మానుషభావము విడువుము, పూనిక నిఖిలానురోత్తముఁడ నగునాపై

మానిని భావము సేర్పుము, మానసమున నితరచింత మానుము తస్మి.

854

తరల. పడఁతిమాటకు రాజ్యసంపదఁ బ్రాభవం బెడఁబాసి యె
వ్వఁడు భయంకరకాననోర్వికి వచ్చె నట్టిగతాయువుఁ
జడుఁడు రాజ్యవిహీనుఁడుం బరసంభృతుం డగురాముపై
విడువ కీ విపు డేగుణంబుల వేక్షఁ గూర్చితి చెప్పుమా.

855

—అథ రావణుఁడు సీతాదేవి నెత్తికొని పోవుట. అథ—

వ. మఱియు దుర్మతియు నసిద్ధాంధుండు నగురామునిమీఁద మోహంబు విడిచి
భర్తను గా నన్ను వరింపు మని యివ్వధంబున విస్తలాపంబులు పలుకుచు
దుష్టాత్ముం డగురావణుండు కామమోహితుం డై వై దేహీ డగ్గఱి యంతరి
క్షంబునందు బుధుండు రోహిణింబోలె బలాత్కారంబున నొక్కకరంబున
శిరోజంబులును వేటొక్కకరంబున నూరువులునుం బట్టి యెత్తి యంతలోన
నన్నిహితం బైనమాయామయహేమాంగఖరయుక్తదివ్యరథం బాహోహించి
యద్దేవి నంకభాగంబున నిడుకొని పరుషవాక్యంబులం దర్శించుచు రయం
బున రథంబుతోఁ గూడ గగనంబున కెగసె నప్పుడు తీక్ష్ణదంష్ఠుండును మహా
భుజుండును మృత్యుసంకాశుండును గిరినన్నిభకాయుండు నగురావణుం
జూచి భయార్తలై వనదేవత లాశ్రోశించు చుండిరి యివ్వధంబున నకామ
యగుదాని భయార్తయై దూరగతుం డగురామునిం జీవుదాని సురనాగాం
గనభంగి వివేచ్యమాన యగుదాని యశస్విని యగుజానకి బలాత్కారంబునం
నైకొని దురాత్ముం డగుదశగ్రీవుం డంబరంబునం జనునమయంబున.

856

—అథ సీతాదేవి రావణహృత యై రామభక్తులుం దలంచి విలపించుట. అథ—

తే. రావణునిచే గృహీత యై రామపత్ని, తనదుదురవస్థ కెంతయుఁ దలఁచి చాల
వగలఁబోగులుచు నున్న తపగిది భ్రాంత, హృదయగతి విలపించుచు నిట్టులనియె.
ఆ. కామహుఁ డైనఖలరాక్షసునిచే గృ, హీత నైననన్ను నెఱుంగ వైతి
హాకృపావిధేయ హాసుమిత్రాసుత, హాగురుస్రపాద హామహాత్మ.

858

తే. ధర్మ హేతువువలన నర్థమును జీవి, తమును సుఖమును దృఢముగాఁ దలఁచితీవ
ధర్మమున ప్రియమాణునై తలఁకునన్ను, నృపకులోత్తమ గనుఁగొన నేరవుగద.

క. అనఘా నీ వనినీతుల, కనవరతము శిక్షకుండ వైతివి నేఁ డీ

యనువునఁ బాపముఁ జేసిన, దనుజుని శాసించ వేల దయ దప్పె నొకో.

860

తే. పరఁగ వనినీతజనకృతపాపమునకు, జగతి నద్యధిపల ప్రదర్శనము లేదు
కాల మందుకు నహాకారికారణ మగు, నన్యపాకంబునకుఁ బోలె సంతతంబు.

వ. అని పలికి రావణు నుద్దేశించి నీవు కాలోపహతచేతనుండ నై యీకర్తంబుఁ
గావించితి వింక గామునివలన ఘోరంబును జీవితాంతకరం బైనవ్యసనంబు
నొందఁ గల వని పలికి వెండియు.

862

క. ఆకస్మికముగ దానవుఁ, డీకరఁగిం గొనుచు బలిమి నేగెడు నన్నుం

- బ్రాకృతకర్తృఫలంబులు, చేకూడెం గాక యేల చింతింపంగన్. 863
- తే. కాలచోదితుఁ డై వీడు కాంక్షచేత, నన్ను మ్రచ్చిలి గొనిపోవుచున్నవాఁడు
వీరశేఖరుఁ డై ననావిభునిచేత, నందియము లేదు పంచత్వ మొండఁ గలఁడు.
- క. ఈపాపాత్మునిచే నే, నీపట్టువఁ జక్కు చుండ నిఁకఁ గైకయి దా
నేపార బంధుయుతముగ, దీపించుచు నుండుఁ గాదె తీతనికోర్కిన్. 865
- ఉ. కాననసీమయందు దశకంఠుఁడు మ్రచ్చిలి దుర్వినీతుఁ డై
పూనిక భూమిపుత్రిఁ గొనిపోయెడు వేగమె నీవు ప్రోవ రా
వే నృప ధర్తశీల రఘువీర యటంచుఁ గృపారతి స్థన
స్థాననగంబులార యలసౌరకులాగ్రణితోడఁ జెప్పరే. 866
- క. రావణుఁడు జానకిం గొని, పోవుచు నున్నాఁడు వేగ ప్రోవు మటంచు
న్నావిభునితోడఁ జెప్పుము, వావిరిఁ గృపతోడ మాల్యవద్గిరినాథా. 867
- క. నిరుచుతురంగమాలా, పరికలితమరాశచక్ర బకనాదనవి
స్ఫురితఘనగౌతమీనది, నరనాథునితోడఁ జెప్పు నాతెఱఁ గెల్లన్. 868
- చ. తిరముగ నింప యున్నవన దేవతలార మృగంబులార ఖే
చరవరులార సిద్ధమునిసంతతులార దశాననుండు బం
ధురగతి నీత నెత్తికొని దొంగిలి పోయెడు నంచు మీరు మ
ద్యునుకుఁ జెప్పుఁ డార్తి సతతంబు మిముక శరణంబు వేఁడెనన్. 869
- చ. యమునకుఁ జిక్కినట్టిసతి నైన వెనక విడిపింపఁ జాలునం
తమహిమ గల్లువాఁడు రఘునాయకుఁ డీవని విన్నయంత వి
క్రమమున వీనిఁ దాఁకి పటుకాండహతి న్వధియించి మించి య
శ్రమమున నీక్షణంబె సుకరంబుగ న నివ్విడిపింప కుండునే. 870
- వ. అని బహుప్రకారంబుల విలపించుచు నమృహిపుత్రి పురోభాగంబున వనస్పతి
గతుం డైనగృధ్ర నాథుం డగుజటాయువునుం జూచి భయకంపితాంగి యై
డగ్గుత్తికతో నిట్లనియె. 87
- చ. రాముఁడు లేనిచో నను నరణ్యమునం గొనిపోవు చున్నవాఁ
డీమనుజాశనుండు పతగేశ్వర వీఁ డతిశూరుఁ డౌట సం
గ్రామతలంబునం దగ భరం బగునీకు జయింపఁ గాన ను
త్రానునమానుఁ డైనరఘురామున కింత యెఱుంగఁ జెప్పవే. 872
- ఁఁఁఁ జటాయువు రావణునికి హితోపదేశముఁ జేయుట. ఁఁఁఁ-
- ఉ. నా నిని యజ్ఞటాయువు వనస్పతిపై నిదురం దలంగి యా
రావణు వానియంకమున రామునిఁ జీగుచు నేడ్చుజానకీ
దేవిని జూచి టెక్కలు విదిర్చి శితాయతతుండుఁ డై మహా
గ్రావముభంగి గాత్ర ములరం బరుహోక్తుల వాని కీట్లనున్. 873

ఉ. ఓరి దశాస్య యేను విహగోత్తముఁడ న్నుజవీర్యవిక్రమో
ద్ధారుఁడ సత్యసంశ్రయుఁడ ధర్మవిగుండ జటాయు వండ్రు నా
పే రటు పెక్కుకయ్యములఁ బెద్దయు విశ్రుతిఁ గన్నవాఁడ సొం
పార వసించి యుండుదుఁ గదా బహుకాలమునుండి యిచ్చటన్. 871

తే. సర్వలోకంబునకు రాజు సత్యసంధుఁ, డింద్రవరుణోపముం డతిహితుఁడు లోక
ములకుశూరుండు దశరథపుత్రుఁడలరు, రాముఁడనసర్వసుగుణాభిరాముఁడగుచు.

ఉ. ఏనతి బల్కి నెత్తికొని యేగఁగ నీవు నలంచి తానతిఁ
భూసుతఁ గా నమేయగుణపుణ్యచరిత్రనుగాఁ బతివ్రతో
లొనిసిగాఁ గనద్గుణవిలాసిని గా నలరాముపత్నిఁ గా
శ్రీసమఁగాఁ బవిత్రకులశీలను నీతను గా నెఱుంగుమీ. 876

ఉ. రాముఁడు సూర్యవంశ్యుఁ డభిరాముఁడు భూరిభుజాపరాక్రమో
ద్ధాముఁడు కీర్తనీయగుణధాముఁడు ఘోరబలాధికాసురి
స్తోమవిరాముఁ డుగ్రరణసోముఁడు వీర్యజితై కపింగను
త్రాముఁడు భూరిదోర్విజితరాముఁడు సుమ్ము నిశాచరాధమా. 877

ఉ. రావణ ధర్మశీలుఁ డనురాజు పరాంగన నెట్లు గోరు నా
హా విను మందు రాజసతి యంబయుఁ బోలె నురక్షణీయ యాఁ
గావున నీ తెఱంగు గొఱ గా దిఁక నీచమనీష మానుము
రీప్వరుఁ డైనరామున కరిష్టముఁ జేసి మనంగ వచ్చునే. 878

తే. ధీరుఁ డగువాఁడు పరులునిందించునట్టి, పని యొనర్పఁడు తనపత్ని తనకు నెట్లు
రక్ష్యయా నెట్లు పరవిచర్యనమువలనఁ, బరసతులు రక్షణీయలు పరుల కెందు.

న. రాక్షసేంద్రా శాస్త్రపర్యాలోచనంబునం. దతిసూక్ష్మదృష్టిగలవారి కైనఁ బరమ
దుర్బోధంబు లైనధర్మార్థకామంబులు రాజకంటె నితరు లగువారు రాజు
ననుసరించి కావించురు కావున ధర్మోపదేశపరుం డగురాజున కధర్మప్రవృత్తి
యనుచితం బై యుండు సర్వావస్థలయందును ధర్మంబై యాచరింపవలయు
నద్యౌత్తు లగురాజులు శాస్త్రవిరుద్ధం బైనకామాదికంబు నిచ్చుగింపరు. 880

తే. యామినీచరధర్మార్థకామములకు, రాజు స్థానంబు గావున రమణతోడఁ
బుణ్యపాపంబులునుయశంబునుశుభంబు, రాజమూలంబులై చెల్లురాక్షసేంద్ర.

తే. ధరణిఁ బాపాత్ముఁడగువాఁడుతన కయోగ్య, మైనదివ్యవిమానంబునధిగమించి
నెట్లు చపలుండ వగునీ వనర్హ మైన, విభుత నెభంగి నొందితివిబుధవైరి.

తే. పరఁగ నెవ్వని కెద్ది న్యభావ మదియుఁ, జాల దురతిక్రమం బగుఁ జపలచిత్తు
లైనవారిగృహంబుల నధివసించఁ, జాల దిలఁ బెద్దకాల మైశ్వర్య మసుర.

ఉ. రాముఁడు నీకుఁ దొల్లి యపరాధముఁ జేసి యెఱుంగఁ డట్టిబా
హామహిమాభిరామున కహస్కర తేజన కెగ్గు సేయఁగా

నీనుది నెట్లు చూచితివి నిక్కము దీనఁ బొనంగుఁ జేటు సం
గ్రామమునం దదీయవటుకాలకటాక్షనిభాస్రసంహతిన్.

- ఉ. ఏనునుజేంద్రపత్ని నిపు డేవున మ్రుచ్చిలి పోయె దారఘ
సావీమిపరాక్రమంబు భుజశక్తియు నోర్వఁగ నోపు నేఘునుం
డీమహిఁ జుప్పనాతికయి యింతకు మున్ను ఖరాసురుండు త
ద్భీమకృతాంతదండనిభదీ ప్తశరాహతి నుర్విఁ గూలఁడే.
- చ. కడువడిఁ గంఠలగ్న మగుకాలుని పాశముగాఁ జెఱంగున
న్ముడిచినవిస్ఫులింగముగ బుక్కిటఁ బట్టినదుర్విషంబుగాఁ
గడఁక నెఱింగి సీత నిట గ్రక్కున డించి తోలంగు మట్లు గా
నొడఁబడ వేనిఁ గూలెదు తదుగ్రశరాధ్వలఁ గాలి వ్రేల్కిడిన్.
- క. హరివజ్రము నిజహేతులఁ గర మరుదుగ వృత్రదైత్యుఁ గాల్చినభంగి
న్నరపతి నయనోత్థితభీ, కరదహనార్బులను నిన్నుఁ గాల్పక యున్నే.
- వ. రావణా యేభారద్రవ్యంబు నరుఁ బీడింప దట్టిదాని మోవం దగు
న్నంబు రోగంబు నుత్పాదింపక జీర్ణించు నట్టియన్నంబు భుజింపం దగు
ర్నంబుఁ జేసిన గీర్తియశోధర్మంబులు నశించు. నట్టికర్తం బెవ్వం డాచరి
బ్రమాదంబునం గావించె నేని దాన శరీరభేదంబు గలుగు నంతియె కాని
బేమియు లేదు నా కటువదివేలవత్సరంబు లతీతంబులయ్యెనాట నుండి
పైతామహం బై నఖగరాజ్యంబుఁ బరిపాలించు చున్నవాడ.
- చ. స్థిరచిరకాలము స్తనటచేఁ గడు వృద్ధుడ నైతి నేను నీ
వరయఁగఁ బ్రాథమూర్తివి శతాంగివి ధన్వివి ఖడ్గి వస్త్రి వై
వఱలుదు వై న నేమి యనివారణచాతురి నన్ను మీఱి యి
ప్పరునున నీకు రాఘవునిపత్నిని జేకొని పోవ వచ్చునే.
- వ. మఱియు ద్రవద్రవ్యం బగుటవలన క్షీరంబుమాడ్కి సుర పేయం బని
నది మొదలుగాఁ గలతర్కసంయుక్తయుక్తులచేత సుర పేయంబుగా దని
ధించునట్టి నిత్యం బైనదాని నిరవేక్షణం బైనవేదశ్రుతిని బురుషుం డెట్లు
రింపశక్తుండు గాఁ డట్లు నీవు సీత నామోగి బలాత్కారంబున నవహరి
టకు శక్తుండవు గావు మహాత్ము లగురామలక్ష్మణులు దూరగతు లగు చు
క్షార్యంబున వైదేహిం గొని భయంబునం బరువెత్తుచున్నవాడవు నీవుశూ
డ వేని నాతో ద్వంద్వయుద్ధంబు సేయుము కాదేని యొక్కముహూర్త
నిలువుము పెక్కుమాటు లేవ్వనిచేత సంగ్రామంబున దైత్యదానవుల
క్కండ్రు నిహతులై రట్టిజటావల్కులధరుం డైనరాముండు చనుదెంచి
స్థానగతుం డైనఖరునిం బోలె నిశాతసాయకంబుల నిన్నుం బడవైచి
పత్నిం గొనిపోవు నే నారామునకు నచివుండ నాయెడలఁ బ్రాణంబుల

నీవు నై దేహి నెత్తికొని పోవం జాలవు ప్రాణంబు లర్పించి యైన రామునకు దశరథునకు హితంబుఁ గావించం దగినవాఁడ నోపినకొలంది నీకు యుద్ధాతిధ్యం బొసంగెద నీకుఁ బ్రాణంబుల దెన నాన గల దేని నై దేహిం బరిత్యజించి తొలంగి చను మట్లు నేయ వేని వృంతంబువలన ఫలంబుంబోలె రథంబువలన నిన్నుం ద్రెల్ల నైచెన చూడు మని పలికి యజ్ఞటాయవు . రోషావేశంబున నిలు నిలు మని యదల్చి తాఁకిన నద్దశగ్రీవుండు సక్రోధుం డై వింశతిలోచనం బుల నగ్నికణంబు లోలుకఁ గాంచనకుంఁడలరోచులు గండభాగంబుల నిండు కొన మండలీకృతకోదండుం డై ప్రచండంబుగా నయ్యండజమంఁడలాఖండ లుం దలచడియె నివ్వీధంబున మార్కొని సక్షవంతంబు లై నమేఘంబులవగిది నితరేతరసంఘర్షణంబుల ననోనీవ్యవహరణంబులఁ బరస్పరధిక్కారంబుల నక్కజంబుగాఁ బోరుసమయంబున.

890

జటాయువు రావణునితో యుద్ధము చేయుట.

శా.ప్రాచుర్యంబుగ రావణుండు నిశితో గ్రహారనాళికనా

రాచంబు ల్నిగిడింప గృధ్రవిభుఁ డుగ్రక్రోధుఁ డై జన్యవి ద్యాచాతుర్యము మీఱఁ దచ్చిరములకా దాఁటించి పెన్లోళ్ల న స్నీచాంగంబు వ్రణంబుఁ జేసె రుధిరోన్నేషంబు వాటిల్లఁగన్.

891

ఉ. అంశ దురంతకోపమున నద్దశకంధరుఁ డుగ్రవృత్తిఁ గా లాంతకకాలదండనదృశాంబకము ల్పడి యొక్క పెట్ట య త్యంతరయంబునం బఱిపి యద్భుతభంగి గుణస్వనంబు రో దోంతర మెల్ల నిండఁ బతగాధిపుగాత్రము నొప్పొ జేసినన్.

892

ఉ. దానికి నించు కైన నుదిఁ దత్తఱ మండక పక్షి నాథుఁ డా దానవు తేరివై బహువిధంబుల నార్తి గృశించు చున్నయా జానకీ జూచి రోషమతి సాహసికత్వము చెంగలినఁ గా లానలుభంగి మోము చెలువారఁ బరాక్రమదుర్నివారుఁ డై.

893

చ. అలయక వానివిల్లు చరణాహతిఁ ద్రుంచిన వెండి కోస మ గ్గలముగ నొండు విల్లు గొని కాండము లొక్కట నూలు వేయు ల ట్తులు నిగిడింపఁ దచ్చరనికాయముచేతఁ బరీతుఁ డై మహా బలుఁడు కులాయుధధ్యగతపక్షివిధంబునఁ జూడ నొప్పుచున్.

894

తే. మేదురపతత్రజాతసమీరణమున, రావణశరంబు లన్నియుఁ బోవఁ దట్టి కఠినవజ్రభాచరణనఖిప్రహతుల, మరల దశకంధరునివిల్లు విఱిచి వైచె

895

జటాయువుచేత రావణుండు విరథుఁ డగుట.

చ. అంతలుఁ బోక పక్షివరుఁ డంఘ్రిల వానిధ్వజంబు ద్రుంచి యిం తింతలు తున్నులై వెన మహీస్థలి వ్రాలుఁ బతాకఁ దన్ని ప

తొంతముల స్త్రయంబుల రయంబునఁ జంపి తదీయకంకటం

బంతయుఁ జించి సూతుఁ దెగటార్చి నఖంబులఁ జించె ఛత్రమున్. 896

వ. మఱియుఁ ద్రి వేణుసంపన్నంబును బావకనన్ని కాశంబును గామసంచారక్షమం
బును మణిహేమవిచిత్రాంగంబు నగురథంబుఁ బఱియలు వాపి గ్రాహకసహి
తంబుగాఁ జామరంబులు భంజించి పక్షింద్రుం డక్షీణభుజావిక్షేపంబుఁ
జూపిన నద్దశగ్రీవుండు విరభుండును హతాశువ్వండును. హతసారథియు నై
నిజాంకభాగంబున వైదేహి నిడుకొని శీఘ్రజవంబున ధరణిపయిం బడు
టయు నతనిపరాభవంబుఁ జూచి నకలభూతంబులు సాధువాక్యంబులఁ
బక్షింద్రునిం బ్రశంసించి రంత రావణుండు భూతలపతితుం డయ్యును
జరాభారంబునఁ బరిశ్రాంతుం డై యున్న జటాయువుంజూచి సంహృష్టచిత్తుండై
క్రమ్మట నమ్మహీపుత్రితోడ గగనంబున కెగసి యతిత్వీరితగమనంబునం బోవు
చుండ నయ్యండజశ్రేష్ఠుండు తోడనె యెగసి నిలునిలు మని యదల్చి పక్ష
విక్షేపణసంజాతవాతవేగంబున నతని నుడి వట్టుచు నొడ్డారంబుగా నడ్డంబు
నిల్చి పరుషవాక్యంబున నిట్లనియె. 897

చ. అశనిసమానబాణుండు మహాత్ముండు రామవిభుండు తత్ఫలిం
బశుమతిఁ జేసి బల్కిఁ గొని పాతెద వాత్మవధార్థ మీ వయో
దశముఖ చే టెఱుంగక మదంబున మీనము మాంసబుద్ధి వె
క్కనముగ మాంసయుక్త మగుగాలము మ్రింగినచంద మేర్పడన్. 898

క. దితిజాధిపబాంధవబల, హితభృత్యామాత్యసృతసహితముగ నుపిపా
సితుఁ డుదకముఁ గ్రోలినక్రియ, హిత మెఱుంగకవిషముఁద్రావి తేటికిఁ జెవుమా.

క. అవిపక్షులు లగుపురుషులు, భువిలో నాత్మీయదోషమున నష్టప్రా
భవులై నీవిధమున వా, నవవైరి నశింతు రింత సత్యం బరయన్. 900

ఉ. ఒంటిగ నున్నచో రఘుకులోత్తముదేవిని మ్రుచ్చిలించు-లే
బంటుతనంబు నీకుఁ గులపాంసన యమ్మహనీయకార్ముకుం
డంటినఁ గిన్నఁ దిగ్గవిశిఖాహతి నిన్ను నధించి సీత ని
మ్మంటకవృత్తి వెండి కొనుఁగా కిక నిన్ను మనంగ నిచ్చునే. 901

క. అచ్చుపడఁగ నీ విగతి, వచ్చుటయును సీత నిట్లు వంచించి రహం
దెచ్చుటయు విని సహింతురె, నచ్చరితులు రాజసుతులు సంగరధీరుల్. 902

శ. కడువడిఁ గాలపాశ మురిగాఁగ మెడం దవిలించికొంటి వె
క్కడఁ జన వచ్చు నీకు దశకంధర పుత్రబలాన్వితంబుగాఁ
దడయక రాఘవుండు నిశితప్రదరాసలహేతుల స్రయం
బడరఁగ నిన్నుఁ గాల్చు భయదాజనుహి స్థరదైత్యునిం బలెన్. 903

క. ధర నెంతటివాఁ డైనను, దర మెఱుంగక నీచబుద్ధిఁ దాఁ జేసినదు

ర్భరదుష్కర్తముఫలమును, గుఱుతుగఁ దోడ్తోడఁ గట్టి కుడువక చనునే. 904

క. ధీరుడ వగునీచే నిటు, లారయఁ గడు నింద్యకర్త మది కృత మయ్యెం
జోరాచరితపథం బిది, వీరాచరితంబు గాదు విబుధవిరోధి. 905

క. లోకవిగర్హిత మగుఁటని, నై కొని కావించునట్టి కలుషాత్ముం డా
లోకేశ్వర డైన మేదిని, బ్రాకటముగ సిరియఁ దక్కి బ్రతుకంగలఁడే. 906

వ. దురాత్మా మృత్యుకాలంబునందుఁ బురుషుం డాత్మవినాశంబుకొఱకు నెట్టి
కర్తంబు నొందు నట్టిసీతాహరణయాపకర్తంబు నొందితివి దీన నీకు మృత్యువు
సిద్ధించు నేకర్తంబునకుఁ బాపానుబంధంబు గలుగు నట్టికర్తంబు భగవంతుం
డగు లోకేశ్వరుం డైనను గావించు డని బహుప్రకారంబుల నుపక్రొళించుచు
నంతకంతకుఁ గోపం బగ్గలం బగుటయు నపుతంగకులపుంగవుండు శీఘ్రంబు
నం బఱతెంచి రావణునివిపున వ్రాలి గజారోహకుండు మదవారణం బధి
రోహించి యాదృశవ్యాపారవంతుం డగు నత్రైతంగున వాని నాక్రమించి
దీక్ష్యవంతుల విచారించుచు నిశాతతుండంబున వ్రణంబు సేయుచుఁ గేశంబు
లుత్పాటించుచు నఖపక్షముఖాయుధుం డై వెండియు బహుప్రకారంబుల
నొప్పించిన నతండు బెండుసెడక రోమవిశేషంబున నమర్షస్ఫురితోష్ణం డై
కంపించుచు వై దేహిని వామాంకంబునం గ్రుచ్చి పట్టి కరితలంబున జటాయువు
వ్రేసిన నతండు కడు నలిగి యున్నిశాచరు నాక్రమించి నిశితం బైనతుండా
గ్రంబున వానివామబాహుదశకంబు ఖండించిన నవి క్రమ్యుఁడం బొడమి
రక్తధారాన్నపితంబు లై విషభ్యాసావళియు క్తంబు లైనవన్నగంబులకరణి
నొప్పుచుండె నిత్రైతంగున రావణుండుజటాయువుచేత వ్రేటుపడి తానుప్రాణుం
డయ్యును వృద్ధుం డగుజటాయువు గడవంజాలక చిక్కువడి యాడుఁ గఱచి
శీఘ్రంబున వై దేహి డించి యతనితోడ బాహుయుద్ధంబునకుం దలపడి ముష్టి
ప్రహారంబులఁ జరణతాడనంబుల బడలుపడం జేసిన నవ్యహంగమవుంగవుండు
వెనుదీయక రామార్థంబు శరీరాయానజనకం బైనరణంబు సేయుచుమార్గి
నిన ననమానపరాక్రము లైనయారాక్షసనాథపక్షి నాథులకుఁ గొంఱొక నేవు
దాచుణం బగుసంగ్రామంబు చెల్లె నంత నద్దశగ్రీవుండు. 907

రావణుండు జటాయువుయొక్క పక్షపాదంబుల ఖండించుట.

క. కడిమి మెఱయ ఖడ్గము గొని, కడువడి నమరమున రామకార్యార్థము పో
రెడుఖగపతిపక్షంబులు, కడఁకం బాడములు రెండు ఖండించె వెనన్. 908

వ. అంత. 909

క. పక్షివిభుఁ డిట్లు ఖండిత, పక్షుం డై యసివలూనపాదుం డై ర
క్తోక్షితతనుఁ డై పొలుపటి, యాక్షిణమ విసంజ్ఞఁ డగుచు నచలం బడియెన్.

తే. ఇత్రైతంగున దుష్టదైత్యశఖడ్గ, ఖండితపత్రపాదుఁ డై కడిమి దక్కి

పుడమిఁ బడి యున్నఖగపతిపోలఁజూచి, జనకనుత శోక మడరంగఁ జాలవగచె.

- వ. మఱియు రావణభుజావేగమర్చితుం డై శాంతం బైనదావానలంబుపగిది నిస్తే
జుం డై పుడమిం బడి యున్నవాని నీలజీమూతప్రకాశకల్పుం డగువానిఁ
బొందురపటుం డగువాని మహావీర్యుం డగువాని గృధ్రపతి నవలోకించి
దుఃఖార్తయై కరంబుల సంస్పృశించి శశినిభానన యగుజానకి భర్త నుద్దే
శించి యిట్లని విలపించె.

912

—అంత సీతాదేవి జటాయువును జూచి విలపించుట. —

- సీ. పరంగఁ బింగళ్యాదిపక్షిస్వరజ్ఞాన మక్షిపరిస్పందనాదిజన్య
లక్షణజ్ఞాన మిలాసలి నరులకు గణుతింప నుభయదశిఖకారణంబు
లంఘ్రు నేఁ డిట్లు న న్ననుచుం డపహరించు పెంతయు నిచ్చటి మృగఖగములు
సూచింపఁ జేయుచు పొరిది గుంపులు గట్టి చరియించు చున్నవినంధ్ర మముచఁ

- ఆ. బ్రాణనాథ నాకుఁ బాటిల్లినట్టియీ, వ్యసన మీవెఱుంగ వైతి వేల
నరవరేణ్య నేఁడు నాయభాగ్యంబునఁ, జేసి నీదుబుద్ధి చిక్కె నొక్కొక్క. 913

- క. ననుఁ గావ వచ్చి పాపపు, దనుజునిచే నిహతుఁ డగుచు ధరణిం బడె నీ
యనఁఘుండు పక్షింద్రుం డీ, తనియుణ మేపగిది దీర్పఁ దగు నీ కధివా. 914

- శా. హారాజోత్తమ హాకృపాజలనిధి హారామ హాలక్షణ
ఘోరారణ్యమునందు రాక్షసుండు నన్ గొంపోవు చున్నాఁడు. దో
స్సారోదారుని వీనిఁ జరిపి ననుఁ జంచత్ప్రితి రక్షింపరే
రారే వేగమె వీని కడ్డపడరే రమ్యాకృతు ల్చాపరే. 915

- మ. అని యిభృంగిఁ గృశించుచు నిష్ఠుని సున్య క్తంబుగాఁ జీరుచున్
ఘనవృక్షంబులఁ గౌగిలించుకొనుచుం గంపించుచు న్నావృము
ల్పినుక న్బొరున నేడ్చుజానకిని యోషి న్వర్గచూడామణి
నని దైత్యాధముఁ డుగ్గుఁ డై పరుషవాక్యప్రాణి దర్శించుచున్. 916

- మ. కడిమిం గ్రన్తుటఁ గైకొనం దలంచునక్కాలంబున న్నాధ్వనం
బడర నిక్కులఁ జీకటు ల్లవిసెఁ బద్మాపుండు నిస్తేజుఁ డై
జడతం జెందె సమీరణుండు వగ హెచ్చ నీవ కుండె న్నును
ల్కడు శోకంబున సీతపాటుఁ గని కిన్కం దూటి రెంతే విధిన్. 917

- వ. మఱియు సచరాచరం బగుజగం బంతయు నతిక్రాంతనై నర్ధికావస్థానంబయ్యెఁ
బితామహుండు దివ్యజ్ఞానశృష్టి నాలోచించి దేవతాకార్యంబు కృతం బయ్యె
నని పలికె దండకారణ్యనివాసు లగుమహర్షులు సీతానిమిత్తంబున రావణున
కు వినాశంబు వాటిల్లు నింక నకలలోకంబులకుఁ బరమకల్యాణంబు గలుగునని
గునగునవోవుచు నప్పటివై దేహిదురవస్థ విలోకించి దుఃఖించు చుండిరి యి
వ్విధంబున రావణుండు రామలక్ష్మణులం బేర్కొని విలపించు చున్నజానకిని

బలాత్కారమున నెత్తికొని శీఘ్రంబున నాకాశంబున కెగసె నప్పుడద్దేవి వస్త్రాభరణనువర్ణాంగియుఁ బీతకాశేయవాసినియు నై సుదామాఖ్యపర్యవృత్తంబునంబుట్టినమెఱుంగుచందంబున నొప్పెమఱియును. 915

క. కమనీయం బగునీతా, కమలేక్షణ మంజువీతకాశేయముచే
నమరారి యొప్పె. నప్పుడు, నమీరనఖుచేత నీలశైలముమాడ్కిన్. 919

తే. మఱియు నయ్యింతిలోహితసురభివద్ధ,
పత్రములు రావణునిమీఁదఁ బడియె నపుడు
బీతకాశేయపట మొప్పె నాతపమున
నినమరీచులచేఁ దామ్రఘనముపగిది. 920

సీ. చారుతామ్రాప్యంబు చాంపేయకుసుమోపమానసునాసానమన్వితంబు
వద్దగర్భాభంబు పాండరదళనాభిరంజితం బలకాభిరాజితంబు
శుభదర్శనంబు మంజులకపోలతలంబు దీర్ఘలోచనసముద్దీపితంబు
కనకప్రభంబు శృంగారలలాటంబు సలలితతారకావలసితంబు

తే. నగుమహీపుత్రివశన మొప్పారు నపుడు, శోకభరముననొక్కింతసాబగు దప్పి
పవలు గనుపట్టు రోహిణీపతివిభమున, రాత్రి గనుపట్టు నవతామరసముపగిది.

తే. మఱియు నీలాంగుఁ డగుదైత్యనరునియంక
మున సువర్ణాంగి యగుమహీపుత్రి యొప్పె
విమలకాంతి శోభిల్లునీలమణి నాశ్ర
యించినవినుత్స కాంచనకాంచినగిది. 922

తే. వెండియ వెడందకాటుకకొండపగిది, గ్రాలు దేవారియంకభాగమున దీప్త
ఫేమభూషణ యగునప్తుహీడ యొప్పె, మేచకాభ్రంబుచెంగటమిండుబోలె.

అథ నీతా దేవి ధరించి యున్నపుష్పాభరణాగులు పుడమిం బడుట. అథ

క. దోషాచరుఁ డాజానకి, భూషణఘోషమున నలరెఁ బుష్కరవీధి
స్థిషణముగ శంపానిర్ఘోషాయతఘనముక్రియ నకుంతితలీలన్. 924

చ. గుఱుతుగ నస్తుహీతనయకొప్పునఁ జుట్టిన మంజుపుష్పముల్
సురకుధరంబుపైఁ బడెడుచుక్కలకై వడిఁ గొన్ని యన్నిశా
చరువయి వ్రాలె వ్రాలె వరుస న్నటి కొన్ని మహీతలంబుపైఁ
గర మవివేకి యైనదళకంఠయశశకుసుమంబులో యనన్. 925

తే. మఱియు నద్దేవికాంచనమణివిచిత్ర, నూపురము మింట నుండి మనోజ్ఞ ఫణితి
మధురముగ మ్రోయుచునుదటిస్తంఢలంబు, పగిదిరయమునధరణిపైఁ బడియెనపు

క. తరువల్లవశోభిత యగు, ధరణీనంపని వినీలతనుఁ డగురాత్రిం [డు.
చరుని వెలయించె నప్పుడు, కర మరుదుగ హేమకక్ష్యగజమునుబోలెన్. 927

క. త్వరితగతి నేగుతఱి న, వ్యవర్ధినిదీ స్తవహ్నివర్ధవిచిత్రా

భరణము లిల వ్రాలె నభౌం, తరమున సంక్షీణ లై నతారలమాడ్కిన్.

తే. చంద్రచంద్రిక గతి నొప్పు జనకపుత్రి

హారధార తదీయ స్తనాంతర ప్ర

గళిత యై యుర్విఁ బడియె నక్కజముగాఁగ

గగనమున నుండి పడియెడుగంగఁ బోలి.

వ. మఱియు నానాద్విజగణయతంబు లగుపాదపంబు లుత్పాతవాతాభిష
బులై విధూతాగ్రంబులచేత వై దేహి కభయంబుఁ దెల్పినట్లాప్పుచుండఁ
లాకరంబులు విధ్వస్తకమలంబులై విత్రస్తమీనవిహంగమంబులై మూ
యైనసఖంబోలె వై దేహి నుద్దేశించి తదీయదుర్దశాదర్శనంబువలన సం
నిశ్శావ్యసంబులై దుఃఖించినట్లుండఁ సింహవాక్యఘృన్యగద్విపంబులురావ
దారాత్మ్యంబునకు నాశ్రోశించుచు నిలిచినచోట నిలువక రావణవిష
రోషంబున ఛాయానుగతంబులై పరువెత్తుచుండఁ బర్వతంబులు జల
తాశ్రముఖంబులై శృంగంబులనునముచ్చితభుజంబులు గలిగి గుహామ
బుల మొఱి పెట్టినట్లుండఁ దివాకరుండు దీనుండై నిష్ప్రభుండై పాండర
డలుం డయ్యె నపాంసులాశిరోమణి యగువై దేహిని రావణుండు మ్రు
ణానిపోవుచున్నవాఁడు లోకంబుల నికనార్జనంబును నానృశంస్యంబునున
బును ధర్మంబును లేదని నకలభూతంబులు గుంపులు గట్టి పెక్కుచందం
విలపించు చుండఁ మృగపోతంబులు దీనముఖంబులై బాష్పపాతావిలేక్షణ
లైననయనంబుల పారెసారెకు సీత నవలోకించి రోదనంబు సేయుచుండఁ గ
లత్క్షణాగమనకాంక్షచేతధరణీతలంబు నవలోకించుచు బహుప్రకారంబుల
పించుచు రావణాంకగతయై గగనంబునంజనుచున్నజానకినవలోకించి వన
లాకంపితగాత్రులైరి రావణుండు సీతనపహరించుచుండఁ జరాచరం బగులా
బంతయు మీనసంతోభచలితం బైనకమలాకరంబుచందంబునం జూపట్టె
త్తెఱంగున దురాత్ముం డగురావణుండు సమాకుల కేశాంతయు విప్రమృష్ట
యు నగువై దేహి నపహరించి యాత్మవినాశంబుకొఱకుఁ దనపాలిమృత్యు
గొనిపోవుకై నడి నతిత్వరితగమనంబున నాకాశంబునంబోన నప్పుడు శరీర
వడంక మొగంబునం జిటుచెమట గ్రమ్ముదేర దీనచందంబున నడలు
నుచ్చైర్నాదంబున రోదనంబు సేయుచు రావలత్క్షణలం జీరుచు ది
లాలోకించుచు వన దేవతలం బేర్కొనుచుఁ దనదురవస్థకు దైవంబుదూఱు
రోషరోదనతామ్రాక్షియై యలుకవొడమినచి త్తంబున నమ్మహీపుత్రిరా
నుద్దేశించి యశనిపాతకల్పం బైనదారుణవాక్యంబుల నిట్లనియె.

— శీతాదేవి తమ్మ బలాత్కారముగా నెత్తికొనిపోవురావణుని దూఱుట. —

క. ఓరి దురాత్మక మత్పత్తి, దూరంబున కేగి యుండ దొంగిలి నను దు

ర్వారోద్ధతిఁ గొని యుగతిఁ, బాటుట కయ్యె సిగ్గుగాడె పరికింపంగన్. 931

సీ. కాంచనచిత్రమృగంబు వచ్చుటయును రహి మీఱఁ దత్ప్రతిగ్రహణబుద్ధి
నాకుఁ బుట్టుటయును నరనాయకుఁడు దాని పొలుపారఁ బట్టి తేబోవుటయును
వికృతనినాదంబు వినవచ్చుటయును దోడనె లక్ష్మణుఁడు పోవుటయును దలఁప
నిపుడు నీమాయగా నెఱిఁగితిఁ గాకున్న భిక్షుఁడ వై వచ్చి పిదప నింత

తే. పనికిఁ జొత్తువె నీచాత్త, పక్షీనాథు, సధికవృద్ధునిఁ జిరజీవి నాహవమునఁ
గడిమి నిటు మన్నిమి త్తంబుగా వధించి, తరయ నిదిబంటుతనముగా దసురనీకు.

చ. పతి కడలేనిచోటఁ బరభామను బల్కి గ్రహించి వోవు లే
చతురత నీవరాక్రమము సత్త్వము సర్వముఁ దెల్ల మయ్యె గ
ర్భిత మగునీచకృత్య మొనరించుట కెంతయు సిగ్గుగాడె కు
ల్పితున కిహంబునుం బరము చేకులు నే రజనీచరాధమా 933

తే. కడిమి రామలక్ష్మణుల సంగ్రామమందు
మెచ్చుగ జయించి ననుఁ గొని తెచ్చి తేని
యపుడు నీశౌర్య మది గొనియాడ వచ్చుఁ
జౌర్యమునఁ గొని తెచ్చుట శౌర్య మగునె. 934

ఉ. ఎక్కడినత్తవ్ మేటిచల మెక్కడిశౌర్యము బుద్ధిహీన నీ
వక్కట మేటిరక్కసుల కందఱి కేక్రియ రాజ వైతి ని
న్నెక్కుఁడుగాఁగ శూరవరు లేక్రియఁ జూచిరి యిన్నినాళ్లు నీ
వెక్కడ నన్ను బల్కి గొని యేగుట యెక్కడ రాక్షసాధమా. 935

చ. దురాత్మా కులనిందాకరం బైన యీదుష్కృతకర్తం బాచరించి రామభయం
బునం బాతెద వేను యువతి నగుటవలన నివారించుటకు శక్యంబు గా కున్నది
శూరుండ వేని యొక్కముహూర్తంబు నిలుపు మట్లైన భవదీయవిక్రమం బెల్ల
వారికిఁ దెల్లం బగు నన్యుహాత్తులచేటుష్పథంబునం బడి బ్రతికి పోవంజాలవు
విహంగమంబులు దీ ప్తవహ్ని స్పర్శనంబునుంబోలె నద్దివ్యపురుషులశరస్పర్శనం
బునహించుటకు యమాదులైన నమధులు గారు నీవు బుద్ధమంతుండవై జీవితం
బులకు హితం బవేషించి నన్ను విడుపు మట్లు సేయ వేని మత్ప్రధర్మణుష్టుండై
రాముండు నిన్ను నాశంబు నొందించు దానంజేసి నీవ్యవసాయం బంతయు
నిరర్థకం బై చను విబుధసమృతుం డగురామునిఁ బాసి యొక్కనిమిషం బైన
జీవింపనేర్తునె నిర్ఘ్నంబుండ వగునీకుఁ జరకాలంబు లంకావానంబునుశుభంబు
ను గలుగనేరదు ముమూర్షు లగువారికిఁ బథ్యవాక్యం బసహ్యంబై యుండు
నాసన్నమరణు లగువారు మృత్యుగ్రస్తులై విపరీతకర్తంబు లాచరింతురు మ
త్కారణంబున నీవు దుర్నివారం బైన కాలవాశంబునం గట్టువడితి వింక నెక్క

డికిఁ బోయెదవు శీఘ్రంబున హిరణ్మయవృక్షంబులను రుధిరవాహిని యగువై
తరణీనదిని భీమం బైనయనినత్రవనంబును దప్తకాంచనపుష్పం బై వైడూర్య
ప్రసరచ్చదం బై కాలాయపకంటకచితం బై యొప్పుశాల్మలీపాదపంబును విఱో
కించెక నదియును గాక.

936

క. రోగార్తుఁడు మోహంబున, బాగుగ విష మానినట్లు భర్తకు నీవీ
లాగున నహితముఁ జేసితి, వేగతి భువిలోఁ జరించె దింకఁ గుశలివై.

937

చ. ఒకనిమిమంబులోఁ గలన నొక్కఁడె యెవ్వఁడు వజ్రకల్పసా
యకములచేఁ జతుర్దశనమాస్రనిశాటులఁ ద్రుంచె నట్టియ
స్త్రుకుశలుఁ డుగ్రవీర్యుఁ డగురాఘవుఁ డిష్టనతి న్నఱించి త
క్కక చనినట్టినిన్నుఁ బలుకాండము నుద్ధరింప కుండునే.

938

న. అని యేతాదృశంబు లగుదారుణవాక్యంబుల గర్హించుచు నమ్మహీశుక్రిభయ
శోకరోషంబులు మనంబున ముప్పిరిగొన నానాస్రకారంబుల విలపించుచు రా
వణాంకగతయై వడంకుచు నంబరంబునం బోవుచు నొక్కయెడ.

939

❖❖❖ సీతాదేవి యాభరణంబుల నూటఁగఁగ గట్టి వానరులయొద్ద వైచుట. ❖❖❖

చ. ఒకధరణీధరాగ్రమున నొప్పెడువానరచంచకంబు త
పుక పరికించి దివ్యమణిభర్తమయాభరణంబు లుత్తరీ
యకమునఁ గట్టి నాదువిధ మంతయు రామునితో వచింతు గా
క కరుణ నంచు నెంచి గుఱిగాఁ బడవైచెఁ దదంతరంబునన్.

940

ఉ. ఆవిధ మించు కై నను నశాస్త్రుఁ డెఱుంగక సంభ్రమంబునం
బోవుచు నుండె నంతఁ దమముంగలఁ బడ్డనువర్ణభూషణ
శ్రీవిలసన్నవీనమృదుచేలముఁ గన్గొని యట్టు లెత్తి యెం
తే వడి మింట నేగుధరణీమతఁ గన్గొని రావలీముఖుల్.

941

నీ. రాక్ష సేశ్వరుఁ డిత్తెఱంగునఁ దనపాలిమృత్యువునట్లు మహీకుమారి
వడి నెత్తికొని ముదంబడరఁ బంపను దాఁటి నదులు వనంబులు నగము లంత
నంతఁ జూచుచు విశిఖాసనచ్యుత మైనకాండంబుకై వడి గగనవీధి
లంకాభిముఖముగా లఱిచి చనిచని తిమిన్ క్రకమతవి స్తీర్ణ మైన
తే. వనధిఁ గన్గొని దశకంధరునకు దీనఁ, జేటువాటిల్లు ననియెడునీర్ధవరుల
చలుకు లతిఘోరభంగి వీనులకుఁ బాలయ, నురుజపంబున నయ్యెట్టిను త్తరించె.

❖❖❖ రావణుఁడు సీత నెత్తికొని తనయంతఃపురమున కరుగుట. ❖❖❖

వ. అప్పు డవ్యయణాలయంబు సంభ్రమంబునఁ బరివృత్తతరంగంబును రుద్ధమీన
చుహారగంబు నై యుండె రావణుండు పయోదధి నుత్తరించి భుజంగిభంగి
వివేక్షమానాంగి యైనజానకీం గొని విభక్తమహాపథం బైనలంకాపురంబుఁ
బ్రవేశించి సంహారద్వారబహుళం బైనయంతఃపురంబులోనికిం జని మయుది

డాసురి యగుమాయనుం బోలె శోకమోహచరాయణ యగువై దేహి నచ్చట
డించి రాక్షసస్త్రీల ననలోకించి యిట్లనియె. 943

శా. నాపుణ్యతిశయంబునకా దొరకె నీనారీలలామంబు మీ
రేపార నివసయోక్తి నేనుటక నెంతే స్త్రీతి మన్నించుచు
నేపు న్నాపును దివ్యభూషణనుణిశ్రీ గంధమాల్యాంబర
వ్యాపారంబుల నాదరించుచు మునం బారంగ రక్షింపుండీ. 944

వ. మఱియు నెవ్వరేని జ్ఞానంబునం గాని యజ్ఞానంబునం గాని యస్త్రియవచనంబున
నిగ్దేవికి మనఃభేదంబు సంపాదించుదురట్టివారు ప్రాణాంతం బైనమదీయదండంబు
నకుఁ బాత్రు లగుదు రిక్కాంతను బురుషుండు గాని యువతి గాని నాయాజ్ఞ
లేక విలోకింపం గూడ దట్లు జాగరూక లై రక్షింపుండు. 945

చ. అని నియమించి వెండియు సురారి హజారముఁ జేరి యింక నే
పని యొనరించువాఁడ నని భావమునం దలపోసి మాంసభో
జనులఁ బరాక్రమాధికుల నై లనిభాంగుల భూరినత్తువ్వెల్
దనుజులఁ గొందఱుం గని మనంబున నిట్లని పల్కె ధీరతన్. 946

ఉ. మానితబాహుశౌర్య లనమానబలు ఘోరదూషణ ల్బలు
శ్రీనిధు. లొక్కమానవునిచే హతులై రి బలానిశితంబుగా
మానుగ హాసవాదిసురమండలికిం జొరరానియాజన
స్థానము సర్వరాక్షస విశాల మరాక్షస మయ్య వింటిరే. 947

అథ రావణుం డెనమండ్ర రాక్షసుల జనస్థానంబునకుఁ బంపుట. అథ

చ. అనుజునిపాటు నేను వినినప్పుటినుండి యహర్నిశంబు రా
మునిషయి నాత్మలోఁ గినుకఁ బూనితి నేక్రియ నైన వైరినా
శన మొనరింప కున్న నిక నమ్మతిఁ గంటికి నిద్రవచ్చునే
యనుపమసౌఖ్య మబ్బునె నుహాసురరాజ్యపదంబు నిల్చునే. 948

చ. అరివిజయార్థ మే నిపుడు యత్నముఁ బూనితి భీతి దక్కి ను
స్థిర మగుపౌరుషంబును విశేషబలంబును సంశ్రయించి భీ
కరముగ నెల్లవారు బలుకై దువుల న్నయినేసి మీరు సం
గరమున కింక నాయితము గండు పరాక్రమదుర్నివారతన్. 949

వ. సంగ్రామంబున రిపుం డగురాముని వధించి ధనంబు నధిగమించిననిగ్ధనునిపగిది
నేను సుఖంబు నొందెద నిది నుదీయనిశ్చయంబు మీరు సురసంగ్రామంబు
లందు బహుప్రకారంబుల నాఱితేటి యున్నవారు ముల్లోకంబులందు మీకసా
ధ్యం బెద్దియు లేదు మీతెఱుం గంతయు నెఱింగి కాదె యిక్కార్యంబునకు ని
యోగించు చున్నవాఁడ నస్తదీయశాసనంబున మీరు కొందఱు తగుసాయం
బుఁ గూర్చుకొని రాక్షసశూన్యం బైనజనస్థానంబునకుం జని యప్రమాదులై

రానులక్షణులవృత్తాంతం బరయుచు నజస్రంబును దద్యధంబునందుఁ గృత ప్రయత్నులకు గండని పలికి బలవంతు లగువారి నెనమండ్ర రక్కసులం బంచిన వారు దశగ్రీవునిశాసనంబునఁ బ్రచ్ఛన్నవేషులై శీఘ్రంబున జనస్థానంబున కుం జని రంత రావణుండు వై దేహీ దనకుల దక్కినదానిఁ గాఁ దలంచి రాము నితో వై రంబు సంపాదించి బుద్ధివై పరీత్యంబునఁ దన్నుం గృతకృత్యునిం గాఁ దలంచుకొనుచుఁ గామబాణపరవశుం డై యచ్చట నిలువనొల్లక రయంబున రమ్యం బైనయభ్యంతరమందిరంబునకుం జని యందు. 950

చ. కనుఁగవ నశ్రుబిందువులు గాఱఁగ నేడ్చెడుదాని రాముఁ బే
ర్కొని విలపించుదాని వగ గూరినచి త్తముదాని దైన్య మా
ననమునఁ దోచుదాని హరిణంబులఁ బాసిన లేడిపోల భీ
తి నడలుదాని రాఘవుని నేవిని జానకిఁ గాంచె జెచ్చెరన్. 951

వ. మఱియును. 952

చ. గురుతరవస్తుభారపరికుంఠిత మై ఘనమారుతాహతి
న్దిరిగి మహార్ణవంబున మునింగిన నావయుఁ బోలె శోకసా
గరపరిమగ్న మై మిగుల గాసిలి యాస్యము వాంచి శ్వాపదాం
తరగతశంబరాంగనవిధంబున భీతిలుదాని నెంతయున్. 953

వ. సీత నవలోకించి పాపాత్ముం డగురావణుండు పదనబాణమోహితుం డై మెల్లన నుపసర్పించి బలాత్కారంబున నద్దేవిం నోడ్కొని కాంచనవిచిత్రసోపానం బారోహించి తచ్చిత్తంబు వడయుతలంపున నిట్లనియె. 954

—రావణుండు జానకికి దనభాగ్యముఁ జూపుట. —

సీ. రమణీయ హేమతోరణము విచిత్రసోపానంబు నవరత్న భాసితంబు
నానాపత త్రినన్నాదితంబు నవేందుకాంతకుట్టిమదేశకల్పితంబు
నారీసహస్రసంచారంబును మనోజ్ఞ సురదుందుభిభావనశోభితంబు
హాటకమణిసాధవార్త్యసంబాధంబు శక్రపాశినిశాంతసన్నిభంబు
తే. దాంతరాజితస్ఫూటికతాపనీయ, నీలపురుషావల స్తంభనిర్మితంబు
నగుచు నవరత్న ఖచిత మై యలరు చున్న, నంబుజాక్షి మదంతరిపురంబు కంటె. 955

తే. తరుణి యిచ్చటి దాంతికతాపనీయ, హరివిద్రుసరచితగవాక్షములును
హేమజాలకపరివృతహీరఖచిత, సురచిరమనోజ్ఞ భిత్తులు చూడు మబల. 956

తే. కాంచనవిచిత్ర భూమిభాగములుకుచిర, మా క్షికివితానములురత్న మండపములు
దీర్ఘికలు పద్మినులు మణిదీ ప్తదివ్య, భవనములు శయ్యలును జూడు పద్మనేత్ర.

ఉ. ముప్పును బాల్యముఁ గుజయు మూఢత లేనిపరాక్రమోన్నతు
ల్కుప్పదిరెండుకోట్లబాముఖ్యులు దైత్యులు యావనాధికు
ద్భవుక న నృజింతురు ప్రతాప మెల్లర్పంగ వారిలోన నే

నొప్పుగ నొక్కొక్కరికి నొక్కొక్కవేపుర నిల్చి యుండుదున్.

958

ఉ. నాదుబలంబు రాజ్యము ధనంబును నీయదిగాఁ దలంచుచు
నాదన కీవు ప్రాణములకంటె గరియసి వాడు గాన నా
కాదర మొప్పు భార్య వగు మంబుజలోచన దేవదైత్యవి
ద్యాధరనుందరీమణుల కందఱి కీశ్వరి నయ్యె దెంతయున్.

959

క. నావచనము విని బుద్ధి, ప్రావీణ్యము మీఱి నన్ను భావజనుమబా
ణావిధునిఁ గాకుండఁగఁ, గావు మనుగ్రహముఁ జేసి కాతరనేత్రా.

960

తే. ఉదధిముద్రితమై శతయోజనంబు, లాయతము గల్గి వసుణశక్రాదులకు న
గమ్యమై లంక యనువేరఁ గ్రాలు నిది మ, దీయవట్టణ మబ్జాక్షి దీనిఁ గంటె.

క. సరసురవిద్యాధరభే, చరకిన్నరయక్షసిద్ధసాధ్యాదులలోఁ
బరికింప నాకు జోడొ, క్కరుఁ డైనను లేడు ముజ్జగంబులయందున్.

962

ఉ. మానవుఁ డల్పతేజః డవమాని తపస్వీయు రాజ్యహీనుఁడు
స్త్రీనుఁడు దుర్విభావుఁ డవినీతుఁడు నీమగఁ డట్టివానిపై
మానిని మోహ మేటికి సమానుఁడ నన్ను భజింపు మస్థిరం
బాన కదా పడంతులకు యావన మంతయు నాఁటినాఁటికిన్.

963

ఉ. రామునిఁ జూడఁ గోరకుము రాజముఖి యింక నెల్లు రాఁగలం
డామనుజాధముం డిచటి కాశుగ మెట్టులు కట్టినోపు ను
ద్దామగతిం బ్రదీ ప్తశిఖదారుణహేతిని బోలె నాకడ
సేనుము నొందియున్ననినుఁ జేకొన నేక్రియ వచ్చు వానికిన్.

964

క. సురలై న నివృహాపురిఁ, జొర వెఱతురు రాముఁ డెట్లు చొరఁగలఁ డింక నీ
వెఱవేల నాదురాజ్యము, గతితా నీసాముగాఁగఁ గైకొనుము రహిన్.

965

తే. భువనములయందుఁ గల మముబోఁటి సత్త్వ
వంతు లగువారు దాసులై వలయు పనులు
సేయు చుండఁగ రాజ్యాభిషిక్త వగుచు
వనిత ననుఁ గూడి నుఖయింపు మనుదినంబు.

966

తే. వెలఁది నీవు చేసిన పూర్వవృజన మెద్ది, గలదది యరణ్యవాసంబువలన సమసెఁ
బాలఁతిరో యింక నీపూర్వపుణ్యకర్తృ, ఫల మనుభవింపుమిచ్చటఁ బంకజాక్షి.

క. ఇన్నాళ్లు కానసంబునఁ, బన్నుగఁ దప మాచరించి బడలుటకుఁ దుది
న్నన్ను వరియించి సుఖసం, పన్నత నొప్పుటయు నీకు ఫలమగుఁ గాదే.

968

తే. అంబుజేక్షణ తొల్లిమాయన్నయైన, ధనవిభుని ఘోరసంగరంబున జయించి
తెచ్చినట్టి పుష్పకనామ దేవయాన, మిదియె చూడుము కామగం బిదిలతాంగి.

తే. చందన మలంది తాంబూలమందిదివ్య, భూషణంబులఁదాల్చియీపుష్పకంబు
సందు ననుఁ గూడి వలసినయట్లు నీవు, సంతతంబును విమరింపు చంద్రవదన.

- క. వినులాంబుజంబుకై వడి, రమణీయం బగుచుఁ జాల రాజులు నీయా
స్యము మురువు దక్కి యున్నది, కమలేక్షణ వగవుచేతఁ గందినకతనన్. 971
- క. అన విని జానకి దశకం, పునిదుర్వచనముల కడలి తోరపుశోకం
బున నేడ్చెఁ గనులనశ్రులు, చినుకఁ బటాంతమున మోముఁజేర్చి రయమునన్.
- క. ఇమ్మెయి ఘనశోకావే, శమ్మున విలసింపు చున్న జనకకుమారిం
గ్రమ్ముటఁ గనుఁగొని కామవ, శమ్మున నిట్లనియె రాత్రిచరుఁ డాతురుఁ డై 973
- ఉ. నన్నతగాత్రి యింక గడుసంభ్రమ మేల విధాత యీగతి
న్నిన్ను సృజించె నాకొఱకు నేరుపు లేటికిఁ దప్ప దింక నీ
యున్నతపాదసర్వముల కుత్తమభక్తి నమస్కరించెదం
బన్నుగ నన్నుఁ బ్రోవు మీఁక వశ్యుఁడ దాసుఁడ నైతి నెంతయున్. 974
- చ. స్వరశరపీడితుండనయి సారెకు నే నిపు డన్నమాట లో
కరివరయాన నీచములుగా మది నెంచకుమా త్రిలోకనుం
దరి వగునీకు వందన మొనర్చెను గాని దశాననక్షపా
చరవిభుఁ డెన్నఁ డేని యొకచానపదంబులు వ్రేల ముట్టునే. 975
- ఆ. పరంగ ధర్మలోపభయమును సిగ్గును, విడిచి యింక గారనింపు నన్ను
నెలఁత మనకు దైవనిష్ఠ్యంద మీబంధ, మార్ష మగుటఁ దప్ప దడలవలదు. 976
- చ. శతమఖముఖ్యు లెవ్వనిప్రసాదముఁ గోరి నమగ్రభక్తి సం
తతము భజింతు రట్టిఘనదైత్యశిఖామణి యైనరావణుం
డతిశయభంగి వేడ విన దయ్యయొ యెంత వివేకహీన యీ
సతి యని విన్నవారు వెలిఁ జాటరె వేటొకరితఁ బల్కినన్. 977
- వ. అని బహుప్రకారంబులఁ గందర్పదర్పగోచరుండు గావున మైమఱచి కృతాంత
వశగతుం డై వై దేహిం దనసామ్ముగాఁ దలంచుచు దురాలాపంబు లాడు చున్న
రావణుం జూచి యద్దేవి భయంబువిడిచి వానిఁ దృణంబునకు నరిగా భావించి
చినతెఱుం గెఱింగించుకరణి నొక్కతృణఖండంబుఁ జేతం బట్టుకొని శోకావే
శంబున నిట్లనియె. 978

—ఇతి సీతాదేవి రావణుని నిరసించుట. ఇతి—

- క. దారుణచాపచ్యుతవి, స్ఫురతరానలవిదగ్ధశాస్త్రపకులకాం
తారుఁడు దశరథుఁ డనఁగా, ధారుణివరుఁ డొప్పు సత్యధర్మోజ్జ్వలఁ డై. 979
- ఉ. ఆనరలోకపాలకున కగ్రనుతుండు మహాభుజుండు న
న్మానితబాహుశౌర్యుఁ డసమానబలుండు జగత్ప్రసిద్ధుఁ డ
బ్జాననుఁ డబ్జలోచనుఁ డహస్కరశేజుఁడు సత్యవాది పం
చాననవిక్రముండు గలఁ డాద్యుండు రాముఁ డనఁ బ్రసిద్ధుఁడై. 980
- క. హరునకు నును కైలుభసం, హరునకు రమపోలె నమృహారాజకులా

- భరణ మగురాఘవున కే, నరయంగా ధర్మపత్ని నగుదు సురారీ. 981
- ఉ. దోన మటంచుఁ జూడ కిటు దొంగిలి నన్దాని తెచ్చి తీవు దు
స్తానుర యింక మద్విభుఁ డహర్పతితేజఁ డమోఘవీర్యఁ డా
యానము దోచ కుండఁగ ఖరాసురునిం బలె నిన్ను లోకము
ల్బాసట యై కడంగినను బాణహతి స్థరఁ గూల్చు కుండునే. 982
- ఉ. రామునిసాయకంబులు తరంగము లాపగగట్టునుం బలె
స్థీమము గాఁగ నీతనువుఁ బెద్దయు బ్రద్దలు వాపు చుండ ను
త్రానువిరోధి తీవ్రుఁ డగుతాష్ట్రస్యనిచే భుజగంబుఁ బోలె నా
రామునిచేతఁ గూలెదవు రావణ సత్త్వము వీటిఁబోవఁగన్. 983
- క. దనుజాధమ నీచెప్పిన, యనిమిషరిపు లంద తాజనాధిపుమ్రొలం
బనిచెడి నిర్విషు లగుదురు, వినతాసుతుమ్రొల నున్నవిషఫణులగతిన్. 984
- మ. మును నీచే నని. నోడి పాటిననురు స్తుఖ్యామరశ్రేణితో
నెనఁగా జూచితో రాఘవప్రవరు నయ్యత్సౌకువంశేంద్రుఁ డా
ర్యనుతుం డుర్వి భవద్వివాశనకరుం డై పుట్టి సి న్నాజిలో
దునుము నిక్కము యూపబద్ధపశువుం దున్నాడుచంపంబునన్. 985
- క. ఆరఘునాథుండు ఘనరో, పారుణితాక్షులను జూచినంతనె నీ వి
ద్ధారుణి నీత్ర కూలెద, వారయఁ ద్రిపురారితే ననంగుండుఁ బోలెన్. 986
- క. అటుగాక యమ్మహాత్ముని, పటుబాణపథంబు నొంది బలవీర్యనము
త్కటతను బ్రతికితి వేనియుఁ, గటకటఁబడి యోడి పాటఁగలవు నృశంసా. 987
- క. ఇనవిధులు గతులు దప్పిన, వననిధు లింకినను హవ్యవహుఁ డాటిన మే
రునగము విఱిగిన రాముండు, నినుఁ బొరిగొన కేల విడుచు నీచచరిత్రా 988
- తే. చెలఁగి యెవ్వోడు జలధి శోషింపఁ జేయుఁ
జంద్రు, నెవ్వోడు పడఁ గూల్చుఁ జాలు ధరణి
నట్టివాఁడు నీతను విడు ననెడుమాటఁ
జెప్ప విన నిది మిగుల నచ్చెరువు గాదె. 989
- క. దనుజాధమ ననుఁ గొనితెచ్చిన యప్పుడె నీదుసిరియు జీవితకాలం
బు నశించె యశము చెడె లం, క నిజంబుగ విను మనాథ గాఁ గల దింకన్. 990
- చ. అనఘుండు మద్విభుండు చరితార్థుండు రాముండు దండకంబులం
దనుజసహాయుఁ డై నిజభుజాంచితవీర్యము నాశ్రయించి నె
న్మనమున భీతి దక్కి బహుభంగులఁ ద్రిమరుచున్నవాండు త
స్యనశరవృష్టి నీలము గర్వము వీర్య ముడంగి పోవదే. 991
- తే. నాథునైనబాసి యున్నచో చన్ను నీవు, మచ్చరంబున మ్రుచ్చిలి తెచ్చి తిట్లు
దానవాధమయిది శుభోదర్శ మగునె, కడఁగినీవంశమునునిన్నుఁ గాల్చుఁగాక.

- తే. కాలనిర్మిత మై భూతజాలములకు, హాని యెప్పుడు సమకొను నపుడు కార్య
మందుఁ గాలవశంగతులై మనుజులు, కీడు మే లని యించుక చూడ లేరు. 993
- తే. అట్టికాలంబు నీకు సంప్రాప్త మయ్యె, దనుజపాంసన నాకతంబున సమస్త
రాక్షసక్షయ మయ్యెడి రాముచేత, సమ్మ నావచనమ్ము నిక్కమ్ముగాఁగ. 994
- క. రామునిసతి నగునే నీ, చే ముట్టు సశక్య నైతి షీతి స్రుగ్భాండా
ద్యామండిత మగునన్తఖి, భూమియుఁ జండాలుచేతఁ బోలె దురాత్మా. 995
- తే. రాజహంసను గూడి యశ్రాంత మబ్జ
షండములయందు సంక్రీడ సలుపు హంసి
మఱియుఁ దృణషండగత మైన మద్గురంబుఁ
గాంచి యెభ్యంగి మమతఁ గావించు నీచ. 996
- క. రాముని వైభవజితను, త్రాముని ధర్మవ్రతాభిరాముని సుగుణ
స్తోమునిఁ బాసి నయవిదూ, రా మహి హాకనిమిష మైనబ్రతుకంగలనే, 997
- క. పొనఁగ నుపక్రోశమలీ, మన నై బ్రతుకంగవలెనె మనుజాశన న
న్నసమునఁ గట్టినఁ గట్టుము, వెనమ్రొంగిన మ్రొంగు మేను విన నీమాటల్. 998
- క. అని యీగతిఁ గ్రోధంబున, దనుజకులాధమునిఁ జాల దారుణవాక్యం
బున దూఱ నాడి యశ్రులు, చనుదేరఁగ నూరకుండె జానకి యంతన్. 999
- రావణుండు సంవత్సరములోపలఁ దనమాట కొడఁబడకున్నఁ జంపింతునని సీతను బెదరించుట.
- క. సురకంటకుండు మైథిలి, పరుషోక్తుల కలిగి మరల బంధురకోప
స్ఫురితారుణాక్షుండై భీ, కరరవమున నిట్టు లనియొ గటము లదరఁగన్. 1000
- క. పదిరెండు నెలలు నోర్చెద, ముదితా యక్కాలమునకు మొనయకయున్నం
బిదప నిటఁ బాచకులు ఖిడ్గధారఁ గోయుదు రనేకఖండంబులుగాన్. 1001
- క. అని పలికి మఱియు రావణుఁ, డనుసమకోపమున రాక్షసాంగనలఁ గనుం
గొని యెట్టులైన మీ రీ, వనితామణి దర్ప మణఁపవలయుం జుండీ. 1002
- ఆ. అనిన నట్లు కాక యని రాక్షసాంగన, లతిభయంకరాన్య లగుచు మోడ్చుఁ
గేలుదోయిలోడఁ జాలఁ బంటవలంతి, కూతు చుట్టుముట్టుకొనిరి ముపుడు.
- ఉ. క్రవ్వట రావణుం డసురకాంతలఁ గన్గొని మీర లీబిడ
నృవృత్తితో నకోకవిపింబున నుంచి నమగ్రభక్తి ని
త్యమ్మును బ్రోచుచు స్వహువిధప్రియభావల నాదరించి నా
సామ్మగఁ జేసి నమ్మదము చొప్పుడఁ దెండు గజాంగనం బలెన్. 1004
- వ. అని యిట్లు చరణఘాతంబునం బుడమి బ్రద్దలువాఱ నిట్టట్లు చలించుచు నాఱ్ఱ
పించిన నయ్యసురస్త్రిలు వై దేహి నచ్చటం బాపిగొని సర్వపుష్పఫలోపేతంబు
ను సర్వాభిలషితపదార్థఫలవృక్ష విరాజితంబును సర్వకాలమదమ్మగపక్షినిమే

వితంబు నగునశోకవనంబునకుం దోడ్కొనిచనిరి యి త్రైతంగున నమ్మహీపుత్రి
రాక్షసీవశంగతయై వ్యాఘ్రీమధ్యంబునం జక్కిన హరిణీచందంబున నడలుచు
భయశోకంబులు మనంబునం బెనంగొన రామచంద్రుని డై వతంబుగాఁ దలం
చుచు ననన్యవరాయణ యై యుండె నిక్కడ దండకారణ్యంబునందు. 1005

—అంత రామునికి గుర్పిమి త్రము లగపడుట అంత—

చ. కపటమృగస్వరూపుఁ డగుకల్పవచిత్తునిఁ దాటకేయునిఁ
విపులశరంబునం దునిమి వెండియు రాముఁడు పర్వతాలకుఁ
విషివపథంబుఁ బట్టి కడువేగమె వచ్చుచు నుండ వెంటనే
యపుడు వినంగ నయ్యె నశుభావహజంబుకనాద ముగ్ర మై. 1006

క. దారుణ మగుతన్నినదము, నారూఢిగ నాలకించి యడలుచు గాత్రం
బారటపడఁ జిత్తంబునఁ, గూరిన పెనుశంక నిండుకొన నిట్లనియెన్. 1007

తే. దారుణం బగుజంబుకధావన సరయఁ, దగ నమంగళసూచకంబగుచుఁ దోచె
సీత ఘోరానురులచేతఁ జిక్కకుండ, దండకమునఁ గుశలినియై యుండుఁగాక.

సీ. అక్కడ మృగరూపుఁ డగుతాటకాసుతుం డన్మచ్చరాహతి నవనిఁ గూలు
నపుడు మదీయస్వరానుకారంబుగా నాక్రందనముఁ జేసె నయ్యెలుంగు
విని మహీసుత నొంటి విడిచి తేదాజ్ఞచే ననుజండు నాచంద మరయ వచ్చెఁ
గాఁబోలు ఘోరరాక్షసగణోపేతుఁ డై మారీచుఁ డిభ్రుంగి మాయఁ బన్ని
తే. సీతనువధించుతలఁపునఁ జెలఁగినన్ము, దవ్వులకుఁ బాపిగొనియేగెదలఁపనిదియ
ధార్థమగుఁగానిచో హాహతోస్థిలత్వ,ణాయనుచునాదుపలుకుగానటచుటెట్లు.

క. తలఁపగ నిష్కారణముగఁ, బలుపుర రక్కసులతోడఁ బగఁ గొంటి నసీ
తిలకమున కనుజనకు మం,గళము గలుగుఁ గాక ఘోర కాననమందున్. 1010

క. ఘోరనిమి త్రము లెంతయుఁ, దోరంబుగ నాకు నిపుడు తోచెడి నకటా
సారసముఖ యె ట్లున్నదొ, వీరుఁడు నాతమ్ముఁ డెట్లు విహరించెడినో. 1011

ప. అని బహుప్ర కారంబులఁ జింతించుచు రాక్షసుఁడు మాయామృగస్వరూపం
బునఁ దన్ను దూరంబునకుం గొనిపోవుటయును బరంపడి స్వప్రయుక్తవిశి
ఖాభిహతుం డై మారీచుండు మృగరూపంబు విడిచి రాక్షసరూపం బంగీక
రించి తనమాటగా సీతాలక్ష్మణులం బేర్కొని ప్రాణంబులు విడుచుటయును
ఘోరం బగుజంబుకనాదంబు వినంబడుటయును దీనముఖంబులై ఖగమృగంబు
లప్రదక్షిణంబుగాఁ దిరిగి భయంకరనిస్వనంబులు నలుపుటయును మఱియు
ననేకదుర్నిమి త్తంబులు దోచుటయు నివి యన్నియుం దలపోసి రాముండు
పరిశంకితుం డై తలంకుచు సీతాదర్శనలాభముం డై శీఘ్రంబున నిజాశ్రమం
బునకు వచ్చుచు ముందట. 1012

- రాముడు తనకడ కేతెంచులత్తులు జూచి దురిభితుం డై సీతాక్షేపం బడుగుట. 1013
- క. గతతేజంధై తనకడ, కతిరయమున వచ్చుచున్నయనుజన్తుని సు
వ్రతునిం గని మోమున దీ, నత గన్పడఁ గనుల జలకణంబులు దొరుగన్.
- చ. దనుజనిషేవితం బయినదారుణకానససీమ నేలకో
జనకజఁ బాసి లత్కణుడు సంభ్రమియై చనుదెంచు చున్నవాఁ
డని ధృతి దూలి డగ్గటి రయంబున నాతనిచేయి బట్టి నె
మ్మనమున శోకముం గదుర మాటలు తొట్టువడంగ నిట్లనున్. 1014
- ఉ. తమ్ముడ మేదిసీనుతను దారుణకానసమందుఁ బాసి నీ
కిమ్మెయి నొంటి రాక తగునే వెఱఁ గయ్యెడు నాఘృగాక్షి ని
క్కమ్ముగ ఘోరరాక్షసమృగంబులచేఁ బడకుండ నేడు నే
మమ్మున నున్నదే దనుజమాయఁ దలంచిన శంక దోఁచెడిన్. 1015
- ఉ. అక్కట యెందుఁ జూచిన భయంకరవైఖరి దుర్నిమిత్తముల్
పెక్కులు దోచు చున్నయవి భీషణజంబుక కాకఘాతముల్
దక్కఁ నొక్కరితీ భయదధ్వని మ్రోయఁ దొడంగె రక్కసుల్
నిక్కము నేడు మాయ నవసీజ హరించి రటంచుఁ దోచెడిన్. 1016
- చ. అలయక సంతతంబు దనుజాధము లిందుఁ జరింతు రీవు మై
ధిలి నెడఁబాసి వచ్చితివి తెంపున దైత్యులచేతఁ జిక్కెనో
వులులు వరాహము ల్వరభము ల్పరు లొక్కట హింసఁ జేసెనో
కలఁగెడి నెమ్మనం బెడమకన్ను చలించెడి శోక మయ్యెడిన్. 1017
- ఉ. ఏరచుణిమణి న్విడిచి యిచ్చటి కీ వరుదెంచి తిప్పు జే
సీరదవేణి మోదమున నిత్యము నాకెదు రేగుదెంచు నే
కైరవగంధి ప్రాణములకంటె గరియసి యై తనర్పు నా
సారసనేత్ర చంద్రముఖ జానకి యెక్కడఁ జెప్పు లత్కణా. 1018
- తే. సీరియు రాజ్యంబు గోల్పడి చిన్నవోయి, కాననంబునమునివృత్తిఁబూనితిరుగు
నట్టి నా కెంత దుఃఖనహాయ యైన, భూమిపుత్రిక యేజాడఁబోయెఁ జెవును.
- తే. ఏవెలందిని బాసి యొక్కింత కాల, మైన జీవింపఁగా నోప నట్టి పంక
జాక్షి నిత్యానసాయిని యైన సీత, యనఘచారిత్ర యేచందమయ్యెఁ జెవును.
- ఆ. శక్ర రాజ్య మైన జానకి లేనిచో, నాత్మ కిం పొనర్ప దయ్య నాకు
నవ్వెలంది కొక్కహాని గల్గిన మన, మెత్తివచ్చు తెల్ల రిత్త కాదె. 1021
- క. సీతానిమిత్త మిచ్చట, నోతమ్ముడ యేను నిధన మొందుచు నుండఁ
జాతకుతూహల యై విఖ్యాతిగ సుఖయించుఁ గాదె కైకయి యింటన్. 1022
- క. మృతసుత యై కౌసల్యా, సతి సుతసామ్రాజ్యవిభవసంజాతసుఖో
న్నతి వీఁగుకై క కిఁక నే, గతి దాన్యముఁ జేసి బ్రదుకఁ గలదు కుమారా. 1023

తే. ఉర్విసందని కుశలియై యుండె నేని, యచ్చుపక నాశ్రమమునకు వచ్చువాడ
నట్లు గాక వేటొకభంగి యయ్యెనేని, తడవుగాకుండఁ బ్రాణముల్విడుచువాడ.

ఉ. జీవితతుల్య యై తనరుసీతను గన్నులకన్న దీట హ
న్వావహాభంగి నాశ్రమమునందుఁ గనుంగొన కున్న యప్పుడే
భూవరనందనా వినుము భూరిగభీరవిపశ్చయోధిలో
సావయవంబుగా మునిఁగి చచ్చెదఁ గాక మనంగ నేర్తునే. 1025

క. అప్యహివుత్రిక ప్రాణయు, తమ్ముగ నున్నదియై లేక దైత్యులచేఁ దా
వమ్మున భక్షిత యయ్యెనొ, తమ్ముడ కలహాపు నాకుఁ దడయక చెవుమా.

తే. హతుఁడ నైతిని లక్ష్మణా యనుచు దుష్ట. దైత్యుఁ డాడినమాటకుఁ దలఁకి నీత
నిన్నుఁ బుత్రైంచెఁ గాఁబోలు నెలఁత విడిచి, నీవు రాఁబోలు నింతయునిక్కువంబు.

ఆ. చాల బాల ముగ్ధురాలు మహానుకు, మారి యాచుహీకుమారి దనుజ
మధ్యమందుఁ జిక్కి మద్వియోగంబున, నెంత చింతపడెనొ క్లాంత యగుచు.

మ ఖరునిం జంపిననాటఁగోలె దనుజు ల్కాంతారభాగంబునం
బరమశ్రోధపరీతచిత్తు లగుచు న్నాయాపు లై యున్నవా
రరయ న్ని విటు రాఁగఁ జూచి జనకత్నాధీశసత్పుత్రిఁ జె
చ్చెర. భక్షింపఁగఁ బోలు నిక్క మిది నిక్షేపంబు గోల్పోయితిన్. 1029

తే. ఇంక నే మని చింతింతు నెందుఁ జొత్తు, నెత్తెఱంగునఁ దాళుదు నెద్ది విధము
ఘోరశోకాంబురాళిమగ్నుండ నైతి, గాంతఁ గన్నులఁ జూడంగఁ గలదె నాకు.

వ నత్సా మత్కృతాపకారంబునకుఁ బ్రతీకారంబుఁ గావించుటకు రాక్షసుల
కవకాశంబు నీచేత దత్తం బయ్యె నెల్లభంగులఁ గష్టంబుఁ గావించితి వని
బహుప్రకారంబుల వై దేహిం దలంచి దుఃఖించుచు లక్ష్మణునిరాకకు గర్హిం
చుచు తుత్తిపాసాభరంబున పోలుచు దీర్ఘంబుగా నిట్టూర్పులు నిగిడించుచు
వదనంబున వై వర్ణ్యంబు దోచ నేత్రంబుల నశ్రుకణంబులు దొరఁగ సంతాప
విశేషంబునఁ జిఱుచెమ్మట గ్రమ్ముచేర రయంబున జనస్థానంబునకుం జని
యంత నంతఁ గొన్ని విహార దేశంబు లవలోకించుచు శూన్యం బైననిజాశ్ర
మంబు డగ్గఱి శోకగద్గదకంఠం డై సామిత్రి కిట్లనియె. 1031

క. ననుఁ బాసి యున్నచో నీ, తను వనమున నొంటి విడిచి తలఁగి రయమునం
జనుదెంచి. తేల యీగతి, ననమున నిను వమ్మి విడిచి వచ్చితి ననఘా. 1032

క. వన మనియు దైత్యసేవిత, మనియు నెఱిఁగి నీత విడిచి యరుదెంచినని
స్థనినప్పటినుండి జగ, జ్ఞనవినుతా నామసంబు శంకిత మయ్యెన్. 1033

క. ఇది యేమి హేతువో ని, న్నదటునఁ గనినంతనుండి యనఘాత్మక నా
హృదయం బగలెడి శోకము, వొదలెడి వామాంకనేత్ర భుజము లదరెడిన్.

అత్తలును రామునికిఁ దాను సీతను విడిచి పెట్టుటకుఁ గారణంబుఁ దెల్పుట. అత్తలు-

క. నా విని లక్ష్మణుఁ డతిశో, కావలచేతన్ముఁ డగుచు ననుచమఘనదురి
ఖానేశంబున నడలుచు, భావంబునఁ గుందు రామభద్రున కనియెన్. 1035

ఉ. ఇంతన నేల దేవ మిథిలేశ్వరపుత్రిక నొంటిడించి నా
యంతనె యేను దుష్టచుతి నై చనుదెంచినవాఁడఁ గాను మీ
చెంతకుఁ బోయి రస్తునుచుఁ జెచ్చెర నయ్యమ తూల నాడ నొ
క్కింత సహింపఁ జాల కీపు డీగతి వచ్చినవాఁడ నెంతయున్. 1036

మ. అనఘా నీవు మృగంబువెంట మృగయావ్యాస క్తచిత్తుండ నై
చనినం బివ్వుటఁ గొంతసేపునకు యుష్మత్కంతనాడబురీ
తి ననుం గావఁగ రాఁరె హాజనకపుత్రీ హానుమిత్రానుతా
యనుమాట ల్విస నయ్యె దూరమున దై న్యభావనయుక్తంబుగన్. 1037

ఉ. ఆనినదంబు కర్ణపుట మంటినయంతనె శంకీతాత్మయై
జానకి నన్ను నీకడకుఁ జయ్యనఁ బొమ్మటు లంచుఁ బల్కినం
గాననమందుఁ బాయుటది కర్ణము గా నటు లైన సీతకు
న్దాని ఘటిల్లు నంచు వినయంబున నంజలిఁ జేసి నమ్రతన్. 1038

వ. దేవి భవవల్లభుం డగురాముండు త్రిలోకఖ్యాతపౌరుషుండు విక్రమవంతుం
డన్ముహూనుభావున కెందును గొఱంశ లేదు నీవు తప్పుదలంచితివి నాచెప్పిన
ట్లావైడిమెకంబు రాక్షసమాయ యగుటంజేసి రామధనుర్ముక్తసాయకాభి
హతం బై మృగయావంబు విడిచి దైత్యనాసంబునఁ బ్రాణంబులు విడుచుచు
నునఘనంబునకు విషాదంబుఁ గల్పించుకొఱకు రామవాక్యానుసూపం బగు
వాక్యంబున నిట్లాడె నంతియ కాక నురాసురాదు లొక్కటియై యెత్తివచ్చిన
ననహాయశౌర్యంబున వధించుం గాని రఘునల్లభుండు పౌరుషంబు విడిచి
రక్షింపు మనియెడినీచవాక్యంబుఁ బల్కునే యమ్మహాత్ముండు దేవతల నైన
రక్షింప నమర్థం డిది యేటిచింత రాముండు ముల్లోకంబులయం దజయ్యుం
డవురాక్రమధుర్యునిం దొడరి పోరునట్టిజెట్టిజోదు త్రిలోకంబులయం దింతకు
మున్ను పుట్టినవారిలోన నింకఁ బుట్టెడువారిలో నైనను లేడు గావునఁ
గునారీజనసేవితం బైనయీవిచారంబు విడిచి స్వస్థచిత్తపు గ మ్మని బహు
ప్రకారంబుల నే నమ్మహాదేవిని బ్రార్థించుచు దైర్యంబుఁ దెల్పినఁ గలకటం
బడి కన్నీరు నించుచుఁ గోపంబు గదిరినమనంబుతో దారుణవాక్యంబున
నా కిట్లనియె. 1039

సీ. దురితాత్మ నామీద దుష్టభావము నేర్చి యున్నాడ విది నీకు యుక్త మగునె
రాముండు మృతుడైన రమణతో నన్నుఁజేకొనఁగనీకు వశంబె మొనసిమున్ను
దుర్వచారత భరతుండు వరం బను నెవమున సామ్రాజ్య మపహరించె

నన్నకు నెటు లైన హానిఁ బుట్టఁగఁజేసి నన్నుఁ జేకొనఁ గాననమున కీవు
తే.వచ్చితివి మీకు నిరువుర కచ్చుపడఁగ, నిదియు సంకేత మగునని యిచ్చుఁడలఁతు
నట్లుగాకున్న విభుఁడు నిన్ను ర్తిచిలువఁ,దోడుపడుటకుఁజనకుండె వేడుకమెయి.
తే. అకట స్రచ్చున్నచారి వైసట్టిరివుఁడ, వైతి వీవు రంధ్రాన్వేషివగుచు ననుఁ బ్ర
తిగ్రహించుట కిట్లరుదెంచి నాఁడ, వేల చేకూరు నీ కది హీనచరిత. 1041

—రాముఁడు లక్ష్మణుని దూటుట. —

క. అని యాడరానిమాటల, నను దూఱిన ఎగల నెప్పునంబుం బొగుల
స్థనరోషకమాయితలో,చనుడ నగుచు నిట్లు విడిచి చనుదే వలసెన్. 1042

చ. అనవుడు రాముఁ డిట్లనియె నక్కట లక్ష్మణ మత్ప్రభావము
స్థనతరవిక్రమంబు బలగర్వ మెఱింగియు నింతిమాటకై
వనమున నొంటిఁ బాసి యిటు వచ్చుట నీ కగు సయ్య మాటి కే
మనఁ గల దింక రోషమున నాపదఁ దెచ్చితి వేమి సేయుదున్. 1043

ఆ. బాల యగుట సీత భర్తృమోహంబున, నాడరానిమాట లాఢఁ గాక
తాల్కి విడిచి నీవు తామసంబున నొంటి, విడిచి వచ్చి తిది వివేక మగు నె. 1044

ఉ. నీ నిటు రాఁగఁజూచి రజనీచరు లొక్కటఁ బట్టి మ్రింగిరో
పావనశీల నెత్తికొని పాఱిరో కాననమందు డాచిరో
దావమృగ వ్రజంబు వనితం గబళించెనొ యేమిఁ జేసెనో
యేవిధ మయ్యెనో యడవి నెట్లు వసించెనొ యెంత గుండెనో. 1045

వ. సీతా స్రచోదితుండవై శ్రోధవశంబున మచ్చాసనంబు నుల్లంఘించి వచ్చుటం
జేసి సర్వప్రకారంబుల నవినయంబు నీచేతఁ గృతం బయ్యె నాయందు రాక్షస
సంహారసామర్థ్యాభావంబు శంకించి వచ్చితి నంటివేని మదీయభావిక్రమవిశే
షం బనివార్యం బని యెఱింగి యున్ననీ కిట్లనుట కవకాశంబు లేదు సీతా
పరుషవాక్యంబుల లోకనింద యగు నని తలంచి వచ్చితి నంటివేని యజ్ఞానంబు
సం బలికినమైథిలిశ్రోధవాక్యంబుల గర్హణంబు గలుగనేరదు పరుషవాక్యశ్రవ
ణమాత్రంబున సమాగతుండ నైతి నని యంటివేని సంక్రద్ధ లగుయవతు
లేమేమి పలుక రమ్మాట కలిగి యట్టివారి విడిచి వచ్చుట యుక్తంబు గా దెల్ల
భంగుల నయుక్తకార్యంబుఁ గావించితి వని పలికి వెండియు నిట్లనియె. 1046

చ. పసిడిమెకంబువెంట బహుభంగులఁ ద్రిమృరి పట్ట లేక నే
విసివి శితాస్త్ర మేయ నది వేగ మృగత్వముఁ బాసి ఘోరరా
క్షసుఁ డయి మామకస్వరముగా నిను సీతను బేరుకొంచు ఘో
రశిఖరిమాడ్కి ధాత్రిఁ బడెఁ బ్రాణము లంగముఁ బాసి పోవఁగన్. 1047

తే. మాయరక్కసుఁ డిభృంగిమాయమైన,యంత నుండియుఁ దన్నాద మాలకించి
బ్రమసి మీరెంతవంతలఁబడుచునున్న, వారొకోయనిచి త్తంబు వగలఁ బొగిలె.

క. ఏ మనఁగ వచ్చు నీ విపు, డామానినిఁ బాసి యిచటి కరుదెంచుటచే
నామదికిఁ దోచినంతయు, సౌమిత్రి యిప్పు డిచట సత్యం బయ్యెన్. 1049

— ఊహ రాముఁడు నిజాశ్రమమునందు జానకిఁ గానక పరితపించుట. ఊహ —

వ. అని పెక్కు తెఱంగులం బలవించుచుం బోవు చుండ నన్యుహానుభావునకు వా
మలోచనాధఃపక్షంబు చలించె శరీరంబు కంపించె మఱియు సశుభసూచకం
బు లగు పెక్కు దుర్నిమిత్తంబులు దోచినఁ గలంకవడి నై దేహికి నేమంబు
లే దని పలుకుచు నీతాదర్శనలాలనుం డై రయంబునం జని శూన్యం బై సనిజా
శ్రమంబుఁ గని మనస్తాపం బంతకంత కగ్గలం బగుచుండ వేగంబున నుద్భ్రాం
తుం డై నవానిపగిది హస్తాద్యవయవంబులు విడుర్పుచుఁ గొండాకనే పయ్యా
శ్రమం బంతయుఁ గలయం దిరిగి యొక్కచోట శోభావిరహిత యై సొబగు
దప్పి యున్న పర్ణశాల నవలోకించి యందు జానకిఁ గానక శోకసంతాపదళిత
హృదయం డై వెండియు నామూనపుష్పమృగద్విజంబును శోభావిహీనంబును
విధ్వస్తంబును సంత్యక్తవనదై వతంబును విప్రకీర్ణాజనకుశంబును విప్రవిధబ్రుహ్మ
కటంబును శూన్యంబునై వృక్షంబులతోఁ గూడ రోదనంబు నేయుచున్నదాని
పగిదిం జూపట్టు చున్న నిజస్థానంబుఁ జూచి జానకి నెందునుం గానక విల
పించుచు. 1050

చ. అనుదులు సీతఁ జేకొని రయంబున నేగిరొ లేక చంపిరో
మెనవిరొ గౌతమీనది కమయగతి స్ఫులిల్లార్గ మేగెనో
కుసుమఫలప్రవాళమునఁ గోయుటకు న్వసవిధి కేగెనో
వినువక పువ్వుటీరముల వెంబడి డాఁగెనొ యెందుఁ బోయెనో. 1051

వ. అని తలపోసి నానాప్రకారంబుల జానకి నన్వేషించి యెందునుం గానక శోకా
ర్ణవపరిప్లుతుం డై నవానిపోలిక నున్న తునిచందంబునం జూపట్టుచు. 1052

మ. ఘనుఁ డారాముఁడు చెట్టుచెట్టు గలయంగాఁ జూచుచు నైల్లము
ల్వనము ల్పల్వలము ల్పదీనదము లావానంబు వీక్షించుచు
స్వనితం గానక వెట్టిపట్టినగతి న్వర్తించుచు న్యోకతా
మ్రనితాంతేక్షణుండై వని న్వేషక నారంభించె సుదేవీగియై. 1053

— ఊహ రాముఁడు వనవృక్షాదులను జానకి పోయినతెరు వడుగుట. ఊహ —

భుజంగప్రయాతము. అతాంగి స్థృతాగణ్యలావణ్య నబ్జా
యతాక్షిం గదంబప్రయ స్తత్ప్రియ స్స
న్నితంబం గంఠాబావనీజాతమూ చూ
చితే చెప్పుమో యింతి నేమంబు నాకున్. 1054

చామరవృత్తము. లోలనేత్రఁ గానవా విలోలనారి కేళమా
సాలమా రసాలమా విశాలకందరాళమా

- తాలమా తమాలమా మదస్తవత్ప్రకాండహిం
తాలమా ప్రవాళమా ఘనస్పృశద్భ్రజాలమా. 1055
- మత్తకోకిల. సారసాయతనేత్ర పోయినజాడఁ దెల్పవె నాకు మం
దారమా సహకారమా సముదగ్రరుక్మరవీరమా
సారభూతశమీరమా ఘనసారమా యటవీరమా
భూరికాంతిమయూరమా ఫలపూరమా సుకరీరమా. 1056
- మత్తకోకిల. మందయానను గానవా పిచుమందమా వటబృందమా
కుండమా యరవిందమా ఘనకోమలాంబరచుంబిమా
కండమా నవకండమా ననుఁ గాంచి పుణ్యము నొందుమా
చందనావనిజాతమా వనజాతమా గిరిజాతమా. 1057
- తోటకవృత్తము. ఘనపల్లవకోమలగాత్రిని గాం, చనవర్ణశరీరిణిఁ బాగుముఖుఁ
ఘనకేశిని సీతను గంటివె కాం, చనవృక్షును చెప్పు ప్రసన్నమతిన్. 1058
- తరువోజ. దనుజులు కాననాంతరమున నొకటఁ దరళాక్షి జానకి దాచిరో లేక
గొని పోయిరో లేక స్తూరతఁబట్టి కొని మ్రింగిరో వన్యఘోరసత్వములు
మొనసి హింసించెనో మోహనపాణి ముదిత కల్యాణి భూపుత్రి మత్పత్ని
జనకనందని పుణ్యసాధి యేజాడఁ జనియెనో చెప్పు మత్సత్పదపమ. 1059
- వృక్షీవృత్తము. సరోజముఖ నర్జునప్రియను బారుబింబాధర
న్నరేంద్రవరకన్యక స్థనరణన్మణీనూపుర
స్వరాభరణభూషితాంగి నరవర్ణిని నీత నీ
యరణ్యమునఁ గానవా వికసితార్జునక్షౌభమా. 1060
- చామరవృత్తము. పరాకు మాని సైచ రానిబాళి మీఱ వేడునా
మొఱుకొనించి యెందుఁ బోయె మోహనాంగి సీత నీ
వెఱింగి తేని వేడ్క నప్తుహేజజాడఁ జెప్పి నా
విరాళి మాన్చి ప్రోవవే ప్రవృద్ధబిల్వవృక్షమా. 1061
- తరల. మదమరాళమ గానవా యలమందయానను జానకి
న్మదితచక్రమ గానవా నృపపుత్రిఁ జక్రవయోధర
స్పదమలాంబుజపాణిఁ గానవె సంభృతాంబుజమండమా
కొదమతుమ్మెద గానవా నవకోమలభ్రమరీకచన్. 1062
- వనంతలిలకావృత్తము. రంభావనీరుహను రాజితప్రతమా యా
రంభోరు వేగిన తెఱం గెఱింగింపు ప్రీతిం
గుంభీంద్రకుంభకుచఁ గోమలగాత్రిఁ గంటే
కుంభీంద్రమా తెలుపు కోర్కులు మీఱ నాకున్. 1063
- ద్రుతవిలంబితవృత్తము. మదవతీజనమాననసంభ్రమ, ప్రదవచోరమబంధురకీరమా

- మధురభాషిణిమత్ప్రియపత్నియా, సుదతి పోయినచోపైఱిగింపుమా. 1064
 వనమయూరపు త్రము. చంద్రకిరణప్రతిమచారుదరహాసం
 జంద్రముకుశాబ్జవిలసన్ముఖవిలాసం
 జంద్రనిభవర్ణ నలచంపకనునాసం
 జంద్రకినమూహమ రసాతనయఁ గంటే. 1065
- స్వాగతావృత్తము. పక్షకేసరవిభాసితగాత్రిం, బద్మకుట్టలనిభ స్తనయుగ్మం
 బద్మగంధిసరపాలకపుత్రిం, బద్ధినీకమల భామినిఁ గంటే. 1066
- మందాక్రాంతావృత్తము కాంతారోర్వి న్నను విడిచి భూకన్య దా నొంటి నేగెం
 జంతాశోకంబులు వొడమె నుచ్చిత్రముం గాసితె న్నీ
 చెంత న్నేఁ డట్లరుగదు గదా చెప్పి వంశంబ నాహృ
 త్పుంతాపంబుం దొలఁగ నిడుమా చాలఁ బుణ్యంబు గల్గున్. 1067
- మాలినీవృత్తము నిరుపమగుణరాశి న్నీలజీమూతకేశి
 న్నరవరవరపుత్రి న్నవ్యహేమాభగాత్రి
 స్ఫురిసీజదళనేత్ర స్థానకిం జూప రమ్మా
 సరళ పనసజంబుత్తోజరాజంబులారా. 1068
- మహాస్రగ్ధరతరలాక్షిం జెప్పుఁ డత్యాదరమునఁ గుసుమోత్తంసమాతంబులారా
 హరిమధ్యం గానరే మీ రతిదయఁ జెప్పుఁ డింపార సింహంబులారా
 తెఱఁ గొప్పు న్నీత తా నేతెరువునఁ జనెనో తెల్పుఁ డీరంబులారా
 పరిపుష్టశ్రేణులారా పలుకుఁ డిపుడు మత్పత్ని సేమంబు నధిన్. 1069
- ఇంద్రవజ్ర. బాలామణిం జూపుముపారిజాతా, హేలావతిం గానవె యింద్రభూజా
 లోలేక్షణం జూపవె లుంగమా హా, రాలంకృతాంగిం జెపుమా లవంగా. 1070
- ఉపేంద్రవజ్ర. వినీలమేఘోపమవేణి లజ్జా, వినమ్రనక్తాబ్జను వీర్యశుల్క
 న్ననోజ్జరూప స్థణమండన న్రా, జనందనిం జూపుము సారసంబా. 1071
- ఉపజాతి. సాదామినీనన్నిభచారుగాత్రి, స్విదేహరాజాత్మజ విద్రుమౌష్ఠిం
 గాదంబినీ సీతను గానవా స, మృదంబునం జెప్పుము మాకుఁ బ్రీతిన్. 1072
- వంశస్థ. ధరాసుతం గంటే కదంబగుచ్చమా, వరాసనం జూపు లవంగమంజరీ
 గురుస్తనిం జూపవె కుందబృందమా, కరీంద్రహస్తారువుఁగంటే శారికా. 1073
- స్రగ్వణి. భామినింగంటివేబంధుబంధూకమా, భూమిజంగంటివేపుష్పితాశోకమా
 కామినింగంటివే కమ్రకల్లారమా, రామ వీక్షించితేరమ్యమాయూరమా.
 శా. మల్లీ కేతకి మాధవీ కురనమా మందారమా మాలతి
 వల్లెమంజునికుంజమా కుటజమా వామాక్షి. వై దేహీ నా
 యుల్లం బూరటపెట్టి నేడు చనె నీయుగ్రాటవీధిలో
 పుల్లాబ్జాక్షి నెఱింగి తేని చెపుమా పుణ్యంబు నీ కయ్యెడిన్. 1075

వ. అని యనేక ప్రకారంబుల నయ్యాశ్రమంబునం గలతరులతల ఖగమ్మగంబుల
వై దేహి నడుగుచు నెందునుం గానక. 1076

తే. తోయజేక్షణ నీ వేల దూరమునకుం. బరువు లెత్తెడు నాకుం గన్నడితి వీవు
వంతమున భూరుహంబులచెంత జాగి, యిపుడునాతోడ భాషింపవేలచెవును.

తే. కమలముఖ హాస్యశీలవు గావు నీవు, మించి యీలాగు నన్ను పేక్షించె దేల
కాంత నామీదఁ దొల్లింటికరుణ లేదె, నిలునిలుము పోయె దేటికి నీరజాక్షి.

తే. చారుషీతకాశేయవస్త్రంబుచేతఁ
బద్ధలోచన నూచింపఁ బడితి విప్పు
ఊంటిఁ జనునిన్ను వీక్షించుచున్నవాడ
నెనరు నామీదఁ గల దేని నిలువు మింక. 1079

ఉ. ఎచ్చటి కేగి తే కువలయేక్షణ పల్కవ దేల కోమలీ
ముచ్చట లాడ రా నలదె మోహనరూపిణి యల్కుం బూని న
న్నిచ్చటఁ బాసి పోవఁ దగవే మధురాధర యీవనంబులో
నెచ్చట నున్నదానవో మహీసుత వేగమె మోముఁ జూపవే. 1080

క. అని పెక్కుగతులఁ జీరుచు, వినతాంగి మృదూక్తి చెవుల వినఁబడ కునికి
న్యనమున నాందోళించుచు, గనుంగొనల నశ్రులొలుకఁ గా నిట్లనియెన్.

చ. పిలిచినఁ బల్కు దెంతయును భీతమృగేక్షణ యివ్వనంబులోఁ
గల దనుమాట నందియము గావున దారుణరాక్షసాధము
ల్బలిమి గ్రసించుటో మొఱఁగి పట్టుటయో మఱి చంపుటో రహ
స్థులమున దాఁచుటో యొకటి తథ్యము గా కింక వేతె యున్నదే. 1082

మ. అని నో రెండఁగఁ బాదము ల్వీడఁక మే నాకంఠముం జెంద లో
చనయుగ్మం బభిశోకరోదనముచే సంధ్యారుణచ్ఛాయతో
నెన యై యొప్పుగ మాట తొల్పునడ నెంతే చిత్తమోహంబు పై
కొన ఫలంబునఁ జెన్నుట లొప్పడమ నంతో భీకృతస్వాంతుఁ డై. 1083

చ. కనుఁగన మోడ్చు నున్న రనుఁ గంఠము నొందుఁ గడుం దలంకు హా
జనకకుమారి యంచుఁ బలుచందముల నివ్వలించు లక్ష్మణ
ననజసుగంధిజాడఁ గనవా యను మాటికిఁ జీరు దైవమా
యను వనితావియోగజనితార్ధిఁ దపించుచు రాముఁ డయ్యెడన్. 1084

క. సోలుచుఁ జింతాభరమున, వ్రాలుచుఁ గైదండ యిడునవరజనిమేనం
దూలుచు శోకాంబునిధిం, దేలుచు మూర్ఛిలుచునురలఁ దెలియుచు మఱియున్.

ఉ. ఎక్కడ నల్కు డైనఁ దరళేక్షణ వచ్చు నటించుఁ జూచు నే
యిక్కువఁ జప్పు డైనను మహీసుత పల్కని యాలకించు నే
దిక్కు తఱుక్కు మన్న సుదతీనుణి మైజిగి గాఁ వలంచు లో

నక్కజ మైనమోహమున నార్జునాభుడు భ్రాంతచిత్తుడై.

1086

వ. ఇట్లు దురంతచింతాభరంబున నమ్మెదినీకాంతుండు కాంతాన్వేషణతత్పరుం
డై కొండాకనే పయ్యాశ్రమసమీపంబునం గల్గెలంబులును గీరిప్రస్తవ
ణంబులును నదీనదంబులును బుష్పపల్లవోపేతంబులై సంచారయోగ్యంబు
లై నవనంబులును విషమంబులై నకాననంబులును విలోకించి యెందునం
గానక శోకసంతప్తచిత్తుం డై రాక్షసభక్షణంబుకొఱకు నాచేత విడువం
బడియెఁ గావున నమ్మహీపుత్రి పథికసంఘంబుచేతఁ బరిత్యక్తయై బహుభాం
ధన యగుయువతిపగిది రాక్షసులచేత నిక్కంబుగా భక్షిత యయ్యె నని
తలంచి వలయకంకణాంగదభూషితంబులును జారుపల్లవకోమలంబులును వేప
మానాగ్రంబులు నై నతదీయబాహువులును జంపకవర్ణాభంబును గ్రైవేయ
శోభితంబును గోమలంబు నై నతదీయకంఠంబును బద్మవత్తనిభేక్షణంబును
సంపూర్ణచంద్రప్రతిమంబును శుభదంతోష్ఠంబును రుచిరనాసంబును జారుకుం
డలంబు నై నతదీయవదనంబును మనంబున సంస్కరించి యివి యన్నియు రాక్ష
సులచేత భక్షితంబు లయ్యె నాకో యని తలంచి నానాప్రకారంబుల విలపిం
చుచు శూన్యం బైనయాశ్రమపదంబును సీతావిరహిత యైనవర్ణశాలయును
విధ్వస్తంబులై నయాననంబులును విలోకించి యన్వస్థహృదయుండును ననిష్ఠు
న్నమనోరథుండు నై భుజంబులెత్తి మాటిమాటికి నుచ్చైస్సవరమున సీతం
జీరుచు లక్ష్మణున కిట్లనియె.

1087

ను. అనఘా యెక్కడ సీత యేవిషయమం దాన క్తితో నున్న దె
వ్వనిచే భక్షిత యయ్యె నెవ్వఁడు వడి న్వామాక్షిఁ గొంపోయె శో
భనచారిత్రను నన్నుఁ బ్రీతి భజియింప వచ్చునే యింక నా
మన మానందరసప్రవాలహరీమగ్నంబు నై యొప్పునే.

1088

వ. అని పలికి సీత నుద్దేశించి.

1089

క. నాచి త్తము దెలియుట కిపు, డీచాయలఁ దరులపొంత నెక్కడ నున్నా
వో చాలును బరిహాసము, నీచక్కఁదనంబుఁ జూపి నెఱిఁ బ్రోవు మిఁకన్.

తే. చారులోచన నినుఁ గూడి సంతతంబుఁ
గరము క్రీడించు మృగశాబకములు నేడు
నిన్నుఁ గానక కన్నుల సీరు గ్రమ్మ
ధ్యాన మొనరించు చున్నవి యాశ్రమమున.

1091

వ. అని పలికి వెండియు లక్ష్మణు నుద్దేశించి

1092

ఆ. సీత లేనినాకు సిరి యేల బ్రతు కేల, ప్రాణ మేల పూజ్యరాజ్య మేల
తద్వియోగజనితతాపాగ్నిచే గ్రాగి, మేనుఁ బాయు టిదియ మేలు గాదె.

ఆ. జానకీవియోగజనితార్తిచే డస్సి, మృతుఁడ నై న నన్నుఁ ద్రిదశలోక

మందు రాజనర్మ్యం జ్ఞాన మజ్జనకుండు, నేడు చూడఁ గలఁడు నిక్కువముగ.

వ. మఱియుఁ బరలోకగతుండ నైననన్ను నిలొకించి మజ్జనకుం డగుదశరథుండు చతుర్దశవత్సరంబు లరణ్యంబున నుండు మని నాచేత నియోజతుండ నైతి నక్కాలంబు పరిపూర్ణంబు గాకమున్నె మప్పుకాశంబునకుం జనుదెంచితిని కానువృత్తుండ వనార్యుండవు మృషావాది నైతి వని ధిక్కరించుం గాదె యని పలికి యంతకంత కగ్గలం బగుశోకావేశంబున.

1094

ఉ. మానిని దుష్టచిత్తుఁ డగుచుత్త్యని శాశ్వతకీర్తివోలె నక

దీనుని భగ్నకామితు నతివ్యధితాత్తుని శోకపీడితుఁ

గాననమందుఁ బాసి లలనామణి యెక్కడి కేగితే నినుం

గానక యున్న నాకు బ్రతుక న్యశమే వెనఁ బ్రాప రాఁ గదే.

1095

వ. అని యిట్లు పెక్కుచందంబుల సీతాదర్శనలాలసుం జ్ఞానంకనిమగ్నం బైనకుం జరంబుచందంబున నిశ్చేష్టితుం జ్ఞాన విలపించు చున్నరఘువుంగవుం జూచి తదీయచిత్రానువర్తి యగులక్ష్మణుండు తత్కాలసదృశం బగువాక్యంబున నిట్లనియె.

1096

చ. ఇది బహుకందరోపలమహీరుహ మైనవనంబు గౌతమీ

నదికి జలార్థ మేగెనొ వనంబునకుం గునుమార్థ మేగెనో

నుది దెలియంగఁ బూబొనలమాటున నెచ్చట డాఁగి యున్నదో

నెదకుము నన్నుఁ గూడి రఘువీర విపాదము నొంద నేటికిన్.

1097

క. ప్రియవనసంచారయుఁ దృద్దయు వనసంచారకోవిదయు వనవాస

ప్రియయును గావున జనకతనయ యెచ్చట నున్నదో వనంబున నిపుడున్.

తే. కమలముఁ గోసి తెచ్చట కమలపంక, జాకరంబులచెంగటి కర్ణిఁ జనెనొ

స్నాన మొనరించుటకుఁబ్రీతి నదికిఁజనెనొ, నెదకుదముగాక శోకింపవెట్టితనమె.

తే. అనుచుసౌహార్దమునఁ దమ్ముఁడాడినట్టి, మాటకొక్కింతధృతిఁబూనిమనుజనాథుఁ

డతఁడు తానును నవ్వపినాంతరమున, మరల వెదుకంగఁదొడఁగెనమ్మానవతిని.

ఉ. ఆరఘువర్యు లీకరణి నవ్వపినంబున నానగాళిలో

ఘోరమహీర్థకందరనికుంజనరిత్సరసీవనాళిలో

నారసి సీతఁ గాన కవు డార్తిఁ దపించుచు నుండి రంత నా

ధీరుఁడు లక్ష్మణుండు వగ దేర్పుచు రామునితోడ నిట్లనున్.

1101

ఆ. ఓమహానుభావ యీమాడ్కి శోకింప, నేల బలిని గట్టి నేలఁ గొన్న

చక్రపాణిపగిది జానకీ బడసెద, ధైర్య ముడుగు టిదియుఁ గార్య మగునె.

చ. అన విని రాముఁ డాస్యమున నంటినవిన్నదనంబుతోడ నె

న్యనమున శోకముం గదుర మాటలు తొట్టునడంగ లక్ష్మణుం

గని వనశైలకందరనికాయముఁ జూచితి నిందు నెచ్చటం

గనుఁగొన నైతిఁ బ్రాణములకంటె గరియసి యైనజానకిన్.

1108

వ. అని యిట్లు బహుప్రకారంబుల విలపించుచు సీతాహరణకర్మతుండును దీనుండును శోకనమావిష్టుండు నగుచు నొక్కముహూర్తంబు విహ్వలం డై ధైర్యంబు వదలి గాంభీర్యంబు విడిచి గౌరవంబు దొలంగం బెట్టి చేష్టలు మాని యెఱుక మఱచి యననన్నాంగుం డై తత్తటంబున నారెసారెకు దీర్ఘంబుగా వేడినిట్టూర్పులు పుచ్చుచు జానకిం బేర్కొని యుచ్చైర్నాదంబున రోదనంబు సేయుచు సంయతాంజలి యై లక్ష్మణుండు శోకాపనోదకారణంబు లైన యశమనవాక్యంబుల నెంత యనూనయించిన నూఱడిలక సీతావియోగజనిత ఛామోహోపహతచేతనం డై మాటిమాటికి రోదనంబు సేయుచు దురంత చింతాభరంబునం దూలుచు మదనపరవశుం డై జానకిం గట్టెడుట నున్నదానిఁగాఁ దలంచి యద్దేవి సంబోధించి శోకగన్ధనకంఠం డై యిట్లని విలపించె.

చ. వనకుసుమప్రియత్వమున వారిజలోచన నీవు ముంగలం బనినడి యాయశోకవిటసంబులమాటున మే నొకింతయుం

గనఁబడ కుండ నిట్లు జనకక్షీతినాథతనూజ యుండఁగాఁ

జనునె మనంబులోఁ గడువిషాదము పుట్టెడు రమ్మ చెచ్చెరన్.

1105

క. కదళీనిభోరుకాండము, లదటునఁ గదళిమహీరువాంబులచెంతఁ వదలక కనఁబడుచున్నవి, సుదతీ వెన రమ్మ నాకు, జూడ న్వశమే.

1106

సీ. వనిత నీకుచముల కెన యని డాఁగితో సదమలపుష్పమంజరులచెంత సుదతి బాహువులకు జో డని చేరితో వికసితనూత్నవల్లికలచెంత నింతి నీమోవికి నీడని డానితో రమణీయనవప్లవములచెంతఁ దరుణి పాదములకు సరి యని చేరితో కర మొప్పుమెట్టదామరలచెంత

తే.యువతి పరిహాసమునకు నన్నొంటివిడిచి, వివినమునడాఁగుటిదియువివేకమగునె మగువ యీపరిహాసంబు మాకు బాధ, సేయుచున్నది చయ్యనఁ జేరరావె. 1107

తే.లంబుజేక్షణ శ్రాంతుండ నైననాకుఁ, గరము పరిహాసమున నేమికార్య మిప్పు డెలమి నినుఁగూడియున్నచో నిచ్చుఁబ్రీతి,నొనఁగునేనాకునినుఁగానకున్నబోటి.

క. పరిహాసప్రియ మగుటయు, నిర వొందఁగ నీదుశీల మెఱుఁగుదు నై నం దరుణి యాశ్రమపథమునఁ, బరిహాసము దగదు వీటఁ బరువడిఁ జెల్లున్, 1109

ఉ. అక్కట నన్ను నేడు పరియాచకమాడుట కేనగాలిలో నెచ్చట నున్నదానవో మృగేక్షణ నీ విట లేమిఁ జేసి నల్ నిక్కులు నిష్ప్రభత్వమున దిక్కటి యున్నవి పర్ణశాలకుఁ గ్రక్కున వచ్చి మెచ్చి ననుఁ గొఁగిటఁ జేర్చి ముదం బొసంగవే.

1110

చ. అని పలుమాఱుఁ జీరి విభుఁ డవ్వల లక్ష్మణుఁ జూచి తమ్ముడా యనయము సీత నిక్కము నిశాటులచే హృత యయ్యెఁ గాక యుం

డినఁ దనుఁ జీరఁ బల్కుదెవనికొ మృగయాథము శోకబాష్పముల్
కనుఁగవ నించుచుకొ జనకకన్యక పోయినజాడఁ దెల్పెడిన్.

1111

వ. అని వెండియు నీత నుద్దేశించి.

1112

ఉ. అక్కట నన్ను ఘోరవిపినావని నొంటిగ డించి నేడు నీ
వెక్కడ కేగితే కువలయేక్షణ నీ విట రాక్షసాలిచేఁ
జిక్కుచు నుండఁ గైకయి వశీకృతనద్విషయస్థలోక యై
చొక్కుచు నుండుఁ గాదె తనసూనుఁడు రాజ్యము నేలు చుండఁగన్. 1113

తే. నీవు పోయినతెరువునఁ బోవు టంతె, గాక క్రస్తుఁడ బురి కెట్లు నాకుఁ బోవు
టొప్పు నటులైనఁ గడు నిర్దయుండు వీర్య,హీనుఁడని లోకమెల్లన న్నెన్నికొనదె.

ఆ. వారిజాక్షి మును భవత్పునున్వితముగ, రమణ వచ్చిని బురంబు విడిచి
నిన్ను విడిచి యకట నేఁ డెత్తెఱంగునఁ, బురికి నేను మరలఁ బోవువాఁడ.

క. వనవాసము సలిపి పురం, బునకు మరలఁ బోయి యచటఁ బుత్రీస్నేహం
బునఁ గుశల మడుగు జనకునిఁ, గనుఁగొన నేపగిది నోవఁగాఁగల నకటా 1116

వ మఱియు నవ్వీదేహవల్లభుండు సీతావిరహితుండ నై ననన్ను విలోకించి పుత్రి
కాస్నేహవంతపుండై నిక్కంబుగా మోహవశంబునొందునని వగచి పదంపడి
లక్ష్మణు నాలోకించి 1117

ఆ. నీరజాక్షి లేనినెలపు నాకం బైన, తొన్వ మగుచు నాకుఁ జూడ నొప్పుఁ
గాన విటికింక నేను బోనఁగఁ జాల, దేవి యట్ల యిచటఁ బోవువాఁడ. 1118

క. జానకిని బాసి నిమిషం, బైనను జీవింపఁ జాల నటు గావున నక
గాననమున విడిచి యయో, ధాన్యనగరికిఁ బొమ్ము నీవు తల్లులకడకున్. 1119

క. సీతాపతిచేత ననుజ్ఞాతుండ నైతి విఁకఁ బుడమిఁ గావు మనుచు వి
ఖ్యాతిగ భరతునితోఁ జెప్ప, మాతతమతిఁ గొగిలించి యన్తననుచుతిన్. 1120

క. జనని సుమిత్రయుఁ గైకయు, ననఘా కౌసల్యయును నయంబున నభివం
దనపూర్వకముగ నీచే, ననిశము రక్షింపఁ దగుదు రనఘవిచారా. 1121

క. కావున నావార్తయు సీ,తావృత్తాంతమును జెప్పి తగ మజ్జనని
న్యావిరిఁ బ్రోచుచు నుండుము, పాననగుణ దుఃఖమునకు బాల్పడ కుండన్.

క. అని రఘుపతి దీనుం డై, జనకజ నెడఁబాసి శోకసంతాపభరం
బున విలపించుచు నుండఁ, గని లక్ష్మణుఁ డధికశోకకర్షితుఁ డయ్యెన్. 1123

ఉ. ఘోరవిషాదచిత్తుఁ డగుకూరిమితమ్మునిఁ జూచి రాముఁడుకొ
దారుణశోకతప్తుఁ డయి దైన్యము దోచుఁగ శోకబాష్పముల్
గాఱఁగ వేడియూర్పు సెలఁగ న్వీసనోచితభంగి ని ట్లనెం
గూరినమోహతాపమునఁ గుందుచు రోదనపూర్వకంబుగన్. 1124

ఉ. ఆతతవై భవోచితుఁడ నయ్యును శోకముమీఁద శోక మీ

రీతిఁ దపించఁజేయ నశరీరుడ నై మని యంటిఁ గావునఁ
బూతచరిత్ర చూడ ననుఁ బోలినదుష్కృతకర్త కారి ట్లో
ణీతలనుందు వేఱొకఁడు నిక్కము లేఁడు క్షీణితనందనా.

1125

ఉ. తొల్లిఁటిపాపకర్త మిటు తోడుతఁ జేకుట నాకుఁ గానిచోఁ
దల్లిని జుట్టల నివ్వడిచి తండ్రిని రాజ్యముఁ గోలుపోయి సొం
పెల్లఁ దొఱంగి శోకమున నిచ్చట గాసిలు చుండ మీఁదఁ బా
టిలు నె యిట్లఁజ్యమున డెప్పు మైననతీవియొగమున్.

1126

తే. కడఁగి నీతావియొగదుఃఖింబుఫలనఁ, గెరలి తొల్లిటిబహువిధక్షేత మంగ
మేర్పుచున్నది లక్ష్మణాయంధనముల, చేత నుద్దీప్తుఁ డగుతీవ్రభియుఁ బోలె
తే. రక్కసులచేతిలోఁ బడి రాజపుత్రి, తనదుసుస్వరభాషణత్వంబు విడిచి
సాధ్వసంబున నేఁ డపస్వరముతోడ, నుగ్రవనమున విలపించుచుండఁ గాదె

ఆ. లకట లోహితాఖ్య పారిచందనంబున, కనుదినోచితంబు లై నయువతి
వృత్తవీనకుచము లెంతయు కుధిరసి, క్తంబు లగుచు సొబగు దప్పి యుండు.

చ. కమలపూశలోచనము కొముదికానిభచారుహానయు
క్తము మణికుంఠలోజ్జ్వలితగండము కుంచితిసీల కేశపా
శము మృదుభాషణంబు నగుజానకిమో ముపర క్తచంద్రబిం
బముక్రియ నుండు నేఁ డసురపాలినశంగత యాట నెంతయున్.

1130

చ. ఘనతరహరిశోభితము కాంతపయోధరయుగ్గరంజితం
బనుచును హేమకంచుకనమన్విత మై యలరారుమేదిసి
తనయయురంబు సించి భయదక్రియఁ దద్రుధిరంబు శోణితా
శను లగురాక్షసాధములు చయ్యనఁ గ్రోలుదు రేమి నేయుదున్.

1131

ఉ. ఆయతకాంతనేత్ర యగునాగజగామిని మద్విహీనయై
పాయక నిర్జనం బయినబంధుర కాననమందు నొంటి దై
తేయులచేతఁ జిక్కి యతిదీనతఁ దత్పరికృప్యమాణయై
రాయిడి కోర్వఁజాల కల క్రౌంచిగతి నివ్వపించునే కదా.

1132

చ. ఇరవుగ నన్నుఁ గూడి తగ నీరమణీయశీలాతలంబునం
గరము సుఖోపవిష్ట యయి కమ్రశుచిస్థిత యై సుహాస యై
పరఁగ నుదారశీల యగుభామిని నిన్నటు చూచి మున్న భా
సురబహువాక్యజాతమును సొంపు దలిర్ప వచించునే కదా

1133

సీ. రాజకుమార యారాజాస్య సలిలార్థ మలగౌతమీనది కరిగె నొక్కొక్క
జలజాటీ పంకజంబులు దెచ్చుటకుఁ బ్రీతి సరసిచెంతకు వేడ్కఁ జనియె నొక్కొక్క
చారుపుష్పితవృక్షపండమండిత మైన యీవిహారంబున కేగె నొక్కొక్క
కమనీయతరపుష్పగంధబంధుర మైన పూఁబొదరిండ్లకుఁ బోయె నొక్కొక్క

- ఆ. అతివ చాల భీరు వగుట మున్నెన్నడు, నన్ను విడిచి యొంటి నదికి నరసి
కటవి కీరములకు నరుగదు నేఁ డెట్లు, చనియె నాతలంపు సత్య మగునె. 1134
- ఉ. లోకకృతాకృతజ్ఞుడవు లోకముతానృతకర్మసాక్షి వ
స్తాకవిభావనుండ వజతుండవు వేదమయుండ వీవు పు
ణ్యాకర మిత్త నీత హృత యయ్యెనొ లే కిపు డెందుఁ బోయెనో
శోకవశుండ నై మిగుల సుక్కెడు నా కెఱిగింపు సత్కృపన్. 1135
- చ. అవిరతభక్తి వేడెద సరాహినుపర్యజగంబులందు నీ
కవిదిత మైనయర్థ మరయంగ నొకించుక లేదు దానవు
లుగవతి వారిందిరో గడపిరో వనవీధిఁ జరించు చున్నదో
పవన రయాహతోపవన భామిని పోయినజాడఁ జెప్పమా. 1136
- వ. అని బహుప్రకారంబుల శోకాధీన దేహుం డై వినంజ్ఞుండుం బోలె విలపించు
చున్నయన్నం జూచి యదీనసత్పుం డగులత్కృషండు న్యాయసంస్థితుం డై కా
లోచితం బగువాక్యంబున ని ట్లనియె. 1137
- తే. అధిప శోకంబు విడిచి ధైర్యంబుఁ బూని, యుర్విసందనివెదుకంగ నుత్సహింపు
మరయ నుత్సాహవంతులుధరణి నెట్టి, దుష్కరపుఁబనులందై నఁ దొట్టువడరు
కః అని లక్ష్మణుండు పలికిన, విని విభుఁ డచలుండు గాక విరహాజ్వరసం
జనితార్తిఁ జాలఁ దూలుచు, ననుజన్మనితోడ మరల ననియెఁ గృపణుం డై.
- మ. నునతీరత్నము పద్మముల్ గొనుట కై సొం పొండఁగా గౌతమీ
నదికిం బోయెనొ తత్సరగిపులిసంతానంబులం జూచి న
చౌడవా యన్న నతండు పోయి మదిరాక్షిం గాన కేతెంచి గ
ద్దదకంఠం డయి యన్న కి ట్లనియె సంతాపంబు వాటిల్లఁగన్. 1140

అథ రాముండు సీతావృత్తాంతమును గోదావరి నడుగుట. అథ

- వ. దేవా తీర్థవతి యైనగోదావరికిం బోయి తత్తీర్థంబులయందు వెదకి యెందు
నుం గాన నైతి నెంత చీరినఁ దద్వాక్యంబు విని రా దయ్యె మీరు సని వెదుక
వలయును. 1141
- క. నావిని రఘునాథుఁడు గోదావరికిం బోయి చాల ధరణీసుత న
చ్చో వెదకి కాన కతిశో, కావిలచేతస్కుం డగుచు నన్నది నడిగెన్. 1142
- చ. అడిగిన నెట్లు భూతచయ మయ్యెను పోయినచో పైఱింగియుం
గడువడిఁ జెప్ప దయ్యె నటు గౌతమియుం గలుపాత్ముఁ డాదశా
న్యైఁడు సుడి వెట్టునో యనుభయోద్ధతితో వివరింప దయ్యె న
ట్లుడుగిక్కు చెప్పు మీవని. సముద్ధతి భూతము లెంత చెప్పినన్. 1143
- వ. ఇట్లు నిరుత్తరుం డై రాముండు లక్ష్మణు నవలోకించి. 1144

- చ. జనకజవార్త నిండుకయు నన్యుతి నీనది సెప్పు దయ్యె నే
జనకున కేమి చెప్పుదుఁ బ్రసన్నతఁ దల్లికి నేమి చెప్పుదుం
గని కని దైవ మెంత యపకారము నా కొనరించె నేగతి
స్తనియెడ నెందుఁ జొత్తును వనంబున నెట్లు వసింతుఁ దమ్ముడా. 1145
- చ. హితులను బాసి రాజ్యము సహీనబలంబును గోలుపోయి యీ
గతి గహనంబులోఁ దపసికై నడి నాకలము న్ముజించుచున్
ధృతిఁ గని సంచరించుచుఁ దుది న్నతి గోల్పడి నిద్ర లేక దు
ర్మతి విలపించు నా కిచట రాత్తులు దీర్ఘములై చనుం గదా. 1146
- క. జానకి గనఁబడెనేనియు, మానుగ నీకుజములందు మందాకినియం
దీనగములయందు జన, స్థానములం దిచ్చుకొలఁదిఁ జరియింతుఁ గదా. 1147
- తే. ఈ మృగంబులు సారెకు నామొగంబుఁ
జూచెడు మహీజ పోయినచోప్పు చెప్ప
నిచ్చగించినక్రియఁ దదీయేంగితములు
దోచుచున్నవి దుర్జనదూర కంఠ. 1148
- క. అని పలికి విభుఁడు సతి పో, యినచందముఁ జెప్పుఁ డనిన మృగములు నభముం
గనుఁగొనుచు వేగదక్షిణ, మునకుం జనియె న్రఘూ త్రమునిఁ గనుఁగొనుచున్.
- ఇట్లు లక్ష్మణుఁడు రామునికి మృగంబులు సీతజాడఁ దెల్పుటను జెప్పుట. —
- వ. మఱియు నస్వనమృగంబులు శీఘ్రంబున లేచి దక్షిణాభిముఖంబులై నభస్థన
లంబు విలోకించుచు రావణుఁడు వై దేహినై త్రికొని చనినమార్గంబుఁబట్టిరామ
భద్రు నవిలోకించుచు దక్షిణాభిముఖంబుగానరిగె నేకారణంబునమృగంబులు
దక్షిణదిశను దక్షిణదిగ్భామిని విలోకించుచు దక్షిణదిశకుఁ బరువు లెత్తె
నక్కారణంబున నామృగంబులు లక్ష్మణునిచేత గృహీతచేష్టార్థంబు లయ్యె
నప్పు డాలక్ష్మణుండు మృగంబులచేష్టాభిప్రాయంబు వచనసారంబుగా విలో
కించి యన్న కిట్లనియె. 1150
- ఇట్లు రామలక్ష్మణులు మృగసాచితమార్గమున సీతమవేదకుట. —
- సీ. కాకుత్స్థసర యీమృగంబులు మీచేత నవనిజాప్యత్తాంత మడుగఁ బడిన
వగుచు దక్షిణభూమి సందంద చూపుచు యామృదిశాభిముఖ్యంబుగాఁగఁ
బొవుచు నున్నవి భూపుత్రి పోయిన జాడ గానలయు విచార ముడిగి
వెడకుదమాయన్న విని రాముఁ డగుఁగాక యని వేగ యనుజనహాయఁడగుచు
- తే. దక్షిణాభిముఖంబుగా దావమెల్లఁ గలయఁజూచుచుఁబోయి మార్గమున నొక్క
జాడ రాలిన క్రొవ్విరిసరులు చూచి, మనుజవిభుఁ డిట్లులనియె లక్ష్మణునితోడ.
- క. మానుగ నీకుసుమంబులు, జానకి ధమ్మిల్లనందు నవరించిన వి
క్కానల నాచే ద త్రము, లై నవి గుఱు తెఱికికొంటి ననఘవిచారా. 1152

వ. మఱియు నిక్కునునుంబులనన్మానతచేత సూర్యుండు ననపనయంబుచేత సమీ
రుండును ధారణంబుచేత ధరిత్రీయు నీమువ్వురు నాకుఁ బ్రియంబు నేయుటకు
నావచ్చునందాఁక రక్షించు చున్నవా రని తలంచెద.

1153

తే. అనుచుఁ దమ్మునితో నాడియధిపుఁ డొక్కఁడై లమునుగాంచి గిరిసాధ జనకకన్య
సేమ మెఱిఁగింపు మని పల్కి చెప్ప కున్న నట్టై కోపించి దానికి నిట్లు లనియె.

చ. గిరివర సీతచంద మెఱిఁగింపుము నీ వటు దెల్పు వేని దు

ధ్వరశరవహ్ని చేత నిను భస్మముఁ జేసెద నిర్మలంబులుం
గరము నవాంబుహీనములు గా భవదున్నతమేదినిరుహా

త్కరములు పర్ణహీనములు గా నొనరించెదఁ జూడు ప్రేల్కిడిన్.

1155

క. పరువడి నీసానువు లఱి, ముఱిఁ ద్రుటితాశ్శములు గాక మున్నె నువర్ణాం

బరధారిణి హేమాభను, సురుచిరగాత్రిని మహీజఁ జాపుము నాకున్.

1156

ఆ. చూప వేని యిపుడె నునిశితశరవహ్ని, భూరితగులు శిలలు నీటు చేసి

చెలఁగి నిన్ను నేఁ డనేవ్యంబుఁ జేసెద, గౌతమీరయంబుఁ గట్టి వైతు.

1157

క. అని పలికి విభుఁడు కన్నులు, ఘనతరరక్తాంబుజముల కై వడి నలరం

గనుఁగొనియె మ్రొల నిడువై, తనరుదశాననునిపదము భాసుణియందున్.

తే. కాంచి యంతట వెండియుఁ గలయవెదకి, రాసుకాంక్షిణియునుదైత్యరాజకృష్ణ
యును బ్రథావితయును బ్రీతియుతయునై న, జనకనందనిపదములజాడఁ గనియె.

వ. ఇట్లు రాముండు స్రవృత్తసిత్తేపంబు లై నవై దేహీరావణులచరణన్యాసస్థానం

బులు విలోకించి తత్సమీపంబున భగ్నం బై నడి యున్నచాపంబును దూణీరం

బును బహుప్రకారంబుల విశీర్ణం బైనరథంబును విలోకించి సంభ్రాంత

చిత్తుం డై ప్రియవాది యగులక్ష్మణున కిట్లనియె.

1160

చ. అనఘ మహీశపుత్రీ వివిధాధరణంబుల హేమబిందువుల్

మునుకొని గంధపుష్పనరము ల్ధర నంతటఁ జూడ నొప్పెడిక

ఘనముగ రక్తబిందువులు గానఁగ నయ్యెడి దైత్యపాళిచే

జనకజ కాననంబున నిజంబుగ భక్షిత యయ్యెఁ జూడఁగన్.

1161

—ఇతి రాముండు జటాయువుచేత భగ్నం బైనరావణరథంబుఁ గని వితర్కించుట. ఇతి—

చ. గుఱుతుగ భూమిపుత్రికొజకుం గలహించి నిశాటు లిద్దఱుం

బారిఁబారి బాహుగర్వమునఁ బోరినచందము దోఁచెఁ గానిచో

సురుతరహేమభూమితనముజ్వలచాపము భగ్నదండ మై

నిరుపమఘోరభంగి నవనిం బడియుండఁగ నేల చెప్పుమా.

1162

క. తరుణాదిత్యనిభంబును, గురుతరవై దూర్యరత్నగుళికాచితము

న్నిరుపమసువర్ణకవచము, ధరణిం బడి యున్న దిచటఁ దమ్ముడ కంటె.

1163

తే. సుగుచిరము దివ్యమాల్యోపశోభితంబు, శతశలాకంబు నగుసితచ్ఛత్ర మొకటి
భగ్నునిదండమై ధరఁబడి వెలుంగు, చున్నదిచ్చటఁ గంటివె యురుగుణాధ్య.

వ. మఱియుఁ గాంచనమయతనుత్రాణంబులును భిశాచవదనంబులును మహాకా
యంబులును భీమరూపంబులు నగుఖరంబులు గతప్రాణంబు లై పుడమిం బడి
యున్నయవి దీప్తపావకసంకాశంబును ద్యుతిసుంతంబును సమరధ్వజోనేతంబు
నగుసాంగ్రామికరథంబు భగ్నుం బై నేలం బడి యున్నది చతుశ్చతాంగుళ
పరిమితంబులును దపనీయవిభూషితంబులు నగుబాణంబులు ఖండితాగ్రంబు
లై యభిహతంబు లై విప్రకీర్ణంబు లై రాలి యున్నయవి శరపూర్ణంబు
లగుతూణీరంబులు విధ్వస్తంబు లై పడి యున్నయవి పగ్గంబులును దోత్రం
బును గేలం గీలించి సూతుండు స్మృతుం డై పడి యున్నవాఁడు మణిరత్న
మయంబు లై నదివ్యభూషణంబులరజంబు పుడమిం గప్పి యున్నది సోష్ఠీష
మణికుండలు లగుపురుషు లిరువురు విగతప్రాణు లై చామరహస్త లై ధరణిం
గూలి యున్నవా రివి యన్నియు సురాసురోచితసాధనంబులు గాని సర్వసా
మాన్యంబులు గావు కావున.

1165

క. కూరాత్ము లై నవనుజులు, ఘోరంబుగ సీత నెత్తికొని పోవుటా లే
కారయఁ జంపుటా మ్రింగుటా, కాఱియపెట్టుటా నిజం బొకటి తలపోయన్.

క. కావున లక్ష్మీణ యసురుల, తో వైరము మిక్కుటముగ దొరకొనె నాకు
న్భావింపఁగ మచ్చరముల, త్కౌవలయ మరాక్షసంబుగాఁ గల దింకన్. 1167

తే. పరఁగ ధర్మంబు రాక్షసాపహృత యైన, యుర్విసందని రక్షింపకునికి ధర్మ
మాపనలయందు రక్షకం బనడున్యాయ, నుది విచారింప నేడు నిరర్థ మయ్యె.

క. అలయక యనారతము వే, ల్పుల నారాధించు చుందు మొనసినభక్తిం
బలలాశనహృత యగుమై, ధిలిఁ గావఁ దలంపఁ డొక్కదేవుం డైనన్. 1169

వ. వత్సా కారుణ్యపరుం డగువాఁడు సర్వలోకేశ్వరుం డైనను మహాహూరుం డై
నను వానిం జూచి సర్వభూతంబులు తత్సృభావాపరిజ్ఞానంబువలన నశక్తుం డని
తలంచున ట్లగుటం జేసి మార్దవాదిధర్మయుక్తుండును దాంతుండును లోక
హిత యుక్తుండును గారుణ్యపరుండ నై ననన్ముఁ ద్రిదశేశ్వరు లందఱు నిర్వీ
ర్యుం డని తలంచు చున్నవారు గావున నన్నధిగమించి మార్దవాదికంబు గు
ణం బైన ననిష్టసాధనత్వంబున దోషం బై ప్రవర్తిల్లె నిష్కుడు చంద్రచంద్రి
కల మాపి సముదితుం డైనసూర్యుండు దేజరిల్లినచందంబున సర్వగుణంబుల
నడుగునం ద్రొక్కి మత్ప్రేతాపంబు నకలరత్నోభూతగణాశంబునొఱకుఁ బ్ర
కాశించుచున్నది గావున.

1170

క. సురగరుడోరగవిద్యా, ధరచారణసాధ్యదైత్యదానవయతౌ
సురసిద్ధతుషితు లందొ, క్కరుం డైనను సుఖము వడయఁగాఁ జాలఁ డింకన్,

రాముడు శ్రోధం బనలంబించి త్రైలోక్యసంహారంబుఁ జేసెదననుట.

తే. శాతశరములఁ ద్రైలోక్యచరుల గమన
ముడిపెద నభంబు నస్త్రనముత్కరమున
నిరవకాశంబుఁ జేసెద నీరనిధుఁ
నెల్ల శోషింపఁ జేసెద నీక్షణమున.

1172

సీ. సామిత్రి విను నేడు సన్నిరుద్ధగ్రహ మావారితోడునిశాకరంబు
విప్రనప్తానలవిధునురుద్భాస్కరచ్చవియు సంతమసాభిసంవృతంబు
విధ్వస్తతరులతావిసరగుల్లంబును శోణితార్థవమును శుప్యమాణ
సరిదాశయంబును శకలీకృతకులాచలా గంబు నై విలయంబు నొందు

ఆ. విష్ణువ్రతయంబు పిబుధులు నీతను, నా కొనంగ రేని యాకనమునఁ
జెలఁగి తిరుగ లేక చేష్టలు దక్కి వీ,క్షింపఁ గలరు మద్విశేషశక్తి.

1173

య. అలుక న్నత్కరమండితాతతధనుర్ద్యాము క్షనారాచపం
క్తులచే మద్దిత మై నిరంతరము నై తోడ్కో నమర్యాద మై
కలితధ్వస్తమృగాండజాతగణ మై కాలోద్భృతం బై సమా
కుల మై యీజగ మంతయు న్నిగుల సంక్షోభించెడుం జూడుమా.

1174

క. ఆకర్ణపూర్ణదున్నహ, కాకోదరకల్పశరనికాయంబుల నీ
లోకం బరాక్షసంబుగఁ, జేకొని గావించు నింక సిద్ధము నతాని.

1175

తే. సముదితమదీయభూరిరోషవ్రయుక్త, కార్ముకవిముక్తదూరాతిగామినిశిత
సాయకబలంబుఁ జూచి నిర్జరులు నేడు,చాల విత్రస్తులగుదురు సంభ్రమమున.

క. గురుతరమత్కృధంబునఁ, బరువడి లోకంబు లెల్ల భస్మంబు లగు
న్నరయతాసురకిన్నర, సురులును బాలిసెనగు నేడు చూడు కుమారా.

1177

తే. వినుము జరయును మృత్యువు విధియుఁగాల, మనవరత మప్రతిహతంబు లై సరీతి
మహితరోషరసోద్దీప్తమాసనుండ, నైకయే సనివార్యుండ నైతి నిపుడు.

1178

ప. అని పలికి మార్గాండవంశమండనుం డగురాముండు సక్రోధుం డై నేత్రం
బులం దాన్రుదీధతులు నిగుడ నధరోష్ఠంబు చలించ యుగాంతకాలంబున నొ
ప్పుసంపర్తాగ్నిచంకంబున నతిదుర్నిరీక్షుం డై జటాభారంబు సవరించి వల్క
లాజనంబులు బిగించి లక్ష్మణునిచేత నున్నవ్రచండకోదండంబుఁ గేల నందు
కొని సజ్యంబుఁ జేసి కాలకటాక్షసన్నికాశంబు లై సనారాచంబులు సంధించి
లోకక్షోభంబుగా గుణప్రణానంబు నేయుచుఁ బ్రత్యాల్లిఖపాదుం డై నిలువం
బడిన సమృహసీయమూర్తిమూర్తివిశేషంబు త్రిపురదహనదీతాదుర్నిరీక్షుం
డై నయవృమ్మూర్తిమూర్తిచంకంబునం దేజరిల్లుచుండ నిట్లునీతావియోగసంజ
నితశోకాతిశయంబునం బుట్టినక్రోధంబున లోకంబుల నన్నింటి నొక్కపెట్టి
భస్మంబు నేయ సమకట్టి నిట్టూర్పులు నిగిపించుచు నదృష్టపూర్వతేజోదున్న

హుండ్లై యున్నయన్నం జూచి లక్ష్మణుండు వెలనెలంబోయి చేతులు మోడ్చి
వినయంబున నిట్లనియె. 1179

అట్లు లక్ష్మణుండు రాముని మృదూత్వం ననూనయించుట. ఇతి-

సీ. అనఘాత్మ నీవు మున్నటిదయాశాలివి మృదుండ వఖిలభూతహితరతుండ యు
వతిదాంతుండవు చంద్రునందులక్ష్మీయు సూర్యునందుఁ దేజము వాయునందుగతి
ధరయందుఁ దాలిమి దగి యుండు నీయందు నవి యన్నికీర్తియు నమరియుండు
నట్టిమహాత్ముండ వైననీ వొక్కనియపరాధమున నిప్పు డెలుకఁబూని

తే భుజనములఁగాల్పించగు నెఱుఁబూరిరథము, నీవరికరంబుగలవాని నెఱుఁగమిచట
వీరు లిరువురు కలహించువెరవుఁ గాన, మొక్కరథ మిందుఁ జూపట్టుచున్నకతన.

వ. మహాత్మా యీ దేశంబు ఖరనేమితతం బై రుధిరబిందుసిక్తం బై నివృత్తనం
గ్రామం బై యున్న దైనను నైన్యస్థానంబు చూపట్టునికతంబున మన కప
రాధి యగువాఁ డొక్కండే యని తోచుచున్నది యొక్కనికేఁగాఁ బెక్కండ్ర
విధిలపం బూనుట ధర్మంబు గాదు మహిషతులు శాంతి వహించి మార్దవంబున
యుక్తదండు లై చరింప నలయు. 1181

ఆ. జనవరేణ్య నీవు నర్హభూతములకుఁ, బరనుగతివి సాధుపాలకుండవు
నిత్యకామదుండవు నీవత్ని నెవ్వఁడు, తెంపుఁడేసి యపహరింపఁ చలఁచు.

చ. అరయఁగ యాగదీక్షితున కర్థి మహానుతు లైనఋత్విజుల్
గర మపచార మించుఁ యుఁ గైకొని చేయఁగ లేనిమాడ్కి భా
స్కరసురయక్షరాక్షసులు శైలము లంబుధు లుర్వి నీకు సు
స్థిరతరశక్తి విప్రియమా సేయఁగ నోప వొకించు కేనియున్. 1183

క. భూపాలవర్య యిచ్చటి, తాపనులను నన్నుఁ గూడి తడయక యచట
భూపుత్రి నపహరించిన, పాపాత్ముని వెదకి కాంచి పడఁ గూల్చు మిలన్. 1184

తే. అనఘచారిత్ర జానకి నపహరించి, నట్టిదుష్టుండు గనుపట్టునంతదాఁక
గిరివనాభినరిత్పెరోవరసరాహి, సురజగంబులు శోధిత మురుజవమున. 1185

క. నదమలమతి సానుంబునఁ, ద్రిదళులు సతి నొనఁగ రేసి తెంపున నవల
నృదలక యుగ్ధితోషం, బదయత నార్థకము సేయు మన్నదనుమతిన్. 1186

వ. మహాత్మా వినయంబున నయంబున సామంబున శీలంబున మహీపుత్రి వడయం
బాల వేని యవ్వల సురేంద్రనజ్రప్రతిమంబు లై నసువర్ణపుంఖసాయకంబు
లడరించి జగంబులు నిర్మూలంబులు గావింపుదువు గాక యని పలికి లక్ష్మణుండు
తనమాటలఁ దెలివి నొందక శోకసంతపుం డై దురంతమోహంబున నస్పృహ
హృదయండ్లై పరిష్టానపదనుండ్లై యనాధునిభంగి విలపించుచున్న రామునిం
జూచి తదీయచరణంబుల బట్టుకొని కొండొకసేపు సాంత్యవాక్యంబుల ననూ
నయించి వెండియు నిట్లనియె. 1187

చ. అనిమిషఁ డానుధం బడసి నట్లుగఁ బంక్తిరథుండు బల్లపం
బున ఘనయాగకర్తమునఁ బుత్రునిఁ గానినుఁ గాంచి నీదుపా
వనగుణము ల్లబంచుచు భవద్విరహవ్యసనంబుచేఁ దుదిక
మనభరతుండు చెప్పినక్రమంబున నేగె సురేంద్రవీటికిన్.

1158

క. తావదృశు లైనమహాత్ములై, యీదృగ్విధదుగిఖ మిటు సహింసక యున్న
న్దాదృశులు స్వల్పమతు తే, తాదృశదుగిఖమున కెట్లు తాళుదు రధిపా.

ఆ. తొడరి నీవు దుగిఖతుండ వై జగము లహీనతేజమున దహించి తేని
యనఘచరిత యార్తు లై భూతములు వద్ద, నశజలంబుభంగిఁ దల్లడిల్లి.

సీ. అలనహుపాత్యజుండగుయయాతిను రేంద్రపదమునొందియుదుగిఖపరుఁడుగాడె
కొడుకుల నూర్చువర గోల్పుడి బ్రహ్మర్షి యైనవసిష్ఠఁ డాయానపడఁడె
యఖిలభూతంబుల కాధార మైనయీధరిణి యొక్కొకమాటు తల్లడిలదె
జగతీవ్రవర్తకు లగుచంద్రరవులకుఁ గలుగఁడె యొకమాటు గ్రహణభయము

తే. శక్రముఖ దేవతలుకడఁ జతురులయ్యి, మున్ను పెక్కు విధములవివన్ను లగుచు
శోక మొంద రెయాత్మీయసుఖమువిడిచి, యిదియులోకస్వభావమైయెనఁగునధిప.

వ. దేవా సమస్తభూతంబులు సర్వభూతాదిదేహి యగునర్చ్యేష్వరునివశంబు నతి
క్రమింపం జాలవు నీవు ప్రాకృతుండుంబోలె వై దేహినిం గూర్చి శోకింప నర్హుం
డవు గావు సమదర్శనులును విషాదరహితులు నగునీయట్టిమహానుభావు
లెట్టికృపాంబులం దైన శోకింపకు మహాప్రాజ్ఞు లగువురుషులు సూక్ష్మబుద్ధియు
క్తులై శుభాశుభంబు లెఱుంగుదురు గావున నీవును బుద్ధిచేత నీదుగిఖంబునా
చేత నెట్లు సంప్రాప్తం బయ్యె నని యథార్థజ్ఞానంబున విచారింపుము శాస్త్రైక
సమధిగమ్యంబు లగుటవలనఁ గర్మంబులగుణదోషములు ప్రత్యక్షంబుగా విలో
కించుట కశక్యంబులు గావునఁ తత్ఫలం బిట్టిదని నిశ్చయింప నలవిగాదట్టికర్మం
బు లనుష్ఠింపకున్న సుఖదుగిఖంబులు గలుగ నేరవు మున్నేను బుద్ధిమోహంబు
నదైనయంబు నొందినప్పుడెల్ల బహువ్రకారంబుల ధర్మోపదేశంబునం దేర్చునట్టి
నీవె వైక్లబ్యంబు నొందిన పాతృద్భృహస్పతి యైన నిన్నుం దేర్చుటకు సమ
ర్థుండు గాఁడు మముబోంట్లఁ జెప్పనేల మహాప్రాజ్ఞుండ వైననీబుద్ధి దేవతలకైన
దుర్లభంబు శోకంబుచేత సంతర్హితం బైనభవదీయజ్ఞానంబుఁ బ్రబోధించెద
వధానర్హుంబైనసాత్విక దేవగంధర్వాదిదివ్యప్రాణివర్గంబునుబ్రాహ్మణాదినుమ్య
వర్గంబును సర్వలోకసంహారసమర్థం బైననిజపరాక్రమంబు నాలోచించి వధా
ర్థు లగువారిసంధంబుకొఱకు సన్నద్ధుండవు గమ్ము సర్వజగత్సంహారంబునందు
మన కయ్యెడి లాభం బెద్ది సీత సపహరించిన పాపాత్ముని నెఱింగి వానివధింపు
మని బోధించిన నారఘవల్లభుండు సారగ్రహి యగుటం జేసి మహానారం

బై నలత్కణునివాక్యం బంగీకరించి స్రవృద్ధం బై నకోపం బుజ్జగించి చిత్రం
బై నకోదండం బెక్కుడించి వెండియు లత్కణున కీ ట్లనియె. 1192

ఆ. ఎందుఁ బోధ మతివ నెచ్చట వెదకుడ, మెట్లు పోవు వార మెద్ది తెఱఁగు
చెప్పు మనిన నతఁడు చేతులు మోచిచి, యిట్లు లనియె వినయ మెసకమెసఁగ.

ఉ. ఓ నరనాథవర్య యిటు లూరక చింతిల నేల యీజన
స్థానము ఘోరరాక్షసవితానము గావున నిందుఁ గల్లునా
నానగదుర్గకంధరవనంబులఁ గిన్నరమందిరంబులఁ
మానుగ నంతట న్వేదకి మానినిఁ గాంతము రాఘవోత్తమా. 1194

తే. అన్న మీఁబొటి బుద్ధిసంపన్ను లగుమహానుభావులు నాపదలందు మిగులఁ
గంప మొందరు వాయువేగంబుచేత, శైలములుఁబోలెధృతఁడై ర్యసారులగుచు.

— ఖండాదు ఖండితపక్షపాదుఁ డై పడియున్న జటాయువుం గనుట. —

వ. అని బుద్ధినుంతుం డగులత్కణుండు పలికిన నారఘువల్లభుం డతనిం గూడి యధి
జ్యధస్యం డై తురాకారముఖం బై నశరంబు సంధించి యవ్వనంబున నెమ
కుచు నొక్కచోట రక్తసిక్తాంగుం డై సర్వతకూటంబుకరణి నేలం బడి
యున్న గృధ్రనాథుం డగుజటాయువుం జూచి యిద్దురాత్ముండు నిక్కంబుగా
నొక్కమలగంధిం బట్టుకొని మెక్కినరక్కమండు తనమాయవలనఁ బక్షి
రూపంబుఁ గైకొని యున్నవాఁడు నిశితంబు బై నఘోరశరంబుల వీనిం దెగ
టార్చెద నని యలుక వొడమినచిత్తంబునఁ దత్తఱింపుచు నొక్కకత్తి
వాతీయమ్ము చాపంబున సంధించి పునమి నడంకువట్లుగా నారి మ్రోయిం
చిన నన్నరశాస్త్రాలుం జూచి పక్షీంద్రుండు భయంబు గొని నశేనం బగురుధి
రంబు గ్రక్కుచు దీనవాక్యంబున నిట్లనియె 1196

తే. అధిప యోషధినట్ల నీ వడవిలోన

వరుస నెద్దాని వెదకుచు వచ్చి తట్టి

పరమసాధ్వీ మహీజయఁ బరఁగ నాదు

ప్రాణ ముభయంబు హృత మయ్యెఁ బరునిచేత.

1197

సీ. అపనీశ యేను జటాయున గృధ్ర నాథుండ నీవును లత్కణుండులేని

యెడ భవద్దేవినిగడువడి రానణుం డనునిశాచరుఁ డొక్కఁ డపహరించి

కొనిపోవుచుండ నేఁ గనుఁగొని యడ్డంబు వచ్చి యాకాశమున వాడి మెఱసి

యుద్ధంబుఁ జేసి సముద్ధతి నఖతుండహతుల వానిశరీర మంత వ్రచ్చి

తే. రథముఁ బడఁ దన్ని రథ్యసారథులఁ జంపి

విలు దునిమి ఛత్ర చామరంబులును జించి

యలసి తుది నిట్లు తన్ని శాతాసిల్వాన

పక్షపాదుఁడ నై నేలఁ బడినవాఁడ.

1198

వ. మహాత్మా మదీయనఖచంచుపుటపక్షంబులం దెగిపడినతదీయరథరథ్యసారథి
 పృత్రచామరపతాకాధ్వజచాప్రముఖపరికరంబుల నన్నింటి నవలోకింపు మి
 త్రైతంగున శత్రునిం దొడరి పోరి పోరి పరిశ్రాంతుండ నై టెక్కలు దెగి నేలం
 గూలి యున్ననన్ను నీవును బదంపడి వధింపం బూనుట తగవే యని పలికిన
 నారఘునత్రముండు వాని జటాయువుగా నెటింగి సీతావృత్తాంతశ్రవణంబున
 ద్విగుణీకృతశోకతావుం డై మహాపకారి యగుగృధ్రసతి డాయం బోయి
 చాపంబుఁ బరిత్యజించి యతనిం గాంగిలించుకొని కొండొకసేపు కన్నీరు
 మున్నీరుగా రోదనంబుఁ జేసి సంతాపవిశేషంబున నవశుం డై పుషమిం ద్రెల్లి
 యొక్కింతసేపునకుఁ గ్రవ్వుట లబ్ధనంజ్ఞం డై లతాకంటకసంకీర్ణం బగుటంజేసి
 యెవ్వరికిం బ్రవేశింపరానియరణ్యప్రదేశంబున పరమదుఃఖితుం డై యనహా
 యుండై యతిప్రయత్నంబున నూర్పులు పుచ్చుచున్న జటాయువుం గని లక్ష్మణు
 నవలోకించి యిట్లనియె.

1199

— రాముండు జటాయువుపా టెటింగి దుఃఖించుట —

సీ. మానదపూజ్యసామ్రాజ్యంబు పోవుట యటవీనివాస మిట్లావహిలుట
 పత్నీవియోగంబు స్తాప్తించుటయుఁ బితృనఖుండు జటాయువు చచ్చుటయును
 లోకంబులో నిట్టిశోకంబు లెవ్వని కైనను గలవె లో నరసి చూడ
 నాయభాగ్యం బే మనంగ వచ్చు సమస్తవస్తుదాహకుఁ డగువహ్ని నైన
 తే. నీటు గాపింప నోపు పత్నీవియోగ, జనితతాపంబు వాయ నేనలిలరాశిఁ
 బడుదు నన్న మదీయదౌర్భాగ్యమహిమఁ, జేసి యదియునుజాల శోషించిపోవు.
 తే. జనవరకుమార నాచే ససహ్యమైన, వ్యసన మిభృంగి సంప్రాప్త మగుటవలనఁ
 బరంగ నాకంటె నన్యఁ డభాగ్యతగుడు, వసుధలోఁ జూడనింక నెవ్వఁడులేడు.
 క. ప్రియుండు పితృనఖుండు వృద్ధుండు, నయజ్ఞుఁ డీగృధ్రవిభుండు నాభాగ్య విప
 ర్యయమున విలూనపక్ష, ద్వయుండై ధరఁ గూలి యున్నవాండు కుమారా.
 క. అని పలికి విభుండు శోకము, మనమున సైరించుటకు నమగ్ధత లేమి
 జనకజ యెక్కడఁ జెపుమా, యని ధరణిం బడియొ జత్త నువశిత నొందక.
 వ. ఇట్లు శోకమూర్ఛాపరవశుం డై కొండొకసేపునకుఁ దెలి వొంది వెండియు సా
 మిత్రి కి ట్లనియె.

1204

ఉ. ఈవతగోత్రముండు మన కెంతయుఁ బ్రీతి యొనర్పఁ బూని తా
 నేపునఁ బోరి పోరి తుది నిట్లు విలూనపత్రప్రపాదుఁ డై
 యాపృథివీతనూజవిధ మర్హిలఁ జెప్పఁగఁ బ్రాణనంయుతుం
 డై పడి యున్నవాఁ డిట మదాస్యనిరీక్షణకాతుకంబునన్.

245

వ. అని పలికి జటాయువు నవలోకించి.

1206

సీ. అండజోత్రను రావణుండు జానకి నెట్లు నంచించి గొనిపోయె వాని కేమి

విప్రకారంబుఁ గావించితి నేగూపువాఁ డెంత శౌర్యంబువాఁడు వాని
సట్టణం బెక్కడ బల మెంత చల మెంత కుల మెంత దోశ్య క్తి కొలది యెంత
గలవాఁడు నిన్ను సంగ్రామతలంబున నేరితి నిర్జించె నెచటి కేగె

ఆ. జెప్పు నలవి యేని చెప్పుము జానకీ, వనితవార్త నీదుసధవిధంబు
నావుడుం బతత్రినాథుండు నన్నపు, తెలుఁగుతోడ విభున కిట్టు లనియె. 1207

—ఇట్లు జటాయువు రామునకు రావణుండు సీత నెత్తికొని పోయినతెలుఁ గెఱింగించుట. —

చ. జనవర రావణుం డనునిశాచరనాథుండు బల్లి జానకిం
గొని గగనంబునం జనుచు ఘోరతరంబుగఁ దాకి యడ్డ మై
యని యొనరించి బిట్టలసి నట్టియదీయపత్రముఁ బ్రయం
బున నసిధారచే నటికి పోయె నగ స్త్యదిగున్ముఖంబుగన్. 1208

తే. అనఘచారిత్ర యేను జరాన్వితుండ, నగుటవలన రణోర్వి బిట్టలసియుండ
వాతదుర్దిననంకులావార్యమాయ, నలమి నన్నిట్లు చేసి దశామ్యుఁ డరిగె.

వ. దేవా ప్రాణంబులు పరిక్షీణంబు లయ్యె దృష్టి చలించు చున్నది యలంకృతా
గ్రంబు లైన సునర్హవృక్షంబులు విలోకించు చున్నవాఁడ రావణుం డేముహూ
ర్తంబున జానకీ నవహరించి గొని చనియె నమ్ముహూర్తంబు విజయనామకం
బాముహూర్తంబునందు నట్లం బై నతద్ధనంబు విభునిచేతఁ గ్రమ్మట లబ్ధం బగు
నని శాస్త్రప్రమాణంబు గలదు రావణుండు సీతామోహితుం డగుట నది
యెఱుంగఁడు 1210

తే. పూని బడిశంబు మ్రింగినమీనముగతి, ననఘ జానకీ నవహరించినఖలుండు
శీఘ్రిమునఁ జచ్చు నీకింతచింత యెల, నగతుఁ జంపి నుఖంచెదు పడఁతఁ గూడి.

—ఇట్లు జటాయువు మృత్యుం డగుట. —

వ. మహాత్మా సీకుం జెప్పఁ గలయంత చెప్పితి నింక నీతోడ సంభాషింపం జాల
రావణుని విశ్రవనకుఁ దనయునిగాఁ గుబేరునికీ దమ్మునిగా నెఱుంగు మని
యిట్లు భ్రాంతిహీనుం డై యుత్తరం బిచ్చుచుండ నప్పుడు సామిషం బగు
కుధిరంబు జటాయువువదనరంబున నుండి నిర్గమించె బడంపడి గృధ్రపతి శరీ
రంబు విడిచి ప్రాణంబులు గగనంబున కుర్గమించె నిట్లు దుర్లభంబు లైన
ప్రాణంబులు విడిచి శిరంబు ధరణిం బడ వైచి తత్క్షణంబు సంప్రాప్తమరణుం
డయ్యె నిట్లు పంచత్వంబు నొందినగృధ్రపతిం జూచి పరమదుఃఖాక్రాంత
చిత్తుం డై రాముండు లక్షణున కిట్లనియె. 1212

మ. చిరకాలంబుననుండి యీవనమ లో జీవించుచు న్బల్లిచే
నరుదార న్విహరించునీపతగవంశ క్రిశుండు న్నేడు నా
కొఱకుం గ్రూరనిశాచరాధమునిచే ఘోరాజిలోఁ జచ్చె ని
ద్ధరలో నిట్టిహోపకారమృతి యుక్తంబే కదా యేరికిన్. 1213

ఉ. ఎక్కడఁ బట్టణంబు మన కెక్కడఁ బూని యరణ్యసీమకుం
దక్కక వచ్చు టెక్కడఁ బదంపజీ సీత నిశాటుచేతిలోఁ
జిక్కుట యెక్కడఁ విహగ శేఖరుఁ డీగతి నాజి వానిచే
నిక్కడఁ జచ్చు టెక్కడ హ యేమన వచ్చును దైవతంత్రమున్.

1214

తే. పెద్దకాలంబు జీవించి పిదప నిట్లు, నాకొఱకు నీవిహంగమనాయకునకు
నీవనంబున ననుజుచేఁ జావవలసె, గాలము దుర్యతముం జెంతఘనునకై న.

—ॐॐ రాముఁడు జటాయువునకు దహనాది సంస్కారంబులుఁ గావించుట. ॐॐ—

వ. నుజీయుఁ బితృవైతానహం బైనగృధ్రరాజ్యంబుఁ బరిత్యజించి మత్స్యతం
బునం బ్రాణంబులు విడిచెఁ దిర్వగ్యోనిగతులయం దైనను సాధులును శూరు
లును ధర్మాత్ములును శరణ్యులు నగువార లిత్రైఱంగునం జూపట్టు చుండుదురు
సీతావియోగదుఃఖంబునకంటె జటాయుర్నరణదుఃఖం బధికం బై యున్నది
యిమ్మహాయశుండు దశరథుండుంబోలె మనకుఁ బూజనీయుండు గావున సీతని
సంస్కరించుటకుఁ గాష్ఠంబులఁ దెచ్చునన నతం డట్లు కావించ నారఘువల్లభుండు
పావకునిం బ్రణయించి యప్పతంగపుంగవునిక శేబరంబు చితామధ్యంబునం
బెట్టి యజ్ఞశీలుగును నాహితాగ్నులును భూదానపరులును మొదలుగాఁగల
పుణ్యాత్ములలోకంబు లన్నియుఁ గ్రనుంబున నతిక్రమించి నాచేత సంస్కృతుం
డ వై యచుజ్ఞుఁడని పునరావృత్తిరహితు లై ననిత్యముక్తులకుఁ బరమప్రాప్యం
బైన వై కుంఠాఖ్యలోకంబునకుం జని యందు నిత్యనిరతిశయానందం బనుభ
వించుచుండు మని నలికి స్వబంధువునకుంబోలె దుఃఖించుచు జటాయువునకు
మంత్రపూర్వకంబుగా నగ్నిసంస్కారంబుఁ గావించి యనంతరంబ వనంబునం
జని యందు మహామృగంబుల వధించి దర్భాస్తరంబునం దిడి తన్వ్రాంసంబులు
పిండంబులు గావించి హరితశాఙ్గలంబు నందు జటాయువుకొఱకుఁబిండప్రదా
నంబుఁ గావించి మృతుం డై చమనుజున కేసుం త్రజాతంబు స్వర్గప్రాప్తకం బని
బ్రాహ్మణులు నొడివి రట్టినారాయణసూక్త యామ్యసూక్తాదికంబు జపించి
గోదావరికిం జని యందు లక్ష్మణసహితంబుగా సుస్నాతుం డై శాస్త్రదృష్టం
బైనవిధిచేత జటాయువునకు నలిలక్రియలు గావించె నిట్లుమహర్షి కల్పం దైన
రామునిచేత సంస్కృతుం డై యప్పతంగకులపుంగవుండు నిత్యం బైనపరమ
గతికిం జనియె నిత్రైఱంగున నారఘువత్తములు జటాయువునకుం బుణ్యలోకం
బులు కల్పించి యనంతరంబ సీతాన్వేషణతత్పురు లై యచ్చోటు వాసి విష్ణు
వాసపులవగిది మహాననంబుఁ బ్రవేశించి యొక్కీంత దూరంబు వరుణదిశాభి
ముఖంబు గా నరిగి క్రమ్మట దక్షిణంబునకుం దిరిగి పోవుదు.

1216

సీ. చండదంతావళతుండా గ్రవివళితచటులతాలతమాలసాలచయము
కరికుంభ మాంసభక్షణమ త్రమృగరాజభోషణఘూర్ణితకుంజపుంజ

- మతులితభూరినిద్రాస క్తశాన్దూలబృందనందీపితకందరంబు
గహనగోచరచరన్త హిషనూకరయూథకర్దమీకృతనిమ్నగాచయంబు
- తే. శల్యభల్లూకపారంగచమరన్మమర, గోధికానరఖన్తస్థఘూర్ణితంబు
నగుమహారణ్యపదమున నర్కవంశ, వద్యు లరిగిరి కోదండపాణు లగుచు. 1217
- వ. ఇత్రైఱంగునఁ గ్రోశత్రయమాత్రదూరం బతిక్రమించి యవ్వల. 1218
- క. నానాఖగమృగయు క్తము, నానావ్యాధాన్వితము ఘనప్రఖ్యము న
న్దానిత మగుక్రౌంచం బను, కాననమునఁ జనిరి భూరికాన్యకధరు లై. 1219
- వ. ఇట్లమృహారణ్యంబున నర్థయోజనదూరం బరిగి యంత నంత వై దేహీ నన్వే
షించుచు నక్కాననంబు గడిచి యవ్వల మతంగాశ్రమసమీపంబునంబొచ్చు
ఘోరారణ్యంబుఁ బ్రవేశించి యపరితృణ్ణమార్గంబునఁ బోవుచుఁ దన్వధ్య
దేశంబున. 1220
- తే కటికిచీకటికతమునఁ గానరాక, మహితపాతాళలోకసమాన మగుచుఁ
గ్రాలుగంభీర మగునొక్కగహ్వరంబు, పోలఁ జూచి తదంతికభూమియందు.
- అథః క్షణంబు తన్ను మోహించిన రాక్షసి కన్దనాసికా స్తనముల ఖండించుట. ఇథః
- చ. వికటను ఘోరరూపిణి వివేకవిహీనను ముక్తమూర్ధజఁ
వికృతముఖం గరాళను బ్రవృత్తపారిద్విసమాంసభక్షణం
గ్రకచనమానదంష్ట్ర మరుకాయను దుస్తచ నుగ్రనేత్ర నం
దోకబలురక్కసిం గని తదున్నతి కచ్చెరు వొందు చుండఁగన్. 1222
- తే. అది రయంబునఁ జనుదెంచి యన్నమోల, నున్నలక్ష్యణుఁ గాఁగిట నొత్తిపట్టి
యాలిఁగానన్ను వరియించియచలకూట, సానువులయూదుసంక్రీకనలుపుమిచట.
- చ. అన విని లక్ష్యణుండు కుపితాత్మకుఁ డై వెన శాతఖన్దముం
గొని కుచకర్ణనాసికముఁ గోసిన మేఘముభంగి నార్బుచుఁ
దనుజ భయంబు మై బఱచె దారుణవైఖరి నంతరాజనం
దను లతిదుర్గకాననపదంబునఁ బోవుచు నుండ నంతటన్. 1224
- ఉ. అన్నను జూచి లక్ష్యణుండు ప్రాంజలి యై సుమృద్మాక్తై బల్కునో
సన్నతశీల మద్విపులసవ్యభుజంబు చలించెఁ జిత్రమా
పన్నత నొందెడు స్మృతీయు భవ్యనిమిత్తము లెల్లఁ దోచెడుం
బన్నుగ వంజశాఖ్య మగుపక్షి జయాపహభంగిఁ గూసెడిన్. 1225
- వ. కావున మనకు ముందఱ నొక్కయనవ్యాం బైనభయంబు గలుగుఁ బదంపడి
మితి వెట్టరానిశుభంబు దొరకొను దానిం బరామర్శింప వలయు నని పలికిన
నతనివలుకు విని రఘువల్లభుం డది యెట్లాకో యని విచారించుచుం బోవు
నెడ. 1226
- తే. అడవిఁగలభూరుహము లెల్లఁబుడమిఁజూప, కట్టువడఁగదుమారంపుగాలివినరెఁ
గోటిపిడుగులమోఁతకు సాటియగుచు, విపులశబ్దంబుఘోరమైవినఁగఁబడియె,

వ. మఱియును.

1228

~*~ రామలక్ష్మణులు కబంధునిబాహుపాశమునఁ జిక్కువడుట. ~*~

సీ. పొడవుదేహమువాఁడు వెడఁదవక్షమువాఁడు వ్యవగతగళశీర్షుఁడైనవాఁడు
నిశితంబులగురోమనిచయంబు గలవాఁడు కడుపున బలుమోముగలుగువాఁడు
నురునగేంద్రముమాడ్కినున్నతుండగువాఁడు కాలమేఘముభంగిఁగ్రాలువాఁడు
నీలజీమూతంబు లీల గల్గిలువాఁడు భయవాట్టహాససంభ్రమమువాఁడు
తే. పింగవక్షంబువృత్తంబు భీషణాగ్ని, కణచయోన్మేష మగునొక్కకన్నరమునఁ
బరఁగ నొప్పెడువాఁడుకబంధుఁడనెడు, కఠినరాక్షసుఁ డొక్కఁడుగానఁబడియె.
వ. మఱియు నారాక్షసుండు యోజనప్రమాణాయామంబు గలతనబాహువులు
సాచి లోఁబడినసింహవ్యాఘ్రోత్తరముభట్టాకవరాహాదివనమృగంబుల భక్షిం
చుచు మత్తుం డై నిలిచియుండ వానిబాహువులనడుముఁ జిక్కి వెడల నుపా
యంబులేక క్రోశమాత్రం బరిగి సమీపస్థు లగుటయు వాఁడు బలాత్కారం
బున బాహుపాశంబుల నవ్వహాత్ముల నాకర్షించిన వారు కబంధబాహుపీడితు
లై వివశత్వంబు నొంది రందు రాముండు పూరాక్రేసకుండు గావున నొకింత
ధైర్యం బవలంబించి వ్యధితుండు గాక యుండె నప్పుడు లక్ష్మణుండు విష
ణ్ణుం డై యన్న కిట్లనియె.

1230

సీ. సునుజనాయక మేను దనుజునిచేఁ జిక్కి వివశుండ నైతి న స్వీని కింక
బలిగా నుపరించి ప్రాణము బ్లక్కించుకొని నీవు తోలఁగి పొమ్మనఘచరిత
యటు లైన వైదేహి నల్పకాలంబునఁ బొంది పితృ్యం బైనపూజ్యరాజ్య
మేలెడ వపుడు న న్నెలమి మనంబునఁ గడు సంస్కరింపుము కరుణఁజేసి

తే. యనఁగ నారాముఁ డింతభయంబు దగునె
యనుచుఁ దమ్ముని బోధించె సంతలోనఁ
గ్రూరుఁడగురాక్షసుండు ఘనఘోషణమున
నవ్వహాత్ములతోడ నిట్లనుచుఁ బలికె.

1231

ఉ. ఎవ్వరు మీర లీవనికి నేటికి నచ్చితి రిన్నహావనం
బెవ్వరు చూడఁగా వెఱుతు రింతకు దైవము దెచ్చె మిమ్ము మీ
క్రొవ్వడగంగఁ బట్టుకొని గొబ్బున మ్రింగెద జీవితంబుతో
నెవ్వధి మీకు నొండుకడ కేగఁగ నచ్చు నిక ప్రయోధతిన్.

1232

~*~ రాముండు కబంధబాహువులఁ జిక్కువడుటకు దుగిళించుట. ~*~

ఉ. నా విని రాఘవుండు వదనంబున దైవ్యము దోఁచఁగా నుమి
త్రావరపుత్రుతో ననియెఁ దమ్ముడ దుగిళముమీఁద దుగిళ మి
క్తైక్రవడి నుత్తరోత్తరము గాఢతరంబుగఁ గొననంబులో
జీవితహాని గల్గునటు చేకులుచున్నది యేమి సేయుదున్.

1233

తే. కాల మెంతటిఘను లైనఁ గడవఁ జాల, రసఘ పౌరుష మెల్ల నిరర్థకంబు
గాన నిన్నును నన్ను నిక్కాలమందు, దైవ మాపన్నులఁగఁ జేసెఁ దలఁపు లేల.
వ. వత్సా సర్వభూతంబులలోనఁ గాలంబున కే నుహావీర్యంబు గల దక్కాలంబు
నకు సర్వభూతసంహారంబు ప్రయాససాధ్యంబు గాదు సులభసాధ్యం బై
యుండు. 1235

తే. ఎంత బలవంతు లైనఁ దా రెంత శూరు, లైన నెంతకృతాశ్రుకు లైనమనుజు
లవని చాలుకనేతువు లట్ల వెన న, శింపుదురు కాలవశమునఁ జేసి వత్స. 1236
వ. అని యిట్లు పెక్కుచందంబులఁ దనదురవస్థకుం బొక్కుచు దృఢసత్యవిక్ర
మండును మహాయశుండును బ్రతాపవంతుండు సగులాముండు సముదగ్ర
పౌరుషం డగుసౌమిత్రి నవలోకించి తనచిత్తంబు స్థైర్యయు క్తంబుఁ గావించు
కొని యుండె నప్పుడాకబంధుండు నిజబాహుపాశపరిక్షి ప్తు లయినదాశరథులం
జూచి దైవవశంబునంజేసి మీరు యుధార్తుండ నైననాబాహువులం జిక్కితి
రింకఁ దడవేల నాకు నాహారంబు గం డనవుడు సుమిత్రానందనుండు పరి
మార్తుం డయ్యును స్థైర్యంబుకలిమి విక్రమంబునందుఁ గృతనిశ్చయం డై
రామున కిట్లనియె. 1237

అట్లు లక్షణుండు రామునితోఁ గబంధుబాహువుల ఖండింపవలయు ననుట

ను. అసఘా వీడు దురాత్మకుండు గురుబాహాస త్వయుక్తుండు లో
కనికాయంబుల నొక్కలం గడఁగి మ్రింగం జాలువాఁ డింక నొ
క్కనిమేషం బెడఁజేసి తేని నునలక గర్వోద్ధతిన్న్యింగు న
స్పసికిం బూనక మున్నె వీనిభుజముల్ భద్రాసి ఖండింపుమా. 1238
న దేవా యాగబాహ్యంబు లైనవశువుల వధించినవారికిం బోలె నకృతపరా
క్రము లైనవారి వధించినవారికిఁ బాపంబు గలుగుం గాని యిట్టిదురా
త్మునిం జంపినవారికిఁ బాపంబు లేదు గావున నాలస్యంబు నేయక వీనికరం
బులు ఖండింపుము. 1239

తే. అనుచు లక్షణుఁ డన్నతో నాడుమాట
విని కబంధుండు కోపప్రవిష్టుఁ డగుచు
ఘోరపాతాళనిధి మైన నోరు దెఱచి
యసముతో మ్రింగ గనుకించునంతలోన. 1240

వ. దేశకాలజ్ఞు లగునమ్మహాపురుషులు నిశితంబు లైనకృపాణంబు లంకించి. 1241
తే. దనుజుఁ డీణ బాహువుఁ దునిమె రాముఁ, చంతఁ దోడ్తోడసౌమిత్రి యనురుసవ్య
కరముదునియంగ నేసె నీగతినికృత, బాహుండై వాడు రోజుచుఁబడియెనపుడు.
వ. ఇట్లు కబంధుండు విలూనబాహుండ్ల నెత్తుటం దోఁగి భలదంబుమాడ్కిఁబుడ

మియు గగనంబు దిక్కులుం బగుల నార్చుచు మహితలంబునం ద్రెల్లి దీనుండై
మీరెవ్వ రని యడిగిన నద్రానవునకు లక్ష్మణుం డీ ట్లనియె. 1243

ఆ. ఇన్నహానుభావుఁ డిట్టొకుదాయాదుఁ, దనఘమూర్తి రాముఁ డనఁగ నొప్పు
నేను లక్ష్మణుండ నితనికిఁ దమ్ముఁడ, నెపుడు భ్రాతృభక్తి నెనఁగువాఁడ. 1244

ఆ. అంబచేత రాజ్య మపహృత మగుచుండఁ, బత్నితోడఁ గూడి భానుకులుండు
మత్సమేతుఁ డగుచు మహితాటవికి వచ్చి, యొక్కచో వసించి యుండు నంత.

క. మ్రుచ్చిలి రక్కసుఁ డొక్కఁడు, నచ్చరితుని రామవిభునినలిఁ గొని పోయెం
జెచ్చెర నద్రేవిని మే, మిచ్చట శోధించువార మెంతయుఁ గడఁకన్. 1246

అథా కబంధుండు రామలక్ష్మణులకుఁ దనచరిత్రం బెఱింగించుట. అథా-

వ. మాతెఱుం గిట్టిది నీ వెవ్వండు వేమికారణంబున భగ్నజంఘుండ వై యురం
బున ముఖంబు గలిగి కబంధనదృశుండ వై యివ్వనంబునం జరియించెద వని
యడిగిన నారక్కసుండు పరమ ప్రీతుండై యింద్ర వచనంబుఁ దలంచి లక్ష్మణున
కి ట్లనియె. 1247

నీ. అనఘాత్మ నాభాగ్యమున మిమ్ముఁ బొడగంటిఁ బరమకోపమునఁ గృపాణధారఁ
గరములఁ ద్రుంచినకారణంబున నాదువెత లెల్లఁ బాసె నీవికృతరూప
మేను బూనుట కై న హేతువుఁ జెప్పెద విను తొల్లి యసమానవిక్రమమున
సూర్యపురందరసోములచగదాన దివ్యరూపముఁ దాల్చి త్రిభువనమున

తే. సంచరించుచు బలగర్వసంభ్రమమున, లోకభీకర మీరూపు వీరకతోడఁ
దాల్చి వచవాసరతులగుతాపసులకు, నురుభయముపుట్టఁదిరుగుచునొక్కనాఁడు.

వ. స్థూలశిరుం డనుమునిపతివెఱపింపంబోయినఘోరశాపభాషణశీలుండై నయన్ము
హాత్ముండు కోపించి లోకవిగర్హితంబునుఘాతుకంబునై నయట్టివికృతరూపంబున
నన్నుఁ దిరస్కరింపఁచితివిగావుననీరూపంబుననయుండుమని ఘోరంబగుశాపం
బిచ్చిన నేను భయంబుఁగొని కరంబులు మోడ్చి శాపమోక్షణం బనుగ్రహింపు
మనిప్రార్థించిననత్రాపసో త్రముండు దయాళుండై యిట్టొకునాథుం డగురాముం
డెప్పుడు విజనం బైనవనంబున నీభుజంబులు ఖండించి నీశరీరంబు దహించు
నప్పు డీవికృతరూపంబు విడిచి శుభం బైనపూర్వరూపంబుఁ గైకొనియెద వని
యానతిచ్చె నన్ను దనువుత్తునిఁ గా నెఱుంగు మదియునుం గాక యీవికృతా
కారంబు గలుగుట కింద్రకోపంబుం గారణం బై యుండు సదియునుం గొంత
యెఱింగించెద వినుము. 1249

క. ఏ నుగ్రతపంబునఁ జతు, రానను ముదితాత్మఁ జేసి యవ్వభుచేత
న్యాసగ దీప్తాయువు న, న్నానంబునఁ బడసి దురభిమానమువేర్కిన్. 1250

వ. పురందగుండు న న్నేమి నేయం గలఁ డని తిరస్కరించి యతనితో రణంబుఁ
గావించినన ద్వేతావల్లభుండలిగితవర్షంబై నవజ్రంబుఁ బ్రయోగించిన నయ్య

మోక్షాయుధప్రభావంబున మదీయకంఠంబును నూరువులును శరీరంబు సొచ్చె
 శక్తుండు నాచేతఁ బ్రార్థితుం డై విరించివచనంబుఁ దలంచి నాకు మృతి
 లేకుండఁ బ్రసాదించె నంత నేను భగ్నస్కంధశిరోముఖుండ నై యాహారంబు
 లేక బహుకాలం బెట్లు జీవించు ననిన నయ్యింపుండు యోజనాయతంబు లైన
 బాహువు లొనంగి తీక్షణదంష్ట్రాకరాళయుక్తం బైనముఖంబు కుటీయందుఁ
 గలుగునట్లుగా సంఘటించి నీవు కాంతారంబుఁ బ్రవేశించి సింహద్వీపవరాహ
 వ్యాఘ్రంబు నాకర్షించి భక్షించు చుండుము కొంతకాలంబునకు రాముండు
 లక్ష్మణయుతుం డై నచ్చి నిశితకృపాణంబుల నీబాహువులు ఖండించు నప్పు
 డీవికృతహాసంబుఁ బాసి నాకంబునకుం జనుదెంచెద వని యాదేశించె నాటం
 గోలె నేను వికృతదేహత్యాగకృత్యోద్యోగుండనై భవదాగమనంబుఁ గోరుచు
 నివ్వనంబుఁ బ్రవేశించి యిది భక్ష్యంబిది యభక్ష్యంబని విచారించక బాహువు
 లకుం జిక్కినసత్వంబుల నెల్ల నాకర్షించి భక్షించుచుం జరియించుచున్నవాడ
 మునిశక్రులచేత బలుకంబడినచందంబున నారామభద్రుండ వీవె యనియెఱింగితి
 నీవు దక్క నన్యండు నన్ను జయించుటకు శక్తుండు గాఁడు మీరు మహానుభా
 వుల రగుటంజేసి నన్నుం గృతాఘ్ననిం జేయుటకు నిచ్చటికిం జనుదెంచి మదీ
 యభుజంబులు తునియ నేసితి రేను మీతోడ సాచివ్యంబుఁజేసి కార్యసిద్ధివడ
 యుటకుఁ దగినమిత్రుని నెఱింగించెద ననిన సతనివచనంబులు విని రాముండు
 లక్ష్మణుండు విను చుండ వాని కిట్లనియె.

1251

ఉ. తమ్ముండు నేనుఁ గాననపదంబున దూరము పోయి యుండఁ జొ
 ర్యమ్మన జానకి నృలిమి రావణుఁ డాచికొనెం దదీయనా
 మమ్మును దక్క హావమహిమంబులు వాస మెఱుంగఁ దత్ప్రకా
 ర మ్రేఱిఁగించి మమ్ము సుకరమ్ముగ డేమము నొందఁ జేయుమా.

1252

క. శోకార్దుల మై ది క్కఱి, తేకున నెడి యివ్వధమునఁ ద్రిప్పురుమమ్ముం
 జేకొని కారుణ్యముతో, భూకన్యకవార్తఁ దెలిపి ప్రోవుము దనుజా.

1253

తే. సత్వంబుగ శుష్కకాష్ఠములచేత, నిను దహించెద మత్సైన ననిమిషత్వ
 మొందెనపు మది నందియ మంద వలవ, దెఱిఁగి తేనియు జానకి తెఱిఁగుఁజెప్పుచు.

వ. అనినఁ గబంధుండు రామున కిట్లనియె.

1255

శా. అజ్ఞానాకృతి నుంటఁ జేసి రఘునర్యా శాపదోషంబున
 నిష్కానం బది లేదు గావున సతీవృత్తాంతముం బెప్పఁగాఁ
 బ్రజ్ఞాధిక్యము లేదు యీతనువుఁ గాల్పం బిష్టుట న్నూరిది
 వ్యక్తానంబునఁ బూచి చెప్పెద మహాత్మా యట్లు గావింపవే.

1256

రామలక్ష్మణులు కబంధునికళేబరంబు దహించుట.

వ. మఱియు సూర్యుండు చరచుశిఖరిశిఖరాంతర్గతుండు గాక మున్నె మదీయశరీరం బవటంబున నిక్షేపించి విధిప్రకారంబున దహింపు ము క్షేపి సీతావృత్తాంతం బును రాక్షసునిచందంబును వానిం బరిమార్చుటకు సఖ్యంబు సేయం దగిన వీరోత్తము నెఱింగించెద నాచేత బేర్కొనంబడినవానితోడ నీవు న్యాయవృత్తంబున సఖ్యంబుఁ గావించు మతండు నీకు సాహాయ్యం బాచరించు ముల్లోకంబులయందు నతనికి విదిశంబు గాని యర్థం బొక్కిం తైన లే దతండు మున్నొక్కకారణంబున ముజ్జగంబులం జరించి యున్నవాఁ డని పలికిన నట్లకాక యని రఘువల్లభుండు లక్ష్మణుం జూచి యీరాక్షసునికళేబరంబు దహింపు మనిన నతండు సమీపంబునఁ గుండరంబుచేత భగ్గుంబు లై నశుష్కకావ్యంబు లొక్కచిలంబులొనఁ గొండపొడుపునం గుట్ట వై చి దానిమీఁద ఘృతపిండోపమం బైనకబంధునికళేబరంబుఁ బెట్టి యనలు దరికొల్పిన నయ్యగ్ని దేవుండు మేదగిహార్ణం బగుటవలన వానిమహాకళేబరంబు మందంబుగాఁ గొండొక సేవునకు నిశ్చేషంబుగా దహించె నంతఁ గబంధుం డవిష్కృతహృదంబు విడిచి దివ్యరూపధరుం డై యచ్చితామధ్యంబుననుండి గగనంబున కెగసి దివ్యమాల్యోపశోభితుండును దివ్యగంధాధివాసితుండును విరజోబరధరుండును సర్వప్రత్యంగభూషణుండు నై సూర్యనిభంగి వెలుంగు చున్నహంసయుక్తం బగు దేవయానంబునం గూర్చుండి నిజ తేజోజాలంబున దళదిశలువెలుంగంజేయుచు నంతరిక్షంబున నుండి రామున కిట్లనియె

1257

కబంధుండు దివ్యరూపముఁ దాల్చి రామునితో సుగ్రీవసఖ్యము సేయుమనిబోధించుట

సీ. భూమిశ యేగుణంబులచేత నీసర్వవస్తుజాతం బనవరత ముర్వి
నతివిచారిత మగునట్టిసంధియు విగ్రహంబు యానం బాననంబు నాశ్రయంబు
పై వ్రధీభావ మనుగుణంబులు గల నరియంగ దురవస్థ నధిగమించి
నట్టిమర్త్యుఁడు తనయట్టులే దురవస్థ నొందినవానిచే నుత్సాహముగ
తే. సేవ్యుఁ డగు దారధర్మణజవ్యసనము, నధిగమించుటకతన మహానుభావ
యనుజయుతముగ నీవు హైన్యంబునొంది, యధికద్రవ్యశాపన్నుండ వైతి విపుడు.
వ. కావున సవశ్యంబు సమానావస్థాపన్నుం డైనవానితో మైత్రి సేయుట యుక్తం
బట్లు సేయనినాఁడు కార్యసిద్ధి దొరకొన దట్టివాని నెఱింగించెద వినుము.
సీ. అనిమిషసతిపుత్రుఁ డగువాలి క్రుద్ధుఁ డై దయమాలి తనుఁజ్రోలుదాఁట ననుప
నతనితమ్ముఁడు మహాచతురుండు సుగ్రీవుఁ డనువానరక్రేమఁ డధికభీతిఁ
బంపానరోవరచర్యంతశోభితం బగుఋష్యమూకాచలాగ్రమందు
సచివచతుష్టయసహితుఁ డై వసియించి యున్నవాఁ డతఁడు శూరోత్తముండు.

తే. సత్యసంధుండు విక్రమశాలి సకల, కార్యవిదుండు కృతజ్ఞుం డకల్మషుండు
వానితో నెయ్యి మొనరించి తేని నీదు, కార్య మంతయు సాధింపఁగలఁ డధీశ.

వ. మఱియు నతండు ప్రతాపవంతుండును నమితప్రభుండును ద్యుతిమంతుండును
వివీతుండును మతిమంతుండును మహాబలచరాక్రముండును బ్రగల్భుండునుసమ
ర్థుండు నై యుండు. 1261

ఆ. మానవంతు లై నసుముఖోటి యధికులు, హీనజాతిమైత్రి నెనఁగుటెట్లు
లనఁగ వలదు కారణంతర మదియు దుష్కర్ము గాదె జగతిఁ గాలసరణి.

చ. అతిబలవంతుఁ డైనననగాధిపునిం గన నేగి వానితో.

నతిపితబుద్ధి మైత్రి వినయంబునఁ జేయుము వేగ పొమ్ము నీ
వతఁడు కృతజ్ఞుఁ డావుండు బలాధ్యుండు దక్షుండు నీదుకార్య మం
చితగతిఁ జక్కఁ జేయు నృపశేఖర నెవ్వగ దక్కు నెమ్మదిన్. 1263

చ. మఱియు నతండు వైరికులమర్దనదక్షుండు కామరూపి వా

నరవరుండు సృహాయము మనంబునఁ గోరెడువాండు గావునం
గర మనుర క్తి మీకు నుపకారము నేయఁ గలండు మీరునుం
బరమకృపా ప్తి వానివెతఁ బాయఁగఁ జేయుండు సత్య మేర్పకన్. 1264

క. సిరి పోవుట కాననమునఁ, జరియించుట మొనలు గాఁగ సర్వావస్థ
ల్పరవర యతనికి నీకును, సరి యై యున్నయవి చూడ జతనము లగుచున్.

క. కావున మీ రనోన్యము, పాపకనన్నిధిని మైత్రిఁ బ్రకటించి నునం
భావితు లై ప్రాపుగ నయ, కోవిద కార్యములు దీర్చుకొనుఁ డుచితగతిన్.

వ. దేవా యత్తుచరక్రేష్టుండు షీణదశాయుక్తుం డైనను హితాన్వేషణంబు
నందు శక్తుం డై యుండు నతండు కృతార్థుం డైనఁ గాకున్న భవచ్చిక్కితకా
ర్యం బనశ్యంబు గావించు నతండు సూర్యున కౌరమండు ఋషజనకు షేత్ర
జుండు వాలిచేతఁ గృతకిల్బిషుం డగుటవలన శంకితుం డై సంచాతీరంబునం
జరించు చుండు నాయుధంబు వహ్నిసమీపంబునం బెట్టి సత్యంబున నతని
వయస్సునిం గాఁ బరిగ్రహింపు నుతండు లోకంబునందు రాక్షసస్థానంబులెన్ని
గల నన్నియు నైపుణ్యంబున శోధింపం గలండు గావున. 1267

సీ. నరనాథ భాస్కరకరణనంచారంబు గలయంతధరణిలోఁ గపికులేంద్రుఁ
డెఱుంగనిదేశ మొకిం తైన లే దట్లు సూపింపఁగాఁ గామరూపులైన
కవుల నద్దెనలకు కడఁకతోఁ బనిచి నదీశైలదుర్గప్ర దేశములును
వెదకించి రావణు వీటిలోపల నున్నఁ గనకాచలాగ్రభాగమున నున్న

తే. వేచి సాతాశతలమున దాఁచి యున్న, రాక్షసులనెల్ల దెగటార్చి రసుణతోడ
జానకిని దోడ్ తెచ్చి ప్రసన్నభక్తి, నీకు సర్పించు మనమున నెగులు వలదు.

మ అని సీతాప్రసాదంబునందు రామునకుఁ దగినయసాయం బెఱింగించి యర్జుం
డగుకబధుండు వెండియు నిట్లనియె. 1269

కంధుండు రామలక్ష్మణులకు సుగ్రీవునికడ కేగుటకు మార్గముఁ జూపుట. ౧౧౧

క. ఇదిగో వార్గము డేమా, స్పృహ మై పశ్చిమము మిగిలి సకలద్రునునం
పరలం బాలుపొందుచు నున్నది కంటకశిలలచేత నరవర కంటే. 1270

వ. మఱియును. 1271

సీ. పనసభూరిహములు ప్లక్షవృక్షంబులు కరవీరతరువులు కర్ణి కార
కుజముల పటువటకుటజనీలాశోకతెందుకపాటలీచందనామ్ర
మందారఃపులీమాతంగపున్నాగపారిభద్రద్రుజంబీరజంబు
తిలకాగ్నిమూర్ఖాదిఫలితపుష్పితపల్ల వితమహాద్రుమము లద్భుతము గాఁగ

ఆ. నలరుచుడు నందు నమృతకల్పము లగు, ఫలము లవని రాల్చి సలలితముగఁ
గాంక్షఁ టఱ మెనవి ఘనసత్త్వముక్తులై, యధికనత్వరముగ నవలఁ జనుడు.

వ. ఇతైఱంపన నమృహారణ్యం బతిక్రమించి యవ్వల. 1272

క. నందనచైత్రరథంబుల, చందంబున రమ్య మగుచు సర్వస్వాంతా
నందకరం బై జనులకు, నందం బై యొక్కవివిన నులరారు రహిన్. 1274

వ. అమృహారణ్యం బు త్రరకురు దేశంబులచందంబున మనోహరం బై యలరు నందు
మేఘపర్వతనిన్నిధంబులును ఫలభారవంతంబులునుచుహావిటపసంకులంబులును
సర్వద్రుసేతంబులును సర్వకామఫలంబులు నగుపాదపంబులు తేనియలు
గురియు చుండు నన్నగంబు లెక్కియమృతకల్పంబు లగుఫలంబులుకోసితెచ్చి
లక్ష్మణుండు సురుచ్చించు నవి యుపయోగించి యవ్వనంబు దాటి యవ్వల
సదృష్టపూర్వంబు లగు దేశంబులును వనంబులును కైలంబులు నంత నంత
నవలోకింపచుఁ బోవం బోవఁ బంప యనుపేరు గలయొక్కపుష్కరిణి గానం
బడు నది మఱియును. 1275

క. కమలోత్పూసేవితయును, సమతీర్థయు నిర్మలయు నతైవలయు నవి
భ్రమయు నశర్కరయు నకర్ద్రనుయు సువాలుకయు నగుచుఁదనరారు రహిన్.

క. క్రౌంచంబులు కురరంబులు, నంచలు కారండవంబు లంభోజదళ
క్రౌంచన్మధుసము లనిశం, బంచితముగ మ్రోయు చుండు సతీనుధురముగన్.

వ. మఱియు సచ్చటిఖగంబులు జలచరింబులు నెన్నఁడు నొక్కింత భయం భెటుం
గని వగుటనలన నరులం జూచి భయంబుఁ గొన వచ్చట నున్న ఘృతపిండో
పమంబు లగు స్థూలవిహంగమంబుల నకృశరోహితవక్రతుండనడమినప్ర
భృతిమహామత్స్యంబులను లక్ష్మణుండు వధించి తెచ్చి శూలప్రోతదగ్ధంబులును
నిష్కంబకంబులునుంగాఁ జేసి ప్రియపూర్వకంబుగా నీకు సురుచ్చించు భక్షణా
నంతరంబునఁ బద్మగంధబంధురంబును ననామయంబును నక్లిష్టంబును నుఖ

శీతంబును శుభంబును రూప్యస్ఫటికసన్నిభంబు నగునలిలంబుఁ బుష్కర
వత్తపుటంబునం బట్టి తెచ్చి పానార్థం బొసంగు మఱియు జలాహవానార్థంబు
గిరిగుహాశయంబులును దూపాన్వితంబులు నగువరాహంబు లచ్చటికిం జను
దెంచి వృషభంబుఁగఁగి గర్జించుచు నిత్యంబును నంచరించు చండు నచ్చటి
వృక్షంబులు మాల్యాంకృతంబు లై యుండు నీవు సాయాహ్నోమయంబున
నన్దుహాపుష్కరిణీతీరంబున నంచరించుచుఁ దదీయశీతోదకంబును దత్తీరసం
భూతపుష్పితకాననంబును సంపుష్పకమలోత్పలంబులును బూర్వోక్తవస్తుజా
తంబును నర్చయింబును విలోకించి విగతశోకుండ వయ్యెద నదియునా గాక. 1278

నీ. ధరణీశ మున్ను మతంగశిష్యులు మునిశ్రేష్ఠు లాఘనసరసీతటము
వసియించి యుందురు వాగు గుర్వర్థంబు వన్యంబుఁ దెచ్చుచు వన్యభార
వీడితు లగుటయుఁ బృథుపరిశ్రమమునఁ దత్కాయములనుండిఁ జూచుగాఁగ
ఘర్తజలంబులు గంధవాహప్రేరితంబు లై వెన వ్రాలెఁ గరువులుదు
తే. నందుఁ బూచినకుసుమంబు లననరతము, వాడవు నశింప వస్తునిఁగుల భూరి
తరతపోమహిమంబునఁ దాల్చి రెప్ప, రేఖి చెప్పదు నాచిత్ర మిఁకులేశ.

క. చిరజీవిని శ్రమణియుఁ వ, త్పరిచారిణియును దవర్జప్రభా వాన్వితము
గురుమతియు శిబిరి యన నొక, పరమతపస్విని వసించు బాగుగ నచటన్.

తే. దేవసముండవు మానిసంభావితుండవు, మానధనుడవు భూతనసుస్కృతుండ
వై ననినుఁజోలఁజూచి కృతార్థయగుచు, శిబిరి స్వర్గలోకమునకుఁడును మహాత్మ్య.

వ. మఱియు నాపుష్కరిణీపశ్చిమతీరంబున గుహ్యం బగునొక్కమహనీయాశ్ర
మంబు గల దదియె శిబిర్యాశ్రమం బయ్యరణ్యదేశం బంతయుఁ బహువిధగజో
పేతం బయ్య నందే కదేశస్థితం బై నశిబిర్యాశ్రమంబు తదీయశివప్రభావం
బున గజరహితం బై యుండు నన్వనంబు మతంగమునినిర్మితం బగుటం జేసి
మతంగవనం బన విశ్రుతిం గన్నయది నందనచైత్రధనంకాశం బై నయన్ముహా
ననంబున నిర్వృతుండ వై విహరింపు నుదియునుం గాక. 1282

నీ. పంపానరోవరప్రాద్దేశమున ఋశ్యమూకనామకమహాభూధరంబు
గల దది బాలనాగములచే రక్షిత మగుట దురారోహ మై తనర్చుఁ
గడువేడ్కతో సృష్టికాలంబునందు విరించి సాంపార నిర్మించె దాని
నఱిఁ దచ్చిరంబువై నిద్రించి నకుండు స్వప్నమున నేవిత్రంబుపక్షయు నట్టి

తే. దాని మేల్కొని పడయుచు దాన నదియు, దారనునవిశ్రుతి పహించె ధరణీనాథ
పరగ నది విషమాచారసరులకిల న, సౌమ్యులకుఁ బాపరతుల కగమ్య మరయ.

వ. నరేంద్రా విషమాచారులు పాపకన్తులు నగువా రస్పర్శితం బెక్కి నిద్రించిన
రాక్షసులు వారిం బట్టుకొని ప్రహరింతురు బాలగజంబులనిన్వనంబు ని
రంతరంబుగా వినంబడు చుండు మఱియు మేఘవర్షంబు లగుమహాద్విపంబులు

వరస్పరాభిహతంబు లగుటవలన రుధిరావసిక్తంబులై పృథక్కిర్లంబులై సంచరించు నొక్కొక్కవేళ జలపానార్థంబు పంపాపుష్కరిణికిం జనుదెంచి శీతోదకంబుఁ గ్రోలి కొండొకనేపు జలంబులం గ్రీడించి యథేచ్ఛం జనుచుండు నచ్చటివిశేషంబు లన్నియు విలోకించి శోకంబుఁ బరిత్యజించెదవు. 1284

చ. జనవర యన్నగ్రామమున సంభృతభూరిశిలాపిఠాన మై
ఘనతరదుమ్మ్రీవేళ మయి గహ్వర మొక్కటి యొప్పు దానితూ
ర్పున బహునత్వ మై రుచిరమూలఫలాన్విత మై సురమ్య మై
యనుషమశీతవారియుత మై వ్రాద మొక్కటి పొల్చు నయ్యెడన్. 1285

తే. కపిచతుష్టయయుక్తుఁడై తపనపుత్రుఁ, డైనసుగ్రీవుఁ డాగుహ నధివసించి
యుండు నపుడైన నొకవేళ నున్నతాద్రి, శిఖరతలమునవిహరించుఁడీతివరేణ్య.

—అథ రామలక్ష్మణులు శబరిం జూచుట. అథ—

వ. అని యిట్లు సర్వంబునుం దెలియఁ బలికి కబంధుండు కార్యసిద్ధి యయ్యెడు మని దీవించి దివ్యదేవాప్రభాభాసితుం డై వారలచేత ననుజ్ఞఁ గొని యంతరిక్షంబున యథేచ్ఛం జనియె నంత రామలక్ష్మణులు మహారణ్యంబు సొచ్చి పశ్చిమదిశాభిముఖులై కబంధోపదిష్టమార్గంబుఁ బట్టి గరికందరజాతంబు లగుఁడౌద్రకల్పఫలద్రుమంబు లందండ నిరీక్షించుచు సుగ్రీవదర్శనకాంక్షులై చని చని పంపాపుష్కరిణిపశ్చిమతీరంబుఁ బ్రవేశించి యందు బహుద్రుమ శోభితం బైనశబరిరమ్యాశ్రమంబుఁ జూచి యత్తపస్వీనికడకుం జనుటయు నది లేచి సంత్రుమంబున నెదుర్కొని రామలక్ష్మణులచరణంబుల కభివందనంబుఁ గావించి యర్ఘ్యపాద్యాచికంబు నమర్పించి కృతాంజలి యై కొలిచి యున్న దాని నవలోకించి రాముం డిట్లనియె. 1287

తే. తపము సెట్లు నె విఘ్నముల్ తలఁగి చనునె, మృగభయంబులు దప్పునెవ్రీతిగలదె
గురువులకుఁ బూజ నేయుడె పరమభక్తి, గలదె నిత్యసుఖస్థితి గలదె నియతి.

ఉ. నా విని యత్తపస్వీని మనంబున సంతన మంది యిట్లచుకొ
దేవనమాను నిన్నుఁ దమి దీఱఁగఁ జూచుటఁజేసి నాకు ను
శ్రీవిభవంబు గల్గె సుఖసిద్ధి చెలంగెఁ దమంబు పండె హ
ర్షావహ మయ్యె నాదుమన మన్నియు నేడు ఫలించె నీయెడన్. 1289

ఆ. దేవనముండ వైన నీవు నాచేత సంపూజితుండ వగుచుఁ బొచ్చి యుండ
నకలసిద్ధు లబ్బె జన్మంబు సాఫల్య, మొందె నెలపు దివికి నుద్ది యయ్యె. 1290

వ. భవదీయకరుణాకలితశీతలకటాక్షప్రసరణంబు గలవారికిఁ గొఱంత యేమి భవత్ప్రసాదంబున నింక నక్షయంబు లగుపుణ్యలోకంబులకుం జనియెద నీవు చిత్ర కూటంబునకుం జనుదెంచినపిమ్మట మధురువులు సూర్యసంకాశంబులైన విమానంబు లెక్కి దివంబునకుం జనుచుఁ బుణ్యం బైనయీయాశ్రమంబు

నకు సౌమిత్రిసహితంబుగా రాముండు ప్రియాతిథి యై చనుదేరఁ గలం డమ్మ హాత్తుని సందర్శించి యాతిథ్యం బొసంగి యనుజ్ఞఁ గొని యక్షయంబు లగు పుణ్యలోకంబులకుం జనుదె మ్మందాఁక నిచ్చట నీలిచి రమ్మని నాతో నొడివి చని రేను నాఁటంగోలె పంచాతీరసంభూతంబు లగువివిధవన్యఫలంబులు నీ కుపాయనంబు సమర్పించుట కుపార్జించి యున్నదాన నని పలికిన విని రాముండు నిత్యంబును విజ్ఞానంబునం దబహిష్కృత యైనశబరి నవలోకించి యిట్లనియె.

1291

శబరి రామునకు మతంగమహర్షి మాహాత్మ్యం తెలిపించుట. శ్లో-

- చ. దనుఁ డెఱింగింప నీగురుని ధర్మమహాత్మ్యము వింటిఁ గ్రమ్మఱం
గనుఁగొన నిశ్చయించితి ఘనంబుగఁ దెల్పు మటన్న నట్ల కా-
కని కడువేడ్కతో శబరి యారఘనాథున కమ్మహావనం
బనుసమధంగిఁ జూపి వినయంబున నిట్లని పల్కె నెంతయున్. 1292
- క. చూచితె నకలఫలతరు, ప్రాచుర్యం బై పయోధరప్రఖ్యం బై
వాచాలపక్షియుత మై, తోఁచెడు నివ్వనవదంబు దూషణవైర్. 1293
- వ. ఇది మతంగవనం బనం బ్రసిద్ధి నహించి యుండు. 1294
- తే. ధూతకల్మషు లై నమద్గురువు లిచట, నిమ్మహీధరగుహయందు సమ్మదమునఁ
బూని మంత్రసంపూజిత మైనయాగ, మర్థిఁ జేసిరి ఋత్విక్సమన్వితముగ. 1295
- వ. మహాత్మా నాచేత సత్కృతు లై నమద్గురువు లుపవాసపరిశ్రమంబువలన నుద్వే-
పితంబు లై నకరంబులచేత నెద్దానియందుఁ బుష్పావహారంబులు గావించి రట్టి
యీవేది ప్రత్యక్షుని యై యొప్పు చున్నది విలోకింపుము. 1296
- తే. విమలచారిత్ర యీయాగవేదు లన్యుహాత్మ్యులతపోజనిత మహిమాతిశయము
వలన నమలప్రభంబు లై యలరు చున్న, విప్పటికిఁ జూడు మిచ్చట నినకులేశ.

శబరి శ్రీరామానుజ్ఞం బొంది దినంబున కేగుట శ్లో-

- వ. మఱియు నుపవాసపరిశ్రమాలను లగుటంజేసి పోవుట కశక్తు లై నమద్గురువు
లచేతఁ జింతితంబులై సమాగతంబు లై నసప్తసాగరంబులునుజూడుముకృతాభి-
షేకు లై నవారిచేతఁ బాదపంబులయందు వినయస్థంబు లై నయార్ద్రవల్కులం
బులును దేవకార్యంబులు సేయువారిచేత విరచితంబు లై నకుసుమకిసలయమా-
ల్యంబులును నేటికి శుష్కింపకున్నవి వీక్షింపు మివ్వనంబునం గలవిశేషంబు
లన్నియు నెఱింగించితి నింక నీచేత ననుజ్ఞాత నై యీక శేబరంబు విడిచి మద్గు-
రువులకడకుం బోయెద ననిన విని రఘువల్లభుండు హర్షవిస్తయాకులితచిత్తుం-
డై సంక్రితప్రత యైనశబరిం జూచి నీచేత సర్పితుండు నైతి నింక యథానుఖం
బుగా నరుగు మనిన నది చీరకృష్ణాజినావృతంబును జీర్ణంబు నై నశరీరంబు
విడువఁ గోరినదై దాని హుతాశనశిఖలదగ్గంబుఁ గావించి దివ్యదేహంబు

దాల్చి జ్వలత్పావకసంకాశయు దివ్యాభరణభూషితయు దివ్యమాల్యానులేపన
యు దివ్యాదిరావృతయు నై మెఱుంగుచందంబున నద్దేశంబు వెలుంగం
జేయుచు రామునిచరణంబులు శిరంబు సోకం బ్రణమిల్లి యనుజ్ఞఁ గొని
నుకృతాత్మ యనుమృహర్షు లెచ్చట విహరింతు రట్టిపుణ్యస్థానంబునకు సమాధి
యోగబలంబనం జనియె నిట్లు శబరి దివంబునకుం జనిన యనంతరంబ రా
ముండు కొఱొకసేపు తత్ప్రభావంబు వక్కాణించుచు హితకారి యగు
లక్ష్మణున కి ట్లనియె. 1298

సీ. వివిధవిహంగసీవితము విశ్వస్తమృగవ్యాఘ్ర మద్భుతకరము నైన
మునిపుంగవుఁతపోవనముఁ జూచితి మిందు సప్తాంబునిధుల మజ్జన మొనర్చి
పితృతర్పణంబు సంప్రీతిఁ గావించితి మశుభంబు తలఁగెఁ గల్యాణ మొదవేఁ
జ త్తంబునకు వేడ్క క్రొత్త యై విలసిల్లె నింక నానుగ్రీవు నినకుమారుఁ
ఆ. గానఁ బోద పుతఁడు గాఁడె నతీపరి, మార్గణంబునందు మహి సుధుఁ
డనిన లక్ష్మణుండు జనపతితో జాగఁ, సేయ నేటి కట్ల సేయు మనుడు. 1299

తే. అనఘచరితుఁడు రాముఁ డయ్యాశ్రమంబు
విడిచి పుష్పాభ్య మగుమహావిపినపథము
వివిధతరువులు సరసులు వేడ్క నంత
నంతఁ జూచుచు బంప డాయంగఁ జనియె. 1800

చ. కునుమితవృక్షము ల్లతలు కోకిలకీరమయారశారకా
దినకలపత్రిసంఘము లతిప్రబలద్విపక్షిష్టపోత్రిసిం
హానృమరభల్లుకాదిక సమస్తమృగంబులు గల్గి రమ్య మై
యనదృశకాంతచే నలరు నవ్వనముం గలయంగఁ జూచుచున్. 1801

చ. సలలితశీతలోదకము చక్రమరాశబకాళినంఘముల్
దళితమనోజ్ఞ పద్మకుముదంబులు నూతనకై రవోత్పలం
బులు ఘనమత్స్యము ల్కమరము ల్తటరూఢమహాద్రుమంబులుం
గలిగి గభీర మై పాలుచు కన్రుసరోవరపంక్తిఁ జూచుచున్. 1802

క. జనపతి మతంగనరసం, బసువ్రాద మటు సేరఁ బోయి యందు సుమిత్రా
తనయాన్వితముగ వెన మృజ్జనముం గావించి యవలఁ జనియె రయమునన్

—ఇది రామలక్ష్మణులు ఘంపాసరోవరంబుఁ జేరుట. ఇది—

తే. అధిపుఁ డీచందమున నేగి యచటికలిక, లచటి పూగుత్తు లలరులు సచటితావు
లచటి క్రొవ్వియ లపుడు తన్నంగజాభి, తవుఁ జేయంగ జానకీ దలఁచికొనుచు.

వ. శోకసమావిష్టం డై యరిగి. 1805

సీ. పూగనారంగపున్నాగశోభితయును గమలసంపీడితవిమలజలయు
మత్స్యకర్కటకూర్తమకరశోభితయును రమ్యాపవనరాజిరాజితయును

స్ఫటికాచ్ఛసలిలయు శ్లఙ్ఘనాలుకయును బ్రసవితలతికాభిరజితయును
గరుడగంధర్వకింపురుష సేవితయును బల్లవితాళోకభాసితయును

తే. గమలతామ్రయుఁ గుముగశుక్లయు వినూతనోత్పలవినీలయును దటజోరుకుండ
మాలతీన ప్రవర్ణతమాలయతయు, నైవంపను గాంచె నయ్యవనివిభుఁడు.

వ. మఱియు సఖులచేతంబోలె నేలాలతలచేతఁ బరివృత యగుదానిఁ గుఠయుం
బోలె బహువర్ణ యగుదానిఁ బుష్పితామ్రనగోపేత యగుదాని బర్హిణోద్భుష్ట
నాదిత యగుదాని మాలతీకుండగుల్కావృత యగుదానిఁ బామలోపేతశీతవారి
నిషేవిత యగుదానిఁ దిలకబీజపూరకకరవీరభాండీరనిచుళ కేతకీప్రముఖనిఖిల
తరువ్రాతోపేత యగుదాని కైవాలశిరోజయుఁ బన్నముఖయు నీలోత్పలనే
త్రయు శంఖకంఠరయు మృణాళదోమ్యతయుఁ జక్రవాకఁగియుఁ బరిభ్రను
నాభియుఁ బుళిననితంబయు నుకరజంఘికయుఁ గూర్కచరణము నై విలాసనతి
చందంబున నందం బగుదానిఁ బంపాపుష్కరిణి డాయం జని త త్తీరంబున
నానాధాతుమండీతంబును జిత్రపుష్పితకాననంబు నగుపూర్వోక్తముశ్యమా
కంబుఁ గనుంగొని రాముండు లక్ష్మణున కిట్లనియె.

1807

తే. అనఘ యీశైలమందు మహాత్ముఁ డైన, ఋక్షరజనిసుతుండు సుగ్రీవుఁడండ
శీఘ్రమున నవ్వలీముఖశ్రేష్ఠుఁ డేర, నేగు మని పల్కి కృష్ణతి నిట్లు లనియె.

క. దీనుడ రాజ్యభ్రష్టుఁడ, మానధనుఁడఁ దత్ప్రసక్తమానసుఁడఁ గరం
బే నెట్లు మనఁగఁ జాలుదు, బానకి నెడఁ బాసి నాధుజనవినితాత్మా.

1809

వ. అని బహుప్రకారంబుల రాముండు సీతం దలంచుకొని కామార్తుం డై శోక
విషాదయంత్రితం డై లక్ష్మణునితోడ సంభాషించుచుఁ గ్రమంబున నవ్వనం
బునం గలవిశేషంబులఁ గలయ విలోకించుచుఁ బంపాతీరంబుఁ బ్రవేశించి
యన్తుహాపుష్కరిణీసంజాతప్రభావిశేషనిరీక్షణంబునం గొంత శోకంబు హఠచి
యుండె నని యారణ్యకాండకథాప్రపంచం బంతయు నవనిస్తరంబుగా వినిపిం
చిన విని యటమీఁదివృత్తాంతంబు వినిపింపుఁ డని యడుగుటయును.

1810

వృత్తకంఠగర్భితచంపకము. సురవరసూరిలోకనుత సుందరమూర్తి నమజ్జనావనా
వరవిభవా రణప్రియ నివారితనైరిసమస్తభద్రమం
నిర భరణీర విష్ణుపతి నిరవద్య సురక్ష్యమాణ ని
ర్మలకుల జారచోరమణి చంద్రకులేంద్ర రమానుసాగరా.

1811

క. నిగమాంతనేడ్య శుకవా, జ్ఞిగదితమహిమాతిరేక నిత్యానందా
జగదేకనాథ సర్వో, పగ భగవచ్ఛబ్దవాచ్య భద్రాత్మ హరీ.

1812

పంచచామరము. పయోజపత్రనేత్ర యోగిపాల భార్గవీమనః

ప్రియా దయాపయోనిధి విరించివందితా జగ

త్రయావనా నయానయజ్ఞ తార్థ్యవాహనా శ్రితా

భయప్రదాయకా మహానుభావ లోకనాయకా

1313

గద్యము. ఇది శ్రీరామచంద్రచరణావిందమకరందరసాస్వాదనతుంది లేందిందిరాయ
మాణమాననకులపవిత్ర కాండిన్యనగోత్ర పద్మనాభనూరిపుత్ర విద్యాసాంద్ర
వేంకటకపీంద్రప్రణీతం బైన శ్రీమద్రామాయణం బనునాదికావ్యంబునం దన
నూయాత్రి సందర్శనంబును సంగరాగార్పణంబును దండకారణ్యప్రవేశం
బును విరాధవధంబును శరభంగదర్శనంబును సుతీక్ష్ణసమాగంబును సీతానీతి
ప్రబోధంబును సుదర్శనదర్శనంబును నగస్త్యదర్శనంబును జటాయుస్సమా
గమంబును బంచవటిప్రవేశంబును హిమవత్తాలవర్ణనంబును శూర్పణఖాసమా
గమంబును వైయావ్యకరణంబును ఖరాదివధంబును జానకీహరణోద్యోగంబును
మారీచవధంబును వైదేహీహరణంబును రామునివిలాపంబును జటాయు
వునకు సలిపదానంబును గ్రాంచారణ్యప్రవేశంబును గబంధవధంబును బంపా
నసప్రవేశంబును మతంగశిష్యమహిమానువర్ణనంబు ననుకథలుం గలయా
రణ్యకాండము సంపూర్ణము.

శా. ఈ కావ్యప్రతిపాదితుం డయిన సీతేశుండు రామప్రభుం

డీకల్యాణకృతీశ్వరుం డయిన శ్రీకృష్ణుండు సంప్రీతితో

సాకల్యంబుగ నిష్టసిద్ధికులై చంచత్కృతాపూర్ణత

లోకస్తుత్యకుమారయౌచధరణింద్రుం బ్రోతు రెల్లప్పుడున్.